GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA

VOLUM 10

MALLORCA MESTRE

GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA

VOLUM X

Patrocina

CONSELL INSULAR DE MALLORCA

Col.labora

BANCA MARCH

PROMOMALLORCA

G R A N
ENCICLOPÈDIA
DE MALLORCA

Edita: Promomallorca Edicions, S.A.
Imprimeix: Gràfiques Garcia - Inca (Mallorca)
© Promomallorca Edicions, S.A.
Disseny del logotipus: Ramon Canet
ISBN 84-86.617.02-2 Obra completa
84-86.617-16-2 Tom X
Dipòsit legal: P.M. 679-91

Comitè d'Honor

Molt Honorable Senyor Gabriel Cañellas Fons

President del Govern de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears

Molt Il.lustre Senyor Cristòfol Soler Cladera

President del Parlament de les Illes Balears

Il.lustríssim Senyor Joan Fageda Aubert

Batle de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Palma

Honorable Senyor Bartomeu Rotger Amengual

Conseller de Cultura, Educació i Esports

Il.lustríssim Senyor Joan Verger Pocoví

President del Consell Insular de Mallorca

Sr Carles March Delgado

President de la Banca March

Direcció General

Dr Miquel Dolç i Dolç

Catedràtic d'Universitat

Direcció Editorial

Pere A Serra Bauzà

Consell Editorial

Jeroni Albertí Picornell - Paulí Buchens Adrover - Pilar Ferrer Bascuñana
Felicià Fuster Jaume - Simó J Galmés Cerdó - Josep Garcia Gelabert
Maria Antònia Munar Riutort - Joan Verger Pocoví

Consell de Direcció

Llorenç Capellà Fornés - Damià Ferrà-Ponç - Guillem Frontera Pascual
Josep Mascaró Passarius - Pere A Serra Bauzà

Direcció

Pere Fullana Puigserver

Coordinació

Margalida.Tur Català

Planimetria

Josep Mascaró Passarius

Fotografia i Dibuixos

Guillem Alomar Canyelles - Marc Boix Aragonès - Damià Ferrà-Ponç
Jesús Jurado Gallardo - Josep Mascaró Passarius - Tomàs Monserrat Domingo - Vicenç Sastre Arrom
Lluís Valcaneras Nebot - Arxius d'Ultima Hora, Baleares, Brisas i Promomallorca

Institucions i Entitats Col·laboradores

Govern Autònom de les Illes Balears - Consell Insular de Mallorca - Ajuntament de Palma - Antena 3
Ultima Hora - Baleares - Banca March - Gas i Electricitat, S.A.
Gràfiques Garcia (Ingrama, S.A.) - Majorca Daily Bulletin

Recerca i Redacció

Catalina Aguiló Ribas - Miquel Alenyar Fuster - Llorenç Alzina Rosselló - Josep Amengual Batle
Marta Aspachs Pagès - Marc Boix Aragonès - Francesc Bonafè Barceló - Bernat Campins Llabrés
Pau Cateura Bennàsser - Mateu Colom Palmer - Arnau Company Matas - Catalina Company Vidal
Bartomeu Ensenyat Estrany - Bartomeu Font Obrador - Margalida Frau Matas - Pere Fullana Puigserver
Bàrbara Genovart Darder - David Ginard Féron - GOB - Domingo Jiménez Riutord - Josep Juan Vidal
Joan Llabrés Ramis - Gabriel Llompart Moragues - Carme Llull Verd - Jaume March Bisbal
Antoni Marimon Riutort - Miquel Massutí Oliver - Pere de Montaner Alonso - Lleonard Muntaner Mariano
Joan Obrador Adrover - Joan Parets Serra - Llorenç Pérez Martínez - Lluís Pomar Vidal
Andreu Ramis Puigròs - Magdalena Riera Frau - Salvador Ripoll Cardell - Manel Rodríguez Rodríguez
Antònia Sastre Pallicer - Miquel Seguí Aznar - Gabriel Seguí Trobat - Catalina Sureda Vallespir
Josep Carles Tous Prades - Margalida Tur Català - Lluís Valcaneras Nebot - Antoni Vidal Nicolau

Agraïm la col·laboració de:

Arxiu i Biblioteca de l'Ajuntament de Palma - Arxiu del Regne de Mallorca - Arxiu Diocesà
Biblioteca Balear de la Real - Biblioteca de Cultura Artesana del CIM - Biblioteca Pública Provincial
Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Mallorca i Eivissa
Corresponsals dels diaris Baleares i Ultima Hora - Federacions Esportives de Mallorca
Foment de Turisme de Mallorca - Fundació Bartomeu March - Fundació Cultural Prefama
Institució Firal de Balears - Museu de Mallorca - Obra Cultural Balear
Secretaris dels Ajuntaments de Mallorca - Societat Arqueològica Lul.liana
Societat d'Història Natural de Mallorca - Universitat de les Illes Balears

NORMES GENERALS PER A L'ÚS DE LA GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA

ESTRUCTURA DE LES VEUS

La **Gran Enciclopèdia de Mallorca** és una obra de caràcter analític i d'àmbit local, ordenada alfabèticament, en la qual s'ha donat entrada a les coses, fets i personatges més rellevants de Mallorca. Està estructurada bàsicament en entrades objectives, sintètiques i el més concretes possible. A més, el lector hi trobarà diversos articles, en distinta tipografia, signats i requadrats, on especialistes han completat les usuals entrades amb estudis més globals o visions menys sintètiques.

Usualment, a cada entrada, escrita en negreta majúscula, li correspon una definició, menys en els següents casos:

Ordenada alfabèticament, de temes relacionats amb Mallorca
Entrades sintetitzades, en tipografia normal
Articles globals o d'opinió en altra tipografia

Accepcions distintes amb el mateix nom

Topònims — Quan a un mateix nom li corresponen diverses localitzacions, s'han posat en una mateixa entrada, un rere l'altre, ordenats per l'ordre alfabètic del municipi al qual pertanyen i separats per un quadrat (■). Exemple: a l'entrada **ALEGRE, SON** el lector trobarà els diversos indrets que a Mallorca es denominen així, ordenats de la següent manera: Algaida ■ Andratx ■ Campos ■ Inca ■ Manacor ■ Marratxí...

S'ha fet excepció a aquesta norma quan un d'ells és molt més gran i conegut i, per tant, més desenvolupada la seva explicació, que s'ha posat en primer lloc. Exemple: a l'entrada ARENAL. S'entra en primer lloc el de Llucmajor-Palma, seguit dels altres ordenats alfabèticament.

Topònims amb un mateix nom, en una sola entrada

Altres — S'han posat seguits ordenats amb un número en negreta.

Accepcions distintes amb distints noms

Biologia — A les famílies de flora i fauna, en què el nom comú sol esser igual amb distints adjectius, s'han posat totes les espècies en una mateixa entrada genèrica, ordenades alfabèticament i escrites en minúscula negreta. Exemple: **ESTEPA —Estepa blanca, estepa blanera, estepa joana, estepa negra.**

Famílies botàniques o faunístiques, en una sola entrada

Altres — Ocasionalment, s'han inclòs en una mateixa entrada:
- parents amb una importància menor o del qual no es tenen dades.
- treballs o associacions que reben el nom de l'autor i mantenen un fort lligam amb la seva tasca. Aquestes veus vénen registrades en minúscula negreta.

- Quan una veu de rellevància, en la qual s'han inclosos diversos aspectes relacionats amb ella, aquests vénen separats per quadrat (■). Si cadascuna de les parts, per la seva importància, ha estat tractada extensivament —com en el cas del pobles, on les generalitats, la història, l'economia i la vida social ocupen llargs paràgrafs—, s'han separat, dins la mateixa i única entrada, amb encapçalaments centrats.

- Quan una empresa, publicació, etc, han tengut diversos noms al llarg de la seva història, sempre s'ha entrat pel més modern. En alguns casos, quan el més conegut no es corresponia amb l'entrada, se n'ha fet una de suplementària que hi remet.

- Quan una persona és coneguda pel seu malnom, s'ha fet entrada amb aquest, que remet a l'oficial.

- El mateix passa amb la flora i la fauna, on els noms populars, a vegades, no coincideixen; aleshores s'han fet diverses entrades que remeten a una de sola, la que hem cregut més coneguda.

- Els noms científics de flora i fauna s'han escrit en cursiva i entre parèntesi, excepte si fan part de l'entrada.

- Si el malnom d'un personatge és molt popular, s'ha posat en versaleta i a continuació del nom oficial. En cas de menor popularitat, figura en cursiva dins la redacció de la veu.

ORDENACIÓ

Per ordenar les veus de la **Gran Enciclopèdia de Mallorca,** s'ha distingit entre el **cos principal** de la veu i els **complements.**

El cos principal — Està format per la paraula o paraules que caracteritzen i identifiquen la veu.

Els complements — Són els articles, partícules, noms de font i genèrics que encapçalen la veu.

cos principal	complements
NADAL CRESPI,	BERNAT
MAJOR,	PUIG
BAULO,	SON
AIGO,	TORRENT DE S'
ROQUETA,	LA
FORMENTOR,	HOTEL

Alfabetització

Alfabetitzat lletra per lletra del cos principal
AGUILÓ SAMPOL, VICENÇ JORDI
AGUILÓ SERRA, FRANCESC
AGUILOT, S'
AGUILÓ TARONGÍ, FRANCESC

Les entrades, en majúscula i negreta, es troben ordenades alfabèticament **lletra per lletra** del cos principal i, en cas d'igualtat, dels complements, si hi són, separats per una coma.

No s'han tengut en compte a l'hora d'alfabetitzar les partícules d'unió ('i'-'y') ni altres grafies de caràcter ortogràfic o diacrític (punts, guions, punts volats, espais, accents gràfics); així, també, la 'ç' i la 'ñ' s'han tractat 'c' i 'n', respectivament.

Cal fer atenció a aquest tipus d'ordenació, ja que, tot i que facilita la recerca, no ha estat habitual en altres publicacions d'aquest tipus més antigues.

La partícula àrab 'al-' de principi d'entrada no s'alfabetitza
AHELENMEYER
al-AHWAZ
Al,CAN

A aquesta regla general, només s'ha fet excepció amb els noms àrabs no catalanitzats, en els quals la partícula «al-» de principi d'entrada, s'ha mantengut al començament, en minúscula negreta, i no s'ha alfabetitzat.

Registre lingüístic

Estàndard amb variants dialectals
Les veus en errònia ortografia, remeten a les correctes

Tot i que en el contengut de les veus s'ha tendit a estandarditzar el llenguatge, s'han utilitzat les variants dialectals legítimes segons l'Institut d'Estudis Catalans. S'ha fet excepció en aquelles entrades on l'errònia escriptura popular faria difícil la seva localització. Així, la finca de sa Vall (Ses Salines), tendrà dues entrades, l'oficial **VALL, SA** i una altra **AVALL, S'** que, tot explicant la incorrecció, remetrà a la correcta.

Personatges

Llengua — S'han catalanitzat tots els noms de font dels nats a l'àrea lingüística catalana i respectat els altres en la llengua original, excepte els llatins i grecs, que s'han catalanitzat, sempre acompanyats de l'original en grafia catalana. Als noms d'origen àrab, s'ha fet una transliteració.

Nats abans de 1870, normalitzada l'ortografia dels llinatges
AGUILÓ PINYA, JOAN (1860-1924)
AGUILÓ PIÑA, JOAN (1908)

Ortografia — S'ha respectat l'ortografia de la llengua original. En el cas dels catalans nats amb anterioritat a l'establiment del Registre Civil (1870), s'ha normalitzat l'escriptura dels llinatges.

La conjunció «i» entre llinatges s'ha obviat, seguint l'ús actual, i solament s'ha mantengut en aquells llinatges composts, en què es repeteixen i en aquells que s'han popularitzat així.

Topònims

Article salat o estàndard segons l'ús
Salt de s'Algo (Escorca)
Salt de l'Algo (Pollença)

Mallorquins — S'ha seguit el decret 36/1988 del Govern Balear i optat pel manteniment de l'article salat, allà on és característic, i de les formes dialectals reconegudes com a lícites. En l'ús de majúscules i minúscules, s'escriuen en minúscula tots els genèrics, menys el «Son» —en majúscula en tots els casos— i el «Ca» i les seves contraccions, en què s'ha usat majúscula en els topònims majors.

Forans — Si existeix regularització catalana reconeguda, s'ha fet servir. En cas contrari, apareix amb l'ortografia original, sempre en grafia catalana.

Organismes i societats

Catalanitzats tots els noms, menys els de difícil reconeixement i els títols d'obres i publicacions
Hotel Mediterráneo/ Hotel Mediterrani
Jinetes de Alcalá/ Jinetes de Alcalá

Per norma general, s'han catalanitzat. S'han fet excepcions allà on aquesta norma hauria descontextualitzat o fet incognoscible l'original. Si aquestes excepcions s'han fet en la redacció de la veu, s'han indicat en cursiva.

Obres i publicacions

S'ha respectat sempre la llengua original i, qualsevulla que sigui aquesta, s'ha registrat en cursiva en la redacció de la veu.

REFERÈNCIES

Les fletxes (→) i (←) aporten més informació

Només s'ha posat indicació de referència (←) (→) quan aquesta aporta més informació de l'entrada. S'ha obviat la indicació quan només indicaria l'existència de la veu de referència. Quan s'ha posat la fletxa, la paraula va registrada en cursiva.

SIGNATURES

Les entrades han estat elaborades majoritàriament en equip pel cos de redacció de la **Gran Enciclopèdia de Mallorca.** En cas contrari, apareixen signades, amb abreviatures entre parèntesi, al final de la veu.

La major part de les il·lustracions pertanyen als fotògrafs esmentats en la pàgina de crèdits i als nostres arxius. La resta prové de col·leccions particulars o públiques que, gentilment, han col·laborat en aquesta obra. En aquests casos, apareixen signades amb una abreviatura entre parèntesi.

ABREVIATURES

Al final de cada tom, el lector trobarà la relació d'abreviatures que s'hi han emprat i el seu significat.

el fet que s'introdueixen amb un significatiu retard en relació a la península. Com a excepcions es pot assenyalar l'arribada puntual de la nova estètica racionalista els anys de la constitució del GATEPAC, i també alguns dels llenguatges vinculats al nou règim. També és característica la seva prolongada persistència, com ocorre amb els del darrer terç del s XIX, que es mantenen amb bastant intensitat ja ben entrat el segle actual, o com l'arquitectura del regionalisme que perdura després de 1936, fins i tot sense el suport del moviment polític i cultural regionalista.

Dels arquitectes, se'n pot destacar una circumstància diferenciadora i que enmarca notablement la trajectòria professional, almenys al començament. Es tracta del fet que de la primera generació del s XX, la modernista —Francesc Roca, Jaume Alenyar, Gaspar Bennàssar i Josep Alomar—, llevat de Guillem Reynés, es va formar a l'Escola d'Arquitectes de Madrid, mentre que a partir de la segona dècada hi ha un predomini de professionals titulats a l'escola de Barcelona: Guillem Forteza, Enric Juncosa, Francesc Casas, Guillem Muntaner, Gabriel Alomar. Un tret comú de tots, llevat de qualque excepció, és la falta de coherència en l'ús dels diversos llenguatges, aspecte que s'explica pel fet que els corrents estilístics arriben a Mallorca desproveïts de substrat ideològic i se n'adopten només els aspectes formals, amb què resulten llenguatges mimètics, ja sigui d'influència catalana o madrilenya, o bé d'una altra procedència. No es pot oblidar l'aportació dels arquitectes peninsulars que arribaren a l'Illa i als quals, en molts de casos, es deuen les obres de més transcendència, és el cas de les figures més representatives del moviment modernista català —Antoni Gaudí, Lluís Domènech i Muntaner, Joan Rubió i Manuel Joaquim Raspall—. En el racionalisme es constata la presència de membres del GATEPAC i de representants destacats de la tendència no ortodoxa, com Jaume Mestres Fossas. Els anys de postguerra treballa a Mallorca un arquitecte summament significatiu Luis Gutiérrez Soto, autor del projecte per al palau March (1940-45), del carrer Conquistador, de Palma.

→ Antiga pensió Menorquina (Palma)

Antic hostal Arxiduc (Palma)

En relació a les obres es pot afirmar que al llarg d'aquest període i contràriament a allò que succeïa en altres èpoques, no se'n pot trobar cap d'un arquitecte local que tengui ressonància fora de l'Illa.

A causa del caràcter conservador de la societat illenca, l'Església catòlica hi va representar un paper important com a impulsora de construccions religioses. Aquest fet s'accentua a partir de 1936 amb el triomf del nou règim i de les bones relacions que aquest tenia amb el sector eclesiàstic mallorquí, fet que va contribuir a una expansió notòria dels ordes religiosos i a l'extensió de les activitats parroquials. En

← Façana de l'església parroquial de Sóller

aquest aspecte no es pot oblidar el paper dels bisbes Campins i Miralles. A-questa Església amb gusts tan tradicionals, va promoure construccions historicistes, deixant de banda expressions d'orientació avantguardista. L'excepció la va constituir la restauració de la Seu, duita a terme per Gaudí i Rubió, i alguns projectes de caràcter religiós duits endavant amb el patrocini de Campins, com ara la façana de la parròquia de Sóller o les obres del santuari de Lluc.

Pel que fa a la promoció oficial hi va haver una certa discontinuïtat segons l'època. Així, durant la República es va emprendre un programa ambiciós de construccions escolars. En altres moments, les institucions públiques o les corporacions locals, promogueren diverses obres, però algunes no s'arribaren a materialitzar, o bé es feren molt lentament. L'exemple més evident n'és el mercat central de Palma a l'Olivar, els primers projectes del qual són del començament del segle i no es va arribar a construir fins passada la Guerra Civil. Com és lògic, quantitativament predomina la promoció privada, encara que es tracta, en la majoria dels casos, d'edificis d'escassa rellevància si es comparen amb les obres públiques o les de caràcter religiós.

La història de l'arquitectura mallorquina de la primera meitat del s XX conclou amb dos llenguatges vinculats amb el nou Règim —regionalisme i racionalisme de postguerra, i corrents arquitectònics feixistes, nacionalistes o estrangers—. L'any 1948, data en què Gabriel Alomar publicà en el *Boletín de Información de la Dirección General de Arquitectura* un article titulat *Sobre las tendencias estilísticas de la arquitectura española actual*, es pot considerar com el començament d'una etapa nova. Hi criticava la regressió que per a l'arquitectura va significar el nacional-socialisme alemany i hi citava per primera vegada dins la postguerra la positiva labor que havia exercit el GATEPAC, encara que fos amb certes reserves. Aquest article, sens dubte, suposava un símptoma evident que qualque cosa canviava en les concepcions dels arquitectes de l'època. Ara bé, la materialització d'aquest estat d'opinió es va produir a les Balears dins la segona meitat d'aquest segle, provocant la crisi de l'arquitectura acadèmica i el començament de la recuperació del llenguatge modern. A-questa línia es va consolidar els anys seixanta, en un moment d'expansió de la construcció motivat pel gran corrent turístic que afluïa cap a les illes, després del parèntesi de 1936-50, originat per la guerra i la política internacional. (MSA)

↓ Mercat de l'Olivar (Palma)

LA FOTOGRAFIA

L'inici

La fotografia a Mallorca ha tengut un

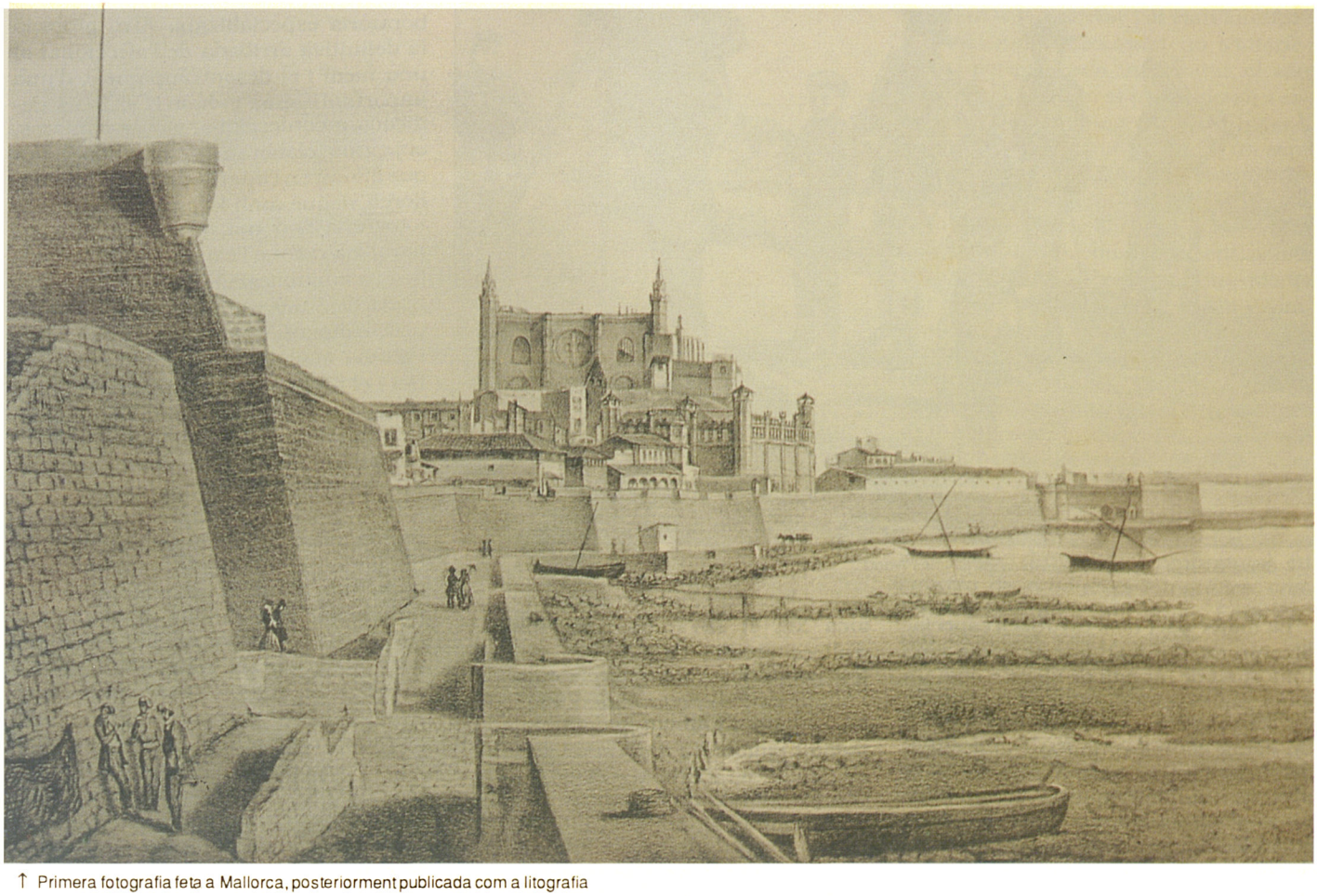

↑ Primera fotografia feta a Mallorca, posteriorment publicada com a litografia

desenvolupament històric paral·lel a la resta d'Europa. La primera imatge fotogràfica, segons cita Antoni Furió al *Panorama óptico histórico artístico de las Islas Baleares*, es féu a Palma el 1840, pocs mesos després que el francès Louis-Jacques Mandé Daguerre fes públic a París la invenció d'una cambra fotogràfica i, conseqüentment, de la primera fotografia, anomenada daguerreotip, com l'aparell. La imatge mallorquina fou obra del litògraf Francesc Muntaner, i reproduïa la Seu i part de les murades que l'envoltaven. Aquest daguerreotip, que no es conserva, fou traslladat a la litografia i publicat com una làmina més del llibre de Furió. Segurament, altres imatges del llibre foren tretes també amb l'ajuda de la cambra. Es creu que va esser la primera obra publicada a Espanya basada en el daguerreotip.

Després de la que se suposa la primera fotografia feta a Mallorca, poca cosa més se sap dels inicis locals del medi. Probablement, com succeix a altres ciutats europees, fotògrafs ambulants s'establiren a l'Illa i crearen els primers gabinets, destinats preferentment a la fotografia de retrat i, en menor mesura, a la d'esdeveniments. El daguerreotip és una placa de coure coberta de plata, tractada amb vapors de iodur i altres productes químics. Es collocava en una caixa de fusta amb un orifici que tenia una lent. El resultat és una imatge única, que no permet l'opció de còpies. El procés era costós i laboriós, per la qual cosa esdevenia un objecte car, destinat a estaments socials alts. El daguerreotipista venia la placa amb la imatge del retratat aficada a una petita caixa de fusta folrada de cuiro, que s'obria com si fos un llibre.

Paral·lelament, se sap que alguns fotògrafs afeccionats, com el marquès de Vivot, provaren entre 1850-60 un nou procediment creat a Anglaterra per William Henry Fox Talbot. Es tractava de la talbotípia o calotípia, que substituïa la placa de coure per un full de paper emulsionat sensible a la llum. El calotip era una imatge negativa que permetia obtenir còpies positives per contacte. Malgrat que aquest concepte, el de la reproducció infinita, és la base de la fotografia moderna, el sistema no prosperà gaire perquè el resultat no era tan acurat i perquè el daguerreotip aconseguí una gran difusió i comercialització arreu d'Europa.

Les proves amb el daguerreotip i el calotip conformen els inicis de la fotografia mallorquina, encara poc estudiats i feblement documentats. El desenvolupament comercial de la fotografia ocupa la segona meitat del s XIX, després de la divulgació d'un nou mètode, el del negatiu de vidre al collodió humit, i la invenció per part de Disderi, fotògraf d'origen italià establert a París, de la targeta de visita. Amb una cambra de diversos objectius i amb una mateixa placa negativa, Disderi obtengué vuit imatges del retratat, cada una de les quals amidava 8,5 cm per 6 cm i rebia el nom de targeta de visita. El sistema abaratí els preus de les sessions fotogràfiques i propicià l'accés dels estaments socials al nou medi. El procés tengué una ràpida divulgació entre 1854-60 i arribà prest a Mallorca. En aquells anys, s'establiren a l'Illa nombrosos estudis i molts de pintors locals que no assolien fama amb els pinzells s'adheriren al nou invent. Els fotògrafs s'anunciaven als diaris de l'època i oferien al públic les novetats de França.

↑ Gravat publicat a *Letter from Mallorca*, de Charles Wood

La major part dels estudis s'especialitzaren en el retrat, que es venia amb un format de targeta de visita o com un ambrotip, una imatge única emulsionada sobre vidre, que era col·locada en un estoig de cuiro, imitant el sistema del daguerreotip, però a un preu molt més assequible. Aquests estudis, situats generalment als pisos alts dels edificis, amb grans finestres i cortines de diversa densitat per aprofitar al màxim la llum solar, eren regentats bé per fotògrafs-pintors, bé per fotògrafs professionals que contractaven pintors per il·luminar i retocar les imatges. A més de retrats, que estaven en voga i, segurament, eren la modalitat més rendible econòmicament, altres fotògrafs es dedicaven també a captar imatges d'esdeveniments i a reproduir objectes d'art, que exposaven a botigues especialitzades i als mostradors dels mateixos estudis, i que, sovint, transformaven en col·leccions fotogràfiques. És el cas de Gabriel Torres, que el 1879 és nomenat fotògraf oficial de l'Ajuntament de Palma, i el del francès Jules Virenque, collaborador de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, que el març de 1873 inicià l'*Album Artístico de Mallorca*, reproducció d'objectes artístics de l'Illa amb texts de Bartomeu Ferrà Perelló. Cal destacar també, en aquest període, l'arribada de fotògrafs estrangers, com l'anglès Charles Clifford i l'italià Leone Bravi. El primer visità l'Illa com a membre del seguici de la reina Isabel II, i elaborà una col·lecció de fotografies amb el títol de *Recuerdos fotográficos del viaje de SS MM y AA a las Islas Baleares, Cataluña y Aragón. Septiembre-octubre de 1860*. El segon, establert durant una temporada a Palma, féu un àlbum sobre la visita a Mallorca d'Alfons XII, el 1877. Es tenen notícies d'altres reculls de positius originals fets per professionals i afeccionats, com l'*Àlbum de Pollença*, del prevere Sebastià Llobera, i l'*Album fotográfico monumental pintoresco y artístico de la isla de Mallorca*, d'Ernest Oliveres, ambdós presentats a l'Exposició Universal de Barcelona, de 1888.

Una indústria de masses

Al darrer quart del s XIX, un nou procediment revolucionà definitivament el medi fotogràfic, el de la gelatina-bromur. La nova emulsió, feta encara sobre vidre, permetia que no fos el fotògraf l'encarregat d'emulsionar i posteriorment revelar la placa, sinó els laboratoris especialitzats. Això propicià la definitiva arribada de l'afeccionat al nou medi i el desenvolupament d'una importantíssima indústria annexa, dedicada a confeccionar noves cambres, objectius elaborats i nous processos que ajudaven l'interès de l'*amateur*. Mallorca visqué amb força els inicis de la fotografia moderna, que es desenvolupà paral·lelament a l'èxit de la premsa gràfica i a la publicació per mitjans industrials d'àlbums i de llibres d'imatges. És, possiblement, l'època daurada de la fotografia mallorquina, perquè l'afeccionat i el professional ampliaren el camp fotogràfic, introduint nous temes i noves opcions. El període inclou, aproximadament, des de les darreries del s XIX fins a l'inici de la Guerra Civil.

L'afeccionat optà sovint pel sistema estereoscòpic (negatiu o diapositiva en blanc i negre), sistema que permetia la visualització de la imatge en relleu, mitjançant una cambra de dos objectius i un visor especial. Els temes privilegiats foren els relacionats amb el paisatge, el nucli familiar i la pagesia. A col·leccions particulars i a institucions públiques de l'Illa es conserven encara importants exemples d'aquest tipus, com a l'arxiu de Jaume Sancho (Artà), al de Josep Pons Frau (Ajuntament de Palma), al de Jaume Escalas Real (Palma) i al d'Antoni Mulet Gomila (Museu de Mallorca). El ventall del fotògraf afeccionat fou molt ampli a Mallorca i, tal com succeïa a altres zones d'Europa, també heterogeni i desigual. Hi havia fotògrafs que, sense viure de l'ofici i amb coneixements autodidàctics, feren una obra d'alt nivell, publicant a revistes i llibres i parti-

↓ Montuïrencs a l'era

← Pageses de Portocristo

cipant en concursos d'àmbit internacional. En són exemples les imatges que per al Foment del Turisme féu Francesc Martorell —Frama—; els reculls sobre activitats agrícoles i oficis de Josep Pons Frau, i els premis de Jaume Escalas Real als concursos organitzats, entre 1930 i 1935, pel *Salon International d'Art Photographique* (Dijon), l'*Annual International Salon of Photography* (Califòrnia) i el Saló Internacional d'Art Fotogràfic de Barcelona, entre altres certàmens. La relació d'apassionats *amateurs* pel nou medi, amb obra de qualitat, que treballaven entre els s XIX i XX, és molt llarga, però cal citar també fotògrafs qualificats, com Tomàs Montserrat, el prevere Ferran Moragues i Maties Mut.

La famosa Kodak (1888), de la mà de George Eastman, és a la base de la definitiva popularització i difusió de la fotografia. Es tractava d'una cambra de petit format, molt fàcil de manejar, que incorporava (1889) un negatiu flexible de nitrocel·lulosa en substitució de la placa de vidre. La voluntat d'arribar al gran públic es va fer evident amb la popular frase: *Premi el botó, nosaltres farem la resta.* La campanya, internacional, propicià l'interès de nombroses famílies mallorquines i d'arreu del món per la fotografia.

Malgrat l'arribada de l'afeccionat al món de la fotografia, el professional mallorquí no sofrí gaire les conseqüències, perquè la fotografia esdevengué a poc a poc un objecte estimat i arrelat íntimament a la societat i al clan familiar. Professional i afeccionat no s'interferiren, perquè cada un tengué el seu camp d'acció. Així, el professional s'especialitzà en la fotografia de gabinet i, sobretot, en el retrat, entès en un sentit molt ampli. Qualsevol fet considerat important per a la societat i qualsevol acte de caire domèstic (noces, naixement d'un fill, combregament, servei militar, carnaval) eren motius idonis per esser captats per l'objectiu fotogràfic. Sorgiren empreses destinades a oferir al fotògraf el mobiliari (imperi, modernista, rústic), l'ambient (rural, romàntic) i el fons pictòric (paisatges muntanyosos, jardins, marines, o només fons monocroms i neutres) adequats per a cada sessió. Fins i tot, alguns ampliaren la seva oferta i transformaren l'estudi o la botiga (de material òptic, drogueria o impremta) en comerç de productes fotogràfics, com Can Amengual i Muntaner, Foto Duran, Boscana, Vila i Lassalle.

Paral·lelament, la fotografia s'anà introduint a altres àmbits que no li eren originàriament propis. Així, es desenvoluparen tècniques d'impressió de caire industrial, com la fototipia, el fotogravat i el gravat en relleu, que permeteren a la imatge sensible incorporar-se al món periodístic i editorial. La substitució del positiu original, d'elaboració manual, per un altre de reproduït industrialment, va fer possible, per exemple, que el 1889 els germans Sellarès llançassin al mercat l'*Album de Mallorca*, una col·lecció de cent fototípies

↓ Dones fent bugada a sa Riera

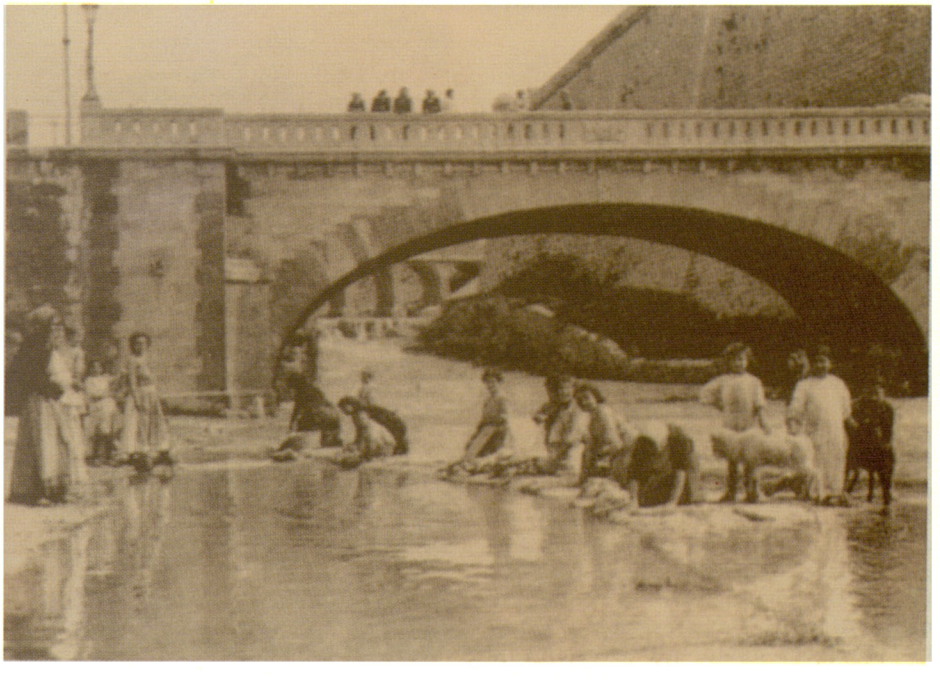

↑ Dona badant figues per secar (Pons Frau)

de vistes urbanes i rurals. De la mateixa manera, molts de fotògrafs elaboraren targetes postals amb imatges dels edificis més representatius de l'Illa, panoràmiques paisatgístiques i altres. De les diverses col·leccions de postals, cal destacar les de Josep Truyol, Guillem Bestard i Pere Mascaró. Altres fotògrafs establerts a Espanya, com Adolf Zerkowitz, vengueren a l'Illa amb la mateixa finalitat. A més, un sector important de la premsa donà entrada entre les seves pàgines a la il·lustració. Destaquen, pel valor que atorguen a la imatge, les publicacions *La Roqueta*, *L'Ignorancia* i, mes modernes, *Baleares* i *Brisas*.

La fotografia i el turisme

Probablement, el factor que més ha influït sobre la fotografia mallorquina, perquè ha marcat la seva trajectòria al llarg del s XX, és el turisme. Des de 1905, amb la creació del Foment de Turisme, i fins al principi de la Guerra Civil, molts de fotògrafs professionals i afeccionats s'especialitzaren en un tipus d'imatge directament vinculada amb l'incipient món turístic. El Foment creà una Agrupació Fotogràfica i publicà fullets i àlbums exclusivament fotogràfics amb molta regularitat. Es continuava i es potenciava un camp visual que tenia els antecedents en els àlbums de Clifford i Bravi i en els dels germans Sellarès. Vinculat amb aquest primer desenvolupament turístic, cal citar també les guies escrites o editades per Josep Costa, que donaven una visió de les illes lligada als objectes artístics, a les activitats agrícoles i a la descoberta del paisatge. Els itineraris anaven acompanyats de fotografies de petit format, però d'alta qualitat d'execució, sovint anònimes o firmades per professionals i afeccionats, com Bucovic, Rul·lan, Bestard, Truyol i Pons Frau. Així mateix, el metge Jaume Escalas Real publicà el 1933 l'obra *Mallorca. Guía ilustrada*, amb més d'un centenar de fotografies. L'anomenat *boom* turístic de la segona meitat del s XX afavorí la reimpressió d'algunes guies i el desenvolupament reeixit del gènere, però amb un tractament distint de la imatge que el del període anterior. La fotografia de petit format i en blanc i negre fou substituïda per una altra a tota plana i en color. L'objecte reproduït varià de contengut, perquè el que interessava no era tant el paisatge i les feines del camp i artesanals, com mostrar l'existència d'una infrastructura turística (hotels, restaurants, discoteques) i d'unes condicions climàtiques immillorables (simbolitzades amb escenes de platges, d'equipaments nàutics i de nombrosa gent). El turisme esdevengué un apreciat mercat pel món visual. D'aquesta manera, la fotografia a la Mallorca dels anys seixanta distingí una altra vegada els àmbits, tot abastant els gèneres tradicionals (la fotografia d'estudi o de retrat, la premsa gràfica o d'esdeveniments, l'*amateur* o de caire íntim), i estenent-se a altres de nous, com l'anteriorment citat i aquell vinculat al món publicitari. En són proves d'aquesta especialització els estudis de Rul·lan, la creació d'una Associació Provincial de Fotògrafs de Premsa i la tasca comercial de Josep Planas Montanyà.

Al darrer quart del s XX, el treball dels fotògrafs mallorquins inicià l'entrada a l'àmbit museístic i al mercat d'art (amb la denominació de 'fotografia d'autor', com és el cas, per exemple, d'Antoni Catany), a més de plantejar una visió sovint més personal del treball de premsa, del retrat i de la publicitat. Malgrat tot, la fotografia com a objecte artístic i de patrimoni històric assolí molt lentament un paper dins la cul-

↓ Matancers pelant el porc (Pons Frau)

↑ Anglada Camarassa i un grup d'amics, fotografiats per Guillem Bestard

tura mallorquina, i tan sols certes institucions, com el Museu de Mallorca (amb l'adquisició de l'arxiu de Jeroni Juan Tous), el Fons Llabrés de l'Ajuntament de Palma (amb la catalogació i publicació de les imatges de Pere Mascaró), la Conselleria de Cultura, Educació i Esports (amb l'inventari de les col·leccions fotogràfiques i filmogràfiques històriques de les Balears), el Centre de Cultura-Sa Nostra (amb l'exposició i edició de *Fotografia a Balears*) i alguns arxius privats dels col·leccionistes Andreu Muntaner i Josep Planas i de familiars d'antics fotògrafs, com els de Magdalena Escalas, Rul·lan i Guillem Bestard (a Pollença), indiquen que la imatge fotogràfica a Mallorca ha tengut un desenvolupament històric molt semblant a la resta d'Europa, amb l'hipotètica peculiaritat d'una més directa vinculació amb el sector turístic. (MJM)

El cinema

El cinema arribà a Mallorca el 27 de gener de 1897, un poc més d'un any després de la seva presentació a París pels germans Lumière. Les primeres projeccions tengueren lloc al teatre Principal, de Palma. La llista dels films projectats no diferia molt de la resta de programes presentats arreu d'Espanya. Films dels Lumière i de Mélies, com *L'arribada d'un tren*, *Danse serpentine* o *Carrera d'automòbils* eren la principal atracció del programa. Les projeccions es prolongaren durant deu dies amb gran èxit de públic.

El 1898, arribà a Mallorca Fructuós Gelabert Badiella, per instal·lar un projector Gaumont. Molt probablement el film que realitzà en aquesta visita fou el primer que es va fer a Mallorca. En altres visites (1908), dugué a terme altres documentals, com *Mallorca, isla dorada*. Començà aleshores una llarga llista de realitzadors i productores de fora que filmaren a l'Illa. El primer fou Ricard Baños el 1906, amb el documental *Mallorca*. Després vendrien la Gaumont i la Pathé Frères franceses, amb una sèrie de cintes fetes entre 1910 i 1911, com *Mallorca Pintoresca*, *Excursión Artima a Manacor* i *Una excursión por Mallorca*.

Determinats estaments socials criticaren durament el cinema, però alguns intel·lectuals, com Gabriel Alomar, alçaren les seves veus en defensa del nou invent. Alomar el considerava un espectacle popular i en defensava la utilització com a mitjà informatiu i pedagògic.

El 1913, es filmà la primera pel·lícula d'argument, *El secreto del anillo*, de la productora *Film de Arte Español*, dirigida per Giovanni Doria. Es va estrenar a Palma l'octubre del mateix any amb gran èxit de públic. També el 1913 es filmà un documental sobre la visita de la infanta Isabel a Mallorca. Es tractava d'un noticiari amb tots els actes socials que tengueren lloc durant la visita. S'estrenà simultàniament al teatre Principal i al cinema la Protectora.

D'aquells anys, entre 1913 i 1917, daten els films conservats de Josep Truyol Otero. Truyol, fotògraf professional, es dedicà al cinema des de les diferents tasques de productor, realitzador i exhibidor, ja que era propietari d'un local de projecció. El Cinematògraf Truyol, de la seva propietat, fou un dels primers locals comercials de cinema estables de Palma. La seva producció fílmica és d'una gran qualitat estètica i és interessant alhora pel seu valor sociològic, testimonial i per la seva capacitat d'innovació tècnica. La seva productora s'anomenava *Cinta Balear*.

El 1917, hi ha notícies d'una altra productora, *Mallorca Film*, però les seves obres són força desconegudes i tan sols se n'han pogut recollir alguns títols, com *Pomarelli* i *El Flechador*. Un altre

↓ Fotograma de la pel·lícula *Una excursión por Mallorca* (devers 1910)

↑ Fructuós Gelabert

↑ Fortunio Bonanova

↑ Fotograma de *Flor de espino* (1925)

títol d'aquesta època és *Venganza Isleña*, de 1914.

Aquest període, que arribava al decenni dels vint, fou un moment de gran expansió de l'exhibició per la gran novetat que significava el cinema. A Palma, s'obriren prest diferents locals estables o bé alguns que projectaven films regularment, combinant-los amb espectacles de varietats. Entre els primers hi ha el Cinematògraf Truyol (1903-10) i el Cinematògraf Balear (1899-1901) i entre els segons, el teatre Principal, el teatre Líric (des de 1902) i el teatre Balear (des de 1908). També hi havia cinemes ambulants com el que el 1907 s'instal·là a la plaça del Mercat, de Palma.

Els pobles tengueren aviat les seves sales de projeccions. La primera fou la d'Alaró, que el 1901 ja funcionava al costat de la fàbrica d'electricitat, promoguda per la família Perelló. De 1911 data una llarga llista de cinemes que funcionaven a Palma i als pobles: a la ciutat, a més del teatre Líric i el Balear, hi havia la Protectora, el del Cercle d'Obrers Catòlics i el cinema del Terreno, i, als pobles, funcionaven entre d'altres els d'Inca, Felanitx, Sóller, Esporles, Campos, Algaida, Son Serra i Montuïri.

Entorn d'aquests anys, també sorgí la figura del distribuïdor, ja que abans les pel·lícules es compraven directament a les cases productores.

La dècada dels vint, representà un dels moments més rics del cinema a Mallorca. Són moltes les persones que es varen interessar pel nou mitjà i que, a poc a poc, començaren a filmar pel·lícules com a particulars. Es coneixen algunes filmacions anònimes de gran interès testimonial, malgrat que tècnicament tenguin algunes deficiències. Alguns d'aquests films, com el reportatge sobre els tallers del diari *Última Hora*, al carrer dels Oms, i la inauguració de la Companyia Aeromarítima Mallorquina, es troben en col·leccions particulars.

El 1922, significà la confirmació com a actor de Fortunio Bonanova en el film *Don Juan Tenorio*, dels germans Baños. L'actor, després d'aquest film, viatjà a l'estranger, concretament als Estats Units on inicià una brillant carrera artística.

Les dues fites més importants de la dècada són dos films d'argument fets íntegrament a Mallorca per actors i tècnics mallorquins. La primera és *Flor de Espino*. Entre els autors hi havia Josep Tous i Maroto, Jaume Ferrer i Guillem Colom. Es va estrenar el 25 de juny de 1925 al teatre Principal, amb gran èxit de públic i crítica, i després voltà pels cinemes de tot Mallorca, a vegades precedida d'una conferència de Josep Maria Tous i Maroto.

L'altra iniciativa filmica mallorquina partí de la productora Balear Film, que s'havia constituït el 1925. La pel·lícula es titulava *El Secreto de la Pedriza* i es basava en una novel·la d'Adolfo Vázquez Humasqué del mateix títol. El film

↓ Fotograma de *La Ultima Hora* (1921)

↑ Fotograma d'*El Secreto de la Pedriza (1925)*

va ser molt polèmic per la seva temàtica quan s'estrenà al teatre Principal. El 1927, se'n va fer una còpia reformada i s'estrenà a Madrid i Barcelona. També el 1927, es filmà el documental anomenat *Mallorca*, realitzat per Josep Maria Verger, l'acompanyament musical del qual era de Baltasar Samper i la seva suite *Mallorca*. Gràcies a la premsa, es coneixen altres films de la dècada encara que manquen dades efectives sobre aquests. El 1930, marcà l'arribada del cinema sonor. Un dels primers locals que l'instal·laren fou el cinema Modern, que inaugurà la nova tècnica amb la pel·lícula *Trafalgar*, el 20 de gener de 1930.

El moment històric que correspon a la II República fou també interessant per a les produccions particulars. Algunes són significatives com a document històric, sobretot les relacionades amb actes polítics, com la visita de Niceto Alcalá Zamora i Indalecio Prieto o la manifestació a Palma per l'Estatut de 1931. Altres films del moment tenien un caire més íntim i presentaven moments de la vida quotidiana (l'hipòdrom, excursions, escenes a la platja, festes populars) i, normalment, eren fets per afeccionats particulars.

Durant la Guerra Civil, els dos bàndols dugueren a terme diverses filmacions. Algunes s'han donat a conèixer en documentals fets posteriorment, d'altres s'han d'investigar encara. Després de la Guerra Civil, començà un període caracteritzat per la manca de produccions autòctones, les filmacions foren fetes per productores de fora de l'Illa, espanyoles o estrangeres, i per la gran expansió de l'exhibició i la distribució. La distribució, la feien grans empreses que representaven les firmes internacionals, com DISCIBA.

Després de la filmació de *Jack el Negro* (1949), de Julián Duvivier, començà l'allau de pel·lícules de productores que cercaven el paisatge de Mallorca. Aquesta massiva arribada d'equips de filmació coincidí amb el començament, el decenni dels cinquanta, de les visites de turistes que, a partir d'aleshores, es varen fer cada vegada més freqüents. Algunes de les cintes més rellevants filmades a Mallorca són *Todo el mundo está loco por ti* (1956), *Un enamorado prudente* (1952), *La mujer de paja* (1963), *Kiss, Kiss - Bang, Bang, Búsqueme a esa chica* (1964), *Playa de Formentor*, *Persecución en Mallorca* (1966), *Largo Retorno* (1974) i *Playa de Palma* (1962), de Joan Bosch Palou.

Com a produccions autòctones de la dècada dels cinquanta hi ha tan sols dues pel·lícules de Josep Planas Montanyà, fotògraf professional, el qual filmà, el 1951, el *western Sucedió en Texas* i, el 1952, *Matances*, narració del treball i la festa que envolta aquesta tradició.

A partir del decenni dels setanta, l'evolució del cinema va prendre cairs diferents, determinats pels camps on es desenvolupà. L'exhibició va tenir un primer moment de forta expansió. Els locals ja existents es renovaren i introduïren noves tècniques de projecció i noves comoditats a les sales. S'obriren nous cinemes, cada vegada més luxosos, com a mostra de l'afluència de públic i l'interès d'aquest pel cinema. Però, els anys vuitanta, la televisió i el vídeo varen trencar aquesta expansió i provocaren una recessió molt forta, que fou la causa del tancament de moltes sales i de la reconversió d'altres en gimnasis, bingos i recreatius. Alguns dels cinemes que han quedat han implantat el sistema de multicinemes, modalitat molt estesa a l'estranger i que fa rendibles els locals que havien quedat massa grans i possibilita la diversificació de l'oferta en una mateixa empresa. La distribució també ha pagat la crisi i, després d'un primer moment d'expansió, moltes empreses han tancat i n'han quedat funcionant poques. Aquestes normalment funcionen al mateix temps com a empreses d'exhibició, ja que són propietàries de cinemes. Així, són pocs els noms que controlen tot el negoci de

↓ Fotograma de *Sucedió en Texas* (1951), de Josep Planas Montanyà

↑ Fotograma d'*El Verdugo*, de Luis Garcia Berlanga (1964)

↑ Fotograma de *La Senyora (1987)*, de Jordi Cadena

l'exhibició i la distribució del cinema a tota l'Illa, ja que, als pobles, els pocs cinemes que no han tancat són controlats per empreses de Palma.

Mentre se continuava fent cinema a Mallorca des de fora, com són els casos de les pel·lícules *Bearn* (Jaime Chávarri, 1983) i de *La Senyora* (Jordi Cadena, 1987), el cinema autòcton no pren força. Per una part s'aplegaren, dins el cinema independent, diferents col·lectius per poder funcionar econòmicament. El primer fou el Col·lectiu de Cinema, grup que sorgí per donar a conèixer el cinema a pobles i escoles i, al mateix temps, per dur a terme filmacions. Ja dins els anys vuitanta, es creà el Col·lectiu d'Imatges, grup format per joves cineastes que a través del super 8, els 16 mm i el vídeo intenten donar forma a les seves idees, dins el cinema independent. A part d'aquests dos grups hi ha una sèrie de noms relacionats amb aquest tipus de cinema, utilitzat, principalment, com a aprenentatge per a la realització de llargsmetratges en 35 mm. Vicenç Matas, que ha col·laborat en nombrosos films, ja sigui com a realitzador o com a operador, n'és un d'ells. També Lluís Casasayas Ladària, que, després de la realització d'una sèrie de curts-metratges, ha començat la realització de films de llarga durada. La principal problemàtica en què es troba aquest tipus de cinema independent és la manca d'una sortida comercial als seus films, ja que no hi ha locals que projectin curts-metratges. Una vegada desapareguts els certàmens de films curts que s'organitzaven a Mallorca durant els anys seixanta i setanta, és difícil que aquests arribin al gran públic. Només petites mostres organitzades per entitats públiques i amb ajudes de tipus institucional poden fer que subsisteixin aquests realitzadors de cinema independent.

Dins el cinema comercial, dos realitzadors han destacat a Mallorca: Martín Garrido Ramis i Joan Solivellas. Els dos es caracteritzen per la realització d'un cinema de comèdia, utilitzant els tòpics folklòrics de l'Illa. El primer duu a terme, normalment, les tasques de director, actor i guionista dels seus films, que es troben dins la tradició del cinema americà d'acció i la típica comèdia espanyola dels anys seixanta. El segon és autor del film *Un, dos, tres, ensaïmades i res més* (1984), comèdia protagonitzada per Francesc Forteza i Forteza —Xesc Forteza—, Ovidi Montllor, Simó Andreu Trobat i Mary Santpere.

Mencó a part mereix la tasca d'Agustí Villaronga, ja que el seu treball es desenvolupa principalment fora de Mallorca. Després de diferents curts-metratges, ha realitzat dos films de llarg-

↓ Fotograma de *Bearn (1983)*, de Jaime Chávarri

metratge *Tras el Cristal* (1985) i *El niño de la Luna* (1989), que per la seva temàtica i realització sobresurten la qualitat mitjana del cinema espanyol. (CA)

Les Arts Gràfigues

Mallorca gaudeix d'una llarga tradició en les arts que utilitzen les màquines d'imprimir, especialment pel que fa a la serigrafia, la xilografia i, en la segona meitat del s XIX, la fotografia.

Les primeres il·lustracions, ex-libris, ornaments de capçalera o de peu de pàgina, es remunten a 1489, quan l'impressor Nicolau Calafat s'establí a Palma i, després, a Miramar (Valldemossa), on treballà fins a 1490.

De 1540 a 1573, treballà a Palma un altre impressor, Ferran de Campsoles, que utilitzava el gravat amb més freqüència, encara que segons els universitaris de l'època era de poca qualitat.

El 1579, Gabriel Guasp fundà la impremta Guasp, que, sense interrupció, fou molt activa fins a 1950. Un dels períodes més notables, pel que fa a producció s'esdevengué entre 1849 i 1863. La col·lecció de xilografies Guasp, que es troba depositada al Museu Municipal de Valldemossa, és el testimoni d'aquella gran empresa multisecular, a més de les estampes poc documentades, impreses entre 1499 i 1518. La quantitat de xilografies que es conserva (1993) és de 1.584 i recullen tota classe de temes: iconogràfics, heràldics, històrics, lúdics, commemoratius, ornamentals, astronòmics i comercials. Hi destaquen orles, gerros, figuretes, encapçalaments, representacions d'oficis, al·legories, escenes mitològiques, jocs de cartes fins a completar tot un univers imprès, vist des de Mallorca.

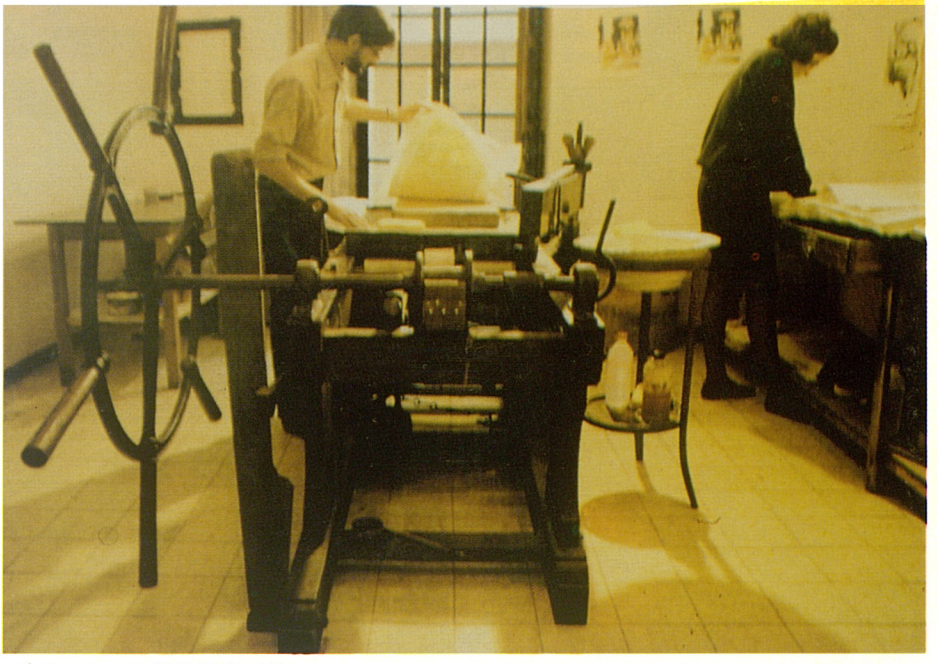

↑ Premsa del s XVIII (Taller 6A)

El 1651, el Col·legi de Pintors i Escultors instituí una acadèmia de dibuix i gravat. Això féu possible una llarga llista de gravadors, pintors o artesans, amb decisiva influència dels artistes italians primer i francesos després. En aquella època, artistes mallorquins de gran fama no podien deixar d'exercitar la tècnica del gravat amb més o menys fortuna, tal és el cas de Guillem Mesquida o Gabriel Femenia.

Alguns personatges que destacaren en el conreu de les arts gràfiques entre els s XVII i XVIII són Llorenç Vallespir, Antoni Bordoy, Francesc Rosselló, el mestre Puigserver, Pere Frau Guasp, Muntaner Guasp i molts més.

Del s XVIII queden algunes obres gràfiques que mostren un cert grau de perfecció tècnica, com el *Mapa de Mallorca* (1785) del cardenal Despuig o els dibuixos i mapes que Jeroni Boix de Berard va fer per a la seva obra *Viaje a las villas de Mallorca* (1789).

Durant el s XIX, es produí un considerable augment de la producció gràfica per diverses raons, per una part, després de la Guerra del Francès s'establiren a Palma diversos impressors de la península, i, per una altra, el 1810, es promulgà la llei de llibertat d'impremta. Entre 1808 i 1814, funcionaven a la capital de l'Illa nou empreses que editaven periòdics en català, castellà i francès. Destacaren Antoni Brusi, la impremta Vilallonga i, especialment, Pere Josep Gelabert, editor de mapes, gravats, calendaris i almanacs, a més d'un diari, *El Isleño* (1857-1898). A la seva mort, la vídua i els fills continuaren la tasca que ell havia començat.

Els romanços de cec, els goigs dedicats als sants de més devoció, els almanacs per a les illes Balears (de 1886

↓ Impressors, segons un gravat del s XVIII

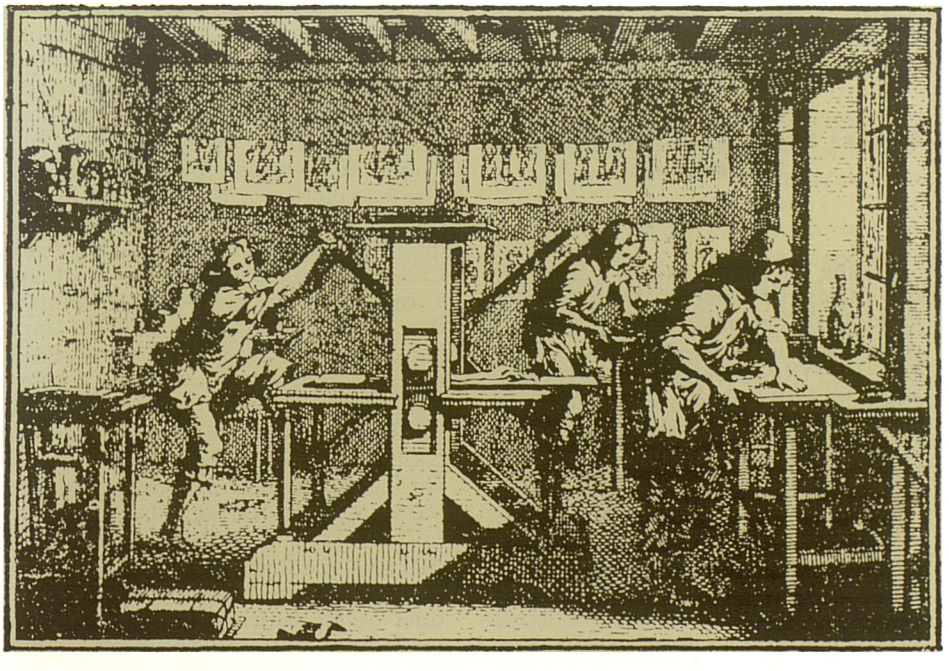

↑ Mapamundi. Xilografia de l'antiga impremta Guasp (Museu Municipal de Valldemossa)

a 1894) i les estampes policromades gaudien de gran acceptació.

Al final del s XIX i dins l'època noucentista hi havia nombrosos artistes que practicaven el gravat (Faust Morell, Joan O'Neille, Ricard Carlota, Ricard Anckermann) i empreses que produïen material gràfic en quantitat (xilografies Guasp de 1890 a 1901). S'ha de dedicar especial atenció als llibres de gravats, com és el cas de *Die Balearen*, de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria. Destacaren per les seves litografies, a més de la Guasp, la impremta Rotger (1901) i la *Viuda e hijos de Gelabert* (1886) entre d'altres tipografies.

Les revistes il·lustrades proliferaren des de 1880 i així, els dibuixos, vinyetes, caricatures, ornaments, peces de jeroglífics i altres tipus d'il·lustració es varen anar fent més i més freqüents a revistes i diaris com *L'ignorància* (1880-85), *La Roqueta* (1887-1901), *En Figuera* (1893), *Foc i Fum* (1917-35), *Mitjorn* (1906-07), *La Nostra Terra* (1928-36) i moltes més publicacions.

Resulta imprescindible de referir-se als gravats i xilografies d'autors com Joan Miró, Juli Ramis i, de forma més concreta, entre molts d'altres artistes, Pere Quetglas Ferrer, conegut com Xam, que treballà principalment entre 1949 i 1960, dins la millor tradició de les arts gràfiques illenques. (MF)

LES LLENGÜES

PRIMERA ETAPA (1229-1516). CONQUESTA I REPOBLACIÓ

Introducció

Jaume I i el seu exèrcit aconseguiren entrar victoriosos a Madina Mayurqa el 31 de desembre de 1229. Amb la conquesta de Mallorca i la seva repoblació per tropes i repobladors cristians, essencialment catalans, l'Illa s'inscrigué plenament en l'àrea cultural i lingüística catalana i en la civilització cristiano-occidental. Els repobladors de Mallorca des de la conquesta procediren principalment de les terres catalanes orientals. Segons el *Llibre del Repartiment de Mallorca*, l'assignació de les cases de la ciutat de Mallorca, a part dels obradors, fou de 307 cases a repobladors de Tarragona, 226 a homes de Barcelona i 226 a homes de Lleida. En els anys immediats a la conquesta catalana, entre 1232 i 1235, en el sector de Nunó Sanç hi aparegueren noms de persones que es referien sobretot a localitats catalanes orientals: Empúries, Barcelona, Cambrils, Cotlliure, Girona, Montcada, Montblanc, Perpinyà, Ripoll, Sabadell, Tarragona, Vic, Vilafranca, mentre que eren molt pocs els que es referien a llocs de l'àrea occidental: Lleida, Tortosa. D'altres indiquen, però, localitats occitanes: Agen, Canes, Llemotges, Marsella, Narbona, Tarascó; o italianes: Gènova, Llombardia, Pavia, Saona; o aragoneses: Daroca, Jaca, Osca, Montsó, Tauste, Saragossa, i, en menor nombre, navarreses. Els llinatges documentats entre 1240 i 1251 eren també, la majoria, d'origen català oriental, sense que hi mancassin, però, els d'un altre origen: Marsella, Montpeller, Narbona, Cremona, Gènova, Messina, Nàpols, Pavia, Pisa, Alagó, Calataiud, Eixea, Montsó, Saragossa. Entre 1357 i 1360, a la vila reial de Montuïri, per a una població total entre 550-650 habitants, a part

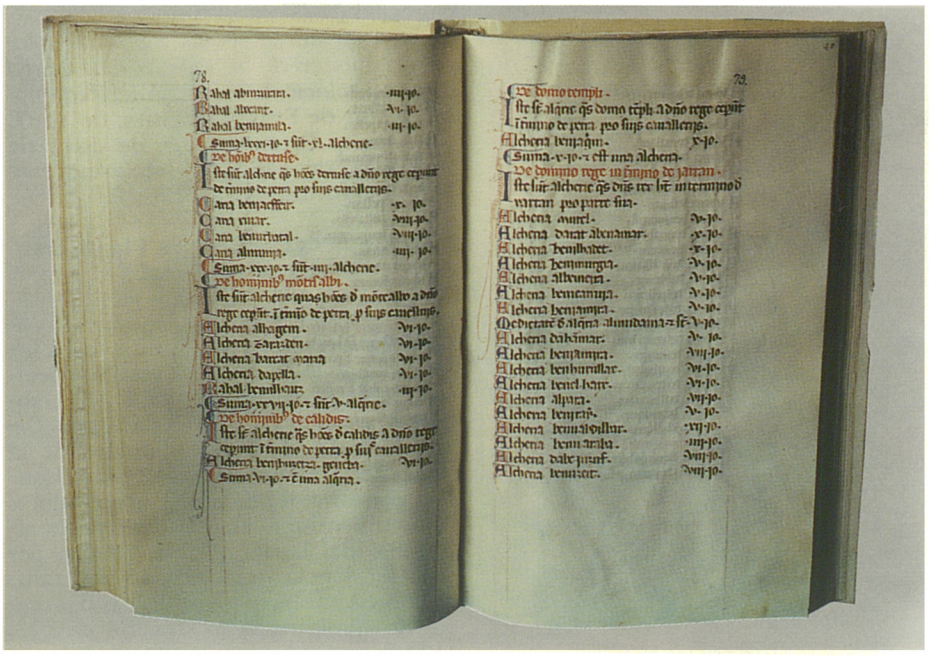

↑ *Llibre del Repartiment de Mallorca* (ARM)

de la minoria jueva i d'un bon grup d'esclaus, hi havia molts noms de pobladors cristians amb un total de 112 llinatges diferents, d'entre els quals destacaven els de llocs de les comarques catalanes orientals: Argenter (o Argentó, d'Argentona), Bages, Barceló (de Barcelona), Barberà, Cortey, Figuera, Massanet, Mieres, Miralles, Moge, Navata, Oms, Palou, Ribes, Ripoll, Romanyà, Rosselló, Rubí, Rupià, Tàpies, Tona, Tous, Vilaür. Per contra, només dos eren de l'àrea occidental, Ascarp o d'Escarp i Balaguer, i alguns altres de l'àrea occidental o oriental: Castellar, Català, Banyeres, Pardines, Ribelles. Hi havia també un altre grup referit a topònims no catalans: Arbonès (de Narbona), Tolrà (de Tolosa), Brondo, Genovard (de Gènova), Gerba, Roaix. També, pel que fa a la toponímia actual, els noms de lloc d'origen medieval precedits de Son (de *ço d'en*) més el cognom d'origen geogràfic, es referien, la majoria, a localitats de l'àrea oriental, com Son Barceló, Son Manera, Son Miralles, Son Ripoll i Son Mieres.

Pel que fa a la toponímia actual es pot classificar en quatre grups: els topònims pre-romans, molt pocs, que normalment es refereixen a toponímia major, com Artà, Inca, Búger, Sóller o Cúber. Un segon grup el formen els topònims d'origen llatí conservats *in situ* a Mallorca i que han traspassat el filtre selector que representà la dominació islàmica. Són els anomenats mossarabismes, molts dels quals són també topònims majors: Mallorca, Pollença, Esporles, Calvià, Campanet, Montuïri, una llarga llista de noms acabats en -atx, -itx, -utx: Andratx, Crestatx, Castellitx, Costitx, Felanitx, Albercutx, Cugulutx, Fornalutx i altres. Un tercer grup és format pels noms d'origen aràbic i berber. Hi ha exemples de toponímia major, com Alcúdia, Algaida, Banyalbufar, Biniali, Biniaraix, Binissalem, i noms de toponímia menor, com Binifaldó, Alcoraia, Rafal Aixat. Un quart grup, el més nombrós, de molt, el constitueix la toponímia d'origen català. Es tracta de topònims referits a pobladors cristiano-catalans que han arribat a bandejar les denominacions aràbigues que hi ha en el *Llibre del Repartiment de Mallorca* i en altres textos del s XIII, i molts d'altres nascuts en època moderna: Son Costa, Son Bages, Can Picafort, Cas Concos, sa Casa Blanca.

Quant als jueus, en la Mallorca medieval constituïren un grup ben cohesionat per llaços ètnico-culturals. N'hi hagué a la ciutat de Mallorca i en algunes viles de la Part Forana: Inca, Felanitx, Porreres o Montuïri. Tengueren un pes social considerable, tot i que només representaven una minoria, però en bona part controlaven les finances i, en general, tenien un nivell cultural prou elevat. Els jueus, a més de conèixer i usar el català, potser amb algunes formes i particularitats pròpies, coneixien l'hebreu com a llengua litúrgica. Sembla que n'hi havia que coneixien l'àrab i, segurament, el llatí, que des de feia segles era la llengua de cultura en territori cristià. El 1391, arran de l'assalt al call de la ciutat de Mallorca, els jueus conversos adoptaren en general, un nom cristià i l'ús de l'escriptura aljamiada, en català, però amb caràcters hebreus, de la qual resten mostres en alguns arxius mallorquins.

Després de la conquesta catalana quedaren molts antics pobladors d'origen àrab o berber en règim d'esclavatge i en nombre ben elevat. Més endavant hi ha esclaus de nacions molt diverses: grecs, sards, moros, eslaus, turcs, tàrtars, circassians, russos, armenis i búlgars. El grau de coneixement del català devia variar molt segons l'edat en què havia estat capturat i segons si era nat a Mallorca o provenia d'altres terres.

Contacte de llengües a la Mallorca medieval

La llengua parlada per la majoria dels repobladors era el català duit a l'Illa des de les comarques orientals catalanes, un català encara net de castellanismes, però que devia registrar en boca dels rossellonesos alguna influència de l'occità i algunes característiques dialectals pròpies. L'existència de la cancelleria reial com a oficina encarregada d'expedir o copiar documents de diversa índole fou l'element cohesionador que donà un model als notaris, escrivans i escriptors en general del domini lingüístic. Les diverses sèries documentals dels arxius illencs i, en general, de tota l'àrea lingüística són un testimoni de la norma cancelleresca supradialectal, essencialment unitària. Com a creador del català literari, cal mencionar Ramon Llull, important tant per la quantitat i la qualitat de l'obra escrita, com per la varietat temàtica. Llull escriví en català i en llatí, bàsicament, i en alguna obra usà l'àrab, en poesia, en canvi, utilitzà un català occitanitzant.

L'àrab era la llengua de prestigi dels antics pobladors de Mallorca i gaudia d'importància com a vehicle cultural i pastoral, com ho prova l'existència de l'*Studium Arabicum* del convent de frares predicadors de la ciutat de Mallorca, on s'ensenyava àrab als dominics enviats a l'Illa, o l'*Studium Arabicum* de Miramar, fundat per Ramon Llull.

La llengua de prestigi per als jueus era, l'hebreu, idioma que també era ensenyat a l'*Studium Arabicum* citat, amb les diverses matèries rabíniques. L'occità era la llengua dels repobladors occitans i, fins a Ausiàs March, era la llengua de la poesia. Altres llengües, com els parlars italians i, molt menys, l'aragonès i el francès, devien esser el mitjà de comunicació dels parlants d'aquell origen. El castellà fou una llengua minoritària molt poc coneguda a Mallorca fins al s XV, i els castellanismes que es detecten en aquella centúria, molt pocs, són més aviat literaris.

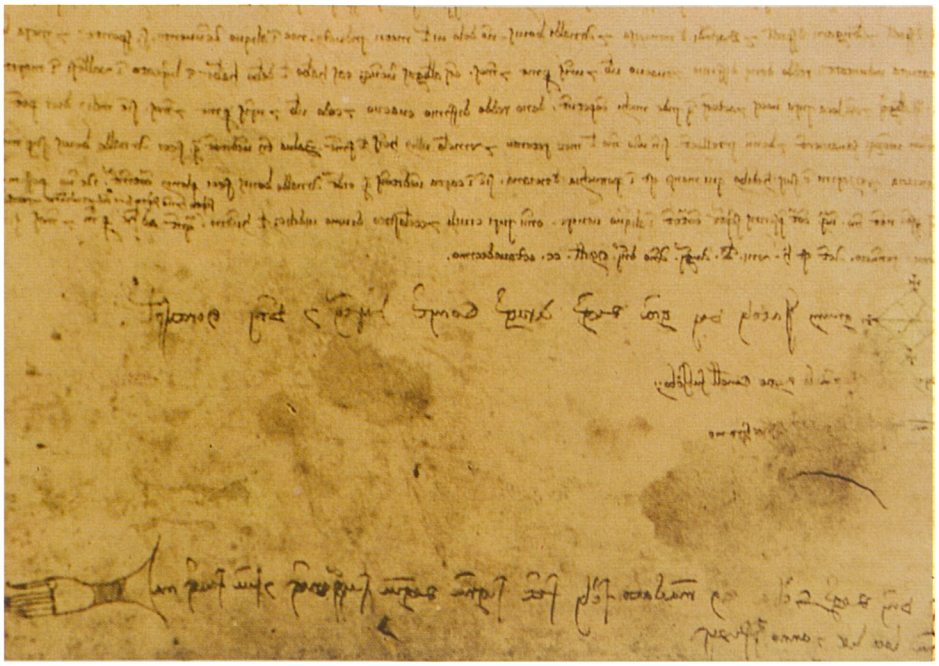

↑ Signatura del primer conseller reial de la Corona catalano-aragonessa (1218)

Sembla, però, que el romancer castellà es començà a introduir en aquell segle i ja hi havia alguna traducció del castellà al català. Per contra, era molt important el llatí com a llengua de cultura i de l'Administració en àmbits formals i solemnes, i, fins i tot, com a llengua franca escrita entre catalans i gent d'altres terres. S'hi haurien d'afegir encara les diverses llengües parlades pels esclaus, algunes de les quals no eren de la família indoeuropea i que no devien tenir cap tipus de predicament entre els cristians i els jueus, però que eren en definitiva el vehicle usual de comunicació entre els esclaus d'una mateixa nació.

Biblioteques i impremta

Les biblioteques mallorquines medievals demostren que el llatí era la llengua de l'Església i de la cultura en general, però tampoc no hi mancaven les obres en romanç català amb una distribució lligada amb l'estament social, la formació cultural i la temàtica. Sembla que els que llegien més en romanç eren els mercaders, els menestrals i les dones, o almenys eren els que en proporció tenien més llibres en pla català. A l'època medieval, però, qui tenia més llibres, en llatí especialment, eren els eclesiàstics, els notaris i els juristes. Una de les biblioteques medievals més riques fou la del bisbe Antoni des Collell, amb 105 llibres. També destacaven algunes biblioteques de jueus mallorquins, com la del metge Lleó Mosconi i, en el s XV, sobretot la del notari Miquel Albenyar, que arribà als 500 exemplars. Alguna d'aquestes biblioteques demostra que a l'època del Renaixement hi havia una evident curiositat per llibres escrits en altres llengües, com és el cas de la biblioteca de Gregori Burguès, mort el 1504, que tenia llibres en llatí, en català, en francès, en provençal (occità) i en toscà (italià).

La impremta a Mallorca no va aparèixer en època tan antiga com en altres punts del territori de parla catalana, però tengué el mèrit d'esser des del principi una empresa netament mallorquina. Bartomeu Caldentei, famós lullista, mestre en teologia per la Universitat de París i mestre de l'Estudi General de Mallorca, i el menestral Nicolau Calafat fundaren la primera impremta mallorquina, que durà fins a 1490. Així mateix, Francesc Prats va escriure la *Contemplació del Misteri de la Passió de Jesucrist*, primer incunable mallorquí en català, acabat d'imprimir el 31 de gener de 1487 a Miramar. També va escriure un llarg poema en llaor de Ramon Llull, presentat al certamen de l'església de Sant Francesc de la ciutat de Mallorca el 1502 i fou, segons sembla, el primer mallorquí que traduí una obra literària del castellà al català que arribà a esser impresa: la *Visión deleitable de la Filosofía y Artes Liberales, Metafísica y Filosofía Moral*, escrita el 1440 per Alfonso de la Torre, batxiller en teologia, i publicada en català per Francesc Prats a Barcelona el 1484. Les obres estampades per aquesta primera impremta mallorquina eren en llatí i en català: algunes butlles, el *Tractatus de regulis mandatorum*, de Jean Charlier Gerson, famós antilul·lista, canceller de la Universitat de París, acabat d'imprimir el 1485, la *Contemplació del misteri de la Passió de Jesucrist* o *Contemplació de la Passió del Redemptor Jesús*, de Francesc Prats, de 1487, *Rudimenta Grammaticae*, de Joan de Pastrana, de 1487, el *Breviarium mallorquinum*, imprès el 1488.

La llengua cancelleresca i la diferenciació dialectal

La llengua catalana medieval, almenys l'escrita, és prou unitària. La influència de la cancelleria reial fou decisiva des del darrer terç del s XIII i, sobretot, a partir de l'època de Pere el *Cerimoniós*. La llengua estàndard de la cancelleria es caracteritzà, d'una banda, per una tendència conservadora, amb una influència més o menys considerable del llatí i, d'altra banda, per una tendència unificadora i centralitzadora. Amb la reincorporació del regne de Mallorca a la Corona d'Aragó (1343) es produí una major 'catalanització' de la documentació, que fins aleshores en gran part era escrita en llatí. També, durant l'època del regne de Mallorca independent, és palesa amb certs escrivans, probablement rossellonesos, una influència del català rossellonès. D'altra banda, convé fer observar unes diferències cronològiques. En un primer moment, el s XIII, la llengua de Mallorca era la mateixa del lloc d'origen dels repobladors. Les variants dialectals que es poden detectar eren les mateixes que es produïen al continent (dialectalismes passius). Per contra, més tard començaren a aparèixer variants dialectals pròpies (dialectalis-

↓ Cobles a la divisió del regne de Mallorca

Con per alguns honrats
mercaders de Mallorques sía stat pregat
afectuosamẽt q̃ faes e ordonas vn tractat ỏ la diuisio ỏl dit
Regne / supos que lo meu entenimẽt sia grosser e no soptil ẽ
lart ỏ trobar, empero p dar alguna satisfactio a lurs precbs
he feteo algunes cobles grosseres ẽ pla catala segõs veureto.

Jm leui vn bon mayti,
Temps era de primauera,
E vay pendre mon camí
Per vna streta sendera
Trescant per cela carrera
Fins que eu fuy arribat
En vn gran e gentil prat,
Ya lo sol declarat era.

↑ Claustre de Monti-sion (Porreres)

mes actius), com és el cas del vocalisme felanitxer.

Segona Etapa (1516-1715)

Introducció

La segona etapa arrenca, de manera més o menys convencional, de 1516, any de la mort de Ferran el *Catòlic*, fins a la promulgació del Decret de Nova Planta, per a Mallorca, de 1715. Abasta, per tant, un llarg període de la Decadència. Fins al decenni dels setanta, la cultura catalana participa de les inquietuds culturals del moment: *devotio moderna*, erasmisme, lluteranisme, i, en el camp de la literatura, inclou les actituds i formes del Renaixement. Tanmateix la Contrareforma destruí aquell esperit crític i de recerca i propugnà una visió més rígida i ascètica de la vida. Alhora, durant l'època de Felip II hi hagué una vertadera impermeabilització de l'Estat respecte a Europa. El moviment barroc, d'altra banda, s'estén des del final del s XVI fins a mitjan s XVIII i comprèn una sèrie d'autors castellans que influïren en gran mesura en la literatura catalana de l'època. Per tal d'explicar la Decadència s'han esmentat diverses raons, d'una banda de caire polític-social: la nova dinastia Trastàmara, a partir de 1412, la crisi econòmica de Catalunya i Mallorca, la marginació de la Corona d'Aragó en l'empresa americana; i, d'altra banda, raons de caire cultural: perduració del medievalisme, barroquisme precoç, humanisme mal assimilat i vida universitària pobra. També, Joan Fuster ha fet algunes remarques interessants: que la penetració del castellà ja s'esdevé al s XV, si bé no s'accentua fins al s XVI, que cal comptar també amb el llatí com a idioma competitiu fins al s XVIII, que en realitat sempre hi hagué literatura en català, però que moltes obres romangueren inèdites, que els models literaris imitats són quasi tots castellans, que les obres en llatí i en castellà formen un gruix important, que hi hagué una notable incomunicació interregional, que la Decadència, en suma, és un fet real des del punt de vista quantitatiu i qualitatiu.

Contacte de llengües

L'occità o provençal deixà d'esser una llengua coneguda i usada en els medis literaris. *La nova art de trobar*, de Francesc d'Olesa i Santmartí, es basava ja en el català de l'època i representava un vertader anacronisme com intent de resurrecció de la poesia trobadoresca. L'àrab, que durant el s XIII gaudia encara d'un evident prestigi, ja no s'ensenyava ni a l'Estudi General ni a les escoles de gramàtica. És simplement la llengua dels esclaus moros. Per contra, el llatí tengué una gran importància, sobretot al s XVI, tot coincidint amb l'època del Renaixement. És la llengua de l'Estudi General i de les escoles de gramàtica de Monti-sion de Porreres, de Santa Magdalena d'Inca i de Randa. Eren corrents, també, els escriptors, bàsicament eclesiàstics, monolingües, que només escrivien en llatí, o bilingües (català-llatí, castellà-llatí), o fins i tot trilingües (català-llatí-castellà). No hi ha notícies que s'ensenyàs enlloc l'hebreu, però sí que devers mitjan s XVI s'ensenyava retòrica i grec a l'Estudi General. També, l'italià devia esser una llengua coneguda pels lletraferits humanistes, segons es constata per l'examen de les biblioteques de l'època. Però la llengua que influí més el català parlat i escrit fou el castellà. Al final del s XV i en el s XVI aparegueren ja els primers mallorquins, molt pocs, que traduïren alguna obra del castellà al català o que escriviren directament en castellà, però foren escassíssims els qui arribaren a veure publicada la se-

↓ Puig de Santa Magdalena (Inca)

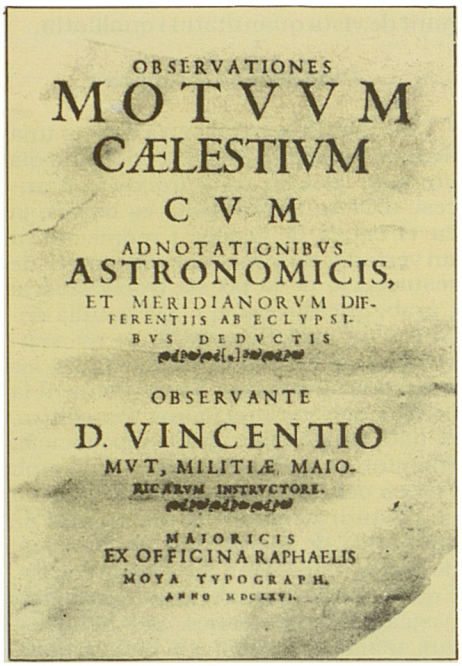
OBSERVATIONES
MOTVVM
CÆLESTIVM
C V M
ADNOTATIONIBVS
ASTRONOMICIS,
ET MERIDIANORVM DIFFERENTIIS AB ECLYPSIBVS DEDVCTIS
OBSERVANTE
D. VINCENTIO
MVT, MILITIÆ MAIORICARVM INSTRVCTORE.
MAIORICIS
EX OFFICINA RAPHAELIS
MOYA TYPOGRAPHI.
ANNO MDCLXVI.

↑ Obra en llatí publicada a Palma (1666)

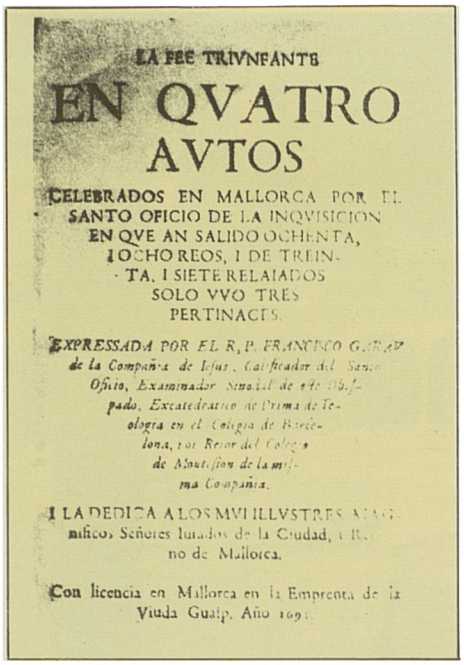
LA FEE TRIVNFANTE
EN QVATRO
AVTOS
CELEBRADOS EN MALLORCA POR EL SANTO OFICIO DE LA INQVISICION EN QVE AN SALIDO OCHENTA, OCHO REOS, I DE TREINTA, I SIETE RELAIADOS SOLO VVO TRES PERTINACES.
EXPRESSADA POR EL R. P. FRANCISCO GVRAT de la Compañia de Iesus, Calificador del Santo Oficio, Examinador Sinodal de este Obispado, Excatedratico de Prima de Teologia en el Colegio de Barcelona, y Rector del Colegio de Montesion de la misma Compañia.
I LA DEDICA A LOS MVI ILLVSTRES MAGnificos Señores Iurados de la Ciudad, y Reyno de Mallorca.
Con licencia en Mallorca en la Empreuta de la Viuda Guasp. Año 1691.

↑ *La Fee Triunfante*, obra en castellà publicada a Palma (1691)

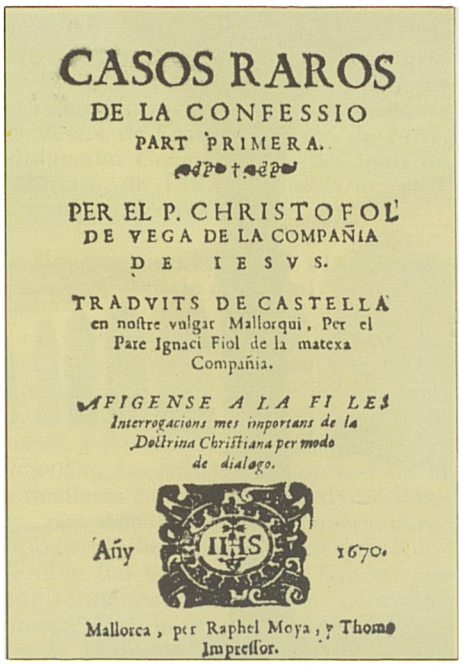
CASOS RAROS
DE LA CONFESSIO
PART PRIMERA.
PER EL P. CHRISTOFOL
DE VEGA DE LA COMPAÑIA
DE IESVS.
TRADVITS DE CASTELLA
en nostre vulgar Mallorqui, Per el Pare Ignaci Fiol de la matexa Compañia.
AFIGENSE A LA FI LES
Interrogacions mes importans de la Doctrina Christiana per modo de dialogo.
Añy IHS 1670.
Mallorca, per Raphel Moya, y Thomo Impressor.

↑ *Casos raros de la confessió*, obra en català publicada a Palma (1670)

va obra. També començà a esser palesa la introducció de castellanismes, molts dels quals, però, estrictament literaris.

El català parlat

La predicació era normalment en català, però també hi ha referències a la predicació en castellà. El 1540, se sap que un predicador castellà fou rebutjat a Sóller perquè no l'entenien. Els consells de les viles, els consells gremials, els capítols dels convents o monestirs i les cúries utilitzaven normalment el català, però en l'àmbit judicial hi havia un cert ús del llatí. La Inquisició, però, constituí un cas singular de castellanització. Pel que fa a l'ensenyament, la llengua de l'Estudi General i de les escoles de gramàtica de la Part Forana era el llatí, com a llengua d'estudi i, almenys en part, com a llengua vehicular. Per contra, en les escoles de primeres lletres la primera llengua era el català. Les crides i els encants o subhastes també eren en català, però en algun cas el castellà no hi era absent, com en una crida de 1498, que devia esser la primera crida que es feia en castellà a Mallorca. Fins a l'arribada de la impremta, l'activitat dels joglars ho fia tot a la memòria, però a partir del s XV aparegueren els romanços o trobos i, en general, la literatura de canya i cordell que ha perdurat fins al s XX. Del teatre d'aquella època hi ha sobretot un aplec de 49 consuetes mallorquines, cinc d'escrites en castellà i la resta en català, copiades per un tal Miquel Pasqual entre 1598 i 1599. Algunes d'aquestes peces mantenien la tradició medieval i d'altres pertanyien al teatre humanístic. Sembla que es representaven a l'església. Els himnes i cants litúrgics i religiosos reportats eren en llatí, però hi havia també algun himne en català. Durant el s XVI, almenys, hi hagué alguna representació de teatre en llatí en certs nuclis cultes.

El català escrit

El català continuava essent la llengua de l'Administració. Eren pocs els documents en castellà en aquest àmbit, però el llatí era encara important per a certs usos. La segona impremta mallorquina fou la de Fernando de Cansoles, de Palència, que funcionava des de 1540 i que publicà el primer llibre conegut en castellà a Mallorca, traducció d'una obra en català d'autor mallorquí: *Desconsuelo muy piadoso del illuminado Doctor Raimundo Lulio Mallorquín: autor del Arte general Nuevamente impreso*, traducció del *Desconhort* de Llull feta pel lul·lista i poeta en llengua llatina Nicolau de Pacs i Sureda, professor a Alcalà de Henares i conseller de Cisneros. L'any següent el mateix Cansoles imprimí el *Libro del arte de las comadres o madrinas y del regimiento de las preñadas y paridas y de los niños*, del metge Damià Carbó, primer text en castellà de caire tècnico-científic imprès a l'Illa. El tercer impressor fou el cap d'una dinastia que ha perdurat fins al s XX, els impressors de la família Guasp. Des de 1588 fins a 1715, es publicaren obres en llatí, en castellà i en català, amb la particularitat que el llatí, que era la llengua més emprada al s XVI, va minvant en el s XVII a mesura que el castellà cada vegada progressa més. En català destacaren les obres de caire jurídico-administratiu i de caire religiós, les relatives a medicina i astronomia, gramàtica i les estrictament literàries eren menys nombroses. Quant a la literatura culta, hi hagué escriptors que escriviren tota la seva obra en llatí, com el metge Pere Bernat Olesa Rovira, escriptors que només escriviren en català, com Francesc d'Olesa i Santmartí, mort el 1550, preceptista i poeta, autor de l'*Obra del menyspreu del món* (1540) i de la *Nova art de trobar*, inèdita fins a 1906, o Miquel Ferrando de la Càrcel, mort el 1652; d'altres eren escriptors bilingües, en llatí i en català, com el filòsof i poeta Jaume d'Olesa i Sanglada, i no hi mancaven els escriptors trilingües (llatí-català-castellà) com Nicolau de Pacs Sureda, o els escriptors que compartien l'ús del castellà i del català com Rafel Bover, ja al s XVII. Els escriptors mallorquins que es decidien pel castellà eren pocs. Destacaren Jaume d'Olesa i Calbó, al s XVI i, sobretot, Antoni Gual Sanglada, del s XVII, sempre es tractava d'escriptors que vivien gran part de la seva vida en territori castellanoparlant. Cal consignar en aquesta llarga etapa la producció literària de canya i cordell, gènere de destinació popular i de divulgació extensa integrat per fulls solters, plecs, llibrets, en vers o en prosa, en català i en castellà, de temàtica molt diversa, que ha persistit fins al s XX i que ha tengut com a darreres mostres els goigs, les pleguetes de

cançons i els romanços o trobos. Quant a la literatura popular tradicional de transmissió oral, es troba el testimoni primerenc de Jaume d'Olesa, estudiant a Bolonya el 1421, que demostrava interès pel romancer castellà tradicional en copiar en el seu cartipàs el romanç *Gentil dona, gentil dona*. En tot cas, és evident que ja al s XVI devien passar de boca en boca els romanços d'origen francès o provençal, els d'origen castellà i els autòctons que en part han arribat fins a l'actualitat.

La llengua i l'església

Amb el Concili de Trento (1546-63) es propicià una certa extensió de les llengües vulgars en la predicació i en la catequesi i hi ha notícies de l'existència en aquests anys d'una doctrina cristiana en romanç. D'altra banda, el sínode de 1588 aconsellava als preveres la lectura de llibres en la *materna vulgari lingua*, i, el 1592, el sínode obligava a l'ensenyament de les oracions i de l'acte de contrició *non latina, sed vulgari lingua*. Durant el període de 1562 a 1691, hi hagué tretze sínodes diocesans, dos dels quals sembla que no s'arribaren a celebrar. Dels tretze, en foren impresos vuit, tots en llatí. En el sinodal del bisbe Alagó de 1691, les equivalències dels neologismes en llatí ja no es donaven exclusivament en català com abans, sinó predominantment en castellà. D'altra banda, la Inquisició castellana, introduïda a Mallorca el 1488, es revelà tot d'una com a element de castellanització. Quant a l'origen dels bisbes, ja en el s XV hi hagué bisbes aragonesos com Gil Sanxis Munyós (1429-46), i fins i tot castellans, com Diego de Avellaneda, de Valladolid, entre 1475 i 1488. Des de 1516 fins a 1715, foren dotze els bisbes de fora del domini lingüístic català, quatre de catalans, dos d'italians i només dos de mallorquins: Simó Bauzà (1608-23) i Bernat Lluís Cotoner i d'Olesa (1671-84).

Llengua cancelleresca i diferenciació dialectal

Durant aquesta etapa continuà al costat del llatí l'ús del català propi de la cancelleria, encara relativament unitari i conservador, i adesiara es destrien trets dialectals que ja es podrien anomenar 'mallorquinismes', sobretot en els escrits més informals i entre escrivans no especialment cultes. En les consuetes mallorquines copiades entre 1598 i 1599, es documenten elisions de *a* inicial: *'niré, 'via, 'ureu (hareu)*; reduccions de *ns* a *s*: *istruments, costants;* formes ultracorrectes, amb *i* epentètica: *proseieix, infayels;* pèrdua de la *s* de l'article o d'un altre mot acabat en *s* quan li segueix un mot que comença per consonant: *tal crueltats, del béns;* final àtona amb *ia* amb pèrdua de la vocal final: *licenci, ceremonis*, monoftongació del grup *wa* en *o*: *aygo, llegos;* ultracorreccions: *quantre, enquantre;* dissimilacions i assimilacions: *desimular, nostro, vostro, homo, vallau;* exemples de morfologia verbal mallorquina: *creyts, veyts, deyts, segueys, perseguеys;* terminació verbal *ejar* amb pronunciació africada: *batetjar, denetjar;* formes pronominals dialectals: *nosaltros/naltros, vosaltros/valtros;* noms propis del món clàssic o bíblics acabats en *o*: *Antímaco, Andrònico;* mostres sintàctiques d'influència castellana: *servir a Déu, conèxer a Déu;* castellanismes lèxics: *emplear, antes bé, alcansar, modo, contento.*

SYNODVS
DIOECESANA
MAIORICENSIS.
Celebrata præſide Illuſt. ac Reuerēdiſſ. Dño.
D. IOANNE VICH ET MANRIQVE
Dei, & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopo
Maioricēſi. Anno. 1592.
Has conſtitutiones apud ſe habeāt omnes con
cionatores ac confeſſarij huius noſtrę Diœcc.
MAIO. Apud Hæredes Gabrielis Guaſp.
Anno. M.D.LXXXXIII.

↑ Portada de les actes del sínode diocesà de Mallorca (1593)

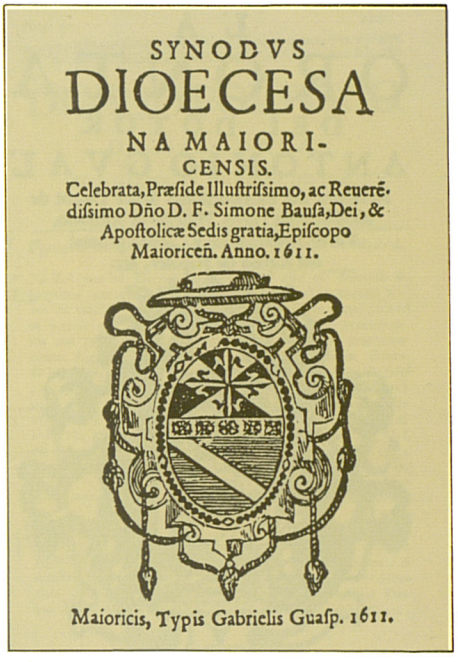
SYNODVS
DIOECESA
NA MAIORI-
CENSIS.
Celebrata, Præſide Illuſtriſsimo, ac Reuerē-
diſsimo Dño D. F. Simone Bauſa, Dei, &
Apoſtolicæ Sedis gratia, Epiſcopo
Maioricēſi. Anno. 1611.
Maioricis, Typis Gabrielis Guaſp. 1611.

↑ Portada de les actes del sínode diocesà de Mallorca (1611)

La introducció del castellà

En general, es pot dir que el castellà s'introduí Mallorca en època més tardana que a la resta del territori lingüístic. Sembla que la primera obra impresa a Mallorca en castellà fou la traducció del *Desconhort* de Llull feta pel lul·lista Nicolau de Pacs i Sureda el 1540 a la impremta de Cansoles i la primera obra en castellà de caire tècnico-científic fou el *Libro del arte de las comadres o madrinas y del regimiento de las preñadas y paridas y de los niños*, del doctor en arts i medicina Damià Carbó, impresa el 1541, i, potser, una de les primeres obres impreses en castellà de tema econòmico-administratiu, fos el *Tratado de reducción de reales castellanos en moneda de diversos reynos, conforme vale la moneda en cada reyno*, del valencià Melcior Garcia i de Carbó, sortit de la impremta Guasp el 1586, i un dels primers textos impresos de caire popular en castellà degué esser *El destrozo y robo hecho a una nao regusea nombrada San Roque por otra inglesa y el suceso de como llegó al puerto de la ciudad de Mallorca, guiada y gobernada por un hombre solo llamado Juan Luca, natural de Regusa, en décimas*, d'un Hernando de la Cárcel, imprès per Gabriel Guasp el 1591. Però el primer mallorquí que va escriure la seva obra de creació literària en castellà i que va imprimir-la, si més no en part, fou el pintor i poeta Jaume d'Olesa i Calbó, jurat en cap de la ciutat de Mallorca, mort a Valladolid el 1604, que imprimí el *Sacro trofeo de Cristo* i deixà inèdit un *Ejercicio militar en el cual se contiene muchos documentos y primores* (1604). Hi hagué altres escriptors mallorquins que escriviren alguns textos en castellà en el s XVI, però sembla que no arribaren a publicar-los, com fou el cas del jesuïta Jeroni Nadal (1507-80), doctor en teologia, o Joan Seguí, canonge de Paima, Maties Borrassà, jesuïta, primer mestre que ocupà una càtedra d'arts a l'Estudi General de Mallorca, l'historiador Joan Binimelis i alguns altres autors. Al s XVII ja n'hi hagué qualcun que escrivís pràcticament tota la seva obra en castellà, com Antoni Gual Sanglada, doctor en teologia i capellà i secretari del virrei de Nàpols, autor de poemes com *La Oronta* (Nàpols, 1637), *El Cadmo*

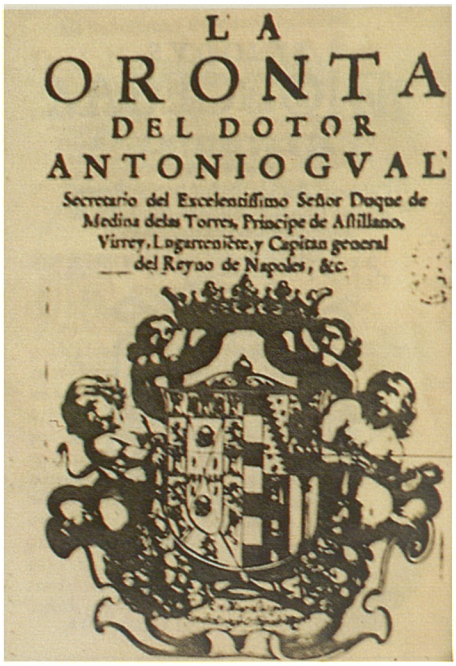

↑ Antoni Gual, *La Oronta*

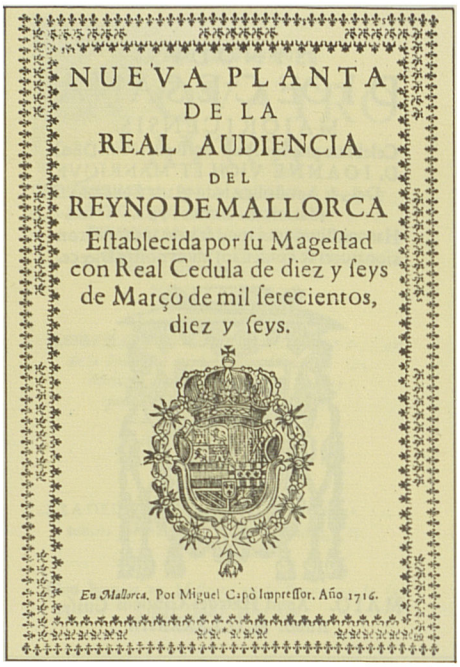

↑ Portada dels Decrets de Nova Planta (1716)

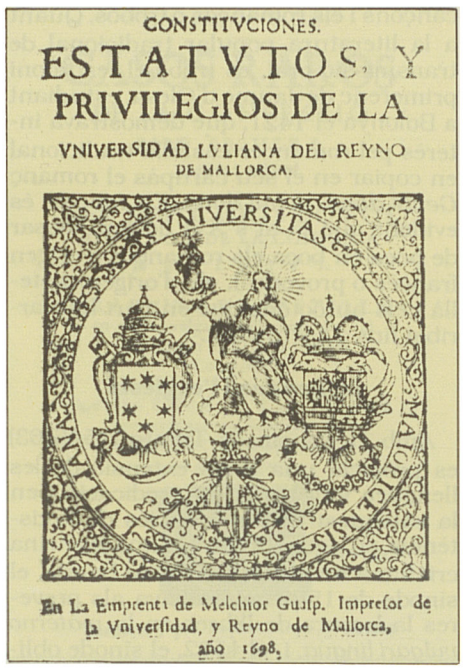

↑ *Estatutos y privilegios de la Universidad Luliana del Reino de Mallorca* (1698)

(1639), *Marte en la paz* (Palma, 1646) i *El ensayo de la muerte* (1650). D'altra banda, durant aquella etapa era un fet que tant els virreis com els bisbes eren sovint de terres no catalano-parlants. Sembla que de 22 virreis només n'hi hagué 2 de mallorquins i resulten les mateixes proporcions pel que fa als bisbes. Tocant als castellanismes lèxics, augmentaven progressivament, però moltes d'aquelles formes eren purament literàries o pròpies només de la parla de les classes socials més elevades. D'altra banda, cal esmentar una vegada més la Inquisició i el teatre culte en castellà com a agents d'ús primerenc del castellà.

TERCERA ETAPA (1715-1991)

De Felip V a la Restauració

El 2 de juliol de 1715 el virrei Josep Antoni de Rubí es reté a les tropes borbòniques del cavaller d'Asfeld i pocs dies després, el 30 de juliol, Felip d'Anjou es dirigí al Consell de Castella, per veure quines providències havia de prendre pel nou govern. El Consell de Castella, a Madrid, el 18 d'agost, presentà al rei l'informe en què exigia, igual que a Catalunya, que el regent i el fiscal fossin precisament castellans. Fou així que s'endegà el procés de castellanització forçada per la via administrativo-judicial. Davant aquest informe, Felip V, el 28 de novembre del 1715, signà el Reial Decret de Nova Planta de l'Audiència de Mallorca. Aquest decret, que conté 13 articles, no fa encara referència explícita a la qüestió de la llengua, però la Nova Audiència imposà el castellà en exclusiva per a la seva producció administrativa. Alguns mesos més tard, el 1716, els jurats de la Universitat de la ciutat i del regne de Mallorca presentaren un memorial a Felip V en què feien veure les dificultats d'aplicació del castellà en l'àmbit judicial. A partir d'aquell fet Felip V, després de consultar el Consell de Castella i l'Audiència de Mallorca i el comandant general, promulgà la famosa resolució de l'11 de setembre del 1717, en què es disposava l'execució dels despatxos *"previniendo se procure mañosamente ir introduciendo la lengua castellana en aquellos pueblos"*.

El 1760, a les Corts convocades pel rei Carles III, els representants de les ciutats de l'antiga Corona d'Aragó: Saragossa, Barcelona, València i Palma li presentaren un memorial i criticaven diversos aspectes del centralisme borbònic, però no produí els efectes desitjats. Pocs anys després, el 1768, es promulgà una de les disposicions més repressives contra el català: la *Real Cédula de Aranjuez*, signada el 23 de juny pel comte d'Aranda, president del Consell de Castella. En la primera part de la cèdula s'uniformaven els aranzels judicials i la moneda. En la segona part es prohibia l'ensenyament del català a les escoles de primeres lletres, llatinitat i retòrica, també es prohibia l'ús del català als jutjats i es recomanava que en les cúries diocesanes només s'actuàs en castellà. Aquesta pragmàtica tengué conseqüències transcendentals. La major part de la documentació administrativa passà a esser escrita en castellà, com les actes dels mateixos ajuntaments. Més tard, el 1771, una reial ordre determinava els llibres que s'havien d'usar a les escoles de primeres lletres i, el 1772, el rei dictà una reial cèdula per la qual manava que els mercaders i comerciants majoristes i a la menuda duguessin els seus llibres de comptabilitat en castellà. El 1780, el Consell de Castella obligava que en totes les escoles s'havia d'ensenyar la gramàtica de la Reial Acadèmia Espanyola i la seva ortografia. D'altra banda, a Mallorca fou el bisbe Juan Díaz de la Guerra, de Jerez de la Frontera, que arribà a Palma el 1770, i que dugué a terme la tasca de castellanització en l'àmbit eclesiàstic. Prohibí el culte a Ramon Llull, les danses processionals i, a partir de 1773, manà que els llibres sacramentals estiguessin en castellà i també imposa la predicació en castellà a la Seu de Mallorca i en les reunions capitulars. Un altre agent de la castellanització important fou la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, creada el 1778. Aquesta societat, formada per membres de la noblesa mallorquina, els clergues més il·lustrats i un grup de ciutadans de classes mitjanes, varen emprendre la tasca de modernitzar l'agricultura, el comerç i la navegació, la indústria, les arts i l'educació. En la tasca de centralització i castellanització del país procuraren dur mestres de terres castellanes, pressionaren els organismes públics perquè vigilassin l'ús dels llibres a les escoles i promogueren un «diccionari mallorquí-castellà» i una gramàtica. D'aquella època daten també alguns diccionaris, pràcticament tots inèdits, que tenien la

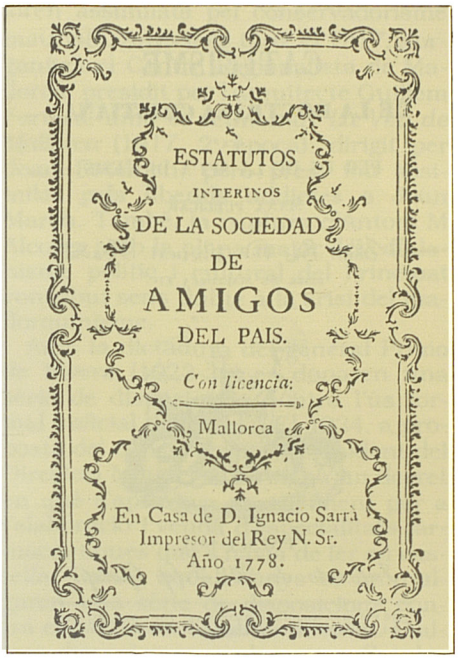
ESTATUTOS
INTERINOS
DE LA SOCIEDAD
DE
AMIGOS
DEL PAIS.
Con licencia:
Mallorca
En Casa de D. Ignacio Sarrà
Impresor del Rey N. Sr.
Año 1778.

↑ Estatuts de la Societat Mallorquina d'Amics del País (1778)

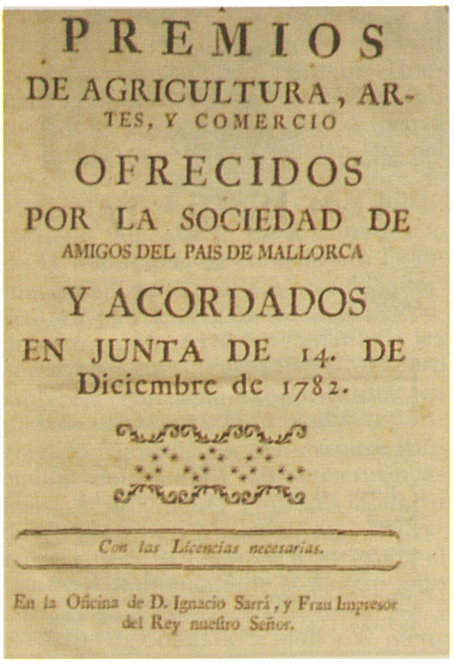
PREMIOS
DE AGRICULTURA, ARTES, Y COMERCIO
OFRECIDOS
POR LA SOCIEDAD DE
AMIGOS DEL PAIS DE MALLORCA
Y ACORDADOS
EN JUNTA DE 14. DE
Diciembre de 1782.
Con las Licencias necesarias.
En la Oficina de D. Ignacio Sarrá, y Frau Impresor del Rey nuestro Señor.

↑ Premis d'Agricultura, Arts i Comerç (1782)

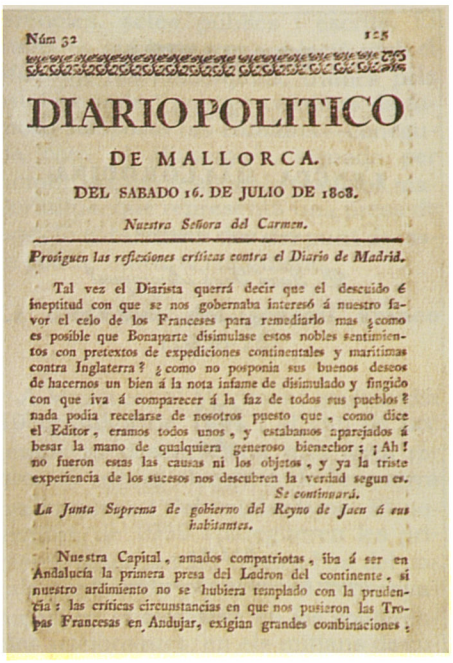
Núm 32 125
DIARIO POLITICO
DE MALLORCA.
DEL SABADO 16. DE JULIO DE 1808.
Nuestra Señora del Carmen.
Prosiguen las reflexiones críticas contra el Diario de Madrid.
Tal vez el Diarista querrá decir que el descuido é ineptitud con que se nos gobernaba interesó á nuestro favor el celo de los Franceses para remediarlo mas ¿como es posible que Bonaparte disimulase estos nobles sentimientos con pretextos de expediciones continentales y marítimas contra Inglaterra? ¿como no posponia sus buenos deseos de hacernos un bien á la nota infame de disimulado y fingido con que iva á comparecer á la faz de todos sus pueblos? nada podia recelarse de nosotros puesto que, como dice el Editor, eramos todos unos, y estabamos aparejados á besar la mano de qualquiera generoso bienechor; ¡Ah! no fueron estas las causas ni los objetos, y ya la triste experiencia de los sucesos nos descubren la verdad segun es.
Se continuará.
La Junta Suprema de gobierno del Reyno de Jaen á sus habitantes.
Nuestra Capital, amados compatriotas, iba á ser en Andalucía la primera presa del Ladron del continente, si nuestro ardimiento no se hubiera templado con la prudencia; las criticas circunstancias en que nos pusieron las Tropas Francesas en Andujar, exigian grandes combinaciones;

↑ *Diario Político de Mallorca* (1808)

missió d'ensenyar el castellà. Un d'aquests fou el *Diccionario mallorquín, castellano, latín*, de l'agustí Joan Facund Sureda, per la publicació del qual es va interessar la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, però sense èxit. Tot això explica perquè va sortir en castellà la primera publicació periòdica de les Balears, iniciada el 13 de març de 1779 en forma de full setmanal, *Noticia periódica de los precios corrientes en la semana y otras curiosidades que ofrece al público la muy ilustre Sociedad de Amigos del País de Mallorca*, i la publicació del primer diari, *Diario político de Mallorca* (1808).

Durant el regnat de Carles IV, Manuel de Godoy dictà el 1801 unes *Instrucciones para el arreglo de teatros y compañías cómicas fuera de la Corte*, en què s'establí que *en ningún Teatro de España se podrán representar, cantar ni baylar piezas que no sean en idioma castellano*. Quedaren, però, al marge les representacions tradicionals religioses. Enmig d'aquell ambient sorgí la veu d'un dissident, desterrat, Gaspar Melchor María de Jovellanos, el qual, des de la cartoixa de Valldemossa, el 1801, redactava una *Memoria sobre educación pública* destinada als seus amics de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, en què reivindicava l'ús de la llengua del país com a llengua vehicular en l'ensenyament. A més, escrivi un *Borrador de un proyecto de Academia mallorquina para formar una buena gramática y un buen diccionario de la lengua mallorquina*.

D'altra banda, el 1812, fra Antoni M Cervera publicà la *Nueva ortografía de la lengua mallorquina explicada en español para su más fácil inteligencia*, amb un petit vocabulari, i aparegué la primera publicació periòdica escrita integrament en català dialectal: el *Diari de Bujа*, el qual, amb diversos noms, *Una Patriòtica Mallorquina*, *Nou Diari de Bujа*, durà fins al 22 de setembre de 1813, amb el frare trinitari Miquel Ferrer Bauzà com a impulsor i únic redactor. Fou el primer intent al territori de parla catalana de periodisme polític en català. L'Església fou també un reducte bàsic en la resistència contra les disposicions castellanitzadores. El 1801 va sortir el *Catecisme de la doctrina cristiana que per a ús de la seua Diòcesis manà predicar el Illm D Bernat Nadal*, bisbe de Mallorca, reelaboració feta per Antoni Roig i Antoni Evinent.

Durant l'època liberal les coses tampoc no canviaren. Els plans d'ensenyament i els reglaments de primeres lletres consagraren l'ús del castellà. El 1835, el secretari de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País era el portaveu d'un premi ofert per l'entitat *en favor del que trabaje una gramática castellana adaptada al uso de estos isleños, y al mismo tiempo emprender la formación del Diccionario mallorquín-castellano*. El mateix any l'advocat Joan Josep Amengual publicava la primera edició de la seva *Gramática de la lengua mallorquina*, i abans havia traduït una part de la Constitució de Cadis, de 1812, i, el 1820, havia iniciat un *Semmanari Constitucional, polítich y mercantil de Mallorca*, i, el 1836, mantengué en el *Diario Balear* una polèmica de caràcter ortogràfic. També, el 1835, fou creat l'Institut Balear, gràcies a una iniciativa de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, i l'any següent la Junta Directiva hi prohibia l'ús del català. El 1837, el Govern Superior Polític de les Balears dictà una disposició, que reverdí en l'època franquista, consistent a passar de mà en mà un anell o moneda a l'escolar trobat *in fraganti* parlant en català, fins i tot en hores d'esplai, amb el càstig corresponent.

Mentrestant a Mallorca començaren a arribar aires romàntics i el 4 d'octubre de 1840 aparegué *La Palma*, primera mostra de romanticisme històric a Mallorca, redactat en castellà per Josep M Quadrado, Tomàs Aguiló i Antoni Montis, però amb una atenció especial als temes de literatura i d'història de Mallorca. Es publicà per primera vegada *Don Joan i don Ramon*, un romanç que és bona mostra de l'interès pel romancer popular tradicional. El mateix any, el franciscà exclaustrat Pere Antoni Figuera Tomàs publicà el primer *Diccionari mallorquí-castellà y el primer que se ha donad a llum*. L'any següent sortí el primer fascicle del *Diccionario mallorquín-castellano-latín*, de Joan Josep Amengual. Però, de fet, el lletraferit que treballà més per al moviment de la Renaixença fou Marià Aguiló, el qual, en el *Discurs de gràcies* dels Jocs Florals de Barcelona de 1862, parlà ja decididament de 'llengua catalana', utilitzant una denominació que no s'havia tornat a utilitzar des del s XVI per part d'un mallorquí, tot fent referència a la unitat lingüística de les terres continentals i insulars. Alguns anys més tard aparegueren també publica-

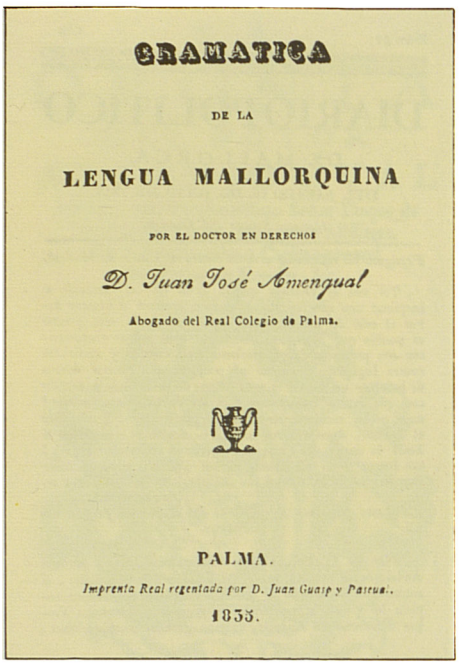
GRAMATICA

DE LA

LENGUA MALLORQUINA

POR EL DOCTOR EN DERECHOS

D. Juan José Amengual

Abogado del Real Colegio de Palma.

PALMA.

Imprenta Real regentada por D. Juan Guasp y Pascual.

1835.

↑ Joan Josep Amengual, *Gramatica de la lengua mallorquina* (1835)

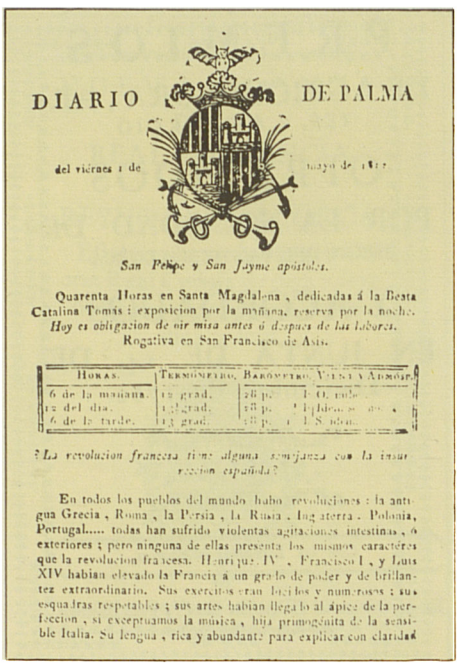
DIARIO DE PALMA

del viérnes 1 de mayo de 1812

San Felipe y San Jayme apóstoles.

Quarenta Horas en Santa Magdalena, dedicadas á la Beata Catalina Tomás: exposicion por la mañana, reserva por la noche. *Hoy es obligacion de oir misa antes ó despues de las labores.* Rogativa en San Francisco de Asis.

Horas.	Termómetro.	Barómetro.	Viento y Atmósf.
6 de la mañana.	12 grad.	28 p.	E. O. nube.
12 del dia.	13 grad.	28 p.	E. despejado.
6 de la tarde.	14 grad.	28 p.	E. S. sereno.

¿La revolucion francesa tiene alguna semejanza con la insurreccion española?

En todos los pueblos del mundo habo revoluciones: la antigua Grecia, Roma, la Persia, la Rusia, Inglaterra, Polonia, Portugal..... todas han sufrido violentas agitaciones intestinas, ó exteriores; pero ninguna de ellas presenta los mismos caractéres que la revolucion francesa. Henrique IV., Francisco I., y Luis XIV habian elevado la Francia á un grado de poder y de brillantez extraordinario. Sus exércitos eran lucidos y numerosos: sus esquadras respetables; sus artes habian llegado al ápice de la perfeccion, si exceptuamos la música, hija primogénita de la sensible Italia. Su lengua, rica y abundante para explicar con claridad

↑ *Diario de Palma* (1812)

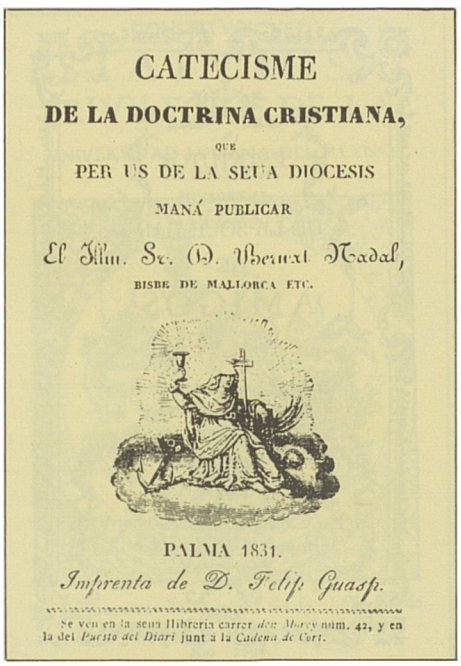
CATECISME

DE LA DOCTRINA CRISTIANA,

QUE

PER US DE LA SEUA DIOCESIS

MANÁ PUBLICAR

El Illm. Sr. D. Bernat Nadal,

BISBE DE MALLORCA ETC.

PALMA 1831.

Imprenta de D. Felip Guasp.

Se ven en la seua Llibreria carrer den Morey núm. 42, y en la del Puesto del Diari junt á la Cadena de Cort.

↑ *Catecisme de la doctrina cristiana* (1831)

cions periòdiques importants, com *Almanaque Balear* (1829) i *Museo Balear* (1875), que contenien col·laboracions en català.

Com a contrapartida, però, la política repressiva persistí. La Llei *Moyano* de 1857 establí explícitament i únicament l'ensenyament de la gramàtica castellana en l'ensenyament primari, d'acord amb l'ortografia de la *Reial Acadèmia Espanyola* com a text obligatori i únic. La Llei del Notariat (1862) disposava que els instruments públics notarials, testaments i altres documents fossin redactats només en castellà. El 1867, es dictà una reial ordre pel que fa al teatre en què *"no se admitirán a la censura obras dramáticas que estén exclusivamente escritas en cualquiera de los dialectos de las provincias de España"*. Sembla, segons Ferrer Gironès, que aquesta era la primera vegada que el Govern de Madrid utilitzava la denominació menyspreadora de 'dialecte', denominació que persistí fins al debat parlamentari de 1916, en què els membres catalans del Parlament demanaven la cooficialitat del català. Seguiren després alguns anys pràcticament sense disposicions repressives, no perquè hi hagués un canvi de política sinó perquè l'acció uniformadora i castellanitzadora havia assolit pràcticament tot els àmbits d'ús.

De la Restauració a la II República

El 1875, començà el llarg període de la Restauració, amb el bipartidisme oligàrquic que el caracteritzà, però el tractament polític de la llengua no canvià substancialment. Mentrestant, s'estengué l'ús escrit del català més o menys dialectal, amb publicacions periòdiques com *L'Ignorancia*, *La Roqueta*, amb autors com Pere d'Alcàntara Peña, Bartomeu Ferrà, Gabriel Maura, Mateu Obrador, Tomàs Fortesa, Antoni M Alcover. D'altra banda, el 1890 el diari *La Almudaina* iniciava la Campanya per Mallorca que començà a crear un ambient regionalista. Miquel dels Sants Oliver i Gabriel Alomar foren els portaveus del regionalisme, el primer des de la perspectiva dels conservadors catalans i el segon des de la ideologia autonomista de Pi i Margall. A més, aparegueren publicacions com *La Región* (1897), la *Nova Palma* (1898) i el setmanari polític en català *La Veu de Mallorca* (1900), que deixà d'aparèixer el mateix any.

D'altra banda, en l'àmbit eclesiàstic el bisbe de Mallorca Pere Joan Campins, des de 1898 encarregà a Antoni M Alcover la càtedra de llengua i literatura mallorquines que instituí al Seminari Conciliar de Sant Pere. El 1900, Alcover donà a conèixer la *"Lletra de convit"* per a les tasques d'elaboració del gran diccionari de la llengua catalana, i, alhora, començà els seus viatges d'estudi i propaganda pels territoris de llengua catalana. El 1901, començà a publicar el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, la primera revista de caire filològic d'Espanya. Més tard, el 1906, fou l'organitzador i animador del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, en què varen intervenir d'altres illencs com Gabriel Alomar, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover, Llorenç Riber, i fou un dels membres més actius de l'Institut d'Estudis Catalans, que havia estat creat el 1907, amb la seva Secció Filològica (1911).

Durant els anys de govern conservador d'Antoni Maura, el ministre de governació José Sánchez Guerra sotmeté al rei Alfons XIII un reial Decret, signat el 1904, en què es regulava l'ús del català en els nous mitjans de comunicació. S'autoritzaven les conferències telefòniques, els telefonemes i els telegrames en català a nivell privat, però en la correspondència oficial o en les gestions d'ordre administratiu, governativa o judicial només es podia actuar en castellà.

El 1915, en ocasió d'un debat sobre la *"práctica abusiva de la Diputación de Barcelona de redactar en catalán los expedientes administrativos de carácter oficial"*, com a resposta a unes declaracions del senador per Valladolid Antonio Royo Villanova hi hagué una reacció que explicava les Diades de la llengua catalana que se celebraven en diverses bandes de Catalunya i Mallorca, com les d'Inca de l'1 de gener de 1916 i de 1917, gràcies a l'esforç de Miquel Duran Saurina.

Mentrestant a Mallorca feia camí a poc a poc la tasca de desvetllament del mallorquinisme polític gràcies a Miquel dels Sants Oliver (*La cuestión regional*, 1899), Gabriel Alomar i Lluís Martí. El 1909, s'organitzà el primer grup polític regionalista, conegut per *L'espurna*, per participar en les eleccions municipals a Palma, però fracassaren o

foren assimilats pel conservadorisme maurista. Anys més tard, el 1917, s'organitzà el Centre Regionalista de Mallorca, presidit per l'arquitecte Guillem Forteza, amb el setmanari *La Veu de Mallorca* (1917, 2ª època), dirigit per Joan Estelrich, però prest fou assimilat pels liberals addictes a Joan March. També, la ruptura d'Antoni M Alcover amb la plana major del catalanisme polític i cultural del Principat contribuí sens dubte a la crisi del mallorquinisme.

Amb la dictadura del general Primo de Rivera (1923-30) es donaren una sèrie de disposicions contra l'ús formal i oficial del català. El 1924, a proposta del cap de govern i president del Directori Militar, el rei signà un decret en què s'aprovava el reglament per a l'elaboració i venda d'especialitats farmacèutiques que s'havia de fer en castellà. També aquells anys es promulgaren una sèrie de disposicions contra el català en l'àmbit educatiu. D'altres disposicions acabaren, a Catalunya, amb la Mancomunitat, que havia propiciat un ús considerable del català. A Mallorca se suprimí, entre d'altres, l'Associació per la Cultura de Mallorca (1926), que havia estat fundada el 1923 i que no tornà a reaparèixer fins a 1930. El 28 de gener de 1930 el rei Alfons XIII posà fi al govern del general Primo de Rivera i començà la gestió del govern Berenguer, però res no canvià en el tractament de la llengua.

La II República (1931-36)

Amb l'adveniment de la República, la situació canvià sensiblement. El 29 d'abril de 1931 el *Diario Oficial de la República* incloïa un decret elaborat per Marcel·lí Domingo, ministre d'Instrucció Pública, i signat pel president, Niceto Alcalá Zamora, que derogava les disposicions que prohibien l'ús del català a l'escola. El 9 de desembre de 1931, el president de les Corts, Julián Besteiro, signava la nova Constitució de la República. El castellà era l'idioma oficial de l'Estat i n'era obligatori l'estudi, però les regions autònomes podrien organitzar l'ensenyament de les seves llengües respectives d'acord amb els corresponents estatuts. El mes de juny de 1932 hi hagué al Congrés de Diputats un debat sobre l'oficialitat del català i del seu ensenyament i, finalment, s'aprovà l'Estatut de Catalunya. A Mallorca, amb l'advenir de la II República, es fundà el Centre Autonomista de Mallorca, amb *La Veu de Mallorca* (1931, 3ª època), i el Partit Regionalista de Mallorca, mentre les esquerres mallorquines crearen el Partit Republicà Federal de Mallorca, que publicà *Ciudadanía*. L'Associació per la Cultura de Mallorca, amb la Cambra de Comerç i Agrícola, elaborà un avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears que preveia la cooficialitat del català, però Menorca no s'hi adherí i l'estatut no arribà a esser aprovat pel govern de Madrid. El 1934, les esquerres mallorquines s'uniren i formaren l'Esquerra Republicana Balear, des d'uns pressupòsits nacionalistes i esquerrans i amb una actitud favorable a la llengua catalana, que utilitzaven normalment en les conferències, actes públics i escrits. El 1936, es publicà, en correlació amb el *Missatge als mallorquins*, tramès pels intel·lectuals i polítics catalans, la famosa *Resposta als catalans* —coneguda com *el Missatge*—, signada per nombrosos professionals i polítics mallorquins, que representà una presa de posició catalanista des del punt de vista polític, cultural i lingüístic.

La dictadura del general Franco (1936-75)

A Mallorca, el Moviment esclatà dia 19 de juliol de 1936 i al cap de poc temps es desencadenà una forta repressió contra elements de l'esquerra mallorquina i del catalanisme. El novembre de 1936 aparegueren les primeres disposicions contra l'ús del català en la vida pública, en l'ensenyament, en la retolació, en les conferències telefòniques, en els mitjans de comunicació i, fins i tot, en la correspondència privada. En l'àmbit eclesiàstic, el bisbe Miralles defensà l'ús del català i fins a 1938 la censura militar tolerava encara algun llibre en la nostra llengua. Igualment, la companyia Catina Estelrich podia representar alguna obra de teatre regional, però al final de 1938 es va haver de dissoldre. D'altra banda, el 18 de maig de 1938 ja aparegué una ordre ministerial que prohibia el català al Registre Civil. Durant 1939, sortiren diversos editorials al diari *Baleares*, òrgan del Moviment, contra l'ús del català.

El 1940, el ministre de la Governa-

↓ *La Veu de Mallorca* (1931)

la veu de Mallorca

SETMANARI MALLORQUÍ — QUARTA ÈPOCA

DESXONDIMENT

↓ Participants al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906)

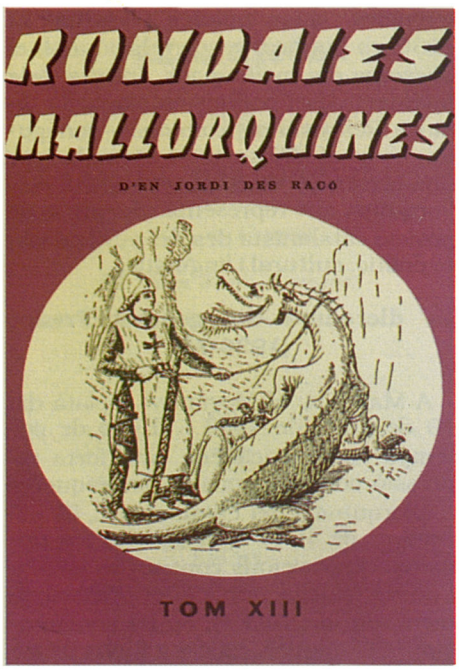

↑ *Rondaies mallorquines*, publicades per l'editorial Moll

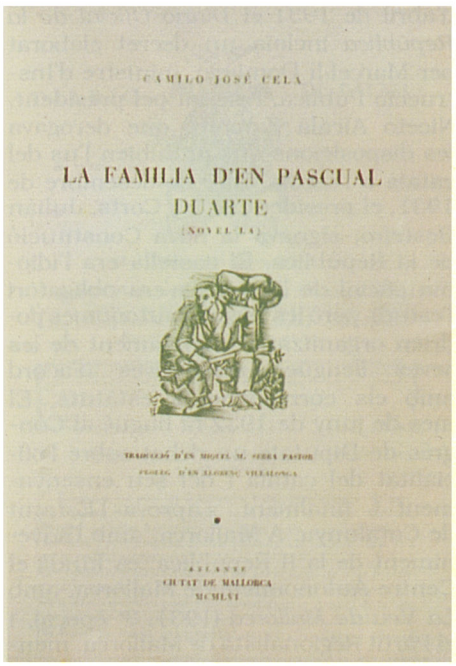

↑ Traducció catalana de *La família de Pascual Duarte*, de C J Cela, feta per Miquel M Serra Pastor

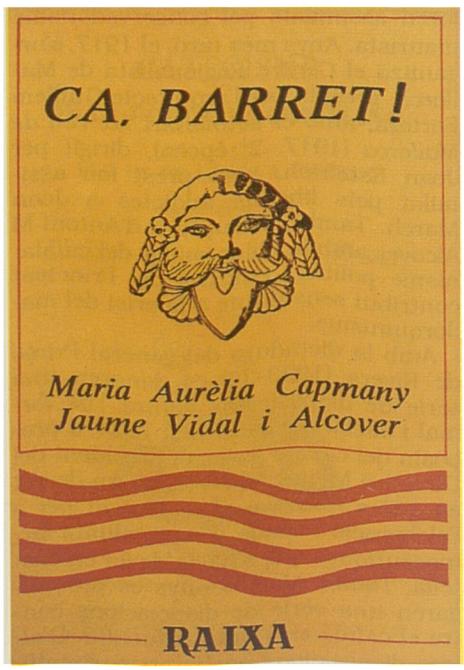

↑ Llibre de la col·lecció Raixa de l'editorial Moll

ció, Ramon Serrano Suñer, dictà una ordre ministerial que prohibia el català a les marques comercials, noms comercials i rètols d'establiments. El 1945, coincidint amb la derrota d'Alemanya, la política espanyola va fer un canvi d'imatge considerable, però que no tengué conseqüències en el tractament de la nostra llengua. No obstant això, a pesar de les disposicions el català a Mallorca era ben viu en els usos informals, fins i tot es donà el cas de mallorquins unilingües que gairebé no entenien el castellà. D'altra banda, prest s'editaren algunes obres de caràcter dialectal, es feien algunes reedicions d'autors ja morts i consagrats, si bé amb ortografia antiga no normalitzada, i la censura feia els ulls grossos amb la literatura popular dialectal i les monografies d'àmbit molt restringit. Així, el 1940 Francesc de Borja Moll començà a publicar amb dates d'impressió falsa o, simplement, sense data, diversos volums de l'*Aplech de Rondayes Mallorquines d'en Jordi d'es Recó*. El 1941, l'Ajuntament de Sant Joan començà a publicar, sense passar per la censura, *Documenta*, col·lecció de documents amb algun article en català, i començaren les lectures literàries a casa de Mercè Massot, a Palma, fins a 1948, on es llegien poemes diversos de poetes illencs, catalans i valencians. També l'editorial Moll reeditá *L'Hostal de la Bolla* i *La Ciutat de Mallorques*, de Miquel dels Sants Oliver, i *Cap al tard*, de Joan Alcover. El 1943, Francesc de Borja Moll aconseguí publicar el primer llibre de la postguerra d'autor vivent: *El somni encetat*, de Miquel Dolç, però l'any següent el canonge Joan Rotger encara va veure segrestada la seva obra *L'església de Sineu*. El 1945, començaren les vetllades literàries a casa de Guillem Colom, que perduraren fins a 1950. El mateix poeta estrenà el seu drama històric *Cecília de Solanda*. El 1947, s'iniciaren els permisos per representar en català *La corona comtal*, d'Aina Villalonga, i, el 1948, Francesc de Borja Moll escrivi un article a favor de la represa del *Diccionari català-valencià-balear*, el primer volum del qual havia aparegut el 1930. El 1948, començà a actuar la companyia Artis, sens dubte la companyia mallorquina de teatre més popular de la postguerra i del franquisme, que actuà fins a 1969, amb 90 obres estrenades. El 1949, es reprengué la publicació del *Diccionari català-valencià-balear* amb el fascicle 39. El 1953, es va fer el primer curset d'iniciació a la gramàtica catalana a l'Estudi General Lul·lià, de Palma, amb el primer número de *Quaderns literaris Raixa*, però ben aviat foren clausurats per ordre governativa. Era la primera provatura de revista periòdica en català a la postguerra a Mallorca. El 1956, començà a publicar-se *Ponent. Quaderns d'Art, Literatura i Música*.

A partir de 1945 i fins a 1968, en què s'institucionalitzà el franquisme, s'esdevengueren un conjunt de transformacions socials força importants: la immigració massiva de treballadors castellanoparlants, l'arribada del turisme de masses, el desenvolupament econòmic, els canvis en la vida quotidiana i altres, però des del punt de vista de tractament polític de la llengua persistí a grans trets la repressió. No obstant això, els anys seixanta començaren a notar-se alguns símptomes nous. El 28 d'abril de 1964, es concedí la possibilitat d'inscriure denominacions en català en el Registre de la Propietat Industrial i el 20 de juny de 1968 es tolerà que es poguessin batejar els vaixells de la marina mercant amb paraules no castellanes. La mateixa Llei de Premsa i Impremta de 1966 indicava que alguna cosa canviava, pel que feia a la llibertat d'ús del català en els mitjans de comunicació. El català no es prohibí explícitament, però es vigilava, controlava, i es procurava, des del poder, que no sortís del tractament de llengua de segona categoria.

El 1960, Ràdio Popular començà la retransmissió de les *Rondalles d'en Jordi des Racó* i Ràdio Joventut Inca inicià unes lliçons de català. En l'àmbit eclesiàstic el bisbe Jesús Enciso Viana ordenà fer la catequesi en català a tots els nins catalanoparlants. El 1962, es produïren alguns esdeveniments d'especial incidència cultural: s'acabà la publicació del *Diccionari català-valencià-balear* en deu volums, es fundà l'Obra Cultural Balear i s'hi féu el primer curs de català. També la revista *Lluc* publicà el primer número en català (agost-setembre). El 1966, s'inaugurà la càtedra Ramon Llull a Palma, el 1967, es fundà la delegació de la Facultat de Filosofia i Lletres, de Palma en el marc de l'Estudi General Lul·lià i Josep Melià publicà *Els mallorquins*. El 1968,

↑ Logotip de la Llei de Normalització Lingüística a les Illes Balears

Francesc de Borja Moll publicà la *Gramàtica catalana* i la revista *Lluc* passà a esser totalment en català. El 1967, havia entrat en vigor la Llei Orgànica de l'Estat i, el 1968, sota el govern del ministre Josep Lluís Villar Palacín, s'elaborà el *Llibre Blanc de l'Educació*, que encara no feia esment de les llengües no castellanes.

El 1970, a la Llei General d'Educació i Finançament de la Reforma Educativa es preveia l'ensenyament de *las lenguas nativas* i el 1973 hi hagué una intensa campanya *Per a l'ús oficial de la llengua catalana*. Ja al final del règim franquista, el 30 de maig de 1975, el ministre Cruz Martínez Esteruelas signà el decret sobre la regulació de les *lenguas regionales* i el 31 d'octubre fou signat el decret sobre l'ús del català en els actes culturals i en els mitjans de comunicació. En virtut d'aquell decret, es permeté l'ús oral del català en els actes culturals i en els mitjans de comunicació, però la transcripció s'havia de fer en castellà. També es prohibí l'ús de les llengües "regionals" en qualsevol dels documents oficials adreçats als organismes públics de l'estat i l'administració de justícia, i de l'ensenyament. També a les Balears els bisbes signaren un document sobre la responsabilitat dels cristians en la promoció de la nostra llengua i un altre en què assumien la responsabilitat d'apreciar, promoure i difondre l'ús del català.

Regnat de Joan Carles I

Durant el regnat de Joan Carles I s'anà institucionalitzant l'ús del català, però sempre dins els límits de la cooficialitat marcats per la Constitució i l'Estatut d'Autonomia. El 1976, es creà l'Assemblea d'Intel·lectuals, Artistes i Professionals de les Illes, i, el 1977, el mes d'octubre, se celebrà el II Encontre d'Escriptors dels Països Catalans, es creà l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i se celebrà el Congrés de Cultura Catalana. Amb la victòria de la UCD el 1977, es féu possible la normalització dels noms de persona en català al Registre Civil, el 1978, es creà la Universitat de Palma de Mallorca i, el 1979, es constituïen el Consell General Interinsular i els consells insulars i es publicava el Reial Decret que incorporava el català al sistema d'ensenyament a les Illes Balears.

L'intent de cop d'estat del 23 de febrer de 1981 representà sens dubte un fre al procés d'avanç en la democratització global del país. La LOHPA proposada pretenia aigualir substancialment el procés de canvi. El 28 d'octubre de 1982, el PSOE guanyà les eleccions generals. El 1983, s'aprovà l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears i es constituí el Parlament de les Illes Balears. El 1984, amb la LODE, es va preveure el coneixement de les altres llengües espanyoles, a més del castellà. El 1986, es promulgà la Llei de Normalització Lingüística per a les Illes Balears i tengué lloc el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que aconseguí un ressò considerable. Aquests darrers anys diverses institucions públiques, el Govern de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, la Universitat de les Illes Balears i d'altres han dictat diverses normes que regulen també l'ús del català en els respectius àmbits d'actuació i s'ha endegat una campanya de normalització lingüística. (JnM)

LA CULTURA POPULAR

INTRODUCCIÓ

Més enllà de la pròpia vivència de la cultura popular, substancialment entesa com a forma de vida, es té accés al que, en distints moments històrics, s'ha recopilat, documentat o estudiat de les diverses manifestacions populars de la cultura. El coneixement de la cultura popular tradicional és el saber aportat pels distints estudis folklòrics i etnogràfics que s'han anat desenvolupant al llarg de la història. Són precisament aquests estudis els que han posat a l'abast tot un corpus de materials etnològics, susceptibles d'esser inventariats per tal que passin a fer part del patrimoni cultural propi.

És també per aquesta raó que no es poden deslligar tots aquests elements del context històric en el qual es produïren i tampoc els condicionants que feren possible que, en diversos moments de la història, folkloristes, etnòlegs i antropòlegs culturals hi fixassin la seva atenció i els incorporassin al patrimoni etnològic mallorquí.

L'origen dels estudis sobre cultura popular cal cercar-los a la segona meitat del s XIX amb les primeres aportacions de Marià Aguiló, com a iniciador i més destacat representant dels estudiosos locals per una part, i, per l'altra, a l'interès dels visitants, amb la gran obra de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, *Die Balearen in Wort und Bild Geschildert* (1871), com a exponent més destacat i singular.

La Renaixença primer, i després el Noucentisme, foren els moviments in-

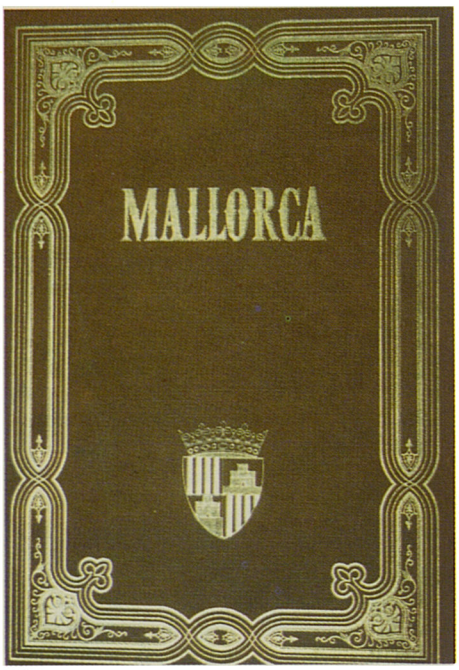

↑ Portada d'un dels volums dedicats a Mallorca del *Die Balearen*, de l'arxiduc Lluís Salvador

↑ Portada del *Cançoner Popular de Mallorca*, de Rafel Ginard

↑ Portada de la guia del Museu Etnològic de Muro

ductors cap a la descoberta i l'interès per la recerca i el coneixement de la pròpia identitat. D'aquesta manera, a més dels precedents del final del s XIX, es poden establir, durant el s XX, tres etapes diferenciades en el decurs de les quals es desenvolupen diverses línies investigadores entorn al món de la cultura popular:

Primer període (1900-36). De gran intensitat investigadora i de grans projectes, amb estreta vinculació amb la investigació folklòrica i etnogràfica que es duia a terme a Catalunya. L'activitat folklòrica d'aquest període restà, fins a un cert punt, supeditada a la recerca de la pròpia identitat. Una identitat cultural i lingüística diferenciada que trobà paral·lels i referències a la cultura catalana. D'aquest període en són bona mostra projectes tals com *El Tresor dels Avis* (1922-28) creat i impulsat des d'Artà per Andreu Ferrer Ginard; *L'Arxiu de Tradicions Populars* (1928); *El Cançoner Popular de Catalunya* (1936), amb la important col·laboració de musicòlegs mallorquins com Baltasar Samper; el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1901-36), creat per Antoni M Alcover i continuat fins a l'esclat de la Guerra Civil per Francesc de Borja Moll; el *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1913-36) amb intensa participació dels filòlegs mallorquins.

Vinculats a aquests projectes s'hi troben, com a protagonistes, tota una sèrie de folkloristes locals entre els quals cal ressenyar Antoni Pol o l'esmentat Andreu Ferrer Ginard que tendrà el seu paral·lel a Menorca amb Francesc Camps i Mercadal; musicòlegs com Antoni Noguera, Josep Massot i Planes o Baltasar Samper i els lingüistes que, a part de la tasca filològica, destinen un important esforç al coneixement de la cultura autòctona tradicional (Antoni M Alcover, Antoni Griera, Peter Rokseth, Francesc de Borja Moll).

Segon període (1940-75). L'esclat de la Guerra Civil, la conflagració bèl·lica, la postguerra i la consegüent situació cultural de la dictadura obriren un nou període en el qual, a més de l'obvi trencament amb tots els projectes anteriors, els estudiosos de la cultura popular prengueren diverses opcions: de renúncia obligada, de col·laboració amb el règim i de resistència. La primera es formalitzà amb l'exili (Baltasar Samper), l'oblit (Antoni Pol) o bé amb un silenci interior que no es trencà fins un bon grapat d'anys després (Andreu Ferrer Ginard). La segona, de col·laboració amb la nova situació política i cultural, tot posant les investigacions folklòriques al servei de la nova ideologia uniformitzadora (Antoni Galmés Riera, Bartomeu Ensenyat, Andreu Estarellas). La tercera, de resistència, protagonitzada especialment pels filòlegs que lluitaven per la recuperació de la identitat amenaçada i eren els impulsors de les iniciatives que prengueren forma a partir del decenni dels seixanta (Francesc de Borja Moll, Manuel Sanchis Guarner i Rafel Ginard).

Tercer període (1975-90). S'inicià amb el precedent d'alguns esforços anteriors (creació de l'Obra Cultural Balear, el 1962) que enllaçaren les aportacions de la generació anterior amb els novells investigadors que, a partir de la segona meitat de la dècada dels setanta, assoliren una certa normalitat en la recerca de les senyes d'identitat diferenciada i en la normalització de la cultura popular autòctona. Aquesta nova etapa, almenys en els primers anys, es caracteritzà per la vinculació amb iniciatives de defensa i recuperació cultural (Obra Cultural Balear), en part representades per les seves publicacions (revista *Lluc* i posteriorment *El Mirall)* i la profusió d'edicions d'obres de la mateixa temàtica. Entre els autors destacables dels primers moments cal citar Antoni Artigues, Joan Miralles i Gabriel Janer Manila. Una altra característica és també la creació de museus etnològics (Secció etnològica de Muro del Museu de Mallorca, Torre de Canyamel a Capdepera i altres iniciatives.

A partir del decenni dels vuitanta, la consolidació de l'Administració autonòmica ha generat una tendència cap a l'apropiació, per part de les institucions, d'aquestes senyes d'identitat, recollides als estudis de cultura popular. Aquest fet palesa una nova situació, en la qual prima la instrumentalització de la cultura popular sobre la seva potenciació i investigació.

Tot i així, malgrat aquest interès renovat, ni la Universitat ni cap altra institució acadèmica han incorporat la cultura popular de forma consolidada als seus plans d'estudi ni a les seves línies d'investigació.

A partir de la tradició investigadora, protagonitzada per folkloristes, etnògrafs o antropòlegs, segons l'enfocament disciplinar, la metodologia emprada i les terminologies a l'ús, es pot traçar una breu síntesi del que s'ha

anat configurant com a cultura popular mallorquina.

A grans trets, els estudis sobre la cultura popular fan una aportació selectiva sobre aquells temes susceptibles d'esser portadors d'una certa càrrega d'identitat diferencial o integradora (segons la situació política del moment), generalment arrelats en la tradició. El món rural de la Mallorca preturística, és el depositari d'aquests valors més autèntics i, per tant, sol esser també el camp d'estudi més idoni.

En definitiva, es tracta de crear una estructura d'identitat basada en el manteniment d'una tradició i en la creació i la preservació d'un patrimoni.

El Món Rural

El món rural com a àmbit cultural menys contaminat, ha estat el camp d'estudi preferit per a les investigacions folklòriques i etnogràfiques. La ruralia ha estat un espai on s'ha reincidit de forma constant ja que sempre s'ha suposat que era el mantenidor de la tradició amb les seves manifestacions més típiques i tòpiques. En un intent de definir el concepte de 'ruralitat', en aquests estudis, el món rural en si no té tanta d'importància per allò que és sinó per allò que representa. En general, l'estudiós no s'interessa tant per l'objecte d'estudi sinó per la càrrega simbòlica que duu implícita.

Des de l'arxiduc Lluis Salvador, passant per Antoni M Alcover o els folkloristes de postguerra es pot arribar fins a l'actualitat. Els estudiosos venguts de l'exterior, com l'arxiduc, també han seguit aquesta tendència, per exemple Peter Rokseth amb l'obra *Terminologie de la culture des céréales à Majorque.*

A la postguerra, allò que s'anomena la ruralitat continuà essent un tema recurrent: Andreu Estarellas, amb els estudis sobre l'olivera i també a l'*Essència de Mallorca;* Antoni Galmés Riera amb la *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes;* o Bartomeu Ensenyat Estrany amb *El pastor.* Aquesta temàtica no ha estat encara interrompuda pels estudiosos actuals: Antoni Ginard i Andreu Ramis amb les seves aportacions sobre el calendari rural, els molins d'aigua o el cultiu de la figuera són, encara que des d'un nou enfocament, un exemple d'aquesta continuïtat temàtica. Les activitats rurals de caràcter marginal (roters, nevaters, carboners) i altres també han estat estudiades per diversos especialistes.

Entre els temes recurrents o tòpics de la investigació etnogràfica cal ressenyar l'adaptació i la relació amb el medi com un dels trets fonamentals de tota cultura. En el cas de Mallorca, els determinants geogràfics d'aïllament, el clima, el sòl i la vegetació han contribuït de forma essencial a fer perdurar una forma de vida basada en l'autoabastament amb l'agricultura i la ramaderia com a bases de l'economia rural, complementada per la caça i la recollecció i amb una importància molt relativa de la pesca.

↑ Treball a l'era al s XIX. Dibuix del *Die Balearen*

L'agricultura tradicional mallorquina ha estat bàsicament una agricultura de secà que ha aprofitat sobretot les planes centrals de l'Illa per desenvolupar el conreu dels cereals, combinat amb conreus arboris (figuera, i ametler a partir del s XIX) que, amb escassos mitjans (tracció animal, feina de braços), es dedicava al conreu de blat per a la producció de farina de pa, base de l'alimentació quotidiana.

El cultiu de la vinya, molt desenvolupat a partir del s XIX, va esser també considerable a municipis del Pla, del Raiguer i del Migjorn de l'Illa. El gran desenvolupament el va possibilitar l'exportació.

La serra nord i algunes zones del llevant s'aprofitaren intensament, mitjançant l'escalonament del sòl amb les marjades, per al cultiu de l'olivera destinat a la producció d'oli per a l'autoabastament i especialment per a l'exportació.

Encara que poc freqüent als estudis etnogràfics, un altre condicionant important de la producció agrícola és l'estructura de la propietat. L'existència, gairebé generalitzada, de les possessions tant al pla com a la serra condicionà que aquestes unitats esdevenguessin centres de propietat, habitatge i producció amb una organització sòcioeconòmica i amb una estructura jeràrquica molt precisa.

En general, aquests estudis no defugen la clàssica organització piramidal de senyors, propietaris de la terra que no treballaven el camp, que normalment residien a la ciutat i que vivien de les rendes que produïa la terra; majorals-amos o pagesos que, en règim d'arrendament els primers i a mitges els segons, explotaven la terra pagant rendes als senyors amb capital o espècies; els missatges i guardians, encarregats de treballar i conrear la terra i que constituïren tot un escalafó encapçalat pel pareller major fins a arribar a les anomenades places mortes. En el grup dels guardians, dedicats al bestiar, hi havia el pastor, l'oguer, el porquer i els mossets. Finalment els jor-

↑ *Nevaters*, oli de Jaume Nadal (s XVIII)

nalers: treballadors assalariats per a tot l'any o en moments específics de l'any quan el treball era especialment intens (messes de segar i batre, collidores d'ametles, figues, oliva).

Tots residien a la mateixa possessió on, a més del treball estrictament agrícola, es distribuïen les distintes tasques domèstiques de manteniment (pastar, fer foc, entrar aigua, entre altres ocupacions).

Pel que fa al reguiu, si es lleven els horts que es proveïen de les sèquies i fonts que proporcionaven aigua, abans de la dessecació d'albuferes i prats (s XIX), l'horta era restringida a petits reductes, com per exemple l'horta de Palma. En altres casos, el reguiu es podia reduir, en general, a petites extensions properes a les vivendes, amb aigua procedent de pous, si s'extreia del nivell freàtic, o d'aljubs si s'arreplegava d'escorriment, que després de treure's a braços o amb una sínia s'emmagatzemava en els safareigs.

Dins la ruralia mallorquina, la ramaderia i les seves activitats derivades assoliren també un pes específic prou important. Els estudis etnogràfics sobre la ramaderia no han estat gaire abundosos. Són destacables les aportacions d'Antoni M Alcover amb els seus vocabularis sobre el bestiar de llana i el bestiar cabrum i la magnífica obra sobre l'aprofitament del porc a través de la matança. Escasses són les investigacions posteriors. Possiblement s'hagi de remarcar l'estudi de Joan Ramis Almenar sobre la producció de formatge.

L'activitat ramadera, era representada pel bestiar ovi amb una explotació de caràcter extensiu, de la qual se n'aprofitava la carn, la llana i la llet. El porc, en règim extensiu a la serra i a les grans possessions, esdevengué una de les bases de l'alimentació tradicional a partir de la transformació de la carn i l'elaboració d'embotits (sobrassada, botifarrons).

Per posar un exemple, l'aprofitament del bestiar ovi generà també tota una cultura de la transformació pel que fa a la producció del formatge. Aquesta tasca, assignada al pastor, dins el personal de l'estructura organitzativa de la possessió, requeria també tota una sèrie de coneixements específics sobre tècniques de conservació de la llet mitjançant l'ús de coagulants naturals (carxofera borda) per fer-la perdurable mitjançant la transformació en brossat o formatge. La llana, aconseguida amb la tosa, generà també l'organització d'una activitat col·lectiva i de col·laboració entre veïns que culminava amb un àpat general seguit del pertinent sarau.

El bestiar de pota (especialment muls i ases) es dedicava a la tracció (llaurar, batre, moldre, fer oli) i al tragí a esquena de bístia i carro amb el consegüent desenvolupament d'una interessant cultura material.

La caça, la recol·lecció i l'aprofitament del bosc i la garriga foren activitats econòmiques complementàries que, en alguns indrets, arribaren a tenir una importància considerable (carboners, calciners, recol·lecció de càrritx i esclata-sangs). Els estudis sobre caça i recol·lecció són escassos, tot i que destaca l'aportació de Miquel Elena Rosselló sobre el ca eivissenc.

La perduració d'elements tòpics en el món de la tecnologia, l'arquitectura o l'artesania ha estat també un altre referent important en el qual s'han trobat connexions amb la tradició. Allò que destaca pel seu primitivisme davant les innovacions i els canvis tecnològics esdevé tema d'estudi. Aquest seria el cas de Francesc de Borja Moll amb les

↑ Roda de l'arbre d'un molí de vent

sínies i els molins o Manuel Sanchis Guarner amb els molins i l'artesania del vidre. Aquests estudis han esdevengut transcendentals quant a la seva importància dins les temàtiques d'estudi, encara que en molts de casos, s'hagin afrontat des d'una perspectiva que es podria denominar col·leccionista i aïllada de la realitat que va fer possible l'aparició i el manteniment d'aquests mateixos elements tecnològics.

La necessitat i la tradició tècnica han aportat solucions que, mitjançant un aprofitament racional de les energies naturals, han permès un desenvolupament o han representat un paper essencial dins el procés de producció.

Sense anar més lluny es pot parlar dels molins de vent fariners, els molins d'aigua, les sínies i els molins de vent per a l'extracció d'aigua.

Un sistema alimentari basat en la producció de cereals i la seva posterior transformació provocà, des de l'Edat Mitjana, la introducció de solucions tècniques per a la molitja. El molí de vent fariner va resoldre aquest problema a la ciutat (Molinar i el Jonquet), el pla i la marina. L'existència d'abundosos corrents d'aigua a la serra ocasionà l'abundància dels molins d'aigua, generalment de roda motriu horitzontal, encara que també se'n poden trobar a altres zones de l'Illa si hi ha corrents d'aigua amb una certa continuïtat. Per als indrets on no era possible ni una solució ni l'altra o el volum per moldre era escàs la solució adoptada fou el denominat molí de sang, impulsat per la força d'una bístia.

L'ús de la força animal mitjançant un vogi va esser una de les solucions tecnològiques aplicades de forma generalitzada per resoldre nombrosos problemes de la producció agrícola o artesana. És suficient recordar, a més del molí de sang per moldre gra, escorça i test, el trull de la tafona per a la producció d'oli, la sínia per a l'extracció d'aigua destinada al reguiu o a la regulació del nivell d'aigua dels estanys de les salines i el vogi per accionar les esmoladores dels trinxeters o les serradores de llenya.

Durant el s XIX, l'energia eòlica va esser molt usada per a la dessecació i l'extracció d'aigua a prats i albuferes (sa Pobla, Prat de Sant Jordi).

Malgrat la seva importància dins els distints processos productius, molts altres elements tecnològics no han merescut encara un estudi específic. Aquest és el cas de totes les eines agrícoles emprades per al cultiu dels cereals o tota la tecnologia emprada en els processos d'elaboració del vi o l'oli. La descripció de cellers i tafones no ha tengut aportacions importants, a part de la primerenca descripció de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria.

Si els estudis sobre tecnologia agrícola tradicional han estat restringits a uns pocs temes, els altres sectors productius encara pateixen mancances més grans.

El Món Urbà, els Oficis Tradicionals i l'Artesania

La consideració de la ciutat com a realitat canviant ha ocasionat que, encara que només fos per oposició a la ruralitat, els aspectes urbans de la cultura popular a Mallorca han estat sistemàticament oblidats.

Abans del procés d'urbanització intensa que ha incrementat la macrocefàlia de la ciutat i l'aglutinació de gran part de l'activitat econòmica a les zones urbanes generades per la concentració turística, la ciutat, a part de la funció administrativa i residencial, allotjava bona part dels centres de producció artesanal.

L'artesania popular té l'origen en una societat i en una economia pre-

↓ Brodadora (PC)

↑ Bufador de vidre d'artesania (PC)

↑ Cordadora de cadires (PC)

industrial, autosuficient. En termes generals, la pràctica d'aquesta activitat productiva ha experimentat una decadència paral·lela a la de la societat que la sustentava. El subsector econòmic de l'artesania insular, podria definir-se mitjançant una diferenciació entre la que elabora productes destinats a l'abastament de la població local, naturalment condemnada a la desaparició, i per altra banda, aquella altra artesania que, per raons estètiques, de reclam, o simplement com a resultat d'operacions de *marketing*, ha massificat la seva producció, a l'empar del mercat turístic, i ha esdevengut un element més del mostrador de les illes 'autèntiques' cap a l'exterior. Han deixat d'esser productes artesans per convertir-se en *souvenirs*.

Dins aquest darrer grup de les artesanies o els productes artesans, arrelats a la tradició productiva, cal destacar especialment els teixits i brodats, el vidre i la ceràmica. Paradoxalment, aquesta relació d'oficis coincideix amb els que han merescut un estudi monogràfic.

De fet, el món urbà, pel que fa a la producció, ha estat en les mans dels oficis artesans que, més o menys concentrats en barriades o carrers, han exercit la seva activitat professional. Els pobles i les viles, eren també nuclis de localització prioritaris de la majoria dels obradors.

Aquest artesanat respon a una configuració organitzativa i productiva especial que, heretada del món gremial de l'Edat Mitjana, ha perdurat gairebé de forma inalterable fins a mitjan s XX.

Els oficis artesans responen a una sèrie de trets generals i propis: utilitat, manualitat i especialització. La localització dels tallers artesans respon fonamentalment a dues raons: la proximitat al punt d'extracció de la primera matèria o a condicionants físics ineludibles o a la proximitat del mercat. Els ollers, l'obra de palma o els mestres d'aixa, respondrien a les característiques del primer grup, mentre que d'altres, com els fusters, els ferrers, els selleters entre altres oficis, espargits per gairebé tots els pobles, corresponen al segon grup. Oficis més especialitzats tenen una distribució més esponjosa i comercialitzen els productes a través de fires i mercats. Fins i tot han arribat als nostres dies diverses ocupacions artesanals de caràcter ambulant (cordador d'olles o panerer).

Per altra banda, i deixant la temàtica merament productiva, el món urbà, no s'ha preocupat gaire de tot el que suposava la vida quotidiana, com les relacions entre veïns o l'estudi de la jornada de la dona de casa. Els botiguers i comerciants, l'Església i l'Administració constitueixen encara grans parcel·les ignorades pels estudis de la cultura popular. La qüestió de l'espai urbà amb la seva pertinent estructura

↑ Caseta d'olivar (Deià)

com a manifestació de l'espai construït i amb possibilitat d'allotjar una determinada cultura urbana ha començat a interessar.

El Món De La Mar. La Pesca

La pesca ha suposat una continuació, encara que en un altre nucli físic, d'una cultura portadora d'uns valors similars als que aporten els valors de la ruralitat. Les característiques que descriuen aquest àmbit són bàsicament l'èmfasi especial en les manifestacions festives, com Sant Pere i el Carme, el temor, el respecte i la gran càrrega de supersticions que envolten el poble mariner, i la concepció del món de la barca com a unitat jeràrquica i paternalista, en el qual poden trobar-s'hi connotacions amb la possessió.

A part de les aportacions de l'arxiduc Lluís Salvador a la seva descripció del final del segle passat, el món de la pesca només ha estat tractat de forma sectorial per Damià Duran. Aquesta escassesa d'estudis és prou significativa i podria reflectir l'escàs pes específic que ha tengut la vida dedicada a la mar.

També és significativa la relativa importància de la pesca des de la costa, els pescadors de canya, els de rall, els de grumeig, els de roquer o els puers, i la pesca a les albuferes, especialment anguiles, per entendre el caràcter complementari, econòmicament parlant, de l'explotació marina. Des de les embarcacions, normalment llaüts de construcció pròpia, es pesca amb volantí, palangre, nanses i gambins, bolig, bou, gànguil, llampuguera, sardinals i almadraves. Aquesta gran varietat de les arts usades denota un alt grau d'especialització, tant pel que fa al medi, a les espècies i a les èpoques de les captures.

L'artesania relacionada amb la mar, amb la gran complexitat que suposa la construcció d'embarcacions (mestres d'aixa, calafats) i els ormeigs de pesca gairebé no ha estat estudiada.

Al llarg de la història han estat més o menys importants les comunitats de pescadors de Palma, Valldemossa, Portocolom, Portocristo, cala Rajada, entre altres llocs.

L'Arquitectura Popular

La vida, i per tant la cultura, s'ubica en un espai. D'aquí sorgeix l'interès per l'arquitectura com a lloc d'habitatge, com a creació espacial revaloritzada i, per tant, com a valor en alça especialment apreciat pels visitants. No es valora però, almenys en un principi, l'arquitectura com a element més de l'espai humanitzat. Només serà quan s'adapti a la demanda i passi d'esser espai de productivitat primària i esdevengui bé estètic, llavors es començarà a fer una valoració cultural del territori.

Aleshores, un altre tema també clàssic ha estat el de l'arquitectura popular. L'interès prové dels estudis de l'arxiduc i hi han reincidit geògrafs (Rosselló Verger), historiadors (Mulet Ramis), arquitectes (Oliver i Iniesta) i també estudiosos de l'etnologia (Jaume Coll).

L'assentament sobre el territori s'estructura fonamentalment a partir dels nuclis urbans, separats uns 8-10 km, en les possessions i les caseteș de sequer al pla. L'estructura viària, a banda de les carreteres o camins reials, es basarà en camades i camins de tres peus. Els desnivells del relleu i les parcel-

↓ Cuina de Turixant de Dalt

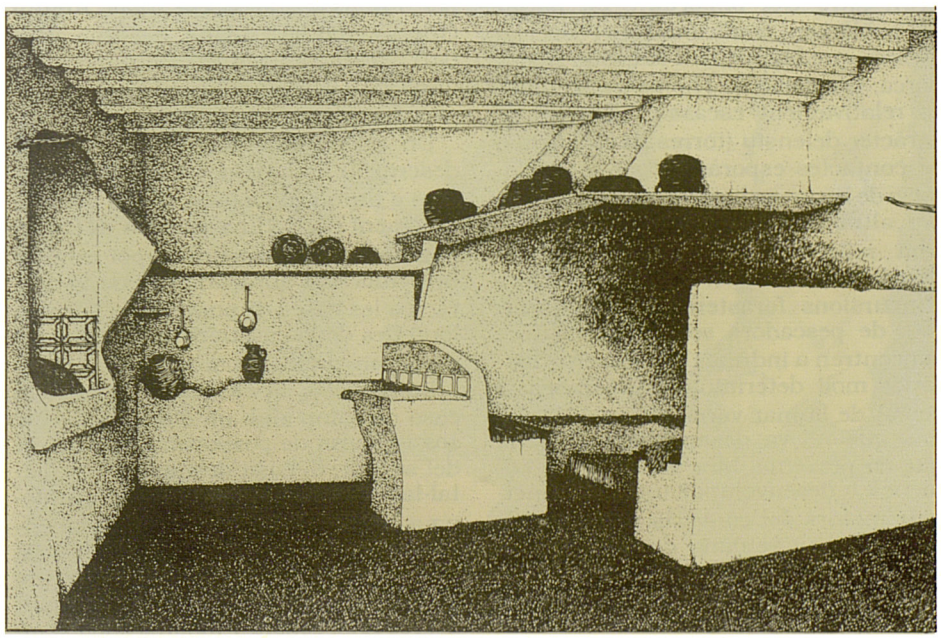

↑ Casal de la serra de Tramuntana

lacions es resolen bàsicament mitjançant el domini de la tècnica de paret seca que proveeix de marges, timbes, pujadors i parets. A les zones amb necessitat de drenatge es construeixen albellons i síquies.

Un altre tret important, en parlar del poblament tradicional, és l'especial aversió que l'home té a la costa. A Mallorca, la relació de l'home amb el mar és relativament escassa i gairebé de caràcter defensiu (torres de defensa) o bé contactes esporàdics per a l'explotació de les àrees litorals. Aquest temor, per altra banda plenament justificat, s'ha reflectit a les festes populars de caràcter històric, commemoratives d'incursions forasteres. Les comunitats de pescadors són escasses i es concentren a indrets i en moments històrics molt determinats. Les cases al costat de la mar varen esser escasses fins que no va desaparèixer el perill que en provenia. Més endavant es començà a desenvolupar un dels principals motors del canvi: la urbanització del litoral, agreujada de manera escandalosa pel turisme de masses.

Pel que fa al fet constructiu, l'arquitectura tradicional es caracteritza bàsicament per l'adaptació al medi, l'aprofitament dels materials immediats i la capacitat de creixement per addició. Aquest vessant, a part de les recents aportacions de Guillem Oliver i de Neus Iniesta, havia estat estudiat per Francesc de Borja Moll, Antoni Griera i Miquel Fullana. Per una altra part, Joan Amades féu una aportació important sobre la casa en la qual s'incloïen aspectes relatius a Mallorca.

Un criteri important a l'hora de la descripció és la concepció de la casa com a unitat econòmica o com a forma representativa d'una manera de viure. Seguint aquest discurs es pot establir una línia que abraçaria des de la barraca a les cases de possessió a la ruralia o des de la caseta de menestrals al casal senyorial a la ciutat.

La barraca, la caseta de sequer, la casa de camp amb un o dos aiguavessos i la casa de possessió amb la casa del senyor, la casa dels amos, les instal·lacions agrícoles i ramaderes (tafona a la muntanya, graners, sitges, ensofradors, sestadors; estables, païsses, boals, solls, apressos, bugaderies, forns, pastadors, botigues del formatge, rebosts, cellers i molins) són exemples representatius de la gran diversitat formal a la qual poden donar lloc els distints condicionants físics i humans.

L'hàbitat rural restà en relació amb l'extensió de la propietat. En el cas de les possessions es poden fitxar com a elements essencials l'existència de vivenda per als amos a la planta baixa i per als senyors al pis, i tot un seguit de dependències annexes.

En parlar d'arquictectura popular es fa una especial referència a la tipologia arquitectònica com a element característic, més que als materials i detalls constructius. La casa és de planta rectangular amb coberta de dos aiguavessos i orientada cap a migjorn, quan l'estructura urbana no determina una altra disposició, amb la típica compartimentació i amb un pis normalment destinat a magatzem.

Un aspecte molt important que s'ha de considerar i que, dissortadament, ha restat ignorat, és el fet de l'assentament arquitectònic sobre l'espai i la valoració d'aquest com a fet cultural (antropologia del territori). La densitat d'ocupació i la d'explotació de l'espai insular obliguen a considerar l'espai com a fet cultural d'un poble i, per tant, com a patrimoni etnològic que cal preservar. En aquest sentit, el concepte d'arquitectura popular no hauria de deslligar-se de la totalitat del paisatge i del territori com a espai humanitzat.

En aquest sentit, alguns estudis de caràcter ecològic sobre zones molt restringides han encetat les primeres a-

↓ Son Catlar (Campos)

↑ Sitja de carbó a la serra de Tramuntana

portacions sobre l'antropologia del territori com, es Salobrar-Trenc, Son Moragues, la comuna de Lloret de Vistalegre i altres indrets. Alguns estudis toponímics poden considerar-se també contribucions parcials a l'estudi de l'espai humanitzat.

L'ALIMENTACIÓ I LA INDUMENTÀRIA

Introducció

L'alimentació tradicional es fonamenta en una cuina d'autoabastament i aprofitament de recursos que dóna lloc a un *continuum*, com els productes derivats de la farina: pa, sopes i fideus, que generalment eren de producció pròpia i destinats a l'autoconsum, i que, fins i tot, a l'àmbit rural ocasionà la permanència del forn com a element gairebé constant de l'arquitectura. Aquest *continuum* és complementat per la dieta que fixa el calendari agrícola mateix i el cuinat que es basa en la conservació dels llegums per deshidratació (ciurons, llentilles, mongetes, faves, guixes i altres). Tot això alternat amb una rica varietat de conserves (embotits de carn, envinagrats, productes salats i secs).

A aquesta alimentació quotidiana s'hi afegeix la cuina ritual, vinculada als diferents esdeveniments festius i religiosos del calendari (ossos i coques grasses durant els darrers dies; panades, rubiols, crespells, risses i frit per Pasqua, porcella rostida a les festes d'estiu, Tots Sants, festes de Nadal).

Un altre aspecte destacable pel que fa a aquesta alimentació tradicional són els sistemes de conservació i prolongació de la durabilitat dels aliments. Destaquen els embotits (llonganissa, botifarrons, camallots i sobrassada), la carn salada i la conservació d'aliments vegetals (tècniques per assecar figues, penjar, encistar, envinagrar i salar). L'exemple més clar és el que gira entorn de les matances del porc, molt estudiat, des del caire costumista. Tot i que el costum de fer 'present' suposava una certa col·lectivització dels aliments frescs i, per tant, la possibilitat de menjar carn fresca durant un major període de temps. (AR)

Evolució històrica

La gastronomia depèn sempre del mitjà natural i ambiental de l'home. Això ja esdevengué a l'època talaiòtica, quan, molt probablement, els mallorquins habitaven boscoses contrades on l'alzinar d'aleshores ha estat substituït pel pinar. Això significava abundància d'aglans i segurament la tasca de moldre'ls en un amoló o molí de mà de vaivé, per tal de pastar amb la farina així obtenguda, una mena de pans o coques, talment com feien alguns pobles primitius de la part septentrional de la península. No mancava per altra banda la carn de caça, ja que els porcs senglars eren força nombrosos, i també les cabres, ovelles, daines i altres animals salvatges. Dins les restes de poblats i talaiots s'han trobat nombroses mostres d'allò que devia esser el parament de cuina: ganivets de fulla triangular, cassoletes de ceràmica i altres objectes de bronze o terra cuita.

Se sap també que bevien un suc fermentat que fabricaven amb alguna baia o tubercle, potser es tractava d'una antiga beguda d'aglans, una mena d'orxata, que ha sobreviscut fins a l'actualitat.

↓ Productes utilitzats en la cuina tradicional mallorquina

La romanització dugué el conreu de cereals, especialment el blat, que segons Plini produïa bon pa. El mateix autor lloà el vi de les Balears, comparable, amb els millors d'Itàlia. Fora de Pollentia, la capital, i de Palma, la segona urbs, el camp illenc s'omplí de viles camperoles en les quals es criaven bous, ovelles, cabres, porcs i aviram. Cal pensar que l'art culinària a Mallorca no devia esser aleshores molt diferent del que explica Gavius Apicius. Devia esser molt consumida la carn de caça, força abundant, especialment la de conill i la llebre. I essent la llebre un dels plats més celebrats a Roma, no dubta Apicius a oferir en el seu receptari fins a tretze fórmules diferents d'aguiar-la, com llebre assaonada o llebre en salsa, entre altres receptes.

La dominació àrab, especialment durant el govern d'Ishaq Ganiya (1155-84) multiplicà els conreus, plantà oliveres per tota la serra i vinyes, arbres fruiters i cereals per tota la plana. D'entre els arbres fruiters destacà la figuera, de manera que figues seques de bona qualitat podien exportar-se. Pel que fa al bestiar, bous, cabres i ovelles eren els animals més freqüents. Molts de plats tradicionals del s XX, i més encara del s XVIII, acusen una certa influència d'aquella cuina musulmana, exemple de la qual podrien esser unes postres conservades al llevant de Mallorca i a l'illa de Menorca: El cuscussó.

La cuina jueva, present durant el període islàmic i també en temps del cristianisme medieval, fins al s XV, pogué servir segurament de pont entre les gastronomies occidental i oriental. És quasi segur que els cocarrois, els crespells, els rubiols i les panades pasquals, entre d'altres pastes i aguiats, són de procedència hebraica, pastissos en forma d'ensaïmada són d'origen islàmic. Per això, al final del s XX, a Tunísia i altres indrets del nord d'Àfrica s'hi poden descobrir pastes molt semblants. Hi ha també una mena d'ensaïmades farcides que porten el nom de *bulemes* (roses) i *borekes* o mitges llunes que corresponen als cocarrois o rubiols.

Durant la baixa Edat Mitjana la cuina catalana exercí una forta influència en la gastronomia i també la provençal i la napolitana. A les lleis palatines que dictà Jaume III hi ha referències en matèria culinària, una mena d'ordinacions pel que fa al cuiner, convits i coberts, a més, els escriptors del temps proporcionen igualment moltes dades sobre el que aleshores menjaven i bevien a Mallorca. Així, per exemple, Ramon Llull parla del flaó i de les sopes de pa cuinades amb llet o amb oli. I Anselm Turmeda explica quins eren els fruits de l'horta ciutadana, quantes salses diferents hi havia, quina era la carta completa de vins o quants tipus de carn s'aguiaven a l'Illa. Era molt extens el conreu del blat i l'ordi, encara que ben sovint es pastava pa de xeixa. Abundava l'aviram i més concretament, les gallines. Eren freqüents els bucs d'abelles i resultava força celebrada la mel de romaní. Hi havia per altra banda molta caça, cérvols, porcs senglars, conills i llebres. Per la seva banda, el rei en Sanç I de Mallorca introduí les perdius. Però segurament la base alimentària de l'Illa era el pa, pa de mestall i d'ordi, pa de blat i fins i tot, de farina de garrova en èpoques de fam. Pel que fa al vi, hi havia fèrtils vinyes a tota la comarca de Santa Maria del Camí, Consell, Sencelles, Binissalem i Inca. El conreu de la figuera s'havia fet també extensiu i s'exportaven figues seques als països riberencs de la Mediterrània. Augmentaren igualment els ametlers i de fet, el torró i la

↑ Porc negre, raça autòctona mallorquina

↓ Ovella de raça mallorquina

← Panades de carn

llet d'ametla foren part dels receptaris d'aquell temps. Els carnissers venien tota casta de bestiar ben net i esquarterat: moltó, cabra, boc, crestat, vaca i porc, carn salada i embotits. El peix, fresc o salat, entre el qual era molt popular l'esturió, present com a plat de luxe a les cançons de noces dels jueus catalans. Ja tocant el s XVI la fam es féu sentir sovint, i de manera molt particular el 1594, així la població s'havia de nodrir de garroves i herba. Aleshores, el vi millor de l'Illa ja era el de Binissalem i gaudia de gran fama la malvasia de Banyalbufar. La contrada de Sóller i altres localitats de la serra de Tramuntana produïen oli d'oliva i taronges i llimones.

La gastronomia de tota la Mediterrània és en aquesta època molt semblant, amb moltes connexions de manera que es pot examinar a través dels receptaris medievals catalans com hi havia fins i tot una certa uniformitat. Textos d'obligada consulta són el *Llibre de Sent Soví* i el *Llibre del coc*, anònim el primer i redactat per mestre Robert de Nola, el segon, ambdós del s XIV. Per altra banda, Enrique de Villena en el seu curiós llibre *Arte Cisoria* (1423), escrit en castellà, anomena la sobrassada i algunes postres i especialitats de tradició a Mallorca, i també assegura que a Mallorca hi ha molts de muflons, que tenen una carn excel·lent per aguiar.

Un historiador, Antoni Pons, ha deixat nombroses referències de l'alimentació en el s XIV. Els arbres fruiters més apreciats eren les pruneres i els tarongers, mentre que a l'hort del rei es feien espinacs, julivert, raves, cebes, lletugues, bledes, alfabegueres, entre altres verdures. La peixateria era força abundant: tonyines, dofins, sírvies, palomides, rajades, mussoles, clavells, gats, oblades, llampugues, verderols, pàmpols, raors, calamars, gambes, emperadors, pagells, déntols, congres, morenes, anguiles, molls i altres productes de la mar. Pel que fa al celler no podia esser més variat: vi negre, vi vermell, moscatell, vi d'algàlia, malvasia, vi grec d'albaflor i dues menes de licor que gaudien de gran consum, el piment o vi barrejat amb mel i espècies aromàtiques d'Àsia i l'hipocràs, fet amb canyella torrada, gingebre fi i blanc, grana de paradís i nous moscades. A la dieta marinera hi havia bescuit i salsa d'eruga, formada amb herba d'aquest nom i mesclada amb sucre o mel, vinagre o vi generós i pa torrat. També eren freqüents en aquella època les confitures i compotes, especial-

↓ Crespells de Pasqua

↑ Productes de la cuina tradicional mallorquina

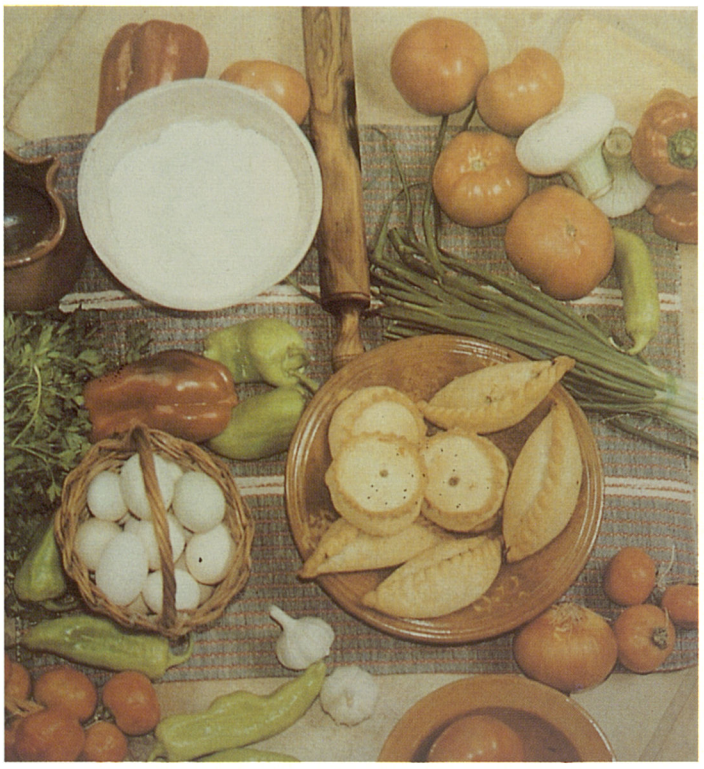

↑ Cocarrois, panades i altres productes mallorquins

ment la de figa. La dieta dels hospitals era molt més mesurada, com és el cas de l'hospici dels mariners de Santa Caterina, on se servia quasi sempre escudelleta de pancuit i el diumenge bullit de carn.

La cuina que es podria anomenar medieval es prolongà fins al començaments del s XVIII, època de gran canvi a causa del conreu extensiu o de la importació de productes americans: la patata, el moniato o patata de Màlaga, el pebre, la tomàtiga, el cacau que utilitzaren els artesans de xocolata a la pedra, el cafè, el tabac, la figa de moro i molts d'altres, en bona part, gràcies a la gestió de la Societat Econòmica d'Amics del País, fundada el 1778. Per altra banda foren conreus més freqüents el blat, la civada, les garroves, la vinya i l'oliva. Això es traduí en una gran producció de vi i oli que s'exportava i d'aiguardent, fabricat per 177 alambins en tota l'Illa.

Aquests nous ingredients revolucionaren els vells receptaris i, les circumstàncies polítiques, com per exemple la Guerra de Successió, feren triomfar en el si de la burgesia una gastromonia acurada i de gran qualitat: la francesa. Aquesta, poc a poc, ja sigui a través dels convents o per altres mitjans, acabà imposant-se entre les classes populars.

Però el receptari dels receptaris pel que fa al s XVIII a Mallorca és el titulat *Olla podrida, el Coch instruit en fer aguiats, pastes i confitures*, del qual és autor Jaume Martí, religiós, de l'orde de Sant Agustí. Aquesta curiosa obra en forma de quaderns ha estat estudiada per Lluís Ripoll, que va incloure algunes de les receptes al *Llibre de Cuina Mallorquina* (1974) i posteriorment, amb una àmplia i completa introducció, ha estat editada integrament per Joan Miralles Montserrat, essent ara mateix un tom d'obligada consulta per qualsevol que s'interessi per la nostra gastronomia tradicional.

Jaume Martí, a més dels plats populars illencs com la sopa comuna, la sopa de peix, la sopa de pastes, l'arròs sec, el cuinat de ciurons, els escaldums, l'ofegat, o els tacons, entre d'altres receptes, donà a conèixer la preparació d'altres especialitats d'influència francesa com el *ragout* (aguiat a la francesa), el rostit humit, els calamars farcits i moltes més fórmules culinàries de carn, peix i rebosteria en què es nota força la presència d'una gastronomia que estava a la moda i procedia de l'exterior.

El s XIX seguirà enriquint els nostres receptaris amb noves preparacions vengudes de fora i adaptades a Mallorca. Tanmateix, aquesta adaptació, significà canvis en algunes de les proporcions i també dels ingredients. Per altra banda, el fenomen de l'emigració i la tornada de mallorquins que havien emigrat, aportaren noves modes a la nostra cuina, fins i tot exòtiques. Són d'aquest temps els receptaris de can Esteve (1862), de dolços, pastes, confitures i torrons i el de Mateu Jaume de can Joan de s'Aigo (1884-85) que es titula *Llibre de Gelats i Quemuyars*. Per altra banda, els vins tradicionals es completaren amb nombrosos licors, com el palo, la ratafia, el marrasquí, les herbes dolces i les seques i altres; a més d'elixirs de llarga vida, remeis casolans, bullidures i altres curiositats que tenen, la major part, l'origen en el segle precedent.

Entre els receptaris que recolliren la cuina que es feia a Mallorca al començament del segle és important, sens dubte, el de Coloma Abrines Vidal, que es dedicà quasi tota la vida a fer de cuinera. Fruit de tan llarga experiència és el receptari *Cocina Selecta Mallorquina*, del qual se'n feren nombroses edicions.

Tornant, però, a la producció illenca, els cereals eren encara al llarg del s XVIII el conreu més extens amb més de 300.000 quarteres de blat, quasi 150.000 d'ordi i prop de 100.000 de civada. Així i tot, la fam fou força extremada el 1703, el 1710, el 1716, el 1725 i el 1748. Pel que fa a l'oli, la producció del qual continuava concentrada a la serra de Tramuntana, hi havia, devers 1784, 700 tafones, i les viles que més en tenien eren Sóller, Bunyola, Alaró,

↑ Mesurant vi (Arxiu Municipal de Palma)

Esporles i Pollença. No mancaven nombroses vinyes que produïen quasi 1.000.000 de litres de vi, amb Felanitx, Porreres, Binissalem i Manacor com a municipis vinícoles més destacats, tant per la quantitat com per la qualitat. La ramaderia de vaques, ovelles, cabres i porcs proveïa els mercats carnissers de Palma i el formatge era objecte d'exportació devers 1755.

El s XIX comporta certes reformes en l'agricultura, encara que els cultius majoritaris continuaren essent els cereals, les oliveres, la vinya, les figueres, els ametlers i els garrovers. En canvi, solia esser molt minvada la producció del reguiu i dels arbres fruiters, situació que canvià radicalment amb la dessecació d'algunes zones humides que posteriorment serien dedicades a horta. Així, el Prat de Sant Jordi, terreny pantanós i malsà, fou sanejat per l'enginyer holandès Paul Bouvij i igual feren amb l'Albufera, dins el terme de sa Pobla, els anglesos Bateman i Hope, el 1863. De 1860 a 1890, la producció de vi augmentà considerablement i l'exportació d'aquest producte als ports de França va esser cosa habitual fins que, el 1899, la fil·loxera destruí la major part de les plantacions. Mallorca exportava, però, altres productes que gaudien de gran acceptació a França: les figues seques, l'ametla, la garrova i la taronja, especialment la de Sóller, Fornalutx, Deià i Pollença. Així i tot, una malaltia epidèmica destruí gran part dels tarongerars, el 1865.

A Palma i altres localitats funcionaven aleshores diverses indústries de la branca alimentària com era el cas de les farineres, en aquell temps ja mogudes per màquines de vapor, a més de fàbriques de fideus i pastes de sopa, obradors de conserves de fruites i embotits de porc, artesans de xocolata a la pedra, fàbriques de gasoses i cervesa i destil·leries d'aiguardent, anisat, palo i altres licors. (MF)

La indumentària

Quant a la indumentària, resulta molt més interessant conèixer com el vestuari considerat tradicional, típic d'un moment històric concret, ha esdevengut portador de determinats trets d'identitat gràcies a les aportacions dels folkloristes. Així, si en l'alimentació es pot parlar d'un *continuum* que pràcticament no s'altera fins a la irrupció del turisme, pel que fa al vestuari, s'ha de tenir en compte que és sotmès a moltes més fluctuacions imposades per la moda. Paral·lelament es conforma un arquetip de vestuari, alimentat per les investigacions folklòriques, que fan

↓ Dona amb vestit tradicional mallorquí

↑ Vestits típics de Mallorca (s XVIII)

que s'identifiqui un determinat tipus de vestuari (vestit ample) amb el vestit regional. D'aquesta manera, el vestit que ara es considera tradicional era el que, al final del segle passat, l'arxiduc Lluís Salvador considerava típic i propi de la ruralia mallorquina.

Aquesta vestimenta consistia en el capell o mocador, la camisa i el guardapits, el gec, la faixa i els calçons amples o calçons amb bufes per als homes. El volant i el rebosillo, la camisa, el gipó, els manegots, les enagos, les faldetes i les calces, a més del davantal, el mocador i la manta eren les peces de roba que portaven les dones.

La Comunicació, els Transports, el Comerç, les Fires i els Mercats

La comunicació no ha atret gaire l'atenció dels estudiosos de la cultura popular, simplement hi ha algunes aportacions de caràcter molt parcial. El transport, per contra, ha merescut l'atenció dels geògrafs que, a més de les xarxes de comunicació, han estudiat alguns mitjans tradicionals, com la diligència o el ferrocarril. Han de destacar-se també algunes aproximacions a les primeres experiències amb innovacions tecnològiques dels mitjans de comunicació com la fotografia i el cinema.

El transport ha suposat, des de sempre, un element essencial pel que fa al desenvolupament de les comunitats. Una cosa semblant succeí amb la comunicació. A part de les manifestacions cultes com la publicació de premsa i llibres, els mitjans tradicionals de difusió de notícies es basen en l'oralitat, entesa com tot un món de comunicació vehiculat per la transmissió oral i per això és important la comunicació personal, plenament desenvolupada a través de les converses als casinos, tavernes, cafès, barberies a pobles i ciutats i la importància de les vetlades més o menys comunitàries lligades a algun tipus d'activitat: fer llatra, randa o pelar ametles, que donaren lloc a les reunions conegudes com a vetleries o fil. En aquest sentit, el xafardeig fou una forma més de comunicació que es compaginava amb els mitjans de propagació de notícies o d'informacions difoses pel poder civil o religiós: la trona i els bans o crides.

Interessants i pràcticament desconeguts són també els argots o llenguatges professionals que, gairebé perduts, caracteritzaven el llenguatge de pastors, porquers, oguers i traginers amb el seu bestiar, crits de carrer per cridar l'atenció de potencials compradors, d'oficis com esmoladors, cordadors d'olles, peixaters i altres activitats. Sistemes de comunicació importants foren també el llenguatge de les campanes, amb una gran diversitat de tocs, o els senyals de les torres de la costa.

Els senyals o símbols amb una peculiar iconografia varen esser fórmules habituals de comunicació i informació. En aquest apartat es pot tenir present des de la significació de posar bandera al campanar per anunciar les festes, les enramades com a signe de festa, felicitació o, fins i tot, ofensa; la iconografia especial per senyalitzar determinats indrets: branca de pi per indicar un lloc on es despatxava vi o les caramulls de pedres amb un manat d'herba per indicar la reserva de pastures i altres. Igual ocorre amb els marques, tant de producció, en el cas dels artesans, com amb les de propietat com en el cas del bestiar.

El transport interior era supeditat a l'existència d'una xarxa de camins i carreteres. Estructura radial amb centres a Sineu i Palma propiciada per la importància del mercat i la capitalitat econòmica i administrativa. Tragí a esquena de bístia quasi exclusiu a la

↓ Dones xapant albercocs (Arxiu Municipal de Palma)

↑ Mercat de la plaça d'en Quadrado, de Palma, al decenni de 1920 (Arxiu Municipal de Palma)

serra amb artilugis tals com el bast amb les beaces, els arganells, les sàrries que permetien transportar els productes agrícoles com l'oliva o l'oli emmagatzemat dins els odres, el carbó i la calç o la neu i el gel i el càrritx. Al pla, a més d'aquests sistemes s'estengué l'ús del carro com a sistema de transport més desenvolupat amb totes les variants més elaborades per a passeig i ús de viatgers privilegiats. Important també ha estat el paper de les diligències i els transports combinats amb el ferrocarril.

Pel que fa a les comunicacions s'ha de tenir molt present que el fet de la concepció tradicional d'organitzar l'espai a Mallorca i fora de Mallorca és indicador del sentiment d'insularitat i del relatiu aïllament que suposà la dependència del transport marítim per comunicar-se amb l'exterior.

El lloc habitual per a les transaccions comercials, tant de productes agro-alimentaris, com de bestiar o productes artesanals, a la Mallorca tradicional ha estat el mercat, normalment de periodicitat setmanal o quinzenal. Els mercats, generalment a l'aire lliure foren el lloc de reunió de productors, intermediaris (mercaders i proveïdors) i compradors. A part de les transaccions, els mercats esdevengueren també un factor essencial de comunicació. Les fires, normalment de periodicitat anual, tengueren un caràcter molt més ampli ja que, a més dels productes habituals als mercats, eren el lloc on el pagès podia adquirir gairebé tot quant necessitava per a l'autoabastament i la producció. També han estat lloc d'adquisició habitual de determinats productes (fira dels paners a Sineu, fira de la llana a Binissalem, fira del pebre a Felanitx). Aquestes fires, normalment celebrades a la primavera i la tardor, amb el temps s'han anat transformant i progressivament han perdut el caràcter rural per esdevenir vertaderes mostres de maquinària, cotxes i tot tipus d'eines.

LA MÚSICA I LA LITERATURA POPULARS

Des de mitjan segle passat, Marià Aguiló, a través dels seus reculls, prengué contacte amb la literatura popular oral, concretament amb el cançoner. Així, el cançoner popular esdevengué una de les línies d'investigació bàsiques del folklore mallorquí. Sobre la cançonística hi treballaren més tard diversos musicòlegs, com Antoni Noguera, Baltasar Samper —amb l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*—, Josep Massot Planes amb el *Cançoner Musical de Mallorca* i especialment Rafel Ginard Bauçà amb el monumental *Cançoner Popular de Mallorca*. Posteriorment, analitzant aspectes més específics o autors concrets, cal ressenyar els estudis sobre sexe i cultura a través de la cançonística de Gabriel Janer Manila o els estudis sobre glosadors de Gabriel Oliver —Majoral— o d'Antònia Andreu i de Nicolau Dols.

Com a branca paral·lela de la recuperació de la cançonística hi ha també els musicòlegs, com els ja esmentats Noguera, Samper, Massot Planes i més tard, vinculant la música amb la dansa, Antoni Mulet, Andreu Estarellas, Antoni Galmés, Bartomeu Ensenyat i tot un seguit d'agrupacions folklòriques que han esdevengut mantenidores de la tradició de la música i dels balls populars. Més recentment i amb un enfocament distint, a vegades enfrontat amb l'ús que s'havia fet de la música i la dansa, s'han d'assenyalar les aportacions sobre la música popular d'Antoni Artigues i les més recents aportacions sobre la dansa.

La literatura popular ha estat també un camp d'estudi intensíssim per als conreadors del folklore mallorquí. Des

↓ Terrissers. Parada de siurells a una fira (Arxiu Municipal de Palma)

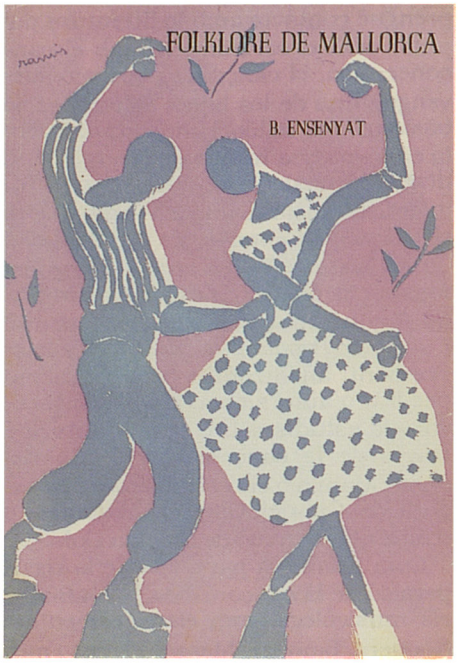

↑ Bartomeu Ensenyat, *Folklore de Mallorca*

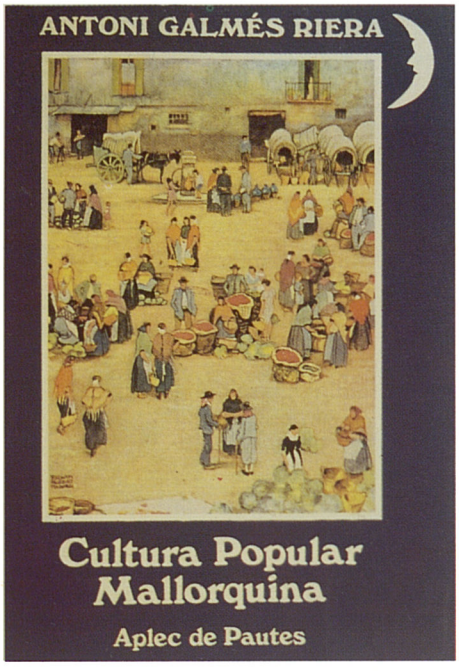

↑ Antoni Galmés, *Cultura Popular Mallorquina*

dels primers reculls de cançons fets per Marià Aguiló; la col·lecció de rondalles d'Antoni Maria Alcover i la gegantina tasca recopiladora de Rafel Ginard amb el cançoner, sense oblidar aportacions com les de Francesc de Borja Moll, Josep Massot o les més posteriors de Gabriel Janer Manila (cançoner i teatre), Cosme Aguiló (rondalles) o Jordi Vallespir (refranyer) donen un perfil de la importància de la literatura en el camp de la cultura popular.

Festes, Música i Balls, Religiositat, Creences, Supersticions

El món lúdic i de la festa, almenys des de punts de vista parcials, ha estat també tema d'estudi d'Antoni Galmés Riera, Gabriel Llompart, Antoni Artigues, Gabriel Janer Manila, Catalina Valriu, Miquel Pons i altres estudiosos.

Un calendari festiu força atapeït ha estat el fil conductor de la majoria dels estudis. Entre les festes d'hivern, importants per al costumari i el caràcter popular, s'han de destacar les festes de Nadal amb la missa del gall i el cant de la sibil·la; Sant Antoni, patró de la ruralia, amb les beneïdes com a més important manifestació i la nit de foc amb els dimonis com a protagonistes; els darrers dies de carnaval amb les màximes manifestacions de deshinibició (fresses, rues, balls, etc...).

Les festes de Setmana Santa amb les cerimònies del dia del Ram, amb la tradició cristiana del ram, però amb finalitats profilàctiques pel que fa a la protecció de béns i persones, les processons del dijous i el divendres sants; tradicions com el salpàs, les sales, els davallaments, la processó de l'encontre i especialment els pancaritats i els romiatges a les ermites i els puigs espargits per la ruralia mallorquina (Sant Salvador, Lluc, calvari de Pollença, Gràcia, Sant Honorat i Cura, Bonany o Consolació). Molts dels llocs de romiatge il·lustrats per la llegenda i la tradició popular de troballes de verges, la col·lecta d'objectes d'indubtable funcionalitat propiciatòria (mides i altres exemples) i també on es portaven ofrenes que tenien la millor manifestació en els ex-vots.

També havia estat costum celebrar el mes de Maria, o la festa de la Creu —dia 3 de maig— amb la benedicció dels fruits, sens dubte persistències cristianitzades de les festes paganes de primavera.

Les festes d'estiu, iniciades amb la celebració de Sant Joan i seguides amb les festes patronals de la majoria de pobles i localitats, com Sant Jaume a Binissalem i Algaida, la Mare de Déu d'Agost, a Sineu, Sant Bartomeu, a Montuïri i Sóller, Sant Agustí, a Felanitx, entre d'altres celebracions.

Durant la tardor, amb la festa de Tots Sants —dia 1 de novembre— s'iniciava, d'alguna manera, el període festiu i gastronòmic de Nadal i Cap d'Any, els Reis —dia 6 de gener—, Sant Antoni —dia 17 de gener— amb les manifestacions més destacables de sa Pobla, Artà i Muro i Sant Sebastià —dia 20 de gener— a Palma i Pollença.

El ball, com a manifestació normalment integrada en un àmbit festiu, continuà amb tota la seva vigència encara que amb les variacions que imposava la moda. Els anomenats balls tradicionals no foren més que balls de moda en un període històric determinat. El bolero, la jota o la mateixa han estat balls tan propis de la societat mallorquina com en un altre moment ho poden haver estat el *fox-trot*, el pas doble o el *rock and roll*. És significatiu, però, el fet que siguin els anomenats balls tradicionals o típics, els portadors d'una pretesa identitat mallorquina.

↓ Xeremiers

↑ Cossiers d'Algaida

Tot i així, quan s'analitzen amb deteniment les distintes manifestacions d'identitat, resulta que per damunt dels canvis d'aquestes manifestacions hi ha les variacions interpretatives i d'ús dels balls tradicionals que han passat d'esser, en un determinat context històric, una manifestació popular lúdica i espontània a constituir una mostra d'adhesió folklòrica en pro d'una pretesa unitat espanyola a partir de 1939; o una manifestació indígena utilitzada comercialment davant els turistes a partir del decenni dels seixanta; i una manifestació d'identitat regional, generalment instrumentalitzada pels poders públics, durant la darrera dècada.

Un dels problemes dels anomenats balls tradicionals deriva precisament del seu estudi, ja que normalment han estat interpretats com a manifestació aïllada, aliena a un determinat context cultural. Aquesta descontextualització ha estat, en certa manera, la generadora dels denominats balls folklòrics.

Capítol a part mereixen alguns balls de figura, molt més arrelats a certes comunitats i normalment lligats a celebracions religioses o festives: les àguiles de Pollença amb Sant Joan Pelós a la festa del Corpus; els cossiers, conservats a Algaida i Montuïri; els cavallets de Felanitx, Pollença i Artà en són mostres més significades. Altres festes tenen l'origen en alguna commemoració històrica, com les festes de moros i cristians de Pollença i Sóller o la festa de l'estendard, a Palma. Altres festes, com la festa del pi a Pollença o a Campanet poden lligar-se a antics rituals de fertilitat.

La religiositat popular com a manifestació essencial del folklore ha estat la gran aportació de Gabriel Llompart. L'obra d'aquest folklorista permet a hores d'ara tenir una idea aproximada del grau de religiositat de la societat mallorquina tradicional i observar quines eren les principals manifestacions que traspuaven a través de les llegendes, devocions i tradicions traduïdes en manifestacions de caràcter més o menys col·lectiu. Les pelegrinacions i els actes paralitúrgics amb les seves manifestacions mitjançant la dansa i l'acte festiu són una de les directrius de la investigació.

Entre les aportacions més destacables sobre llegendes, supersticions, creences, medicina popular i altres temes paral·lels no es poden oblidar les aportacions d'Antoni Maria Alcover, Antoni Galmés Riera, el mateix Gabriel Llompart i Joan Miralles, entre altres autors. Potser sigui destacable l'interès suscitat per l'etnobotànica en què, a més de les publicacions d'Antoni Galmés, haurien de figurar les aportacions de nombrosos botànics (Francesc Bonafè) que han descrit amb minuciositat les qualitats remeires de nombroses espècies de la flora mallorquina.

L'ORGANITZACIÓ DEL TEMPS

El temps s'organitzava bàsicament a partir de dues unitats de compte, representades pel dia i la nit i el curs de l'any agrícola. Aquesta organització, que respon a una activitat agrícola, es traslladava també de forma generalitzada als oficis de caràcter rural que d'alguna manera responien a les necessitats del món de la pagesia.

A aquesta organització, imposada pels ritmes naturals, s'adequava també el calendari festiu i religiós. En aquest sentit són imprescindibles les aportacions de Gabriel Llompart sobre el calendari religiós (Nadal, Quaresma, Passió, Resurrecció, Mes d'Ànimes, Cap d'Any) i sobre la jornada. Era

↓ Cavallets d'Artà

↑ Dones fent llata de palma (Arxiu Municipal de Palma)

freqüent aixecar-se amb el sol o abans de sortir el sol per tal d'arreglar els animals o alimentar-se amb l'objectiu de, en haver-hi claror, poder-se dedicar de forma intensa al treball del camp, durant les curtes jornades d'hivern. Aquesta adequació s'extrema més encara entre caçadors i pescadors entre els quals es lliga la possibilitat de captura al trenc d'alba.

Mesurar la vida a partir dels anomenats rituals de pas (el batiament, el casament i la defunció), ha esdevengut també una de les formes clàssiques emprades per etnòlegs i antropòlegs. Es passen i traspassen llindars essencials de la vida i s'han de passar mitjançant cerimònies, acompanyades de rituals religiosos, que van variant amb el temps.

Les aportacions mallorquines a aquesta temàtica d'estudi no són abundoses, encara que haurien de destacar-se una sèrie d'articles d'Andreu Ferrer Ginard i algunes aportacions esparses d'Antoni Galmés Riera. (AR)

Els Entreteniments i l'Esplai

Dins la societat agrària mallorquina les festes i els balls foren les úniques celebracions col·lectives del calendari festiu. Cada quaranta dies, aproximadament, existí l'única vàlvula d'escapament regular que es donava després d'un període de dur treball mancat de bauxa: Nadal-Sant Antoni, Darrers Dies-Pasqua, Corpus-Sant Joan, Patró d'estiu-Mare de Déu d'Agost, verema-sequer, matances-Tots Sants. Cada festa tenia un significat col·lectiu i uns components rituals que incloïen des del menjar, cançons, estris, lloc específic i altres elements. La festa aplegava tota la família en el sentit i àmbit patriarcal. Cada membre tenia un rol específic, tant en la feina pròpia com en el seu aspecte lúdic. Els jocs populars-tradicionals constituïren un ric entramat d'experiències pròpies dels infants, si bé en ocasions hi participaven també els adults. Són coneguts els jocs de matances, de Nadal, i altres com a propis de cada festa. Però els jocs populars, com a entreteniment i formació, eren patrimoni dels al·lots. Es tracta de jocs de carrer com 'conillons', 'banya', 'amagar corretja', 'fer oli', 'cinc pedretes'. Aquests fan una distinció molt clara de sexes i edat; els determinava l'època de l'any, el lloc (espai interior o exterior) i el marc (ciutat-part forana) en què es duien a terme. I es caracteritzaren sobretot perquè estimulaven l'enginy, la competència grupal (fins arribar a graus elevats de violència) i en l'ús d'instruments comuns o elementals.

A mesura que es crearen altres sectors productius, paral·lelament s'establiren altres mecanismes d'esplai. Per exemple, el treball de l'obra de palma fent senalles, capells i graneretes, originà les anomenades 'vetleries', reunions vespertines en què, a més de fer llatra feien gloses i cantaven. També a l'hora de 'triar ametla' o de fer altres feines durant les vetlades, es produïen aquestes reunions que combinaven l'entreteniment i la feina.

L'evolució de la societat agrària a través d'una classe petit-burgesa-urbana dedicada al comerç, els canvis de conreus clàssics per altres de colonials, i l'entrada de fluxos econòmics exteriors a l'Illa, introduïren Mallorca en una societat anomenada pre-industrial o pre-turística. Aquestes noves formes de vida fomentaren el sorgiment d'uns nous espais per trobar-se i dur a terme les relacions de treball (contractes, acords, vendes): els cafès. La dinàmica comercial originà un temps d'espera, dinars de treball, que s'aprofitaven per practicar jocs d'atzar. L'afició al joc i l'aposta augmentà en la mesura que augmentaren les espectatives econòmiques i el temps lliure. Fou en aquell moment quan es desenvoluparen diverses competicions reglamentades d'animals que al principi del segle es feren molt populars: curses de cans, cavalls al trot i bregues de galls. És també durant aquest període que s'inicià la pràctica d'esports reglats tal com ara es coneixen: futbol, bàsquet i altres. La pràctica dels esports generà socialment una gran rivalitat entre equips de diferents barris o pobles veïns i fomentà un creixement ràpid de l'espectació.

L'Església al llarg d'aquest segle ha representat un paper molt important en l'ocupació del temps lliure de la nostra societat i en especial dels infants i els joves, ja des de les escoles o al voltant de les parròquies es crea-

↓ Jugueta de començament del s XX

↑ Nins en bicicleta al començament del s XX

ren grups o associacions que en moltes ocasions foren l'únic recurs d'esplai i dugueren a terme una funció de suplència molt important.

L'Església i la Diputació foren les primeres institucions que al final del segle passat iniciaren les colònies de vacances. Seguides per caixes d'estalvi i l'Ajuntament de Palma a la segona dècada d'aquest segle.

També cal destacar al llarg de la dictadura, l'OJE i el *Frente de Juventudes* com a organitzadors d'activitats a l'aire lliure d'infants i joves.

Molt han canviat els darrers anys les aficions i les formes de passar el temps lliure; els nous factors econòmics i les noves tecnologies (ràdio, televisió i cotxe) han condicionat cap a un temps de lleure estàndard i consumista. L'emigració ha produït una mescla de cultures i ha ajudat a passar a un segon pla els costums i les tradicions.

L'anàlisi estadístic permet un coneixement més fidel de les tendències; a nivell general i de tota la població apareix la majoritària presència d'un oci passiu i d'espectador, en què l'element econòmic i de consum és el desnivellador de la capacitat d'acció.

Tot i la gran especialització de l'Illa en la indústria de l'oci i per tant, un context ric en esdeveniments i un clima facilitador d'aquest desenvolupament, resulta una concepció personal i col·lectiva de l'oci molt pobre, causat pel tipus de feina o el nivell cultural. Els infants tenen ocupat el temps lliure per les activitats que els trien els pares: esport, classes de repàs, colònies a l'estiu, que complementat amb la televisió els ocupa tot el dia, sense arribar a decidir mai l'activitat a fer o un simple joc. Els adolescents i els joves se centren en activitats d'escoltar música i veure la televisió com a entreteniments més freqüents. Són condicionats per l'oferta comercial i la manca d'iniciativa. És a dir no saben què fer ni per què fer-ho. Únicament volen rompre amb els condicionants i activitats que els fermen amb la infantesa. Quant als vells, la constitució de nombrosos clubs de la tercera edat ha fet ressorgir la idea d'associació per ocupar el temps i cercar noves activitats i formes de realització.

En general les activitats que suposen sortir de casa, ja siguin culturals o recreatives, són minoritàries i constitutives de grups específics.

↓ Senyora en bicicleta al començament del s XX

↑ Nins a la platja de s'Arenal, al començament del s XX

Les noves formes socials, els habitatges unifamiliars, la manca d'un fort i ample teixit social, de fortes tradicions culturals, d'infrastructura, i l'estacionalitat del treball turístic a molts indrets condicionen i defineixen un 'oci estàndard' sense gaire peculiaritats que va augmentant. En definitiva cada model de societat genera un model d'oci. (MAB/PeC)

LA PREMSA

HISTORIOGRAFIA

La premsa mallorquina ha estat una de les més importants d'Espanya i, paral·lelament a aquest fenomen també han estat molts els estudiosos que s'hi han acostat. La llista podria esser llarga sobretot a l'hora de referir-nos als vint anys darrers.

Durant el s XIX són de ressenyar els estudis de Joaquim M Bover, *Diccionario bibliográfico de las publicaciones periódicas de las Baleares (1779-1861)*, i el de Miquel Roura Pujol a la *Revista de Menorca* el 1897 amb el títol de *La prensa periódica mallorquina*. Al principi d'aquest segle Miquel dels Sants Oliver escriví *La literatura en Mallorca (1840-1903)* i el cronista Benet Pons i Fàbregues *Bibliografía de las publicaciones periódicas impresas desde 1779 hasta hoy en las Baleares*, publicades, ambdues, a Palma el 1903. O també de Pere Sampol Ripoll el 1904 amb *Anuario bibliográfico de Mallorca, 1897-1902. Apuntes para una biblioteca mallorquina*.

Els anys 30 hi ha, per una part, els estudis publicats en el diari *El Día* per Bartomeu Rosselló Pòrcel. Entre el 20 de juliol de 1930 i el 27 de setembre de 1931 sota el títol de *El periodismo en Mallorca* foren publicats 21 articles sobre la premsa mallorquina, des de *El Semanario Económico* del final del s XVIII fins a la premsa d'aproximadament el primer terç del s XIX. En aquests anys també uns investigadors catalans incorporaren relacions sobre la premsa mallorquina i balear en les seves publicacions. Joan Torrent publicà el 1930 un *Assaig d'un cens de la premsa catalano-balear* al *Butlletí de la Federació de la Premsa Catalano-Balear*. I Joan Givanel Mas també ho feia en una publicació de 1937: *Bibliografia catalana*.

Passada la Guerra Civil es poden citar els treballs J Suau Alabern *La Almudaina*; la *Història de la premsa catalana* del ja esmentat Joan Torrent i de Rafael Tasis (Barcelona 1966) amb alguns capítols sobre la premsa balear; la *Bibliografía periodística mallorquina* de Pere Ferrer Gibert *(Gaceta de la Prensa Española*, 1945); la *Historia del periodismo mallorquín* de Rafael Ferrer *(La Ultima Hora*, 1959). D'aquest moment destaquen, finalment els treballs exhaustius de José Altabella a *La Estafeta Literària* el 1969 *(Notas urgentes para una historia de la prensa balear, de 1779 a nuestros días)* i, sobretot, de Lluís Alemany Vich a les *Notas históricas sobre la prensa balear* (1948) i el que féu en col·laboració amb Joan Muntaner Bujosa per al premi Ciutat de Palma de 1955 *(Las publicaciones periódicas en Mallorca, contribución a su estudio)*.

Per altra banda, els darrers quinze anys, han estat diversos els grups i les persones que han treballat aquesta problemàtica. Les publicacions periòdiques són un dels materials més importants a l'hora d'estudiar els dos darrers segles. El cabal de notícies, pensament, ideologies, vida quotidiana, actuacions personals i altres informacions, que la premsa proporciona és grandiós i en conseqüència és un element imprescindible per entendre el passat més recent.

↓ Obra de Joaquim Maria Bover sobre la Premsa

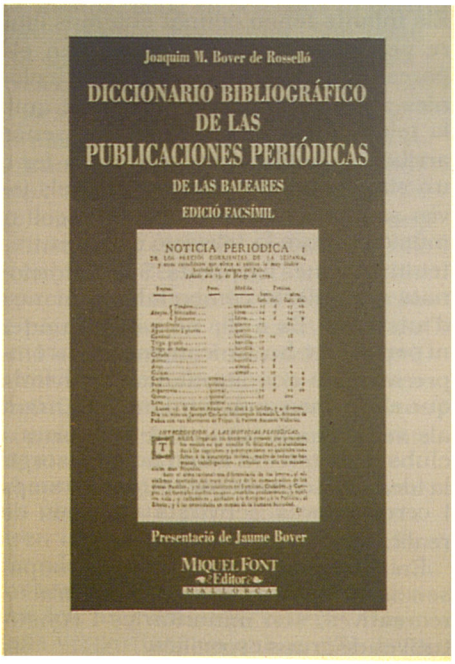

↓ Lluís Alemany, *Notas históricas sobre la prensa balear*

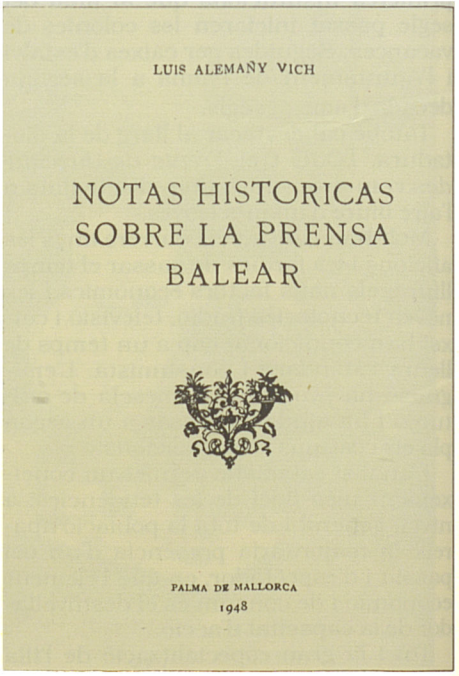

Lista oficial fotográfica de la Lotería Nacional (Pág. 59)

Ultima Hora

«Lloganissa i galletes d'Inca» en Bosnia para el paracaidista mallorquín

Irak reabre la tensión en el Golfo Pérsico al prohibir que aviones de Naciones Unidas sobrevuelen su territorio

Sadam planta cara a la ONU y asegura que no ha movido sus misiles

DEPORTES

Emotivo recibimiento a Marc Patiño, subcampeón del mundo de optimist

El Madrid logra en Atocha, y ante la Real, su primera goleada de la temporada

Quinielas históricas al no haber ningún «uno» entre los signos del boleto

LOCAL

El Auditòrium se llenó de música, premios y mascotas «dels cent anys» de Ultima Hora

Más de dos mil personas, afectadas en Son Sant Joan por la intensa niebla

↑ Portada del diari *Ultima Hora*

Baleares

EL GOBIERNO

Clinton

Bagdad desafió a Occidente pero realizó ayer un inexplicado movimiento de sus misiles

Máxima tensión entre los aliados e Irak tras el ultimátum a Saddam

El alcalde de Campos prohíbe celebrar actos en la iglesia de Sant Joan de la Font Santa

Verger rechazó ser candidato del PP balear a las generales

HOY, VIERNES

Diplomáticos sustituyen a militares al frente de la Casa Real

Cort impone casi 29 millones en multas a los parcelistas de Son Oliveret

La fiebre de las rebajas, en Palma

Marc Patiño, subcampeón del mundo de Optimist

Con esta edición, pida su ejemplar de la guía de Televisión Cine

↑ Portada del diari *Baleares*

SÓLLER

El retorn dels terrenys de l'Estació Naval cada cop més lluny

El Lloseriense, una joguina a peus de la màquina sollerica

7-1: Espectacular pluja de gols

A la memòria del P. Josep Nicolau Bauçà, M.SS.CC.

↑ Portada del setmanari *Sóller*

EL MARC DE LA PREMSA

Classificacions

El nombre de publicacions periòdiques que hi ha hagut a Mallorca des de 1779 és molt nombrós i variat. Se'n fa necessària una classificació i aquesta es pot fer seguint criteris diversos: el factor temporal, el del contingut, l'àmbit espacial i el lingüístic. Pel que fa al factor temporal la divisió és fàcil. Hi ha diaris, setmanaris, quinzenaris, mensuals, bimensuals, trimestrals i d'altres periodicitats. També hi ha periòdics que no tenen data de sortida fixa, tot i esser-ne el cas més poc corrent. Pel que fa als diaris també n'hi ha de matí i d'horabaixa.

Els diaris són les publicacions que compten amb un nombre de difusió i lectors més important, i també les que necessiten una infrastructura tècnica i econòmica més complexa. Els diaris són la premsa capdavantera, entesa com un negoci en tots els sentits a més d'esser la que té una supervivència més llarga. El *Diario de Palma* va sortir entre 1852 i 1920; *El Isleño* entre 1857 i 1899; *La Almudaina* entre 1887 i 1953; *Correo de Mallorca* entre 1910 i 1953; *La Ultima Hora* des de 1893; el *Diario de Mallorca* des de 1953, o el *Baleares* des de 1939, són exemples d'aquesta llarga durada. La resta de la premsa mai no ha tengut tan llarga vida tot i que a Mallorca es compta amb el setmanari *Sóller* que es publica de 1885 ençà o el *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (revista especialitzada i de periodicitat anual) des de 1884. Aquests darrers casos, però, no són els més freqüents.

Pel que fa al contengut es pot parlar de premsa d'informació general, política, cultural (de literatura, d'història), econòmica, professional, humorístico-satírica, il·lustrada, i d'altres tipus. També n'hi ha de caràcter mixt i totes les publicacions, en general, malgrat poder-se incloure dins un tipus o un altre solen incloure seccions de temàtica diversa. Aleshores una publicació política pot incloure seccions de cultura, història o literatura com és el cas de *La Veu de Mallorca*, triple publicació (1900, 1917-19 i 1931) de caràcter nacionalista que incloïa, a més dels comentaris polítics, una part important d'articles literaris d'investigació científica.

La premsa d'informació general majoritàriament ha estat la premsa diària, malgrat que també han tengut importància alguns setmanaris i, fins i tot, revistes mensuals, com el setmanari *Cort* dels anys 70, per exemple. Tot i esser els diaris de Palma els més representatius d'aquest tipus de premsa, les revistes d'informació dels pobles o comarcals han tengut una presència destacable. Ara bé aquesta informació general, pel que fa a la temàtica ha estat d'un àmbit més reduït a la premsa local o comarcal. El que pogués sortir a *El Felanigense*, *Ca-Nostra* d'Inca, *Llevant* d'Artà, *El Heraldo de Lluchmayor*, *Perlas y Cuevas* de Manacor o el *Dijous* d'Inca eren més aviat notícies de la pròpia contrada, mentre que a Palma es tractava d'informació general amb predomini de la insular.

Pel que fa a les publicacions polítiques cal destacar *El Obrero Balear* (1900-36) òrgan de la Federació Socialista Balear del PSOE. De les culturals s'ha de recordar: *La Palma* (1840-41), *La Nostra Terra* (1928-36) de l'Associació per la Cultura de Mallorca i les més recents com són *Papeles de Son Armadans*, *Lluc* de l'Obra Cultural Balear, la literària *Latitud 39* o *Mayurqa* de la Facultat de Filosofia i Lletres. Dins les publicacions culturals cal fer referència als periòdics escolars que tenen una gran importància. Entre les econòmiques o professionals hi ha hagut: *Empresario Balear* (1969-74), la *Revista Balear de Ciencias Médicas* (1885-1936) o el *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca* (1899-1976). Revistes il·lustrades, com *Brisas* (1934-36). I finalment, entre les revistes humorístico-satíriques, cal destacar el *Foch y Fum* (1917-36) antiverguista de tendència política independent però que es pot enquadrar dins una esquerra radical. D'aquest darrer grup es poden citar *L'Ignorancia* i *La Roqueta* (publicades entre 1879 i 1921), en diverses etapes) amb un to molt més moderat i costumista o un dels precedents d'aquest tipus de premsa a Mallorca com fou el quinzenal satíric publicat el 1849 anomenat *El Tio Tararira*.

Des de l'àmbit espacial la premsa de Mallorca només és de dos tipus: local o comarcal i insular amb seu generalment a Palma. Gairebé no es pot parlar de premsa mallorquina d'àmbit estatal espanyol o internacional. L'àmbit

interinsular també ha estat poc usat per les nostres publicacions tot i que alguns diaris de Palma ho han aconseguit en part. La premsa feta a Mallorca es mou quasi exclusivament dins l'espai mallorquí, no irradia fora de les nostres costes i, en tot cas, és la premsa de fora, majoritàriament de Barcelona o Madrid la que sí té presència aquí.

El que s'anomena gran premsa, diaris sobretot, a Mallorca ha estat gairebé sempre en castellà. De diaris en català si s'exceptua l'època dels orígens de la premsa, el moment de la Guerra del Francés amb el *Diari de Buja* (que no arribà a considerar-se diari) no n'hi ha hagut. Sí que hi ha hagut i encara n'hi ha, diaris en altres llengües com el francès, l'alemany o l'anglès, com *(Majorca Daily Bulletin*, fundat (1962) per Pere A Serra. El model lingüístic imposat pels il·lustrats mallorquins de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País no s'ha pogut rompre del tot. L'escolarització, primer de les classes altes, i des del franquisme de tota la població, ha estat fins al decenni dels vuitanta totalment en castellà encara que la gran majoria de la població parlàs català. Tot això ha pesat com una llosa i no s'ha aconseguit tenir una premsa diària en la llengua del país. Tot i això, en el conjunt de les publicacions periòdiques la premsa en català ha tengut una gran presència segons el període històric. Així, després del progressisme liberal del s XIX partidari del castellà, el català guanyà terreny sobretot des de la Restauració, cap al final del s XIX, i durant la II República, per perdre'l en l'època de la dictadura franquista i tornar-lo recuperar a partir, sobretot, de la nova democràcia. Allà on el català és majoritari és en la premsa local agrupada entorn de l'entitat anomenada actualment *Premsa Forana de Mallorca* fundada el 1978.

Censura i legislació

La censura és un dels principals enemics de la premsa escrita. A més llibertat, més publicacions i més variades. Així en el s XIX els períodes absolutistes o moderats foren moments de restriccions de la premsa, mentre que els dels liberals progressistes han estat els de més abundància i varietat de publicacions.

De tota manera, no fou fins a partir de la Restauració d'Alfons XII quan es creà una legislació específica sobre premsa. Així fins a la II República i a partir de 1883 estigué en vigor la Llei de Policia i d'Impremta de caire liberal, amb algunes disposicions que s'hi afegiren, descomptant, el període de la dictadura de Primo de Rivera. Segons aquesta llei, per publicar un periòdic no es necessitaven unes condicions especials i qualsevol persona ho podia fer. Els requisits davant les autoritats eren mínims (presentació de tres exemplars al govern civil), i no era obligatori fer cap depòsit de diners en efectiu.

Tot i això, al principi del s XX hi va haver moltes suspensions i multes, entre altres coses per l'auge del moviment anarquista i el nacionalista. En el canvi de segle i, sobretot, per part de la premsa republicana, anarquista i catalanista, els atacs, en periòdics d'aquestes tendències, contra l'exèrcit i el sistema restauracionista pel desastre militar i polític de Cuba, Puerto Rico i les Filipines, provocà l'ira dels militars. Com a reacció a tot això hi va haver l'assalt a les redaccions dels periòdics *Cu-cut* i *La Veu de Catalunya* a Barcelona. El novembre de 1905 el *Cu-cut* havia publicat una caricatura considerada ofensiva per l'exèrcit.

Tots aquests problemes provocaren que el 23 de març de 1906 s'aprovàs, per exigències de l'exèrcit, la famosa Llei de Jurisdiccions, que sotmetia els delictes contra l'exèrcit als tribunals militars. Aquesta llei no fou derogada fins a la II República.

Durant la Primera Guerra Mundial i en moments concrets s'establiren mesures de censura prèvia, com és el cas de 1917, per a tota la informació referent a problemes polítics i socials d'aquell moment transcendental: la Primera Guerra Mundial, les Juntes Militars de Defensa, la carestia de vida, l'agitació social, i altres dificultats. La II República (1931-36), suposà un període de gran tolerància, la Constitució Republicana donava un marge d'interpretació prou ampli.

La Guerra Civil i el franquisme suposaren per a la llibertat de premsa un control gairebé absolut. La censura prèvia desaparegué el 1966 durant el mandat de Manuel Fraga com a ministre d'Informació i Turisme amb la nova Llei de Premsa i Impremta, però això no comportà una vertadera liberalització perquè llavors la responsabilitat recaigué sobre els directors de les publicacions que es convertiren en censors interns si no volien pagar multes

↓ Portada del setmanari *Diari de Buja*

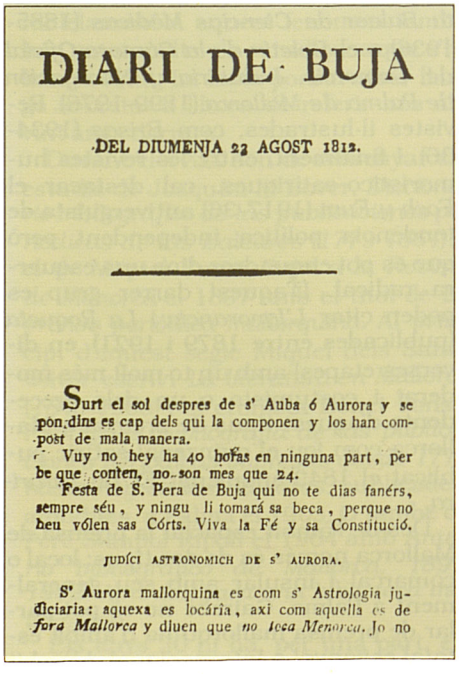

DIARI DE BUJA

DEL DIUMENJA 23 AGOST 1812.

Surt el sol despres de s' Auba ó Aurora y se pon dins es cap dels qui la componen y los han com-post de mala manera.

Vuy no hey ha 40 horas en ninguna part, per be que conten, no son mes que 24.

Festa de S. Pera de Buja qui no te dias fanérs, sempre séu, y ningu li tomará sa beca, perque no heu vólen sas Córts. Viva la Fé y sa Constitució.

JUDÍCI ASTRONOMICH DE S' AURORA.

S' Aurora mallorquina es com s' Astrologia judiciaria: aquexa es locária, axi com aquella es de *fora Mallorca* y diuen que *no toca Menorca*. Jo no

↓ Diari *Majorca Daily Bulletin*

Stricken tanker breaks up off the Shetland Isles, most oil spilled into sea: See PAGE 5

MAJORCA Daily Bulletin

Baghdad continues to play dangerous games by crossing again into Kuwaiti territory

IN BRIEF

December jobless figure drops by some 9 percent See PAGE 11

Inside today

BRITISH NEWS

Di and Charles recruited press in marriage row See PAGE 3

WORLD NEWS

Bosnian Serbs accept plan in talks U-turn See PAGE 6

IN MAJORCA

ABTA to bring 3,000 travel agents to Palma See PAGE 8

MADRID

Madcap Eddie the Eagle wants to fly again See PAGE 20

Saddam Will Get No More Warnings As Allies Take Aim

British press fights back against tough clampdown threat: See PAGE 3

↓ Portada de *Diario de Mallorca*

Diario de Mallorca

COLECCIONABLES

Hoy, fiamma 27 de '25 anys, Mallorca en fotos de premsa'

PALMA

El Plan General prevé dos nuevos polígonos

NACIONAL

El PSOE da a González poderes para negociar

ÍNDICE

Dalmau destituye a Serra Ferrer "porque el equipo no da la talla"

Un triunvirato, encabezado por el hasta ahora técnico del Arenal, dirigirá al Mallorca. • Páginas 36 a 41

Fuerte aumento del número de españoles que quieren veranear en Mallorca

Los precios subieron en mayo un 0,3% en España

Un incendio destruyó 50 hectáreas de pinar en Andratx

Mañana, miércoles, gratis con Diario de Mallorca, segundo fascículo de la enciclopedia de las Flores y Plantas

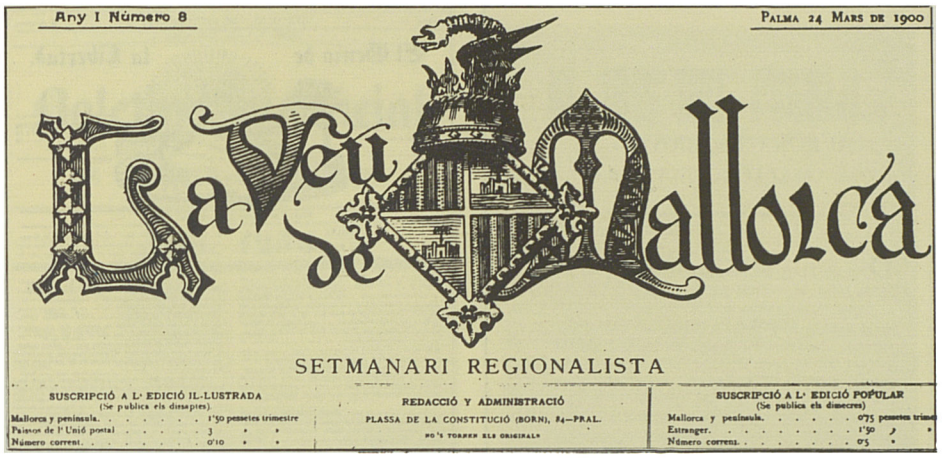
Any I Número 8 — Palma 24 Mars de 1900

La Veu de Mallorca

SETMANARI REGIONALISTA

SUSCRIPCIÓ A L' EDICIÓ IL·LUSTRADA (Se publica els dissapte)
Mallorca y península. . . . . 1'50 pessetes trimestre
Punts de l'Unió postal . . . . . 3 » »
Número corrent. . . . . 0'10 » »

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ
PLASSA DE LA CONSTITUCIÓ (BORN), 24—PRAL.
NO 'S TORNEN ELS ORIGINALS

SUSCRIPCIÓ A L' EDICIÓ POPULAR (Se publica els dimecres)
Mallorca y península. . . . . 0'75 pessetes trimestre
Estranger. . . . . 1'50 » »
Número corrent. . . . . 0'5 » »

↑ Capçalera de *La Veu de Mallorca* (1900)

o anar a la presó. Aquest panorama s'allargà fins la mort de Franco. La instauració de la nova democràcia i la proclamació de la Constitució el 1978, suposà definitivament el retorn a la vertadera llibertat d'informació.

Altres aspectes

Molts més són els aspectes que configuren el marc de les publicacions periòdiques: el nivell cultural de la població i l'econòmic, la difusió dels periòdics en nombre i abast geogràfic, el material tècnic per aconseguir les notícies i per imprimir-les, la publicitat, els periodistes i els treballadors en general, els empresaris i altres aspectes. Tots aquests elements es configuren de tal manera que fan que en surti un producte determinat.

Nivell cultural, econòmic i difusió, tenen molt a veure els uns amb els altres. El 1900, l'analfabetisme a Mallorca era aproximadament del 77%, segons un treball de Miquel Porcel. Aquesta situació anà canviant i el 1910 s'havia reduït al 67,64% i devers el decenni dels trenta devia esser d'un 40%. Pel que fa a la població de Mallorca es passà de 137.450 el 1950 a més de 500.000 al final dels anys 70. Per altra banda els estudis realitzats sobre el nivell de vida de la població al final dels s XIX i la primera meitat del s XX demostren que la majoria de la població del camp i sobretot els obrers no es podien permetre el luxe de comprar un periòdic. Aquests condicionaments implicaven l'escassa difusió de la premsa tot i que difusió no és el mateix que venda. Les estadístiques governamentals de 1892 calculaven el total de circulació de tots els periòdics a les illes Balears en 15.175 exemplars. Periòdics de caràcter polític tengueren, segons l'estadística esmentada la següent circulació: tradicionalistes 430, conservadors 730, liberals 900, demòcrates 500 i republicans 790. Per als de caràcter festiu i satíric es donà la xifra de 950 exemplars. En relació a altres parts d'Espanya i seguint més estadístiques oficials es pot veure que les illes Balears estan entre les deu primeres províncies pel que fa a nombre de periòdics. Concretament el número 10 el 1892. També es pot observar que de 1900 a 1913 hi hagué un increment en el nombre de periòdics, que passaren de 31 a 54, per davallar després a 46 el 1920 i a 40 el 1927. A les estadístiques de Desvois, les Balears estan entre les províncies de menor nombre d'habitants per periòdic (1913, 1920 i 1927).

Aquesta situació varià considerablement durant el s XX. Així un diari com *El Dia*, fundat per Joan March i que suposà una renovació en el periodisme illenc, el 1922, aconseguí una tirada d'uns 7.000 exemplars. En les darreres dècades del s XX i segons les xifres que ofereixen diferents diaris de Palma a partir de l'OJD (Oficina per a la Justificació de la Difusió) són de 22.000 i fins a 28.000 exemplars per a diaris com *Diario de Mallorca* i *Ultima Hora*, respectivament.

Pel que fa a la recerca de les notícies, sobretot per la premsa diària, els canvis han estat extraordinaris. Un periòdic no pot tenir corresponsals o periodistes propis per tot i, sobretot per a les notícies de fora de l'Illa. Es feia necessari establir relacions amb agències de premsa o anar replegant les notícies d'altres periòdics o periodistes, de Barcelona sobretot, això al començament del periodisme. Com exemples hi ha l'agència Mencheta (fundada el 1882 i la més antiga d'Espanya) que donava informació a periòdics com *La Almudaina*, o l'EFE (fundada el 1938). I el sistema d'enviar les notícies també ha variat molt: des de la utilització dels coloms missatgers en un principi, al telègraf a la segona meitat del segle passat, el telèfon, la ràdio, teletips, fins als moderns sistemes informàtics.

També ha variat el mètode d'impressió. En aquest sentit, el segle passat la major part de periòdics utilitzaven impremtes que no eren de la seva propietat i, en alguns casos, els impressors eren els fundadors dels periòdics. De les impremtes importants, d'on sortiren diversos periòdics, del s XX, destaquen l'antiga impremta Guasp *(Boletín Oficial Balear, Boletín Oficial Eclesiástico, Diario Balear, Diario de Palma, Es Prat y se Bufera, La Palma, Semanari Constitucional Politich y Mercantil de Mallorca...)* i la d'Amengual i Muntaner *(La Almudaina, La Veu de Mallorca...)*. Altres eren Antoni Brusi *(El Amigo de la Verdad, Lluna Patriotica Mallorquina)*, viuda de Villalonga (el primer *El Correo de Mallorca)*, M Savall *(El Atleta de la Libertad...)*, P J Gelabert *(El Isleño, El Iris del Pueblo...)*, Gelabert i Villalonga (El Genio de la Libertad...), P J Umbert *(El Tio Tararira)* entre moltes altres.

Això ha anat variant i a poc a poc els grans diaris han anat adquirint les seves impremtes, però les publicacions d'altres tipus han seguit, en general la tònica anterior.

↓ Capçalera de la revista *Baleares* (1917)

BALEARES

REVISTA SEMANAL ILVSTRADA

LITERATVRA · · · ARTE · · · COMERCIO

INFORMACIÓN GRAFICA MVNDIAL

AÑO I — Palma 28 de Abril de 1917 — NÚM. 1

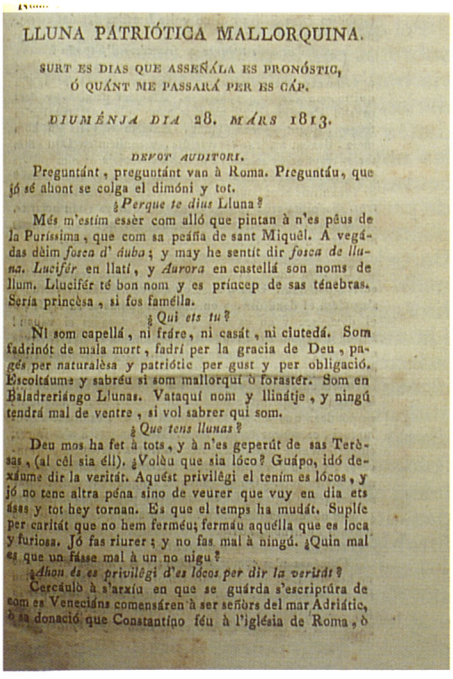

LLUNA PATRIÓTICA MALLORQUINA.

SURT ES DIAS QUE ASSEÑÁLA ES PRONÓSTIC,
Ó QUÁNT ME PASSARÁ PER ES CÁP.

DIUMÈNJA DIA 28. MÁRS 1813.

DEVOT AUDITORI.

Preguntánt, preguntánt van à Roma. Preguntáu, que jó sé ahont se colga el dimóni y tot.

¿Perque te dius Lluna?

Més m'estim essèr com alló que pintan à n'es pàus de la Purissima, que com sa peña de sant Miquèl. A vegádas dèim *fosca d' duba*; y may he sentit dir *fosca de lluna*. *Lucifér* en llatí, y *Aurora* en castellá son noms de llum. Lluciférté bon nom y es princep de sas ténebras. Seria princèsa, si fos faméla.

¿Qui ets tu?

Ni som capellá, ni frare, ni casát, ni ciutedá. Som fadrinót de mala mort, fadrí per la gracia de Deu, pagés per naturalèsa y patriótic per gust y per obligació. Escoltáume y sabréu si som mallorquí ó forastér. Som en Baladrerianço Lluna. Vataquí nom y llinátje, y ningú tendrá mal de ventre, si vol sabrer qui som.

¿Que tens llunas?

Deu mos ha fet à tots, y à n'es geperút de sas Terò-sas, (al cél sia dit). ¿Voléu que sia lóco? Guápo, idó dexáume dir la veritát. Aquést privilégi el tenim es lócos, y jó no tenc altra péna sino de veurer que vuy en dia ets àsas y tot hey tornan. Es que el temps ha mudát. Suplíe per carität que no hem fermétj fermáu aquélla que es loca y furiosa. Jó fas riurer; y no fas mal à ningú. ¿Quin mal es que un fásse mal à un no nigu?

¿Ahon es es privilégi d'es lócos per dir la veritát?

Cercáulo à s'arxiu en que se guárda s'escriptúra de com es Venecians comensáren à ser señórs del mar Adriátic, è sa donació que Constantino féu à l'iglésia de Roma, ò

↑ *Lluna Patriòtica Mallorquina*

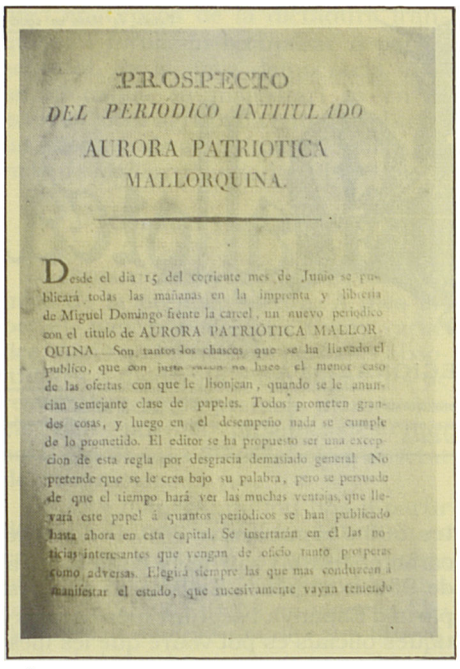

PROSPECTO
DEL PERIODICO INTITULADO
AURORA PATRIOTICA
MALLORQUINA.

Desde el dia 15 del corriente mes de Junio se publicará todas las mañanas en la imprenta y libreria de Miguel Domingo frente la carcel, un nuevo periodico con el titulo de AURORA PATRIÓTICA MALLORQUINA. Son tantos los chascos que se ha llevado el publico, que con justo motivo no hace el menor caso de las ofertas con que le lisonjean, quando se le anuncian semejante clase de papeles. Todos prometen grandes cosas, y luego en el desempeño nada se cumple de lo prometido. El editor se ha propuesto ser una excepcion de esta regla por desgracia demasiado general. No pretende que se le crea bajo su palabra, pero se persuade de que el tiempo hará ver las muchas ventajas, que llevará este papel á quantos periodicos se han publicado hasta ahora en esta capital. Se insertarán en él las noticias interesantes que vengan de oficio tanto prosperas como adversas. Elegirá siempre las que mas conduzcan á manifestar el estado, que sucesivamente vayan teniendo

↑ *Aurora Patriótica Mallorquina*

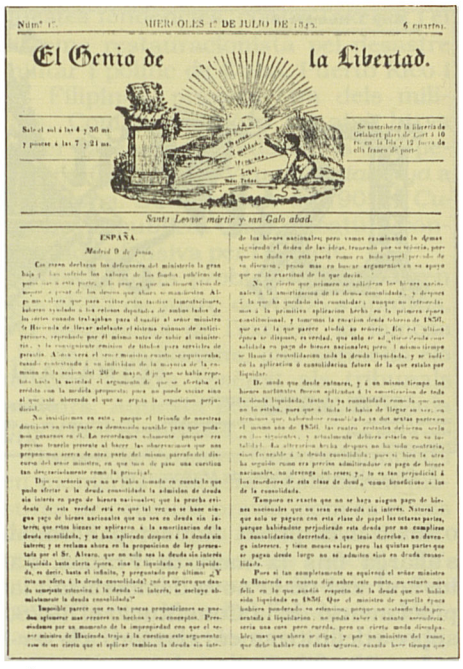

Núm.° 1.° MIERCOLES 1.° DE JULIO DE 1840. 6 cuartos.

El Genio de la Libertad.

Sale el sol á las 4 y 36 m. y pone á las 7 y 21 m.

Se suscribirán la librería de Gelabert plaza de Cort á 10 rs. en la isla y 12 fuera de ella francos de porte.

Sant Leon mártir y san Galo abad.

ESPAÑA

Madrid 9 de junio.

↑ *El Genio de la Libertad*

Els avenços tècnics de la impressió han anat des de la impremta amb composició manual de les lletres, les premses planes, les rotatives, la linotípia, fins a les màquines IBM i els ordinadors. Tota aquesta modernització i actualització, el nombre més alt de planes, el color i la rapidesa en la confecció fan més competitius els periòdics.

Evolució de la Premsa Mallorquina

Els orígens

Es considera com a primer periòdic de les illes Balears l'anomenat *Notícia Periódica* de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País, aparegut el 13 de març de 1779. Aquesta publicació és coneguda també amb el títol de *Semanario Económico*. Com indica el seu títol, es tracta més d'una publicació econòmica molt en la línia progressista de la societat il·lustrada que el promovia. De tota manera, abans d'aquesta data, ja hi havia publicacions periòdiques a Mallorca a partir del s XVII com són pronòstics, almanacs, calendaris i altres relacions per l'estil.

Totes aquestes publicacions no es poden considerar premsa, tot i esser periòdiques, perquè no tractaven d'informar ni de donar opinió. Aquest inici de la premsa a Mallorca va tenir lloc en un moment, en què la premsa era en auge a Europa.

La Guerra del Francès

La vertadera explosió de la premsa es donà durant el període de la Guerra del Francès quan les illes Balears quedaren com un dels pocs reductes al marge de l'ocupació napoleònica i quan aquí hi passaren a residir molts d'intel·lectuals i impressors exiliats de la península. El mateix *Diario de Barcelona* es publicà a Palma en aquesta època i Antoni Brusi, el seu director hi establí una impremta. La premsa aquests anys (1808-13) es polititzà i es bipolaritzà, tot d'acord amb els esdeveniments d'aquell temps: guerra i reunió de les Corts Constituents a Cadis que donaren lloc a la proclamació de la Constitució de 1812. Les discussions entre absolutistes i liberals es traslladaren a la recentment estrenada premsa mallorquina amb atacs i desqualificacions fortes. Les dues actituds eren representades per la publicació liberal *Aurora Patriótica Mallorquina* (1812-13) editada per Isidoro de Antillón, Guillem Ignasi de Montis i Miquel de Victorica i el periòdic absolutista *Diari de Buja* (1812-13) del trinitari Miquel Ferrer. Moltes més foren les publicacions d'un o altre caire i també n'hi hagué de més moderades.

De 1814 a 1868

Amb el retorn de Ferran VII tota la premsa liberal fou prohibida; la premsa absolutista es va fer innecessària i qualsevol periòdic fou considerat subversiu: el *Diario Balear* (1814-15) de Felip Guasp Vicens hagué de deixar de publicar-se per una Reial Ordre del mes de maig de 1815 que prohibia tots els periòdics a Espanya llevat de la *Gaceta*. Tot i això, continuà publicant-se el *Semanario Económico* de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País.

El Trienni Liberal es tornà a configurar com un període semblant a l'època de les Corts de Cadis, però amb predomini dels periòdics liberals: *El Eco de Colom* (1820-21), *El Correo Constitucional de Mallorca* (1820), *Es Desxondidor* (1822), el *Semanari Constitucional, Polítich y Mercantil de Mallorca* (1822), *El Atleta de la Libertad* (1822), entre altres publicacions. Amb el retorn de l'absolutisme, el 1823, reinstaurat amb l'ajuda de la Santa Aliança que envià l'exèrcit dels Cent Mil Fills de Sant Lluís s'havia de tornar a la situació anterior.

Va esser a partir de 1833 que es reprengué, no sense dificultats en alguns moments, la publicació de la premsa. És aquesta l'època del Romanticisme i del començament de la Renaixença a Mallorca. Per això, juntament amb les conseqüents publicacions polítiques com les progressistes o moderades, moltes de les quals havien d'esser els primers diaris importants o de més durada, com el *Diario de Palma* (1852-1920), *El Genio de la Libertad* (en diverses etapes entre 1839 i 1857), *El Isleño* (entre 1857 i 1899), aparegueren les primeres publicacions de caràcter cultural, científic o professional destacables com *La Palma* (1840-41), *Almacén de Frutos Literarios* (entre 1841 i 1848). *L'Exotique*, en francès, (1842-43), *El Historiador Palmesano* (1848-49) o *La Medicina Ecléctica* (1849-52); al mateix temps que les satíriques com *El Tio Tararira* (1849) i *El Látigo* (1849). D'aquesta època prové la publicació del

Lunes 2 de enero de 1860.

Boletin Oficial

DE LA PROVINCIA DE LAS BALEARES.

Núm. 4255.

ARTICULO DE OFICIO.

Núm. 1.

GOBIERNO DE PROVINCIA DE LAS BALEARES.

Núm. 3.

Núm. 2.

↑ *Boletín Oficial de la Provincia de las Baleares*

Año 1. Lunes 5 de marzo de 1855. Núm. 5.

EL IRIS DEL PUEBLO.

PERIODICO POLITICO, LITERARIO Y MORAL.

PALMA.

FOLLETIN.

LOS PROSCRIPTOS.

POR CARLOS NODIER.

TRADUCIDO POR ...

CAPITULO I.

↑ *El Iris del Pueblo*

LA ALMUDAINA

NÚMERO ILUSTRADO

REGALO DE FIN DE AÑO

A NUESTROS SUSCRIPTORES

1869

↑ *La Almudaina*

Bolletí Oficial de la Província (des de 1833) amb diversos títols: *Boletín Oficial de la Província de Mallorca*, *Boletín Oficial Balear*, entre altres. El Bienni Progressista fou un moment d'efervescència periodística i a la vegada, de vertadera llibertat de premsa representada pel periòdic demòcrata *El Iris del Pueblo* (1855).

El Sexenni Revolucionari

El Sexenni Revolucionari tornà a esser, dins el panorama general del s XIX, un període exaltat, radical i d'enfrontaments polítics tan importants que comportaren una multitud de publicacions ben diverses: moderantisme, progressisme, republicanisme unitari, federalista i capitalista i també els primers indicis del moviment obrer i del carlisme.

Aquest és el moment de l'inici de la premsa carlina a Mallorca amb títols com *La Almudaina* (1869), *El Cruzado* (1869-70), *La Constancia* (1871), *La Honda Carlista* (1872-73) i *El Tradicional* (1873), tots, periòdics d'una tendència política, la dels seguidors del lema *'Dios, Patria, Fueros y Rey'*, que arribà a declarar la guerra al règim d'Amadeu de Savoia i a la I República. La premsa carlina continuà fins a la II República amb moltes més publicacions. Les d'actituds republicanes o obreristes, també tenen en aquesta època el seu origen: *El Rayo* (1869-70), *El Proletariado* (1869), *El Obrero* (1870), *La Revolución Social* (1871) o *El Cantón Balear*, són noms suggestius d'aquestes ideologies. Però també la *Revista Balear de Literatura, Ciencias y Artes* (1872-74).

La Restauració

Tot i el canvi de règim, i malgrat uns quants anys de ralentiment, ben aviat començà la represa de les publicacions de tot tipus, fins les d'ideologies més variades. A més, la Restauració i la II República foren l'època daurada de la premsa pel nombre i varietat de publicacions periòdiques que aparegueren. També fou l'època de la consolació dels grans diaris i de la seva hegemonia. Diaris que, tot i passar moltes vegades per moderats i oferir una informació variada, no deixaren d'esser els transmissors de la ideologia dominant liberal o conservadora per una part i, per l'altra, vehicle de la castellanització del país, malgrat algunes excepcions com foren els periodistes Miquel dels Sants Oliver, Gabriel Alomar, Joan Torrendell i Joan Estelrich. A més, el 1908 es fundà l'Associació de la Premsa de Balears per tal d'unir els periodistes de les Balears.

Durant aquests anys aparegueren *La Almudaina* (1887-1953), *La Ultima Hora* (1893), *Correo de Mallorca* (1910-53), *El Dia* (1921-39), tots de gran difusió a Mallorca i dels quals deriven la majoria dels diaris actuals. Tots, també, des de posicions més o menys moderades o independents, foren representants de l'oligarquia mallorquina amb noms com la família Salas i els Maura *(La Almudaina)*, o els March (propietaris i fundadors d'*El Dia*). *La Ultima Hora* fundada per Josep Tous i Ferrer tengué una línia més independent però sense fugir de la tònica general. Finalment, el *Correo de Mallorca*, òrgan i portaveu de l'Església de Mallorca substituí periòdics catòlics anteriors com fou el cas d'*El Àncora* (entre 1880 i 1900), amb una ideologia antiliberal pròpia de l'Església mallorquina del final del s XIX.

Durant la Restauració aparegué amb força la premsa local: *Sóller*, fundat el 1885 per Joan Marquès Arbona; *Ca Nostra* o *La Veu d'Inca* de Miquel Duran; *Llevant* d'Artà amb Andreu Ferrer i Ginard; *El Felanigense*; *Es Pagés Mallorquí* de Llucmajor; *El Heraldo de Lluchmayor*, o *La Aurora* de Manacor, i d'altres publicacions.

És també durant aquest període quan la premsa nacionalista, ja sigui de caràcter cultural o política, començà a donar-se a conèixer. A més d'alguns periòdics locals hi va haver algunes revistes de caràcter republicà federal com *La Región* (1897) dirigida per Lluís Martí, *Nova Palma* (1898), *La Veu de Mallorca*, les costumistes *L'Ignorancia* i *La Roqueta*, *Mitjorn* (1906-07) i, sobretot, *La Nostra Terra*. Els creadors i col·laboradors de totes aquestes publicacions gairebé són sempre els mateixos distribuïts en dos grups: l'anomenat grup modernista a l'entorn de Miquel dels Sants Oliver i amb Joan Torrendell, Gabriel Alomar, Lluís Martí, Benet Pons i Fàbregues i, els anomenats membres del noucentisme mallorquí, molts d'ells literats de l'Escola Mallorquina com Miquel Ferrà, Joan Alcover, Joan Estelrich, Joan Pons Marquès, Guillem Colom, Guillem Forteza entre altres autors.

Fou l'època d'*El Obrero Balear*, òr-

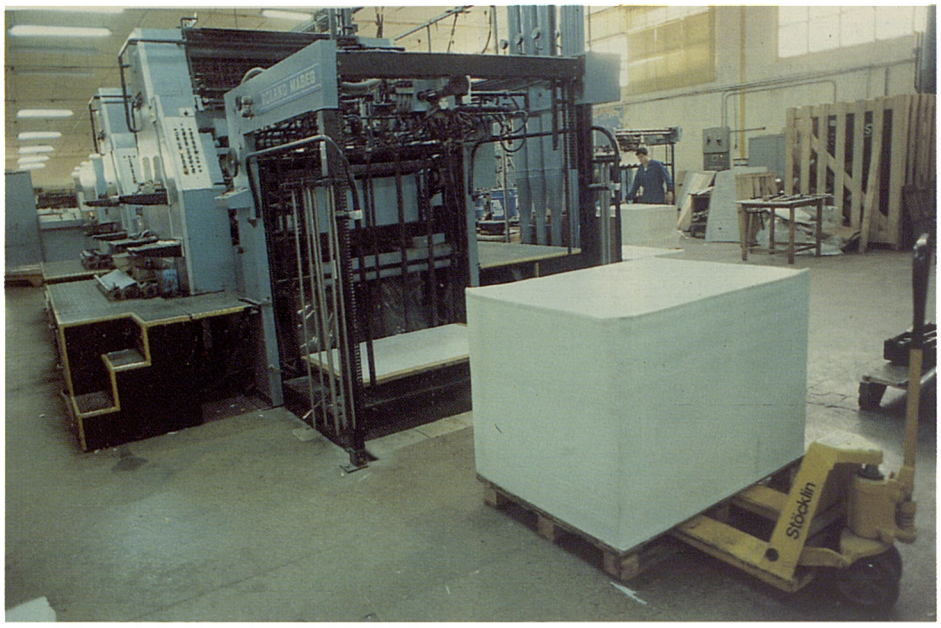

↑ Màquina *Roland* 800, impressora de la revista *Brisas*

gan dels socialistes mallorquins, amb gent com Llorenç Bisbal o Ignasi Ferretjans i d'altres publicacions socialistes o anarquistes com *La Unión Obrera Balear* (1887), *La Bandera Roja* (1892-94) i *La Voz del Pueblo* (1893-94), entre les de més anomenada.

La II República

La II República representà una continuació dels anys anteriors. Seguiren apareixent noves publicacions i, a més a més, hi va haver una certa bipolarització entre la dreta catòlica i l'esquerra reformista. Entre les noves publicacions n'hi hagué de catòliques *Verdad y Justicia* (1932) i *El Luchador* (1932), republicanes com *República* (1935) d'Esquerra Republicana Balear o comunistes com *Nuestra Palabra* (1935-36).

La II República continuà l'època daurada de la premsa mallorquina que va esser trencada amb la Guerra Civil que suposà un cop en sec per a totes les publicacions i, sobretot, per a les no afectes al nou estat de coses: les republicanes, les obreristes i les nacionalistes.

La Guerra Civil i el franquisme

A partir del juliol de 1936, foren moltes les coses que canviaren a Mallorca. La premsa també. Hi hagué una reculada en el nombre de publicacions i en la varietat a favor de la uniformitat i de la llengua castellana.

Els diaris passaren a la disposició del nou règim i quedaren sotmesos a dir tot el que aquest volia. Els òrgans de la Falange Espanyola eren pràcticament els únics existents: *Aquí Estamos* (1936-40), *Falange* (1937), *¡Firmes!* (1937-44). També es pot fer esment a òrgans catòlics com *Hojas Catequísticas* (1936-45) o *La Mujer de Acción Católica* (a partir de 1937). El 1939 naixia *Baleares* com a diari del Moviment a partir de la donació de *El Dia* per part de Joan March.

La represa és produí molt a poc a poc i es donà amb molts d'entrebancs i equilibris per causa de les prohibicions i de la censura prèvia o l'autocensura propiciada per la Llei Fraga de 1966. Amb el temps anaren sortint noves revistes locals i professionals o culturals, encara que l'època daurada del periodisme no es va superar entre 1936 i 1975.

Aquests anys han estat importants pel que fa a la consolidació de fortes empreses periodístiques que s'han convertit en mitjans de comunicació de masses i que són un instrument valuós de conformació de l'opinió pública i de la manera de viure.

La premsa des de la transició democràtica

Devers el decenni dels setanta, i més a partir de la crisi econòmica de 1973-74 hi hagué una represa de les publicacions periòdiques. Durant aquests anys, la revista *Lluc* editada per l'Obra Cultural Balear va fer una tasca d'oposició unitària i de mallorquinisme molt important. Poc temps després aparegué el setmanari *Cort* que també era seguit pels demòcrates d'aquells moments. El *Diario de Mallorca* i *Ultima Hora*, presidit, l'últim per Pere A Serra, des de 1974, jugaren fort la carta de la democràcia i de l'autonomisme.

El 1989, es consolidà el Grup Serra, el qual és, el 1993, l'únic grup empresarial mallorquí dedicat a la comunicació. Edita els diaris *Ultima Hora*, *Baleares*, *Majorca Daily Bulletin* i *Iberian Daily Sun*, els setmanaris *Sóller*, *Mallorca Magazin*, *Venta y Cambio*, *Ruedas y Velas* i el dominical *Brisas*. L'estiu de 1992, publicà, amb el diari *Baleares*, el suplement en català *Bon Dia*, que ha esdevengut una experiència única en el seu gènere. El 1993, es publiquen a Mallorca, cinc diaris *Ultima Hora*, *Baleares*, *Majorca Daily Bulletin*, *El Día del Mundo* i *Diario de Mallorca*, a més del *Diario 16 de Baleares*, que es confecciona a Madrid. (BC)

↓ Confecció de la revista *Brisas*

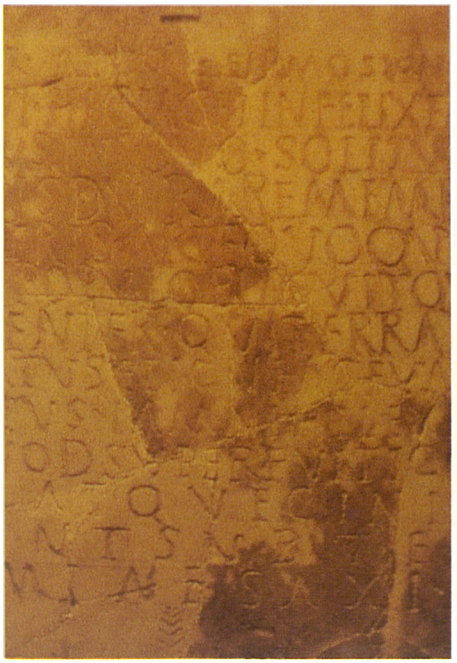

↑ Fragment de la làpida funerària de Corneli Àtic (Pollentia)

↑ El Born, on se celebraven les justes medievals

ELS ESPORTS

Les activitats esportives, vinculades al lleure, a la competitivitat i a l'educació, fan la seva aparició amb el sorgiment de la societat industrial. Els ritmes de la vida urbana generaren temps lliure i una major dedicació a les activitats físiques. La gimnàstica, la boxa i l'hípica s'havien practicat ja al llarg del s XVIII. Ja des de la primera meitat del s XIX, aparegueren a Gran Bretanya el rugbi i el triquet, a més d'activitats nàutiques i competicions de regates. Per extensió, als Estats Units aparegué el beisbol (1858), el futbol americà (1875) i el basquetbol (1892). A mesura que avançà el procés de modernització, d'industrialització i d'urbanització es féu més necessària la indústria de l'espectacle i l'esport popular.

L'INICI

El primer esportista conegut a Mallorca és Corneli Àtic, de probable origen grec. Practicava el pancraci, esport semblant a la lluita lliure. Més tard, es documenten les justes que solien fer-se a places amples, per exemple al Born de Palma, i feien part, des de l'Edat Mitjana, de les festivitats ciutadanes. El joc consistia a rompre una llança contra l'arnès del contrincant, en un combat a cavall. Aquests jocs decaigueren des de la segona meitat del s XVII. Al llarg del temps, existí el joc relacionat amb la competició, com la ballesta (s XV-XVI), encara que predominava el joc d'atzar, que sovint era penalitzat per les autoritats.

Les primeres activitats relacionades amb l'esport, ja en el s XIX, s'han de vincular a les tasques educatives de l'Institut Balear i, en conseqüència a la primera iniciativa pedagògica de caràcter burgès. L'esport apareix lligat a les inquietuds higienistes —gimnàstica— o a l'oci i l'educació de la burgesia ciutadana.

Així, en el programa del col·legi femení de Santa Teresa del Pont d'Inca, s'oferia l'hípica com a entreteniment i en el *Casino Palmesano* de Palma, hi havia a mitjan s XIX una acadèmia d'esgrima.

Al final del s XIX, es produí la gènesi de les activitats esportives, no només a Palma, sinó també a alguns indrets de la Part Forana. El diari *La Almudaina* parlava, el 1888, d'un grup d'al·lots que jugaven a la pilota devora la porta de la Calatrava. Aquell mateix any, es creà a Palma la Societat Velocipedista de Palma, que fou un antecedent del Veloç Sport Balear. A Palma es va constituir també el Cercle Ciclista (1897), que s'afilià, el 1898, a la Unió Velocipedista Balear. L'afecció a les carreres ciclistes es fa palesa pel gran nombre de societats que integraven aquella unió, algunes d'aquestes eren el Cercle Ciclista Felanitxer (1899), la Societat Velocipedista d'Inca (1897), el Cercle Solleric (1897), a més de societats a Manacor, Muro, Llucmajor i Pollença.

Per a la pràctica del pedal s'havia construït ja una xarxa de velòdroms a Felanitx (1892), Manacor (1893), Son Espanyolet, Palma (1893), Inca (1897), sa Pobla (1897) i Tirador, a Palma (1899). El ciclisme es va convertir en un esport popular i ja el 1900 s'havien editat a Mallorca dues revistes especialitzades, *Palma Ciclista* i *La Bicicleta*. També en els diaris s'informava de les principals curses i trobades ciclistes.

Aquests velòdroms serviren també per a la pràctica d'altres esports que sorgiren en la mateixa època, com el tennis (1899) en el de Son Espanyolet o el futbol (1900), que es començà a practicar sobretot al Tirador. També fou important la creació d'un club de regates (1898).

DE 1900 A 1939

El primer terç del s XX, es mantengueren les mateixes pautes del s XIX pel que fa a l'esport. El ciclisme continuà essent l'esport amb més rellevància social. Abans de la Guerra Civil, Mallorca comptava amb una colla de

↓ Joc d'escacs

↑ Cursa al velòdrom de Palma, al final del s XIX

ciclistes que destacaren, sobretot en modalitats de pista. Continuà, al llarg de quasi quaranta anys, la creació de nous clubs, com el Centre Ciclista de Capdepera (1901) i la construcció de nous velòdroms a Artà (1926), Campos i Binissalem. El 1913, s'organitzà la primera Volta a Mallorca, que guanyà Antoni Llompart. Però al segon decenni del segle, destacà Miquel Bover, —campió d'Espanya darrera moto el 1917, 1924, 1925 i 1926 i de velocitat el 1920—. El decenni dels trenta, destacaren també Nicolau i Flaquer, primer i segon classificats a la Volta a Mallorca (1932) organitzada pel Cercle Ciclista de Manacor. Nicolau es distingí en la modalitat darrera moto, fins a la tràgica mort que trobà al velòdrom de Tirador el 1934. L'algaidí Rafel Pou també morí en el mateix lloc dos anys després. Ambdues morts esdevengueren fets d'una gran rellevància social per la popularitat que havien adquirit aquests ciclistes.

Durant el període de la II República (1931-36) continuaren creant-se noves associacions ciclistes, com Unió Ciclista Mallorquina (1934) i Unió Ciclista el Terreno (1935) i hi havia, a més, una sèrie de clubs, tots *amateurs*, com el Campos, l'Alfons XIII, l'Insular, la Unió Ciclista del Terreno, el Club Illenc i la Penya Nicolau, entre d'altres. Ja durant aquest temps començà a despuntar el ciclista llucmajorer Miquel Llompart.

Quant al futbol, la primera fase fundacional es produí entre 1903 i 1908. En aquest temps començaren a jugar a futbol grups vinculats al ciclisme, com Veloç Sport i el Cercle Ciclista, i s'inicià la fundació de les primeres en-

↓ Grup de ciclistes (començament del s XX)

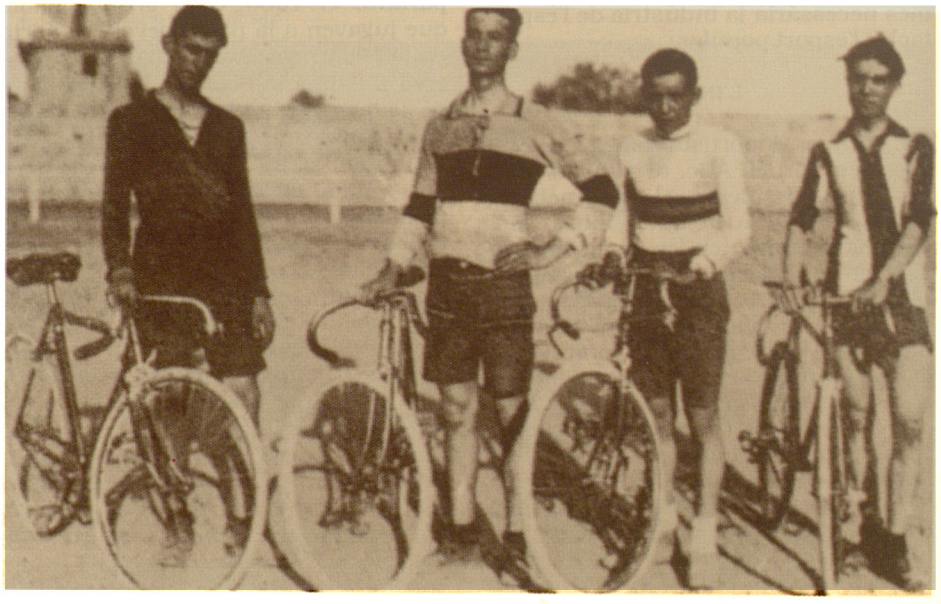

↑ Equip de futbol del Binissalem (1913)

titats dedicades exclusivament a la pràctica d'aquest esport, però gairebé totes tengueren una curta durada.

Els primers equips que es crearen, l'Alfons, el Balear, el Nou Balears, el Blanc i Negre i el Veloç Sport Balear, entre d'altres, jugaven enmig dels velòdroms de Tirador o el de Son Espanyolet. Les primeres rivalitats futbolístiques foren una continuació de la que hi havia entre els clubs ciclistes. No obstant això, durant el primer decenni del s XX es crearen altres equips, com el Batallador, l'Espanya, el *Campeador* i el Regional, entre d'altres. El futbol era un esport ciutadà, dominat pel Veloç Sport Balear, però cada vegada s'anava fent més popular. Devers 1910, algunes societats, com la Unió Protectora Mercantil i l'Assistència Palmesana, crearen equips de futbol. Així, a Inca aparegué el Club Esportiu Constància, un dels primers equips de la Part Forana, que havia sorgit com a secció de la societat mutualista la Constància.

Entre 1910 i 1920, el futbol s'anà popularitzant, a la vegada que es desvinculà, lentament, del ciclisme, tot i que els primers campionats de Mallorca es jugaren al velòdrom de Tirador. Continuaren creant-se nous equips, com el Progrés, de Santa Catalina (1912), el Binissalem (1913), el Manacor (1913), el *Palmesano*, de Son Espanyolet (1912), el Lul·lià i el Llucmajor (1915), el Mallorquí, el Cristina i el Pelai, entre d'altres. Una fita important per al posterior desenvolupament d'aquest esport va esser la creació de l'Alfons XIII (1916), primera societat que comptà amb un camp de dimensions reglamentàries i que mantenia cinc equips, el Comercial, el Progrés, el Pelai, el Mallorquí i el Cristina. La gran rivalitat d'aquells anys es produí entre els equips de l'Alfons XIII i el Veloç Sport Balear.

Des del començament del tercer decenni entrà en crisi la secció de futbol del Veloç Sport Balear, però es constituïren noves entitats esportives, com *Fomento del Civismo*, *La Veda*, i algunes poblacions, com Manacor, començaren a tenir equips rellevants.

↓ Velòdrom de Tirador (Palma)

Les seccions infantils de l'Alfons XIII, del Veloç Sport Balear i d'algunes associacions catòliques, com Dos de Maig, ajudaren a popularitzar la pràctica del futbol entre els nins. El Patronat Obrer, fundat (1907) pel pare Vives, creà (1910) una secció de futbol per ensenyar la pràctica d'aquest esport als nins i joves. Hi havia també equips vinculats a la classe obrera, com el Mecànic Futbol Club, integrat pels obrers de la Isleña Marítima, que es fusionà amb el Mallorca Futbol Club i crearen el Balears Futbol Club, que jugava als Hostalets, al camp de Son Canals. Semblant a aquest, es creà (1922) l'Atlètic Futbol Club o el Club Esportiu Soledat (1928). Durant aquest decenni, es constituïren equips a les principals poblacions de l'Illa (Constància, 1922; Cardassar, 1924; Joventut Sallista, 1922; Futbol Club Lloseta, 1923, i Sóller, 1928, entre d'altres).

El ciclisme i el futbol eren els dos esports més populars i amb major participació. Ben prest s'organitzaren federacions, la de futbol (1926) i la de ciclisme (1932). Però, es practicaren més esports a Mallorca, al llarg d'aquell temps. Se sap que el 1917 ja es practicava a Palma el joc de la pilota. Per altra banda, hi havia, per a afeccionats a la nàutica, el Club Espanya (des de 1919) i el de Regates. El 1934, es constituí, a Palma, el Club Frontó Balear, que construí l'únic frontó reglamentari que ha existit a Mallorca, i el 1936 es creà la Federació Balear de Pilota. El 1930, s'organitzà la Federació Balear de Natació, que coincidí amb un mo-

↑ Jugadors de l'equip de futbol Alfons XIII

↑ Carme Guàrdia

ment d'expansió de la natació a l'Illa, quan Alberto Moreiras va esser seleccionat per participar en les olimpíades de Berlín (1936), encara que no arribà a anar-hi per causa de la Guerra Civil. El 1939, Palma comptava amb les instal·lacions de s'Aigo Dolça. Carme Guàrdia també va assolir, en aquells anys, èxits esportius en la natació, el 1940, va guanyar el campionat d'Espanya de 200 m braça femenins.

Altres esports que es poden destacar, encara que minoritaris, són els combats de boxa, que s'organitzaven com a espectacle al Tirador o al Frontó Balear, i l'existència d'una societat hípica a Palma, coneguda com a Reial Societat Hípica de Mallorca, que els anys vint tenia un hipòdrom en els terrenys on es troba el polígon de Son Castelló. Hi havia també pistes per a cavalls a Binissalem, Artà i sa Pobla. El 1933, es comptava amb una publicació especialitzada, titulada *Hípica*, dedicada al trot. El 1921, es fundà la Federació Balear d'Escacs i el 1930 la de Tir Olímpic. En aquells anys, també s'organitzaren voltes a Mallorca amb automòbil i les travessies del port nedant, que esdevengueren durant algun temps molt populars.

Al principi del decenni dels trenta, amb l'inici del turisme, començà la difusió a l'Illa d'alguns esports minoritaris. A l'hotel Formentor es podia practicar (1934) tennis, equitació, regates, natació i muntanyisme. A Palma, des dels anys vint, s'impulsaren les regates de vela, a l'anomenat Club de Regates, que després passà a esser el Club Nàutic de Palma. A Son Bonet es creà (1935) l'Aeroclub de Balears, que desaparegué durant la Guerra Civil, però reemprengué l'activitat al principi dels anys quaranta.

El 1933, es creà una delegació de Balears de boxa que permeté el sorgiment de primeres figures, com Pericàs i els germans Martí. El 1924, s'impulsà l'establiment de la societat tennística *Mallorca Law Tennis Club*, a Son Alegre, i el 1936 el del Reial Automòbil Club.

Dels Anys 40 Als 60

Acabada la Guerra Civil l'esport s'ha de vincular a l'estructura política i administrativa de l'Estat, a través de la creació del *Frente de Juventudes*, més endavant l'*Organización Juvenil Española* —OJE— i el *Sindicato Español Universitario*—SEU—, entre d'altres organitzacions.

↓ Frontó Balear, construït el 1936

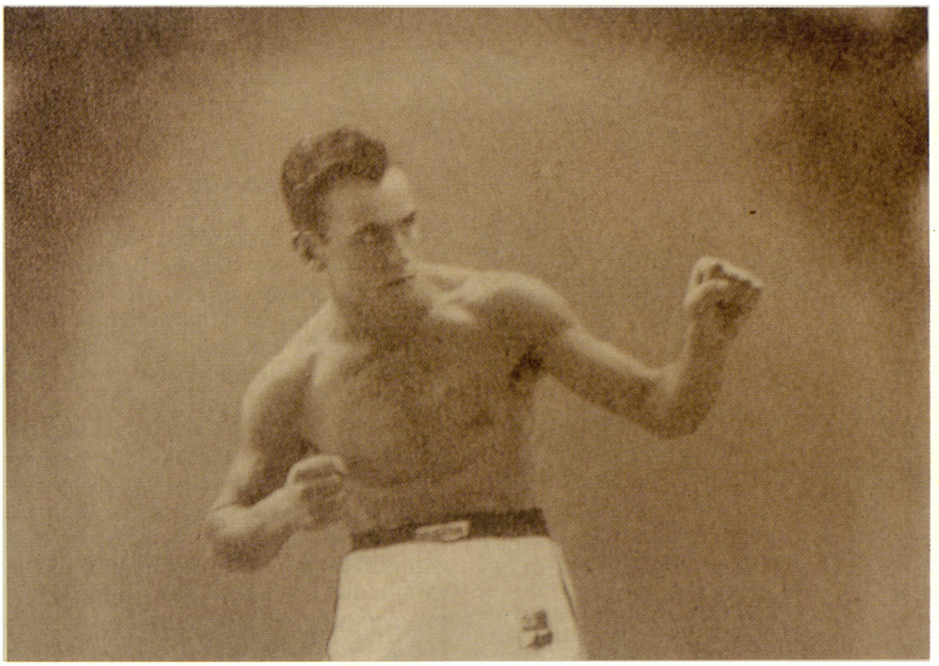

↑ Jim Oliver

↑ Antoni Gelabert

No es pot parlar en aquests anys de l'esport com a aprofitament exclusivament lúdic de l'oci, sinó com un mitjà de transmetre una educació política. Les activitats esportives estaven centralitzades a la Delegació Nacional d'Educació Física i Esports. En aquest context, es desenvolupà l'activitat esportiva.

Durant aquells anys, alguns personatges, que esdevengueren molt populars, destacaren en ciclisme, escacs i boxa, la qual tengué una federació al principi del decenni dels quaranta. El 1946, Jim Oliver fou seleccionat per a participar en les olimpíades de Londres com a membre de l'equip nacional de boxa.

Els escacs assoliren una certa popularitat. Artur Pomar, escaquista, fou campió d'Espanya el 1946, títol que obtengué en diverses ocasions, el 1954 assolí el títol de Mestre Internacional i el 1962 el de Gran Mestre.

En la immediata postguerra destacaren els ciclistes Canals, Bover, Garcias, Flaquer i Martorell, entre d'altres corredors. La popularitat del ciclisme, tant en pista com en carreterra augmentà. S'inauguraren nous clubs, com el de Llucmajor (1940). La Volta a Mallorca es convertí en un esdeveniment social de primer ordre. El 1946, fou guanyada per Bernat Capó que, a més, destacà com a professional en la Volta a Espanya i fou el primer ciclista mallorquí que participà en el *Tour* de França. Destacaren, també, Miquel Bover, únic mallorquí que ha guanyat una etapa en el *Tour*, Gabriel Company, Antoni Gelabert, Miquel Gual, Antoni Karmany, Miquel Mas i Andreu Trobat. Al final del decenni dels cinquanta, encara es construïren nous velòdroms, com el de Vilafranca de Bonany i el d'Artà (1959).

↓ Gabriel Company, Miquel Gual, Bernat Capó i Andreu Trobat

Una de les figures més rellevants del ciclisme en aquells anys fou Francesc Alomar, que guanyà (1952) el trofeu Masferrer de ciclisme a Barcelona i el campionat d'Espanya de muntanya de 1955 a Durango. Morí d'accident durant un entrenament. El 1954, havia participat amb l'equip espanyol al *Tour* de França.

No obstant això, la figura que va gaudir d'una major popularitat en aquells anys va esser Guillem Timoner, sis vegades campió del món en l'especialitat darrera moto, que esdevengué un ídol popular. Des de l'inici del decenni dels quaranta, havia començat a destacar en els velòdroms mallorquins. El 1946, fou campió d'Espanya. Guanyà els campionats del món d'aquesta especialitat el 1955 a Milà, 1959 a Amsterdam, 1960 a Frankfurt, 1962 a Milà,

↑ Equip del Constància que promocionà per ascendir a primera divisió (1944)

1964 a París i 1965 a Sant Sebastià.

Al llarg d'aquells decennis, els ciclistes mallorquins feren part dels principals equips professionals espanyols i es constituïren a Mallorca formacions rellevants, com Calçats Gomila i Minaco.

El futbol de la postguerra patí les conseqüències de la crisi econòmica. El decenni de 1940, era palesa la rivalitat entre el Reial Club Esportiu Mallorca i el Club Esportiu Constància, equips de futbol professional o semiprofessional. Ambdós clubs militaren a segona divisió. El Constància arribà a classificar-se per jugar la promoció a primera divisió (1944), no obstant això, durant els anys cinquanta patí una greu crisi econòmica. La història del Mallorca era gairebé paral·lela, però aquest període el conclogué amb el primer ascens a primera divisió (1959-60). Quant a les altres formacions destacaven també el Manacor, el Soledat, el Porreres, l'Espanya, entre d'altres.

Entorn a 1942, s'inicià a Mallorca la pràctica del bàsquet, instituït per les associacions catòliques. Destacaren la Congregació Mariana de Sóller i el Patronat Obrer, de Palma, impulsat pel pare Ventura.

Es promogué l'organització d'una infrastructura esportiva, bàsicament en atletisme, encara que no fou fins molt més endavant quan es creà la federació balear. Antoni Karmany abans de dedicar-se al ciclisme professional havia estat campió de Balears (1951 i 1952) de camp a través, del Premi Internacional Jean Bouin, de Barcelona (1952) i d'Espanya del *Frente de Juventudes* (1953). El 1942, es creà la Federació Balear de Patinatge, que agrupà també l'hoquei sobre patins. El patinatge artístic assolí una certa importància a la Soledat (Palma). Destacaren Maria del Carme Barceló i Miquelina Mesquida, guanyadores d'alguns campionats d'Espanya, entre d'altres. També foren importants les curses de moto a Can Pastilla, organitzades (1947) pel Club Marítim de Can Pastilla. Es creà la Federació d'Activitats Subaquàtiques (1952). Destacaren els tennistes, Jaume Morey i Crucita Morey, i les germanes Concepció i Francesca Morey, jugadores de ping-pong.

↓ Guillem Timoner, en una cursa darrera moto

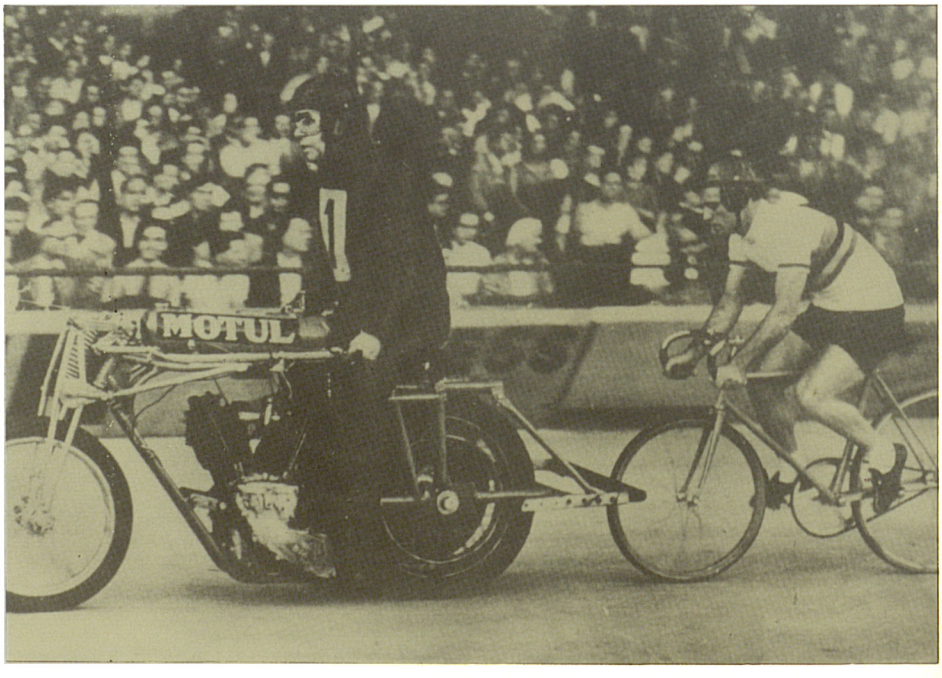

Dels Anys 60 als 90

La millora econòmica del decenni dels seixanta suposà un augment del poder adquisitiu, renda més alta i, en conseqüència, la generalització d'una classe social mitjana que tenia més possibilitats de dedicar temps a l'oci i a l'esport.

A partir dels seixanta, es produí una massificació de determinats esports considerats fins aleshores d'elit, en especial la vela i l'hoquei, aquest fet coincidí amb l'accés a la Delegació Nacional d'Esports de Joan Antoni Samaranch, que promogué una campanya de promoció de l'esport a tot l'Estat amb el lema *Contamos contigo*.

La vela, a partir dels anys setanta, es popularitzà extraordinàriament. El 1966, es fundà la Federació Balear de Vela, que organitzà el Campionat de Balears, el trofeu Illes Balears i el trofeu internacional Princesa Sofia, ha publicat els butlletins *Embat* i *Timón*.

L'augment de l'afecció a aquest esport coincidí amb la reforma del Club Nàutic de Palma i la creació de diferents ports esportius.

Entre les figures d'aquest esport destaquen els germans Estela, Forteza i Calafat, entre d'altres regatistes.

Tomàs Estela Massot s'inicià en la classe Optimist i fou campió de Ma-

↑ Equip del RCE Mallorca que ascendí per primera vegada a primera divisió (1960)

llorca i de Balears (1971) d'aquesta categoria i el 1972 d'Espanya i del món. En la classe 420 obtengué (1974) els campionats juvenils d'Espanya i del món, amb el seu cosí Miquel Estela Miró, el 1975, tornà guanyar el campionat del món de la mateixa categoria.

Miquel Estela Massot es proclamà campió d'Espanya de creuers, sèrie VI, el 1980, 1981 i 1987, campió de la regata Mil milles el 1980, amb Camilo José Cela Conde, i campió d'Europa de creuers el 1978.

Jordi Forteza fou també un dels regatistes més populars en la dècada dels setanta. Iniciat, com Tomàs Estela en la classe Optimist, guanyà el campionat de Mallorca (1972), de Balears (1972 i 1973) i d'Espanya (1973 i 1974) i fou sots-campió del món el 1974. Aquesta etapa suposà l'auge de l'esport de la vela, fins al punt de constituir-se a Mallorca, l'Escola Nacional de Vela Calanova (1976). S'ha de destacar la participació olímpica d'Eugenio Jáudenes, el 1968 a Mèxic, de Jaume Monjo i José Valades, el 1988 a Seul, i de Fernando Rita, Assier Fernández, Jordi Calafat, Josep Ballester, Jaume Carbonell i Carles Santacreu, el 1992 a Barcelona.

D'altra banda, la natació reprengué la popularitat dels anys trenta. El Club Natació Palma construí unes instal·lacions noves a Son Hugo el 1971. El nedador més destacat fou Rafel Escalas. De 1977 a 1982, fou en trenta ocasions campió d'Espanya en diverses categories i obtengué (1980) la medalla de bronze a l'Open dels Estats Units, participà (1980) en les olimpíades de Moscou i fou (1981) campió d'Europa. El seu germà Joan Enric participà en les olimpíades de Los Angeles, el 1984. Una altra nedadora destacada fou Antònia Real, que participà (1980) en les olimpíades de Moscou. La desaparició del Club Natació Palma es produí al començament del decenni dels vuitanta. Posteriorment destacaren el Club Natació la Salle i Sport Inca.

Quant a la boxa, a mitjan decenni dels setanta destacaren Francesc Fiol, que fou campió d'Espanya (1976) de semipesats, i Isidoro Cabeza, que es proclamà campió d'Espanya de pesos lleugers el 1977, títol que va defensar vuit vegades. El 1979, aspirà al títol europeu de la seva categoria.

Pel que fa a altres esports, com el tir olímpic, destacà Joan Seguí, que participà en les olimpíades de Munic (1972), Los Angeles (1984), Seul (1988) i Barcelona (1992). En aquesta mateixa especialitat, Damià Cerdà participà en els jocs olímpics de Munic (1972).

Quant al ciclisme, durant el decenni dels seixanta, tres mallorquins corregueren amb el Faema, l'equip més potent de l'època. Eren Gabriel Mas, Company i Timoner. Destacaren, també, Gomila, Jaume Alomar, Jordi Nicolau, Francesc Tortella i Miquel Mas, entre d'altres. Es produí un declivi de la competició en pista, mentre el ciclisme es concentrava cada vegada més en la carretera. El decenni de 1970, disminuí el nombre de ciclistes professionals mallorquins, Gabriel Mascaró, Antoni Cerdà, Antoni Vallori i desaparegué la Volta a Mallorca per a professionals. El Cinturó Ciclista Internacional a Mallorca, per a afeccionats fou l'única prova ciclista rellevant que es mantengué. La pista s'havia convertit, també, en una competició marginal, tot i que molts de mallorquins aconseguiren destacar en els campionats, però només com a afeccionats. Andreu Oliver promogué la restauració del velòdrom de Campos i en construí un de nou a Algaida. Ja durant el decenni

↓ Club Nàutic de Palma

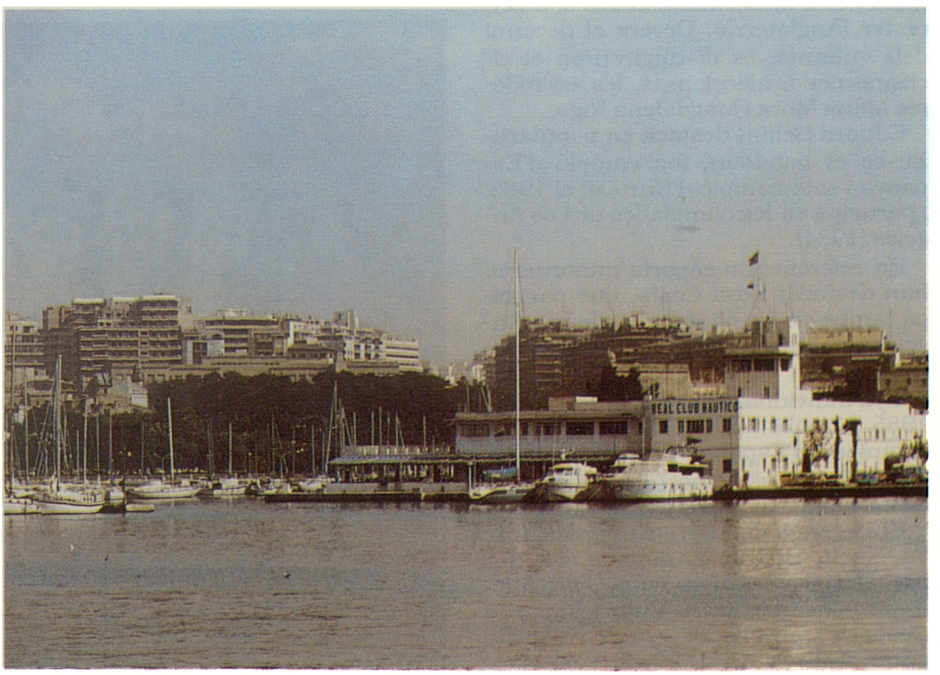

↑ Velòdrom municipal de Palma

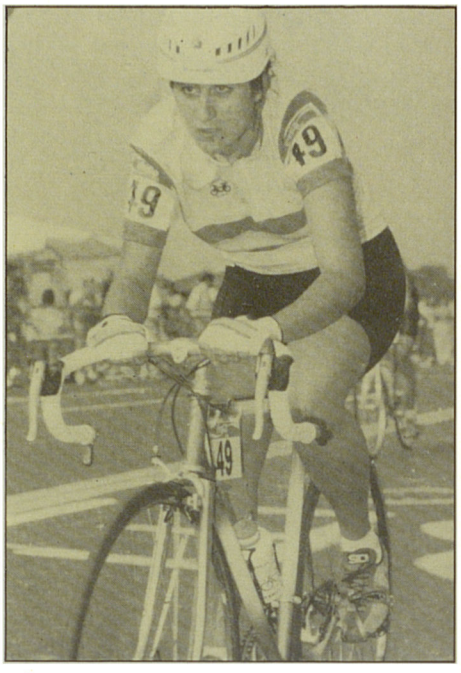

↑ Maria Mora

dels vuitanta, els professionals mallorquins gairebé no aconseguiren èxits rellevants, destacaren Ferran Benejam, Joan Caldentey, Rafel Cerdà, Jaume Salvà, Joan Gomila, Josep Joan Cañellas, Jaume Tomàs, Miquel Aynat i Joan Llaneras.

Pel que fa a la pista, els anys setanta destacaren dues figures. Jaume Caldentey es proclamà sots-campió del món de cisclisme darrera moto a Itàlia (1976), i a Veneçuela (1977) i, a més, guanyà el Gran Premi de Milà, el 1979. Antoni Cerdà obtengué la medalla de bronze al campionat del món darrera moto per a afeccionats, el 1970, a Leicester (Anglaterra). Devers el decenni dels vuitanta, es distingiren en el ciclisme per a afeccionats, les corredores Maria Mora i Magdalena Rigo.

Eduard Bellini destacà en popularitzar-se el *windsurf*, fou campió d'Espanya i sots-campió d'Europa, el 1983, i participà en les olimpíades de Los Angeles (1984).

En referència a esports minoritaris, han destacat Rosa Costa, que participà també en les olimpíades de Los Angeles en l'especialitat de natació sincronitzada i va esser campiona d'Espanya individual els anys 1983, 1984 i 1985, i també Maria Rosa Adan, sots-campiona d'Espanya de taekwondo el 1987. En aquest esport, Hugo Villamide fou campió d'Espanya.

El decenni de 1970, es constituí la Federació Balear d'Atletisme en què han destacat equips, com Club Atletisme Mediterrani, Club Esportiu Costa de Calvià i Colonya de Pollença, entre d'altres. El 1990, la Federació Balear comptava amb setze clubs d'atletisme a Mallorca. Han destacat en campionats d'Espanya i proves internacionals, Benjamín González, Mateu Domínguez, Mateu Canyellas, Manuel Blanco i Antoni Peña, entre d'altres.

També cal mencionar Antonio Lupiáñez Álvarez, nascut a Andalusia, encara que resident a Palma des de bastant jove. Participà, fent part de la selecció espanyola d'atletisme, en el campionat mundial de *cross* per nacions, a Suïssa (1986), i per relleus, a Japó (1986). Ha estat seleccionat per la Federació Espanyola d'Atletisme en cinc ocasions i té el rècord de la Federació Balear d'Atletisme en 5.000 m i 10.000 m en pista. Per a la pràctica de l'atletisme es construïren els polisportius de *San Fernando* i *Príncipes de España*.

Pel que fa al futbol, aquesta època es caracteritzà per l'hegemonia del Mallorca. El decenni de 1960, jugà a primera divisió, una sèrie de temporades, posteriorment, passà una greu crisi econòmica i esportiva fins que el decenni de 1980, es consolidà una sèrie

↓ *La Gloria San José*

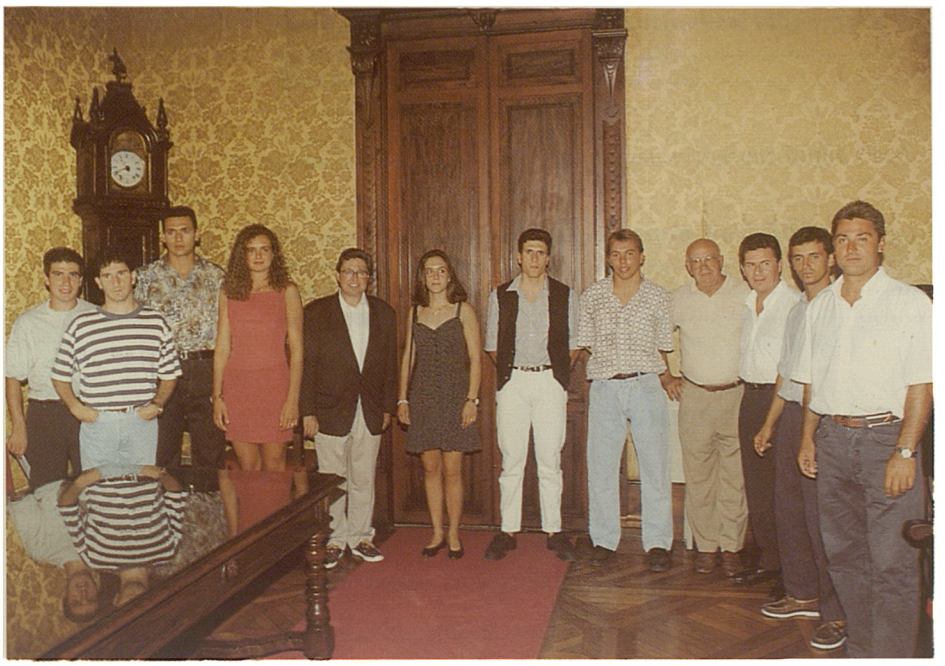

↑ Recepció a l'Ajuntament de Palma als mallorquins participants a l'Olimpiada de Barcelona (1992)

de temporades a primera divisió. Foren anys en els quals destacaren, en un segon nivell, equips com l'Atlètic Balears, la Unió Esportiva Poblera, la Unió Esportiva Murera i el Club Esportiu de Manacor, entre d'altres equips. Aquest període suposà la crisi dels equips tradicionalment potents, com el Constància, mentre que destacaren aquells equips representatius de les zones turístiques, com Santa Ponça, Badia de Cala Millor i Platges de Calvià, entre d'altres. A partir de 1980, alguns jugadors mallorquins s'han anat incorporant a equips de primera divisió, com Bermell, Llabrés, Marcos, Del Campo i Nadal, entre d'altres. Per altra part, Francesc Soler i Gabriel Vidal participaren (1992) en els jocs olímpics de Barcelona.

Quant al bàsquet, no s'aconsegui tenir un equip a la màxima categoria nacional, tot i que n'hi hagué de valuosos, com l'Hispània, el Sant Josep, la Glòria, el Yanko, el Gesa Alcúdia i el Patronat. A Mallorca, s'han format jugadors destacats a nivell espanyol, com Pere Cifre, Rafel Rullan, Miquel Àngel Pou, Gabriel Abrines i Piña, entre d'altres.

Dels esports minoritaris ha destacat, durant el decenni de 1980, el voleibol, amb els equips Son Amar o Club Voleibol Palma, que aconseguí esser campió d'Espanya en una sèrie d'ocasions. En handbol, el decenni de 1980, el Gels aconseguí la segona divisió, tot i que hi restà poques temporades. Pel que fa a la pesca subaquàtica, Josep Amengual ha estat campió del món i, a més, han destacat Mairata, Gomis i Carbonell, entre d'altres. Com a tennistes, s'ha de fer menció de Jaume Morell, Feliu Morell i Albert Tous. Quant al frontennis, destaquen Maite Palacios, que participà en l'olimpiada de Barcelona de 1992. En aquelles olimpíades foren medalla d'or els esportistes Jordi Calafat, Francesc Soler i Gabriel Vidal, i d'argent Maite Palacios. Continuant amb els esports que no han assolit un gran índex de pràctica, cal esmentar l'automobilisme i el motociclisme, en el qual han destacat, al final del decenni dels vuitanta, Antoni Sánchez i Jaume Mariano. Tampoc no ha aconseguit rellevància social el rugbi, tot i que es fundaren alguns clubs, com el Palma (1971) o el Costa de Calvià (1984). Altres esports han adquirit un pes social específic. És el cas del golf com a esport d'elit i el futbol sala com a popular. (AO/PF)

MALLORCA

ÍNDEX

Tom Pàg

EL MEDI FÍSIC

ELS ACCIDENTS GEOGRÀFICS (Antoni Rodríguez Perea) VIII-215

Introducció VIII-215
Fisiografia VIII-215
La serra de Tramuntana VIII-215
Les serres de Llevant VIII-220
La depressió central i les altres unitats fisiogràfiques VIII-221
El Migjorn VIII-223

LA GEOLOGIA (Antoni Rodríguez Perea) VIII-225

Introducció VIII-225
Estratigrafia VIII-227
Estructuració miocènica VIII-232
Conques postorogèniques VIII-234
Història geològica VIII-235

ELS RECURSOS HIDRÀULICS (Josep Antoni Fayas Janer) VIII-238

LA MAR BALEAR (Miquel Massutí Oliver) VIII-246

Morfologia de la plataforma continental i topografia de la mar balear VIII-246
Hidrologia VIII-247

EL CLIMA (Josep Antoni Guijarro Pastor/ Agustí Jansà Clar) VIII-257

Característiques generals. Factors. Variabilitat VIII-257
Diversificació local VIII-259
Les temperatures VIII-261
Les precipitacions VIII-263

EL MEDI I LA VIDA

LA BIOGEOGRAFIA (Josep Antoni Alcover Thomàs/Joan Mayol Serra)) VIII-268

ELS ECOSISTEMES (Josep Antoni Alcover Thomàs/Joan Mayol Serra) VIII-276

NATURALESA I CULTURA POPULAR (Miquel Rayó Ferrer) VIII-282

EL MEDI I L'HOME

LA POBLACIÓ (Bartomeu Barceló Pons) VIII-287

INTERÈS I CLASSIFICACIÓ DE LA POBLACIÓ VIII-287

Introducció VIII-287
La població de fet i la població de dret VIII-287

L'EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ VIII-288

Etapes i períodes VIII-288
La persistència del règim demogràfic antic (1860-1887) VIII-289
La crisi demogràfica i la gran emigració (1887-1910) VIII-290
La recuperació del creixement (1910-1930) VIII-292
La ruptura del règim de transició (1930-1940) VIII-293
La intensificació de la vida urbana i la decadència del món rural (1940-1955) VIII-294
L'acceleració del creixement i el turisme (1955-1975) VIII-297
La crisi demogràfica (1975-1991) VIII-300

L'HÀBITAT I LES DENSITATS VIII-302

La població dispersa VIII-302
L'ocupació de la costa VIII-303
Les noves entitats de població VIII-304
La població concentrada i la xarxa urbana VIII-305
Les densitats VIII-307

L'ESTRUCTURA I COMPOSICIÓ DE LA POBLACIÓ VIII-308

Generalitats VIII-308

L'estructura de la població per sexes i edats.
Les piràmides de població VIII-308
La composició de la població segons l'origen VIII-311
El coneixement del català com a nivell cultural i forma d'integració.. VIII-312
La població activa VIII-312
Conclusió VIII-315

LES CLASSES SOCIALS (Camilo José Cela Conde)..... VIII-316

L'ECONOMIA I EL TREBALL

INTRODUCCIÓ (Carles Manera Erbina/Joana Maria Petrus Bey) VIII-318

LES ACTIVITATS PRIMÀRIES (Jaume Binimelis Manresa/Ferran Dídac Lluc Dubon)..... VIII-320

Introducció VIII-320
La pesca VIII-320
L'explotació forestal VIII-320
L'agricultura VIII-321
La ramaderia VIII-330
Els recursos humans i la renda agrària VIII-333

LA INDÚSTRIA (Carles Manera Erbina/Joana Maria Petrus Bey) VIII-334

L'era de la manufactura tèxtil (1780-1830) VIII-334
El temor a la industrialització en un context de canvi manufacturer (1830-1880) VIII-337
La coexistència de velles i noves formes de producció. El cas del cuiro (1890-1930) VIII-343
Guerra i crisi econòmica VIII-348
Indústria, base turística i desenvolupament (1940-73) VIII-351
Desindustrialització i terciarització (1973-1990) VIII-354
La localització de les activitats industrials VIII-356

EL SECTOR TERCIARI VIII-362

Els orígens del turisme (Joana Maria Petrus Bey) VIII-362
Les grans etapes (1960-1990) (Miquel Alenyar Fuster)..... VIII-365
Els factors de producció VIII-367
La producció VIII-371
La demanda VIII-376
Perfil bàsic de l'economia mallorquina VIII-379
El comerç (Carles Manera Erbina/Joana Maria Petrus Bey/Ferran Dídac Lluc Dubon)..... VIII-380
Els transports (Joana Maria Petrus Bey/Ferran Dídac Lluc Dubon/ Joan Pou Muntaner/Miquel Àngel Llauger Llull/Pere Brunet Estarelles) .. VIII-410
Altres serveis (Ferran Dídac Lluc Dubon) ..... IX- 27

L'ORDENACIÓ DEL TERRITORI

EVOLUCIÓ HISTÒRICA (Joana Maria Petrus Bey) ..... IX- 29

Introducció ..... IX- 29

L'ordenació territorial romana a Mallorca: les centuriacions ..... IX- 29
L'urbanisme a la Mallorca de l'Edat Mitjana: les ordinacions ..... IX- 30

EVOLUCIÓ RECENT (Onofre Rullan Salamanca) ..... IX- 31

Introducció ..... IX- 31
Primera etapa: abans de la Llei del Sòl de 1956 ..... IX- 32
Segona etapa: de la Llei del Sòl de 1956 al Pla Provincial d'Ordenació de les Balears i la Llei del Sòl de 1976 ..... IX- 34
Tercera etapa: de 1973-76 a 1983 ..... IX- 35
Quarta etapa: de 1983 a 1991 ..... IX- 36

LA HISTÒRIA

EVOLUCIÓ HISTÒRICA ..... IX- 40

LA PREHISTÒRIA (Guillem Rosselló Bordoy) ..... IX- 40

LA ROMANITZACIÓ (Jaume Coll Conesa) ..... IX- 55

ELS SEGLES OBSCURS (Guillem Rosselló Bordoy) ..... IX- 71

L'ISLAM (Guillem Rosselló Bordoy) ..... IX- 76

EL SEGLE XIII (Pau Cateura Bennàssar) ..... IX- 87

Introducció ..... IX- 87
El desenvolupament polític ..... IX- 87
Economia i societat ..... IX- 94

EL SEGLE XIV (Pau Cateura Bennàssar) ..... IX- 96

Introducció ..... IX- 96
El desenvolupament polític ..... IX- 96
Les institucions ..... IX- 99
Economia i finances públiques IX-100

EL SEGLE XV (Maria Barceló Crespí) IX-102

La població IX-102
Aspectes polítics. El sistema de govern IX-103
Els grups socials IX-108
El deute públic IX-112
L'estructura econòmica IX-113

EL SEGLE XVI (Josep Juan Vidal) IX-116

La població IX-116
Les activitats econòmiques IX-117
Els grups socials IX-121

EL SEGLE XVII (Gonçal López Nadal) IX-126

EL SEGLE XVIII (Gabriel Jover Avellà / Catalina Jover Arbona) IX-131

La Guerra de Successió IX-131
El decret de Nova Planta: les noves institucions polítiques i fiscals IX-132
La conjuntura econòmica i els grups socials IX-135
Societat i cultura IX-139

L'ECONOMIA PRE-CAPITALISTA: 1500-1800 (Gabriel Jover Avellà) IX-142

El període 1500-1650 ..... IX-142
El període 1650-1800 ..... IX-151

EL SEGLE XIX (Pere Fullana Puigserver) IX-155

Els primers anys del s XIX i la Guerra del Francès (1800-1814) IX-155
Absolutisme i liberalisme durant el regnat de Ferran VII (1814-1833) IX-157
Liberalisme i centralisme durant el regnat d'Isabel II (1833-1868) IX-161
El Sexenni Democràtic (1868-74) IX-165
La Restauració (1874-98) IX-167
L'economia (Joana Maria Escartín Bisbal) IX-170

EL SEGLE XX IX-178

De 1898 a 1936 (Sebastià Serra Busquets) IX-178
L'economia de 1900 a 1939 (Ramon Molina de Dios) IX-191
La Guerra Civil (1936-39) (David Ginard Féron) IX-196
La política oficial (1940-49) (Arnau Company Matas) IX-206
El franquisme i la societat (1950-59) (Antoni Nadal Soler) IX-212
L'economia de la postguerra (1939-59) (Miquel Alenyar Fuster) IX-220
El franquisme i la societat turística (1960-75) (Antoni Nadal Soler) IX-227
L'oposició antifranquista (David Ginard Féron) IX-235
La transició democràtica (1975-91) (Roberto Mosquera Castell / Antoni Nadal Soler) IX-237

LA HISTÒRIA MILITAR (Domingo Jiménez Riutord) IX-244

LA HISTORIOGRAFIA (Montserrat Puyol Rodríguez) IX-253

Historiadors i filòsofs de la història IX-253
Fonts de la història IX-258
Disciplines auxiliars de la història IX-258
Humanitats IX-259

LA RELIGIÓ

L'ÈPOCA PRETALAIÒTICA (Josep Amengual Batle) IX-260

EL MÓN TALAIÒTIC IX-261

ELS ELEMENTS D'ORIGEN PÚNIC IX-261

PENETRACIÓ DE LA RELIGIÓ ROMANO-HEL·LENÍSTICA IX-262

EL JUDAISME IX-263

EL CRISTIANISME. DES DE LA ROMANITAT TARDANA FINS A L'ARRIBADA DE L'ISLAM (S V-X) IX-263

L'ISLAM. SEGLES X-XIII IX-265

EL CATOLICISME MEDIEVAL IX-266

De la conquesta catalana fins als reis Catòlics IX-266
La frontera confessional i religiosa IX-271
L'episcopat des dels reis Catòlics a la reforma tridentina (1475-1558) IX-271

LA REFORMA TRIDENTINA, FINS A LA GUERRA DEL FRANCÈS IX-272

L'ÈPOCA LIBERAL IX-276

La transició de l'Antic Règim fins al concordat de 1851 ..... IX-276
Cap a una paulatina convivència de l'Església dins el món liberal: des del Concordat de 1851 al pontificat del bisbe Cervera IX-280
De la restauració consolidada, fins al Vaticà II. Des del bisbe Campins fins al postconcili IX-284

EL VATICÀ II I LA SEVA RECEPCIÓ IX-289

LA LLIBERTAT DE CULTES IX-292

L'Església Evangèlica Espanyola IX-292
Comunitats actuals d'aquesta església IX-292
Altres denominacions IX-294
Altres religions IX-295
Grups para-religiosos IX-295

EL PENSAMENT

INTRODUCCIÓ (Sebastià Trias Mercant) IX-296

EL PENSAMENT MEDIEVAL IX-296

TRANSICIÓ A LA MODERNITAT IX-297

EL BARROC IX-300

LA IL·LUSTRACIÓ IX-301

EL PENSAMENT VUITCENTISTA IX-302

EL PENSAMENT CONTEMPORANI IX-304

LA HISTÒRIA D'ALGUNES DISCIPLINES TÈCNIQUES

L'EDUCACIÓ (Antoni Joan Colom Cañellas) IX-307

Introducció IX-307
Els segles obscurs IX-307
L'època contemporània IX-310

EL DRET (Romà Piña Homs) IX-322

Les fonts IX-322
Les institucions de dret públic IX-325
Les institucions de dret privat IX-327
L'ensenyament del dret IX-327
La pràctica del dret IX-329

LA MEDICINA (José María Rodríguez Tejerina) IX-330

La medicina primitiva IX-330
La medicina antiga IX-331
La medicina medieval IX-332
La medicina renaixentista IX-335
La medicina del Barroc a la Il·lustració IX-336
La medicina del s XIX IX-339
Innovacions i progressos mèdics del s XX (Josep Tomàs Montserrat) . IX-343

LES CIÈNCIES NATURALS (Àngel Terrón Homar) IX-346

El segle XVII IX-346
El segle XVIII IX-346
El segle XIX IX-346
El segle XX IX-348

LES ARTS

LA LITERATURA (Joan Mas Vives) IX-348

L'època medieval IX-348
El Renaixement i el Barroc IX-350
L'enciclopedisme i el postbarroquisme IX-353
El Romanticisme i la Renaixença IX-355
Modernisme, Noucentisme i Escola Mallorquina IX-357
Els avantguardismes i els heterodoxos de l'Escola Mallorquina IX-358
La represa dels anys 40 i la Generació dels 50 ..... IX-359
El realisme i les darreres promocions IX-360

LES BELLES ARTS IX-362

La prehistòria (Gabriel Llompart Moragues) IX-362
L'art romà IX-364
L'art paleocristià IX-365
L'art musulmà IX-366
La pintura medieval IX-366
La miniatura IX-370
L'orfebreria IX-371
L'escultura IX-371
El Renaixement i el Barroc (Joana Maria Palou Sampol) IX-372
Els segles XVII i XVIII IX-375
L'escultura dels s XIX i XX IX-379
La pintura dels s XIX i XX (Catalina Cantarellas Camps) IX-380

LA MÚSICA (Joan Parets Serra/Gabriel Massot Muntaner/Pere Estelrich Massutí) IX-389

Primeres manifestacions IX-389
La música medieval (s XIII-XV) IX-390
El Renaixement (s XVI) IX-392

El Barroc (s XVII) IX-393
Oratoris i òperes. El segle XVIII IX-394
Agrupacions diverses i nacionalisme. El segle XIX IX-395
El segle XX IX-398

L'ARQUITECTURA I L'URBANISME (Miquel Seguí Aznar) IX-400

El gòtic IX-400
El Renaixement i manierisme IX-404
El Barroc IX-406
L'època contemporània IX-408

LA FOTOGRAFIA (Maria Josep Mulet Gutiérrez) ..... X- 8

L'inici ..... X- 8
Una indústria de masses ..... X- 10
La fotografia i el turisme ..... X- 12

EL CINEMA (Catalina Aguiló Ribas) ..... X- 13

LES ARTS GRÀFIQUES (Miquel Ferrà Martorell) ..... X- 17

LES LLENGÜES

PRIMERA ETAPA (1229-1516). CONQUESTA I REPOBLACIÓ
(Joan Miralles Monserrat) ..... X- 18

Introducció ..... X- 18

Contacte de llengües a la Mallorca medieval ..... X- 19
Biblioteques i impremta ..... X- 20
La llengua cancelleresca i la diferenciació dialectal ..... X- 20

SEGONA ETAPA (1516-1715) ..... X- 21

Introducció ..... X- 21
El contacte de llengües ..... X- 21
El català parlat ..... X- 22
El català escrit ..... X- 22
La llengua i l'església ..... X- 23
Llengua cancelleresca i diferenciació dialectal ..... X- 23
La introducció del castellà ..... X- 23

TERCERA ETAPA (1715-1991) ..... X- 24

De Felip V a la Restauració ..... X- 24
De la Restauració a la II República ..... X- 26
La II República (1931-1936) ..... X- 27
La dictadura del general Franco (1936-1975) ..... X- 27
El regnat de Joan Carles I ..... X- 29

LA CULTURA POPULAR

INTRODUCCIÓ (Andreu Ramis Puigròs) ..... X- 29

EL MÓN RURAL ..... X- 31
EL MÓN URBÀ, ELS OFICIS TRADICIONALS I L'ARTESANIA ..... X- 33
EL MÓN DE LA MAR. LA PESCA ..... X- 35
L'ARQUITECTURA POPULAR ..... X- 35
L'ALIMENTACIÓ I LA INDUMENTÀRIA ..... X- 37

Introducció ..... X- 37
Evolució històrica (Miquel Ferrà Martorell) ..... X- 37
La indumentària (Andreu Ramis Puigròs) ..... X- 41

LA COMUNICACIÓ, ELS TRANSPORTS, EL COMERÇ, LES FIRES I ELS MERCATS ..... X- 42
LA MÚSICA I LA LITERATURA POPULARS ..... X- 43
FESTES, MÚSICA I BALLS, RELIGIOSITAT, CREENCES, SUPERSTICIONS ..... X- 44
L'ORGANITZACIÓ DEL TEMPS ..... X- 45
ELS ENTRETENIMENTS I L'ESPLAI (Pere Cortada Obrador/ Maria Antich Bauzà) ..... X- 46

LA PREMSA

HISTORIOGRAFIA (Bartomeu Carrió Trujillano) ..... X- 48
EL MARC DE LA PREMSA ..... X- 49

Classificacions ..... X- 49
Censura i legislació ..... X- 50
Altres aspectes ..... X- 51

EVOLUCIÓ DE LA PREMSA MALLORQUINA ..... X- 52

Els orígens ..... X- 52
La Guerra del Francès ..... X- 52
De 1814 a 1868 ..... X- 52
El Sexenni Revolucionari ..... X- 53
La Restauració ..... X- 53
La II República ..... X- 54
La Guerra Civil i el franquisme ..... X- 54
La premsa des de la transició democràtica ..... X- 54

ELS ESPORTS

L'INICI (Pere Fullana Puigserver/Antoni Oliver Campins) ..... X- 55
DE 1900 A 1939 ..... X- 55
DELS ANYS 40 AL 60 ..... X- 58
DELS ANYS 60 ALS 90 ..... X- 60

↑ Cales de Mallorca (Manacor)

MALLORCA, BATLIA DE Demarcació de l'orde de l'Hospital (vegeu *Hospitaler de Sant Joan de Jerusalem i de Malta)*, fundada (1428) a partir de l'antiga comanda de Mallorca, creada poc després de la conquesta de l'Illa. Tenia possessions a Palma, Pollença, Montuïri, Escorca, Algaida, Manacor i Sóller. El 1661, els seus béns eren arrendats per 5.000 lliures mallorquines. El darrer batliu va esser Manuel de Montoliu (1788).

MALLORCA, BERNADÍ DE Vegeu *Bernadí de Mallorca.*

MALLORCA, CALES DE Denominació geoturística donada, el 1962-63, al litoral de Manacor entre es Domingos Grans i cala Magraner. Inclou les urbanitzacions des *Domingos Grans* (←), *sa Romaguera* (→) i *cala Antena* (←). L'àrea, d'unes 360 ha es troba a la marina, als terrenys que feien part de les possessions de s'Espinagar Vell, s'Hospitalet Vell, s'Hospitalet Roig i Son Josep Nou. Presenta una costa articulada, amb espadats que arriben a assolir els 30 m d'alçària. Té un litoral de 6 km de longitud, del qual sobresurten na Dos Vents, la punta del Bisbe, la de ses Penyes Altes i ses Meleres. Els entrants són es Domingos Grans, sa Romaguera, cala Antena, s'Ansa des Setrill, el caló des Soldat o des Llamp i les cales Bota, Virgili i Magraner. El 1963, se'n redactà el pla general d'ordenació i s'hi inicià el procés d'urbanització. L'empresa promotora fou *Calas de Mallorca SA*, de capital majoritàriament peninsular. El 1966, la zona va esser declarada centre d'interès turístic nacional. El 1993, ocupa una superfície urbana de 70 ha i té uns 750 habitants de dret, predominantment d'origen peninsular. Des de 1965, disposa d'aigua corrent i de clavegueram. El proveïment es fa a través del pou de Son Perdiu (Felanitx). Les aigües brutes foren tractades a la depuradora de cala Antena (1971-91) i, des de 1991, a l'Estació Depuradora d'Aigües Residuals de Cales de Mallorca, situada a s'Hospitalet Vell, on es tracten també les aigües de les urbanitzacions veïnes des Domingos Petits i de cala Murada. Té electricitat (1965), telèfon (1967) i servei de recollida de fems (1970). Hi predominen tant els habitatges unifamiliars com els plurifamiliars i disposa de tres centres comercials. Quant a infrastructura turística, s'hi construïren (1965) els *bungalows* Cala Antena, els primers establiments hotelers de la contrada. El 1992, n'hi havia 28, amb 7.961 places. Respecte a l'ensenyament, hi ha la guarderia Sor Sebastiana Palmer (1991), situada al carrer de Cabrera. No té centre d'ensenyament primari, la qual cosa obliga a acudir a s'Horta, Manacor i Son Macià per cursar estudis. S'hi fundà (1986) la secció de futbol del Club Esportiu de Cales de Mallorca, que juga al camp, inaugurat el 1980, del carrer de Cabrera. S'hi fundà (1973) l'Associació de Propietaris de la Primera Península de Cales de Mallorca, que s'encarrega de la gestió dels serveis de les urbanitzacions. Les festes populars s'hi celebren la primera quinzena del mes de setembre i les patronals per Sant Cosme i Sant Damià. (ACo/BeC)

↑ Forat de Mallorca (cala Romegueral, Pollença)

MALLORCA, FORAT DE A la costa del terme de Pollença, a la cala Romegueral. És un forat a la roca, la silueta del qual té la forma de l'illa de Mallorca. (M)

MALLORCA, GAIETÀ DE Vegeu *Deià Tortella, Antoni.*

MALLORCA, HOTEL Establiment hoteler fundat (1880) a Palma per Josep Barnils Ausió. Era situat al carrer del Conquistador, davant el *Círculo Mallorquín.* El fundador aplicà la mateixa estructura de funcionament que la de l'hotel Ritz, de Barcelona. Fou el centre de reunió del món cultural de Palma i s'hi allotjaren, entre d'altres, Julián Gayarre, Ferdinand Lesseps, Enric Granados, Santiago Rusiñol i l'arxiduc Lluís Salvador. El 1910, i a causa de la competència ocasionada pel Grand Hôtel, hagué de tancar.

MALLORCA, MANUEL MARIA DE Vegeu *Manuel Maria de Mallorca.*

MALLORCA, MATIES DE Vegeu *Maties de Mallorca.*

MALLORCA, MERCADER DE Vegeu *Bernat de Palaol.*

MALLORCA, NICOLAU JOSEP DE Vegeu *Nicolau Josep de Mallorca.*

MALLORCA, PORTA DE També és anomenada porta de Sant Sebastià. Situada a les murades de la ciutat d'Alcúdia, hi partia el camí que anava d'Alcúdia a Palma. La seva estructura s'organitza en tres cossos, un de central amb la zona d'ingrés en arc de mig punt adovellat i dues torres laterals de major alçària, amb espitlleres als murs i coronament emmerletat. Fou finalitzada el 1660. (AS/M)

MALLORCA, REIAL CLUB ESPORTIU Equip de futbol de Palma, continuació de la Reial Societat Alfons XIII. Aquest club havia estat fundat a Palma (1916) per Adolfo Vázquez Humarque, amb el suport d'una part de la classe benestant ciutadana. La seu social era a l'antic carrer de la Marina, actual (1993) avinguda d'Antoni Maura. Inicialment tenia 140 socis. Es creà conjuntament amb el Victòria Eugènia, que es convertí en el primer fi-

↓ Porta de Mallorca (Alcúdia)

↑ Membres de l'equip Alfons XIII, el 1923

lial. Els anys següents comptava amb quatre equips, inclòs l'infantil. Fundat per simpatitzants de la monarquia, Alfons XIII li atorgà (30 de juny de 1916) el títol de Reial. Jugà al camp de Bons Aires, que havia estat inaugurat el 25 de març de 1916. Reformat (1922) per l'arquitecte Carles Garau, s'hi va construir una tribuna de preferència de 80 m. L'Alfons XIII era un equip de jugadors afeccionats, que anaven vestits amb camiseta vermella i calçons negres. Ja el 1931 havia aconseguit la supremacia futbolística a Mallorca, superant, el decenni de 1920, el Veloç Sport Balear, que havia estat fins aquell moment el seu gran rival. Amb motiu de la proclamació de la II República (14 d'abril de 1931), el bidell canvià el rètol (16 d'abril de 1931) de la societat monàrquica pel de Club Esportiu Mallorca, per temor a represàlies. Poc temps després quedà formalitzat oficialment aquest nom. El primer partit que jugà el Club Esportiu Mallorca fou contra el Castelló (19 d'abril de 1931), disputant el campionat d'Espanya. A l'inici de la II República (1931-33), participà en el grup català de la tercera divisió i fou, també, campió de Mallorca. Posteriorment, tengué una discreta actuació en els campionats de Mallorca, dominats pel Constància. Foren anys de profunda crisi esportiva per a l'entitat. La temporada 1934-35, fitxà Ramón Guzmán, primer jugador professional en la història del club. A partir de 1935, es tornà convertir en el millor equip de l'Illa. L'esclat de la Guerra Civil va interrompre el campionat de Mallorca, dominat aquell any pel Club Esportiu Mallorca. Els tres anys de la guerra continuà participant en campionats de caràcter regional, si bé patí una greu crisi el 1938-39, per raons de caràcter econòmic i pel fet de trobar-se molts jugadors involucrats directament en la guerra. Acabada la Guerra Civil, s'inicià immediatament la reorganització dels campionats nacionals de futbol. La primera temporada (1939-40) participà, amb el Constància, en el tercer grup de la segona divisió nacional. Aquell any, tot i que havia aconseguit professionalitzar la plantilla, l'equip descendí a tercera divisió. Havien entrenat l'equip fins al moment ex-jugadors o jugadors en actiu, exceptuant el període de Zaubec i Greemwell. Després del fracàs a la segona divisió es fitxà el basc Pagasa, que a mitjan temporada hagué d'esser substituït per Sebastià Alzamora. El 1941, se celebraren les noces d'argent de l'entitat, efemèrides que coincidiren amb un moment de crisi esportiva del club, fins al punt que el mes de juny de 1943 es donaren de baixa 130 socis, dels 140 que tenia. Durant quatre temporades (1940-44), participà en la categoria regional i en la tercera divisió, creada en aquell moment. L'objectiu era aconseguir l'ascens a la segona divisió. Durant aquest període, es fitxà Jaume Turró i Satur Grech. El juny de 1943, la Federació Balear de Futbol destituí el president Andreu Homar i el governador civil cridà Antoni Moner perquè presidís una Junta Gestora. La temporada 1943-44, els directius Antoni Moner i Lluís Sitjar preparaven un equip per a l'ascens, objectiu que aconseguiren, essent campions del grup quart de la tercera divisió i guanyant la fase d'ascens a Elx. S'acabà, així, la fase d'inestabilitat esportiva i econòmica de la postguerra i el Mallorca inicià un procés de transformació en un club reclutador de masses. Aquest ascens es convertí en un esdeveniment social, mobilitzant milers de persones que acudiren al port de Palma a rebre l'equip. S'inicià la primera de les grans etapes esportives del club, ara sota la presidència de Lluís Sitjar (1943-46). El 1943, el president comprà els terrenys des Fortí, on es construí el nou

↓ Formació del Club Esportiu Mallorca la temporada 1936-37. Drets: Rosselló, Berrocal, Pocoví, Guzmán, Planas, Sans, Lisas, Alzamora, García i Abad. Acotats: Puezo, Parera i Crespí.

↑ Plantilla del Reial Club Esportiu Mallorca que ascendí per primera vegada a primera divisió (1960)

camp de futbol, inaugurat el 1945. Entre 1943 i 1952, la societat tengué com a objectiu prioritari l'ascens a la primera divisió. Fou un període d'alts i baixos, en el qual l'equip tornà a descendir (1948), però recuperà (1949) la categoria. El 1949, deixà el club el jugador Pocoví, ídol dels afeccionats, i es fitxà Pau Vidal, jugador del Reial Madrid. La temporada 1949-50, recuperà el títol de Reial que s'havia perdut el 1931. Fitxà el primer estranger, l'hongarès Modoi, però únicament pogué mantenir, amb dificultat, la segona divisió. El primer quinquenni dels 50, el club estigué a punt de desaparèixer a causa d'una profunda crisi econòmica i esportiva, fins al punt de tornar descendir (1953-54) a la tercera divisió. Durant aquest quinquenni, foren continus els canvis de president, amb una mitjana de dos presidents per temporada (Comte d'Olocau, Andreu Homar, Joan de Vidal, Antoni Buades, Josep Tous, José Maria del Valle, Bartomeu Mestre, Llorenç Munar). Malgrat els esforços esportius i el fet de tenir entrenadors de vàlua, com Satur Grech, Pau Vidal o Andreu Quetglas, l'equip no aconseguia superar la fase d'ascens a segona divisió. El 1956, s'inicià l'etapa de Jaume Rosselló com a president. Després de dues temporades consecutives de no aconseguir l'ascens a segona divisió, liquidà tota la plantilla. Així, a partir de 1958 començà la primera època de grans triomfs del Mallorca i ascendí de tercera divisió a primera en dues temporades consecutives (1958-59 i 1959-60). El 1958, es fitxà Juan Carlos Lorenzo com a jugador-entrenador i un grup destacat de jugadors, com Ángel Cobo, Martínez, Juan Antonio López Ramos —Currucale—, Hugo Villamide, Czoka, Arqué i Joan Forteza. El 1960, fou un any clau en la història del club. Per primera vegada aconseguia jugar a la màxima categoria del futbol espanyol, fet que coincidia amb l'inici d'un nou període econòmic a l'Illa. L'ascens s'aconseguí a València, quan guanyà al Llevant. Un milenar de mallorquins acompanyaren l'equip i una multitud d'afeccionats el reberen al port de Palma. La temporada 1960-61, l'equip es mantengué amb dificultats a primera divisió, quan José Luis Saso substituí Juan Carlos Lorenzo com a entrenador. La següent (1961-62), Jaume Rosselló dimití com a president i José Luis Saso tornà esser entrenador substituint Satur Grech. La tercera temporada, malgrat el fitxatge de Pepillo i dels uruguaians germans Bergara, es perdé la categoria en la promoció davant l'Espanyol. El decenni de 1960, ascendí a primera divisió en dues ocasions, 1964-65, entrenat per César Rodríguez, i 1968-69, per Sergio Rodríguez i Juancho Forneris; però no aconseguí mantenir-se en aquella categoria més d'una temporada. Foren anys de reestructuració de l'entitat i de canvis continus d'entrenador. Acabà el decenni amb el descens a segona divisió. Durant la dècada, destacaren els jugadors Ignacio i Alberto Bergara, Héctor Núñez, Vicente, Pepillo, Guillamón, Zamora, Bolao, Oviedo, Doro, Sans, Piris, Gost i Pais, entre d'altres. Ja a partir de 1970 i fins a 1975, es mantengué a la segona divisió, en una situació d'involució esportiva i econòmica, que l'abocà, la temporada 1974-75, al descens a la tercera divisió. Entre 1975-78, sofrí un dels moments més crítics en tota la història del club. Passà dues temporades a tercera divisió, una a la recentment creada segona divisió B i tornà descendir a tercera. El decenni negre de la història del club conclogué amb l'arribada (1978) a la presidència de Miquel

↑ Jaume Rosselló, president del RCE Mallorca (1956-61)

↑ Arribada del RCE Mallorca després d'haber aconseguit el primer ascens a primera divisió, en primer terme el batle de Palma, Joan Massanet Moragues (1960)

Contestí. Al llarg d'aquells anys, el club havia sofert una sèrie de problemes greus i havia estat denunciat per no pagar els seus professionals. La Federació Espanyola de Futbol prohibí al club el fitxatge de jugadors professionals i intentà embargar la plantilla de jugadors. La crisi interna del club fou especialment greu entre juliol de 1977 i juny de 1978, fins al punt d'esser subhastats els jugadors. S'intentà (1978) la fusió amb l'Atlètic Balears, però es rebutjà després d'una sèrie de negociacions. En canvi, a partir de la temporada 1978-79 i fins a la de 1990-92 passà de tercera a primera divisió, i aconseguí sis ascensos, tres dels quals a primera (1982-83, 1985-86, 1988-89). El 1988-92, es mantengué a la primera divisió i arribà a esser finalista de la Copa del Rei (1991), que perdé, a la pròrroga, davant l'Atlètic de Madrid. Al llarg d'aquests catorze anys han entrenat l'equip, Antonio Oviedo, Lucien Muller, Manel Villanova, Benito Joanet i Llorenç Serra Ferrer, entre d'altres. El fet més rellevant ha estat la tasca com a entrenador d'aquest darrer, des de 1985. Quant als jugadors, han destacat Gallardo, Francesc Bonet, Riado, Zuviría, Rolando Barrera, Jerry Amstrong, Antonio Orejuela, Enrique Magdaleno, Hassan, Zaki Badou, Esteve Fradera, i els mallorquins Damià Amer, Francesc Higuera, Pep Bonet, Miquel Àngel Nadal, Marcos i Del Campo. La temporada 1991-92, el jugador Álvaro fou internacional amb la selecció espanyola absoluta; mentre que Francesc Soler i Gabriel Vidal foren (1992) campions olímpics a Barcelona. Miquel Contestí dimití (1992) com a president del club. Provisionalment es féu càrrec de la presidència Pau Llabrés. El 29 de juny de 1992, es constituí el club en Societat Anònima Esportiva, amb un capital social de 650 milions de pessetes. Comptà amb uns mil dos-cents accionistes, el major dels quals era Consorcio Sanitario Balear. El 27 de novembre de 1992, es reuní la

PRESIDENTS DEL REIAL CLUB ESPORTIU MALLORCA

1916	Adolfo Vázquez/Antoni Moner
1917/19	Antoni Moner
1920/24	Josep Ramis d'Ayreflor
1924/26	Antoni Moner
1926/27	Lluís Sitjar
1927/28	Sebastià Sancho/Manel Villalonga
1928/29	Manel Villalonga
1929/30	Josep Ramis d'Ayreflor/Sebastià Sancho
1930/31	Antonio Parietti/Lluís Sitjar
1931/32	Ll Sitjar/J Sancho/R Cavaller
1932/34	Miquel Seguí
1934/35	M Seguí/Ll Lladó/A Homar
1935/43	Andreu Homar
1943/46	Lluís Sitjar
1946/47	Fèlix Pons
1947/48	Fèlix Pons/Comte d'Olocau
1948/50	Comte d'Olocau
1950/51	Comte d'Olocau/A Homar/Joan de Vidal
1951/52	Antoni Buades/Josep Tous
1952/53	Antoni Buades
1953/54	Antoni Buades/José María del Valle
1954/55	José María del Valle/Llorenç Munar
1955/56	Llorenç Munar
1956/61	Jaume Rosselló
1961/62	Jaume Rosselló/Llorenç Munar
1962/63	Llorenç Munar
1963/64	Llorenç Munar/Joan de Vidal
1964/66	Joan de Vidal
1966/67	José Barona
1967/68	José Barona/Pau Servera
1968/69	Pau Servera
1969/70	Pau Servera/Guillem Ginard
1970/71	Guillem Ginard/Josep Fandós
1971/72	Josep Fandós
1972/74	Joan de Vidal
1974/75	Joan de Vidal/Antoni Seguí
1975/76	Antoni Seguí/Gestora
1976/77	Gestora
1977/78	Gestora/Miquel Cardell
1978/91	Miquel Contestí
1991/92	Miquel Contestí/Miquel Dalmau
1992/93	Miquel Dalmau

ENTRENADORS DEL REIAL CLUB ESPORTIU MALLORCA

1916	Jack Greenwell
1917/23	-
1923/24	Zaubek
1924/25	Zaubek/Ferrà-Llauger
1925/27	Ferrà-Llauger
1927/30	Antoni Socias
1930/31	Jack Greenwell
1931/32	Francesc Tomàs
1932/35	Antoni Socias
1935/36	Guzmán/Alzamora
1936/38	Guzmán
1938/39	-
1939/40	Pagaza
1940/41	Pagaza/Alzamora
1941/43	Prat
1943/44	Cristòfol Martí
1944/45	Castro
1945/46	Patricio Caicedo
1946/47	Patricio Caicedo/Cristòfol Martí
1947/48	Cristòfol Martí
1948/49	Balaguer/Mauri
1949/50	Patricio Caicedo/Satur Grech
1950/53	Satur Grech
1953/54	Satur Grech/Rotger
1954/55	Pau Vidal
1955/56	Pau Vidal/Esteban Platko
1956/57	Andreu Quetglas
1957/58	Miquel Gual
1958/60	Juan Carlos Lorenzo
1960/61	Juan Carlos Lorenzo/José Luis Saso
1961/62	Satur Grech/José Luis Saso
1962/63	José Luis Saso/Jaume Turró
1963/64	Llopis
1964/65	Juan Ramón/César
1965/66	César/Héctor Rial
1966/67	Joseíto
1967/68	Dauder/Juan Carlos Lorenzo/Jaume Turró
1968/69	Vicenç Sasot/Forneris-Rodríguez
1969/70	Forneris-Rodríguez/Sabino Barinaga
1970/71	José Luis Saso/Juan Carlos Forneris
1971/72	Juan Carlos Forneris/Otto Bumbel/José Luis Saso
1972/73	José Luis Saso/Juan Carlos Forneris
1973/74	Manolín/César
1974/75	César/Villamide/De la Torre/Vera
1975/76	Manuel de la Torre
1976/77	Luis Costa
1977/78	Sánchez Alexanco/Juan Carlos Forneris
1978/79	Enric Agustí/Juan Carlos Forneris/Andreu Quetglas
1979/81	Antonio Oviedo
1981/82	Antonio Oviedo/Lucien Müller
1982/83	Lucien Müller
1983/84	Koldo Aguirre/Marcel Domingo
1984/85	Manolo Villanova
1985/86	Benet Joanet/Llorenç Serra Ferrer
1986/87	Llorenç Serra Ferrer
1987/88	Llorenç Serra Ferrer/Lucien Müller
1988/89	Ivan Brzic/Llorenç Serra Ferrer
1989/93	Llorenç Serra Ferrer

↑ Miquel Contestí, president del RCE Mallorca (1978-92)

primera junta general d'accionistes, que nomenà el consell d'administració de la societat. El 30 de novembre de 1992, en la primera reunió del consell, Miquel Dalmau Diana fou nomenat president. A més, el consell era format per Simó Barceló Vadell, com a vice-president, Joan Buades Feliu, secretari, i Pere Fluxà Salvà, sots-secretari. La temporada 1992-93, l'organigrama esportiu de la societat era format per onze equips: Reial Club Esportiu Mallorca, a la segona divisió, Mallorca Atlètic, juvenil divisió d'honor, juvenil

↓ Llorenç Serra Ferrer, entrenador del RCE Mallorca (1986-93)

↑ Equip del RCE Mallorca que ascendí (1989) a primera divisió

lliga nacional, dos cadets, dos infantils, dos alevins i un de futbol set. Un dels objectius prioritaris de l'entitat era (1992) la potenciació i formació de jugadors mallorquins joves. Al llarg de la història el club ha tengut diferents equips filials, com Soledat, Santa Catalina, Recreatiu Mallorca, Collerense i Mallorca Atlètic, a més d'un equip femení i una secció de bàsquet, el decenni de 1960. Quant a la infrastructura, els copropietaris de l'estadi Lluís Sitjar tenen cedit l'ús d'aquest a la societat; l'Ajuntament de Palma ha cedit les instal·lacions del Miquel Nadal per deu anys i, des de 1984, té sots-arrendat el camp de futbol de Son Sardina (Palma), per vint-i-cinc anys. (PF)

↓ *Mallorca Agrícola*

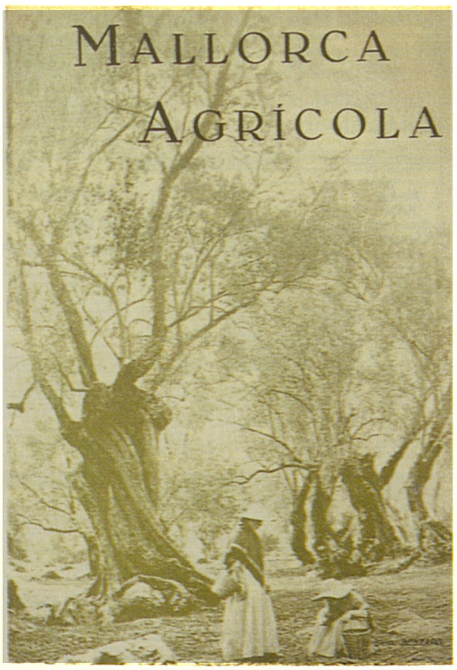

MALLORCA AGRÍCOLA Y AVICULTURA Publicació mensual fundada a Consell per Antoni Barceló Garcia de Paredes. S'edità de 1928 a 1955. Inicialment es publicà amb el títol de *Mallorca Agrícola*. Tenia com a objectiu fomentar la modernització de l'explotació agrària i el cooperativisme. De les seves seccions, destacaven les dedicades a les innovacions tècniques en l'agricultura i la ramaderia, en el folklore i en l'estat de l'agricultura a Mallorca. Era l'òrgan oficial de la Cambra Agrària Interinsular de Balears. Des de 1933, esdevengué la publicació de l'Escola Espanyola d'Avicultura, també situada a Consell.

↓ *Mallorca Deportiva*

↑ *Mallorca día y noche*

↑ *Mallorca Dominical*

↑ *Mallorca Hípica*

MALLORCA DEPORTIVA Setmanari gràfic esportiu publicat a Palma de 1944 a 1972. Apareixia el dilluns a primera hora de la tarda i oferia principalment informació sobre la jornada futbolística del diumenge. Fou fundada per Miquel Caldentey Salaverri -Calet-. En foren directors Miquel Caldentey i Miquel Vidal Seguí —Rat—, entre d'altres, i hi col·laboraren Sebastià Alzamora, Bernat Comas, Antoni Pujol i Francesc Riutort. El darrer propietari fou Joan Martí i Martí. Tenia entre 16 i 24 pàgines i arribà a assolir un tiratge d'uns 1.200 exemplars. Es redactava en castellà.

MALLORCA DÍA Y NOCHE Guia quinzenal d'informació turística sobre les Balears. N'era editor i redactor Josep Lluís Ruiz Feliu. Se'n publicaren vuit números, inicialment amb caràcter mensual, entre el desembre de 1969 i el juny de 1970. Es redactava en alemany, anglès, castellà i francès.

MALLORCA DOMINICAL Setmanari editat a Palma entre el febrer de 1897 i el desembre de 1901. Va esser fundat per Bartomeu Ferrà Perelló. De caràcter catòlic i regionalista conservador, oferia notícies locals, comentaris de textos evangèlics i col·laboracions literàries. Tenia un tiratge d'uns 1.500 exemplars. En foren directors Bartomeu Ferrà i Miquel Torres. Hi col·laboraren, entre d'altres, Joan Alcover, Antoni Maria Alcover, Miquel Costa i Llobera, Miquel Duran Saurina, Miquel Ferrà, Josep Miralles Asbert, Miquel dels Sants Oliver, Pere d'Alcàntara Peña i Victòria Penya d'Amer. Es publicava en català dialectal, amb alguns articles en castellà. (AM)

MALLORCA FILM Productora cinematogràfica fundada a Palma el 1917. L'únic film del qual es tenen notícies és *Pomarelli el flechador*, realitzat per afeccionats. Per la revista *Arte y cinematografía* se sap el llinatge de l'operador, López, i el d'un actor, Pomar. No se'n coneixen més produccions. ■ Productora cinematogràfica amb la qual Miquel Font i Pere Iriondo Blanc realitzaren, entre 1969 i 1975, una sèrie de pel·lícules de promoció turística, algunes de les quals foren encarregades per agències de viatges angleses. Es féu un documental sobre l'illa de Mallorca per a la companyia aèria Sabena. Un dels films estava dedicat a les festes de primavera de Palma i a altres festes de Mallorca. Entre els darrers treballs destaca una filmació, encàrrec de Viatges Cristal, per a donar a conèixer als Estats Units les zones turístiques de Madrid, Costa del Sol i Mallorca. (CA)

MALLORCA HANDBOL Publicació esportiva sorgida a Calvià el novembre de 1987. N'apareixen uns sis números per temporada. S'ocupa de la difusió de l'handbol a Mallorca. Es redacta majoritàriament en castellà. N'és coordinador Lluís Nadal.

MALLORCA HÍPICA Setmanari publicat a Palma el març de 1934, com a òrgan de divulgació de la Societat Hípica Mallorquina. S'ocupava de la informació de l'esport hípic a Mallorca. Era redactat en castellà. Desaparegué l'agost de 1934.

MALLORCA INMOBILIARIA Revista mensual de promoció immobiliària. N'aparegueren quatre números entre 1966 i 1968. Es publicava en castellà, francès, anglès i alemany. Incloïa quasi exclusivament publicitat.

MALLORCA MAGAZIN Revista setmanal fundada (1971) a Palma per An-

↓ *Mallorca Magazin*

↑ *The Mallorca News*

↑ *Mallorca obrera*

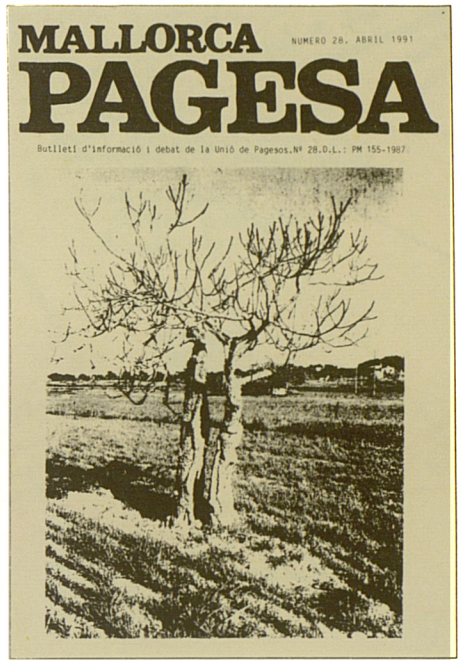

↑ *Mallorca pagesa*

dreu Vidal Llabrés i Hans Reitz. És dedicada, principalment, als turistes alemanys i als residents d'aquesta nacionalitat. Té entre 32 i 48 pàgines i inclou notícies i reportatges de caràcter local. La tirada va des dels 7.000 exemplars els mesos d'hivern als 10.000 els d'estiu. Té quasi 2.000 subscriptors a Alemanya. Es redacta íntegrament en alemany. Des del principi, és dirigida per Pere A Serra Bauçà i, a partir de 1987, n'és redactor en cap Wolfram Seiffert.

MALLORCA NEWS, THE Setmanari editat a Palma l'abril de 1959, amb el subtítol *The island's weekly in English*. Informava sobre els esdeveniments socials de les Balears i de la resta d'Espanya als visitants o residents a Mallorca. Desaparegué el desembre de 1962.

MALLORCA NOVA Butlletí d'informació, de periodicitat irregular, aparegut a Barcelona el juny de 1937. Se n'editaren dotze números fins al gener de 1938. Fou l'òrgan oficiós dels militants d'Esquerra Republicana Balear refugiats a Catalunya durant la Guerra Civil i mantengué una línia unitària antifeixista. Publicava principalment notícies sobre les activitats polítiques i militars dels esquerrans mallorquins a la zona republicana i sobre la repressió a Mallorca, mitjançant les seccions *Els nostres màrtirs* i *Mallorca endolada*. En fou director Francesc de Sales Aguiló Forteza. Es redactà íntegrament en català. (DG)

MALLORCA OBRERA Publicació de periodicitat irregular editada (1975-76) a Palma per les Comissions Obreres Anticapitalistes. En sortiren tres números, que oferien informació de caràcter sindical. Es publicava en castellà.

MALLORCA PAGESA Publicació editada a Montuïri (1979-82) i a Palma (des de 1982) per la Unió de Pagesos de Mallorca. De periodicitat irregular, publica articles d'informació i opinió sobre agricultura, ramaderia i medi ambient. Es publica en català.

MALLORCA PRO-VIDA Associació filial de Pro-Vida, constituïda a Palma el juny de 1983. Manifesta com a objectius la defensa de la vida humana no nascuda, el dret a la vida oposant-se a l'eutanàsia i un estricte compliment de la doctrina de l'Església sobre la sexualitat i la natalitat. N'és president Francesc Gilet Girart. Té la seu social a la plaça de Santa Eulàlia, de Palma.

MALLORCA SOCIALISTA Publicació editada a Palma des de 1977 pel Partit Socialista de Mallorca-Nacionalistes de Mallorca. Ha tengut diverses etapes. Inicialment era un butlletí informatiu. El març de 1978, es va convertir en una revista de periodicitat mensual, que va arribar a tenir una tirada de 8.000 exemplars. Oferia informació política de caràcter insular, nacional, estatal i internacional i articles de reflexió sobre el nacionalisme, l'esquerra i l'ecologisme. Va dedicar números especials a l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord —OTAN— i a les celebracions del Primer de Maig i del 31 de Desembre. N'era director Rafel Oliver Piguillén i en foren col·laboradors Damià Ferrà-Ponç, Sebastià Serra, Joan Perelló Ginard, Damià Pons i Pons, Bartomeu Carrió Trujillano i Josep Tur Mari. A partir d'octubre de 1982, va tenir periodicitat irregular. En una segona època (1985-87), fou trimestral. A partir de 1989, s'ha publicat la tercera època, també amb perio-

↓ *Mallorca socialista*

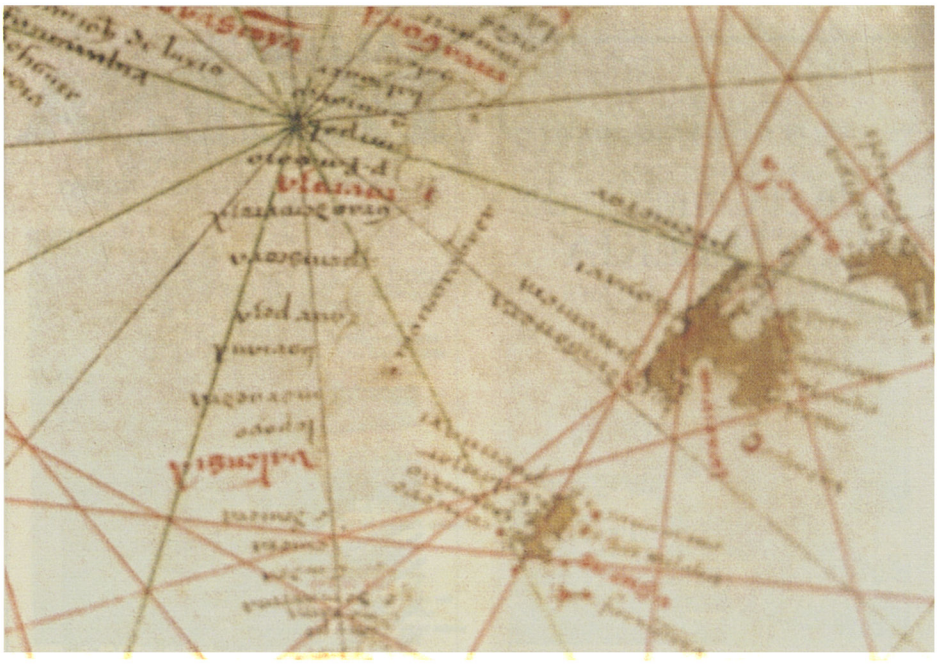

↑ Fragment d'una carta nàutica (s XV) del regne de Mallorques

dicitat trimestral. Entre el gener de 1990 i el gener de 1991, publicà un *Full Informatiu. Suplement de Mallorca Socialista*, que donava notícies puntuals sobre el nacionalisme a Mallorca. (AM)

MALLORQUES Nom amb el qual era coneguda l'illa de Mallorca durant l'Edat Mitjana. Aquest terme, en les formes Maioricas i Mailorques, ja apareix a Gènova i Flandes el s XII. Amb la conquesta catalana de 1229 passà a designar un ens polític, el regne de Mallorques, que abraça Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. El terme Mallorques desplaçà el clàssic de Balears. Durant els s XIII i XIV, Palma també rebé el nom de Mallorques (vegeu *Ciutat de Mallorques)*. Amb el Renaixement es revalorà el passat clàssic i el nom de Mallorques es substituí pel de Mallorca, en el cas de l'Illa, i pel de Palma, en el cas de la capital (1717). (PaC)

MALLORQUES, BERNAT DE Vegeu *Bernat de Palaol.*

b **MALLORQUES, FONT DE** Vegeu *Vila, font de la.*

MALLORQUES, MARS DE Nom amb el qual era coneguda la mar de l'arxipèlag balear el s XIV. (M)

MALLORQUÍ Es dóna aquest nom al conjunt de parlars catalans propis de Mallorca. El seu origen són els parlars portats pels repobladors procedents del Principat de Catalunya després de la conquesta del rei Jaume I, al s XIII. Tot i que la procedència d'aquests era variada, el fet que la majoria fossin de les comarques orientals explica que el mallorquí tengui una gran afinitat amb l'anomenat català oriental o central. Els principals trets que comparteix amb aquest, totalment o parcialment, són: la iodització, l'article salat, l'increment en -esc/ -eix dels verbs incoatius, la neutralització en posició àtona de les vocals [a], [ɛ], [e] i l'absència de [r] final, amb algunes excepcions. Aquests tres darrers trets són també generals al rossellonès i a l'alguerès, mentre que tots són compartits pel menorquí i l'eivissenc, amb els quals forma l'anomenat dialecte balear. Es pot descriure el mallorquí amb les següents característiques principals: en el vocalisme tònic, presenta majoritàriament un sistema de vuit vocals, /á/, /ɛ́/, /é/, /ə́/, /í/, /ɔ́/, /ó/, /ú/, propi també del menorquí occidental i de l'eivissenc llevantí (i el formenterer), però alguns parlars l'han reduït a set. A Lloseta, Alaró i Binissalem, s'ha produït el pas de la /ə́/ a /ɛ́/, com en català central, en menorquí occidental i en eivissenc ponentí; així, PIRA > pera mallorquí [pèrə], Lloseta, Alaró i Binissalem [pɛ̀rə]. A Porreres va iniciar-se aquest pas al principi del s XX, sense arribar a generalitzar-se, si bé al final del segle el canvi és encara present en algunes persones ancianes, majoritàriament dones. A Felanitx, Sant Joan i Maria de la Salut, el canvi ha estat /ɛ̀/ > /é/; així, enfront del mallorquí general cafè [kəfɛ̀], aquests pobles diuen [kəfé]. Al primer i al segon, el tancament ha arrossegat la /á/, que s'ha acostat al timbre de la /ɛ̀/ eliminada. A altres localitats, com Palma, Son Servera, Sineu, Campos, Pollença, Manacor, Capdepera, Lloret de Vistalegre i Ariany, hi ha hagut també palatalització o tancament de /a/, en major o menor grau, encara que no sempre de manera sistemàtica ni en tots els casos. El fenomen es manifesta sobretot quan la vocal es troba en context dentoalveolar (guitarra [gitɛ̀rə]), palatovelar (carn [kɛ̀rn]) o palatal (llarg [ʎɛ̀rk], xarxa [ʃɛ̀rʃə], butxaca [butʃɛ̀kə]). A Sineu /ə́/ s'ha fet /e/ en contacte amb un so palatal o palatovelar (esquena [əskénə]). En el vocalisme àton, el mallorquí general presenta la singularitat d'un sistema de quatre vocals: una d'anterior (/i/), una de central (/ə/) i dues de posteriors (/o/ i /u/). /ə/ representa la convergència, "neutralització" en termes fonològics, dels fonemes tònics /a/, /ɛ/, /ə/ i /e/, si bé aquest es manté no sistemàticament en determinats casos, mentre que /o/ representa la convergència de /ə/ i /o/ tònics. A la vall de Sóller, el sistema és només de tres unitats: /i/, /ə/ i /u/, convergint en aquesta darrera les tòniques /ɔ/, /o/ i /u/. El manteniment de /e/ àtona es produeix per analogia amb formes tòniques, però és un fenomen amb una realització personal desigual i que no afecta sempre les mateixes paraules, tot i que és territorialment general: pegar [pegá] ('jo [pék]'), nedar [nedá] ('jo [nét]'), peuet [pewát] ('peu [péw]'). També apareix /e/ davant vocal (crear, Teodora), en cultismes/ castellanismes, com meditar, empleat, especial, i en alguns altres casos diversos. A Sineu, /ə/ ha tornat /e/ en contacte amb un so palatal o palatovelar: cavall [k,eváʎ], Maria [mərie]. Respecte a /o/ i /u/, la distinció es fa sempre a Palma, Manacor, Pollença, Alcúdia, Campanet, Moscari, sa Pobla, Muro, Búger, Inca, Mancor de la Vall, Sineu, Sant Llorenç des Cardassar, Andratx i s'Arracó, on són freqüents les 'ultracorreccions', pronunciant amb [o] paraules que per etimologia haurien d'esser amb [u]; coriós, monicipal, Lloís, estodiar. A les altres poblacions, en canvi, /o/ ha passat a /u/ davant /í/ o, en certs casos, /ú/ (i, per analogia, als derivats o variants de flexió, en els quals la /i/ i la /u/ són àtones), i en molts de casos fins i tot davant /i/ àtona. A Deià, Cala Rajada i Son Servera en la parla dels

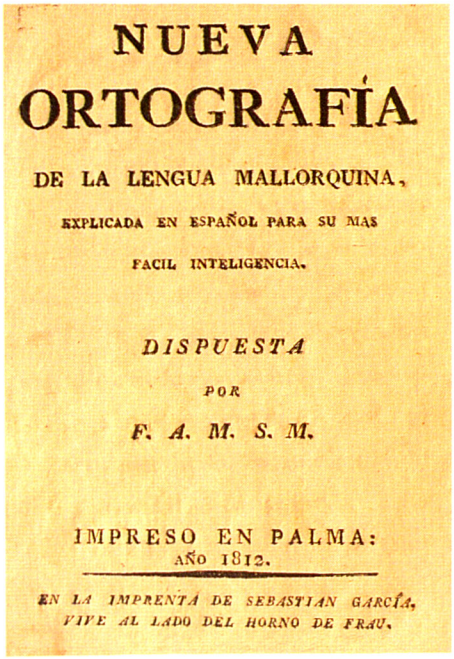
NUEVA
ORTOGRAFÍA
DE LA LENGUA MALLORQUINA,
EXPLICADA EN ESPAÑOL PARA SU MAS
FACIL INTELIGENCIA.
DISPUESTA
POR
F. A. M. S. M.
IMPRESO EN PALMA:
AÑO 1812.
EN LA IMPRENTA DE SEBASTIAN GARCÍA,
VIVE AL LADO DEL HORNO DE FRAU.

↑ *Nueva ortografía de la lengua mallorquina* (1812)

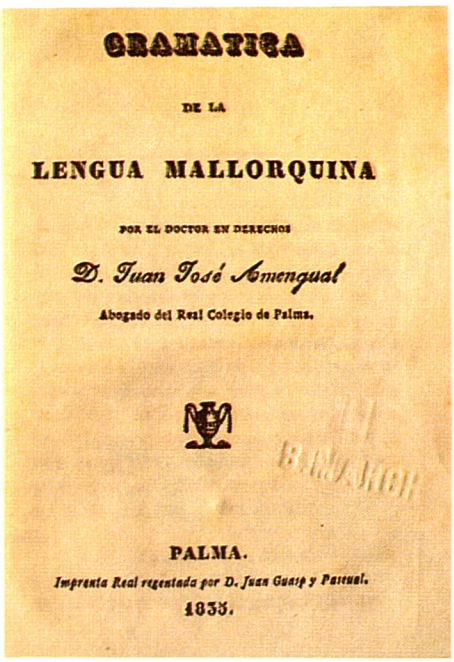
GRAMATICA
DE LA
LENGUA MALLORQUINA
POR EL DOCTOR EN DERECHOS
D. Juan José Amengual
Abogado del Real Colegio de Palma.
PALMA.
Imprenta Real regentada por D. Juan Guasp y Pascual.
1835.

↑ *Gramática de la lengua mallorquina* (1835)

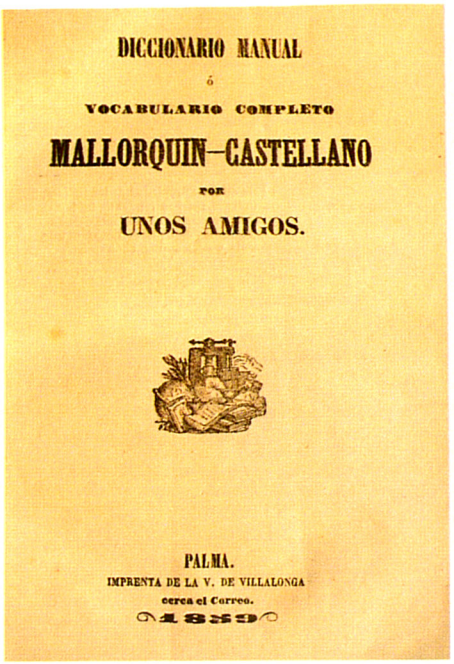
DICCIONARIO MANUAL
Ó
VOCABULARIO COMPLETO
MALLORQUIN-CASTELLANO
POR
UNOS AMIGOS.
PALMA.
IMPRENTA DE LA V. DE VILLALONGA
cerca el Correo.
1839

↑ Diccionari mallorquí-castellà (1839)

més vells, a més a més, també es pot sentir /u/ la /o/ final. Així, costa - costeta [kostàtə], Sóller [kustàtə]; porro [pòrro], Sóller, Deià, Cala Rajada, Son Servera [pòrru]; copia - copià [kopia] - [kopiá], Sóller i altres [kupıa] - [kupiá]; botifarra [botifàrə], Sóller i altres [butifàrə]. Altres fenòmens fonètics que afecten les vocals són la pèrdua de la -a etimològica en els mots esdrúixols en -ia (família [famíli]); no realitzada, però a Felanitx i —sobretot entre els més grans— a Artà i Capdepera. La monoftongació de [gua] / [qua] àtons originals en [go] / [ko] (guardar [gordá], Sóller [gurdá], quartera [kortérə], Sóller [kurtérə] i la diftongació freqüent de [o] àtona inicial (ofegar [əwfəgá], ovella [əwvéᵊə]), en síl·laba oberta. El primer acosta el mallorquí al rossellonès, mentre que el segon és bastant general en català i el tercer és normal sobretot en lleidatà, tarragoní i tortosí. Quant al sistema consonàntic, compost per 21 unitats fonològiques (/b/, /p/, /m/, /v/, /f/, /d/, /t/, /z/, /s/, /n/, /l/, /ʎ/, /r/, /ɾ/, /ʃ/, /ʒ/, /j/, /ɲ/, /g/, /k/, /w/), a part de l'absència de -r final, amb l'excepció d'alguns monosíl·labs —pur, per [pur], [per]— i cultismes —militar [militár]—, la [r] sona, a més a més, en els infinitus verbals quan no és final, sinó que va seguida de pronom enclític: anar [ənà], però anar-hi [ənərí]). El mallorquí en general coincideix amb la major part del català central i amb l'eivissenc, per una més gran ocurrència del fonema /j/, com a resultat del fenomen conegut per iodització. La iodització és el resultat en /j/ de l'evolució dels grups secundaris llatins C'L (P'L, T'L), G'L i LY, modernament realitzat [ʝ] entre vocals a tot Mallorca, excepte en aquells pobles on ha desaparegut en aquesta posició (sa Pobla, Muro, Santa Margalida, Maria de la Salut, Sineu, Montuïri, Porreres, Campos, Sóller), coincidents així amb el menorquí: APICULA > abella [bá-ə], [béə], REGULA > rella [rəᵊə]. [rèə], PALEA > palla [páᵊə], [páə]. A Artà, Petra i a qualque altre població la desaparició de /j/ només s'ha produït darrere la vocal [u]: PALEA > [páᵊə], FOLIA > fulla [fúə], VETULA > vella [véə], COCHLEARIA > cullera [kuérə], FILIA > filla [fíə], CONICULA > conilla [konírə], són casos generals i s'expliquen per la proximitat articulatòria de /j/ i les vocals anteriors /e/ i /i/, que l'absorbeixen. A final de mot, /j/ s'ha mantengut generalment, fent diftong amb la vocal anterior, però a algunes poblacions, entre les quals Palma, darrere [i] ha estat també absorbit per aquesta vocal: MIRACULU > mirall [miráj], SCOPULU > escull [əskúj], ALLIU > all [áj], FILIU > fill [fíj], [fí]. D'altra banda, però, el mallorquí se separa del català central i s'acosta, en canvi, al tortosí, al valencià, al menorquí i a part de l'eivissenc, per una més freqüent ocurrència de la lateral geminada [lː] en posició interior de mot, com a conseqüència de la no palatalització, i assimilació del primer element, dels grups secundaris llatins etimològics T'L, D'L, J'L I G'L: SPATULA > espatla [əspálːə], AMIGDULA > ametla [əmèlːə], BAJULU > batle [bálːə], VIGILARE > vetlar [vəlːá]. L'algueròs, modernament, ha acurçat aquesta [lː] original, [aspála], procés avançat també a part del tortosí i del valencià septentrional i meridional, però inexistent a les Balears. Els parlars de Palma, Valldemossa, Pollença, Son Servera, Felanitx, Manacor, Sant Llorenç des Cardassar, Calvià, Algaida, Santanyí, Marratxí, Sant Joan, Sineu i ses Salines presenten la particularitat única dins el conjunt dialectal català de les velars palatalitzades [kˌ] i [gˌ], variants dels fonemes /k/ i /g/, realitzades davant [i], [e], [ɛ], [a] i [ə], i en posició final absoluta de mot postvocàlica i postconsonàntica: quilo [kˌílo], queixa [kˌéʃa], esquerre [əskˌèrə], casa [kˌázə], cafè [kˌəfè], ruc [rúkˌ], trenc [trə́nkˌ]. El parlar de Sóller té una altra particularitat: la generalització de la [ʀ] "francesa" i de la substitució de /ʎ/ per /j/, també per influència del francès, d'on la pronúncia [káʀu] carro i [jét] llet. La primera també es pot sentir a s'Arracó, mentre que aquesta darrera ha començat darrerament a estendre's per tota l'Illa per influència no del francès, sinó del castellà. Com el menorquí, l'algueròs i bona part del valencià, el mallorquí manté l'articulació de l'oclusiva dental [t] darrere lateral i de [k] i [t] darrere nasal: alt [ált], banc [bàŋk], pont [pònt]. En el fonema /ʒ/, el mallorquí presenta la realització africada [dʒ] en el sufix -ejar [əʤá] i en algunes formes lèxiques d'ús bastant freqüent: llegir [ʎəʤí], regir [rəʤí], corregir [korəʤí], truja [trúʤə]; també es troba [dʒ] en plurals o femenins corresponents a masculins singulars en -[tʃ]: passeig-passejos [pəsáʤos], roig-rojos

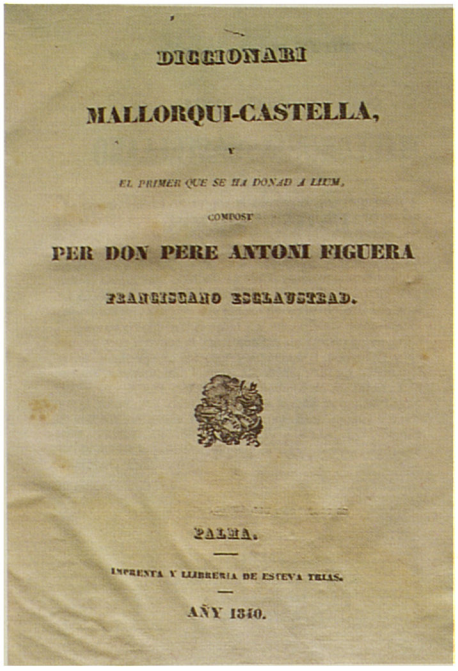
DICCIONARI

MALLORQUI-CASTELLA,

Y

EL PRIMER QUE SE HA DONAT A LLUM,

COMPOST

PER DON PERE ANTONI FIGUERA

FRANCISCANO ESCLAUSTRAT.

PALMA.

IMPRENTA Y LIBRERIA DE ESTEVA TELLS.

AÑY 1840.

↑ Diccionari mallorquí-castellà (1840)

DICCIONARI

MALLORQUÍ-CASTELLÀ

PER

UN MALLORQUÍ, AFICIONAT À SA SEVA LLENGUA;

AB COL·LABORACIÓ

DE VARIOS LITERATS ENTESOS Y CULTIVADORS DE S' IDIOMA

DE SA SEVA PATRIA.

PALMA DE MALLORCA,

1879.

↑ Diccionari mallorquí-castellà (1879)

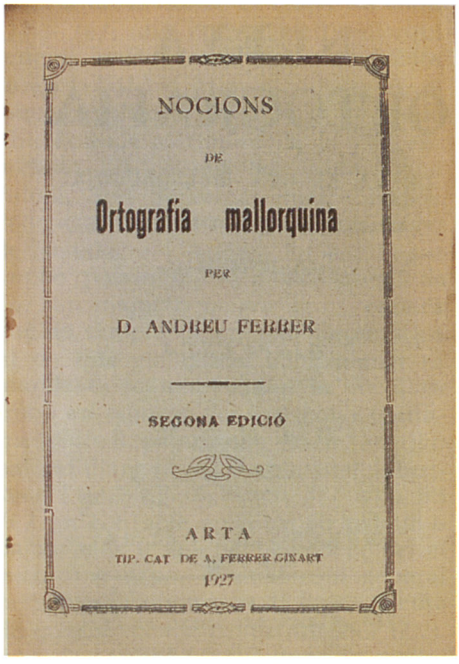
NOCIONS

DE

Ortografia mallorquina

PER

D. ANDREU FERRER

SEGONA EDICIÓ

ARTA

TIP. CAT DE A. FERRER GINART

1927

↑ Andreu Ferrer, *Nocions de ortografia mallorquina* (1927)

[rɔ̀dʒos] - roja [rɔ̀dʒə] - roges [rɔ̀dʒəs]. Boig ha estès l'al·lòfon africat sord al plural botxos [bɔ̀dʒos], al femení botxa [bɔ̀dʒə] i a tots els derivats (botxada). És un tret fonètic singular del mallorquí i del menorquí l'assimilació sistemàtica de les consonants oclusives orals i les fricatives labiodentals, en posició implosiva, a les següents, totalment o parcialment: subdividir [sudd ividí], cap viu [kavvíu], cop fort [kɔffòrt]. També s'assimila la bategant a una lateral (dur-lo [dulːó], per llimar [pəʎːimá]), i la fricativa alveolar a la vibrant (és rosa [ərːɔ̀zə]) i a les laterals (es llum [əʎːúm]). Aquesta davant fricativa alveolar o palatal es fa oclusiva: (sis sants [sitsáns], es xarop [ətʃrɔ̀p], dos joves [dɔdʒɔ́vəs]), i sol tornar [ɾ] davant una oclusiva oral (esbucar [ərbuká], pes camí [pərkəmí]), una oclusiva nasal (esmolles [ərmɔ̀ʎəs]) o una fricativa labiodental (es foc [ərfɔ̀k]). Una altra característica és el desplaçament de l'accent del verb al darrer pronom en les combinacions en què aquest va darrera aquell (imperatiu, infinitiu, gerundi): retirau-vos [rətirawvós]. passar-hi [pəsərí]/[pəsarí], mostrant-los-ho [mostranlozó]. En morfologia nominal, és remarcable l'existència en mallorquí d'un grup nombrós de formes lèxiques amb pèrdua de [z] intervocàlica, conservada a la majoria dels altres dialectes i a la llengua normativa: acuar (acusar), aguiar (aguisar), camia (camisa). Quant a la flexió nominal, el mallorquí, com el menorquí i el valencià, fa en -s el plural dels mots masculins amb lexema en -[st] i -[sk] (trists, boscs), però el fa modernament en -os en el cas dels lexemes acabats en [dʒ] (desitjos, rajos). Per altra banda, com el menorquí, l'alguerès, el català central, el rossellonès i el català nord-occidental, no restitueix la n final lexemàtica en els plurals dels noms paroxítons que l'han eliminada en singular (homenet - home - homes, enravenar - rave - raves). En la flexió verbal, el mallorquí manté un paradigma més acostat als parlars medievals, paral·lel parcialment només a alguns dialectes perifèrics occidentals, el qual evita la confusió morfèmica entre les distintes conjugacions i els diversos modes: la primera persona del singular del present d'indicatiu té el morfema - (cant, perd, sent, partesc); la primera i la segona persones del plural del present d'indicatiu són en -am i en -au (cantam - cantau) a la conjugació en -ar (i es distingeixen així del subjuntiu, cantem - canteu); en -em i en -eu (correm - correu, perdem - perdeu) a la conjugació en '-er/ -er/ -re, i en -im i en -iu (sentim - sentiu) a la conjugació en -ir. L'imperfet de subjuntiu és en -às, -asses/assis, als verbs de la conjugació en -ar (jo cantàs, tu cantasses/cantassis); en -és, -esses/ essis, als verbs de la conjugació en -er/ '-er/ -re (jo perdés, tu perdesses/ perdessis), i en is, -isses/issis a la conjugació en -ir (jo partís, tu partisses/ partissis. El present de subjuntiu té en el parlar de les generacions mitjana i jove les desinències -i, -is, -i a les persones del singular i -in a la tercera persona del plural (que jo canti/corri/ senti), però són vives encara, entre els més vells i també els joves d'alguns pobles, les desinències més antigues -a, -es, -a i -en en els verbs en -er/ '-er/ -re i en -ir, i a dur (que jo vulga/senta/ duga). Els verbs en -ènyer, -èixer i -éixer i els incoatius en -ir, presenten lexema amb oclusiva velar final etimològica ([k], [g]) en la primera persona del present d'indicatiu i en totes les del present de subjuntiu (estrenc - estrengui, conec - conegui, cresc - cresqui). Malgrat la tendència general a conjugar com a incoatius (amb l'increment -esc o -eix-, com en tot el català oriental, a les tres persones del singular i a la tercera del plural dels presents d'indicatiu i subjuntiu) els verbs en -ir, en mallorquí es conserven, amb més o manco vitalitat segons el verb, les formes pures de ferir (fér, férs, fér), penedir-se (em penet, et penets, es penet), tenyir (tiny, tinys, tiny), vestir (vest, vests, vest), entre d'altres. En els verbs irregulars, cal remarcar les formes conservadores som (jo), d'esser/ser, muir i muira - muires, de morir (poc usades, però, pels joves) i veres - véu - vérem/ves - vesses/vessis de veure; tenir i venir mantenen la vocal e a totes les formes rizotòniques i rizoàtones (tenc/vénc, tengueres/ vengueres, tenia/venia, tengut/vengut). Són conservadors també els participis fuit (de fugir), duit (de dur), frit (de fregir) i estat (d'esser/ser). En canvi, són innovadores formes com queim - queis, creim - creis, feim - feis, reim - reis i veim - veis, dels verbs caure, creure, fer, riure i veure, sorgides per analogia de les antigues, i també conservades, deim - deis (de dir) i duim - duis (de dur). Modernament,

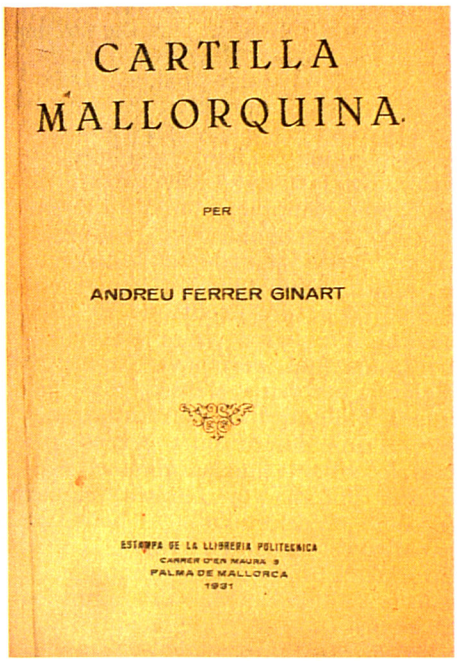

↑ Andreu Ferrer, *Cartilla mallorquina* (1931)

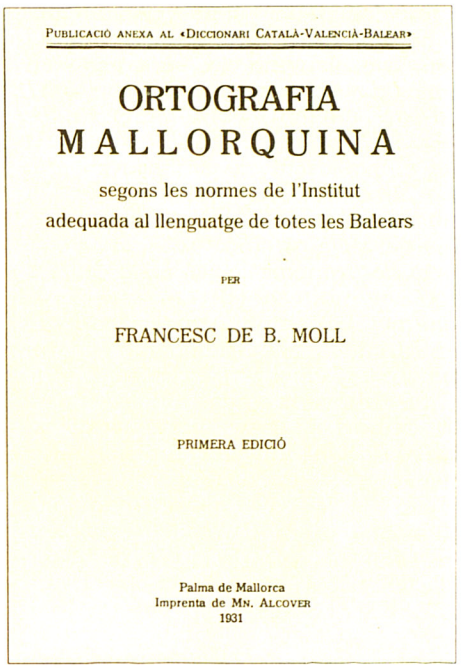

↑ Francesc de Borja Moll, *Ortografia mallorquina* (1931)

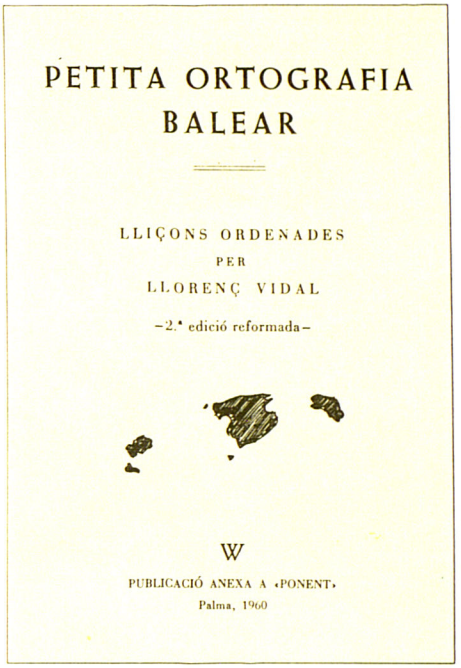

↑ *Petita ortografia balear* (1960)

també s'ha escampat la forma analògica esteim - esteis, per estam - estau, sentida com a molt vulgar. I representen també una innovació les desinències -iguem, -igueu de la primera i la segona persona del plural del present de subjuntiu dels verbs en -ir (sentiguem - sentigueu), que alguns parlants estenen també als verbs en re (perdiguem - perdigueu) i, fins i tot, a les altres persones del mateix temps de totes les conjugacions (que jo càntiga, que tu pèrdigues, que ell séntiga). Són finalment remarcables, en morfologia verbal, les formes alterades de l'imperatiu singular dels verbs en -re i en -ir, quan duen afegit un pronom complement que desplaça l'accent a la darrera síl·laba: rompre - romp (tu) - rompé'l, prendre - pren (tu) - preni'l, servir - serveix (tu) - serveix (tu) - servi'l. En els temps composts, és fàcil encara sentir frases com, 'som anat a veure en Joan' o 'em som despert molt prest', amb esser com auxiliar de verbs intransitius de moviment o reflexius, igual que a la llengua clàssica; però aquestes construccions són pròpies ja només de les persones més grans, les quals, fins i tot, en fan un ús abusiu ('som llegit el diari'); entre els joves, pràcticament només es fa la construcció amb haver sempre. En una darrera referència a les formes verbals, cal dir que en el mallorquí parlat coexisteixen el perfet simple (sense, però, la 1ª persona singular) i el perfet perifràstic (vaig anar, anares/vares anar, amb una tendència entre els joves a usar més el perifràstic. En les formes de l'article determinat és on el mallorquí té una diferenciació més sentida per tots els catalanoparlants no insulars: coexisteixen, amb usos complementaris dins la parla col·loquial, els articles proviments del llatí *ipsum, ipsam* i els provinents del llatí *illum, illam*, excepte a Pollença, on només s'usen aquests darrers. Aquest sistema de doble forma d'article és també propi de les altres illes Balears i d'alguns indrets del català central, com a la Costa Brava. Els paradigmes són: *ipsum* > es/s'/so, *ipsam* > sa/s', *ipsos* > sos (es), *ipsas* > ses; *illum* > el/l'/lo, *illam* > la/l', *illos* > los (els), *illas* > les. Les formes d'ús contextual més general són es/s' - sa/s', el/l' - la/l' (singular), es - ses, els - les (plural); sa i el - la s'usen davant consonant (sa camia, el Papa, la Reina), s' i l' s'usen davant vocal (s'os, s'anca, l'infern, l'Ascensió), es - ses i els s'usen davant consonant i davant vocal (es peu, es peus, es homos [əʤˈbmos], ses camies, els Reis), mentre que so - sos apareixen només darrere la preposició [ən] (amb o en) i davant consonant ('hem vengut amb so tren', 'pensava en sos meus embulls'), si bé hi ha una tendència a ignorar-les per una part dels joves ciutadans més castellanitzats. A Pollença, el ha tornat [u] i els ha tornat [u] davant consonant i [uz] davant vocal, en els contexts més generals: el cap [uk,áp], els caps [uk,áts], els homos [uzˈbmos]. L'article lo té un ús restringit en tot el mallorquí a unes determinades expressions, sempre darrere tot: 'tot lo dia', 'tot lo sant dia', 'tot lo dematí', 'tot lo món'. Però a Pollença, a més a més, apareix parallelament a la més general a l'Illa so, i també los i sos: 'hem vengut amb lo tren', 'pensava en los meus embulls'. Quant als usos complementaris de les formes d'*ipsum* i d'*illum*, a tota l'Illa, llevat de Pollença, les primeres són les més freqüents dins el parlar col·loquial, ja que s'usen en general davant qualsevol substantiu, mentre que les segones apareixen només a determinades locucions o amb uns substantius de característiques particulars, com per exemple: a) en expressions temporals ('a l'hora d'ara', 'a l'instant', 'són les tres', 'la setmana passada'), b) en expressions de manera ('a les fosques', 'a la babal·là'), c) en expressions de lloc ('a la dreta', 'a l'aire'), d) en expressions de quantitat ('a la plena'), e) amb noms d'edificis, institucions, llocs o conceptes considerats únics per la seva grandesa o importància ('la Sala' [edifici de l'Ajuntament], 'la Sapiència', 'l'Hospital', 'la pagesia', 'el món', 'la mar'), f) amb noms d'institucions, objectes, conceptes o dignitats d'origen religiós ('l'Església', 'l'orgue', 'el cel', 'la Mare de Déu', 'el Papa', 'el Corpus', 'la Mort', 'el dimoni'), g) en conceptes mariners ('pescar al bou', 'el fil'), h) a determinats topònims ('l'Horta' [Sóller], 'la Bonanova', 'la Real', 'la Riba', 'l'Olla'), i) a frases fetes i expressions diverses ('prendre la fresca', 'com l'anell al dit', 'net com la plata', 'blanc com la neu', 'posar fil a l'agulla', 'venir a la mala hora'). A Pollença, en tots aquests casos, el - la conserven la pronúncia general ([əl], [lə]). En mallorquí col·loquial és normal també l'article lo

substantivitzador, introduint expressions de sentit abstracte o generalitzat, de sentit intensificador i en modismes diversos ('lo interessant', 'lo de sempre', 'lo mateix', 'lo més prest possible', 'a lo millor'); és un ús d'origen castellà no acceptat normativament. Per altra banda, cal remarcar que la llengua culta mallorquina ha emprat sempre tradicionalment amb exclusivitat les formes d'article derivades d'*illum*, les úniques que es troben a tota la documentació històrica, a les obres dels grans autors illencs (amb molt poques excepcions als s XVIII i XIX) i a les oracions, i freqüents a les gloses i als romanços populars. En la formació de paraules per sufixació, cal destacar els derivats en -arro, amb valor augmentatiu-pejoratiu (veuarra, cotxarro); en -el·lo (moixel·lo), en -il·lo (canil·lo), en -í (peuí), en -oi (caminoi), amb valor diminutiu-afectiu; i en -etxo, -utxo (amb valor pejoratiu (pobletxo, casutxa). Sovint aquest sufixos es combinen entre ells o amb altres per esser més expressius (moixetel·lo, canetil·lo, camarrines, casetutxa). En mallorquí modern hi ha una tendència a usar exclusivament les formes plenes dels pronoms dèbils, tan darrere com davant el verb (me creu, se pentina, mos crida, vos enyora); així i tot, és encara ben normal sentir dir, sobretot a gent gran: em creu, es pentina; però no s'usen ja, bé que es troben a cançons populars i a texts del s XIX, ens o us (eus). En els pronoms forts, són generals a la llengua col·loquial noltros i voltros, però la llengua culta sempre ha preferit nosaltres i vosaltres. En els possessius, s'han generalitzat els adjectius (el) meu, (el) teu, (la) meua/meva, (la) teua/teva. Els determinants mon, ton, son/ma, ta, sa, apareixen només davant pare i mare (mon/ton/son pare, ma [mu]/ta/sa mare). En referència a la sintaxi, cal dir d'entrada que el mallorquí no se separa gaire dels altres dialectes catalans. Es pot remarcar, potser l'absència de la partícula negativa pas (no... pas), la combinació de pronoms febles el/la/els/les + objecte indirecte (el t'enviaré, la vos donaré) el manteniment ferm de la concordança del participi amb els pronoms complements (l'he vista, els he sentits, m'ha acompanyada) i, fins i tot, amb el subjecte (ha venguda na Maria) o el substantiu complement (he enviada na Joana a comprar), i la presència de la partícula introductòria d'oracions exclamatives ell, molt expressiva: 'ell saps que ho és, de beneita!', 'ell no et pensis que m'enganaràs!'. En el lèxic, el mallorquí, tot i esser considerat "català oriental" també en aquest component, presenta una diferenciació important respecte al català central, però menys respecte als altres dialectes perifèrics, llevat de l'alguerès, i és pròxim, sobretot, al menorquí i, en menor grau, a l'eivissenc. Molts d'aquells mots que els mallorquins identifiquen com a "propis", per contrast amb els de Barcelona —únic punt de referència extern que minimament coneixen—, són en realitat compartits per altres parlars de les àrees laterals; així, arena (a les Balears, el Camp de Tarragona, Catalunya occidental, València, Tortosa, l'Alguer), besada (a les Balears, València meridional, Tortosa), brossat (a Menorca, Catalunya occidental, el Camp de Tarragona, la Cerdanya, Tortosa), ca (a les Balears, el Capcir), calces (a les Balears, Franja d'Aragó, Tortosa, València, l'Alguer). Tanmateix, és veritat que el mallorquí té paraules exclusives, qualcunes del llenguatge més corrent i altres de més infreqüents; ho són, per exemple: biuló, calçons blancs, doi, entaferrar, esburbat, grampó, grifó, guardapits, ensofronyar, nigul, tassó, téntol. I també n'hi ha que, no essent exclusives de l'Illa, tenen aquí un sentit propi: albelló, cocarroi, manegot, mansiula, pardal. Hi ha alguns mots que, a més d'esser purament mallorquins, són únicament típics d'uns determinats pobles, per exemple: xítxero (mossarabisme), estiregassó ['pèsol'] (a Llevant); xítxol ['pèsol d'esclovellar'], babaiana ['papallona'], pinya-rata ['ratapinyada'] (a Sóller i Inca); manganella [espècie de cuc] (a Manacor); grescos ['raïssons'] (a Mancor de la Vall, Lluc-major, Santa Eugènia). A Pollença és típic el mot xic (al·lot), general en català occidental. L'aportació àrab al mallorquí general no és tan important com ho pot fer creure la toponímia d'aquest origen; entre els arabismes més normals hi ha: albercoc, albergínia, alberjó, alfàbia, alimara, ancolla, a betzef, atzabó, atzeb, cadaf, cascall, garrova, racó, setrill, tafona, xerec. D'aquests, però, només alberjó, alimara, atzabó, atzeb, cadaf són típics de Mallorca. A Sóller, i en menor mesura a s'Arracó, s'han introduït alguns francesismes, a conseqüència de les intenses relacions dels habitants d'aquests pobles amb França, a la darreria del s

↓ Francesc de Borja Moll, *El parlar de Mallorca* (1980)

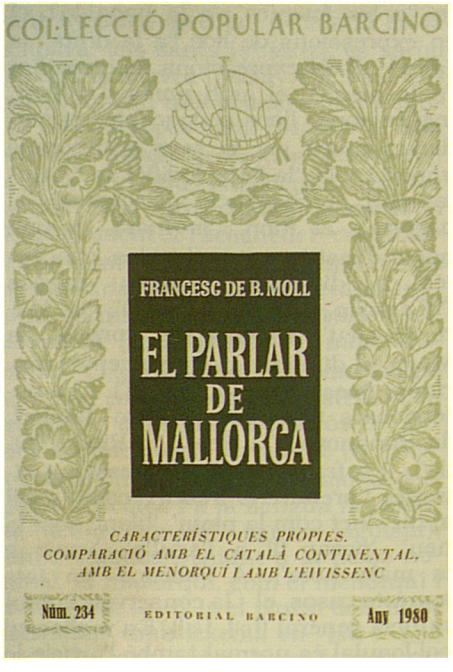

↓ Obra sobre la Llei de Normalització Lingüística a les Balears

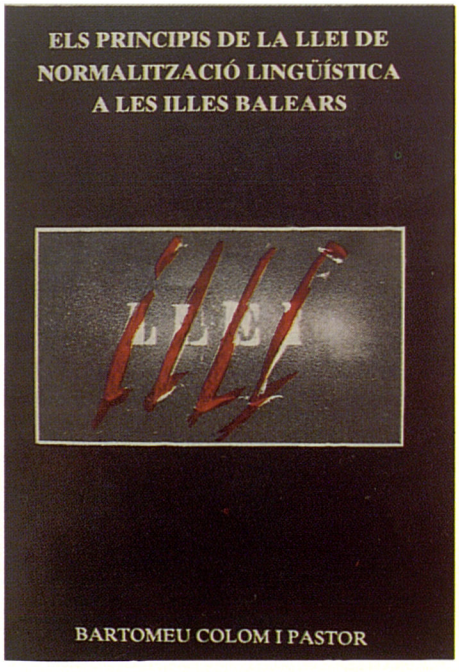

↓ Estudi sobre la llengua i l'escola a les Balears

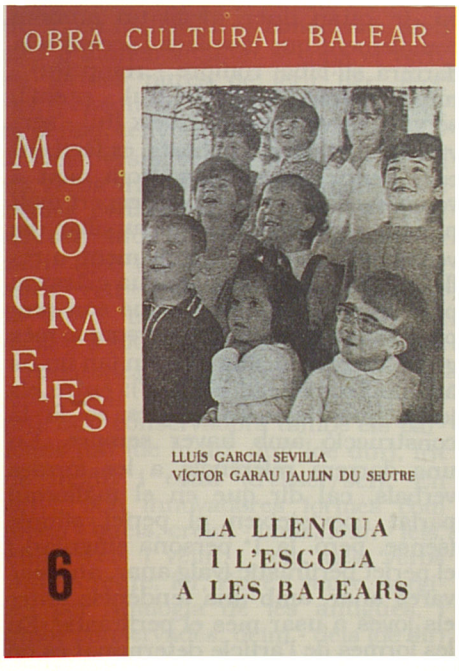

↑ Mapa de Mallorca amb les àrees dels parlars més diferenciats

XIX i primera meitat del s XX. Entre els més usuals hi ha beta-rave ("remolatxa"), bullota ("bossa d'aigua calenta per escalfar el llit"), carrota ("pastanaga"). L'alteració més important sofrida pel lèxic mallorquí original ha estat deguda a la interferència castellana, llengua que començà a esser present a l'Illa —si bé encara de manera molt superficial i minoritària— al s XVI. Qualcuns dels castellanismes usats col·loquialment (algun, fins i tot normativament) daten ja d'aquest segle (alabar, barato, despedir-se, pastilla, rebosillo, resar, xiste), uns altres es troben des del s XVII (adelantar, averiguar, cisne, enagos, ganància, llàstima, llimosna, rato), i n'hi ha ja bastants més del s XVIII, quan la llengua catalana deixà d'usar-se oficialment i s'imposà la castellana, (ajuntament, algo, asquerós, assustar, banyo, bendició, bodega, desde luego, enterar-se). Però quan realment la interferència castellana es va fer notar va esser a partir del s XIX, amb les innovacions tecnològiques i socials que comportaren tota una terminologia nova i un ús molt més estès de la llengua oficial. Del s XIX són, per exemple: abarcar, abogat, acantilat; i del s XX, entre molts d'altres: abasteixement, aro, beldat, bolso. Qualcuns d'aquests castellanismes, el més arrelats o indispensables, han estat admesos per la llengua normativa, però la majoria encara són considerats "barbarismes" i han d'esser substituïts per les paraules genuïnes, sovint conegudes pels parlants i amb les quals quasi tots aquells han coexistit. S'ha d'esmentar també l'onomàstica, és a dir, els llinatges i els noms de lloc. Dels primers, s'ha de dir que la gran majoria són noms de formació catalana transportats a Mallorca amb la conquesta, molts dels quals són, simplement, gentilicis, és a dir, indiquen procedència d'un lloc català o de fora, (Alemany, Català, Despuig, Espanyol, Pisà, Sard) o topònims del Principat de Catalunya (Alcover, Amer, Balaguer, Campomar, Manresa, Martorell, Rosselló, Valls); però n'hi ha uns quants, molt pocs, que són aràbics i originats en els musulmans que restaren a l'Illa

↑ Portada del vocabulari de barbarismes (1983)

després de la conquesta (Bennàsser, Binimelis, Massot, Mesquida). Uns altres són llinatges d'origen castellà arribats segles enrere i que han estat catalanitzats (Garcia/Garcias, Gomis, Llopis, Piris), cosa que ja no succeeix amb els nombrosos cognoms castellans incorporats recentment a la societat mallorquina. Dels noms de lloc, s'ha de fer esment que es troba enmig de la nombrosa toponímia catalana, la més abundant, una quantitat important de noms anteriors a la conquesta, molts dels quals són d'origen àrab (Alcanada, Algaida, Banyalbufar, Biniamar, Binissalem, Deià, Fornalutx, Magaluf, Valldemossa) bastants de mossàrabs (Andratx, Bunyola, Caimari, Campanet, Costitx, Crestatx, Muro, Pòrtol) i qualcuns de pre-romans (Artà, Búger, Cúber, Selva, Sóller). El Terreno és un topònim castellanitzant que apareix ja al s XVIII. (JCP)

MALLORQUÍN, EL Primer vaixell mallorquí propulsat per vapor. Fou adquirit (1837) a les drassanes *Druffus and Co*, d'Aberdeen (Regne Unit), per l'Empresa del Paquet de Vapor «Mallorquín» constituïda amb l'objecte d'establir per primera vegada una línia regular entre Palma i Barcelona. Tenia 45 m d'eslora, 9 m de mànega i 3 m de puntal. Amb una potència de 120 cavalls, assolia una velocitat màxima d'onze nus. Dugué a terme el seu primer viatge a Barcelona el 6 d'octubre de 1837. Cobrí aquest servei amb un viatge setmanal, fins que fou substituït (1850) pel «Barcelonés». El 1838, traslladà

Frederic Chopin i George Sand a Mallorca. També hi viatjaren Jean Joseph Bonaventure Laurens, Charles Dembowski i Josep Antoni de Cabanyes. Entre 1859 i 1860, prengué part a la guerra d'Àfrica. El 1860, tornà a Mallorca i, el 1861, fou adquirit per l'Empresa Mallorquina de Vapors i, poc temps després, desballestat.

MALLORQUÍN, EL Diari editat a Palma entre el desembre de 1856 i l'agost de 1861. Va sorgir de la fusió de *Diario de Palma* i *El Balear*. A partir del 21 d'agost de 1857 se subtitulà *Diario de Palma*. De caire moderat, defensà la religió catòlica i s'oposà a les idees progressistes. En fou director Francesc Alcalde i hi col·laboraven Joan Corró Coll i Felip Guasp Vicenç. Era redactat íntegrament en castellà i tenia 4 pàgines. S'editià a la impremta de Felip Guasp. ■ Publicació setmanal editada a Palma entre el març i l'agost de 1889. Tenia 4 pàgines i s'editava a la impremta de Joan Vilallonga. L'única referència de la seva publicació és la cita feta al catàleg de publicacions periòdiques de Mallorca, de Lluís Alemany Vich. ■ Diari editat a Palma entre l'abril i el juliol de 1900. En varen aparèixer 75 números i se subtitulà *Diario de la tarde*. Era l'òrgan dels liberals mauristes i publicà alguns discursos d'Antoni Maura. En fou director Fèlix Escalas Chameni i tenia la redacció i l'administració al Centre Liberal Dinàstic. Era redactat íntegrament en castellà i tenia 4 pàgines. S'editià a la impremta de Josep Tous i, a partir del número 40, a la impremta Mallorquina.

«EL MALLORQUÍN»

Hom comprà a Anglaterra un petit vapor, que no pot lluitar contra els vents del nord, tan terribles en aquells paratges, però que, quan el temps és serè, transporta un cop per setmana fins a Barcelona dos-cents porcs i, a més, uns quants passatgers.

Fa goig de veure els miraments i la tendresa amb què són tractats a bord els senyors (no em refereixo als passatgers), i l'amor amb què els dipositen a terra. El capità del vapor és un home molt amable que, de tant viure i enraonar amb aquestes nobles bèsties, n'ha adoptat completament el crit i fins i tot una mica la desimboltura. Si un passatger es queixa del soroll que fan, el capità contesta que és el so de les monedes d'or rodolant sobre el taulell. Si alguna dona és nyeu-nyeu fins al punt de fixar-se en la infecció que hi ha escampada pel vaixell, hi ha el seu marit que li contesta que els diners no fan mala olor i que sense els porcs ella no tindria ni el vestit de seda, ni el barret de França, ni la mantellina de Barcelona. Si algú està marejat, que no intenti reclamar ni la més petita atenció per part dels membres de la tripulació, ja que els porcs també estan marejats i, a ells, aquesta indisposició els ve acompanyada d'un llanguiment esplínic i d'una falta de ganes de viure que s'han de combatre tant sí com no. Aleshores, abjurant tota compassió i tota simpatia per tal de mantenir amb vida els seus benvolguts clients, el capità en persona, armat d'un fuet, es precipita enmig dels porcs i, darrere seu, els mariners i els grumets, i cadascun agafa el que li cau a les mans, un una barra de ferro, un altre un tros de corda: en un instant tota aquella tropa muda i ajaguda sobre el costat és fustigada paternalment i obligada a aixecar-se, a remoure's i a combatre la influència funesta del balanceig amb aquella emoció violenta.

George Sand, *Un hivern a Mallorca* (1992)

■ Publicació setmanal editada a Buenos Aires entre 1904 i 1907. Fou fundada per Josep Garcias Moll i se subtitulà *Semanario noticioso y de intereses baleares*. Tractava sobre qüestions culturals i les relacions entre les Balears i els seus emigrants a l'Argentina. En fou el director Pere Pizà Oliver i l'administrador, Bartomeu Arbós. Era redactada en castellà i s'edi-

↓ Dibuix del vaixell *«El Mallorquín»*

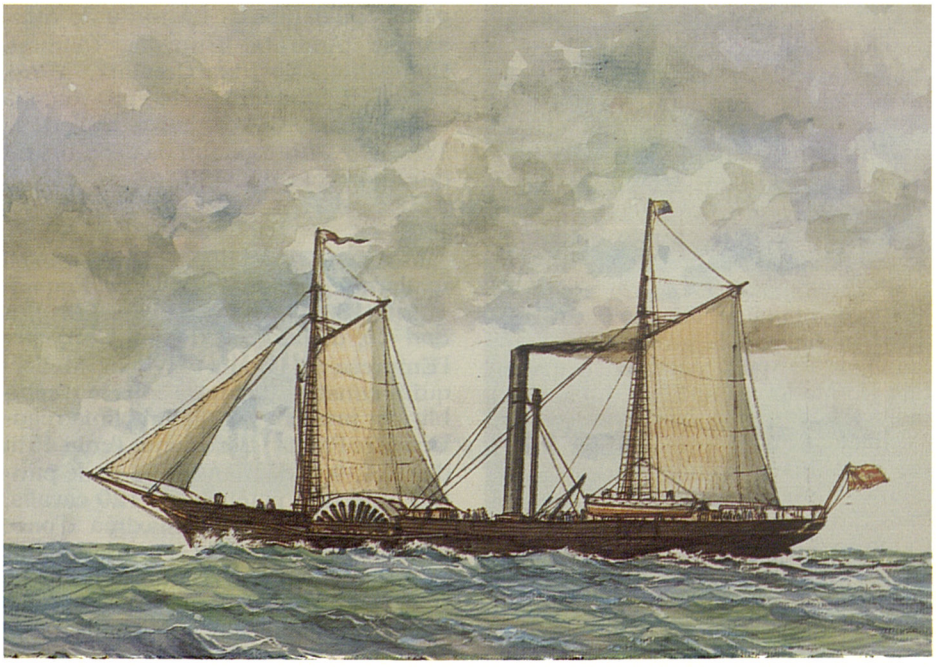

↓ Portada del diari *El Mallorquín (1856)*

EL MALLORQUIN.

SABADO 6 DE DICIEMBRE DE 1856.

Seccion oficial.

Folletin.

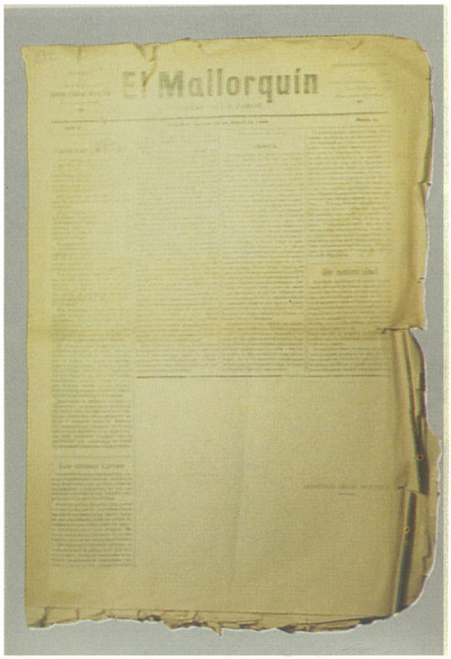

↑ Diari *El Mallorquín* (1900)

↑ Cotxes de la Societat Mallorquina de Tramvies

tava a la impremta de Josep Garcias Moll. (ACo/BeC)

MALLORQUINA, COMPANYIA DE COMERÇ Projecte mercantil de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País, que pretenia dinamitzar l'economia de l'Illa. Tenia l'objectiu de finançar expedicions a Amèrica i al nord d'Europa i de crear dues fàbriques de seda de 12 i 30 telers. També pretenia evitar que el desenvolupament econòmic de l'Illa depengués dels interessos dels comerciants estrangers. Aquests augmentaven el preu, tant de les exportacions com de les importacions, ja que el transport de les mercaderies no es feia de forma directa. Tenia previst disposar de les seves pròpies embarcacions per exportar teixits, oli, ametles, vi, aiguardent, capells i sabates i importar cotó i fusta de qualitat. Projectava mobilitzar les rendes passives i implicar els propietaris agrícoles en les iniciatives comercials. El 1789, Carles III aprovà la seva constitució, però no reeixí en no obtenir el finançament necessari. El 1797 i el 1802, es pretengué rellençar el projecte, però també fracassà.

MALLORQUINA, COMPANYIA D'ÒMNIBUS Companyia de transports creada a Palma el 1890. De tracció animal, explotava diverses línies de l'interior de la ciutat. Elaborà un projecte, en el qual s'establien línies regulars entre Palma i els llogarets des Molinar, Son Serra i la Vileta.

MALLORQUINA, LA Fàbrica de begudes gasoses fundada a Palma, a la segona meitat del s XIX. S'especialitzà en l'elaboració d'orxates, xarops, refrescs i cervesa. Propietat d'Artur Ramis, era situada al carrer de Sant Elies. Disposava d'un procés de fabricació mecanitzat, mogut per vapor.

MALLORQUINA DE TRAMVIES, SOCIETAT Companyia de transports creada a Palma el 1891. Obtengué la concessió exclusiva de la línia Palma-Portopi. De tracció animal, el servei partia de la plaça de la Reina i es dividia en tres seccions, que arribaven a Santa Catalina, el Terreno i Portopi. El 1916, fou adquirida per la Societat General de Tramvies Elèctrics de Palma. (PB)

MALMOSC Alqueria del terme de Calvià. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1343. (M)

MAL NOM, COMELLAR DES A l'illa de Cabrera, situat entre el coll Roig, el penyal Blanc, el canal Llarg i ses Figueres. (M)

MALONDA, CAN Casal senyorial de tipologia residencial urbana, situat al número 6 del carrer de Monti-sion, de Palma. Fou construït el s XVII. Té semisoterrani, estudis, planta baixa i principal i porxo. A la façana hi ha una porta de volta amb arc de mig punt, una sèrie de balcons situats al llarg de la planta noble i una ampla volada. El pati, de factura barroca, és delimitat per arcs rebaixats sobre columnes de marbre vermell i capitells jònics. L'escala, de tres trams, condueix a la planta noble, que es distribueix al voltant del pati. Fou reformat el s XIX, en què se'n substituí l'escala original per una de marbre blanc, s'hi incorporà una lluerna i les parets foren referides per aconseguir una textura similar a la del marbre de l'escala. A l'interior es con-

↓ Can Malonda (Palma)(DGM)

serven diversos enteixinats de fusta de la planta noble i la decoració original d'algunes sales, d'estil isabelí, amb pintures, ramejats i domassos. Des del s XVIII, fou la casa principal de la família binissalemera dels Malonda, de la qual prengué nom. Els Villalonga-Aguirre l'habitaren tot el s XIX, fins que fou venuda al comerciant Joan Villalonga Jordà, a la família del qual pertany, el 1993. (AS)

MALONDA ALEMANY, JAUME (Santa Margalida s XVII - Palma 1725) Religiós i escriptor. Fou vicari general de Catalunya i Mallorca. Deixà inèdita *Philosophia Tomistica.*

MALONDA I PONÇ DE LA PARRA, MIQUEL (Binissalem s XVII - 1736) Jurista, polític i escriptor. Doctorat en ambdós drets i en teologia, fou mestre (1697) de teologia i catedràtic (1701) d'institut. Exercí els càrrecs d'assessor del batle general del regne, advocat i assessor de la cúria dels síndics clavaris de la Part Forana i consultor (des de 1706) del Tribunal del Sant Ofici i de la cúria del bisbe (des de 1713). Fou advocat del capitol de la Seu de Mallorca i de diverses comunitats religioses, gremis, viles i de part de la noblesa mallorquina. Partidari de Felip V durant de Guerra de Successió, fou desterrat el 1713 pel virrei austracista marquès de Rubí i confinat a Binissalem, des d'on passà a Sóller per esser enviat a Càller (Sardenya). El 1715, es traslladà a Barcelona, on redactà un informe dirigit a Felip V, en el qual fa una descripció del sistema de govern del regne de Mallorca abans del Decret de la Nova Planta. S'embarcà amb l'esquadra que, dirigida pel cavaller D'Aspheld, s'apoderà de l'Illa en nom de Felip V. Per la seva fidelitat, fou nomenat (1715) ministre i, en absència del comandant general, president de la junta de Govern i oïdor (1716-36) de la Reial Audiència borbònica de Mallorca. Era ciutadà militar. Tenia la casa pairal al carrer de Monti-sion, de Palma. Escriví poesia i diverses al·legacions jurídiques. El seu fill va rebre, pels mèrits del pare, títol de noblesa. (JJ)

MALONDRA, CAN Propietat rústica del terme de Muro, situada entre el puig d'en Morro, la vela Plana, Son Perera i Son Morei. (M)

MALONDRA, SON Antiga possessió del terme de Muro. Documentada el 1574, pertanyia a Pere Malondra, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i era dedicada a figueral, vinya i conreu de cereals. ■ Propietat rústica del mateix terme, situada entre Son Tovell, Son Terrassa, Son Forners i Son Reus. (AMa/M)

↑ Capella del Mal Pas (Alcúdia)

MALONDRÍ, SERRAL D'EN De 136 m d'alçària, fa part de les serres de Llevant. Es troba al terme de Manacor, entre els puigs des Cards i el Foguer i el pla de la cova de n'Amarat. (M)

MAL PAS Indret del litoral de la badia de Pollença, al terme d'Alcúdia, del qual fan part la platjola i la punta homònimes. És situat entre la platja de sa Font de Sant Pere i la caleta des Frares. El 1873, s'hi construí la primera caseta, de planta baixa i amb coberta de dos vessants. Va esser promoguda per Joan Bennàsser de Monnàber, Joan Bennàsser —ambdós de Campanet—, Germà March i Ricard Anckermann, per anar a caçar i a pescar a la zona. Posteriorment, se n'hi construïren d'altres, com les de can Barceló,

↓ Can Llebrés (Mal Pas, Alcúdia)

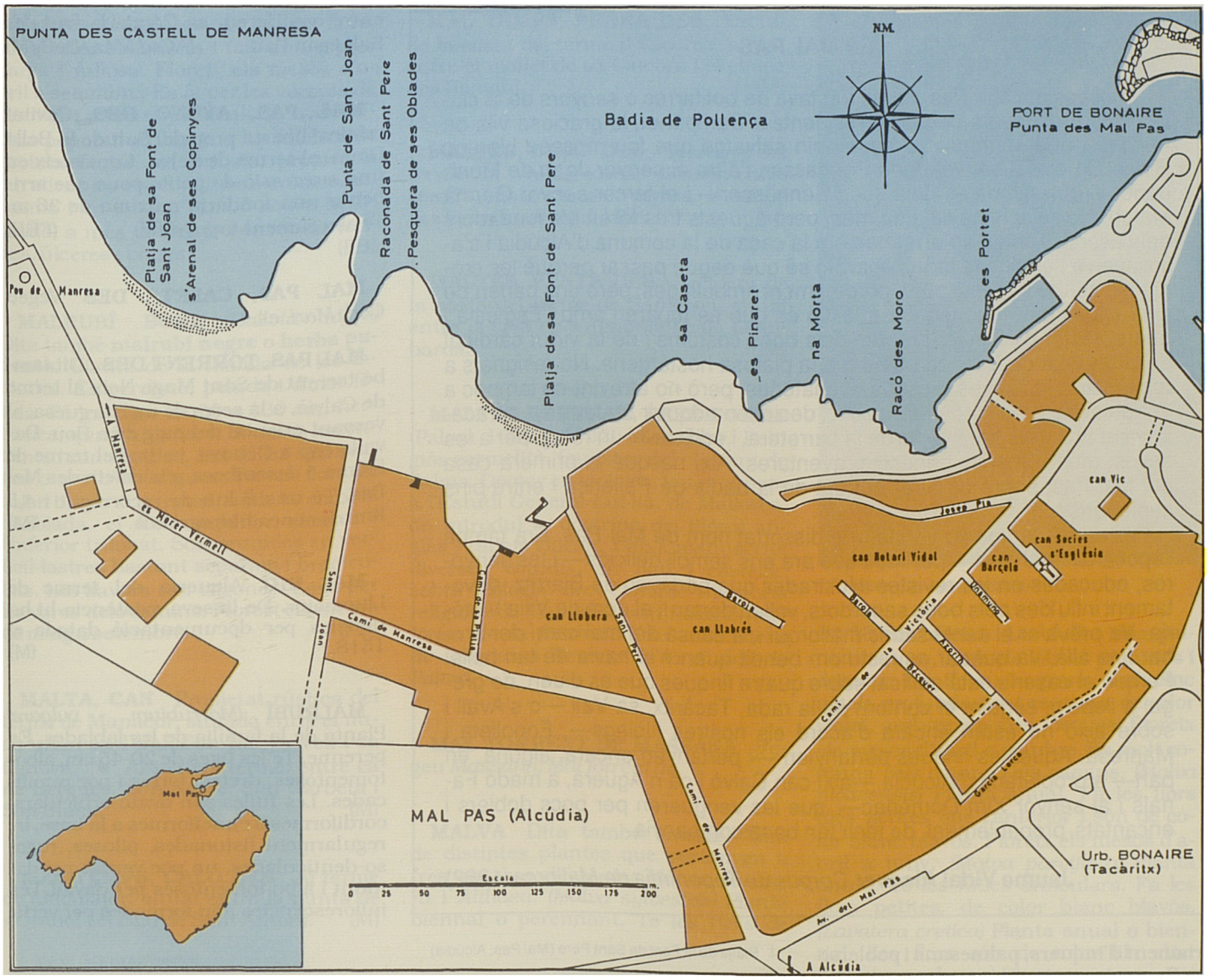

can Dolç, can Mallol, cas Metge Real, cas Misser de Selva, can Porto, can Socies i can Soler. El 1890, s'hi bastí una primera capella, que fou pagada per la majoria d'estiuejants. Era regentada per cinc preveres de Binissalem. El 1921, es va aixecar, en el mateix solar de la primera, una nova església, obra de l'arquitecte Guillem Forteza. El 1928, hi residien 32 famílies que eren d'Inca (43,75%), de Palma (15,63%), de sa Pobla (9,4%) i d'Alcúdia (9,4%), entre d'altres municipis. La majoria d'estiuejants eren propietaris i de professions liberals. Durant la II República (1931-36) i el decenni dels 40, molta gent d'Inca s'hi va fer la segona residència. El 1964, l'arquitecte Josep Ferragut Pou en féu el projecte d'urbanització. El 1991, tenia una població, amb Bonaire, de 323 habitants. Hi predominen, sobretot, els habitatges de segona residència, que són propietat majoritària

↓ Can Socies (Mal Pas, Alcúdia)

ES MAL PAS

En el cas del Mal Pas, no es tractava de botifarres o senyors de la ciutat, sinó de senyors pagesos, residents a Campanet, la graciosa vila on nasqué i que immortalitzà aquell nin salvatge que fou mossèn Llorenç Riber. Un era el senyor Joan Bennàsser, l'altre el senyor Joan de Montnàber —que també es deia Joan Bennàsser— i el tercer senyor Germà March. No sé si hi havia algú més, però aquests tres foren els fundadors del caseriu. Tenien en arrendament la caça de la comuna d'Alcúdia i s'allotjaven a l'ermita de la Victòria. No sé què degué passar perquè les cròniques són, en aquest punt, prudentment embullades, però uns parlen de joc i els altres de dones. La qüestió és que es toparen amb l'Església i que el rector d'Alcúdia, en nom dels bons costums i de la virtut cardinal de la temprança, els negà alberg a la piatosa hostatgeria. No resignats a renunciar a les seves gresques venatòries, però no atrevint-se tampoc a enfrontar-se amb l'orde eclesiàstic, decidiren adquirir un terreny, on acabava el tros més transitable de la carretera, i edificar-hi un refugi per a les seves, més o menys honestes, aventures. Així nasqué la primera casa del Mal Pas, sobre un turó, enfront de la badia de Pollença i entre pins centenaris (...)

Per aquell temps es va idear el dissortat nom de Mal Pas. Era també l'època del mal gust —per molt que ara ens sembli deliciós— i les senyores, educades en les revistes il·lustrades que parlaven de Biarritz, devotament influïdes pels bons sacerdots, volien donar-li el nom de Villa Victòria. Va prevaler el sentit satíric mallorquí i, a causa del mal camí per arribar fins allà, va quedar aquest nom beneit quan n'hi havia de tan bells. Perquè el caseriu està edificat sobre quatre finques que es diuen, de gregal a llebeig, seguint el contorn de la rada, Tacàritx, sa Vall —o s'Avall i sobre això no estan encara d'acord els nostres filòlegs—, Fonolleta i Manresa. Aquestes finques pertanyien —i pertanyen encara, alguna, en part— a propietaris d'Alcúdia —així can Calvò i ca n'Agüera, a madò Fanals i al senyor Xim Domènec—, que les vengueren per pocs doblers i encantats, probablement, de tenir tan bona companyia.

Jaume Vidal Alcover *Corpus de Toponímia de Mallorca* (1962)

riament d'inquers, palmesans i poblers. Disposa d'aigua corrent, encara que hi manca el clavegueram. Quant a la infraestructura turística, disposa de l'hostal Mal Pas (1953), de 185 places hoteleres (1992). També hi ha tres establiments de restauració. Els personatges més rellevants que hi han estat vinculats són el pintor Ricard Anckermann, l'enginyer i escriptor Marià Gual de Torrella, l'historiador Gabriel Llabrés i els escriptors Jaume Vidal Alcover i Maria Aurèlia Capmany. ■ Sementer del terme d'Escorca, a la possessió de Mossa, situat entre Son Alzines, el torrent d'Alqueda i sa Terra de ses Olles. ■ Terrenys del terme de Fornalutx, situats entre la font des Joncar, es Pi del Rei Moro, Bàlitx i es Forat. ■ Al terme de Santa Margalida. Documentats el 1573, eren tenguts sota alou de la cavalleria del senyor Pere Ramon Safortesa. Parcel·lats el s XVI, confrontaven amb la vila, Femenia, Alcudiola i es Puig. ■ Indret del terme de Pollença. Vegeu *Creueta, la.* ■ Terrenys del terme de Sóller, situats entre cas Hereu, sa Coma, la font des Salt i can Pati. (ACo/AMa/BeC/M)

↓ Platja de la Font de Sant Pere (Mal Pas, Alcúdia)

MAL PAS, AVENC DES Cavitat vertical oberta prop del Salt de la Bella Dona, al terme de Selva. Consisteix en una successió de petits pous que arriben a una fondària màxima de 36 m. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MAL PAS, CALETA DES Vegeu *Corb Marí, es.*

MAL PAS, TORRENT DES Dit també torrent de Sant Magí. Neix al terme de Calvià, a la serra de na Burguesa, al vessant oriental del puig d'en Bou. Davalla cap a Gènova, ja dins el terme de Palma, i desemboca a la caleta des Mal Pas. Té uns 6 km de recorregut i 4,5 km² de conca hidrogràfica. (M)

MAL RIC Alqueria del terme de Llucmajor. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1518. (M)

MALRUBÍ *(Marrubium vulgare)* Planta de la família de les labiades. És perenne. Té les tiges de 20-45 cm, albotomentoses, dretes, fortes i poc ramificades. Les fulles són ovato-orbiculars, cordiformes o cuneïformes a la base, irregularment fistonades, piloses, rugoso-denticulades, un poc verdes per damunt i albo-tomentoses per davall. Les inflorescències són formades per verti-

cil·lastres globulosos, de moltes flors, compactes i distants i fan una espiga llarga i fullosa. Floreix els mesos d'abril a setembre. Es fa per les voreres de camins i a terrenys incultes. La medicina popular atribueix a les fulles i als brotets florits, en infusió, propietats curatives en els constipats crònics, en l'asma i en la tos. També activa la digestió, a més de servir per rentar ferides, úlceres i bonys. (FB)

MALRUBÍ BORD *(Ballota nigra)* Dita també **malrubí negre** o **herba pudenta**. Planta de la família de les labiades. És perenne, peluda i d'olor fètida. Té les tiges de 50 a 130 cm, herbàcies, quadrangulars, dretes o ascendents i ramificades. Les fulles són ovades o ovato-oblongues. Fa les flors de color blanc o purpuri, amb la corol·la bilabiada, el llavi superior còncau i l'inferior trilobat. Són reunides en verticil·lastres bastant separats i bracteolats. Les llavors són trígones. Es fa per les vores dels camins. Floreix els mesos de maig a setembre. (FB)

MALTA, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre el nucli urbà, sa Tafal, Son Banya Vell i sa Canova. ■ Al mateix terme, entre ca na Bergues, Son Negre, Son Garbeta i Son Blanc. (M)

MAL TEMPS, CALÓ DES Al terme de Llucmajor, situat entre la punta de s'Oranol i el caló de Sant Antoni. (M)

MAL TEMPS, PEDRA DES Escull de la costa del terme d'Escorca, situat entre el mollet de sa Calobra i el cingle des Romaní. (M)

MALTÈS, CAMP DES Terrenys del terme de Valldemossa, situats entre ses Campaneres, sa Vinyeta, la tanca des Frares i el pla del Rei. (M)

MALTÈS, PUNTA DES Accident de la costa del terme de Santanyí, situat entre la cala de s'Almonia i cala Llombards. (M)

MALTÈS BERTRAN, PERE TOMÀS (Palma 1654 - 1732) Escriptor. Religiós carmelità, fou prior del convent de Palma. Doctor en teologia, fou professor a l'Estudi General Lul·lià, de Mallorca, on introduí la doctrina del filòsof anglès Francis Bacon. Deixà manuscrits diversos estudis, en llatí i castellà, sobre teologia, dret canònic i història religiosa de Mallorca, com *Relación histórica de la fundación del monasterio de Religiosas Teresas de la ciudad de Palma.*

MAL TORRENT DE MASSANA Vegeu *Massana, Mal torrent de.*

MALVA Dita també **vauma.** Nom de distintes plantes que pertanyen a tres gèneres diferents: *Malva, Lavatera* i *Althaea. (Malva sylvestris)* Planta biennal o perennant. Té les tiges de 30-50 cm, dretes. Les fulles són palmatinèrvies, amb els lòbuls profunds i dentats. Les flors són grans, amb cinc pètals profundament escotats, de color violat, amb venes més fosques. Floreix els mesos d'abril a octubre. És molt comuna pels camps i els camins. *(Malva nicaeensis)* Planta anual. Fa les flors més petites que l'anterior i són de color blanc blavós. Floreix els mesos d'abril a juny. *(Malva parviflora)* Planta anual. Té les fulles orbiculars. Fa les flors petites, de color blanc blavós. *(Lavatera cretica)* Planta anual o biennal. Les flors són de color lila clar. *(Lavatera arborea)* Planta perenne. Pot arribar a fer-se com un arbre, entre 1 i 3 m d'alçària. És llenyosa a la base. Les fulles són orbiculars lobulades. Fa les flors grosses, de color violat. *(Lavatera maritima)* Planta perenne. Es fa com una mata. Té el tronc llenyós i ramificat. Pot arribar a fer més d'1 m d'alçària. Les flors són de color blanc rosat, amb una taca purpurina a l'ungla dels pètals. Floreix els mesos de febrer a maig. Es fa per les penyes de s'Esclop d'Andratx, pel puig de Maria, de Pollença, o pel puig de Randa. *(Althaea hirsuta)* Planta del gènere *Althaea.* És anual. És tota eriçada de pèls. Fa les fulles inferiors rodonenques, les superiors tenen de 3 a 5 lòbuls oblongs. Fa les flors de color lila o blavós. Abunda per tota la serra de Tramuntana. La medicina popular atribueix a les malves en general propietats pectorals i emollients. Les coques de fulles curen bonys i altres inflamacions i la infusió de flors, febres i constipats. En la fraseologia popular es troben refranys i locu-

↓ Malva *(Malva sylvestris)*

↑ Malva *(Lavatera maritima)*

↑ Malva reial (*Alcea rosea*)

↑ Malva-rosa (*Pelargonium capitatum*)

↑ Malví (*Althaea officinalis*)

cions, com *Fer o criar malves*, que es diu de qui és mort i enterrat. (FB)

MALVA-PEIX *(Pelargonium inquinans)* Planta cultivada. És una varietat que pertany als gèneres *Geranium* i *Pelargonium*. És molt semblant al gerani. Fa una certa olor de peix. Floreix els mesos de maig a setembre. (FB)

MALVA-POMA *(Pelargonium odoratissimum)* Planta geraniàcia. Té la tija carnosa. Les fulles són palmatinèrvies. Les flors són zigomorfes, d'un color blanquinós. Floreix els mesos de maig a setembre. (FB)

MALVA REIAL *(Alcea rosea)* Dita també **malva de la reina, doble, loca, donzella** o **de jardí.** Planta de la família de les malvàcies. Té una tija robusta, dreta, que pot arribar a fer 2 m d'alçària. Les fulles són palmatilobulades. Fa les flors de color blanc, rosa, vermell o lila. La medicina popular li atribueix propietats pectorals i emol·lients. (FB)

MALVA-ROSA *(Pelargonium capitatum)* Planta geraniàcia molt semblant a la *malva-poma* (←). L'essència recorda la rosa. Floreix els mesos de maig a setembre. (FB)

MALVÍ *(Althaea officinalis)* Planta de la família de les malvàcies. És perenne. Pot arribar a fer 2 m d'alçària. Té les fulles ovato-triangulars. Les flors són de color rosa o lila pàl·lid. És cultivada o subespontània. Es fa en llocs pantanosos. La medicina popular atribueix a la infusió de les flors propietats pectorals i emol·lients. (FB)

MAMAI, TORRENT D'EN Al terme de Valldemossa. De l'existència d'aquest topònim hi ha noticies per documentació datada el 1517. (M)

MAMELLA, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Artigues, can Patxo, Albocàsser i Son Joan Jaume. (M)

MAMELLADA, SA Comellar del terme de Campanet, situat al vessant meridional del puig de na Pelada, dins la possessió de Biniatró. És un roquissar d'accés difícil, amb vegetació de garriga rasa. Aboca les seves aigües al torrent de Teló. Dóna nom al **pas de sa Mamellada,** a la partió de les possessions de Biniatró i Santiani. (DF)

MAMELLERA Vegeu *mare-selva*.

MAMELLES, PUIG DE De 271 m d'alçària, fa part de les serres de Llevant. Es troba al terme de Felanitx, entre els puigs Ferrer, des Cero i de sa Figuera. (M)

MAMELLUDA, SA Terrenys del terme de Sóller, situats entre el cingle de s'Herba, s'Arrom, el cingle de s'Almagre i el caminet del castellot de Son Barranco. (M)

MAMET, LUCIEN (França s XIX-XX) Aviador. Fou el primer pilot que féu vols acrobàtics a Mallorca i altres parts d'Espanya. El 28 de juny de 1910, efectuà davant la premsa unes batudes a l'hipòdrom de Son Macià (Palma) amb un Blériot XI. L'endemnà, tengué lloc una demostració pública,que acabà quan l'aparell s'enganxà al brancam d'una olivera i capotà, accident del qual sortí indemne. (JoV)

MAMUTS, AVENC DELS Cavitat vertical, situada al coll des Vent del massís del puig Major, al terme d'Escorca. Assoleix una fondària de 105 m. Té aixecament topogràfic. És un topònim de creació recent. (FBE)

↓ Lucien Mamet

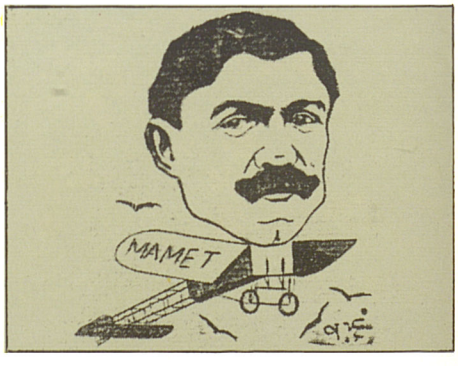

MANACOR Municipi del migjorn de Mallorca. Limita, a migjorn, amb el terme de Felanitx; a ponent, amb el de Vilafranca de Bonany; a mestral, amb el de Petra; a gregal, amb el de Sant Llorenç des Cardassar, i a llevant, amb la mar. Amb una extensió de 260,22 km², és el segon terme més gran de Mallorca i, amb 24.926 (1991) habitants de dret (manacorins), és el segon en població. Té una densitat de 95,7 h/km². A l'interior del terme es localitzen la ciutat de Manacor, *Son Macià* (←) i *Son Negre* (→), i a la costa, *Portocristo* (→) o el Port de Manacor i les urbanitzacions de *Cala Murada* (→), *Cala Domingos* (←), *sa Romaguera* (→), *Cala Antena* (←), *s'Estany d'en Mas* (←), *Cala Men-*

↓ Vista general de Manacor

↑ Puig des Fangar (Manacor)

dia (→), *Cala Anguila* (←), *Cala Morlanda* (→) i part de *s'Illot* (←). Comprèn tres àrees ben diferenciades, la de la marina, el sector central de les serres de Llevant i l'àrea interior del Pla. La primera s'estén des de la costa fins a la cota aproximada dels 100 m d'alçària. Es caracteritza per la planor del terreny, format per una plataforma tabular d'uns 4 km d'amplària, inclinada cap a la mar. El paisatge, originàriament de garriga, hi és representat pels redols d'aquesta vegetació, a més de l'ametlerar i les urbanitzacions esmentades. El litoral, d'uns 27 km de longitud, és espadat i poc articulat. Presenta una costa d'uns 15-35 m d'altitud, entre ses Partions Noves i cala Petita, i de penya-segat baix, d'entre 3 i 5 m, entre aquest entrant i cala Moreia. De la costa sobresurten les puntes del Bisbe, de ses Penyes Altes, de Llevant, d'en Barrufau, Reina, Rasa i Moreia, i el morro de sa Carabassa. Els entrants més destacables són el port de Manacor, s'Estany d'en Mas i les cales Domingos, Antena, Bota, Virgili, Magraner, Varques, Falcó, Anguila, Murta, Petita, Morlanda i Moreia. La segona àrea correspon al sector central de les serres de Llevant, que es caracteritza pel relleu suau. És formada per la part sud-occidental del massís de Calicant, l'altiplà intermedi i els serrats de Llodrà i de la mola des Fangar. El primer bloc, estès entre el puig d'en Cotó (359 m) i la penya de Bellver (209 m), inclou el puig de n'Arnau (359 m), la muntanya de Calicant (473 m) —l'elevació màxima del terme—, el puig de Sos Ferrers (277 m), el turó de can Carmany (217 m), el puig de ses Cases Noves (213 m), el de Son Sureda (289 m) i el de sa Creu (214 m). L'altiplà intermedi, d'uns 9 km de llargària, separa el massís esmentat del serrat de Llodrà i culmina en el puig de Santacirga (220 m). L'alineació de Llodrà, compresa entre el puig de Santa Llúcia (212 m) i el puig Negre (266 m), inclou el puig de Llodrà (301 m), es Cor de Jesús (325 m), s'Esquerda (307 m), el puig de s'Heretge (234 m), la muntanya de sa Vall (350 m), el puig des Cero (193 m) i el de sa Bandera (334 m). El segon serrat s'estén des de la penya des Corb (248 m) fins a la mola des Fangar (319 m) i inclou el puig de na Bibina (206 m), ses Pedrisses de Son Vaquer (253 m), sa Moleta (208 m), el puig de sa Bandera (298 m), el de sa Mola (238 m) i es Picot (309 m). A la vall situada entre les dues alineacions anteriors, s'hi localitza Son Macià. El paisatge es troba diversificat per l'alternança de la vegetació natural —garriga d'ullastre i de garballó i pinar— als cims i els conreus de secà als comellars i costers. L'àrea interior del terme es caracteritza per la planor, només interrompuda a l'extrem nord-oriental per la vall de la Nou. La fertilitat de les terres i les inversions tèrmiques hi han afavorit, sobretot, els cultius de cereals i de vinya. A l'esmentada vall, barranc excavat pel torrent de na Borges a l'extrem nord-occidental, hi creix vegetació hidròfila i s'hi practica el reguiu. La ciutat de Manacor s'aixeca a 83 m sobre el nivell de la mar, a la zona de contacte del Pla i de les serres de Llevant. Ocupa una superfície urbana de 258,95 ha (1993). El nucli primitiu, probablement originat abans de la dominació islàmica, es localitzà als voltants de l'església. El s XIV, es va planificar l'urbanisme de la vila, el resultat del qual fou l'àrea quadrangular de traçat ortogonal anomenada ses Dames, compresa entre els carrers d'Olesa, del Rei i Major. Durant el s XV, continuà l'expansió cap a l'oest, iniciada el centenni anterior, que fou interrompuda per la fundació (1576) del convent de Sant Vicenç Ferrer. L'apropament de les edificacions a es Torrent, la conso-

↓ Puig de Sos Ferrers (Manacor)

↑ Manacor, carrer Major

lidació de la illeta triangular, delimitada pel camí de Palma -carrer de Joan Lliteres-, pel de Conies -carrer de Francesc Gomila- i pel carrer Llaurador, i la perfilació de la barriada de Fartàritx daten del s XVII. El s XVIII, l'expansió del nucli fou gairebé nul·la i l'activitat constructiva se centrà en els espais interiors, tot exceptuant l'establiment de les terres del convent de Sant Vicenç Ferrer. El s XIX, es consolidà l'esmentat establit, la barriada des Barracar i la zona compresa entre el carrer de la Verònica —camí de Son Talent— i el camí de Conies. També s'edificaren les primeres cases dels voltants del carrer d'Artà. La construcció, el 1879, de l'estació del ferrocarril a l'àrea del nord-oest féu que la ciutat cresqués cap a aquesta direcció i que s'hi projectàs l'avinguda del passeig del Ferrocarril. El primer quart del s XX, el creixement es localitzà al nord i a l'est i hi sorgí la urbanització de na Camel·la. El 1921, la prollongació del ramal ferroviari Manacor-Artà hi provocà un obstacle urbanístic, la qual cosa propicià, a l'oest, l'eixample de sa Torre. El 1944, Josep Oleza traçà el projecte de reforma interior i regulació de l'eixample, amb la finalitat de regular el creixement urbà amb nous eixamples i vies d'accés al centre, mitjançant rotondes. Des del decenni dels cinquanta, l'expansió urbanística hi és significativa. La zona més afectada ha estat la de l'est, tot i que el creixement s'ha donat a tot el voltant de la ciutat. Hi destaquen les noves àrees dels centres escolars, de l'eixample dels passeigs del Port i de Fartàritx i de la carretera Palma-Artà. Quant al clima, les zones muntanyenca i interior són seques subhumides, mentre que la de la marina és semiàrida. Té anualment una temperatura mitjana de 16°-17°C, excepte al litoral (17°-18°C). L'oscil·lació tèrmica augmenta progressivament des dels 14-14,5°C, registrats a la costa, fins a superar els 15,5°C al pla. Globalment, les temperatures són més suaus a la marina per l'efecte temperador de la mar, mentre que a l'àrea interior es donen uns valors més extrems, amb gelades i inversions tèrmiques durant l'hivern. Les precipitacions mitjanes s'incrementen amb l'altitud, per la qual cosa es donen 500-600 mm a les zones del litoral i del pla i 600-700 mm a l'àrea muntanyenca. Els vents predominants són el llevant, el xaloc i el gregal. Respecte a la geologia, a la zona litoral predominen els depòsits vindobonians, representats per sediments de fangs i d'arenes calcàries amb fòssils marins, que esdevengueren calcarenites —marès—, emprades per a la construcció. La zona muntanyenca, geològicament més antiga que l'anterior, fa part del plegament de les serres de Llevant. Presenta una estructura complexa, amb encavalcaments, falles i dislocacions de les sèries plegades, que van del Triàsic al Burdigalià. Els depòsits secundaris de margues cretàcies, calcàries juràssiques i dolomies triàsiques constitueixen els materials del sector central. Pel que fa a l'edafologia, hi predominen els sòls de terra rossa, amb redols de rendzines humides, a la zona muntanyenca. Les terres brunes meridionals, desenvolupades sobre materials silícis, apareixen a les planes i al litoral, tot i que els rànkers i les xerorendzines es donen al sector septentrional del torrent de na Borges i a l'àrea compresa entre la ciutat i el massís de Calicant, respectivament. Les cavitats naturals inventariades (1979) són quaranta-set, amb un predomini de les coves sobre els avencs. Hi destaquen les *coves del Drac* (←) —la de major recorregut de Mallorca—, la des *Hams* (←) i el conjunt de

↓ Manacor, carrer del Rei

manacor

Subestació d'Electricitat
Jardí d'en Ferrer
A Palma
Clínica Municipal Centre Assistencial
Camí de Benaforis
Palma
Via
Bonany
Majorica
Pedro Riche
Arquitecte Gaudí
Juan Ramón Jiménez
M. Santos
Ortega i Gasset
Sant Sebastià
Santa Catalina
Passeig
Doctor Fleming
Arxiduc Lluis Salvador
Via Roma
Calderon
Lope de Vega
Antiga estació del tren
Miquel Llabrés
Les Perles
Plaça Sa Mora
Muntaner
Carril
Alegria
José López
Col·legi S. Ballester
Antoni
Rosari
Ponent
Salvador
Music A. Pont
Placa Industrial
Cid Campeador
Sant Miquel
Sant Simó
Sant Nuno
Sant Jordi
Sant Pere
Sant Pilar
Sant Vicenç
Sant Isabel
Sant Joan
Sant Cristòfol
Ronda
Sagrera
Pere Serra
Riera
València
Mallorca
Rosselló
Menorca
Corsega
Provença
Camí de ses Pedreres
Pouàs de Felanitx
es Pouàs
s'Hort d'en Blanc
Camí de Son Moix
ses Tapereres
Camí de ses Tapereres
Vilafranca
Jaume III
Joan Alzina
Cl. per Pont
Ramon de Marcliu
Infants
Miquel Jordi
Miquel Crist
Amer
Eivissa
Formentera
Ronda
Pl. Pou Nou
C. Sant Eloi
C. Nou
Lletra A
Lletra B
Lletra C
Lletra D
Oliva
Astre
Peix
Camí de Son Rangos
Felanitx
Son Macià
A Felanitx
Molí d'en Xema
Molí d'enBaió
A Artà
Lleida
Girona
Tarragona
Camí de Son Talent
can Collet
Hort d'en Moles
es Rebost
C. Son Boga
Santiago Rossinyol
Unamuno
Benavente
Isidre
Sant
Valdi
Via
Sant Roc
H. Cortés
Cervantes
Pizarro
Pius IX
Sol
Belavo
Col·legi La Salle
Galmés
Espanya
Aurora
Rosa
Barceló
Bassa
Mesquida
St. Andreu
Vilanova
Sastre
Gomila
Bartomeu
Pere Morey
Amistat
Pio XII
Passeig de na Camelia
Quevedo
Luna
Sales
Unió
Baimes
Joan de Son Servera
Austria
Germa Camil
Mestria
Centre de Formació Professional
A Sant Llorenç
Mossèn Salvador Galmés
Andreu Pont
M. Serra
F. Mestre
Coves Hams
Mn Joan Mascaró
Glosador de Son Gabriela
Jordi des Racó
Parc Municipal
A Son Negre
A Son Carrió
Menéndez
Arta
Capdepera
Esperança
Triay
Caritat
Amor
Fe
Baix
Virrato
Numància
Parres
Cortes
Capità
Marg
Portugal
Via Roma
Camp Municipal d'Esports
Licenci
Canyar
Historiador Truyols
Col·legi d'Educació Especial Joan Mesquida
Institut Mossèn Alcover
Col·legi es Canyar
Al Port de Manacor
cas Correu
Rambla del Port
Ronda del Port
Rei en Jaume
Ronda de Dalt
Molins de Fartàritx
Molins
Molinets
Passeig de Fartàritx
Moliscos
Serralt
Son Forteza
Son Lladres
Clavaris
Son Negre
Plaça del Batle Comes
Plaça Constitució
Av. des Torrent
Plaça de Ramon Llull
Col·legi de la Puresa
Sebastià Kobi
Miquel Riera
Miquel Vidal
Sebastià Piquer
Sebastià Piranisi
Pere Llull
Sant Joan
Sant Crist
Sant Cristòfol
Mas
Amor
Fe
Caritat
Esperança
Triay
Arta
Capdepera
Baix
Virrato
Numància
Parres
Cortes
Capità
Marg
Portugal
Via Roma
Son Peretó
Son Pisà
Horts des Cabrer
Balearia
Cunium
Ronda de Dalt
Son Peretó
Historiador Truyols
Sa Coma
Sa Cabana
Teixet
Tortova
Mendia
Berques
Forans
Fabrica
Ensaulets
Moliscos
Torre Florida
A la Torre dels Enagistes
Museu de Manacor
A sa Coma i Tortova
Av. des
Parc
Cos
Mestre
Coves Drac
Escola Antoni Maura
Ferrer
Sebastià Piranisi
Sant Joan
Sant Pere
Sant Crist
Sant Lluil
Mas
Amor
Fe
Caritat
Esperança
Triay
Arta
Capdepera
Baix
Virrato
Numància
Parres
Cortes
Capità
Marg
Portugal
Via Roma
Son Peretó
Son Pisà
Horts des Cabrer
Balearia
Cunium
Ronda de Dalt

Ponent
José López
Esglèsia de Sant Josep
Av. Salvador Joan
Nunó Sanç
Simó Tort
Torrent
Pilar
Pere Riera
València
Mallorca
Rosselló
Menorca
Còrsega
Av. Mossèn Alcover
Gerrers
C. de la Pau
Foners
Pl. Antigor
Jaume Soler
Amador
Baix Riera
Montcades
Virrei Montanyans
Unitat
Truyols
Torrent
Son Fangos
Rei
Nadal
Sanxo
Virgen de la Cabeza
Fra Luis de León
Vent
Jovellanos
Nadal
Antoni Pascual
Plaça Creus i Fontiroig
Pares
Sant Domingo
Retir
Sant Ramon
Joan Lliteres
Muntaner
Palau de Justicia
Sant Vicenç
Pare B. Riera
Ajuntament
Convent des Dominics
Sant Francesc d'Assis
Convent
Col·legi de St. Francesc d'Assis
Dolçura
Francesc Gomila
Nou
Major
sa Bassa
Pius XII
Rei
Pare
Antoni
Soledat
Fum
Estrella
Al. Rosselló
Peral
Andreu
Duran
Bosch
Bosch
Palau de Manacor
Salut
Pou
Fondo
Jaume II
Joan Segura
Plaça Weyler
Rector Rubí
Fernández
47
46
Plaça de la Constitució
48
45
49
Angle
Rector Caldentey
Plaça des Cos
Fum
Nou
Rei
Antoni
Princep
Jaume
Olesa
Olesa
Av. des Torrent
Comtessa
Duran
Col·legi de Sant Vicenç de Paul
Domenge
Antoni Galmés
Sant Jeròni
Col·legi de la Puresa
Figuera
Gil
Plaça de Ramon Llull
Gelabert
Llum
Creu
Colón
Fàbrica
67
68
Remei

↑ Manacor, llac Martel de les coves del Drac

les *coves des Pirata* (→), entre les quals són significatives la que dóna nom al conjunt i la des Pont. L'aridesa del clima, la naturalesa calcària del terreny i el predomini de pendents suaus dificulten, sobretot a l'interior, la presència d'una xarxa fluvial diferenciada. El sector muntanyenc fa partió dels vessants del litoral del sud-est i de la badia d'Alcúdia. Els cursos d'aigua del primer vessant neixen a les faldes de llevant dels serrats, travessen la marina, encaixats en barrancs, i desemboquen a les cales. Hi són significatius els torrents des Fangar o de Cala Murada, de Cala Magraner, de la Marina, de na Llebrona i de can Amer, a la partió amb el terme de Sant Llorenç des Cardassar. D'altra banda, la zona oriental drena el litoral de la badia d'Alcúdia a través del torrent de na Borges, el recorregut del qual coincideix gairebé sempre amb les partions dels termes de Vilafranca de Bonany i de Petra. Els cursos d'aigua de Son Caules o de sa Vall, des Torrent i l'anomenat Barranc de Son Cifre neixen als vessants de ponent de l'àrea muntanyenca, travessen el pla manacorí i afluexen al torrent

↓ Manacor, cova des Hams

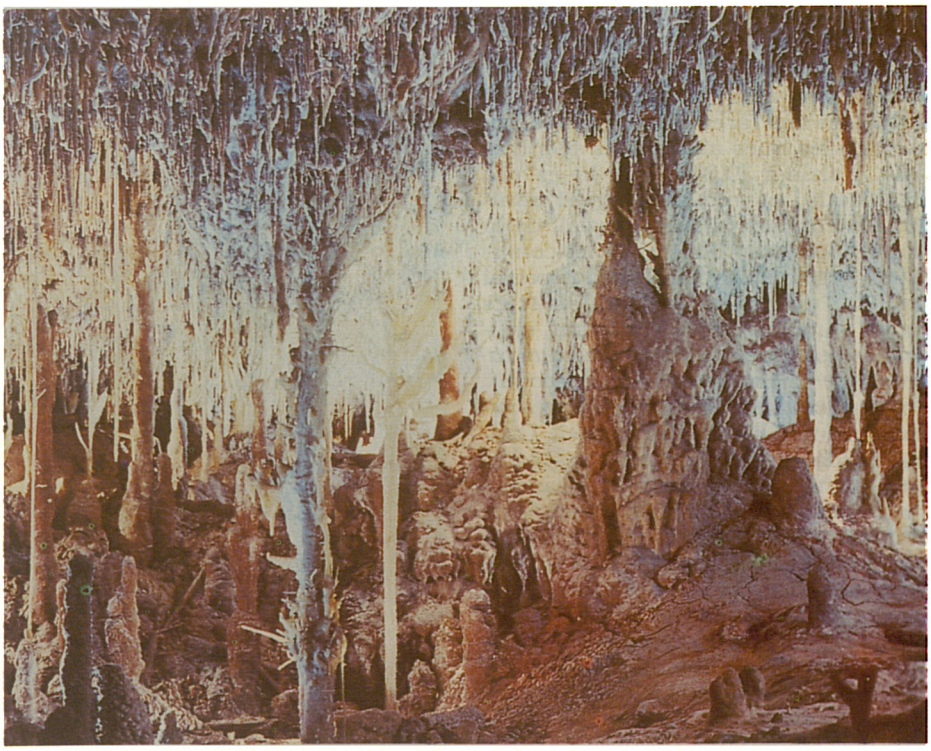

SINEU
Llorito
SANJUAN
PETRA
MANACOR
MÖTURI
PORRERAS
FELANITX
Cala Mondragó
Platja de Mondragó
Platja de Portopetro
Platja de Ses Covetes
Platja de Es Trenc
Platja de Es Dolç
Platja de Es Caragol
Platja de Es Pujols
Platja de Es Caragolí
Platja de Es Caragolí
Platja de Es Caragolí

↑ Manacor, vall de la Nou

Moix, Son Fangos, Son Joan Jaume, Albocàsser i Son Banús. El regadiu és el 3,57% del total cultivat. Es localitza a la vall de la Nou, al llarg de la qual es donen sòls al·luvials potents, les fonts d'Albassalba, des Bessons i de sa Memòria i la xarxa de canalitzacions del torrent de na Borges, que hi han possibilitat l'expansió de la superfície. Altres àrees són Son Crespí, Santa Cirga i els voltants de la ciutat. La realització de noves perforacions i la introducció de noves tècniques hi han propiciat l'increment del reguiu, que es dedica (1993) al conreu d'hortalisses, com el meló, la tomàtiga, el pebre i la lletuga, i de tubercles. Al terme, hi destaquen les possessions de Bendrís, s'Espinagar, es Fangar, Son Fortesa, sa Gruta, sa Marineta, Mendia, So na Moixa, ses Planes, Santa Cirga, sa Vall de la Nou, Son Tovell i altres de menors. Quant a la xarxa viària municipal, se centralitza a la ciutat de Manacor. Disposa d'enllaços amb Vilafranca de Bonany i Sant Llorenç des Cardassar (s XIII) i amb Felanitx i Petra (s XVIII). Del s XX, són les carreteres que es dirigeixen a Portocristo, a Son Carrió i a les carreteres de Petra-Son Serra de Marina i d'Alcúdia-Artà. També daten d'aquesta centúria els enllaços amb el litoral, a través del camí Manacor-Son Fortesa i de les bifurcacions de la via Manacor-Felanitx, que va cap a s'Espinagar, passant per Son Macià. Pel que fa a l'etimologia, el nom de Manacor apareix documentat, a la primera meitat del s XIII, Abenimonacal, Rahal Mobarga Monahal i Mobariga Monahal. Segons Joan Coromines i Josep Mascaró Passarius, la primera forma prové del mossàrab *pinna monachalis*, 'penya dels monjos o de l'ermita'. El topònim s'originà, probablement el s IV, al Port de Manacor, arran de la construcció de la basílica paleocristiana de sa Carroja, que fou bastida sobre el penya-segat costaner. D'altra banda, també es pot interpretar com un derivat de l'àrab *Aben-Umm- annaqqâl* 'fill de la mare del veloç'. Pel que fa a les dues darreres formes documentades, poden tenir diferents etimologies. Deixant de banda la paraula àrab rahal, 'rafal', els mots Mobarga i Mobariga podrien provenir de l'àrab *mobâraka* 'ermita' o 'beneïda', mentre que Monahal derivaria del mossàrab *monachorum* 'alqueria'. Segons Miquel Dolç, el topònim deriva del genitiu plural llatí *monachorum* 'dels monjos'.

Història

La prehistòria i la història antiga del terme estan documentades a través dels 101 jaciments arqueològics que s'hi situen. Del període pre-talaiòtic es conserven nombroses navetes i coves d'enterrament, que foren utilitzades com a habitatges. Destaquen les navetes de can Barceló; can Bessó, de Son Moro; es Camp des Pou, de Son Fortesa; cas Canonge; sa Marineta; la pleta, de Bellver Pobre, i el sementer des Claper de Moro, de sa Plana Nova. A més, hi ha les coves d'enterrament des Barranc, de sa Sínia Vella; des Fossar des Moros, des Morro; de s'Homonet, de Son Ribot; des Mitjà de ses Abelles, de sa Sínia Nova; des Moro, de cala Falcó; de s'Ametlerar i sa Pleta, des Rafal Roig, i de cas Senyoret, des Rafal. La cultura talaiòtica hi ha quedat ben constatada per un conjunt de nombrosos talaiots aïllats, com els de ca na Bou de Bendrís, des Claper des Gegant, de Son Sureda Ric i de Son Sureda Pobre. S'hi bastiren diversos poblats, com s'Hospitalet Vell, on s'ha documentat l'únic talaiot de Mallorca de dos pisos que conserva la coberta, feta amb grans lloses que es recolzen sobre una columna central; Bellver Ric, que destaca pel seu caràcter fortificat, i es Boc Vell. Hi ha algun túmul escalonat, com sa Gru-

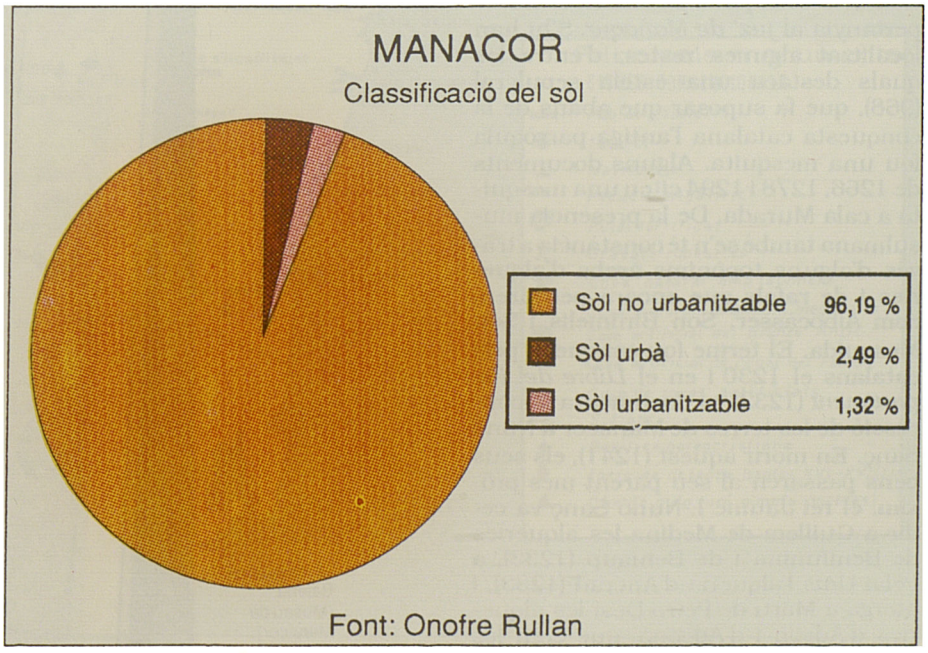

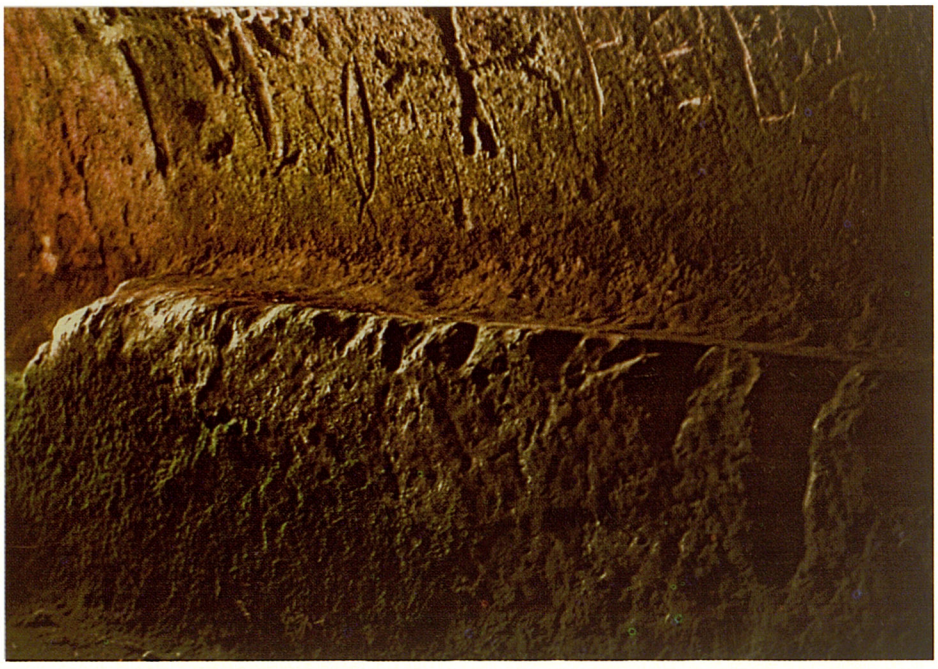

↑ Manacor, cova de s'Homonet (Son Ribot)

ta, i també destaca el jaciment de sa Ferradura, que es troba sobre la línia de la costa. Les troballes de l'època romana localitzades a Portocristo i a Manacor evidencien la presència d'aquest poble, si bé no constitueixen una prova definitiva de l'existència d'un nucli urbà. A Portocristo, s'hi localitzaren diversos vaixells d'aquell període, un dels quals era carregat de llumeneres. Del Baix Imperi Romà hi ha nombrosos testimoniatges, com la basílica de sa Carroja, que es troba totalment destruïda, i la de Son Peretó, en la qual destaca un conjunt de mosaics paleocristians, com el de la lauda sepulcral de *Balèria* (←). A l'època islàmica, el terme pertanyia al *juz' de Manaqur*. S'hi han localitzat algunes restes, d'entre les quals destaca una estela sepulcral (968), que fa suposar que abans de la conquesta catalana l'antiga parròquia fou una mesquita. Alguns documents de 1266, 1278 i 1294 citen una mesquita a cala Murada. De la presència musulmana també se'n té constància a través d'alguns topònims àrabs d'alqueries i de rafals que encara perduren, com Albocàsser, Son Binimelis i Son Mesquida. El terme fou conquerit pels catalans el 1230 i en el *Llibre del Repartiment* (1232) es documenta la concessió de les terres de Manacor a Nunó Sanç. En morir aquest (1241), els seus béns passaren al seu parent més pròxim, el rei Jaume I. Nunó Sanç va cedir a Guillem de Medina les alqueries de Benifunina i de Beniaup (1233), a Pelai Ums l'alqueria d'Ancrad (1233), i atorgà a Martí de Petro Desi les alqueries d'Adson i d'Adsona, que eren les majors del terme. També féu donació (1234) a Berenguer Brunet de cinc alqueries i quatre rafals, que formaren la seu d'en Burguet, la qual, posteriorment, fou coneguda com la Cavalleria dels Llulls i, el 1459, fou cedida pel rei Joan II al seu secretari Joan Ballester. El 1239, Nunó Sanç establí unes terres de Manacor a Pere Ferrer. El 1234, l'entitat eclesiàstica de Manacor era sufragània de la parròquia de Santa Maria de Bellver, situada (1992) al terme de Sant Llorenç des Cardassar. Devers 1240, s'edificà la primitiva església de Santa Maria, que a la bul·la d'Innocenci IV (1248) fou constituïda canònicament en parròquia. Entre els llinatges dels primers habitants de Manacor després de la conquesta catalana, figuren els Argilaga, Bareins, Berga, Blader, Ferrer, Gavaldà, Ivorra, Jordà, Llodrà, Massanet, Moliner, Oveller, Reig, Saserra, Senabre, Soler i Tordera, entre d'altres. A la part reial, es nomenava un batle encarregat de defensar, principalment, els drets i interessos del monarca. El 1251, ho era Bernat Gavaldà. Durant la segona meitat del s XIII, les terres del terme sofriren subdivisions i traspassos entre els emfiteutes. Jaume I ordenà (1279) al batle de Mallorca que posàs un escrivà a Manacor perquè els pagesos no haguessin de desplaçar-se a Palma o a Sineu. El decenni dels vuitanta, s'hi troben documentades una carnisseria, una peixateria i un forn. També s'hi esmenta l'ofici de ferrer, que rebia anualment 100 quar-

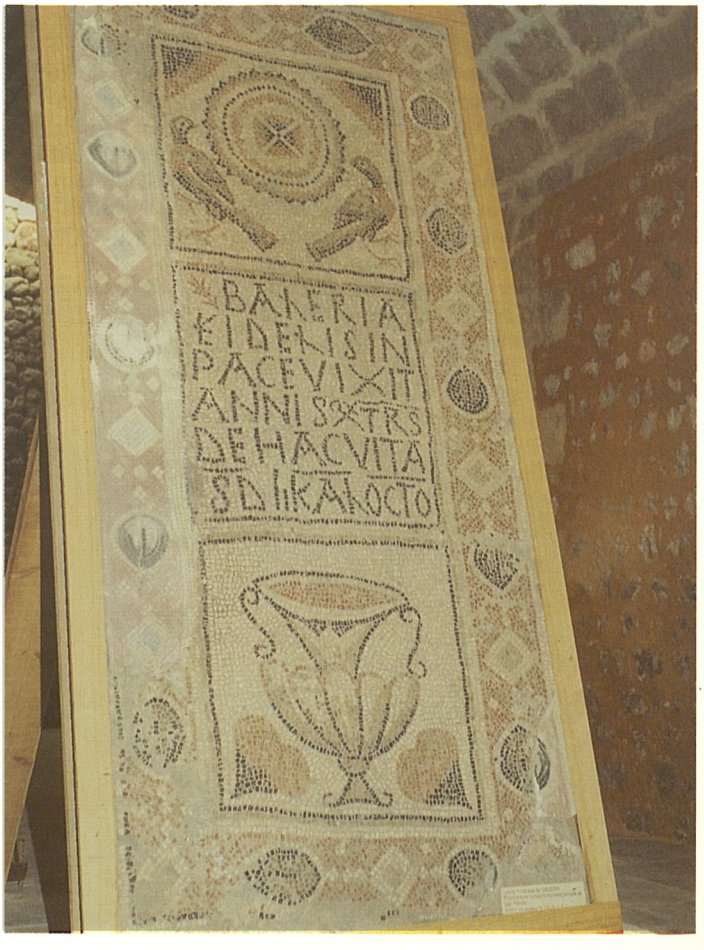

→ Mosaic de Baleria (Museu de Manacor)

Mapa arqueòlogic del terme de
MANACOR
Escala
0 1 2 3 4 5 6 7 8 kms
N
NO NE O E SO SE S
Terme d'Arta
Son Gener
es Puig Sec
360
Puig d'en Cotó
Son Mesquida
es Pa de Nadal
Font de la vall de la Nou
Puig de Son Sureda
288
Bellver Pobre
Bellver Ric
Rafalet d'en Sitges
es Morro
Cova des Porcs
sa Murtereta
Son Ribot
Cova de s'Homonet
Clova des Castell
Mitjà de ses Beies
Son Sureda des Molí
Son Sureda Pobre
Son Sureda Ric
Rotana
Rafalet Vell
Bendris
Sos Promets Vell
Son Frau
Son Servera
cala Bona
cala Millor
Terme de Petra
Sant Llorenç des Cardassar
Basilica de Son Peretó
Son Mas
Son Pere Andreu
Puig de Son Galiana
220
Son Galiana
Puig de na Mancada
146
Son Tovell
Santa Cirga
sa Marineta
Punta d'en Amer
s'Illot
sa Gruta
cala Morlanda
Manacor
Torre des Enagistes (Museu)
Terme de Vilafranca de Bonany
Na Tous
Son Suau Vell
sa Carroja Vella
133
ses Talaioles
Portocristo
Punta Rasa
cala Petita
sa Ferradura
113
es Talaiot
134
es Castellots
Son Moro
Coves des Drac
Basilica de sa Carroja
Port de Manacor
Son Artigues
325
el Cor de Jesùs
can Palouet Vell
Son Mas Vell
Torre des Moro
cala Murta
es Boc
Rafal Pudent
Son Moro
310
Muntanya de sa Vall
Puig des Cero
248
Son Macià
cala Mendia
s'Estany d'en Mas
Muntanya Grossa de So na Moixa
Son Vaquer d'en Ribera
333
Son Fortesa
Cova de na Dent
Cova des Moro
cala Falcó
cala Varques
236
Puig de Son Banùs
207
cas Senyoret
Son Fortesa Vell
can Negre
Terme de Felanitx
Son Josep Nou
cala Sequer
Velar de s'Hospitalet
318
es Picot
Mola des Fangar
s'Espinegar
cala Magraner
cala Virgili
cala Bota
cala Antena
Felanitx
136
Puig des Xoriguer
cala Domingos
Cala Murada
es Claper des Moro
112
Puig Fumet
s'Algar
Portocolom
Manacor
Principals monuments
SIGNES CONVENCIONALS
Poblat talaiòtic
Talaiot
Naviforme
Reducte megalìtic
Pujol fortificat
Gravats rupestres
Cova natural amb jaciment
Cova natural amb murs megalìtics
Cova artificial del Bronze Antic
Cova artificial de l'Edat del Ferro
Grup de coves artificials
Sitjots
Basilica paleocristiana
Torre de defensa (segles XVI-XVIII)
Cim de puig,turò o mola (metres)

terades d'ordi i tenia l'obligació de donar de franc certes eines als conradors. A més, per adobar les eines velles rebia dos diners per cada lliura de ferro que hi posava. Els enfrontaments dinàstics entre els reis de Mallorca i els de Catalunya-Aragó, al llarg del s XIII-XIV, no afectaren la vida dels manacorins. El 1285, la Universitat es congregà a l'església de Santa Maria, de Manacor, per elegir els procuradors i els síndics que havien d'anar a retre homenatge de fidelitat al rei Alfons el *Franc*. Manacor es consolidà amb la política de formació de viles de Jaume II de Mallorca. El 1300, aquest monarca atorgà carta de poblament a la vila. Al principi del s XIV, es començà a bastir el palau reial. El març de 1300, Jaume II de Mallorca comprà per 6 lliures unes cases dins el terme a Pere Carnisser i la seva dona Gueraua. L'encarregat de les obres fou Pere Cornell, que, el 1323, n'era el guardià. Foren constants els adobs i les reparacions del palau. El 1334, la teulada perillava de caure i la Procuració Reial comprà tres quarteres de calç i 1.700 teules. També es documenten despeses per a obres el 1339 i 1341. El 1339, el batle féu derruir a Jaume Caselles les cases que hi havia vora el palau, perquè desdeien del lloc. Amb motiu de la visita del governador a Manacor el 1344, el guardià, que era Joan Fàbregues, notari, féu alguns adobs a l'edifici, el qual seguia un esquema semblant al d'altres palaus rurals que el rei féu construir a Mallorca. Tenia dependències organitzades entorn d'un pati interior i a la torre s'hi disposava la cambra reial. Durant el s XIV, augmentà la concentració de la població en el nucli urbà i, al final de segle, la meitat dels habitants vivien a la vila. La població fou delmada per les pestes de 1331, 1348, 1362, 1375 i 1383-84 i per les epidèmies infantils de 1388 i 1396. A mitjan s XIV, Manacor començà a esser afectada per la crisi general. La pesta no era un element aïllat, sinó un dels diversos factors que transformaren el context de prosperitat viscut els s XIII-XIV en una crisi fonda i persistent. En un context de recessió econòmica i tensions socials, es produí l'enfrontament entre Jaume III de Mallorca i Pere el *Cerimoniós*, que desembarcà a Peguera (25 de maig de 1343) i, després de vèncer una feble resistència, entrà a Palma. Aviat les viles reteren homenatge al nou rei. A Manacor es reuní el consell extraordinari de la vila per designar els síndics procuradors que havien d'acudir a retre fidelitat al monarca. Foren elegits Pere Binimeli, Jaume

↑ Torre des Enagistes construïda entre el s XIII i XIV, reformada els s XV i XVI
← Palau reial de Manacor, s XIV

↑ Manacor, torre de ses Puntes

el rei manà als batles de les viles on residien jueus que aquests no fessin contractes usuraris. Uns dels principals prestamistes de Manacor eren Salomó Sussen i Jucef Latzarac. Altres jueus dedicats als préstecs foren Samuel Cohen, Jacob Ben Maimó, Abrafim Mili, Magalluf Mili i Miralda Paris, entre d'altres. Els jurats tampoc no s'escapaven del capital jueu i, el 1373, varen demanar llicència per exigir l'impost anomenat tall o talla per pagar 200 lliures que devia la Universitat a Magalluf Natgar. El 1341, els jueus demanaren protecció contra les injúries i insults dels cristians. Aquest fet es produí en anys successius. Així, el 1356, en demanaren els de Manacor, Muro, Inca i Alcúdia. El 1378, s'insistia novament al batle i als jurats de Manacor que protegissin els jueus de la vila. Després de la destrucció del Call, de Palma, són nombroses les notícies de jueus i conversos de tot Mallorca que reclamaven diners als habitants de Manacor, sobretot durant 1392. El pes de la minoria jueva manacorina es documenta a la relació d'homes d'armes, de 1359. De 236, set eren jueus. Manacor participà de forma molt activa en les llargues guerres de Pere el *Cerimoniós*. El 1354, la vila aportà 169 lliures per a la guerra de Sardenya i, el 1358, Pere el *Cerimoniós* va absoldre, per haver-se distingit en aquesta guerra, Berenguer Cifre de la pena de mort que li havia estat imposada per l'assassinat de Pere Albertí. El 1358-59, el batle i 52 manacorins anaren a treballar a les mura-

Caselles, Ferrer Móra i Jaume Orseres. A partir del regnat de Pere el *Cerimoniós*, els batles de Manacor foren nomenats anualment entre les persones destacades del terme. El nomenament de batle es feia al final de l'any o per la festa de Cinquagesma, segons diferents sistemes. En alguns casos, la designació era feta directament pel rei. Així, el juny de 1386, el rei nomenà Francesc Moix per a la batlia. Sovint els batles no regien personalment el càrrec, sinó que tenien un lloctinent. El juliol de 1343, els prohoms de Manacor exposaven al governador que el batle era fora de la vila i temien que s'hi moguessin alguns aldarulls. Durant el s XIV, hi residia una comunitat jueva. Els jueus havien participat en la conquesta de Mallorca i, en el Repartiment, reberen també concessions importants. Al llarg del s XIII-XIV, foren a Mallorca un factor dinàmic de la vida econòmica, social, cultural i científica. Amb la crisi creixent del s XIV, es creà un clima cada cop més hostil contra ells. La dedicació majoritària dels jueus era el comerç i el préstec de diners, que sovint es feia amb gran usura. El novembre de 1339,

↓ Manacor, detall d'una casa medieval del carrer Nou

Claustre de St. Vicenç Ferrer.

Molí d'en Jopa.

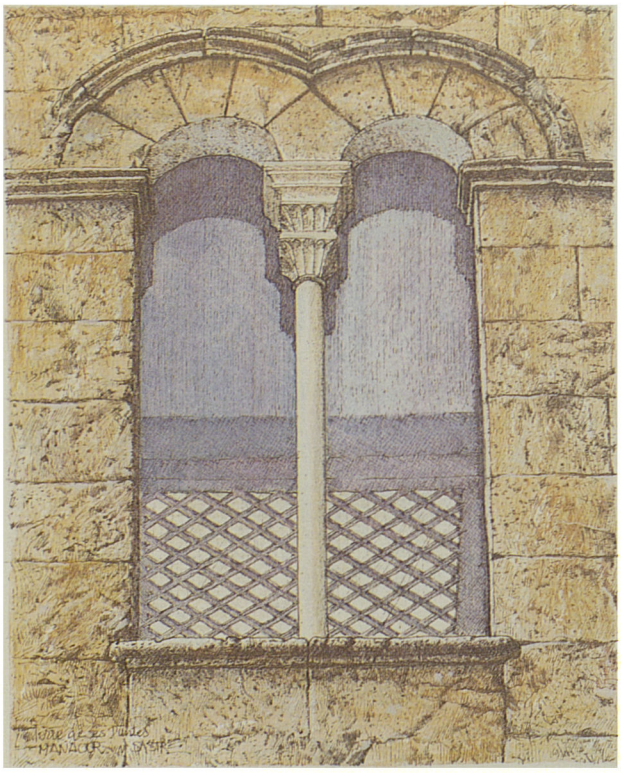

Torre de ses Puntes.

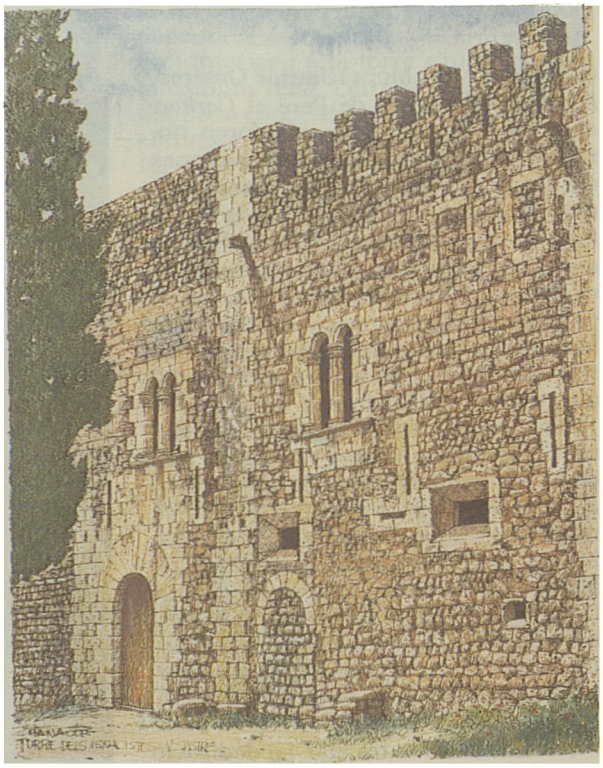

Torre dels Enagistes.

↑ Manacor, casc antic

des d'Alcúdia, ja que la vila era amenaçada per la guerra (1356-69) entre Pere el *Cerimoniós* i Pere el *Cruel*. En aquesta lluita, Manacor va haver de contribuir (1358) amb 216 lliures a les que s'havien de pagar pel salari dels 300 homes a cavall de Mallorca. Foren contínues les incursions de corsaris i pirates al llarg del s XIV. Es troben constants referències documentals a la necessitat de posar un servei de talaiers i d'escoltes. En diverses ocasions, s'equiparen galeres per aturar els atacs corsaris i pirates dels islàmics. Manacor va contribuir amb deu homes en l'expedició de 1376 i amb 305 lliures a l'armada dita el Sant Estol (1398-99). També es documenta presència sarraïna a la costa, l'abril de 1387, en què Antoni Melis, d'Artà, avisà els jurats de Manacor que s'havien vist vuit naus a la costa artanenca. Al llarg del s XV, el perill d'incursions continuà. Freqüentment es documenten despeses fetes per armar galeres a fi de repel·lir els atacs dels moros. Capturaren diversos manacorins, com Joan Aleix i Antoni Flequer, que foren rescatats a través de la recaptació d'almoines. Durant el s XV, es troben documentades poques notícies referents als jueus. El 1428, els jurats del Regne imposaren un tall als posseïdors d'esclaus. A Manacor se'n censaren 56, que eren posseïts per 25 amos, dels quals Pere Andreu i Bonanat Comes, amb sis perhom, eren els qui més en tenien. La majoria eren turcs, tàrtars, sards, russos i moros. A mitjan segle, els esclaus s'havien organitzat formant una confraria que tenia per patrona la Mare de Déu de l'Assumpció. Per altra banda, les famílies Andreu, Ballester, Santceloni i Sureda, entre d'altres, eren les més notòries. Malnoms com Aritges, Bardissa, Cabrer, Garrover, Mascaró, Prenys, Sabater, Sansó i Tort eren freqüents. A la lluita contra la rebel·lió de Sardenya hi anaren els manacorins Antoni Ballester i Salvador Santceloni. El maig de 1420, el rei arribà a Mallorca amb un estol de galeres armades per anar a Sardenya, i els jurats del Regne enviaren als pobles dos emissaris per recollir blat. A Manacor no trobaren gaire facilitats, ja que alguns manacorins es negaren a donar-ne. El rei va concedir guiatges i privilegis als mallorquins que anassin a repoblar Sardenya, i de la vila manacorina n'hi anaren alguns, com Guillem Guibert. En la guerra contra els genovesos, el setembre de 1423, es temia un desembarcament i els honrats Francesc d'Oms, Lluís de Pacs i Antoni Cervera visitaren Manacor, Felanitx, Campos i Santanyi, entre d'altres pobles, per tal d'informar els batles sobre la defensa. Bo-

↓ Manacor, plaça de Sant Jaume

↑ Manacor, plaça Ramon Llull

↑ Manacor, portassa de la rectoria

nanat Comes fou nomenat capità. També va esser reforçada la guarda del castell de Santueri, amb persones de Felanitx, Santanyí i Manacor. El juliol de 1435, es va produir una nova alarma i el batle i els jurats de Manacor elegiren com a capità Pere Andreu. Es mobilitzaren 100 homes i es bastiren talaies a la marina. La crisi del s XIV-XV culminà amb la *Revolta Forana* (→) (1450-53). L'estiu de 1450, es començà a fer una capbrevació de les terres de reialenc, la qual cosa acabà amb la paciència dels pagesos i provocà una forta indignació popular. Els manacorins participaren activament i fou a Manacor on, el 10 de juliol, els capbrevadors foren rebuts a pedrades. Plantejat el conflicte, els forans es concentraren, el 25 de juliol, a Inca, i el capitost més destacat de l'aixecament fou el manacorí Simó Ballester —Tort—, seguit per Jaume Nicolau, d'Inca, Esteve Font, de Muro, i Bartomeu Moner, de Campos. Marxaren cap a Palma, que fou assetjada durant una setmana. Al final de 1450, Guillem Nadal va abolir els imposts de la cisa de la carn i del quint de vi a la plaça de Manacor i visità diverses viles, on informà de l'abolició d'aquest impost. Al principi de 1451, el governador Berenguer d'Oms anà a Manacor per entrevistar-se amb Simó Ballester, a fi d'intentar una conciliació amb els rebels. El fracàs de totes les negociacions va motivar una reactivació de la rebel·lia. Simó Ballester tornà a organitzar l'exèrcit i des de Manacor anà a Sineu i a Llucmajor i, l'abril de 1451 tornaren a assetjar la ciutat. El maig de 1451, quan Palma sofrí el tercer setge per part dels pagesos, capitanejats per Simó Ballester, el rei Alfons el *Magnànim* decidí intervenir militarment i inicià una política de duresa contra els forans. Des de Nàpols fou enviat un exèrcit mercenari dirigit per Francesc d'Erill, que derrotà totalment els forans a la batalla de Rafalgarcés (Inca). Però no tots els pagesos manacorins s'alçaren, ja que alguns es refugiaren temporalment a Palma, com Pere Andreu, Tomàs Andreu, Bartomeu Ballester, Joan Ballester, Joan Bellloc, Pere Ganador, Jordi Metge, Joan Peretó, Arnau Riera i Martí Trullol. La repressió fou durissima, amb execucions i sancions econòmiques que agreujaren la misèria. El juliol de 1456, foren torturats i executats Guillem Nadal, de Manacor, i Miquel Genovard, d'Alcúdia. Entre 1452-56, gairebé no se sap res de Simó Ballester, que, el 1456, passà a Menorca, d'on fou extradit a Mallorca i, el gener de 1457, fou executat. En els anys següents, alguns propietaris d'alqueries de Manacor, com Tomàs Andreu, Antoni de Galiana, Joan Peretó, Joan Sureda i Martí Trullol demanaren al governador que els pagassin els danys que havien sofert durant l'aixecament. El 1460, la Universitat de Manacor posà obstacles al tall que s'havia de pagar per la multa general de 150.000 lliures imposada pel rei a causa de l'aixecament. El 1463, el batle de Manacor féu empresonar a Palma Labià des Mas i Jaume Febrer sota l'acusació de commoció. Foren executats Joan Cladera, Lluc Febrer, Bartomeu Puig i Pere Soler. També a causa dels avalots foren condemnats a esser esquarterats a la plaça de Manacor Joan Ballester, Francesc Corró, Francesc Flequer i Jaume Rubí. D'altra banda, foren penjats a altres viles, alguns manacorins, com Bernat Joan, a Pollença, i Simó Forner i Antoni Montserrat, a la plaça del Moll, de Palma. El 1446, Alfons el *Magnànim* hi introduí el sistema de sac i sort per a l'elecció de càrrecs públics. Cada any es feia l'extracció d'oficis per un nin menor de set anys, que extreia de cada sac tants de rodolins com càrrecs calia cobrir, excepte per a les funcions de batle i de mostassaf, que n'extreia quatre perquè el rei o el virrei en triàs un. A Manacor, s'elegien dos jurats de mà major i dos de mà menor, que eren els que governaven la vila i eren assessorats per un consell, format per 18 membres, el qual prenia les determinacions. També s'extreien un clavari, tres oïdors de comptes i sis taxadors, que valoraven els béns dels contribuents per confeccionar les talles. Manacor i Llucmajor compartien tres consellers del Gran i General Consell elegits anualment. Alguns, com Nicolau Trullol (1517), Miquel Peretó (1520) i Tomàs Andreu (1524), al·legaren que no volien acceptar el càrrec perquè gaudien del privilegi de ciutadans. El batle pertanyia a l'administració reial i la majoria de vegades el rei delegava el seu nomenament en el virrei, però els batles Pere Llodrà (1555), Salvador Nadal (1556), Pere Nadal (1584), Antoni Vallespir (1586), Joan Binimeli (1587), Martí Melis (1588) i Joan Binimeli (1589) foren nomenats directament pel rei. Una problemàtica social, institucional i econòmica no resolta esclatà en la revolta de les *Germanies*

↑ Manacor, es Fangar

(←) (1521-23), en les quals participaren la majoria dels manacorins. Els agermanats foren majoritàriament petits i mitjans propietaris agraris i menestrals. Segons les dades de les *Informacions judicials sobre els addictes a la Germania*, a Manacor els agermanats foren 368 i tenien una mitjana de riquesa de 80,5 lliures. El juny de 1521, en promulgar Carles I els edictes que ordenaven obeir el lloctinent Miguel de Gurrea, els notaris hagueren de visitar les viles per presentar-los. El comissionat enviat a Manacor va haver de fugir per evitar la mort. Fou assassinat Hug Palou, la qual cosa motivà que alguns enemics de la Germania, dits mascarats, de Manacor, com Antoni Nadal i Pere Peretó, es refugiassin a Alcúdia. Els agermanats manacorins elegiren instador Mateu Armengol —Sarrià—, que tenia 200 homes armats a les seves ordres i, com a principals consellers, Jaume Gil i Joan Joan Cellard. Els agermanats obligaren els ciutadans que tenien béns a la vila a pagar les talles i embargaren els fruits de les possessions dels cavallers reclosos a Alcúdia. Així, el juny de 1522, la senyora Beatriu Santmartí es queixà que li havien pres els fruits de la possessió de la Vall de la Nou. Després de la derrota dels revoltats, els senyors varen protestar, ja que s'havien vist obligats a pagar les talles. El març de 1522, hi hagué a Manacor un aixecament de mascarats dirigit per Antoni Nadal i Gabriel Domenge. Aquest moviment fou reprimit al cap de poques hores i hi moriren sis mascarats, entre ells Francesc Miquel Ballester. Hi va haver altres actes violents i els agermanats embargaren el blat i altres queviures, acció que després de la repressió fou presentada com a robatori. A la batalla de Son Fornari (sa Pobla) moriren alguns manacorins, com Pere Ballester Rigo, Gabriel Gelabert, Nadal Gelabert, Guillem Llodrà, Bartomeu Mesquida i Gabriel Rossell. D'altres, com Antoni Ferrer, Pere Melcior Riera i Miquel Pont foren executats abans de la capitulació de Palma. La repressió a Manacor fou d'una gran duresa. Els agermanats manacorins Tomàs Fullana, Gabriel Gil, Antoni Rigo, Miquel Vedell i Pere Vilar foren executats. A altres setze els confiscaren tots els béns i les seves propietats foren venudes en subhasta. Varen esser condemnats a galeres els manacorins Jaume Frau i Miquel Reixac i d'altres, com Bartomeu Bauçà Carrió i Jaume Mas, aconseguiren fugir de l'Illa. A les informacions judicials es relaciona la participació dels manacorins en la revolta i foren valorats els seus béns. Les informacions afectaren 493 caps de casa, 380 dels quals resultaren esser addictes a la Germania, mentre que 83 foren declarats lleials i 30 indiferents. Els agermanats, sotmesos a una composició, varen haver de pagar una quantitat que oscil·lava entre 5 i 400 lliures, segons el grau de culpa i la facultat dels béns de cada un. A Manacor, 189 persones hagueren de pagar una indemnització d'un total de 3.890 lliures. Alguns, sense haver participat directament en la revolta, com Jaume Vives, foren multats. A més de les composicions, els agermanats hagueren de pagar els danys fets a alguns durant la Germania. Quant al nucli urbà, el 1501, era integrat per 205 cases i el formaven les illetes de mossèn Miquel Ballester, de Pere Andreu, de mossèn Rafel Ballester, de la muller de Joan Llull, de Pau Rabassa, de Gabriel Cabrer, de mossèn Jaume Vives, de mossèn Pere Samsó, de Martí Gener, de Joan Peretó, de Bartomeu Escala, de Pere Vallespir, de Pere Frau, de Joan Nadal, d'Andreu Mesquida, d'Antoni Nadal de la Bassa, d'Antoni Benejam i del notari Joan Ballester. Durant el s XVI, el creixement del nu-

↓ Manacor, Son Fortesa

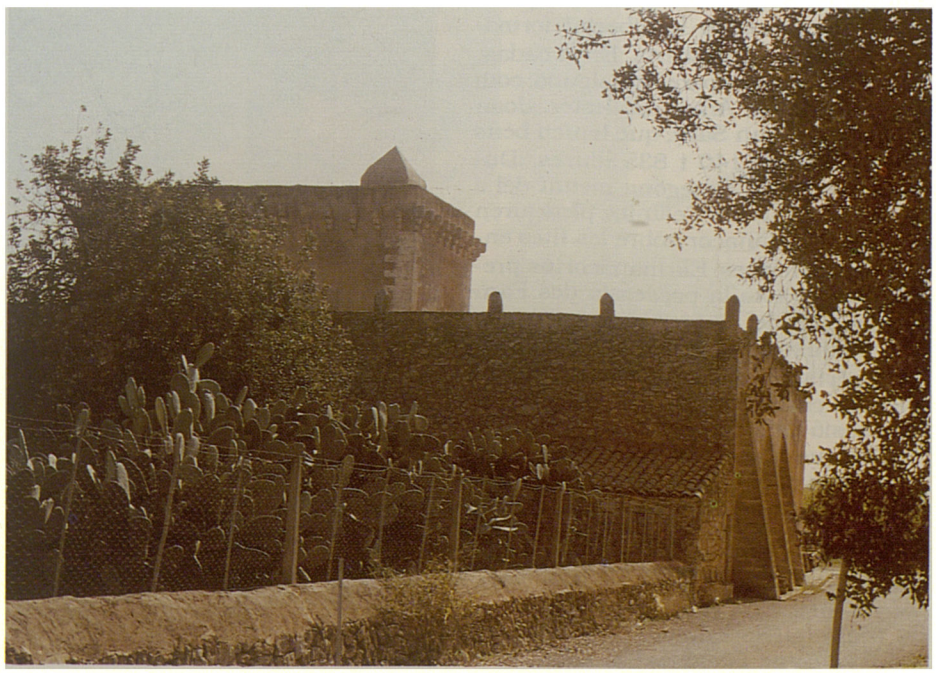

↑ Manacor, claustre del convent dominic de Sant Vicenç Ferrer

cli urbà fou considerable i el 1578, hi havia 551 cases. En el recompte (1585) de la població del virrei Lluís Vic i Manrique de Lara, Manacor tenia 5.060 habitants, 886 dels quals eren homes d'armes (320 arcabussers, 271 ballesters, 222 llancers i piquers i 73 cavallers). A més, s'hi trobaven armes, com 81 arcabussos, 121 espases i set cavalls. La principal arma era la ballesta, però, a partir de 1575, començà a esser substituïda per l'arcabús. Manacor n'adquirí 160, que foren repartits entre els habitants. El s XVI, no es coneix cap cens d'esclaus, però se'n documenten nombroses notícies. Els esclaus que assolien la llibertat formaven la classe dels lliberts. En el cadastre de 1581, n'hi apareixen alguns, com Pau Amengual, Arnau Ballester, Joan Domenge i Joan Sard, que tenien béns valorats entre 140 i 835 lliures. Durant quasi tota la segona meitat del s XVI, els jurats de Felanitx pledejaren amb els de Manacor sobre les fites entre els dos termes. Els manacorins pretenien que tota la possessió des Fangar fes part del seu terme, mentre que els felanitxers defensaven que una part pertanyia a Felanitx. L'origen del plet era causat per un propietari de la possessió de s'Horta, del terme de Felanitx, que havia venut una part a un propietari des Fangar, amb la qual cosa una possessió de Manacor creixia amb terres de Felanitx. El 1570, la Universitat volgué conduir a la vila l'aigua de la font santa de Son Mas, per la qual cosa hi hagué un plet per la propietat de l'aigua entre l'esmentat organisme i Pere de Santjoan. El s XVII, es caracteritzà per la forta escassetat i penúria. Els jurats tenien la competència del proveïment de la vila i hi havien de solucionar constantment els problemes de la fam. El 1613, la collita fou gairebé nul·la a tot Mallorca i provocà nombroses emigracions. També es produïren males anyades el 1618, el 1628, el 1636 i el 1689. A més, la situació s'agreujà per causa de la freqüència i la persistència de les sequeres. El 1652, la pesta afectà la població i es gastaren 233 lliures, un sou i quatre diners per a combatre-la. Durant aquest segle, hi hagué poca mobilitat en l'evolució del nucli urbà, excepte en l'establiment de les terres del convent de Sant Vicenç Ferrer. En els estims universals de 1685, els propietaris de les finques urbanes s'agrupaven en illetes, i a Manacor se'n documenten 58. Pel que fa a la defensa, continuaven els assalts corsaris i pirates i les úniques defenses costaneres del terme eren les torres de la punta de n'Amer i la del port de Manacor. El 1617, el Gran i General Consell manà reedificar la torre de la punta de n'Amer i, el 1624, es reparà la torre del port de Manacor, que tenia (1693) dos torrers, els quals cobraven mensualment sis lliures, vuit sous i quatre diners. Quant a l'organització gremial, el 1635, el gremi dels moliners es féu càrrec de la capella de Nostra Senyora de la Concepció i el de fusters mantenia la de Sant Josep. El 1684, es constituïren com a gremi independent del de Palma els moliners de vent de Manacor, Llucmajor i Felanitx. Durant la Guerra de Successió (1702-15), Manacor donà suport a la causa de l'arxiduc Carles d'Àustria. El 1704, la guarnició de la vila era formada per 120 homes i comandada per un tinent i dos oficials. El cap de les forces locals era Joan d'Oms. Després de la caiguda de Barcelona (novembre de 1714) a mans de Felip V, Mallorca es preparà per resistir a les tropes filipistes. L'Illa fou dividida en districtes de guerra i es nomenà un capità al capdavant de cada un. El cap de Manacor fou Pere Descatlar i, l'abril de 1715, hi hagué un desembarcament a la costa mana-

↓ Manacor, cadiratge de l'església parroquial de la Mare de Déu dels Dolors

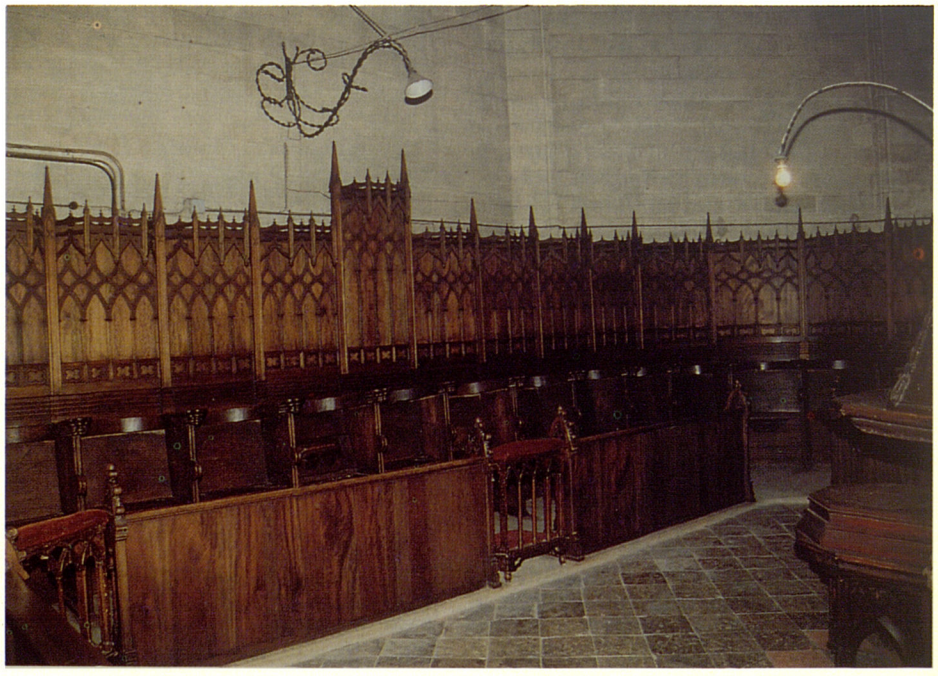

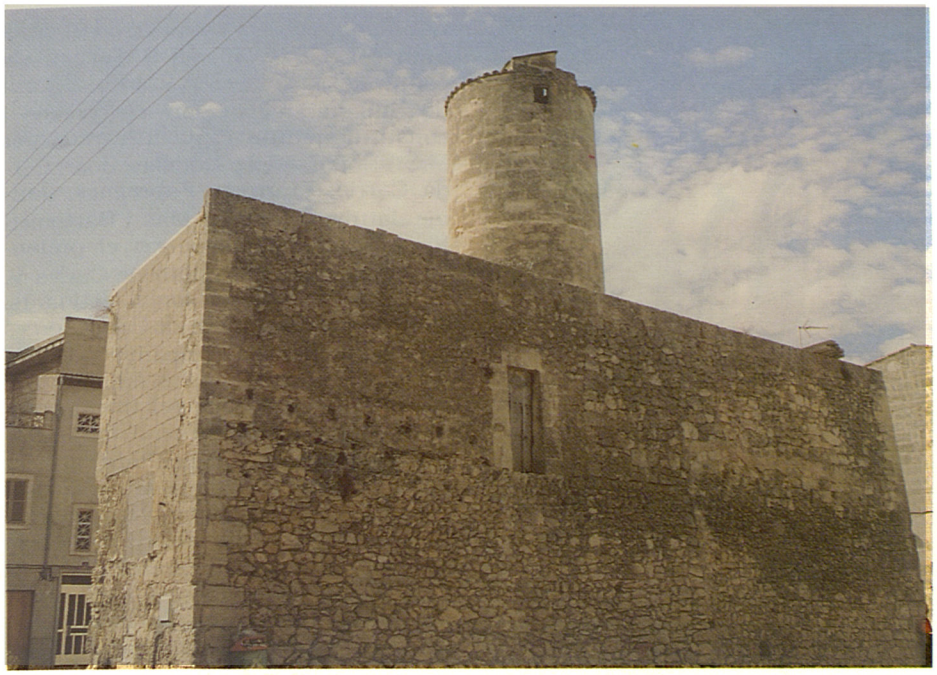

↑ Manacor, molí d'en Fraret

corina, que fou refusat. Fou sotmesa a l'autoritat de Felip V després de la presa, per part de les tropes borbòniques, de la ciutat d'Alcúdia (1715). Quant a l'administració, arran del decret de Nova Planta (1715) es reduïren les competències de les autoritats municipals a afers administratius i urbans, els quals eren fiscalitzats per un representant reial. L'Ajuntament quedà (1718) constituït per un batle i quatre regidors nomenats pel capità general i la Reial Audiència. El juliol de 1720, cessaren els darrers jurats i la Reial Audiència designà regidors Martí Cabrer —Ballet—, Bartomeu Rosselló —de les Barraques—, Pere Rosselló —Figuera— i Jeroni Sureda —del Rafal—. El nou règim municipal originà moltes desavinences entre els regidors i el clavari per les discussions sobre els privilegis de determinades persones, que es consideraven exemptes de les contribucions locals. Durant el s XVIII, el torrent que travessava el nucli urbà ocasionà nombroses inundacions i era un focus de malalties. S'hi documenten constants notícies sobre obres d'infrastructura i de reparacions d'alguns ponts. Així, el 1746, s'hi reconstruí el pont Nou, del camí de la Torre. L'agost de 1743, l'Ajuntament el féu netejar perquè causava febres terçanes i, el 1755, els metges també n'aconsellaren la neteja. Un altre problema greu fou el de les sequeres, molt dures en els anys 1732, 1739, 1749 i 1755. Es netejaren els pous, se n'excavaren d'altres i fou ampliat l'abeurador per al bestiar. El 1724, Manacor tengué el nombre d'habitants (7.240) més alt de tot el s XVIII. A causa de les pestes de 1744-45 i 1749-50, es produí un fort descens, fins arribar (1778) als 5.963 habitants. Des d'aleshores s'inicià una forta recuperació, amb 7.164 habitants (1786). El darrer decenni del s XVIII, es patí una nova recessió, que redui els efectius poblacionals a 6.618 (1797). El perill de les incursions de corsaris i pirates era encara freqüent i es documenta (1733 i 1739) la presència de naus corsàries davant la costa manacorina. Quant a les torres de defensa, el 1769 la talaia de Portocristo tenia dos torrers i un canó de bronze de tres lliures, i la de la punta de n'Amer tenia tres torrers i dos canons. Al llarg del s XVIII la presència de soldats fou constant. El 1718, ja es documenta l'execució d'obres en les dependències del regiment dels Dragons. El 1720, s'hi allotjaven tres companyies, que foren traslladades a Llucmajor i substituïdes per altres tres. El 1724, foren traslladades a Artà, però hi tornaren el 1726. El quarter dels Dragons va significar una autèntica militarització de la vila. L'Ajuntament es va veure obligat constantment a donar allotjament a les tropes i a subministrar-los farratge, gra, llenya, palla i ormeigs. El 1789, el viatger Jeroni de Berard i Solà descriu la vila i destaca el traçat rectilini dels carrers i la vistositat d'algunes cases, que pertanyien a senyors de Palma. Al seu pla hi situa sis creus de pedra, que eren les de l'Abeurador, de sa Bassa, del camí de Ciutat, de Fartà-

→ Manacor, creu des Convent

↑ Manacor, can Femenies

ritx, de mossèn Marc i de Topissa. El maig de 1800, el capità general de Mallorca rebé la notícia, des de Cartagena, d'una possible expedició que es formava a Gibraltar i tenia com a destí Mallorca. L'endemà, es donà l'ordre que totes les milícies urbanes acampassin a Manacor. Si aquest atac s'hagués produït, Manacor s'hauria convertit en el centre de les milícies. Pel que fa a l'administració, el 1812, l'Ajuntament s'organitzà segons el sistema constitucional, després d'haver estat promulgada (19 de març de 1812) la Constitució de Cadis i proclamada a Manacor el 22 de març. Amb aquest motiu se celebrà un ofici solemne a la parròquia, amb l'assistència de tot el clergat i dels dominics, i s'hi llegí la Constitució. El 1814, fou abolida, se suspengueren les actes i les sessions constitucionals i, el juny de 1814, se celebrà amb grans festes el retorn de Ferran VII. Durant el trienni constitucional (1820-23), els liberals recuperaren el govern del consistori. L'abril de 1820, es publicà la Constitució de 1812, que fou jurada per tot el clergat i per l'administració de justícia. Un cop restablert el sistema absolutista (1823), els liberals foren destituïts dels seus càrrecs oficials i obligats a retre comptes de la seva gestió. El gener de 1825, dos individus atemptaren contra el batle Sebastià Mesquida, que quedà malferit. Amb la pujada (1833) al tron d'Isabel II, es produí el triomf dels constitucionals, que es dividiren en dues faccions, una moderada i l'altra progressista. Les tensions polítiques i socials hi foren constants. El 24 de juliol de 1835, varen esser detenguts alguns carlins acusats d'haver embrutat i signat amb creus les cases de 24 liberals manacorins. La nit del 9 d'agost, els conjurats carlins es reuniren al jardí de Fullana, alliberaren els presos i constituïren una junta integrada per Martí Bonet, Josep Botelles, Joan Cerdà Carrió, Francesc Fàbregues, Jaume Jaume, Francesc Mas i Bartomeu Riera. Hi proclamaren rei el pretendent Carles, amb el nom de Carles V, i alguns liberals hi foren detinguts. L'endemà, varen sortir de Palma forces integrades per les companyies de granaders i caçadors de les milícies provincials, comandades pel tinent coronel Joan Ramos de Montes, i aconseguiren dominar sense dificultats l'aixecament el dia 11. S'inicià la persecució contra els individus compromesos, i la Milícia Nacional de Felanitx capturà sis fugitius, entre els quals hi havia el capitost Bartomeu Riera —Tafal—, que fou condemnat a mort. Encara que durant el procés s'intentà relacionar aquests fets amb un alçament carlí general a tota l'Illa, aquest punt no pogué ser confirmat. Arran dels fets de *sa Llorençada* (←), els dominics foren obligats a abandonar la vila, i el governador civil aplicà (agost 1835) al convent el decret d'exclaustració. Les reformes liberals del s XIX n'impulsaren

→ Manacor, can Massanet

← Manacor, convent de Sant Vicenç Ferrer

la consolidació com a centre comarcal en els vessants polític, administratiu i militar. El 1834, en el marc de la província de les Balears, fou constituït el Partit Judicial de Manacor, que comprenia denou nuclis de població, corresponents a dotze municipis. Foren elegits diputats pel districte electoral de Manacor el progressista Lluís San Simón Ortega, comte de San Simón (1846); Joaquim Safortesa (1850), del Partit Moderat Ministerial; Jaume Sureda Moragues (1851), progressista; Joaquim Safortesa (1853), del Partit Monàrquic Constitucional; Josep Quint Safortesa (1857), monàrquic pur; Antoni Garcia Rizo (1858) i Salvador Maria de Ory (1863), ambdós d'Unió Liberal, i Faust Gual de Torrella (1864), independent. Durant el s XIX, hi foren freqüents fortes sequeres i algunes torrentades. Així, hi hagué èpoques d'escassesa d'aigua entre febrer i març de 1825, entre 1846-49 i durant part de 1850, la qual cosa ocasionà greus pèrdues per a l'agricultura. L'Ajuntament sol·licità al govern la condonació parcial de les contribucions territorials, per a la qual cosa exposava que la manca d'aigua havia suposat la mort de 5.000 caps de bestiar oví, 2.500 de porcí i 300 de boví. El pas del torrent per dins el nucli urbà continuava provocant greus problemes a la població. El setembre de 1850, a causa de les fortes pluges es desbordà i provocà danys, que foren valorats al voltant del milió de pessetes. El setembre de l'any següent, les abundants pluges impediren cultivar les terres. Es féu una subscripció per als pobres i es repartiren 4.268 racions d'aliments entre la població de la vila. Al començament de 1852, s'hi tornà patir una nova torrentada. A la segona meitat del s XIX, en política municipal destacà Llorenç Caldentei Perelló —de ca n'Olesa—, que fou sis vegades batle (1854, 1861-62, 1867-68, 1872-73, 1881-83 i 1897). Durant el sexenni revolucionari (1868-74), ocuparen la batlia Antoni Nadal Gelabert (1868), Bartomeu Bosc Riera (1868-72), Llorenç Caldentei Perelló (1872-73), Llorenç Galmés Sansó (1873-74), Mateu Trullol Domenge (1874) i Antoni Mas Mesquida (1874-75). Els republicans hi constituïren un comitè local. A partir de la reforma de Cánovas del Castillo (1876), es produí el torn de partits, entre el conservador i el liberal, i obtenia el control municipal el partit que governava a Madrid. El caciquisme i el favoritisme permeteren a la classe benestant tenir permanentment el poder municipal. El 1891, tenguéren lloc, sota la Restauració, les primeres eleccions generals amb sufragi universal masculí. Durant el s XIX, es produí una millora en les comunicacions. El 1843, es posà un carruatge públic per a la línia Manacor-Palma, i, el 1879, hi arribà el ferrocarril. El 1888, a Portocristo s'habilità el port com aduana de segona classe. També s'aprovà el pla d'urbanització de la Colònia del Carme, en terrenys de la possessió de sa Marineta.

↓ Manacor, professors del col·legi Ramon Llull (1894-95)

↑ Manacor, casa consistorial, a la dreta

El seu promotor fou el comte de San Simón, que n'era el propietari. L'evolució demogràfica del s XIX estigué determinada per un fort creixement durant els primers noranta anys, i passà de 6.618 habitants (1797) a 10.484 (1845), a 12.590 (1860) i a 19.635 (1887). El 1897, la població es reduí a 11.579 habitants, a causa de la segregació de Sant Llorenç des Cardassar (1892) i dels efectes de la crisi de l'agricultura, amb la conseqüent emigració, principalment a Cuba i a la República Argentina. Al principi del s XX, l'emigració fou forta i, entre 1916 i 1920, emigraren 801 manacorins, que es dirigiren sobretot a l'Argentina, Cuba i Puerto Rico. A la *Guía de Baleáricos residentes en la República Argentina*, editada per Josep Garcies Moll, hi figuren 296 (1918) i 540 (1929) manacorins. Durant el primer quart del s XX, la política local es caracteritzà per la vigència del sistema d'alternança en el poder dels dos partits de torn, el conservador i el liberal. Destacà el batle liberal Francesc Gomila Vadell (1905, 1906-07, 1916-17, 1917-20 i 1923). Els propietaris agrícoles, els empresaris i els petits propietaris s'agruparen en diverses associacions conservadores i catòliques. L'agrupació La Penya era l'eix del partit conservador i, el 1901, era presidida per Bartomeu Sureda Ginard, que anteriorment havia estat president del comitè gamacista. Al final de 1911, La Penya va sofrir una escissió d'alguns dels membres més destacats, com Rafel Galmés, Josep Oliver, Guillem Puerto i Benet Rosselló. La formació política conservadora era la predominant i comptava amb el suport de la publicació periòdica local *La Aurora* (1906-16), dirigida, des de 1910, per Antoni Maria Alcover. No hi mancaren polèmiques amb el setmanari *Justicia* (1909-11) i amb el seu director, el republicà radical Manuel Jiménez Moyà. El 1912, l'Ajuntament era compost per vuit liberals, quatre conservadors de La Penya, dos conservadors escindits de La Penya, dos socialistes, dos republicans i un reformista. Era batle Francesc Gomila Vadell. El mateix any, es féu la concessió del títol de ciutat a Manacor. Al final del s XIX, malgrat que el domini polític era en les mans de la dreta tradicional, s'hi començà a organitzar el moviment obrer. L'octubre de 1892, es constituí una agrupació socialista i el nombre d'afiliats era més elevat que el d'altres agrupacions d'arreu de Mallorca. Els membres més destacats foren Mateu Soler, Joan Blanquer i Josep Riera. El 1899, s'hi documenta un comitè de la Unió Republicana i els seus caps eren Jaume Domenge i Llorenç Galmés. Els candidats republicans obtengueren nombrosos vots a les eleccions generals de 1899 i de 1901 a Manacor, Llucmajor i Pollença. El 1901 i el 1903, hi hagué dos regidors republicans a l'Ajuntament. Els vots que obtengueren els candidats socialistes a Manacor foren rellevants en proporció als de la resta de l'Illa. Així, a les eleccions generals de 1903, Toribio Reoyo va treure 254 vots dels 631 de

BATLES s XX

Bernat Riera Riera	1899
Jaume Domenge Rosselló	1901
Jaume Oliver Noguera	1903
Joan Riera Nadal	1903
Antoni Llull Adrover	1903
Francesc Oliver Fernández	1903
Francesc Gomila Vadell	1905
Antoni Rosselló Ferrer	1905
Francesc Gomila Vadell	1906
Llorenç Riera Caldentey	1907
Mateu Bonet Mas	1909
Joan Servera Camps	1913
Montserrat Truyols Pont	1915
Francesc Gomila Vadell	1916
Josep Oliver Billoch	1917
Francesc Gomila Vadell	1917
Josep Oliver Billoch	1920
Francesc Gomila Vadell	1923
Jordi Vidal Pont	1923
Antoni Bosch Jaume	1923
Sebastià Ordinas Pocoví	1924
Josep Oliver Billoch	1924
Sebastià Ordinas Pocoví	1928
Joan Servera Camps	1928
Bartomeu Artigues Ribot	1930
Antoni Lliteras Ferrer	1930
Jordi Vidal Pont	1931
Antoni Amer Llodrà	1931
Francesc Fernández Truyols	1935
Benet Rosselló Amer	1935
Francesc Fernández Truyols	1936
Mateu Soler Domenge	1936
Antoni Amer Llodrà	1936
Jaume Jaume Rosselló	1936
Bartomeu Rosselló Amer	1936
Francesc Riera Cerdà	1937
Gumersind Gil Puig	1944
Antonio Àlvarez-Ossorio Barrientos	1949
Pere Duran Mascaró	1952
Pere Muntaner Caldentey	1958
Llorenç Femenias Duran	1962
Jordi Servera Pont	1963
Pere Galmés Riera	1969
Rafel Muntaner Morey	1975
Antoni Serra Fiol	1979
Guillem Domenge Matamalas	1979
Mateu Puigserver Riera	1979
Llorenç Mas Suñer	1979
Jaume Llull Bibiloni	1980
Gabriel Homar Sureda	1983
Jaume Llull Bibiloni	1987
Gabriel Homar Sureda	1991
Gabriel Bosch Vallespir	1991

CENTRO REPUBLICANO

SUBVENCIÓN N.º [redacted]

Ponrado Garau Gaya

ha satisfecho la cantidad de VEINTICINCO PESETAS, importe de UNA subvención, transferible por endoso y con sujeción a las condiciones y garantías consignadas en acta de requerimiento expedida por el Notario D. José Vidal Busquets el día 5 de Julio de 1932.

Manacor 1.º de Octubre de 1932

EL PRESIDENTE. EL SECRETARIO.

↑ Rebut del Centre Republicà de Manacor (1932)

tot Mallorca. A les de 1905, Antonio García Quejido n'obtengué 184 de 448. El 1907, Isidoro Acevedo n'aconseguí 96 d'un total de 195. El 1902, s'hi constituí una cooperativa de consum. El 1903, sortí elegit regidor el socialista Mateu Soler. El febrer de 1903, hi hagué la primera vaga de les treballadores de la fàbrica de perles d'imitació d'Hug Heusch i Companyia i, de les 100 obreres que tenia, solament 25 assistiren a la feina. El novembre de 1907, l'acció fou repetida per les cordadores de cadires que treballaven pels ebenistes de Manacor. Entre 1909 i 1913, els sabaters feren dues vagues, una els fusters i una els picapedrers. El 1905, s'hi celebrà per primera vegada el Primer de Maig. Tancaren algunes fàbriques i tallers i es realitzà un míting socialista al cafè de can Manenta, on es congregaren unes 400 persones. En la feble revitalització societària de 1908, els dirigents obrers manacorins influïren en la creació de la Federació Obrera d'Artà i de la Unió Obrera de Felanitx i es mantengué una estreta relació amb el nucli obrerista de Capdepera. També fou notori el lligam directe que s'establí entre els grups socialistes de Manacor i els de Llucmajor. El 1920, s'hi documenten les joventuts socialistes i, a l'estiu de 1921, els comunistes aconseguiren constituir un petit grup de sis membres. El 20 de maig de 1920, esclatà una crisi de subsistències. A la plaça de sa Bassa es concentraren unes 150 persones i assaltaren dues botigues. La Guàrdia Civil hagué d'intervenir per sufocar l'agitació. Foren detinguts nombrosos avalotats i empresonats el regidor Mateu Soler, el secretari del comitè executiu de la Unió General de Treballadors, Vicente Barrio, i el director d'*El Obrero Balear*, Antoni Maria Alzina. Al cap de poques hores foren alliberats. Aquest fet fou conegut com el *saqueió* de Manacor. Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-30), no s'aconseguí desarticular el moviment d'esquerres. Josep Oliver Billoch fou nomenat batle (1924-28). A les eleccions municipals d'abril de 1931, foren elegits deu regidors liberals, sis republicans de dreta i quatre regionalistes. La II República hi fou proclamada per Antoni Amer Llodrà, que s'havia presentat a les eleccions municipals per la candidatura del Front Únic Antimonàrquic i que fou nomenat batle a les eleccions fetes el maig. A les eleccions generals de juny de 1931, la coalició republicano-socialista va obtenir el 53,22% dels vots, els republicans de centre el 21,06% i la dreta republicana el 19,55%. El 1933, la coalició de centre-dreta n'aconseguí el 42,93%, la republicano-socialista el 37,44% i el partit radical el 19,63%. Pel altra part, entre 1931-32, els picapedrers dugueren a terme quatre vagues. Durant els fets d'octubre de 1934, hi tengué molt de ressò l'atur general, que fou quasi unànime, i en el qual no es produí cap incident. Arran d'aquests fets, es desencadenà una forta repressió, la Guàrdia Civil va clausurar, el 12 d'octubre, la Casa del Poble i foren detinguts els socialistes Joan Frau i Guillem Fullana. L'endemà es detingué el republicà partidari de Manuel Azaña, Andreu Galmés. També foren empresonats per suposades coaccions els picapedrers Damià Artigues i Bernat Lliteres. Durant 1935, no faltaren les tensions entre la dreta i l'esquerra. Tampoc no mancaren les polèmiques entre el setmanari de la dreta *Voz y Voto* i el de l'esquerra *Nosotros*, dirigit per Miquel Duran, que a causa de l'enfrontament personal amb el tinent de batle, Guillem Ferrer, fou empresonat quatre mesos. L'agost de 1935, Miquel Duran va sortir de la presó i l'esquerra organitzà una manifes-

↓ Manacor, acte fundacional de Falange (1935)

↑ Manacor, creu pels caiguts de la Guerra Civil

tació en què no faltaren les mútues provocacions amb els dretans. Manacor i Campanet foren els únics pobles on els falangistes organitzaren una acte electoral abans de les eleccions generals de febrer de 1936. El 19 de gener, es féu al teatre Principal de Manacor el primer míting de Falange a Mallorca, que hagué d'esser suspès a causa de l'oposició d'alguns militants i simpatitzants de l'esquerra. Els falangistes provocaren incidents constants i aconseguiren una certa impunitat, cosa que els encoratjà per tornar a repetir la concentració el 2 de febrer. A les eleccions generals de febrer de 1936, es confirmà el predomini de la dreta, que obtengué el 61,54% dels vots, mentre que el Front Popular n'aconseguí el 38,46%. La mateixa nit del plebiscit, la dreta celebrà la victòria electoral local i féu constants befes i amenaces als dirigents de l'esquerra. El 21 de febrer, els regidors socialistes Mateu Soler, Antoni Llull i Andreu Pérez tornaren a prendre possessió del seu càrrec, ja que n'havien estat destituïts el 1934. Arran de l'inici de la Guerra Civil, el 20 de juliol, els republicans, els socialistes i els carrabiners organitzaren una certa resistència a l'Ajuntament. El 21 de juliol, arribà a Manacor una companyia d'infanteria i els carrabiners es rendiren. A partir de llavors, els falangistes locals iniciaren una forta repressió, de la qual el capità Jaume Jaume Rosselló és considerat un dels principals responsables. A Portocristo, entre el 16 d'agost i el 4 de setembre de 1936, va tenir lloc l'única operació militar de relleu a Mallorca, amb el desembarcament de l'expedició republicana comandada pel capità Alberto Bayo Giroud. La matinada del 16 d'agost començaren a bombardejar Portocristo, que fou ocupat sense cap dificultat. A Manacor s'organitzà la resistència i el centre d'operacions del front era a sa Bassa. Diversos edificis públics i magatzems foren utilitzats com a casernes. També a molts de domicilis particulars s'hi hostejà gent armada. Les forces republicanes s'havien establert entre Portocristo i Son Corb i ocuparen, el dia 26, Son Carrió. Fins al 27 d'agost, el front es caracteritzà per l'escassesa d'esdeveniments bèl·lics. No obstant això, la ciutat fou bombardejada algunes vegades pels hidroavions republicans instal·lats a sa Coma i pels avions procedents de Menorca. A partir de dia 28, amb la intervenció dels avions italians la situació canvià radicalment. Les forces del capità Bayo, davant la impossibilitat d'ocupar l'Illa en poc temps amb els seus propis mitjans, foren obligades a retirar-se pel govern central, la Generalitat de Catalunya, el Comitè de Milícies Antifeixites i la flota. Abandonaren Portocristo la nit del 3 al 4 de setembre. Durant els dies que durà el desembarcament, la repressió s'intensificà. La matinada del 16 d'agost, els falangistes varen detenir una quarantena de persones que observaven des d'un puig les operacions militars, i moltes d'elles foren afusellades. Durant el dia es feien nombroses detencions i a la nit els detinguts eren afusellats en massa al cementeri municipal. Pels afusellaments massius s'utilitzà el vell cementeri de Son Coletes. Entre assassinats, execucions i morts al front, la Guerra Civil (1936-39) costà a Manacor un elevat nombre de vides. Foren afusellats uns 91 manacorins. Entre les víctimes de la repressió destacà el batle republicà Antoni Amer Llodrà, que fou detingut el 29 de desembre de 1936 i, després d'esser vexat i torturat, fou afusellat. També foren afusellats el regidor Antoni Pérez Ferrari i el director del setmanari *Nosotros*, Miquel Duran Rosselló. Alguns autors

↓ Manacor, cementeri de Son Coletes

han donat la xifra de devers 900 persones assassinades a Manacor. El 1938, s'habilità, en el magatzem d'Activitat Industrial, el Quarter d'Infanteria de Manacor, per tal d'atendre les necessitats de les forces militars que hi eren destacades. Inicialment, s'hi allotjà el batalló número 211 del Regiment d'Infanteria Palma 36 i algunes forces d'artilleria. El març de 1938, aparegué el setmanari *Arriba*, que fou l'instrument doctrinal del règim franquista a l'àmbit local. Durant el franquisme, desaparegué el dinamisme cultural i polític del període republicà i la presència de l'estament polític franquista, amb els caps militars i la Guàrdia Civil, hi foren determinants. El 1954, s'hi contruí el Quarter de Sementals de Manacor i s'hi instal·là la Unitat de Sementals de Balears. Amb la restauració de la democràcia, la dreta va obtenir (1977) una clara majoria (74,38% dels vots) sobre l'esquerra (25,62%). A les eleccions municipals de 1979, les candidatures de Manacorins Autònoms, Candidatura Democràtica Independent de Manacor i Unió de Centre Democràtic —UCD— obtengueren una representació semblant, però fou la Candidatura Democràtica Independent de Manacor la que va obtenir la batlia i fou elegit batle Llorenç Mas Sunyer, que al final de 1980 va dimitir i fou substituït per Jaume Llull Bibiloni. El 1983, aconseguí la batlia Aliança Popular —AP—, que fou la candidatura més votada, i va esser elegit batle Gabriel Homar Sureda. El 1987, la candidatura més votada fou la d'Aliança Popular-Partit Liberal, però el Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— aconseguí la batlia amb el suport de la Candidatura Democràtica Independent de Manacor, el Centre Democràtic i Social i Unió Mallorquina —UM—, que constituïren el Pacte de Progrés. Fou elegit batle Jaume Llull Bibiloni, del PSOE. A les municipals de 1991, la candidatura més votada fou Partit Popular-Unió Mallorquina, que aconseguí la batlia amb el suport de Convergència Balear i Convergència de Manacor. Fou elegit batle Gabriel Homar Sureda, que, en morir (1991), fou substutït per Gabriel Bosch Vallespir. Pel que fa a les inundacions, durant el s XX n'hi ha hagut algunes. Cal destacar les ocorregudes l'octubre de 1932, any conegut com 's'any de sa torrentada'; el novembre de 1961 i el setembre de 1989. Quant a l'evolució de la població, al principi del s XX es donà un

ELECCIONS LOCALS

1979	Vots	Regidors
Man. Aut.	2.136	5
CDI	2.119	5
UCD	2.054	4
Op.per Manacor	1.499	3
CD	1.249	2
PSOE	1.108	2
PCIB	619	-

BATLE
Llorenç Mas Sunyer.

1987	Vots	Regidors
AP-PL	3.831	8
PSOE	3.139	7
CDI	1.340	2
UM	1.284	2
CDS	1.205	2
AMI	402	-
PDP	251	-
EU-IU	231	-

BATLE
Jaume Llull Bibiloni

1983	Vots	Regidors
AP	3.784	7
PSOE	2.371	5
CDI	2.339	4
UM	1.910	4
PSM	614	1
CDS	356	-
PCIB	172	-

BATLE
Gabriel Homar Sureda.

1991	Vots	Regidors
PP-UM	5.292	10
PSOE	2.921	5
PSM-CDI	1.468	3
CB	1.314	2
CM	719	1
UIM	406	-
CDS	387	-

BATLE
Gabriel Homar Sureda.

cert estancament entre el període 1900 (12.408 habitants) i 1910 (12.436 habitants). A partir de 1920, es produí un fort increment fins a 1940, en què hi hagué un estancament. El 1960, tornà a augmentar considerablement la població fins que, a partir de 1975, es produí un alentiment. El 1991, al terme municipal de Manacor hi havia 24.926 habitants, que es concentraven a la ciutat el 76,8%, a Portocristo el 15,36% i a Son Macià el 3,03%. La resta es repartia entre les zones costaneres de cala Moreia-cala Morlanda (2,76%), cales de Mallorca (1,11%), cala Murada (0,70%) i cala Anguila-cala Mendia (0,19%).

CONSISTORI - 1993

Gabriel Bosch Vallespir (PP-UM)	Batle
Pere Llinàs Barceló (CB)	Serveis generals
Jaume Darder Ribot (PP-UM)	Benestar social
J Huertas Mendigochea (PP-UM)	Sanitat
Rafel Nadal Homar (PP-UM)	Hisenda
Rafel Sureda Bauzà (PP-UM)	Urbanisme i esports
Catalina Sureda Fons (PP-UM)	Cultura, ensenyament/n. lingüística
Eduardo Puche Castillejo (CM)	Participació ciutadana/comunicacions
Joan Miquel Sansó (CB)	Policia
Antoni Vives Font (PP-UM)	Turisme
Joan Febrer Mascaró (PP-UM)	Agricultura
Cristòfol Pastor Noguera (PP-UM)	Indústria, comerç i transports
Antoni Sureda Parera (PP-UM)	Regidor
Jaume Llull Bibiloni (PSOE)	Regidor
Antoni Mesquida Ferrando (PSOE)	Regidor
Marc Juaneda Caldentey (PSOE)	Regidor
Bernat Amer Artigues (PSOE)	Regidor
J Ramon Barrull Badia (PSOE)	Regidor
Bartomeu Ferrer Garau (PSM-CDI)	Regidor
M Antònia Vadell Ferrer (PSM-CDI)	Regidora
Jaume Brunet Gomila (PSM-CDI)	Regidor

Economia

L'abundant nombre de jaciments arqueològics indica l'existència d'una agricultura i d'una ramaderia productiva, ja des de la prehistòria. Durant l'època romana, s'hi consolidà la ramaderia i la trilogia mediterrània, principalment els cultius de cereals i de vinya. A l'època islàmica, s'hi desenvolupà l'horticultura a les alqueries i als rafals. Després de la conquesta catalana, la població vivia bàsicament de l'agricultura i es mantenien uns determinats oficis adaptats a les necessitats dels habitants, com els ferrers, gerrers, fusters, carnissers, peixaters, forners, picapedrers i teixidors. Hi ha evidència de l'existència de molins d'aigua, que se situaven a fora vila, concretament a la vall de la Nou. Durant el s XIV, la major part de la població manacorina vivia de l'agricultura. El blat i altres cereals eren els cultius predominants. El blat entrava en una rotació de cultius amb l'ordi i la civada. També s'hi cultivava el lli i el cànem i, a una escala inferior, els llegums, concretament ciurons, faves, guixes i llentilles. La vinya hi ocupava petites parcel·les. Malgrat que el blat era el principal cultiu, la seva producció esdevengué deficitària, tal com també ocorregué a la resta de Mallorca. Davant aquesta situació la Universitat hagué de prendre mesures, que en alguns casos foren insuficients, i es veié obligada a importar-ne de fora de l'Illa. El març de 1356, es comunicà a diversos batles, entre ells el de Manacor, que els jurats del regne volien armar dues galeres per socórrer la gran necessitat de blat que hi havia. A Manacor i Bellver els corresponia pagar 55 lliures. El 1374, hi tornà a haver molta misèria i fam. A la primera meitat del s XIV, es feren diverses plantacions de vinya prop de la vila i a algunes alqueries i rafals. Així, el 1307, Guillem Cifre lliurà a Jaume Fuster un tros de terra al costat del poble per plantar-hi vinya. Quant al bestiar, el que més predominava era l'ovi, seguit del bovi i del porcí. Era freqüent formar societat per tenir-lo junt i estalviar despeses de guardians. Eren normals les queixes i denúncies per l'entrada de bestiar dins les finques, el qual es menjava les pastures. Així, els Valers, que eren els senyors de la cavalleria de la vall de la Nou, tenien poder per posar multes als propietaris d'animals que fessin tala, a raó de dos sous els animals grossos i un sou els petits. Era costum l'exportació de carn a Palma i, el 1338, el batle de Manacor va rebre l'ordre d'enviar cada setmana vint moltons o anyells a Palma, però no se solia complir amb molta cura. El s XIV, s'hi troba documentada l'existència d'un sector menestral format per ferrers, gerrers, picapedrers, sastres i teixidors. La depressió econòmica del s XV, fruit de la crisi generalitzada, es manifestà en la disminució de la producció cerealícola, per la qual cosa sovint els jurats varen haver d'importar blat. La crisi afectà especialment els propietaris, fortament gravats amb delmes, tasques i censals. L'abril de 1403, els jurats i prohoms compraren el delme dels blats del bisbe i del capítol de

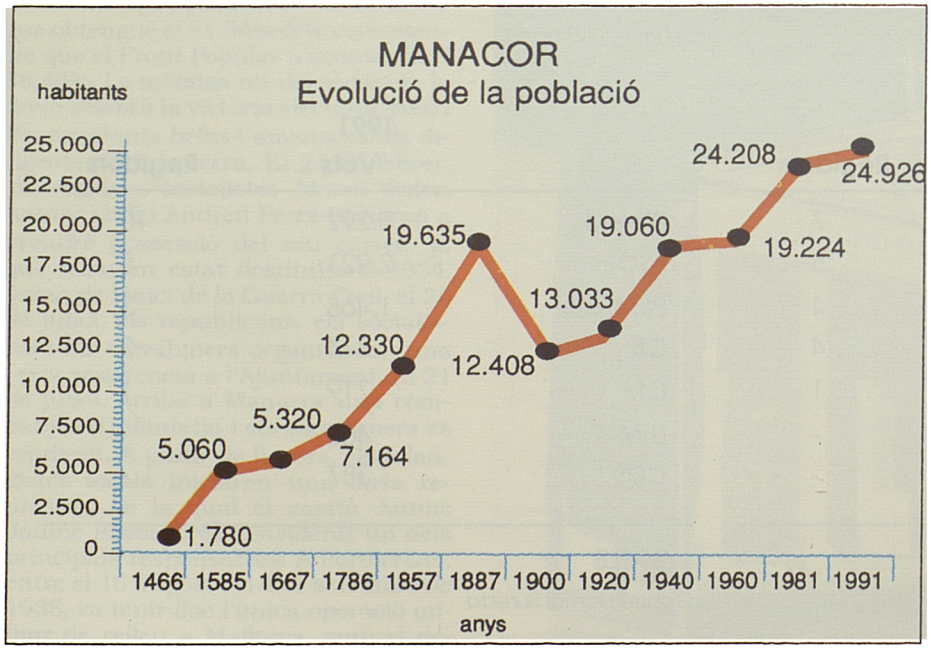

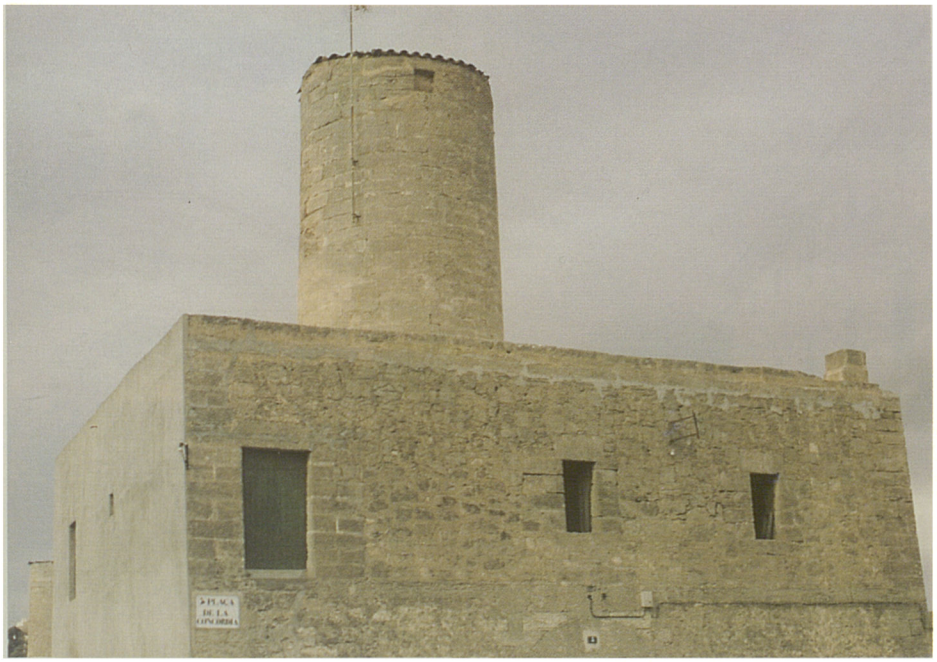

↑ Manacor, molí d'en Cotà

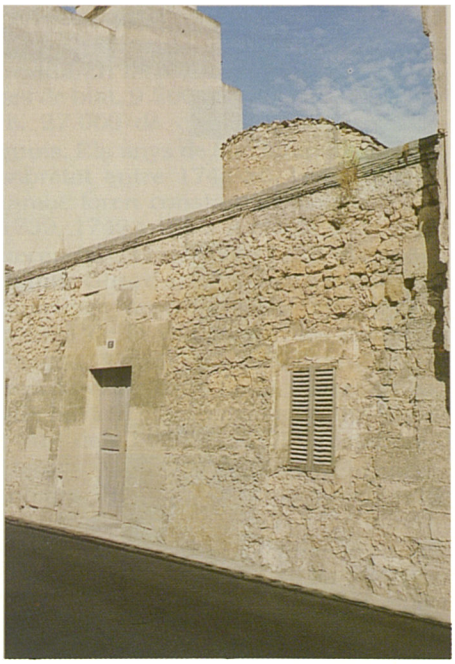

↑ Manacor, molí d'en Clovella

canonges per atendre les necessitats. El principi de 1435, el governador, a instància dels jurats, intentà pal·liar la crisi i adoptà mesures, com la prohibició de l'exportació de cereals fora de la vila. El 1437, Menorca patia molta necessitat i el governador demanà als batles d'Artà i de Manacor que permetessin treure dels respectius termes 300 quarterades de blat. Les importacions d'aquest cereal eren compartides per les viles segons les seves necessitats. L'octubre de 1438, en un repartiment de blat duit de Tortosa i de Sicília, Manacor en va prendre 600 quarteres. Amb molta freqüència els jurats es lamentaven de les males anyades i la situació s'agreujava per l'actuació d'alguns especuladors, que treien del terme el poc blat que hi havia per obtenir més bons preus. Els jurats en molts casos havien de demanar llicència per poder manllevar diners per la via del censal i comprar el blat que era necessari. Encara que els cereals rebien la major atenció, el cultiu de la vinya no es descuidava i s'hi feien noves plantacions. A la vila hi havia un celler, que, l'agost de 1414, fou llogat, durant set anys, a Guillem Pere per 60 sous anuals. Al llarg del s XV, molts d'homes i dones del terme eren contractats per collir oliva a Sóller. Per altra part, la ramaderia fou un factor fonamental de l'economia. Es produïa gran quantitat de carn, llana i formatge, productes venuts en part a Palma. La carn de les ovelles i dels moltons era molt apreciada, igual que la de porc, que era normalment adobada amb sal. Els batles de les viles rebien freqüents manaments d'enviar-ne a Palma, que en solia tenir molta necessitat. Gran part de la llana que es produïa era adquirida pels mercaders o es venia directament a la quartera de Palma. Just algunes quantitats eren consumides pels paraires i els teixidors locals. A mitjan s XV, fou implantat l'estanc de la sal. Ningú no en podia fer i s'havia d'efectuar a través de la gabella de Palma. El 1442, els jurats de la ciutat feren, a les viles, un compartiment de la sal de la gabella, i a Manacor li varen taxar 80 quarteres. El botiguer elegit per administrar la sal fou Pere Nadal. Durant el s XV, la majoria de la població continuava dedicant-se als treballs de l'agricultura i fins i tot alguns menestrals posseïen un tros de terra. Les referències documentals més abundants sobre els menestrals són les relacionades amb els sectors del tèxtil, com els teixidors de lli i llana, els sastres i els paraires, i de l'alimentació, com els carnissers, els forners i els moliners. També hi apareixen els ferrers, els fusters, els gerrers, els picapedrers i els sabaters. El s XVI, Manacor es mantengué, amb Llucmajor, al capdavant de la producció de blat a Mallorca. Hi continuà el predomini absolut dels cereals sobre els altres cultius. Es donà una forta expansió de la producció de blat que fou més elevada que en altres termes. Hi havia una rotació de conreus entre el blat, l'ordi, la civada i el guaret. També s'hi conraven faves per a l'autoconsum, a més d'altres llegums, com els ciurons, les llentilles i les guixes. Altres cultius eren el safrà i algunes plantes per a ús tèxtil, com el lli i el cànem. També s'hi cultivaren verdures per al consum local. Hi havia molts pocs arbres i els únics fruiters eren els magraners i els codonyers. La vinya hi tenia una extensió de 390,68 quarterades i ocupava petites parcel·les, 332 de les quals eren totes de vinya i 302 de camp i vinya. Moltes possessions també tenien sementers de vinya. El s XVI, augmentà la producció de vi, que era insuficient per al consum local, per la qual cosa calgué importar-ne grans quantitats de fora de l'Illa. El 1555, Carles I, a instància dels jurats

↓ Manacor, Son Crespí Vell

↑ Manacor, s'Hospitalet Vell

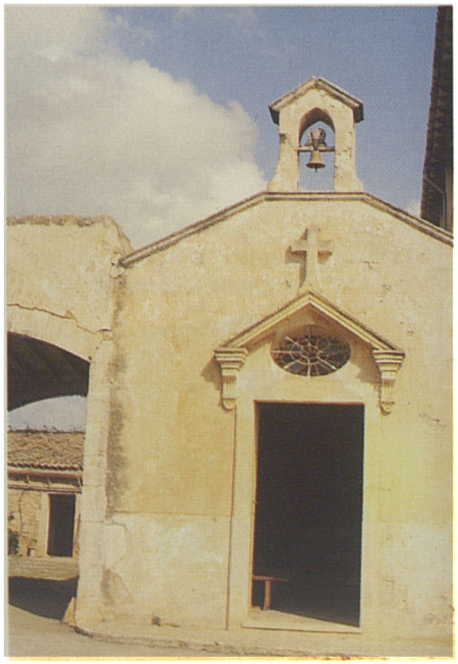

↑ Manacor, capella de s'Hospitalet Vell

del regne, va concedir durant sis anys franquesa del delme reial de quinze anys als qui plantassin vinyes noves. El blat encara era l'aliment bàsic, i l'augment (263%) de la producció fou en part per a la transformació de garrigues en terres de conreu. La vila n'exportava a fora del terme. El 1512, el governador comunicà al batle i jurats locals que havia donat llicència al capità de les galeres reials per a carregar 1.000 quarteres de forment i que s'hi traslladarien, com també a altres viles, per carregar-les. Durant el s XVI, hi hagué diversos anys de carestia per la falta de pluja. El consell municipal tenia com una de les principals preocupacions assegurar la provissió necessària per al consum de la vila. La majoria d'anys, no calia recórrer al blat forà i bastava comprar el delme reial dels blats, que era un 3,75% de la producció del terme, per establir botiga. La preocupació també es donava per a la carn. Quan mancaven els cereals, es podien aconseguir a través del privilegi de vitualles. Consistia en embargar els carregaments dels vaixells que portaven blat. Aquesta concessió fou prorrogada el 1566, 1576, 1583, 1593 i 1598. El juny de 1560, el consell demanà al procurador reial que no permetés que ningú de Manacor fes verema abans de la festa de la Mare de Déu de Setembre ja que molta gent la començava a mitjan agost. A l'estim general de 1578, els béns immobles hi eren valorats en 503.649 lliures i els béns mobles en 72.974 lliures, 19 sous i 4 diners. Era el segon municipi més ric de la Part Forana, després de Sóller. Una tercera part de la riquesa rústica de l'Illa era propietat de ciutadans, que a Manacor hi posseïen un 46,47% del valor dels béns immobles. Els grans propietaris de les possessions vivien habitualment a Palma, encara que residien temporalment a la vila. Durant el s XVI, algunes famílies benestants, com els Ballester i els Trullol, passaren a viure a la ciutat. Quant al bestiar, a Manacor hi havia l'11% del de tot Mallorca. En el recompte (1585) de la ramaderia del virrei Lluís Vic i Manrique de Lara hi ha 24.634 ovelles, 5.534 cabres, 537 someres, 383 bous i vaques, 301 muls i mules, 190 egües, 155 porcs i 73 cavalls. El 1595, segons Joan Binimelis, hi havia 25.000 ovelles, 6.500 cabres, 600 ases i someres, 480 bous i vaques, 360 egües i cavalls, 330 muls i 260 porcs. A causa de la facilitat del manteniment i dels grans beneficis que se n'obtenien, les cabres i les ovelles eren molt abundants a Manacor. El bestiar ovi era el principal proveïdor de carn per a l'alimentació i de llana per a la indústria tèxtil. Alguns pastors que no posseïen terres

↓ Manacor, s'Espinegar

↑ Manacor, molí d'en Roca

de pastura les llogaven a les possessions. També eren freqüents les societats ramaderes, en les quals un soci aportava el bestiar i l'altre la feina. Quant a l'artesania, hi havia un predomini dels teixidors de lli, dels paraires i dels ferrers. Al cadastre de 1581, s'hi documenten setze paraires, catorze teixidors de lli, onze ferrers, set fusters, cinc teixidors de llana, cinc sastres, cinc sabaters, cinc gerrers, tres picapedrers i un abaixador. Fins al final del s XVI, els menestrals manacorins pertanyien als gremis de Palma. El 1597, els teixidors de lli i de llana demanaren separar-se dels de la ciutat i constituir una confraria pròpia, la qual cosa fou acceptada. La dona va tenir un paper destacat en el gremi de teixidors. El mateix any, també els sastres i els calceters se separaren dels de la ciutat. Alguns teixidors i paraires rebien llana i a canvi donaven teixits. Gran part de la producció era venuda a la localitat pels mateixos menestrals. El 1609, s'hi documenten 79 possessions i rafals i es donà un considerable increment d'aquests a causa de la divisió d'algunes finques. Al llarg del s XVII, les grans propietats sofrien l'excessiva càrrega que representaven els delmes i les tasques al rei, la qual cosa féu que un gran nombre de finques quedassin sense cultivar. Els jurats demanaren diverses vegades la reducció d'aquestes tasques. Augmentà el nombre de males anyades respecte al segle anterior i s'incrementà la producció de cultius alternatius als cereals, com el de les faves. La caça hi mantenia el seu caràcter d'activitat complementària per a la subsistència, encara que progressivament fou restringida. Els fusters tengueren una participació considerable i, el 1639, s'independitzaren del gremi de Palma. El 1684, es constituí el Col·legi dels Honorables Moliners de Vent de Llucmajor, Felanitx, Montuïri i Manacor, que s'havia separat del gremi de la ciutat i, el 1689, també se'n separaren els afaitadors de diversos pobles, com els de Manacor. Durant el s XVIII, l'economia continuà essent predominantment agrària. S'estancà la producció de cereals com en el conjunt de Mallorca durant aquell segle. El 1731, els regidors avaluaren la collita en 40.000 quarteres de blat, 9.300 de xeixa, 28.000 d'ordi, 27.000 de civada i 2.800 de llegums. Els anys de fam foren freqüents, sobretot entre 1744-50. Les sequeres també foren constants i molt fortes el 1739, 1749 i 1755. A causa de la gran necessitat, el març de 1737, el regidor Jaume Girard anà a Palma a cercar 300 quarteres de cereals per repartir als pobres de la vila durant les festes de Pasqua. L'abril de 1738, l'Ajuntament acordà cedir ordi, faves, guixes i blat, que havia d'esser pagat a l'estiu. El decenni dels 50 del s XVIII, s'establiren algunes possessions. El 1750, hi hagué intents de parcel·lar Son Ametleret i part d'Albocàsser. El 1754, es parcel·là la Casa Nova. El 1784, Manacor era el segon terme més poblat de Mallorca i la seva producció era de 34.255 quarteres de blat, 15.638 de civada, 15.515 d'ordi, 33.000 quartins de vi, 87 quintars de cànem i 7 de lli. Hi havia poques oliveres, però produïen 1.680 quartans d'oli. Quant a la ramaderia, s'hi comptabilitzen 17.844 ovelles, 17.191 cabres i 1.479 bous. L'activitat artesanal es desenvolupava entorn a 31 molins de vent, onze alambins, dos molins d'aigua i dos batans. El s XVIII, una de les principals activitats era la gerreria, que es localitzava al barri de s'Antigor. El 1797, s'hi documenta una fàbrica d'aiguardent, situada al carrer de l'Església, on també es trobava (1799) un forn de guix. Al final del s XVIII, la vila era productora de cereals, llegums i vi, i hi havia molta activitat

↓ Manacor, molí d'en Polit

↑ Manacor, fàbrica de ceràmica

agrícola i ramadera, però no s'hi feia cap fira anual. El desembre de 1794, un reial decret hi va establir la celebració de les fires. Se'n podien fer durant els tres primers diumenges de setembre i s'havien d'ubicar al Cós. Al llarg del s XIX, l'economia encara era bàsicament agrària. L'increment demogràfic va accentuar la pressió sobre la terra, i la gran propietat va retrocedir de forma constant. A la segona meitat del centenni, es va produir la parcel·lació d'algunes possessions, com es Pou Nou (1858), ses Pedreres (1863), Son Cabrer (1867), Llodrà (1867), Son Peretó (1868), Son Moix (1873), Son Joan Jaume (1877) i Son Vaquer de l'Olivar (1891). Les deu principals finques, el 1863, representaven el 17% de l'extensió del terme, mentre que el 83% restant estava dividit en 9.481 parcel·les, que pertanyien a 3.281 propietaris, 387 dels quals no eren manacorins. El 1868, el terme es repartia entre camps de cereals (48,80%), vinya i arbrat (8,45%), sòl improductiu (22,89%) i bosc (19,86%). Els principals productes agrícoles eren blat, ordi, civada, llegums, vi i figues, amb un predomini absolut del cultiu de secà sobre el reguiu. La vinya fou important per a l'economia de la vila. Entre 1872 i 1890, el més destacat va esser el desenvolupament experimentat pel conreu de la vinya, que augmentà de 907 ha (1818) a 1.100 ha (1875) i a 1.375 ha (1875). Aquest cultiu assolí el punt més àlgid durant el període 1875-91, en què la fil·loxera atacà les vinyes franceses i començà la demanda de vins mallorquins. El 1891, però, la malaltia arribà a Manacor i obligà a l'arrabassament de la vinya que fou substituïda per l'ametler i, en menor quantitat, pel garrover. A la segona meitat del s XIX, el cultiu de l'ametler ja havia començat a esser freqüent, sobretot als voltants de la vila i a la possessió de Llodrà. Pel que fa a la ramaderia, l'ovina hi reculà, en part a causa de la seva incompatibilitat amb el cultiu de la vinya. El 1865, el cens ramader era compost per 6.268 ovelles, 2.781 porcs, 1.290 muls, 903 ases, 880 cabres, 609 bous i 408 cavalls. Quant a l'activitat industrial, el desenvolupament de l'agricultura hi va generar una indústria dedicada bàsicament a la transformació dels productes agrícoles. El 1846, el terme disposava de 45 molins de vent, dos d'aigua, 23 alambins i una fàbrica de pigments produïts a partir de carbonat de coure. El 1852, Rafel Vallespir instal·là al carrer de sa Garriga —denominat després d'Antoni Duran— una fàbrica d'aiguardent. El 1858, la societat Antoni Ferrer i Companyia va adquirir als germans Alenzander, enginyers de Barcelona, una màquina de vapor de deu cavalls, una caldera de dotze i els molins i accessoris necessaris per a instal·lar un molí fariner de vapor. El 1870, hi havia dues farineres, que eren mogudes pel vapor. A la segona meitat del s XIX, hi començà a esser rellevant la fabricació de mobles. El 1860, s'esmenta l'obradura del fuster Vedell, encara que l'activitat més destacada era la construcció de cadires, a la qual es dedicaven alguns tallers. Als voltants de 1890, varen aparèixer quasi simultàniament les dues primeres fàbriques de mobles, que foren les de Lluis Llull Ferrer —Mola— i la de Joan Sunyer Soler, que hi instal·là una serradora i aconseguí un ràpid i espectacular desenvolupament. El 1897, hi havia dues fàbriques de serrar, dos magatzems de fusta i tres mostradors de mobles. La gerreria continuava essent important i, el 1880, es feien objectes de fang cuit, que a més del consum local, s'exportaven a Palma i a altres pobles de l'Illa. El 1887, s'hi esmenten 13 ger-

↓ Manacor, fuster artesà

↑ Manacor, Son Llodrà Vell

rers. Del final del decenni dels noranta, cal destacar la fabricació de licors i vins, amb la presència de quatre fàbriques d'aiguardent i tres de vins i licors. El febrer de 1898, els germans Esbarranc instal·laren un motor elèctric a les seves fàbriques de ciment, de licors, de sabó i de serrar. Pel que fa a l'activitat comercial, el 1845, l'exportació de cereals, bestiar, llana i llegums era predominant i s'importava arròs, oli, patates i hortalisses. Al final del s XIX, el comerç encara hi era escàs i es reduïa a la venda i exportació de productes agrícoles i a la importació d'articles de consum. Malgrat tot, aquest comerç s'anà intensificant i la millora de les comunicacions, tant terrestres com marítimes, hi jugà un paper important. El 1879, s'inaugurà la línia de ferrocarril d'Inca a Manacor. El 1887, Portocristo fou declarat port oficial i l'any següent s'hi creà una duana de segona classe. Ja s'hi feia un mercat setmanal cada dilluns, que va substituir les antigues fires, que es feien els tres primers diumenges de setembre. Entre el 18 i el 30 de setembre de 1897, s'hi organitzà l'Exposició Balear, Agrícola i Pecuària, al claustre dels dominics. Hi varen participar 185 expositors, 75 dels quals eren de Manacor i la resta procediren d'altres 32 localitats de l'Illa. Durant els dies que va durar la fira, es feren diverses activitats complementàries, com vetlades de glosadors, balladas populars, excursions a la cova del Pirata, conferències sobre temes agrícoles i demostracions del cinematògraf i del fonògraf. Al darrer terç del s XIX, s'hi desenvoluparen tota una sèrie de societats mercantils. El novembre de 1881, s'hi constituí la Societat Agrícola, Industrial i Comercial, que fou presidida per Antoni Pujol Muntaner, i el setembre de 1890, s'hi formà la societat anònima Companyia Industrial i Mercantil de Manacor, que era presidida per Antoni Ferrer i Ferrer. Quant a l'activitat bancària, el maig de 1879, la societat de banca Canvi Mallorquí hi obrí una sucursal, que fou dirigida per Romuald Hevia. Poc temps després, el 1881, el Banc de Crèdit Balear hi creà una sucursal. La primera entitat bancària manacorina fou la *Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Manacor* (←), creada (1894) per Rafael Ignasi Rubí Pocoví. Comptà amb el suport dels propietaris de la vila i va tenir un caire confessional. Es preocupà principalment de l'agricultura i oferí els seus serveis als petits propietaris. Al final del s XIX, el Banc de Préstecs i Caixa d'Estalvis hi obrí una sucursal. Al principi del s XX, l'agricultura continuava essent el sector econòmic més destacat, però en el transcurs del centenni anà perdent el protagonisme. Els primers decennis, la desfeta de la gran propietat continuà i augmentà el nombre de petits propietaris. El 1922, s'hi parcel·laren algunes finques, com Bellver Pobre, Bellver Ric, es Coll, Son Cladera, Sos Ferrers, sa Marineta, es Rafalet i sa Torre. Les divisions, parcellacions i vendes hi foren constants. Pel que fa als cultius, el conreu predominant ha estat el de secà, però la seva producció ha minvat al llarg del centenni i s'ha incrementat la producció d'altres cultius, com les ametles i les figues i, en menor grau, les garroves. El 1945, el terme es repartia en camps de cereals (27,65%), vinya i arbrat (45,19%), bosc (24,25%) i sòl improductiu (1,67%). Aquesta situació, quinze anys després, havia sofert una sèrie de variacions, com la forta disminució de la vinya i arbrat, i l'increment dels terrenys dedicats a cereals. El 1960, el cultiu de secà ocupava una extensió de 18.746 ha, amb un predomini dels cereals, els ametlers i les figueres. El reguiu ocupava una extensió de 314

↓ Manacor, sucursal de "Sa Nostra"

↓ Manacor, banc de Crèdit Balear

ha, sembrades principalment d'hortalisses i de fruiters. El 1970, la població activa s'hi distribuïa en un 16,2% dedicada a les feines del camp, un 42,5% ocupada en la indústria i un 38,2% en el sector de serveis. Al començament del decenni dels vuitanta, es confirmà la regressió del sector primari, que ocupava el 14,5% de la població activa, mentre que el sector secundari havia sofert un lleuger augment i en reunia el 45,5%, però el més destacat era el fort increment del sector terciari, que èn representava el 40%. El 1982, l'extensió de la terra conreada era de 21.610 ha, 14.600 (67,56%) de les quals eren dedicades a fruiters de secà, 6.866 (31,77%) a conreus herbacis, 89 (0,41%) a vinya i 8 (0,04%) a oliveres. En el transcurs del s XX, la transformació econòmica del municipi ha estat determinada per tres factors, que han estat, sobretot, el *boom* turístic i el desenvolupament de la fabricació de mobles i de perles artificials. El sector secundari ha sofert, durant aquest segle, una important diversificació. Pel que fa al subsector del moble, derivat de la gran tradició de la fusteria manacorina, es començà a mecanitzar al darrer terç del s XIX. El 1912, començà a adquirir un cert prestigi per tota l'Illa. Entre el 25 de juliol i el 4 d'agost de 1944, es dugué a terme la I Fira Comarcal de Mostres, amb uns 50 estands, la majoria dels quals eren dedicats a la indústria del moble. El 1944, hi havia 225 tallers de fusters i, el 1955, n'hi havia uns 300, que ocupaven un milenar de treballadors. A la segona meitat del decenni dels cinquanta, va sofrir una crisi, que fou superada poc temps després. El 1977, hi havia 551 tallers de fusters, amb 1.754 treballadors. Per defensar els interessos del sector de la fusta, s'hi fundà (1977) l'*Associació Empresarial de la fusta i l'olivera de Balears*, que organitzà (des de 1987) el concurs de disseny del moble Comarca de Llevant. El 1993, té 140 associats de Manacor. Al cens de tallers de 1985, s'hi comptabilitzen 199 locals destinats a la indústria del moble i 66 a la de la fusta. La seva producció s'orienta bàsicament cap al mercat insular, tot i que també s'exporta a altres indrets, com a Barcelona. Al final del decenni dels vuitanta, la indústria del moble sofrí una crisi a causa de la recessió de l'economia balear i de la competència del moble peninsular. Arran de l'increment del turisme, l'artesania de la fusta d'olivera augmentà la producció d'objectes, que eren destinats a la venda a les botigues de records. El 1958, hi havia sis tallers, que donaven feina a 50 treballadors. La fabricació de mobles també hi desenvolupà una indústria complementària, com la del tapissat, els vidriers i els marbristes. Respecte a la fabricació de perles artificials, el novembre de 1902, l'industrial alemany Eduard Frederic Hug Heusch hi fundà una fàbrica de perles d'imitació, que fou la primera de Mallorca. El 1915, es va constituir com a societat anònima i després adoptà el nom d'Indústria Espanyola de Perles d'Imitació, que arribà a tenir un milenar d'obreres (1931). La producció s'exportava a Alemanya, França, Gran Bretanya i Itàlia. El 1948, amb la conclusió de la vigència de les patents, varen proliferar empreses de perles a tota l'Illa, i a la ciutat n'arribà a haver un centenar. Al poc temps, a causa de la saturació del mercat i de la manca d'especialització tècnica i comercial moltes d'aquestes empreses varen desaparèixer. Al final del decenni dels cinquanta, hi havia set fàbriques de perles que tenien uns 800 treballadors. El 1951, la Indústria Espanyola

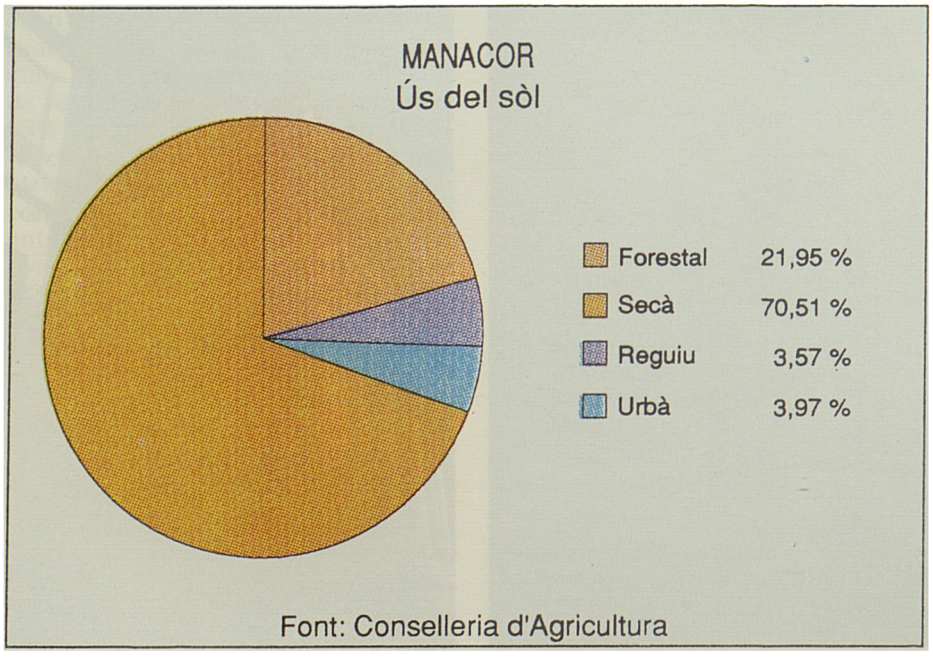

CENS RAMADER
(caps)

Oví	23.926
Porcí	3.551
Aviram	2.700
Vacú	1.294
Cavallí	576
Cabrum	241
Mular	55
Asiní	30

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàrees)

Ametlers	5.850
Figueres	1.606
Garrovers	691
Vinya	596
Albercoquers	58
Tarongers	52
F de moro	30
Pereres	15
Llimoneres	10
Pruneres	10
Pomeres	8
Mandariners	6
Melicotoners	2
Nesprers	1

ALTRES

Ordi	3.524
Civada	966
Blat	845
Hortalissa	558
Llegum	523
Patata	200
Moniato	30
Flors	4

↑ Manacor, fàbrica de perles Majorica

de Perles d'Imitació va introduir un nou tipus de perla que era la Majorica, que es caracteritzava per una qualitat superior. Al principi del decenni dels seixanta, tenia 600 treballadors, 40 dels quals eren homes. El 1971, hi havia tres empreses de fabricació de perles que donaven feina a 1.363 treballadors. El 1989, l'empresa de perles Majorica, Societat Anònima, facturà 3.472,4 milions de pessetes i tenia 658 treballadors. Cal destacar, així mateix, l'aparició de diverses indústries de materials de construcció, sobretot de rajoles, de ciment, d'artesania de ferro forjat, de ceràmica tradicional i de vidre mallorquí. També sofriren un considerable desenvolupament les indústries alimentàries i de productes químics. Quant a l'activitat bancària, el 1909 s'hi creà la Caixa Rural d'Estalvis i Préstecs de Manacor, a iniciativa de l'associació de Seglars Catòlics, i el seu local es trobava a la casa de Bartomeu Riera. Comptà amb una llibreria catòlica i, el 1910, tenia uns 300 socis. L'abril de 1913, tres manacorins i dos gabellins constituïren el Banc Popular de Manacor SA, presidit per Antoni Billoch i amb un capital social escripturat de dos milions i mig de pessetes. Abastava des de la subscripció d'empréstits públics o privats a préstecs sobre garantia hipotecària o de valors mobles, també admetia dipòsits a termini o a la vista, efectuava el descompte d'efectes i promocionava la creació de tota casta d'empreses. El juny de 1929, fou liquidada. El 1928, la Banca March hi obrí una sucursal. El març de 1930, s'hi constituí el Banc de Manacor SA, amb un capital social escripturat de dos milions i mig de pessetes. El grup de socis constituents foren nou veïns de Manacor i un de Palma, la majoria dels quals eren propietaris i comerciants. La seva activitat bàsica fou la típica d'una banca comercial amb operacions de crèdit a curt termini a través del descompte d'efectes de comerç fins a 90 dies, amb la concessió de préstecs sobre béns mobles. El 1947, declarà suspensió de pagaments. El juny de 1930, s'hi inaugurà una delegació de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears -La Caixa-, que l'abril de 1933 es va fusionar amb la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Manacor. El 1992, hi havia devuit entitats bancàries, distribuïdes en dotze bancs i sis caixes d'estalvis. Quant al turisme, amb el descobriment de les coves des Hams i l'exploració de les del Drac es creà un centre d'interès turístic que es convertí en una visita quasi obligada per a tots els visitants de l'Illa. El 1910, Pere Caldentey Santandreu acabà d'explorar les coves des Hams i les condicionà perquè poguessin esser visitades. Amb aquesta finalitat, hi obrí una altra entrada i la il·luminà elèctricament (1912) mitjançant una dinamo moguda per un salt d'aigua. El 1953, Llorenç Caldentey Montserrat n'habilità l'entrada natural com a sala d'espectacles i el 1955, s'hi féu el projecte d'il·luminació, amb un potencial de 30.000 vats. Pel que fa a la cova del Drac, el 1922, Joan Servera Camps la comprà a Josep Ignasi Moragues i l'adequà perquè pogués esser visitada. El 1934, s'hi realitzà el projecte d'il·luminació, dirigit per Carles Buïgas, amb un potencial de 65.000 vats. S'hi fan cada dia concerts de música clàssica. El 1990, fou visitada per 800.000 persones. Amb l'arribada del turisme de masses, s'hi feren una sèrie d'urbanitzacions costaneres, com cala Anguila, cala Mendia, cala Domingos i cales de Mallorca. L'obertura d'hotels fou paral·lela al corrent de la mà d'obra que del camp es dirigí al sector de serveis. Por-

↓ Manacor, fàbrica de mobles Sanmartí

tocristo, durant els mesos d'estiu, esdevé segona residència per a molts de manacorins. El terme municipal de Manacor disposa (1992) de 7.090 places hoteleres.

Vida Social

El patrimoni arqueològic manacorí és representat pels jaciments pre-talaiòtics des Fossar des Moros, des Morro; les coves de s'Homonet, de Son Ribot; es Mitjà de ses Abelles, de sa Sínia Nova; la cova des Moro, de Son Mesquida; cas Senyoret des Rafal i el barranc, de sa Sínia Vella, que foren declarats (1946) monument històrico-artístic nacional. Del període talaiòtic, hi són significatius el poblat de s'Hospitalet Vell i el talaiot de sa Gruta, que també varen esser reconeguts el mateix any. De l'època romana, hi ha les basíliques paleocristianes de *sa Carroja* (←) i de *Son Peretó* (→), que foren declarades monument històrico-artístic nacional, el 1953 i 1931, respectivament. La torre des Enagistes, situada a migjorn de la ciutat —entre Torre Cabana i es Molinar— és una de les edificacions més representatives de l'arquitectura senyorial rural, d'estil gòtic. Es tracta d'una casa fortificada, construïda els s XIII o XIV i reformada els s XV i XVI, a la qual s'afegiren (s XIX) altres edificacions. Del conjunt originari en resten la disposició interior entorn d'un pati central, el portal d'accés d'arc rodó, dues finestres geminades i el coronament merletat de la façana principal. Fou declarada (1925) monument històrico-artístic nacional i restaurada entre 1973-85 i el 1991. Des d'aquest any, allotja part del Museu de Manacor. La torre del palau reial de Manacor, situada entre l'església parroquial de la Mare de Déu dels Dolors i la plaça de sa Bassa, és el que resta del dit palau, que, al començament del s XIV, Jaume II manà construir. Les obres foren encarregades a Pere Cornell. La torre, de planta quadrangular, té tres pisos i el coronament també merletat. L'església parroquial de la Mare de Déu dels Dolors apareix documentada (1232) en honor de Nostre Senyor Jesucrist i sota la invocació de la Mare de Déu de l'Assumpció. El 1248, en constituir-se canònicament en parròquia, s'esmentà la titularitat de Santa Maria de Manacor. Des del decenni de 1820, la Mare de Déu dels Dolors n'és la titular. El 1931, el rei Alfons XIII li atorgà la distinció de reial. Entorn de 1240, s'hi bastí una primera edificació, probablement sobre una antiga mesquita, la qual fou ampliada i reformada durant els s XIV, XV i XVI. El segon edifici, que reemplaçà l'anterior, fou aixecat entre 1570 i 1602. El temple definitiu, promogut pel rector Rafel Ignasi Rubí va esser projectat per l'enginyer industrial Josep Barceló, amb la col·laboració del mestre d'obres Bartomeu Ferrà, tot inspirant-se en la catedral de Reims. Les obres, iniciades el 1891, foren dirigides per Josep Barceló i hi intervengueren el mestre d'obres Miquel Fons i l'escultor Antoni Pocoví. El 1905, l'arquitecte i urbanista Gaspar Bennàssar en traçà el campanar, anomenat torre Rubí, les obres del qual estaven acabades el 1923. Té 81 m d'altària. El 1929, les obres restaren interrompudes, per la qual cosa es troba inacabada la façana principal (1993). L'interior, de tractament neogòtic, té la planta de creu llatina, amb una nau i capelles laterals. La coberta és de creueria, tot i que el creuer presenta una cúpula estrellada. D'altra banda, l'exterior, del mateix estil que l'interior, és recorregut per contraforts rematats amb pinacles. La façana principal s'estructura en dos cossos. El primer presenta un portal allindat, que es troba delimitat per brancals i dividit per un mainell en forma de pilar. Sobre l'ingrés se situa una galeria d'arcs ogivals. Quant al segon cos, s'articula en una rosassa central i un coronament inacabat. El campanar, aixecat vora la capçalera i adossat al temple, s'assenta sobre un basament, dividit per impostes. Té diversos cossos i és coronat per una agulla en forma de pinacle. Hi destaquen pel seu valor escultòric la Mare de Déu (1499), imatge sagrari de tractament gòtic, i el Sant Crist (s XVI). Del s XVII, són la talla de sant Francesc, que és atribuïda a Jaume Blanquer, i la del Sant Crist, de la sagristia, obrada per l'escola dels Oms, ambdues d'estil barroc. També són del mateix centenni les pintures de l'adoració dels Reis, la circumcisió de Jesús i la Passió, fetes per Miquel J Pont, la pica baptismal (1697) obrada amb pedra de sa Cabana i el cadirat barroc (1699) del cor. Quant a la rectoria, fou bastida, el s XIV, al solar adquirit al començament del centenni pel rector Bernat Puigsec. L'església del convent de Sant Vicenç Ferrer fou aixecada, entre el final del s XVI i el començament del s XVII, pels frares dominics.

↑ Manacor, església parroquial de la Mare de Déu dels Dolors

↓ Manacor, torre del campanar de l'església parroquial de la Mare de Déu dels Dolors

← Manacor, interior de l'església del convent de Sant Vicenç Ferrer

L'interior, de tractament barroc, té una planta rectangular d'una sola nau amb capelles laterals, capçalera absidal i coberta de volta. Hi destaca la capella del Roser (1692-97), amb coberta cupular i tram d'ingrés de volta de mig canó, que fou restaurada el 1954. La façana principal presenta l'ingrés, de llinda adovellada, inscrit en un arc de mig punt. Al segon cos hi ha una obertura rectangular (1907), que té una rosassa a la part superior. El frontis és coronat per una testera triangular i té, a la banda esquerra, un campanar amb coronament piramidal. Hi destaquen el retaule de la Mare de Déu del Roser, d'estil manierista, situat al sotacor. De tractament barroc són el sant Crist de l'Agonia (s XVII) i el retaule de sant Vicenç Ferrer de l'altar major, fet al principi del s XVIII. L'orgue és del mateix centenni i és atribuït a l'escola d'en Bosc. Respecte al claustre, començat a construir el 1617 segons la tradició barroca, és de traçat rectangular. Es troba envoltat per una doble galeria porticada, amb arcs rebaixats sobre pilars octogonals. A la galeria superior hi ha una barana de balustres. El recinte fou restaurat (1896) i declarat monument artístico-arquitectònic nacional (1919). Les dependències del claustre, que arran de la desamortització passaren a esser (1839) propietat municipal, han estat habilitades (1927) com a Ajuntament. Quant a la parròquia de Crist Rei i del Cor de Maria, s'hi iniciaren (1882) les obres d'una primera edificació, que foren promogudes pel prevere Joan Aulet Sureda i projectades per l'arquitecte Gaietà Boïgues. L'edifici, inacabat, fou ocupat (1893-1910) pels germans de la Caritat Terciaris de Sant Francesc, que l'habilitaren com a capella i escola. Després de la regència dels missioners dels Sagrats Cors, se n'encarregà el prevere Pere Joan Bonnín i Bonnín (1927-36, 1942-55). El 1938, la capella fou erigida parròquia. El temple definitiu, promogut per l'esmentat mossèn i projectat per Josep Oleza Frates, s'aixecà entre 1945 i 1951. Martí Puiggròs en fou el mestre d'obres. L'interior, de tractament neobizantí, té una planta basilical de tres naus. Hi ha pintures murals, obra del pintor i prevere Llorenç Bonnín, i la talla del sant Crist de l'Esperança, que era del gremi de teixidors, la de sant Roc (1900), feta per Antoni Pocoví i restaurada per Miquel Vadell, i la del Sagrat Cor, de Tomàs Vila. D'altra banda, la rectoria, promoguda pel prevere Pere Suasi Morey, fou inaugurada el 1957 i reforma-

→ Manacor, Sant Crist de la parròquia de la Mare de Déu dels Dolors

↑ Manacor, església de Crist Rei

↑ Manacor, interior de l'església de Sant Josep

da (1983) pel rector Jeroni Llambias Vidal. La parròquia de Sant Josep, erigida el 1940, és regentada pels dominics. L'edifici, situat a l'avinguda de Salvador Joan, fou beneït el 1946, l'interior és de tractament neoclàssic, amb planta basilical. Dins aquesta demarcació eclesiàstica es troba també el temple del convent dels dominics i l'oratori de Sant Pau, que, promogut pel prevere Bartomeu Munar Quetglas i projectat per l'arquitecte Josep Oleza, va esser aixecat entre 1963 i 1965. El 1993, al terme hi ha, a més de les tres parròquies esmentades, la del Sagrat Cor, de Son Macià (1938), la de la Mare de Déu del Carme, de Portocristo (1965), i la de la Mare de Déu Assumpta, de s'Illot (1968). Pel que fa a l'arquitectura civil, són significatius cas Capità Jaume i els casals del carrer d'Olesa, com can Guillem de sa Torre i l'edifici de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Balears. Del s XIX, daten can Bosc i can Ferrer, al carrer Major; can Amer i can Massanet, a la plaça de la Constitució; can Femenies, a la plaça Weyler; can Mesquida i can Puerto, al carrer de Pius XII; can Marcó, al carrer del Bosc; can Conies, al carrer de Jaume II; can Ferrer de Baix i can Rafelino, al carrer Nou; can Socorrat, al carrer del Pare Andreu Fernàndez, i can Lliteres i Son Sureda, al carrer de Joan Lliteres. Del s XX, són el Banc de Crèdit Balear (1926) i el Centre d'Educació Infantil Antoni Maura, ambdues edificacions de tractament regionalista. Quant a les construccions de fora vila, hi destaquen les cases de possessió d'Albocàsser, Son Fortesa Vell, s'Hospitalet Vell, Llodrà, Son Pere Andreu Vell, es Rafal Pudent, Rotana, sa Sinia Nova, Son Sureda Pobre, Son Sureda Ric i Son Vaquer de s'Olivar. El 1576, el rei Felip II expedí el decret de constitució del convent de l'orde de predicadors. Manacor fou la primera vila de la Part Forana on s'instal·laren, i en foren fundadors Antoni Creus i Julià Fontirroig. Inicialment, mentre es bastia el convent, ocuparen dues cambres que havien adquirit al prevere Perot Andreu. L'aixecament carlí de sa Llorençada i les lleis d'exclaustració suposaren l'expulsió dels dominics, que no hi tornaren fins a 1908. El 1993, era l'única fundació d'aquest orde a Mallorca. S'han dedicat, a més de la tasca evangelitzadora, a l'apotecaria (1576-1774) i a l'ensenyament (1576-1835, 1913-53). La congregació de les Franciscanes —mestres de sa Bassa— hi va esser fundada (1740) per Rosa Maria Perera, amb col·laboració de Catalina Pasqual. Inicialment, s'instal·là al carrer de l'Amargura i a la plaça de sa Bassa. Al llarg del s XIX, s'expandí a altres pobles, com Petra i Valldemossa. El 1887, per decret episcopal del bisbe Jacint Maria Cervera, s'uní a la congregació de les Germanes Franciscanes Filles de la Misericòrdia. El 1890, la comunitat fundà el convent definitiu al carrer Major i la capella, projectada pel jesuïta Miquel Alcover, fou beneïda el 1893. S'han dedicat a l'ensenyament i a l'assistència als malalts i als necessitats. Els ermitans de la congregació de Sant Pau i Sant Antoni s'instal·laren, a mitjan s XVIII, a l'ermita del Roser, anomenada també des Frare Olesa o de Santa Llúcia. El 1748, Bartomeu Trullol féu donació d'una casa i dels terrenys que l'envoltaven a l'esmentada congregació. Foren enllestides les obres d'ampliació i reforma de la casa (1750) i de l'aljub (1770). En va esser el primer superior l'ermità Miquel Vaquer. El 1773, la comunitat va esser denunciada per contraban i en un registre s'hi trobaren mercaderies, per la qual cosa el bisbe Juan Díaz de la Guerra la suprimí. L'edifici

↓ Manacor, cas Capità Jaume

↑ Manacor, convent de Sant Vicenç de Paül

↑ Manacor, col·legi de Sant Francesc

fou restaurat (1916-17) i s'hi dugué l'escultura gòtica de la Mare de Déu del Roser, feta el s XVI. Les germanes de la Caritat de Manacor hi varen esser fundades (1846) per iniciativa del prevere Rafel Caldentei i de Magdalena Maria Nadal, que els cedí la casa del carrer d'Olesa, on obriren el convent. Tengueren filials a pobles, com Alaior, Sant Llorenç des Cardassar, Santa Maria del Camí i Sencelles, i per decret episcopal quedaren unides (1887) a les germanes de la Caritat de Sant Vicenç de Paül. S'han dedicat a l'ensenyament i han tengut cura, des de mitjan s XIX, de l'Hospital de Manacor, anomenat (1993) Centre Assistencial Municipal. La congregació de religioses de la Puresa de Maria hi va esser fundada (1892) per Alberta Giménez, essent la primera fundació de la Part Forana. Inicialment s'instal·là al carrer d'Olesa, encara que impartia la docència al carrer des Cós. El mateix any, aconseguí la propietat de l'oratori de Fartàritx i dels terrenys annexos. El temple fou promogut (1882) pel prevere Joan Aulet, i Pere d'Alcàntara Peña en fou (1884) el projectista. El 1893, un cop acabades les obres, les monges es traslladaren al convent definitiu. S'han dedicat a l'ensenyament primari i secundari de les nines. Els germans de la Caritat Terciaris de Sant Francesc s'hi instal·laren (1893) a la posada de can Fortuny o a la des Rafal. El mateix any, el bisbat els cedí la propietat del temple inacabat de la Sagrada Família, que habilitaren com a escola i oratori, anomenat de Sant Roc. També adquiriren (1893) les cases veïnes, on edificaren la casa-residència i la sagristia. El 1910, clausuraren el convent per manca de vocacions, i les seves dependències foren venudes (1919) a la congregació dels missioners dels Sagrats Cors. D'altra banda, l'església tornà al bisbat. Tengueren cura de la docència dels infants, de l'ensenyament del catecisme i del servei als malalts més necessitats. Les serventes de la Santa Família hi foren fundades (1907) pel prevere Bartomeu Domenge Fullana. La congregació, erigida pel bisbe Pere Joan Campins, s'instal·là al carrer Nou. A-questa comunitat fou l'única fundada a Mallorca. Arran del concili II del Vaticà, s'integrà (1967) a l'orde de Sant Benet, i les benedictines de Catalunya ajudaren a fer el canvi. El 1969, s'erigí canònicament el monestir, que fou traslladat (1976) als afores de la ciutat i transformat en abadia (1979). Són monges de clausura constitucional. Els germans de la congregació de les Escoles Cristianes de Sant Joan Baptista de la Salle, establerts (1904) per primera vegada a Mallorca, fundaren

↓ Manacor, monestir de les benedictines

↑ Manacor, col·legi de La Salle

(1913) una casa al carrer de Pere Morei. Es traslladaren al carrer de l'Amargura i, des del decenni dels seixanta, es troben al carrer de Sant Joan Baptista de la Salle. Es dediquen a la docència. Pel que fa a l'ensenyament, la Universitat pagà (1438) cinc lliures al mestre Pere per ensenyar les primeres lletres als nins. El s XVI, l'esmentada corporació subvencionà (1555), amb 25 lliures, l'escola del mestre Pere Andreu per a fadrins pobres. Els frares dominics, des de la fundació (1576), hi desenvoluparen (1576-1835, 1913-53) una intensa activitat pedagògica, subvencionada per la Universitat, probablement fins al s XVIII. El 1618, percebien 25 lliures anuals per aquest servei. El s XVIII, l'Ajuntament els oferí l'escola de gramàtica, de la qual fra Ramon Sansó era l'encarregat (1744). No obstant això, aquell any els dominics decidiren de tancar l'escola a causa de la manca de cobrament de la subvenció, encara que continuaren impartint classes als fills dels seus benefactors. D'altra banda, la religiosa Rosa Maria Perera, de la congregació de les Franciscanes, hi obrí (1747) la primera escola per a nines, que era gratuïta. El 1779, els frares tenien un mestre de primeres lletres i un altre de gramàtica, tot i que no s'indica si percibien la corresponent ajuda econòmica municipal. Devers 1840-50, iniciaren la labor docent les monges de la Caritat, les religioses de la Puresa ho feren el 1892 i els germans de la Caritat entre 1893 i 1910. Arran de l'exclaustració, l'Ajuntament traslladà (1835) l'escola municipal a les dependències del convent. La llei d'instrucció pública (1857) ratificà que les escoles primàries havien de continuar a càrrec de l'Ajuntament, amb una ajuda econòmica estatal, encara que el govern designàs el professorat. El 1860, hi havia set escoles públiques, tres de nins, dues de nines i dues més d'adults; i tres de privades, dues de parvulari i una de nines. El 1876, s'obrí el Col·legi Privat d'Ensenyament Secundari de Manacor, posteriorment anomenat Institut d'Ensenyament Secundari de Manacor i Col·legi Municipal de Manacor, gràcies a les gestions d'una junta gestora. La comissió era integrada per Joan Amer, Martí Bonet, Bartomeu A Bosc i Miquel Morei. El 1910, hi havia, per als nins, dues escoles elementals i una de superior, totes tres públiques; i els centres privats dels germans de la Caritat, del Cercle d'Obrers Catòlics i dels mestres Gelabert, Gil i Ramis. D'altra banda, les nines també tenien tres escoles públiques, dues d'elementals i una de superior; quatre de privades, que eren regentades, una per les monges de la Caritat, una altra per les franciscanes, una altra per les monges de la Puresa i l'última per la mestra Casellas. El 1913, els germans de la Salle hi fundaren el col·legi. Durant el decenni dels trenta, hi hagué les escoles rurals de s'Espinagar, sa Murtera, Son Negre i Puig de Lanar. Quant a l'ensenyament públic, hi ha (1993) l'Escola Municipal d'Infants Nins i Nines (1973), situada al carrer de Solimà, que tenia, el curs 1991-92, sis unitats i 85 matriculats. El centre d'educació infantil Antoni Maura (1976), de pre-escolar, es troba a l'antic edifici de l'escola graduada, que fou construït el 1935. El curs 1991-92, disposava de cinc unitats i de 120 alumnes. El centre d'educació infantil sa Torre (1976), també de pre-escolar, ocupa l'edifici de l'anterior col·legi públic sa Torre. El curs 1991-92, tenia sis unitats i 140 matriculats. El col·legi públic es Canyar, obert el 1976, es troba a la barriada del mateix nom. El curs 1991-92, tenia devuit unitats i 520 alumnes. El col·legi públic Simó Ballester (1976), situat a l'avin-

↓ Manacor, col·legi públic es Canyar

↑ Manacor, col·legi públic sa Torre

guda Salvador Joan, i el centre Jaume Vidal Alcover (1990), de la barriada des Serralt, disposen de setze i vuit unitats i 500 i 110 matriculats (1991-92), respectivament. L'ensenyament secundari públic és representat per l'*Institut de Batxillerat Mossèn Alcover* (←) i l'*Institut de Formació Professional de na Camel·la* (←). D'altra banda, hi ha l'Escola Municipal de Mallorquí de Manacor, creada (1973) per l'Ajuntament de Manacor, que és gestionada per un patronat i una comissió permanent. Imparteix, des de 1973, classes de llengua catalana i de cultura de les Balears i col·labora (1979) en el reciclatge de professors de magisteri i de llicenciats. Té una secció de ball (1986) i publica la col·lecció *Papers de sa Torre* (1986). El curs 1990-91, tenia 512 matriculats. Respecte a la docència privada, hi ha vuit guarderies (1993). El col·legi de Sant Francesc d'Assís, de les monges franciscanes, i el de Sant Vicenç Ferrer, regentat per les germanes de la Caritat, disposaven, el curs 1991-92, de dotze i setze unitats i de 420 i 625 matriculats, respectivament. El 1892, les monges de la Puresa hi obriren el col·legi de la Puresa de Maria, que tenia, el curs 1991-92, onze unitats i 395 alumnes. El col·legi de la Salle de Manacor, regit per la congregació dels germans de les Escoles Cristianes, es troba al carrer de Sant Joan Baptista de la Salle. El curs 1991-92, disposava de denou unitats i 689 matriculats. D'altra banda, hi ha el centre d'educació especial Joan Mesquida, al carrer des Canyar, i el taller ocupacional Tallma, creats (1976) per l'Associació Pro-disminuïts Psíquics de la Comarca de Manacor —APROSCOM—, al mateix carrer. El centre té sis unitats, una de les quals és de formació professional, modalitat de fusteria. El curs 1991-92, tenia 37 alumnes, d'edats compreses entre 5 i 18 anys. L'Escola de Turisme de les Balears, creada (1964) per Felipe Moreno Rodríguez, hi obrí (1987) una delegació al carrer de la Fàbrica. El curs 1991-92, disposava de tres unitats i 50 matriculats. Pel que fa a la sanitat, hi ha documentada la presència d'un cirurgià i d'un metge, per primera vegada, el s XV. Joan Garriga era, el 1473, doctor en medicina. El primer hospital, citat al principi del s XV, probablement s'ubicà a la plaça de la Constitució. Fou reformat i ampliat (1568-72) per atendre els desvalguts i va desaparèixer el s XVII. La Casa de Caritat, fou fundada (1783) pel prevere Pere Bonaventura Llull —capellà Pere— al carrer dels Llodrans —de l'Hospital—. Va esser reformada (1817) i arran de la desamortització passà (1821) a l'Ajuntament, que el denominà Hospital i el regí a través d'una junta de beneficència. El 1844, esdevengué també hospici. Entre 1849 i 1865, fou reconstruït, per la qual cosa es varen haver d'habilitar temporalment les dependències del convent com a hospital i asil. El 1948, fou traslladat a la via de Palma i es dividí en dues seccions. La clínica privada, anomenada Nostra Senyora de la Salut, funcionà fins a 1982 i durant el període 1984-89. La part de l'hospici ha esdevengut el Centre Assistencial Municipal, de caràcter benèfic i amb 47 persones majors (1992), del qual tenen cura les monges de la Caritat des de 1866, encara que ja se n'encarregaren el 1850. La gent gran té l'Associació de la Tercera Edat de Manacor i Comarca (1984), amb 1.800 socis (1992); l'Aula Tercera Edat de Manacor, que depèn del Govern Balear i tenia (1992) 720 associats; l'Associació Tercera Edat Verge de Lluc de Manacor, que fou fundada (1988) per Miquel Sureda Huguet, el 1992, tenia 584 socis; i la Llar per a la

↓ Manacor, centre d'educació infantil Antoni Maura

↑ Manacor, Centre Comarcal de Sanitat

Tercera Edat de l'Institut Nacional de Serveis Socials —INSERSO— (1990), que fou creada per la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Balears —sa Nostra—. La ciutat disposa del Servei d'Urgències de Manacor (1986) i del Centre de Salut i Especialitats de Manacor (1988), tots dos situats al carrer de Conies. També hi ha el Centre Comarcal de Sanitat de Manacor, del carrer del camí de Vendrís. El personal sanitari que se n'encarrega és format per onze veterinaris, quatre farmacèutics, un metge, dos auxiliars administratius i un auxiliar sanitari. Al mateix solar de l'esmentat centre de serveis d'urgències, s'hi ha iniciat (1992) la construcció de l'Hospital Comarcal de Manacor, amb una previsió de 25.000 m² de superfície i d'uns 250 llits de capacitat. D'altra banda, el 1511, la Universitat proposà de donar sis lliures anuals al manescal Gabriel Nadal en qualitat de lloguer de casa, perquè hi residís. Al mateix centenni, la corporació també acordà de nomenar un apotecari, per la qual cosa oferí (1566) a Antoni Pasturana 40 lliures per medicar els malalts. Els frares dominics, des de la fundació i fins a 1789, hi posseïren una farmàcia, que fou tancada, per la comunitat, arran de la clausura d'altres farmàcies conventuals per orde governamental. El 1993, n'hi ha nou. Al principi del s XIX, es prohibí l'enterrament dins les esglésies i al fossar de la vila i es benei (1835) el cementeri als terrenys de l'hort des Rector, de la carretera de Son Carrió, on es bastí una capella (1857-60). El 1954, fou tancat i convertit en parc municipal. Aleshores, es reobrí el cementeri definitiu de Son Coletes, que s'havia emprat (1820) pels morts de la pesta. Des del s XIX, té un quarter de la Guàrdia Civil situat a la via de Palma. El 1871, s'hi implantà el servei telegràfic. El 1902, la societat Servera i Melis (1901-14) hi implantà l'electricitat, encara que els germans Esbarranch hi havien obert (1898) una central per a ús industrial i privat. Després d'aquesta primera entitat, l'han subministrada l'Activitat Industrial de Manacor SA (1914-18), l'Energia Manacorina SA (1918-30) i Gas i Electricitat SA —GESA—, a partir de 1930. Respecte al transport públic, s'hi establí (1843) un carruatge públic regular Palma-Manacor. Disposà de ferrocarril (1879-1977) a través del ramal Inca-Sineu-Petra-Manacor (1879-1977), que l'unia amb Palma, i de la línia Manacor-Sant Llorenç des Cardassar-Son Carrió-Son Servera-Artà (1921-77). El transport públic amb autobús funciona regularment amb Palma, Portocristo, Son Macià, els nuclis costaners de Cales de Mallorca, sa Coma, s'Illot, Cala Bona i Cala Rajada, els caps dels municipis de la comarca de Llevant, el Port d'Alcúdia, Ariany, Felanitx, Inca, Maria de la Salut, Petra, Can Picafort, Sineu i Vilafranca de Bonany. Manacor s'ha proveït d'aigua, tradicionalment, dels pous comunals de sa Bassa i dels de l'hort de la vila. El 1350, es documenta la presència de 93 pous, 28 fonts i 40 basses. El s XVI, la necessitat d'un major proveïment féu que s'excavassin nous pous, la majoria dels quals foren tapats en no trobar-hi aigua. El 1573, els jurats adquiriren el pou de l'hort de la vila, situat vora els pous de la vila, on es bastí un abeurador. El mateix any, s'arrasà el pou nou de sa Bassa, que fou convertit en claveguera (1574) i condemnat (1578). El 1632, els jurats determinaren que es posàs en funcionament la sínia, situada vora la casa del sastre Jaume Llull, devora la qual s'instal·là un abeurador. També obligaren (1656) els dominics a obrir l'aljub per a ús públic. En aquest segle

↓ Manacor, antiga estació del tren

↑ Manacor, plaça de sa Bassa

s'esmenten els pous de l'actual plaça de Sant Jaume, de na Camel·la, de la torre de ses Puntes, del camí d'Artà i l'anomenat pou Redó de la plaça de les Fires. El s XVIII, es netejaren els pous i la font Nova, vora la qual s'excavà un nou pou i s'ampliaren els abeuradors (1755). Durant el centenni posterior, també s'empraren el pou des Barracar i el de s'Antigor (1850) i es conduí, al pou de na Camel·la, l'aigua de la font de Son Mas. La construcció de les actuals xarxes d'aigua corrent i de clavegueram s'hi inicià el decenni de 1960-70, tot i que ja hi havia projectes de 1930. El 1982, s'hi bastí la depuradora, i l'Ajuntament cedí la gestió i manteniment de les esmentades xarxes a l'empresa Aigües de Manacor SA. Durant el s XIX i el començament del s XX, s'hi han fundat nombroses associacions esportives i culturals. Hi destacaren les societats Cercle d'Obrers Catòlics (1880), Joventut Manacorina (1890), El Club Manacorí, *El Recreo*, el Cercle Manacorí (1907) i La Reforma (1907). El 1893, s'hi construí el primer velòdrom, promogut pel procurador Galmés. Posteriorment, construït a instàncies de l'Ajuntament, fou substituït per un altre. També hi hagué el velòdrom de can Florit. El 1952, s'hi creà el Club Ciclista Manacor, que tenia la seu al cafè de sa Torre. El 1989, passà a denominar-se Penya Ciclista Manacor i començà a organitzar, anualment, la *Challenge* Comarca de Llevant. Tenia 82 socis (1989). El Club Joventut Ciclista Manacor (1977) també hi duu a terme curses, com el circuit Ciutat de Manacor, que data de 1989. Pel que fa al futbol, l'afecció s'hi inicià, el primer decenni del s XX, amb l'equip Gimnàstic Mallorca. El 1919, s'hi fundà el Club Esportiu Manacor, que ha jugat al camp des Cós, des del començament, i al de na Capellera, des del decenni dels vint. La ciutat també disposa de la Unió Esportiva Barracar, que fou creada (1977) per Antoni Sureda Riera i té el camp de joc al complex esportiu Jordi des Racó. Anualment, s'hi reuneixen les penyes de futbol de Manacor i de la comarca de Llevant i s'hi organitza el Torneig Comarcal de Penyes de Futbol. Referent a l'hipisme, al començament del s XX es duien a terme curses de carretons a es Fangar, l'hort d'en Ferrer i Santa Cirga. El 1929, s'hi construí el primer hipòdrom, conegut com des Pla o des Moll. Al principi del decenni dels trenta, hi havia la Cooperativa Trot, que ha passat a denominar-se Societat de Curses de Manacor (1960) i Societat Esportiva Trot, des de 1989. S'encarrega d'organitzar, sota el patrocini de l'Ajuntament, curses de trot a l'hipòdrom municipal de Manacor i la Gran Diada de Manacor, com també actes i espectacles relacionats amb l'hípica. El 1960, s'hi bastí l'esmentat hipòdrom a la via de Palma, que ocupa una superfície de 50.000 m². El 1981, Sebastià Martí Cabrer fundà el Centre Eqüestre Son Crespí, que se situa als terrenys de la possessió homònima. Des de 1991, fa el concurs de salt Fires i Festes de Primavera i el de doma clàssica. Per iniciativa d'aquest centre i de Maria Àlvarez-Ossorio Ferrer s'hi creà (1988) el Club Equitació Manacor, que té uns 200 socis (1993). Pel que fa a la columbofília, el 1935, hi sorgí l'Agrupació Missatgera de Manacor, que tengué el local social a la plaça des Convent i Guillem Nadal com a primer president. El Club Columbòfil Manacor, creat (1943) per Antoni Ferrer Mesquida, disposa de 29 socis (1992). Quant al bàsquet, el 1945, hi aparegué el Club Perles Manacor Bàsquet, que juga al camp de na Capellera. El 1992, tenia cinc equips masculins i quatre

↓ Manacor, carrer del rector Caldentei

↑ Manacor, hipòdrom

de femenins. El torneig Penyes de Bàsquet fou fundat (1984) per Antoni Muntaner. L'afecció per l'esport del motor es reflecteix en la creació (1951) de la societat motorista Penya Manacor, que era filial de Moto Club Mallorca i presidida per Pere Mus. L'Escuderia Manacor (1988), d'autocròs, disposa del circuit permanent de Son Perot (1988), que té 820 m de recorregut i ocupa 34.000 m² de superfície. Ha duit a terme cinc campionats de Balears (1992) i el *rally* Ciutat de Manacor, des de 1989, anomenat del Pla de Llevant, a partir de 1992. L'interès per la pesca possibilità l'aparició (1964) del Club Esportiu de Pesca Els Serrans, gràcies a les gestions de Guillem Alcover i de Joan Riera. Tenia 125 socis (1992). Hi destacà José Huertas, que aconseguí, el 1979, el Campionat d'Espanya en modalitat de llançament en sec. El Club Perles Manacor d'activitats subaquàtiques (1962), fundat per l'esmentat club, hi organitza, des de 1969, el torneig Joan Gomis de pesca submarina. El Club Escacs Manacor (1971), creat al bar *Sansón*, fa, anualment, el campionat de Manacor i el torneig social i ha duit a terme (1992) el campionat de les Balears d'escacs, modalitat individual, sota el patrocini de l'Ajuntament. Quant al tennis, hi ha el Club Tennis Manacor (1974), que disposa d'un complex esportiu, inaugurat el mateix any de la fundació. Organitza anualment, des de la fundació, el torneig Internacional Fires i Festes de Primavera. Tenia (1992) 380 socis i una escola de tennis amb 110 alumnes. El Club Tennis Taula Manacor (1975), amb seu a la cafeteria s'Hort, disposa (1993) de les categories infantil, juvenil i sènior, la primera de les quals és també femenina. Fa, des de 1990, un curset de tennis de taula, amb 42 matriculats (1992), d'edat compresa entre set i quatorze anys. El 1983, hi aparegué el Club Tir Olímpic Manacor per iniciativa de Joan Pocoví Brunet. Disposa de galeries de tir al camí de ses Tapereres, on es practiquen les modalitats olímpiques de carrabina i de pistola, a més d'una secció de tir amb arc. El 1992, tenia 120 socis. La Penya Comarcal de Dards (1984) té la seu al bar Olímpic, on anualment du a terme els torneigs la Lliga (1984), la Copa President (1989) i Fires i Festes de Primavera (1989). El Club d'Atletisme, creat el 1985 per l'Associació d'Antics Alumnes de la Salle, organitza la Cursa Popular la Salle Manacor i el Cros Popular Ciutat de Manacor, des de 1977 i 1990, respectivament. S'hi han fundat la Societat de Caçadors de Manacor (1985), el Club Penyes Voleibol Manacor (1988), el Club Voleibol Manacor (1989), que té sis equips, masculins i femenins, a les categories cadet, juvenil i sènior, i el Club Billar Manacor (1988). Respecte a la infraestructura esportiva, té a disposició, a més de les instal·lacions esmentades del poliesportiu municipal can Costa (1975), el gimnàs *Dojo Muratore* (1975), el Parc Municipal (1975), el Gimnàs Manacor (1979), el camp de futbol Andreu Pascual Frau (1981), el complex esportiu Jordi des Racó (1983), el poliesportiu municipal de la Torre des Enagistes (1990), l'*Squashbol SA* (1990) i el Centre d'Estudis de Judo *Renshinkan* (1991). Quant a la música, hi han estat tradicionals cinc balls populars. Els cossiers, documentats per primera vegada a Mallorca, el 1554, hi ballen per les festes del Sant Crist i per les Fires i Festes de Primavera. Els moretons, que hi foren introduïts (s XVIII) pel dominic Pere Bennàssar, assisteixen a la festa de Sant Domingo. Els indis hi foren implantats devers 1890, pels ger-

↓ Manacor, camp d'esports na Capellera

↑ Capella de Manacor

mans de la Caritat, terciaris de Sant Francesc, per intervenir en la diada de Sant Roc. Els nonets, que aparegueren, al final del s XIX, a la barriada de Fartàritx. El darrer ball sorgit és el dels negrets, que hi varen esser introduïts per la Congregació Mariana. Les tres primeres danses citades són les úniques que es ballen (1993). Pel que fa a les agrupacions instrumentals, el 1862 l'Ajuntament acordà nomenar una comissió per gestionar la formació d'un conjunt i triar un professor de música. Aleshores, en fou elegit Sebastià Ribot Galmés i es creà la banda d'en Punxes, de caràcter conservador. El 1865, en sorgí una altra, anomenada d'en Costreres, que era d'ideologia liberal i dirigida per Miquel Morell —mestre Perxa—. El 1903, hi havia, a més de les anteriors, l'agrupació de Lluís Rosselló Llull, que la dirigí fins a 1926. La Banda Municipal de Manacor hi aparegué (1933) arran d'una nova reorganització de la banda per part de l'Ajuntament. Aquesta tasca fou encarregada a Bartomeu Gayà. No obstant això, el 1934, l'agrupació estava oficialment desfeta, per la qual cosa es convocà la plaça de director, que recaigué en Antoni Maria Servera Joan (1935-55). Des d'aquell any, és dirigida per Rafel Nadal i Nadal. El 1993, la integren 40 músics. L'Escola Municipal de Música hi fou fundada (1973) per iniciativa de l'Ajuntament i de Rafel Nadal i Nadal, encara que, fins aleshores, hi havia hagut l'escola de la banda. Imparteix classes d'instruments, de cant i de solfeig. Tenia, el curs 1991-92, 15 professors i 180 matriculats. També hi ha les bandes infantils de tambors i cornets de la Salle (1951), de la confraria del Crist de l'Agonia (1985), de sa Torre (1989), de Llevant i de la Pietat (1992). Referent a altres conjunts musicals, hi ha hagut la *Capella de Manacor* (←), que aparegué el 1897, tot coincidint la seva presentació amb l'exposició Agrícola Balear. El decenni dels trenta, Antoni Maria Servera obrí l'Acadèmia de Música i sorgiren l'Orquestrina Manacor-Jazz i l'Orquestrina Drach. Totes dues desaparegueren amb la creació (1935) de l'Agrupació Artística de Manacor, que, fundada per Gabriel Fuster, Antoni Puerto i Antoni Maria Servera, mantengué la seva activitat fins al decenni dels cinquanta. L'Orquestrina Guinea fou creada per iniciativa de Jaume Vadell i tengué Guillem Fullana —Guillem d'Efak— i Faust Puerto com a animador i vocalista, respectivament. La delegació de les Joventuts Musicals, fundada per Rafel Nadal i Nadal amb la col·laboració de Rafel Ferrer Massanet, entre d'altres, hi desenvolupà, entre 1959-63, una intensa activitat cultural, que s'orientava bàsicament cap a la promoció de la música entre els joves i els infants. Visitaren la delegació Rita Bouboulidi, Ramon Coll, Eugen Prokop i Flavio Varami, entre altres personatges. L'Orquestra Ciutat de Manacor (1986-91), sorgida per iniciativa de Jaume Piña i Francesc Ramis, estigué dirigida per Patricio Pizarro (1986-87) i Gabriel Estarellas Sabater (1981-91). El cor de cambra *Ars Antiqua*, fundat (1987) per Martí Sáez Madrona, abasta la música reinaxentista, barroca i classicista i és integrat per vint músics (1993). L'orquestra *In Tempo* (1988-92) sorgí per iniciativa de Martí Sáez i de Damià Timoner. Era integrada per una trentena de membres, la majoria dels quals havien estat alumnes de Bernat Pomar. El grup coral Estudi Vocal, també fundat (1989) per Martí Sáez, és format per 30 cantaires, d'edat compresa entre els 12 i 25 anys. El 1991, actuà a Viena, amb motiu del desè aniversari de l'advent coral. El conjunt l'Etzel (1990) interpreta música

↓ Camerata-Orquestra de Llevant

barroca i reinaxentista i és compost per una cantant i cinc instrumentistes. El 1991, organitzà, amb l'Ajuntament, el cicle de concerts Gaudiu de la Música. L'agrupació instrumental Camerata-Orquestra de Llevant sorgí (1990) per iniciativa de Rafel Nadal i de Serafí Nebot, s'orienta cap a la promoció dels instrumentistes joves de la comarca de Llevant i és integrada per 42 membres. Hi han col·laborat Lluís Remartínez, Julio Ribelles, Andreu Riera i Paula Rosselló. També hi ha l'Associació Cultural de la Camerata-Orquestra de Llevant, que és oberta a tot tipus de manifestacions culturals. Organitza les Gales dels Hams, a Portocristo, i el muntatge de l'espectacle de la Passió (1992), al claustre del convent de Sant Vicenç Ferrer. Des del final del decenni dels setanta, hi han aparegut les associacions, de caràcter folklòric, Agrupació Llunera (1979), Així Balla Manacor (1979), Coves i Perles (1983), Agrupació Foklòrica des Pla i Llevant (1992), Amics de Son Talent (1992) i Grup Roselles de Primavera (1992). Fins ben entrat el s XX, es feien representacions teatrals, sarsueles i òperes als diferents locals disponibles. El teatre Femenies, documentat per primera vegada el 1873, es trobava a la plaça del Palau —rector Rubí— i en fou el primer local estable. Al teatre Centre Varietat, inaugurat el 1907, s'hi projectava cinema de manera fixa. Va esser també important el teatre Principal (1922-69), bastit pels senyors Fuster i Roca. El 1955, s'hi féu un concert d'homenatge a Antoni Noguera. Altres locals de cinema han estat la sala Imperial, el cine Goya (1957), que resta obert (1993), el saló Fènix i el teatre Municipal de Manacor, que, inaugurat el 1985, té una capacitat per a 453 persones. Aquest local és regit, des de 1985, per la Fundació Pública del Teatre Municipal de Manacor, i s'hi fan cinema i representacions musicals i teatrals. A la ciutat, hi ha vuit sales, on es fan exposicions i conferències. Hi destaca la Societat Cultural i Agrícola —s'Agrícola— (1984), que tenia 309 socis (1993). El Patronat d'Arts Plàstiques, creat el 1984 a la torre de ses Puntes i dirigit, des de 1985, per Joan Carles Gomis Rodríguez, fomenta les activitats culturals, sobretot les relacionades amb la pintura i l'escultura. Quant al teatre, fou significativa la tasca de l'Agrupació Artística. El Teatre dels Capsigranys (1980) hi organitza, des de 1986, la Mostra de Teatre Escolar, en la qual participen els centres d'ensenyament. El 1991, hi presentaren l'obra *Anomenat lo Tort*, de Miquel Mestre, que la dirigí, i en la qual intervengué el cor *Ars Antiqua*. També han fet, amb la Camerata-Orquestra de Llevant, la representació (1992) de la Passió. El 1991, aparegué l'agrupació Aranyes Teatre. Pel que fa a altres associacions, hi ha la dels Antics Alumnes de la Salle (1945), que té la banda i el club d'atletisme esmentats, i organitza, anualment, la marxa a peu de Manacor a Lluc (1978), la festa de l'antic alumne (1984) i un concurs de pesca (1989). El Grup Excursionista Els Escorpins aparegué (1957) per iniciativa d'Antoni Fullana —el tio Toni—. L'Associació de Viudes de Manacor fou creada (1975) per Catalina Oliver, té la seu a la Llar per a la Tercera Edat de l'Institut Nacional de Serveis Socials i és integrada per 118 sòcies. La Confraria Tastavins Manacor (1983) difon el coneixement de l'art del vi a través d'activitats, com tasts de vins i conferències. Han tengut la seu al carrer

↑ Manacor, teatre Municipal

↓ Manacor, cinema Goya

← Manacor, centre de promoció de les arts plàstiques Torre de ses Puntes

d'Ortega i Gasset (1983-88) i al molí d'en Roca, del carrer de la Comtessa, des de 1988. Ha fet sis mostres de vins i té 24 confrares (1993). L'assemblea de Dones de Manacor (1987) té per objectiu aconseguir la igualtat entre homes i dones a la comarca de Llevant. Du a terme activitats de coeducació, ofereix assessorament jurídic (1988) i disposa d'un grup d'expressió corporal (1989). Des de la fundació és presidida per Maria Duran i té un centenar de socis (1993). Pel que fa a les biblioteques, el 1892, en fou inaugurada una d'agrària i, el 1920, el rector Rafel Rubí n'obrí dues, una per a homes i l'altra per a dones. El 1993, disposa de la biblioteca de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona (1929), que ha estat allotjada al carrer de Martí Vila (1929-86) i al de l'Amargura des de 1986, i de la biblioteca municipal (1972). El 1926, l'Ajuntament obrí el *Museu de Manacor* (→), ubicat primer a la torre de ses Puntes i, posteriorment, a la torre des Enagistes. Referent als premis literaris, hi han tengut lloc el Mossèn Alcover (1960-62), que, convocat per la delegació de les Joventuts Musicals, era de poesia i de teatre, en castellà i en català. El premi literari Ciutat de Manacor, creat (1965) per l'Ajuntament, era de narrativa, poesia, periodisme i investigació, en castellà i català. Desaparegué el 1977. L'empresa Indústria Espanyola de Perles d'Imitació patrocinà, el 1969 i el 1970, el Blanquerna, de poesia i de narrativa, en català. Pel que fa als mitjans de comunicació, disposa de la Televisió de Manacor i Comarca, fundada (1987) per Mateu Llull Perelló i Margalida Oliver Cabrer. Emet en català, sis dies a la setmana, programes culturals, esportius i d'informació local i comarcal. També hi ha, des de 1991, Ràdio Balear Manacor, de la *Rueda de Emisoras Rato SA*. Les festes principals se celebren per les Fires i Festes de Primavera, durant la darrera setmana de maig i la primera de juny, tot coincidint amb la fira del darrer diumenge de maig. Les altres fires s'escauen per sant Jaume, que també és festa religiosa, i el tercer diumenge de setembre. Així mateix són rellevants les festivitats de sant Antoni, dia 17 de gener, del sant Crist, per la cinquagesma, i de sant Domingo, dia 24 de maig. S'hi fa mercat en dilluns. Els personatges més destacats són els eclesiàstics Joan Aguiló, Pere Joan Bonnín, Rafel Caldentei, Bartomeu Domenge Llull, Andreu Fernández, Mateu Febrer, Joan Ferrer, Pere Bonaventura Llull —capellà Pere—, Antoni Massanet, Joan Pasqual Massanet, Joan Parera, Miquel Pericàs, els germans Andreu i Josep Antoni Pont, Rafel Ignasi Rubí, Benet Tomàs Riera i Lluís Francesc Ladaria; els preveres i investigadors Baltasar Piña i Antoni Truyols; el prevere, lingüista i folklorista Antoni Maria Alcover; l'eclesiàstic, historiador i arqueòleg Miquel Alcover; el prevere i poeta Jaume Santandreu; la religiosa Rosa Maria Pere-

↓ Manacor, fàbrica de les perles Orquidea

FILLS IL·LUSTRES

Pere Joan Duran i Duran
Llorenç Galmés Samsó
Joan Mesquida Galmés
Llorenç Caldentei Perelló
Miquel Amer Servera
Antoni M Alcover Sureda
Andreu Fernández Truyols
Antoni Rosselló Nadal
Pere Joan Bonnín i Bonnín
Joan B Binimelis Garcia
Benet T Riera Mesquida

ra; l'historiador, matemàtic, astrònom, cartògraf, metge i eclesiàstic Joan Baptista Binimelis; l'oftalmòleg Sebastià Domenge; el metge i filòsof Miquel Amer; el folklorista Antoni Galmés; el lingüista Antoni Llull; el cronista Guillem Llull; l'escriptor i historiador Gabriel Fuster; l'escriptor i filòleg Jaume Vidal Alcover; els periodistes i escriptors Francesc Ferrari Billoch i Rafel Ferrer Massanet; els escriptors Joan Bartomeu Bosch, Llorenç Femenias, Antoni Mus, Bernat Nadal i Miquel Àngel Riera; els novel·listes Gabriel Galmés, Pere Nadal, Maria Antònia Oliver i Guillem Vidal; els comediògrafs Sebastià Nicolau, Andreu Parera i Sebastià Rubí; els organistes i compositors Joan Font i Antoni Maria Servera; els compositors Pere Sansó i Antoni Parera; el director i pianista Rafel Nadal; el músic i productor discogràfic Joan Bibiloni; el pianista Andreu Riera; el cantant i escriptor Guillem Fullana —Guillem d'Efak—; el baix Miquel Riera —Canova—; les sopranos Francesca Forteza i Paula Rosselló; el tenor Bartomeu Massanet —l'Àngel Massanet—; el barítion Antoni Truyols; l'humorista Josep Fuster —*Panocha*—; els escultors Miquel Ferrer —Cristet—, Miquel Fons, Mateu Forteza, Llorenç Ginard, Jaume Santandreu —Sant— i Damià Vadell; els pintors Juli Balaguer, Jesús Ballester, Miquel Brunet, Xavier García, Miquel Llabrés, Andreu Llodrà, Joan Miquel Ramírez, Joan Riera Ferrari i Antoni Riera Nadal; el capitost de la Revolta Forana mallorquina Simó Ballester —Tort—; els glosadors Sebastià Barceló, Catalina Aina Proens —Comes— Antoni Vicenç Santandreu —de Son Garbeta— i Isabel Santandreu —Comes—; l'exhibidor de força Sebastià Llull —*Sansón de San Lorenzo*—; el ciclista Miquel Mas; els futbolistes Gabriel Ferrer, Antoni Mesquida, Miquel Àngel Nadal, Francesc Sureda Pocoví; la gimnasta Maria Massanet; el pescador submarí Joan Gomis; el financer Simó Joan Galmés i l'advocat Antoni Puerto Planes. En l'expansió de la premsa forana s'hi han editat les publicacions periòdiques *El Manacorense*, *La Aurora*, *Justicia*, *El Independiente*, *El Anunciador*, *Manacor*, *Voz y Voto*, *Nosotros*, *Renacer*, *Arriba*, *Zuavos*, *Perlas y Cuevas*, *A Tota Plana*, *Manacor Comarcal*, *El Faro Balear* i *7 Setmanari*. (ACo/BeC)

MANACOR Publicació setmanal editada a Manacor entre abril i octubre de 1921. En sortiren 23 números i se subtitulà *Semanario Independiente*. Fou fundada i dirigida per Gabriel Fuster Forteza i Bartomeu Truyols. Tractava temes d'informació local. Tenia quatre pàgines i era redactada en castellà, tot i que incloïa poemes i una secció humorística en català. Hi col·laboraven Santiago Casulleras Forteza, Gabriel Fuster Forteza i Francesca Grimalt, entre d'altres. La majoria d'articles eren signats amb pseudònims. S'editava a la tipografia Viuda de B Rosselló. ■ Publicació setmanal editada a Manacor entre febrer de 1925 i juny de 1926. Se'n publicaren 69 números. Se subtitulà inicialment *Semanario independiente afecto a la Federación Industrial y Comercial* i, des de setembre de 1925, *Semanario Independiente*. Fou dirigida per Francesc Oliver Billoch, Gabriel Fuster Forteza i Bartomeu Truyols, i hi col·laboraven Antoni Amer, Francesc Ferrari —Zama—, Josep Fuster —Panocha— i Sebastià Perelló —Mario Cós—, entre d'altres. Gabriel Fuster Forteza hi col·laborava amb els pseudònims Corcama, Enrique Victoria i Lolita Camponanes, i Bartomeu Truyols amb els de *Doña Virtudes* i Job. Tenia quatre pàgines i era redactada en castellà, amb alguns poemes en català. S'editava a la tipografia Viuda de B Rosselló. ■ Publicació setmanal editada a Manacor entre maig de 1968 i desembre de 1980. Fou continuadora d'*Arriba* (←). Entre maig de 1968 i abril de 1977, era editada per la *Jefatura Local del Movimiento*. Fou dirigida per Jordi Servera Pont (maig 1968-desembre 1969), Pere Galmés Riera (desembre 1969-octubre 1975), Rafel Muntaner

↓ Setmanari *Manacor* (1921)

MANACOR
SEMANARIO INDEPENDIENTE
Al público

↓ Setmanari *Manacor* (1926)

MANACOR
SEMANARIO INDEPENDIENTE
El dragado del Puerto

↓ Setmanari *Manacor* (1968)

Manacor
Problema de crecimiento... y de planificación
Comenzaron las clases de 2.ª Enseñanza
Asfaltado caminos "Las Pedreras", "Son Fangos", "Son Moix" y "Tortuvo"
Apertura de una Galería de Arte
Un nuevo edificio de CORREOS

Morey (octubre 1975-febrer 1979) i Gina Garcías (febrer 1979-desembre 1980). Era una revista d'informació general de Manacor i de la comarca. Publicà una sèrie de números extraordinaris sobre alguns pobles de la comarca, com Son Servera (juny 1972) i Sant Llorenç des Cardassar (juliol 1972) i un d'homenatge a Antoni Maria Alcover (juny 1977). Arribà a tenir un tiratge de 3.600 exemplars i el nombre de pàgines s'anà incrementant des de sis fins a 32. Es redactava majoritàriament en castellà, amb articles en català. (ACo/BeC)

MANACOR, PORT DE Vegeu *Portocristo*.

MANACOR, PUNTA DE Vegeu *Amer, punta de n'*.

MANACOR, QUARTER DE SEMENTALS Quarter construït a Manacor entre 1954 i 1955. Té uns 1.686 m² i ocupa una illeta de forma quasi rectangular. És un edifici amb planta noble, articulat entorn d'un pati. Limita amb els carrers de Lepant, de Sant Antoni i amb els terrenys del ferrocarril. Hi està instal·lada la Unitat de Sementals de Balears, que periòdicament fa parades de sementals a diversos pobles. (DJ)

MANACOR, QUARTER D'INFANTERIA Antic quarter situat entre l'avinguda Salvador Juan, els carrers de Sant Antoni i de Lepant i els terrenys de l'estació de ferrocarril, de Manacor. Per a la seva instal·lació, s'aprofità el magatzem Activitat Industrial, que era de l'Ajuntament. El 1938, durant la Guerra Civil, fou habilitat per atendre les necessitats de les forces militars destacades a Manacor. Tenia (1966) una superfície de 4.750 m² i era compost per dos edificis de tres pisos situats entorn d'un pati central. Inicialment allotjà el batalló número 211 del regiment d'infanteria Palma 36 i forces d'artilleria. Després va esser ocupat per forces de l'Agrupació Est, del regiment d'infanteria número 60, del batalló d'infanteria *La Cruzada* (1944-60), del regiment d'infanteria Palma 47 (1960-63) i el Grup d'Intendència de Balears. El 1966, fou retornat a l'Ajuntament de Manacor. (DJ)

ManaCor COMARCAL

Desde el pasado jueves

JAUME LLULL, NUEVO ALCALDE DE MANACOR

TRAS DOS MESES DE OCUPAR DE FORMA ACCIDENTAL EL CARGO DE ALCALDE DE MANACOR, JAUME LLULL, DESDE EL PASADO JUEVES ES EL NUEVO TITULAR DE LA ALCALDIA

↑ *Manacor Comarcal* (1981)

↓ Quarter de sementals de Manacor

MANACOR COMARCAL Publicació setmanal editada a Manacor des de 1980. Apareix amb el subtítol de *Setmanari independent*. Sorgí com a continuació del setmanari *Manacor*. N'han estat directors Antoni Tugores Manresa (1980-86) i Gabriel Veny Matamalas (des de 1986). És una revista d'informació general de la comarca de Manacor. Té 88 pàgines i un tiratge de 4.300 exemplars. Es redacta majoritàriament en castellà, amb articles en català.

MANACORENSE, EL Publicació setmanal editada a Manacor entre l'agost de 1889 i el gener de 1890. Fou la primera publicació periòdica de Manacor i en sortiren 26 números. Se subtitulà *Periódico literario y de intereses locales y del partido judicial*. Fou fundat per Ramon Mas i Bartomeu Sureda Ginard, entre d'altres. La majoria de notícies que publicava eren sobre Manacor, però també n'oferia de la comarca. Era redactada íntegrament en castellà, excepte alguns glosats en català. Tenia 4 pàgines i s'editava a la Tipografía Manacorina, de Bartomeu Camps Vives. Fou substituïda per *La Verdad* (→). (ACo/BeC)

MANACORINS AUTÒNOMS Candidatura de centre-dreta creada (1979)

↓ Logotip de Manacorins Autònoms

a Manacor. Va esser impulsada principalment per Rafel Muntaner Morey, batle de Manacor entre 1975 i 1979. A les eleccions d'abril de 1979, obtengué 2.136 vots i cinc regidors. Va esser la candidatura més votada, però restà a l'oposició. El 1983, els seus membres s'incorporaren a Unió Mallorquina. (AM)

MANAMANS, SON Antic hort del terme de Pollença, situat al lloc de Cubelles. Documentat el 1726, pertanyia a Joan Llobera —Manamans—, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i dret d'aigua. Era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. (DF)

MAÑANA, LA Diari editat a Palma entre el setembre de 1890 i el febrer de 1891. Oferia informació general i local, sobretot de caràcter polític. Era l'òrgan del Partit Conservador d'Antonio Cánovas del Castillo a Mallorca. Polemitzà amb *El Liberal Palmesano*. Tenia corresponsals a Madrid i a la Part Forana. En fou director Joaquim Rovira. Es fusionà amb *Las Instituciones* i donà lloc al diari *Las Islas* (←). Es publicava íntegrament en castellà. (AM)

MANCADA, PUIG DE NA De 146 m d'alçària, fa part de les serres de Llevant. Es troba al terme de Manacor, entre el puig de Santa Cirga i el puig de Son Manxó. (M)

↓ *La Mañana* (1890)

LA MAÑANA

↑ Ajuntament d'Inca, lloc de fundació de la Mancomunitat d'Ajuntaments Rurals (al decenni de 1920)

MANCERATINI, GIUSEPPE (Itàlia s XX) General d'aviació. Durant la Guerra Civil (1936-39), fou l'encarregat de la intendència i del material de l'aviació legionària italiana a les Balears. El 1938, substituí el general Adriano Monti al capdavant d'aquesta unitat. Quan tornà a Itàlia (1940), fou director d'estadística del servei de material i aeroports de la Reial Aeronàutica Italiana.

MANCOMUNITAT D'AJUNTAMENTS RURALS Associació de municipis creada a Mallorca l'agost de 1919. Reunia 42 ajuntaments i n'era president el batle d'Inca Pere Ferrer Alzina. Demanava la llibertat d'exportació de productes agraris, la supressió de les taxes i de l'impost dels consums, la millora de les carreteres i de la xarxa de telèfons i l'autonomia municipal. Defensava els interessos de grans propietaris, amitgers, arrendataris i petits propietaris. Inicialment, va tenir el suport de la Federació Agrària Balear i de la Federació Catòlico-Agrària de Mallorca. El 1920, intentà fundar un diari, que havia de dirigir el periodista català Martí Esteve, però el projecte no reeixí. Va criticar durament la política dels comitès provincials dels partits del sistema de la Restauració. Els caps d'aquests partits i els grans comerciants exportadors reaccionaren contra la mancomunitat, que desaparegué poc després. El seu fracàs significà la consolidació dels comerciants especuladors. (IP)

MANCOMUNITAT DES MIGJORN Associació dels municipis de Campos i ses Salines creada el 1985. El seu objectiu bàsic és subministrar aigua a les zones agrícoles d'aquests dos municipis. També té previst proveir d'aigua els nuclis urbans de Campos, la Colònia de Sant Jordi, ses Covetes, sa Ràpita i ses Salines. N'han estat presidents Guillem Mas Sastre (1985-91) i Guillem Adrover Bonet (des de 1991). (AM)

MANCOMUNITAT DES PLA Associació de municipis creada (1982) a Petra. És composta pels municipis d'Algaida, Ariany, Costitx, Lloret de Vistalegre, Llubí, Maria de la Salut, Montuïri, Petra, Santa Eugènia, Sant Joan, Sencelles, Sineu i Vilafranca de Bonany. Petra n'és la capital. El seu objectiu inicial era el tractament i l'eliminació dels residus sòlids. Posteriorment, s'amplià a altres aspectes com els serveis socials i culturals. El 1993, gestiona la recollida de fems, la neteja de camins, el servei d'ajuda domiciliària, l'educació d'adults i la promoció econòmica. N'han estat presidents Maria Antònia Munar Riutort (1982-84) i Antoni Pasqual Ribot (des de 1984). Des de 1992, edita un butlletí informatiu. (AM)

MANCOMUNITAT DES RAIGUER Associació de municipis creada el 1983 a Binissalem. És composta pels municipis d'Alaró, Binissalem, Búger, Campanet, Consell, Lloseta, Mancor de la Vall, Marratxí, Santa Maria del Camí i Selva. La seva capital és Binissalem. L'objectiu inicial, el tractament i elimina-

ció dels residus sòlids, s'ha ampliat a altres aspectes com els serveis socials i la promoció del desenvolupament econòmic. El 1993, gestiona diversos serveis supramunicipals, com la neteja de camins, i propugna la coordinació dels diversos municipis en temes de cultura i d'urbanisme. N'han estat presidents Guillem Vidal Bibiloni (1983-88), Miquel Amengual Martorell (1988-91) i Salvador Cànaves Rotger (des de 1991). (AM)

MANCOMUNITAT DE TRAMUNTANA Associació de municipis creada (1986) a Esporles, que n'és la capital. És formada pels municipis d'Esporles, Estellencs i Puigpunyent. Inicialment, també en féu part Banyalbufar, però se'n separà el 1989. El seu objectiu era dur a terme la recollida dels residus sòlids. El 1993, també es fa càrrec dels serveis socials en els tres municipis. N'han estat presidents Miquel Bernat Nadal (1986-87), Francesc Ferrés Serrat (1987-91) i Joan Ferrà Caplloch (des de 1991). (AM)

MANCOMUNITAT SUD-MALLORCA Associació de municipis creada (1987) a Campos. És composta pels municipis de Campos, Felanitx, Porreres, Santanyí i ses Salines. Les funcions de la capitalitat s'exerceixen de manera rotatòria. L'objectiu inicial era el tractament i eliminació dels residus sòlids. El 1993, s'encarrega de la neteja dels camins veïnals. N'han estat presidents Guillem Mas Sastre (1987-89), Cosme Oliver Monserrat (1989-91) i Josep Roig Salleras (des de 1991). (AM)

MANCOR, FONT DE Al terme de Mancor de la Vall, situada al sud de la vila. És un *qanat* del període islàmic. Capta l'aigua per drenatge, mitjançant una galeria, de 30 m de llargària, coberta amb volta de canó de pedra seca, que arriba al pou mare, el qual és tapat per una gran llosa mòbil per facilitar la neteja de la galeria. L'aigua discorre per una canaleta de teules canaleres. Apareix documentada el 1232, quan Rotlà Lay, que havia rebut de Jaume I l'alqueria Mancor, la lliurà a dotze repobladors. S'hi reservà, entre la font i el camí, l'hort denominat el Domengo o es Diumenges. Els habitants de Mancor de la Vall n'empraven l'aigua per beure, per rentar i per abeurar el bestiar. La que sobrava servia per regar l'hort de Son Simó. El s XVIII, la família Coc —de Son Simó— pretengué ésser propietària de la font, però aquesta fou declarada d'ús públic. El 1839, la Diputació Provincial de Balears hi bastí un porxo i abeuradors. El 1973, el seu cabal fou connectat a la xarxa d'aigua potable del municipi. El 1991, el conjunt de la font, amb abeuradors i rentadors, fou acuradament restaurat. (DF)

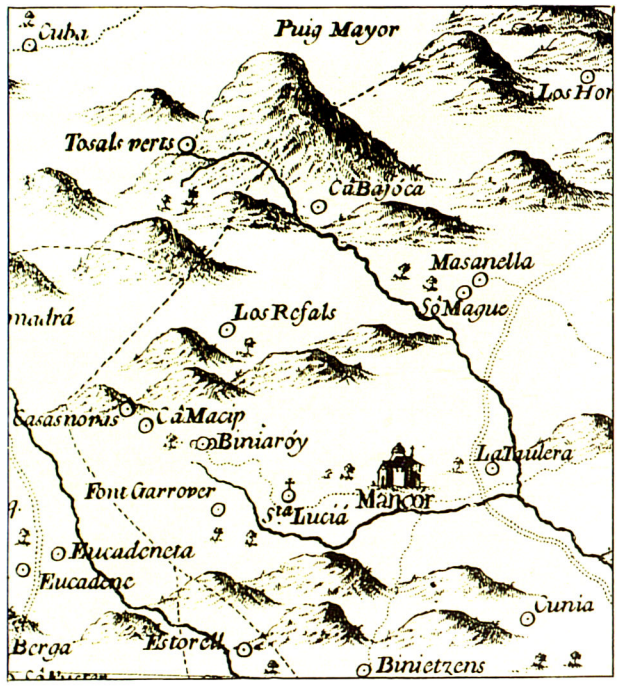

MANCOR DE LA VALL Municipi del Raiguer, situat entre els termes de Selva, Lloseta, Alaró i Escorca. Amb una extensió de 19,82 km² és el quaranta-cinquè d'entre els 53 municipis de Mallorca. Amb 888 habitants (1991) i una densitat de 44,80 h/km², ocupa el lloc quaranta-sisè quant a població, amb una mitjana inferior a la de la Part Forana. La vila se situa a 215 m. La població es concentra al nucli urbà (838 habitants), que agrupa el 94,37%, i la resta (50 habitants) es troba disseminada (5,63%). El centre de la vila correspon a l'antiga alqueria de Mancor. Al seu voltant es disposen els barris, fruit de l'expansió urbana dels s XVIII-XX. Són els de sa Vileta, Turixant, es Colomer, ses Planes, s'Ametlar i s'Hort de Son Simó. Els nuclis històrics de Biniarroi (455 m), Biniatzent (220 m) i Massanella (210 m) són deshabitats. Dins el terme, els habitants de les antigues alqueries eren denominats mancorins, biniarroiers, massanellers i biniatzenters. El 1993, l'única denominació viva, aplicada ja a tots els del terme, és la de mancorins. El terme es configura de forma relativament rectangular, allargassada de N a S, d'uns 6 per 4 km. N'és l'element central el massís del puig de Suro (644 m), al voltant del qual s'estenen les valls. El terme presenta una estructuració clarament dual. N'ocupen el NE, amb més de la meitat del territori, la vall i antiga alqueria de *Massanella* (→), drenada pel *torrent de Massanella* (→). L'àrea meridional, lligada al puig de Suro, correspon a les antigues alqueries de Mancor, Biniarroi i Biniatzent. Geològicament, presenta també un acusat dualisme. En els terrenys càrstics de Massanella, la ràpida infiltració de les aigües en el subsòl fins a capes molt fondes, determinà l'escassesa de fonts cabaloses i dificultà el sorgiment d'una horticultura rellevant fins que, mitjançant un gran treball d'enginyeria hi fou portada (1750) l'aigua de la font del Prat de Cúber (Escorca). Contràriament, la presència de nivells argilosos en el massís del puig de Suro, permet la retenció de les aigües i fa brollar nombroses fonts aprofitades des del període islàmic. Ho demostra l'existència de topònims genèrics relatius a diverses fonts, com les de ses Fontanelles i ses Fontasses. Dins l'antiga alqueria islàmica de Mancor, hi ha les possessions, rafals i terrenys de Son Bonafè, Son Collell, Son Colom, Conia, Escorca o Escorques, Son Lluc, Montaura, Son Morro, can Pau, Son Simó, Son Tomeu, Son Torranet i Turixant. S'hi troben el nucli urbà de Mancor de la Vall, l'oratori de Santa Llúcia, el pou Comú i la font de Mancor o de la Vila. Dins l'alqueria de Biniarroi, s'hi localitzen les possessions o rafals de ses Cases Noves, sa Font Garrover, can Macip, Son Nadal, can Pau Carro, Son Patró i can Ros. Hi ha el nucli de Biniarroi i les fonts de na Bàrbara i des Garrover. A l'alqueria de Biniatzent, s'hi ubiquen les possessions de Biniatzent d'Alt, Biniatxent de Baix, l'hort de Biniatzent i Son Frau. Hi ha les fonts de sa Pressa i d'en Patró o de Biniatzent. La geologia presenta formacions del juràssic, cretàcic, triàsic i paleogen. Pel que fa a la litologia, hi predominen els depòsits secundaris, representats per calcàries, dolomies i margues grises i calcàries i els materials terciaris de conglomerats i de gresos calcaris. El terme té la cota màxima a l'extrem septentrional, al puig de sa Fita (895 m), i la mínima (155 m), al SE, a les terres de Son Bonafè, vora el tor-

↓ Mancor de la Vall, puig de Suro

↑ Vista aèria de Mancor de la Vall

rent de Massanella. L'única muntanya plenament situada dins el terme és el puig de Suro (644 m). La resta d'altures, se situen a la partió amb els altres termes. El puig de sa Fita (895 m), el de s'Aladernar o de sa Creu (602 m) i el de Meca (311 m) marquen la partió amb el terme de Selva. La penya Montaura (345 m), el puig des Rafalet (468 m) i el penyal de sa Font (462 m) el separen de Biniamar. El puig de sa Creu (664 m) marca el límit amb els termes de Lloseta i d'Alaró. La partió amb el terme d'Escorca és formada per la serra Mitjana (786 m) i sa Carena (895 m). Quant al clima, tot el terme és, de nord a sud, una transició gradual de la serra de Tramuntana al Raiguer. L'àrea septentrional és una zona perhumida, amb una pluviometria mitjana de 1.000-1.200 mm anuals. Les pluges van minvant cap al sud i se situen al voltant dels 750-800 mm anuals a l'extrem meridional. El període 1986-91, donà una pluviometria mitjana anual de 844 mm en el conjunt del terme. El mes més plover fou el gener, amb una mitjana anual de 117 mm, i el més sec, el juliol amb 16 mm. El contrast tèrmic entre ambdues àrees és també notable. L'extrem nord té una temperatura mitjana anual de 13°C, mentre al sud ascendeix a 17°C. L'oscil·lació tèrmica se situa entre els 15-15,5°C. El període més fred correspon a desembre-febrer i el més càlid, a juny-agost. A l'estiu, els vents de gregal contribueixen a suavitzar-hi la calor. A l'hivern i a la tardor, les fortes ventades de tramuntana i, sobretot, de mestral, acanalades per la vall de Massanella, fan grans destrosses a les arbreres, particularment entre els olivars i garroverars. La neu sol fer incidència, gairebé anualment, als cims muntanyosos del nord i, amb menys freqüència, a l'àrea de Biniarroi, Mancor i Massanella. Les pluges, actuant sobre uns terrenys rocosos i de forta pendent, han donat lloc sovint a inundacions dels torrents de Massanella i de Biniarroi, la qual cosa ha provocat que aquest fos, finalment, canalitzat i cobert en el seu pas pel nucli urbà. La infiltració d'aigües i la impregnació de nivells argilosos provocà, al voltant del nucli de Biniarroi, allaus de terra de gran espectacularitat. El gran davallament de 1721, vora de la font de Biniarroi ha esdevengut legendari i li és atribuïda, erròniament, la despoblació del nucli. A l'arribada dels primers pobladors, tot el terme era cobert d'alzinar. En el període romà, començà la deforestació de les terres baixes per dedicar-les a vinyes i conreu de cereals. Els s XIII-XIX, l'olivar esdevengué progressivament el cultiu dominant a tota la contrada, combinat amb vinyes i cereals a les terres del pla i de les valls. Progressivament guanyà els costers i ascendí fins als petits altiplans. El resultat fou una deforestació massiva dels alzinars. La presència de ramaderia i, sobretot, cabrum ajudà també a la deforestació. Per mantenir la terra en els costers deforestats es bastiren sistemes de marjades que ocupen gairebé tot el terme. Però bona part dels terrenys afectats per la deforestació restaren exposats a les intenses pluges que, incidint sobre les fortes pendents, determinaren una erosió de gran impacte i donaren lloc al sorgiment de roquissars descarnats. Els alzinars restaren reduïts a les contrades de muntanya, sobretot a l'extrem

↑ Mancor de la Vall, puig de sa Creu

septentrional, o formaren illots a zones ombrívoles i marginals. Aparegueren així extenses garrigues, sovint lliurades al treball dels roters, que solien acabar ocupades per nous olivars. El pinar progressà com a formació boscosa en substitució de l'alzinar. El garroverar, lligat a l'alimentació del bestiar, ocupà també grans zones del terme, sovint en cultiu mixt amb l'olivar. La vinya ocupava redols de les zones baixes i alguns costers, però entre els s XIX-XX, fou desfeta per la fil·loxera, fet que determinà la seva substitució per l'ametlerar. El curs d'aigua més cabalós és el torrent de Massanella, tributari del de Sant Miquel, que rep, dins el terme, els torrents de Biniarroi i de Biniatzent. Les possessions i rafals més extensos són can Bajoca, Biniatzent d'Alt, Biniatzent de Baix, sa Font Garrover, Son Frau, can Macip, Son Maga, Massanella, Son Nadal, can Pau Carro, Son Picó, es Rafals i ses Rotes. Les fonts més abundoses són les de Biniarroi, de Biniatzent o d'en Patró, des Garrover, de Mancor o de la Vila, de Son Nadal, de can Pau Carro, de sa Pressa, des Rafal i d'en Ribes. L'etimologia de Mancor és àrabiga i idèntica a la de *Manacor* (←). La denominació apareix, amb la grafia Manchor, en el *Llibre del Repartiment* (1232). Mancor és la denominació popular i històrica des del s XIII. Quan fou constituït municipi (1925) rebé la denominació castellanitzada de Mancor del Valle, per diferenciar-lo de la denominació semblant de Manacor. El 1984, fou oficialitzada la denominació Mancor de la Vall, però la forma Mancor es manté com a única forma popular.

Història

Dins el terme, les restes prehistòriques són escasses a causa de la proliferació de finques mitjanes i petites, fet que ha propiciat la remoció de pedres i terrenys, a més de nombroses obres de camins, marjades, casetes i obres annexes. Hi ha restes de talaiots al pujol de sa Tanca (Clot des Diners) i a Conia. Al cim del puig de Son Boscà hi ha un turonell fortificat, en bon estat de conservació. És accessible pel vessant sud, mentre que al nord, la fortificació aprofita un penya-segat que impossibilitava l'assalt. A Montaura, hi ha un lloc de culte i d'enterrament prehistòric, semblant als abrics recosos de Son Gallard i de Son Matge. És un petit recinte de pedra seca, quadrangular, amb els angles arrodonits a tres dels costats, mentre l'altre angle forma el penya-segat. La seqüència d'ocupació fou molt llarga. Comprèn des de ceràmiques del Talaiòtic II, datables entre 1000 i 800 anys aC. Passa per una època d'enterraments en calç viva, amb tintinacles de bronze, plaques de plom i braceroles de bronze i de ferro. El nivell superior corresponia a restes romanes, datables entre els s I i II dC, i s'hi trobà un fragment ceràmic de la terrisseria de Caius Oppius Restitutus. Segons Joan Josep Amengual Reus —de Son Tafona—, a la fi del s XVIII, fou localitzat, a Montaura, un bou de bronze. La dada ha donat lloc a considerar que Montaura derivaria del llatí *Mons Tauri*, que significa mont del toro. A més d'aquestes restes romanes, hi ha indicis del descobriment d'altres deixes del període clàssic. El prevere Bernadí Mateu Amengual —de Turixant— donà notícia de la troballa, a Biniatzent, d'una moneda de Juli Cèsar. Joaquim Maria Bover informà de la localització, a Massanella, de set estàtues de bronze, una de les quals era dedicada a Mercuri. Durant l'època romana es produí un canvi de llocs d'habitatge, els reductes fortificats del període talaiòtic foren abandonats a favor d'assentaments més accessibles i millor comunicats, que indiquen que era

↓ Mancor de la Vall, puig de Meca

↑ Mancor de la Vall, puig de Son Boscà

un període de pau. El període islàmic (s IX-XIII) continuà utilitzant els llocs d'habitatge de l'època clàssica, els expansionà i en creà de nous, aquests relacionats amb una labor de recerca i aprofitament de cabals d'aigua. La toponímia mostra la presència d'elements berbers, conseqüència d'una immigració procedent de les contrades muntanyenques del Magreb. La captació dels aqüífers mitjançant el sistema de *qanat* féu possible l'ocupació de nous llocs i l'increment del reguiu. Fou introduïda, o millorada, la producció d'hortalisses, lleguminoses i plantes tèxtils, com cànem i lli. La producció d'èquids, ovi i caprí rebé un fort impuls, destinat a aprofitar-ne la carn, la llana i els cuiros, o a emprar-los com a element de treball o destinar-los al mercat. L'aprofitament de les aigües, la millora o la creació de nous llocs d'habitatge i els progressos de l'agricultura i de la ramaderia tengueren com a resultat l'expansió de la població. Les alqueries de Biniarroi, Biniatzent, Mancor i Massanella foren la plasmació del dinamisme del període islàmic. Les possibilitats dels cursos d'aigua foren també aprofitades mitjançant la instal·lació de molins impulsats per la força hidràulica. La necessitat d'accedir a la serra de Tramuntana i a les zones del Raiguer i del Pla, a través d'Inca, determinà la importància del camí d'Almallutx, que data de l'època islàmica. Era lligat a les activitats de transhumància entre la Serra i el Pla i permetia, a més, l'accés al mercat d'Inca. L'alqueria de Mancor sorgí, precisament, a la petita àrea rectangular, disposada en un eix N-S, entre la confluència, a l'oest, dels torrents de sa Canaleta i de Biniarroi i, a l'est, dels camins d'Inca-Almallutx i de Massanella. Durant el període islàmic, tot el terme feia part del *juz* d'*Inkan*. La conquesta catalana (1229-32) fou dificultada, en el terme de Mancor, per la proximitat de la fortalesa islàmica del castell d'Alaró i pels reductes musulmans de les muntanyes d'Escorca. Les terres del sud, de més fàcil accés, foren conquistades (1230-31) durant les dues primeres campanyes de Jaume I a Mallorca. Però a les muntanyes del nord, la resistència es mantengué fins a la reducció (1232) dels darrers bastions islàmics. El 31 de març de 1230, poc després de la conquesta de Madina Mayurqa, i quan encara no tenia plenament el control efectiu de tot el terme, Jaume I donà al paborde de Tarragona, Ferrer de Pallarès, per la seva contribució a la conquesta de Mallorca, les alqueries islàmiques de Benorioy, Benizen, Manchor i Maisarella, corresponents a Biniarroi, Biniatzent, Mancor i Massanella. Però aquesta donació no fou immediatament efectiva i donà lloc a un llarg plet entre Jaume I i el paborde (1231-49), que acabà en una concòrdia, fruit d'un arbitratge. Fou acordat que Ferrer de Pallarès posseiria les alqueries de Massanella, Biniarroi i Biniatzent, mentre Rotlà Lay tendria la de Mancor. El 1232, Rotlà Lay ja havia repartit la seva alqueria de Mancor entre dotze repobladors. Eren Raimon Company, Pere Roig, Bonet de Pujol, Joan d'Aera, Guillem Domènec, Bernat d'Alcàsser, Ermerard de Molines, Pere Company, Balaguer de Real, Bernat Vanrell i els germans Berenguer i Pere Barquer. Les condicions imposades als repobladors de l'alqueria de Mancor foren que havien de tributar la tasca dels fruits, pa, vi, olives, lli i cànem; que fins a la festa de sant Miquel havien d'aportar sis parells de bous per conrar l'alqueria i que, un any després, havien d'esser dotze els parells de bous aportats i que havien

↓ Mancor de la Vall, puig de Montaura

Son Patró. Biniarroi.

Cases de Massanella.

Son Morro.

Son Maga.

← Mancor de la Vall, pou de s'Abeurador

de mantenir-los perpètuament a l'alqueria. Tendrien obligació de fadigar-la per deu dies si Rotlà Lay es trobàs a Mallorca i per trenta dies si fos fora de l'Illa. Rotlà Lay s'hi reservà la millor casa, un forn, un molí, dos farraginals, dues vinyes i la meitat d'un hort. El 1993, part d'aquestes terres són encara denominades es Diumenges, nom que indica terrenys explotats directament pel senyor alodial del lloc. El 1233, bona part dels magnats conqueridors ja havien partit de Mallorca i el seu procurador donà una de les dotze parts de l'alqueria de Mancor a Guillem Company, de Cambrils (Catalunya). La propietat de l'alqueria de Mancor passà després a Bernat de Sagristà, un dels sis primers canonges del capítol de la Seu de Mallorca qui, el 1262, fundà el benefici de l'Almoina, destinat a redimir catius cristians a terres musulmanes. L'alou i la senyoria alodial de Mancor contribuïren a la dotació d'aquest benefici. El s XIII, d'altra banda, la senyoria alodial de Biniarroi, Biniatzent i Massanella quedà en poder del paborde de Tarragona que l'exercí a través de l'escrivania de Biniamar i de la cúria de Palma. La senyoria alodial de Mancor restà en poder de l'almoina de la Seu, que l'exercí, per agregació, a través de la cúria de la Porció Temporal de l'Església de Mallorca. Aquests alous eren al vintè de lluïsme, la presentació de fadiga de trenta dies i l'obligació de capbrevar els béns immobles en esser requerits. La dependència de les terres del terme municipal de Mancor de la Vall d'aquestes dues jurisdiccions particulars perdurà fins al s XIX. Foren anul·lades per les Corts de Cadis i, finalment, l'Estat incautà els alous eclesiàstics. Després de la Conquesta, es dugué a terme l'estructuració eclesiàstica i civil de Mallorca. El 1248, el papa Innocenci IV, amb la butla *Cum a nobis petitur*, creà la parròquia de Sant Llorenç, de Selva. El 1300, el rei Jaume II de Mallorca fundà la vila de Selva. Les alqueries situades dins el terme actual de Mancor de la Vall passaren a dependre de Selva, i feren part d'aquesta parròquia (1248-1913) i municipi (1300-1925). Les alqueries de Mancor, Biniarroi i Massanella tenien, cadascuna, els seus terrenys comunals. La comuna de Mancor era situada al nord de l'alqueria. Era l'àrea, erma i rocallosa, ocupada per les cases de la part nord del carrer de Santa Llúcia, carrer de sa Murada, carrer de sa Costa i els terrenys que van des del nucli urbà fins a l'oratori de Santa Llúcia. És documentada també amb la denominació de comuna de Sant Joan, perquè els trasts que s'hi establiren pagaven un censal a l'obreria de Sant Joan Baptista, patró de Mancor. Fou establerta en trasts per edificar cases, els anys 1689-1840, fins a desaparèixer com a bé comunal. L'alqueria de Biniarroi tenia els comuns de Biniarroi. Eren terrenys molt pobres que apareixen documentats el 1372 com a garrigues comunes. El 1594, fo-

↓ Mancor de la Vall, cases de Biniarroi

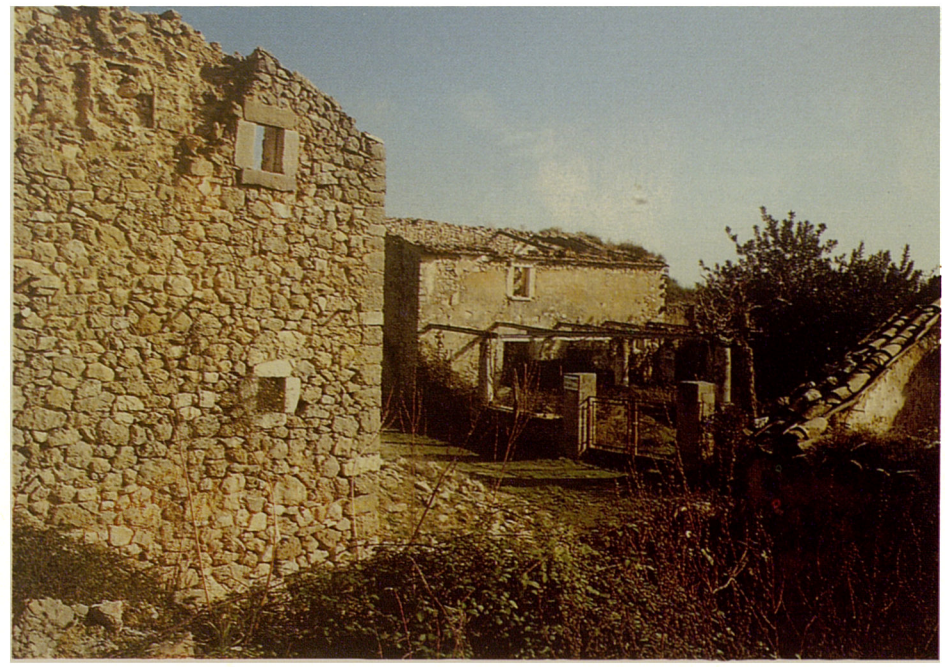

↑ Mancor de la Vall, Biniatzent

ren valorats en 300 lliures. El 1668, els biniarroiers acordaren repartir-se aquestes terres. El 1707, amb autorització del paborde de Tarragona, foren totalment establertes i repartides entre els biniarroiers Sebastià Mateu, Andreu Mateu, Bartomeu Reus, Joan Mateu, Joan Alorda, Jaume Amengual, Bartomeu Alorda i Jaume Macip. En correspongué, a cada un, sis quarterades, franques de cens, a vintè de lluïsme i presentació de fadiga de deu dies. El 1428, fou repartida la comuna de Massanella que passà quasi íntegrament a Pere Catlar, que n'obtengué deu dotzens, i la resta als Martorell. La llunyania de l'església de Selva feia penós l'accés al culte, particularment durant l'hivern. Per això, el s XIV, fou edificada la capella de Santa Llúcia, situada (345 m) a un replà del SE del puig de Suro, dins terrenys de la comuna de Mancor, entre les alqueries de Biniarroi i de Mancor. Els biniarroiers i els mancorins hi assistiren, durant més de dos segles, als oficis divinals. L'edifici primitiu perdura encara i és una petita nau rectangular, coberta per teulada a dos vessants, sostenguda per dos arcs apuntats que arranquen del sòl, bastida a semblança de les primeres esglésies dels repobladors després de la conquesta catalana. Se'n té la primera notícia certa el 1348, quan Pere Duran, d'Inca, hi féu una deixa. Els s XIII-XIV, les alqueries de Mancor i de Massanella havien experimentat un notable increment demogràfic. El 1392, una pragmàtica del rei Joan I en reconeixia la importància i manava que els llocs de Mancor i de Massanella aportassin, cada un, dos consellers al regiment de la vila de Selva. Els primers consellers nomenats per Mancor foren G Bonafè i Bartomeu Figuera. La divisió de la propietat, a Mancor, afavoria el poblament del nucli. El 1499, una llista de pagaments de censals a les almoines de la Seu relaciona 28 propietaris de Mancor. Els qui pagaven més eren Guillem Morro, amb set lliures i quatre sous; Pere Martorell —Cabrer—, amb tres lliures i setze sous; Joan Armengol, amb dues lliures i setze sous; els hereus d'Andreu Bennàsser, amb dues lliures i sis sous, i Simó Colom, amb dues lliures. Durant la Revolta Forana (1451-53), Pere Catlar, partidari abrandat d'Alfons el *Magnànim*, s'oposà als forans i aquests li saquejaren la possessió de Massanella, on talaren vinyes i olivars i confiscaren les collites d'oli i de vi (1452). La victòria final dels reialistes sobre els forans (1453) reforçà encara més l'hegemonia dels Catlar sobre Massanella, que esdevengué cada vegada més un latifundi senyorial i no s'hi pogué desenvolupar una comunitat de mitjans i petits propietaris. Contràriament, la propietat es fragmentà progressivament a les antigues alqueries de Mancor i de Biniarroi i els petits i mitjans propietaris anaren edificant-hi cases i expansionant els nuclis urbans. Els mancorins foren afectats per la crisi social i econòmica i participaren activament en les files dels agermanats a la gran revolta de les Germanies (1521-23). A la composició sobre les Germanies, feta (1523) pel procurador reial Francesc Burguès hi figuren represaliats nombrosos propietaris de Mancor. Foren multats els mancorins Bernat Reus, amb 200 lliures; Bernat i Mateu Mateu, amb 50 lliures; Pere Bennàsser, amb 40 lliures; Bartomeu Coc, amb 30 lliures; Mateu Armengol, amb 30 lliures; Joan Coc, amb quinze lliures; Gabriel Coc, amb quinze lliures; Joan Tolrà, amb setze lliures; Joan Amengual, amb deu lliures; Guillem Alorda, amb vuit lliures i altres amb sancions de menor quantia. La desfeta dels agermanats agreujà el

↓ Mancor de la Vall, abeurador de Biniatzent

desequilibri social i afavorí el triomf dels corrents senyorials, mentre les dures sancions econòmiques empitjoraren encara més la difícil situació dels vençuts. A mitjan s XVI, es perfilava clarament l'evolució diferenciada de les antigues alqueries del terme. Massanella, engrandida cada cop més per l'adquisició de noves terres dins el terme i complementada amb una gran extensió de terrenys dins el d'Escorca, s'havia consolidat com un gran latifundi on imperava el poder senyorial dels Abrí-Descatlar, que hi aturà definitivament el sorgiment de la petita i mitjana propietat. Biniatzent era dividida en dues grans propietats, ambdues de la família Reus. Era un indret marginal, però sense el domini senyorial que patia Massanella. L'antiga alqueria de Biniarroi s'havia dividit fins a predominar-hi la petita propietat. Però presentava un accés difícil i, molt prest, el petit replà on se situava el nucli de cases fou totalment ocupat i s'acabaren les possibilitats d'un major creixement urbà. Mancor, contràriament, oferia totes les condicions per esdevenir el nucli urbà del futur terme municipal. D'entrada, era un notable creuer de camins. Hi convergien els provinents de Selva, Massanella, Almallutx, Biniarroi i Biniatzent. Tenia un accés fàcil a Inca, una de les viles i mercats més rellevants de la Part Forana, i a l'eix històric de Palma a Alcúdia. Era, per tant, un creuer entre els eixos viaris de la serra de Tramuntana, el Raiguer i el Pla. No era un nucli excèntric, com Biniatzent, ni limitat per l'orografia, com Biniarroi, ni pressionat pel poder senyorial, com Massanella. Disposava, a més, d'un cabal d'aigua suficient. Situat en una posició central, podia créixer sense obstacles i els mancorins anaven accedint a la propietat de forma lenta, però constant. Al costat dels grans propietaris, les propietats mitjanes i petites hi guanyaven terreny. L'expansió demogràfica i urbana hi fou una constant fins al s XX. El 1594, a les terres de l'antiga alqueria de Mancor, els propietaris amb béns immobles valorats en més de mil lliures eren Pere Morro (5.870 lliures), Joan Morro (3.155), Joan Amengual —de la Tafona— (2.100), Mateu Martorell —Collell— (1.855), Jordi Morro (1.830), Joan Coc (1.625), Simó Morro (1.205) i Francesc Tolrà (1.140). Però l'element dinàmic era el sector de mitjans i petits propietaris que, en creixement constant, garantien l'estabilitat i el progrés urbà de Mancor. El creixement del nucli determinà, finalment, la reivindicació d'un temple propi. Els s XIV-XVI, la capella de Santa Llúcia, a mig camí entre Biniarroi i Mancor, havia satisfet les necessitats d'assistència al culte dels habitants d'ambdues alqueries. Però, a la fi del s XVI, Mancor havia crescut significativament i reclamà disposar d'església pròpia. El 1572, quan el nucli de Mancor tenia uns 300 habitants, el doctor Llorenç Foncilles, en nom del bisbe Diego de Arnedo, visità la capella de Santa Llúcia. Els mancorins aprofitaren l'avinentesa per exposar al visitador que l'accés a Santa Llúcia era molt dificultós pels vells i pels malalts i demanaren llicència per edificar una capella dins el nucli de Mancor. Obtenguda l'autorització, foren iniciades les obres de la capella nova a la plaça d'Alt. El 1588, fou acordat el sistema de finançament. Però els mancorins es dividiren entre partidaris de seguir acudint a Santa Llúcia i defensors de l'església nova. L'enfrontament determinà que el visitador enviat pel bisbe Joan Vic i Manrique de Lara prohibís (1594) la continuació de les obres de la nova església fins que els mancorins arribassin a un acord. Però les necessitats d'un nucli que, el

↑ Mancor de la Vall, Son Picó (Massanella)

↓ Mancor de la Vall, ses Rotes

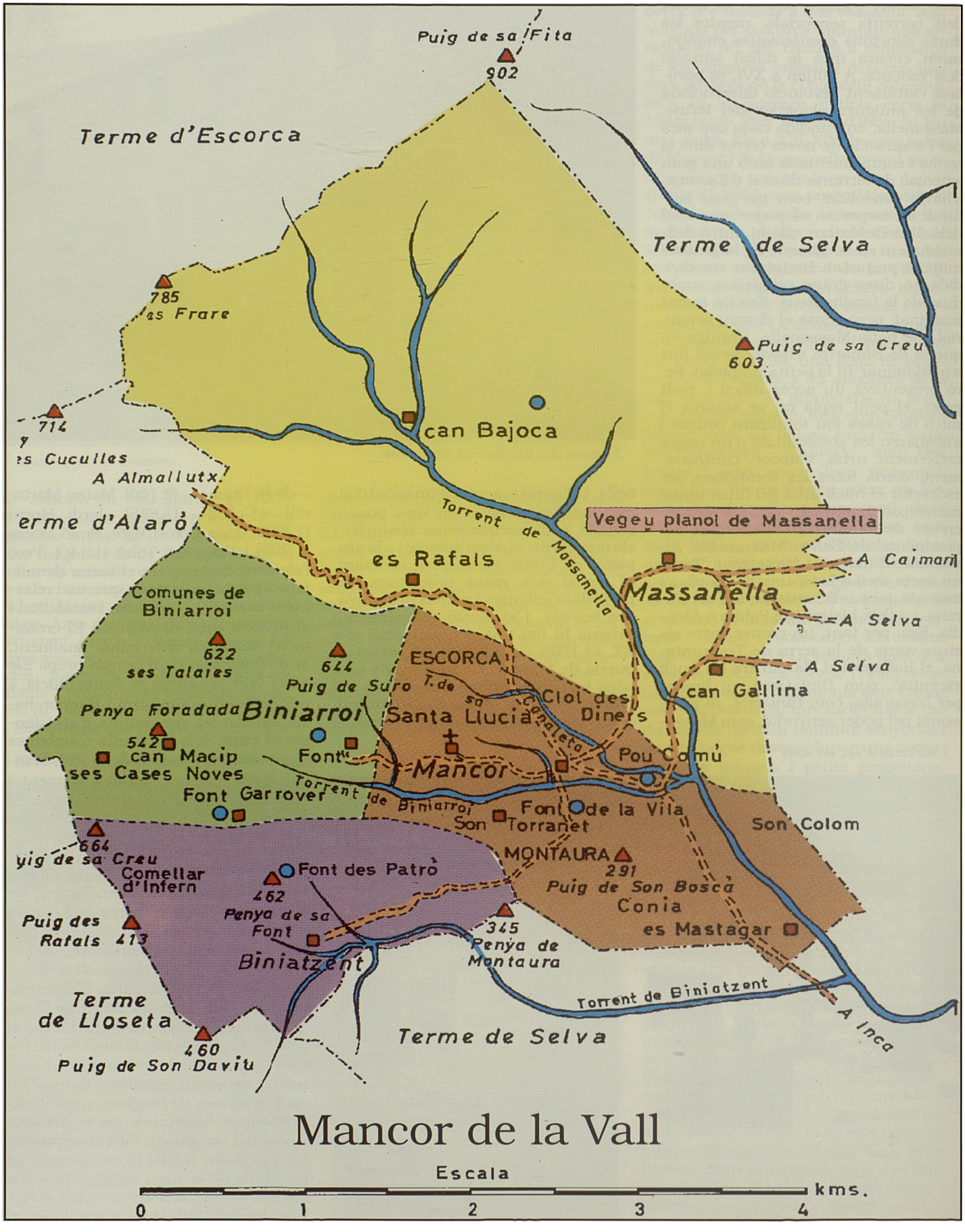
Puig de sa Fita
902
Terme d'Escorca
Terme de Selva
785
es Frare
Puig de sa Creu
603
714
es Cuculles
A Almallutx
can Bajoca
Torrent de Massanella
Vegeu planol de Massanella
erme d'Alaró
es Rafals
A Caimari
Massanella
A Selva
Comunes de Biniarroi
622
ses Talaies
644
Puig de Suro
ESCORCA
T. de sa Canaleta
Clot des Diners
A Selva
can Gallina
Penya Foradada
Biniarroi
Santa Llucia
542
can Macip
ses Cases Noves
Font
Mancor
Pou Comú
Torrent de Biniarroi
Font Garrover
Font de la Vila
Son Torranet
Son Colom
664
yig de sa Creu
Comellar d'Infern
Font des Patró
MONTAURA
291
Puig de Son Bosca
462
Penya de sa Font
Conia
es Mastagar
Puig des Rafals
413
345
Penya de Montaura
Biniatzent
Torrent de Biniatzent
Terme de Lloseta
Terme de Selva
460
Puig de Son Daviu
A Inca
Mancor de la Vall
Escala
kms.
0
1
2
3
4

↑ Mancor de la Vall, vista general de Biniarroi

1590, tenia ja 58 cases i més de 300 habitants, s'imposaren sobre els partidaris de la capella de Santa Llúcia. El 1600, fou acordat reprendre les obres i, el 1606, era oberta al culte la nova església, dedicada a sant Joan Baptista. Era formada per una nau dividida en tres trams per dos arcs. El tram orientat al nord era ocupat pel presbiteri i per l'altar dedicat a sant Joan Baptista. A la nau, entre els contraforts dels arcs, hi havia quatre altars, dos a cada part. Eren els del beat Salvador d'Horta i sant Vicenç Ferrer, el del Roser, el de sant Josep i el de les Ànimes. A més, tenia quadres o retaules dedicats a sant Sebastià, a sant Antoni Abat i a la beata Catalina Tomàs. Tenir església pròpia imposà que Mancor fos dotat d'elements administratius autònoms. El 1613, un decret presidal del bisbe de Mallorca constituí el consell de l'església de Sant Joan Baptista, de Mancor (1613-1858). El consell era format per sis consellers, dos obrers de Sant Joan Baptista, un obrer del Roser, un obrer de les Ànimes i un obrer de Sant Josep, un clavari, tres oïdors de comptes i un escrivà. Des de 1682, hi hagué un obrer del beat Salvador d'Horta. Els càrrecs eren extrets el dia de Sant Jaume. Des de 1664, l'extracció passà a fer-se per Cinquagesma. El consell imposava una talla anual a Mancor, que oscil·lava entre 47 i 59 lliures. Si l'any era dolent, imposava només mitja talla. La funció del consell era regir la nova església, però tengué a càrrec atribucions de govern local, com ensenyar els minyons, conservar el pou comú, la carnisseria, la font pública i les comunes. Prest el nou lloc de culte fou complementat amb un lloc d'enterrament. Els s XIII-XVII, tots els enterraments havien de fer-se a l'església o al fossar de la parròquia de Sant Llorenç de Selva. Amb la nova església, els mancorins advertiren que si no eren autoritzats a poder enterrar a Mancor, disposarien esser enterrats als convents de religiosos d'Inca, abans que accedir a esser obligats a enterrar a Selva. El 1624, tot i la forta oposició dels preveres de la parròquia de Selva, es començà a enterrar dins l'església de Mancor. El 1635, ja existia un fossar vora la nova església. Els habitants de Biniarroi acabaren per enterrar a Mancor. Els de Biniatzent, repartiren els seus enterraments entre Inca i Selva. Els de Massanella, enterraren habitualment a Selva. Al llarg del s XVII, tota la contrada fou durament afectada tant per les bandositats dels Canamunts i Canavalls com pel bandolerisme popular, fins al punt que Biniamar, Mancor i Selva formaren un vertader triangle de violència. Aquests enfrontaments, amb implicacions senyorials, familiars i socials, costaren a Mancor desset assassinats. Contràriament, hi tengué només una lleu incidència la pesta bubònica de 1652-53. Devastà Inca, Biniamar i Selva, però es limità a un total de sis víctimes entre els nuclis de Biniarroi, Biniatzent, Mancor i Massanella. Els s XVII-XVIII, malgrat les crisis, foren d'expansió demogràfica, fonamentada sobre un creixement vegetatiu autòcton, amb escasses aportacions d'altres indrets de Mallorca. Hi dominava una forta endogàmia i els matrimonis exogàmics es limitaven a enllaços amb gent dels altres nuclis del terme de Selva o dels termes veïns. L'anàlisi de 279 defuncions, del període 1587-1651, dins l'actual terme de Mancor de la Vall, n'és una mostra patent. De les defuncions, 168 (60,21%) corresponien a quatre llinatges, que eren els Martorell

MANCOR DE LA VALL
Turixant
sa Vileta
s'Ametlar
Emplaçament de l'esglesia vella
Àrea de Mancor fins el segle XVI
Plaça d'Espanya
Turixant
Mossanella
Calomer
Sintes
Margalida
Honor Antoni Bibiloni
Camp d'Esports
Solvador Beltrán Gralla
C. de sa Creu
Passeig des Pont (peatonal)
Piscina
Principal
Av. 2 d'Abril de 1925
Major
Canaleta
Rambla Josep Ferrer Ibánez
Sant Joan
Cine
Metge Josep Mateu
Biniatzent
Santa Llucka
Costa
Murada
Viletà
Fong
Bartomeu
Plaça de Dalt
Plaça de l'Ajuntament
Torrent de Biniarroi
SON TORRANET
SON TOMEU
Escala
0
25
50
75
100
NM

↑ Mancor de la Vall, església parroquial

(67), Morro (45), Mateu (34) i Alorda (22). Altres quatre llinatges, en significaven 46 (16,49%) i corresponien als Coc (12), Reus (12), Tolrà (12) i Elies (10). Els altres 65 difunts (23,30%) corresponien a 23 llinatges. Així, al llarg de més de mig segle, es documenten, dins l'actual terme municipal, només 31 llinatges. Una expansió demogràfica de caràcter endogàmic dins una petita comunitat imposà, des de la fi del s XVI, una proliferació de malnoms que afectaren particularment les famílies amb llinatges més freqüents, atès que el llinatge estricte era insuficient com a element diferenciador. En el període 1587-1651, els malnoms acompanyaven els llinatges Martorell (19), Mateu (6), Morro (6) i Amengual (5). El s XVII, Mancor accentuà cada vegada més la seva hegemonia com a nucli i centre demogràfic en relació a les antigues alqueries de Biniatzent, Biniarroi i Massanella. El 1594, Mancor tenia 63 cases; Massanella, nou; Biniarroi, vuit; i Biniatzent, dues. La procedència de les 279 defuncions del període 1587-1651, confirma el desequilibri. Corresponien 206 a Mancor (73,83%); 43 a Biniarroi (15,41%); 23 a Massanella (8,25%), i set a Biniatzent (2,51%). Dins l'actual terme, cada nucli tenia un grup de famílies propietàries, molt estables, i presentava llinatges característics. A Mancor, predominaven els Martorell (48), Morro (44), Mateu (12), Alorda (12), Coc (12), Tolrà (12) i Elies (10). A Biniarroi, els Mateu (22), Alorda (10) i Macip (7). A Massanella, els Martorell (19) i, a Biniatzent, els Reus (7). El 1698, el desequilibri demogràfic a favor del nucli de Mancor s'havia accentuat fortament. Dins l'actual terme hi havia aleshores uns 400 habitants. Mancor tenia 81 cases, representatives d'un increment del 28,57%, en relació a 1594. Els altres nuclis presentaven només lleugers increments o s'havien estancat. Massanella tenia onze cases; Biniarroi, nou; i Biniatzent, dues. La incidència de la pesta de 1652-53 fou irrellevant sobre el creixement demogràfic de Mancor. L'estudi de 395 defuncions, corresponents al període 1653-99, mostra, però, que al costat d'una persistent endogàmia, hi hagué algunes aportacions demogràfiques d'altres indrets de Mallorca i, excepcionalment, de fora de l'Illa, com el valencià Joan Baptista Bertran, mestre de gramàtica, mort a Mancor, el 1680. Però les aportacions de població forana no alteraren el predomini dels tradicionals llinatges mancorins. Set llinatges, amb 263 difunts, hi representaven el 66,58%, i corresponien als Martorell (67), Morro (51), Mateu (41), Alorda (28), Pou (28), Coc (25) i Moranta (23). Amb un total de 41 (10,37%), quatre llinatges representaven la freqüència mitjana. Eren els Amengual (11), Reus (10), Sampol (10) i Vicenç (10). Finalment, 91 defuncions (23,03%), corresponien a llinatges de baixa freqüència. Als altres nuclis continuava el predomini dels llinatges tradicionals. A Biniarroi, els Mateu (12); a Massanella, els Martorell (7), i a Biniatzent, els Reus (7). De les 395 defuncions, 362 (91,64%) corresponien a Mancor. Les 33 restants (8,36%) es distribuïen entre Biniarroi (15), Massanella (11) i Biniatzent (7). Durant la Guerra de Successió (1700-15), alguns mancorins lluitaren dins els exèrcits austriacistes, com Joan Mateu —Petit—, que acudí (1709) a Barcelona, a combatre els enemics de l'Arxiduc Carles. Al llarg del s XVIII, l'avanç demogràfic permeté l'afermament dels mancorins com a comunitat diferenciada enfront de la vila de Selva i, progressivament, reclamaren més elements de govern propi. El 1726, Andreu Mateu —Mangola— llegà cases i corral per a habitatge del vicari, en esser constituïda la vicaria de Mancor. El 1769, els obrers de l'església de Sant Joan Baptista, de Mancor, sol·licitaren del bisbe de Mallorca, Francisco Garrido de la Vega, que erigís la seva església en sufragània per tenir-hi sempre vicari. L'informaren que el nucli de Mancor tenia 100 habitants que, amb altres 600 dispersos per possessions i alqueries, feien un total de 700. Els resultava sovint impossible accedir als serveis religiosos de Selva, particularment quan el torrent de Massanella feia intransitables els camins. El rector de Selva informà favorablement la proposta de crear la vicaria de Mancor. Manifestà, a més, que cediria al vicari els drets d'estola i de funerària, que representaven unes 40 lliures anuals, i hi afegí provisionalment 20 lliures més. Els habitants de Mancor, Biniarroi i Biniatzent es comprometeren a contribuir al culte, adobar l'església, conservar la casa del vicari i donar-li 10 lliures anuals per al seu manteniment. El territori de la nova vicaria *in capite* fou delimitat pel camí de Selva a Palma, fins a Biniatzent i Son Frau i fins als límits dels termes de Binissalem i d'Alaró. Comprenia les possessions de la Font Garrover, ses Cases Noves, Son Macip, Biniarroi i fins al terme d'Escorca. Després davallava pel torrent de sa Coma Roja i pel de Massanella. El 1770, un decret del bisbe Francisco Garrido de la Vega creà la nova vicaria. El 1771, s'hi incoporà el primer vicari, Bernat Nadal, que fou després bisbe de Mallorca. Massanella restà fora del territori de la nova vicaria i continuà adscrit a la parròquia de Selva. El fonament de la nova demarcació eclesiàstica era una demografia ascendent. El 1796, el territori de la nova vicaria, que no comprenia Massanella, tenia ja 697 habitants. L'estudi de 810 defuncions del període 1700-70, fa evident que, amb algunes variacions, s'hi mantenia el predomini dels llinatges tradicionals, talment el s XVII. Però l'aportació d'altres termes, molt minoritària, creixia i es diversificava. Nou llinatges, amb 552 defuncions, hi representaven el 68,14%. Eren els Mar-

↑ Mancor de la Vall, can Macip

torell (121), Morro (91), Coc (63), Mateu (61), Pou (45), Alorda (41), Moranta (36), Amengual (29) i Alba (22). Els de freqüència mitjana eren vuit llinatges, amb 110 defuncions, representatius del 13,58%. Eren els Castell (17), Amer (16), Vallori (15), Pons (14), Llabrés (13), Macip (12), Bibiloni (12) i Vicenç (11). Els llinatges de baixa freqüència, en part procedents d'altres termes, eren ja 70, amb 148 defuncions, representant el 18,27%. Els nascuts o residents en el nucli o antiga alqueria de Mancor predominaven de forma aclaparadora, amb 700 casos (86,41%). Biniarroi n'aportava 59 (7,28%) i hi predominaven els Mateu (22), Reus (10), Alorda (9) i Macip (4). Massanella n'aportava 37 (3,58%), amb predomini dels Martorell (16). L'aportació de Biniatzent es limitava a 14 (1,72%), amb predomini dels Reus (7). Al llarg del s XVIII, es documenten a l'actual terme de Mancor de la Vall, habitants procedents d'Alaró, Campanet, Deià, Sineu, Santa Maria del Camí i Sóller. El petit corrent immigratori corresponia, en general, a municipis de la serra de Tramuntana i del Raiguer, amb importants àrees d'olivar, que era el conreu dominant a la contrada de Mancor. Des de 1771, la nova vicaria fou ràpidament consolidada per les reformes del vicari Bernat Nadal. Procedí als nomenaments de mallol i sagristà i activà el consell de l'església de Sant Joan Baptista. El 1778, foren suprimits els oïdors de comptes i l'organisme fou reduït a quatre consellers i a dos obrers per obreria. El 1794, Bernat Nadal fou designat bisbe de Mallorca. Però seguí amb interès la consolidació de la seva antiga vicaria i dictà unes *Ordinacions* (1796) que regulaven el funcionament del consell. Tot i la forta crisi econòmica de la fi del s XVIII, l'expansió demogràfica s'accentuà. En el període 1771-99, es documenten a la nova vicaria 524 defuncions. En la seva distribució el predomini de Mancor, en relació als altres indrets, era absolut, amb 471 morts (89,88%). Als nuclis de Biniarroi, Massanella i Biniatzent hi hagué només 12 (2,29%) i a la resta del terme de Selva, 18 (3,43%). Significativament, els 23 restants eren originaris de catorze viles o llocs de Mallorca. Hi predominaven encara els procedents de municipis de la Serra i del Raiguer, concretament d'Escorca, d'Alaró, Binissalem, Consell, Lloseta, Pollença, Sóller i Valldemossa. El s XVIII, acabà en un clima de crisi econòmica, males collites i impacte de les grans guerres. Al llarg del s XIX, l'impuls demogràfic se sostengué fins a superar les possibilitats de treball i subsistència dins el mateix terme. La població passà de 896 h (1839) a 1.164 (1875). L'increment no es limità al nucli de Mancor, sinó que afectà també els de Biniarroi i de Massanella. El 1703, Joan Mateu, de Biniarroi, devot de santa Llúcia donà l'aigua d'una font situada a la seva propietat, denominada l'Hort. El 1712, onze propietaris de terres a Biniarroi acordaren que el prevere Andreu Soler, de Selva, aniria a dir missa a l'oratori de Santa Llúcia cada diumenge i per les festes de

→ Mancor de la Vall, retaule de Sant Probo, a l'església parroquial

Sant Antoni Abat, Sant Marçal i Sant Sebastià. A més, el diumenge hi havia d'ensenyar la doctrina cristiana. També tenia l'obligació d'assistir els biniarroiers a l'hora de la mort. Rebia la paga en blat. Però, finalment, Biniarroi reclamà un oratori propi. El 1819, els biniarroiers reclamaren la construcció d'un oratori, per atendre les seves necessitats d'accés al culte. Fou beneït el 1822. Tenia per retaule un quadre de santa Catalina de Sena, després substituït per un de l'Adoració dels Reis. Hi fou instal·lada també una talla de sant Vicenç Ferrer, procedent de l'enderrocada (1833) església vella de Mancor. Rebé objectes del suprimit convent franciscà de Jesús, de Palma (1821) que hagué finalment de restituir (1823). A vegades, el capellà celebrant residia a Biniarroi. Altres, hi acudia un capellà acollit a l'església de Mancor. El 1866, els biniarroiers sol·licitaren del bisbe un coadjutor per a Mancor, al qual oferiren 1.500 reials anuals i casa franca. Al nou oratori s'hi celebrà culte i també noces. Però, a la fi del s XIX, les famílies de Biniarroi tenien posada en el nucli de Mancor i hi davallaven els dies de festa i, així, l'oratori anà perdent la seva funció. El culte s'hi limità a dies assenyalats i decaigué. El 1936, en foren retirats el retaule i la teulada. En

↑ Mancor de la Vall, Massanella

ruïna total, fou completament enderrocat el 1939. D'altra banda, la vella església de Mancor era cada vegada més insuficient per atendre un nombre creixent de població. El caputxí fra Miquel de Petra féu els plànols de la nova església, d'estil neoclàssic. El 1800, començaren les obres que comptaren amb l'impuls i protecció del bisbe Bernat Nadal, fins a la seva mort (1818). Després d'una llarga aturada, l'incendi i destrucció de l'església vella (1833) imposaren la reactivació de la construcció del nou temple, ara amb l'ajuda del noble Jordi Abri-Descatlar, marquès del Palmer i senyor de Massanella. El 1843, fou dedicada al culte, però no fou acabada fins a 1854. L'església nova tenia un altar major amb retaule que abans fou dedicat a sant Bartomeu, en el qual fou col·locada una estàtua de sant Joan Baptista, obra de Miquel Torres (1844). Tenia les capelles de la Immaculada, de Sant Antoni Abat, del Sant Crist de l'Empar, de Nostra Senyora del Roser, de Sant Josep i de Sant Sebastià. La reforma del sistema tradicional d'enterrament resultà, però, conflictiva. El 1804, el bisbe Bernat Nadal, d'ideari liberal i progressista, advertí el vicari de Mancor contra els enterraments dins l'església o el fossar situat dins el nucli de població. Però fins al Trienni Constitucional no fou enllestit el nou cementeri (1821), situat fora del nucli urbà. Amb la restauració de l'absolutisme (1823), tornaren els enterraments en el fossar urbà i dins l'església. Fins a 1832, no cessaren els enterraments dins la zona urbana. La desaparició de l'església vella permeté una petita reforma. Les ruïnes de l'església, la sagristia i el campanar foren totalment enderrocades i el trast que ocupaven es convertí

← Mancor de la Vall, casa del nucli històric

↑ Mancor de la Vall, Son Maga

↑ Mancor de la Vall, clastra de Son Maga

en la plaça d'Alt. La dinàmica històrica de Mancor fou profundament marcada per les estructures eclesiàstiques que, en èpoques successives, vertebraren una comunitat cada vegada més sòlida. La col·lectivitat mancorina fou aglutinada primer al voltant de la capella de Santa Llúcia (s XIV-XVI). Després, l'eix fou l'església vella (s XVII-XIX), que li permeté dotar-se d'un Consell (1613-1858) i disposar de lloc d'enterrament propi. La vicaria *in capite* (1770-1913), accentuà encara més l'autonomia de Mancor, que no es limitava a l'estricte àmbit eclesiàstic. Finalment, quan esdevengué parròquia (1913), en qüestió de poc temps la comunitat mancorina accedí a l'autonomia civil, que aconseguí mitjançant les etapes successives d'esser constituïda entitat local menor (1924) i municipi (1925). Comunitat vertebrada per l'estructura eclesiàstica els s XIV-XX, Mancor rebé una influència determinant dels elements eclesiàstics, mentre els poders civils eren inevitablement secundaris. Un altre element determinant fou el poder senyorial dels Catlar, després Abri-Descatlar, exercit des de Massanella. Eren titulars de més de la meitat del terme i de grans propietats al d'Escorca. S'oposaren els moviments socials i polítics de la Revolta Forana i de la Germania. Tengueren un paper important en els enfrontaments del bandolerisme senyorial dels s XVI-XVII. Actuaren de forma paternalista i afavoriren la consolidació de l'estructura eclesiàstica, la construcció de la nova església i el convent de les agustines i incidiren sobre el funcionament dels òrgans de govern local. En una comunitat fortament aglutinada al voltant del fet religiós i vertebrada per una estructura eclesiàstica, les reformes liberals del s XIX, toparen amb fermes resistències. El primer enfrontament tengué lloc amb motiu de la supressió dels enterraments dins el nucli urbà, que no s'imposà fins després d'una llarga lluita (1804-32). Un altre punt conflictiu fou el procés desamortitzador. Amb la llei Madoz, l'Estat confiscà (1855) els censals que 22 particulars pagaven a l'església de Mancor, per un import anual de devuit lliures, setze sous i dos diners. El vicari de Mancor, Tomàs Carvallo, profundament antiliberal, escenificà un acte de resistència a la confiscació. Posà els llibres de censos sobre l'altar major de l'església i obligà l'autoritat civil a agafar-los de dins el temple, advertint dels terribles càstigs que l'Església reservava a qui s'apoderava de béns eclesiàstics. Amb tot i això, actuaren a Mancor algunes figures liberals de gran relleu. La primera fou el bisbe Bernat Nadal, que en fou vicari (1771-77) i després bisbe de Mallorca i diputat a les Corts de Cadis. Un personatge important del liberalisme polític i del recobrament cultural de Mallorca fou el misser mancorí Joan Josep Amengual Reus —de Son Tafona—, polític, lingüista i historiador. El reformisme liberal del s XIX, trobà així a Mancor tant resistències aferrissades com personalitats que li donaren suport i que impediren que hi arrelassin, sense oposició, actituds integristes. Dins el renaixement de la religiositat de la fi del s XIX, tengué lloc l'arribada a Mancor de les monges agustines, fundades el 1859 pel prevere Sebastià Gili i que, des de 1865, es dedicaven a l'ensenyament. El 1877, durant la predicació d'una missió a Mancor, el prevere Miquel Maura manifestà que seria beneficiós per al poble que hi hagués religioses que ensenyassin de llegir i escriure i que adoctrinassin les al·lotes, a més de mostrar-los labors

↑ Mancor de la Vall, font des Patró

femenines. Maria de la Concepció Gual, marquesa del Palmer i senyora de Massanella, demanà al bisbe Mateu Jaume que destinàs algunes germanes de l'Empar, dites terciàries de sant Agustí, al convent que volia edificar en el nucli de Mancor. El bisbe accedí i les religioses s'instal·laren a una casa del carrer Nou. Fou edificat (1878-82) el nou convent, dotat de capella pròpia. Dedicades a l'ensenyament i altres tasques socials, les germanes de l'Empar es mantengueren a Mancor al llarg de quasi un segle (1878-1972), fins que deixaren el poble i el convent fou clausurat i, finalment, venut. Una figura decisiva de la revifalla religiosa a Mancor fou Joan Femenia Payeras. De caràcter intransigent, dinàmic i aferrissadament conservador, desplegà una gran activitat en el poble on impulsà un intens moviment d'associacions religioses, destinat a obtenir el control dels diferents elements socials. Fou el darrer vicari de Mancor (1901-13) i, des del seu càrrec, revitalitzà les Filles de Maria i impulsà les fundacions del Cercle d'Obrers Catòlics (1908), de la Congregació Mariana (1910) i de l'Apostolat de l'Oració (1910). La parròquia de Sant Joan Baptista fou fundada (1913), en el marc de creació de noves parròquies pel bisbe Pere Joan Campins. Obtengué, per oposició, el càrrec de rector el mateix vicari, Joan Femenia Payeras i, des d'una situació estable, marcà (1913-49) de forma decisiva la vida local. La nova parròquia comprenia el territori de l'antiga vicaria *in capite*, incrementat amb els terrenys de cas Barratot, can Gallina, cas Rellotger i Massanella. Però Massanella designava alhora la possessió i el nucli urbà del llogaret i esdevengué centre d'una forta disputa que perdurà (1913-48), fins a la seva adscripció final a la parròquia de Mancor. La segregació eclesiàstica de Mancor, a més del tema de Massanella, generà diversos conflictes. Un dels més espinosos fou el de la capella de Santa Llúcia. Des de 1617, l'Ajuntament i la parròquia de Selva acudien en pelegrinatge a Santa Llúcia. Els selvatgins volgueren tenir drets sobre la capella i s'encengué la polèmica. El nomenament del donat de Santa Llúcia fou objecte d'enfrontaments (1886-90). La disputa persistí i els mancorins donaren suport al rector Joan Femenia enfront dels selvatgins. La qüestió fou resolta finalment a favor de Mancor. L'accés de Mancor a la independència municipal fou la culminació d'un llarg procés de creixement demogràfic i de vertebració social. El 1812, la Constitució de Cadis oferí l'avinentesa d'accedir a la indepedència municipal. Però la migradesa de recursos i la manca d'un grup dirigent, disposat a impulsar la creació d'un nou municipi, determinà que no es plantejàs seriosament la constitució del nou municipi. Els vincles amb Selva eren encara molt ferms i la vila gaudia encara d'un prestigi sòlid i la segregació no trobà suport. Amb tot i això, al llarg del s XIX, Mancor experimentà una presa de consciència, a mesura que la població creixia i s'hi vertebrava una societat cada vegada més autònoma i diferenciada de Selva. Una tradició historiogràfica local ajudà a l'afermament col·lectiu dels mancorins. Una curiosa tradició historiogràfica local ajudà a la creació d'un sentiment col·lectiu entre els mancorins. El prevere Llorenç Coc —de Son Simó—, redactà unes *Anotaciones mensuales*, relatives a 1710-35, amb noticies sobre collites i esdeveniments a Mancor, que foren copiades per fra Miquel de Petra. Antoni Coc —de Son Simó— recolli dades sobre la vicaria de Mancor a les *Notes d'en Toni Coc*. El prevere Bartomeu Amengual Reus, fou monjo cistercenc de la Real (Palma) i, amb l'exclaustració imposada per la desamortització de Mendizábal, passà a viure a Mancor, on redactà el *Llibre de notes escrit l'any 1837 per Barto-*

↓ Mancor de la Vall, safareig de la font des Patró

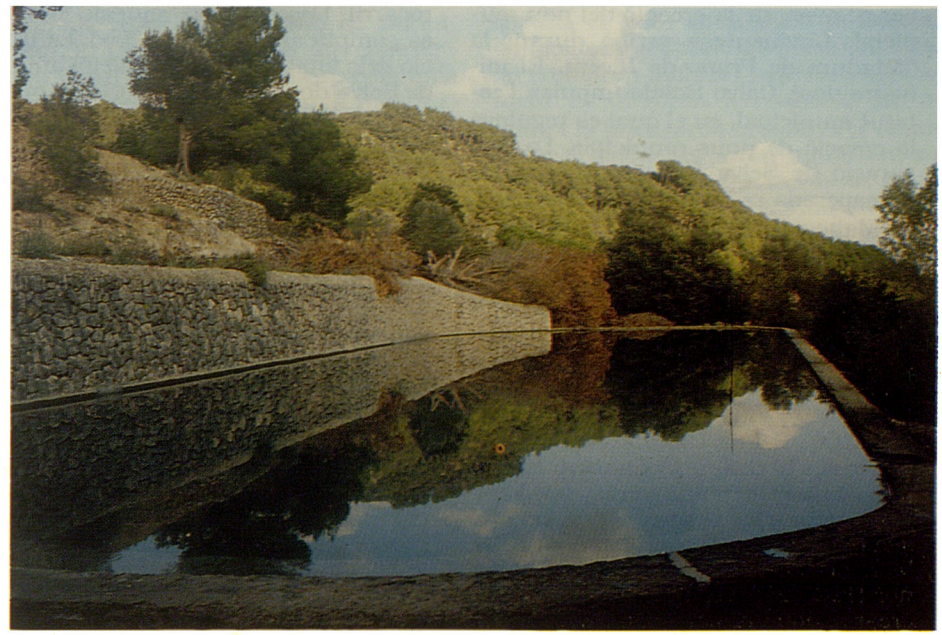

↑ Mancor de la Vall, mapa de 1862

↑ Mancor de la Vall, escut de la família Descatlar

meu Amengual Pre., que era una història sistematitzada del poble de Mancor. El misser Joan Josep Amengual Reus —de Son Tafona— publicà *Apuntes sobre el origen e historia del pueblo de Mancor y noticia de la bendición de su iglesia* (1843). Quan el procés avançava cap a la creació de la nova parròquia, el prevere Bernadí Mateu Amengual —de Turixant— redactà unes notes històriques sobre l'oratori de Santa Llúcia (1883) i publicà *Historia del pueblo de Mancor* (1893). Al principi del s XX, la voluntat d'independència eclesiàstica i civil de Selva era ja un sentiment generalitzat. Mancor tenia ara els personatges disposats a lluitar per aconseguir la creació del nou municipi. L'avinentesa arribà durant la dictadura de Primo de Rivera. El ministre José Calvo Sotelo impulsà l'estatut municipal, en el qual es regulava la creació de nous municipis. La corporació de Selva féu una temptativa desesperada per impedir la segregació de Mancor i el batle dirigí un discurs als mancorins magnificant els inconvenients que el nou municipi trobaria. Però un petit grup dirigent de Mancor tirà endavant amb la indepedència municipal. Fou fonamental, en aquest sentit, la labor de Margalida Sintes Carbó —sa Mestra Vella— (es Castell, Menorca s XIX - Palma 1963), mestra nacional, que s'hi dedicà plenament. El rector, Joan Femenia Payeras, donà suport també a les gestions encaminades a la independència municipal. El 1924, Mancor esdevengué Entitat Local Menor (1924-25) i les gestions dirigides a crear el nou municipi continuaren. Per decret del 25 de març de 1925 fou creat, finalment, el nou municipi sota la denominació castellanitzada de Mancor del Valle. Amb una sola llista i sense eleccions, en fou elegit batle Salvador Bertran Gralla —de Son Morro— (Mancor de la Vall 1869 - 1942), membre del Partit Conservador. La casa consistorial fou ubicada al carrer Ample. El 1925, el nou municipi fou dotat de jutjat, secretari, metge titular i saig. Antoni Bibiloni Pericàs hi edificà, entre 1920-28, una sala de cinema. El 1926, s'hi constituí l'empresa Fontanet, dedicada al transport de viatgers, mitjançant un autobús Ford, entre Mancor i Inca, on enllaçava amb el ferrocarril. Des de 1930, aquesta empresa comptà amb servei de taxi. La fixació dels límits del nou municipi amb el de Selva donà lloc a una forta disputa. Davant la manca d'acord sobre la demarcació d'ambdós termes, l'Institut Geogràfic optà per elaborar un mapa indicant-hi les respectives reivindicacions territorials de Selva i de Mancor i deixà els territoris en litigi com una zona neutral. El 1928, el territori en disputa de Massanella passà definitivament a Mancor, per sentència del Tribunal Suprem. El nou municipi feia temps que ja no era una societat agrària aïllada. El s XIX, els mancorins havien afrontat una demografia en creixement accelerat que havia desbordat els recursos locals. La resposta a la crisi fou l'emigració temporal a altres pobles del Raiguer i de la Serra per fer secallar, fer carbó i comprar espelts d'oliva per comercialitzar bé amb l'oliva bé amb l'oli. L'obertura de mines de carbó al voltant del terme ajudà, des de mitjan s XIX, a sostenir la població. L'amo de Massanella, Antoni Bibiloni Pericàs, instal·là (1902) l'enllumenat elèctric a la possessió i després (1905) al nucli de Mancor. A la fi de la dictadura, Mancor de la Vall era un petit municipi, on les associacions obreres i les forces d'esquerra trobaren un marc relativament favorable, per bé que la dreta hi mantengués l'hegemonia. El 1930, un membre de la societat l'Empar Mancorí accedí a l'Ajuntament com a regidor corporatiu. El 18 d'abril de 1931, a partir dels resultats de les eleccions municipals que determinaren l'adveniment de la República, es constituí el nou consistori. Fou elegit batle Francesc Reynés Martorell, que designà Jaume Pou Amer batle de Biniarroi i Sebastià Bibiloni Riutort batle de Massanella. La dreta local, clarament hegemònica, comptà amb el suport total del rector Joan Femenia Payeras, que instal·là la seu de la Unió de Dretes en el local del Cercle d'Obrers Catòlics. La societat l'Esperança de l'Obrer, que agrupava els esquerrans més militants, plantejà (1931) el canvi de denominació de diversos carrers per denominacions de caire republicà, però l'Ajuntament no accedí. La creació d'una Escola de Pàrvuls esdevengué polèmica i dividí el consistori. El 1932, accedí a l'alcadia Joan Martorell Coll, que donà suport al projecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears i rebutjà la temptativa de cop d'Estat contra la República (1932). El 1933, una gestora es féu càrrec de l'A-

↑ Mancor de la Vall, vista aèria, amb el santuari de Santa Llúcia al fons

juntament. Fou nomenat batle Gabriel Grau Vicens i es feren alguns actes republicans i anticlericals, com la supressió de la denominació del carrer del bisbe Nadal, que passà a dir-se carrer de Galán i García Hernández. El mateix any, el consistori fou renovat per sufragi popular i la dreta guanyà per una clara majoria i fou elegit batle Gabriel Mairata Bennàsar. El 1934, a causa d'un atur obrer creixent, fou necessari establir un servei municipal d'assistència mèdico-farmacèutica per a les famílies més modestes. En el marc de la reforma agrària, l'esquerra local féu pressió perquè els pagesos esdevenguessin propietaris de la terra i convencé el senyor de Massanella que establis ses Quarterades. Durant els anys republicans, el moviment obrer i l'esquerra anaren progressivament organitzant-se, mentre que la dreta mantengué sempre una indiscutida hegemonia. Es popularitzà, així, la celebració de la festa del Treball, que tenia lloc als voltants de la font de Biniatzent. El 1935, fou creat el servei de correu diari, mitjançant un cotxe de línia que enllaçava amb el tren, a Inca. Arran de la victòria del Front Popular, el 1936, el governador civil destituí el consistori i, en substitució, nomenà una comissió gestora, presidida pel batle Pau Crespí Villalonga. La gestora projectà diverses reformes encaminades a millorar les infraestructures del municipi. Traslladà la casa consistorial, gestionà la construcció d'un nou escorxador i acordà edificar unes escoles a Turixant, però topà amb una agitació creixent. La processó del Corpus fou xiulada i, a la plaça d'Alt, fou penjada una pintura pornogràfica al·lusiva als clergues. El dia de Sant Joan, explotà un artefacte a la casa del gestor primer, Joan Alba Mateu, que exercia les funcions de batle. El 15 de juliol, n'explotà un altre al barri de s'Ametlar. Un grup d'esquerrans reaccionà i assaltà el local de la Unió de Dretes, domiciliada al Cercle d'Obrers Catòlics, on cremaren mobles i papers. Seguidament es dirigiren a l'església parroquial i la intentaren cremar. Per dominar els incidents foren aquarterades forces d'ordre públic a la vila de Mancor. El rector Joan Femenia Payeras, per protegir-se de nous atacs, folrà de ferro les portes de l'església parroquial, de la rectoria i del Cercle d'Obrers Catòlics. Iniciada la rebel·lió militar contra la República, el 19 de juliol de 1936, fou proclamat l'estat de guerra a Mancor, sense cap incident. L'aixecament s'hi imposà sense resistència i comptà amb un suport decidit del rector i de la dreta local. El 22 de juliol, fou nomenat batle Antoni Riera Torres. Al final d'aquest mes començaren les detencions d'esquerrans. La Guerra Civil (1936-39) costà a Mancor un alt nombre de víctimes, entre assassinats,

↑ Mancor de la Vall

↑ Mancor de la Vall, casa amb portal de mig punt

execucions i morts al front de combat. A Barcelona, tot just iniciada la guerra, fou assassinat el mancorí Simó Reynés Solivellas, prevere de la congregació dels Missioners dels Sagrats Cors. El 20 d'octubre de 1936, un escamot de falangistes assassinà el batle Pau Crespí Villalonga i el seu fill Onofre, a la costa de Tofla (Alaró). El 23 de juliol de 1938, el soldat mancorí Jordi Sampol Riera fou afusellat en el cementeri d'Inca. Vuit mancorins moriren en acció de guerra. El 1938, desset mancorins d'esquerres foren condemnats a trenta anys de presó cada un. Alguns en compliren set i d'altres patiren captiveri al camp de concentració de Formentera. El consistori designat després del triomf de la rebel·lió militar dugué a terme la substitució dels símbols republicans i esquerrans pels del nou règim. El 1938, els noms de places i carrers relatius a figures republicanes foren canviats per denominacions lligades al nou poder. Al llarg de la Guerra Civil, a través de la *Junta Pro Paro*, es feren diverses obres públiques, com la construcció de trams de clavegueram i el tapament parcial del torrent de Biniarroi. El nacional-catolicisme de la postguerra, encoratjat per l'enèrgica figura del rector Joan Femenia Payeras, donà lloc a la imposició d'un moralisme rígid i intransigent. Curiosament, hi hagué xocs espectaculars entre l'afany moralitzador del clergat local i les autoritats franquistes del municipi. Des de la trona, el rector i un franciscà atacaren les autoritats perquè permetien el ball d'aferrat, considerat pecaminós. La reacció del règim fou la instrucció d'una causa sumaríssima que, per evitar un escàndol major, fou finalment sobreseguda (1940). El decenni de 1940-50, fou ple de manifestacions de la revifalla del nacional-catolicisme. Foren els anys d'eufòria de l'Acció Catòlica, en el local de la qual les monges agustines impulsaven representacions teatrals com *Juana de Arco* (1940), a càrrec d'al·lotes, mentre els joves hi representaven peces heroiques, com *El soldado de San Marcial* (1943). Les beneïdes de Sant Antoni Abat recobraren la seva popularitat. Es difongué la celebració de la festa del *Domund* (1944). La figura del rector Joan Femenia Payeras fou enaltida amb la declaració de fill adoptiu i li fou dedicat un carrer a la vila. Dins aquest context es produí l'arribada d'una imatge de la Mare de Déu de Lluc a Mancor (1948). L'oratori de Santa Llúcia fou objecte de grans reformes (1948-52). S'iniciaren amb la nova carretera d'accés i continuaren amb la substitució dels vells arcs per obra nova de pedra. Foren enllestides la plaça, la cisterna i l'hostatgeria i, finalment, fou dotat de subministrament elèctric. Una mostra significativa de la religiositat de postguerra foren les reunions d'al·lotes al convent de les Agustines, que persistiren fins al decenni dels seixanta. El decenni de 1950-60, significà una davallada lenta de l'intransigent moralisme de postguerra i l'arribada de noves formes culturals i socials, afavorides pel turisme. L'Acció Catòlica es dotà d'una sala de teatre i cinema (1955). A l'oratori de Santa Llúcia es feren convivències per a dones, estimulades per les predicacions del prevere Jaume Bonet. Gaudiren de gran popularitat les festes del 18 de juliol i els homenatges a la vellesa. Els afeccionats locals representaren peces del teatre regional, com *Aigua de pluja*, de Gabriel Cortès. El futbol esdevengué cada vegada més l'espectacle de masses i el mancorí Antoni Morro —Xisquetó— gaudí de renom com a jugador a la primera divisió amb el Reial Valladolid. Contràriament, l'equip local, el Club Esportiu Montaura entrà en una forta crisi. S'inicià la creació o modernitza-

↓ Mancor de la Vall, imatge de sant Joan Baptista a l'església parroquial

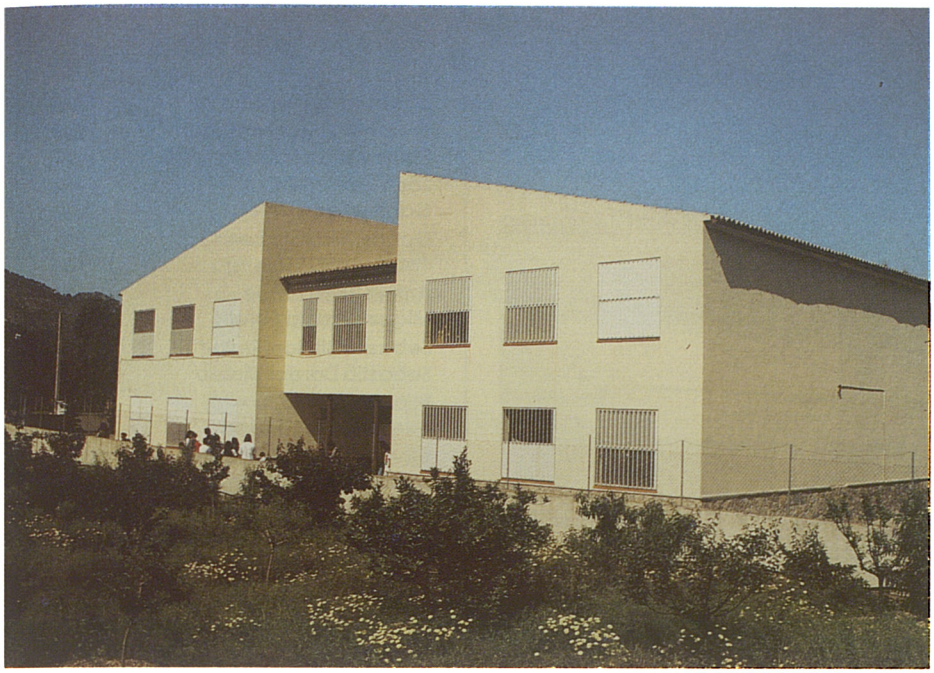

↑ Mancor de la Vall, centre escolar

ció de la xarxa d'infraestructura de serveis. El 1951, fou asfaltada la carretera de Mancor a Inca. El 1953, els mancorins exposaren al governador, Alejandro Rodríguez de Valcárcel, que les seves necessitats fonamentals eren l'edificació de la casa consistorial, l'accés al servei telefònic i la creació d'una xarxa d'aigua potable i de clavegueram. Les millores foren constants. S'installà el servei de telèfons (1955-56), s'enllestí l'asfaltat dels carrers (1959-68) i s'edificà una nova casa consistorial (1959-60). El proveïment d'aigua potable fou un procés molt complex. El projecte de canalització de l'aigua de la font de Biniarroi i la distribució a la vila, fou una obra llarga que acabà amb l'expropiació de la font (1959-63), el cabal de la qual fou incrementat (1965) amb els de les fonts de can Pau Carro i de Son Nadal, ambdues del lloc de Biniarroi. En el procés de consolidació de la independència municipal, Mancor volgué dotar-se d'un escut propi, en substitució del primitiu dissenyat, amb caràcter provisional, pel rector Joan Femenia Payeras. Però les autoritats franquistes rebutjaren reiteradament els escuts proposats pels mancorins (1953 i 1954), fins que, amb l'assessorament de Francesc de Borja Moll, fou proposat i acceptat (1955) l'emblema heràldic del municipi. El període 1960-75, etapa final del franquisme, fou un temps de notables canvis socials, culturals i econòmics. Les activitats agràries i ramaderes anaren convertint-se en un fet primer secundari i, finalment, marginal. La instal·lació de fàbriques de calçat permeté mantenir l'ocupació i oferí unes condicions de treball i uns salaris que contribuïren a millorar el nivell de vida dels mancorins. S'extingí la vella moralitat de postguerra i els pares de Sant Vicenç de Paül predicaren la darrera missió popular. L'esperit renovador del Concili II del Vaticà fou difós per ecònoms d'esperit obert. Bartomeu Mateu introduí l'ús del *clergyman*, en comptes de la sotana tradicional, i fou un personatge popular afeccionat a la caça i al futbol, que freqüentava els cafès. Antoni Bennàssar reformà el local de l'Acció Catòlica, que es transformà en un club de joves. Es creà el Tele Club que esdevengué un lloc d'esplai per al jovent. Finalment, el rector Bartomeu Català defugí de la imatge tradicional, jugant amb el Club Esportiu Montaura i treballant, d'administratiu, en una fàbrica de sabates. El 1973, l'oratori de Santa Llúcia passà a esser regit per una comunitat de religioses Missioneres dels Sagrats Cors. L'impuls econòmic permeté importants millores de les infraestructures. S'obtengué un solar

↓ Mancor de la Vall, carrer Principal

↓ Mancor de la Vall, talla de la Puríssima a l'església parroquial

↑ Mancor de la Vall, casa consistorial

BATLES s XX

Salvador Beltran Gralla	1925
Bartomeu Reus Fontanet	1930
Francesc Reynés Martorell	1931
Joan Martorell Coll	1932
Gabriel Grau Vives	1933
Gabriel Mairata Bennàssar	1933
Pau Crespí Villalonga	1936
Antoni Riera Torres	1936
Miquel Garcia Perelló	1937
Sebastià Bibiloni Riutort	1938
Sebastià Darder Mateu	1942
Miquel Garcia Perelló	1944
Esteve Bibiloni Riutort	1948
Manuel Caballer Ribera	1951
Josep Bonafè Alba	1953
Josep Mateu Martorell	1956
Miquel Reynés Solivellas	1958
Joan Moranta Mateu	1965
Gabriel Pocoví Pou	1979

en es Pedregaret (1967) per edificar-hi un centre escolar. Fou reformat l'enllumenat públic (1968). Es millorà i rectificà (1969-70) el traçat del camí de Massanella. Es continuà (1970) la tasca de cobrir el torrent de Biniarroi. S'implantà (1973) el servei de recollida de fems. El mateix any, Valentí Sorribes enllestí el projecte de la nova casa consistorial. La independència municipal hagué d'afrontar-se encara a una temptativa (1964) d'integració a un altre municipi, fet que donà lloc a una forta reacció popular, que imposà el manteniment de la independència municipal i exigí que fos acordat que mai més no es faria cap gestió en contra. L'acabament de la dictadura de Franco coincidí amb el cinquantenari del municipi (1925-75), que fou celebrat amb grans festes. La restauració democràtica permeté la normalització de la vida política i el recobrament cultural i lingüístic. S'aconsegui la protecció de l'oratori de Santa Llúcia i de l'església parroquial de Sant Joan Baptista, que foren declarats (1981) monuments històrico-artístics. Es reteren homenatges a les figures locals, com el misser Joan Josep Amengual Reus —de Son Tafona— (1981) i el metge Josep Mateu Martorell (1982). Les realitzacions dels consistoris democràtics foren recollides a la publicació *Quatre anys de gestió municipal*, editada des de 1983, complementada amb el *Butlletí d'Informació Municipal*. En el recobrament minuciós de la memòria històrica fou decisiva la labor de l'historiador local Gabriel Fiol Mateu. Publicà una detallada crònica a *Mancor del Valle. 50 años de vida municipal* (1975). Documentà, amb *Mancor de la Vall: carrers i places* (1981), la toponímia de la vila, fonament de la seva normalització, el 1986. Els informes elaborats per a la declaració de monuments històrico-artístics de l'oratori de Santa Llúcia i de l'església parroquial esdevengueren l'estudi *Monografia de l'església de Sant Joan Baptista de Mancor de la Vall* (1988). A *Imatges del passat* (1986), recollí més d'un segle de vida local a través dels arxius fotogràfics (1882-1985). La voluntat de recobrament de la memòria històrica i l'esforç informatiu donaren lloc a la creació (1988) de la revista *Montaura*, una de les més reexides de la premsa forana. Les eleccions a Corts Generals, fetes des de 1977, mostren una lenta reculada del centre-dreta, inicialment clarament hegemònic, fins a situar-se quasi en equilibri amb el centre-esquerra, per bé que mantenint una lleugera majoria. El bloc del centre-dreta (UCD, AP, CDS, UM, PP) sofrí una davallada del 65,25% (1977), al 55,91% (1982), fins al 49,70% (1989). Contràriament, el centre-esquerra (PSOE, PSM, PC, EU) ascendí progressivament del 29,84% (1977), al 42,42% (1982) fins al 45,12% (1989). La força majoritària fou Unió de Centre Democràtic —UCD— (1977 i 1979). Després, el Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— esdevengué majoritari (1982 i 1986), fins que fou superat per la coalició Partit Popular-Unió Mallorquina —PP-UM— (1989). Les eleccions locals presenten notables variacions, en relació a les generals, autonòmiques i europees. El 1979, el centre-dreta fou aglutinat per la candidatura municipal d'UCD, que resultà majoritària (52,28%), davant del centre-esquerra del Grup Independent Progressista —GPI— (47,72%). D'aleshores ençà, la vida municipal fou decisivament marcada pel batle Gabriel Pocoví Pou. Amb una labor de caràcter centrista, regionalista i populista, acabà per encapçalar una opció de caire interclassista, absolutament hegemònica. El 1983, amb una candidatura d'Unió Mallorquina —UM— no tengué altre adversari que una opció radicalment dretana d'Aliança Popular, sobre la qual obtengué una victòria espectacular, amb el 94,32% davant del 5,68%. El 1987, també amb una candidatura d'UM, s'imposà a l'opció del PSOE, amb el 77,04% contra el 22,96%. Finalment, el 1991, ja desvinculat d'UM, dirigí l'opció Mancorins Independents —MI—, que integrava elements de les

↑ Mancor de la Vall, poliesportiu

diverses formacions locals i, com a candidatura única, obtengué la totalitat del consistori. La personalitat de Gabriel Pocoví Pou determinà els resultats de les eleccions autonòmiques, on UM aconseguí el 77,60% (1983) i el 60,90% (1987). El municipi registrà una participació molt activa a les diverses eleccions. A les municipals i autonòmiques de 1987, amb un 88% registrà la major participació de les illes Balears. El període 1976-93, Mancor de la Vall millorà substancialment la seva infraestructura, fins a esdevenir un dels municipis amb més equipaments de Mallorca. El 1976, fou edificada la nova casa consistorial. En la dotació d'infraestructures resultà decisiva la labor del batle Gabriel Pocoví Pou. Entre 1979-91, fou modernitzada la xarxa viària gràcies a l'asfaltat de carrers, el cobriment del torrent de Biniarroi, el bastiment dels ponts de ca na Mirall i de Massanella i l'asfaltat dels camins de Biniatzent, de ses Quarterades, de Biniarroi, des Rafals, de Son Bonafè i des Pedregaret. El municipi fou dotat de piscina pública i de poliesportiu. Les necessitats educatives foren resoltes amb el nou centre escolar Montaura (1981), situat en es Pedregaret, i la guarderia infantil (1982). Una de les obres més rellevants fou el conjunt d'edificis destinat a Casa de Cultura, Llar de la Tercera Edat i Unitat Sanitària Local (1989). Fou remodelada la plaça de l'Ajuntament (1984) i ampliat el cementeri municipal (1985). El proveïment d'aigua potable fou millorat amb l'arribada a la vila del cabal de la font des Prat, de Cúber (1983) i la depuració de les aigües residuals amb el projecte d'estació depuradora a can Morat (1992). Fou restaurada la font de la Vila (1992).

CONSISTORI A 1993

Gabriel Pocoví Pou (MI)	Batle
Jaume Gual Mora (MI)	1er tinent de batle
M C Valdivieso Felices (MI)	2a tinent de batle
Joan Martorell Vallori (MI)	Cultura
J Fontanet Martorell (MI)	Urbanisme
Mª M Moranta Frontera (MI)	Sanitat
Llorenç Abrines Reinés (MI)	Esports

MI: Mancorins Independents

L'ordenació territorial fou establerta mitjançant les normes subsidiàries (1982) i el terme fou parcialment afectat per la legislació proteccionista de la Llei d'Espais Naturals (1991). El 1993, Mancor de la Vall és un municipi que experimenta una lenta recuperació demogràfica, però on la crisi de la indústria del calçat i la davallada de les activitats relacionades amb el sector de la construcció han plantejat dificultats per a l'accés al treball de la població activa. La seva òptima infraestructura viària i de serveis, combinada amb una situació al peu de la serra de Tramuntana, l'han convertit en un lloc cada cop més sol·licitat com a primera o segona residència.

Economia

Les restes prehistòriques localitzades al Clot des Diners, a Conia, al puig de Son Boscà i a Montaura, corresponen a llocs d'habitatge, de defensa, de culte i d'enterrament. En el període talaiòtic, la societat es dedicava a activitats de recol·lecció, caça, agricultura i ramaderia. A l'època romana, els jaciments de Montaura, Biniatzent i Massanella, amb localitzacions de ceràmiques, monedes i estàtues, indiquen la presència d'una comunitat pròspera que importava terrisseria, monedes i escultures de diverses zones de l'imperi Romà. Es generalitzà, a les zones baixes i als turons del terme, el conreu de la vinya i dels cereals. El període islàmic, significà, dins l'àrea del terme actual, el sorgiment de les alqueries de Biniarroi, Biniatzent, Mancor i Massanella. La localització i explotació dels cabals d'aigua a través del *qanat*, amb xarxes de distribució, permeté una horticultura intensiva, amb el resultat de l'increment de la població, dispersa

ELECCIONS LOCALS

	1979 Vots	Regidors		1983 Vots	Regidors
UCD	286	4	UM	499	7
GIP *	261	3	AP	30	-
BATLE			BATLE		
Gabriel Pocoví Pou - UCD. * Grup Indepen. Progress.			Gabriel Pocoví Pou - UM.		

	1987 Vots	Regidors		1991 Vots	Regidors
UM	453	6	MI *	464	7
PSOE	135	1			
BATLE			BATLE		
Gabriel Pocoví Pou - UM.			Gabriel Pocoví Pou - MI. * Mancorins Independents		

↑ Mancor de la Vall, alzinar de Massanella

per alqueries i rafals. El camí d'Inca a Almallutx, que vorejava l'alqueria islàmica de Mancor, era una via de transhumància entre la Serra i el Pla. La conquesta catalana del s XIII, significà un trencament de les estructures socials del període islàmic. Hi foren introduïts elements de caràcter feudal, però les activitats econòmiques, ja amb altres relacions de producció, continuaren. S'implantà el conreu de l'olivar, que rebé un impuls decisiu. El s XV, era ja el principal del terme. La ramaderia de cabres i ovelles davallà progressivament a mesura que l'increment de la població obligava a reservar, cada vegada més, terres, molt escasses en el terme, a la producció de cereals. A mitjan s XVI, l'economia de Mancor presentava ja els elements fonamentals que mantengué al llarg de tres segles (XVI-XIX). El conreu dominant era l'olivar, davant l'expansió del qual reculaven les zones d'alzinars. Als costers i altiplans, la labor dels roters precedia la creació de noves àrees olivareres. El valor de la producció de llenya, carbó, aglans i escorxa fou decisiu perquè a les possessions es mantenguessin els alzinars. Les guardes d'ovelles, reduïdes en relació als s XIII-XVI, es mantengueren com a subministradores de llana, formatge i cuiros. Però la seva participació en la dieta alimentària, des del s XVI, es limitava sovint al sacrifici d'anyells durant les festes de Nadal i de Pasqua. El s XVII, els cereals, l'oli i les lleguminoses eren els components essencials de la dieta. La possibilitat del conreu de petites zones d'hortalisses i lleguminoses al voltant de les fonts féu possible un equilibri alimentari. El manteniment de la gran propietat a Massanella, patrimoni dels Abrí-Descatlar, i a Biniatzent, titularitat dels Reus, impedí que, en aquestes alqueries, s'hi establissin petites societats impulsores d'un nucli urbà. Contràriament, a Biniarroi i a Mancor, el pes creixent dels mitjans i petits propietaris afavorí l'expansió urbana i l'establiment de societats obertes. El 1684, els béns immobles de l'antiga alqueria de Biniarroi foren valorats en 12.840 lliures. Corresponien a onze propietaris. Els principals eren Pere Mateu —Nadal—, amb 4.175 lliures; Joan Macip, amb 2.500; Bartomeu Reus, amb 1.175, i Bernat Mateu, amb 1.100. La gran propietat representava 6.675 lliures (51,99%); la mitjana, 2.275 (17,72%), i la petita, 3.890 (30,29%). El nucli era format per deu cases i s'hi localitzaven les tafones de Son Nadal i de Son Macip. El conreu dominant era l'olivar, amb algunes vinyes. Vora les fonts hi havia hortets, sovint amb alguns fruiters, particularment noguers. La propietat era, a més a més, dispersa i els onze propietaris tenien en conjunt unes 50 finques i closos. Sense Biniarroi ni Massanella, Mancor tenia, el 1684, béns immobles valorats en 65.395 lliures. Hi havia 83 propietaris, amb una mitjana de 788 lliures, titulars d'un total de 210 finques i closos. Els principals propietaris eren Jaume Morro (6.400 lliures), Gabriel Sampol (5.895), Mateu Martorell —Maga— (5.400), Joan Amengual —Tafona— (3.650), Jaume Amengual —Tafona— (3.450) i Llorenç Coc (2.855). El conjunt dels sis grans propietaris posseïa béns immobles per valor de 27.650 lliures, que representaven el 42,27%. Els onze mitjans propietaris en tenien per valor de 14.480 lliures, amb el 22,15%. Els petits propietaris eren 66, amb immobles valorats en 23.265 lliures, que representaven el 35,58%. Els majors propietaris no eren titulars només de grans possessions, sinó, en general, d'una propietat important i de nombroses propietats mitjanes o petites. Gabriel Sam-

↓ Mancor de la Vall, vall de Biniarroi

pol tenia onze propietats, Joan Amengual —Tafona—, sis, i Llorenç Coc i Jaume Amengual —Tafona—, sis cada un. El 1669, Biniatzent era valorat en 13.500 lliures. Era dividit en dues possessions, cada una amb cases i tafona. La major, dita Biniatzent d'Alt o sa Casa d'Amunt, pertanyia a Jaume Reus i era valorada en 8.300 lliures. La menor, de Bartomeu Reus, dita Biniatzent de Baix o sa Casa d'Avall, era valorada en 5.200 lliures. Els mancorins complementaven les feines agrícoles, forestals i ramaderes amb labors de menestralia. Però, a mesura que el nucli creixia, s'hi documentaven artesans d'ofici, com els dos fusters i el teixidor de lli que hi treballaven a la primera meitat del s XVII. Contràriament, s'hi extingí l'esclavitud, que era ja més un element de prestigi que un factor econòmic. Un dels darrers esclaus fou Joan Negre, propietat de Pere Morro, que morí a Mancor, el 1631. A la segona meitat del s XVII, el gran comerç d'exportació d'oli de Mallorca significà per a Mancor una època de prosperitat. Nombroses cases dels grans propietaris foren reformades i ornades amb finestres esculpides, com les de Son Morro. El 1684, Mancor tenia 76 cases i cinc tafones, que eren les de Gabriel Sampol, Simó Morro, Pere Joan Morro, Jaume Amengual —Tafona—, Joan Amengual —Tafona— i Llorenç Coc. En conjunt, el s XVII fou una època de contrasts, però marcada pel creixement demogràfic i la forta expansió del comerç de l'oli. La societat s'hi féu més complexa i donà figures de relatiu interès, com l'escultor Pere Morro i el notari Pere Josep Macip Sampol. A mitjan segle, el bandolerisme assolí el seu punt àlgid amb els assassinats de Joan Alorda —Marc— (1664), mort a cops de matxet en el torrent de Son Bonafè, i de Guillem Morro —Elies—, que morí d'arcabussades (1665) vora la cova de Santa Llúcia. La repressió de 1666, frenà el bandolerisme i afavorí una pau relativa en el marc de la prosperitat econòmica, al llarg de la segona meitat del s XVII. El s XVIII, fou marcat per la progressiva fragmentació de la propietat i pel creixement demogràfic que expansionà el nucli urbà cap al barri de sa Vileta. L'època de les guerres, entre els s XVIII-XIX, amb les dificultats del comerç, afectà durament l'economia de Mancor, centrada en l'exportació de l'oli. Una anàlisi de 99 defuncions del període 1838-50 mostra Mancor com un nucli agrari, però on el sector de jornalers (44,44%) s'equilibra relativament amb el d'arrendataris i propietaris (32,32%). L'agricultura era l'element central de l'economia local. Però la resta (23,24%) corresponia a traginers (sis), sabaters (tres), carboners (tres), picapedrers (dos), pastors (dos) i, amb un de cada professió, als oficis de fuster, moliner, tallador de llenya, hortolà i teixidor. Hi havia un metge, un clergue i un sagristà, sense que faltàs la figura marginal d'un captaire. El creixement demogràfic, lent i sostengut des del s XVI, s'accelerà al llarg del s XIX. La població de Mancor passà de 896 h (1839) a 1.164 (1875). El nucli urbà s'expandí cap al NW, entre els torrents de sa Canaleta i de Biniarroi, al voltant de l'església nova. Fou iniciada la urbanització de les terres de s'Ametlar, al sud del torrent de Biniarroi. El 1882, fou instal·lat a Son Simó un molí fariner, impulsat per una màquina de vapor. El 1898, el nucli tenia 278 cases. La pressió sobre la terra s'accentuà, mitjançant divisions, establiments i ocupació de terrenys marginals. Però el creixement superà els recursos locals i s'inicià un procés d'emigració, primer amb eixides temporals a diversos indrets de Mallorca. Aquest fet venia afavorit per la millora

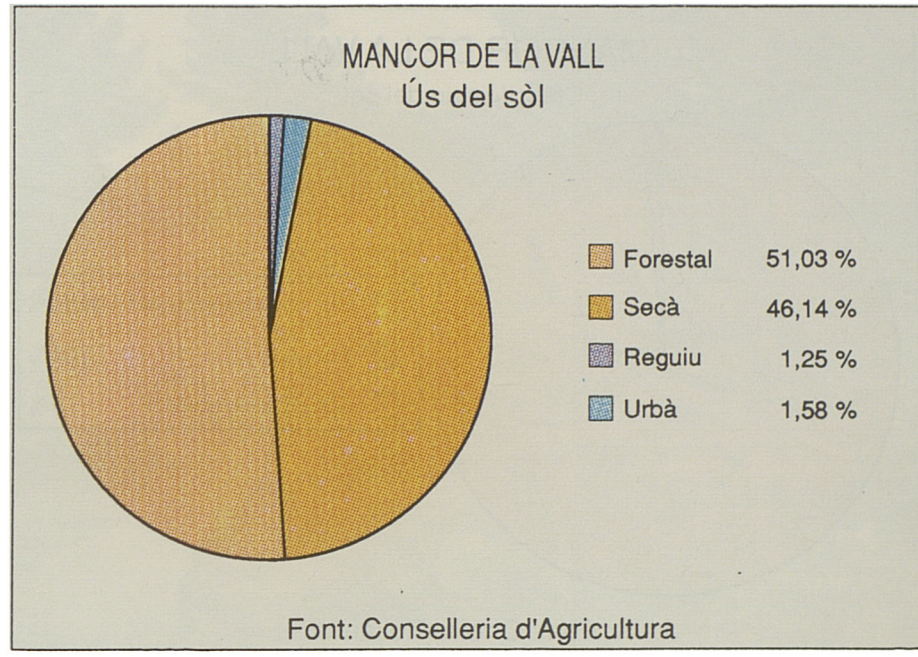

↑ Mancor de la Vall, vall de Massanella

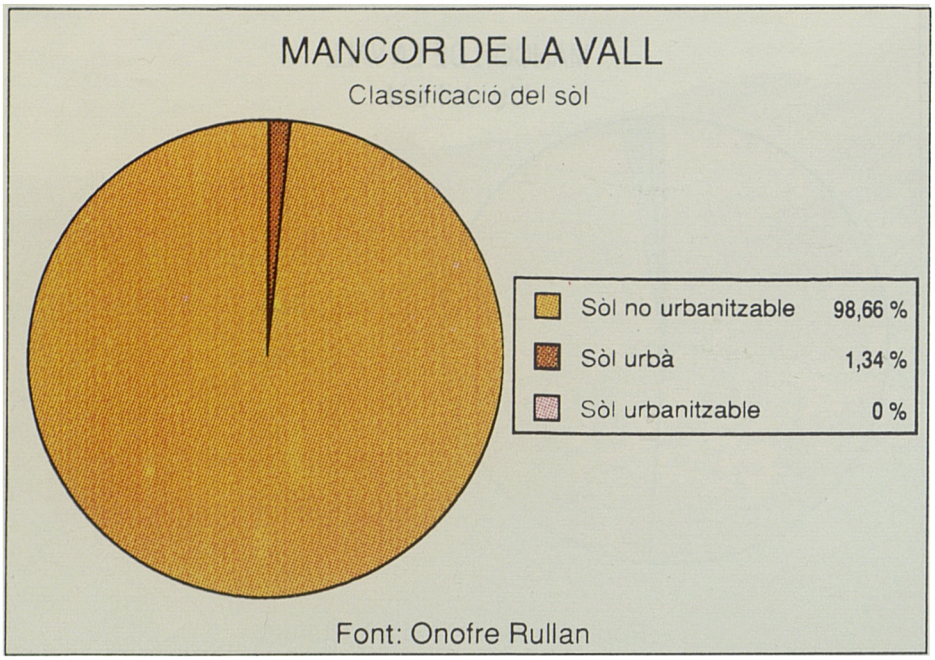

de les comunicacions amb la nova carretera Palma-Alcúdia i, sobretot, pel ferrocarril Palma-Inca (1875). Les sortides temporals del terme per exsecallar, fer carbó o per comerciar amb esplets d'oliva, a més de les mines de lignits dels termes pròxims i les de dins el terme, ca na Mirall i Conia, permeteren mantenir el nivell d'ocupació. Un sector que emigrà, amb caràcter estacional, temporal o definitiu, fou el dels carboners. Feia eixides estacionals als municipis d'Escorca, Llucmajor, Calvià, Bunyola i altres de Mallorca i a Peralada (Catalunya). Alguns emigraren a l'Uruguai, l'Argentina i Cuba, on treballaren el quebratxo i altres arbres americans amb tècniques carboneres de l'Illa. Després de la Primera Guerra Mundial, hi hagué també emigrants mancorins a França, on treballaren als comerços de fruita. Fins a 1930, el conjunt de la població de Mancor, malgrat l'emigració, es continuà incrementant. Passà de 1.164 h (1910) a 1.257 h (1920) i assolí el màxim amb 1.262 h (1930). Però, des de la fi del s XIX, l'emigració fora del terme havia frenat el procés. Els petits nuclis de Massanella i Biniarroi iniciaren la davallada. Biniarroi, el 1877, tenia 65 h, que ocupaven tretze cases. El 1888, havia davallat a 59 h i onze cases habitades. El descens continuava el 1901, en què el nucli es reduí a 29 h i nou cases ocupades. El 1920, es limitava ja a catorze i cinc cases habitades. El procés fou general a tots els llogarets del terme. Acabà (1969) amb el despoblament total de Biniarroi i Massanella. Els canvis demogràfics significaren també el trasbalsament de les velles famílies hegemòniques a Mancor des del s XVI. El 1893, els Abrí-Descatlar, en plena crisi econòmica, hagueren de vendre Massanella i les altres possessions que tenien en el terme. El 1929, s'extingí la família de Son Simó i el 1932, la de Turixant. Els Reus de Biniatzent i la família de Son Morro es desvincularen del poble. La desaparició de les velles famílies propietàries donà lloc a l'ascens de nous sectors mancorins que, a través de la propietat de la terra, el comerç, la indústria i diverses professions, assoliren l'hegemonia social i política del municipi. Després de 1930, la manca de feina dins el municipi determinà una emigració a altres indrets de Mallorca. S'inicià així un fort descens demogràfic. Els 1.262 h (1930) davallaren a 1.124 h (1940). Durant la postguerra, l'emigració prosseguí i la població baixà a 998 h (1950). En el context de l'economia derivada del turisme, el descens demogràfic prosseguí i els 826 h (1960) es reduïren a 820 h (1970). De fet, en el període 1960-80, es produïren a Mancor dos corrents demogràfics oposats. Mentre continuava un corrent d'emigració, la instal·lació de fàbriques de calçat a la vila el frenà amb l'oferta de llocs de treball i, finalment, acabà generant un petit moviment d'immigració. El 1980, s'inicià un lleuger ascens de la població, amb 832 h, que s'ha mantengut. El 1991, el municipi tenia 888 h. A part de l'emigració, un element decisiu de la decadència demogràfica fou un espectacular descens de la natalitat. Contràriament, la mortalitat infantil desaparegué. En el període 1901-20, uns deu nins menors de deu anys morien cada any. El 1924, el municipi registrà la mortalitat infantil més alta del s XX, amb 29 albats. En el període 1901-10, la mitjana de naixements fou de 45 anuals. El 1903, s'hi registrà la natalitat més forta del s XX, amb 54 naixements. En el període 1911-40, la natalitat es reduí a una mitjana de 30 anuals. El 1941-50, disminuí a devuit i, des de 1951, a dotze naixements, amb una tendència encara a reduir-se. L'economia i la societat de Mancor, al llarg del s XX, han sofert canvis profunds que n'han trasbalsat tota l'estructura tradicional. L'esfondrament demogràfic entre 1930 i 1970, amb una davallada de 1.262 h a 820, repre-

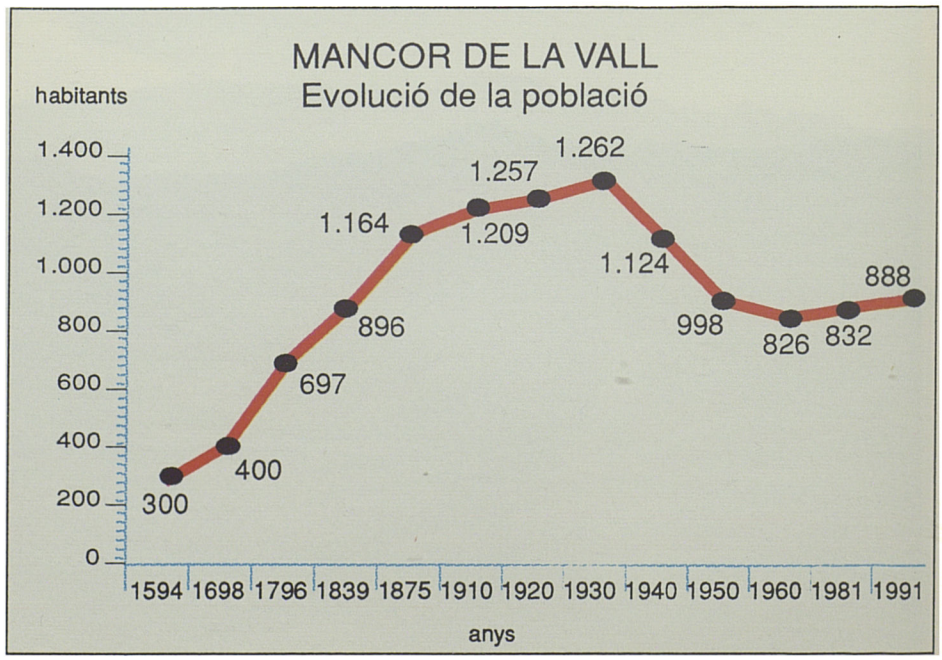

sentativa del 35%, n'és el signe més patent. L'economia mancorina, fins a l'inici del s XX, es fonamentà en la collita d'oliva, l'extracció de l'oli i l'elaboració de carbó, principalment d'alzina. El decenni de 1940-50, les dificultats alimentàries determinaren un increment espectacular del valor de l'oli. Però, el decenni de 1950-60, la normalització del mercat féu patent la crisi de l'economia tradicional. La introducció del petroli, del butà i d'altres combustibles feren desaparèixer les feines dels llenyaters i carboners. Els olivars esdevengueren poc rendibles quan els salaris de la indústria, la construcció i el turisme oferiren als mancorins treballs més ben remunerats. La gran nevada de 1956, amb una destrossa general dels olivars del terme, fou pràcticament el punt final i, al principi dels anys seixanta, arribaren a Mancor les darreres collidores d'oliva procedents del Pla. D'aleshores ençà, la crisi agrària s'ha accentuat. Al llarg de 1960-93, l'agricultura s'ha anat reduïnt a labors marginals, amb finalitats d'autoconsum o d'esplai. El fenomen de les segones residències té només una lleugera incidència a Mancor, tot i que mostra una tendència ascendent. Afecta principalment petites propietats de les terres planes, però, progressivament, s'ha introduït als vells nuclis de Biniarroi i Massanella. S'estén pels costers i turons que volten el nucli urbà i arriba a les zones altes del puig de Suro. Abans de la Guerra Civil (1936-39), un nombre important de dones acudia diàriament a Inca a treballar a la indústria tèxtil. Acabada la guerra, l'impuls del sector del calçat inquerí determinà que nombrosos mancorins acudissin també diàriament a Inca, fet que els familiaritzà amb els processos de fabricació i comercialització. El decenni de 1950-60, s'inicià la temptativa de dotar Mancor d'una indústria pròpia, amb el projecte d'una fàbrica que havia de dedicar-se a calçat i articles de ràfia. La primera fàbrica mancorina de calçat fou Madelva (1956). El conjunt de tallers i fàbriques de calçat a Mancor tengué una expansió ràpida. El període 1960-72, fou molt favorable per al sector. El 1975, hi havia set fàbriques de calçat amb una gran demanda de mà d'obra, la qual cosa féu que la població augmentàs. Però, des de 1973, el sector del calçat local experimentà una forta crisi (1973-80), amb pèrdua de llocs de treball, i es reinicià el fenomen d'emigració. El 1975, la producció de calçat a Mancor se situava en una mitjana de 150.000 parells anuals. El període 1980-86, significà una nova dinamització del sector. Però, des de 1986, retornaren les dificultats i alguns fabricants cessaren la seva activitat. El 1993, s'hi mantenen dos fabricants mitjans (Amer i Rexach) i dos petits (Mankor i Marma). Amer es dedica a la producció de calçat de qualitat, mitjançant un acord amb l'empresa Yanko, d'Inca, que li subministra el modelatge i li garanteix la comercialització. Els altres fabricants es dediquen a un calçat de qualitat mitjana. En conjunt, el sector ocupa uns 80 treballadors, més un nombre semblant de persones, sobretot dones, dedicades a tasques complementàries als pobles del voltant. La producció anual total se situa sobre els 60.000 parells, amb un valor d'uns 240 milions de pessetes. Un sector extingit és el de les activitats extractives. El 1952, amb la normalització comercial, tancà la mina de lignit de ca na Mirall, que havia reprès la seva activitat durant la postguerra, i la de Conia. En el terme, després de 1939, hi arribà a haver quatre pedreres. Una a Massanella, dedicada a la producció de grava. Dues, a l'àrea de ses Quarterades. Finalment, una a Conia, on treballaven 25 obrers. El 1993, no n'hi ha cap en actiu. El sec-

↑ Mancor de la Vall, pedrera de Conia

↓ Mancor de la Vall, Font Garrover

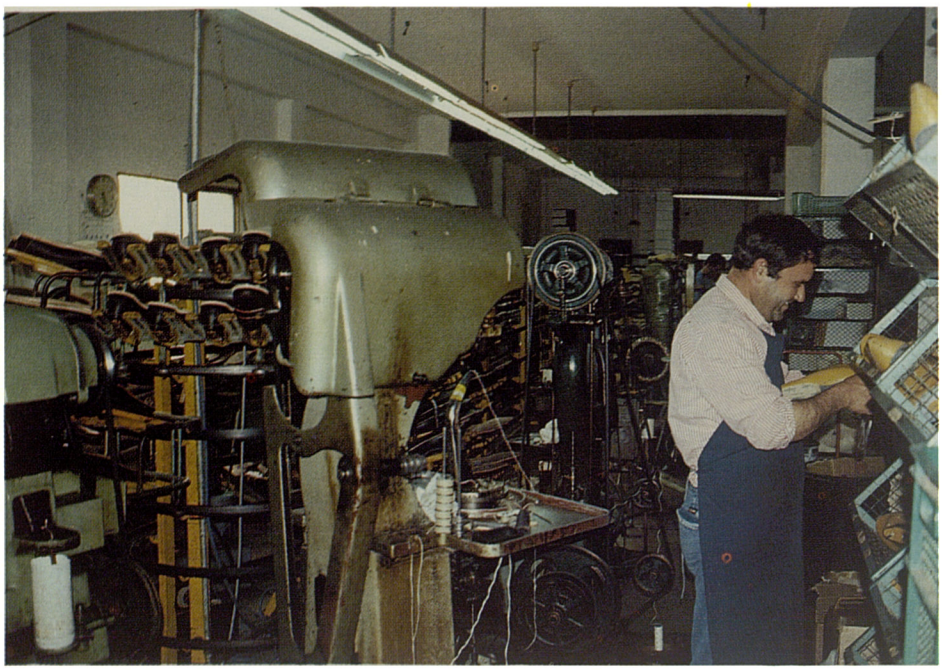

↑ Mancor de la Vall, fàbrica de calçat

tor de mines i pedreres encoratjà l'immigració des de la Península i unes quinze famílies peninsulars s'installaren a Mancor i hi restaren quan cessà l'activitat extractiva. La construcció, molt vinculada al turisme, ocupa uns 30 treballadors mancorins i compta amb dues empreses mitjanes i quatre de petites. Un cert nombre de mancorins treballa a Inca, en el sector de serveis, i altres a la fàbrica de ciment pòrtland, a Lloseta. El sector agrari és residual. Representen una aportació econòmica fonamental les nombroses pensions percebudes per un sector de la població, cada vegada més nombrós, a causa del fenomen general d'envelliment demogràfic que experimenta el municipi. El sector de petit comerç i restauració representa una part important de les activitats econòmiques. Hi ha el restaurant Turixant i els bars de cas Puput, can Bernat, es Forn, sa Bodegueta i can Guillem. El sector alimentari compta amb dues botigues de queviures, una carnisseria i un forn, sucursal d'una empresa inquera. Hi ha també un estanc i una merceria. Tot i que la indústria del calçat era l'ocupació generalitzada, la crisi del sector ha canviat l'orientació laboral dels mancorins, que es decanten cap a activitats terciàries.

Vida Social

El patrimoni històric fonamental de Mancor de la Vall és format per elements d'arquitectura senyorial i popular dels s XVII-XIX. Quant a deixes prehistòriques, hi ha les restes talaiòtiques des Clot des Diners, el reducte fortificat del puig de Son Boscà i el jaciment de la cova natural de Montaura. El llegat del període islàmic correspon a elements toponímics (Biniarroi, Biniatzent, Mancor i Massanella, entre d'altres) i a les fonts, amb el sistema de *qanat*, com la font de la Vila i la d'en Patró o de Biniatzent, entre d'altres. Els nuclis històrics, deshabitats, de Biniarroi i Massanella, combinen elements arquitectònics senyorials i populars. Han estat regulats per normes de protecció i se n'ha iniciat, parcialment, la reconstrucció i reocupació com a residències secundàries. A part de les del districte de *Massanella* (→), són importants les cases de les possessions de Biniatzent d'Alt, Biniatzent de Baix, sa Font Garrover, ses Cases Noves, can Macip, Son Nadal i Son Patró. Dins el nucli urbà de Mancor, hi ha els casals de Son Collell, Son Morro, Son Simó, Turixant, Son Tafona, can Pere Morro Simonet i can Xantis. Un dels elements més valuosos dels grans casals, de les possessions o del nucli urbà són les tafones, algunes conservades i altres desfetes per reformes sense esment. Dins l'arquitectura religiosa destaquen l'oratori de Santa Llúcia (s XIV), ocult per una edificació disforja, i l'església parroquial de Sant Joan Baptista, de Mancor (s XIX), projectada, en estil neoclàssic, per fra Miquel de Petra. Conté retaules barrocs procedents dels convents de Santa Margalida i de la Misericòrdia, de Palma. S'hi troba la tomba del senyor Jordi Abri-Descatlar, marquès del Palmer, obrada pel marbrista francès Desgrange. Hi ha estàtues de Miquel Torres i de Guillem Galmés, pintures de Salvador Torres i de Gabriel Fiol Bulich i un orgue d'Antoni Portell. Com a elements de la cultura popular són notables el pou Comú, nombroses fonts i abeuradors, els marges i galeres de pedra i, sobretot, l'obra de sa Canaleta de Massanella, projectada i dirigida (1750) per Montserrat Fontanet. Quant a la vida social, els mancorins són una collectivitat molt participativa que disposa, en relació a la seva feblesa demogràfica, d'una de les millors infraestructures de Mallorca. Gaudeix d'un bon sistema viari i d'un servei d'autocar de línia, diàriament, que l'enllaça amb Inca, on connecta amb el ferrocarril. Té una Unitat Sanitària Local, amb metge i auxiliar tècnic sanitari i també farmàcia. Compta amb una assistenta social. Té servei d'aigua potable i clavegueram i les aigües residuals, fins

CENS RAMADER
(caps)

Oví	1.303
Aviram	548
Porcí	535
Cabrum	51
Cavallí	7
Mular	3
Asiní	1

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàrees)

Oliveres	329
Garrovers	268
Ametlers	170
Tarongers	6
Figueres	2
Llimoneres	2
Pereres	2
Pomeres	2
Mandariners	1

ALTRES

Farratges	29
Civada	6
Hortalisses	4
Ordi	3
Blat	2
Llegums	1

↑ Mancor de la Vall, Casa de Cultura

ara (1993) abocades al torrent de Biniarroi, seran tractades a la depuradora en projecte. Quant al sistema educatiu, disposa de guarderia infantil i del centre escolar públic Montaura. L'ensenyament mitjà sol continuar-se a Inca. Els esports més populars són el bàsquet, el *futbito*, el tennis i, sobretot, el futbol, que compta amb el Club Esportiu Montaura, fundat el 1984, que juga (1993) a segona regional. Des de 1984, s'hi celebra, anualment, la Diada Esportiva. Des de 1979, amb el restabliment de la democràcia municipal, la vida cultural rebé una empenta notable. El municipi ha normalitzat el nomenclàtor de places, carrers i camins i ha iniciat la progressiva aplicació de la normalització de la llengua catalana. Ha finançat publicacions d'història local i dóna suport a la revista *Montaura*, apareguda el 1988. La Casa de Cultura (1989) ofereix un marc adient per a activitats molt diverses, com cursos de català, conferències, audicions musicals, cursets de cuina i d'altres. Han arrelat les celebracions anuals de la Marató Fotogràfica (1991) i de la Diada de Pintura (1992). L'Escola Municipal de Balls Mallorquins ha recobrat i popularitzat els balls tradicionals. El Grup d'Esplai s'Estel duu a terme una labor sostenguda de coneixement de la natura a través de l'excursionisme. Per una altra part, l'Ajuntament creà la biblioteca municipal (1982) i procedí a l'ordenament de l'arxiu municipal (1990). Un dels sectors més participatius és el col·lectiu dels pensionistes, que disposa d'un edifici com a Llar de la Tercera Edat, que és gestionat per l'Associació d'Amics de la Tercera Edat, fundada el 1990. El municipi celebra la festa patronal el dia de Sant Joan Baptista, el 24 de juny. Se celebra també la tradicional romeria a Santa Llúcia, que tenia lloc el dimarts de Pasqua fins que, des de 1991, fou traslladada al dilluns. Gaudeixen de gran ressò popular, també, les festes de Nadal, Pasqua, Sant Antoni Abat i la celebració dels carnavals. Es mantenen els homenatges a la vellesa. També són populars les festes dels quintos. Els canvis socials i econòmics experimentats, des de mitjan s XX, pels mancorins han imposat també noves formes d'ocupació de la vila. Nombroses cases de sa Vileta i dels carrers des Fang, de sa Costa i d'altres foren abandonades per noves construccions a les àrees modernes, urbanitzades des de 1965, de Turixant, es Colomer i, finalment, es Clos de Son Morro i s'Hort dit des Domenge. Contràriament, una petita colònia d'anglesos ocupà bona part de les cases abandonades i arrelà a la vila. El 1993, s'ha iniciat l'adquisició per europeus, alemanys sobretot, de propietats amb cases de valor històric, com ses Cases Noves, que són objecte d'acurades restauracions. Entre els personatges destacats de Mancor de la Vall figuren els cronistes Llorenç Coc —de Son Simó—, Antoni Coc —de Son Simó—, Bartomeu Amengual Reus —de Son Tafona—; els historiadors Bernádi Mateu Amengual —de Turixant— i Gabriel Fiol Mateu; l'escultor Pere Morro; el polític, lingüista i historiador Joan Josep Amengual Reus —de Son Tafona—; el polític Salvador Beltran Gralla —de Son Morro—, i el futbolista Antoni Morro —Xisquetó—. Han tengut una particular relació amb Mancor de la Vall, Francesc Reynés Martorell i la mestra Margalida Sintes Carbó -sa Mestra Vella-, impulsors de la independència del municipi; Antoni Bibiloni Pericàs, que introduí l'electricitat a Massanella i a Mancor, i el bisbe Bernat Nadal Crespí, que fou el primer vicari de Mancor i, accedit a l'episcopat, exercí una labor protectora del poble. (DF)

↓ Mancor de la Vall, la canaleta de Massanella

↑ *Port de Palma,* de Maties Mandilego

↑ Molí d'en Mandingo (Felanitx)

MANCORINS INDEPENDENTS Candidatura independent de caràcter nacionalista i progressista creada a Mancor de la Vall el 1991. Alguns dels candidats procedien d'Unió Mallorquina i altres del Partit Socialista de Mallorca i del Partit Socialista Obrer Espanyol. Va esser l'única candidatura que es va presentar a Mancor de la Vall a les eleccions municipals de 1991. Obtengué 464 vots i 7 regidors i fou elegit batle el seu cap de llista, Gabriel Pocoví Pou. (AM)

MANCORME ABIANARA Alqueria del terme de Felanitx. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1233. (M)

MANDARINER Vegeu *Taronger.*

MANDILEGO FELANI, MATIES (Palma 1919) Pintor. Estudià dibuix a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma, amb el pintor Pere Barceló. El 1947, féu la primera mostra d'aquarel·les i el 1984 la primera d'oli, ambdues a Palma. També ha exposat a Barcelona i Oxford. En les seves obres plasma el paisatge mallorquí, dins una tendència postimpressionista d'influència local. El 1950, amb el suport del Cercle de Belles Arts de Mallorca, fundà l'Agrupació d'Aquarel·listes de les Balears.

MANDILEGO SEBASTIAN, ANTONI (Palma 1958) Pintor. De formació autodidàctica. Des de 1976, ha exposat regularment a Palma. La seva obra s'inclou dins un postimpressionisme d'influència local.

MANDINGO, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Turtitx, cas Hereu, can Crestall i la Mola d'en Blai. ■ Al terme de Manacor, situada entre can Lluc, el torrent de na Llebrona, sa Marineta i sa Carroja Vella. (M)

↓ *Cala d'ensomni,* d'Antoni Mandilego

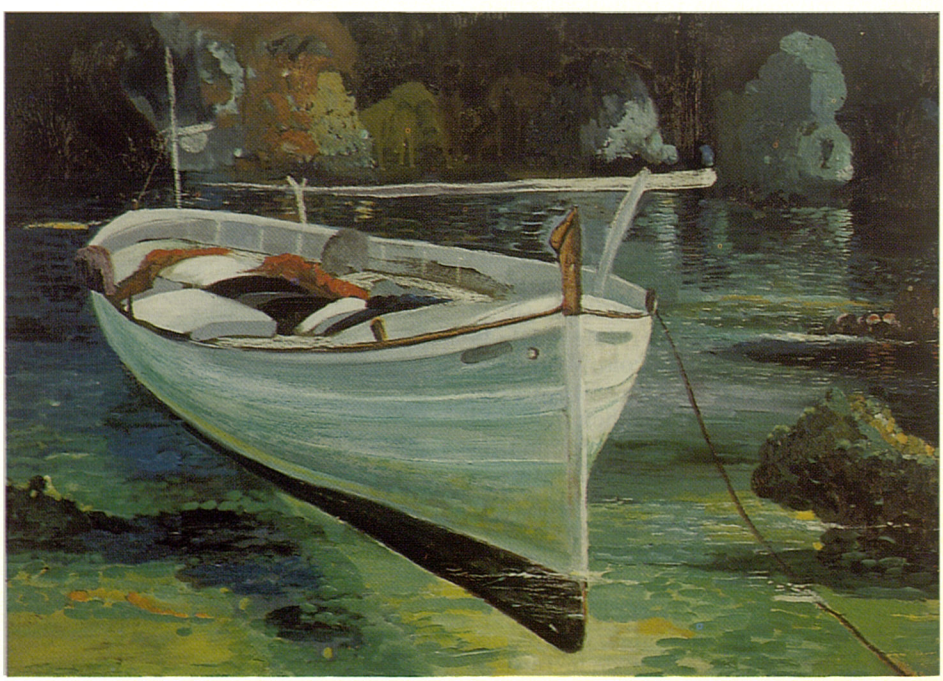

MANDINGO, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Felanitx, situat a la carretera de Porreres, entre can Marió i can Torres. La torre és de base quadrada. El portal és de marès i s'accedeix a la part superior mitjançant una escala de caragol interior. La coberta és de bigues de ciment i de corbades. Té una alçària de 6,90 m. (BRa)

MANDINS, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre

↑ Mandrava (Inca)

Son Pons, Son Montserrat, es Pontarró, Miner i Binificat. (M)

MANDÍVIA, CAN Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre cas Brau, Son Misericòrdia, Son Real i Son Pistola. (M)

MANDOIXA, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre can Buscaneta, sa Barrala Nova, Son Busqueret, Marina i ses Covetes. (M)

MANDRAVA Terrenys del terme d'Inca, situats entre Son Batle, Son Marimon, el camí de Biniamar, el nucli urbà d'Inca i el camí de Lloseta. El s XIII, formaven el rafal islàmic de Mandrava, dedicat al conreu de cereals, lleguminoses, hortalisses i plantes tèxtils. El s XV, s'havia dividit en petites i mitjanes propietats, totes denominades Mandrava i acompanyades de diversos determinatius. Com a lloc de reguiu, acomplia una funció bàsica en el proveïment de la vila d'Inca. El 1663, hi destacava Mandrava d'en Pons, rafal que confrontava amb el camí de Biniamar, el camí de Mancor de la Vall i el puig d'en Reure. Pertanyia a l'honor Cristòfol Pons de Mandrava i tenia la posada, amb un gran celler, a Inca, al carrer que anava del Mercat des Bous al Born. Era dedicat a olivar, conreu de cereals i hortalisses. Tenia la casa pairal al carrer de la Bandera, a la parròquia de Sant Miquel, de Palma. El 1702, hi destacava el rafalet Mandrava d'en Bennàsser, que pertanyia a Pere Joan Bennàsser Ferrer. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals i hortalisses. De 4 quarterades, confrontava amb el camí de Mancor de la Vall. Feia una renda anual de 15 lliures. El 1993, hi predomina la petita propietat amb nombroses residències secundàries. Donà nom al *torrent de Mandrava* (→). (DF)

MANDRAVA, TORRENT DE És denominat també torrent d'Inca. Neix al terme de Selva, al nord-est del nucli de Biniamar, dins la possessió de Son Bassa. Entra al terme d'Inca per les terres de Mandrava, de les quals pren el nom. Vorejava pel sud-oest el turó on s'ubicava el nucli històric de la vila d'Inca. Amb l'expansió del nucli urbà, entre els s XIX-XX, fou soterrat i canalitzat al llarg de la Gran Via de Colon. Recobra el seu curs descobert passada la carretera de Palma a Alcúdia i discorre sinuosament al llarg de la carretera d'Inca a Llubí. Rep, per l'esquerra, les aportacions dels torrentons i síquies que drenen la petita conca configurada pel Serral des Molins, el puig d'en Reure, el puig del Senyor Pere i la serra de Santa Magdalena. Per la dreta, rep les aigües de la depuradora d'Inca, que el converteixen en un cabal contaminat que afecta una extensa àrea entre Son Gual i Son Catiu. A Son Perelló rep, per l'esquerra, les aigües del comellar d'Infern. Dins el terme de Llubí, travessa les possessions de Caülls i Son Ramon. Al terme de Muro, prop de Son Sastre, desguassa al torrent de Vinagrella o de Muro. El 1990, les seves aigües afectaren la carretera d'Inca a Muro i enderrocaren el pont del ferrocarril. Per controlar-ne el cabal, el tram final fou canalitzat. Té uns 18 km de recorregut. (DF)

MÀNEGA, SA Terrenys del terme d'Escorca, situats entre Moncaira, el coll de Biniamar, es Cards Colers, s'Encletxar i la partió amb el terme de Fornalutx. (M)

↓ Torrent de Mandrava (Inca)

↑ Son Manenta (Manacor)

MANEGOT, HORT D'EN Al terme de Manacor, situat entre Son Ramon Vell, Bendrís Vell, Conies Gran i Son Rector. (M)

MANENT, JOAN BAPTISTA (Palma s XVII - 1762) Jurista. Estudià a la Universitat Lul·liana de Mallorca i es doctorà en dret canònic i civil. En morir Josep Laudes (1745), fou nomenat oïdor de la Reial Audiència de Mallorca, càrrec que ocupà fins a la seva mort. És autor de diverses al·legacions jurídiques, redactades en castellà.

MANENTA, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Rotana, sa Cova, Son Ramonet i es Rafalet Vell. (M)

MANENTA, SON Possessió del terme de Manacor, situada vora la carretera Manacor-Felanitx, entre Son Artigues, Son Rialles i Son Figuera. El 1644, era de l'Hospital General, del Regne de Mallorca. Tenia 40 quarterades de sementers. Feia una renda anual de 60 lliures. El 1675, pertanyia al notari Jeroni Manenta i de Casanova, de la família del qual prengué nom. Feia una renda anual de 35 lliures i 35 quarteres de blat. Fins al s XVII, apareix amb la denominació de Bosc de sa Granada. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a la ramaderia ovina. Tenia la casa pairal, dita les Cases Majors de can Manenta, als Quatre Cantons del Forn Cremat, a la parròquia de Sant Jaume, de Palma. (DF)

MANENTA I DE CASANOVA, JERONI (Aragó s XVII - Palma 1675) Notari. Fou escrivent del notari Pere Joan Gibert i accedí al notariat a Palma (1629). Es casà amb Aina Ripoll i esdevengué home de confiança de bona part dels cercles aristocràtics, mercantils i eclesiàstics de la Mallorca del s XVII. Féu una notable fortuna i tenia la casa pairal als Quatre Cantons del Forn Cremat, a la parròquia de Sant Jaume, de Palma, amb hort, celler i una col·lecció de pintura religiosa. A la mateixa parròquia, era titular de tres cases més i, el 1651, comprà a l'Hospital General la possessió dita es Bosc de sa Granada (Manacor), que passà a denominar-se Son Manenta. Tenia també la possessió de Son Duran (Sant Joan). Es féu bastir una tomba familiar a la capella de Sant Bernat, a la Seu de Mallorca. Deixà set protocols (1629-75). El seu llegat és fonamental per a l'estudi dels ciutadans militars, els mercaders, els descendents dels conversos i els apotecaris de l'època. Conté dades d'interès sobre els convents de la Misericòrdia, Sant Domingo, Sant Esperit i Santa Clara i sobre el col·legi de Monti-sion, de Palma. Fou el notari de l'Hospital General de Mallorca. Els seus béns foren inventariats pel notari Barceló (1675). (DF)

↓ Signatura de Jeroni Manenta

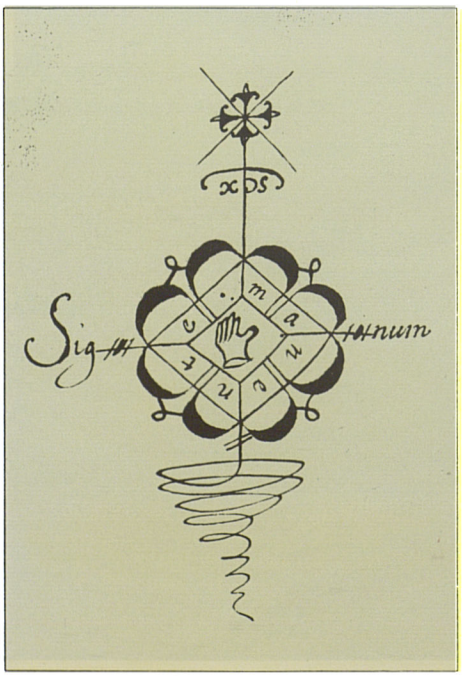

→ Joan Manent Victory

MANENT VICTORY, JOAN (Es Castell, Menorca 1879 - Alaior 1936) Polític. Dirigent republicà a Menorca, fou director del diari *La Voz de Menorca*. En proclamar-se la II República (1931), fou nomenat delegat del Govern a Menorca i, poc després, governador civil de les Balears, càrrec que conservà, amb una breu interrupció el 1933, fins al desembre de 1935. Dimití quan el Partit Republicà Radical va sortir del Govern. Fou substituït per Joaquín Garcia Cabrera.

MANERA, CAN Propietat rústica del terme de Santa Margalida, situada entre Son Corb, Sos Fullós, el torrent de na Borges i es Castellotots. Sorgí a la fi del s XIX, d'una segregació de la possessió de Son Serra de Marina. Tenia cases i 100 quarterades. El 1993, designa vuit propietats, cada una de les quals conserva la denominació primitiva. (AMa/M)

MANERA, MOLÍ DE SON Molí de vent, fariner, del terme de Montuïri.

↑ Son Manera (Montuïri)

Es troba a la possessió de Son Manera, que és situada al nord de la vila, entre es Figueral Vell, Son Pastor i ses Malloles. (BRa)

MANERA, RAFAL D'EN Al terme de Llucmajor. Es coneix l'existència d'aquest topònim per documentació datada el 1417. (M)

MANERA, SON Antiga possessió del terme de Montuïri, que confrontava amb el pou del Rei, el camí reial de Sineu i el camí de sa Comuna. Fins al principi del s XVII, fou denominada s'Ullastrar i, després, Son Manera de s'Ullastrar. El 1635, pertanyia al senyor Arnau Manera, ciutadà, de la família del qual prengué nom. Tenia cases, amb un retaule de santa Magdalena, celler i molí de sang. Era dedicada a vinya, conreu de cereals i lleguminoses. Tenia un morerar de fulla per alimentar els cucs de seda que es criaven a les cases, on es filava la seda amb torn. Hi havia guardes de 45 ovelles, quinze porcs i nombrós aviram. N'era pertinença el **rafal de Son Manera,** confrontat amb Son Manera, la pleta d'en Manera, Son Miró i Son Ripoll. Documentat el 1619, pertanyia a Bartomeu Miralles —des Rafal—. Tenia cases, amb molí de sang i celler. Era dedicat a vinya, figuerals, conreu de cereals i lleguminoses. Produïa vi blanc i negre, de qualitat, i raïms de taula. Tenia una petita guarda de porcs i aviram. La posada del rafal era al lloc del Pujol, dins la vila de Montuïri. El 1993, de la possessió, en deriven les propietats rústiques *Son Manera Gran* (→) i *Son Manera Petit* (→). ■ Antic rafal del terme de Palma, situat al camí de Llucmajor, davant la creu de Pedra Marbre. A la fi del s XVI, passà dels Llebrés als Manera, família de la qual prengué nom. Documentat el 1686, pertanyia al senyor Rafel Manera. Tenia cases, conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia un molí de vent, fariner, que feia una renda mensual de 40 sous. La casa pairal dels Manera era al carrer de mossèn Campfullós, davant el portal de Santa Eulàlia, de Palma. (DF)

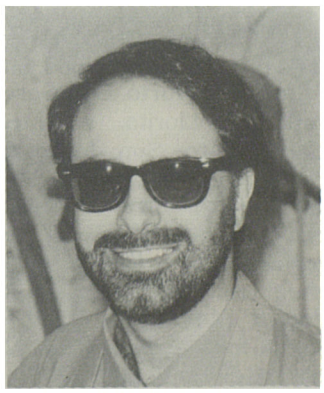

→ Carles Manera Erbina

MANERA ERBINA, CARLES (Palma 1957) Historiador. Es llicencià (1979) i doctorà (1987) en història per la Universitat de les Illes Balears —UIB—. És professor titular d'història i institucions econòmiques de la UIB des de 1987. És autor del llibre *Comerç i capital mercantil a Mallorca 1720-1800* (1988), resum de la seva tesi doctoral, on s'analitzen la connexió de Mallorca amb el mercat mundial i la formació de la burgesia comercial mallorquina el s XVIII. Ha publicat, a més, articles a revistes especialitzades, com *Estudis d'Història Agrària, Estudis d'Història Econòmica* i *Randa*. Amb Joana Maria Petrus ha coordinat el volum col·lectiu *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca* (1991). És membre fundador del Centre d'Estudis d'Història Industrial, del Grup d'Estudis d'Història Econòmica i de la revista *Estudis d'Història Econòmica*. El 1983, obtengué el premi Ciutat de Palma d'investigació. És col·laborador en temes d'història econòmica de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

→ Macià Manera Roscar

MANERA ROSCAR, MACIÀ (Montuïri 1962) Activista polític. Proper a Catalunya Lliure, el juliol de 1989 va esser detingut i acusat de pertànyer a Terra Lliure i de tinença d'explosius. Va esser tancat primer a la presó d'Alcalá-Meco (Madrid) i després a Lleida II. A Mallorca es creà el *Comitè de Defensa de Macià Manera*, que va convocar una manifestació, el desembre de 1989, per demanar-ne la llibertat. El gener de 1991, l'Audiència Nacional el condemnà a sis anys de presó. Va esser posat en llibertat condicional l'abril de 1992.

MANERA ROVIRA, JOAN (Irun,

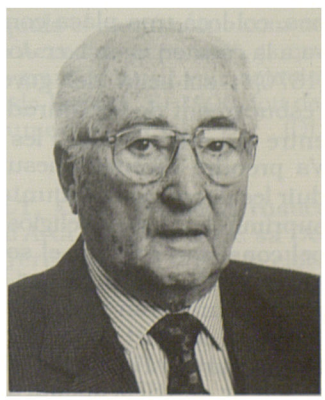

→ Joan Manera Rovira

País Basc 1904) Metge. Llicenciat en medicina per la Universitat de Barcelona (1930), s'especialitzà en tisiologia. Fou director dels dispensaris d'higiene social (1933-41), de l'antituberculós de Balears (1941-52) i del preventiu infantil (1952-65), de Palma, i de l'Hospital Joan March (1965-74), de Bunyola. Entre 1974 i 1978, fou president de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma i el 1989 en fou nomenat president d'honor.

← Miquel Manera Rovira

MANERA ROVIRA, MIQUEL (Palma 1910) Metge. Llicenciat (1933) en medicina per la Universitat de Barcelona, s'especialitzà en el sistema circulatori. Fou metge de la Casa del Socors, de Palma, i director del consell d'administració de l'Igualatori Mèdico-Col·legial —IMECO—. És membre numerari de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma (des de 1963). Ha publicat diversos articles a diferents revistes balears especialitzades.

MANERA SERRA, RAFEL (Palma 1829 - 1881) Polític. Es llicencià en medicina per la Universitat de Barcelona. Membre destacat del Partit Republicà Democràtic Federal de Balears, el juliol de 1869 fou nomenat batle de Palma. Durant el seu govern, va fer obrir dues escoles gratuïtes nocturnes, col·locà una placa commemorativa a la casa on va néixer Joanot Colom (1870) i sol·licità del govern central l'esbucament de les murades situades entre la porta del Mar i les drassanes. Va prendre diverses mesures per reduir les despeses de l'Ajuntament, com suprimir les festes religioses pagades pel consistori i reduir el sou dels funcionaris. Es preocupà per la higiene i projectà una gran via que havia d'unir la plaça de Cort amb el passeig des Born. Durant l'epidèmia de còlera de setembre de 1870, adoptà diverses mesures profilàctiques que foren considerades molt eficaces. Deixà la batlia el febrer de 1872. El març de 1873, va esser elegit comandant de la Milícia Voluntària Republicana. El maig d'aquell mateix any, fou elegit diputat del districte de Palma. Féu part de la maçoneria i fou membre destacat de la Lògia Reforma número 140, de Palma (1879). Posseïa accions a diverses societats mercantils. Se suïcidà a causa de la crisi de la borsa de 1880, que provocà la fallida de diverses societats de crèdit mallorquines. (AM)

↑ Rafel Manera Serra

MANESCAL, CAS Propietat rústica del terme de Campos, situada entre l'hort d'en Murtó, Son Cotxer, can Gomila i can Llorito. ■ Al terme de Manacor, entre Son Josep Vell, el puig Negre, can Brau i can Ullet. ■ Al terme de Petra, entre Son Maimó, Son Merlet, Calicant i Son Baró. ■ Al mateix terme, entre es Bessons Nou, sa Teulera, el pont des Gats i la font d'Albassalba. ■ Al terme de Selva, entre Auxella, la font d'en Blai, can Martí Gran i el puig de sa Bisbal. (M)

MANESCAL, MOLÍ DE CAS Molí fariner de vent, del terme de Sencelles, situat al camí de cas Canar. També és conegut com a molí d'en Ferrerol. La base és un habitatge de planta rectangular amb peu de murada i cintell a la part posterior. Té torre aterracada de morter i coronada de pedra vista. És documentat el 1789. (BRa)

↑ Molí de cas Manescal (Sencelles)

MANESCALA, CA SA Propietat rústica del terme de Vilafranca de Bonany, dita també *can Fred* (←). (M)

MANESCALET, CAS Propietat rústica del terme de Llubí, situada entre Son Ramon, Son Figuerola, cal Amo en Joan de ses Monges i can Menorc. (M)

MAÑES LARREA, LLÚCIA (Palma 1958) Judoka. El 1974, s'inicià en les competicions oficials de judo. Pertanyia a la categoria de pesos lleugers. Fou campiona d'Espanya en diverses ocasions (1978, 1980-82, 1984-85 i 1987). El 1987, es retirà de la competició.

→ Llúcia Mañes Larrea

MAÑES LARREA, PILAR (Palma 1966) Nedadora. El 1972, s'inicià en la pràctica de la natació. El 1981, en els campionats d'hivern d'Espanya celebrats a Barcelona, guanyà les proves de 400 i 800 m lliures. En els campionats d'estiu d'Espanya del mateix any, guanyà les competicions de 200, 400 i 800 m lliures. El 1986, es retirà de la competició.

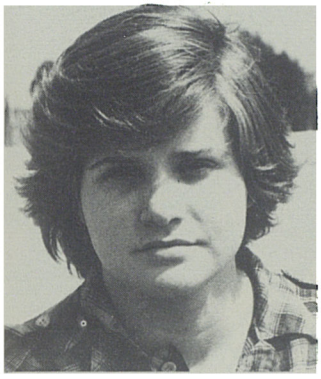

← Pilar Mañes Larrea

MANETA Vegeu *peu de rata*.

MANETA, MOLÍ DE CAN Molí de vent, fariner, del terme d'Inca. És situat al carrer dels Molins. Té torre, de pedra vista, i habitatge. Fa part del conjunt dels set molins del Serral. (BRa)

MANETA, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Sant Joan. És situat al puig d'en Ravella. Té una torre rebaixada, de pedra vista, sense habitatge. El 1993, està abandonat. (BRa)

↓ Molí d'en Maneta (Sant Joan)

→ Detall de can Maneu, actual edifici del bar Triquet (Palma)

MANEU, CAN Edifici d'estil modernista també conegut com a casa del bar Triquet. És situat a la cantonada del carrer del Sindicat i l'avinguda d'Alexandre Rosselló, de Palma. Fou projectat (1909) per l'arquitecte Gaspar Bennàssar Moner, com a habitatge plurifamiliar, a instàncies de l'industrial Joan Oliver Florit. La decoració floral de les finestres i capitells i el dinamisme, que a través dels arcs neo-romànics emmarca les obertures del darrer pis, recorda el *Grand Hôtel*. El gust neoàrab predomina en la torre, amb cúpula neoàrab, que culmina la finca i en la forma de les finestres del pati interior. Les decoracions vegetals i florals de les finestres i de la torre tenen un caràcter modernista, de gran originalitat. El dinamisme de les façanes és determinat per la manera distinta de resoldre la decoració, la forma i la disposició de les obertures, si bé es respecta la distribució simètrica d'ambdós frontis, en els quals el cantó actua com un element de nexe i de separació, ja que s'ha fet un grau de fusta, que soluciona la volta de l'edifici. El 1990, fou declarat monument nacional. (DL)

MANGOLT, CAN Propietat rústica del terme d'Artà, situada entre sa Devesa, Son Terrassa, can Polit i la clova d'en Frats. (M)

MANGOLT, SON Propietat rústica

del terme de Capdepera, situada entre ses Set Cases, sa Cablanca i Sos Sastres. (M)

MANIFEST Declaració anual que efectuaven els rectors de les parròquies en el Gran i General Consell sobre la recaptació de primícies i tasques. Malgrat que ja es duia a terme amb anterioritat, fou regulada per la pragmàtica d'Anglesola (1398) i confirmada en la de Sac i Sort (1447). Tenia l'objectiu de conèixer la producció anual de blat, perquè els jurats en poguessin regular la comercialització i evitar l'especulació i les dificultats del proveïment. Els jurats del Gran i General Consell també podien establir un manifest extraordinari d'urgència, que obligava a declarar el blat a tota persona que en posseïa. Si, a partir del manifest, la collita era insuficient, el governador general feia la declaració oficial de carestia, que suposava la prohibició d'exportar blat i la vigència del privilegi d'avituallaments. Apareix documentada fins al s XVI.

MÀNIGA, SA Possessió del terme de Lloseta, situada a la vall de s'Estorell. Confronta amb es Fideïcomís, s'Estorell, can Sec de Tofla i el torrent de s'Estorell o d'Almadrà. De 30 quarterades, té cases i es dedica a ametlerars, garroverars i oliverars i a ramaderia ovina. El nom deriva de la seva forma allargassada. També es troba documentada amb les denominacions de sa Màniga de can Ximarró i sa Màniga de can Racades. (DF)

MANIU, CAN Propietat rústica de Son Macià, al terme de Manacor, situada entre sa Vall, ses Comes, Son Banús i can Mascaró. ■ Al mateix terme, entre Son Ventura, Son Alegre So na Moixa i el torrent de la Marina. (M)

MANJARRÉS DE HEREDIA, PEDRO FERNANDO (Navarrete, La Rioja 1600 - Palma 1670) Bisbe de Mallorca (1660-70). Doctor en dret canònic i civil. Exercí el càrrec d'inquisidor a diversos llocs, com Sardenya. Fou conseller del tribunal de la suprema de la Inquisició. El seu episcopat fou polèmic, tengué algunes desavinences amb altres jurisdiccions, amb el virrei per qüestions de protocol i amb la Inquisició per la competència de la causa originada (1666) per Joan Dameto, familiar del Sant Ofici. Aquest ferí amb una espasa el seu gendre, Josep Vilallonga, a l'església de Sant Francesc. Per aquest motiu s'excomunicaren mútuament el bisbe i l'inquisidor. En la resolució d'aquest litigi hagué d'intervenir el Vaticà, que donà la raó al prelat, en una sentència de 1668. Un altre conflicte sorgí quan volgué fer una visita pastoral al monestir de Santa Clara, de Palma, però les religioses s'hi oposaren,

↑ Pedro Fernando Manjarrés de Heredia

al·ludint que depenien del provincial dels franciscans. Finalment, el bisbe hi entrà. Encara tengué un altre plet, amb Jaume Ballester, canonge i subcollector de la cambra apostòlica. Es preocupà per la reforma dels costums del poble i promulgà edictes en els quals corregia abusos existents en el clero i en els religiosos i religioses. Fou enterrat al cor de la Seu. (LlP)

↓ Sa Màniga (Lloseta)

MANNING, TIMOTHY (Ballingeary, Irlanda 1909 - Los Angeles 1989) Eclesiàstic. Ordenat de prevere (1934) a Los Angeles (EUA), es doctorà (1938) en dret canònic per la Universitat Pontifícia Gregoriana. És autor del panegíric de Juníper Serra *The Grey Ox* (1945), publicat a la New Catholic Encyclopaedia i reimprès posteriorment en diverses ocasions. El 1973, fou nomenat cardenal. (BF)

MANONA Alqueria del terme de Llubí. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1240. (M)

MANOTXA Alqueria del terme de Muro. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1240. (M)

MANQUAREL, MOLÍ DE Al terme

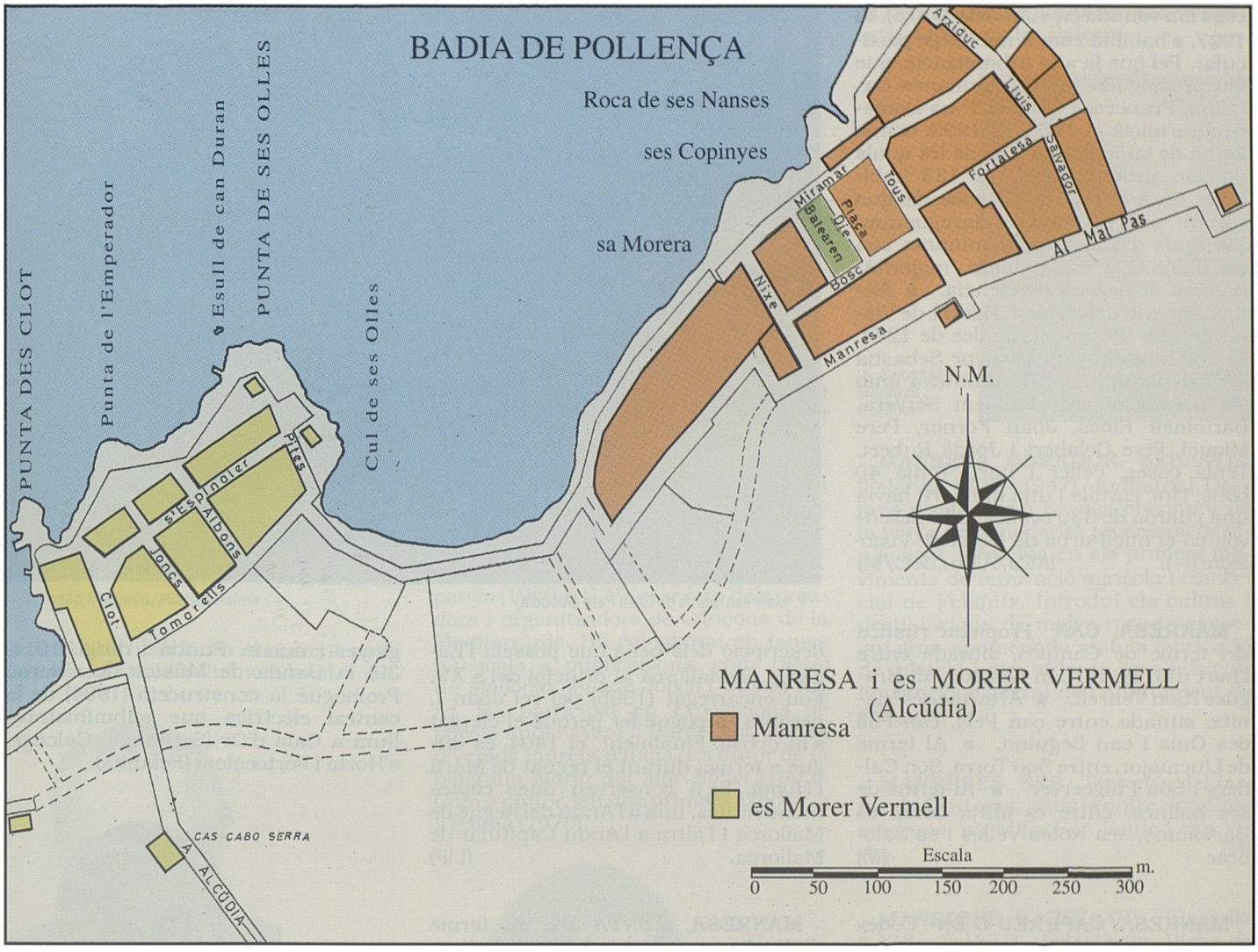

de Palma, citat en el *Llibre del Repartiment de Mallorca* de 1232. (M)

MANRESA Terrenys de la costa del terme d'Alcúdia, situats a la badia de Pollença, entre el Morer Vell i es Mal Pas. Donen nom a la punta, que es troba entre l'arenal de ses Copinyes i la punta Emperador i que, fins al s XVIII, fou denominada punta de sa Vall. Degueren prendre el nom d'un antic propietari de llinatge Manresa. Aquest cognom es documenta per primera vegada (1285) a la, aleshores, vila d'Alcúdia. Es Castell de Manresa o de Sant Pere és una bateria, que s'aixeca sobre un altell de 28 m d'alçària. El 1715, s'hi iniciaren les tasques d'anivellament del terreny, que foren manades per Josep A Rubí Boixadors, marquès de Rubí. El 1740, enllestides les obres de construcció, va esser artillada. El 1780, la fortificació era denominada el Fort de Sant Pere. Al començament del s XIX, estava abandonada, per la qual

↓ Castell de Manresa (Alcúdia)

cosa fou venuda en subhasta (1876). El 1927, s'habilità com a habitatge particular. Pel que fa a la urbanització, que fou promoguda per les germanes Catalina, Francesca i Isabel Tous Domenech, s'inicià el 1968. El 1993, ocupa 24 ha de superfície, 17,32 de les quals no són urbanitzables. Té 133 habitants de dret (1991). Disposa d'aigua corrent, però hi manca el clavegueram. Els tipus d'edificis predominants són els habitatges unifamiliars, majoritàriament de segona residència. ■ Antiga alqueria del terme de Lloret de Vistalegre. Es documentada des de 1244. El 1522, pertanyia al senyor Sebastià Armadans, ciutadà. Confrontava amb les possessions de Guillem Servera, Bartomeu Ribes, Joan Forner, Pere Miquel, Pere Gelabert i Jordà Rubert. Tenia cases, celler i hort. Tenia 40 bous, cinc cavalls i una mula. Hi havia una guarda de 330 ovelles. S'hi desenvolupà el nucli urbà de *Lloret de Vistalegre* (←). (ACo/AMa/BeC/M)

↑ Manresa, punta de Sant Pere (Alcúdia)

MANRESA, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre l'hort d'en Parra, can Llorito, can Bragues i Son Venrell. ■ Al terme de Felanitx, situada entre can Pèls, can Poll des Oms i can Seguina. ■ Al terme de Llucmajor, entre Son Torra, Son Calders i Son Puigcerver. ■ Al terme de ses Salines, entre es Mitjà Gran, es Bartomins, ses Rotes Velles i es Salobrar. (M)

MANRESA, CAPBREU D'EN Còdex elaborat per Pere Manresa. Conté una descripció dels béns que posseïa l'Església de Mallorca al principi del s XV. Fou encarregat (1395) pel rei Joan I, però no es pogué fer perquè el clergat s'hi oposà. Finalment, el 1404, es dugué a terme, durant el regnat de Martí l'*Humà*. Se'n conserven dues còpies manuscrites, una a l'Arxiu del Regne de Mallorca i l'altra a l'Arxiu Capitular de Mallorca. (LlP)

↓ Capbreu d'en Manresa (ARM)

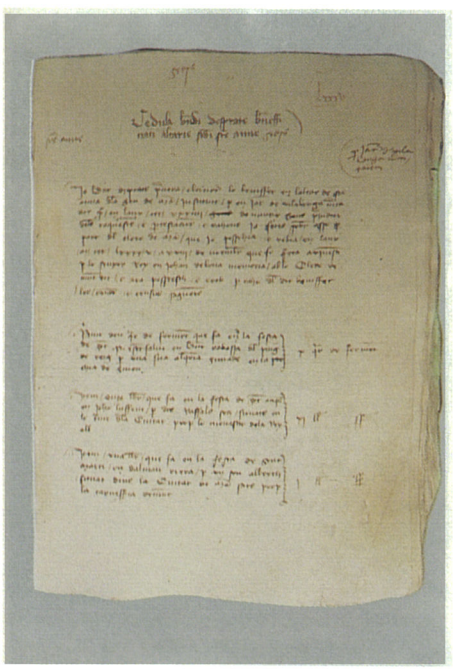

MANRESA, PUNTA DE Al terme d'Alcúdia, situada a la badia de Pollença, entre l'arenal de ses Copinyes i el Morer Vermell. (M)

MANRESA, SON Antiga possessió del terme de Sant Joan. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1578. (M)

→ Jaume Manresa Adrover

MANRESA ADROVER, JAUME (S'Horta, Felanitx 1887 - 1957) Enginyer i músic. Fundà i dirigí (1914-39) la Banda de Música de s'Horta. Promogué la construcció (1934) de la central elèctrica que subministrava llum a Cala d'Or (Santanyí), Calonge, s'Horta i Portocolom (Felanitx).

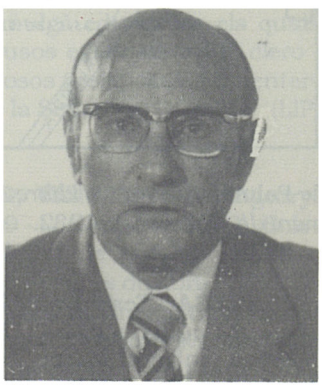

→ Andreu Manresa Andreu

MANRESA ANDREU, ANDREU (Felanitx 1919) Polític. Fou batle de Felanitx (1972-79). Durant el seu govern, es millorà la xarxa de camins rurals i el sanejament d'aigües i es modernitzà la Casa Hospital. Fou diputat provincial (1974-79) i conseller insular de Mallorca (1979-83), per la Unió de Centre Democràtic.

MANRESA CLAR, JOSEP (Llucmajor 1938) Pintor. Estudià pintura a Llucmajor, Palma, Barcelona i Brussel·les. El 1966, féu la primera exposició individual a Palma. Posteriorment, ha exposat a diferents indrets de les Balears, de la Península i a Nova York. La

↑ Josep Manresa, *Port de Palma*

seva obra s'inscriu en el corrent postimpressionista d'influència local.

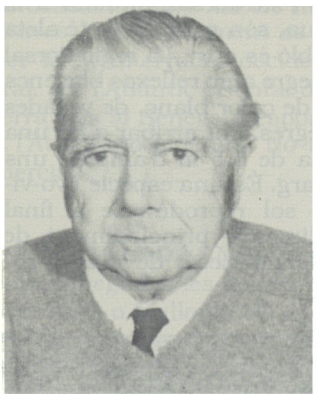

← Miquel Manresa Gomila

MANRESA GOMILA, MIQUEL —PERLOIA— (Felanitx 1900 - 1987) Músic i escriptor. Fou director de l'Orfeó Auli (1927-30) i de les orquestrines Mediterrani Jazz (1933-36) i Virgínia (1950-52). Compongué diverses obres per a banda, orquestra, guitarra i coral. Com a escriptor, publicà *Versos. Poesia Mallorquina. Llibre I* (1978), *Versos. Poesia Mallorquina. Llibre II* (1979), *Costums Mallorquines. Estampes de Felanitx* (1980) i *Embats de forania. Versos. Poesia Mallorquina. Llibre III* (1981). (CM)

MANRESA MARTORELL, JOAN (Felanitx 1942) Escriptor. És autor dels llibres de poesia *L'hostal de l'equilibri últim* (1961), *Res no hauré fet* (1972), *Una creu en blanc, una cara buida i el cos cansat de dinou anys* (1976), *Menjar-se les prunes amb la pell* (1980) i del relat *Primer banyador blau mari* (1973). El 1964, guanyà el premi Ciutat de Palma de poesia amb *Un, algunes vegades*. Especialista en música mediterrània, ha publicat *25 anys de nova cançó a Mallorca* (1987) i ha dirigit el programa radiofònic *Àrea Mediterrània*, a Ràdio 4 - Ràdio Nacional d'Espanya (1989-91). Va esser un dels creadors i organitzadors de Cançons de la Mediterrània. Ha col·laborat en temes musicals a publicacions, com *Diario de Mallorca*, *Mundo Joven* i *Última Hora*. Ha participat en exposicions de poesia audiovisual a Barcelona, Paris i diversos indrets d'Itàlia. És autor de la biografia *Maria del Mar Bonet* (1993). Com a pintor, féu una primera exposició a Palma (1975).

← Joan Manresa Martorell

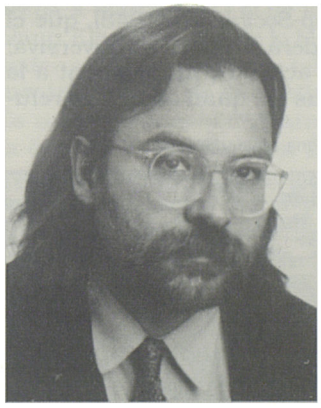

← Andreu Manresa Montserrat

MANRESA MONTSERRAT, ANDREU (Felanitx 1955) Periodista. Es llicencià en ciències de la informació per la Universitat Autònoma de Barcelona. Dedicat al periodisme des de 1973, ha estat redactor de *Cort*, *Baleares* i *Diario de Mallorca*, i director de Ràdio Nacional d'Espanya a les Illes Balears (1986-87) i a Catalunya (1987-90). Fou cap de premsa del Consell General Interinsular (1979-83) i del Govern Balear (1983). Compilà els textos de Joan Estelrich reunits a *Obres essencials (De Mallorca a Europa)* (1987). És coautor, amb Rafael Caballero, d'*El rei i Mallorca* (1987). Des de 1990, és redactor delegat d'*El País* a les Balears.

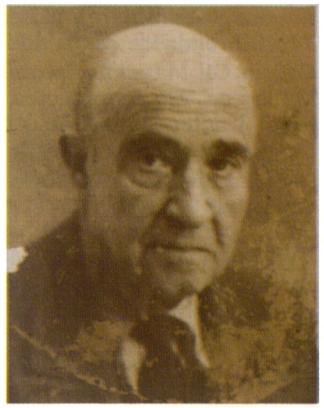

→ Sebastià Manresa Obrador

MANRESA OBRADOR, SEBASTIÀ (Felanitx 1877 - 1947) Industrial. Després d'estudiar a França el conreu de la vinya i els moderns processos de vinificació, participà en els primers moviments de renovació agrícola i comercial de Felanitx. Introduí els cultius i destil·lacions de malva-rosa i aconseguí gran anomenada amb la fabricació de mistela i aiguardents secs i dolços. Fou regidor liberal de l'Ajuntament de Felanitx.

MANRESES, SES Terrenys del terme de Santanyí, situats entre Son Cosme Pons, na Milà, Son Paulo i can Vives. (M)

MANRIQUE, GARCÍA GIL (Castella s XVI - ? 1651) Eclesiàstic. Bisbe de Barcelona (1632-51). El 1640, iniciada la revolta catalana, es negà a fugir de Barcelona. Després de l'assassinat del comte de Santa Coloma i de la mort del duc de Cardona, fou nomenat lloctinent general de Catalunya (1640-41), en una temptativa d'apaivagar els catalans a l'inici de la Guerra dels Segadors (1640-52). El 1640, nomenà l'inquisidor de Mallorca Francisco Gregorio procurador de la Mesa Episcopal de Barcelona en el regne de Mallorca. El 1642, la separació de Catalunya, que s'aproximà a França, determinà que fos expulsat de la seu barcelonina, que restà vacant, de fet, fins a 1656. El 1643, des de Pobo (Castella), donà en arrendament per tres anys (1643-46) al mercader mallorquí Antoni Vallès tots els censos, delmes, tasques, censals, morabetins, rèdits i altres drets que la Mesa tenia a Mallorca. D'acord amb el contracte, l'arrendatari abonà els salaris del jutge, advocat i procuradors de la Cúria del Parlatge; mantengué set cavalls armats amb carrabines per a la defensa de la zona d'Andratx; remeté al bisbe, anualment, 100 quartans d'o-

li, dotze barrals d'aigua de murta, dos quintars de formatge i mig quintar de tàperes menudes envinagrades i li abonà, en total, la quantiosa suma de 74.400 reials de plata doble. El 1646, García Gil Manrique passà a residir a Mallorca. Els contractes d'arrendament i actes de rendició de comptes, que recolliren els notaris Joan Ferrà (1643) i Jeroni Manenta (1646), són d'un gran interès històric per a l'estudi de les càrregues que suportaven, el s XVII, els territoris de Mallorca que en el repartiment corresponguereu a la part del bisbe de Barcelona. (DF)

MANS, SES Antic rafal del terme de Palma, que confrontava amb el camí de ses Mans, el de Puigpunyent, Son Sureda, Son Mas i el camí de Calvià. El 1639, hi havia el molí de vent, fariner, denominat **molí de ses Mans**, que pertanyia al conrador Guillem Salvà i feia una renda anual de 30 lliures. El 1655, pertanyia a l'honor Joan Maria Murta, mercader. De 10 quarterades, tenia cases i era dedicat a vinya, conreu de cereals i lleguminoses. La casa pairal dels Murta era al carrer de Sant Jaume, de Palma, i confrontava amb can Cotoner i la travessa que anava del carrer del Forn Cremat al del Sepulcre. (DF)

← Carl Mansker

MANSKER, CARL (Los Angeles 1935) Pianista i compositor. Es llicencià en música a la Universitat de Califòrnia. Posteriorment, amplià estudis de piano a Munic. Ha fet concerts a Alemanya, Gran Bretanya i Turquia. Des de 1965, alterna la residència entre Deià i Munic. Compongué, per al Festival Internacional de Deià, l'òpera *El bon senyor Karnak* (1988), en versió catalana de Josep Maria Llompart sobre un text de Jakov Lind, i *Primera Simfonia* (1990). (CM)

MANSO, RAFAEL (Villamayor de Campos, Castella-Lleó 1796 - Zamora 1862) Bisbe de Mallorca (1847-51). Fou catedràtic de la Universitat de Salamanca i canonge tresorer d'aquella diòcesi. El 1847, fou nomenat bisbe de Mallorca, seu vacant des de la mort (1842) del seu antecessor Antonio Pérez de Hirias. Al principi de 1851, fou preconitzat bisbe de Zamora, diòcesi que regí fins a la seva mort. Durant els tres anys del seu episcopat a Mallorca, mantengué una polèmica amb Jeroni Bibiloni arran de la publicació de l'obra *Cristiano-Socialistas* (1848), que el bisbe considerà errònia i subversiva; adoptà una actitud d'apropament a la figura de Pius IX, quan aquest es refugià (1848) a Gaeta (Itàlia); envià un informe al Papa (1849) sobre la devoció a la Immaculada Concepció a Mallorca, com a preparació a la declaració del dogma, i prengué, sense èxit, mesures destinades a acabar amb la discriminació dels xuetes a Mallorca. Mantengué una actitud recelosa davant el liberalisme i la revolució. (LIP/PF)

↑ Rafael Manso

MANSONA, SO NA Terrenys del terme de Palma. Foren convertits en pistes d'aterratge de l'aeroport. Eren situats entre es Palmer i les possessions de Son Alegre, Son Vidal i Son Vic, també desaparegudes. Hi ha les restes del poblat talaiòtic del mateix nom. (M)

MANTA (*Mobula Mobular*, Bonnaterre 1788) Peix de la família dels mobúlids, de l'ordre dels raïformes. Té el cos en forma de disc romboïdal, molt més ample que llarg, amb la vora anterior convexa i la posterior còncava. En el centre, hi destaca el cap amb els ulls laterals i subovals. Té unes obertures branquials àmplies. Les aletes pectorals són cefàliques en forma de sanefa; les ventrals i la dorsal, situada a la base de la cua, són petites. No té aleta caudal. El fibló és curt. La regió dorsal és de color negre amb reflexos blavencs i la ventral, de color blanc, de vegades té taques negres. Pot arribar a fer una talla màxima de 5,5 m d'ample i uns 3,75 m de llarg. És una espècie ovo-vivípara, que sol reproduir-se a final d'estiu. S'alimenta principalment de crustacis plànctònics i de peixos pe-

↓ So na Mansona, restes del poblat talaiòtic

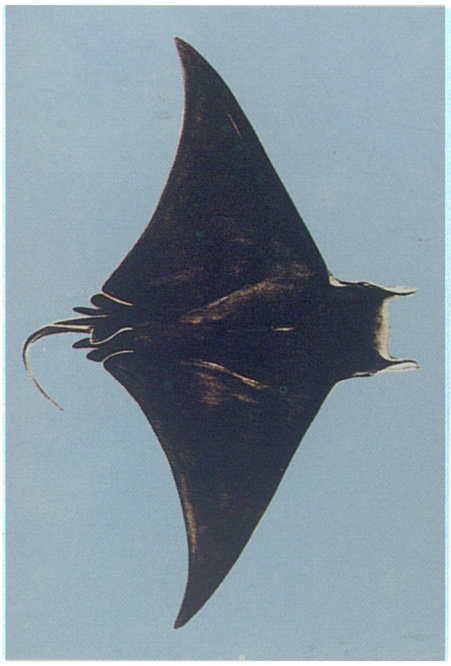

↑ Manta (*Mobula Mobular*, Bonnaterre 1788)

↑ Molí d'en Manuel (Felanitx)

tits. És pelàgica, pot reunir-se en petits grups i acostar-se periòdicament a la costa. No es pesca més que de manera ocasional amb xarxes fines i almadraves. Geogràficament es distribueix per la Mediterrània occidental i central, per l'Atlàntic oriental des d'Anglaterra fins al Senegal i esporàdicament a l'Atlàntic occidental. No té valor comercial. (MM)

MANTELLADA Nom amb el qual eren conegudes les terceroles o beates agustines a Mallorca els s XVII i XVIII. S'utilitzava, també, per a designar la monja que havia rebut, en la professió religiosa, el vel negre i la capa.

MANTELLINA *(Gymnura altavela*, Linné 1758) Dita també **vela llatina.** Peix de la família dels *Dasyatidae*. Té el cos en forma de disc romboïdal, molt ampli, gairebé el doble d'ample que de llarg. Les vores anteriors són lleugerament sinuoses. Les posteriors són quasi rectilínies. El cap no es destaca de la vora del disc. Les aletes pectorals són molt desenvolupades. La cua és curta i té al mig una espina molt forta. El color de la regió dorsal del disc és entre gris arena a marró fosc i el de la ventral és blanc. Els exemplars de la Mediterrània poden arribar a fer 1 m de talla màxima, mentre que els de l'Atlàntic uns 4 m. És una espècie ovo-vivípara. S'alimenta de peixos i cefalòpodes. És bentònic i viu en les aigües pròximes a la costa, sobre fons d'arena, des de pocs metres fins a un màxim de 50. Neda veloçment. Es pesca amb arts d'arrossegament, amb tremall i palangre de fons. Es troba per tota la Mediterrània, sobre tot a l'àrea meridional, a l'Atlàntic occidental des de Massachusetts fins a Ghana. Comercialment no té interès. (MM)

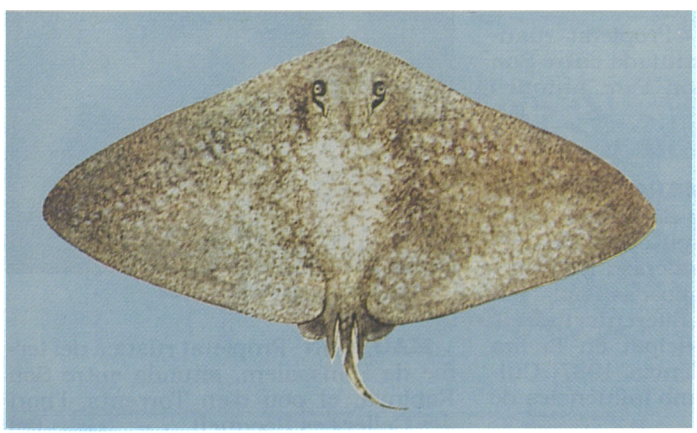

← Mantellina *(Gymnura altavela*, Linné 1758)

MANTELLINA, SA Indret de la costa del terme d'Alcúdia, situat entre cala Solana i el cap des Pinar. (M)

MANUEL, CAN Terrenys del terme de Bunyola, situats entre la possessió de Barcelona, Son Roca, Son Serra i la vila. ■ Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Negre, Son Dimoni, Son Sales i cas Coix. (M)

MANUEL, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Felanitx. És situat a cas Concos. Construït el s XVIII, la base és un habitatge. (BRa)

MANUEL, SON Propietat rústica del terme de Palma, situada entre Son Garcies, Son Canut, el camí de Son Fangos i el nucli urbà del Coll d'en Rabassa. (M)

MANUELLS, CALÓ DES A la costa del terme de Felanitx, situat entre cala Marçal i la bocana de Portocolom. (M)

MANUEL MARIÀ DE MALLORCA (Palma 1761-1793) Religiós. El 1777, professà com a religiós caputxí. Estudià retòrica, filosofia i teologia a la Universitat Literària de Mallorca. És autor de *Sermón de la Beata Catalina*

↓ Sermó imprès de Manuel Marià de Mallorca (1792) (BBM)

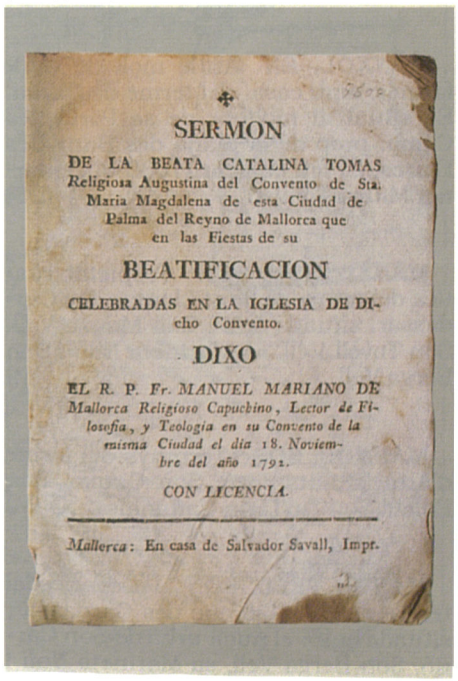

SERMON

DE LA BEATA CATALINA TOMAS Religiosa Augustina del Convento de Sta. Maria Magdalena de esta Ciudad de Palma del Reyno de Mallorca que en las Fiestas de su

BEATIFICACION

CELEBRADAS EN LA IGLESIA DE DICHO Convento.

DIXO

EL R. P. Fr. MANUEL MARIANO DE Mallorca Religioso Capuchino, Lector de Filosofia, y Teologia en su Convento de la misma Ciudad el dia 18. Noviembre del año 1792.

CON LICENCIA.

Mallorca: En casa de Salvador Savall, Impr.

↑ Cas Manxes (Manacor)

↑ Antonio Manzanares, *Sense Títol*

Tomás (1792) i d'*Oratorio sacro de las lágrimas de Santa Mónica* (1792).

MANXES, CAS Terrenys del terme de Manacor, situats entre el morro Morret, Son Brau, Son Sureda i Son Quint. (M)

MANXO, PUIG DE SON De 141 m d'alçària, fa part de les serres de Llevant. Es troba al terme de Sant Llorenç des Cardassar, entre el puig de Son Tovell i el nucli urbà de Son Carrió. (M)

MÀNXOL, EN Antic molí de vent, fariner, amb casa, del terme de Palma. És situat al molinar de sa Porta des Camp, prop de la platja des Bany des Frares. El féu edificar (1689-90) el forner Mateu Tomàs. (DF)

MANXO NOU, SON Propietat rústica del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre Son Manxo Vell, Son Tovell Vell, sa Marineta Nou i Son Berga Vell. (M)

MANXOS, SOS Terrenys del terme d'Artà, situats entre Son Gauxa, Son Baleu, Son Tiu i Son Caminals. (M)

MANXO VELL, SON Possessió del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre el nucli urbà de Son Carrió, Son Berga Vell, sa Marineta Nou i Son Tovell Vell. S'hi documenta una cova articifial prehistòrica anomenada cova des Fum. (M)

MANYES, SON Propietat rústica del terme d'Alaró, situada entre Son Poncet, Son Borràs, la mola de sa Bastida i el clot des Guix. ■ Al terme de Consell, situada entre Son Lluc i Son Jordi, vora l'estació del tren. (M)

MANYO, SON Antic rafal del terme de sa Pobla, que confrontava amb Talapi, can Olesa i terres comunals. Documentat el 1738, pertanyia a Rafel Serra —Manyo—, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i es dedicava al conreu de cereals. Hi havia una guarda de 22 ovelles i 12 porcs. El 1993, designa una propietat rústica situada entre Son Busca, Son Cebrià, Talapi i can Mostel. (DF)

MANYOLES, CAN Propietat rústica del terme d'Alaró, situada entre Son Llabià, Son Frau, Son Pere Antoni i Son Garau Petit. (M)

MANZANARES AMARO, ANTONIO (Guadálmez, Castella-la Manxa 1947) Pintor. De formació autodidàctica. El 1983, fixà la seva residència a Mallorca. Ha exposat a Campos, sa Pobla, Pollença (1989-90) i a diferents indrets d'Alemanya. Ha participat en la fira d'art INTERARTE (València, 1987). Cultiva el paisatgisme, amb influències de l'impressionisme.

MANZANARES AMARO, JULIÁN (Guadálmez, Castella-la Manxa 1952) Pintor. De formació autodidàctica. El 1979, s'establí a Mallorca. Des de 1982, ha exposat a sa Pobla, Inca, Pollença, Sineu i Son Servera. Participà en la fira internacional d'Art Contemporani —ARCO— (Madrid, 1987). La seva obra revela influències fauvistes.

↑ Julián Manzanares, *Sense Títol*

MAÓ, CAN Propietat rústica del terme de Binissalem, situada entre Son Rapinya, el pou d'en Torrents, l'hort des Celler i es Rasquell. (M)

↑ Son Maó (Andratx)

MAÓ, SON Terrenys del terme d'Andratx, situats entre Son Moner, Son Mas, el puig de Garrafa i el nucli urbà. (M)

MAONÈS, CAS Propietat rústica del terme de Palma, situada entre l'antic hostal de sa Creu, el comellar d'en Torre, la punta de can Bolero i can Porreres. (M)

MAONÈS, CAS Cafè i establiment hoteler de Palma, situat a la plaça Major. Fou construït el decenni de 1920 i allotjà sobretot viatjants de comerç. Fou popular com a lloc de reunió i de mercat abstracte entre venedors i compradors, pagesos, contrabandistes, senyors i amos de possessió i periodistes. Devers 1975, desaparegué. Rafel Bauzà i Bauzà en fou el darrer propietari.

MAPA DE MALLORCA Representació gràfica de l'illa de Mallorca feta

↓ Mapa de Mallorca, de Vicenç Mut (1683)

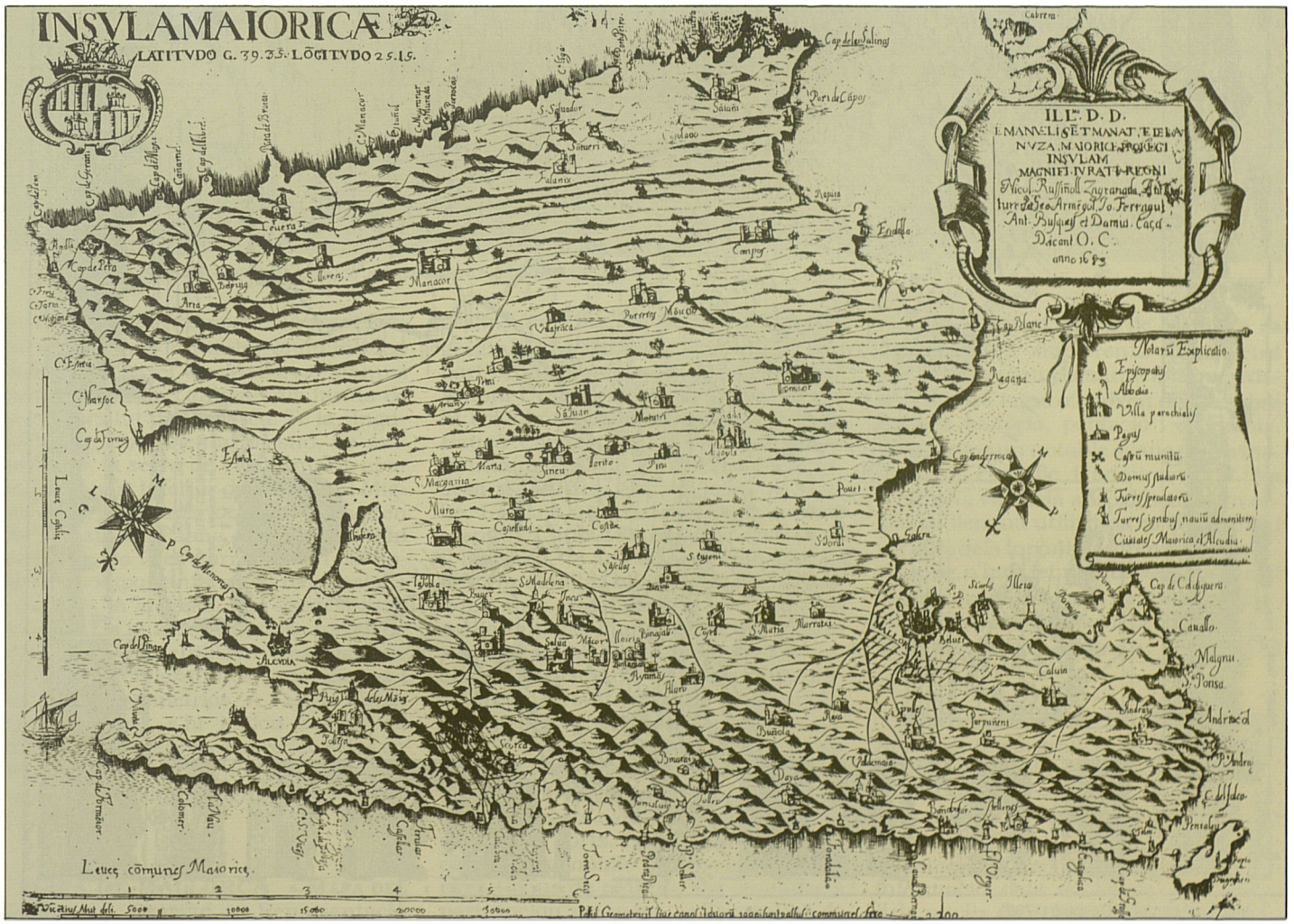

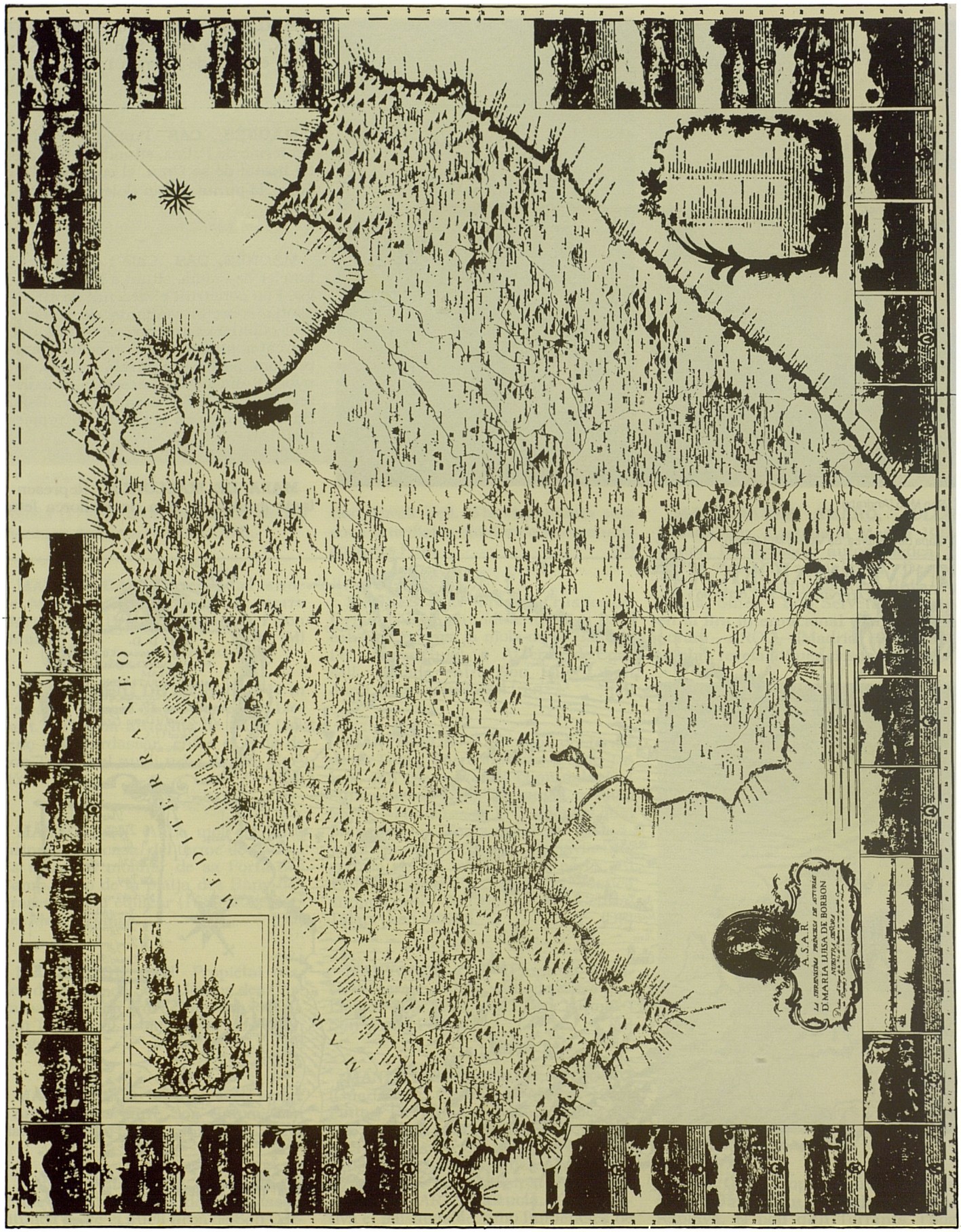

↑ Mapa del cardenal Despuig (1785)

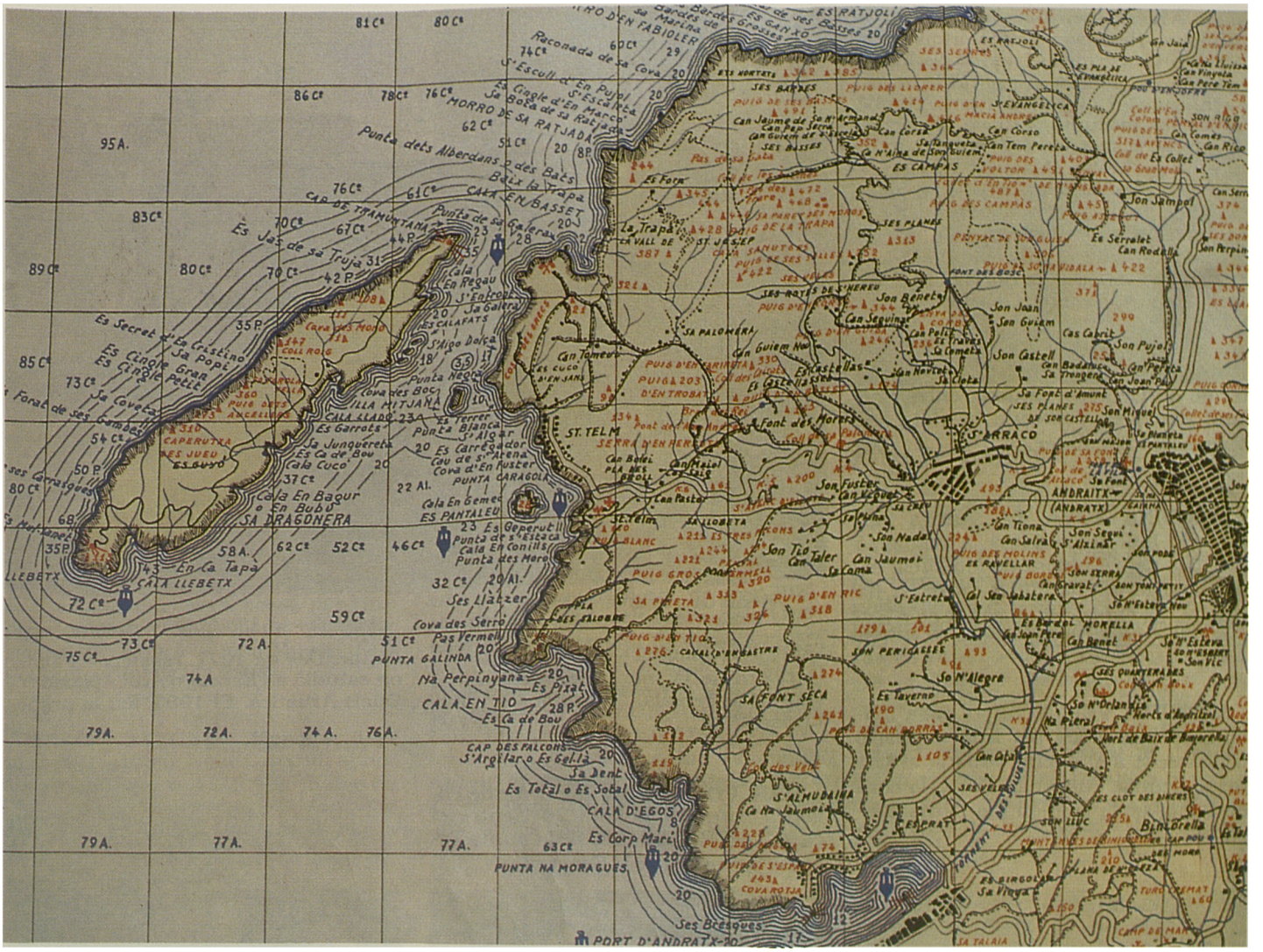
Punta dels Albercans
CALA EN BASSET
Es Jas de sa Truja
Es Secret
Es Cingle Gran
Es Cingle Petit
Cala En Bagur o En Bubo
SA DRAGONERA
CALA LLEBETX
Cala En Gemes
ES PANTALEU
Es Gerumtell
Punta de s'Estaca
Cala En Conills
Punta des Mero
Ses Llatzer
Cova des Serro
Pas Vermell
PUNTA GALINDA
Na Perplanyana
Es Pixat
CALA EN TIO
Es Ca de Bou
CAP DES FALCONS
S'Arguer o Es Gelat
Sa Dent
Es Total o Es Soca
CALA D'EGOS
Es Corp Marí
PUNTA NA MORAGUES
Ses Bresques
PORT D'ANDRATX
Sa Trapa
ST. TELM
SA PALOMERA
Es Castellas
Font des Moro
S'ARRACO
ANDRATX
Son Fuster
Son Tio
Can Taler
Can Jaumei
Sa Cama
Son Nadal
Son Tiona
Son Segui
S'Alzinar
Son Perpinya
Son Jampol
Son Pujol
Son Castell
Son Miquel
Son Serra
Sa Font d'amunt
Son Benet
Son Segui
Can Segui
Son Joan
Son Guiem
Cas Cabrit
Es Serralet
Can Rodella
Can Corso
Can Tem Perera
Es Campas
Es Plans
Es Ratjoli
Es Pla de Evangelica
S'Evangelica
Es Forn
Es Cucó d'en Jans
Es Carregador
Cova d'en Fuster
Punta Caragol
Cala En Basset
Cala Llabi
Es Garrets
Punta Blanca
Cova des Bous
Illa Mitjana
Punta Negra
Es Caperutxa
Es Jueu
Es Curo
Cala Cucó
Cala En Basset
Es Calafats
Es Galera
Punta de sa Galera
Cala En Regau
Sa Cova
Es Cingle Petit
Sa Cova
Sa Font de Sa Cala
Es Verger
Cala Llabi
Es Garrets
Es Ca de Bou
Cala Cucó
Cala En Bagur o En Bubo
Cala En Conills
Punta des Mero
Es Gerumtell
Punta de s'Estaca
Cala En Gemes
ES PANTALEU
Cova des Serro
Pas Vermell
PUNTA GALINDA
Na Perplanyana
Es Pixat
CALA EN TIO
Es Ca de Bou
CAP DES FALCONS
S'Arguer o Es Gelat
Sa Dent
Es Total o Es Soca
CALA D'EGOS
Es Corp Marí
PUNTA NA MORAGUES
Ses Bresques
PORT D'ANDRATX
Sa Trapa
ST. TELM
SA PALOMERA
Es Castellas
Font des Moro
S'ARRACO
ANDRATX
Son Fuster
Son Tio
Can Taler
Can Jaumei
Sa Cama
Son Nadal
Son Tiona
Son Segui
S'Alzinar
Son Perpinya
Son Jampol
Son Pujol
Son Castell
Son Miquel
Son Serra
Sa Font d'amunt
Son Benet
Son Segui
Can Segui
Son Joan
Son Guiem
Cas Cabrit
Es Serralet
Can Rodella
Can Corso
Can Tem Perera
Es Campas
Es Plans
Es Ratjoli
Es Pla de Evangelica
S'Evangelica
Es Forn
Es Cucó d'en Jans
Es Carregador
Cova d'en Fuster
Punta Caragol
Cala En Basset
Cala Llabi
Es Garrets
Punta Blanca
Cova des Bous
Illa Mitjana
Punta Negra
Es Caperutxa
Es Jueu
Es Curo
Cala Cucó

sions. A més, assenyala els monuments megalítics, les coves prehistòriques, els oratoris i les ermites i marca els límits municipals. Registra, per primera vegada, quasi 17.000 topònims. També indica les altituds, però no té corbes de nivell, ja que les ordenances militars ho prohibien. Mascaró Passarius utilitzà com a fonts principals enquestes orals, la documentació municipal i la cartografia militar. Per a la toponímia, comptà amb l'assessorament lingüístic de Francesc de Borja Moll, Aina Moll i Manuel Sanchis Guarner.

MÀQUINA, SA Propietat rústica del terme de Campos, situada entre Son Toni Amer, es Gallicant, la pleta des Manacors i Son Amer. (M)

MÀQUINA NOVA, SA Antiga instal·lació hidràulica per a la regulació d'aigües de s'Albufera de Mallorca, situada al terme de Muro, entre ca na Lloreta, sa Quartera, el canal de n'Estela i la platja de Muro. (M)

MÀQUINA VELLA, SA Antiga instal·lació hidràulica per a la regulació d'aigües de s'Albufera, situada al terme d'Alcúdia, entre can Gelat, la cova de Sant Martí, es Molí i la platja d'Alcúdia. (M)

MAR, CAMÍ DE LA Al terme de Muro. Comença en el Comtat, a les platges de Muro, i passa per Son Sant Joan, Son Sant Martí, Santa Eulàlia i les casetes des Capellans. (M)

MAR, CAMP DE Al terme d'Alcúdia, situat entre el corral d'en Bennàsser, sa Marina, s'Albufereta de Pollença i ses Forques. ■ Al terme d'Andratx. Vegeu *Camp de Mar* (←). ■ Al terme de Llucmajor, a la possessió del Cap Blanc, situat entre el far homònim, el puig d'Escorca i Cotimplà. ■ Al mateix terme, a la possessió de s'Estalella, situat entre es Pas, el Purgatori, Vernissa i Son Fideu. ■ Al terme de Son Servera, situat entre Son Furiana, cala Bona, cala Millor i el serral des Vent. (M)

MAR, CAMP DE SA Terrenys del terme de Sóller, situats entre Son Llampaies, can Pinoi, can Repic, Moleta i la mar. Documentats el 1673, pertanyien a Antoni Joan Garau i estaven sota el domini directe del comte d'Empúries. Confrontaven amb el torrent Major, el

↑ Cases del Camp de sa Mar (Sóller)

camp d'en Busquets, el camp d'en Deià i la ribera de la mar. Eren dedicats al conreu de cereals, lleguminoses i hortalissa. (DF/M)

MAR, COLL DE LA Al terme de Pollença, situat a la cota 261, entre el castell del Rei, els cims de la punta Topina i la cambra de la Senyora. (M)

MAR, MOLÍ DE LA Molí d'aigua, fariner, del terme de Capdepera, situat a la possessió de s'Heretat, de la qual era pertinença. Documentat el 1636, era del senyor Albertí Dameto, marquès de Tornigo. (DF)

MAR, PONT DE LA A la vall de Sóller, sobre el torrent Major, situat entre can Pinoi, can Bernadet, la mola de can Tamany i can Repic. (M)

MAR, ROTES DE Al litoral del terme de Santanyí, situades entre el pinar de na Mossa, el Mitjà Llarg, Son Caragol i la calanca de sa Comuna. (M)

MAR, SEMENTER DE A la possessió des Cosconar del terme d'Escorca, situat entre l'antic quarter de Carrabiners, el cocó de sa Murtera, el torrent des Ferrerets i Roca Roja. (M)

MARAVER MORENO, JOSÉ LUIS (Puebla del Río, Andalusia 1957) Pintor. Des de 1971, resideix a Palma, on estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics. El 1983, féu la prime-

↓ José Luís Maraver, *Sense Títol*

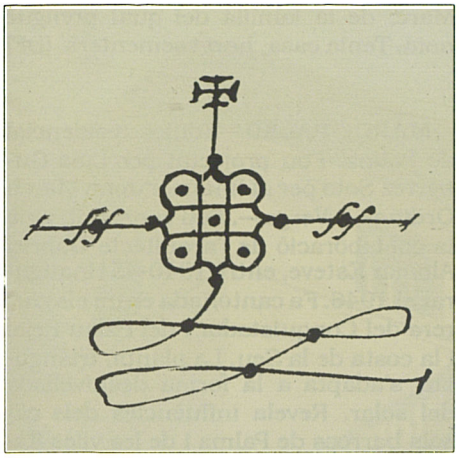

↑ Signatura del notari Antoni Marc

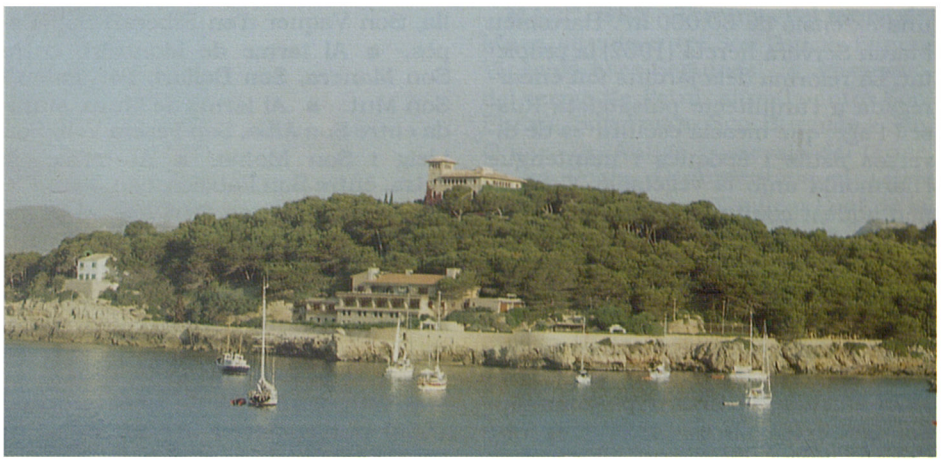

↑ Can Marc, al turó de la Torre Cega (Cala Rajada, Capdepera)

ra exposició individual a Palma. Posteriorment, ha exposat a Inca, Manacor i Pollença. Participà en la fira d'Art Contemporani —ARCO— (1988-89), de Madrid. Cultiva el paisatge i la figura. La seva evolució artística passa per l'impressionisme, el simbolisme i l'expressionisme. Té obra seva al Museu d'Art Contemporani de Porreres.

MARC, ANTONI —MENOR— (Palma s XVI - 1594) Notari. Accedí al notariat a Palma, el 1578. Fou home de confiança del bisbe Joan Vic Manrique i del senyor Antoni Cotoner. Tenia la casa pairal i la notaria al carrer de mossèn Bac, a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. Hi reuní una col·lecció de pintura religiosa i una de les majors biblioteques de Mallorca. Llegà tres protocols (1578-85), de gran interès per a l'estudi dels mercaders i menestrals. Descendent de jueus conversos, deixà els seus béns a la Seu de Mallorca, on fou enterrat a la capella de Sant Pere i Sant Bernat. Els seus béns foren inventariats (1595) pel notari Josep Amer. El notari homònim **Antoni Marc —Major—** (Palma s XVI - 1558) llegà un protocol (1555-58), amb dades d'interès sobre les famílies Antic, Fortuny, Juny, Moix, Verí i Vivot. (DF)

MARC, CA DON Propietat rústica del terme de Palma, situada a la barriada de la Real, entre el molí des Dimonis, Son Cànaves, Son Espases Vell i sa Vinya. (M)

MARC, CAN Edifici senyorial de tipologia residencial, situat al turó de la Torre Cega, de cala Rajada (Capdepera). Fou construït devers 1910, a instàncies de Joan March Ordinas, en

↓ Escultura d'Agustín Cárdenas al jardí de can Marc (Cala Rajada, Capdepera)

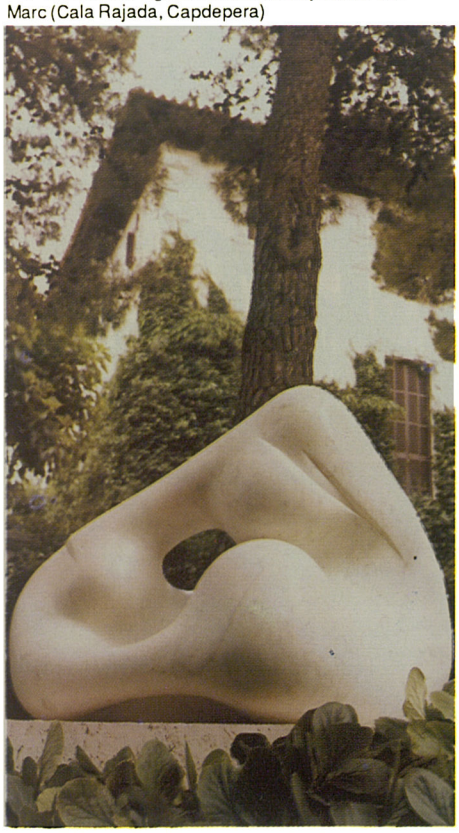

↓ Vista aèria de can Marc (Cala Rajada, Capdepera)

una extensió de 60.000 m². Bartomeu March Servera heretà (1962) la propietat. La reforma dels jardins fou encarregada a l'arquitecte paisatgista Russell Page, que mesclà escultures de diversos estils i èpoques i mantengué l'harmonia amb la vegetació. Componen aquest conjunt escultòric aproximadament quaranta peces, treballades amb gran varietat de materials, d'Alfaro, de Berrocal, d'Otero Besteiro, de Chillida, de Barbara Hepworth, de Julio Hernández, de Henry Moore i d'Auguste Rodin, entre d'altres. Entre 1973-74, Robert Llimós hi pintà un mural. Entre les obres pictòriques que s'hi conserven, destaquen els quadres de Joaquim Mir, Ramon Casas, Francesc Miralles, Manuel Millares, Picasso i Miró.

MARC, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Dimoni, can Cabana, can Siula i sa Romeguera. ■ Terrenys del terme de Lloret de Vistalegre, situats entre el pou del Ras, Son Corró i la Comuna. ■ Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre can Quingalla, Son Vaquer d'en Ribera i Son Espès. ■ Al terme de Montuïri, entre Son Manera, Son Ballarí, Son Palou i Son Mut. ■ Al terme de Muro, situada entre Son Alba, Son Perera Vell, Son Lleig i Son Monjo. ■ Al terme de Petra, entre Son Patxeco, can Joan Ramon, can Riu i can Garí. ■ Al terme de Pollença, entre la Paretjal, Malagarba i Masteguera. ■ Al terme de Vilafranca de Bonany, situada entre can Bruno, can Parric i Son Pou Vell. (M)

MARC, GABRIEL (Palma s XVI - 1558) Notari. Accedí al notariat a Palma (1540). Tenia la casa pairal i la notaria al carrer del Bisbe, de Palma. Hi reuní una col·lecció de pintura religiosa i una extensa biblioteca. El seu arxiu contenia els protocols d'altres notaris. Llegà set protocols (1540-57). Els seus béns foren inventariats (1558) pel notari Francesc-Miquel Moranta. (DF)

MARC, MOLÍ D'EN Molí d'aigua, fariner, del terme de Santa Maria del Camí, situat a la vall de Coanegra. Documentat el 1603, pertanyia a Vicenç Marc, de la família del qual prengué nom. Tenia casa, hort i sementers. (DF)

MARC, PALAU Edifici residencial de Palma. Fou projectat per Luis Gutiérrez Soto per al financer Joan March Ordinas —Verga—. Fou construït, amb la col·laboració de l'arquitecte Gabriel Alomar Esteve, entre 1940-45 i inaugurat el 1946. Fa cantonada entre els carrers del Conquistador i del Palau Reial i la costa de la Seu. La planta, triangular, s'adapta a la forma desnivellada del solar. Revela influències dels casals barrocs de Palma i de les viles italianes. El vestíbul, el porxo, l'angle de la planta baixa, el balcó de la planta noble i l'acabament de l'àmplia volada de la teulada són d'estil mallorquí. Per a la galeria porticada del pati d'honor de la planta noble s'utilitzaren formes d'inspiració italiana. De cinc plantes, les dues primeres són dedicades a la Biblioteca Bartomeu March, la tercera i quarta a plantes nobles i la cinquena a dependències de la casa. Josep Costa Ferrer —Picarol— tengué cura de la decoració. Hi reuní una col-

↓ Exterior de palau Marc (Palma)

↓ Interior del palau Marc (Palma)

← Palau Marc (Palma)

lecció de pintures de Zurbarán, Ribera, Valdés Leal, Alonso Cano, Guillem Mesquida, Pradilla, Sorolla, Benedito, Sotomayor, Julio Moisés, Ismael Blat, Ramon Nadal i Maria Pastora Tramullas. Josep Maria Sert pintà el sòtil de l'escala, amb temes religiosos, i la sala de música. Decorà les portes d'aquesta sala amb cortines d'estuc que emmarquen les portes i finestres. Sobre cada obertura hi ha escenes pictòriques que representen músics i acròbates i, en el sòtil, hi ha representats globus aerostàtics. Els forjadors de can Seguí feren els ferros de les portes, i els de can Garí els de la balustrada. És de notable interès el patrimoni artístic i cultural, amb una interessant col·lecció d'obres d'art, a més de la finestra renaixentista amb el medalló de Carles V, procedent de *can Juny* (←), de Palma. S'hi reuní una gran col·lecció d'ivoris, d'Europa. És la seu de la *Fundació Bartomeu March Servera* (←). (DF/DL)

MARC, PLA D'EN Terrenys del terme de Deià, situats entre la serra des Boixos, el puig des Moro, el coll de Satria i el puig des Vent. (M)

MARC, RAFALET D'EN Propietat rústica del terme de Lloseta, situada entre s'Estorell Vell, el torrent d'Almedrà, sa Màniga i Son Daviu. (M)

↓ Rafalet d'en Marc (Lloseta)

MARC, SON Terrenys del terme de Muro, situats entre Son Pou, es Fiters, Vinromà i ses Seguines. ■ Possessió del terme de Petra, situada entre Son Fluixà, Son Perxa, Son Burguès i Son Omar. ■ Antiga possessió del terme de sa Pobla. Documentada el 1704, pertanyia al senyor Guillem Pont de la Terra i Vic, capità de la vila de Selva, i confrontava amb el camí d'Artà i el torrent de Muro. Tenia cases i era dedicada al conreu de cereals, lleguminoses i cànem. Hi havia ramaderia ovina i nombrosa aviram. El 1711, feia una renda anual de 226 lliures, 100 quarteres de blat, dos quintars de formatge, tres anyells i dos capons, dues gallines, una quartera de fesols, mig quintar de llana i mig quintar de cànem. Tenia els terrenys denominats sa Marjal, sa Tanca de la Mar, es Crestalls del torrent de Muro, el Pas del Carro d'Avall i la sínia del Floraviar. El 1784, era situada entre Son Amer, s'Albufera de Mallorca, el torrent de Muro i el camí de Muro a Pollença. El 1863, pertanyia al marquès de sa Bastida i tenia 157 quarterades. Els s XIX-XX, fou completament establerta i desaparegué com a propietat rellevant. El 1993, designa horts i terrenys situats entre Son Fornari, es Camp de Ca, can Fornari, la carretera de sa Pobla a can Picafort i el torrent de Muro. ■ Possessió del terme de Pollença, situada a la *vall d'en Marc* (→), entre Mortitxet, el redol de can Cerdà, els Casals i Preduixella. En el període islàmic, fou l'alqueria Benitiger, de 8 jovades, documentada en el *Llibre del Repartiment de Mallorca*.

↑ Son Marc (Pollença)

↑ Capella de Son Marc (Pollença)

situada a la vall de Vàritx, on la *font de Vàritx* (→) permeté una horticultura important. Els s XIII-XV, les denominacions islàmiques donaren pas a nous noms derivats de les famílies propietàries, particularment les dels Cerdà, dels Marc i dels Vila. La dels Marc, la més rellevant, hi tenia diverses possessions i rafals i el seu llinatge arribà, el s XIX, a designar la propietat principal, el torrent i la vall. Fins al s XVII, Vàritx, o la seva variant Vàlitx, designà la major part de les propietats. El 1597, Guillem Cerdà —de Vàritx— hi tenia una possessió que confrontava amb Son Marc, el torrent de la vall d'en Marc, el camí de Mortitx, Son Vila del Pujol, el camí de Son Vila i el canyar Amitger. Tenia cases i celler. Era dedicada a vinya, conreu de cereals, lleguminoses i lli. Hi havia ramaderia ovina i vuit cases d'abelles. Apareix documentada com a Vàritx d'en Cerdà i correspon, en part, a l'actual possessió de *can Cerdà* (←). El 1606, Llorenç Marc —de Son Marc— tenia la possessió de Vàritx, adquirida el s XVI de l'honor Martí Martorell. Confrontava amb la Plana d'en Boivàs, el torrent de la vall d'en Marc, Vàritx d'en Cerdà, Son Vila Fat i Son Marc Perot. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a olivars, conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia guardes de 110 ovelles, quinze cabres i quinze porcs. El 1659, Vàritx d'en Perot, denominada també Son Marc Perot, pertanyia a l'honor Antoni Marc —Perot— i s'hi bastien noves cases i tafona. Era dedicada a olivars, garroverars, cereals i lleguminoses. Hi havia vuit cases d'abelles. El bestiar de feina eren dos bous, un cavall i una mula. El 1707, Vàritx d'en Marc pertanyia a l'honor Llorenç Marc —Llorencino— i confrontava amb el Pujol, can Perot, la Plana, el torrent de Preduixella i Vàritx d'en Cerdà. Tenia cases, amb tafona i molí de sang. Era dedicada a olivars, vinya i conreu de cereals i lleguminoses. A la zona de regiuu hi havia cànem i hortalissa. Tenia ramaderia porquina, aviram i deu cases d'abelles. El 1728, els Marc, que havien rebut l'heretat de Llorenç Marc —Llorencino—, feren sis parts de la possessió de Vàritx d'en Marc. Les cases, l'hort d'Amunt, l'hort d'Avall, el Garroverar i altres indrets foren dividits. El 1784, el mapa del cardenal Despuig diferenciava encara les possessions de Vàritx i Son Marc però, el s XIX, Son Marc esdevengué la denominació única, acompanyada de diversos determinatius. El 1606, la possessió de Son Marc pertanyia a l'honor Llorenç Marc. Confrontava amb el torrent de la vall d'en Marc, Son Cerdà, Son Grua, Pedruixella i Mortitx. Tenia cases, amb tafona i celler. Era dedicada a olivar, vinya i conreu de cereals i lleguminoses. El 1632, era de l'honor Miquel Marc. Hi havia una guarda de 40 ovelles i ramaderia porquina. El 1639, pertanyia a Guillem i Bartomeu Marc i era valorada en 4.000 lliures. Els anys 1680-95, pertanyia a l'honor Antoni Marc —de Son Marc—. Confrontava amb l'Heretat, el torrent de Son Marc, Pedruixella, el camí de Pollença a Lluc, Mortitxet i Muntanya. Es bastí una capella a les cases. El 1695, feia 179 lliures de renda anual. Els Marc —de Son Marc— tenien la casa pairal al carrer de Sant Jordi, a la vila de Pollença. El 1791, pertanyia a la senyora Teresa Marc de Bonmacip. El 1863, era de Joan Noguer i tenia 205 quarterades. El 1993, la possessió de Son Marc correspon tan sols a una d'aquelles que, des del s XVI, han tengut aquesta denominació. ■ Antic rafal del mateix terme, situat a la vall de Masteguera. Documentat el 1684, pertanyia a Bernadí Marc, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i era dedicat al conreu de cereals i lleguminoses (DF/M)

MARC, TORRENT DE LA VALL D'EN Neix a Mortitx, al terme d'Escorca. Davalla per la vall homònima i passa per Son Marc, ja dins el terme de Pollença, Son Grau, can Serra i can Diable. Al nord de la vila, vora el pont romà, conflueix amb el torrent de Ternelles i ambdós formen el torrent de Sant Jordi. Finalment, desemboca a la badia de Pollença, entre ca na Valentina i Llenaire. Té uns 14 km de recorregut. (M)

MARC, VALL D'EN Al terme de Pollença, situada entre Mortitx, Mortitxet, Pedruixella, Son Grua, can Serra i Llinars per la part nord, i Fartàritx, el Pujol, la Coma, can Guilló i els Costers per la part sud. La denominació designa també una de les tretze valls o districtes que, des de l'Edat Mitjana, arti-

↑ Torrent de la vall d'en Marc (Pollença)

culaven el municipi de Pollença. Confrontava, al nord, amb la vall de Ternelles; a l'est, amb l'Horta, els costers del puig del Calvari i el Garroverar; al sud, amb la vall de Colonya, i a l'oest, amb el terme d'Escorca. En el període islàmic, era denominada vall de Vàlitx o de Vàritx. Durant la conquesta de Mallorca (1229-32), fou la via de penetració, des de Pollença, de les tropes catalanes en les ofensives per reduir els reductes de resistència musulmana a les muntanyes d'Escorca. Fou ocupada durant les campanyes de Bernat de Santaeugènia i Pere de Maça (1230-31) i travessada per les tropes de Jaume I, en la seva segona estada a Mallorca (1231), que acabaren amb la resistència islàmica de la zona de Mossa. El 1232, Jaume I respectà a alguns nuclis de població musulmana els seus drets a la vall de Vàlitx, fet que ajudà a mantenir-hi una important horticultura, fonamentalment mitjançant l'aprofitament de les aigües de la *font de Vàritx* (→). La denominació de vall de Vàlitx o Vàritx persistí fins al s XVIII, però fou progressivament substituïda per la de vall d'en Marc o vall de Son Marc, derivades de les grans propietats que diverses branques de la família Marc posseïen a la contrada. Fins al s XIX, fou una àrea ocupada per alzinars i pinars a les zones altes, olivars i garroverars als costers i sementers de cereals, lleguminoses i hortalisses al pla. El 1590, tenia una producció anual de 18.000 trullades d'oli. La divisió de les grans possessions, particularment a les zones baixes, hi afavorí, en el decurs dels s XVIII-XIX, el sorgiment de petites i mitjanes propietats. El 1897, el districte tenia 3.953 quarterades i era el segon en extensió del terme, només superat per la vall de Bóquer. Hi havia 277 propietats, amb una extensió mitjana de 14,27 quarterades. Des de 1950, les noves tècniques de captació d'aigua i la millora dels sistemes de reguiu hi feren sorgir grans plantades de fruiters, particularment de cítrics, mentre l'explotació dels olivars, garroverars i boscos era abandonada. A les zones altes, s'hi manté la ramaderia ovina. Les àrees de petita i mitjana propietat pròximes a la vila de Pollença són afectades de forma creixent pel fenomen de les segones residències, propietat de ciutadans britànics i alemanys. (DF)

MARCA, CA NA Possessió del terme

↓ Vall d'en Marc (Pollença)

↓ Portal de ca na Marca (Binissalem)

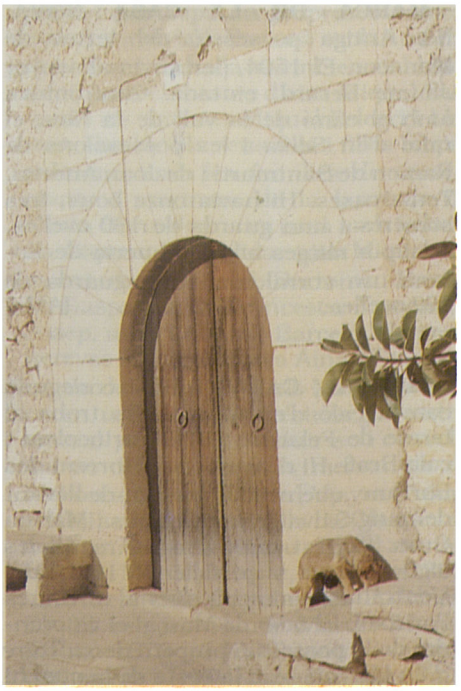

↑ Cala Marçal (Felanitx)

de Binissalem, situada entre Bellveure, can Macià, Morneta i can Alabí. (M)

MARCA, NA Possessió del terme de Manacor, anomenada també sa Casa Nova, documentada el 1504. (M)

MARCA, RAFAL D'EN Al terme de Manacor. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1511. (M)

MARCA DE LA CASA NOVA, NA Antiga possessió del terme de Manacor. El 1504, pertanyia al senyor Jaume Berard, ciutadà. Confrontava amb el camí de la vall de la Nou, el rafal d'en Serra i les possessions de Ramon de Santmartí i de Joan Andreu. Tenia cases. Hi havia onze bous, tres someres i una guarda de 190 ovelles. Tenia, a mitges amb l'alqueria de Rotana, un corral amb una guarda de 182 ovelles. (AMa)

MARÇAL, CALA També coneguda com a caló d'en Marçal. Es troba al terme de Felanitx, entre Portocolom i cala Brafí. Hi desemboca el torrent des Barranc, que neix al vessant de llevant del puig Salvatge i travessa sa Marina Gran. Aquest curs d'aigua recull les aigües d'una superfície de 10,3 km². L'entrada s'anomenà, fins al s XIX, es Portitxol. El nom de Marçal el va prendre de la possessió propera de *sa Torre d'en Marçal* (→), a la costa de la qual hi havia un lloc de guarda secreta. El 1968, s'hi inicià la urbanització, promoguda per l'empresa *Explotaciones Rolando, SA*. Ocupa una superfície de 5,6 ha (1993) i té 25 habitants de dret (1992). Disposa d'aigua corrent, des del principi del procés urbanitzador, i de clavegueram (1983). Les aigües brutes són tractades a la depuradora de Portocolom, que entrà en funcionament el 1991. Els tipus d'edificacions predominants són els habitatges unifamiliars, majoritàriament de segona residència. (ACo/BeC)

↓ Francesc Marçal, *Certamen dialecticum* (1666)

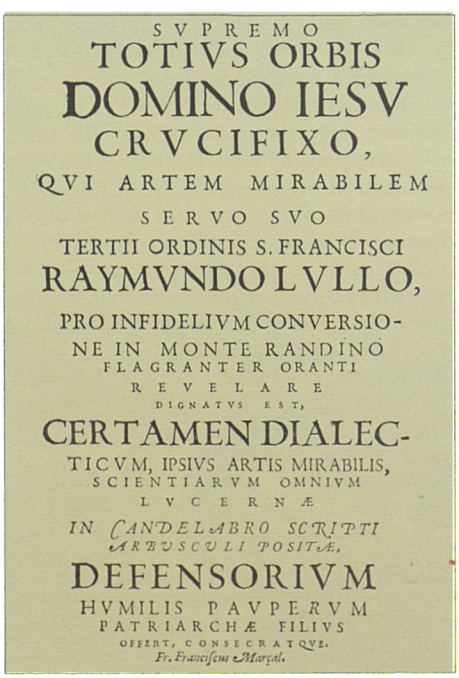
SVPREMO
TOTIVS ORBIS
DOMINO IESV
CRVCIFIXO,
QVI ARTEM MIRABILEM
SERVO SVO
TERTII ORDINIS S. FRANCISCI
RAYMVNDO LVLLO,
PRO INFIDELIVM CONVERSIO-
NE IN MONTE RANDINO
FLAGRANTER ORANTI
REVELARE
DIGNATVS EST,
CERTAMEN DIALEC-
TICVM, IPSIVS ARTIS MIRABILIS,
SCIENTIARVM OMNIVM
LVCERNÆ
IN CANDELABRO SCRIPTI
ARBVSCVLI POSITÆ,
DEFENSORIVM
HVMILIS PAVPERVM
PATRIARCHÆ FILIVS
OFFERT, CONSECRATQVE.
Fr. Franciscus Marçal.

MARÇAL, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Peretó, Son Binimelis, Son Alegre i Son Barba. (M)

MARÇAL, FRANCESC (Maó 1591 - Palma 1688) Lul·lista i religiós. Professà a l'orde franciscà. El 1657, va esser provincial de l'orde a Mallorca. Fou lector de teologia en el col·legi Araceli, de Roma, i després en el convent de Sant Francesc, de Palma. Com a resultat de les investigacions sobre Llull, editià, amb notes i índex, *Ars brevis* (1642) i *Lectura de l'Ars Magna* (1643). El 1645, fou nomenat síndic per a sostenir a Roma la causa pia lul·liana, motiu pel qual escriví *Breve memorial*. En les obres *Certamen dialecticum* (1666) i *Nova discurrendo methodus* (1669) acostà de manera crítica la lògica lul·liana a la lògica moderna de Caramuel. Entre 1666 i 1668, va mantenir correspondència amb Maleval, en la qual recomanava al lul·lista francès els criteris metodològics pertinents per a llegir Llull i subratllava la concordança entre aquest i Duns Escot, paral·lelisme que quedà formulat definitivament en *Quaestiones difficiles* (1673). Traduí (1683) al català *Exercici de la Santa Creu*, del pare Nicolau Calders. (ST)

MARÇAL, S'HORT D'EN Al terme de Maria de la Salut, també conegut com a s'Hort des Rafal Nou. Confronta amb es Rafal Nou i sa Font. Fins al seu establiment el s XX, fou propietat dels descendents de les famílies Font de Roqueta i Desbrull i de Villalonga. (BP)

MARÇAL DES PEBRE, MOLÍ DE CAN Molí de vent, fariner, del terme de Marratxí. Situat al carrer d'Albert Castell, té torre ben conservada i casa ruïnosa. El 1993, està abandonat. (BRa)

MARÇALS, ES Terrenys del terme de Llucmajor, situats entre la marina de sa Torre, Son Quartera de sa Torre, can Nu i la garriga de can Fortuny. El 1578, era una possessió, que, juntament a la possessió de la Torre i els rafals dels Puigderrós i des Canyar, era estimada en 24.000 lliures. També dóna nom a la costa compresa entre sa Fossa i les pedreres de la Seu. (M)

MARÇAL VELL, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre can Vetla, can Fred, ses Planetes i cala Marçal. (M)

↑ Fragment de la làpida sepulcral de la família Marc d'Aixartell

↑ Escut de la família Marc de Bonmacip

↑ Escut de la família Marcel

MARC D'AIXARTELL Família de la mà major de Pollença equiparada (1762) als ciutadans militars. El cognom es devia al pretès fideïcomís fundat (1569) per Jaume Aixartell, de la mateixa mà major, que heretaren els Marc pel matrimoni de Miquel Marc, propietari de la possessió Binití o Binitíger, amb la pubilla Joana Aixartell Campos, la qual obtengué (1680) sentència favorable de successió del discutible fideïcomís de Son Aixartell, de la vall de Binicreixent (Pollença). Joana testà el 1694 i deixà cinc fills. Francesc Marc d'Aixartell fou eclesiàstic de l'orde de Malta; Gabriel Marc d'Aixartell, donatari del fideïcomís de Son Aixartell el 1684 i Antoni Marc d'Aixartell, donatari de Son Saurí, a Santuïri (Pollença). La família continuà mitjançant Miquel Marc d'Aixartell i Coll, nét del mencionat Gabriel (Pollença 1727-94), que ocupà càrrecs municipals a la vila nadiua. La família s'extingí el s XIX, i la representació passà als *Danús* (←) de la branca de Llucmajor. (PeM)

MARC DE BONMACIP Família extingida de la petita aristocràcia. Procedia de la mà major de Pollença i, el 1762, fou assimilada als ciutadans militars. Antoni Marc de Bonmacip i Cànaves de Mossa, com a destacat representant dels propietaris forans, fou síndic clavari de la Part Forana el 1694. Es casà amb Joana Martorell-Perdigó i Joan d'Alcúdia, també pollencina. El seu fill Francesc Marc de Bonmacip i Martorell-Perdigó (Pollença 1712 - Palma 1775), es doctorà en ambdós drets i ocupà diversos càrrecs de l'estament dels ciutadans militars, com el de cònsol de mar el 1769 i el de tauler el 1770. Contragué primeres noces amb Agnès Morei de Santmartí, filla del terratinent forà Jaume Morei Martorell i d'Àgueda de Santmartí i Amer de la Punta, darrera representant del vell llinatge nobiliari dels *Santmartí* (→). Es tornà a casar (1773) amb Aina Pisà Giblé, dels *Pisà* (→). Morí sense haver jurat el càrrec de regidor perpetu ciutadà militar, pel qual havia estat proposat el 1769. La seva pubilla Ignàsia Marc de Bonmacip i Morei de Santmartí es casà (1767) amb Francesc Pisà Giblé i deixà descendència femenina. Els Marc de Bonmacip foren propietaris de la possessió de can Bosc, a Pollença. (PeM)

MARCEL Família de mercaders, originària de Marsella, documentada a Mallorca els s XVII-XX. Descendeix del mariner **Jacques Marcel** (Marsella s XVI - XVII). El seu fill, **Claude Marcel** (Marsella s XVI - Palma 1655), s'instal·là a la barriada de Santa Creu, de Palma. Es casà (1618) amb Joana Vinyes, filla d'un sastre, unió de la qual descendeixen els Marcel documentats a Mallorca. Primer com a mariner i després com a patró, participà en activitats marítimes, tant comercials com corsàries. La Guerra dels Segadors (1639-52) li oferí possibilitats d'enriquiment a través del proveïment de les tropes de Felip IV i del cors marítim contra les naus catalanes i franceses. El 1639-40, fou armador-botiner de les fragates corsàries dels patrons Antoni Jordi i Guillem Miquel Tolrà —Boiet— i acudí (1640) a Tarragona amb el seu bergantí «*Sant Domingo, Nostra Senyora del Roser i Sant Tomàs*» (→). Malgrat els guanys, la situació econòmica de Claude Marcel era modesta. El 1649, quan la seva filla Joana Marcel Vinyes es casà amb el mariner Antoni Llambies, aportà només una dot de 200 lliures. El fill menor, **Gaspar Marcel Vinyes —Glaudes—** (Palma s XVII - 1706), fou també patró i participà en empreses comercials i corsàries. Es casà amb Antònia Rabassa i treballà sovint en col·laboració amb el mestre d'aixa Miquel Pasqual i els patrons Miquel Pelegrí i Llorenç Bauló. Els seus fills i filles emparentaren amb les famílies de comerciants i mariners de la barriada de Santa Creu. Joana es casà amb Sebastià Xiquer; Margalida, amb Miquel Xiquer i, després, amb Bartomeu Barceló; Gaspar, amb Francesca Xamena, i Josep, amb Catalina Barceló. Nomenà hereves les seves filles Aina i Francesca. Ja des del s XVII, els Marcel practicaren una calculada estratègia matrimonial per tal d'introduir-se i consolidar-se dins els cercles mercantils de Mallorca. Antoni Marcel Vinyes (Palma s XVII) un dels vuit fills de Claude, es casà amb Clara Munar. El fill menor, Llorenç Marcel Munar, es casà (1707) amb Gertrudis Saguinyoles Padrines. El fill major, Claudi Marcel Munar (Palma 1670 - s XVIII), patró i mercader, es casà (1701) amb Catalina Pujol

↑ Son Ramon (Llubí), propietat de la família Marcel

Orell. Durant la Guerra de Successió (1701-15), els Marcel, com la majoria dels membres dels cercles mercantils de Mallorca, foren decididament partidaris de Felip V i, acabat el conflicte, es beneficiaren de la política comercial borbònica. La figura decisiva per impulsar la casa comercial dels Marcel fou **Antoni Marcel Pujol** (Palma s XVIII - 1778). El 1731, es casà amb Magdalena Ripoll Sard. Inicià les seves activitats mercantils amb Jaume Sard, un dels mercaders més prestigiosos a la Mallorca del primer terç del s XVIII. Ambdós constituïren una companyia mercantil (1730-38) operativa a Mallorca i a les costes mediterrànies d'Espanya, França i Itàlia. El 1734, Antoni Marcel Pujol era un mercader modest, amb uns béns de negoci declarats de 500 lliures. Continuà l'estratègia comercial dels Marcel amb una estudiada planificació de les inversions a diferents afers, per tal de diversificar el risc al màxim. Invertí els seus capitals en compres i vendes d'oli, que era la principal partida de les exportacions mallorquines, i de cereals, element determinant a les importacions de Mallorca. També comercià amb primeres matèries, teles i productes colonials. D'altra banda, controlà rendes fiscals, arrendà possessions, comprà cases i terres i participà en empreses corsàries i de proveïment de les tropes reials. Invertí en operacions de cors i de crèdit i creà diverses empreses, entre les quals destacaren les vinculades a les assegurances. Les línies bàsiques de la seva activitat foren els intercanvis, la negociació de lletres, el crèdit marítim, les administracions públiques i el foment del corsarisme. Fou un conjunt d'inversions petites, lligades als diferents mercats, desvinculat de grans operacions espectaculars, de beneficis ràpits però d'alt risc. Aquesta estratègia a llarg termini, sustentada en la racionalitat econòmica, li permeté una acumulació lenta i progressiva. La despesa s'equilibrava entre les activitats mercantils i especulatives (47%) i l'adquisició de propietats urbanes i rurals (48%). Adquirí del prevere Miquel Sunyer les cases denominades el forn de la Murta de la Provisió, al carrer de la Roca, a la parròquia de Santa Creu. El 1735, comprà del prevere Antoni Barceló, unes cases i botiga al carrer de Sant Pere, també a Santa Creu. El 1777, el senyor Pere Joan Morell de Pastoritx li va vendre la possessió de Son Llompart, amb cases i celler, situada al camí de Sóller (Palma) i confrontada amb el torrent de Bunyola, Son Pons Sec i Son Bibiloni. Aquesta possessió havia sorgit de l'agregació de les abans denominades Son Ballester i Son Gelabert. El 1778, el volum inicial de negoci d'Antoni Marcel Pujol havia passat a 10.372 lliures. Rebia el tractament de senyor i tenia la casa pairal al carrer Major de Sant Joan, a la parròquia de Santa Creu, confrontada amb el carrer dels Apuntadors, la casa del marquès de la Bastida i el carrer de Martí Mallol. Era un gran casal amb mobles i teixits de luxe, orfebreria d'or i plata, retaules i pintures religioses, una col·lecció de mapes i un retrat d'Antoni Marcel Pujol, datat el 1777. Tenia estudis, cotxeries i un hort. Els fills menors tengueren fortuna diversa. Pere Onofre Marcel Ripoll (Palma s XVIII - 1807) fou prevere beneficiat de la parròquia de Sant Jaume, de Palma, i Antoni Marcel Ripoll (Palma 1747 - Itàlia s XIX) es doctorà en lleis a la Universitat de Bolònia, però es barallà amb la família i s'allunyà definitivament de Mallorca. El fill major, **Claudi Marcel Ripoll** (Palma 1740 - 1810) continuà les activitats familiars. Però deixà d'esser comerciant i financer i esdevengué hisendat, dedicat a la renda de la terra. La seva fortuna acabà integrada fonamentalment per cases i terres (78%), mentre que les operacions mercantils havien esdevengut secundàries (13%). El 1792, la senyora Eufrasina Dameto Gual li va vendre les possessions des Caülls i Son Ramon, de 242 quarterades, en el terme de Llubí. Es casà amb Joana Aina Bestard de la Torre, de Binissalem. El fill major i hereu fou **Antoni Marcel i Bestard de la Torre** (Palma s XVIII - 1815), que obtengué el títol de noblesa (1762) i fou tinent del segon regiment d'Infanteria de Mallorca. Un altre fill, Joan Marcel i Bestard de la Torre, es casà amb l'eivissenca Paula Mallol Moreu. Del matrimoni d'Antoni Marcel i Bestard de la Torre amb Margalida Rul·lan Sampol, el fill major i hereu fou **Claudi Marcel Rul·lan** (Palma 1809 - 1869). El 1834, promogué expedient d'*hidalguía* i fou regidor perpetu de l'Ajuntament de Palma. A mitjan s XIX, els Marcel havien esdevengut plenament una família de grans propietaris de terres, que milloraven les seves possessions i s'esforçaven per adquirir-ne de noves, mentre les activitats

↓ Antoni Marcel i Bestard de la Torre

↑ Pati de can Marcel (Palma) abans de la reforma

↑ Can Marcel (Palma), actual bar nocturn *Ábaco*

mercantils esdevenien cada vegada més secundàries. El fill major heretava les terres, mentre els altres es dedicaven a la milícia, a la vida religiosa o a l'advocacia. El 1849, Claudi Marcel Rullan comprà la possessió de Son Pont (Puigpunyent), de 194 quarterades. Es casà amb la rica hereva Maria Catalina Amer Font, de Muro. El fill major i hereu fou Antoni Marcel Amer (Muro s XIX - 1923), que es casà amb Concepció Siquier. L'altre fill, Guillem Marcel Amer, es casà amb Antònia Puig. Fills d'aquest matrimoni foren Claudi Marcel Puig, advocat, que es casà amb Maria Lluïsa Ordines d'Almadrà, unió de la qual nasqué Guillem Marcel i Ordines d'Almadrà, i Maria Antònia Marcel Puig, que es casà amb Manuel Palou de Comasema i Moltó. Del matrimoni d'Antoni Marcel amb Concepció Siquier nasqué **Claudi Marcel Siquier** (1883 - 1963), que fou president (1942) de la Diputació Provincial de Balears. Amb ell acabà la línia agnàtica principal dels Marcel a Mallorca. Del seu matrimoni (1911) amb Margalida Rosselló Alemany nasqué **Concepció Marcel Rosselló** (1912 - 1968), que es casà (1935) amb Miquel Ferrer Rodríguez-Roda. En són fills l'advocat Josep Ferrer Marcel, que representa la família Marcel, i Claudi Ferrer Marcel, propietari de Son Ramon (Llubí). Els Marcel són titulars d'un gran arxiu familiar, fonamental per a l'estudi del comerç a Mallorca i dels canvis de titularitat de les grans propietats els s XVIII-XIX. El 1993, la casa pairal dels Marcel, a Palma, és ocupada pel bar nocturn dit *Ábaco*. (CaM/DF/JE)

MARCEL, CAN Casal senyorial de tipologia residencial urbana, anomenat també can Mesquida i can Palou. És situat al carrer de Sant Joan, de Palma. D'origen gòtic, fou reformat durant el s XVIII. S'articula entorn d'un pati. Destaca una cúpula de llunetes amb claraboies. Tant l'exterior com l'interior mantenen la distribució tradicional de la mansió urbana. Durant el s XVI, pertanyia al canonge Hug de Palou. Al final del s XVIII, fou adquirit pel mercader Joan Mesquida Pisà i, posteriorment, per la família de comerciants *Marcel* (←), de la qual prengué nom.

MARC GARCÍA, EMILIO (La Laguna, Canàries 1844 - Madrid 1919) Militar. El 1861, ingressà a l'Escola Especial d'Estat Major. Participà en la Tercera Guerra Carlista i en la Guerra dels Deu Anys, a Cuba. Va ascendir a general de divisió i va esser nomenat segon caporal de la capitania general de Balears, governador militar de Mallorca i de la plaça de Palma (1892-93). A causa d'una reorganització, passà a ocupar el càrrec de governador militar de Palma i de les illes de Mallorca, Eivissa, Formentera i Cabrera (1893-95). Participà en la Guerra de Cuba i, el 1899, va esser promogut a tinent general. Ocupà el càrrec de capità general de Balears (1910-11) i de les Canàries (1911-15). (DJ)

MARC GIBERT, BARTOMEU (Muro s XVII - Palma 1728) Notari. Fou escrivent del notari Pere Genovard i accedí (1717) al notariat a Palma. Se'n conserva un protocol (1717-28) amb dades d'interès sobre els municipis d'Alaró, Deià, Muro i Santa Maria del Camí i sobre els menestrals i apotecaris de Palma, el convent de les carmelites, la parròquia de Santa Eulàlia i el col·legi de la Sapiència, de Palma. (DF)

MARCH CENCILLO, JOAN (Madrid 1944 - 1992) Escriptor. Fill de Bartomeu March Servera. Inicià els es-

↓ Signatura de Bartomeu Marc Gibert

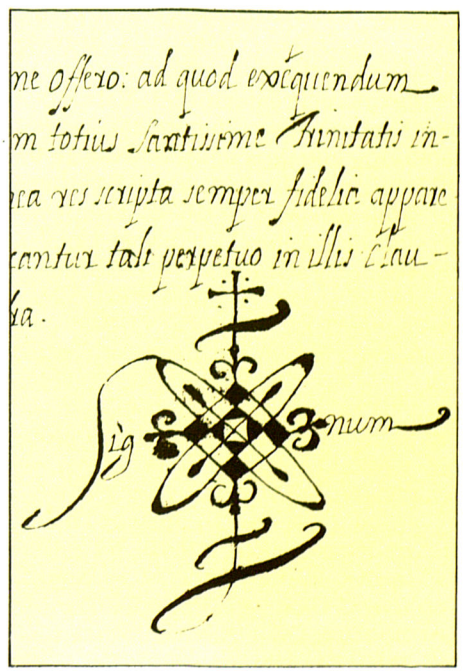

← Joan March Cencillo

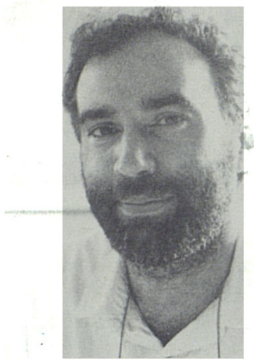

→ Miquel Àngel March Cerdà

→ Joan March Delgado

tudis de ciències polítiques a Roma. El decenni dels setanta, adquirí la possessió de *Son Galceran* (←), de Valldemossa. Col·laborà ocasionalment en revistes. A la seva mort tenia en premsa un recull de poemes i un dietari, il·lustrats amb aquarel·les seves. És autor de *S'Arxiduc: biografia ilustrada de un príncipe nómada* (1991). Des de 1989, organitzà les Converses de Son Galceran. (LlP)

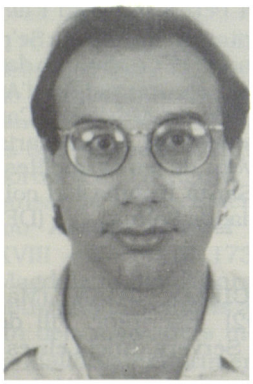

← Martí Xavier March Cerdà

MARCH CERDÀ, MARTÍ XAVIER (Pollença 1954) Pedagog. Es llicencià (1976) en pedagogia per la Universitat de Barcelona i es doctorà (1981) amb la tesi *Evolució i estructura actual del sistema educatiu de les Illes Balears 1940-1979. Per una sociologia del fet educatiu*. Professor (des de 1976) de la Universitat de les Illes Balears, el 1993 és catedràtic de sociologia de l'educació i pedagogia social. És autor d'*Educació i desigualtat. La Formació Professional a Mallorca* (1978), *La funció educativa dels museus. Els museus de Mallorca* (1979), *El model d'escolarització de Palma de Mallorca* (1984), *La profesionalización pedagógica de las empresas* (1987), *Educación y Mercado de Trabajo* (1988) i *Dionís Bennàssar, l'home: Retrat d'impressions* (1988). Ha publicat també diversos articles a revistes, com *Cuadernos de Pedagogía, Cuadernos de Realidades Sociales, Educación y Cultura, Estudis Baleàrics* i *Lluc*.

MARCH CERDÀ, MIQUEL ÀNGEL (Pollença 1958) Geògraf i ecologista. Es llicencià en geografia a la Universitat de les Illes Balears (1981), de la qual fou professor de geografia agrària (1990-91). Des de 1986, és secretari i portaveu del Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa —GOB—. Ha col·laborat en el llibre *El Mediterráneo* (1992) i en diverses publicacions, com *L'Ecologista, Lluc, El Mirall* i *Vida Silvestre*.

→ Carles March Delgado

MARCH DELGADO, CARLES (Palma 1945) Financer. Es llicencià en dret a la Universitat Complutense, de Madrid. És president de la Banca March i del Banc Urquijo, vice-president de la Fundació Joan March i de l'*Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones*. Fou fundador (1979) i primer president de l'*Instituto de Estudios Económicos*. És fundador i membre del *Consejo de la Asociación para la Unión Monetaria de Europa* i president de la seva secció espanyola. Amb el seu germà Joan dirigeix el grup March. Fa part del comitè d'honor de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

MARCH DELGADO, JOAN (Palma 1940) Financer. El 1962, acabà els estudis d'enginyer industrial a la Universitat de Madrid, on es doctorà un any després. És president del *Banco de progreso y de Corporación Financiera Alba*, de la Fundació Joan March i de l'*Instituto Joan March de Estudios e Investigaciones* i conseller del Banc Urquijo. Amb el seu germà Carles, dirigeix el grup March.

MARCHESI OLEAGA, JOSÉ MARÍA (Madrid 1801 - 1882) Militar. Pertanyia a l'arma de cavalleria. El novembre de 1856, com a conseqüència de la dimissió de Narcis d'Ametller, es va fer càrrec de la capitania general de Balears, amb la graduació de tinent general. Al principi de 1857, s'encarregà interinament del Govern Civil fins a la incorporació de Leandro Villar el mes de maig d'aquell mateix any. El juliol de 1858, marxà de Mallorca destinat a Aragó. Va esser (1864) ministre de la Guerra. (DJ)

MARCH ISERN, JOAN GABRIEL (Alaró 1958) Químic. Es doctorà en ciències (1983) per la Universitat de les Illes Balears, de la qual és professor titular de química analítica des de 1989. Especialitzat en els camps de la radioquímica, la radiofarmàcia i la cristal·lització de substàncies relacionades amb la litiasi renal, ha publicat treballs a diverses revistes científiques, com *Journal of Radioanalytical and Nuclear Chemistry, Canadian Journal of Chemistry, Journal of Colloids and Interface Science* i *Urogical Research*.

MARCH NOGUERA, JOAN (Palma

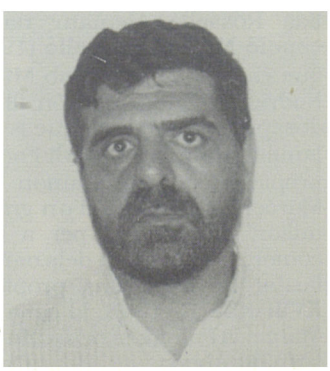

→ Joan March Noguera

1949) Polític. Es llicencià en farmàcia a la Universitat de Navarra (1970). Finançà (1974) el projecte de la revista en llengua catalana *Embat*, d'àmbit de Països Catalans, però no aconseguí el permís d'edició. Militant del Partit Socialista Popular —PSP— (1974-78), en fou organitzador a Navarra i al País Basc i secretari d'organització i de premsa i propaganda a Madrid (1975-77). Amb la integració del PSP en el Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE—, ingressà al PSOE (1978). En el Partit Socialista de les Illes Balears —PSIB-PSOE— ocupà els càrrecs de secretari de premsa i propaganda (1978), secretari d'organització (1979-82 i 198588), vice-secretari general (1988-90) i secretari general (des de 1990). És, des de 1990, membre del comitè federal del PSOE. En el règim preautonòmic, fou elegit conseller del Consell Insular de Mallorca (1979-83) i féu part del Consell General Interinsular. Fou diputat del Parlament de les Illes Balears i conseller del Consell Insular de Mallorca (1983-87 i 1987), d'on fou portaveu del PSOE a les àrees de sanitat i acció social. Participà en l'elaboració de la Llei d'Acció Social (1986-87).

↑ Joan March Ordinas

MARCH ORDINAS, JOAN —VERGA— (Santa Margalida 1880 - Madrid 1962) Financer. Fill d'un mercader. El seu enlairament econòmic es va veure afavorit pel casament amb Leonor Servera, filla de Bartomeu Servera, que era cap dels conservadors manacorins i estava vinculat a la banca. Al començament de segle, es dedicà als negocis d'exportació al servei d'una fàbrica d'embotits de Barcelona i a la compra-venda de terrenys a la Península. El 1906, s'inicià, a l'Alger, en el negoci del tabac i n'obtengué (1911) el monopoli al Marroc. Les seves activitats

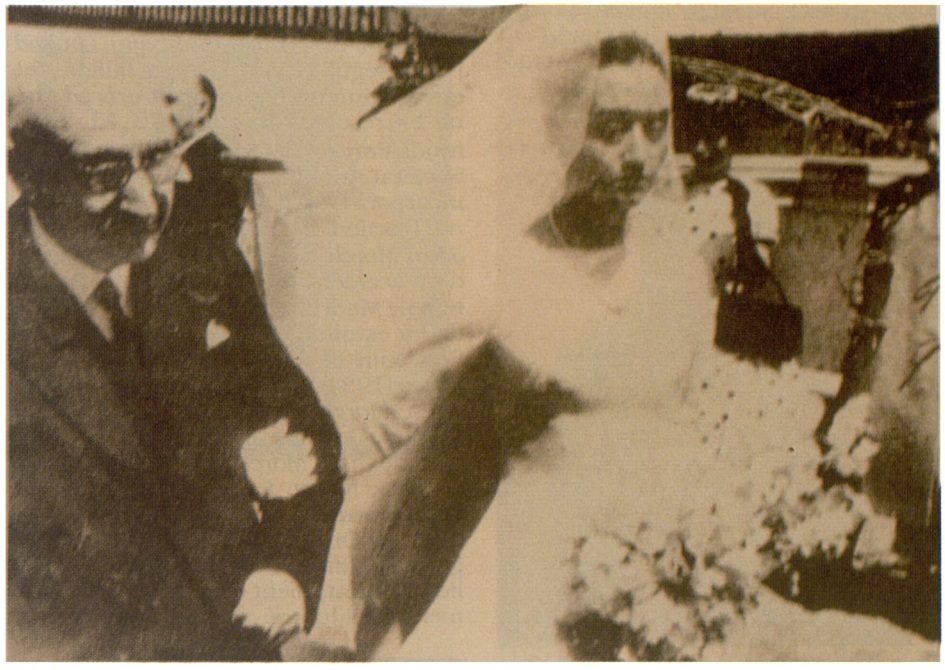

↑ Joan March Ordinas a les noces d'una de les seves nétes, a sa Vall (ses Salines)

contrabandistes provocaren, des d'aquell mateix any, l'enfrontament amb la Companyia Arrendatària de Tabacs. Durant la Primera Guerra Mundial (1914-18), acumulà un gran capital, basat en el negoci del tabac, la parcel·lació de finques a Mallorca, el quasi monopoli del transport marítim, mitjançant la Companyia Trasmediterrània, i l'exportació de queviures, que comprava als pagesos a preus taxats i venia molt més cars a la Península i a l'estranger. Durant aquells anys, fou també un dels principals vocals del Banc de Crèdit Balear. Aviat diversificà els negocis, amb la construcció de drassanes a València, l'adquisició dels tallers de Nuevo Vulcano a Barcelona, la compra d'importants possessions mallorquines, la participació en la Companyia Elèctrica Mallorquina i la inauguració (1921) d'una fàbrica d'adobs químics a Portopí, entre d'altres inversions. Paral·lelament, s'esdevengué la seva ascensió política, plantejada com una estratègia de defensa del seu poder econòmic. A causa de la seva enemistat, per motius econòmics, amb Manuel Salas, s'enfrontà als mauristes. Així, des de 1914 donà suport als partidaris de Dato. El 1915, el seu suport fou decisiu en l'elecció del datista Jaume Suau com a batle de Palma. Des de 1917, donà suport als liberals i aconseguí l'elecció de Pere Martínez Rosich com a batle de Palma. El 1919, amb l'elecció del romanonista Alexandre Rosselló com a cap dels liberals a l'Illa, aconseguí el control d'aquest partit. Des del final d'aquell any, propicià la seva renovació, a partir de l'estructura caciquista, i el dotà d'un nou missatge integrador, basat en la defensa d'un mallorquinisme inconcret, mitjançant la incorporació d'antics membres del Centre Regionalista de Mallorca, i d'un paternalisme social. En aquest sentit, el 1918 oferí a la Federació de Societats Obreres de Palma una Casa del Poble, que fou inaugurada el 1924. A causa de la seva imatge com a capitalista modern, enfrontat al caciquisme conservador i a les velles estructures econòmiques, rebé sovint el suport de les forces d'esquerra. Aconseguí, així, un reagrupament de les forces polítiques, amb la formació d'un bloc *verguista*(→), denominació que prové del seu malnom, integrat per alguns conservadors, liberals, reformistes, republicans i socialistes, enfrontat a un bloc constituït per mauristes i weyleristes. La lluita assolí la seva màxima virulència a les eleccions municipals de 1922, que donaren el triomf als verguistes. El 1923, fou elegit diputat per Mallorca. Fundà els diaris *El Día*, de Palma (1921), i *La Libertad* (1921) i *Informaciones* (1922), de Madrid. Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-30), mantengué bones relacions amb el règim i aconseguí el monopoli de la venda de tabac a Ceuta i Melilla. Reconvertí (1925) la fàbrica de productes químics de Portopí en l'empresa Petrolis Portopí i obtengué el dret de comercialitzar el petroli rus a Espanya i al Marroc. Al final de 1923, fou processat, acusat d'haver provocat l'empresonament i la ruïna de Josep i Francesc Garau, en denunciar-los (1918) com a espies germanòfils davant les autori-

↑ Joan March Ordinas, al decenni de 1940

tats franceses. El 1926, fundà la *Banca March* (←). Amb la proclamació de la II República (1931), perdé el monopoli del tabac a Ceuta i Melilla i es dedicà de nou al contraban. Durant els anys trenta, esdevengué un dels principals representants del renovat capitalisme financer de l'Estat. Reconvertí el Partit Liberal en Partit Republicà de Centre i fou elegit diputat per Balears a les Corts Constituents. El novembre del mateix any, fou expulsat del congrés, acusat de corrupció, i empresonat (1932) a Alcalá de Henares, d'on s'evadí (1933). Durant la seva estada a la presó, fou elegit vocal al Tribunal de Garanties Constitucionals i, poc després, de nou diputat. El maig de 1934, tornà a l'Illa. Donà suport econòmic a l'aixecament militar de juliol de 1936 i al bàndol nacional, durant la guerra. Així, entre d'altres activitats, finançà el lloguer de l'avió «Dragon Rapide», que permeté el trasllat de Franco des de Las Palmas a Tetuan per fer-se càrrec de l'exèrcit del Marroc, i la compra de material bèl·lic a Itàlia, la qual cosa fou decisiva per a la derrota de l'expedició d'Alberto Bayo a Mallorca. Mantengué relacions conflictives amb la Falange, sobretot respecte a la situació política a Mallorca. Entre 1940 i 1941, s'enfrontà amb diversos sectors del règim, a causa de la seva pretensió de controlar el mercat de divises i a la seva relació amb el bàndol aliat durant la Segona Guerra Mundial. Es relacionà (1944) amb els grups monàrquics d'oposició al franquisme i intentà influir sobre l'Aliança Nacional de Forces Democràtiques. Poc després, adquirí bona part de les delegacions de la societat d'energia elèctrica *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited* i aconseguí (1948) la seva fallida, fet que originà un controvertit procés que no es resolgué fins a 1970. El 1951, fundà Forces Elèctriques de Catalunya, Societat Anònima —FECSA—, a la qual incorporà (1952) els actius de la *Barcelona Traction*. El 1955, creà la *Fundació Joan March* (←). Morí a conseqüència d'un accident de circulació, a la carretera de Madrid a La Corunya. La seva vida ha estat objecte de diverses biografies, com *El último pirata del Mediterráneo* (1934), de Manuel de Benavides, *Juan March y su tiempo* (1976), de Ramón Garriga, *La irresistible ascensión de Juan March* (1977), de Bernardo Díaz Nosty, i *Señor monopolio. La asombrosa vida de Juan March* (1985), d'Arthur Dixon. Li fou dedicada un avinguda a Palma i un carrer a Santa Margalida. L'Ajuntament d'aquest poble el nomenà fill il·lustre. (IP/PG)

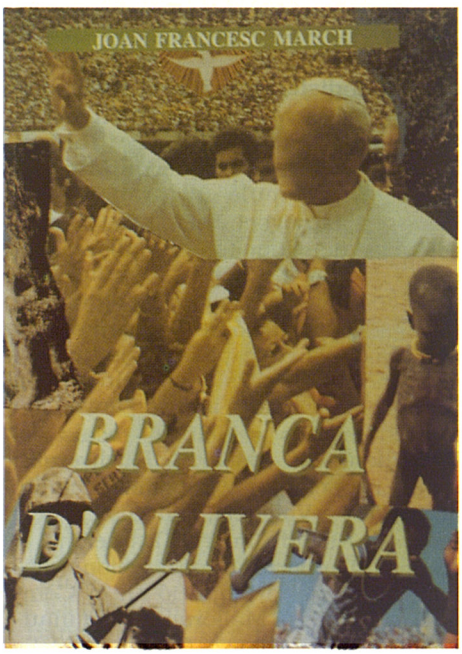

↑ Portada de *Branca d'olivera*, de Joan Francesc March Ques (1992)

MARCH QUES, JOAN FRANCESC (Santa Margalida 1927) Escriptor i religiós. Professà (1949) a la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors i s'ordenà (1957) de prevere. En narrativa, ha publicat *L'hereu de la corona* (1976), traduïda a l'alemany, *Confessions d'en Gori Soler* (1977), *Els triomfadors* (1978), *El Desertor* (1980) i *Branca d'olivera* (1992), entre d'altres obres. En poesia, ha editat *Jardins de pau* (1984). Ha publicat en col·laboració *Lectures mallorquines* (1979), *Història de Santa Margalida* (1981) i *Lectures mallorquines II* (1992). Igualment, és autor de la biografia de Joan Fullana Llull, *Alma grande y corazón de niño* (1990).

↑ Baltasar March amb la moto BMS

MARCH SANTANDREU, BALTASAR (Santa Margalida 1912) Dissenyador mecànic. Al principi dels anys 50, dissenyà la moto BMS. Amb motor de dos temps de 250 cm^3, monocilíndric vertical, transmissió per cadena i xassís de doble bres, resultà una màquina sòlida i ràpida, capaç de sostenir velocitats de 125 km/h. Els motors es fabricaven a la Fundició Adrover i els pinyons a Tallers Palma, ambdós a Palma. La moto es muntava al taller del dissenyador, a Santa Margalida, on també es feien els xassissos. El 1955, la BMS participà amb èxit en la Pujada al Coll de Sóller i, pilotada pel dissenyador, a la Volta a Mallorca, on donà una mitjana de 110 km/h. Per millorar el rendiment del motor quant a velocitat i potència, el dissenyador les equipà amb una vàlvula flexible que impedia el retrocés del combustible. Se'n produïren 10 unitats, però la fabricació cessà per dificultats de finançament. (DF)

MARCH SERVERA, BARTOMEU (Palma 1917) Col·leccionista i financer. Fill de *Joan March Ordinas* (←). Ha contribuït econòmicament en la recopilació d'obres d'art, manuscrits i llibres impresos, i ha constituït, a Madrid, una biblioteca privada important per a l'estudi de la literatura castellana. El 1976, creà la *Fundació Bartomeu March Servera* (←), de la qual n'és president, que inclou la *Biblioteca Bartomeu March*

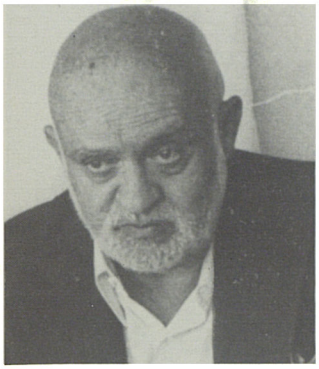

← Bartomeu March Servera

Servera (←). És propietari del *casal Marc* (←), de Cala Rajada (Capdepera) i del *palau Marc* (←), de Palma. (LlP)

← Joan March Servera

MARCH SERVERA, JOAN (Santa Margalida 1906 - Barcelona 1973) Financer. Fill de Joan March Ordinas i pare de Joan i Carles March Delgado. Féu estudis universitaris a Cambridge (Regne Unit). A les eleccions de febrer de 1936, fou elegit diputat per Balears per la coalició de dretes. Vinculat als negocis del seu pare, aconseguí la consolidació de l'Empresa Productora d'Energia Elèctrica de Catalunya i presidí les Forces Elèctriques de Catalunya, Societat Anònima —FECSA—. Fou president de la Banca March (1946-73) i de la fundació Joan March (1962-73).

MARCH SIMÓ, GABRIEL (Pollença 1967) Pintor. De formació autodidàctica. Féu la primera exposició individual a Palma (1986). Ha exposat també a Blanes (Catalunya), Madrid, Manacor, Pollença i València. Participà en les fires internacionals d'art Interarte (València 1986 i 1988), d'Art Contemporani —ARCO— (Madrid 1986-92) i Art Frankfurt (Alemanya 1988-90). Obtengué (1991) el premi Ciutat de Palma de pintura. La seva obra s'inicià sota la influència de l'expressionisme i evolucionà vers l'art neoconceptual.

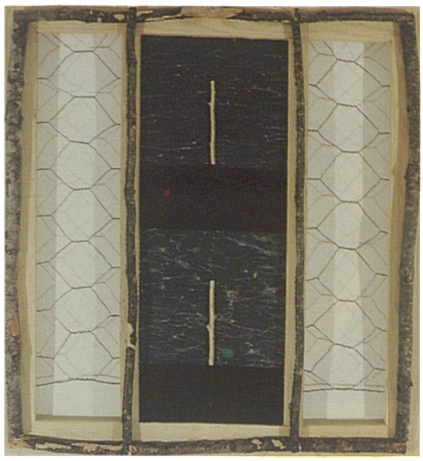

↑ Gabriel March Simó, *Sense títol*

↑ Joan March Torrandell, *Roda metamòrfica*

MARCH TORRANDELL, JOAN (Pollença 1958) Pintor. De formació autodidàctica, començà la seva activitat artística el 1972. El 1974, féu la primera exposició individual a Pollença. Posteriorment, també ha exposat a Alcúdia, Cala d'Or (Santanyí) i Palma. La seva obra s'inclou dins un corrent abstracte.

MARCH TORRANDELL, PERE (Pollença 1958) Realitzador de cinema. Començà a fer pel·lícules el 1976, amb el seu germà Joan. De la seva filmografia en Súper 8 destaquen *Els moradors de l'abisme* (1986), *Cercant la dama* (1987) i *L'aigua de la vida* (1988). També ha treballat com a director de fotografia en curts-metratges de Rafel Bordoy, Andreu Suau i Jaume Reinés —Bennàsser Colom—. A partir de 1989, filmà en 16 mm *Déjà vu* (1989) i *Albercutx* (1992). La seva obra presenta un marcat caràcter existencialista. També ha tractat la comèdia, la història i el cinema didàctic. Des de 1984, ha organitzat nombroses mostres de cinema independent mallorquí. És soci fundador i vice-president de l'Associació de Cinema Balear.

→ Martí March Vives

MARCH VIVES, MARTÍ (Pollença 1920) Polític. Fou batle de Pollença (1954-61 i 1974-77) i, en la democràcia, ho ha estat com a cap de llista de la Unió de Centre Democràtic —UCD— (1979-83) i del Centre Democràtic i Social —CDS— (1987-91). Durant la seva gestió, s'inaugurà l'institut d'ensenyament mitjà Guillem Cifre de Colonya, s'aprovaren les obres de conducció d'aigua potable i clavegueram de Pollença i del Port, s'asfaltaren els carrers del nucli urbà i un gran nombre de camins veïnals, s'instal·là la depuradora d'aigües residuals i s'iniciaren les obres d'embelliment de les zones turístiques del terme.

MARC NOU, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre el rafal Gomila, el rafal des Pi, el torrent de Son Valls i can Ravull Nou. (M)

MARCÓ, CINGLE D'EN A la costa del terme d'Andratx, situat entre el morro de sa Rajada i el d'en Fabioler. (M)

MARCÓ, SON Antic rafal del terme d'Alaró. Documentat el 1599, pertanyia als Marcó, família de la qual prengué nom. El 1607, Miquela Marcó el va vendre al mercader Nicolau Moragues. Tenia cases, olivar, conreu de cereals i una guarda de 80 ovelles. ■ Propietat rústica del terme d'Esporles, situada entre can Albertí, el torrent d'Esporles i can Marimon. Documentada el 1625, pertanyia a l'honor Bartomeu Marcó, de la família del qual prengué nom. Tenia un gran casal senyorial amb mobiliari de luxe i cases dels amos. Era dedicada al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Hi havia una guarda de 171 ovelles. (DF)

MARCO FRANCO, JULIO EMILIO (Ferrol 1951) Metge i economista. Es llicencià (1974) en medicina i cirurgia a la Universitat de Santiago de Compostel·la i es doctorà (1982) a la Universitat Autònoma de Barcelona, amb la tesi *Ferritina sérica en hemodiálisis*. El 1991, es llicencià en ciències econòmiques i empresarials per la Universitat de les Illes Balears. Des de 1977, resideix a Mallorca. És especialista en medicina interna, nefrologia i gestió sanitària, tema sobre el qual ha publicat diversos articles a revistes especialitzades, com *Clinical Nephorology*, *Revista Clínica Española* i *Nephron*, entre d'altres. Entre 1986-89, va esser professor associat de la Universitat de les Illes Balears. Des de 1993, és director d'afers econòmics del Servei Balear de Salut. És col·laborador del diari *Última Hora*, en temes d'economia.

← Julio Emilio Marco Franco

MARCÓ GUARDIOLA, AGUSTÍ (Palma 1774 - 1851) Notari. El 1800, obtengué el títol d'escrivà i notari públic. Fou secretari de diverses entitats, com l'Ajuntament de Palma, la Junta de Sanitat de Mallorca i la Casa de Misericòrdia. Ocupà diversos càrrecs en el cordó sanitari que s'establí a Artà el 1820. Va esser soci numerari, arxiver i secretari de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País. Llegà 23 protocols (1800-51).

MARÇOL, JOAN (Mallorca s XV - 1453) Pintor. Fill de Nicolau Marçol i nét de Pere Marçol. Devers el 1440, era decorador oficial de la Universitat de la ciutat de Mallorca. Pintà un crucifix per a la parròquia de Selva (1441) i el retaule de pedra del monestir de Sant Salvador, de Felanitx. La seva pintura s'inscriu en el corrent gòtic. (GLl)

MARÇOL, NICOLAU (Mallorca s XIV - 1428) Pintor. Fill de Pere Marçol. D'estil gòtic, treballà en un taller de la illeta de la Llonja dels Cavallers, de Palma. Conclogué (1415) un retaule començat pel pintor Francesc Comes. Intervengué (1417-20) com a decorador a la Seu de Mallorca. (GLl)

→ Pere Marçol, retaule de Sant Salvador (Felanitx)

MARÇOL, PERE (Mallorca s XIV - ~1409) Pintor. Des de 1370, fou familiar reial de Pere el *Cerimoniós*, amb dret a portar armes. Tenia taller al carrer dels Pintors, de Palma. Posseïa esclaus i ensenyava fadrins. Treballà amb altres artistes importants del seu moment, com els escultors Pere Morell i Llorenç Tosquella. Pintà la capella de Lluc (1371) i la creu esculpida del primer goig del camí del santuari (1400). Obrà els retaules de sant Bartomeu per al gremi de paraires (1379), el de l'Advocació Innominada per al preceptor de la Seu (1384), el dels sants Bernat, Aina i Llúcia per a l'hereu de Bernat Gener (1399), el de la Passió per a Francesca de Burgues (1404), a Palma, el de sant Antoni per a la parròquia de Felanitx (1380) i el de sant Miquel, titular de la parròquia de Llucmajor (1388). La seva pintura s'inscriu en el corrent gòtic. (GLl)

MAR COLOMAR Vegeu *Mascolomar*.

MARCÓ MARIMON, ANTONI (Palma s XVII - 1729) Prevere. Es doctorà en teologia a l'Estudi General Lul·lià de Mallorca. Va esser rector d'Alcúdia i de Puigpunyent. És autor del discurs panegíric *Las dos alas del águila* (1727).

MARCONA, PUIG DE NA De 167 m d'alçària, al terme de Sineu. És situat al xaloc del nucli urbà, entre Son Albert, Son Fiol i Son Barrina. (M)

↓ Puig de na Marcona (Sineu)

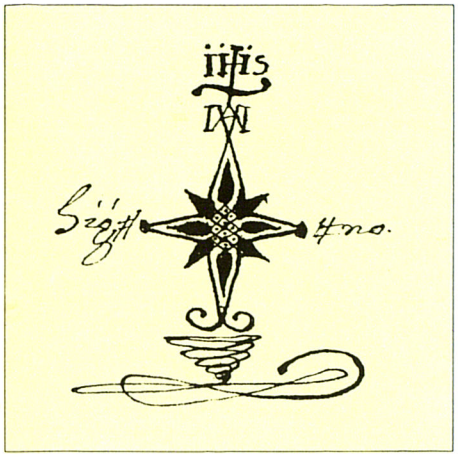

↑ Signatura de Miquel Marc Totosaus

MARC TOTOSAUS, MIQUEL (Palma s XVIII - 1787) Notari. Accedí al notariat a Palma (1758) i exercí (1758-65) a Sineu. El 1766, passà a exercir a Palma, on tenia la notaria al carrer d'en Palmer, a la parròquia de Sant Jaume. Deixà onze protocols (1758-87). Fou home de confiança de les famílies dels Amer de sa Punta i dels Galera. Féu nombroses capbrevacions relatives a cases i terres de Búger, Inca, Manacor, Palma i Ullaró. El seu llegat és fonamental per a l'estudi del sorgiment de la petita propietat a mitjan s XVIII, als municipis d'Alaró, Campanet, Costitx, Lloret de Vistalegre, Manacor, Maria de la Salut, Montuïri, Muro, Santa Margalida, Sineu i Sant Joan, particularment a través dels establiments de les possessions de Son Berenguer (Montuïri) i de Son Moro (Manacor). (DF)

MARCÚS, SON Antiga possessió del terme de Bunyola. Confrontava amb la plaça de la vila, l'església parroquial, s'Olivaret, es Calderers, sa Tanca d'en Mesquida, ses Rotes i terres comunals. Documentada el 1732, pertanyia al senyor Jaume Mas Bauçà. Tenia cases i era dedicada a olivars i conreu de cereals. (DF)

MARCÚS BARBARÀ, GREGORI (Palma 1946) Músic. Estudià solfeig, harmonia i piano a Palma i direcció coral a Lió (França) i a Brussel·les. Fou president (1979-82 i 1984-86) de la Federació de Corals de Mallorca. Des de 1978, és director de la Capella Oratoriana, amb la qual ha actuat a les illes i a diversos indrets d'Espanya, Europa i els Estats Units. (CM)

MARCÚS MOLL, ANTONI (Palma 1947) Pintor. De formació autodidàctica. Des de 1981, ha exposat a diversos indrets de Mallorca. La seva obra s'insereix en el corrent postimpressionista d'influència local.

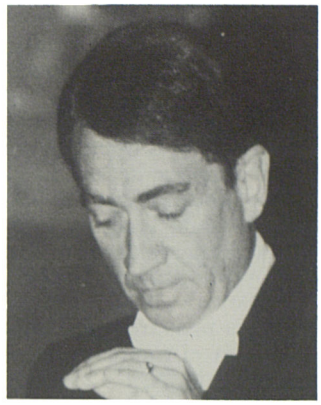

→ Gregori Marcús Barbarà

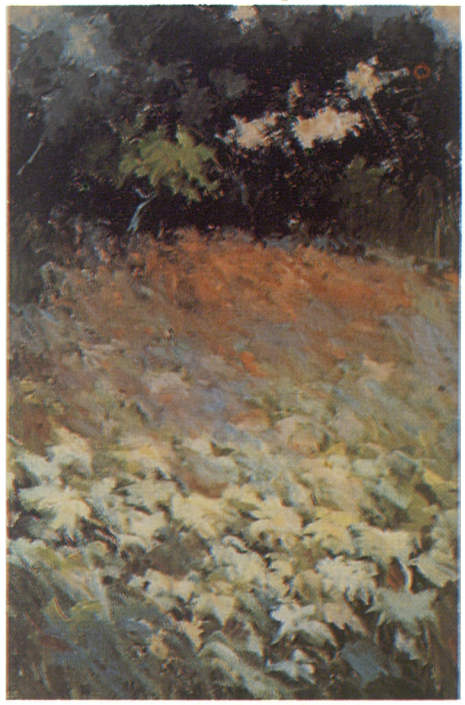

↑ Antoni Marcús Moll, *Brega de colors*

MARC VELL, SON Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Valls de Padrines, ses Erasses, Algorefa i Son Ramon. (M)

MAR DE LA MESQUIDA, COMUNA DE Al terme de Capdepera. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1390. (M)

MARE D'ANFÓS (*Apogon imberbis*, Linné 1758) Peix de la família dels *Apogonidae*. El cos és ovalat i curt i el cap gros. Té dues aletes dorsals, la primera amb sis radis espinosos i forma triangular i la segona, rectangular, més alta i amb una sola espina. Els ulls són grossos amb l'iris blavós. És de color vermell escarlata, amb petits punts negres. Al peduncle caudal hi ha una taca negrenca que, de vegades, es divideix en tres. Pot arribar a fer una talla màxima de 10 a 15 cm. Es reprodueix els mesos d'estiu, de juny a octubre. S'alimenta de petits crustacis, de larves i d'ous de peixos. És una espècie sedentària i sol viure en zones obscures. A l'hivern es troba a profunditats de més de 200 m, a l'estiu se'l pot veure a la costa en fons de 30 a 70 m, a coves i cavitats submarines, en petits grups. Es pesca amb arts d'arrossegament a l'hivern i amb nanses i volantí a l'estiu. Geogràficament, es distribueix per tota la Mediterrània i a l'Atlàntic oriental, sobretot a les Açores, Madeira i les Canàries. És comestible, però no es comercialitza per causa de la seva petita mida i perquè n'hi ha molt poc. (MM)

MARE DE DÉU Nom amb el qual és coneguda la mare de Jesús. Aquesta devoció es va difondre arreu de l'Església catòlica sobretot a partir del Concili d'Efes (431), que la proclamà *Theotókos*, 'Mare de Déu', i arrelà fondament a Mallorca des que s'hi restaurà el cristianisme el 1229. Els cristians medievals veneraven la mare de Jesús amb els títols de Santa Maria, Nostra Dona i també Madona, als quals afegien el nom concret de l'advocació, com Nostra Dona o Madona Santa Maria de Lluc. Però la denominació que més ha arrelat en la devoció popular mallorquina és la de Mare de Déu, tant per a designar la persona de Maria a

↓ Mare d'anfós (*Apogon imberbis*, Linné 1758)

↑ La Puríssima al portal de la Seu de Mallorca

qui es ret culte, com també per a indicar la imatge venerada. Sota la influència de la reforma unificadora de Gregori VII, la dedicació d'esglésies a santa Maria esdevengué cada cop més corrent i popular, ja que Maria apareix com a vincle unitari de comunió i símbol de l'Església. Predicadors i sants, com sant Bernat, i els nous ordes religiosos, com dominics, franciscans i carmelitans, que es posaren sota la protecció de Maria, difongueren per la cristiandat medieval la devoció a la Mare de Déu. El corrent espiritual de contemplació de la humanitat de Crist féu també més propera als fidels la figura de Maria, tant en els misteris o esdeveniments de la seva vida com en la protecció que manté sobre els seus devots. Se celebra alhora la maternitat divina i la maternitat universal envers els cristians. En la pietat del rei Jaume I, es manifesten clarament els trets de la devoció medieval a Maria, singularment en la conquesta de Mallorca, segons el *Llibre dels Feits*. En el discurs a les corts de Barcelona de 1228, el rei comença per invocar "nostre Senyor Déus e la Verge sancta Maria mare sua" per tal que les seves paraules siguin "a plaer de Déu e de la sua mare nostra dona sancta Maria". Enmig de la tempesta vora la serra de Tramuntana, Jaume I prega la Mare de Déu "per les set alegries e per les set penes que hagués del vostre car fill". Dia 31 de desembre de 1229, torna a invocar la "Mare de Déu Senyor"davant les muralles de Madina Mayurqa mentre les tropes criden "Sancta Maria, Sancta Maria!", i en l'assalt final "Ajuda-nos, sancta Maria, Mare de nostre Senyor". L'octubre de 1230, quan s'acomiada dels qui resten a l'illa conquistada, recorda que "hajam nós aquí edificada església de nostra dona sancta Maria", referint-se certament al començament de les obres de la Seu. El 1230, els premostratesos de Santa Maria de Bellpuig (Urgell), venguts a la conquesta, alçaren una església amb la titularitat homònima prop de la porta de l'Esvaïdor. Devers 1233, aquests canonges regulars passaren de Palma a Artà, on fundaren el monestir de Santa Maria de Bellpuig, i el 1240 començaren a regir la parròquia d'Artà. El 1425, els premostratesos vengueren les possessions que tenien a Mallorca i tornaren a Urgell. Amb tota probabilitat la imatge romànica de Santa Maria de Bellpuig, del monestir artanenc, passà a l'Almudaina de la vila, on fou venerada més endavant amb el títol de Mare de Déu de Sant Salvador. Un altre monestir dedicat, com tots els cistercencs, a la Mare de Déu, és el de Santa Maria de la Real, fundat per Nunó Sanç el 1239. La titular és anomenada també Mare de Déu de la Font de Déu, al·lusió probable a les aigües que baixen a la Real des de la font d'en Baster, d'Esporles. En les seves obres, Ramon Llull manifestà una devoció fervent a Maria i hi defensà el privilegi de la seva Puríssima Concepció. Títols marians de l'opus lul·lià són *Plant de nostra dona sancta Maria* i *Hores de nostra dona sancta Maria* (ambdues, probablement, de 1275), *Llibre de sancta Maria* (1290) i *Llibre d'Ave Maria*, inclòs en el *Blaquerna* (1285), i *Arbre maternal*, que és la XII part d'*Arbre de Sciència* (1295).

El 1248, el papa Innocenci IV confirmà les parròquies establertes a Mallorca. De les 31 parròquies de la Part Forana setze eren dedicades a santa Maria: Marratxí, Santa Maria del Camí, Alaró, Robines, Inca, Pollença, Artà, Bellver, Manacor, Felanitx, Montuïri, Sineu, Bunyola, Valldemossa, Puigpunyent i Andratx. No s'afegeix cap títol d'intercessió o de misteri al de 'Santa Maria', sols el topònim. D'aquestes setze parròquies, la meitat han conservat la dedicació a la Mare de Déu. Així, Santa Maria del Camí, que l'ha mantengut igual per a la parròquia i per al municipi, i Puigpunyent, que el 1948 entronitzà com a titular una antiga imatge que romania al portal. Tres han recobrat recentment el títol antic: Santa Maria d'Andratx, Santa Maria de Sineu i Santa Maria de Robines (Binissalem). Inca, des del s XVII, ha afegit 'la Major' al títol primitiu. Pollença, des del s XVII, té a la parròquia el títol de la Mare de Déu dels Àngels. Manacor, des del s XIX, porta en l'antiga parròquia l'advocació de la Mare de Déu dels Dolors. Les altres vuit parròquies que ara no són dedicades a la Mare de Déu han mantengut sovint una forta devoció mariana, centrada en una imatge antiga. És el cas de Sant Llorenç des Cardassar, anomenat Bellver a la butla de 1248, que conserva dues imatges marianes notables: una de romànica, dita la 'Mare de Déu Trobada', i una de gòtica (s XV), titulars segurament de la parròquia de Santa Maria de Bellver. Però no solament varen esser dedicades parròquies a la Mare de Déu, sinó també capelles, que esdevengueren santuaris distingits també just pel

↓ Ex-vot de la Mare de Déu de Sant Salvador (1761), de Felanitx

↑ Taula de Santa Maria, d'Inca, pintada per Joan Dauder (1373)

→ Ramon Llull i la Immaculada (Joan Bestard, s XVII), al col·legi de Monti-sion

topònim. Entre tots sobresurt el de la **Mare de Déu de Lluc,** documentat el s XIII i que ha vengut a esser el principal santuari marià de Mallorca. Fou bastit probablement sobre un santuari de culte ancestral com indica el topònim mateix de Lluc, 'bosc sagrat'. A l'alqueria de Lloseta s'edificà, també el s XIII, una capella dedicada a la Mare de Déu, que és (1993) la parròquia de la vila i que conserva la imatge probablement més antiga de Maria. La **Mare de Déu de Lloseta** és anomenada també del Cocó per la llegenda segons la qual fou trobada vora el torrent de s'Estorell on, el 1878, li fou bastit un oratori. Esglésies antigues dedicades a santa Maria són també les de Costitx, anterior a 1238, que conserva una imatge gòtica mariana, i la de Castellitx, que restà com a santuari marià quan la parròquia de Sant Pere fou traslladada a Algaida (s XV), i on es venera una figura romànica. Semblant a una maredeéu romànica se'n venerava també una a la capella de **Santa Maria de Banyalbufar,** documentada el s XV, restaurada i exposada novament al culte el 1941. Altres advocacions marianes, identificades per un topònim, són la **Mare de Déu de Mallorca,** venerada a l'antic hospital de Sant Andreu i que presideix, des de 1968, l'església de l'Hospital General. La **Mare de Déu de l'Olivar,** pintada per Rafel Mòger el s XV, és la titular del monestir de les clarisses, fundat el 1515, i on el 1993 hi ha la parròquia de s'Esgleieta. La **Mare de Déu de la Font Santa** apareix lligada a l'oratori dels banys de Campos, bastit ja el s XVI. La **Mare de Déu de Portals** pren el nom de les pedreres obertes arran de cala Figuera (Calvià), on mariners i pescadors excavaren un santuari el s XVII. La imatge titular fou traslladada a l'oratori de Portals Nous, beneït el 1866, que és parròquia des de 1972. La **Mare de Déu del Mar,** anomenada així perquè fou descoberta per dos pescadors el 1605 a la cala de la Ferradura d'Ariant és venerada a la capella de Sant Jordi, de Pollença. **Santa**

↓ Nostra Dona del Puig (s XIV) (Puigpunyent)

↑ Mare de Déu de Mallorca (església de l'Anunciació, Palma)

↑ Mare de Déu de la Grada (Seu de Mallorca)

↑ Mare de Déu de Lloseta (oli del s XIX)

Maria del Mar és titular de la parròquia de Cala d'Or a l'església beneïda el 1973. La **Mare de Déu de la Trapa,** és l'advocació que els monjos cistercencs, expulsats de la Trapa de Normandia, dugueren al monestir que el 1810 construïren a la vall de Sant Josep de la Palomera; després de la seva exclaustració (1820), la imatge passà a la parròquia de s'Arracó. Més recents són les advocacions de la **Mare de Déu de Formentor,** a l'oratori de cala Murta, que fou inaugurat el 1944; la **Mare de Déu d'Establiments** o d'es Muntant, a l'oratori beneït el 1961; la **Mare de Déu de Binicanella,** titular del monestir benedictí que s'erigí el 1967 al terme de Son Servera, traslladat al de Bunyola el 1974 i cedit a la diòcesi, que encomanà la seva gestió als Grups d'Esplai de Mallorca —GDEM—, el 1984. La imatge de la **Mare de Déu de Palma Nova,** a la parròquia d'aquest indret de Calvià, fou beneïda el 1972. Hi ha marededéus que reben el nom del lloc precís on són venerades, com la **Mare de Déu de la Grada** o de la Clastra, a la Seu de Mallorca, perquè era col·locada prop de les grades que feien pujar a la clastra que era davant el portal de la catedral, quan aquesta era encara en construcció el s XVI; d'ençà d'aquell segle era patrona dels brodadors i dels pintors. És venerada a la capella de l'Assumpció i possiblement fou la titular antiga de la Seu de Mallorca. Al retaule major de la parròquia de Petra hi ha representada la **Mare de Déu del Corredor** (s XVIII). Dos col·legis eclesiàstics han tengut per titular una maredédeu: el de la Sapiència, fundat el 1635, i el del Seminari, quan s'establí a la nova seu de Son Gibert, dedicat a l'Assumpció. La maredédeu del Seminari fou beneïda el 1960. El poble mallorquí venerà la Mare de Déu en els misteris de la seva vida, celebrats en les festes litúrgiques. El breviari mallorquí manuscrit del s XIV esmenta les festes marianes de la Purificació, Anunciació, Assumpció, Nativitat i Concepció. En notes afegides, assenyala les festes de la Visitació i de l'Expectació del Part o de l'Esperança (aquesta introduïda el 1433). La **Puríssima Concepció de Maria,** anomenada també Puritat, Concepció i més endavant Immaculada, gaudí d'una devoció tan extensa que, el 1629, fou declarada Patrona de Mallorca pel Gran i General Consell, patronatge que fou ratificat el 1868 per Pius IX. La Puritat era patrona dels boneters a l'església de Sant Francesc (s XV). Quatre parròquies són dedicades a la Puríssima o Imma-

↓ Pintura de la Mare de Déu de Lluc (Seu de Mallorca)

↑ Puríssima, de Mateu López (Monestir de les Jerònimes de Palma)

culada en el terme municipal de Palma: Establiments, sa Vileta, Son Sardina i la del raval de Santa Catalina. Deriva d'aquesta advocació la de la Puresa, de la qual prengué nom el col·legi fundat (1809) pel bisbe Nadal i més tard la congregació que hi fundà Alberta Giménez, el 1892. El **Naixement de Maria,** anomenada Mare de Déu de Setembre o Mare de Déu dels Missatges, sol esser la festa de les mareedéus trobades, títol que les llegendes populars atribueixen a les imatges antigues de Maria, l'origen de les quals no era recordat, com són les de Lluc, Lloseta, Costitx, Maria de la Salut i la Mare de Déu Trobada, de Sant Llorenç des Cardassar. La Presentació que, segons alguns evangelis apòcrifs, s'esdevengué en la infantesa de Maria al temple de Jerusalem, era venerada com la **Mare de Déu de Monti-sion,** a la qual es dedicà una capella a Palma el s XIV, edificada sobre la sinagoga de la Calatrava, que fou església dels jesuïtes a partir de 1561. A Porreres li fou dedicat un santuari amb motiu de la pesta de 1493, el qual acollí, des del s XVI, una escola de gramàtica. És anomenada també Mare de Déu de la Criança, titular del col·legi, per a nines, fundat el 1518. L'**Anunciació** o Mare de Déu de Març fruí d'una iconografia nombrosa i, des de 1458, és la titular de l'església de l'Hospital General. Li fou dedicada l'església de sa Garriga (Son Sardina) el 1958. La **Visitació** tenia confraria a Petra el s XV i el s XVI era patrona del gremi dels corredors d'orella i del de porgadors i mesuradors. És titular de la parròquia de Consell. La **Mare de Déu de l'Esperança** gaudí d'una gran devoció entre els teixidors de Palma i de diverses viles des del s XV. És venerada al castell de Capdepera des del s XVIII. Li és dedicada l'església de Santa Ponça (1982). En el naixement de Jesús, Maria era invocada com la **Mare de Déu de Betlem,** que tenia confraria a l'església franciscana de Jesús, de Palma, el s XVIII, dins el conjunt escultòric que, des del s XIX, és venerat a l'església de l'Hospital General. La **Mare de Déu de la Llet,** del Pit o de la Mamella fou venerada a la parròquia de Campos en una taula de Gabriel Mòger (s XV), en la imatge que presideix el retaule de la parròquia de Bunyola i en una altra que prové de l'antic convent del Carme. Ara és venerada en una capella de l'Hospital General, en un portal menor de la Seu de Mallorca i a l'església de Sant Francesc, de Palma (s XVI). El s XVII, a Llucmajor hi havia capella i oratori de la Mare de Déu de la Mamella, patrona dels trencadors de pedra. És la titular de la parròquia de s'Arenal, erigida el 1938. Aquesta devoció es difongué des de Sajunadja, prop de Damasc, el s XI, quan una imatge de Maria començà a rajar des d'un pit una llet que es convertia en oli. Aquest líquid originà les relíquies dites 'de la llet de la Mare de Déu', una de les quals és a la Seu de Mallorca. Maria, en la presentació de Jesús al temple, fou invocada com a **Mare de Déu del Candeler,** de la Purificació o de Febrer i era venerada a l'església del Carme. Era la patrona dels confiters i cerers. Té un magnífic retaule barroc a Sant Bartomeu, d'Inca, i li és dedicada l'església del poblat de GESA al Port d'Alcúdia, sota el títol de la Llum. La **Mare de Déu del Repòs,** al·lusió a la fuita de la sagrada família a Egipte, té culte des del s XVIII a l'església de Sant Agustí, de Felanitx. Maria, en la Passió de Jesús, és molt venerada sota el títol de la **Mare de Déu dels Dolors.** Li fou dedicat (1488) un santuari, agregat a la basílica lateranense de Roma, en una capella fonda de l'església del Sant Esperit, que tenia set retaules en memòria dels set dolors. El 1840, aquests retaules foren col·locats a la capella de la casa de la Misericòrdia, però només hi resta el principal. La parròquia major de Manacor duu el títol dels Dolors des del s XIX. També li fou dedicada, per la beata Francinaina Cirer, la casa de caritat que fundà (1851) a Sencelles. La **Pietat,** que designava Crist

↓ Retaule de la Mare de Déu de Monti-sion (Palma)

↑ Mare de Déu de la Llet (Gabriel Mòger, s XV), a la parròquia de Campos

com a baró de Dolors, passà el s XV a donar nom a Maria amb el fill mort en braços. Tal advocació té capella, des del s XVII, a la Seu de Mallorca, sota l'orgue, i, des del s XIX, a l'església de Santa Eulàlia, amb una imatge d'Adrià Ferrà. Dins aquest cicle de la compassió de Maria, és notable la capella de la Corona, de la Seu de Mallorca (s XVII), en què el quadre central presenta Maria contemplant la corona d'espines de Jesús, devoció lligada al reliquiari de les tres espines guardat a la Catedral. La **Mare de Déu de l'Amargura** era venerada a l'Hospital General des del s XVIII. La **Mare de Déu de les Angúnies** era la titular de l'oratori dels terciaris franciscans devora el convent de Sant Francesc, de Palma (s XVIII). **Santa Maria del Sepulcre** fou la capella edificada el s XIII pels canonges regulars del Sant Sepulcre, emplaçada a l'actual (1993) carrer de la Concepció. La **Mare de Déu de la Soledat** fou devoció introduïda a Mallorca pels frares mínims de sant Francesc de Paula, establerts a Palma el 1582 a la barriada de la Soledat. Li fou dedicada també l'església dels Mínims, a Santa Maria del Camí, el 1682. També les altres esglésies de l'orde li reteren culte: la de Sant Francesc de Paula, a la plaça de la Reina (Palma), la de Muro, Campos i Sineu. Amb el nom de la **Mare de Déu de Pasqua** són designades les imatges de Maria, ordinàriament vestides amb roba de colors festius, que en la processó del Divendres Sant van endolades i protagonitzen, amb la imatge de Jesús Ressuscitat, la processó de l'encontre el matí de Pasqua, introduïda a la Seu de Mallorca el 1621. L'**Assumpció** o Mare de Déu d'Agost és, amb la Puríssima, el misteri de Maria més venerat pel poble mallorquí. El 15 d'agost és per excel·lència la festa de santa Maria, d'aquí que moltes esglésies celebraven aquest dia la seva festa titular, sobretot en l'antiguitat, com la Seu de Mallorca, que el 1369 figura com a dedicada a l'Assumpció de Maria. Des del s XV, es fundaren moltes confraries en honor de l'Assumpció. La festa era solemnitzada amb processons i representacions a la Seu de Mallorca i a altres esglésies, com les del Misteri d'Elx, que feren esculpir les imatges de la **Mare de Déu Morta,** col·locades en el seu llit i sota dosser, sostengut per quatre àngels, com la de la Seu de Mallorca i la de les concepcionistes de Palma (s XVIII). Des del s XVI, durant l'any, aquesta imatge era estotjada en un sepulcre, sovint pintat amb les figures de Jesús i dels apòstols. A l'Assumpció li fou dedicada la parròquia

↓ Mare de Déu Morta (Seu de Mallorca)

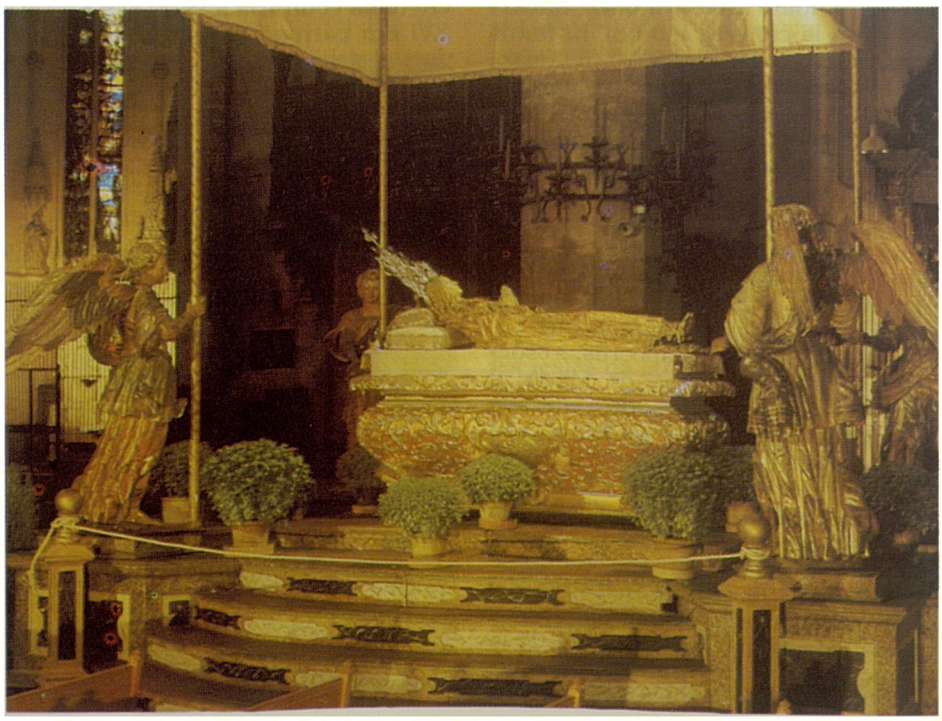

↑ Mare de Déu de Bellver (Palma)

↑ Mare de Déu del Mantell (Ex-vot de 1406, Seu de Mallorca)

↑ Mare de Déu dels Àngels (Parròquia de Pollença)

de Son Espanyolet el 1938; i, el 1958 la de Can Picafort. Com que l'Assumpció era representada amb àngels que enlairaven Maria al cel, la devoció a la **Mare de Déu dels Àngels** sorgí molt unida a aquest misteri. Per altra banda, els franciscans celebraven, el 2 d'agost, el jubileu de la Porciúncula, petita església d'Assís vinculada al naixement de l'orde i dedicada a santa Maria dels Àngels. A Pollença, a partir de 1607, les festes de la Patrona, amb el títol de la Mare de Déu dels Àngels, són el 2 d'agost. A Pollença i Andratx, la Mare de Déu dels Àngels es considera l'alliberadora dels atacs moros (1550 i 1578, respectivament). El jubileu del 2 d'agost era celebrat amb grans festes a les esglésies franciscanes. A la Mare de Déu dels Àngels li són dedicades l'església de la Porciúncula, a s'Arenal, consagrada el 1968; la parròquia de Cala Millor, beneïda el 1986, i les capelles de ses Cadenes i de Cala Pi. Altres advocacions marianes van lligades a esdeveniments històrics. Primerament, per agrair la conquesta de 1229, el dominic fra Miquel Fabra aixecà una capella a la **Mare de Déu de la Victòria** prop de l'Almudaina i del trast que havia d'esser convent de Sant Domingo. Els alcudiencs donaren el mateix títol a la Mare de Déu, venerada a una ermita de les seves muntanyes, per la victòria del 23 d'abril de 1522 sobre els agermanats. Sóller edificà també una capella a la Mare de Déu de la Victòria per agrair el triomf sobre els moros pirates de 1561. Al convent extramurs de Jesús era venerada la **Mare de Déu de la Cadena,** que féu esculpir el bisbe de Pati (Sicília), Arnau Albertí, en agraïment per haver-se salvat d'un naufragi el 1538. La **Mare de Déu del Miracle,** venerada a la parròquia de la Immaculada Concepció, de Santa Catalina (Palma) evoca el fet de 1542, en què segons les cròniques de l'època, l'efígie mariana de pedra que era damunt el portal de l'Hospital dels Orfes (Sant Magí) vessà sang en esser ferida per un mariner anglès. Una capella al bosc de Bellver recorda l'aparició de la Mare de Déu a sant Alonso Rodríguez (devers 1572). L'oratori de la **Mare de Déu de Bellver** fou beneït el 1885. Petra donà al santuari marià, alçat pel rector Miquel Vicenç (1600) en el puig d'en Burgues, el títol de la **Mare de Déu de Bonany,** per la bona collita de 1609. A la Mercè, de Palma, es troba la imatge mutilada de la **Mare de Déu del Rescat,** que, el 1702, fou alliberada pel pare Salvador Feliu de mans d'uns moros que la profanaven al nord d'Àfrica. Les advocacions d'intercessió sorgiren quan els mallorquins, en les circumstàncies difícils de la vida o per obtenir un benefici o una protecció, invocaren Maria. Destaquen les advocacions que presenten la Mare de Déu emparant el poble cristià; n'és la imatge més eloqüent la de la **Mare de Déu del Mantell,** dita també *Mater omnium*, que sota el seu mantell aixopluga gent de tots els estaments. Talment és representada a l'ex-vot del museu catedralici, commemoratiu de la gran mortaldat pel desbordament de la Riera, el 1406. Aquesta representació de Maria pren el nom de Gràcia, de la Mercè, de la Pietat i de la Misericòrdia. El títol de Gràcia ja apareix el s XIV en una pintura gòtica de Francesc Comes, que era venerada al claustre de Sant Domingo, de Palma, i actualment (1993) es troba al Museu de Mallorca. Des del s XV, una església de Palma (devora l'actual del Socors) honorava amb culte i confraria la **Mare de Déu de Gràcia.** La titular, ara sobre el portal de l'església dels Desemparats, cobreix amb mantell protector els devots. El santuari de la Mare de Déu de Gràcia, al recer del gran espadat del puig de Randa, fou fundat el 1497 pel pare Miquel Galmés i sota el patronat de l'Ajuntament de Llucmajor. Després del terratrèmol de 1851, Palma agraí la protecció de la Mare de Déu de les Gràcies fent-ne pintar un quadre per a l'església de Sant Gaietà, segons un model duit de Faenza (Itàlia), que també fou alliberada de la pesta de 1412 sota la mateixa protecció. La **Mare de Déu de la Mercè,** titular de l'orde homònim que s'establí a Palma tot just després de la conquesta de Jaume I, el seu gran protector, consta documentalment venerada a l'església dels mercedaris des de 1295. La imatge titular actual de l'església mercedària és de 1793. Arran de la pesta negra de 1348, els pollencins invocaren mercè a la Mare de Déu en el puig de Maria, on fundaren un santuari que, més tard, esdevengué monestir de monges agustines, fins que, el 1564, passaren a la Concepció, de Palma. Aquest monestir conserva la pintura gòtica de Miquel Alcanyís (s XV), la Mare de Déu de la Mercè, amb

↑ Mare de Déu de Lluc (Santuari de Lluc)

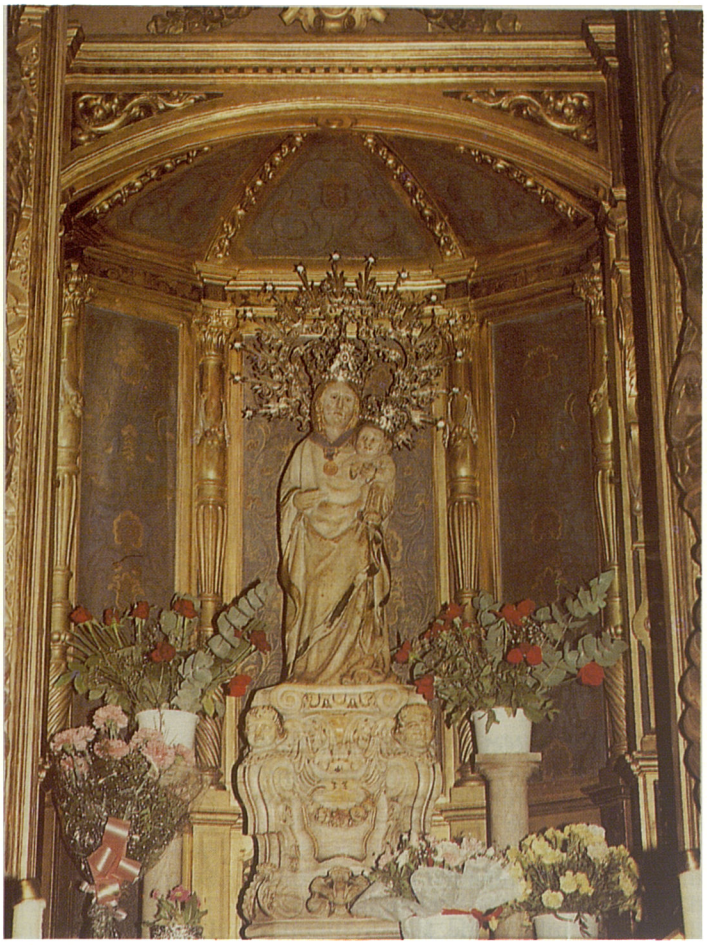

↑ Mare de Déu de la Salut (Parròquia de Sant Miquel, de Palma)

el mantell estès sobre clergues, religiosos i laics, primera titular del puig de Pollença. També per la pesta negra, Felanitx i Artà aixecaren sengles santuaris dedicats al Salvador que evocava la *Passio imaginis*, la passió de la imatge del crucifix a Beirut, s VIII. Ambdós santuaris esdevengueren marians amb el temps. El s XVI, al puig de Felanitx, ja es venera la Mare de Déu de Sant Salvador. Amb el mateix títol a l'Almudaina d'Artà és venerada la patrona de la vila des de 1644. A Selva, la Mare de Déu de la Mercè (taula de Rafel Mòger, de 1479) presideix, des de 1982, la parròquia de Sant Llorenç. De Roma fou portada a Santa Eulàlia, de Palma, la devoció de la **Mare de Déu del Gonfaló,** el s XVI, representada com a *Mater omnium*. La pintura de l'església palmesana és obra de Carlo Maratta, de 1656. Advocació consemblant és la de la **Mare de Déu de la Misericòrdia,** titular de la casa que, per a dones penedides, establiren els jesuïtes a la Calatrava el 1565 i que passà (1568) a l'antiga església de Sant Bartomeu. La casa esdevengué (1578) monestir d'agustines i, el 1837, fou agregat al de Santa Magdalena, on dipositaren la imatge de la titular. El 1592, s'inaugurà una nova casa de penedides a Palma, fundada pel franciscà pare Rafel Serra, anomenada casa i piscina espiritual de nostra Senyora de la Pietat. El 1697, els jurats de Mallorca fundaren la casa de Misericòrdia, de la qual fou titular la **Mare de Déu de la Misericòrdia dels Pobres,** que acollia sota el mantell pobres i baldats. El 1856, els germans Ribes de Pina fundaren a Pina una congregació de terciàries franciscanes per assistir malalts i educar nines en els pobles més humils; les anomenaren filles de la Misericòrdia, i tenen com a titular la Mare de Déu d'aquesta advocació. Relacionada amb aquestes advocacions és la de la **Mare de Déu de la Consolació,** que té un santuari a Santanyí, erigit el s XVI, quan més amenaçaven els moros a la costa, i un a Sant Joan, on l'antiga església del s XIII esdevengué santuari marià el s XVI. Aquesta advocació gaudeix de gran devoció en l'orde agustinià. El 1575, el papa Gregori XIII uní els títols de la Consolació i de la Correitja en l'arxiconfraria promoguda pels agustins. La Mare de Déu de la Consolació és titular de la parròquia de Porreres des del s XVII. Un altre títol d'intercessió és el de la **Mare de Déu de la Salut.** Una imatge mariana amb aquest nom és venerada des del s XVII a la parròquia de Sant Miquel, de Palma, on el culte a Maria és documentat des de 1348. També és titular de la vila de Maria de la Salut, que té església dedicada a la Mare de Déu des del s XVI, probablement ja sota aquesta advocació. La Mare de Déu de la Salut és també titular de la parròquia del Terreno, segurament en referència a la pesta groga de 1870, any en què fou iniciada l'església; la imatge titular actual procedeix de l'antic oratori de Sant Nicolau de Portopi. El fundador dels agustins a Mallorca, pare Joan Eixarc, dugué amb ell, el 1480, una imatge d'alabastre de la **Mare de Déu del Socors,** a la qual es dedicà l'església conventual actual, començada el s XVII. L'efigie representa Maria, amb un garrot a la mà, que defensa un nin del dimoni, d'aquí el nom vulgar de la Mare de Déu de la Maçota. La **Mare de Déu del Remei** és la patrona dels trinitaris, els quals introduïren la seva devoció a l'església del Sant Esperit, de Palma, on el 1574 s'establí la seva confraria. Té una capella a la parrò-

↑ Mare de Déu de la Pau (s XV) (Parròquia de Santa Creu, Palma)

↑ Mare de Déu de la Bona Mort (Rafel Mòger, s XV) (Museu de Mallorca)

↑ Mare de Déu del Llamp (Claustre de Sant Francesc, Palma)

quia de sa Vileta, dedicada pel pare Miquel Ferrer (s XIX), i és la titular de la parròquia des Molinar (1934), que incorporà el títol d'un antic oratori del Portitxol. Títol d'intercessió és també el de la **Mare de Déu del Refugi** a l'oratori del castell d'Alaró, erigit el 1622. Sovint Maria ha estat invocada per la pau. A la parròquia de Santa Creu, de Palma, es conserva una taula del s XIV que, fins a 1866, era venerada a un oratori del carrer de Sant Feliu com a **Mare de Déu de la Pau.** Aquesta devoció tenia capella pròpia a Sant Jaume el s XVI, i rebé el mateix títol la Mare de Déu de Castellitx, el s XVIII. L'ermita de Son Seguí, en el terme de Santa Maria del Camí, fou dedicada també, el s XVIII, a aquesta Mare de Déu. Així mateix, li fou dedicat un monument, inaugurat el 1985, al cim de na Burguesa. La Mare de Déu de la Bona Pau és venerada amb aquest títol, almenys des del s XVIII, al puig de Sant Miquel, de Montuïri, si bé la imatge és de 1647. Aquest qualificatiu de bon i bona és vinculat sovint a devocions marianes d'intercessió. Una de molt antiga és la que dóna nom a la taula de Rafel Mòger (devers 1483), la **Mare de Déu de la Bona Mort,** lligada a la llegenda del sant novici i venerada a Sant Domingo, de Palma. Des de 1961 la pintura és al Museu de Mallorca. La **Mare de Déu del Bon Camí,** titular d'un retaule gòtic de la parròquia de Santa Creu, de Palma, tenia aquí confraria florent el 1520. La mateixa advocació presideix l'església de Santa Fe, a Palma. La **Mare de Déu del Bon Consell** és venerada des d'antic a la capella fonda de l'església del Socors. La **Mare de Déu del Bon Port** tenia capella vora la Riera de Palma, ja que fins allà arribava un braç de mar i hi atracaven les barques dels pescadors. Després de 1403, fou venerada al claustre de Sant Domingo i, quan aquest fou esbucat (1838), passà a la parròquia de Mancor de la Vall, on és honorada amb el títol del Rosari. Aquest títol del Bon Port, el duia una imatge mariana a l'antiga capella de Miramar. La **Mare de Déu del Bon Succés** apareix amb aquest nom el s XVII a Sant Nicolau, de Palma. Aquesta imatge tenia confraria ja el s XVI. El s XVII, a una antiga ermita de Sant Antoni, a les muntanyes de Bellver, començà el culte a la **Mare de Déu de la Bona Nova.** El 1694, el santuari fou adquirit pels carmelitans. Ha gaudit de molta devoció entre els palmesans que l'han invocada sobretot abans dels viatges per mar i, després per donar-li les gràcies pel retorn. Per un motiu consemblant sorgí la devoció de la **Mare de Déu dels Navegants,** honorada a la Seu de Mallorca des del s XVI i, des del s XVIII, a la capella de Sant Benet; fou també venerada a la capella de la Llonja del Col·legi de Mercaderia, edificada el 1600. També dins aquestes devocions d'intercessió, destaca la **Mare de Déu dels Orfes,** que presidia l'asil de sant Magí almenys des del s XV. Fou també la titular de la Casa de les Minyones Orfenes, fundada (1629) per mossèn Bartomeu Llull. A la Inclusa de Palma, el 1847, començà a presidir la capella la **Mare de Déu dels Desemparats.** D'aquesta advocació deriva el nom d'agustines de l'Empar, fundada el 1859 per mossèn Sebastià Gili. Probablement és un altre títol d'intercessió el de la **Mare de Déu de Cura,** que té santuari, des del s XVI, al cim del puig de Randa, on era invocada segurament per tenir 'cura' dels col·legials de l'escola de gramàtica; tenia festa a la Seu des de 1548. La **Mare de Déu de la Sapiència** fou la titular del col·legi per a eclesiàstics, obert el 1635 pel canonge Bartomeu Llull. La **Mare de Déu de la Perseverança** fou invocada pels novicis dels caputxins, establerts a Palma el 1677. Una altra advocació d'intercessió és la **Mare de Déu del Llamp,** venerada al claustre de Sant Francesc, de Palma, des del s XVI. Bé per protegir de les nevades, bé a causa de la difusió per tot Europa durant l'Edat Mitjana de la llegenda sobre l'edificació de la basílica de Santa Maria la Major a Roma, florí a Mallorca la devoció a la **Mare de Déu de les Neus.** A Esporles en un retaule del s XV (el 1993, a l'oratori de sa Vall), a Sant Francesc de Palma, a l'església franciscana de Sóller (s XVI) i a l'oratori de s'Estorell, de Lloseta (s XVII). A Felanitx, arrelà el s XIX la devoció a la **Mare de Déu de la Providència,** que emparà la congregació religiosa homònima, fundada el 1891 i que, el 1948, adoptà el nom de teatines. Més recentment, amb els aires ecumènics del Concili Vaticà II, la **Mare de Déu de la Unió** fou presentada al papa Joan XXIII perquè la beneís i fou col·locada a Santa Magdalena d'Inca el 1963. El 1981, es bastí al puig de Biniamar una ermita presidida per la **Mare de Déu de la Reconciliació.** El títol de **Santa Maria, Mare de l'Esglé-**

↑ Mare de Déu de les Neus (s XV) (Oratori de sa Vall, ses Salines)

sia fou proclamat per Pau VI el 1965 i és titular de la parròquia de sa Font Seca (Palmanyola, Bunyola), beneïda el 1978. Diverses han estat les devocions amb què el poble mallorquí ha honorat la Mare de Déu. La primera, florent ja en l'època de la conquesta de Mallorca, fou la dels set goigs. Aquests eren cantats i àdhuc ballats en llatí o en vulgar per implorar la protecció de Maria en temps difícils, en festes, en pelegrinacions i en sufragis per als difunts. Els camins que pujaven a Lluc, des de Caimari, a Monti-sion de Porreres i a Gràcia eren escalonats per set monuments que duien els set goigs esculpits. Aquesta devoció donà nom a la **Mare de Déu dels Goigs** que, el s XVII, era venerada a la parròquia de Manacor i que, des de 1983, es guarda al monestir de la Santa Família d'aquesta ciutat. El 1992, fou declarada patrona dels gogistes mallorquins, que mantenen la composició, edició i col·lecció de *Goigs* nous i antics. El rés de l'Àngelus, que consta de tres avemaries el matí, el migdia i el vespre, senyalat per les campanes, fou introduït a Mallorca pel bisbe Berenguer Batle el 1332. Unida als set goigs de Maria, els franciscans introduïren el rés de la corona. La devoció més popular, practicada a les esglésies i a les llars, ha estat la del sant Rosari, pregària de 150 avemaries distribuïdes en quinze misteris de la vida de Jesús i de Maria, que els dominics començaren a difondre el s XV. Tal devoció ha deixat una iconografia molt abundant. A moltes esglésies la capella fonda és dedicada a la **Mare de Déu del Roser,** de la Rosa o del Rosari, i hi era establerta la confraria del Roser. Fins i tot, el s XVII, es creà l'Associació del Rosari Perpetu perquè a qualsevol hora del dia i de la nit, a Mallorca, algú recitàs el rosari. Hi ha dues ermites dedicades a aquesta Mare de Déu, la de Son Orlandis (~1930), d'Andratx, i la del puig de Santa Llúcia (1961), de Manacor. Un rés consemblant era el que practicaven els Esclaus de Maria per devoció al **Nom de Maria.** Deien 72 avemaries cada dia pels 72 anys que, segons es creia, visqué la Mare de Déu. Tal associació era implantada a l'església dels trinitaris des del s XVII. També el Mes de Maria ha estat devoció molt popular, importada d'Itàlia el s XIX. El primer fullet d'aquesta devoció s'estampà a Mallorca el 1840. La devoció eucarística s'enllaçà amb el culte a Maria de forma singular, a Mallorca des del s XIV, en les maredeéus-sagrari. La primera que consta fou la imatge de la **Mare de Déu de la Seu,** beneïda el 1346. Tal praxi per a la reserva del Santíssim fou seguida per moltes esglésies mallorquines abans d'instaurar-se l'adoració permanent i pública de l'Eucaristia. Algunes parròquies tengueren com a sagrari la imatge titular. Pollença en conserva dues. Manacor féu servir la titular, que rep (1993) el nom de **Mare de Déu de les Neus,** com a sagrari fins al final del s XVII. Felanitx tengué la parròquia presidida per una maredeéu-sagrari, fins a 1641, coneguda, per la seva confraria just de solters, com la **Mare de Déu dels Fadrins.** També Andratx i Marratxí, parròquies dedicades a Santa Maria segons la bul·la papal de 1248, conserven imatges marianes amb sagrari. Algunes esglésies conventuals tengueren maredeéus-sagrari, com la Mare de Déu de Gràcia, de Sant Francesc, d'Inca; la Mare de Déu dels Àngels, actualment (1993) perduda pel corc, de Jesús Extramurs, de Palma, i la Mare de Déu de Consolació, del convent de les jerònimes de Palma. També hi ha una imatge d'aquest tipus a Santa Clara. La **Mare de Déu de Vialfàs** (des de 1974 al Museu de sa Pobla) és també sagrari. Són obra de Gabriel Mòger o del seu taller (al voltant de 1500) les3 maredeéus esmentades de les jerònimes de Palma, de Sant Francesc d'Inca, l'antiga titular de Manacor, la titular de Sineu, una que prové de la parròquia de Porreres i que es troba a Monti-sion, i la de Gràcia, al puig de Randa. De temps antic, a Mallorca arribaren advocacions marianes de fora. Amb els catalans arribà la devoció a la **Mare de Déu de Montserrat,** els questors de la qual tenien posada a un carrer de la Calatrava, que encara porta aquest nom. Les influències de Montserrat a Lluc són constants en la història. Aquest culte era també venerat a l'ermita de la Trinitat, de Valldemossa. Amb la vinguda dels carmelites a Palma (1320), es propagà la devoció a la **Mare de Déu del Carme,** molt lliga-

↓ Goig de la Mare de Déu de Gràcia

↑ Mare de Déu de Montserrat (pintura a l'oli, Seu de Mallorca)

da al seu escapulari i mantenguda per nombroses confraries a les parròquies de l'Illa. Tal devoció es difongué especialment entre la gent marinera. Moltes esglésies d'aquests indrets li són dedicades, com les del Port d'Andratx, Portocristo, Portocolom, Cala Rajada, Port de Pollença i Port d'Alcúdia. Esporles alçà un santuari marià al Carme amb la denominació de Maristela, que començà el 1890 com a ermita de carmelites. A Magaluf, el 1984, l'església es dedicà a santa Maria *Stella maris*. Són títols que deriven del santuari del Carmel a Terra Santa, d'on prové l'orde del Carme. La **Mare de Déu de Loreto,** el santuari italià que diu posseir la casa de Natzaret, tengué església dedicada (1543) al llogaret anomenat Manresa i que passà a dir-se Llorito (Lloret de Vistalegre). Tal advocació és venerada, des del s XX, com la patrona de l'aviació. La **Mare de Déu d'Ítria** prové de Constantinoble, on era anomenada *Odigítria* i passà a Itàlia el s XV. De 1607 a 1715, fou la titular del convent dels agustins extramurs,. de Palma, i és venerada al Socors. Des del s XVII, té culte a Mallorca la **Mare de Déu dels Desemparats,** de València, a l'oratori de Llucalcari (des de 1688). El 1717, substituí la titular de la capella de Gràcia devora el Socors. La **Mare de Déu del Pilar** ja era venerada el s XVII a la parròquia de Sant Jaume. El 1820, un aragonès li dedicà una capella a l'església de Sant Gaietà. És venerada com a patrona de correus i de la Guàrdia Civil. Ariany té com a patrona la **Mare de Déu d'Atotxa**, títol madrileny que el marquès d'Ariany dugué el 1717. Els caputxins introduïren la devoció de la Divina Pastora, que tengué culte des de 1763. La **Mare de Déu de la Cova Santa**, que procedeix de les muntanyes d'Altura (diòcesi de Sogorb) del s XVI, era venerada al monestir de l'Olivar, de Palma, el s XVIII, d'on passà (1837) a Santa Clara. Els comediants de Madrid aclamaren la **Mare de Déu de la Novena** per patrona el 1624 i gaudí del mateix patronatge a Palma el 1686, a l'església del Carme. La patrona de Mèxic, la **Mare de Déu de Guadalupe,** apareguda el 1531, començà a esser venerada a Sant Felip Neri, de Palma, a mitjan s XVIII. Les aparicions de la Immaculada, dites de la **Medalla Miraculosa,** s'esdevengueren a Paris el 1830. Els missioners paüls, les filles i les germanes de la Caritat han propagat aquesta devoció a Mallorca. N'és una derivació l'advocació de la **Verge Poderosa**, que té ermita a Sineu, beneïda el 1971. Així com antigament havien florit les confraries de misteris i advocacions marianes, els s XIX i XX s'han instaurat associacions en honor de la Mare de Déu, que procedeixen de fora Mallorca. El 1826, va esser restaurada la Congregació Mariana, fundada pels jesuïtes el s XVI i que ha tengut fort arrelament arreu de l'Illa. El 1848, s'establí la *Corte de María* a l'església de Sant Gaietà, que tenia per titular la **Mare de Déu *del Amor Hermoso***. Les Filles de Maria es fundaren el 1858, la felicitació sabatina el 1862 i les Mares Cristianes, que veneraven la Dolorosa, el 1880. El 1873, s'establí la confraria de la **Mare de Déu del Diví Amor** a Sant Felip Neri. Aquesta advocació ja tenia culte al Seminari Conciliar de Sant Pere el 1864. Altres advocacions marianes dels s XIX i XX són la del **Cor de Maria**, que apareix unida a la del Cor de Jesús des del s XVII. El 1839, a les Tereses i, el 1846, a la Mercè, es fundaren associacions del Cor de Maria. Han estès aquesta devoció a Mallorca les congregacions de Missioners (1890) i de Missioneres (1891) dels Sagrats Cors. Al Cor de Maria, li fou dedicada (1952) una parròquia a

↓ Mare de Déu dels Fadrins (Parròquia de Felanitx)

↓ Mare de Déu de Gràcia (Sagrari de Sant Francesc, d'Inca)

↑ Santa Maria la Major, d'Inca

↑ Ex-vot dedicat a la mare de Déu del Puig de Maria (Pollença)

Palma i el 1958 una capella al cim de na Burguesa. Una icona de la Mare de Déu del Perpetu Socors, beneïda per Pius IX, fou col·locada a l'església de la Soledat de Santa Maria del Camí, el 1878. El seu culte arrelà també a la parròquia de Santa Creu, de Palma, sobretot a partir de 1902. Una icona de la **Mare de Déu del Perpetu Socors**, beneïda per Pius IX, fou col·locada a l'església de la Soledat, de Santa Maria del Camí el 1878; també aquesta advocació arrelà a la parròquia de Santa Creu de Palma, sobretot a partir de 1902. El s

↓ Mare de Déu de la Panada (Sant Honorat)

XX, la **Mare de Déu del Sagrat Cor** ha tengut devoció primer al convent de les Reparadores i després a Sant Jaume. Les aparicions de la Immaculada a Lorda (França) del 1858 suscitaren una gran devoció. El 1878, s'organitzà al santuari gascó la primera pelegrinació mallorquina. El mateix any, començà el seu culte a la parròquia de Santa Maria del Camí i l'any següent a Sant Felip Neri, de Palma. A Son Perot de Pina s'aixecà, en el cinquantenari de les aparicions, un petit santuari imitant la cova de Lorda. Prop de Santa Eugènia, en un indret que s'assembla a la cova de les aparicions, el rector Mateu Coll (1913-49) bastí un singular santuari a la **Mare de Déu de Lorda**. A l'Olivar de Sóller es dedicà (1917) una capelleta a aquesta advocació, a prop s'hi bastí (1944) un santuari a la Immaculada. Les aparicions de Fàtima tengueren lloc el 1917. El 1944, s'inaugurà la primera capella d'aquesta advocació a l'església de les jerònimes de Palma, i el 1954, una imatge peregrina de la **Mare de Déu de Fàtima** recorregué tot Mallorca per iniciativa del bisbe Joan Hervàs. El 1984, una imatge de la **Mare de Déu del Toro** fou beneïda pel bisbe de Menorca, Antoni Deig, a una capella de la urbanització del Toro (Calvià). Com advocació més recent, però d'arrels mallorquines, cal esmentar la **Mare de Déu de la Panada**, venerada des de 1990 a Sant Honorat, de Randa. Dues imatges marianes de Mallorca han rebut corona pontifícia, la Mare de Déu de Lluc, per breu apostòlic de Lleó XIII el 1884 i Santa Maria la Major, d'Inca, per un document igual de Pau VI de 1966. Per concessió del capítol de Sant Pere del Vaticà foren coronades canònicament la Mare de Déu de la Salut, de Palma (1931), de Sant Salvador, de Felanitx (1934) i de Cura (1955). (PLl)

MARE DE DÉU, CÓS DE LA Tram d'un antic camí del terme de Porreres, situat entre sa Fontassa i Son Gardana pel nord i Son Porquer pel sud. El s XIX, s'hi feien curses de cavalls i ases. (M)

MARE DE DÉU, COVA DE LA A la costa del terme de Felanitx, situada entre cala Poll i el faralló d'en Fred. (M)

MARE DE DÉU, FONT DE LA Al terme de Fornalutx, entre Binibassí, el pla del Bisbe, cals Abats i el nucli urbà. ■ Al puig de Monti-sion del terme de Petra, situada entre Son Daió, ses Fontanelles, Son Torrat i el santuari de Bonany. (M)

MARE DE DÉU, ROTES DE LA Antics terrenys comunals de Maria de la Salut, que confrontaven amb el nucli urbà, Deulosal i Son Bacs. Documentats el 1578, eren tenguts sota l'alou de la baronia del comte d'Empúries i valorats en 500 lliures. La seva deno-

← Ex-vot dedicat al xabec Nostra Senyora del Bon Camí (Parròquia de Santa Creu, Palma)

minació es relaciona amb l'advocació de la Mare de Déu de la Salut, de la qual el poble agafà el nom. (AMa)

MARE DE DÉU DE LA CONCEPCIÓ Embarcació del tipus fragata. Fou dedicada al cors i al transport. Tenia 12 bancs. El 1644, sortí de Portopi en acció corsària contra moros i pirates. N'era armador i botiner el cerer Gabriel Gaià. Armar-la costà 754 lliures i l'operació implicà la participació de 21 socis, entre els quals hi havia els patrons Francesc Ballester, Jaume Bauló, Jaume Canals i Francesc Capital. En fou patró del cors Jaume Bauló, amb Francesc Planes com a lloctinent. ■ Embarcació de tipus bergantí. Dedicada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental, participà ocasionalment en accions corsàries. Tenia 12 bancs. El 1649, a Palma, fou venuda per Bernat Estarelles al mariner Manuel Prohasi per 240 lliures. (DF)

MARE DE DÉU DE LA CONCEPCIÓ I SANT ANTONI DE PÀDUA Embarcació del tipus bergantí. Fou dedicada al cors i al transport. Documentada a Mallorca el 1638, n'era patró Joan Totosaus. (DF)

MARE DE DÉU DE LLUC I SANT ANTONI DE PÀDUA Embarcació del tipus barca. Documentada el 1733, era dedicada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1734, a Palma, el senyor Jordi Descatllar en venguè la seva meitat al patró Pere Antoni Torres. Era valorada en 544 lliures. (DF)

↓ Ex-vot de la Mare de Déu de Lluc (Santuari de Lluc)

MARE DE DÉU DEL ROSER, LES ÀNIMES DEL PURGATORI I SANT BONAVENTURA Embarcació del tipus bergantí. El 1642, hi tenien part els mercaders Joan Ruiz, Joan Didac Fortesa i Agustí Cortès, el botiguer Onofre Aguiló, el sucrer Miquel Font, el ferrer Miquel Serra i el sastre Cristòfol Ferrer. N'era patró Onofre Minguet. Dedicada al transport de mercaderies, feia la travessia Palma-València.

MARE DE DÉU DEL ROSER, SANT ANTONI, LES ÀNIMES DEL PURGATORI I SANT BONAVENTURA Embarcació del tipus bergantí. Fou dedicada al transport, amb participació ocasional en accions corsàries. El 1636, el botiguer Gabriel Burgos en finançà, amb 500 lliures, el viatge de Palma a Sevilla, d'anada i tornada. Féu el viatge sota el comandament del patró Joan Orfila i portà a Andalusia un gran carregament de carn salada de porcs mallorquins, que fou venut a Sevilla. (DF)

MARE DE DÉU DEL ROSER I SANT BONAVENTURA Embarcació del tipus barca. Era dedicada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1724, n'era patró Bernat Salle-

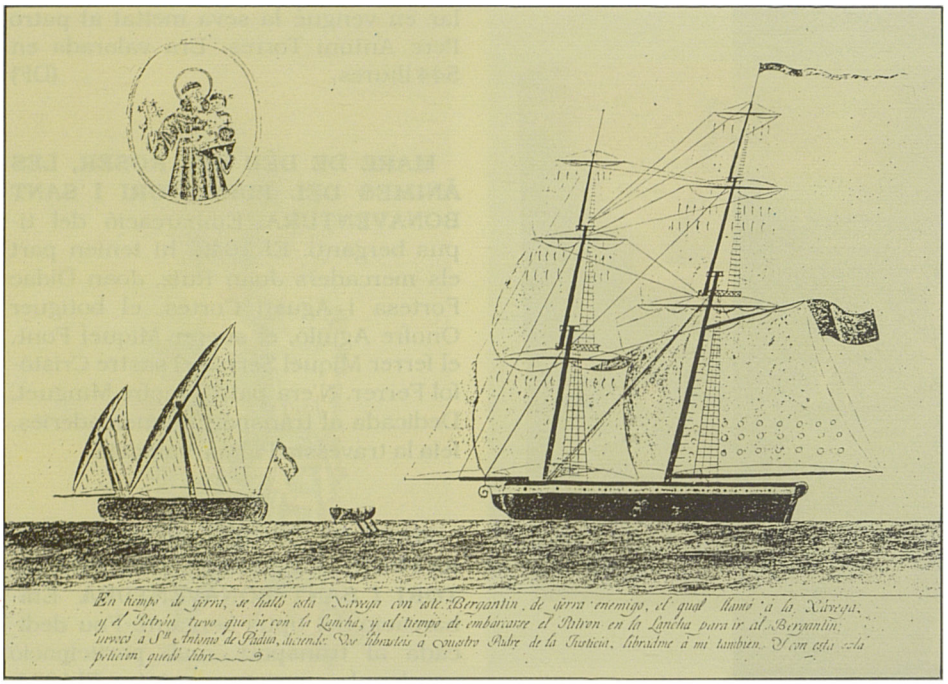

↑ Ex-vot dedicat a sant Antoni de Pàdua (Biblioteca Vivot)

res i pertanyia al botiguer mallorquí Lluc Alcover. (DF)

MARE DE DÉU DEL ROSER I SANT DOMINGO Embarcació del tipus fragata. El 1638, noliejada pel mercader Antoni Pisà, féu un viatge de Palma al Grau (València), amb una càrrega de 1.000 quartans d'oli, robes i formatges. N'era patró Jaume Sales. (DF)

MARE DE DÉU DEL ROSER, SANT JOAN I SANT SALVADOR DE L'HORTA Embarcació del tipus bergantí. Era dedicada al transport de mercaderies, amb participació ocasional en accions de cors. Pertanyia al mariner Pere Ferrer i duia una tripulació de 21 homes. El 1643, sortí de Palma i fou destinada a participar en el bloqueig de la costa de Catalunya i País Valencià, particularment al sector de Vinaròs, durant la Revolta dels Catalans, on participà en accions de guerra contra les naus catalanes i franceses. (DF)

MARE DE DÉU DELS ÀNGELS I SANT FRANCESC Embarcació del tipus sagetia. Fou dedicada al cors i al transport. El 1650, sortí de Palma per dur a terme accions corsàries a la Mediterrània occidental contra moros i francesos. L'armament costà 1.688 lliures a l'armador-botiner Joan Asbert —Mitjà—. En fou patró del cors Antoni Estarelles, amb Damià Castillo de patró segon. (DF)

MARE DE DÉU DELS DESEMPARATS Embarcació del tipus llaüt. Documentada el 1690, n'era patró l'alcudienc Antoni Martí. Era dedicada al transport de mercaderies i diners a la Mediterrània occidental. (DF)

MARE DE DÉU DE MONTSERRAT Embarcació de tipus tartana. El 1646, el patró Francesc Ballester la capturà en acció corsària i la portà a Mallorca, on la vengué (1647), per 250 lliures, al patró Jeroni Castany. Fou dedicada al transport. Feia 800 quintars de port. (DF)

MARE DE DÉU DE PORTALS, COVA DE LA Antiga pedrera del terme de Calvià. És situada a cala Portals Vell, entre el cap de Cala Figuera i cala de Salamó. Convertida en santuari tenia una imatge de la Mare de Déu, la qual fou traslladada, al final del s XIX, al nou santuari dels Terrers, anomenat a partir d'aquell moment Portals Nou. (M)

MARE DE DÉU DE SANTA CREU I EL BEAT SALVADOR DE L'HORTA Embarcació del tipus barca. Documentada el 1649, fou noliejada per Jaume Mesquida, mercader i jurat del regne de Mallorca, el qual invertí 1.000 reials castellans en un viatge de comerç. N'era patró Pere Riutort. Tenia 10 bancs i, dedicada al transport de mercaderies, feia la travessia de Palma a València. (DF)

MARE DE DÉU D'ÍTRIA, LA Indret de la costa del terme d'Alcúdia, situat entre la punta Sabater i el cap des Pinar. Dit així perquè en una determinada hora del dia la llum solar destaca formes de la roca que semblen una imatge d'aquesta advocació. (M)

↓ Cova de la Mare de Déu de Portals (Calvià)

↑ Col·legi de Sant Josep de la Muntanya (Palma)

↑ Edifici de la companyia d'assegurances *Mare Nostrum*

MARE DE DÉU, SANT FRANCESC I SANT BONAVENTURA Embarcació del tipus sagetia. Dedicada al transport i, ocasionalment, al cors. Feia 150 quintars de port. El 1648, féu un viatge de Mallorca a Canàries, per compte del senyor Joan Baptista Sunyer, mercader. El 1649, en tenia tres quartons el patró Joan Bover Trabuc—. (DF)

MARE DELS DESEMPARATS I SANT JOSEP DE LA MUNTANYA, RELIGIOSA Orde benèfic fundat a Màlaga el 1881 per Petra Pérez Florido. Té com a finalitat servir els ancians desemparats i educar els adolescents pobres. El 1908, foren aprovats els seus estatuts pel papa Pius X. S'instal·laren a Mallorca, a la barriada del Camp Redó, de Palma, el 1956. (LIA)

MARE D'ESCLATA-SANG Dit també **mares.** Bolet del gènere *Russula*, conegut també com a *blava* (←). Surt uns dies abans que els esclata-sangs, en els mateixos indrets.

MAREMÚSICA Manifestació musical promoguda (1990-91) per l'Ajuntament de Palma. Completà la programació del Festival de Música Clàssica i se subtitulà *Temps de concerts a Palma.* Consistí en una serie de concerts que se celebraren a l'Auditòrium, de Palma. Entre els seus participants destaquen l'Orfeó Donostiarra, l'Orquestra de Cambra de la Reial Acadèmia de Música de Londres, l'Orquestra del teatre Hermitage, de Leningrad i Alfredo Kraus.

MARE NOSTRUM Clínica fundada (1942) a Palma per Narcís Canals Casals, Gabriel Riera Alemany, Bartomeu Planas Rossello i Joan Lluís Palliser Grau, entre d'altres. El 1991, passa a denominar-se *clínica Rotger* (→). L'edifici, amb entrada pel carrer de Santiago Rusiñol, de Palma fou projectat (1936) per l'arquitecte Enric Juncosa, amb disseny regionalista. S'inspira en motius ornamentals renaixentistes de caràcter local, com les decoracions d'algunes finestres del primer pis, fetes per l'escultor Antoni Font.

MARE NOSTRUM Companyia d'assegurances constituïda (1942) a Palma pels mateixos fundadors de la *clínica Mare Nostrum* (←). Té la finalitat de dur a terme tot tipus d'operacions d'assegurances i reassegurances i cobreix els riscs tant professionals com personals de treballadors i empresaris. En un principi, l'objectiu primordial fou

↓ Maremusica. Orquestra del teatre Hermitage, de Leningrad

↑ Plantilla de l'equip Mare Nostrum

↑ Trencador de marès (dibuix de Joan Llabrés)

dotar les Balears d'una entitat regional, amb idees d'expansió a tot el territori nacional. El 1967, es publicà un llibre commemoratiu del 25 aniversari de la companyia. El 1991, passà a denominar-se Axa. Té la seu social a la Via Roma, de Palma.

MARE NOSTRUM Entitat esportiva creada (1985) a Palma amb la finalitat de promoure el futbol sala. Fou fundada per Ramón Montojo Montojo, Antoni Soler Pujol i Rafael Gálvez Negre, que en formaren la junta directiva. La temporada 85-86, obtengué l'ascens a la categoria nacional. Guanyà (1987-89) el campionat de Balears. N'han estat presidents Ramón Montojo Montojo (1985-88) i Isidre Ripoll Mayol (des de 1988). Utilitza les instal·lacions del poliesportiu La Salle, de Palma.

MARÈS, PAUL (Montpeller, França 1825 - Mustapha Supérieur, Algèria 1900) Botànic. A partir de les dades recollides als seus viatges a les Balears (1850, 1852 i 1855), escrivi, en col·laboració amb Guillaume Vigineix, *Aperçu général sur le groupe des îles Baléares et leur végétation* (1865) i *Catalogue raisonné des plantes vasculaires des îles Baléares* (1880), que fou un dels primers catàlegs sobre la flora de les Balears.

MARÈS, TRENCADOR DE Dit de qui trenca i extreu el marès o peces de gres. En el passat, fou conegut amb diferents noms, com pedrapiquer, tallador, picador o lapicida. Sempre es diferencià dels picapedrers, ofici amb el qual formaven col·legi únic, la confraria dels Quatre Màrtirs Coronats (1364), amb seu a l'església de Santa Eulàlia, de Palma. Els estatuts, coneguts tots amb el nom genèric de *Capitols fabricats per lo bon govern y regimen del offici de Picapedrers*, daten de 1405, 1506, 1514, 1674. En la normativa de 1405, s'inclogueren, en redacció separada, uns capitols de les pedreres, en què s'estipulà que cada any els jurats nomenassin dues persones externes a l'ofici per vigilar la qualitat de les extraccions, la correcta explotació de les pedreres i la seva neteja. Igualment havien d'intervenir en l'adjudicació de les extraccions. En els mateixos capitols aparegué regulada la quantitat que podia extreure cada trencador i s'hi prohibia que el mestre pogués treballar en diverses pedreres, per així repartir la feina entre tots els confrares. Al principi, la normativa que regulava l'exercici de trencador sembla que era molt simple, com ho era també la que en regulava l'accés. El costum permetia que es pogués treballar sense període d'aprenentatge previ ni cap tipus d'examen. Només es requeria la llicència dels sobreposats. A partir de 1405, s'imposaren els quatre anys d'aprenentatge abans de poder emprendre l'explotació d'una pedrera. El 1506, s'establí l'examen de mestre i, el 1574, aparegué el període de fadrinatge, també de quatre anys, abans d'accedir a examen. A la vegada, aparegueren altres normes per controlar l'accés de trencadors venguts de fora del regne. El 1506, es prohibí que els mestres examinats fora de l'Illa treballassin a Mallorca si no superaven unes proves i pagaven una determinada quantitat a la caixa de la confraria. La jurisdicció de l'Honorable Col·legi de Picapedrers de la ciutat de Mallorca era, en principi, extensiva a tota l'Illa. Paulatinament, algunes viles constituïren els

↓ Obra de Paul Marès

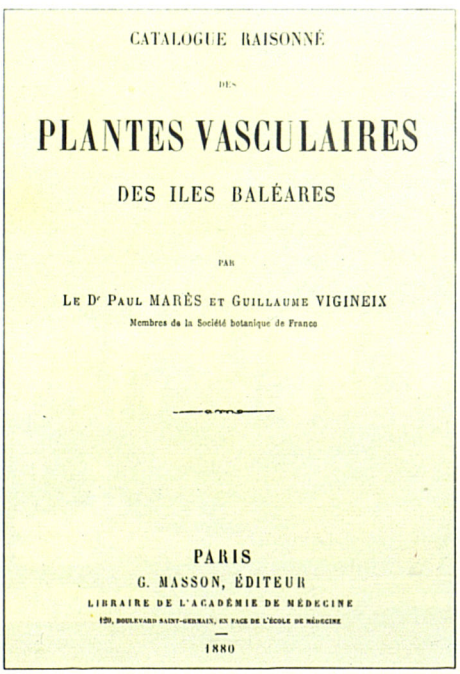
CATALOGUE RAISONNÉ

DES

PLANTES VASCULAIRES

DES ILES BALÉARES

PAR

LE Dr PAUL MARÈS ET GUILLAUME VIGINEIX

Membres de la Société botanique de France

PARIS

G. MASSON, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE L'ACADÉMIE DE MÉDECINE

120, BOULEVARD SAINT-GERMAIN, EN FACE DE L'ÉCOLE DE MÉDECINE

1880

↑ Pedrera de marès a ses Pedreres Velles (Llucmajor)

seus col·legis. El 1580, se'n segregà Inca i el 1604 Porreres i Llucmajor. Davant la força que assolí el Col·legi de Llucmajor, el de la ciutat va haver de plantejar-se (1674) el cobrament de drets perquè els trencadors de Llucmajor fossin autoritzats a treballar a les pedreres del Coll d'en Rabassa. El comerç de la pedra de marès tenia mercat propi, al peu de la muralla de Palma, davant la porta de la Portella. La majoria d'aquesta pedra arribava en barques, ja que la majoria de pedreres era prop de la mar. La redistribució es feia en carros, per això la unitat de compte dels blocs de marès era la carretada. Les eines usades eren diverses. L'escoda servia per picar la pedra i fer en la roca les regates per trencar o extreure el marès. La picassa i la gangalla, peça de ferro de secció trapezial picada per un martell, eren utilitzades per arrabassar les peces. El verduc, serra llarga de fulla ampla i mànec vertical de fusta, era usat per serrar la pedra. El molí era un torn amb què es pujaven les peces des de la pedrera. El s XIX, es localitzaven trencadors a Llucmajor, Porreres, Santanyí, Manacor i Muro. El 1836, desaparegué la confraria gremial. El darrer terç del s XIX, els trencadors crearen les seves pròpies societats, com a Llucmajor, la Unió de Cantoners (1870), o s'integraren en societats d'obrers de la construcció. El gran nombre de pedreres situades a l'arenal de la badia de Palma, estès entre el Coll d'en Rabassa (Palma) i Regana (Llucmajor), provocà una emigració de trencadors als nuclis de s'Arenal, es Coll d'en Rabassa i s'Aranjassa. El 1935, a s'Arenal es constituí la societat obrera de trencadors la Renovació, que arribà a tenir 250 afiliats. A partir de 1940, s'introduí la mecanització, que motivà la disminució del treball manual i la concentració dels trencadors, que fins aleshores podien treballar individualment. A partir del decenni dels setanta, el marès deixà d'esser el material de construcció més emprat. A causa de la utilització generalitzada de materials de construcció prefabricats, la demanda de marès davallà considerablement. El marès de menor qualitat és utilitzat per tancar finques i el de major qualitat per bastir façanes, balustrades i arcs. (MB)

↓ Pedrera de marès

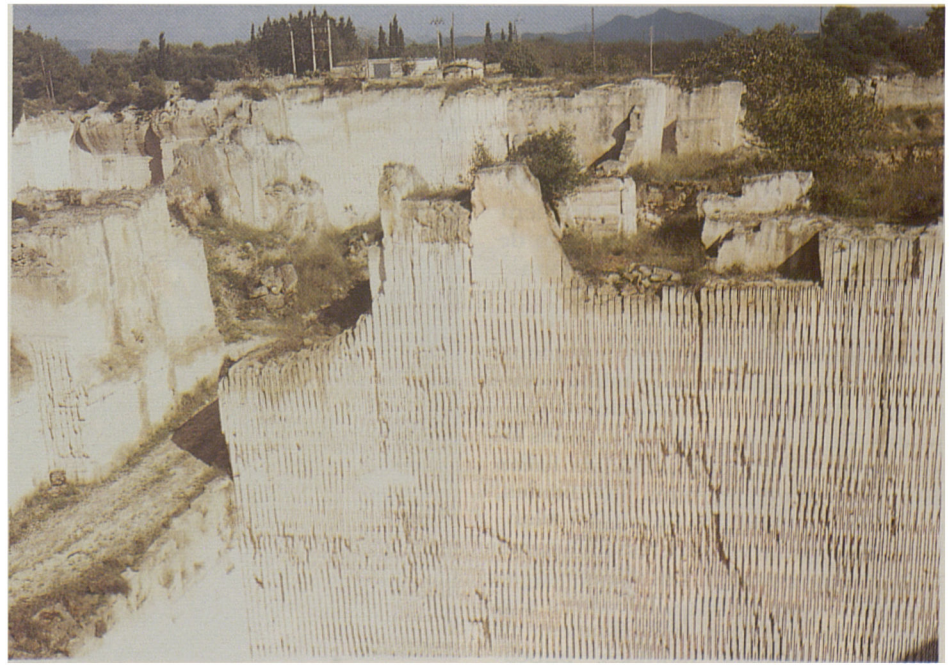

MARESAR, EL Indret de la costa del terme de Pollença, situat a la badia entre la punta de l'Avançada i la platja d'Albercutx. (M)

MARES CRISTIANES, CONGREGACIÓ DE Associació piadosa per a mares de família. Fou divulgada pels jesuïtes des de la seva reinstal·lació (1879) a Mallorca. El 1880, es publicà a Palma el *Manual de la madre de familia asociada a la Congregación de Madres Cristianas erigidas canónicamente en la Iglesia de Ntra. Sra. de Montesión*. S'integrava en el conjunt de congregacions laïcals promogudes pels jesuïtes (homes, dones, joves i al·lotes). Els seus objectius primordials eren reforçar el paper de la dona com a transmissora de la pietat religiosa i dels valors tradicionals, en especial de caire moral. Entre 1880 i 1932, pràcticament s'organitzà a totes les parròquies de Mallorca. De llavors ençà, quedà integrada a l'Acció Catòlica Diocesana, encara que continuà existint independentment en algunes parròquies fins al decenni de 1970.

MARÈS DEULOVOL, FREDERIC (Portbou, Catalunya 1893 - Barcelona 1991)) Escultor. Estudià a l'Escola de

↑ Sarcòfag de Jaume II, de Frederic Marès

Belles Arts de Barcelona i a Roma, Florència, París i Brussel·les. Quan esclatà la Primera Guerra Mundial (1914), tornà a Barcelona, on obrí un taller. Restaurà (1946) les tombes reials de Poblet. Amb motiu de la reforma de la capella de la Trinitat, de la Seu de Mallorca, feta a instàncies del bisbe Josep Miralles, esculpí (1946-47) els sarcòfags dels reis Jaume II i Jaume III, segons el projecte de Gabriel Alomar Esteve. Dedicat de manera gairebé exclusiva als encàrrecs, es convertí en un dels més destacats conreadors de l'estatuària monumental a Catalunya, dins un estil classicista. El 1946, fundà, amb les seves col·leccions particulars, el Museu Frederic Marès, de Barcelona. Fou director (1946-64) de l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi i de l'Escola Superior d'Arts, Indústria i Belles Arts, ambdues de Barcelona. Fou president (des de 1960) de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona.

MARE-SELVA *(Lonicera implexa)* Dita també **mamellera, rotaboc** o **xuclamel.** Planta de la família de les compostes. Es fa com un arbust. Té les tiges sarmentoses i glabres. Les fulles són persistents, enteres, gruixades, coriàcies, lluents per damunt i blanquinoses per davall, mucronades i amb el marge transparent. Les superiors estan unides per la base, les altres són sèssils. Fa les flors verticil·lades, en capítols terminals, oloroses, pubescents, de tub llarg i amb el llavi superior dividit en quatre lòbuls obtusos. Són de color groguenc o purpuri. Els fruits són ovoides i de color vermell. Floreix els mesos de maig i juny. És comuna per tot Mallorca, principalment per la serra de Tramuntana. (FB)

MARESOS, ES Indret de la costa del terme de Capdepera, situat entre el cap des Freu i la punta de na Foguera. (M)

MARESOS DEL CAP DE MENORCA Indret de la costa del terme d'Alcúdia situat entre ses Cagarades i sa Niassa. (M)

MARETA, SA Indret de la costa del terme de Campos, situat entre la torre de Son Durí o de sa Ràpita i ses Covetes. (M)

MARFULL Insecte himenòpter de la família dels mutíl·lids. Els mascles són alats, mentre que les femelles són àpteres i s'assemblen molt a les formigues. Tenen un verí molt dolorós i la seva picada produeix faves. (JAA)

MARFULL *(Viburnum tinus)* Dita també **picabaralla.** Planta de la família de les compostes. És un arbust que pot arribar a fer d'1 a 2 m d'alçària, en forma de mata frondosa, ramificada, d'escorça grisenca. Les fulles són persistents, breument pedunculades, coriàcies i ovato-agudes, i les dels brots tendres solen esser de color vermellenc. Té les flors en cimes espesses, terminals, breument pedunculades, amb cinc lòbuls arrodonits. Els fruits són bacciformes, de color negrós. Floreix entre els mesos de gener i març. Es fa per la serra de Tramuntana de manera subespontània. La medicina popular atribueix a les llavors propietats purgants, però inflamen la boca. (FB)

↓ Mare-selva (*Lonicera implexa*)

↓ Marfull (*Viburnum tinus*)

← Ramon Margalef López

MARGALEF LÓPEZ, RAMON (Barcelona 1919) Ecòleg. Es doctorà en ciències naturals (1952). Fou catedràtic de la Universitat de Barcelona (1967-86). Entre les seves aportacions científiques, destaquen l'aplicació de la teoria de la informació als estudis ecològics i la formulació de models matemàtics a l'estudi de la dinàmica de les poblacions. Ha publicat diversos articles sobre hidrologia, limnologia i evolució de l'ecosistema marí de les Balears a revistes, com el *Boletín de la Sociedad de Historia Natural de Baleares*, *Investigación Pesquera* i *Publicaciones del Instituto de Biología Aplicada*.

MARGALIDA Vegeu *margarida*.

MARGALL Nom amb el qual també és conegut el *jull* (←).

MARGALL, ES Antiga possessió del terme de Muro. El 1584, era de l'heretat del senyor Ramon de Santmartí, donzell. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia. El bestiar de feina eren cinc egües i tres someres. Hi havia guardes de 51 ovelles i onze bous. Feia una renda anual de 30 lliures, 100 quarteres de blat i 20 quarteres d'ordi. Els s XVI-XVII, era denominada també Son Carbonell. (DF)

MARGALLÓ Nom amb el qual també és coneguda la *garballonera* (←).

MARGALLONS, ES Antiga possessió del terme de Manacor. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1504. (M)

MARGALUZ Nom artístic de l'actriu i cantant **Margalida Llobera Llompart** (Palma 1939). El 1942, s'instal·là amb els seus pares a Buenos Aires, on estudià dansa i música. El 1954, tornà a Mallorca i es dedicà a la dansa clàssica. Ballà per diversos països d'Europa i participà en alguns programes de televisió. El 1961, fou elegida Miss Balears i Dama d'Honor de Miss Espanya. Com a cantant, actuà (1965-70) amb *Els Valldemossa* (→) i, posteriorment, enregistrà cinc discs, de curta durada, en solitari. Des de 1967, treballa com a primera actriu de la Companyia Xesc Forteza. Ha representat més de vint obres, entre les quals destaquen *Ninette i un senyor de Mallorca* (1967), *Majòrica* (1981 i 1987) i *Jubilat ve de jubileu* (1989).

↑ Margalida Llobera (Margaluz)

MARGAMTA Alqueria del terme de Sant Llorenç des Cardassar. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1239. El 1278, apareix grafiada com a Benimargamta. (M)

MARGARIDA *(Chrysanthemum coronarium)* Dita també **bòlitx, margalida, moix** o **sordonaia**. Planta de la família de les compostes. És anual, ruderal i glabra. Té les tiges de 30-60 cm, dretes, ramificades, molt fulloses. Les fulles són d'un color verd groguenc, regularment bipinnatipartides, de lòbuls lanceolats i inciso-dentats. Fa les flors grans, de color groc o blanc o d'ambdós colors. Floreix el mes de maig. Es fa per les vores dels camins. La medicina popular li atribueix propietats vulneràries i diürètiques. (FB)

MARGARIDA, LA Associació carlista femenina fundada a Palma l'abril de 1932. El seu nom oficial era *La Margarita*, amb el qual es popularitzà. Organitzà actes de caràcter benèfic, cultural i recreatiu i s'encarregà del Socors Blanc, entitat que donava suport als presos carlistes. També col·laborà en el setmanari *Reconquista*. La seu es trobava al carrer de Sant Jaume, de Palma, i tenia delegacions a diversos pobles, com Capdepera i Esporles. N'e-

↓ Margarida (*Chrysanthemum coronarium*)

↑ Margarida d'estepa *(Cytinus hypocistis)*

ra presidenta Mercè Amat. Desaparegué durant la Guerra Civil en integrar-se dins l'estructura del Moviment.

MARGARIDA D'ESTEPA *(Cytinus hypocistis)* Planta de la família de les rafflesiàcies. És anual i paràsita. Té una tija florífera imbricada, de 4-10 cm d'alçada. Les fulles són esquamiformes, ovato-oblongues i, sovint, acuminades. Les superiors solen esser més llargues que les flors. El fruit és bacciforme, pulgós, unilocular, viscós i comestible. Floreix des del mes d'abril fins al de juny. No és molt abundant, es fa damunt les arrels de l'estepa bonera i de la llimonenca. (FB)

MARGARIDERA *(Chrysanthemum frutescens)* Planta de la família de les compostes. És perenne, llenyosa, fa una mata d'aproximadament 1 m, rodona, estufada i molt vistosa. Floreix entre els mesos de març i juny. Es cultiva als jardins. És originària de Canàries. (FB)

MARGARIDETA Dita també **margaridoia, primavera** i **picarol.** Nom de distintes plantes del mateix gènere. *(Bellis annua)* Planta de la família de les compostes. És anual. Té les tiges de 3-15 cm, dretes o ascendents, flexuoses, pubescents, simples o ramificades a la base, amb fulles a la part inferior i llargament nues a la superior. Fa moltes fulles, que són primes, espatulades i dentades. Les flors són petites, fins a 15 mm de diàmetre, solitàries, terminals, blanques o purpurines. Floreix els mesos de novembre a abril. *(Bellis sylvestris)* Planta vivaç. Té les tiges de 10-80 cm, nues, pubescents, robustes. Fa les fulles en roseta, radicals, oblongo-lanceolades, enteres o fistonades. Les flors són grosses, de 3-4 cm de diàmetre, de color blanc. Floreix els mesos d'octubre a desembre. Es fa, sobretot, en motes separades pels llocs herbosos i ombrívols. *(Bellium bellidioides)* Planta tirrènica. Té les fulles espatulades, molt espesses. Les flors, de 10-15 mm de diàmetre, són de color blanc. Floreix els mesos de març a juny. Es fa per les muntanyes d'Alcúdia, d'Artà i per les serres de Llevant. És pròpia de les Balears, de Còrcega i de Sardenya. (FB)

MARGARIT, SON Antic rafal del ter-

↓ Margarideta (*Bellis annua*)

↓ Margarideta (*Bellium bellidioides*)

↓ Margarideta (*Bellis sylvestris*)

← Marges de Fornalutx

me de Sant Joan. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1578. (M)

MARGARITA Alqueria del terme d'Artà, també dita alqueria de Benimargarita. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el s XIII. (M)

MARGARIT CONSARNAU, JOAN (Sanaüja, Catalunya 1938) Escriptor i arquitecte. Des de 1978, fa estades a Campanet, on escrivi el seu primer llibre de poemes en català *L'ombra de l'altre mar* (1981). En el recull *Raquel* (1983) són freqüents les referències a vivències i espais de Mallorca. (DF)

MARGE Paret de pedra, feta amb la funció principal de sostenir la terra en els costers de pendent elevat. Forma franges de conreu anomenades marjades. Així es fan aptes per al conreu terrenys que arriben al 70% de talús en els casos més extrems, encara que normalment es troben entre el 20% i el 30%. A Mallorca, es fa amb la tècnica de construcció de pedra en sec, que es basa en la utilització de la pedra com a únic material, sense ciment ni argamassa. A més d'una utilitat agrícola directa, participa en el sistema hidràulic, a la vegada retenint l'aigua i deixant-la passar quan es troba en excés. La seva resistència es deu a la utilització de les pedres més grosses a la base, a un talús correcte, variable segons el tipus de terreny, al travat de les pedres que el conformen i al reblat. El més alt de Mallorca, el de sa Regata (de 17 m d'alçària, 148 m de llargària i 1600 m² de superfície) sosté la carretera de Lluc a sa Calobra. Tot i que antigament alguns pagesos aixecaven ells mateixos els marges, normalment aquesta tasca era duita a terme pels mestres margers, ajudats pels bracers, que eren els encarregats de reblar, d'acostar les pedres al mestre i, en alguns casos, d'adobar-les. L'ofici era generalment transmès de pares a fills. Cada mestre tenia la seva forma de paredar i, fins i tot, es podia distingir l'autor amb l'aparença del marge. El treball es feia de sol a sol i es cobrava a jornal o a escarada. Aquest ofici tradicional va sofrir els efectes del canvi d'una economia agrària a una economia basada en el turisme, la qual cosa provocà la disminució d'aquesta pràctica fins al punt que es temé la seva desaparició. Per tal d'evitar-ho, es va crear (1986) l'Escola de Margers de Mallorca, promoguda per

↓ Marges de la serra de Tramuntana

↑ Marges de Son Malferit (Esporles)

l'Ajuntament de Sóller, i, a partir de juliol de 1988, va passar a dependre del Consell Insular de Mallorca amb la col·laboració de l'Institut Nacional d'Ocupació —INEM—. És un dels elements característics del paisatge de les zones de Tramuntana de Mallorca.

MARGE, CA NA Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre la Ruïna, can Diable i can Sales. (M)

MARGE, ES Terrenys del terme de Campos, situats entre l'alqueria Fosca, Son Virgili, es Palmeri Son Lledó. (M)

MARGE, PAS DES Al terme d'Escorca, al camí de peu que va de Bini Petit a cala Tuent, situat entre es Bassol, sa Paret Llarga, la penya de Bini i ca Fra Puig. (M)

MARGENOR Terrenys del terme d'Escorca, situats entre el pontet d'Alcanella, la roca d'en Valls, el Reiar des Puats i el santuari de Lluc. Apareixen documentats el 1233. (M)

MARGE NOU, SON Possessió del terme de Campos, situada entre Son Marge Vell, Son Fort, Son Coves i Son Corem. (M)

MARGE SINTES, PAU (Palma s XVIII - 1832) Militar. Entre 1764-77, fou mariner, artiller i patró de llanxa, en embarcacions dedicades a fer el cors contra naus de senyera islàmica. Durant la Guerra del Francès (1808-12), dirigí els falutxos «Atrevido», «Hércules» i «Catalán». El 1812, fou nomenat ajudant de la capitania del port de Palma, el 1816, tinent de fragata i el 1818, tinent de navili. Aquell mateix any, fou destinat a la capitania del port de Ciutadella. El 1823, passà a l'ajudantia de marina, de Palma.

MARGET, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme de Llubí. També és anomenat molí de sa Torre. Construït el s XVIII, només queden restes de la torre. (BRa)

MARGET, SON Propietat rústica del terme de Llubí, situada entre el torrent de Vinagrella, Son Genestra, ses Coves i la carretera d'Inca. És documentada el 1662. (M)

MARGE VELL, SON Possessió del terme de Campos, situada entre Son Marge Nou, Son Vela, Son Fort i el turó d'en Burguera. (M)

MARGÍ Antic rafal del terme de Bunyola. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1276. (M)

MARGOI, CAN Propietat rústica del terme d'Inca, situada entre can Perellonet, Son Cota, Son Catiu i Son Poquet. ■ Al terme de Petra, entre Termenor, es Bessons Nou, sa Valleta i la cova Llarga. ■ Terrenys del terme de Sineu, situats entre Son Virgo, Son Emperador, Son Pastereta i Son Llendera. (M)

→ Carlo Margottini

MARGOTTINI, CARLO (Roma 1899 - Canal de Sicília 1940) Marí de guerra. Capità de fragata (des de 1933), arribà a Mallorca durant els primers dies de la Guerra Civil, manant el destructor «Niccolo Zeno». Com a agregat militar, gestionà l'ajuda italiana als revoltats mallorquins. Després de la retirada del capità Bayo, participà en la recuperació d'Eivissa i Formentera. Capità de navili des de 1938, durant la Segona Guerra Mundial manà una flotilla de destructors. Morí en combat, durant una acció contra l'armada britànica al canal de Sicília. (JLl)

MARÍ, ALQUERIA D'EN Al terme de Llucmajor. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1478. (M)

MARÍ, CAN Propietat rústica del terme de Campanet, situada entre Ullaró i Son Borràs. ■ Al terme d'Esporles, entre sa Granja, la mola de Planicia, la font des Rafal i la font Major. (M)

MARÍ, CAVALLERIA DE SON Al terme de Santa Margalida, subinfeudada a la baronia del comte d'Empúries. Comprenia alou i delmari sobre les possessions de Son Marí, Son Genoll i Son Pons. Confrontava amb el torrent de na Borges, Son Doblons, Binicaubell, Son Real i Son Serra de la Marina. El 1578, era de la família dels Serra de la Bisbal, de la mà major, de Santa Margalida. El 1701, era propietat del senyor Antoni de Comelles i Serra de la Bisbal. Era valorada en 1.000 lliures. (AMa)

↑ Son Marí (Santa Margalida)

MARÍ, SON Possessió del terme de Santa Margalida, situada entre Son Serra de Marina, Binicaubellet, Son Serreta, Son Doblons i Son Fullós. Era tenguda sota alou i delmari de la cavalleria de Son Marí. El 1578, era dels Serra de la Bisbal, família de Santa Margalida, de la mà major, i era valorada en 4.000 lliures. Confrontava amb Binicallbell, Son Real, Son Serra, Son Pons, el torrent de l'Estany del Bisbe i Son Doblons. El 1620, pertanyia a Antoni Serra de la Bisbal i Comelles. Tenia cases i capella i era una propietat dedicada a la producció de cereals i ramaderia ovina. El 1658, era de Jaume-Joan Julià. El 1863, era posseïda per Antoni Blanes i tenia una extensió de 1.179 quarterades. Les terres eren de mala qualitat i només se'n conreava el 17%. Els s XIX-XX, fou objecte de divisions i establiments i donà lloc a les propietats denominades (1992) Son Marí, Son Marinet i ca s'Amitger. S'hi troben cinc jaciments arqueològics. Un dels quals, el 1993 és totalment destruït. Fou estudiat, cap a 1925, pels arqueòlegs anglesos Wilfred J Hemp i O G S Cramford. Era format per un grup de talaiots i tres coves artificials. L'anomenada cova de s'Oronella era multicel·lular, tenia un portal orientat a migjorn i un sitjot excavat en el sòl de la cova. S'hi trobaren ceràmiques i monedes d'època romana, fragments de terrissa indígena, dos punxons d'os i un petit punyal de bronze. Els altres jaciments es troben al sementer de can Sabe, on hi ha un talaiot en ruïnes; al sementer de Son Doblons, un talaiot i altres construccions megalítiques també en ruïnes; al sementer de Son Marinet, un extens poblat talaiòtic en estat ruïnós, i al sementer des Talaiot, un santuari (vegeu *Marí, talaiot de Son*). (AMa/DF/M)

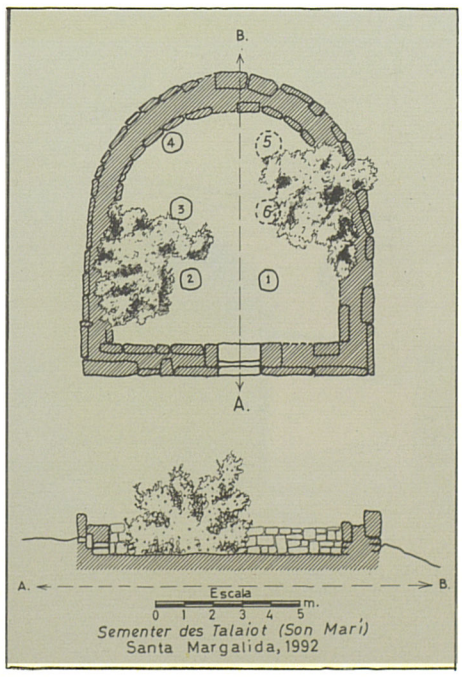

Sementer des Talaiot (Son Marí)
Santa Margalida, 1992

MARÍ, TALAIOT DE SON Santuari talaiòtic del terme de Santa Margalida, situat a uns 600 m de les cases de la possessió de Son Marí. És un dels cinc santuaris talaiòtics de planta absidal coneguts a Mallorca. Fou donat a conèixer per Pere Blanes el 1895. S'hi trobaren mig centenar de vasets de terrissa, predominant les copes crestades, unes banyes de cabra salvatge de classe desconeguda i un capet de pantera, de bronze, considerat obra grega del s VI-V aC. Els eixos majors del santuari són 10 per 10,6 m. Tenia sis pilastres de pedres superposades, de les quals es conserven quatre. (M)

MARIA Antiga possessió del terme de Petra, que confrontava amb es Calderers, Son Rabassa, Calicant, Son Maimó, Son Cànaves, Son Mieres, Son Homar, sa Cova, Son Eusebi, es rafal Figuera i es rafal Cremat. N'era l'element central el puig de Maria o de Bonany. Documentada el 1546, pertanyia al senyor Jeroni de Togores. Tenia cases, amb molí de sang i un gran celler. Era dedicada a vinya, conreu de cereals i lli. Hi havia 400 ovelles i setze bous. La casa pairal dels Togores era a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma, entre els carrers que anaven del Call a la Portella i al Born de Santa Clara. (DF)

MARIA Embarcació del tipus xabec. El 1745, el patró eivissenc Joan Cabanelles la vengué al patró mallorquí Joan Xamena, el qual, el 1747, la tornà a vendre al mariner Joan Salom, per 694 lliures. Participaren en l'adquisició Baptista Torrendell, el negociant Joan Vila, el calderer Ponç Picornell i l'espaser Jacint Pocoví. Fou destinada al transport de mercaderies. És documentada també amb la denominació d'«Ave Maria». (DF)

↓ Detall del santuari talaiòtic de Son Marí (Santa Margalida)

← Torre del puig de Maria (Pollença)

MARIA, CAMÍ VELL DE Antic camí que unia Maria de la Salut i Artà. Segons plànols del s XVIII, passava per sa Carrera Plana, es Gassons, es Pujol, es rafal Roig, creuava tota la possessió de Montblanc i, per Binicaubell, enllaçava amb la carretera de Son Serra a Artà. El s XX, sofrí nous redreçaments fins a acabar, dins la possessió de Montblanc, i s'anul·là. (BP)

MARIA, CAN Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre Son Real, Son Capellà, Son Arbós i sa Torre Vella. (M)

MARIA, CA NA Propietat rústica del terme de Porreres, situada entre Son Gornals, s'Estepa, el pou de Betlem i el pou Celat. (M)

MARIA, CAVALLERIA DE Antiga cavalleria del terme de Maria de la Salut que donà origen al poble. Era tenguda en feu de la baronia del comte d'Empúries. Comprenia el dret a rebre delmes, lluïsmes, censos i agrers sobre les terres i cases de la cavalleria i la jurisdicció civil sobre les terres i els seus habitants, i es nomenaven batles encarregats d'aquests quefers. El 1259, era de Bernat de Vilanova, que la tenia en feu de la baronia amb altres rafals. El mateix any, fou venuda a Guillem Robert i als seus fills. La família Robert la posseí fins al principi del XV. Cap a la fi del s XIV i principi del XV, s'hi formà un petit llogaret que tenia dret d'empriu d'un pou i unes garrigues del terme de la cavalleria. El 1410, l'havia adquirida el mestre en medicina Joan de ses Eres, que va capbrevar totes les terres sota el seu alou. Devers 1430, fou adquirida per Ramon Safortesa, que la uní a les seves cavalleries de Santa Margalida. La va capbrevar (1431) i obtengué la confirmació de la jurisdicció. Des d'aquell moment, la jurisdicció i la recaptació de les rendes foren exercides pel batle i la cúria de les cavalleries dels Safortesa a Santa Margalida. Des de la segona meitat del s XVI i fins a la segona meitat del XVII, els Safortesa hi pretengueren, com a la resta de les seves cavalleries de Santa Margalida, ampliar la jurisdicció fins al mer i mixt imperi i augmentar l'import de les rendes feudals. Durant el s XVII, el delme que hi cobraven els senyors era de deu parts una. El senyor de la cavalleria en rebia la meitat, la resta es repartia entre la parròquia de Santa Margalida, el bisbat i el rei. Els Safortesa i els seus successors, els Morro i Ferrer de Sant Jordi, posseïren la cavalleria fins a l'abolició del règim senyorial. El 1823, era de Joan Antoni Safortesa Morro i confrontava amb el Pujolet, Deulosal, les terres sota l'alou de la baronia, les rotes de la Mare de Déu, davant el carrer del Raval, les possessions de Roqueta, la cavalleria Desbrull i les terres dels seus establidors, la possessió de Son Perot i la dels Gassons. (AMa)

MARIA, CLOS D'EN Terrenys del terme de Santanyí, situats entre el rafal Palla, cas Parets, Son Salom i Son Cusina. (M)

MARIA, ERMITA DEL PUIG DE Al terme de Pollença. Anomenada també santuari de la Mare de Déu del Puig, és situada al cim del puig homònim, de 333 m d'alçària. Fou construïda el 1348 pels jurats de la vila. D'aquesta data és la llegenda de la trobada de la Mare de Déu. El 1362, s'hi establiren les primeres ermitanes, que foren sor Flor Ricomana, la fundadora, Simona Alzino, la seva filla, i Dolça Blanc. Fou erigida (1371) canònicament com a monestir. Posteriorment, les monges formaren la congregació de canongesses regulars de Sant Agustí i, per les noves disposicions del Concili de Trento, deixaren (1564) el monestir. El 1638, passà a convertir-se en propietat municipal i fou reformada entre 1682 i

↓ Ermita del puig de Maria (Pollença)

↑ Puig de Maria (Pollença)

1692. La capella, d'estil gòtic i d'una sola nau, fou edificada al final del s XV. En un cambril, hi ha la talla en pedra de la Mare de Déu, de factura gòtica. El 1743, fou objecte d'una restauració que afectà especialment la coberta del temple. La façana respon a una ampliació neogòtica (1858). La torre fou construïda al final del s XIV, com a baluard de defensa contra els moros. El 1917, s'hi instal·laren els ermitans de la congregació diocesana de Sant Pau i Sant Antoni. El 1968, passà a mans de les germanes missioneres dels Sagrats Cors que, per falta de recursos, l'hagueren de deixar (1988) i se'n feu càrrec un grup de seglars. (AS/M)

MARIA, GORG DE NA Al torrent d'Almadrà, a la partió dels termes d'Alaró i d'Escorca, situat entre la font des Pi i el pas des Forrellat. (M)

↓ Molí de can Marià (Costitx)

MARIA, LA Embarcació del tipus xalupa. N'era capità l'anglès Hugh Richard. El 1722, per compte de la companyia de comerç del mercader Josep Maimó, català resident a Mallorca, portà un carregament d'oli mallorquí des de Palma a Maó i a Gènova, on adquirí una partida de blat destinada a pal·liar la crisi de queviures que patien els mallorquins. (DF)

MARIÀ, MOLÍ DE CAN Molí de sang, fariner, del terme de Costitx, situat al camí de Cascanar. Es troba totalment abandonat. (BRa)

MARIA, PAS DE NA A la partió entre els termes de Bunyola i d'Escorca, a la serra d'Alfàbia, entre el puig des Coll des Jou, es Cornadors i el bosc de Coma-sema. (M)

MARIA, PUIG DE Al terme de Petra. Antic nom del *puig de Bonany* (←). ■ De 228 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de sa Pobla, entre el puig des Castellot i ses Timbes de s'Escull. Al cim hi ha les ruïnes d'una construcció prehistòrica. ■ De 333 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Pollença, entre el nucli urbà, el puig de Santuïri i el torrent de Sitges. (M)

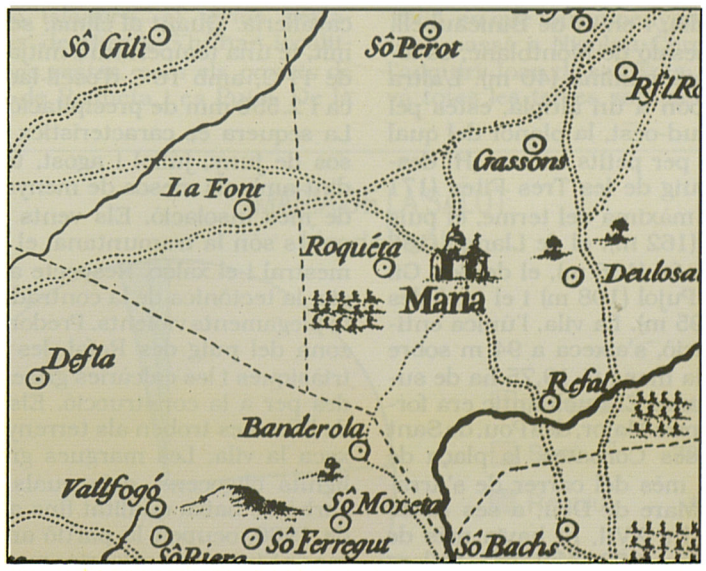

MARIA DE LA SALUT Municipi del Pla de Mallorca, situat entre els termes de Santa Margalida, Llubí, Muro, Sineu i Ariany. Amb una extensió de 30,30 km² i amb una població (1991) de 1.784 habitants (marieros), té una densitat de població de 58,8 h/km², inferior a la mitjana de la Part Forana. El terme presenta dues àrees diferents. La primera, que ocupa l'est i l'oest, correspon a uns terrenys plans, de terres fondes i argiloses, que són travessats per la síquia Reial i el torrent de Binicaubell. Ambdós cursos fan part del ves-

↑ Maria de la Salut, plaça des Mercat

sant d'Alcúdia, i en el de Binicaubell, dins la possessió de Montblanc, es localitza la cota mínima (40 m). L'altra àrea correspon a un altiplà, estès pel centre i el sud-oest, la planor del qual és trencada per petits turons. Hi destaquen el puig de les Tres Fites (171 m), l'altitud màxima del terme, el puig de Roqueta (162 m), el de Llampí (136 m), el des Rafal (136 m), el de Son Gil (118 m), es Pujol (108 m) i el turó des Rafal Roig (95 m). La vila, l'única entitat de població, s'aixeca a 94 m sobre el nivell de la mar i té 19,75 ha de superfície urbana. El nucli antic era format pels carrers Major, des Pou, de Sant Miquel, de ses Corbates, la plaça de l'Església, a més del carrer de s'Arraval o de la Mare de Déu, a ses Rotes Comunes. El s XVII, hi havia més de cent cases i uns 650 habitants. Al llarg del s XVIII, l'augment demogràfic suposà un eixamplament de l'espai urbà, amb carrers com es Boscarró, sa Quintana i sa Tanca. Fins al primer terç del s XIX, el nucli urbà féu part de la cavalleria de Maria, per la qual cosa els mariers estaven obligats al pagament de prestacions i càrregues al senyor de la cavalleria. Quant al clima, sec subhumit, té una temperatura mitjana anual de 17°C, amb 16°C d'oscil·lació tèrmica i 2.550 mm de precipitació mitjana. La sequera és característica dels mesos de juny, juliol i agost, tot coincidint amb els mesos de menys pluges i de més insolació. Els vents predominants són la tramuntana, el gregal, el mestral i el xaloc. Respecte a la geologia, la tectònica de la contrada presenta plegaments violents. Predominen a la zona del puig des Rafal, les dolomies triàsiques i les calcàries grises, emprades per a la construcció. Els depòsits de l'Eocè es troben als terrenys on s'aixeca la vila. Les margues grises i els lignits oligocens, dels quals s'extreia carbó de baixa qualitat fins al decenni de 1960, ocupen la partió amb el terme de Sineu. Les calcàries margoses del Burdigalià se situen al nord —s'Alqueria Blanca, es Gassons, Son Perot i es Pujol—. Els materials al·luvials quaternaris es localitzen als comellars i a la resta del terme. La superfície forestal ocupa el 24,5% del total municipal i predomina, amb espècies com l'argelaga, l'estepa, la mata, el pi blanc i l'ullastre, als terrenys de Montblanc, Son Perot i Roqueta. Són destacables les pletes d'ullastrar en aquests indrets i a Deulosal i es Pujolet. El conreu comprèn (1992) el 69,24% de la superfície municipal. L'agricultura de secà (70,52%) es troba representada pels cereals (41,28%), l'ametlerar (30'98%) i els farratges (25,43%). Els cereals ocupen les terres planes argiloses. L'ametlerar es localitza a les zones primes i turonenques des Gassons, Son Perot, es Pujol i Rafal Roig. Aquest cultiu s'incrementà, com també el de la figuera i el de la vinya, a la segona meitat del s XIX, per l'accés del jornaler a la propietat de la terra. El figueral (2%) s'ha anat arrabassant, des de mitjan s XX, per causa de l'encariment de la recol·lecció, de la pèrdua de l'interès com a pinso i de l'abandó com a aliment de consum. La superfície del reguiu, el 4,8% del total conrat, és dedicada a les hortalisses (79,4%), sobretot el meló, la patata i la tomàtiga, i als arbres fruiters. La presència d'importants cabals d'aigua al subsòl de Deulosal, Montblanc, es Rafal i Roqueta hi ha propiciat l'increment de la superfície de reguiu a cau-

↑ Montblanc (Maria de la Salut)

sa de noves perforacions. Pel que fa al paisatge agrari, és poc canviant i ve representat pels cultius de cereals, alls, melons i tomàtigues de ramellet, als terrenys argilosos i planers, i pels d'ametles, fruites, hortalisses i farratges a les terres de call vermell —terra rossa—. Quant a la xarxa viària, disposa, des del s XVIII, d'enllaços amb Santa Margalida, Sineu i la carretera Petra-Santa Margalida, que té una bifurcació que es dirigeix a Ariany. Del s XX, són les carreteres que van a Llubí i a Muro. Pel que fa a l'etimologia, apareix documentat com a Maria per primera vegada en el *Llibre del Repartiment*. La teoria més acceptada és la de Joan Coromines i Josep Mascaró Passarius, segons la qual deriva d'un mot àrab d'arrel *r'y*, 'veure, mirar', propi del parlar magrebí. L'existència, a l'extrem sud del nucli urbà, del topònim sa Talaia, reforça aquesta interpretació. L'afegitó "de la Salut" fou implantat, el 1916, per diferenciar-lo d'altres municipis homònims d'Espanya.

Història

La prehistòria i la història antiga estan documentades en els vint jaciments arqueològics, que donen una densitat d'1,5 per km². El mal estat de conservació de la majoria de les restes arqueològiques es deu en part a l'aprofitament de la terra a partir dels s XIX i XX, que les va convertir en rotes i terres de conreu. Del període pretalaiòtic, es conserven diverses coves d'enterrament, com les des Garriguer i dels Pilars, a Montblanc. Durant el període talaiòtic, es bastiren els poblats emmurallats de la pleta des Pujolet, on es va trobar un mart de bronze, el des Castellots a es Gassons i el des Velar. Del període romà, s'han fet algunes troballes, com tègules, ceràmica diversa i monedes de l'època imperial, que demostren la presència romana al terme. Aquestes descobertes indiquen la continuïtat de poblament amb els jaciments prehistòrics. Durant la dominació islàmica, el terme pertanyia al *juz'* de *Muruh*. S'hi han localitzat algunes restes, com els *qanats* de sa Gruta de Roqueta i es Pujol. De la presència musulmana també es té constància a través d'alguns topònims àrabs, com Almaraytz, Benahitir, Benialacam i Maria. Aquesta societat, sòlidament estructurada però sense defenses naturals a la contrada, no oferí gaire resistència a l'expedició catalana de Jaume I, que dominà sense dificultats tot el territori (1230). En el repartiment (1232), fou concedit, com tot el districte de *Muruh*, a Ponç Hug, comte d'Empúries. En fraccionar-se l'Illa en quinze divisions administratives (1244), quedà integrat dins la de Muro. El 1234, l'alqueria de Roqueta fou cedida en emfiteusi, reservant-se el delme i la tasca, a Pere Esteve. El 1238, s'establiren a Pere Guàrdia Cardona els honors, l'hort, la vinya i el figueral de l'alqueria de Roqueta, a setena part dels fruits i del delme, excepte el figueral i l'hort, que només es feien a delme. Sempre eren salvats els drets de delme i d'alou del comte d'Empúries. El rei Sanç I de Mallorca va concedir (1323) a Berenguer de Santjoan la jurisdicció menor de la cavalleria de Roqueta i del terme amb l'obligació de tenir un cavall armat per a la defensa de l'Illa. El 1464, fou comprada per 169 lliures i 2 diners. Confrontava amb la cavalleria de Maria, que comprenia l'àrea de l'actual nucli urbà i part de les possessions de Deulosal, es Pujolet i Son Roig. Era tenguda en feu de la baronia del comte d'Empúries. El 1259, era de Bernat de Vilanova, que la va vendre a Guillem Robert. La família Robert va posseir la cavalleria fins a 1364, en què fou empenyorada per deutes i passà a Nicolau Cerdà. El 1410, l'adquirí Joan de ses Eres, que capbrevà totes les terres sota el seu alou. El

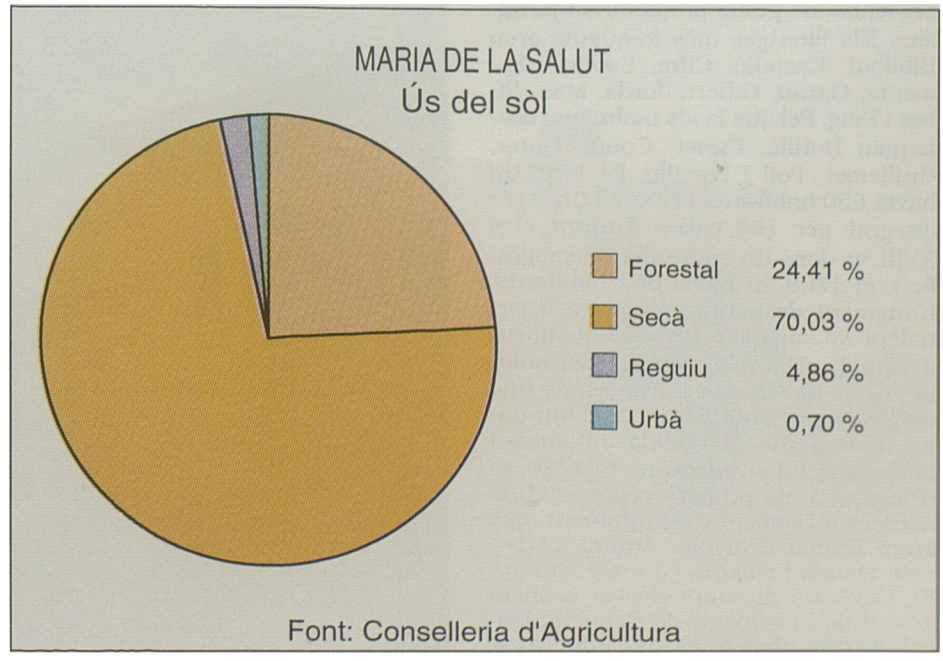

↑ Roqueta (Maria de la Salut)

1430, fou adquirida per Ramon Safortesa, el qual la uní a les seves cavalleries de Santa Margalida. A mitjan s XIV, Maria va començar a esser afectada per la crisi general. La pesta no era un element aïllat, sinó un dels diversos factors que transformaven el context de prosperitat viscut els s XIII-XIV en una crisi fonda i persistent. El 1416, a la possessió de Montblanc es documenta la presència de vuit esclaus. La crisi del s XIV-XV esclatà amb la revolució social de la *Revolta Forana* (1450-53) (→). A Maria, els forans s'aixecaren contra l'opressió de la família Safortesa. El s XVI, començà a augmentar la presència de petits propietaris i jornalers. Els llinatges més freqüents eren Bibiloni, Castelló, Cifre, Estelric, Femenia, Garau, Gibert, Jordà, Mas, Ribes i Roig. Pel que fa als malnoms, destaquen Botilla, Canet, Conill, Gater, Guillemet, Poll i Porrillo. El 1696, hi havia 650 habitants i el nucli urbà era integrat per 100 cases. Durant el s XVIII, es donà un creixement demogràfic i, el 1768, hi havia 807 habitants. L'augment de petits propietaris i jornalers va suposar un eixamplament del nucli urbà. L'increment del nombre de veïns féu que s'aconseguís una major representativitat a l'Ajuntament de Santa Margalida mitjançant la figura del diputat electe. El 1726, es designaren els primers representants mariers a l'esmentat Ajuntament, que foren Damià Bunyola, Antoni Carbonell, Damià Femenia i Jaume Ginard. El 1727, els diputats electes aconseguiren de la senyora de Roqueta, Isabel Sureda, unes rotes a sa Rota Nova, situades entre el carrer Major i el des Raval, on havien d'esser edificades cases que es vendrien per sufragar una capellania a l'església de Maria. El 1796, els diputats electes Miquel Gual i Joan Torelló prepararen els fonaments per aconseguir que Maria fos un municipi independent. Però la independència no fou aconseguida fins a l'arribada dels governs liberals, que canviaren les divisions municipals. Per aquest motiu, el municipi de Maria només es consolidà després d'una etapa de creacions i d'abolicions (1813-36). Arran de les disposicions de la Constitució de Cadis (1812), es podien constituir en ajuntament tots els nuclis de població de més de mil habitants. Maria inicià un gran procés per aconseguir un ajuntament propi. El setembre de 1813, s'instituí el primer consistori provisional, integrat pel batle constitucional Gabriel Llompart, els regidors Joan Bergues, Antoni Bunyola, Joan Carbonell i Sebastià Carbonell, i el síndic comú, Guillem Mallol. El retorn (1814) de Ferran VII provocà la reacció absolutista, que va abolir el nou municipi i el reintegrà a Santa Margalida, per la qual cosa es va restablir el càrrec de diputat electe, funció que, el 1815, era exercida per Gabriel Ginard i Miquel Gual. El retard en la segregació definitiva hi feia evident la falta d'un ambient polític actiu. Al principi del decenni 1830-40, s'aprovà una llei que disposava que tots els pobles de més de mil habitants havien de tenir un ajuntament elegit. El 1836, els representants de Maria a l'Ajuntament de Santa Margalida i a la Reial Audiència prepararen uns informes per a la constitució definitiva del nou municipi. Immediatament començaren les polèmiques i dissensions entre Maria i Santa Margalida. L'informe final de la Reial Audiència destacà l'augment demogràfic i la riquesa de Maria i féu ressaltar la malícia de l'Ajuntament de Santa Margalida. El 1836, s'assolí la separació definitiva de Santa Margalida i el consistori fou integrat pel batle Joan Carbonell, els regidors Miquel Font, Joan Mas, Miquel Pastor

↓ Son Perot Clapés (Maria de la Salut)

↑ Es Rafal Nou (Maria de la Salut)

i Joan Tugores, i pel regidor síndic Guillem Mestre. El primer edifici de la casa de la vila era situat a la plaça de l'Església. Entre 1850 i 1900, el creixement demogràfic fou constant. La pressió sobre la propietat de la terra augmentà, s'establiren diverses possessions, els propietaris de les quals controlaven l'economia i el poder local. Per un reial decret del 27 de juny de 1916, al nom de Maria li fou afegit de la Salut. Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-30) foren batles Gabriel Mas Vanrell, Miquel Gual Ribas, cap de la Unió Patriòtica, Pere Pastor Llompart i Miquel Buñola Perelló. S'hi dugueren a terme significatives reformes urbanístiques, com el pla de l'eixample (1925), projectat per Josep Alomar Bosch, i s'hi construïren les primeres escoles d'ensenyament públic. Exceptuant el període de la dictadura de Primo de Rivera, el control municipal restà en mans del secretari de l'Ajuntament, Joan Carbonell Gual—Nepto—, que era del Partit Liberal i home de confiança de Joan March Ordinas —Verga—. En proclamar-se la II República (1931-36), fou nomenat batle Jaume Bergas Femenia —Pastor—. A les eleccions generals de juny de 1931, la coalició republicano-socialista va obtenir el 56,8% dels vots, els republicans de centre el 34,9% i la dreta republicana el 19,5%. El 1933, la coalició de centre-dreta n'aconseguí el 48,5%, la republicano-socialista l'11,4% i el partit radical el 39,9%. Durant el període republicà, s'hi feren rellevants millores d'infraestructures urbanístiques. El 1931, es dugueren a terme les alineacions i l'enllumenat de carrers, el condicionament dels dos pous públics de la plaça de Baix i els projectes d'urbanització del Cós i de Son Roig. També foren construïdes (1934) unes escoles a Son Elionor i es millorà el servei de transport públic de la Companyia de Ferrocarrils entre Maria i Sineu. L'Ajuntament republicà prestà molta atenció a la sanitat pública i aconseguí millores significatives. Políticament, el poble es dividia en dos grups molt enfrontats. Un era el dels conservadors, coneguts popularment com els cacics, que tenien com a cap visible Joan Carbonell Gual—Nepto—, i l'altra era el dels caramel·lers, que eren d'esquerres, encapçalats per Àngel Madrigal Gómez. Aquest era un mestre d'escola peninsular que havia estat destinat (1929) a l'escola pública de Maria i s'havia convertit en el líder dels jornalers i dels menestrals locals. Durant la II República, Jeroni Florit Moll hi fundà la societat obrera *La Cooperativa*. A les eleccions generals de febrer de 1936, la dreta va obtenir la majoria amb el 52,4% dels vots, mentre que el Front Popular n'aconseguí el 47,6%.El març de 1936, el governador civil nomenà una comissió gestora presidida per Jaume Ginard Mestre —Fideu—, que era el president local d'Esquerra Republicana Balear. Arran de l'inici de la Guerra Civil (1936-39), el governador civil, Luis García Ruiz, nomenà una comissió gestora al capdavant de la qual estigué el falangista Antoni Fons Carbonell —Boiret—. La mort dels mariers Bernat Quetglas —Poll— i Josep Frau al front de Manacor provocà que els falangistes locals iniciassin una forta repressió. Foren assassinats sis mariers. El batle republicà, Jaume Bergas Femenias —Pastor—, va aconseguir escapar de l'escamot d'afusellament. Amb la destitució del batle falangista, Antoni Fons Carbonell, finalitzaren els assassinats, encara que continuaren altres formes de repressió, com dur a terme embargaments, imposar multes i fer beure

↓ Deulosal Vell (Maria de la Salut)

MARIA DE LA SALUD
Escala
0 25 50 75 100 125 150 175 200
N.M.
Serral Barber
Ses Rotes
Camí de ses Barreres de Sant Josep
Escola d'Alt
Carrer Nou
Major
Plaça des Mercat
Mercat
Constitució
Santandreu
Joan Vanrell
Antoni Maura
Pou d'Alt
Plaça de Dalt
Sant Miquel
Sant Ramon Llull
Font i Roig
Venerable
Ramon Llull
Bartomeu Jordà
Antoni Nadal
Femenia
Bosquerró
Alexandre Rosselló
M.A. Salvà
Deulosal
C. de Sineu
Doctor Antoni Moll
Lope de Vega
Artà
Moli
Moli d'en Coló
Moli
Jaume I
Ponent
A Sineu
Pujolet
sa Farinera
Comte d'Empúries
Ses Corbates
C. de Petra
A Arianyi, Petra
Llinós
Unió
Morell
Javellanos
Sant Antoni
Escola de Santa Margalida
Escola de Nins
Vilafonde
General Weyler
Son Negre
Son Puig
Mare de Déu
Costa i Llobera
Sa Tanca
Sa Vinya
Sa Rayal
Ses Venes
Sa Quintana
Sa Farinera

↑ Maria de la Salut, casa consistorial

oli de ric. El 1937, Joan Carbonell Gual —Nepto—, fou novament nomenat secretari. La política local entre 1937 i 1963 es destacà per un fort immobilisme. El nacional-catolicisme de la postguerra va permetre que l'Església es convertís en l'element aglutinador de la vida social i cultural del poble coincidint amb la rectoria de Miquel Estades Lladó. L'inici (1963) de la batlia de Joan Ferragut Rossell —Apotecari— suposà una nova etapa amb la realització d'algunes millores, com l'asfaltat, l'obertura de carrers i camins i la construcció d'un camp de futbol. Entre 1970-79, ocupà la batlia Simó Garau Matas, que promogué la construcció d'un nou edifici per a l'Ajuntament i d'un centre escolar. També s'asfaltaren alguns carrers i camins i es dugueren a terme millores al poliesportiu. Amb la restauració de la democràcia, els partits de centre-dreta aconseguiren (1977) una clara majoria (71,2%) sobre els d'esquerra (28,8%). A les eleccions municipals de 1979, la candidatura més votada fou la d'Unió de Centre Democràtic —UCD—, amb el 57,1% dels vots i fou elegit batle Miquel Oliver Gual. El 1983, aconseguí la batlia la candidatura d'Aliança Popular —AP— (44,7%), que fou la més votada, i fou elegit batle Joan Quetglas Buñola. A les eleccions locals de 1987, la candidatura més votada fou la d'AP (30,6%), però el Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— (27,6%), Independents de Maria —IDM— (22,6%) i Unió Mallorquina —UM— (19,2%) pactaren i foren batles Miquel Torrelló Mas —UM— (1987-88), Magí Ferriol Bauzà —IDM— (1988-90) i Rafel Oliver Mas —PSOE— (1990). Quasi al final de la legislatura, el pacte per triplicat fracassà arran de les discrepàncies per l'aprovació de la urbanització de ses Rotes Velles de Montblanc i per la no acceptació dels pressuposts municipals presentats pel PSOE. La crisi política provocà la dimissió del batle Rafel Oliver Mas i la batlia passà a la candidatura del PP, que havia estat la més votada. Fou elegit batle Miquel Oliver Gual —PP—. A les municipals de 1991, la candidatura més votada fou la del PSOE (51,39%), que aconseguí la batlia. Fou elegit batle Rafel Oliver Mas —PSOE—. Quant a l'evolució de la població, a l'inici del s XX es donà un cert estancament entre el període 1900 (1.966 habitants) i 1920 (2.098 habitants). Al llarg del decenni dels vint, s'experimentà un fort creixement a causa del retorn d'emigrants d'Amèrica i de jornalers que havien anat a treballar a altres pobles de l'Illa. Entre 1930 i 1940, assolí el màxim nombre d'habitants, quan l'agricultura requeria molta mà d'obra a causa de la manca de maquinària. Entre 1950 i 1960, s'hi produí una pèrdua d'un 14,81% de la població, com a conseqüència de l'emigració rural cap a Palma. A partir de 1960, s'hi experimentà un fort descens que ha perdurat fins a 1993, com a conseqüència de la crisi de les activitats agràries i ramaderes tradicionals.

ECONOMIA

L'abundant nombre de jaciments arqueològics indica l'existència d'una agricultura i d'una ramaderia productiva, ja des de la prehistòria. A partir de l'època romana, s'hi consolidà la ramaderia i la trilogia mediterrània, principalment els cultius de cereals i de vinya. A l'època islàmica, s'hi desenvolupà l'horticultura a les alqueries i els rafals. Després de la conquesta catalana, la població vivia bàsicament de l'agricultura. El terme produïa cereals, vi, figues i hortalisses. El 1234, l'alqueria de Roqueta fou establerta a Pere Guàrdia a delme de vinya, figueral i productes de les terres. El 1275, al rafal Deulosal es conreaven cereals, lli, oliveres i vinya. També hi havia ramaderia. Durant el s XIV, els cereals, la vinya i la figuera eren els tres cultius més predominants. Quant al bestiar, eren rellevants els ramats de vaqui, de porquí i d'ovi. La ramaderia era un fac-

BATLES s XX

Miquel Fortesa Bonnín	1895
Miquel Carbonell Gual	1901
Rafel Perelló Nadal	1909
Antoni Jordà Perelló	1914
Miquel Pastor Mas	1918
Gabriel Mas Vanrell	1922
Miquel Gual Ribas	1924
Pere Pastor Llompart	1927
Miquel Buñola Perelló	1928
Antoni Jordà Perelló	1930
Jaume Bergas Femenia	1931
Jaume Ginard Mestre	1936
Antoni Fons Carbonell	1936
Llorenç Garau Mayol	1937
Sebastià Jordà Carbonell	1937
Guillem Mascaró Monroi	1936
Gabriel Font Quetglas	1938
Gabriel Ginard Tugores	1938
Antoni Font Bergas	1940
Miquel Carbonell Vanrell	1942
Joan Ferragut Rosell	1963
Simó Garau Matas	1970
Miquel Oliver Gual	1979
Joan Quetglas Buñola	1983
Miquel Torelló Mas	1987
Magí Ferriol Bauzà	1988
Rafel Oliver Mas	1990
Miquel Oliver Gual	1990
Rafel Oliver Mas	1991

Roqueta.

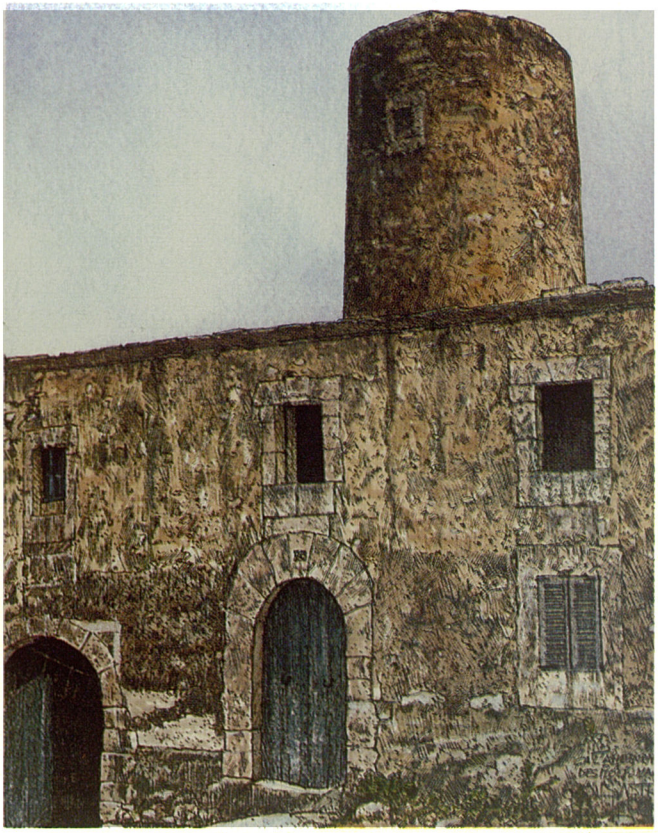

Molí d'en Blai.

Son Roig.

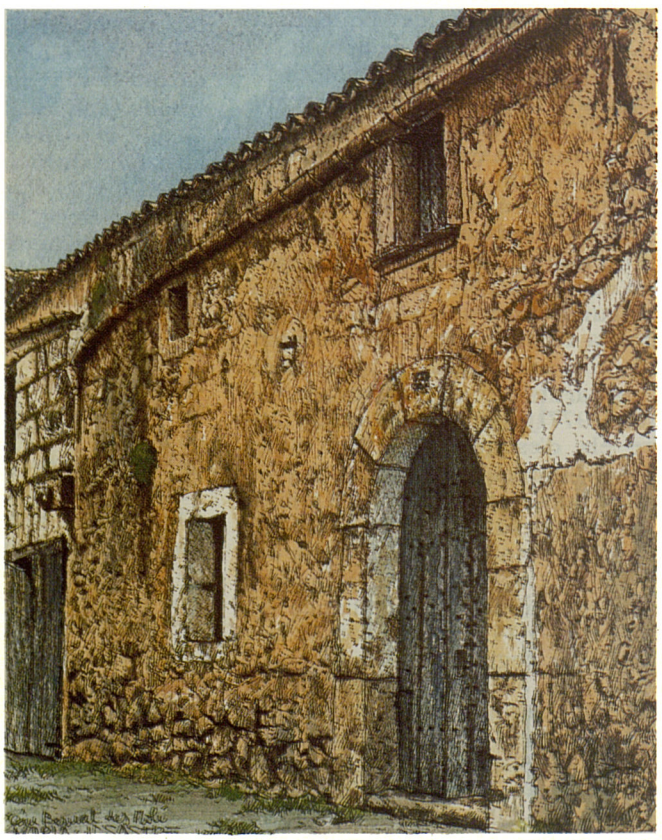

Can Bernat des Molí.

↑ Maria de la Salut, l'església parroquial al fons

tor fonamental de l'economia i un complement de l'activitat agrícola, ja que proveïa de carn els habitants de la zona. Aquests freqüentment formaven societats per guardar junts el bestiar i estalviar despeses de guardians. La depressió econòmica del s XV, fruit de la crisi generalitzada, es manifestà en la disminució de la producció cerealícola, per la qual cosa sovint s'hagué d'importar blat. A l'estim general de 1578, els béns immobles hi eren valorats en 70.553 lliures. Es repartien entre 79 propietaris, dels quals Ramon Desclapers, Francesc Font de Roqueta, Antoni Puigdorfila i Pere Ramon Safortesa, naturals de Palma, posseïen dues terceres parts de la superfície del terme, valorades en 46.500 lliures. La terra era explotada per arrendataris emfitèutics que llogaven missatges i jornalers. Els principals cultius eren els cereals, la vinya i els figuerals. Pel que fa al bestiar, es concentrava majoritàriament a les grans possessions, com Deulosal, Montblanc, Roqueta, Son Perot i Son Roig. Hi predominaven els ramats d'ovelles, cabres, vaques i porcs. Al llarg del s XVII, la producció dels llegums i dels cereals, com blat, civada, ordi i xeixa, anà augmentant. També eren significatius els cultius de la vinya i de la figuera. A l'estim de 1694, s'hi documenten 245 propietaris de béns immobles. El nombre de males anyades augmentà respecte al segle anterior, fet que impulsà els pagesos a incrementar la producció de cultius alternatius als cereals, com el dels llegums. La vinya assolí una major importància, la qual cosa permeté l'augment del valor mitjà i la implantació de diversos cellers a les possessions, entre els quals destacaren els de Son Niells, Roqueta, sa Torreta, Son Perot i Son Roig. Durant el s XVII, les activitats dels menestrals, exercides sovint en els períodes de pausa dels treballs agrícoles, significaren un complement econòmic no gens menyspreable. S'hi documenten les de ferrers, fusters, paraires, picapedrers i teixidors de lli. La producció artesanal era escassa i abastava el consum local. El s XVIII, la importància de la possessió de la terra continuava essent un element fonamental de l'economia, que encara era predominantment agrària. Degué conèixer l'estancament de la producció de cereals que es donà al conjunt de Mallorca durant aquell segle. Foren freqüents els anys de fam. A la segona meitat del s XVIII, l'estructura sòcio-econòmica era constituïda pels jornalers, que vivien exclusivament del sou que guanyaven; pels petits propietaris, que durant les temporades agrícoles anaven a jornal, i per les famílies més benestants, que dominaven les grans heretats de la contrada. El 1789, s'hi localitzaven 200 cases, encara que no formaven un nucli urbà compacte. Al llarg del s XIX, l'economia continuava essent bàsicament agrària. El 1818, el 81% de l'extensió del terme pertanyia a sis famílies que residien a Palma. L'increment demogràfic va accentuar la pressió sobre la terra i la gran propietat començà un lleuger retrocés. Entre 1843 i 1863, s'establiren 447 ha de les possessions de Deulosal, es Pujol, es Pujolet, es Rafal Roig i es Reboster, que eren propietat del comte de Formiguera. Hi hagué 370 noves propietats. Entre 1880 i 1904, s'inicià una segona fase de parcel·lacions. S'establiren 462 ha de la família Villalonga, les quals pertanyien a les possessions de Son Fogueró, sa Font, Son Niell, es Rafal Nou, Roqueta i sa Torreta. S'hi crearen 349 finques. Les deu principals significaren (1863) un total de 1.886 ha, que representaven el 64% de l'extensió del terme i pertanyien a set propietaris, sis dels quals eren de Palma i un de Santa Margalida. La major part de les grans propietats de Maria de la Salut pertanyien a famílies que no residien a la contra-

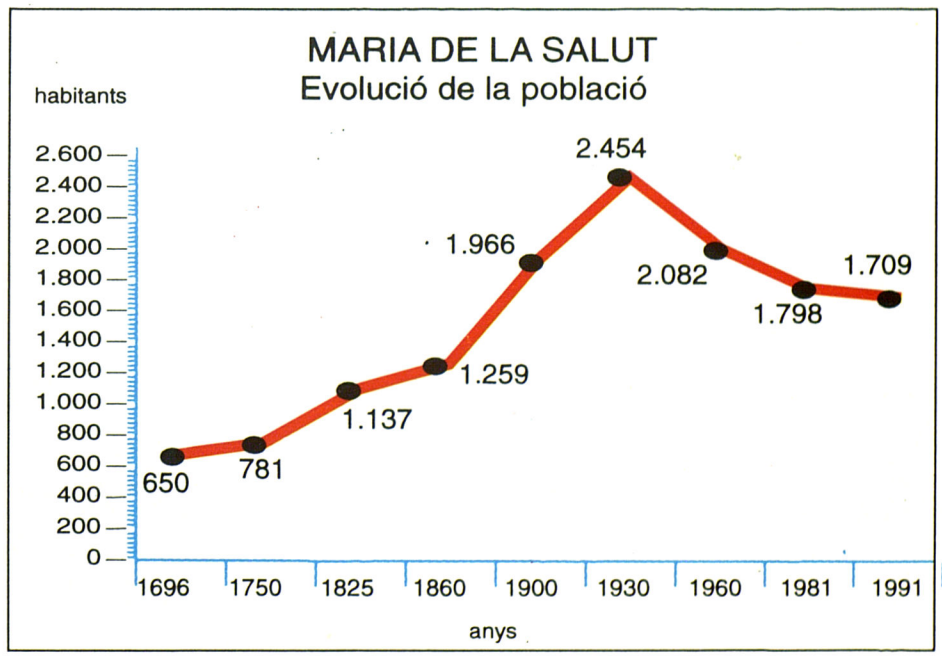

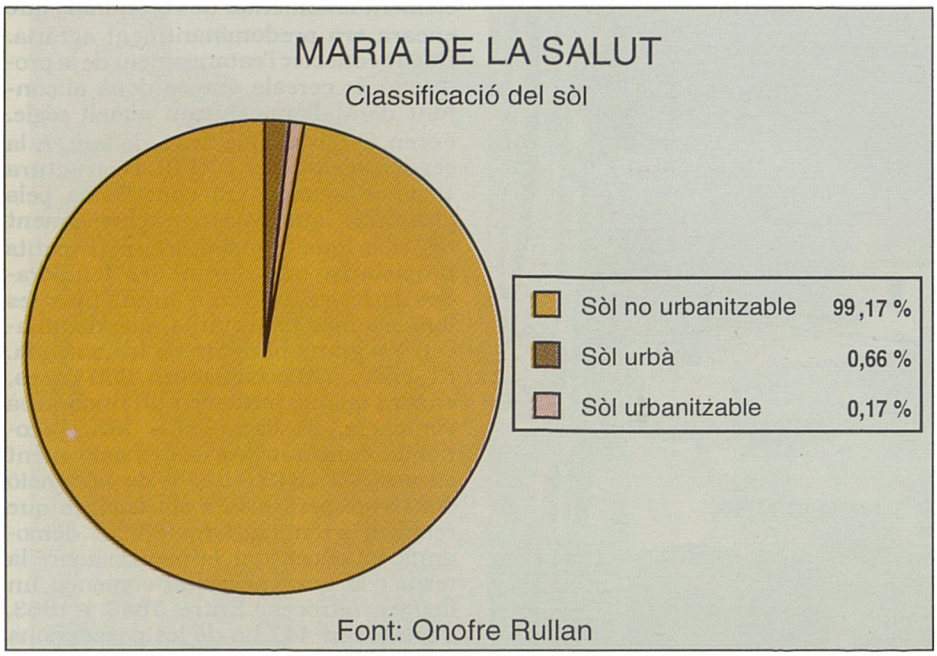

da, com els Borràs d'Ayneto, els España, els Fortuny o els Rossinyol. El terme es repartia entre camps de cereals (59,38%), bosc (30,77%), fruiters (7,90%) i sòl improductiu (1,93%). Els principals productes agrícoles eren blat, ordi, civada, llegums, vi i figues, amb un predomini absolut del cultiu de secà (99,88%) sobre el de reguiu (0,12%). La vinya fou important per a l'economia de la vila. Entre 1860 i 1890, el més destacat fou el desenvolupament experimentat pel conreu de la vinya, que augmentà de 70 ha (1860) a 111 ha (1875) i arribà a la superfície màxima, el 1891, amb 158 ha. Ocupava les terres de s'Alqueria Blanca, Son Niell, Son Perot, es Rafal Nou, Roqueta, Son Roig i sa Torreta, entre altres possessions. Aquest cultiu va assolir el punt més àlgid durant el període de 1875-91, en què la fil·loxera atacà les vinyes franceses i començà la demanda de vins mallorquins. El 1891, però, la malaltia arribà a Maria de la Salut i obligà a l'arrabassament de la vinya, que fou substituïda sobretot per l'ametler. Durant la segona meitat del s XIX, s'hi posaren en conreu superfícies incultes, com garrigues, pinars i pletes, que es tancaren de paret seca i s'hi sembraren ametlers, figueres i garrovers. A les rotes, s'hi sembraven llegums i civada, però els rendiments eren molt baixos. Eren explotades per jornalers que no posseïen terra. Al final del s XIX i al començament del s XX, es produí un gran canvi de l'estructura agrícola del terme amb l'establiment de les grans possessions, la introducció de nous cultius, com l'ametler, i la millora de les tècniques agrícoles. Pel que fa a l'activitat industrial, el desenvolupament de l'agricultura va generar una indústria dedica-

↓ Cases velles de sa Torreta (Maria de la Salut)

CENS RAMADER
(caps)

Aviram	7.500
Oví	3.102
Porcí	952
Cabrum	35
Cavallí	35
Mular	20
Asiní	15

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàrees)

Ametlers	608
Figueres	40
Garrovers	30
Pomeres	22
Vinya	14
Melicotoners	6
Tarongers	6
F de Moro	5
Pereres	4
Albercoquers	1
Mandariners	1
Llimoneres	1
Oliveres	1

ALTRES

Farratges	499
Ordi	490
Civada	180
Blat	130
Hortalisses	108
Llegums	73
Patates	36
B de les Índies	10

↑ Molí d'en Cotó (Maria de la Salut)

da bàsicament a la transformació dels productes agrícoles. La contrada disposava de sis molins fariners i una teulera. També s'hi documenten altres activititats, com ferrers i fusters. Al principi del s XX, l'agricultura era una peça clau de l'economia i continuava essent el sector econòmic més destacat. El primers decennis, la desfeta de la gran propietat continuà i augmentà el nombre de petits propietaris. Entre 1910 i 1920, es parcel·laren 100 ha de la possessió des Gassons, 60 ha de Son Perot i 101 ha del rafal de Son Bacs. Al llarg del primer quart del s XX, l'ametlerar va tenir un augment espectacular en convertir-se en el cultiu substitutiu de la vinya, que mai no es recobrà de la destrucció ocasionada per la fil·loxera. Les necessitats alimentàries de la població imposaren el manteniment dels cereals. Eren també importants les àrees dedicades a figuerals. Però durant el decenni dels cinquanta, es va començar a produir una progressiva disminució d'aquest conreu. El 1974, la propietat rústica estava repartida entre 1.789 propietaris, 1.759 (98,32%) dels quals posseïen menys de cinc hectàrees. La possessió de Montblanc tenia 975 ha, que suposava el 32,18% de l'extensió total del terme. El 1982, la superfície conrada era de 1.950 ha (76,6% de l'extensió de la contrada), que es repartia en conreus herbacis (1.455 ha), fruiters de secà (476 ha), vinya (13 ha) i olivera (2 ha). La part no conrada es distribuïa en garriga de garrover i d'olivella (614 ha) i en rodals de bosc esclarissat (55 ha). El 1991, hi havia un total de 1.862 propietaris de terra. L'estructura de la propietat minifundista, la dispersió parcel·lària, l'envelliment de la població i les conjuntures econòmiques desfavorables dificultaven el pas d'una agricultura tradicional en regressió a una altra de més competitiva. Pel que fa a la indústria, a la primera meitat del s XX, continuava essent una activitat, sobretot, de caràcter artesanal. La farinera de can Gual funcionava amb gasogen i després amb una alternadora, que, a partir de 1921, donava corrent elèctric al poble. El 1943, la cimentera des Pujolet proveïa de ciment mallorquí la contrada i els pobles veïns. També s'explotava la gravera des Puig. El 1949, s'obrí la farinera de can Masset. Des del decenni dels vuitanta, l'empresa Fonthisa, de construcció i d'excavació, ocupa el lloc més rellevant dins el sector de la indústria local. També hi destaca una fàbrica d'asfalt, oberta el 1993 i situada en es Puig. El 1993, hi ha tres fàbriques, un magatzem de material de construcció, quatre ferreries i tres fusteries. El predomini de l'economia de l'antic règim subsistí fins a 1960-65, en què el turisme féu acte de presència a Mallorca i trastocà les estructures fins aleshores vigents. Aquests canvis s'hi manifestaren en la compra per part d'estrangers de diverses propietats per instal·lar-s'hi com a segona residència. Entre 1988 i 1991, l'Empresa Meridional Mallorca pretengué urbanitzar 250 hectàrees a ses Rotes Vermelles de Montblanc, coincidint amb el començament del turisme rural i de l'eufòria política local. El 1993, el sector de serveis és integrat per una apotecaria, quatre botigues de queviures, tres carnisseries, tres forns, una adrogueria, una espardenyeria, un estanc, una floristeria, un magatzem de fruites, dos de productes agrícoles, una merceria, una papereria, una peixateria i cinc perruqueries. L'oferta de serveis es complementa amb vuit bars i un restaurant. També disposa de tres oficines bancàries.

VIDA SOCIAL

L'església parroquial, situada al ponent de la vila, és una de les edifica-

↓ Maria de la Salut, carrer Major

↑ Maria de la Salut, església parroquial

cions més notables. Al final del s XVI, es bastí un oratori, documentat per primera vegada el 1592, a Son Puig, on coincidien els dominis senyorials de les terres del comte de Formiguera i de les possessions de Son Roig i de Roqueta. El consell de Santa Margalida féu donació de deu lliures per a la construcció de l'església, que s'ubicà a l'actual (1993) rectoria. El 1638, els jurats de l'esmentat municipi concediren novament deu lliures per a aquesta església, que estava sota la titularitat de la Mare de Déu de la Salut, a fi que els mariners poguessin oir-hi missa. El 1696, s'hi instal·là la reserva eucarística i la pica baptismal i, el 1740, fou erigida en vicaria *in capite*, sufragània de la parròquia de Santa Margalida. El temple definitiu, que reemplaçà l'anterior, fou aixecat entre 1700 i 1786 i ampliat segons la traça d'Antoni Sureda Vilallonga. D'altra banda, la vicaria es construí el 1760. El 1878, s'instal·là el rellotge a l'església. La capella Fonda, de planta quadrangular i coberta cupular, es començà a bastir el decenni de 1890 i es finalitzà el 1950. El 1913, la vicaria *in capite* passà a parròquia. El cambril de la Mare de Déu de la Salut data de 1928. L'interior, de tractament neoclàssic, té planta rectangular d'una nau amb sis capelles laterals i coberta de volta de mig canó amb llunetes. La façana principal és llisa, amb rosassa, i coronada per una cornisa. El campanar, situat a la banda esquerra del temple, té un coronament de forma bulbosa, d'influència oriental bizantina. Són relle-

ELECCIONS LOCALS

1979	Vots	Regidors
UCD	661	6
PSOE	421	3
PCIB	76	-

BATLE
Miquel Oliver Gual -UCD-

1983	Vots	Regidors
AP	535	4
PSOE	460	4
UM	201	1

BATLE
Joan Quetglas Buñola -AP-

1987	Vots	Regidors
AP	386	3
PSOE	347	2
IM *	284	2
UM	242	2

BATLE
Miquel Torrelló Mas -UM-, Magí Ferriol Bauzà -IM-, Rafel Oliver Mas -PSOE-, Miquel Oliver Gual -AP-

1991	Vots	Regidors
PSOE	647	5
PP-UM	366	3
IM *	148	1
CDS	78	-

BATLE
Rafel Oliver Mas -PSOE-

* Independents de Maria

↑ Maria de la Salut, col·legi públic Apolònia Monjo

↑ Maria de la Salut, talla de la Mare de Déu de la Salut

vants la talla de fusta policromada de la Mare de Deú de la Salut (s XVI o XVII), que presideix el retaule barroc de l'altar major, i l'escultura, també de la Mare de Déu, obrada en roca calcària per Marc Llinars i situada a la fornícula del portal central. Al terme, hi ha els oratoris de Roqueta (s XVII) i de Son Perot des Clapers. Al nucli urbà, hi destaquen els molins fariners de ses Corbates i del carrer Major i algunes cases de la plaça de Dalt i dels carrers de ses Corbates, Major i de s'Arraval, mentre que a fora vila són significatius els casals de possessió de Deulosal, Montblanc, Son Perot des Clapers, Son Perot Nou, Son Roig i Roqueta. El 1857, les religioses Lluïsa Maria Crespí i Llúcia Sorell hi fundaren el convent de les germanes franciscanes Filles de la Misericòrdia, al carrer des Pou. També habitaren, provisionalment, al carrer de ses Corbates, fins que s'instal·laren al convent definitiu del carrer de Sant Miquel. S'han dedicat a l'ensenyament de les nines i al parvulari, servei que mantenen (1993). Pel que fa a la docència pública, el 1860 hi havia una escola per a nins i una altra per a nines. El s XIX i el primer terç del XX, es disposava de dos mestres per a tots els nivells i l'ensenyament s'impartia als locals provisionals. Destacà la tasca educativa duita a terme per Àngel Madrigal Gómez (1929-33). El 1993, disposa del collegi públic Antoni Lluc Monjo —Escola de Baix—, construït el 1928 gràcies a les gestions d'Antoni Lluc Monjo Buñola, i del col·legi públic Apol·lònia Monjo —Escola de Dalt—. Ambdós edificis foren projectats per l'arquitecte Guillem Forteza. El 1677, es benei el fossar de devora l'església parroquial, el qual fou substituït (1877) pel cementeri, situat davant s'Arraval, que fou ampliat el 1977. Respecte a la sanitat, disposa dels serveis d'un metge, d'un ajudant tècnic sanitari, d'una farmàcia i d'un centre de salut (1986). Té assistent social. El 1921, s'hi instal·là l'electricitat, que ha estat subministrada per la central independent de Pere Gual Ribas (1921-58) i per Gas i Electricitat SA —GESA—, des de 1958. S'hi implantà el telègraf (1919) i el telèfon (1953). Pel que fa al transport públic, té, diàriament, servei d'autocar amb Palma, Manacor i Inca. La vila no disposa de xarxa d'aigua corrent ni de clavegueram, tot i que hi ha el pou de Roqueta, que subministra aigua a la població. Des de 1983, té servei de recollida de fems. L'interès pel futbol hi possibilità l'aparició, el 1969, del Futbol Club Marier, gràcies a les gestions de Mateu Cladera, Miquel Oliver i Jordi Pastor. L'equip juga al camp de sa Font. El 1971,

↓ Maria de Salut, col·legi públic Antoni Lluc Monjo

↑ Maria de Salut, antic convent de les monges franciscanes

↑ Maria de la Salut, cinema modern

es fundà l'equip Tigres de sa Font, de categoria infantil, i el 1985, el Numància Futbol Club, que fou substituït pel Futbol Club Fonthisa. Per altra banda, es creà el Club Ciclista Maria de la Salut per iniciativa de Bartomeu Arbona Quetglas. Des de 1979, compta amb la Societat de Caçadors sa Guàtlera, integrada per 200 socis (1992). També hi ha interès per l'esport del motor, la qual cosa es reflecteix en la creació del Motor Club Cop de Gas (1980), que fa les curses al circuit permanent des Pou Nou, puntuables pel Campionat d'Espanya de Trial. El Club d'Escacs Maria de la Salut (1977) té un equip a la primera divisió balear (1993). Quant a infraestructura esportiva, disposa del poliesportiu sa Font, dotat de camp de futbol (1969), una pista de tennis, una de polivalent i una piscina (1990). Pel que fa a les associacions culturals, hi ha hagut el Tele-Club (1968), que publicà la revista *Vesta*, el Club Cultural sa Rota Nova i l'Associació Cultural Fent Carrerany (1986), que edita mensualment la revista homònima i organitza activitats culturals, com exposicions de pintura i concursos de fotografia. Respecte a la música, el 1934 hi havia una banda, dirigida per Bartomeu Gayà. L'agrupació de Balls Mallorquins de Maria de la Salut (1978-87) va esser fundada per Pere Castelló —Corralí— i Aina Pastor —Paca— i era integrada per una vintena de balladors. Des de 1986, disposa d'una Escola de Música, situada al col·legi públic Antoni Lluc Monjo, en la qual s'imparteixen classes de solfeig i de piano. Té 33 matriculats (1993). La Banda de Cornetes de Maria de la Salut va esser fundada (1986) per Bartomeu Ferriol —des Pou Nou— i Pere Fons. L'interès pel cant coral propicià la creació de la Coral Verge de la Salut (1990-91), formada per una quarantena de cantaires, que fou dirigida per Pere Mas Negre. Respecte als mitjans de comunicació locals, destaquen el cinema Modern (1949-79), al carrer Nou, i les emissions de Ràdio Maria (1986-88). Té associació de la tercera edat (1987), amb uns 400 membres (1993), i biblioteca municipal (1986). La festa patronal és la Mare de Déu, dia 8 de setembre, i es fa mercat el divendres. Els personatges més destacats són els religiosos Rafel Carbonell i els germans Jaume i Julià Fontirroig; el metge Antoni Lluc Monjo; els investigadors Joan Mas Vives i Bartomeu Pastor Sureda; l'uròleg Antoni Gelabert; l'erudit Gaspar Perelló; l'aviador Pere Tauler; el fotògraf Pere Mascaró; el pintor Pere Alemany; l'artesana Antònia Garau; el cantant Francesc Mas —Xesc de Son Cloquis—; els glosadors Antoni Ferriol —Banya—, Magí Ferriol —Nadal—, i Damià des Bons, i els ciclistes Daniel Estarellas i Llorenç Seguí. En l'expansió de la premsa forana, s'hi han editat les publicacions *Vesta*, *Fent Carrerany*, *Tots Sants*, *Bolletí d'Informació Municipal* i *De Pinte en Ample*. (BP)

↓ Maria de la Salut, centre de salut

CONSISTORI-1993

Rafel Oliver Mas (PSOE)	Batle
Miquel Mestre Morey (PSOE)	Hisenda
Antònia Torrelló Martí (PSOE)	Sanitat
Joan Sabater Font (PSOE)	Cultura
Bernat Quetglas Jordà (PSOE)	Infraestructura
Francesca Ferriol Sastre (PP-UM)	Regidora
Jaume Bergas Font (PP-UM)	Regidor
Bartomeu Bergas Vanrell (PP-UM)	Regidor
Perę Ribas Colombran (IDM)	Regidor

FILLS IL·LUSTRES

Julià Fontirroig Gibert
Antoni Lluc Monjo Buñola

↑ Ca na Maria des Cego (Palma)

MARIA DE NÀPOLS (Nàpols ~1280 - ~1350) Reina de Mallorca. També coneguda com a Maria d'Anjou. Filla del rei de Nàpols Carles II, era considerada fillola pel papa Bonifaci VIII. El 1304, es casà amb el príncep Sanç de Mallorca, que es convertí (1311) en rei de Mallorca. Va esser apadrinada pel rei de la Corona d'Aragó Jaume el *Just*, en un moment de bones relacions amb la dinastia de Mallorca. L'objectiu d'aquest matrimoni era estrènyer les relacions entre les cases de Barcelona i d'Anjou. El matrimoni no tengué fills, de manera que, en morir Sanç, la corona de Mallorca passà al seu nebot Jaume III. Llavors, s'enfrontà amb aquest monarca (1324) i sol·licità la protecció de Jaume el *Just*. Es casà en segones núpcies amb el noble Jaume de Xèrica. Durant aquest matrimoni, donà mostres d'un caràcter extravagant i llicenciós, cosa que provocà que el marit la fes tancar (1331). Tornà a enviudar el 1335 i se n'anà a Nàpols amb el seu germà, Robert II de Nàpols.

← Hotel Maricel (Palma)

MARIA DES CEGO, CA NA Establiment de teixits i de confecció, fundat el decenni de 1860 a Palma. En un principi, se situà a la plaça del marquès del Palmer i, el decenni de 1900, s'amplià cap al carrer de Colom. S'ha especialitzat en la venda de material tèxtil, per al consum local. Al començament del s XX, era propietat de Gaietà Flores i, el 1993, dels seus besnéts.

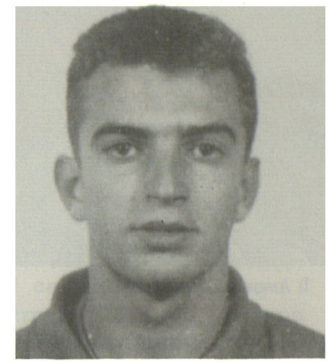

→ Jaume Mariano Torrens

MARIANO TORRENS, JAUME (Palma 1969) Motociclista. El 1987, s'inicià en les competicions motociclistes. Amb l'escuderia taller B J-Banca March i en la categoria de 80 cc, aconseguí el campionat d'Espanya (1988). El 1989, amb l'escuderia Banca March i en la mateixa categoria, aconseguí el campionat d'Europa, el sub-campionat d'Espanya i la novena posició al campionat del món. El 1990, amb la mateixa escuderia, prengué part en les curses de la categoria de 125 cc. El 1991, participà en la categoria de 250 cc i es retirà de les competicions oficials.

MARÍ BERNAT, ROSALINA —SALI— (Palma 1953) Pintora. De formació autodidàctica, la seva obra pertany a l'art naïf. Ha exposat a Palma (1975, 1978, 1981 i 1983) i Eivissa (1978).

MARICEL, HOTEL Establiment hoteler fundat (1950) a cas Català (Palma) per Victorio Luzuriaga. Dissenyat per l'arquitecte Francesc d'Assis Casas Llompart, es bastí aplicant un model funcionalista. L'edifici fou remodelat (1960). Amb una categoria de quatre estrelles, va tenir un total de 80 places i 47 cambres. Fou centre de reunió i de celebració d'actes de la societat mallorquina i allotjà destacades personalitats espanyoles i estrangeres. El

↑ Arnau Marí de Santacília

1986, fou clausurat. En foren directors Joan Buades Salas (1950-60) i Enric Cabré Vilagut (1960-86). (AS)

MARÍ DE SANTACÍLIA, ARNAU (Palma s XIV - 1464) Bisbe de Mallorca (1460-64). Doctor en dret canònic i civil. Fou vicari general del bisbe de Prades. El 1420, era canonge de la Seu. Abans d'esser consagrat bisbe, dirigí una circular als rectors de la seva jurisdicció, on els anunciava que delegava les funcions episcopals en Joan de Salines. El 1461, nomenà vicari general de Menorca el prevere Pere Verí. El 1463, reiterà la prohibició d'entrar en els convents de monges als homes majors de 12 anys, si no era per una qüestió d'extrema necessitat i sempre amb llicència del bisbe. Va fer restaurar la confraria de Sant Jordi, fundada el s XIV. Fou enterrat a la Seu, a la capella de Santa Cecília. (LIP)

MAR-I-ESTANY Terrenys del terme d'Alcúdia, situats entre l'oratori de Santa Anna, sa Solada, sa Coma, can Ferrer Nou i s'Albufera de Mallorca. (M)

MARIETA, PONT D'EN Al terme de Petra, situat al torrent de na Borges, entre cas Fosser, s'Argelagar, can Bon Jesús i can Moliner. (M)

MARILL, CAN Propietat rústica del terme de Palma, situada entre Son Pelat Nou, es Mitjà Vell, Son Fuster i es Rafal. (M)

MARILL, COLL DE SON De 288 m de cota, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba entre el puig de Bunyoli o des Pi i el des Revells. És situat a la partió dels termes de Calvià, Palma i Puigpunyent. (M)

MARILL, FONT DE SON Al terme de Puigpunyent, entre les cases de la possessió homònima i el torrent des Puig des Pi. (M)

MARILL, PUIG DE SON De 327 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Palma, entre el coll des Vent i els puigs des Garrover i Vermell. (M)

MARILL, SON Possessió del terme de Puigpunyent, situada entre Son Camps, Son Morei i la serra de na Burguesa. (M)

MARILLA, CAN Propietat rústica del terme de Binissalem, situada entre es Rafal, Terra Grossa, cas Capità Moranta i es Polls. (M)

MARILLA, CLAPER D'EN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Turritx, Son Oliver, Son Nadal i Son Muda. (M)

MARÍ I MARÍ, JAUME (? s XIX - XX) Polític i sindicalista. Ingressà en el Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— després de la visita d'Antonio García Quejido a Mallorca (1899). Al començament del s XX, fou un dels principals dirigents socialistes a Mallorca. En diverses ocasions fou president de l'Agrupació Socialista de Palma. Era dirigent del sindicat de fusters *El desarrollo del Arte*. Quan es creà la Federació de Societats Obreres de Balears (1903), en fou elegit president.

MARÍ MAYANS, ISIDOR (Eivissa 1949) Escriptor i filòleg. Es llicencià en filologia catalana (1972) a la Universitat de Barcelona. Ha estat professor de llengua i literatura catalanes a la Universitat de Palma de Mallorca (1972-80). Ha ocupat els càrrecs de director del Centre de Terminologia per a la Llengua Catalana —TERMCAT— (des de 1988) i de sots-director general de política lingüística de la Generalitat de Catalunya (des de 1989). És membre de l'Institut d'Estudis Catalans (1989). Féu part del grup musical *Uc*, de caràcter folklòric (1974-78). És autor de diverses obres sobre la llengua catalana en general i d'altres especialment referides a la llengua i literatura d'Eivissa. També ha publicat, amb Guillem Simó Roca, *El debat autonòmic a les Illes durant la Segona República* (1991), on analitza els intents autonomistes de les Balears entre 1931 i 1936. Ha tengut cura de l'edició de *Les illes oblidades* (1992), que recull els debats sobre les transaccions econòmiques, les interaccions culturals i els acords institucionals entre les Balears i Catalunya, organitzats a Barcelona el juny de 1991.

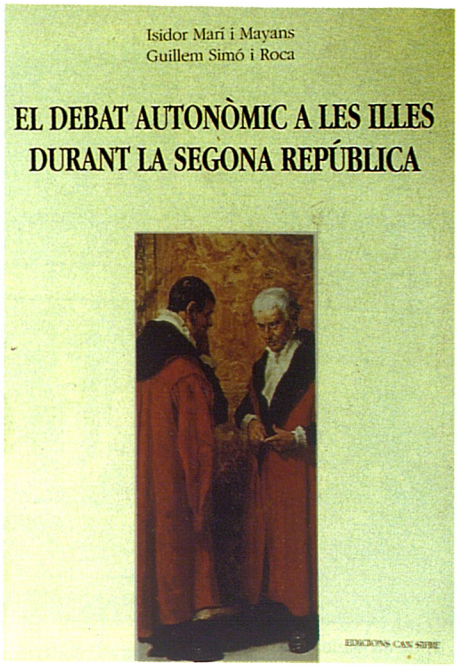

↑ Obra d'Isidor Marí i Guillem Simó

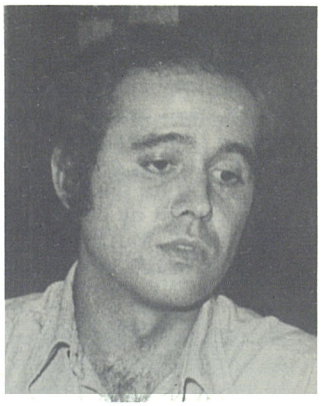

→ Isidor Marí Mayans

MARIMON, BERNAT (Palma s XVII - XVIII) Escultor i pintor. Dedicat a la temàtica religiosa en els corrents del

↑ Son Marimon (Santanyí)

Barroc, féu diversos treballs per a les esglésies i convents de Palma. El 1708, era clavari del Col·legi de Pintors i Escultors de Mallorca. (DF)

MARIMON, CAN Finca rústica situada a l'Horta de Pollença, entre l'Arengada, la Creueta, can Copeto i la plana d'en Rull. Té una superfície de 25.000 m². El 1952, a instàncies dels germans financers nord-americans Consuelo i Harry Morgan Thaw, es començà a construir el casal. Fou projectat per l'arquitecte madrileny J Cámara Niño i acabat el decenni dels seixanta. Fou centre de reunió i de celebració d'actes de la societat pollencina i dels seus visitants il·lustres. Al principi del decenni dels vuitanta, fou adquirida pels artistes Aligi Sassu i Elenita Olivares.

MARIMON, JOAN (Barcelona s XV) Diplomàtic. Ciutadà de Barcelona, quan s'inicià la Revolta Forana (1450), era ambaixador a Nàpols davant Alfons el *Magnànim*. Exhortà el monarca perquè prengués mesures per acabar amb la revolta. El desembre de 1450, tornà a Barcelona i l'abril de 1451 la reina Maria de Castella, que governava Catalunya, l'envià a Mallorca amb el comte de Prades. La seva missió era obtenir una treva, objectiu que no aconseguí, per la qual cosa sol·licità la intervenció de les tropes reials. L'agost de 1451, la reina Maria manà el seu retorn a Barcelona. En la Guerra Civil Catalana, va esser el cap de l'exèrcit de la Generalitat de Catalunya.

MARIMON, JOAN MATEU (Sineu 1563 - Palma 1627) Religiós. El 1580, professà com a membre de la Companyia de Jesús. Fou nomenat catedràtic de filosofia del col·legi de l'orde jesuïta a Gandia (1596) i de teologia moral al col·legi de Monti-sion, de Palma (1601). Fou qualificador del sant ofici i teòleg consultor de l'inquisidor general. És autor de dues obres inèdites sobre sant Alonso Rodríguez i Jeroni Moranta.

MARIMON, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme d'Artà. També era conegut com a molí d'en Cursac. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1748. ■ Al terme de Porreres, situat a la carretera de Vilafranca de Bonany. És de base rectangular, de tres naus. Al fons de la central hi ha la torre. Fou construït el s XIX. (BRa)

MARIMON, SON Terrenys del terme d'Algaida, que fan partió amb el de Montuïri, vora la carretera de Montuïri a Randa. Estan entre es Bisbals, Son Nadal i can Matxo. ■ Propietat rústica del terme de Santanyí, situada entre la bassa d'en Quarta, la bassa Verda, Son Costa, Son Proens i el torrent Roig. ■ Al terme de Selva, situada al lloc de Biniamar. Documentada el 1863, confrontava amb el camí de Biniamar a Inca i el molí d'en Llorençó. Tenia cases i era dedicada a vinya i conreu de cereals. El 1993, designa uns terrenys situats entre el molí d'en Llorençó, Son Llampaies, Son Puig i Son Bassa. (DF/M)

MARIMON COLL, JAUME (Palma s XVIII - 1770) Notari. Exercí el notariat a Porreres. Tenia la casa pairal al Call, a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. Llegà dos protocols (1765-70), que contenen dades d'interès sobre els municipis de Llucmajor i de Porreres, la família Billon i el convent de Sant Bartomeu, d'Inca. (DF)

↓ Molí d'en Marimon (Artà)

← Antoni Marimon Riutort

MARIMON RIUTORT, ANTONI (Son Sardina, Palma 1965) Historiador. Llicenciat en història per la Universitat de les Illes Balears (1988). Ha estudiat la repercussió de les guerres de Cuba i de les Filipines a les illes Balears. És autor de *Weyler, governador de Cuba* (1992). Ha publicat diversos articles en el col·leccionable *Memòria civil. Mallorca en guerra* i a les revistes *Lluc*, *El Mirall* i *Randa*. És redactor de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, on ha publicat articles d'història social i política. Té el premi Ciutat de Palma d'investigació (1991).

MARÍN, SANCHO (Saragossa s XV - ? s XVI) Inquisidor de Mallorca (1488-93). Doctor en dret, inicià la carrera inquisitorial en el tribunal de València, on ocupà la plaça d'assessor (1486). Amb l'inquisidor Alfonso Espina fou l'encarregat d'implantar la renovada institució inquisitorial a Catalunya (1487), després de vèncer l'oposició de les institucions forals. L'any següent, es traslladà a Mallorca, acompanyat per Pedro Pérez de Munebrega, amb l'encàrrec de posar fi a la Inquisició medieval mallorquina i instaurar també a l'Illa les noves estructures inquisitorials. Les primeres actuacions dels nous inquisidors s'iniciaren amb la publicació d'un edicte de gràcia, al qual es podien acollir tots aquells que haguessin incorregut en algunes heretgies que s'hi mencionaven, sense por de veure confiscada la totalitat dels seus béns. A aquestes mesures de gràcia, repetides anys més tard (1491), s'hi acolliren un nombrós grup de conversos del judaisme. El 1493, instaurà la Inquisició a l'illa de Sardenya, que fins llavors havia estat sota el seu comandament com a inquisidor de Mallorca, i el 1498, la de Sicília. (MC)

↑ Marina (Llucmajor)

MARINA Denominació donada al sector costaner del migjorn de Mallorca, estès, aproximadament, entre el cap Negret —al sud del cap Enderrocat— (Llucmajor) i la punta de n'Amer (Sant Llorenç des Cardassar), exceptuant el salobrar de Campos. Hi destaquen, per la seva extensió, les marines de Llucmajor, Santanyí, Felanitx, Manacor i Petra, encara que aquesta no faci part de l'àrea del migjorn. Presenta una unitat de paisatge i d'explotació rural, caracteritzada per l'horitzontalitat del relleu, pels sòls prims i perquè és ocupada per la *garriga* (←) de mata i d'ullastre. També s'anomenen, amb aquest terme, els terrenys propers a la mar del litoral de termes, com Alcúdia, Calvià, Santa Margalida i Valldemossa. Quant a geologia, té l'origen en la deposició i sedimentació, durant el Miocè, de materials calcaris d'origen escullós. És constituïda per una plataforma horitzontal de calcàries, que no ha estat sotmesa al plegament alpí. Aquesta plataforma, la roca sedimentària de la qual és erosionada per dissolució a través de l'acció combinada dels àcids orgànics i de l'aigua de pluja, presenta en la superfície basses i barrancs. Aquelles són clots de captació i d'acumulació d'aigua dolça, que hi apareixen sobre les lloses, producte de la successiva dissolució o precipitació del carbonat càlcic contengut a l'aigua d'escorrentia, la qual cimenta la superfície de les calcarenites —marès— per oclusió de la seva porositat. Els barrancs són el resultat de l'endinsament dels torrents per coincidència amb línies de fractura, diàclasi, i per dissolució de les calcàries. Els llims i les argiles que hi apareixen, sobretot damunt les roques calcàries nues, no provenen dels processos de dissolució. Recentment, s'ha demostrat que són duits per les tempestes, d'origen saharià, del xaloc i del migjorn. Per una altra part, el clima es caracteritza per l'aridesa. Les marines de Llucmajor i de Santanyí són els terrenys més mancats d'aigua de l'Illa, amb precipitacions de 350-400 mm de mitjanes anuals. La sequedat s'accentua durant la primavera i l'estiu, quan l'evapo-transpiració potencial supera les aportacions per precipitació. La garriga d'ullastre *(Cneoro-Ceratonietum)*, la unitat paisatgística més representativa de l'àmbit mediterrani, n'és la vegetació climàcica. D'una banda, hi creixen espècies definidores, com l'escanyacabres, les esparregueres, les estepes, el fenàs, les lletreres, la mata, la rapa, la vidalba i l'ullastre. De l'altra, s'hi fan les plantes endèmiques *Filago petro-ianii*, pi de Cecília i geòfits, com la ceba marina, *Narcissus serotinus* i el safrà bord. També hi són presents la savina i les orquídies, d'entre les quals destaca l'espècie *Barlia robertina*, la més grossa de Mallorca. Pel que fa a la fauna, s'hi troben el calàpet, la serp de garriga, la tortuga de terra, el buscaret coallarga, el corb, l'esparver, l'òliba, la milana, el mussol, el sebel·li i el conill. Les basses, que romanen eixutes durant l'estiu, acullen una interessant comunitat d'algues, de crustacis, d'insectes i d'amfibis. El penya-segat, línia de contacte entre la marina i la mar, és l'hàbitat dels *limoniums* i del socarrell, acoixinats i espinosos, que suporten el vent i l'esprai marí. D'altra banda, la seva inaccessi-

↑ Camí de Marina (Llucmajor)

bilitat afavoreix la presència de colònies d'ocells, com el corb marí. L'activitat humana que s'hi ha desenvolupat, des de l'època pre-talaiòtica, ha hagut de fer front a un medi hostil. S'hi ha practicat la caça, la recol·lecció, la ramaderia ovina extensiva i l'agricultura marginal de secà, per la qual cosa sovint s'ha hagut de recórrer a l'enginy per a la captació d'aigua. Les activitats que hi han tengut lloc al llarg de la història han deixat la seva empremta. La ramaderia ovina, a vegades, hi ha requerit la transhumància, per causa de la manca de pastures durant l'estiu. Les guardes eren duites cap a la serra de Tramuntana a través de camins, com el de Muntanya, que va des de la possessió de sa Torre (Llucmajor) fins a es Teix. El sòl només ha estat apte per al conradís a força d'espedregar-lo i de llaurar-lo a fons. Les pedres i les lloses que s'hi han extret s'han fet servir per a obres, com parets, barraques i abeuradors coberts. L'estructura de la propietat, tradicionalment latifundista, ha girat entorn de la possessió, on es practicava, a les terres més marginals, el sistema de la *rota* (→). D'aquestes explotacions, en resta la toponímia, les segregacions de les garrigues, tancades amb paret de pedra seca, i les barraques de roter. Amb l'arribada del turisme de masses, han estat transformats els terrenys més propers a la mar, amb la construcció d'hotels i d'urbanitzacions. D'altra banda, la zona interior ha estat ocupada, parcialment, com espai de segona residència per causa de la baixa rendibilitat de les explotaciones de cereals i d'arbrat de secà.

Aquesta denominació ha donat nom a molts de topònims. ■ Antiga possessió del terme d'Algaida. Confrontava amb el camí reial d'Algaida, el de Manacor, Punxuat, Son Sastre de la Torre i sa Casa Nova. Documentada el 1714, era de Miquel Bibiloni i estava sota el domini directe de la casa sagrada del Temple. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada al conreu de cereals. Hi havia una guarda de 25 ovelles. El 1993, designa una propietat rústica. En deriven *Marina des Senyor* (→) i *Marina Nou* (→). ■ Terrenys del terme de Campos, situats a sa Ràpita, entre Son Duní, can Estela, can Buscaneta i sa Barrala. ■ Al terme de Felanitx, entre el nucli urbà de s'Horta, la possessió de s'Horta Nova, el puig d'en Company i el puig de na Pau. ■ Possessió del terme de Petra. Documentada el 1511, pertanyia a Miquel de Santjoan. Tenia cases i era dedicada al conreu de cereals. Hi havia guardes de 600 ovelles, 200 cabres i 5 vaques. Apareix documentada amb la denominació de Marina d'en Rosselló. ■ Al terme de Pollença, situada al lloc d'Almadrava. Documentada el 1638, pertanyia al senyor Francesc de Sales, abans d'Olesa. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a olivars, garroverars i conreu de cereals i lleguminoses. Feia una renda anual de 100 lliures, 60 quarteres de blat i 10 quarteres de xeixa. Hi havia una guarda de 80 ovelles i aviram. El 1683, era del senyor Joan Baptista Desbac Martorell, bisbe d'Urgell. El 1726, feia una renda anual de 125 lliures i 40 quarteres de blat. ■ Vall del mateix terme. Entre les tretze que integraven el municipi, ocupa el penúltim lloc quant a extensió. El 1897, tenia 528 quarterades, distribuïdes en 405 propietats. ■ Antic nom de la possessió de *Son Real* (→) del terme de Santa Margalida. (DF/M/MBS)

MARINA, COLL DE De 85 m de cota, fa part de les serres de Llevant. Es troba al terme de Capdepera, entre la talaia de Son Jaumell i el puig de s'Àguila. (M)

↓ Marina de (Capocorb, Llucmajor)

MARINA, LA Nom amb què era conegut, fins al s XVI, el sector costaner del terme de Santa Margalida. Aquesta denominació es deu a l'ocupació tardana d'aquests terrenys, de límits difusos i canviants. Abastava els terrenys situats entre Santa Eulàlia i l'estany del Bisbe, actual torrent de na Borges, i que després foren les possessions de Son Bauló, el Cau del Gat, Son Real, el Corral Serra, Son Marí, Son Serra i Son Doblons. (AMa)

MARINA, LA Casino republicà creat al raval de Santa Catalina el 1870. Tenia com a objectiu proporcionar als afiliats i a les seves famílies protecció mutual, instrucció i lleure. El 1887, es convertí en una societat desvinculada de la política. N'era president Gabriel Oliver (1887).

↑ Sa Marina (Alcúdia)

MARINA, SA Barriada d'estiueig del terme d'Alcúdia, situada, arran de mar, a la badia de Pollença, entre s'Albufereta i el corral d'en Bennàsser. ■ Litoral del terme de Banyalbufar, situat entre la cala o port de Banyalbufar i la punta de na Ferranda. ■ Propietat rústica del terme de Deià, situada entre el torrent Major, sa Pedrissa, es Pi Gros i Son Moranta. ■ Litoral del terme d'Estellencs, situat entre la punta Roja de Son Serralta i la cala d'Estellencs. ■ Antiga possessió del terme de Manacor. Vegeu *Picany, rafal.* ■ Terrenys del mateix terme, situats entre s'Estany d'en Mas, el pla de sa Cova Genovesa, Son Fortesa i Son Moro Vell. ■ A la possessió de *Son Danús de Dalt o Nou* (←) del terme de Santanyí, situats entre les cases de la possessió, el tancat Nou, el tancat d'en Tiu i la caseta des Garriguer. Són notables tres coves artificials prehistòriques, en una de les quals hi ha gravats rupestres. ■ Al terme de Sant Llorenç des Cardassar, situats entre la platja de sa Coma, el pla de Son Moro, na Gatera i na Pol. ■ Antic hort del terme de Valldemossa, que confrontava amb el torrent Reial. Documentat el 1732, era de Jaume Mas del Pla del Rei i Garau. Tenia cases i era dedicat a la producció de cereals i hortalisses. Hi havia olivars i garrigues. ■ Litoral del mateix terme, situat entre el port de Valldemossa i el racó de sa Cova. (DF/M)

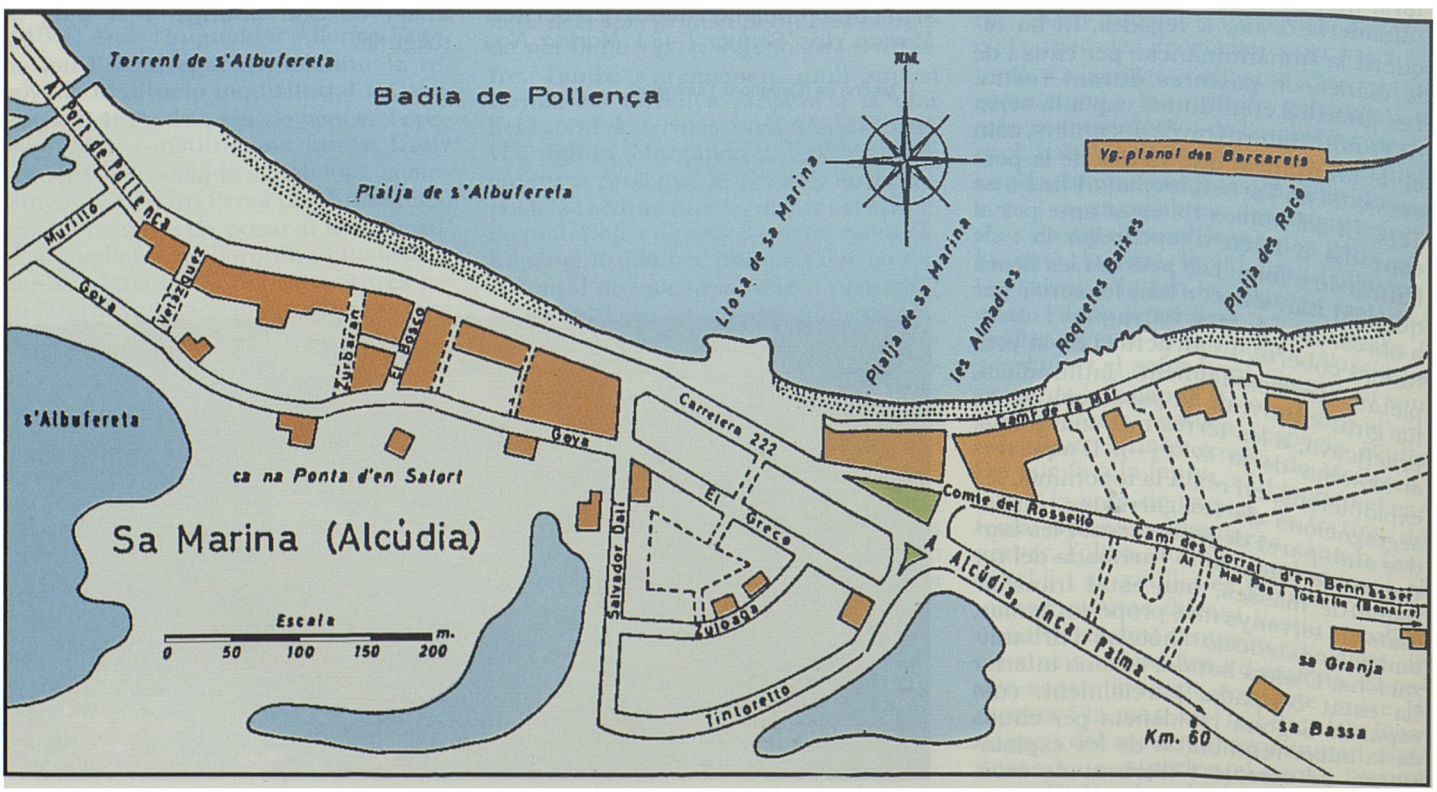

MARINA, TORRENT DE LA Al terme de Manacor, neix a la marina, als terrenys situats entre el rafal Pudent i Son Mas de la Marina. Travessa les possessions de Son Mas Nou i de Son Mas Déu i conflueix amb el torrent provinent de la muntanya Grossa. A la desembocadura hi ha l'estany d'en Mas, on creix vegetació d'aiguamoll, el qual ha donat nom a la cala. Té, aproximadament, 8 km de recorregut i 8,2 km² de conca hidrogràfica. (BeC)

MARINA DE CALA D'OR Urbanització de la costa del terme de Santanyí, situada entre Cala d'Or i Portopetro. El juny de 1972, s'aprovà el projecte del pla parcial de la marina de cala Llonga, que afectà l'esmentada zona. El 1975, s'inicià el procés urbanitzador a càrrec de l'empresa promotora Marina de Cala d'Or, SA. El 1991, tenia 1.779 habitants, amb Cala d'Or. El conjunt ocupa una superfície de 17 ha. Els tipus d'habitatges són unifamiliars aïllats i apartaments. Hi ha dos establiments hotelers que tenen una capacitat de 292 places. Disposa d'aigua corrent i de clavegueram. Des de 1992, les aigües brutes són tractades a la depuradora de Cala d'Or. (ACo/BeC)

MARINA DES PONT, COVA Cavitat del terme de Manacor, situada prop de cala Varques. De formació càrstica, és gairebé desmantellada pels processos d'erosió litoral. Presenta tres entrades marines, que donen pas a una sala, de devers 35 m de diàmetre, amb el sòtil esfondrat quasi totalment. Té aixecament topogràfic. (FBE)

↓ Cova Marina des Pont (Manacor)

↑ Marina des senyors (Algaida)

MARINA DES SENYORS Propietat rústica del terme d'Algaida, anomenada també Marina Vell, situada entre Son Amagat, can Ferrà, Son Xigala i cas Contador. (M)

MARINA GRAN Terrenys del terme de Felanitx, situats entre Portocolom, cala Marçal, can Gaià i ses Planetes. (M)

MARINA NOU Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre can Malloli, Son Verdera, Son Xigala i Son Amagat. (M)

MARINA PETIT Antic rafal del terme de Pollença, situat al lloc d'Almadrava. Documentat el 1707, pertanyia a Jaume Reus. Tenia cases i 12 quarterades de sementers. Era dedicat al conreu de cereals i lleguminoses. (DF)

MARINA VELLA Terrenys del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situats a la possessió de Torre Nova, entre Son Morral, Son Fam, Son Renou i can Amer. (M)

MARÍN DE BERNARDO LASHERAS, CARLOS (Logronyo 1896) Militar. El 1910, ingressà a l'Acadèmia d'Enginyers i, posteriorment, obtengué el diploma d'estat major. Quan s'inicià la Guerra Civil (juliol de 1936), tenia la graduació de comandant i es trobava a Itàlia. Arribà a Mallorca el 27 d'agost de 1936 en el vaixell italià «Morandi» i s'incorporà a l'estat major. Va esser nomenat ajudant de camp del comandant militar, Trinidad Benjumeda del Rey. El 22 d'octubre, passà a esser cap d'estat major de la comandància de Balears. El febrer de 1937, va esser

← Carlos Marín de Bernardo

habilitat de tinent coronel, però, el 1938, va deixar el càrrec. Amb la graduació de coronel, tornà a esser cap d'estat major de la capitania general de Balears (1945-49). Ascendí a tinent general el 1959. Té la medalla militar individual. (DJ)

→ Fragment d'un ex-vot, representació d'un mariner que cau a la mar (Santuari de Lluc)

MARINENC, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre can Roig Vell, sa Vinya Vella, Son Soleret Vell i can Dego. (M)

MARINER Dit del qui treballa professionalment a la mar en la maniobra d'una embarcació. Fins al s XVI, s'utilitzava referit especialment al qui treballava en una nau, sobretot mercant, propietat d'un altre. Però, a partir d'aquell mateix segle, començà a aplicar-se al personal de les embarcacions militars. No es documenta, però, usada per designar els pescadors. Donada la importància de l'activitat marinera a l'Illa, ja durant el s XIV, es reglamentà la professió i sobretot la relació dels mariners amb els patrons i mercaders. Així, Jaume II aprovà (1310) els primers estatuts pels quals es regia el gremi. Però la definitiva configuració legal de l'ofici es dugué a terme en el regnat de Pere el *Cerimoniós*. Pel privilegi atorgat a Barcelona per aquest rei després de la conquesta (1343) de l'Illa, es reglamentaren les relacions entre els tres col·lectius, mariners, patrons i mercaders. Poc abans d'aquesta data, el mateix rei havia determinat que les diferències entre patrons i mariners havien d'esser competència dels cònsols de la Mar. En el privilegi esmentat es determinava que el mariner contractat sols podia deixar de complir el contracte en cas de malaltia, de casament o de rebre alguna heretat. Si un mariner deixava un patró per viatjar amb un altre era multat amb 100 sous i 100 dies al castell. Per altra part, el patró que contractava mariners compromesos amb un altre vaixell era multat amb 100 sous. Com era habitual en aquell moment, es reglamentaven les relacions entre treballador i patró, i es procurava eliminar tota possibilitat de lluita entre aquests darrers per aconseguir mà d'obra, a fi d'evitar una alça important dels salaris. En aquest mateix privilegi es disposaven greus penes per al mariner que abandonàs el vaixell o no complís el seu compromís, i s'arribava a determinar que la persona que fugia d'un vaixell 'no sia pus acordat'. Aquest privilegi feia referència a la indisciplina en un vaixell, aspecte que era força important en totes les normatives marítimes pel temor als amotinaments. En concret es fixaren greus penes contra els qui prenien part en baralles, es negaven a complir les ordres del patró per tres vegades o no es recollien a l'hora determinada per aquest. El cep era el càstig més habitual i durava fins que la nau arribava a terres de la Corona d'Aragó, ocasió en què l'acusat era lliurat a les autoritats locals. Tot mariner era, a més, obligat a sufocar possibles rebel·lions o baralles i a col·laborar en la col·locació del cep als infractors. La prohibició de sortir del vaixell sense llicència del patró

↓ Sants patrons del col·legi de mariners (Xilografia de can Guasp)

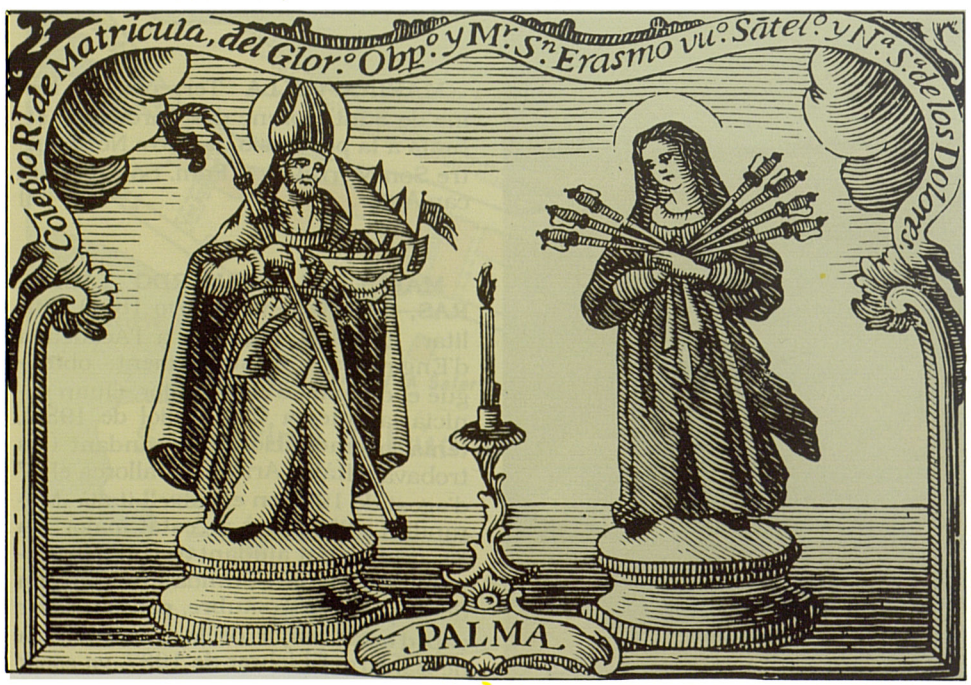

↑ Mariner, dibuix de Joan Llabrés

també es recollia en aquest privilegi. Per tant, s'observava que, pel que fa a les relacions amb els superiors, la legislació reial establia una forta jerarquització i un reglament del mercat laboral molt a favor dels patrons, situació típica del món gremial en general. El fet que els plets entre mariners i patrons fossin resolts pels cònsols de la Mar reforçava la situació de superioritat dels patrons, ja que pareix evident que els jutges afavorien més aquests darrers. Així mateix, s'establien els drets dels mariners, com el cobrament del sou sencer, si es posaven malalts estant embarcats, o el rescat, si eren capturats pels corsaris, entre d'altres qüestions. Aquesta normativa continuà vigent durant gran part de l'Antic Règim i sols es va veure modificada parcialment el s XVIII amb la legislació referent a la matrícula de la Mar. Pel que fa al s XX, des del gener de 1970 és necessari el certificat de Competència de Mariners de les Marines Mercants i de Pesca per exercir la funció de tripulant subaltern en qualsevol servei, tant de coberta com de màquines, en vaixells mercants o pesquers. A l'*Escola de Nàutica* (←) es fan els cursos per obtenir la titulació. Posteriorment, el mariner pot especialitzar-se com a patró o com a mecànic, amb les conseqüents categories, de mecànic de segona classe fins a mecànic major o de patró de pesca local fins a patró major de cabotatge. (MDB)

MARINER, CAS Terrenys del terme de Sencelles, situats entre el nucli urbà, el pou Major, l'alqueria Roja i s'Alboll. (M)

MARINERA, SO NA Terrenys del terme de Sineu, situats entre Son Hugo, Son Barrina, Son Guitart i el torrent de ses Fotges. (M)

↑ Molí d'en Marinero (Ariany)

MARINERO, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme d'Ariany. També és anomenat molí d'en Sureda. Té torre alta i esvelta, ben conservada. Probablement fou construït el s XVIII. Es troba documentat des de 1798. Al començament del segon decenni del s XX, deixà de funcionar. (BRa)

MARINES, CAN Possessió del terme de Santanyí. Documentada el 1863, pertanyia al senyor Pere Antoni Socies. Tenia cases i una torre de defensa de planta circular, del s XVII. De 310 quarterades, era dedicada al conreu de cereals i tenia cabrum i bestiar ovi. Va pertànyer als Socies fins a 1910, en què fou establerta. (DF/M)

MARINETA, AVENC DE SA Cavitat situada prop de les cases de sa Marineta, al terme de Deià. Mitjançant el descens a diversos pous successius, cap dels quals no supera els 25 m de desnivell, es pot arribar a una profunditat màxima de 53 m. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MARINETA, CAN Propietat rústica del terme d'Algaida, situada prop del camí de cas Brau, entre Marina des Senyors, can Ferrà i son Misericòrdia. ■ Al terme d'Artà, entre ses Vergunyes, Son Eixut, can Bidigos i Bellpuig. ■ Terrenys del terme de Manacor, situats entre Son Suau Vell, Santa Cirga, Mendia Vell i Son Tirana. (M)

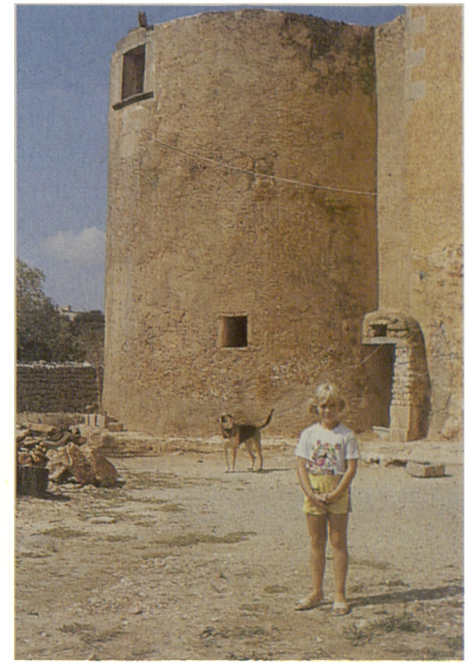

↑ Can Marines (Santanyí)

MARINETA, SA Propietat rústica del terme de Deià, situada entre sa Pedrissa, es Pi Gros i Son Masroig. ■ Al terme de Manacor, entre Son Cifre Nou, el torrent de na Borges, Son Porc i Son Figuera. Hi ha les coves prehistòriques denominades cova des Gat i cova de sa Xulla. ■ Antiga possessió del mateix terme, que confrontava amb Son Crespí, Son Suau, ses Talaioles d'en Domenge, el rafal Pudent i sa Gruta. Documentada el 1573, pertanyia al senyor Arnau Sureda. Tenia cases i molí de sang i era dedicada al conreu de cereals

↓ Can Marineta (Algaida)

↑ Sa Marineta (Deià)

↑ Plànol de regadius de sa Marineta

i a la ramaderia ovina, porcina i cabrum. Hi havia guardes de 500 ovelles, 160 cabres i 26 porcs. Tenia sis bous com a bestiar de feina. Feia una renda anual de deu lliures, 32 quarteres de blat i 32 quarteres d'ordi. El 1578, la renda anual era de 80 lliures i 40 quarteres de blat. El 1609, pertanyia al senyor Llorenç Sureda. Tenia una gran torre a les cases, d'on sorgí la denominació de sa Torre de sa Marineta, que en el s XVII passà a esser el nom de la possessió, sovint abreujat en sa Torre. El 1661, era de la senyora Isabel Sureda-Sanglada Trullols. Hi havia una guarda de 200 ovelles i feia una renda anual de 50 lliures. El 1680, pertanyia al prevere Joan Baptista Sureda-Sanglada. El 1725, era del senyor Mateu Sanglada-Sureda Gual. Fou establerta els s XIX-XX. El 1993, en deriven sa Marineta Vell i sa Marineta Nou. ■ Al mateix terme, terrenys situats torrent de na Llebrona, les coves des Hams, ses Talaies i sa Carroja Vella, entre la carretera de Manacor-Portocristo i de Portocristo-Sant Llorenç des Cardassar. (DF/M)

↓ Indicadors de sa Marineta

MARINETA, SA Nom amb què popularment és conegut el pla de reguiu Zona Regable d'Interès Nacional de la Marineta Llubí-Muro (1974), de l'Institut Nacional de Reforma i Desenvolupament Agrari —IRYDA— depenent del Ministeri d'Agricultura. Les àrees afectades, anomenades sectors, se situen al Pla de Mallorca, tot ocupant una superfície de 19.130 ha. El primer sector comprèn els terrenys confrontants de l'est del terme de Llubí, del sud del de Muro, del nord del de Maria de la Salut i de l'oest del terme de Santa Margalida, entre els quals hi ha l'Alqueria Blanca, Son Batet, es Castellet, el clot d'en Fortesa, Son Fava, sa Grava, Son Jeroni, Son Llompard, Son Llompardet, Son Niell, Son Reus, Son Suau de Baix, Tanca, can Togores, sa Torreta i Son Tovell. El sector segon és integrat pels terrenys també continus dels termes d'Ariany i de Petra, entre els quals es troben els camps d'Ariany i de Cucurutx, ses Barqueres, l'hort de sa Bassa, Calderitx Vell, Son Cuixa, ses Ferritges, Son Frare, Son Gibert, Son Guillot Vell i Son Nivorra. El 1972, els ministeris d'Agricultura, d'Indústria i d'Obres Públiques elaboraren l'Estudi dels Recursos Hidràulics Totals de Balears. El 1974, es resolgué el decret de Superfícies Regables amb Aigües Residuals Depurades i Subterrànies a la Comarca Palma-Inca que permeté desenvolupar aquest pla. Posteriorment, també s'aprovaren el pla general de Transformació (1977) i els de Millores Territorials i Obres de la Marineta (1982, 1987). Pel

que fa a les obres d'infraestructura, el 1985, s'hi iniciaren les de caràcter general, que consistiren en vuit sondeigs, dues estacions impulsores, dues basses de distribució i conduccions. A la segona àrea s'ha continuat amb les xarxes de rec (1986-88), de camins (1988-89) i de drenatge (1989-90). El 1993, hi manca l'electrificació per a l'entrada en funcionament de les 400 ha regables. D'altra banda, el primer sector es considerà inviable, per la manca de suport dels propietaris dels terrenys. El Govern de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears signà un decret (març de 1993) que autoritzava el canvi d'ús de l'aigua.

MARINETA DE SA VALL DE LA NOU, SA Antiga possessió del terme de Manacor, que confrontava amb Bellver, Son Mesquida, Son Cifre, sa Cova i la Vall de la Nou. Documentada el 1568, pertanyia al senyor Jordi de Togores. El 1581, era del senyor Humbert de Togores, donzell. Tenia cases i era dedicada al conreu de cereals i a la ramaderia ovina, porcina i cabrum. Hi havia guardes de 240 ovelles, 28 cabres i deu porcs. Feia una renda anual de 87 lliures i 20 quarteres de blat. La casa pairal dels Togores era a Palma, davant l'església de Sant Francesc. El 1993, designa els terrenys denominats *sa Marineta* (←). (DF)

← Rafel Marín Rosselló

MARÍN ROSSELLÓ, RAFEL (Palma 1924) Militar. El 1943, ingressà a l'Acadèmia General Militar, de Saragossa, i passà posteriorment a la d'infanteria. Va tenir diferents destinacions a Mallorca i comandà el Parc i els Tallers d'Automobilisme de Balears (1975-80), la Zona de Reclutament i Mobilització 91 (1980) i el Regiment d'Infanteria Palma 47 (1981-82). Va ascendir a general de brigada i va esser nomenat cap de la Brigada de Caçadors de Muntanya número 41 de Lleida (1982-85). (DJ)

↑ Hostal de can Marió (Valldemossa)

MARINS, NA Indret de la costa del terme de Son Servera, situat entre cala Bona i el racó de Son Furiana. (M)

MARIÓ, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre el molí d'en Mandingo, Son Soler des Lledoners, can Pipa i can Passarell. (M)

MARIÓ, HOSTAL DE CAN Establiment hoteler fundat (1891) a Valldemossa per Antoni Mercant. Situat originàriament prop de la Cartoixa, a més d'allotjar viatgers, era dedicat a cafè i a merceria. El 1899, fou traslladat al carrer de Uetam, de Valldemossa. Esdevengué un local popular, on s'allotjaren personatges, com l'arxiduc Lluís Salvador, Santiago Rusiñol i Antoni Maura. El 1993, disposa de setze places i de servei de restaurant. És l'hostal més antic de Valldemossa.

MARIÓ, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme de Porreres. Era situat al carrer de Dusai i fou enderrocat quan es construïren els habitatges d'aquest carrer. (BRa)

MARIÓ, MOLÍ DE SON Molí de vent, fariner, del terme de Llucmajor. És situat a la carretera d'Algaida. Té planta octogonal. (BRa)

MARIÓ, PUIG DE NA De 281 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba entre Son Fortuny i Peguera i fa partió dels termes d'Andratx i de Calvià. Al cim, hi ha una construcció prehistòrica en ruïnes anomenada es Castellot. (M)

MARIÓ, SON Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Biniferri, sa Piqueta, França i Galdent. El 1332, es desmembrà del rafal Ferrutxelles. El 1615, era denominada Son Salvà Marió. El 1666, era valorada en 650 lliures i n'era propietari Antoni Salvà Marió. El 1702, pertanyia a Pau Salvà i era valorada en 1.100 lliures. Una altra part de la possessió, d'onze quarterades, pertanyia a Francesc Cardell i era valorada en 200 lliures. El 1777, hi ha documentats dos propietaris, Praxedis Barceló, que tenia 21 quarterades, i Bernat Cardell, que en tenia onze. Al llarg del s XVIII, les terres de ses Ferrutxelles-Son Marió foren parcel·lades.

■ Antiga possessió del terme de Sencelles, situada al lloc de Binifat. Documentada el 1675, era valorada en 3.100 lliures. El 1735, pertanyia a Pere Amengual —Marió—, de la família del qual prengué nom. Era valorada en 4.000 lliures. Tenia cases i era dedicada a vinya, conreu de cereals i ramaderia ovina. (DF/M)

MARÍ OLIVER, FERMÍ (Eivissa 1905) Músic. Fixà la seva residència a Mallorca i fundà el grup musical *Los Trashumantes*, que actuà a Algèria, Mallorca, Marroc, França i Portugal. També acompanyà cantants com Gertrudis Haunschi de Miró i Antonio Machín. Compongué preludis, com *Matinada* (1948), i diversos valsos, suites i sarsueles. (CM)

MARIONET, SON Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Tord, Son Mut Aliardo, Son Misser i can Ferri. (M)

MARISCALA, CA SA Propietat rústica del terme d'Alcúdia, anomenada també can Peroia. Situada entre ca l'Estrella, can Peroia de Navarra, can Xanet i es Évols. Hi ha un talaiot de planta circular, que es troba en estat de conservació regular. (M)

↑ Ermita de Maristela (Esporles)

MARISTELA, AVENC DE Cavitat situada prop de l'ermita de Maristela, al terme d'Esporles. Assoleix una profunditat total de 43 m. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MARISTELA, ERMITA DE Santuari situat al vessant septentrional de sa Fita del Ram, del terme d'Esporles. Conegut amb el nom de Mare de Déu del Carme i, popularment, com a ermita de na Ferrana. Va esser fundat (1888) pels terciaris carmelitans de Santa Catalina, que, durant la seva estada (1888-1926), hi construïren una capella dedicada a la Mare de Déu del Carme, a més de cel·les i algunes dependències. Des de 1926, depèn de l'Ajuntament d'Esporles i de la diòcesi de Mallorca. Fou reformat (1945) pel rector Mateu Tugores, el qual n'amplià les dependències i projectà un camí, que quedà sense acabar. El 1968, fou restaurat. Tradicionalment, els habitants d'Esporles hi pugen dues vegades a l'any; una el primer diumenge de maig, en què s'hi celebra un ofici solemne, i l'altra per la festa major de la vila, el darrer diumenge d'agost, en què s'hi organitza una diada popular.

MARIT, PUIG DE NA Anomenat també puig d'Eimeric. De 667 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba entre el puig Gros, la penya des Llamp, la coma d'en Buscante i el torrent de sa Cova de s'Aigo, i fa partió dels termes de Bunyola i de Santa Maria del Camí. El 1316, hi ha documentat Berenguer de Tordera, de Santa Maria del Camí, que ven a Jaume Eimeric, de Bunyola, la cinquena part de la possessió des Cabàs, a la qual pertanyia aquest puig. (M/MaM)

MARÍTIMA SOLLERICA Companyia naviliera fundada a Sóller el 1903. Encarregà la construcció d'un vapor, que fou batejat amb el nom de «Villa de Sóller», a les drassanes de Kiel (Alemanya). Obtengué la concessió del servei regular Sóller-Barcelona-Seta. El 1912, provisionalment cobrí el servei regular Alcúdia-Ciutadella-Palma. Devers el 1915-16, la naviliera vengué el vapor a la companyia catalana Fills de Josep Tayà i es dissolgué.

MARÍTIMA TERRESTRE, LA Societat de carregadors, descarregadors i estibadors del port, fundada a Palma el 1901. Fou membre de la Federació de

↓ Vaixell de la Marítima Sollerica

↓ Treballadors de la Marítima Terrestre (Palma)

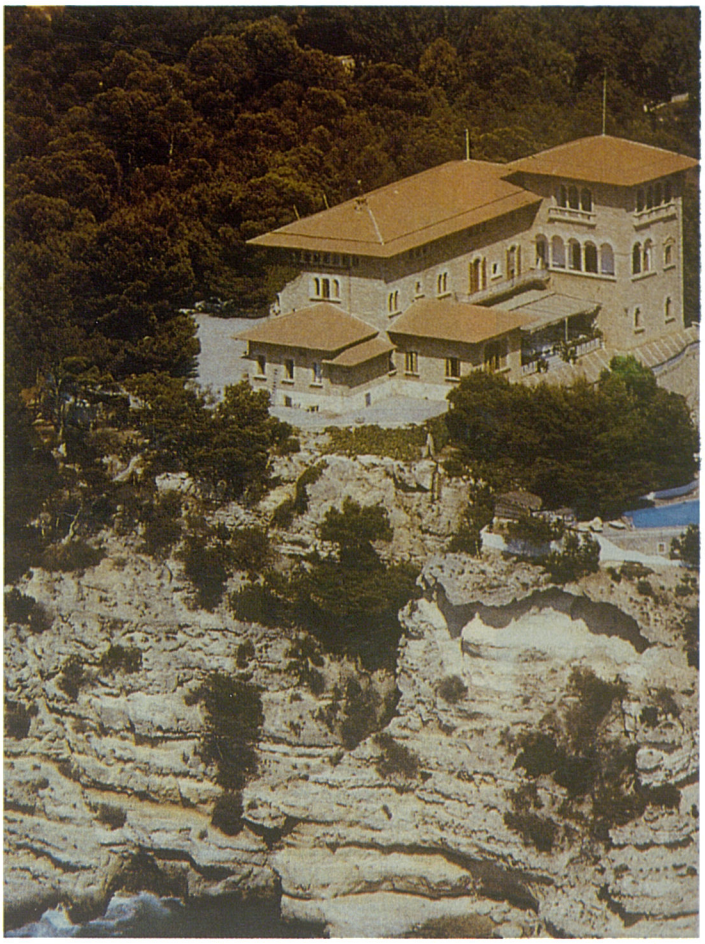

← Palau de Marivent (Palma)

Societats Obreres de Balears. Sostengué enfrontaments constants amb la companyia *Isleña Marítima* per aconseguir el seu reconeixement i la regulació dels salaris i de la jornada laboral. Mantengué relacions amb diverses societats estatals, com la Federació d'Obrers del Mar (1902) i la Federació d'Obrers del Mar i Transports Marítims (1914), que l'ajudaren a reorganitzarse i l'empenyeren a secundar les vagues convocades a escala estatal. El 1915, arribà als 450 afiliats. El debat entorn de l'afiliació a la Unió General de Treballadors —UGT— o a la Confederació Nacional de Treballadors —CNT— la debilità (1915-16), cosa que fou aprofitada per la societat rival, el Mont de Pietat, que, afavorida per la patronal, incrementà el nombre d'afiliats. El debat es mantengué obert fins a la dissolució de la societat (1923).

MARIVENT, PALAU DE Casal senyorial de tipologia residencial, situat a l'avinguda de Joan Miró, a Cala Major (Palma). D'estil regionalista, fou projectat (1923-25) per Guillem Forteza, a instàncies del mecenes grec Ioannes Saridakis. Té dues plantes, àmplies terrasses, més de 3 ha dedicades a jardí i un parc silvestre, en el qual abunden els pins i els ametlers. Saridakis decorà el conjunt amb més d'un centenar de mobles, miralls, cornucòpies, catifes i caixes, entre altres objectes artístics, que constitueixen el *Museu d'Art Saridakis* (→). Tenia una notable pinacoteca. Quan morí Saridakis (1965), la seva vidua Ana Marconi, donà l'edifici a la Diputació Provincial de Balears, que, posteriorment, el convertí (1973) en residència estival destinada a la família reial espanyola.

MARJADA Vegeu *marge*.

MARJADES, SES Terrenys del terme de Sóller, situats entre la capella de la Immaculada o monestir de Santa Maria de l'Olivar, sa Montcada, el camp d'en Mallol i sa Teulera. (M)

MARJAL, BATALLA DE SA Vegeu *Fornari, batalla de Son*.

MARJAL, MOLINS DE SA Antic conjunt de molins d'aigua, fariners, del terme de sa Pobla, que eren situats prop de l'Albufera de Mallorca. Documentats el 1598, pertanyien a Miquel de Santjoan, donzell, propietari de la possessió de Son Santjoan (Muro). (AMa)

MARJAL, PLATJA DE SA A la costa del terme de Son Servera, situada entre el port Vell i la punta Roja. (M)

MARJAL, SA Publicació mensual editada a sa Pobla entre el gener de 1909 i el de 1928. Va esser fundada i dirigida per Joan Parera Sansó. Oferia informació local i articles històrics, literaris i folklòrics. Era de caràcter catòlic i conservador. Es publicava en català i castellà. El 1990, l'Ajuntament de sa Pobla en va fer una edició facsímil amb una introducció d'Alexandre Ballester i un índex alfabètic a cura de Llorenç Pérez.

MARJAL DE LLUC Indret de la costa del terme d'Escorca, situat entre cala Porxo o es Descarregador de Lluc i la cova de s'Aigo Dolç. (M)

MARJAL EN FESTA Agrupació folklòrica creada (1980) a sa Pobla. Prengué el mateix nom del grup que hi havia en aquesta vila durant el decenni dels cinquanta. Té per objectiu l'estudi de la cultura popular mallorquina, especialment la de sa Pobla. Ha actuat a diversos indrets de Mallorca. El 1993, és composta per 30 membres.

↓ Edició facsímil (1990) de la revista *Sa Marjal*

↑ Marjals (sa Pobla)

↑ Monument als marjalers, de Remígia Caubet (sa Pobla)

MARJALS Terrenys del terme de sa Pobla, que també s'estenien pel terme de Muro. Comprenen les terres situades entre l'Albufera de Mallorca i el nucli urbà. L'àrea, originàriament ocupada per prats, és travessada pels torrents de Sant Miquel, al nord, i de Muro o de Vinagrella, al sud. Quant a l'etimologia, segons Joan Coromines prové de l'àrab *marj* 'prat ufanós' o 'paratge pantanós'. La forma aglutinada *marj-al* és un derivat col·lectiu de *marj*, amb significació de 'pantà on es fa barrella'. El sentit d'aiguamoll és present tant en l'àrab d'Espanya com en el del Magrib. Són el resultat de l'acció de l'home sobre uns terrenys pantanosos, que han estat transformats en terres sanejades i cultivables. L'ús per a conradís s'hi inicià amb el drenatge del sòl a través de síquies, la delimitació de les parcel·les rectangulars i el rebliment de la superfície amb llot, per aixecar el nivell del sòl i disminuir el risc d'inundacions. Hi havia una reglamentació, com es desprèn dels contractes d'establiment, que regulava la construcció, el manteniment i la neteja de les síquies. A Muro, es documenten, el s XIII, les Marjals i Çamarjal (1288), que se situaven entre Son Carbonell, la síquia de s'Aigo Bona, Son Mieres i Son Santjoan. El 1365, també se cita el rafal de la Marjal. Pel que fa a sa Pobla, durant l'època islàmica feren part de l'alqueria d'*Huayar-al-faz*, 'aigües de prat', la qual donà origen, el 1300, a la vila. A partir de la conquesta catalana (1229), es poden diferenciar dues etapes. La primera fins al s XVIII i la segona des d'aquest segle en endavant. A partir del repartiment, foren terres reialenques subjectes a alou reial i a mercè de lluïsme, però amb la concessió reial de dret perpetu de pasturatge als habitants de sa Pobla. Hi ha documentades notícies d'establiments emfitèutics, des del principi fins a la conversió en cavalleria per privilegi de Pere el *Cerimoniós* (1385). Durant el s XIV, hi fou prohibida la utilització dels terrenys a tots els forasters, especialment als pobles d'Alcúdia i de Muro. El s XVI, durant la guerra de les Germanies hi tengué lloc la *batalla de Son Fornari* (←). La utilització comunal de les marjals es consolidà quan el procurador reial concedí (1648) la seva administració als jurats de sa Pobla. Fins al s XVIII, foren terres majoritàriament incultes, amb aigües estancades, que tenien un ecosistema propi de prat i d'aiguamoll. Aquest fet dugué conseqüències negatives, una de caire sanitari i una altra de caràcter econòmic. L'estancament de les aigües creava una situació permanent d'insalubritat i provocava l'existència de febres endèmiques. Per altra part, les terres d'al·luvió només produïen unes quaranta lliures anuals al Reial Patrimoni. A partir del s XVIII, es dugué a terme una etapa continuada de colonització col·lectiva, regulada i dirigida durant onze anys (1708-19) pels poders locals. Es limitava el nombre de caps de ramaderia i s'emprengué l'establiment de les terres sobrants en règim emfitèutic entre els habitants de sa Pobla. El 1721, hi ha documentats 219 establidors, que conreaven una extensió de 145 ha. Un Reial Decret de 1795, ratifica la incorporació de les marjals al Reial Patrimoni. En els llibres cobratoris de 1854, hi ha documentats els terrenys de Son Fornari, de Son Senyor, de Son Vivot, de Son Puig, de ses Jonqueres Veres, des Tancadet, des Ullalets Vells i des Ullalets Nous. Les fonts documentals d'aquella època classifiquen les terres en marjal amb sínia, hort, i marjal amb síquies. L'hort, fèrtil i amb cultiu intensiu i de rotació, produïa dues collites cada any (cànem, faves, blat i llegum) i la resta una sola (cànem i faves). L'empresa de la conquesta agrària d'aquelles terres plantejava la necessitat d'escometre el sanejament de l'Albufera de Mallorca. El 1871, de les 2.046 ha sanejades, 679 corresponien a sa Pobla. A partir del final del s XIX, tengué lloc la darrera gran transformació. Els cultius tradicionals foren arraconats per uns altres de nous i per les noves tècniques. La història del canvi econòmic i social de sa Pobla ve donada per l'evolució que va des de la sínia i les síquies, passa pels molins d'aigua i l'electrificació i arriba al rec per aspersió i al cultiu intensiu de tres collites anuals (patates, mongetes i patates) i dóna lloc a una de les agricultures més productives d'Espanya. (FT)

MARMASSEM, CALA Al terme d'Andratx, situada entre la Mola i el cap des Llamp. És urbanitzada amb el nom de *Puig de Marmassem* (→). (M)

MÀRMOL, COVES DES Cavitat natural del terme de Calvià, situada en terrenys de Benàtiga Nou, prop del mi-

↑ Coves des Màrmol (Calvià)

rador de n'Alzamora. A causa de la seva utilització com a pedrera per a l'extracció de calcita, s'hi formaren diversos pous, alguns dels quals encara són penetrables, i quedà pràcticament desmantellada. El més gran té un recorregut de 175 m i assoleix un desnivell total de 55 m. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MÀRMOLS, CALÓ DES Al terme de Santanyí, situat entre cala Figuereta i la punta de sa Cresta. (M)

MÀRMOLS, PUNTA DES Coneguda també com a punta des Sol i cap des Sol. A la costa del terme de Santanyí, situada entre el caló des Màrmols i l'olla des Bastons. (M)

MAROTO Família de la noblesa. S'inicià a Mallorca amb el matrimoni

← Escut de la família Maroto

→ Pati de can Maroto (Palma)

(1789) entre el militar d'origen toledà Ramón Maroto González i la pubilla Francesca de Vilallonga i Ferrandell, hereua del marquesat de la Cova i dels fideïcomissos dels *Ferrandell* (←), que incloïen, entre d'altres béns, les possessions de la Cova, Son Ferrandell (Valldemossa), ara dita *Son Mas del Pla del Rei* (→), i can Ferrandell (Palma), dita després *can Maroto* (→). El 1805, obtengueren el canvi de denominació del mencionat marquesat pel de Casa Ferrandell. Alguns dels seus fills foren Manuel Maroto i de Vilallonga, comandant de cavalleria; Josep Maroto i de Vilallonga, comissari de guerra i cavaller de l'orde d'Isabel la Catòlica, i Marià Maroto i de Vilallonga, capità i cavaller de l'orde de Sant Hermenegild. Durant el s XIX i principi del XX, els Maroto incrementaren el seu patrimoni i adquiriren diverses finques, com Alcúdia-Arrom i Galatzó. Els representants de la família són (1993) Alfons Maroto Coll i Maria Victòria Maroto i de Mesa, marquesa de la Casa Ferrandell. (PeM)

MAROTO, CAN Casal senyorial de tipologia residencial urbana, situat al número 3 del carrer de Sant Jaume, de Palma. Conegut també amb el nom de cal marquès de Ferrandell, és d'origen gòtic i fou reformat durant el s XVIII. Possiblement, l'inspirador de la reforma fou Antoni Ferrandell Fortuny, però també la família Maroto hi intervengué, com ho demostra el fet que hi hagi el seu escut en algun capitell del vestíbul. De la mateixa època, es coneix una intervenció del pintor Guillem Mesquida, que decorà al fresc una de les cambres, possiblement amb la col·laboració de Gabriel Femenies Maura. L'espai interior s'articula entorn d'un pati, que determina la disposició de la planta baixa, els estudis, la planta noble i el porxo. A la façana, s'hi combinen diferents tipus d'obertures. Al costat d'una finestra de factura renaixentista, flanquejada per columnes recolzades en un esplandit, se situen tres obertures de traça neogòtica. La planta noble s'articula entorn de quatre balcons i una finestra, coronats per un frontó circular. El pati, en el qual figura la data de 1723, és de tractament barroc. El vestíbul, de notables proporcions, presenta sengles portals neogòtics que condueixen als estudis. L'interior està notablement transformat com a conseqüència de les obres d'adaptació fetes a partir de 1954, a causa del nou ús com a establiment hoteler, anomenat hostal Born. El 1992, fou objecte d'una nova reforma. (AS)

MARQUANT, PETER (Viena 1954) Pintor. Estudià (1972-81) a l'Acadèmia de Bells Arts, de Viena. Devers 1980, vengué a Mallorca i de llavors ençà alterna la seva residència entre Viena i es Llombards. Ha exposat a Viena en diverses ocasions, a la Fira Internacional de Polònia (1981), a la Bienal de París (1982), a la Fira Interna-

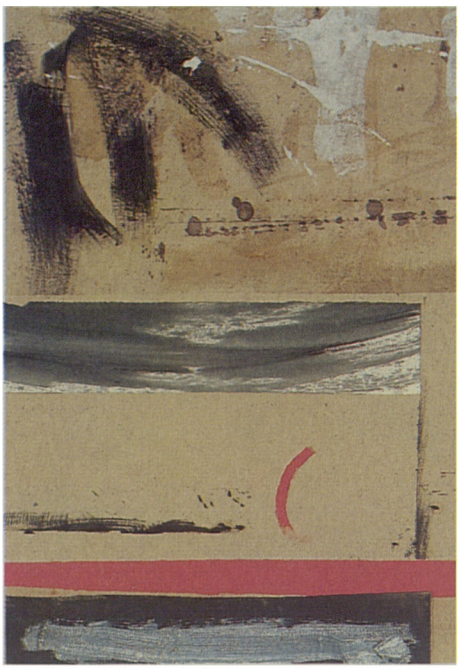

↑ Peter Marquant, *Sense títol*

cional d'Arts, de Basilea (1987) i a la Fira d'Art Contemporani —ARCO—, de Madrid (1990). La seva obra s'inicià sota la influència de l'expressionisme i evolucionà cap a l'abstracció. (MiP)

MARQUÈS, ANTONI (Sóller s XVII - ~1648) Notari. Accedí al notariat (1634) a Palma, on l'exercí. Llegà tretze protocols (1634-48), que contenen dades d'interès sobre la família Dameto, el convent de Santa Magdalena, de Palma i els apotecaris de Mallorca. Elaborà actes relatives a possessions i rafals d'Algaida (Albenya), Campos (Son Ginard), Inca (Son Cota), Santanyi (Son Garrot) i Sóller (Son Llampaies). Treballà amb les famílies de mercaders Bover, Busquets, Caselles, Joan, Pisà, Socies i Vallès i documentà vaixells de cors i mercaderia. (DF)

↓ Signatura d'Antoni Marquès

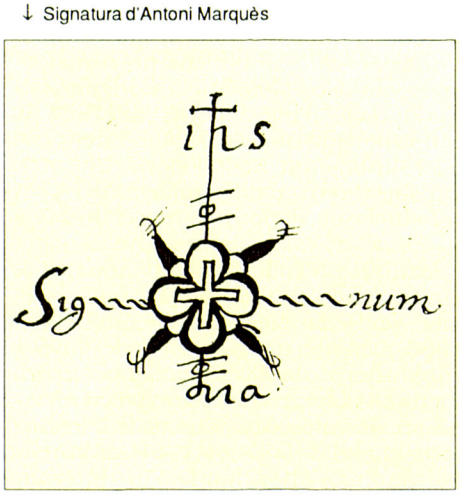

MARQUÈS, CAS Antiga possessió del terme d'Ariany. Els s XVII-XVIII, fou també denominada sa Casa Nova i sa Casa Nova del Marquès. El senyor Francesc Cotoner l'adquirí, en dos actes (1685 i 1689) de la Cúria del Reial Patrimoni. Fou heretada pel seu fill, el noble Marc Antoni Cotoner Sureda, marquès d'Ariany, de qui agafà la nova denominació. Tenia cases i era dedicada al conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia una guarda de 77 ovelles i ramaderia porcina. El bestiar de feina eren cinc egües, dos bous i dues mules. Feia una renda anual de 50 lliures, 50 quarteres de blat, un quintar de formatge, un anyell i dos capons. Hi havia el sementer denominat es Camp de ses Carabasseres. El 1750, fou valorada en 3.700 lliures. Feia una renda anual de 45 lliures, 40 quarteres de blat, mig quintar de formatge, un anyell i dos capons. El bestiar de feina eren dos bous, tres egües, quatre mules i un cavall. Mantenia el conreu de cereals i s'hi plantaven figueres. Hi havia una petita guarda de setze ovelles. Tenia 88 quarterades de sementers. Hi fou integrada una propietat veïna, de 24 quarterades, que el senyor Francesc Cotoner havia comprat (1684) a Joan Genovard. Era situada dins el marquesat d'Ariany. Les antigues cases són denominades s'Alberg. (DF)

MARQUÈS, COLL D'EN De 190 m de cota, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Sóller, entre Son Llampaies, can Palou, sa Figuera i s'Al·lot Mort. (M)

MARQUÈS, PUIG D'EN De 443 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Sóller, entre el coll d'en Marquès, el puig de sa Bassa i el Mal Pas de Bàlitx. (M)

MARQUÈS, PUNTA DES A la costa del terme de ses Salines, situada entre la punta Volantina i la punta des Coto. (M)

MARQUESA, CAMÍ DE SA Al terme d'Ariany. Segons la tradició, fou obert per ordre de la primera marquesa d'Ariany, per anar a Son Sureda des de s'Alberg. El trajecte original pràcticament ha desaparegut. A Ariany, el 1989, es dugué a terme la recuperació del tram inicial, que fou convertit en passeig. (M)

MARQUESA, CA SA Propietat rústica del terme de Sant Joan, situada entre el nucli urbà, Son Pau, Son Roig i es Albellons. (M)

MARQUESA, FONT DE SA Al terme de Puigpunyent, situada entre sa Boval, el molí Paperer, el Verger i Hortalutx. (M)

↑ Joan Marquès Arbona

MARQUÈS ARBONA, JOAN (Sóller 1861 - 1955) Periodista i impressor. S'inicià en el món del periodisme com a col·laborador del *Semanario de Sóller*. El 1885, fundà el setmanari *Sóller*, del qual fou director fins a la seva mort, i hi col·laborà amb les seccions *Vuit i nous*, sobre política local, i *De l'Agre de la terra*, sobre literatura mallorquina. A la seva impremta, fundada el 1885, es publicà (1921-36) *L'Almanac de les Lletres*. El 1936, signà la *Resposta al Missatge dels Catalans*. El 1951, li fou concedida pel Govern la Medalla del Treball i el 1952 fou nomenat fill il·lustre de Sóller.

MARQUÈS CARDELL, BALTASAR

→ Baltasar Marquès Cardell

(Sóller 1950) Fumador de pipa. Fou campió d'Espanya (1987, 1989 i 1990) de fumada lenta.

← Miquel Marquès Coll

MARQUÈS COLL, MIQUEL (Sóller 1901 - Palma 1992) Periodista. Fill de Joan Marquès Arbona. Participà (1923) en la fundació de l'Associació per la Cultura de Mallorca. El 1936, signà la *Resposta al Missatge dels Catalans*. Després de la mort del seu pare (1955), es féu càrrec de la direcció del setmanari *Sóller*, que mantengué fins a la seva mort, tot i que els darrers anys només de forma honorífica. Cofundador de l'Obra Cultural Balear (1962), en fou el primer vice-president. Col·laborà amb Francesc de Borja Moll en la reanudació (1949) del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. El 1966, obtengué el premi Ciutat de Palma de periodisme.

← Magí Marquès Fiol

MARQUÈS FIOL, MAGÍ —FOGUERADA— (Inca 1897 - Palma 1963) Empresari. Durant els anys vint, s'inicià en l'exportació d'albercocs i figues i en el contraban de tabac. El decenni dels quaranta, es dedicà també a la compra de deixalles de pneumàtics. A causa de la seva facilitat per aconseguir llicències d'importació, reuní aviat una important fortuna. Durant la Segona Guerra Mundial, es vinculà amb els sectors anglòfils. Més tard invertí també en el sector de l'espectacle, en l'explotació forestal, en l'exportació de taronges i en la construcció. A mitjan dels anys cinquanta, féu suspensió de pagaments.

↑ Pere Miquel Marquès Garcia

MARQUÈS GARCIA, PERE MIQUEL (Palma 1843 - 1918) Músic compositor. Inicià els estudis de música a Mallorca amb Antoni Noguera Balaguer i Francesc Montis Boneo. El 1859, es traslladà a París i ingressà (1861) al conservatori, on estudià violí amb Massart, harmonia amb Héctor Berlioz i instrumentació amb François Bazin. Formà una orquestra de cambra amb altres estudiants i fou violinista de l'orquestra titular del teatre Líric, de París. S'instal·là a Madrid (1867-1917), on continuà els estudis de violí i harmonia i fou violinista de l'orquestra estable del teatre de la Sarsuela i de l'orquestra simfònica de la Societat de Concerts, amb la qual estrenà (1869) *Simfonia en quatre temps en si bemoll*, que fou el seu primer gran triomf. La seguiren les simfonies número 2 (1871), 3 (1876), 4 (1878) i 5 (1880) i *La cova del Drach*. Aquestes peces es poden considerar com una síntesi personal entre l'herència de Rossini i solucions temàtiques i harmòniques del romanticisme francès. D'altra banda, compongué les sarsueles *Los hijos de la costa* (1871), *Justos por pecadores* (1872), *Motín de Aranjuez* (1879), *Florinda* (1880), *La cruz de fuego* (1883), *El reloj de Lucerna* (1884) i *El anillo de hierro* (1878), que fou la sarsuela més popular del seu temps. Compongué també diverses suites, danses i poloneses i una *Cantata a Ramon Llull* (1916). El govern espanyol li concedí la placa de cavaller de l'orde del rei Carles III. L'Ajuntament de Palma el declarà fill il·lustre (1911) i li dedicà un carrer (1912). (CM)

MARQUESÍ, CAN Propietat rústica del terme de Lloret de Vistalegre, situada entre can Riera, el puig de Son Pastera, Son Virgo i Peixeri. (M)

MARQUÈS LUIGI, JOAN (Puerto Rico 1863 - 1936) Advocat. Fou cònsol de Bèlgica a Mallorca. El 1893, era membre de la Junta del Banc de Crèdit Balear. Fou diputat de la Diputació Provincial (1900) i, el 1914, era vicepresident del Crèdit. Quan el banc féu fallida, va respondre amb les seves finques. Fou un dels promotors del teatre Líric.

MARQUÈS I MARQUÈS, ANTONI (Sóller 1829 - 1894) Polític i empresari. Devers 1837, emigrà a Lares, Puerto Rico, on s'havia instal·lat el seu germà Joan. Va fer fortuna i devers 1850 tornà a Mallorca. El 1872, fou un dels fundadors del Banc de Crèdit Balear. D'ideologia conservadora, el 1874 fou elegit regidor de l'Ajuntament de Palma. Va esser batle de Palma pel Partit Conservador del juny de 1884 fins al juliol de 1885. El 1891, era vice-president del Banc de Crèdit Balear i, el 1894, era president de la companyia Ferrocarrils de Mallorca i vice-president de la Caixa de Balears. (IP)

MARQUÈS I MARQUÈS, JOAN (Sóller 1819 - 1894) Comerciant. Fou (1837)

↓ Joan Marquès Marquès

JOAN MARQUÈS I MARQUÈS A PUERTO RICO

En aquella mateixa església (la d'Aguadilla, Puerto Rico), i al principi del s XIX, havia estat rector un capellà mallorquí de Sóller: mossèn Bartomeu Marquès Muntaner. En el compliment dels seus deures de capellà i missioner aquell sant home visitava les regions dels voltants d'Aguadilla, i s'endinsava fins a arribar a San Sebastián del Pepino i Lares. El paisatge muntanyós de terres esplèndidament fèrtils li omplien l'ànima d'esperances. Tant com hauria desitjat no estar fermat als seus vots per poder dedicar-se a cultivar un tros de qualsevol d'aquelles valls! No podent ell, però, per què no interessar alguns dels seus paisans i entusiasmar-los per tal que ells mateixos ho fessin? Així, començà a preparar el terreny. Escriví a alguns amics i parents de Sóller. Els descriví, il·lusionat, les terres que més l'atreien, i aconseguí bons resultats. El primer convençut fou el seu nebot, que s'establí a Lares. Després arribaren altres sollerics i, finalment, fou tota una legió que vengué a l'illa i a les illes veïnes a fer feina en l'agricultura i el comerç.

El pare Bartomeu fou així el precursor i alhora organitzador de l'emigració sollerica a les Antilles.

El nebot del pare Bartomeu que arribà primer a Puerto Rico nomia Joan Marquès i Marquès. Tenia devuit anys quan vengué a Aguadilla el 1837. Començà a fer feina al comerç d'un home, Vidal de Ilinatge. Va aprofitar bé el temps i va aprendre ràpidament. S'associà amb un altre mallorquí, que nomia Vilella, i establí a Lares una botiga de productes diversos i un magatzem de compra de cafè. Lares era llavors un regueró de cases escampades per una muntanyeta, no tenia ni església, ni edificis públics. Marquès i Vilella uniren els veïns i sota el seu liderat es construí un poble nou, amb una enorme església al centre. Joan avisà els seus germans: Francesc, Baltasar i Antoni. L'empresa Marquès i Vilella es dividí, més tard, en dues firmes diferents, Joan Marquès & Cia i Marquès & Cia. Aquestes firmes foren molt influents per al desenvolupament agrícola i comercial de Lares. Tots els sollerics i mallorquins de Lares varen esser molt estimats per la ciutadania.

Esperança Mayol Alcover, *Islas* (1976)
Traducció: GEM

un dels primers mallorquins que emigraren a Puerto Rico. S'instal·là a Lares, ciutat de la qual fou un dels principals impulsors. Fundà la casa comercial Marquès i Companyia, una de les més importants de Lares.

MARQUÈS ORTEGA, SEBASTIÀ —DE LA PORTELLA— (Sóller 1807 - 1877) Glosador. S'afeccionà al gènere de vers apariat i cobrà fama a tot Mallorca. Tenia gran memòria per retenir codolades. Josep Rullan Mir féu un recull (1900) de la seva obra titulat *Col·lecció de glòses y codolades solleriques*. (JE)

MARQUÈS RUL·LAN, BERNAT (Sóller 1869 - Illetes, Calvià 1937) Politic i industrial. Devers 1885, emigrà a Puerto Rico, on féu fortuna amb un magatzem de comestibles i amb finques de cafè. A Mallorca, fou un dels fundadors i principals accionistes de *Frío Industrial* (←). Durant la II República, fou president d'Esquerra Republicana Balear a Sóller. Empresonat al començament de la Guerra Civil, el gener de 1937 fou condemnat a mort, amb la seva dona i cinc dels seus fills. Fou afusellat el juny del mateix any al fort d'Illetes.

→ Bernat Marquès Rul·lan

MARQUET, GALCERAN (? s XIV) Mari de guerra. Fou vice-almirall del rei Pere el *Cerimoniós*. El 1342, vigilà les costes del Rosselló per prevenir la formació de l'expedició de Jaume III de Mallorca. El 1343, participà en l'ocupació de Mallorca, duita a terme per Pere el *Cerimoniós*, i bloquejà per mar el castell de Pollença, que era assetjat per terra pel governador Arnau d'Erill.

MARQUET, SON Terrenys del terme de Campanet, situats entre es Pou Bo, ses Quarterades i Son Estrany. Anomenats també can Marquet i Son Roquer. Documentats el 1674. (DF)

MARQUET PASCUAL, ANTONI (Pollença 1942) Pintor i galerista d'art.

↓ Portada del llibre de Sebastià Marquès Ortega

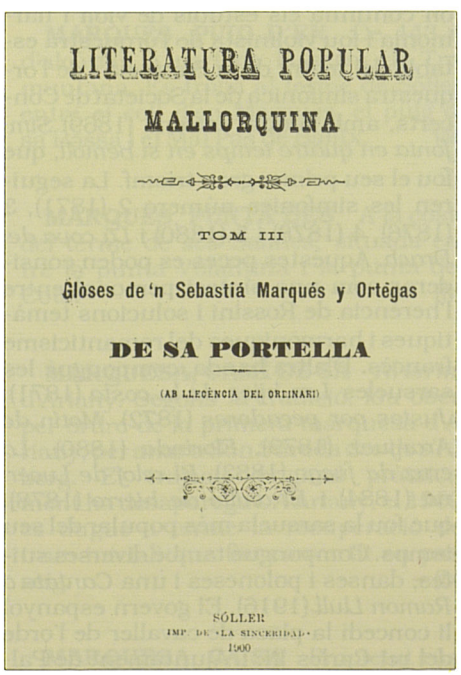
LITERATURA POPULAR

MALLORQUINA

TOM III

Glòses de 'n Sebastiá Marquès y Ortegas

DE SA PORTELLA

(AB LLICÈNCIA DEL ORDINARI)

SÓLLER

IMP. DE «LA SINCERIDAD»

1900

↓ Antoni Marquet Pascual, *Al·lota a la platja*

Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma, i a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona. El 1960, exposà per primera vegada a Barcelona i, posteriorment, ho féu a Cala d'Or (Santanyí), Inca, Múrcia, Palma, sa Pobla, Pollença, Porreres i València. La seva temàtica, paisatges i figures, ha evolucionat des de l'impressionisme cap a un expressionisme simbòlic. El 1988, fundà la galeria Actualart, a Pollença, dedicada a exposicions de pintura realista i d'avantguarda. Organitza una exposició antològica de pintors ja desapareguts relacionats amb Pollença. El 1992, reobrí la galeria Blauart (Port de Pollença). Des de 1990, és regidor de Pollença pel Partit Socialista de Mallorca-Nacionalistes de Mallorca —PSM-NM—.

MARRADA, LA Terrenys del terme de sa Pobla, situats entre Son Cladera, Crestatx, Son Barba i Son Gallina. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1345. (M)

MARRADES, GASPAR DE (València s XVI - ? s XVI) Lloctinent, general i virrei del regne de Mallorca. Després de la mort de Felip de Cervelló, fou nomenat per succeir-lo l'abril de 1549, però no arribà a l'Illa fins al juny de 1550. Mentrestant, exercí interinament el càrrec el cavaller Miquel Sureda Sanglada. Durant el seu govern, hagué d'organitzar la defensa contra diversos desembarcaments de corsaris i pirates musulmans a les costes d'Alcúdia, Andratx, Pollença i Valldemossa, que foren rebutjats per les milícies locals amb l'ajuda de les forces armades insulars. Manà construir torres de vigilància i obres de reforçament de diverses fortificacions costaneres i les dotà d'artilleria per repel·lir els atacs dels corsaris i pirates del Magrib i dels estols otomans. Negocià la construcció d'una torre al cim de sa Dragonera amb el bisbe de Barcelona, al qual pertanyia l'illa, i prestà especial atenció al nou cinturó emmurallat de Palma, que fou traçat (1551) per l'enginyer flamenc Hug de Contray. D'aquesta època data el baluard del Príncep, referit al llavors príncep Felip. Arran de l'assalt dels otomans a Maó (1553), les seves inspeccions a les defenses i fortificacions litorals foren més constants. Per garantir millor l'ordre públic prohibí les disfresses per carnaval. Davant l'augment dels jornals, taxà els preus de determinades tasques agrícoles, com

↑ Son Marranet (Llucmajor)

segar, cavar i binar. Després de l'abdicació (1556) de Carles I en Felip II, fou destituït del seu càrrec per ordre reial, el març de 1558, i substituït per Guillem de Rocafull. (JJ)

MARRADES ROGES Terrenys del terme d'Escorca. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1565. (M)

MARRAI, PLA D'EN Terrenys del terme d'Escorca, situats entre el salt de s'Aigo, el cingle d'en Coll, el camí de sa Barra i ses Monjoies. (M)

MARRANET, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Marrano, Son Ballester, Cortada i ses Sitjoles. El s XVII, fou adquirida per la família Mut. El 1658, pertanyia a l'honor Miquel Mut. Confrontava amb ses Sitjoles, es Revellar, s'Alqueria Roja, Son Sala i Son Marrano. Tenia cases i molí de sang. El 1674, feia una renda anual de 85 lliures, un anyell, un tois i mig quintar de formatge. Hi havia guardes de 70 ovelles i quinze porcs. El 1685, una part pertanyia al misser Miquel Mut i era valorada en 1.725 lliures. L'altra, de Miquel Catany, era estimada en 1.400 lliures. El 1702, valorada en 2.225 lliures, era propietat d'Aina Maria Mut Danús. El 1718, feia una renda anual de 84 lliures, un quintar de formatge, un moltó i dues gallines. Era dedicada al conreu de cereals. Hi havia guardes de 30 cabres, 26 ovelles i sis porcs. El 1777, era de l'honor Joanot Mut i era valorada en 2.225 lliures. La casa pairal dels Mut de Son Marranet era al carrer de la Síquia, a la vila de Llucmajor. (DF)

MARRANO, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Marranet, Son Pons Cardaix, el camp d'en Canals i Son Ballester. Documentada el 1521, també era coneguda com Son Pardo. El 1578, una part era pro-

↓ Son Marrano (Llucmajor)

↑ Torrent de na Marranxa (Alaró)

pietat de Perot Mut i era valorada en 2.300 lliures. L'altra part, de Jaume Sala, era estimada en 1.000 lliures. En el de 1685, era valorada en 4.200 lliures. En el de 1702, pertanyia a Perot Mut i era valorada en 7.500 lliures, probablement incloïa el rafal Canals, amb el qual el 1777 tributava conjuntament. El 1891, tenia 2.963 ametlers. Té un oratori públic dedicat a sant Gaietà. ■ Antic rafal del terme de Sencelles. Documentat el 1578, pertanyia a Pere Castell. Tenia cases i era dedicat a conreu de vinya i cereals. Era valorat en 500 lliures. (DF/M)

MARRANXA, TORRENT DE NA Al terme d'Alaró, neix al migjorn de sa Talaia de cals Reis. Davalla cap a la vila, passant per s'Estret, ses Artigues i los d'Amunt. A l'altura de Son Ferrer, rep l'aportació del torrent que prové de la font de sa Bastida i, prop de Bànyols, aflueix al torrent de Solleric. (BeC)

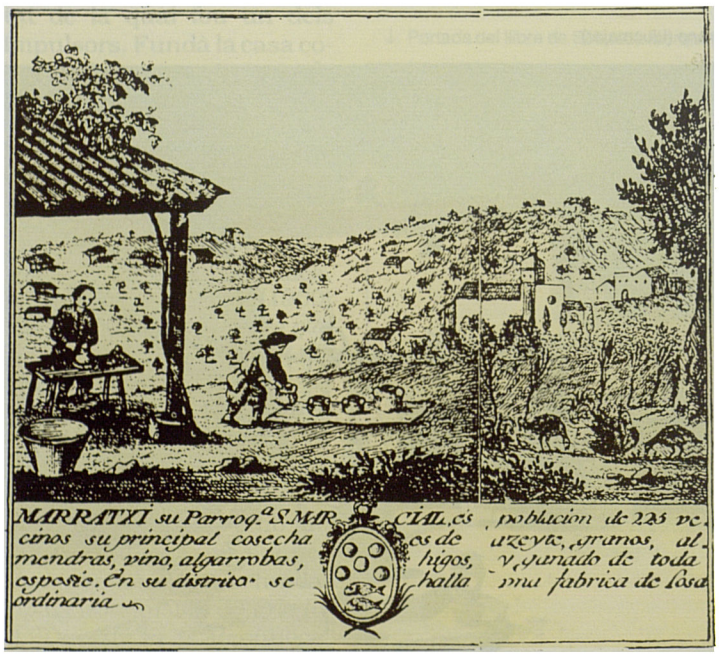

MARRATXÍ Municipi del Raiguer. Limita, a migjorn i a ponent, amb el terme de Palma; a tramuntana, amb el de Bunyola; i a llevant, amb el de Santa Maria del Camí. Amb una extensió de 50,36 km² i amb una població (1991) d'11.438 habitants de dret (marratxiners), té una densitat de 227 h/km², superior a la mitjana de la Part Forana. Comprèn tres àrees diferents. La primera correspon a una part del raiguer de la serra de Tramuntana, que s'estén per la zona nord-occidental del terme, entre els torrents de Coanegra i Gros i les partions de Palma i de Bunyola. A la contrada, ocupada pels cultius de secà, destaquen les propietats rústiques de cas Capellers Vells, es Caülls, Son Daviu, can Farineta, Son Frau, can Garriga, Son Macià, Son Nebot, Son Pisà, Son Ramonell, Son Sales, Son Sureda i Son Vivot. Des del decenni de 1960, la demanda d'habitatges residencials hi ha propiciat l'aparició de les urbanitzacions de Benestar, *sa Cabana* (←), *es Garrovers* (←) i *Son Ramonell Nou* (→), i d'altres de poc controlades a Son Bieló, can Buc, el camp d'Inca, cas Capellers, ses Cases Noves, can Cotri, Son Daviu, Son Daviu Nou, Son Frau d'en Serra, can Garriga, ses Llegítimes, cas Metge, cas Metge Nou, Son Ramonell, can Roig, Son Sales, can Sionet, cas Teixidor, ses Trempes, ca na Vicença i Son Vivot. La segona àrea, amb un paisatge més diversificat, és integrada per dos serrats, contigus al puig de Son Seguí i orientats de xaloc a mestral, i per una vall. La primera alineació, la més llarga i elevada, s'estén entre Pòrtol i Marratxinet. Té l'alçària màxima del terme al turó, de 235 m, situat entre can Parrisco i can Torres. El segon serrat es prolonga de Pòrtol a Son Verí, tancant

↓ Marratxinet, nucli del terme de Marratxí

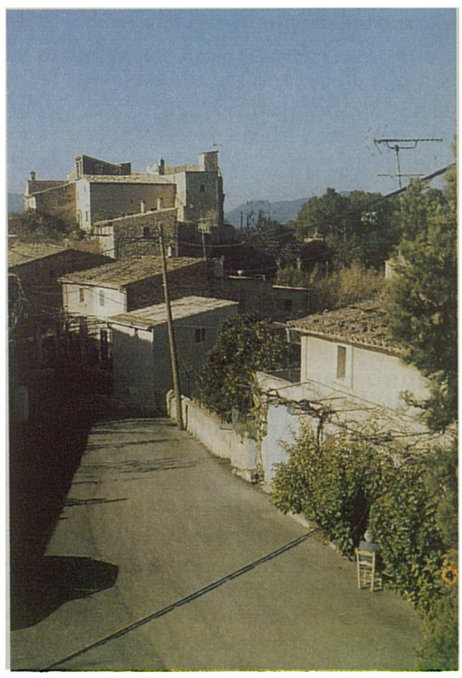

pel migjorn la zona depressionària de Son Cós-ses Clotes. En aquesta àrea es donen també els cultius de secà i es concentra, als serrats, la major part de la superfície forestal del terme. S'hi troben les possessions de ses Basses, Son Caulelles, Son Cós, Son Genovès, Son Mallol i Son Verí. Pel que fa als nuclis de població, s'hi aixequen *sa Cabaneta* (←), *Marratxinet* (→) i *Pòrtol* (→), les urbanitzacions de Son Caulelles, can Farineta, *es Figueral* (←) i Pòrtol Nou, i d'altres, sorgides de manera poc controlada, a sa Garrigueta i a Son Mulet. La darrera àrea, l'extrem sud-occidental del terme, correspon a una part del Pla de Palma. Es caracteritza per la planor i per esser la més baixa, per la qual cosa s'hi localitza la cota mínima (20 m) al torrent Gros. També hi predomina el conradís de secà, tot i que s'hi troba la major zona de reguiu. Hi destaquen les possessions de Son Alegre, Son Ametler, Son Bonet, cas Capità Massa, Son Conill, cas Coronell, Son Llebre, es Pinaret i can Vador. Quant a població, s'hi localitza la meitat dels habitants marratxiners, la qual es concentra als nuclis des *Pla de na Tesa* (→) i des *Pont d'Inca* (→) i a les urbanitzacions de cas Capità, cas Miot, es Pont d'Inca Nou i es Pont d'Inca Parc i als terrenys urbanitzats, de forma poc controlada, de Son Ametler, cas Boll, es Pinaret i sa Vinya de Son Llebre. També s'hi troba l'*aeròdrom de Son Bonet* (→). Quant al clima, les àrees del raiguer i dels serrats són seques subhumides, mentre que la del Pla de Palma és semiàrida. Té, anualment, una temperatura mitjana de 16°-17°C i 14,5-15°C d'oscil·lació tèrmica. Les precipitacions augmenten progressivament dels 450 mm, registrats a l'àrea meridional, fins als 550 mm a les zones del raiguer i dels serrats. Els vents predominants són el migjorn, el llevant i el llebeig. Quant a la geologia, hi ha dipòsits de l'Helvecià Tortonià i del Burdigalià marí, que són constituïts per margues i gresos, els quals ocupen els serrats i la vall de Son Cós-ses Clotes. A la resta del terme es donen els materials quaternaris de llims vermells, conglomerats i gresos calcaris. Pel que fa a l'edafologia, hi predominen els sòls bruns rogencs amb crosta calcària, tot i que apareixen sòls bruns calcaris als serrats. Segons l'inventari espeleològic (1979), al terme només hi ha els avencs de Son Puig i de can Vic, els quals no superen els 15 m de fondària. La superfície municipal és solcada pels torrents Gros i de Coanegra, també anomenat de ses Mates o Petit, els quals fan part de la vessant de Palma, que té 477 km² d'extensió. El primer sorgeix de la confluència, al xaloc de Son Bibiloni (Palma), dels torrents de Bunyola i d'Esporles, nascuts als vessants meridionals de les serres d'Alfàbia i des Teix (Bunyola) i als costers del penyasegat des Puntals (Puigpunyent), respectivament. El recorregut del torrent Gros fa partió entre els termes de Palma i de Marratxí, des de cal Rei fins a

↑ Son Llebre Vell (Marratxí)

← Son Llebre Nou (Marratxí)

↑ Marratxí, aeròdrom de Son Bonet

es Pinaret, i hi aflueix, a l'altura des Pont d'Inca, el torrent de Coanegra. Aquest curs neix al clot de sa Neu, d'Orient (Bunyola). S'endinsa en es Freu i el comellar de Coanegra (Santa Maria del Camí), del qual pren nom. Davalla cap al Raiguer i passa, ja dins el terme de Marratxí, per sa Bomba, el camp d'Inca, es Figueral i can Farineta. El torrent Gros desemboca a la badia de Palma, prop de la Ciutat Jardí i té una conca de 240,1 km². Hidrogràficament, la superfície del terme fa part del vessant de Palma, encara que la falda de llevant del serrat de Pòrtol-Marratxinet desguassa a través del vessant d'Alcúdia. La superfície forestal, amenaçada pel procés urbanitzador, representa el 3% del total municipal. La garriga (46%) ocupa la falda sud de l'alineació de Pòrtol-Son Verí i part de Son Caulelles. El pinar (54%), amb redols d'alzinar degradat, es dóna a les cotes més elevades del serrat de Pòrtol-Marratxinet i a es Caülls. D'altra banda, apareixen redols de vegetació d'arbusts de tipus ruderals a les zones de cultiu de ses Clotes, des Pla de na Tesa i des Pont d'Inca. El conradís comprèn el 93% de la superfície. Els cultius de secà (78%) són representats bàsicament per l'ametler —el 60% del total de secà— i pel garrover, els quals hi troben les condicions climatològiques i edafològiques adequades. Hi destaquen les plantacions de Son Sales i de Son Sureda. El reguiu és el 22% del total conrat. Es localitza als horts dels voltants des Pla de na Tesa i des Pont d'Inca i a ses Clotes, i es dedica (1992) als cultius de farratges, d'arbres fruiters i d'hortalisses, com la tomàtiga, la col, el pebre i el pebre de cirereta. Quant a xarxa viària, el terme és travessat, de gregal a llebeig, per la carretera Palma-Alcúdia (s XIII) i l'autovia Palma-Inca, amb el tram construït fins a Consell (1992). De l'esmentada carretera hi ha bifurcacions que es dirigeixen cap a sa Indioteria —a través del camí de sa Cabana—, a es Pla de na Tesa, a Pòrtol —tot passant per Sant Marçal i sa Cabaneta—, a Sencelles, a través del camí de Muro, i a Marratxinet. Els nuclis des Pla de na Tesa i sa Cabaneta disposen d'enllaços amb la carretera de Sineu, mentre que Pòrtol en té amb Santa Maria del Camí i Sant Jordi. Històricament, hi ha destacat el camí de Muntanya, que anava de la marina de Llucmajor fins al puig des Teix, que creuava es Pla de na Tesa i passava per la carretera vella de Bunyola. D'altra banda, des de 1875, hi ha el ferrocarril Palma-Inca, amb les estacions des Pont d'Inca i de Marratxí, a can Farineta. Respecte a l'etimologia, el nom de Marratxí apareix documentat per primera vegada 'Barraxino' en el *Llibre del Repartiment de Mallorca*. També es troben documents, en els quals se citen la vídua de Marrach i Ramon Marratxí. Hi ha tres teories sobre l'origen del topònim. La primera és la de Joan Coromines, segons la qual prové d'un derivat mossàrab de *barraca*. La segona interpretació el fa derivar de l'àrab *marraksi* 'natural de Marràqueix', mentre que la tercera, feta per Miquel Barceló, és també d'etimologia aràbiga, fent-lo provenir de Marraqush, regió del Magrib.

HISTÒRIA

La prehistòria i la història antiga estan documentades a través dels catorze jaciments arqueològics, que donen una densitat de 0,28 per km². Del període pretalaiòtic, es conserven diverses coves, que foren utilitzades com a habitatges. Destaquen les de la possessió de Son Cós, de sa Cabaneta i de can Pinso. A la possessió de Son Caulelles s'hi localitzà una de les coves més rellevants de la prehistòria mallorquina,

↓ Cas Coronel (Marratxí)

que fou estudiada (1927) per Wilfred J Hemp. La cultura talaiòtica hi ha quedat ben constatada per talaiots aïllats, com el de can Vic. També hi ha restes prehistòriques a ca Madó Paliva de Son Ametler i a Son Sales. De l'època romana, hi resta un tram de calçada a sa Bomba de Son Sureda. En el període islàmic, el terme pertanyia al *jutz* d'*Al-Ahwaz*. L'horticultura féu grans progressos i va possibilitar un poblament dispers al voltant de les alqueries. Aquesta societat, sòlidament estructurada, no va oferir gaire resistència a l'expedició catalana (1229) de Jaume I, que dominà sense dificultats tot el territori. En el *Llibre del Repartiment de Mallorca* es va concedir a Berenguer de Palou, bisbe de Barcelona, una porció de terres que comprenia els termes d'Andratx, Calvià, Estellencs, Marratxí, Puigpunyent, el Pla de Sant Jordi i la parròquia de Santa Creu, de Palma. Aquestes terres restaven sota la jurisdicció reial i episcopal, la qual cosa provocà nombroses competències jurisdiccionals entre les dues cúries. El 1323, el rei Sanç de Mallorca i el bisbe de Barcelona, Ponç de Gualba, signaren una concòrdia amb el nom de pariatge, de manera que quedaven a parts iguals com a senyors del territori de la baronia, tant en el nomenament dels càrrecs com en l'administració de la jurisdicció civil i criminal. El 1232, es féu la donació del rafal Albencofon al convent de Santa Eulàlia del Camp i al seu prior Pere. El 1242, es documenta la possessió de Pòrtula. A la butlla d'Innocenci IV (1248) s'esmenta la parròquia de Santa Maria de Marratxí. Els enfrontaments dinàstics entre els reis de Mallorca i els de Catalunya-Aragó, al llarg del s XIII-XIV, no trasbalsaren gaire els marratxiners que varen rebre la lluita entre els reis amb un esperit pragmàtic i sense vincular-se fermament a cap dels litigants. El 1285, Alfons el *Liberal* s'apoderà de Mallorca i féu que els síndics i procuradors de les viles anassin a retre-li homenatge de fidelitat. De Marratxí, hi assistiren Bernadí Bibiloni, Joan Bernat, Ramon Desfort, Guillem Godó, Arnau Niell i Bernadí Sabadell. A mitjan s XIV, Marratxí començà a esser afectat per la crisi general. Al principi del s XIV, el terme tenia 350 habitants. La població fou delmada per les pestes i, entre 1343 i 1350, s'hi produïren pèrdues entre el 20 i el 30% de la població marratxinera. El 1364, hi havia 220 habitants. La pesta no fou un element aïllat, sinó un dels diversos factors que transformaren el context de prosperitat viscut el s XIII i el primer terç del s XIV en una crisi fonda i persistent. En un context de recessió econòmica i tensions socials es produí l'enfrontament entre Jaume III de Mallorca i Pere el *Cerimoniós*, que desembarcà a Peguera (25 de maig de 1343) i després de vèncer una feble resistència entrà a Palma. Les universitats es donaren pressa a retre homenatge al nou rei i la de Marratxí fou representada per Bartomeu Gisbert i Bernat Roig, jurats de la parròquia. El 1351, Guillem Bassa va esser nomenat batle

→ Marratxí, calçada romana

↓ Marratxí, rectoria de Sant Marçal

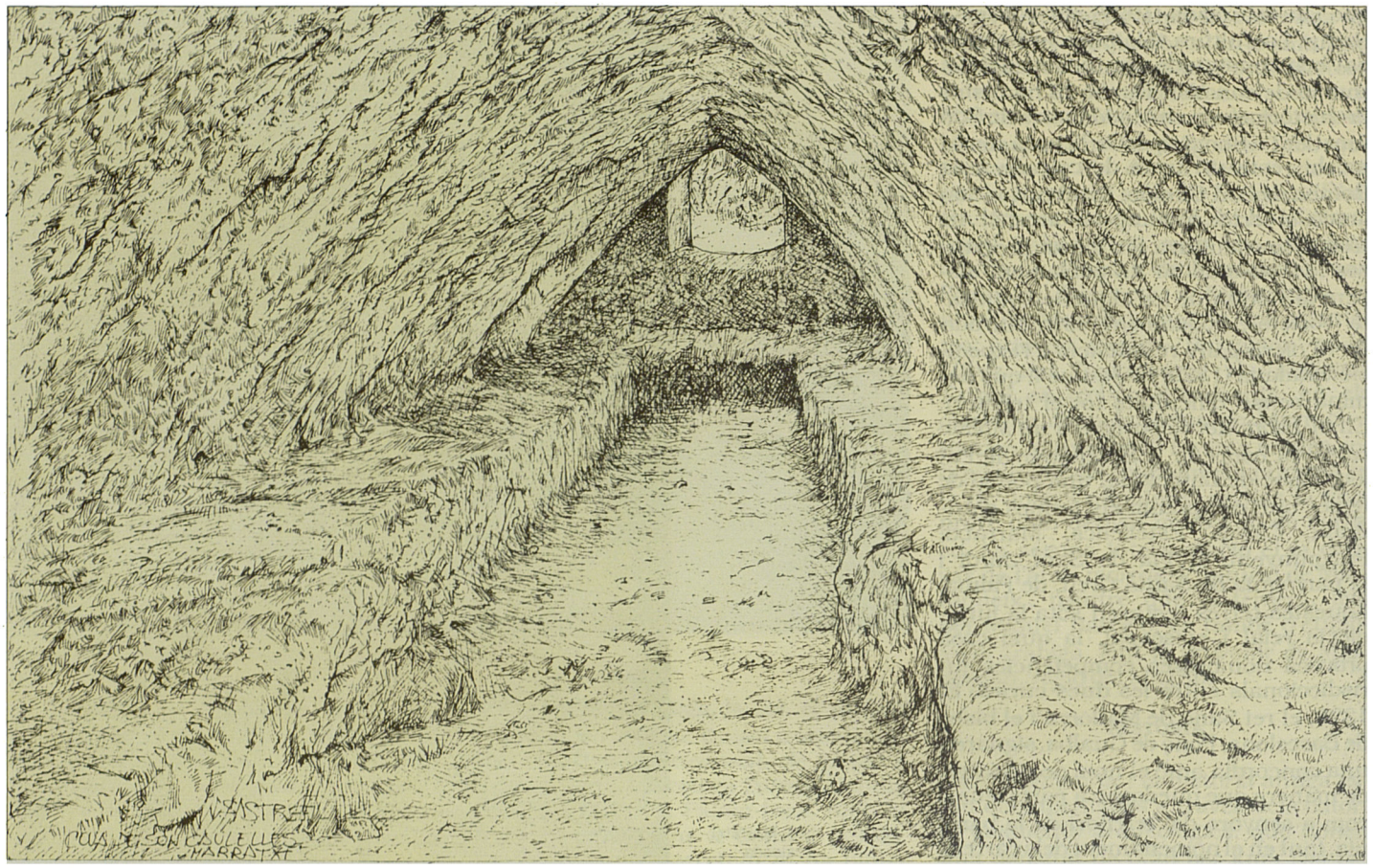

↑ Marratxí, dibuix de la cova de son Caulelles (Vicenç Sastre)

↓ Marratxí, interior de l'església de Sant Marçal

de Marratxí. A la meitat del s XIV, els llinatges més freqüents eren els Cardona, Cerdà, Garriga, Gisbert, Grec, Maixella, Roca, Roig i Taverner. El 1358, el batle envià dos homes i dues mules per a participar en la construcció de les murades d'Alcúdia. El 1369, el bisbe Antoni de Galiana incorporà la parròquia de Marratxí a la de Santa Maria del Camí. A partir de 1399, es documenten, devora el pont del torrent Gros, unes forques per ajusticiar els condemnats a mort. El 1493, el rei Ferran el *Catòlic* va concedir l'ofici de portador de cartes d'Andratx, Calvià i Marratxí a Felip Salt. El 1545, els llinatges més freqüents eren Eloi, Andreu, Bestard, Calafat, Coll, Duran, Figuera, Gelabert, Mascaró, Nicolau, Oliver, Pastor, Pau, Pellisser, Sala, Salom, Sacarés, Serra i Teuler. Entre 1583 i 1588, fou rector de la parròquia de Marratxí, l'historiador Joan Binimelis. L'escassetat de blat obligava els jurats, en molts de casos, a haver-ne d'importar de fora de l'Illa per solucionar el problema de la fam. El 1545 i 1546, es documenten grans caresties i la collita de 1613 fou gairebé nul·la a tot Mallorca, la qual cosa provocà nombroses emigracions. A més, la situació s'agreujà a causa de la freqüència i la persistència de les sequeres. Durant el s XVII, la possessió de Pòrtula, que era de la família Torrella de Santa Maria del Camí, fou establida. El 1699, es començà a construir una nova església i les obres foren dirigides per Lluc Mesquida. El nucli de Marratxí en fou l'únic probablement fins al s XVIII. El 1745, s'impulsà l'establiment de la garriga de Son Caulelles que va significar l'inici i expansió del nucli urbà de sa Cabaneta. En el transcurs de la segona meitat del s XVIII, hi hagué un augment de la població que passà de 836 (1750) a 1.072 habitants (1797). El viatger Jeroni de Berard i Solà esmentava (1789) que la vila de Marratxí era més coneguda pel nom de Sant Marçal. Pel que fa a l'administració, el 1812 l'Ajuntament s'organitzà segons el sistema constitucional, després d'haver estat promulgada (19 de març de 1812) la constitució a Cadis. El 1814, amb el retorn de Ferran VII, fou abolida la constitució i es varen suspendre les actes i les sessions constitucionals i, a l'agost del mateix any, es tornà a restablir l'Ajuntament de 1808. Fou nomenat batle Joan Garau. Durant el trienni constitucional (1820-23), els liberals recuperaren el govern del consistori. Un cop restablert el sistema absolutista (1823), els libe-

rals varen esser destituïts dels seus càrrecs oficials i obligats a retre comptes de la seva gestió. La desamortització de Mendizábal afectà la possessió de Son Frau, que tenia 300 ha i era propietat del convent de Sant Domingo, de Palma. A la segona meitat del s XIX, es construïren les esglésies d'alguns nuclis que es començaven a consolidar. El 1858, s'inicià la construcció de l'església des Pla de na Tesa, que fou beneïda el 1860. El 1875, es començà la de Pòrtol, obra de l'arquitecte Bartomeu Ferrà, la qual fou beneïda (1878) i erigida en vicaria *in capite* (1913) i parròquia (1934). En es Pont d'Inca, al darrer quart del s XIX, s'hi habilità com a església una dependència de la Farinera Balear. El 1890, se'n començà a bastir una de nova, que fou beneïda (1904) i erigida en parròquia (1913). L'Ajuntament es traslladà (1864), de Marratxinet a sa Cabaneta, a un edifici que es comprà a Gabriel Ros Reus per 2.000 lliures. Durant el sexenni revolucionari (1868-74), ocuparen la batlia Bernat Nadal (1868), Miquel Nadal (1869-72) i Francesc Serra (1872-74). A partir de la reforma de Cánovas del Castillo (1876), es produí el torn de partits, entre el conservador i el liberal, i obtenia el control municipal el partit que governava a Madrid. El caciquisme i el favoritisme permeteren a la classe benestant tenir permanentment el poder municipal. A les eleccions a diputats de l'abril de 1879, els liberals conservadors aconseguiren el 98,4% dels vots. El 1891, es produïren, sota la Restauració, les primeres eleccions generals amb sufragi universal masculí. Els liberals conservadors varen obtenir el 53,01% dels vots, els liberals fusionistes el 26,12%, els tradicionalistes el 13,94% i els republicans federals el 7,09%. Durant el s XIX, la població del terme experimentà un creixement molt notable i passà de 1.563 habitants (1840) a 2.468 (1860) i a 3.503 (1887). Al final del segle, la població es repartia entre es Pla de na Tesa (29,33%), Pòrtol (28,38%), sa Cabaneta (20,57%), Marratxí (6,52%), es Pont d'Inca (3,92%), es Pou des Coll (3,37%) i la resta (7,91%) en habitatges disseminats. Durant el primer quart del s XX, la política local es caracteritzà per la vigència del sistema d'alternança al poder dels dos partits de torn, el conservador i el liberal. Destacà com a batle Maties Mesquida Nadal (1902-11). Malgrat que el domini polític era a les mans de la dreta tradicional, s'hi començà a organitzar el moviment obrer, fortament influenciat pels socialistes de Palma. El 1901, els treballadors de la indústria sabatera crearen la societat cooperativa de consum La Igualtat. El 1902, es fundà la societat de camperols La Sega. El gener de 1904, es creà, per dirigir i coordinar el moviment societari, un consell directiu polític, que fou integrat per Pau Corró, Jaume Rotger i Miquel Sans. El 1903, foren elegits a l'Ajuntament dos regidors republicans i un de socialista. El 1905, sortiren elegits dos regidors socialistes. El 1906 i el 1907, fou un dels municipis en què se celebrà la diada del Primer de Maig. A Marratxí, els candidats socialistes varen obtenir representació, encara que aquesta varià a les diferents eleccions generals. El 1903, Toribio Reoyo va aconseguir quatre vots dels 631 de tot Mallorca. El 1905, Antonio García Quejido en va treure 62 dels 448. El juny de 1909, Antoni Fabra i Ribas hi feu una visita propagandística. Al primer Congrés Balear de Sabaters que se celebrà (1915) a Alaró, hi assistí Bartomeu Mas en representació de la societat de sabaters de Marratxí. El 1919, es creà la societat de construcció La Col·lectiva. Durant la dictadura de Primo de Rivera

↑ Marratxí, església i rectoria del Pont d'Inca

↓ Marratxí, església del Pla de na Tesa

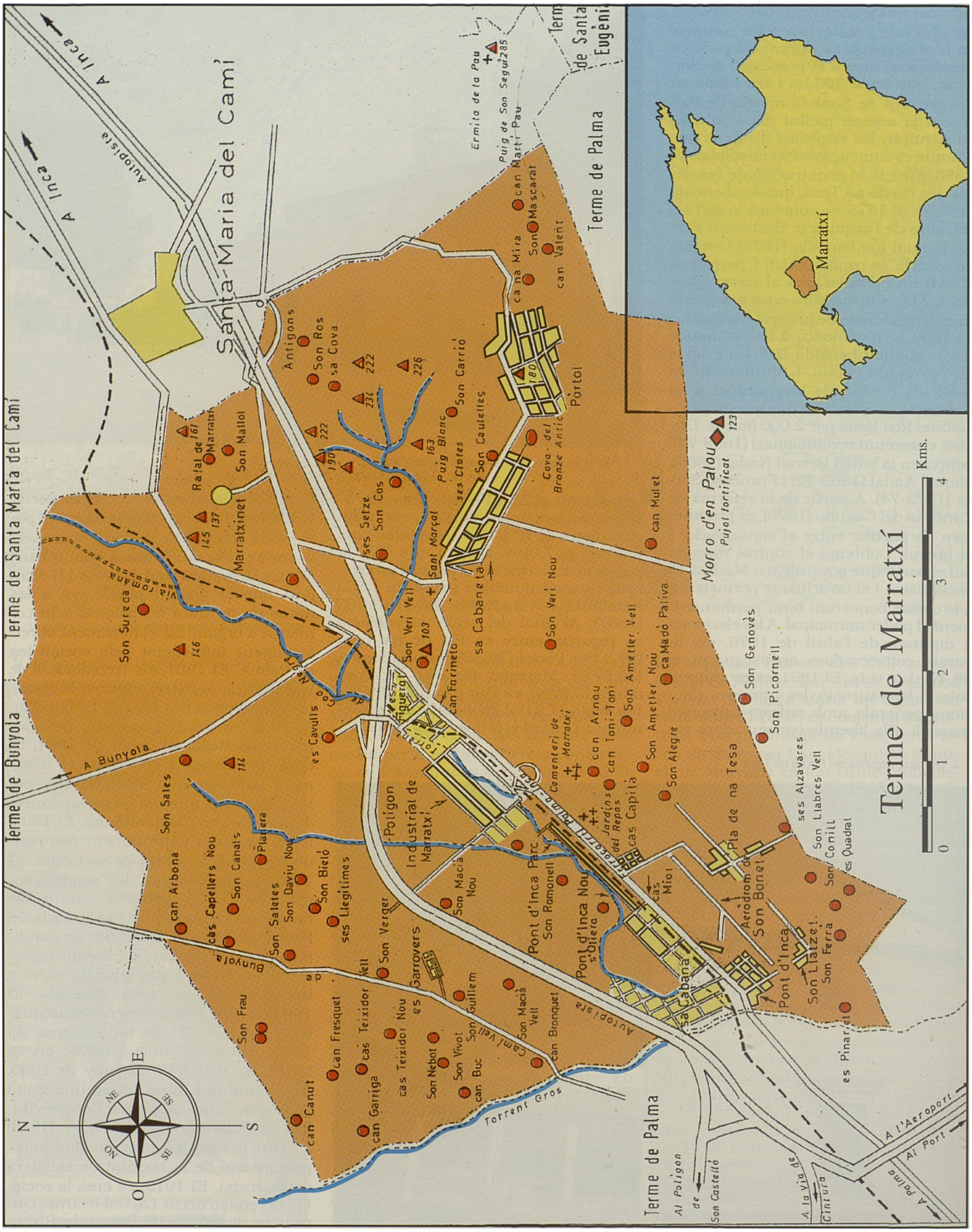
Terme de Marratxí
Terme de Santa Maria del Camí
Terme de Bunyola
Terme de Palma
Santa Maria del Camí
A Inca
Autopista
A Bunyola
Via romana
Torrent Gros
Al Poligon de Son Castelló
A la Via de Cintura
A l'Aeroport
Al Port
A Palma
Morro d'en Palou
Pujol fortificat
Ermita de la Pau
Puig de Son Seguí
Marratxí
Kms.
0
1
2
3
4
N
E
S
O
NE
SE
NO
SE
Antigons
Son Ros
sa Cova
Son Carrió
Son Caulelles
Puig Blanc
ses Clotes
Cova del Bronze Antic
Portol
can Mulet
Son Mallol
Rafal de Marratxí
Marratxinet
ses Setze
Son Cos
Sant Marçal
sa Cabaneta
Son Veri Vell
Son Veri Nou
can Farineto
es Figueral
Son Sureda
es Cavulls
Son Sales
can Arbona
cas Capellers Nou
Son Canals
Son Saletes
Son Daviu Nou
Son Bieló
ses Llegítimes
Son Verger
Son Macià Nou
Pont d'Inca Parc
Son Ramonell
Pont d'Inca Nou
s'Oliera
Cementeri de Marratxí
can Arnau
can Toni-Toni
Jardins del Repós
cas Capità
Son Ametler Vell
Son Ametler Nou
ca Madó Paliva
Son Alegre
Son Genovès
Son Picornell
Pla de na Tesa
ses Alzavares
Son Llabres Vell
Son Conill
es Quadral
Aeródrom de Son Bonet
Pont d'Inca
Son Llatzet
Son Ferrà
es Pinarel
sa Cabana
cas Miot
Son Frau
can Canut
can Fresquet
can Garriga
cas Teixidor Vell
cas Teixidor Nou
es Garrovers
Son Nebot
Son Vivot
can Buc
Son Guillem
Son Macià Vell
can Bronquet
Camí Vell
Son Mascarat
can Valent
ca na Mira
can Martí Pau
Poligon Industrial de Marratxí
Torrent Palma-Inca
Torrent de Coc Negre
Autopista de Bunyola

↑ Marratxí, casa consistorial (Sa Cabaneta)

(1923-30) foren batles Pere Canyelles Rigo, Miquel Rosselló Bernat, Joan Villalonga Mutti, Jordi Crespí Vidal i Bartomeu Ramis Vidal. L'adveniment de la II República trastocà el vell sistema de repartiment de regidors entre els amos de possessió, els menestrals i els comerciants. Se celebraren petites manifestacions a sa Cabaneta i a Pòrtol, mentre que els republicans des Pla de na Tesa i des Pont d'Inca anaren a Palma. El maig de 1931, es repetiren les eleccions municipals i els socialistes aconseguiren la majoria. Fou nomenat batle el socialista Miquel Oliver Ramis, que era el cap de la societat obrera de sa Cabaneta. L'oposició municipal de la dreta, integrada per Antoni Canyelles Quetgles, Antoni Galmés, Joan Moyà, Ramon Oliver, Miquel Serra i Joan Vich decidiren no assitir a les sessions municipals. A les eleccions generals de juny de 1931, la coalició republicano-socialista va obtenir el 27,13% dels vots, els republicans de centre el 25,36%, la dreta republicana el 25,13% i la concentració republicana el 22,37%. El 1933, el partit radical n'aconseguí el 46,10%, la coalició de centre-dreta el 44,30% i la republicano-socialista el 9,59%. Arran dels fets d'octubre de 1934, es desencadenà la repressió i es determinà la suspensió governativa dels regidors socialistes, malgrat que no es produí cap avalot al terme. L'Ajuntament fou presidit per Antoni Canyelles, que canvià totalment la política municipal. Es tornaren a iniciar totes les obres municipals i es concediren subvencions per a la construcció de voravies a es Pont d'Inca i Pòrtol. A les eleccions generals de febrer de 1936, la dreta va obtenir el 60,74% dels vots, mentre que el Front Popular n'aconseguí el 39,26%. La victòria de la candidatura del Front Popular a tot l'Estat féu restituir la majoria socialista a l'Ajuntament. Fou nomenat batle Miquel Oliver Ramis i varen ser destituïts els funcionaris municipals que havien estat nomenats per la corporació municipal de dretes. També es canviaren alguns noms de carrers. Els primers dies de l'aixecament militar, els republicans i els socialistes hi intentaren organitzar una certa resistència. El 18 de juliol, a la Casa del Poble de sa Cabaneta s'oferiren armes als republicans, però les refusaren. A es Pont d'Inca, els obrers anaren a cercar armes a la caserna de la Guàrdia Civil i després d'armar-los, els guàrdies els emboscaren sobre el pont del torrent Gros. A partir de llavors, s'inicià la repressió i foren assassinats deu marratxiners, entre els quals destaquen el regidor Bartomeu Palmer —Capoll— i el tinent de batle, Joan Perelló. Algunes persones influents, com Joan Juan Camps, que era el cap de la Falange local, i Nicolau Cotoner, que era el senyor de la possessió de Son Verí, protegiren alguns republicans locals. Durant el franquisme, va desaparèixer el dinamisme cultural i polític del període republicà. Amb la restauració de la democràcia, la dreta va obtenir (1977) una clara majoria (64,33% dels vots)

↓ Marratxí, església e Pòrtol

BATLES s XX

Francesc Serra Sastre	1897
Maties Mesquida Nadal	1902
Francesc Oliver Gaià	1912
Rafel Jaume Julià	1914
Pere Josep Jaume Castelló	1916
Jaume Bestard Barrera	1918
Antoni Canyelles Quetglas	1923
Jaume Bestard Barrera	1923
Pere Canyelles Rigo	1923
Miquel Rosselló Bernat	1924
Joan Villalonga Mutti	1924
Jordi Crespí Vidal	1925
Bartomeu Ramis Vidal	1925
Gaspar Moyà Roca	1930
Antoni Canyelles Quetglas	1931
Miquel Oliver Ramis	1931
Antoni Canyelles Quetglas	1934
Miquel Oliver Ramis	1936
Pere Canyelles Rigo	1936
Joan Vich Santandreu	1936
Andreu Juan Carrió	1937
Joan Tugores Jaume	1944
Antoni Bosch Perelló	1951
Antoni Moyà Borràs	1955
Guillem Vidal Bibiloni	1971
Miquel Bestard Parets	1991
Martí Serra Mas	1993

Pou de Marratxinet.

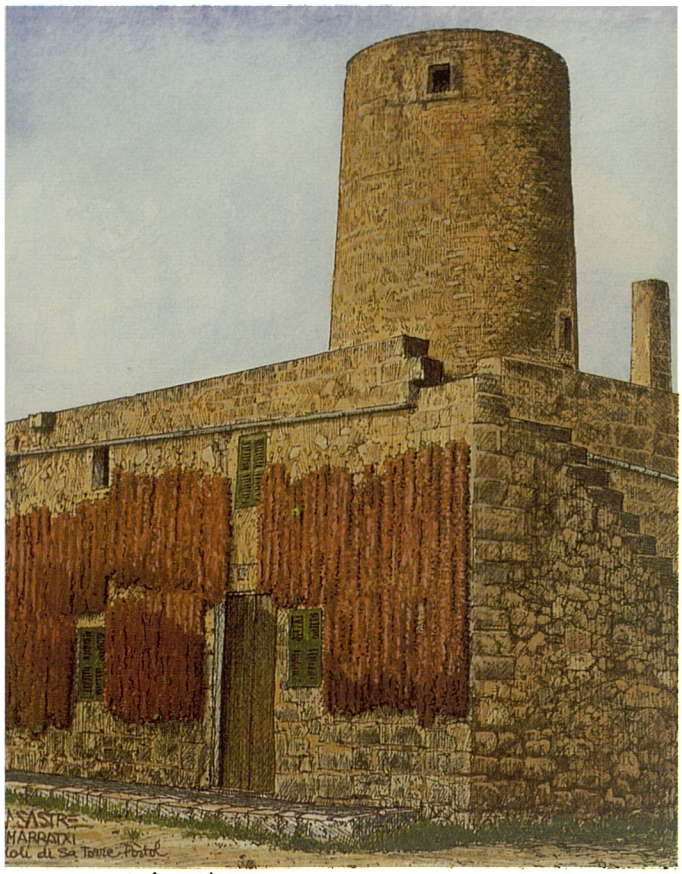

Molí de sa Torre Pòrtol.

St Marçal

Son Alegre.

↑ Can Basteret (Marratxí)

sobre l'esquerra (35,67%). A les eleccions municipals de 1979, l'Agrupació d'Independents de Marratxí aconseguí el 50,51% dels vots i fou elegit batle Guillem Vidal Bibiloni. Al final de la legislatura, l'Agrupació d'Independents de Marratxí es va desfer i alguns dels seus membres s'integraren a Unió Mallorquina —UM—. El 1983, la candidatura d'Unió Mallorquina, encapçalada per Guillem Vidal Bibiloni, va aconseguir la majoria absoluta en obtenir el 52,79% dels vots. El 1987, la candidatura d'UM continuà essent la més votada amb el 49,29% dels vots, i aconseguí nou regidors a l'Ajuntament, la qual cosa li suposà seguir mantenint la majoria absoluta. El Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— (34,07% dels vots) es consolidà com el partit de l'oposició. A les municipals de 1991, les candidatures del Partit Popular-Unió Mallorquina —PP-UM— (30,71% dels vots), Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— (30,14%) i Unió Independent de Mallorca —UIM— (28,51%) obtingueren una representació semblant. Es féu un pacte entre UIM i PSOE i fou elegit batle Miquel Bestard Parets —UIM—. Quant a l'evolució de la població, al principi del s XX, es donà un cert estancament entre el període 1910 (4.305 habitants) i 1920 (4.337 habitants). A partir de 1920, s'hi produí un lleuger augment, amb una escassa recessió al decenni dels quaranta. Des

ELECCIONS LOCALS

1979

	Vots	Regidors
Agr. Ind. Marratxí	1719	7
UCD	797	3
PSOE	585	2
PCIB	302	1

BATLE
Guillem Vidal Bibiloni -AIM-

1983

	Vots	Regidors
UM	2168	8
PSOE	800	3
AP-PDP-UL	739	2
PSM	200	-
PCIB	200	-

BATLE
Guillem Vidal Bibiloni -UM-

1987

	Vots	Regidors
UM	2546	9
PSOE	1760	6
AP-PL	532	2
EU-IU	186	-
PSM-EN	141	-

BATLE
Guillem Vidal Bibiloni -UM-

1991

	Vots	Regidors
PP-UM	1824	6
PSOE	1790	6
UIM	1693	5
PSM	267	-
CDS	192	-
IU	142	-
PRB	31	-

BATLE
Miquel Bestard Parets -PP-UM-

CONSISTORI - 1993

Martí Serra Mas (PSOE)	Batle
Miquel Bestard Parets (UIM)	Serveis, Vies i obres, Economia i Hisenda
Toribio Cádiz Martínez (UIM)	Cementeri i esports
Conxa Obrador Guzmán (PSOE)	Acció Social
Jaume Bibiloni Ferrà (UIM)	Hisenda i Interior
Guillem Juan Mas (PSOE)	Medi Ambient
J Josep Guardiola Borràs (PSOE)	Urbanisme i Ordenació del Territori
Daniel Guirao Navarro (PSOE)	Sanitat
Miquel Coll Canyelles (PSOE)	Educació i Cultura
Miquel Romaguera Canyelles(—)	Regidor
Jaume Roig Jaume (—)	Regidor
Jaume Grimalt Cantero (PP-UM)	Regidor
Gregori Bibiloni Juan (PP-UM)	Regidor
B Barceló Gonzálvez (PP-UM)	Regidor
Antoni Abellán Sánchez (PP-UM)	Regidor
Joan Juan Garau (PP-UM)	Regidor
Marçal Palou Rigo (PP-UM)	Regidor

(—): Són ex-UIM

de 1950, experimentà un increment considerable que s'accentuà a partir de 1960. Entre 1981 i 1991, es passà de 7.790 a 11.438 habitants, la qual cosa suposà un increment del 46,8% provocat, sobretot, per la conversió de Marratxí en nucli receptor de població de Palma. El 1991, els habitants del terme es repartien, sobretot, entre es Pont d'Inca (48,66%), sa Cabaneta (18,28%), es Pla de na Tesa (17,20%) i Pòrtol (15,86%).

Economia

El nombre de jaciments arqueològics indiquen l'existència d'una agricultura i d'una ramaderia productiva, ja des de la prehistòria. Els primers pobladors sembla que utilitzaven l'argila des Puig Blanc per a l'activitat terrissera. A partir de l'època romana s'hi consolidà la ramaderia i la trilogia mediterrània, principalment els cultius de cereals i de vinya. Durant el període islàmic, s'hi desenvolupà l'horticultura a les alqueries i els rafals. Després de la conquesta catalana (1229), l'agricultura i la ramaderia foren les ocupacions predominants dels seus pobladors. També es mantenien alguns oficis, com ferrers i fusters, adaptats a les necessitats dels habitants. Durant el s XIV, els cereals, la vinya i la figuera n'eren els tres cultius predominants. La ramaderia fou un factor fonamental de l'economia i un complement de l'activitat agrícola, ja que proveïa de carn els habitants. Els ramats d'ovi, de porquí i de bovi eren rellevants. La depressió econòmica del s XV, fruit de la crisi generalitzada, es va manifestar en la disminució de la producció cerealícola, per la qual cosa sovint s'hagué d'importar blat. La desfeta i la repressió de la Revolta Forana suposà, a més de les pèrdues humanes i la ruïna del camp, una major concentració de propietats per part dels ciutadans. Joan Miquel Fuster, Antoni Gual, Joanot Gual, Ramon Gual, Hug de Pac, Joanot de Sales i Salvador Sureda varen adquirir algunes grans finques del terme. El s XVI, els principals cultius eren els cereals, la vinya i els figuerals. Pel que fa al bestiar, es concentrava majoritàriament a les grans possessions del municipi. Hi predominaven els ramats d'ovelles, cabres i porcs. Al llarg del s XVII, la producció dels cereals i dels llegums s'incrementà. Malgrat tot, el nombre de males anyades anà augmentant respecte al segle anterior, la qual cosa suposà l'increment de la producció de cultius alternatius als cereals, com la dels llegums. El 1656, la possessió de Son Caulelles tenia un celler, vinyes, olivars, garroverars i pinars i s'hi sembraven anualment 178 quarteres de cereals, vuit barcelles de lleguminoses i quatre de lli. A més, era un centre ramader amb més de 300 ovelles i 200 cabres. Referent a les activitats dels menestrals, eren exercides sovint en els períodes de pausa dels treballs agrícoles i eren un complement econòmic no gens menyspreable. No obstant això, la producció era escassa i abastava el consum local. Suposadament, en aquest segle, alguns ollers de Santa Eugènia es traslladaren a Pòrtol per una major proximitat a la primera matèria. Es documenta la utilització de la terra vermella de les coves de can Guidet. Durant el s XVIII, la importància de la possessió de la terra continuava essent un element fonamental de l'economia, que encara era predominantment agrària. El 1738, el rafal de Son Conill era propietat de Jaume Mas i tenia un celler, una sínia i un alambí per fer aigua d'olor. El 1745, s'establí la garriga de Son Caulelles i es consolidà el nucli urbà de sa Cabaneta. El terme degué conèixer l'estancament de la producció de cereals que es donà al con-

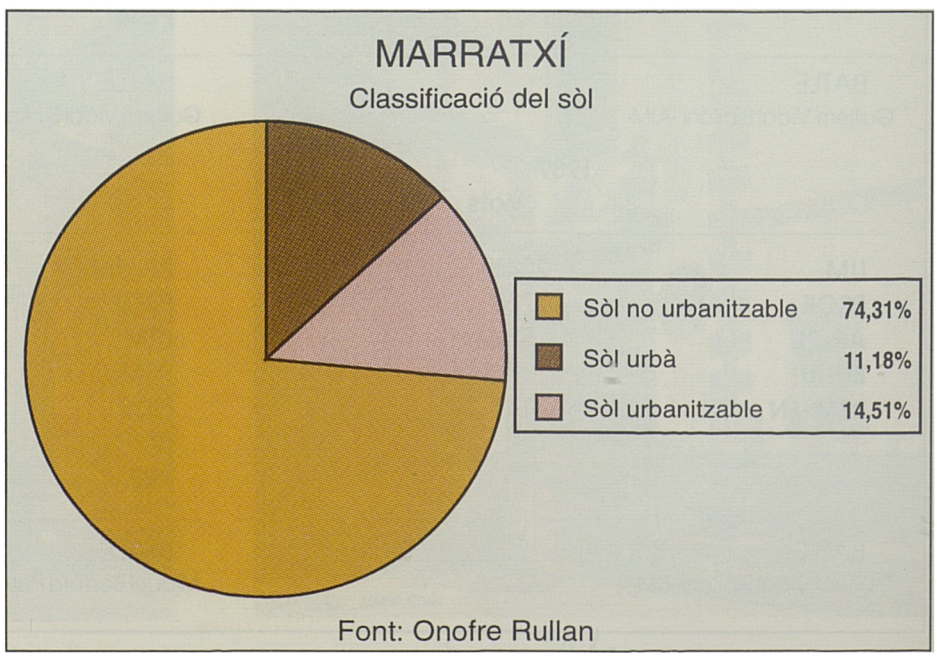

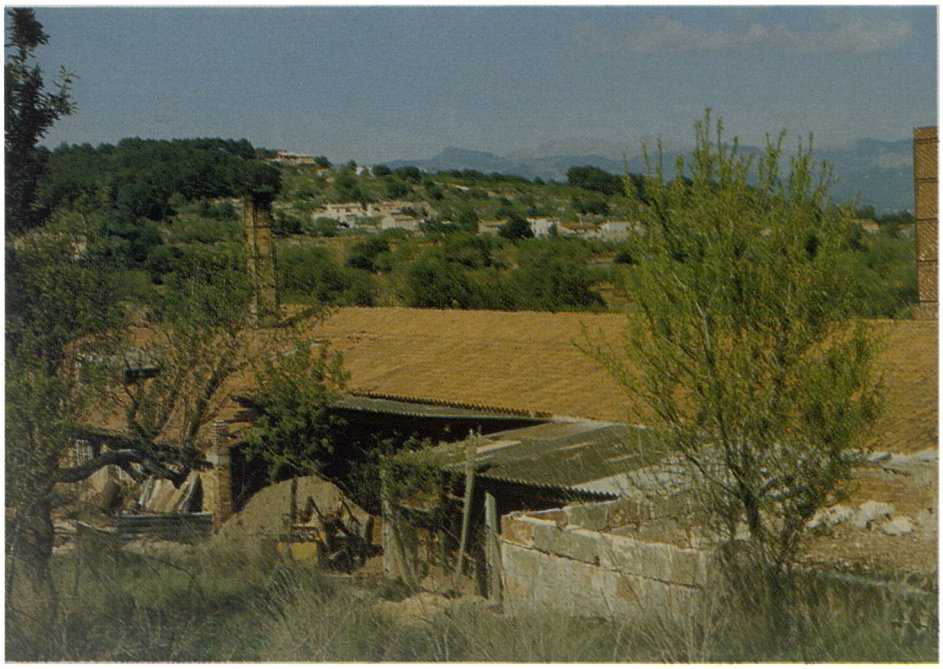

↑ Marratxí, teulera de Pòrtol

junt de Mallorca durant aquest segle. Varen esser freqüents els anys de fam. El 1784, Marratxí produïa 5.743 quarteres de blat, 2.799 d'ordi, 1.063 de civada, 754 de llegums, 32.000 quartans d'oli, 2.700 quartins de vi, vuit quintars de cànem i dos de lli. El 1796, la producció del terme fou de 4.469 quarteres de blat, 3.048 d'ordi, 1.532 de civada i 814 de llegums. Quant a la ramaderia, s'hi comptabilitzen 3.673 caps d'ovi i devuit de bovi. L'activitat artesanal es desenvolupava entorn a denou tafones i dos molins de vent. També hi havia nou terrissers, tres picapedrers, tres fusters i un ferrer. Al llarg del s XIX, l'economia continuava essent bàsicament agrària. El 1818, hi havia 522 propietaris, quinze dels quals posseïen el 76% de l'extensió del terme. Les deu possessions amb més extensió eren Son Sales Nou (900 quarterades), Son Sales Vell (800,5), Son Verí (554), Son Sureda (449), Son Nicolau (438), Son Frau (421), Son Caulelles (318,5), Son Ametler (262), Son Macià (219) i Son Cós (187). Els principals productes agrícoles eren (1846) cereals, llegums, ametles, figues seques, garroves, oli i vi. A la segona meitat del s XIX, arran de l'increment demogràfic, s'accentuà la pressió sobre la terra i alguns grans propietaris procediren a la parcel·lació de les seves finques. El 1864, es començà a establir part de la possessió de Son Sales, que era propietat de Pedro M de Lizana y Álvarez de Toledo. Se'n feren 36 parcel·les, 23 de les quals tenien una extensió d'entre 4,99 i 1 ha. Part de la possessió de Son Verí, que era propietat de Pere Verí Sales, es parcel·là a partir de 1867. Se'n feren 75 finques, la majoria (46) de les quals tenien entre 4,99 i 1 ha. Al final del s XIX, també s'establí part de cas Enagistes. El 1863, les deu principals finques significaven un total de 2.574 ha, que representaven el 47% de l'extensió del terme i pertanyien a nou propietaris, vuit dels quals eren de Palma i un de Marratxí. La major part de les grans propietats es trobaven en mans de famílies que no residien a la contrada, com els Verí i els Gual de Torrella. El terme es repartia entre camps de cereals (30,48%), fruiters (38,77%), bosc (26,74%) i sòl improductiu (3,91%). El cultiu de la vinya fou rellevant per a l'economia del municipi. Entre 1860 i 1890, el conreu de la vinya s'hi desenvolupà, i augmentà de 169 ha (1860) a 203 ha (1875). Aquest cultiu va assolir el seu punt més alt durant el període de 1875-91, quan la fil·loxera atacà les vinyes franceses i començà la demanda de vins mallorquins. El 1891, la malaltia arribà a Mallorca i obligà a l'arrabassament de les vinyes. La majoria dels marratxiners anaven a treballar a les grans possessions, com es Caülls, Son Sales, Son Sureda i Son Verí. Pel que fa a la ramaderia, el cens ramader era (1866) compost per 1.232 ovelles, 1.177 porcs, 306 ases, 280 muls i 29 cavalls. Quant a l'activitat industrial, el desenvolupament de l'agricultura hi generà una indústria dedicada a la transformació dels productes agrícoles. El 1855, el terme disposava de dotze tafones i sis molins de vent. També hi havia vuit taverners, quatre picapedrers, tres sabaters, tres ferrers i dos fusters. El 1860, Pere Canyelles fundà a sa Cabaneta una destil·leria de licors, que elaborava anís, palo i rom. Aquests productes, a més del consum local, eren exportats a Cuba. El 1879, es creà a es Pont d'Inca l'empresa Farinera Balear, que tenia un capital inicial de dos milions i mig de pessetes. Es destacà per l'aplicació del mètode de mòlta austrohongarès, amb l'objectiu de fer rendible al màxim els distints tipus de farines. La producció de major qualitat, que era la farina més fina, anava destinada als mercats anglès i americà. La fàbri-

↓ Son Macià (Marratxí)

↑ Son Sales (Marratxí)

ca va coexistir amb les formes tradicionals de producció farinera. La indústria ollera es localitzava, sobretot, a Pòrtol, encara que es documenten algunes olleries a sa Cabaneta, es Pou des Coll i Marratxinet. El 1846, el terme disposava de deu terrisseries i alguns llinatges, com Amengual, Barrera, Palou, Rigo i Serra, estan molt lligats a aquesta activitat. Al final del s XIX, Pòrtol era el nucli més artesanal del terme i destacava per la producció de ceràmica i l'elaboració de pebre bord. L'expansió de Palma, tant a nivell econòmic com demogràfic, ha condicionat, per la seva proximitat, l'economia marratxinera del s XX. El terme començà a funcionar com una zona marcadament depenent de la ciutat. Cada nucli urbà de Marratxí ha desenvolupat un tipus d'economia, en alguns casos amb un predomini de l'activitat agrària, com Marratxinet i es Pla de na Tesa, i en altres amb un desenvolupament intens de l'activitat industrial, com es Pont d'Inca i sa Cabaneta. En el cas de Pòrtol, s'hi dóna una economia mixta amb una base agrària centrada en la producció de cereals i la ramaderia, i una base artesanal, hereva de la tradició menestral dels atuells de terrissa. Pel que fa a l'agricultura, al començament del s XX, continuava essent una peça clau de l'economia marratxinera. Els primers decennis, la desfeta d'algunes grans propietats continuà. El 1906, es va establir parcialment la possessió de Son Ralló, propietat d'Alexandre Feliu Arbona. L'estructura agrícola del terme també fou afectada per la millora de les tècniques agrícoles i la introducció de nous cultius, com l'ametler, que entre 1910 i 1920 va substituir en gran part les oliveres. Destacaven les plantacions d'ametlers de les possessions de cas Coronell i can Asbert. Al principi del segle, el nucli amb una estructura agrícola més definida era es Pla de na Tesa, on destacava la producció fruitera i hortícola. Al llarg del decenni de 1950-60, l'agricultura tradicional hi va sofrir un procés constant de recessió i s'esvaí definitivament el predomini dels senyors terratinents. El 1993, els ametlerars, els garroverars i els pinars eren objecte d'una explotació marginal, amb la presència d'una petita activitat ramadera ovina, o han estat abandonats. Des del decenni dels setanta, en molts de casos, les petites propietats del terme han esdevengut llocs de segona residència, enmig d'un descontrol que ha desfet en bona part el patrimoni arquitectònic popular tradicional. El 1972, el nombre de parcelles de Marratxí era de 3.426, de les quals 2.753 (80,36%) eren de menys d'1 ha, 512 (14,94%) d'entre 1 i menys de 5 ha, i 161 (4,70%) de més de 5 ha. El 1982, el sòl agrari era ben conreat (55% del terme). Hi havia un predomini dels fruiters de secà, com els ametlers, els garrovers i les figueres, que ocupaven 2.091 ha. Pel que fa a la ramaderia, el 1982, el cens de bestiar era compost per 240 caps d'ovi, 140 de bovi, 45 de porci i més d'un centenar d'aviram. Referent a l'activitat industrial, a la primera meitat del s XX, continuava essent una activitat, fonamentalment, de caràcter artesanal. Es Pont d'Inca es començà a consolidar com el nucli més fabril del terme. Una de les principals causes del desenvolupament industrial des Pont d'Inca fou la facilitat en el transport de mercaderies fins al moll de Palma i el fet de no haver de pagar imposts a aquest Ajuntament. El 1900, a es Pont d'Inca s'hi localitzaven dos alambins, dos forns, una fàbrica de sabó i una ferreria. A es Pla de na Tesa hi havia dues ferreries, dues fusteries, un alambí, un forn, una fàbrica de fideus i una de teixits. A Pòrtol, quatre olleries, dues fusteries, dues ferreries i dos forns. A sa Cabaneta, dues ferreries, una teulera, un alambí i un forn. També es troba-

↓ Marratxí, gerrer fent fang

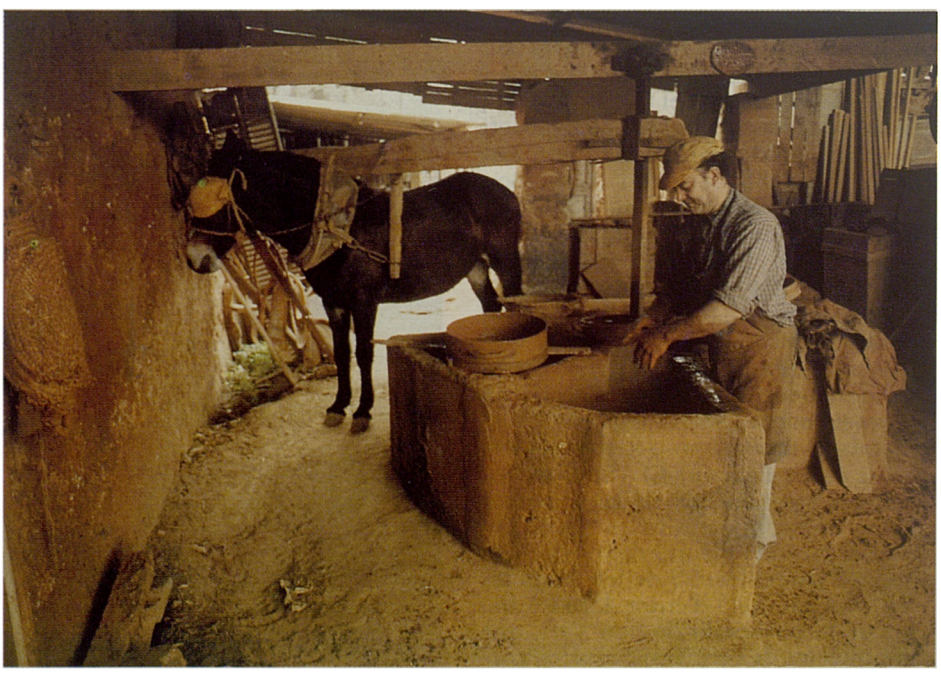

↑ Marratxí. Dona pintant siurells

va a Son Nebot una teulera i a es Pou des Coll, un molí de vent. La producció artesanal de terrissa, localitzada sobretot a Pòrtol, va rebre un nou impuls vinculat a la demanda del turisme. El 1993, a Pòrtol hi havia vuit olleries, conegudes popularment com can Bernadí, cas Canonge, can Miquel Serra, sa Penya, es Porxet, sa Roca Llisa, Son Ros i can Vent. També s'hi localitzaven les siurelleries de can Elionor Ramis i ca na Francesca Canyelles, i la teulera de can Miquel Vic. A sa Cabaneta, s'hi troba la gerreria de can Bernadí Nou i la siurelleria de ca Madó Bet. Respecte a la producció de pebre bord, durant aquest segle es continuà elaborant, sobretot, a Pòrtol. El 1970, hi havia sis fabricants. Al llarg del decenni dels setanta i dels vuitanta, l'activitat matancera disminuí considerablement, la qual cosa provocà la crisi en la producció de pebre bord. El 1993, únicament hi havia l'especier Bartomeu Moll Palou, que comercialitzava la producció per tota l'Illa. El 1930, es fundà a es Pont d'Inca la fàbrica Indústries Agrícoles de Mallorca Societat Anònima, que es dedicà a la producció d'alcohol i de goma de garroví. Aquesta darrera, l'única que es fa el 1993, s'exporta fonamentalment a Alemanya, França, Gran Bretanya i Austràlia. Al principi de segle, es consolidà a sa Cabaneta una indústria sabatera de caire artesanal que ocupà un sector important de la població. En el transcurs de la Primera Guerra Mundial (1914-18), experimentà un fort impuls a causa de la favorable cojuntura econòmica. El 1929, hi havia tres fàbriques de teixits. El 1970, el calçat i la confecció ocupaven 304 treballadors. Les indústries alimentàries han sofert un considerable desenvolupament, centrades fonamentalment en es Pont d'Inca. Des del començament de segle, s'hi han establert escorxadors, sobretot d'aviram i de porquí. El 1965, es fundà l'empresa Càrniques Mallorquines, Societat Anònima —CARMA, SA—, que es dedicà a la producció i l'elaboració d'embotits i de carn de porquí, ovi, bovi i aviram. El 1993, la producció es destinava a l'Illa i a la Península. També hi destacà la creació (1964) de l'empresa Indústries Mallorquines de Pastes Alimentàries Societat Anònima —IMPASA—, que s'ha dedicat a la fabricació (1965-75) i, a partir de 1976, solament a la distribució de les pastes *Gallo*. Es desenvolupà el ram de materials de construcció, que s'ubicava (1993) fonamentalment en els nuclis des Pont d'Inca i es Pla de na Tesa, dels quals destaquen la comunitat de béns Cicar, Tubs i blocs Fiol, Materials de Construcció i Transports Ripoll i Prefabricats de Formigó Joan Sastre Roca. D'altres activitats rellevants són el taller de pirotècnica, que fou fundat, en el decenni dels vint, per Antoni Frontera Palou. També destaca la fabricació de licors. Al començament del s XX, la fàbrica de Pere Canyelles continuava exportant *Anís del Monte*, *Palo Cañellas* i *Ron Amazona* a Cuba. La fàbrica fou de la mateixa família, fins que s'inte-

→ Marratxí. Pebres assecant-se al sol

CENS RAMADER
(caps)

Aviram	6.686
Oví	1.898
Porcí	230
Boví	19
Cavallí	11
Mular	11
Cabrum	10

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàrees)

Ametlers	2.230
Garrovers	595
Tarongers	109
Mandariners	31
Figueres	16
Vinya	16
Llimoneres	15
Oliveres	8
Albercoquers	5
Melicotoners	4
Pereres	3
Pomeres	3
Cirerers	1

ALTRES

Farratges	1.087
Hortalisses	222
Llegums	98
Blat	94
Civada	82
Ordi	80
Flors	43

↑ Marratxí. Bodega de can Suau (Pont d'Inca)

grà (1982) amb altres nou licoreries de Mallorca, a la societat Licors Mallorquins Societat Anònima —LIMSA—. El decenni dels cinquanta, s'instal·là a es Pont d'Inca l'empresa *Bodegas y Destilerías de Mallorca Sociedad Anónima* —BODESA—, dedicada a la fabricació de brandi, ginebra i palo. A partir de 1988, solament produeix brandi i herbes dolces. El 1993, es destinava a les Balears i a la Península. El 1977, en el Pla d'Ordenació Urbana de l'Ajuntament es va preveure la creació d'un polígon industrial, que es començà a construir el 1980. Ha experimentat un fort desenvolupament a causa de la política municipal d'atracció a favor de l'establiment de noves empreses i de la seva proximitat amb Palma. Pel que fa al sector dels serveis, alguns són, en gran part, subsidiaris de la ciutat, com l'aeròdrom de Son Bonet. El 1901, l'exèrcit espanyol va cedir a l'Ajuntament de Palma els terrenys que ocupaven les murades a canvi d'una finca de 32 ha que posseïa dins el terme de Marratxí. Devers 1935, va esdevenir l'aeroport de Mallorca per al trànsit civil i experimentà un desenvolupament accelerat entre 1939 i 1960, en què fou substituït per l'aeroport de Son Sant Joan, ja que era incapaç d'absorbir l'augment del trànsit aeri. El 1993, s'hi duien a terme activitats aeronàutiques i treballs aeris d'empreses particulars, com fotografia aèria i fumigació.

Vida Social

L'església parroquial de Sant Marçal, situada a sa Cabaneta, és un dels edificis més rellevants. El 1248, és documentada l'església de la Mare de Déu de Marratxí a la butlla d'Innocenci IV. El 1348, s'esmenta Ferrer Escot com a rector de l'església parroquial de Sant Mar-

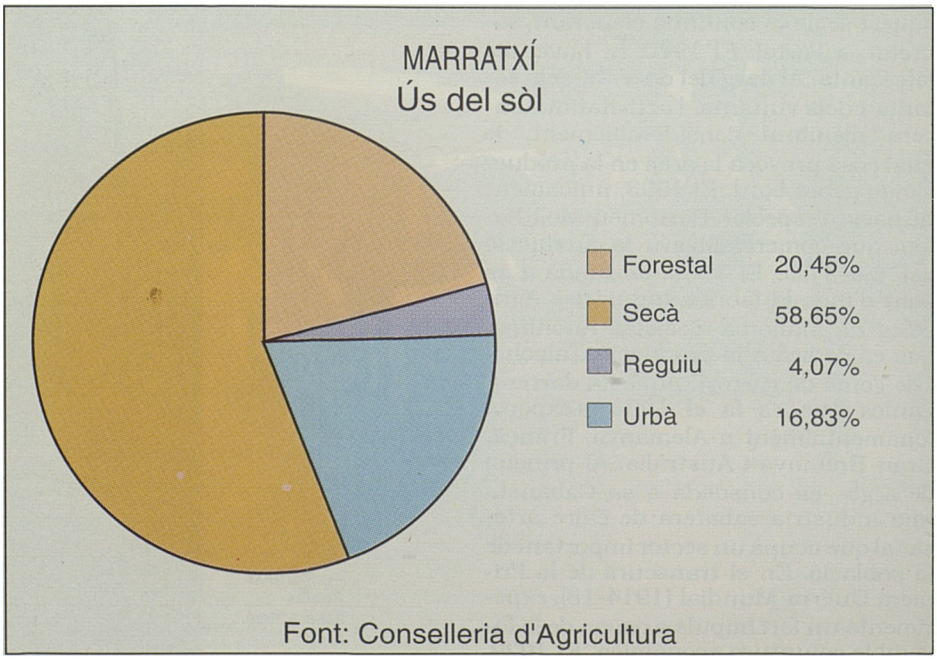

↑ Can Ramis (Marratxí)

çal, per la qual cosa ja se n'havia canviat la titularitat. Entre 1369 i el s XVII, estigué unida a la parròquia de Santa Maria del Camí arran del decret del bisbe Antoni de Galiana. No obstant això, aquesta unió no fou sempre efectiva. El s XIII, sembla que es bastí una primera edificació a can Gramanera, prop del nucli de Marratxinet. Després d'una sèrie d'emplaçaments, es construí (1559) un nou oratori dins els terrenys de la família Veri. El temple definitiu, que reemplaçà l'anterior, fou aixecat entre 1699 i 1714, segons els plànols de l'església agustiniana de la Mare de Déu d'Ítria. El mestre d'obres fou Lluc Mesquida. Va esser ampliat (1861) i s'hi construïren, el 1863, el nou cor i les dues torres, que flanquegen la façana principal. L'interior, de planta rectangular, té cinc capelles laterals i és coberta de volta de canó. Hi destaquen pel seu valor escultòric la talla de sant Marçal, feta al final del s XV o el s XVI, la del sant Crist (s XVII) i la de la mareded éu sagrari, obrada al final del s XVII o al començament del s XVIII. Respecte a les ceràmiques napolitanes dels miracles de sant Marçal, situades al presbiteri, daten del s XVI. Dins aquesta demarcació eclesiàstica es troben també els oratoris de Marratxinet i des Figueral. El 1993, al terme hi ha, a més de l'esmentada parròquia, la de Sant Alonso Rodríguez, des Pont d'Inca (1913), la de la Mare de Déu del Carme, de Pòrtol (1934), i la de Sant Llàtzer, des Pla de na Tesa (1938). Quant a l'arquitectura civil, són significatius el casal de can Bestard, es Molí i el molí Petit, a sa Cabaneta; can Magdaló, can Serra i can Vador, a Marratxinet; el casal modernista de la cantonada dels carrers Nou i de Sant Agustí i les cases de can Joan Omar i de can Ramis, a es Pont d'Inca. Respecte a les construccions rurals, hi destaquen les cases de Son Alegre, Son Ametler Vell, es Caülls, Son Conill, Son Cós, can Diego (Sant Llatzet), can Garriga, Son Macià Negre, Son Nebot, Son Sales, Son Saletes, Son Sureda, Son Veri i els molins des Coscolls, de Son Mallol i de cas Miot. Referent a les congregacions religioses, les franciscanes Filles de la Misericòrdia s'establiren a sa Cabaneta (1887), Pòrtol (1903) i Marratxinet (1921). Al primer nucli, inicialment, s'instal·laren a la posada de Son Cós i a una casa del carrer del rector Llompart fins a 1909, en què fundaren el convent definitiu al mateix carrer. El 1984, la comunitat fou clausurada per manca de vocacions. A Pòrtol, primerament habitaren una casa del carrer d'Oleza —Major— i, el 1915, obriren el convent definitiu en aquest carrer. A Marratxinet, fundaren (1921) el convent al carrer de sa Font, tot i que les monges de sa Cabaneta, des del decenni de 1910, ja hi impartien docència a les nines. La comunitat s'hi ha mantingut, tot i que sofrí dues interrupcions, els períodes 1937-53 i 1963-71. El 1971, el convent esdevengué casa d'espiritualitat. Les germanes agustines de l'Empar també fundaren, el 1896, les cases des Pla de na Tesa i des Pont d'Inca. En aquell nucli, inicialment s'instal·laren en un habitatge del carrer de Joan Monjo i, posteriorment, passaren (1902) al convent propi, edificat sobre un solar de la possessió de Son Bonet, del carrer de les Germanes Agustines. El 1972, la comunitat fou clausurada per manca de vocacions. A es Pont d'Inca, la necessitat d'un centre docent religiós per a nines féu que, el 1896, les agustines de l'Empar obrissin una escola al carrer de l'Església —Ramon Llull—, atesa per les monges des Pla de na Tesa, i que hi fundassin una nova comunitat. El 1901, inauguraren el convent i el col·legi al carrer de Sant Agustí, els quals foren ampliats (1911). Des de 1912, s'hi troba el noviciat. Les dues darreres congregacions establer-

↓ Marratxí. Església parroquial de Sant Marçal

↑ Marratxí. Convent de les monges franciscanes

tes són les dominiques de la Presentació i els germans de les Escoles Cristianes de Sant Joan Baptista de la Salle, en es Pont d'Inca. Aquelles religioses, fundades a França el 1696, tenen, des de 1903, el col·legi de Santa Teresa. Els germans de la Salle, s'hi installaren (1904) per primera vegada a Mallorca i fundaren (1905) el convent i el col·legi a can Mates, al carrer de la Salle. Hi obriren el seminari menor (1906) i l'eclesiàstic (1909) i l'edifici fou ampliat amb l'adquisició (1913) de can Reiners. Pel que fa a l'ensenyament, el vicari de la parròquia de Sant Marçal s'encarregava, al començament del s XIX, de la docència dels al·lots. Al terme, hi havia (1852) una escola pública de nins i una altra de nines, amb quinze i 22 alumnes, respectivament. El 1863, la junta local sol·licità a la corporació municipal l'establiment d'una escola de nins i nines a sa Cabaneta. El decenni de 1870, es documenta el col·legi privat de Santa Teresa, que inicialment era de primer i de segon ensenyament per a nins. El 1883, se citen les escoles de sa Cabaneta, des Pla de na Tesa i de Pòrtol. Al primer nucli, les monges franciscanes iniciaren (1887) la tasca educativa a les nines i s'hi obrí (1891) una escola nocturna d'adults, de la qual s'encarregava Rafel Jaume Ribes. Aquell any, s'autoritzà al vicari de Pòrtol l'impartiment de la docència gratuïta als adults. El terme disposava (1892) de sis escoles públiques. Començaren l'ensenyament privat les agustines a es Pla de na Tesa (1896) i a es Pont d'Inca (1896), i també en aquest nucli les dominiques de la Presentació (1903) i els germans de la Salle (1905). Entre 1909 i 1916, hi hagué l'escola nocturna de la congregació mariana a can Carrió, de sa Cabaneta. El decenni de 1910, les monges franciscanes iniciaren la docència privada de les nines a Marratxinet. Així mateix, es Pont d'Inca disposava d'una escola agrícola comercial (1910) i d'una escola subvencionada per a nins (1914), que era dirigida per Antoni Homar Batle. El 1916, s'esmenten les cases d'escola de sa Cabaneta, Marratxinet, es Pla de na Tesa, es Pont d'Inca i Pòrtol. El 1929, s'inaugurà l'escola graduada des Pla de na Tesa. Durant la II República (1931-36), hi hagué una escola pública, a Marratxinet, i el 1937, es començà a bastir la de Pòrtol. Entre 1941 i 1942, es reobrí l'escola de Marratxinet, que fou clausurada a petició de l'Ajuntament, per la poca assistència d'alumnes. Quant a l'ensenyament públic, hi ha (1993) el centre des Pla de na Tesa, situat al carrer del General Weyler i dedicat a l'educació infantil, el qual tenia, el curs 1992-93, tres unitats i 60 matriculats. També hi ha els col·legis públics Costa i Llobera (1980), de Pòrtol, i el Blanquerna (1985), des Pont d'Inca, que disposaven, el curs 1992-93, de quinze i nou unitats i de 386 i 257 alumnes, respectivament. Aquell centre té un annex d'educació infantil a l'escola vella, de Pòrtol. D'altra banda, es troba el Taller-Escola de Ceràmica de Marratxí, que fou creat (1990) per l'Ajuntament al Casal de Cultura de s'Escorxador. El curs 1992-93, tenia una unitat i 32 matriculats. L'ensenyança privada es troba representada pel col·legi de Santa Teresa, de les dominiques de la Presentació, i pel de la Salle (1905). El curs 1992-93, disposaven de vuit i vint unitats i de 292 i 700 alumnes, respectivament. El col·legi i la guarderia Santa Catalina Tomàs (1975), regentats per les monges agustines a es Pont d'Inca, tenien (el curs 1992-93) tres unitats, dues de pre-escolar i una altra de guarderia, i una norantena de matriculats. El Centre Concertat d'Educació Especial Príncep d'Astúries (1978), situat al quilòmetre

↓ Marratxí. Centre Cultural s'Escorxador

7,5 de la carretera Palma-Alcúdia, pertany a l'Associació Síndrome de *Down* de Balears —ASNIMO— i disposava, el curs 1992-93, de set unitats —quatre d'educació especial, dues de formació professional, modalitat ceràmica i jardineria, i un taller ocupacional de flor seca— i de 160 matriculats. El col·legi es Liceu (1980) es troba al carrer de sa Cabana des Pont d'Inca, i s'hi imparteixen classes d'ensenyament primari i secundari. El curs 1992-93, tenia vint unitats i 700 alumnes. L'Associació de Paràlisi Cerebral de Balears —ASPACE— creà (1983) el centre Pinyol Vermell al quilòmetre 8,2 de la carretera vella de Bunyola, amb vuit unitats i 80 matriculats, el curs 1992-93. El 1985, es fundà *The Academy* a la urbanització de Son Ametler Vell. Aquest centre, d'ensenyament primari en anglès, disposava (curs 1992-93) d'onze unitats i de 80 alumnes. Les escoles maternals de les monges franciscanes, situades a sa Cabaneta i Pòrtol, s'obriren el 1990. Al terme també hi ha un parvulari, a es Pont d'Inca, i dues guarderies, situades a la urbanització de Benestar i a es Pla de na Tesa. Respecte al centre Aeropalma SA, fundat (1982) per Josep Jaume Carrió i Bartomeu Salas Dols, es troba a l'aeròdrom de Son Bonet i s'hi imparteixen els cursos de pilot comercial, privat i de transport de línies aèrees per als 50 matriculats (1993). En aquest aeròdrom tengué la seu *Air Pal* Escola d'Aviació (1986-91), que hi feia els cursos de pilot comercial i privat, d'auxiliar de vol, de tècnic d'operacions aeronàutiques i de mecànic de vol. El 1991, es fusionà amb *British Caledonian Flight Training España SA*, situada (1993) al quilòmetre 21,5 de la carretera s'Arenal-Llucmajor. Referent a la sanitat, el 1815 el metge era Joan Cabot, de Santa Maria del Camí i, el 1866 s'hi creà la plaça de metge titular. El 1993, el terme disposa de les unitats bàsiques de sa Cabaneta, es Pla de na Tesa, es Pont d'Inca i Pòrtol, i el centre de salut de Muntanya (1992), situat al camí del mateix nom del polígon de Marratxí. El 1993, el personal sanitari que s'encarrega d'aquest centre és format per vuit metges, cinc infermeres, un administratiu i un zelador i atén les urgències de Bunyola, Marratxí, Santa Eugènia i Santa Maria del Camí. El 1892, s'hi creà la plaça d'apotecari, que fou agrupada (1910) a la de Santa Maria del Camí, encara que, el 1919, tornava a haver-hi apotecari titular. El 1993, hi ha quatre farmàcies. Al principi del s XIX, es prohibí l'enterrament dins les esglésies i els fossars dels nuclis urbans i es bastí (1831) el cementeri vora l'església de Sant Marçal,

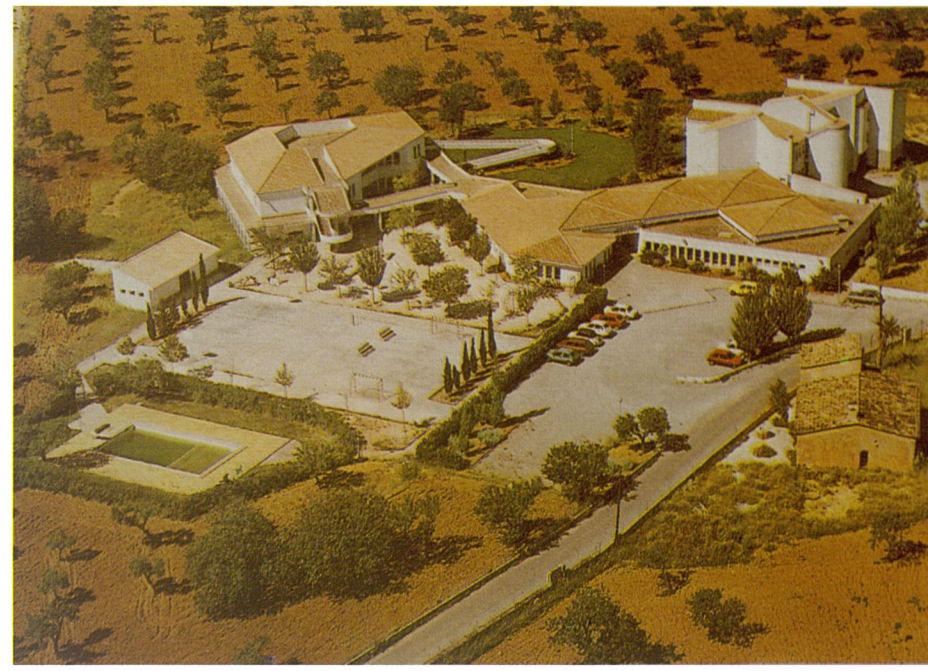

↑ Marratxí. Centre d'Educació Especial Príncep d'Astúries

el qual substituí l'antic fossar, documentat el s XVIII. El 1865, aquest cementeri fou ampliat. Es construïren, al final del decenni de 1880, el cementeri municipal de Son Blanc i, entre 1989-93, el cementeri privat de Jardins de Repòs, segons el projecte de Guillem Reynés Corbella. Aquest cementeri, situat al quilòmetre 7'5 de la carretera Palma-Alcúdia, ocupa 260.000 m² de superfície i té serveis de tanatori, com la incineració feta a través de dos forns crematoris, els primers instal·lats a Mallorca. El 1891, s'establí un quarter de la Guàrdia Civil a l'antiga casa de la vila situada a sa Cabaneta i, el decenni de 1910, s'obrí el quarter des Pont d'Inca. El 1993, es troba a la plaça de l'Estació d'aquest nucli i la seva àrea és integrada pels termes de Marratxí, Santa Eugènia i Santa Maria del Camí. Quant a l'electrificació, ha estat implantada a es Pont d'Inca (al final del decenni de 1910), a sa Cabaneta, es Pla de na Tesa i Pòrtol (1923), a Marratxinet (1963) i a les àrees urbanitzades. Respecte al transport públic, disposa del ferrocarril, que, mitjançant les estacions des

↓ Marratxí. Centre escolar *Es Liceu* (Pont d'Inca)

↑ Marratxí. Centre de salut

Pont d'Inca i de Marratxí, l'uneix amb Palma, Santa Maria del Camí, Consell, Binissalem, Lloseta i Inca. Hi ha la línia d'autocar Palma-Pòrtol, que passa pes Pont d'Inca, sa Cabana, el centre de salut de Muntanya, es Figueral i sa Cabaneta. També tenen servei d'autobús es Pla de na Tesa i es Pont d'Inca, a través d'una societat privada i de l'Empresa Municipal de Transports de Palma de Mallorca —EMT—, respectivament. Durant els decennis de 1920 i 1930, s'hi fundaren associacions esportives i culturals. Hi destacaren la Unió Missatgera des Pont d'Inca (1925), la Joventut Portolana (1933), el Centre Instructiu Obrer, el Cercle Catòlic Recreatiu des Pla de na Tesa (1935) i el Centre de Joventut Masculí d'Acció Catòlica de Pòrtol (1936). Referent al futbol, s'hi han creat el Club Esportiu Estrella, a es Pla de na Tesa (1932), Pont d'Inca Futbol Club (1933) i la Unió Club de Futbol des Pla de na Tesa (1940) i els equips de Marratxí (1951-75), de Pòrtol (1973-75), l'Atlètic Sant Marçal (1972-74) i el Club Esportiu *Monleón* (1973-75). El 1975, es varen fusionar l'equip de Pòrtol i l'Atlètic de Sant Marçal i va sorgir el Club Esportiu Marratxí, que desaparegué el 1992. La Unió Esportiva Pla de na Tesa fou fundada, el 1977, per Jaume Vidal Palmer. Tengué, inicialment, com a camp de futbol els terrenys de l'aeròdrom de Son Bonet i els de can Gaspar des de 1978. El 1993, al terme també hi ha el Club *Sporting* Sant Marçal (1983), que juga al camp municipal d'esports de Son Caulelles. La Societat Columbicultora de Coloms Esportius Pòrtol fou creada el 1965 i té (1993) 45 socis. L'afecció per les botxes s'inicià (1970) a es Pla de na Tesa, amb la fundació del Club Petanca Can Gaspar per iniciativa de Gaspar Lladó Matas. El 1993, disposa d'una pista coberta (1989), la primera a Mallorca, i de 40 socis. També s'hi han creat els clubs de petanca Can Tolo (1977) i Bar *Gaudium* (1986), a es Pla de na Tesa; i cas Capità (1989) i Marratxí (1990), que s'anomenà ses Llegítimes fins a 1992. Pel que fa al ciclisme, té el Club Ciclista (1977) amb seu a es Pla de na Tesa, i el Club Ciclista es Siurell (1991), que es troba a sa Cabaneta i disposa de 32 socis (1993). El 1977, es fundà la Societat Esportiva des Figueral, amb seccions de ciclisme, futbol sala i voleibol, i hi organitza, des de la fundació, el campionat de Balears de fons en carretera de ciclisme. L'associació esportiva del col·legi de La Salle des Pont d'Inca sorgí el 1979, amb seccions de voleibol, futbol-sala, bàsquet, atletisme, muntanyisme, escacs, handbol i tennis de taula. L'equip de voleibol de cadets aconseguí la temporada 1987-88 els campionats de Mallorca i Balears i restà tercer al campionat d'Espanya. En la categoria infantil guanyà, la temporada 1985-86, els campionats de Mallorca i Balears. La secció de futbol-sala també aconseguí el campionat d'alevins federats, la temporada 1980-81. L'equip de benjamins fou (1982-83) campiona escolar i de la federació. L'Agrupació Ornitològica de Marratxí (1977), amb seu a es Pont d'Inca, es dedica a la cria i a la competició de canaris. Hi destaca Rafel Riera Morey, que aconseguí (1983) el campionat del món, amb modalitat de color. El 1993, té 180 socis. La Societat de Caçadors de Marratxí (1978) té el domicili a Pòrtol i disposa (1993) de 211 socis. Per a la pràctica del bàsquet, hi ha el Club Bàsquet Pla de na Tesa (1982), que juga a l'escola pública d'aquest nucli, l'Escola Municipal de Bàsquet des Pla de na Tesa (1989) i el Club de Bàsquet de Marratxí (1989-92). El Club Dards *Jagger*'s i el d'escacs Unió Marratxí daten de 1983. L'interès pel futbol sala i el *futbito* s'hi inicià, el decenni de 1980, amb la crea-

↓ Marratxí. Cementeri privat Bon Sossec

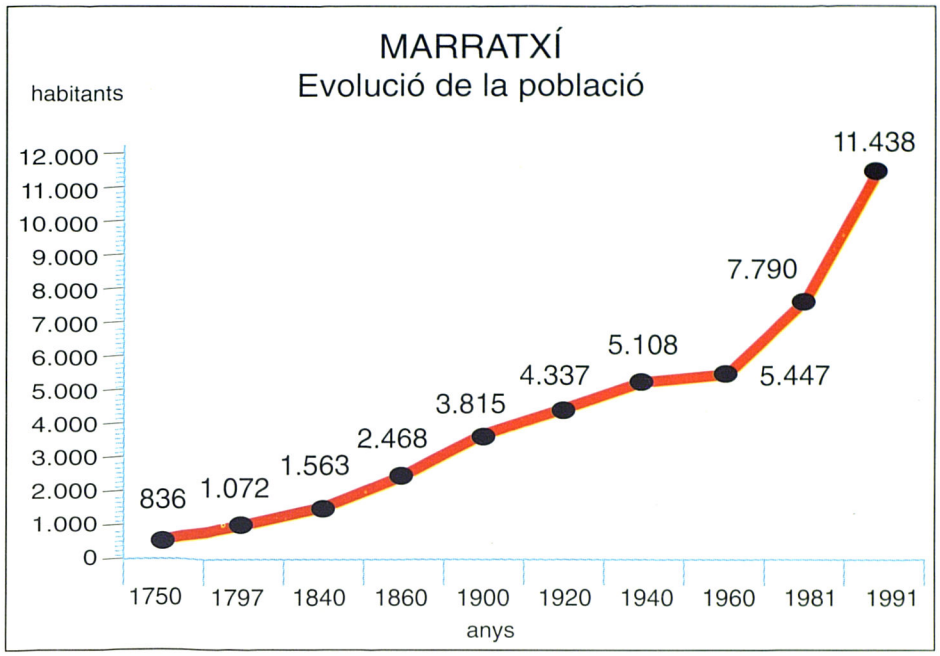

ció del Club Esportiu cas Ferrer (1984), la Unió Esportiva Marratxí (1988), el Club *Royal* Palma (1992) i la Societat Esportiva Cabana (1992). L'afecció per l'esport del motor es reflecteix amb la fundació del Grup Balear de Tot Terreny (1988), de motos i de cotxes; el club Motos Antigues es Siurell (1989), que organitza, anualment, i des de 1989, una exposició, una volta a Mallorca i una pujada a Lluc; i l'associació d'Amics dels *Mosquitos* (1991). Quant a la infraestructura esportiva, hi ha el camp municipal d'esports Son Caulelles, el poliesportiu can Farineta, el camp de futbol can Vador Vell, el pavelló M 3 del col·legi públic Costa i Llobera, les pistes de bàsquet des Pla de na Tesa, des Pont d'Inca, des Garrovers i de sa Sól·lera. Respecte a la música, hi ha hagut l'agrupació folklòrica *Aires Mallorquins de Palma* (←), que fou creada (1940) per Jaume Company Salom amb el nom d'Aires Mallorquins, a es Pont d'Inca, on tengué la seu fins a 1955. El decenni de 1950, s'hi fundà Aires des Pla de Son Alegre. L'agrupació *Aires des Pla de Marratxí* (←), ha actuat al VI Certamen Internacional de Coin, Màlaga (1985), i a festivals internacionals, com el de Burgos (1985), de Sóller (1985) i de l'Amistat, a Argèlia (1990). El 1993, és integrada per 30 membres. Per iniciativa de Gabriel Duran Salom s'hi creà Pla de na Tesa Canta i Balla, que també hi promogué (1981-90) el folklore mallorquí. També hi ha l'agrupació Aplec de Marratxí, des Pla de na Tesa, que fou fundada (1990) per Pere Duran Ferrà i és formada (1993) per 40 membres. L'Escola Municipal de Música de Marratxí (1989) es troba al carrer de Santedat, a es Pont d'Inca, i imparteix classes instrumentals i de solfeig. El curs 1992-93, tenia 75 matriculats. Amb membres d'aquesta escola es creà la Banda Municipal de Marratxí, que és integrada (1993) per 34 músics i dirigida per Emili Arnao Gómez. Referent al teatre, hi és significativa la tasca del Grup Juvenil de Teatre des Pla de na Tesa, que, fundat (1977) per Mateu Salom Coll, és format (1993) per catorze actors, d'edat compresa entre nou i catorze anys. També hi destaquen el grup Bimbolles, de sa Cabana, que es dedicà a difondre (1985-90) el teatre avantguardista, i el Taller de Teatre de sa Cabaneta (1991), hereu del grup de teatre Mitjorn (1951-91). Pel que fa a altres associacions, hi ha hagut, a Pòrtol, Activitat Parroquial Juvenil (1975-77), Terra Roja (1978-79) i Grup d'Esplai Focs i Olles (1980-83). Posteriorment s'han creat Quart Creixent (1985), a sa Cabaneta; el Moviment Infantil i Juvenil d'Acció Catòlica (1986), a es Pont d'Inca; el Grup d'Esplai es Campet (1986), a sa Cabaneta, i l'Associació Juvenil la Salle (1990), a es Pont d'Inca. Les assemblees de Mestresses de Casa de sa Cabaneta d'Acció Social i Família (1989) i de Dones d'Acció Social i Família des Pont d'Inca (1990) hi organitzen activitats, com conferències i cursets, dirigides a les mestresses de casa. La gent gran té les associacions de la tercera edat des Pont d'Inca (1989); s'Olivera, de sa Cabaneta, i es Turó, de Pòrtol (1992). Quant a les associacions de veïnats, n'hi ha (1993) dotze. El 1993, disposa de les biblioteques municipals dels col·legis públics Costa i Llobera i Blanquerna, inaugurades el 1980 i el 1987, respectivament. El terme també té (1993) les cases de cultura de sa Cabaneta (1988), de l'antic convent de les monges agustines, a es Pla de na Tesa (1989), i de s'Escorxador, a Pòrtol (1990), en els quals es duen a terme reunions de les associacions i activitats culturals, com conferències, exposicions i concerts. L'Ajuntament organitza, des de 1984, la *Fira del Fang de Marratxí* (←) i

↓ Marratxí. Camp de futbol

FILL IL·LUSTRE

Francesc Salvà Pizà

↑ Marratxí. Església des Figueral

l'Hivern Cultural (1990), que se celebra, anualment, entre els mesos d'octubre i de gener, amb actuacions musicals i teatrals i exposicions. El 1984, la Comissió Portolana de Glosadors hi promogué la Trobada de Glosadors de Mallorca, que es féu (1984-85) a Pòrtol, amb la col·laboració de l'Ajuntament. La Ballada Popular, creada (1984) a es Pla de na Tesa, per l'agrupació Aires des Pla de Marratxí, té lloc, anualment, durant el mes d'agost. Quant als mitjans de comunicació, per iniciativa de Pere Joan Duran i Duran es fundà, el decenni de 1930, l'emissora d'afeccionats EA-6-AQ al col·legi de la Salle, des Pont d'Inca, la qual va esser clausurada (1941) per ordre governativa i reoberta entre 1949 i 1954. La festa principal és la romeria de Sant Marçal, dia 30 de juny. També se'n fan el primer diumenge de setembre, a sa Cabaneta; dia 24 d'agost, a es Pla de na Tesa; dia 28 de juliol i la primera setmana d'octubre, a es Pont d'Inca; dia 16 de juliol, a Pòrtol i al llarg de l'estiu, a les urbanitzacions. Des de 1982, hi té lloc, durant el mes de setembre, la pujada a Lluc a peu. Els personatges més destacats són els eclesiàstics Antoni Jaume Llabrés, Rafel Mas i Arnau Rigo; el prevere i historiador Joan Vich; l'historiador, matemàtic, astrònom, cartògraf, metge i eclesiàstic Joan Baptista Binimelis; l'historiador i filòleg Josep Massot i Muntaner; els historiadors Gabriel Seguí i Miquel Jaume; els escriptors i metges Guillem Massot i Joan Prats; els metges Antoni Jaume Julià —Rafelino— i Josep Verd; el lingüista Gabriel Bibiloni; el filòsof Pere Ramis; el mestre Llorenç Maria Duran; l'investigador musical i periodista Gabriel Massot; l'escriptor Marc McShane; el cantautor Rafel Ferrer —Raphel Pherrer—; el músic Gabriel Pinya; el fotògraf Vicenç Matas; l'escultor Francesc Salvà; els pintors Teresa Matas, Rosa Palou i Pere Sureda; el dibuixant Vicenç Sastre; les artesanes Isabel Amengual, Maria Rosselló Horrach —Maria R Horrach— i Pilar Sastre; el pirotècnic Antoni Frontera -Parró-, i el ciclista Josep Joan. En l'expansió de la premsa forana s'hi han publicat *Siurell*, *Pòrtula*, *Xaloc*, *Marratxí l'Ajuntament Informa*, *Bolletí Informatiu* i *PSM Full Informatiu*. (ACo/BeC/BMM/JMB)

← Marratxí. Monument als ollers (Pòrtol)

MARRATXÍ, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre l'hostal de can Boiet, Son Garcies de s'Aljub, Son Garcies de sa Cabana i na Bòtila. (M)

MARRATXÍ, ES Terrenys del terme de Santanyí, situats entre Son Morlà, na Guerxa, sa Rovellada i Son Amer. (M)

↑ Nucli de cases de Marratxinet

MARRATXINET Llogaret del terme de Marratxí, situat al Raiguer, entre sa Cabaneta i Santa Maria del Camí. Tenia una població (1992) de tretze habitants (marratxiners). Ocupa una contrada d'uns 2,31 km² d'extensió, que es troba delimitada per la carretera Palma-Alcúdia, el camí de Muro i la partió del terme de Santa Maria del Camí. Comprèn dues àrees. La primera es caracteritza per la planor, amb un lleuger pendent en direcció nord-est, cap al serrat de Pòrtol-Marratxinet, i fa part de la vall de Son Cós-ses Clotes, depressió que s'obre al raiguer de la serra de Tramuntana. La segona àrea, muntanyosa, correspon a l'extrem septentrional de l'esmentat serrat, on es troba el turó de 188 m, situat entre can Cerdà i Son Mallol, la cota màxima d'aquesta contrada. El vessant oriental d'aquesta alineació enllaça amb el pla de Santa Maria del Camí. Quant al clima, sec subhumit, té anualment una temperatura mitjana de 16°-17°C, una oscil·lació tèrmica de 15°C i 550 mm de precipitació. Els vents predominants són el llebeig i el llevant. Respecte a la geologia, a la segona àrea predominen els depòsits del triàsic i de l'oligocè, representats per calcàries dolomítiques i detrítiques, carnioles i margues, mentre que la primera és constituïda per materials miocènics de conglomerats, gresos calcaris, margues i calcàries detrítiques i per depòsits quaternaris d'origen al·luvial. Pel que fa a la vegetació, el pinar, amb redols d'alzinar degradat, ocupa les cotes més elevades del serrat. Hi destaquen els boscos de can Cerdà, ca na Mallola i Son Pelaia. L'agricultura, bàsicament de secà, és representada per l'ametler, el garrover i els cereals. Hi són significatives les propietats rústiques de can Cama, can Cerdà, Son Mallol, Son Mulet, can Pedacet, es Rafal, ca na Teu i cas Teulers. El nucli s'aixeca a 135 m d'altitud, a la falda occidental de l'alineació de Pòrtol-Marratxinet. Històricament, ha donat nom al terme i n'ha estat, probablement fins al s XVIII, l'únic nucli (vegeu *Marratxí*). D'aleshores ençà, el seu estancament econòmic i la puixança de nous pobles, com Pòrtol i sa Cabaneta, féu, el 1864, que la seu de la Casa de la Vila fos traslladada a aquesta localitat. El 1888, la contrada disposava de 44 edificis i tenia 228 habitants. Fins al decenni de 1950, els marratxiners anaven fonamentalment a treballar a jornal a les grans possessions des Caülls i de Son Sureda i cultivaven petites parcelles de la seva propietat, que hi ha a la vall. L'accés a la propietat de la terra es donà arran de les parcel·lacions d'algunes grans finques, com Son Sales (1864), Son Verí (1867) i es Caülls. El tipus de cultius predominants eren els cereals i els llegums. L'èxode rural, sobretot, cap a altres nuclis del terme, Santa Maria del Camí i Palma, ha accentuat al llarg del s XX el decreixement i l'envelliment poblacional. Entre 1965 i 1975, alguns estrangers compraren diverses cases per instal·lar-s'hi o com a segona residència. El 1993, el nucli és format per 29 cases, entre les quals destaquen ca na Caleta, cas Ferret, sa Font, ca na Gallarda, ca na Lluca, can Magdaló, ca na Mainou, cas Moliner, ca ses Monges, ca s'Oller, ca na Parrona, can Penyes, can Pipa, can Quino, can Rubí, can Serra, cal Sen Sion, sa Tanca, can Tià, ca na Torres, can Vàdor i can Velos. La majoria dels habitatges es troben deshabitats o abandonats, tot i que alguns han estat restaurats per ciutadans, com a segona residència. Dins el nucli urbà, són significatives les cases de can Magdaló, can Serra i can Vador, del ràfec de la qual ressalten teules pintades. També hi és desta-

↓ Marratxinet. Antiga casa consistorial de Marratxí

↑ Marratxinet. Oratori

cable el pou de sa Font, que data del s XVII. Pel que fa a l'ensenyament, al començament del s XIX, el vicari de la parròquia de Sant Marçal hi impartia la docència als nins i, en aquesta centúria, degué haver-hi una escola pública. El decenni de 1910, les monges franciscanes de sa Cabaneta es dedicaven a la labor docent de les nines a can Magí. El 1916, disposava d'una escola pública, de la qual s'encarregava Jaume Ribes. Durant la II República (1931-36), hi hagué una escola a can Rubí, que va esser clausurada arran de la Guerra Civil. Entre 1941-42, es reobrí l'escola, però fou tancada a petició de la Junta Municipal d'Educació Primària. Referent a les religioses franciscanes, s'instal·laren a can Morro i tengueren cura, a més de l'ensenyament, de l'atenció als malalts. Entre 1937 i 1953, la permanència de la comunitat no hi fou fixa i, des de 1953 fins a 1963, les monges hi varen romandre estables. A partir de 1971, el convent ha esdevengut una casa d'espiritualitat, que s'ha engrandit amb la compra de les cases veïnes de can Fullana, can Magí i ca na Sabatera. Al llarg del decenni de 1920, se celebrà la festa principal per l'Assumpció de la Mare de Déu, dia 15 d'agost. Quant a infraestructura, disposa d'enllumenat públic (1963) i de telèfon. El 1993, no té aigua corrent ni xarxa de clavegueram i les necessitats mèdiques són ateses a la unitat sanitària de sa Cabaneta. El personatge més rellevant és el glosador Antoni Canyelles Rigo —Toni de sa Font—. Referent a l'etimologia, Marratxinet és un diminutiu de Marratxí, que es començà a usar, esporàdicament, a partir del decenni de 1960. (ACo/BeC/BMM/JMB)

↓ Can Serra (Marratxinet)

MARROIG, SON Vegeu *Masroig, Son.*

MARROIG VICENS, JOAN (Palma 1872 - 1922) Sindicalista. Obrer portuari d'ideologia anarco-sindicalista, fou un dels dirigents de la societat *La Marítima Terrestre* i de la Federació Local de Societats Obreres. Devers 1909, es traslladà a Inca, on aconseguí el predomini anarquista dins les societats locals. De retorn a Palma (1918), fou un dels organitzadors de la Federació de Societats Obreres de la Casa del Poble i dirigí el Sindicat Únic de Transports Marítims. Dins la Confederació Nacional del Treball —CNT—, fou el principal defensor de l'aproximació amb els socialistes. Col·laborà a *Cultura Obrera* entre 1919 i 1922.

MARRON, SON Terrenys del terme d'Inca, situats entre ca la Veritat, el pou d'en Tarí, sa Figuerola i cas Caparrós. ■ Possessió del terme de Lloret de Vistalegre, situada entre Binitaref, Castell d'Amós, Son Joan Jaume i Son Rubí. El 1232, era l'alqueria islàmica Binitaref, que, en el repartiment, correspongué a Ponç Arnau. El 1450, els Arnau es repartiren la primitiva alqueria i de la divisió en resultaren les possessions denominades Binitaref, Son Joan Arnau i Son Marron, que correspongué a Pere Arnau. El 1664, pertanyia a Lleonard Arnau i feia una renda anual de 300 lliures. El Sant Ofici de la Inquisició en tengué (1650-90) l'administració. El 1675, tenia 100 quarterades de sementers, era valorada en 4.500 lliures i pertanyia a Lleonard Arnau de Son Marron. El seu nom primitiu era Bilela. El 1690, l'adquirí Antoni Figuera Dameto. El 1694, era valorada en 260 lliures i pertanyia a Joan Arrom. Fou de les famílies Figuera (1690-1747), Ferrer de Sant Jordi (1747-92), Ramis d'Aireflor (1792-1849) i Rosselló de Son Fortesa (1849-1987). L'escriptor

↑ Son Marron (Lloret de Vistalegre)

Joan Rosselló de Son Fortesa hi féu estades freqüents i l'evoca en diverses obres. Era una gran propietat dedicada a vinya, conreu de cereals i ramaderia ovina. Tenia cases, amb torre, celler i molí de sang. El 1818, era de Miquel Francesc Ramis d'Aireflor i tenia 75 quarterades de sementers, 6 de figueral, 10 de vinya i 176 de bosc i garriga. El 1993, té 260 quarterades. (DF/M)

MARSELLETA Possessió del terme de Felanitx, situada entre l'hort des Capellà, s'Antigor de can Marines i can Bassol. S'hi troba el **pou de Marselleta**, que, el 1993, subministrava l'àrea urbana de Portocolom. (DF/M)

MARS FRESQUES, LES Terrenys del terme d'Escorca, situats entre ses Basses, el clot Saguer, el torrent des Porcs i el cingle des Càrritx. Són documentats des de 1594. (M)

MARSILI, PERE (Mallorca ? s XIII - XIV) Cronista. Religiós dominicà, professà en el convent de Santa Catalina, de Barcelona. El 1309, el rei de la Corona d'Aragó Jaume el *Just* l'envià a Avinyó com a ambaixador. És autor de la versió llatina de la crònica de Jaume I, que li va encarregar Jaume el *Just*. Aquesta versió és lliure, amb afegits i reordenació dels episodis i fou lliurada al monarca el 1314, a València. Durant el s XIV, es va fer una traducció catalana de la part que fa referència a

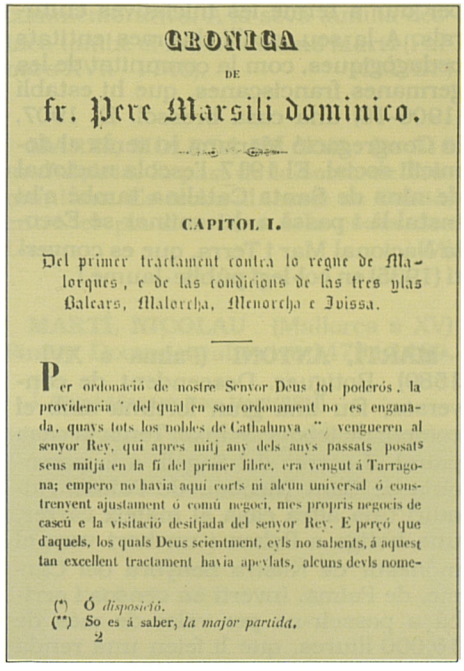

CRONICA
DE
fr. Pere Marsili dominico.

CAPITOL I.

Del primer tractament contra lo regne de Mallorques, e de las condicions de las tres ylas Balears, Mallorcha, Menorcha e Ivissa.

Per ordonació de nostre Senyor Deus tot poderós, la providencia ' del qual en son ordonament no es enganada, quays tots los nobles de Cathalunya ,'' vengueren al senyor Rey, qui apres mitj any dels anys passats posats seus mitjá en la fi del primer libre, era vengut á Tarragona; empero no havia aqui corts ni alcun universal ó constrenyent ajustament ó comú negoci, mes propris negocis de cascú e la visitació desitjada del senyor Rey. E perçó que d'aquels, los quals Deus scientment, eyls no sabents, á aquest tan excellent tractament havia apeylats, alcuns devls nome-

(*) Ó *disposició*.
(**) So es á saber, *la major partida*.
2

↑ Crònica de Pere Marsili

la conquesta de Mallorca. Una còpia d'aquesta versió, en què s'apuntaven els noms dels oradors que predicaven el sermó de la conquesta a Palma, es troba a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

MARSOC Antic rafal del terme de Llucmajor. És un topònim d'origen jueu. Documentat el 1356 amb la denominació de rafal Marsoc. El s XIV, s'hi documenta una torre de defensa. El 1423, pertanyia a Simó Garau. El

↑ Mart (*Martes martes*)

1492, hi havia els indrets denominats la bassa i el camp del Marsoc. (DF/M)

MART (*Martes martes*) Mamífer de la família dels mustèlids. És carnívor. Presenta un pelatge de color bru, amb una taca de color groc-taronja i de contorn variable a la gargamella. Els mascles són més grans que les femelles. Els adults poden arribar a fer un pes de 1.500 g i uns 50 cm de llargària. Pot arribar a viure 10 anys. Tenen unes glàndules oloroses abdominals i perianals que excreten substàncies amb les quals marquen els seus territoris. Estudis fets a Menorca han comprovat que els mascles tenen àrees individuals de 500 a 900 ha, mentre que les de les femelles són més petites, devers 50 ha. Té hàbits nocturns i crepusculars. S'alimenta essencialment de petits vertebrats i de fruits de plantes silvestres i conreades. L'àrea de distribució abasta essencialment la serra de Tramuntana i les de Llevant. Viu a zones de pinar, d'alzinar i en algunes zones de garriga. (JAA)

MART, COMA DES Al terme de Mancor de la Vall, situada entre la coma Roja, les cases de can Bajoca, el torrent des Corral Fals i la coma des Rafal. (M)

MARTEL, EDOUARD-ALFRED (Pontoise, França 1859 - Montbrison, França 1938) Explorador, espeleòleg i naturista. És considerat un dels pioners a Europa de l'exploració científica de les cavernes. Entre 1888 i 1914, dugué a terme nombroses campanyes espeleològiques arreu del món, principalment a Europa. El 1896 i 1901, invitat per l'arxiduc Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i encoratjat per les impressions de Gaston Vuillier sobre les coves de Mallorca hi efectuà dues campanyes. El 1896, explorà les coves del Drac acompanyat de Louis Armand i Ferran Moragues, capellà i fill del pro-

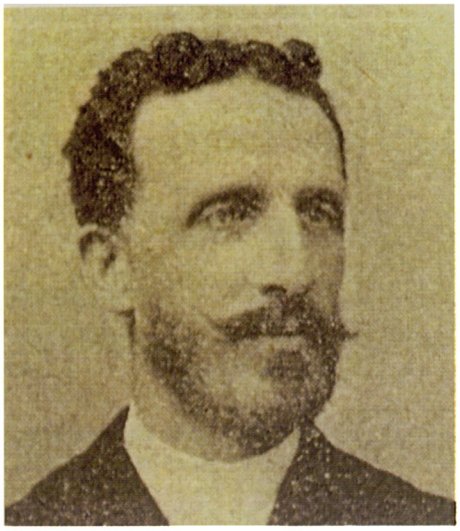

↑ Edouard-Alfred Martel (AAM)

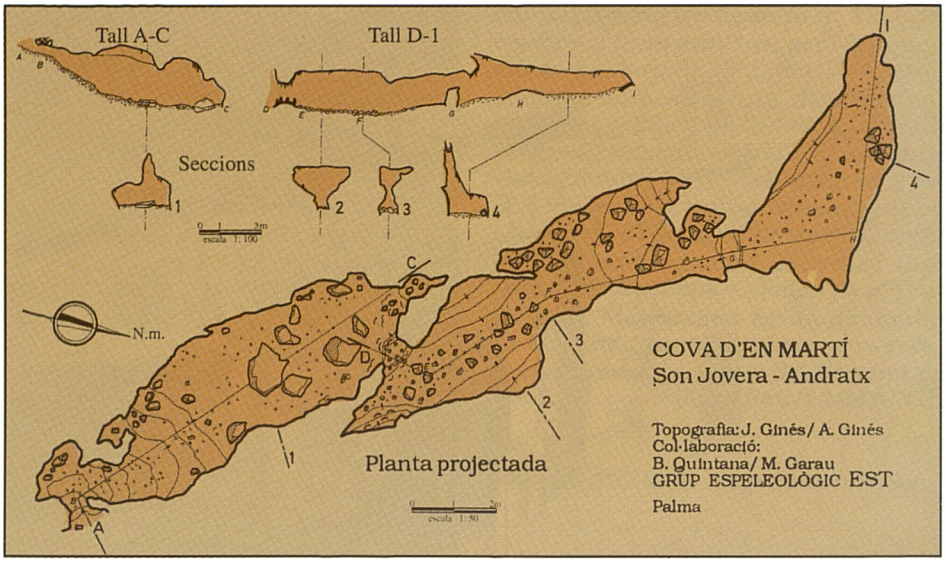

pietari de les coves. Travessà el llac subterrani que porta el seu nom i descobrí importants sales. També hi dugué a terme una topografia a escala 1:2000. El 1901, a més de visitar novament les coves del Drac, explorà diverses cavitats arreu de l'Illa, com les del Pirata i la del Pont, a Manacor, i les d'Artà. També localitzà diversos avencs a la serra de Tramuntana. Erròniament, sostengué que les coves del Drac havien estat formades per l'acció erosiva de les aigues marines. Aquesta teoria començà a esser rebutjada per diversos autors ja durant el primer quart del s XX, tot i que ha estat reproduïda insistentment. Entre 1896 i 1932, publicà una sèrie d'articles sobre les coves de Mallorca a revistes, a més del llibre *Las cuevas del Drach* (1896). (FBE)

MARTELL, PERE (? 1181 - Benissa, País Valencià 1244) Ciutadà de Barcelona o de Tarragona. Segons la crònica de Jaume I, el 1228 reuní a Tarragona el rei Jaume I, el comte Hug IV d'Empúries, Guerau de Cervelló, el comte Nunó Sanç, Guillem i Ramon de Montcada i Bernat de Santaeugènia. Si bé un mes abans ja s'havia pres la decisió de la conquesta de Mallorca, la crònica afirmava que d'aquesta reunió en sorgí la resolució. El 1229, prengué part en la conquesta de Mallorca i en el repartiment li corresponguereu diverses propietats a Palma, Inca i Sineu. El seu fill **Pere Martell** (? s XIII) fou conseller de Jaume I.

MAR I TERRA Societat fundada (1898) al barri de Santa Catalina, de Palma. Inicialment, sorgí com a societat recreativa. El 1900, es redactà un nou reglament i es convertí en societat de socors mutu. Tenia com a objectius establir un servei mèdico-farmacèutic i d'assistència domiciliària als associats, crear una biblioteca i una escola, fer conferències i fomentar espectacles recreatius. Disposava d'un teatre per dur a terme les iniciatives culturals. A la seu, acolli diverses entitats pedagògiques, com la comunitat de les germanes franciscanes, que hi establí (1906-16) una casa bressol. El 1907, la Congregació Mariana hi tenia el domicili social. El 1917, l'escola nacional de nins de Santa Catalina també s'hi instal·là i passà a denominar-se Escola Nacional Mar i Terra, que es convertí (1935) en col·legi públic Jaume I.

MARTÍ, ANTONI (Palma s XVI - 1589) Botiguer. Descendent de conversos, féu una gran fortuna amb el comerç de teixits de luxe. Tenia la casa pairal al carrer del Segell, a la parròquia de Sant Nicolau, de Palma. Adquirí una altra casa al mateix carrer, una botiga a Palma i un hort vora el monestir de Nostra Senyora del Carme, de Palma. Invertí en censos i arribà a posseir-ne per valor de més de 10.000 lliures, que li feien una renda anual de 500 lliures. La seva botiga proveïa de teixits i robes de luxe les famílies dels Andreu, Burgues, Cavalleria, Comelles, Costurer, Dameto, Desbac, Descatlar, Desclapers, Ferrandell, Fortuny, Malferit, Moix, Olesa, Pacs, Saforteza, Sureda, Verí i d'altres. Subministrava també el bisbe, el virrei i els alts càrrecs de la Inquisició de Mallorca. El 1589, era creditor en més de 1.300 lliures. L'inventari dels seus béns i dels comptes del seus *Llibre de Capbreus* i *Llibre de la Botiga*, elaborat (1589) pel notari Josep Amer, és de gran interès per a l'estudi del comerç sumptuari a la Mallorca de la fi del s XVI. (DF)

MARTÍ, AVENC DE SON Cavitat situada a Son Martí, al terme de Calvià. Assoleix una fondària de 66 m. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MARTÍ, CAN Propietat rústica del terme d'Andratx, situada entre ses Casotes, la coma Clova, el torrent de la coma Calenta i Son Rigo. ■ Al terme de Manacor, entre el pou Nou, can Olesa, Son Pere Andreu d'en Bosc i la costa des Notari. (M)

MARTÍ, COVA D'EN Cavitat situada prop de Son Jovera, al terme d'Andratx. Té un recorregut horitzontal de 70 m. És un jaciment arqueològic que ha aportat interessants restes de ceràmica de factura púnica. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MARTÍ, FRANCESC (Mallorca s XIV - XV) Argenter. Documentat entre 1394 i 1417, és l'autor de la custòdia de la Seu d'Eivissa. Aquesta té forma de torre de dos cossos, similar a un cimbori i costà 300 lliures. Per l'alçada, 80 cm, i forma és semblant a la de la Seu de Barcelona. (GLl)

MARTÍ, GUILLEM (Mallorca s XV) Pintor. Obrà, entre 1447 i 1449, els retaules per a les esglésies de Sóller, Petra i Llucmajor. Inserit dins el corrent gòtic, treballà sovint amb Joan Rosató. (GLl)

MARTÍ, JAUME (Binissalem s XVII - Palma 1751) Notari. Tenia la casa pairal, amb celler, a Binissalem, al carrer

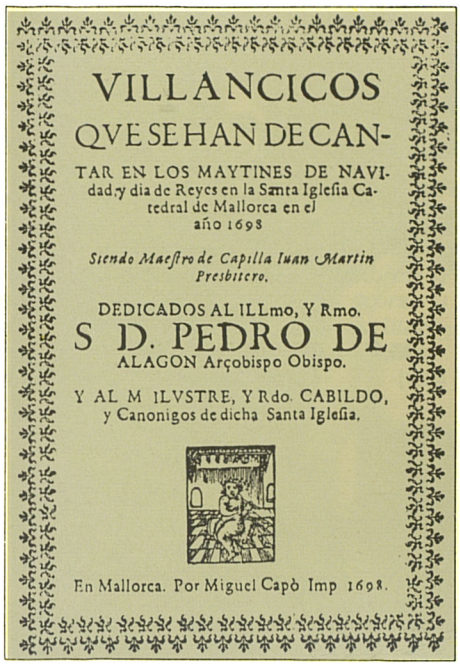

VILLANCICOS
QVE SE HAN DE CAN-
TAR EN LOS MAYTINES DE NAVI-
dad, y dia de Reyes en la Santa Iglesia Ca-
tedral de Mallorca en el
año 1698

Siendo Maestro de Capilla Iuan Martin Presbitero.

DEDICADOS AL ILLmo, Y Rmo.
S D. PEDRO DE
ALAGON Arçobispo Obispo.

Y AL M ILVSTRE, Y Rdo. CABILDO,
y Canonigos de dicha Santa Iglesia.

En Mallorca. Por Miguel Capò Imp 1698.

↑ Llibre de nadales de Joan Martí

↑ Moleta de Son Martí (Calvià)

de Selva. Treballà a Palma, on era propietari d'un gran casal al carrer de Sant Feliu i de la possessió de Son Oliva. Home de confiança dels Fuster, i abans dels Sales, els redactà actes relatives a les possessions de Barcelona, Bendinat, Son Caulelles, Son Pelai i Son Sales i en capbrevà alous al terme de Sineu. Descendent de conversos, fou un fervent filipista i col·laborà amb Gabriel de Sales i Berga per descoratjar els partidaris de la resistència austriacista contra les tropes comandades pel cavaller d'Aspheld. Llegà set protocols (1707-50), que contenen dades d'interès sobre les famílies Cotoner, Dameto, Ferrà, Gelabert, Güells, Llebrés, Nét, Sureda de Santmartí i Vilallonga; i sobre els municipis d'Alaró, Binissalem, Esporles, Lloseta i Marratxí. Són importants com a font documental de l'escrivania de la vila de Binissalem, de les Reials Duanes, de les Presons Reials de Palma i de la cúria de la vila de Pollença. Els seus béns foren inventariats (1751) pel notari Pere Francesc Llompart Miralles. (DF)

MARTÍ, JOAN (Palma s XVII - 1730) Prevere i músic. El 1693, era organista i lloctinent de mestre de capella de la Seu de Mallorca, on, entre 1698-1730, ocupà la plaça de mestre de capella. Tenia la casa pairal al carrer d'en Morei, de Palma. És autor de *Completas, Cum invocarem, In te Domine, Qui habitat, Ecce nunc* i de diverses nadales compostes entre 1693-98. Fou enterrat a la Seu de Mallorca, a la capella de la Pietat, on fou col·locada una làpida commemorativa. A la seva família destacà també el músic **Jaume Martí** (Palma s XVII - 1740). (CM/DF)

MARTÍ, MOLETA DE SON De 310 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Calvià, entre el pla des Pins i la coma des Llamp. (M)

MARTÍ, NICOLAU (Mallorca s XV) Pintor. Documentat entre 1478 i 1489.

↓ Obra lul·liana de Pere Martí (BBM)

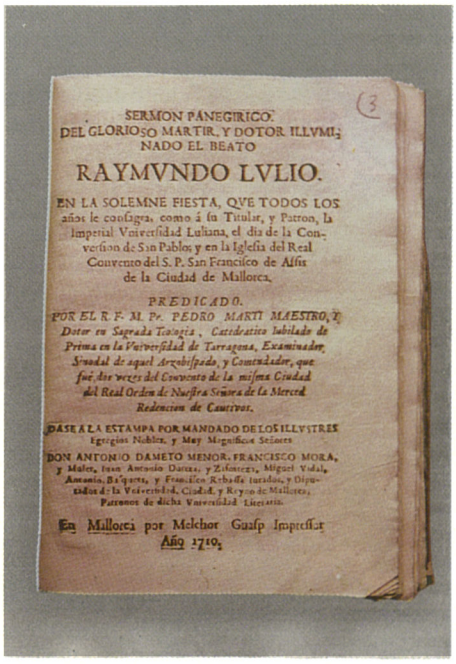

SERMON PANEGIRICO
DEL GLORIOSO MARTIR, Y DOTOR ILLVMI-
NADO EL BEATO
RAYMVNDO LVLIO.
EN LA SOLEMNE FIESTA, QVE TODOS LOS
años le consagra, como á su Titular, y Patron, la
Imperial Vniversidad Luliana, el dia de la Con-
version de San Pablo, y en la Iglesia del Real
Convento del S. P. San Francisco de Assis
de la Ciudad de Mallorca,
PREDICADO,
POR EL R. P. M. Pr. PEDRO MARTI MAESTRO, Y
Dotor en Sagrada Teologia, Catedratico Iubilado de
Prima en la Vniversidad de Tarragona, Examinador
Synodal de aquel Arçobispado, y Comendador, que
fue tres veces del Convento de la misma Ciudad
del Real Orden de Nuestra Señora de la Merced
Redencion de Cautivos.
DASE A LA ESTAMPA POR MANDADO DE LOS ILLVSTRES
Egregios Nobles, y Muy Magnificos Señores
DON ANTONIO DAMETO MENOR, FRANCISCO MORA,
y Mafer, Iuan Antonio Darder, y Zaforteza, Miguel Vidal,
Antonio Barceló, y Francisco Rebassa Iurados, y Diputados de la Vniversidad, Ciudad, y Reyno de Mallorca,
Patronos de dicha Vniversidad Literaria.
En Mallorca por Melchor Guasp Impressor
Año 1710.

Pertany al període del gòtic final. Féu un retaule de la Mare de Déu per a l'església de Fornalutx. (GLl)

MARTÍ, PERE (Palma s XVI - XVII) Religiós mercedari. Fou catedràtic de teologia i comanador del seu orde a Tarragona. És autor de l'homilia *Sermón panegírico del glorioso mártir y Doctor illuminado el Beato Raymundo Lulio* (1710).

MARTÍ, PUIG DE SON De 386 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Calvià, entre el pla des Pins, la coma Calenta de Galatzó, na Corba i sa Moleta. (M)

MARTÍ, SON Terrenys del terme d'Andratx, situats entre el nucli urbà de s'Arracó, Son Benet, Son Castell i es Castellàs. ■ Al terme de Búger, entre el camí vell d'Inca a sa Pobla, el molí d'en Costa i el torrent des Gorg. Són documentats el 1703. ■ Possessió del terme de Calvià, situada entre Benicoraix, Son Claret, Galatzó i el nucli urbà des Capdellà. El 1405, era anomenada Benifetzo. El 1506, pertanyia a Antoni Martí, del qual prengué nom, i, durant els s XVII i XVIII, fou denominada Son Gabriel Martí. El 1672, pertanyia al senyor Francesc Nét, donzell. Tenia cases, amb celler, tafona i capella, on hi havia un retaule dedicat al sant Crist, sant Francesc i sant Antoni de Pàdua. Era dedicada a

vinya, olivars, garroverars i conreu de cereals. Dins la propietat hi havia un molí d'aigua, fariner. Els Nét tenien la casa pairal a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma, al carrer de Nostra Senyora de la Mamella. El 1721, era del noble Jeroni Nét Ferrandell, que tenia la casa pairal al carrer de Sant Feliu, de Palma. Sembla que s'inspirà en el seu paisatge *La Serra* de Joan Alcover. ■ Antic rafal del terme de Palma, situat prop del convent de Jesús Extramurs. Documentat el 1671, pertanyia al mercader Pere-Miquel Martí, de la família del qual prengué nom. De 16 quarterades, tenia cases i era dedicat al conreu de cereals i lleguminoses. ■ Antiga possessió del terme de Santa Margalida. Documentada el 1746, pertanyia al senyor Francesc Bauçà Comelles. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada al conreu de cereals i hi havia guardes de 85 ovelles, 70 cabres i 30 porcs. Tenia posada a la vila de Santa Margalida. (DF/MD)

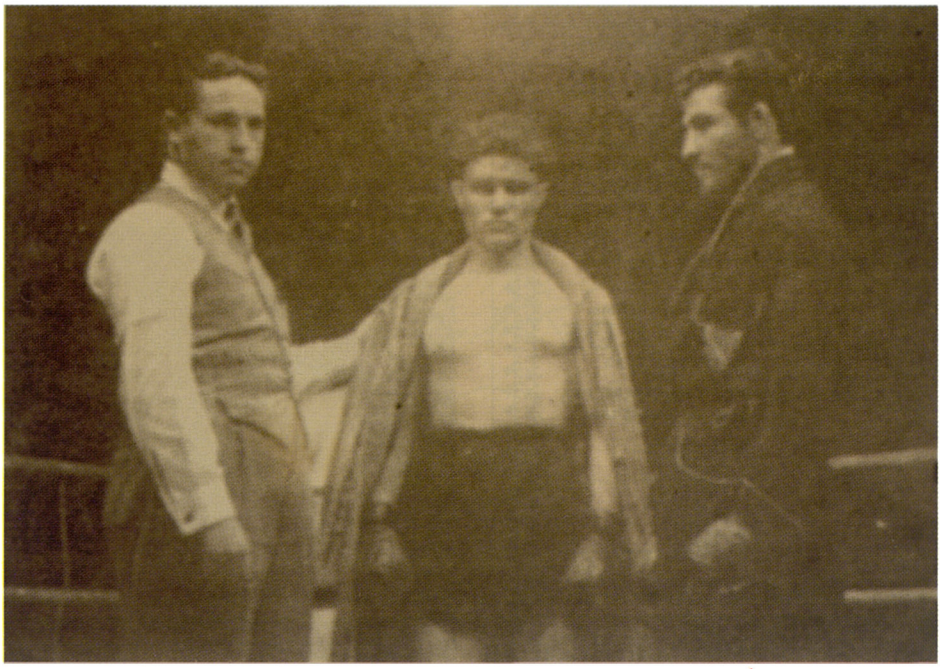

↑ Antoni Martí Amengual -Martí II-, a la dreta

MARTÍ AGUILÓ, FELIP GAIETÀ (Palma s XVIII - 1782) Negociant. Féu fortuna amb el comerç d'oli i els teixits de luxe. Tenia la casa pairal, amb botiga, al carrer de la Bosseria, a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. Era titular d'una altra casa al carrer del Segell. L'inventari dels seus béns, elaborat (1782) pel notari Miquel Marc Totossaus, és interessant per a l'estudi del comerç a Mallorca a la fi del s XVIII. (DF)

MARTÍ ALEMANY, SON Antiga possessió del terme d'Andratx. Era situada entre el torrent de s'Arracó, Son Bonet, la Palomera i Castanyola. Documentada el 1300, pertanyia a Martí Alemany, batle d'Andratx, del qual prengué nom. (DF/M)

MARTÍ AMENGUAL, ANTONI —Martí II— (La Jonquera, Catalunya 1915 - Palma 1992) Boxador. Obtengué el campionat de Balears en la categoria de pes gall, afeccionat. Tot i que no aconseguí títols estatals ni internacionals, fou un dels boxadors més populars a Mallorca.

MARTÍ AMENGUAL, BARTOMEU —Martí III— (Sóller 1922) Boxador. El decenni dels quaranta, obtengué diversos campionats de Catalunya-Balears. El 1946, en la categoria de pes lleuger, obtengué el campionat d'Espanya enfront de Pascual García a Barcelona. El 1949, davant Juanito Beltran i el 1952, davant Antonio López, revalidà el títol. Renuncià al campionat d'Espanya i inicià una sortida per França, Itàlia, Anglaterra, Alemanya i el nord d'Àfrica. Obrí un gimnàs al carrer dels Apuntadors, de Palma, en el qual prepararà gran part dels boxadors mallorquins.

MARTÍ AMENGUAL, MIQUEL —Martí I— (Bunyola 1908 - Palma 1992) Boxador. Com a afeccionat, fou un dels primers boxadors mallorquins.

↓ Bartomeu Martí Amengual -Martí III-

Encara que no participà en cap competició oficial, lluità en combats d'exhibició amb púgils d'arreu d'Espanya. El decenni dels trenta, fou un dels boxadors més populars a Mallorca.

MARTÍ CAÑELLAS, ANTONI (Binissalem 1935) Pintor. De formació autodidàctica, el 1975 guanyà el premi Picarol de dibuix. Ha participat en diversos certàmens i exposicions col·lectives. El 1980, féu, a Inca, la primera exposició individual. La seva

↓ Antoni Martí Cañellas, *Sense títol*

obra ha evolucionat de l'impressionisme al surrealisme.

MARTÍ CAÑELLAS, BERNAT (Binissalem 1936) Escriptor. Es llicencià (1973) en llengua i literatura espanyoles per la Universitat de Barcelona. Ha publicat els reculls de narracions i de poemes *Mirador interior* (1982), *Canciones* (1985), *Nombres y sucesos* (1986), *Apuntes de escorzo y perfil* (1990) i *Conversaciones literarias* (1991), il·lustrats per Antoni Martí Cañellas. (GS)

← Guillem Martí Coll

MARTÍ COLL, GUILLEM (Binissalem 1906) Escriptor. Fou mestre a l'Escola Nacional Unitària de Biniamar, a Selva (1934-55), i de la Graduada de Binissalem (1955-76). Col·laborà als diaris *Baleares*, *Diario de Mallorca*, *El Día*, *La Almudaina* i *Ultima Hora*. És autor de l'estudi sòcio-històric *Binisalem, su historia y su entorno*, publicat en quatre volums (1978, 1985, 1986 i 1989).

MARTÍ COMPANY, MIQUEL (Binissalem 1950) Pintor. Deixeble del pintor Pere Quetglas —Xam—, estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma, a la de Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona, i a París. Féu (1972) la primera mostra individual a Palma. Posteriorment, ha exposat també a Barcelona, Manacor, París i Pollença. Cultiva el paisatge i la natura morta, a través d'un llenguatge expressionista amb connotacions cubistes. A més, conrea la figura, amb un esperit crític, en què es mesclen els fets reals amb els fantàstics. També practica el gravat calcogràfic.

↓ Miquel Martí Company, *Siurell*

→ Mateu Martí Miquel

MARTÍ MIQUEL, MATEU —**ATEU MARTÍ**— (Palma ~1890 - 1936) Polític i periodista. De posició benestant i d'ideologia esquerrana radical, el 1918 era dirigent republicà. Entre 1919 i 1923, fou militant del Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE—. Durant els anys trenta, militià esporàdicament en el Partit Comunista d'Espanya, pel qual fou candidat a diputat a les eleccions de 1933. Fou (1931) el primer director del setmanari comunista *Nuestra Palabra*. També es relacionà amb els anarco-sindicalistes i col·laborà amb *Cultura Obrera*. Lliure pensador i anticlerical, fundà i presidí (1930) la *Lliga Laica de Mallorca* (←) i dirigí (1931) el periòdic antireligiós *La Sotana Roja*. Publicà (1932) l'opuscle anticlerical *Temas. La riquesa dels richs está formida de la sanch d'els pobres*. Protagonitzà diversos fets cèlebres contra la religió catòlica, com el de prescindir (1930) de la M del seu nom propi. Fou el primer mallorquí que viatjà a la Unió Soviètica. El 1924, ingressà a la lògia maçònica Renovació 20, de Palma. El 1935, impulsà a s'Arenal la cooperativa de producció la Unió dels Trencadors. Fortament combatut per la dreta mallorquina, fou empresonat arran dels fets d'octubre de 1934 i patí (1935) un atemptat frustrat. Fou assassinat al començament de la Guerra Civil. (DG)

↑ *Natura morta*, de Francesca Martí Montserrat

MARTÍ MONTSERRAT, FRANCESCA (Palma 1939) Pintora. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma. Féu (1982) la primera exposició individual a Palma. Dins una temàtica paisatgística i de natures mortes, utilitza les tècniques de l'oli i del pastel. La seva obra és influïda pel corrent realista.

MARTÍ MONTSERRAT, PERE (Llucmajor 1938) Pintor. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artís-

↓ Pere Martí Montserrat, *Sense títol*

tics, de Palma. Ha exposat individualment a Llucmajor (1977-81), Manacor (1978) i Palma (1980 i 1983). La seva obra s'insereix en el corrent postimpressionista d'influència local.

↑ Colette Martin, Autoretrat

MARTIN, COLETTE (Vichy, França 1910) Pintora. S'instal·là a Sóller, devers la dècada dels seixanta. Exposà (1970) a Sóller i a Palma. Hi ha obra seva a la Societat Arqueològica Lul·liana, al Casal de Cultura de Sóller, al Jardí Botànic, de Ginebra (Suïssa), al Garden Center, de Cleveland (EUA), i a nombroses col·leccions privades.

↑ William Martin, *Sense títol*

MARTIN, WILLIAM (Minneapolis, EUA 1948) Pintor. Estudià a l'Institut d'Art de Minneapolis. El 1970, fixà la seva residència a Londres i, el 1973, a Mallorca. Posteriorment, s'establí a Istanbul i Barcelona. Exposà (1977-78) aquarel·les a Palma. Ofereix una interpretació realista del paisatge mallorquí.

MARTINA, CA NA Propietat rústica del terme de Lloret de Vistalegre, situada entre Son Busquet, Son Estela, Son Gacies i Peixeri. (M)

MARTINA, NA Propietat rústica del terme de Santanyí, situada entre la barraca d'en Miqueló, la font de n'Alís, cala Mondragó i Portopetro. (M)

MARTINA, PUIG DE NA De 311 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Calvià, entre els puigs de Benàtiga, de Son Font i de sa Torre. (M)

→ Marc Martín de la Fuente

MARTÍN DE LA FUENTE, MARC —MARCOS— (Palma 1968) Futbolista. Format a l'equip del CIDE, fitxà (1987) pel Reial Club Esportiu Mallorca tot just acabat el període juvenil. Entre 1987-91, va pertànyer a aquest club, on jugà amb el Mallorca Atlètic (1987-88 i 1988-89) i amb el primer equip del RCE Mallorca (1989-90 i 1990-91). El 1991, fitxà pel Sevilla Club de Futbol.

→ Guillermo Martín de Oliva

MARTÍN DE OLIVA GARCÍA, GUILLERMO (Malabo, Santa Isabel, Guinea Equatorial 1959) Periodista. El 1977, s'instal·là a Mallorca. El 1979, començà a col·laborar a *Ultima Hora*. Ha dirigit el diari *Baleares* (1989-90), el setmanari *Brisas* (des de 1991), *Venta y Cambio* (1992) i *Ruedas y Velas* (des de 1992). És col·laborador de la Gran Enciclopèdia de Mallorca.

MARTINELL, ES Terrenys del terme d'Ariany. Documentats el 1729, confrontaven amb el camí reial de Petra a Manacor. Eren dedicats a vinya i conreu de cereals i lleguminoses. Pertanyien a la cavalleria i al marquesat d'Ariany. (DF)

MARTINENCA, NA Terrenys del terme de Felanitx, entre el nucli urbà de s'Horta, la possessió de s'Horta Nova, cas Corso i sa Pletassa. (M)

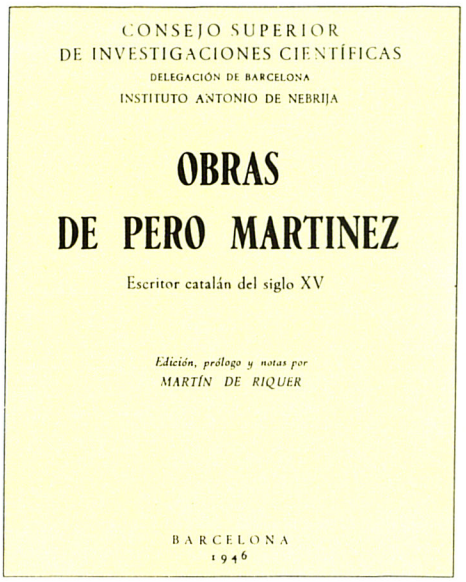

↑ Edició de les obres de Pere Martines

MARTINES, PERE (Catalunya s XV - Palma 1463) Escriptor. Religiós dominicà. La seva producció literària s'inicià devers 1453 amb l'obra *Laors de la creu*. Fou un fervent partidari del príncep Carles de Viana i enemic del rei de la Corona d'Aragó Joan II. Durant la Guerra Civil Catalana (1462-72), va estar al servei d'Enric IV de Castella, proclamat senyor del principat de Catalunya. El lloctinent de Catalunya Joan de Beaumont el nomenà propòsit de Mallorca, en substitució del partidari de Joan II, que ocupava el càrrec. El setembre de 1463, la seva nau fou presa per forces mallorquines partidàries de Joan II. Empresonat a Palma, va escriure *Mirall dels divinals assots*, la seva obra més important. Era dedicada a Joana Berenguer, muller del lloctinent de Mallorca Vidal de Blanes i de Castellar d'Oris. En aquesta obra reflexiona sobre la passió de Crist. També escriví a la presó poesies de caràcter religiós. Per ordre de Joan II, fou executat, com a rebel, al moll de Palma. Li posaren un casc de ferro roent al cap i el tiraren a la mar amb una pedra al coll.

MARTÍNEZ, BARTOMEU (Mallorca s XV - XVI) Pintor. Amb el fuster Bartomeu Pol, rebé l'encàrrec (1520) d'obrar el retaule de Sant Miquel, per a la Seu de Mallorca.

MARTÍNEZ, MANUEL ANTONIO (Andalusia s XVIII - ? s XIX) Jurista.

Era oïdor de l'Audiència de Sevilla quan passà a esser (1790) regent de la Reial Audiència de Mallorca, on substituí el català Jordi Puig i Modolell. Ocupà el carrèc fins a 1799. Fou substituït per Ramón de la Torre y Puebla. (JJ)

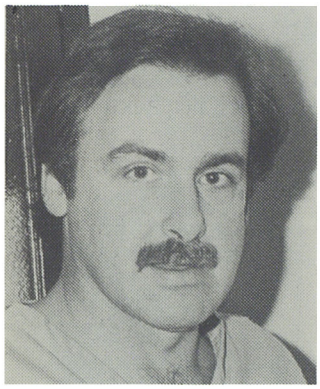

← Juli Martínez Almoyna i Rullan

MARTÍNEZ-ALMOYNA I RULLAN, JULI (Palma 1952) Metge. Es llicencià (1974) en medicina per la Universitat de Barcelona i es titulà (1978) en cirurgia general per la Universitat Autònoma de Barcelona. S'ha especialitzat en patologia mamària. Des de 1981, és cap de l'equip quirúrgic de la Seguretat Social, de Palma. Com a gastrònom, ha estat (1984) campió d'Espanya de tastadors de vi.

MARTÍNEZ BANDE, JOSÉ MANUEL (Getxo, País Basc 1907) Historiador i militar. Es llicencià en dret per la Universitat de Madrid (1930). Investigador dels aspectes militars de la Guerra Civil, és autor de *La invasión de Aragón y el desembarco en Mallorca* (1970), que tracta de l'aixecament militar de juliol de 1936 a Mallorca i del posterior desembarcament republicà del capità Bayo.

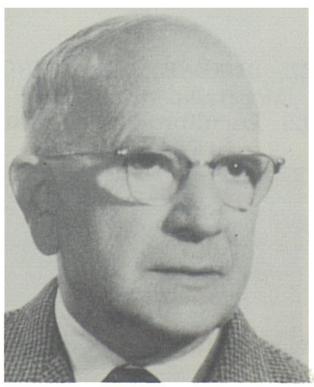

← Bartomeu Martínez Bisbal

MARTÍNEZ BISBAL, BARTOMEU (Sóller 1898 - Palma 1967) Músic compositor i barítion. Féu part del quartet vocal de l'Associació de Cultura Musical. El 1931, col·laborà amb Joan Maria Thomàs Sabater en la fundació de la Capella Clàssica de Mallorca. Compongué música religiosa, com *Himno a San Alonso, Himno a la Milagrosa, Himne oficial de l'Associació d'Antics Blauets Quod Deus conjunxit, Domine non sum dignus, Populo meus* (1928); per a piano, *Sueño de mi amor* (1917), *Cabecita loca, Romántica, Rossa, rossa com el blat*, i per a orquestrina, *Remembranza, Tirzah, Recuerdo, Para vos, Cati, Como...no?, Aixa, Viejito* i *Ay, Ramón.* (CM)

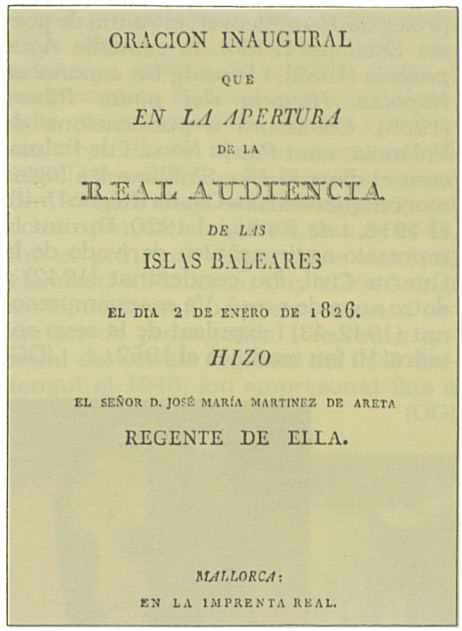

ORACION INAUGURAL

QUE

EN LA APERTURA

DE LA

REAL AUDIENCIA

DE LAS

ISLAS BALEARES

EL DIA 2 DE ENERO DE 1826.

HIZO

EL SEÑOR D. JOSÉ MARÍA MARTINEZ DE ARETA

REGENTE DE ELLA.

MALLORCA:

EN LA IMPRENTA REAL.

↑ Obra de José María Martínez de Areta

MARTÍNEZ DE ARETA, JOSÉ MARÍA (? s XVII - XVIII) Polític. Fou regent de la Reial Audiència de Balears i publicà *Oración inagural pronunciada en la apertura de la Real Audiencia de las Islas Baleares* (1826) i *Discurso pronunciado en la solemne apertura de la Real Audiencia de las islas Baleares* (1831).

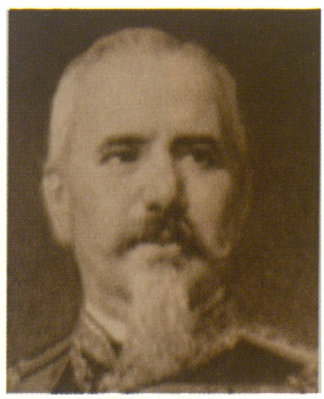

→ Arsenio Martínez de Campos y Antón

MARTÍNEZ DE CAMPOS Y ANTÓN, ARSENIO (Segòvia 1831 - Zarautz, País Basc 1900) Militar. Lluità a la Guerra d'Àfrica i a la Segona Guerra Carlista. Enemistat amb el govern, el febrer de 1874 va esser desterrat al castell de Bellver. Va sortir de Mallorca, l'abril d'aquell mateix any, per fer-se càrrec dels exèrcits del nord. El desembre de 1874, es pronuncià a Sagunt en nom d'Alfons XIII. El 1876, va esser declarat fill adoptiu de Palma. Nomenat capità general de Cuba, aconseguí la derrota dels independentistes (1878). Va esser president del govern (1879). El 1893, va comandar les forces espanyoles en la guerra de Melilla. El 1895, va esser enviat a Cuba per reprimir el nou aixecament independentista cubà, però dimití i fou rellevat pel mallorquí Valerià Weyler.

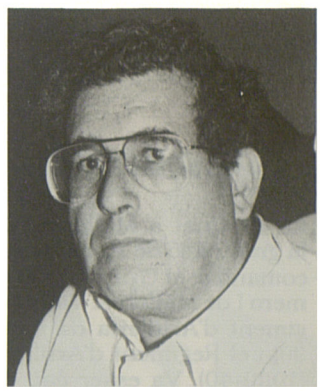

→ Jesús Guillermo Martínez de Dios

MARTÍNEZ DE DIOS, JESÚS GUILLERMO (El Ferrol, Galicia 1934) Polític. El 1957, es llicencià en dret per la Universitat de Madrid. Militá en el Partit Liberal (1986-89) i en el Partit Popular —PP— (des de 1989) en integrar-s'hi el Partit Liberal. Ha estat regidor (1988-91) de l'Ajuntament de Calvià per la candidatura municipal del Partit Liberal-Gent del Poble. El 1991, fou elegit diputat del Parlament de les Illes Balears pel PP i secretari primer de la Mesa de la Cambra.

→ Gerardo Martínez de Tejada y Rogero

MARTÍNEZ DE TEJADA Y ROGERO, GERARDO (San Cristóbal de la Vega, Castella i Lleó 1880 - Palma 1971) Militar. Ingressà a l'arma d'artilleria el 1897. A partir de 1902, va es-

↑ Portada de l'obra de Gerardo Martínez de Tejada y Rogero

tar destinat a Mallorca. El 1934, amb la graduació de tinent coronel, passà a comandar el Grup Mixt d'Artilleria número I de Mallorca. Va comandar el Regiment d'Artilleria de Mallorca (1937-39) i el Regiment d'Artilleria número 5 (1939-40). Va esser cap d'artilleria de Balears (1940-44) i ascendí a general de brigada (1942). És autor de *La artillería de Mallorca, durante el Glorioso Alzamiento Nacional* (1939). (DJ)

← Daniel Martínez Ferrando

MARTÍNEZ FERRANDO, DANIEL (València 1888 - Palma 1953) Escriptor. Catedràtic de llengua anglesa d'institut des de 1916, després d'exercir a Las Palmas, Cadis i Vigo, fou destinat (1921) a l'Escola de Comerç de Palma. Escrivì diversos llibres de viatges, com *A través de Galicia (Ciudades y paisajes)* (1922), *La conversión de Ben Amadi. Del misterioso norte africano* (1923), *Guía sentimental de Mallorca. Paisajes de la isla dorada* (1925), amb pròleg de Gabriel Alomar, i *Ciudades islámicas* (1927). Publicà també la novella costumista *Las brujas* (1923), amb pròleg de Joan Alcover, el volum de poesia *Escumes* (1936), la comèdia *Agua pasada* (1982), i l'assaig *Un español en Nápoles. Historia del pintor Ribera* (1983). Col·laborà a publicacions de València, com *Pàtria Nova*, i de Palma, com el diari *El Día*. S'afilià a les lògies maçòniques de New Castle (Regne Unit), el 1913, i de Cadis, el 1920. Durant la repressió antimaçònica derivada de la Guerra Civil, fou condemnat (1942) a dotze anys de presó. Va esser empresonat (1942-43) i expulsat de la seva càtedra. Hi fou readmès el 1952. (DG)

→ Jesús Ernest Martínez Ferrando

MARTÍNEZ FERRANDO, JESÚS ERNEST (València 1891 - 1965) Historiador i escriptor. Llicenciat en història per la Universitat de València. Ingressà en el Cos d'Arxivers i va esser director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (1940-61), que modernitzà i amplià. Va escriure contes i la novel·la *Una dona s'atura en el camí* (1935). Com a historiador, publicà diverses obres sobre Jaume I, Pere el *Gran*, Alfons el *Franc*, Jaume el *Just* i Pere de Portugal. Collaborà en la *Història dels catalans*, dirigida per Ferran Soldevila. És autor de *La tràgica història dels reis de Mallorca* (1960), en el qual fa un detallat estudi de la dinastia de Mallorca, i de *L'infant Ferran de Mallorca* (1962). El 1992, Vicent Alonso en publicà una biografia.

→ David Martínez Ferré

MARTÍNEZ FERRÉ, DAVID (Tarragona 1955) Motociclista. El 1970, fixà la seva residència al Port de Sóller. Des de 1977, es dedica a recórrer, en solitari, diversos països, amb un ciclomotor de 49 cc. Els seus viatges tenen una duració mitjana de sis mesos. Entre 1977-92, ha fet onze voltes a Espanya, dos recorreguts pel Magrib i tres viatges per Europa, amb més de 300.000 km. N'ha elaborat un detallat dietari i un arxiu de més de 7.000 fotografies. Les revistes *Motociclismo*, *Moto Verde* i *Sólo Moto* li han dedicat extensos reportatges. (DF)

→ Gabriel Martínez García

MARTÍNEZ GARCÍA, GABRIEL (Oviedo 1917 - Palma 1989) Militar i musicòleg. Residí a Mallorca (1941-64 i 1984-89). Ingressà (1937) a l'exèrcit nacional. El 1979, ascendí a general de brigada i el 1981, a general de divisió. Fou fiscal en el procés per l'intent de cop d'estat del 23 de febrer de 1981. Com a investigador musical és autor d'*Un libro casi desconocido. Dos vidas paralelas: Baldomero Fernández y Manuel de Fresno (Notas para la historia de dos frustraciones ovetenses)* (1975) i de *Cincuenta años de cancioneros asturianos armonizados (1885-1935)* (1989). Col·laborà a diverses publicacions, com *Baleares* i *Última Hora*.

MARTÍNEZ JIMÉNEZ, LONGINO —LONGINO— (Moratalla, Múrcia 1901 - Palma 1992) Escultor. Fill de carbo-

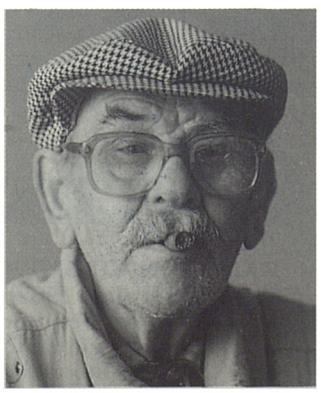

→ Longino Martínez Jiménez

↑ Longino Martínez, *Monja*

ners, treballà en el camp fins a 1922. El 1928, s'instal·là definitivament a Mallorca. El 1958, conegué l'artista Sebastià Busquets —Bússer—, que l'inicià en l'escultura. A partir de 1965 i fins a 1975, compartí el taller de Pere Martínez —Pavía—. De formació bàsicament autodidàctica, exposà a les galeries Costa (1960 i 1963) i a l'hotel Bellver (1971), de Palma. La seva obra, naïf, rebé fortes influències del romànic. Utilitzà com a materials fusta, fang, marbre, marès i pedra de Santanyí. El Museu de Mallorca (1976) i s'Estació de Sineu (1989) li han dedicat sengles exposicions antològiques. També desenvolupà una llarga tasca com a pintor, sobretot en obra damunt paper.

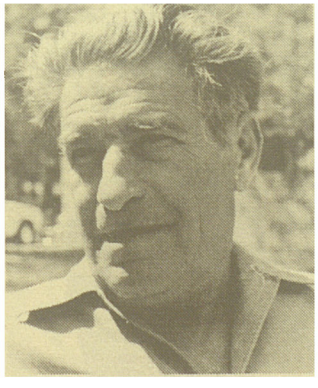

← Antoni Martínez Juliana

MARTÍNEZ JULIANA, ANTONI (Eivissa 1907) Polític i sindicalista. Durant la II República fou secretari del Sindicat Únic del Ram de la Construcció, afecte a la Confederació General de Treballadors Unitària —CGTU—. Militant del Partit Comunista d'Espanya —PCE—, l'octubre de 1934 fou empresonat per participar en l'organització de la vaga general revolucionària. L'aixecament militar de juliol de 1936 el sorprengué a Eivissa, on presidí el comitè que governà l'illa, durant l'ocupació republicana (agost-setembre de 1936). Traslladat a Menorca, el gener de 1939 fou elegit secretari general del comitè provincial del PCE. Des de 1943, fou el principal responsable del PCE clandestí a Mallorca. Cap a 1946, fugí a València, on fou successivament secretari de propaganda i secretari general del comitè regional del PCE. Detengut el 1948, fou empresonat fins a 1964. (DG)

→ Pasqual Vicenç Martínez Llopis

MARTÍNEZ LLOPIS, PASQUAL VICENÇ (Benifaió, València 1943) Músic. El 1966, fixà la seva residència a Mallorca. Fou membre de la Banda Municipal de Palma i de l'Orquestra Ciutat de Palma. Ha actuat com a solista en ambdues formacions i en altres orquestres i ha participat en diverses formacions de cambra, com Quintet de Vent Ciutat de Palma i *Trío Clásico de Clarinetes de Baleares*. Ha estrenat com a solista *Concert*, de Howard Blake, i *Dédalo*, d'Amand Blanquer Ponsoda. És professor de clarinet del Conservatori Professional de Música i Dansa de les Balears des de 1979. És (1993) primer clarinet de l'Orquestra Simfònica de Balears Ciutat de Palma des que es va crear. Ha estat director de la Banda de Felanitx en dues ocasions (1977-81 i des de 1990) i de la Banda Selecció Juvenil des de 1989. (CM)

MARTÍNEZ LLORENS, RAFEL (Llombai, País Valencià 1941) Músic. Estudià al Conservatori Superior de Música de València i al Reial Conservatori Superior de Música de Madrid, on cursà estudis de direcció d'orquestra i es doctorà en musicologia. Ha estat director de la Banda Municipal de Palma, de l'Orquestra Ciutat de Palma i de l'Orquestra del Reial Conservatori Superior de Música de Madrid. Des de

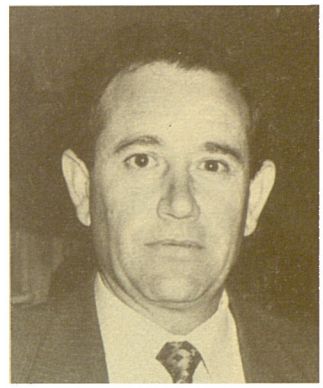

→ Rafel Martínez Llorens

1986, és director de la Banda Municipal de Música de Vitòria. (CM)

→ Daniel Martínez Marín

MARTÍNEZ MARÍN, DANIEL (Múrcia 1939) Músic. Iniciat en els estudis musicals a Paterna, es titulà en el Conservatori Superior de València, en clarinet, composició i direcció d'orquestra. El 1963, ingressà en el cos nacional de directors de bandes de música. Ha estat director de diverses bandes municipals del País Valencià, com les de Paterna, Silla o Xest, de *La Armónica* de Bunyol i d'*El Ateneo Musical* de Lliria. Entre 1972-77, fou professor del conservatori superior de València. Des de 1989, dirigeix la banda municipal de Palma. (CM)

MARTÍNEZ MARTÍNEZ, PEDRO —PAVÍA— (Melilla 1927) Escultor i pintor. Residí a Melilla i Pontevedra, fins que s'instal·là definitivament a Mallorca el 1941. Cursà estudis a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma, i al Cercle de Belles Arts, de Madrid. Inicialment molt influït per Arístides Mallol i Manolo Hugué, anà incorporant progressivament a la seva obra elements expressionistes i abstractes. El 1953, es donà a conèixer amb una exposició d'escultures i dibuixos a les galeries Costa, de Palma, i a l'Institut d'Espanya, de Londres. Ha exposat a Palma (1954, 1957, 1963, 1969 i 1971), a Ginebra (1963) i Sóller

↑ *Dona cosint*, de Pedro Martínez *Pavía*

(1975). Participà en la III Biennal d'Art Hispanoamericà, de Barcelona (1954). Obrà les talles de l'Assumpta, sant Ferran i sant Nicolau (1955) per a l'església de Sant Antoni de la Platja, de Palma; un nu per al nou club nàutic de Formentor (1955); la *Dona cosint* (1959) de la plaça de la Mare de Déu de la Salut, de Palma; el monument als herois de l'11 de maig de 1561 (1961), de Sóller, i *La Parella* (1983) del carrer de l'Institut Balear, de Palma. En escultura, treballa la pedra, la fusta i el bronze. Com a pintor, cultiva principalment la temàtica del cos humà dins un estil abstracte. Ha duit a terme una notable tasca com a il·lustrador. (AS/DF)

↑ Obra d'Inocencio Martínez Nieto

MARTÍNEZ NIETO, INOCENCIO (La Unión, Múrcia 1923) Pintor. De formació autodidàctica, s'inicià en la pintura el 1950. Resideix a Palma des de 1942. Féu (1978) la primera exposició individual a Palma i, posteriorment, ha exposat a diferents indrets de Mallorca i de la Península. Conrea els paisatges i les marines.

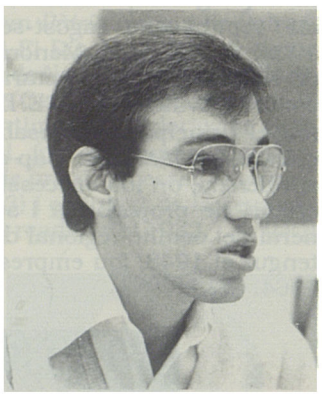

→ José Miguel Martínez Polentinos

MARTÍNEZ POLENTINOS, JOSÉ MIGUEL (Valladolid 1960) Polític. Cursà estudis de dret a la Universitat de les Illes Balears. El 1979, s'afilià a Aliança Popular i en presidí les Noves Generacions de Balears (1981-82). En substitució del president de la Comunitat Autònoma, fou conseller del Consell Insular de Mallorca pel Partit Popular. El 1991, per la coalició Partit Popular-Unió Mallorquina, aconseguí l'escó de diputat del Parlament de les Illes Balears i esdevengué membre del Consell Insular de Mallorca.

MARTÍNEZ RICA, JUAN PABLO (Ventosa del Ducado, Castella i Lleó 1942) Zoòleg. Es llicencià (1965) en biologia a la Universitat de Barcelona i es doctorà (1973) a la mateixa universitat, amb la tesi *Contribución al estudio de la biología de los gecónidos ibéricos*, publicada el 1974. És un dels capdavanters d'Espanya en els estudis d'herpetologia. Residí una llarga temporada a Mallorca, on començà estudis sobre la biologia i l'ecologia dels rèptils de les Balears. Treballa com a investigador a l'Institut Pirenaic d'Ecologia (Saragossa) del Consell Superior d'Investigacions Científiques —CSIC—. Fou un dels autors de l'informe del CSIC sobre l'impacte de les maniobres militars a l'arxipèlag de Cabrera. Ha publicat nombrosos articles sobre les Balears en revistes especialitzades, com *Exploración de las islas Pitiusas: gecónidos* (1965), *Reptiles citados o hallados en Menorca* (1967) i *Las comunidades naturales del sur de Menorca* (1967), entre d'altres estudis. (JAA)

MARTÍNEZ ROSSIC, PERE (Mallorca s XIX - XX) Polític i escriptor. Militià en el Partit Liberal i fou elegit se-

↑ Portada d'una obra de Pere Martínez Rossic

nador (1898) i batle de Palma (generagost 1918). Va col·laborar en el diari *La Última Hora*. És autor del llibre de viatges *De Palma a Constantinopla y de Constantinopla a Palma* (1892) i de diverses obres sobre agricultura, com *Viña americana. Su plantación e injerto en Mallorca* (1900) i sobre comptabilitat.

MARTÍNEZ RUIZ, BASILI —El Niño de Valencia— (Requena, País Valencià 1907 - València 1944) Banderiller. Feia part de la quadrilla de *Morenito de Belmonte*. El 30 de juliol de 1944, actuant a Inca, fou ferit pel bou *Atrevido*, de la ramaderia de Bernardino Jiménez. Traslladat a València, morí a causa de les ferides rebudes.

MARTÍNEZ RUIZ, JOSEP Vegeu *Azorín*.

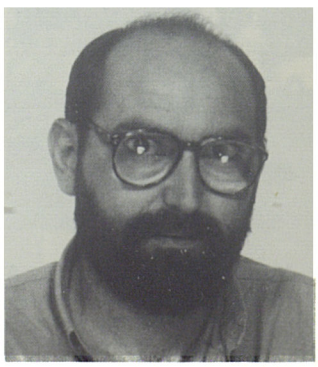

→ Antoni Martínez Taberner

MARTÍNEZ TABERNER, ANTONI (Palma 1957) Ecòleg. Doctor (1988) en ciències biològiques per la Universi-

tat de les Illes Balears, amb la tesi *Característiques limnològiques de s'Albufera de Mallorca: dinàmica físico-química de les aigües i productors primaris macrofítics*. Inicialment, es dedicà a estudis de recuperació de les comunitats vegetals després dels incendis. Posteriorment, treballà en recerques oceanològiques del litoral i de la zona pelàgica de la mar Balear. Professor titular d'ecologia de la Universitat de les Illes Balears, té el premi Ciutat de Palma d'investigació (1982). Des de 1991, és president de la Societat d'Història Natural de les Balears.

MARTÍNEZ TARRASSÓ, CASIMIR —TARRASSÓ— (Barcelona 1900 - 1980) Pintor. Estudià a l'Escola Superior de Belles Arts, de Barcelona, on fou deixeble de Nicolau Raurich. A Barcelona, exposà a les galeries Laietanes (1928) i a la galeria Augusta (1940 i 1945). Es traslladà a Mallorca, i instal·là un estudi a sa Calatrava, de Palma. Es relacionà amb figures literàries de la postguerra com Guillem Colom i Bernat Vidal Tomàs. A l'Illa, es donà a conèixer amb exposicions a les galeries Costa (1947 i 1948), a l'Ajuntament de Santanyí (1947), al Front de Joventuts de Palma (1948) i a la Caixa d'Estalvis, de Llucmajor (1949). Els seus olis, alguns de gran format i d'un colorisme exaltat i decoratiu, assoliren un notable ressò de crítica. Tornà a Catalunya i exposà a Barcelona (1950) i Madrid (1953). El 1953, amb el català Vicenç Oliver, pintà els jardins d'Alfàbia i de Raixa. Fins a la seva mort, mantengué una estreta relació amb Mallorca, hi freqüentava sobretot Valldemossa i Deià. El 1971, féu una gran exposició al Cercle de Belles Arts, de Palma. Influït per Joaquim Mir, Anglada Camarassa, Francisco Bernareggi i Nicolau Raurich, fou una figura epigònica i aïllada, derivada del colorisme lluminista del Modernisme, que portà a un paroxisme cromàtic quasi abstracte. A Mallorca, es mantengué al marge tant del postimpressionisme localista com de les temptatives innovadores de caire avantguardista. El 1991, li fou dedicada una exposició d'homenatge a Sa Llonja, de Palma. (DF)

← Casimir Martínez Tarrassó, *Crepuscle a Cala Figuera*

MARTÍN PARACUELLOS, IRENE (Palma 1967) Regatista. El 1985, fou campiona d'Espanya en la categoria femenina de la classe 420 i subcampiona d'Espanya en la categoria mixta de la classe 470.

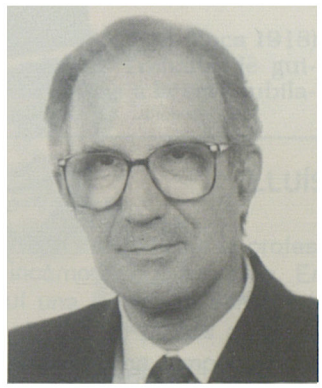

→ José Luis Martín Peregrín

MARTÍN PEREGRÍN, JOSÉ LUIS (Granada 1945) Polític. Es llicencià en dret a la Universitat de Granada (1970). El 1969, fixà la seva residència a Mallorca. El 1974, s'afilià al Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE—, del qual fou membre del comitè federal (1979-81). Ha fet part de la comissió executiva del Partit Socialista de les Illes Balears —PSIB-PSOE— (1975-76 i 1982-84). Fou diputat del Parlament de les Illes Balears i conseller del Consell Insular de Mallorca (1983-91). Fou membre de la comissió executiva de la Unió General de Treballadors a Balears (1976-78). És autor de treballs de dret sobre cooperatives.

→ Carlos Martín Plasencia

MARTÍN PLASENCIA, CARLOS (Ponferrada, Castella i Lleó 1946) Polític. Afiliat al Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— (1977). El desembre de 1982, fou nomenat governador civil de Balears, càrrec que ocupà fins al juliol de 1984, en què es convertí en el primer delegat del govern a Balears (juliol 1984- gener 1989).

↑ Margalida Martín, *La banda de música de Llucmajor*

MARTÍN RIMADA, MARGALIDA (Llucmajor 1963) Historiadora. Es

llicencià en història moderna a la Universitat de Barcelona. Coordinà el Catàleg del Patrimoni Arquitectònic de Llucmajor (1989), que elaborà l'Associació per a la Revitalització dels Centres Antics per encàrrec de l'Ajuntament d'aquesta ciutat. També ha participat en l'edició del recull fotogràfic *Llucmajor, imatges d'un poble* (1991). És autora de *La banda de música de Llucmajor, cent cinquanta anys (1842-1992)*. Des de 1988, és l'arxivera-bibliotecària de l'Ajuntament de l'esmentada localitat.

MARTINS GOLÇALVES, MARIO (Zibreira, Portugal 1908 - Lisboa 1990) Lul·lista. Estudià filosofia a l'Institut Superior de Filosofia Beato Miguel Carvalho, de Braga. Especialista en filosofia i literatura medievals, publicà una vintena de llibres, entre els quals destaquen *Una obra apócrifa de Raimundo Lulo 'Anima artis transmutatoria'* (1962) i *Una sintese de 'Ars generalis' de Raimundo Lulo em versos goliardos* (1978). El 1943, ingressà a la Maioricensis Schola Lullistica. Participà en el congrés internacional de lullisme de Miramar (1976) amb la ponència *O espiritu de Miramar no 'Libro de Blanquerna'*. (ST)

MARTÍ PAU, CAN Propietat rústica del terme de Marratxí, situada entre el nucli urbà de Pòrtol, Son Mascarat, cas Teixidor i can Vic. (M)

↑ Francesca Martí, *Sense títol*

MARTÍ PEÑA, FRANCESCA (Sóller 1957) Pintora. Estudià a l'Escola Lliure del Mediterrani, de Palma. Ha exposat (1991) a Palma, Pollença, Barcelona i Sóller. La seva obra és una abstracció d'elements de la naturalesa. Utilitza la tècnica mixta, el pastel i l'oli. També treballa l'escultura.

MARTÍ POU, JOSEP (Palma 1818 - s XIX) Escriptor. El 1843, fundà el setmanari literari *El Estudiantón*. Collaborà amb poemes a diversos periòdics de Palma, com *El Laurel Literario*, *La Estrella* i *El Propagador Balear*. Fou redactor d'*El Palmesano* (1855-57), on publicà articles de caràcter satíric i costumista amb el pseudònim *Lucas*. El 1845, anà a Cuba, on col·laborà a *Faro Industrial*. Fou regidor de Palma (1856-57) i escriví, per encàrrec del consistori, *Reglamento para la casa de la crianza* (1859).

→ Jordi Martí Rosselló

MARTÍ ROSSELLÓ, JORDI —ES MASCLE ROS— (Palma 1891 - 1973) Escriptor i periodista. Sabater i fonedor d'ofici, entre 1908 i 1915 col·laborà en diverses publicacions, com *Ca Nostra*, *Es Gallet*, *Sa Llonja*, *El Obrero Balear* i *Es Puput*. Residí (1915-17) a Alger, Barcelona i Buenos Aires. Des de 1917, publicà el setmanari *Foch y Fum* (←). El 1918, fou excomunicat pel bisbe Rigobert Domènec Valls. Enfrontat amb Joan March Ordinas, fou processat i desterrat de Mallorca (1919) i deixà de publicar la revista. El 1920, emigrà a Cuba. En tornar a Mallorca (1923), fundà la impremta La Independència i reprengué l'edició de *Foch y Fum* sota diversos títols, fins a 1936. Després de la Guerra Civil (1936-39), es dedicà quasi exclusivament a les tasques d'impressió. La seva obra literària, de caràcter marcadament populista, assolí una gran popularitat a causa del to satíric i anticlerical i de l'elecció de temes relatius a l'actualitat política i a personatges coneguts a Mallorca. Escriví diàlegs, com *Es soldat y sa criada* (1919) i *¡Viva España!* (1929); fullets, com *S'Asunto d'es tabach. Couplets de Foch y Fum* (1923) i *El Miramar embarrancat* (1919), i paròdies, com *Tenorio mallorquín o hazañas d'en Vergeta y en Magacantons* (1910) i *Sa Roqueta a cases de ca nostra* (1925). Deixà inèdita una traducció al català del *Quixot*, en vers.

MARTÍ SEGUÍ, CREU D'EN Al terme de sa Pobla, situada arran del camí

CONVERSA AMB JORDI MARTÍ ROSSELLÓ (es Mascle Ros)

He escrit molts de monólogos, comedis i sobre tot es «Foc i Fum» que durà de l'any 1918 al 1936. També tenc es **Quijote** traduït en mallorquí en versos que està inèdit, que per mi no hi ha frares que no l'hagin llegit. Ets agustins i es de Sant Francesc l'han llegit casi tot. Es una feinada. Vaig emprar dotze anys en traduir-lo i posar-lo en vers. Varen haver de cridar es metge, i digué a sa meva dona que o bé deixava en **Quijote** i en **Sanxo** o jo acabaria mort a sa Loqueria... com que en sa nit i de dia domés veia **Quijotes** i **Sanxos!** Sempre escrivia, sempre escrivia! I encara no el tenc publicat, en canvi el tenia ben venut, i no ho vaig voler vendre perque no m'ho pagaven així com volia. Llavò vaig fer també quatre comedis. Sa companyia Estelrich o na Catina m'estrenà **Cala Gamba,** i de monólogos n'he escrit devers cinquanta, i he gonyat molts de dobbers sap?, principalment amb so **Tenorio.** Vaig tenir una companyia en es meu càrrec, sa companyia Fuster i no quedà poble que no hi anàssem. De ses que tenc publicades ses obres que crec que són més importants són aquesta d'es **Tenorio Mallorquí** i **Es picarol de na Juanaina** que la vaig escriure en tres vespres, un acte cada vespre, perque havien de fer un homenatge an en Palou i Coll que havia escrit **La campana de la Almudaina.** D'es monólogos és millors crec que són: **Es mestre Tià Trobiguera, Es soldat i sa criada** i altres. Llavò hi hagué es «Foc i Fum» que era setmanal. Primer el me feien a can Rotger a darrera la Seu, llavò don Francisco Soler que estava a sa costa de Sant Domingo devora es carrer de La Soledad. Més tard a can Ordines que estava en es carrer de Sant Miquel, i llavò vaig posar s'impremta l'any 1923 i la tirava jo. A moltes de publicacions firmava amb seudònim. Com que era mascle i ros me vaig posar «Mascle Ros». Vaig trobar que se poria posar. A l'«Obrero Balear» com que feia de fundidor firmava «Fundidoretxo». També vaig firmar com a «S'hereu de can Pruna« i «Capverjo».

Joan Miralles *Lluc* (1972)

↑ Creu d'en Martí Seguí (sa Pobla)

de can Blau, entre Son Farratge, Son Pere, Son Vivot i Son Boira. (M)

MARTÍ SERRA, JAUME (Palma s XVIII - l'Havana s XIX) Pintor i gravador. Estudià (1812) amb el pintor Joan Muntaner i amb el gravador Francesc Jordà. Pintà els retrats dels reis Martí l'*Humà* i Carles el *Caçador*, per a la sala de juntes del Consolat de Mar, de Palma, com a obsequi per haver estat nomenat cònsol el bienni de 1816-17, i un eccehomo, per a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. És autor d'una sèrie d'aiguaforts de passatges històrics. El 1827, per motius polítics, hagué d'abandonar Mallorca, anà a Gibraltar i, posteriorment, passà a l'Havana, on residia el 1839.

MARTÍ TARONGÍ, FRANCESC JORDI (Palma s XVII - 1712) Negociant. Es dedicà al comerç de teixits de luxe i al finançament d'operacions marítimes, mercantils i corsàries. El 1669, comprà un casal a la Costa del Mercat, a la parròquia de Sant Nicolau, de Palma, que moblà luxosament i on reuní una notable col·lecció de pintura de temes religiosos i històrics. Esdevengué propietari de dues cases més al carrer del Segell. En el terme de Palma, tenia el Rafal Major o de Jesús, que confrontava amb el convent de Jesús i li feia una renda anual de 260 lliures, i el Rafal Petit, dit també sa Vinya, vora el torrent de sa Riera, amb una renda anual de 50 lliures. Invertí la seva fortuna en censals. Fou afectat per la repressió contra els conversos a la fi del s XVII. Durant la Guerra de Successió, amb altres xuetes, col·laborà en la *conspiració filipista* (←). Es féu bastir un sumptuós sepulcre a la capella de Sant Tomàs d'Aquino, a l'església de Sant Domingo, de Palma. Els seus béns foren inventariats (1712) pel notari Miquel Llabrés Segui. (DF)

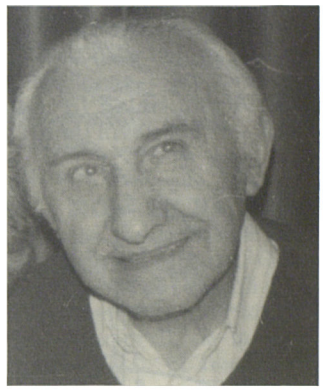

→ Gaietà Martí Valls

MARTÍ VALLS, GAIETÀ (Inca 1918) Reformador religiós. Treballà de guixaire des de 1932 fins a la seva jubilació. Després de fer part d'algunes sectes, fundà (1985) a Palma el grup religiós *Església Pobra de Crist* (←).

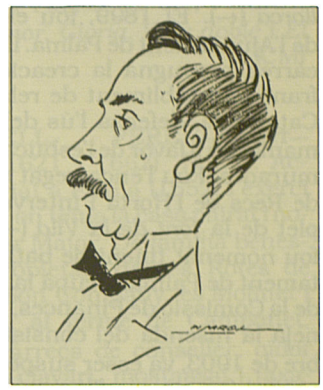

→ Caricatura de Lluís Martí Ximenis

MARTÍ XIMENIS, LLUÍS (Palma 1856 - 1922) Polític i advocat. Fou militar i lluità en la Tercera Guerra Carlista en el bàndol governamental. Abandonà l'exèrcit i es dedicà a la política. D'ideologia republicana federalista, féu part de la Unió Republicana i fundà i dirigí el setmanari *La Región*

LLUÍS MARTÍ

(...) Es donà de baixa de la professió de les armes, que en aquella època era més incòmoda que lucrativa. Entrà en el republicanisme militant, cosa que produí una impressió sensacional, perquè l'atonia política dels mallorquins és absoluta i, posats a no ser res, no són ni republicans. Exercí la carrera d'advocat una temporada i al capdavall plegà el ram, desenganyat. Fou cap de l'oposició municipal i síndic de la ciutat, amb el beneplàcit general.

En temps de la Solidaritat es penjà la medalla de regidor al coll, prengué la bandera de Palma i es presentà a Barcelona amb aquests importantíssims símbols, disposat a formar part de la manifestació. A Mallorca es produí una certa expectació perquè algú digué que s'havia emportat la bandera clandestinament i s'havia 'penjat s'animal' sense permís de l'alcalde. A la insígnia municipal de Palma hi ha un be, i per això, de posar-se la insígnia, Martí en deia 'penjar-se s'animal'. L'alcalde li ho va retreure.

—Què em diu, senyor batle! —digué Martí, sorprès—. Si jo no he fet més que estalviar-vos es viatge!...

El batle donà l'afer ràpidament per acabat.

Martí és ateu, individualista, relativista i antisentimental. En realitat, és avui a Mallorca l'anti-Alomar. Aparentment, tots dos són d'esquerra, però són molt diferents. Alomar toca només la pell de la fruita. Martí és com un cuc que fa un forat a la carn i incideix fins al pinyol. Alomar és un retòric magnífic, superficial, pompós i grandiloqüent. Martí va al suc de les coses i l'accepta, encara que sigui aspre, àcid o amarg. Alomar riu d'una manera franca, sorollosa i oberta. És un favàs. Martí riu de cop, d'una manera sacsejada, curta i ràpida, com un xisclet de gavina. El que ideològicament més els separa és la concepció diferent que tenen del sentimentalisme i de l'humanitarisme.

—Si trobeu un humanitarista d'ofici, que cada dia abunden més —em diu—, cordeu-vos ràpidament l'americana. Si no ho feu, us farà saltar la cartera. No us deixeu salvar. Salveu-vos!.

Josep Pla *Les Illes* (1957)

(1897). Va esser en diverses ocasions redactor en cap del diari *La Unión Republicana* (1896-1904). L'abril de 1898, impulsà el *Centre Regionalista de Mallorca* (←). El 1899, fou elegit regidor de l'Ajuntament de Palma. Des d'aquest càrrec propugnà la creació d'un port franc i l'establiment de relacions amb Catalunya, defensà l'ús del català i es manifestà a favor de l'esbucament de les murades. Fou l'encarregat del Sindicat de Recs de l'Horta i intervengué en el plet de la *font de la Vila* (→). El 1902, fou nomenat tinent de batle de l'Ajuntament de Palma. Ocupà la presidència de la Comissió de Finances, des d'on sanejà la hisenda del consistori. L'octubre de 1903, va esser suspès de regidor perquè fou acusat d'haver disparat una arma de foc. El novembre de 1903, tornà esser elegit regidor de Palma. Amic de Francesc Cambó, participà a Barcelona en actes de la Solidaritat Catalana. El maig de 1909, cessà com a regidor i donà suport a la candidatura regionalista l'*Espurna* (→). Entre 1910-11, fou partidari de la conjunció republicano-socialista. El 1914, encara feia part de la Unió Republicana, però aviat se'n va distanciar. El 1917, anà a Barcelona amb Lluis Alemany Pujol, president de la Diputació de Balears, per estudiar la Mancomunitat de Catalunya. Aquell mateix any, es presentà com a regionalista dins la candidatura del Bloc Assembleista a les eleccions municipals de Palma, però no fou elegit. El 1919, donà suport als partits autonomistes que sol·licitaven un estatut d'autonomia per a Mallorca. Va publicar *El regionalisme a Anglaterra i Suïssa* (1909), on afirmava que Espanya era constituïda per diverses nacions i defensava el principi de lliure associació política. Va col·laborar en diverses publicacions, com el *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* i *Nova Palma*. Té un carrer dedicat a Palma. (AM/BF)

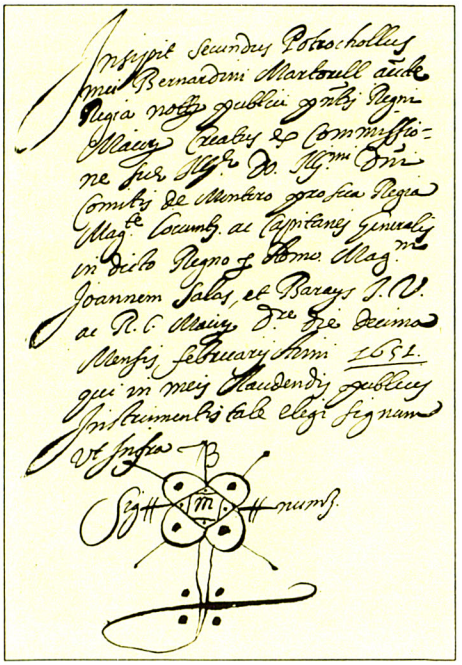

↑ Signatura de Bartomeu Martorell

↑ Can Martorell (Pollença)

MARTORELL, BARTOMEU —MAJOR— (Palma s XVII - ~1763) Notari. Accedí al notariat a Palma (1701), on exercí. Llegà setze protocols (1701-63), que contenen dades d'interès de les viles d'Alaró, Montuïri, Santanyí, Selva i Sóller; dels convents de Santa Clara, de Sant Francesc d'Assís, de Santa Margalida, del Socors i de la Real, de Palma, i de la cartoixa i l'ermita, de Valldemossa. Treballà amb les famílies Amar de Muntaner, Berga, Billon, Boix de Berard, Cavalleria, Comelles, Cotoner, Danús, Desclapers, Fuster, Gual, Morell i Socies de Tagamanent. Documentà les activitats mercantils a l'Illa de mercaders francesos, genovesos i dels negociants xuetes. Quant a fiscalitat, elaborà actes relatives al dret del segell i al reial impost de l'aiguardent. Capbrevà els alous del convent del Socors, de Palma; de la cavalleria de Son Santjoan (Alaró) i de la de la Torre dels Miralles (Montuïri), i els del senyor Francesc Gual de Berard relatius a Algaida, Montuïri, Santanyí i Valldemossa. És fonamental per a l'estudi de la Mallorca agrària a la primera meitat del s XVIII. S'hi documenten els establiments de les possessions de Son Santjoan (Alaró) i dels Llombards i Son Berard (Santanyí), i contractes de propietats dels termes d'Artà (s'Estepar), Calvià (Son Roig), Capdepera (Son Catiu), Estellencs (Son Serralta), Montuïri (Son Comelles i Son Barceló), Muro (s'Alqueria Blanca), Palma (Son Castelló i Son Sardina), Sineu (Son Alcaines), Son Servera (Sant Jordi) i Valldemossa (Pastoritx, Son Ferrandell i Son Gual). (DF)

MARTORELL, BERNADÍ (Palma s XVII - 1654) Notari. Accedí al notariat el 1651 i exercí a la parròquia de Sant Jaume, de Palma. Fou home de confiança de les famílies Joan, de Pueyo, Seguer, Sunyer i Trullol. Actuà a les presons reials de Palma, on recollia les disposicions dels condemnats a mort. Fou notari de la confraria dels Porgadors i Mesuradors de Mallorca, del col·legi de Monti-sion i del convent de Santa Clara. Llegà sis protocols (1651-53) amb dades d'interès sobre la pesta de 1652, el corsarisme i les viles i llocs de Búger, Campanet, Inca i Ullaró. (DF)

MARTORELL, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre sa Tafona de can Rabassa, can Vic, sa Taverneta i la comuna Grossa. ■ Al terme de Pollença, entre l'hort de Sant Vicenç, el molí d'en Coc, cal Hereu i la serra de Sant Vicenç. Documentada el 1685, era dividida en dues propietats, valorades en 1.300 lliures cada una. (M)

MARTORELL, GABRIEL (Pollença 1618 - Barcelona 1645) Militar. Al servei de Felip IV, des de 1635 lluità a Itàlia en la Guerra dels Trenta Anys. Amb la graduació de capità, reclutà una companyia de cent mallorquins (1644). Amb aquesta unitat, passà a Catalunya, on lluità en la Guerra dels Segadors contra les tropes catalanes i franceses.

MARTORELL, HORT D'EN Antic hort del terme de Palma. Era situat al carrer de Bonaire, vora la font del Sitjar. Documentat el 1652, pertanyia a Praxedis Martorell, de la família de la qual prengué nom. Tenia una petita casa i era dedicat a la producció de lleguminoses i d'hortalisses. ■ Al terme de Pollença. Era situat al lloc de l'Horta i confrontava amb els horts d'en Pellisser i d'en Sales. Documentat el 1672, pertanyia a l'honor Jaume Martorell —de l'Hort—, que l'havia adquirit el 1658. Tenia cases i era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. (DF)

MARTORELL, JAUME (Palma s XVIII) Pintor. El 1772, tenia l'estudi a la parròquia de Sant Miquel, de Palma. Pintà (1775) dotze profetes, un sant Gabriel i un sant Miquel, desapareguts, per a la parròquia de Montuïri i un quadre que representava Jesús crucificat amb la Mare de Déu, sant Joan i Maria Magdalena, conservat a la capella del Baptisme de la parròquia de Bunyola.

MARTORELL, JAUME ANTONI (Mallorca s XVI - 1652) Jurista. Va escriure diverses al·legacions jurídiques, en llatí i castellà, com *Allegationes iuris pro parte Onufrii Pastor Zaforteza* (1642).

MARTORELL, MAGÍ (Mallorca s XIV - XV) Pintor. Daurà i pintà el retaule de sant Joan Baptista per a la parròquia d'Estellencs.

MARTORELL, MAGÍ (Palma s XVI - 1633) Pintor. Tenia l'estudi a la parròquia de Santa Creu, de Palma. Es dedicà a la temàtica religiosa dins els corrents del Barroc. Treballà a l'església de Santa Creu i a diversos convents de Palma. (DF)

MARTORELL, MARTÍ (Palma s XVII - 1665) Notari. Accedí al notariat (1646) a Palma, on exercí. Tenia la possessió de Son Colet (Pollença). Home de confiança del senyor Berenguer d'Oms, elaborà capbrevacions (1652-60) i delmaris del blat d'Artà, Capdepera i Son Servera. Deixà vuit protocols (1646-63). El seu llegat és d'excepcional interès per a l'estudi del corsarisme a Mallorca. Treballà amb mercaders i corsaris, com els Marcel, els Totosaus i Jaume Canals, particularment en matèria de patents de cors i d'assegurances marítimes. Documentà comerç d'esclaus i rescat de captius mallorquins a Algèria i Tunis. Deixà nombroses actes relatives al castell de Cabrera i a les fortaleses i torres de defensa costaneres de Mallorca. En els seus protocols es troben informacions sobre la pesta de 1652 a Palma, l'adopció d'orfes a Mallorca i les presons reials de Palma. El notari Macià Garcia n'elaborà (1665) l'inventari. (DF)

↓ Signatura de Martí Martorell

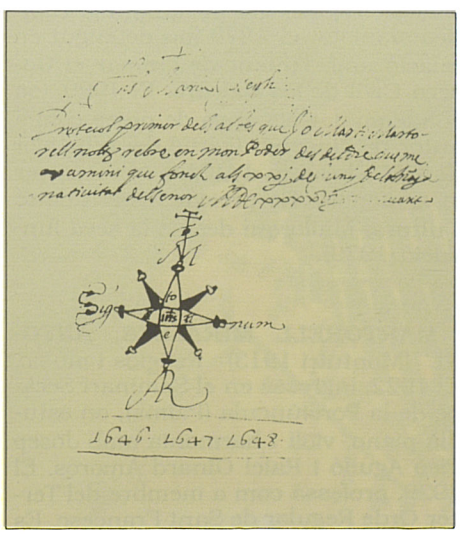

MARTORELL, MOLÍ DE NA Antic molí de vent, fariner, del terme de Palma, situat al Molinar de Llevant. Confrontava amb el camí Reial i el molí d'en Tomàs. El 1697, Jaume Guasp el va vendre a Margalida Martorell, de la qual prengué nom. El 1710, el negociant Onofre Aguiló el comprà per 63 lliures. El 1715, durant la Guerra de Successió, els austriacistes l'enderrocaren en represàlia contra el filipisme d'Onofre Aguiló, el qual el bastí de nou el 1717. (DF)

MARTORELL, NICOLAU (Palma s XVI - 1593) Notari. Cursà estudis de teologia. Exercí a Palma, on tenia la casa pairal i notaria al carrer de mossèn Burguet. Fou escrivà del Temple. Reuní una notable biblioteca i un arxiu notarial que contenia les notes de Salvador Oliver, Damià Móra i Miquel Cànaves. Féu una notable fortuna que invertí en censals a Alcúdia, Calvià, Campanet, Palma, Pollença i Ullaró. Llegà cinc protocols (1556-90). Els seus béns foren inventariats (1593) pel notari Jaume Despuig. (DF)

→ Pasqual Martorell

MARTORELL, PASQUAL (Palma s XIX - XX) Músic. Propietari d'una botiga d'objectes musicals, fou professor de música i féu arranjaments musicals. És autor de diverses polques, com *Geraldine* (1899), *Tabeau* (1899), *París* (1900) i *La mascarita* (1900); pas-dobles, com *Hommage à la France* (1899), *Viva el descanso dominical* i *Fiesta torera* (1900); masurques, com *Cacho cielo* i *Risas y flores;* havaneres, com *Gotas de rocío* i *Plagas de oro*, i valsos, com *Todo amor, Gloria, Vals doble* i *El Ebro.* (CM)

MARTORELL, PERE —CABOT— (Campanet 1621 - 1662) Notari. Accedí al notariat a Palma (1652) i exercí a Campanet, on tenia la casa pairal i notaria al carrer Major. De família benestant, era propietari de ses Rotes de Son Cabot, Son Company, es Molinet i Son Llebrés, al terme de Campanet. Ocupà els càrrecs de conseller, oïdor de comptes, clavari, mostassaf i taxador de Campanet, d'on fou, a més, batle reial (1649, 1656 i 1658-59). Va esser conseller de la ciutat (1657-58). Llegà sis protocols (1652-61) de gran interès per a l'estudi de la propietat, el bandolerisme i la pesta de 1652 a Campanet, Búger i Ullaró. El notari Antoni Nadal n'elaborà (1662) l'inventari. (DF)

MARTORELL, RACÓ D'EN A la costa del terme de Pollença, situat entre la punta Béquer i cala Solleric. (M)

MARTORELL, SON Antic rafal del terme de Búger. Confrontava amb la comuna del Revellar. Documentat el 1603, pertanyia a Jaume Capó. Tenia cases i era dedicat a olivar, garroverar i conreu de cereals. ■ Al terme de Mancor de la Vall. Era situat al lloc de Massanella. Documentat el 1590, pertanyia a Antoni Martorell, major. Tenia cases amb tafona. Dedicat a olivar, era valorat en 1.800 lliures. El 1732, pertanyia conjuntament als germans Bernat i Jacint Martorell i tenia tafona nova i vella. Era valorat en 3.000 lliures. ■ Antic hort del terme de Palma. Era situat al lloc dels Banys des Frares i confrontava amb el camí de Palma al Portitxol i amb la ribera de la mar. Documentat el 1646, pertanyia al cirurgià Rafel Martorell, de la família del qual prengué nom. Tenia cases, dos molins de vent fariners i sínia i era dedicat al conreu de cereals i lleguminoses. ■ Antiga possessió del mateix terme, a la barriada des Molinar, situada entre es Coll d'en Rabassa, Son Rossinyol, Son Moix i Son Morlà. El s XVIII, segons Bonaventura Serra, s'hi trobaren més de mil monedes romanes d'or, plata i coure. ■ Antic rafal del mateix terme. El 1692, pertanyia al prevere Miquel Martorell, beneficiat de la Seu i doctor en teologia. De 9 quarterades, tenia cases i era dedicat al conreu de cereals i lleguminoses. El bestiar de

feina eren dues mules. Feia una renda anual de 80 lliures. El s XVII, era denominat també Son Fornari. ■ Al mateix terme, confrontava amb el camí d'Inca i el torrent Gros. Documentat el 1652, pertanyia a Praxedis Martorell, de la família de la qual prengué nom. Tenia cases i era dedicat al conreu de cereals i lleguminoses. Era també denominat Son Ametler dels Martorell. (DF/M)

MARTORELL AMENGUAL, GUILLEM —MATA-SETZES— (Palma s XIX - 1950) Personatge popular de Palma. De constitució física petita, vivia en la indigència i era la befa dels nins de Palma i dels majors.

← Jaume Martorell Cerdà

MARTORELL CERDÀ, JAUME (Porreres 1945) Polític. Fou regidor de Porreres (1979-83) per la Unió de Centre Democràtic i, com a tinent de batle, impulsà la creació del Museu de Porreres. Fou batle de Porreres (1983-87) per la Unió Independent Porrerenca. Poc després s'incorporà a Unió Mallorquina. Durant la seva administració, es construïren el centre sanitari, la llar dels padrins i les pistes poliesportives a l'Escola Pública. També se sanejà el torrent de Banyeres, s'asfaltaren els carrers i foren aprovades les normes subsidiàries del planejament urbà. Ocupà el càrrec (1987-92) de director general de cultura del Govern de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears. Des de 1987, és regidor de Porreres, primer per Unió Mallorquina (1987-91) i després per la coalició Partit Popular-Unió Mallorquina (des de 1991). Des de 1992, és director de la Fundació la Caixa a les Balears. (BF)

MARTORELL DE LETE, CATALINA (Banyalbufar 1892 - Menorca 1970) Pianista i escriptora. Estudià música al Conservatori Superior de València amb Manuel Palau Boix. Col·laborà en diaris i revistes i publicà *Inquietudes y nostalgias* (1962). Compongué *Marxa fúnebre* per a banda i lletra i música per a cançons infantils, com *Caragol*. (CM)

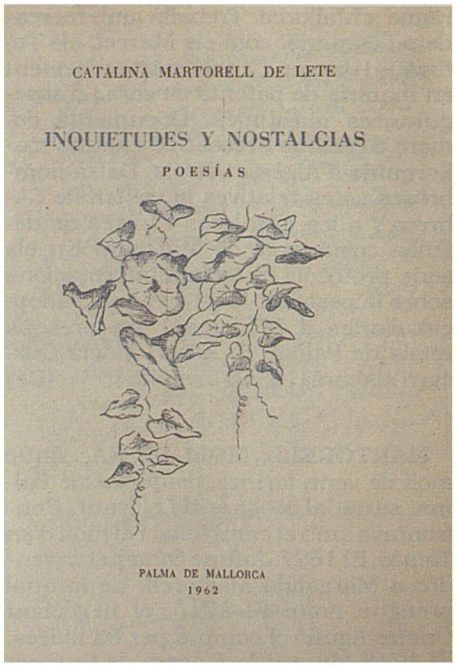

↑ Catalina Martorell, *Inquietudes y nostalgias*

MARTORELLET, CAN Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre can Martorell, l'hort de Sant Vicenç, la serra de Sant Vicenç i Clavet. (M)

MARTORELL FILLOL, JOSEP (Palma s XVII - 1755) Pintor. El 1749, tenia l'estudi al Banc de s'Oli, de Palma. Fou familiar del Sant Ofici de la Inquisició de Mallorca. Pintà, per a la parròquia de Santa Maria del Camí, catorze escenes de la vida de la Mare de Déu i de Jesucrist (1736) i dos quadres per a l'orgue (1740). Per a la capella de Sant Ramon de l'església de la Mercè, de Palma, pintà diferents representacions de la vida del sant. Fou un pintor d'encàrrec, de temàtica religiosa. (DF)

→ Maria del Carme Martorell Gelabert

MARTORELL GELABERT, MARIA DEL CARME (Alaró 1959) Pedagoga. Es diplomà (1982) en magisteri i es llicencià (1992) en Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears. És coautora de llibres sobre temes didàctics, com *Matemàtiques al Parc de la Mar* i *Itinerari al castell d'Alaró*. Ha participat en l'elaboració de vídeos pedagògics i en la redacció de suplements educatius a alguns diaris. Ha estudiat la metodologia decroliniana a *La coeducació a Mallorca durant la II República. L'escola Decroly de Campanet (1934-1936)* (1992).

MARTORELL MAS, JOAN (Inca s XVIII - Palma 1793) Notari i escrivà reial. Exercí a Palma, on tenia la notaria, vora el convent de Sant Francesc de Paula, a la parròquia de Sant Nicolau. Fou escrivà (1785-92) de la cavalleria de la Torre. Llegà tres protocols (1785-92), amb dades d'interès sobre els municipis d'Alaró, Inca, Maria de la Salut, Santa Margalida i l'illa de Cabrera. Com a font sobre els drets senyorials, són importants els actes relatius a les cavalleries dels comtes de Formiguera i la cavalleria i els establiments de Son Santjoan (Alaró). (DF)

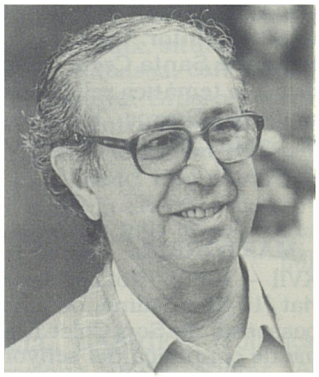

→ Jaume Martorell Mir

MARTORELL MIR, JAUME (Palma 1924) Activista polític. Militant de Falange Espanyola, durant la Segona Guerra Mundial participà com a voluntari de la *División Azul* al front de Rússia. D'ideologia ultradretana i anticatalanista, el 1979 fou detengut en relació amb l'intent de cremar el Govern Civil de les Balears. El 1990, fou condemnat a sis anys de presó com a autor de l'incendi (1989) del repetidor de TV3 a la serra d'Alfàbia i va recórrer la sentència. És president del Centre Cultural Mallorquí des de la seva fundació (1979).

MARTORELL MIRALLES, ANTONI (Montuïri 1913) Religiós i músic. El 1922, ingressà en el Seminari Seràfic de la Porciúncula (Palma), on estudià piano, violí i harmonia amb Josep Picó Aguiló i Rafel Ginard Amorós. El 1929, professà com a membre del Tercer Orde Regular de Sant Francesc. Es

← Antoni Martorell Miralles

traslladà (1931) a Roma, on estudià teologia a la Universitat Gregoriana i, el 1937, fou ordenat de prevere. Tornà a Mallorca i continuà els estudis de piano i harmonia sota la direcció de Jaume Roig Pieras, Joan Maria Thomàs i Rafel Vich Bennàsser. Obtengué el primer premi extraordinari d'harmonia (1941) i es diplomà en el conservatori superior de piano a València (1943). El 1945, tornà a Roma i perfeccionà els estudis de composició, cant gregorià, orgue i direcció coral al Pontifici Institut de Música Sacra. Es doctorà amb la tesi *Les formes gregorianes en la himnòdia de Tomàs Luis de Victoria*. Entre 1954-70, fou director de música i professor de polifonia al Pontifici Col·legi Nord-americà de Roma. Preocupat per dotar l'Església de Mallorca d'un repertori de música sagrada autòctona, organitzà les setmanes pastorals de Música a Mallorca (1972-82). Fundà i dirigí els Cursos d'*Aggiornamento liturgico-musicale* a Sant Joan del Laterà (1971-81) i fou director de la Comissió Diocesana de Música Sacra de Roma (1971-82). El 1985, fou nomenat acadèmic de número de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Sebastià, de Palma, i fou declarat fill il·lustre de Montuïri. Com a concertista d'orgue ha actuat a Roma, Bolonya, Torí, Assís (Itàlia) i Locarno (Suïssa) i per a les emissions de Ràdio Vaticà i de Ràdio Monteceneri, de Suïssa. És autor de catorze misses per a cor i orgue. També ha compost *Ore serene* (1953), *Motets polifònics*, *Àgape* (1972), *A la taula del Pare* (1974), *Poble peregrinant* (1977), *Hosanna*, manual i partitura d'acompanyament (1981), *Himnari litúrgic i balades evangèliques* (1982), *Celebrem el Senyor*, manual i partitura d'acompanyament (1982), *Suite Davidica*, *The Zodiac*, *Pensieri musicali*, *Suite mariana*, *Tre toccate in re*. *Dues suites per a piano* i *Sempreviva* (1992). (CM)

↓ Portada de *Celebrem el Senyor*, d'Antoni Martorell

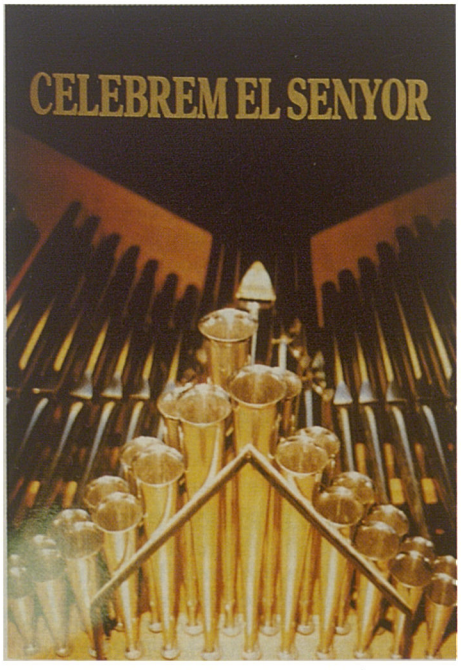

MARTORELL MUNTANER, ANTONI (Selva s XVII - Palma 1745) Notari. Fou prevere beneficiat a Santa Eulàlia. Escrivent del notari Joan Servera, accedí al notariat a Palma (1693), on tengué la notaria vora el convent de Santa Clara. Fou home de confiança del senyor Guillem Abrí-Descatlar, marquès del Palmer i senyor de la Bossa de l'Or. Treballà per a les famílies Adde, Conrado, Ferrà de la Mola, Garau d'Aixartell, Serra -Goiet- i Sureda. Actuava al col·legi de Monti-sion, la parròquia de Santa Eulàlia i els convents de Jesús Extramurs, Mont Carmel, la Mercè, Sant Esperit, Sant Francesc de Paula, Sant Jeroni, Santa Clara i Santa Magdalena. Llegà 16 protocols (1693-1745), de gran interès per a l'estudi dels convents, la mercaderia i diverses famílies senyorials. És una font important per a l'estudi dels mariners, menestrals, mercaders, mestres d'aixa i negociants, particularment els de la minoria xueta. Documentà contractes del dret del quint del vi i del dret de llanes i formatgeria. El 1714, aixecà actes dels preparatius de la defensa austriacista de Mallorca contra l'imminent atac de les tropes de Felip V. Fou notari de les cavalleries de Galiana (Manacor) i del Palmer (Campos). Actuà preferentment a Campos, Mancor de la Vall, sa Pobla, Sant Joan, Selva i Valldemossa. Llegà nombroses actes de les possessions i rafals, com sa Barrala i sa Font Santa (Campos), Son Ferrà de la Mola (Esporles), sa Coma des Prat (Escorca), Massanella (Mancor de la Vall), sa Teulera i Son Ximenis (Palma), Horta (Sant Joan), el rafal Genàs (Santanyí), sa Vall (ses Salines) i Son Homar (Valldemossa). N'heretà l'arxiu i en continuà la notaria el seu nebot Cristòfol Fonollar Martorell. (DF)

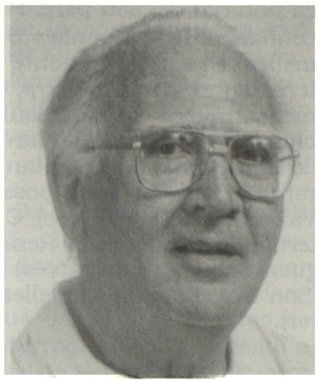

→ Bernat Martorell Nicolau

MARTORELL NICOLAU, BERNAT (Puigpunyent 1923) Missioner. El 1948, fou ordenat de prevere. Vicari i rector de Montuïri (1948-55), fundà la revista *Bona Pau* (←), impulsà la restauració del temple parroquial i projectà la construcció de la carretera del puig de Sant Miquel. Va esser un dels primers missioners que la diòcesi de Mallorca destinà al Perú. Residí (1956-82) a Yauyos i San Juan María Vianney (Lima) com a rector. Es llicencià (1970) en teologia per la Universitat Pontificia i Civil de Lima. És autor de *Siguiendo mi camino I* i *II* (1992), on recull la seva experiència com a rector de Montuïri.

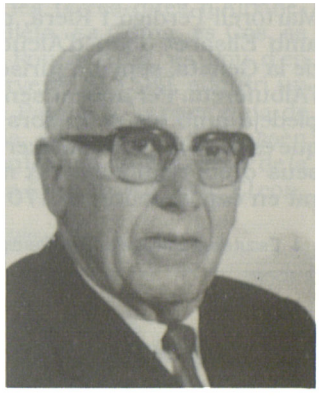

→ Onofre Martorell Nicolau

MARTORELL NICOLAU, ONOFRE (Puigpunyent 1917) Folklorista. És autor de *Bon dia Puigpunyent, poble estimat I* i *II* (1988, 1993), obra que recull diferents aspectes de la vida de la localitat, recopilats mitjançant entrevistes als més vells del poble. És col·laborador de la revista *Galatzó*.

MARTORELL ORDINES, BARTOMEU —MENOR— (Palma s XVIII - 1787) Notari. Fill del notari *Bartomeu Martorell —Major—* (←). Era doctor en ambdós drets. Accedí al notariat a Palma (1764), on tenia la casa pairal i notaria vora el Pes de la Palla, a la parròquia de Santa Eulàlia. Llegà dotze protocols (1764-87), en els quals continuà la tas-

ca notarial del seu pare. Fou home de confiança de les famílies Brondo i Comelles. El seu llegat conté dades d'interès sobre els argenters xuetes i els menestrals de Palma. Documentà establiments als termes d'Alaró (cavalleria de Son Santjoan) i Santanyí (Son Berard) i contractes de possessions de Valldemossa (Son Morro). Capbrevà als termes d'Algaida (Son Reus de Formiguera), Inca (Rafalgarcés) i Montuïri (Son Barceló, Son Comelles i es Guerrer). (DF)

MARTORELL-PERDIGÓ Família de la petita aristocràcia procedent de la mà major de Pollença, ingressada en el braç noble durant el s XVII per graus doctorals i assimilada als ciutadans militars el 1762. El prevere Salvador Perdigó vinculà els seus béns el 1539 amb obligació d'ús del seu cognom, i en foren successors els Martorell pel matrimoni de la seva neboda Marió Perdigó amb Joan Martorell. El seu descendent Gabriel Martorell-Perdigó i Marc ocupà diversos càrrecs dins la municipalitat de Pollença. En foren fills, entre d'altres, Joan Baptista, Jaume Antoni i Agustí Nicolau Martorell-Perdigó i Martorell. El primer continuà la branca major, representada, a la següent generació, pel seu fill Joan Martorell-Perdigó i Riera, que es casà amb Elisabet Joan d'Alcúdia i Sastre de la Geneta, senyora jurisdiccional de l'Albufereta. Per aquest senyoriu, Joan pledejà amb els pescadors alcudiencs que es negaven a reconèixer alguns dels seus drets dominicals. A més, fou jurat en cap d'Alcúdia el 1701. El seu fill

↓ Escut de la família Martorell-Perdigó

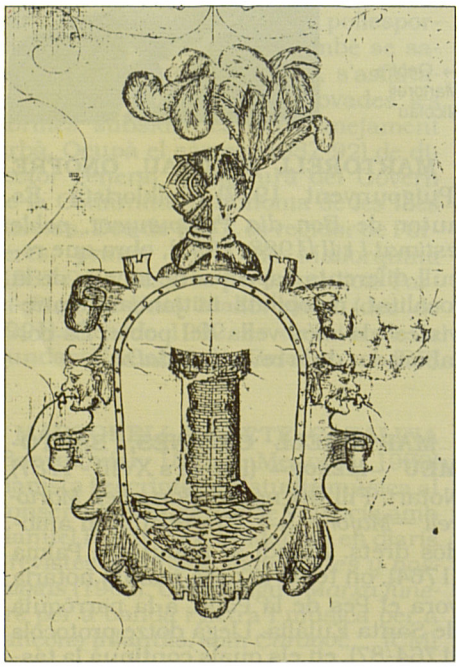

Joan Martorell-Perdigó i Joan d'Alcúdia contragué matrimoni amb la pubilla, Francina Aina Bennàsser de Santiani i Morro, de la mà major de Campanet, la qual perdé per plet el fideïcomís de Santiani i hagué de lliurar-lo a Miquel Bennàsser de Bonnàber i Moragues, el 1727. A la següent generació, el seu fill Berenguer Martorell-Perdigó i Bennàsser de Santiani (Pollença 1716-98), es doctorà en ambdós drets i fou inclòs dins l'Allistament Noble de 1762 com a ciutadà militar. Es casà (1741) amb Joana de Landívar i de Martorell, filla de l'advocat d'origen navarrès Francesc de Landívar i Coll i de l'aristòcrata menorquina Rafela de Martorell i d'Esquella. El seu successor, Joan Martorell-Perdigó i de Landívar, capità de milícies urbanes (1770) i regidor perpetu de Palma (1786), contragué matrimoni el 1772 amb Francina Danús Laudes, enllaç pel qual la seva descendència heretà béns dels *Danús* (←). La casa s'extingí amb la seva filla Joana Martorell-Perdigó i Danús, casada (1805) amb Francesc d'Asprer i de Canal, dels comtes catalans de Fogonella, algutzir major de la Reial Audiència de Mallorca i cavaller de l'orde de Carles III. Aleshores, la casa pairal dels Martorell-Perdigó prengué el nom de can Asprer. Pel que fa a la branca fundada per Jaume Antoni Martorell-Perdigó i Martorell, cal indicar que aquest es doctorà (1633) en drets a la Universitat de Pavia. Mort apestat el 1652, s'havia casat amb Magdalena Aixartell. En fou filla i hereva Francina Martorell-Perdigó i Aixartell, muller del capità *Jaume Canals Penya* (←). La branca fundada per Agustí Nicolau Martorell-Perdigó i Martorell, també doctor en drets, s'extingí amb la seva néta Margalida Martorell-Perdigó i Morei, casada amb l'advocat Bartomeu Danús Fullana. La seva descendència es fongué amb la branca major en casar-se la seva néta Francina Danús Laudes amb Joan Martorell-Perdigó i de Landívar. (PeM)

MARTORELL PONS, JOAN (Campanet 1916) Polític i militar. Fou regidor de l'Ajuntament de Campanet pel terç familiar (1955-61 i 1974-76) i batle (1976-79). Militant del Partit Popular, ha estat elegit regidor a totes les eleccions municipals des de 1979 i fou batle entre 1983-87.

→ Joan Martorell Pons

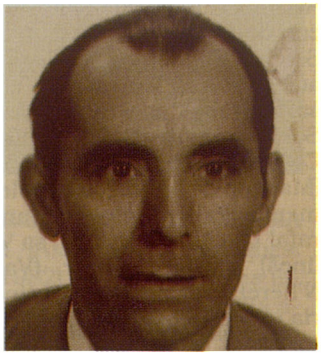

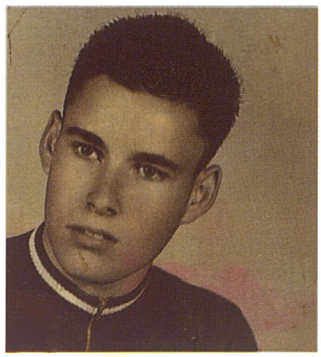

→ Miquel Martorell Pou

MARTORELL POU, MIQUEL (Lloseta 1939) Ciclista. En la categoria d'afeccionat, guanyà (1957) el Cinturó Ciclista Internacional de Catalunya. El 1959, obtengué el campionat d'Espanya de persecució i la medalla de bronze als Jocs de la Mediterrània, de Beirut. El 1960, féu part de l'equip espanyol que participà en els Jocs Olímpics de Roma. Competí en la prova de persecució amb els mallorquins Jordi Nicolau, Francesc Tortella i Miquel Mora. El 1967, es retirà de la competició.

MARTORELL RIBES, MIQUEL (Montuïri s XVII - Palma 1694) Notari. De família benestant, tenia la casa pairal al carrer Major, de Montuïri. Exercí a Palma, on tenia la notaria als Quatre Cantons del Socors, a la parròquia de Santa Eulàlia. Féu una notable fortuna que invertí en censals a Algaida, Binissalem, Inca, Montuïri i Sencelles. Adquirí als hereus de Gaspar de Puigdorfila una gran casa, amb celler i molí de sang, al carrer Major, de Montuïri. Comprà (1676-89), a Algaida, vinyes a Son Mallol i Son Mallol de Malesherbes i, a Montuïri, les terres de na Castellana, sa Corona, Son Barceló, es Pont i na Cirurgiana de Son Pujol. Llegà dos protocols (1677-91 i 1677-83), el darrer del qual el féu conjuntament amb el notari Antoni Juaneda. Ambdós contenen dades d'interès sobre Artà, Campos, Felanitx, Llucmajor i Montuïri. Els seus béns foren inventariats (1694) pel notari Joan Campamar. (DF)

MARTORELL RIBES, PERE JOAN (Montuïri 1650 - Palma 1720) Notari. Exercí a Palma, on tenia la notaria als Quatre Cantons del Socors, a la parròquia de Santa Eulàlia, que heretà del seu germà *Miquel Martorell Ribes* (←).

Llegà dos protocols (1698-1719), amb dades d'interès sobre Algaida, Inca, Montuïri, Santa Margalida i Sencelles. Fou home de confiança de la família Vallès d'Almadrà i curador dels Bordils, d'Inca. El seu fill **Bartomeu Martorell Malla** —Major— continuà l'exercici del notariat i llegà 16 protocols (1701-63). (DF)

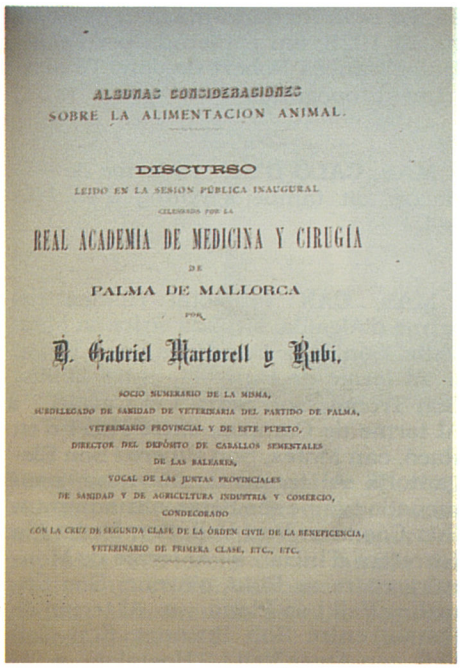
ALGUNAS CONSIDERACIONES
SOBRE LA ALIMENTACION ANIMAL.

DISCURSO
LEIDO EN LA SESION PÚBLICA INAUGURAL
CELEBRADA POR LA
REAL ACADEMIA DE MEDICINA Y CIRUGÍA
DE
PALMA DE MALLORCA
POR
D. Gabriel Martorell y Rubí,
SOCIO NUMERARIO DE LA MISMA,
SUBDELEGADO DE SANIDAD DE VETERINARIA DEL PARTIDO DE PALMA,
VETERINARIO PROVINCIAL Y DE ESTE PUERTO,
DIRECTOR DEL DEPÓSITO DE CABALLOS SEMENTALES
DE LAS BALEARES,
VOCAL DE LAS JUNTAS PROVINCIALES
DE SANIDAD Y DE AGRICULTURA INDUSTRIA Y COMERCIO,
CONDECORADO
CON LA CRUZ DE SEGUNDA CLASE DE LA ÓRDEN CIVIL DE LA BENEFICENCIA,
VETERINARIO DE PRIMERA CLASE, ETC., ETC.

↑ Portada de l'edició del discurs de Gabriel Martorell Rubí

MARTORELL RUBÍ, GABRIEL (Palma 1830 - 1906) Veterinari. Fou redactor de la *Revista Balear de Ciencias Médicas* i president de l'Institut Balear de Vacunació Directa. El 1879, ingressà a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma, de la qual fou bibliotecari. Fou tinent de batle de l'Ajuntament de Palma. Rebé la creu de beneficiència de segona classe en reconeixement a la tasca duta a terme al campament de la Font Santa durant la febre groga de 1870.

MARTORELLS, COMUNA DES Al terme de Selva, fa part de la comuna de Caimari, situada entre el coll Matar, es Fornassos, Turixant i ses Mosqueres. (M)

MARTORELL THOMÀS, MARIA JOSEP (Palma 1941) Soprano. Estudià (1952) al Conservatori Professional de Música i Dansa de Balears. Féu estudis de perfeccionament amb Jaume Mas Porcel, Joan Maria Thomàs i Dolores Vercher Alonso, i amplià estudis de cant amb Joan Nadal Martínez i Marlies Werthwein. Ha ofert recitals a Mallorca, Menorca i Eivissa, a més de Madrid, Barcelona i altres indrets d'Europa i Amèrica. Com a solista, ha actuat amb la Capella Clàssica de Mallorca, la Capella Mallorquina, l'Orquestra Ciutat de Palma i l'Orquestra Simfònica de Balears. També féu part de la Societat d'Òpera de Mallorca, del Tercet Mallorca i del Col·lectiu d'Artistes Lírics. Ha participat en el festival de Pollença amb la *Pollença Festival String*, dirigida per Eugène Prokop. Ha enregistrat dos LP, *Miquel Vicens-Maria Josep Martorell* (1981) i, amb composicions de Llorenç Galmés, *Folklore musical menorquí* (1982). (CM)

→ Maria Josep Martorell Thomàs

MARUSA CANO Vegeu *Cano Reig, Maria Francesca*.

MARXANDO, CAS Propietat rústica del terme de sa Pobla, situada entre el pont Nou, Son Gallina, el torrent Vell i Son Palou. (M)

MARZAG Antic rafal del terme de Valldemossa. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1243. (M)

→ José Marzo y Abecia

MARZO Y ABECIA, JOSÉ (Aragó s XX - Saragossa 1948) Jesuïta. Era superior de la Residència de Monti-sion durant la Guerra Civil. Publicà els opuscles pro-nacionals *El espíritu cristiano alma de la Nueva España* (1937) i *Montesión durante la pasada guerra civil 1936-1939* (1939). El 1938, intervengué en la polèmica creada arran de la publicació del llibre de Georges Bernanos *Els grans cementiris sota la lluna*.

MARZO BALAGUER, ENRIQUE (Madrid 1865 - 1947) Militar. Ingressà (1883) a l'Acadèmia General Militar i passà posteriorment a l'arma d'infanteria. Prengué part en les guerres de Cuba i del Marroc. El 1922, ascendí a general de divisió per mèrits de guerra i fou comandant militar de Melilla. El 1926, fou promogut a tinent general i nomenat capità general de Balears. Cessà el gener de 1930, quan va esser nomenat ministre de la governació. El desembre d'aquell mateix any, va abandonar el seu càrrec i va tornar ocupar la capitania general de Balears. Dimití el 1931, quan es proclamà la II República i es convertí la capitania en comandància militar de Balears. (DJ)

MAS Família notarial, documentada a Palma els s XVI-XVIII. **Miquel Mas** (Palma s XVI - 1617), accedí al notariat (1572) a Palma, on exercí. A Montuïri, tenia un casal davant l'església parroquial i les terres dites n'Albanella, n'Albanelleta, sa Coma, es Cós, sa Murtera, es Pou del Rei, es Pou d'en Tries i sa Servera. El 1589, adquirí un gran casal a Palma, a la parròquia de Santa Eulàlia, en el carrer de Mossèn Romanyà, confrontat amb el carrer de la Quartera, can Oms i can Catlar. El con-

↓ Signatura de Miquel Mas

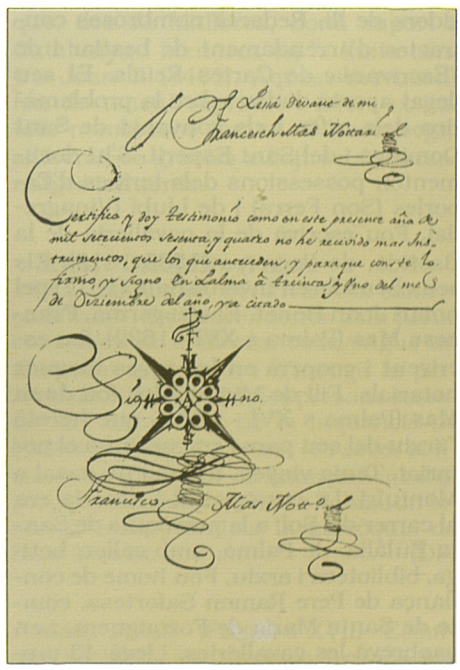

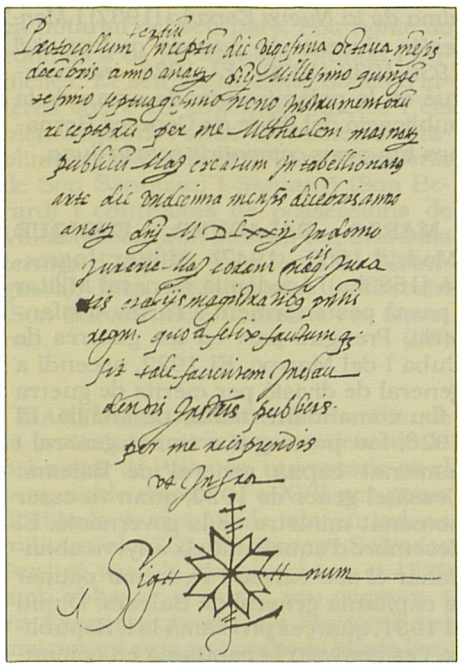

↑ Signatura de Francesc Mas

vertí en casa pairal i notaria, amb mobiliari de luxe, teixits, orfebreria, pintura religiosa, mapes, arxiu i biblioteca. Afeccionat a la música, composava i tocava la viola. Tenia l'arxiu de la cavalleria del noble Guillem Nunis de Santjoan. Llegà 26 protocols (1572-1617), que contenen actes relatius a les famílies Aixartell, Campfullós, Cavalleria, Comelles, Desbac, Despuig, Miralles, Olesa, Pacs, Sanglada, Santacilia, Santjoan i Sureda de Santmartí. Vinculat a Montuïri, el seu llegat és important per a l'estudi d'aquesta vila. Documentà les activitats dels col·legis d'assaonadors, blanquers, sastres i teixidors de lli. Redactà nombrosos contractes d'arrendament de bestiar i de l'Escrivania de Cartes Reials. El seu llegat aporta dades sobre la problemàtica dels orfes i els convents de Sant Domingo i del Sant Esperit. S'hi documenten possessions dels termes d'Esporles (Son Ferrà) i de Llubí (Vinagrella). Fou escrivà de la cavalleria de la Bastida, de Porreres (1585-1613). Els seus béns foren inventariats (1617) pel notari Joan Bonet. El seu germà, **Francesc Mas** (Palma s XVI - 1632), fou escrivent i cooperà en les seves tasques notarials. Fill de Miquel Mas fou **Joan Mas** (Palma s XVI - 1651), que heretà l'arxiu del seu pare i en continuà el notariat. Tenia vinyes, terres i un casal a Montuïri. La casa pairal i notaria era al carrer del Sol, a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma, amb celler, botiga, biblioteca i arxiu. Fou home de confiança de Pere Ramon Safortesa, comte de Santa Maria de Formiguera, i en capbrevà les cavalleries. Llegà 43 protocols (1598-1647). Els seus béns, inventariats (1651) pel notari Joan Maimó, foren segrestats per la Cúria Civil de la Inquisició. **Pere Mas** (Palma s XVII - 1682), accedí al notariat (1674) a Palma, on exercí, a la parròquia de Sant Jaume. Llegà quatre protocols (1674-82). Treballà amb la família Comelles i el seu llegat conté dades d'interès de la vila de Montuïri i de la possessió de Son Barceló, d'aquest terme. **Gaspar Mas** (Palma s XVII - 1687), exercí el notariat a Palma, a la parròquia de Sant Nicolau. El s XVIII, **Ignasi Mas i Mas** (Palma s XVIII - 1764), exercí el notariat a sa Calatrava, de Palma. Llegà tres protocols (1759-64) amb dades d'interès sobre la família Palou de Comasema i possessions de Fornalutx (Moncaira) i Llubí (Son Ramon). Els seus béns foren inventariats (1764) pel notari Valentí Terrers. **Francesc Mas Gronyant** (Palma s XVIII - 1787) tenia la casa i notaria vora l'església de Santa Eulàlia, de Palma. Llegà vuit protocols (1763-87), fonamentals per a l'estudi de la noblesa mallorquina a la segona meitat del s XVIII, particularment els marquesats de la Romana, de Vilafranca i de Vivot. Documentà les famílies Berga, Dameto, Safortesa, Sales, Sureda, Sureda de Santmartí i Verí. Fou home de confiança del senyor Joan Miquel Sureda, marquès de Vivot, i elaborà actes relatius als seus negocis, cases, terres i drets senyorials, com la capbrevació dels alous del terme de Selva (1772). Treballà per als mercaders i negociants xuetes. Redactà contractes relatius a possessions i rafals dels termes de Banyalbufar (Son Coll), Escorca (Son Llobera), Esporles (Sarrià), Marratxí (Son Verí), Palma (Son Bauçà, Belldeport, Son Cotoner d'Amunt, la Real, Son Suredeta i Son Tèrmens) i Santa Maria del Camí (rafal Cabàs). (DF)

MAS, AVENC DE SON Cavitat vertical situada en terrenys de la possessió homònima, al terme de Valldemossa. La seva fondària màxima és de 89 m. El 1928, fou explorada per l'espeleòleg francès Robert de Joly. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MAS, CALÓ D'EN Al terme de Manacor, dit també s'*Estany d'en Mas* (←).

MAS, CAN Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre sa Mata Vella, Son Mas, Son Reus i can Rupit. ■ Al terme de Bunyola, entre la vila, Son Trobat, Son Serra i el Calvari. ■ Al terme de Campos, entre l'hort d'en Racó, can Mates, Son Biberó i Son Elegant. ■ Al terme de Marratxí, anomenada també ses Setze, situada entre Son Cós, Son Verí Vell, Son Mulet i la carretera d'Inca. ■ Al terme de Montuïri, entre sa Rota, s'Avenc, Son Comelles Vell i sa Plana. ■ Al terme de Palma, entre Son Pruners, Son Coll Vell, can Amer Vell i S'Hostalot. ■ Al terme de Pollença, entre cal Cuec, el torrent de Sant Jordi, can Adam i can Sales. ■ Al mateix terme, entre Morell de Baix, can Negri, el Rec i el puig de l'Almadrava. ■ Antic hort del mateix terme. Era situat al lloc de l'Horta

↓ Can Mas (Marratxí)

↑ Can Mas (Algaida)

↑ Can Mas (Bunyola)

i confrontava amb el camí de l'Horta i el camí i torrent de Ternelles. Documentat el 1672, pertanyia a l'honor Josep Mas Martorell, de la família del qual prengué nom. Amb cases i sínia, era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. (DF/M)

MAS, CAVALLERIA DE SON Cavalleria que afectava cases i terres del terme de Manacor. Documentada el 1655, pertanyia al senyor Jaume Trullols. El 1685, era del senyor Joan Dameto, donzell, i feia una renda anual de 200 lliures. El 1745, el senyor Nicolau Dameto Pueyo, jesuïta abans casat, la donà al seu fill, Joaquim Dameto, canonge i tresorer coadjutor de la Seu de Mallorca. Consistia en censals frumentaris, censals en diner, alous i drets dominicals. El 1746, produïa una renda censal de 72 lliures i 10 sous, més 37 quarteres de blat. (DF)

MAS, ES Possessió del terme de Fornalutx, situada entre s'Albareta, na Cavallera, sa Feus i la vila. Des del s XVI fins a la primera meitat del XX, va pertànyer a les famílies Mallol i Estades de Moncaira. Feia part dels béns del fideïcomís de Moncaira. El 1933, l'adquirí Antoni Busquets Sastre. (JE)

↓ Es Mas (Fornalutx)

MAS, FONT D'EN Al terme de Valldemossa. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1789. Era anomenada font de na Mas. (M)

MAS, GALCERÀ DES (Mallorca s XV) Capitost. Fou un dels dirigents que, des de Mallorca, donà suport a Catalunya i Menorca en la lluita contra Joan II (1463). Aquest moviment fou durament reprimit i foren executats nombrosos forans. Ell aconseguí alliberar-se gràcies a l'ajuda de personatges influents.

MAS, JAUME (Palma s XVII - 1693) Mercader. Per rivalitats comercials amb els descendents dels jueus conversos de Mallorca, esdevengué un abrandat antixueta i n'instigà la persecució. Fou alcaid de les presons secretes del Sant Ofici de la Inquisició de Mallorca. Dugué a terme les seves activitats mercantils i de finançament d'operacions corsàries des de Palma, on tenia la casa pairal, a la parròquia de Sant Nicolau. (DF)

MAS, JOAN (Palma s XVII) Escultor. El 1668, féu diversos treballs per

al convent de Sant Domingo, de Palma, en un estil barroc. (DF)

MAS, JOAN BAPTISTA (Esporles s XVIII) Metge. Fou catedràtic d'anatomia de la Universitat Literària de Mallorca. Metge major de l'Hospital General de Mallorca, va esser (1788) un dels fundadors de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Mallorca. És autor de *Questio medico-practica an presentes propositiones* (1742) i *Anathomiae corporis humani tractatus* (1750).

MAS, JOSEP (Mallorca s XVII) Jurista. Exercí d'advocat i publicà diversos discursos jurídics, com *Alegación jurídica por Doña Mónica y Don Jaime de Bergas, Alegación jurídica por Antonio Puidorfila* i *Alegación jurídica por Antonio Artigues.*

MAS, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Porreres. De la base, rectangular, només en queden restes d'una coberta de volta de canó. Es conserva una torre de pedra vista. (BRa)

MAS, PERE DOMINGO (Palma s XVIII) Jurista. Doctor en dret civil i canònic. És autor de diversos discursos jurídics, com *Alegación en derecho por Damián Roig de Son Lluís, Por Don Francisco Baltasar Thomás, antes Sureda, Alegación jurídica por Juan Morey y de Sant Martí, Alegación jurídica por parte de Gabriel Ferrer.*

↓ Molí d'en Mas (Porreres)

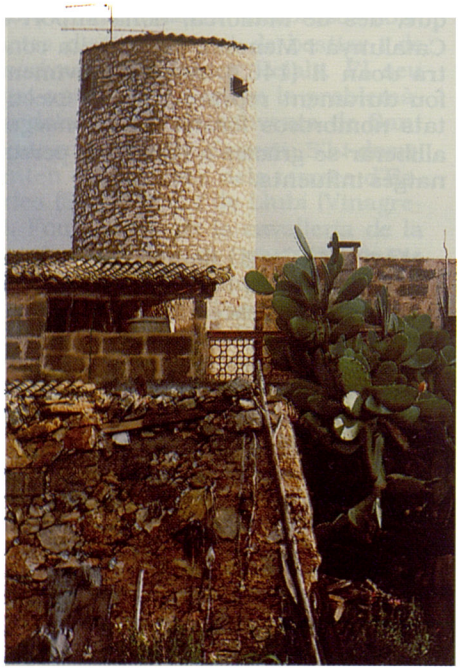

↑ Son Mas (Andratx)

MAS, PLA DE SON Al terme de Manacor, situat entre les cases de la possessió de Son Mas Vell, can Bulla, na Bona i Son Galiana. (M)

MAS, RAFAL D'EN Al terme de Llucmajor. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1403, en què pertanyia a Mateu Mas, de la família del qual prengué nom. El 1702, era valorat en 1.250 lliures. ■ Al terme de Santa Margalida. Confrontava amb Vernissa, Vall-llobera, Santa Eulàlia, la Caseta i Femenia. Era tengut sota l'alou de la baronia del comte d'Empúries. El s XIV, era de la família margalidana dels Mas, que, el 1396, l'establiren a Bernat Femenia de Vernissa. Era tengut a delme i tasca dels fruits en la major part de les seves terres. Correspon a una de les possessions denominades, posteriorment, Vernissa. (AMa/M)

MAS, SON Indret del terme d'Alaró. Documentat el s XVIII, era dividit en diverses propietats. El 1741, era denominat també Son Mas del Ponterró. ■ Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre cas Coix, can Volaneto, can Bernat, es Suís i Son Rubí. ■ Possessió del terme d'Andratx, entre Son Curt, Son Maó, Son Juvera i el nucli urbà. Correspon a les alqueries islàmiques denominades Cornuatera i Buendar. El 1232, Berenguer de Palou, bisbe de Barcelona, l'establí a Robert Seriol i passà a denominar-se alqueria dels Seriol (s XIII-XV). Confrontava aleshores amb es Palmer i la vila. El s XIV, s'hi documenten vinyes. El 1435, passà de la família Seriol a la dels Pomar i, després, a Guillem des Mas, família de la qual prengué, ja el s XV, la denominació de Son Mas. El 1685, era valorada en 9.500 lliures. El 1787, pertanyia a Antoni Badajoz Savellà. Tenia grans cases. Era una gran propietat dedicada a olivars, garroverars i

↓ Troballa prehistòrica a Son Mas (Inca)

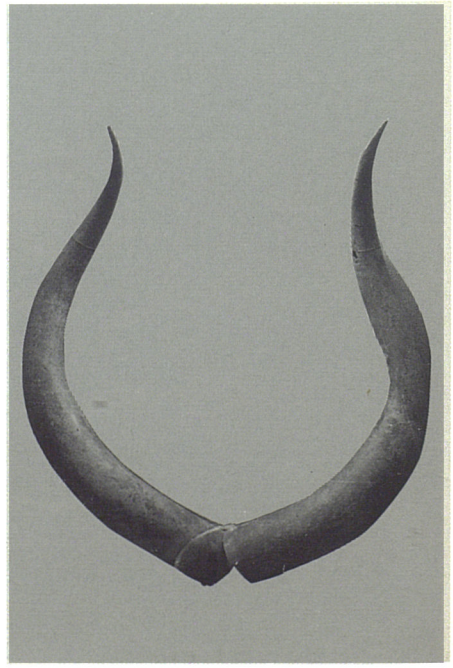

↑ Son Mas (Esporles)

vinya. Tenia hort i sínia. Confrontava amb la vila, Son Prim i Son Juvera. A la fi del s XV, s'hi construí la torre de defensa, denominada també *torre del Sagrament* (→). El 1992, es reformà el conjunt de cases i torre de defensa per transformar-lo en casa consistorial. ■ Possessió del terme de Campos, situada entre Son Barbut Vell, ses Cases Noves, cas Hereu Mas i Son Masset. El 1599, pertanyia a Bartomeu Mas, de la família del qual prengué nom, i confrontava amb Son Garau i el camí de Felanitx. Tenia cases, amb celler i molí de sang. Era dedicada a vinya i conreu de cereals. Tenia una guarda de 60 ovelles i ramaderia porquina. El 1762, era de Mateu Mas. La posada era a la vila de Campos. ■ Terrenys del terme de Consell, situats entre Son Biel, el torrent de Solleric, es Vinyet d'en Jordi i el camí de Muro. ■ Propietat rústica del terme d'Esporles, situada entre el nucli urbà, Son Cabot, es Coll i Son Poquet. El s XVI, documentada com a possessió, confrontava amb Son Meuet i es Coll. El 1588, el notari Joan Antic de Llorac la va vendre al senyor Martí Rossinyol. Amb cases i tafona, era dedicada a olivars i conreu de cereals. El 1697, pertanyia a l'honor Sebastià Mas i era valorada en 2.600 lliures. Els s XVII-XVIII, s'hi documenten conreus de lli, morerars de fulla i cria de cuques de seda a les cases. ■ Possessió del terme de Felanitx. Documentada el 1657, pertanyia a Mateu Vidal. Tenia cases, amb celler i molí de sang. De 60 quarterades, era dedicada a vinya, conreu de cereals i producció de lli. Hi havia nombrosa aviram. La posada era al carrer de la Creu Nova, de Felanitx. ■ Antic rafal del terme d'Inca, que confrontava amb Son Fuster i el camí d'Inca a Pollença. Fins al s XVII, fou denominat Son Riera i, després, Son Mas de Son Riera. El 1704, era dividit en tres propietats, cadascuna amb cases, dedicades a conreu de cereals i lleguminoses. N'eren propietaris Antoni Ramis —Mas—, Pere Palleres i Gabriel Ramis —Mas—, la d'aquest era valorada en 600 lliures. El 1993, designa terrenys entre Son Panxeta, Son Bennàsser, Son Bertran i ses Veles. ■ Rafal del mateix terme, dit també Son Mas de s'Argenteria, situat entre s'Argenteria, can Xulla, Tirasset i Corbera. Documentat el 1693, pertanyia al senyor Joan Baptista Bordils i era valorat en 2.000 lliures. Tenia cases i era dedicat a vinya i conreu de cereals. Era una pertinença de la possessió de Son Bordils i denominat Son Mas de Son Bordils. El 1875, al costat de les cases antigues dels s XVII-XVIII, s'hi edificaren cases noves, amb un gran aljub de volta. El 1993, té 30 quarterades, 4,5 de les quals són de reguiu, la resta són terres primes de call vermell, dedicades a pastura. ■ Al terme de Lloret de Vistalegre, entre Peixeri, can Xeniell, Son Estela i Son Busquets. Al dintell del portal del casal hi ha la data de 1582. El 1675, pertanyia a Francesc Mas, metge, i era valorada en 3.000 lliures. Hi havia un celler amb quatre bótes. El bestiar de feina eren un rossí, un mul, dues someres i dos ases. El 1684, era d'Esteve Mas, doctor en medicina i del seu fill Guillem Mas, notari. Era també denominada Banderola i Son Mas de Banderola. Tenia cases i era dedicada a vinya i conreu de cereals. En el cadastre de 1694, era valorada en 3.500 lliures i era de Pere Joan Mas, prevere. Tenia la posada a la vila de Sineu. El 1818, era dividida en dues propietats, cadascuna amb cases pròpies, una de Pau Mas —de Banderola—, de 28 quarterades, i l'altra, de Catalina Salom de 38 quarterades. Ambdues dedicades a vinya i conreu de cereals i amb bosc, garriga i rotes. ■ Al terme de Llucmajor. Documentada el 1777, pertanyia a Mar-

↓ Son Mas de s'Argenteria (Inca)

galida Mas, tenia 18 quarterades i era valorada en 485 lliures. ■ Terrenys del terme de Manacor, situats entre cala Mendia, el torrent de la Marina, can Penjoll i can Relles. Hi havia una cova del Bronze Antic. Els materials que s'hi exhumaren foren depositats (1889) al museu de la Societat Arqueològica Lul·liana. ■ Antiga possessió del mateix terme, situada entre Son Fortesa, el rafal Pudent, Son Moro i la mar. Documentada el 1578, pertanyia al senyor Nicolau Trullols. Tenia cases i un gran hort. Era valorada en 6.000 lliures. El 1655, era del senyor Jaume Trullols. Era una gran propietat dedicada al conreu de cereals, lleguminoses i a la ramaderia ovina, amb una guarda de 240 ovelles. El 1747, pertanyia al noble Nicolau Dameto Pueyo, jesuïta abans casat. Feia una renda anual de 115 lliures, 100 quarteres de blat, 15 quarteres de xeixa i 10 quarteres d'ordi. Els **horts de Son Mas** feien una renda anual de 72 lliures. Els Dameto Pueyo —de Son Mas— tenien la casa pairal a la placeta de les Caputxines, a la parròquia de Sant Jaume, de Palma. ■ Antiga possessió del terme de Maria de la Salut, que, el 1993, fa part del nucli urbà, una barriada del qual en pren el nom. El 1578, era un rafal posseït pel membre de la major de Santa Margalida Antoni Mas —de Manacor—. Era tengut sota alou i jurisdicció de la cavalleria de Maria. Fou afectat per parcel·lacions des del s XVII. ■ Antic rafal del terme de Montuïri. Confrontava amb el camí de Montuïri a Porreres. Documentat el 1635, pertanyia a Pere Mas, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i era dedicat a vinya i conreu de cereals. El s XVII, era denominat també rafal de ses Casetes. Els Mas tenien la casa pairal a la vila de Montuïri, denominada la Casa del Garrover. ■ Antic hort del terme de Palma, situat al lloc del Portitxol. El 1576, pertanyia al blanquer Benet Mas, de qui prengué nom. Tenia cases i era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses, hortalisses i alfals. Feia una renda anual de 30 lliures. ■ Antic rafal del mateix terme. Era situat davant el monestir de la Real. Documentat el 1592, pertanyia a Guillem Desmàs, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i celler. Es dedicava a vinya i conreu de cereals. Hi havia un hort dedicat a la producció de lleguminoses i hortalissa. Els s XVI-XVII, apareix també documentat com a rafal de Belldeport. ■ Al mateix terme. Era situat al Coll d'en Rabassa. Documentat el 1611, en què fou adquirit per l'honor Miquel Mas, blanquer. De 10 quarterades, tenia cases i era dedicat a la producció de cereals i lleguminoses. ■ Possessió del terme de Porreres. Documentada el s XV, pertanyia a la família Desmàs, de la qual agafà el nom. El 1541, era de Jaume Desmàs i confrontava amb el nucli urbà. Tenia cases, amb torre, celler i molí de sang. Era dedicada a vinyes, conreu de cereals i ramaderia ovina. La casa pairal dels Desmàs era a la parròquia de Sant Jaume, de Palma. El 1760, pertanyia al senyor Francesc de Comelles i a les cases, que estaven en estat de ruïna, hi havia una capella dedicada a Nostra Senyora del Roser. Tenia una guarda de 130 ovelles. La posada era a la plaça de la vila de Porreres i tenia un gran celler i alambins. El s XVI, apareix també amb la denominació de Son Desmàs. ■ Antiga possessió del terme de Santa Margalida, documentada el s XVI. El 1590, era de Bartomeu Mas, de la família del qual agafà el nom. Confrontava amb s'Abellar, Son Rabassa i la Pedra Ficada. Se'n conserven les cases, situades prop del pou de la Garriga. Dóna nom al camí de Son Mas, que va del camí vell de Maria de la Salut a la carretera d'Artà. ■ Antiga possessió del terme de Sineu. Documentada el 1739, pertanyia al prevere Francesc Mas, doctor en medicina. Tenia cases i era dedicada a figuerals i conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia ramaderia ovina, aviram i una guarda de 33 porcs. La posada era al carrer dels Bous, de la vila de Sineu. ■ Possessió del terme de Valldemossa. Vegeu *Son Mas del Pla del Rei.* (AMa/BP/DF/M)

SON MAS DE S'ARGENTERIA

Hi ha unes ruïnes prehistòriques, situades ran del terme de Llubí, en les quals destaca un talaiot de planta circular, d'11, 20 m de diàmetre i 2,10 m d'alçària. El portal és orientat cap a ponent, seguit d'un corredor de 3,70 m de llargària, 0,90 m d'alçària i amplària, que arriba a una cambra de 4,50 m de diàmetre. El 1928, s'hi trobà un cap, petit, de toro, encastat a l'extrem d'una banya, també de toro. És fet de bronze, de 20 cm d'alçària. A més, hi havia dues banyes de bronze, grosses, adornades amb una garlanda incisa de fulles de llorer que, en espiral, envolten la banya, i una llumeneta d'argila, romana, desapareguda. Ambdós bronzes foren adquirits pel Museu Arqueològic, de Barcelona.

Una informació de premsa, publicada a *La Almudaina* del 5 de juliol de 1928, diu que el descobridor dels bronzes en demanava, 10.000 pessetes. Un grup de mallorquins prestigiosos molt vinculats a la Societat Arqueològica Lul·liana, a l'Associació per la Cultura de Mallorca i a la revista *La Nostra Terra,* entre els quals hi havia Bartomeu Ferrà Juan, Joan Pons i Marquès, Guillem Colom Ferrà, mossèn Antoni Pons i mossèn Salvador Galmés, intentà reunir aquesta quantitat per adquirir els bronzes i evitar que sortissin de Mallorca, com havien sortit abans els famosos caps de toro de Costitx al final del segle XIX, però els seus esforços foren en va. Ni les institucions oficials com la Diputació Provincial de Balears, el Govern Civil i els ajuntaments, ni les entitats privades i els mallorquins benestants responegueren a la crida dels intel·lectuals mallorquins perquè quedassin a Mallorca els bronzes de Son Mas.

Josep Mascaró Passarius

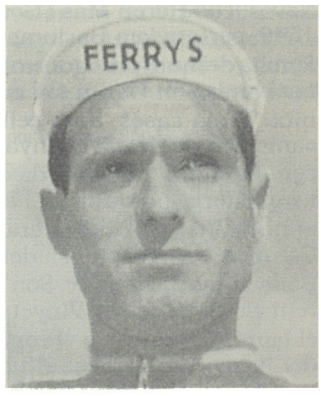

→ Gabriel Mas Arbona

MAS ARBONA, GABRIEL (Montuïri 1933) Ciclista. Com a professional, prengué part (1957-64) en set ocasions a la volta ciclista a Espanya i guanyà (1959) l'etapa Múrcia-Alacant. El 1958, fou segon a la Volta a Catalunya. També participà en el *Tour* de França (1959, 1962 i 1963) i en el *Giro* d'Itàlia (1962 i 1963), on aconseguí (1963) la segona posició en el premi de la muntanya. Va córrer amb els equips *Guardia de Franco* (1957-58), Faema (1959-62), on fou gregari de Bahamontes, i *Ferrys* (1963-66). El 1966, es retirà de les competicions oficials.

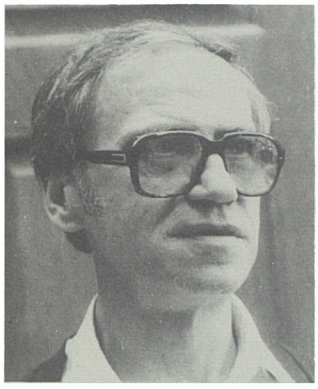

← Joan Mas Bauzà

MAS BAUZÀ, JOAN (Deià 1929 - Palma 1992) Autor teatral. Llicenciat en dret per la Universitat de Barcelona. Des dels 17 anys es dedicà al teatre, com a autor i com a director. Conreà un teatre de caràcter costumista, de rica tradició autòctona. Hàbil constructor d'escenes còmiques i de personatges estereotipats, usà un llenguatge espontani i senzill. Estrenà més de trenta obres, entre les quals destaquen *Sa padrina* (1953), *En Tià Taleca* (1955), *Ca nostra* (1956), *Ses monges blaves* (1957), *Molta feina i pocs doblers* (1960), *La Seu plena d'ous* (premi Ciutat de Palma, 1960), *Un senyor damunt un ruc* (1963), *Escàndol a Camp de Mar* (premi Ciutat de Palma, 1965) i *Tocat des boll* (1981). Moltes d'aquestes peces foren estrenades per la companyia Artis al teatre Principal, de Palma. Dirigí (1982-86) la companyia Zanoguera-Alfaro. La seva obra és un intent de renovació del teatre regional, al qual incorporà alguns recursos i tècniques modernes. En narrativa, publicà *L'espectacle* (1981), premi Sant Jordi 1980. Exercí la crítica a la revista *Cort*, sota el pseudònim de *Cyrano*. Des de 1985 i fins a 1992, col·laborà en el diari *Baleares*, en el qual publicava el recull de refranys mallorquins *Diccionari de Joan Mas*. (GS)

↓ Joan Mas, *Cavallet quan eres jove*

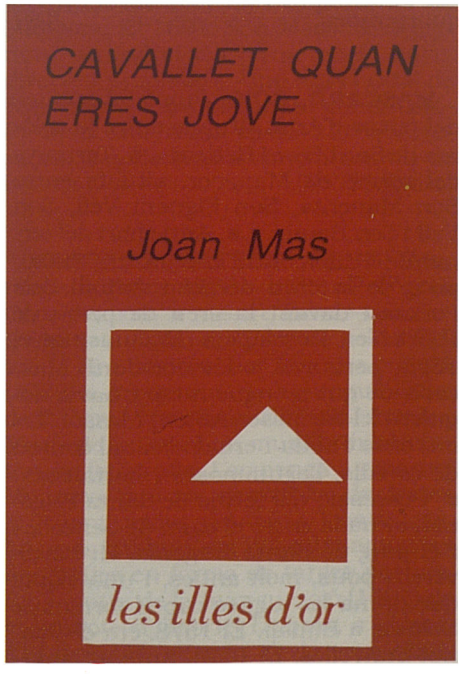

MAS BLANC Terrenys del terme d'Escorca, situats entre la coma de n'Arbona, el coll des Xoriguer, el puig de ses Vinyes i la coma de Son Torrella. (M)

MAS BURGUERA, BARTOMEU (Es Llombards 1924) Religiós. Professà (1941) com a teatí i s'ordenà (1949) de prevere. Es doctorà (1954) en teologia per la Universitat Pontificia Gregoriana, de Roma. Fou (1951-62) professor de teologia al seminari teatí de Morlupo (Roma). Ha publicat nombrosos articles a revistes, com *Regnum Rei*, de Roma, i al *Dictionnaire de Spiritualité*, de París. És autor de *La Spiritualità teatina* (Roma, 1951). És postulador de les causes de canonització de Miquel Costa i Llobera, de Maria dels Àngels Ginard Martí i de Sebastiana Lledó Sala. Resideix (des de 1946) a la Cúria General dels teatins a Roma, amb el càrrec de vicari i de postulador general.

→ Coloma Mas Calafat

MAS CALAFAT, COLOMA —FERRAGUDA— (Llucmajor 1884 - 1929) Glosadora. Se'n conserva una elegia a la memòria del seu difunt marit, amb el títol de *Cansons de sa mort d'en Gabriel Tomas alias Passarell*. Composta de 33 cançons i 182 versos, fou transcrita (1907) per Maria Antònia Salvà.

MASCARAT Nom donat pels agermanats als adversaris de la seva causa, durant el moviment social conegut com a *Germanies* (←). Integraven el grup dels mascarats l'aristocràcia, els cavallers, els gentilhomes, els donzells i els ciutadans i bona part dels mercaders, dels notaris, dels juristes i advocats i del clergat. Gran part d'aquests grups socials veieren perjudicats els seus interessos econòmics per la tasca reformadora agermanada. L'oposició de cavallers, ciutadans, capellans i altres sectors socials a la quitació dels censals i a la contribució de les seves possessions a la Part Forana provocà l'enfrontament dels agermanats contra els mascarats, que esdevengué una vertadera guerra civil. Davant la persecució de què foren objecte, molts mascarats fugiren a Menorca, a Eivissa o a la Península, o es refugiaren al castell de Bellver, a Alcúdia o al castell de Santueri. Bellver fou assetjat i conquistat el juliol de 1521, mentre que les altres dues places foren assetjades sense èxit pels agermanats. Aquests adoptaren mesures de represàlia contra els mascarats, com l'embargament dels béns i l'afranquiment dels esclaus. Per la seva part, els mascarats, segurs darrera les murades d'Alcúdia del seu poder econòmic i del suport de l'emperador Carles V, organitzaren una contraofensiva. Aportaren diners per reclutar tropes, a peu i a cavall, i reduir la Germania. Se sap que dues terceres parts d'aquestes tropes mascarades eren cavallers i ciutadans, i la resta mercaders i notaris. Després de la victòria militar, sol·licitaren al rei la devolució dels diners deixats, que havien ajudat a la venguda a Mallorca de l'exèrcit reial, i esser compensats pels danys i perjudicis ocasionats pels agermanats. Alcúdia, refugi de mascarats, fou recompensada honorificament i pecuniàriament per la seva fidelitat, a més d'esser indemnitzada pels danys soferts durant la resistència als atacs agermanats. Se sol·licitaren indemnitzacions per saqueigs de domicilis, robatoris de robes, mobles i bestiar, alliberació d'esclaus o bé pels diners deixats per finançar les despeses de la lluita contra la Germania. (JJ)

MASCARAT, SON Propietat rústica del terme de Marratxí, situada entre can Forner, Puntiró, ca na Xusca i la garriga de Son Borràs. (M)

MAS CARBONELL, JAUME LLUÍS (Mallorca s XIX - 1871) Polític. Era conegut com a Jaume Lluís Maor des Pla del Rei. El 1855, va esser elegit diputat per Mallorca pel partit Unió Liberal. Era propietari de Son Mas del Pla del Rei (Valldemossa), Son Rigo (Palma) i can Mas (Bunyola).

MASCARELL Vegeu *Soteler*.

↑ Escut de la família Mascaró

MASCARÓ Família de propietaris pagesos establerta a Santa Eugènia i a ses Alqueries des del s XIII. El 1249, ja es documenta la casa de Bernat Mascaró. El 1268, Tarascó Mascaró era propietari de terres de l'alqueria de Benibahari (Santa Eugènia), a Canarossa. El 1300, Pere Mascaró comprà una part de l'alqueria de Beniporre (ses Alqueries), que confrontava amb una era d'Esteve Mascaró i amb un altre honor del comprador. El 1332, Bernat Mascaró vengué una casa amb corral a Xafari. El 1417, es documenta l'alqueria d'en Mascaró. Durant els s XV i XVI, són diversos els propietaris amb aquest cognom. El 1423, en un encant, Pere Mascaró obtengué per 140 lliures l'alqueria de Francesc Busquets. El 1578, es documenta el rafal de Pere Mascaró, amb un valor de 1.400 lliures. El període de gran influència d'aquesta família dins la universitat de la parròquia de Santa Maria del Camí, que integrava Santa Eugènia, va del s XIV al principi del XVII. El 1481, Bartomeu Mascaró era mostassaf i, el 1553, ho era Bernat Mascaró. Foren representants en el Gran i General Consell Bartomeu Mascaró (1467 i 1488), Joan Mascaró (1562), Onofre Mascaró (1586) i Pere Mascaró (1613). El 1524, foren multats per agermanats Pere, Bartomeu, Jaume, Joan i Onofre Mascaró. El 1622, 1632 i 1636, Onofre Mascaró fou batle reial. (MaM)

MASCARÓ, CAN Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre Alcoraia Nou, can Garibai, Son Sastre i Son Mostatxet. ■ Al terme d'Artà, entre can Culpa, can Sopa, el puig des Ermassos i Xiclati. ■ Al terme de Calvià, entre ses Quarterades, Son Maians, Son Blai i Son Socorrell. ■ Al mateix terme, entre l'hort de ses Rotes Velles, Son Bugadelles, can Curt i s'Ullal. ■ Al terme de Manacor, situada entre la sínia Vella, cas Botiguer, la cova Barrufau i Son Sureda Ric. ■ Al mateix terme, entre Son Mas Remos, Son Frau, Son Mas Vell i can Fangos. ■ Al mateix terme, entre les coves des Hams, can Olesa, el torrent de na Llebrona i

↑ Molí de can Mascaró (Sencelles)

↑ Rafal d'en Mascaró (Búger)

la Cúria. ■ Al mateix terme, entre la muntanya de sa Vall, cas Xorc, can Maniu, can Cloter i el camí de Plata. ■ Terrenys del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situats entre Son Pentinat, Balàfia, s'Esteparó i ses Cases Noves Velles. (M)

MASCARÓ, MOLÍ DE CAN Molí de vent, fariner, del terme de Sencelles, també conegut com a can Raüll. És de base quadrada i té una torre ben conservada. Apareix documentat el 1784. ■ Molí de vent, fariner, del mateix terme. És de base irregular, amb torre paredada ben conservada. (BRa)

MASCARÓ, PERE (Palma s XV - 1453) Dirigent de la Revolta Forana. El maig de 1450, quan els forans assetjaven Palma, va esser un dels impulsors de la conspiració d'un sector de la menestralia de Palma que volia apoderar-se de la porta de Sant Antoni per deixar entrar els forans. En descobrir-se el complot, aconseguí fugir en una galiota. El 1452, participà en la batalla de *Rafalgarcés* (→), d'Inca, contra les tropes de Francesc d'Erill. Després de la derrota dels forans, encapçalà una partida que va continuar lluitant (1452-53) a les muntanyes de Pollença i Escorca, amb accions de guerrilla. A Pollença, mataren diversos adversaris dels forans, com el clavari Domingo Miró. La seva partida va esser anihilada per Francesc d'Erill, el gener de 1453, i ell caigué presoner. Per ordre dels lloctinents de Mallorca fou arrossegat, degollat i esquarterat a la plaça de Sant Antoni, de Palma.

MASCARÓ, RAFAL D'EN Al terme de Búger, situat entre el torrent de Massanella o de Búger, Son Pons de sa Llebre, Son Genet, sa Mata Grossa, Son Gil i el rafal d'en Siquier. Documentat el s XVII, pertanyia als Mascaró, de Búger (XVII-XX). Dedicat a olivars, tenia també figuerals i, des del s XIX, ametlerars, a més de conreus de cereals i lleguminoses. Els alzinars hi sofriren una dràstica reducció a mitjan s XIX. El 1863, afectat per divisions, tenia 27 quarterades. (DF)

MASCARÓ, SON Propietat rústica del terme d'Artà, situada entre la colònia de Sant Pere i Betlem. ■ Terrenys del terme de Manacor, situats entre Son Manenta, Son Figuera Vell, Son Vell i Son Banús. ■ Antic hort del terme de Palma. Era al camí de Sineu, prop de la creu de Sant Antoni dels Porxos i davant la creu de pedra de l'hort d'en Desclapers. Documentat el 1595, pertanyia a l'honor Jordi Mascaró, de qui prengué nom. L'havia adquirit del carnisser Antoni Massot. Tenia casa i sínia i era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. ■ Possessió del terme de Santa Eugènia, situada entre el camí de Sencelles i el puig de Santa Eugènia. Hi ha diversos pous, molt antics, i una síquia que drena les aigües cap al torrent de Solleric a Biniali. El 1578, era de Joanot Canyelles. El 1674, Antoni Canye-

↑ Son Mascaró (Santa Eugènia)

lles de Son Mascaró era representant de la vila de Santa Maria del Camí en el Gran i General Consell. A la fi del s XVI, Son Mascaró, a més de la possessió, designava un indret dins diverses propietats. El 1579, una d'aquestes pertanyia a l'honor Pere Mascaró. Confrontava amb el camí de Santa Maria del Camí a Palma, Son Canyelles, Son Bibiloni i el camí de Santa Maria del Camí a ses Alqueries. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a vinyes i conreu de cereals. El bestiar de feina eren tres mules i quatre someres. Hi havia una guarda de 121 ovelles i nombrosa aviram. Amb un apiari de 40 cases d'abelles, era un dels centres de producció de mel més importants de Mallorca. El 1604, Son Mascaró designava un indret del terme on hi havia diverses propietats. Una era el rafal de Son Mascaró, propietat de l'honor Onofre Mascaró. Tenia cases i 30 quarterades. Era dedicat a vinya i conreu de cereals. (DF/M/MaM)

MASCARÓ CASTELLÓ, PERE (Maria de la Salut 1888 - 1973) Fotògraf. Conegut com a mestre Pere —des Retratos— o l'amo en Pere de —ses Fotos—. Féu de conrador fins que emigrà (1920) a Argentina, on aprengué l'ofici de fotògraf-retratista. El 1926, tornà a Maria de la Salut, on muntà un laboratori de fotografia, i començà a recórrer Mallorca fent de retratista de festes populars, feines del camp i paisatges. La seva finalitat era difondre aquestes fotografies en forma de targes postals. Amb motiu de la inauguració (1991) de la Biblioteca Gabriel Llabrés, a Palma, s'hi exposà una part de la seva obra, que roman dispersa arreu de l'Illa. Fou un dels pioners de la fotografia a Mallorca. (BP)

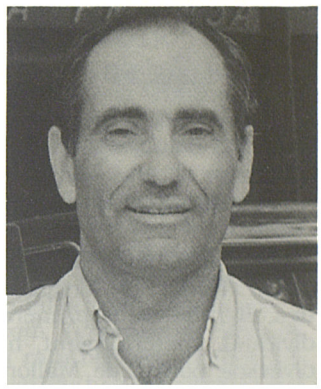

→ Gabriel Mascaró Febrer

MASCARÓ FEBRER, GABRIEL (Vilafranca de Bonany 1944) Ciclista. En la categoria d'afeccionats, guanyà la pujada a Urkiola (1964) i el campionat d'Espanya de muntanya (1965). El 1968, fou seleccionat per participar en els Jocs Olímpics de Mèxic, però hi renuncià quan es passà a la categoria professional. Participà en la Volta a Espanya (1970 i 1971), Volta a Mallorca (1970 i 1971) i *Tour* de França (1969, 1970 i 1971), sempre fent part de l'equip Kas. El 1971, abandonà el ciclisme professional a causa de les lesions.

MASCARÓ FORNÉS, JOAN (Santa Margalida 1897 - Coberton, Cambridge 1987) Orientalista. Va estudiar a l'Escola Superior de Comerç, de Palma (1915), i fou secretari del consolat britànic de Palma. A proposta del financer Joan March Ordinas, acompanyà el seu fill Joan March Servera a estudiar a l'estranger. A Cambridge (Anglaterra), es llicencià en llengües modernes i orientals. S'especialitzà en sànscrit i en pali. El 1930, fou lector d'Oxford (Anglaterra) i, el 1931-32, vice-rector de Parameshvara College de Jaffna (Sri Lanka). El 1933, s'instal·là a Barcelona, on va esser professor d'anglès a l'Institut-Escola de la Generalitat de Catalunya i professor de sànscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona. El 1936, quan s'inicià la Guerra Civil, es trobava a Mallorca. L'octubre d'aquell mateix any, s'exilià voluntàriament i s'establí a Cambridge, on fou professor d'anglès a la Universitat. Col·laborà en el *Bulletin of Spanish studies*. El 1947, fou mantenidor dels Jocs Florals de Llengua Catalana celebrats a Westminster (Londres). El 1935, va publicar a *La Nostra Terra* la traducció del sànscrit al català del capítol XI del *Bhagavad-Gîtâ* (El poema del senyor), episodi del poema èpic *Mahabhârata* (Gran lluita dels Bhârata), del s VI. Ha traduït del

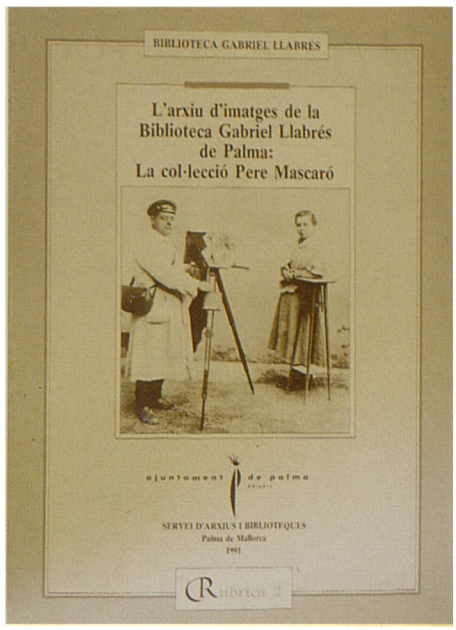

↑ Obra sobre la col·lecció fotogràfica de Pere Mascaró Castelló

→ Joan Mascaró Fornés

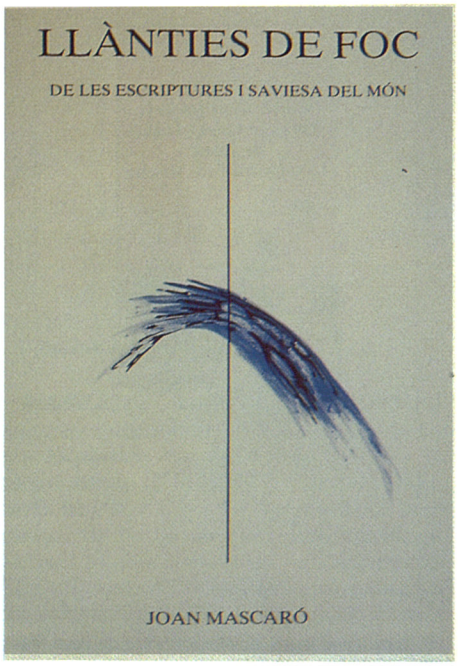

↑ Joan Mascaró Fornés, *Llànties de foc de les escriptures i saviesa del món*

sànscrit a l'anglès els textos místico-religiosos hinduistes *Upanishads* (1938, reeditats el 1965) i el *Bhagavad-Gîtâ* (1962). El 1973, va publicar la traducció del pali a l'anglès del *Dhammapada*. Aquestes traduccions també tenien versions en castellà editades a Mèxic. El 1982, aparegué la versió catalana de la seva traducció del *Dhammapada*, a cura de Joaquim Torres i, el 1983, es publicà la del *Bhagavad-Gîtâ*, feta per Elisabet Abeyà. També és autor d'una selecció de poemes de John Keats (1954) i de *Lamps of fire*, un recull de 330 fragments de texts religiosos o espirituals de diverses cultures (1958). D'aquesta obra, se n'ha fet una versió en català, *Llànties de foc* (1986), a cura d'Elisabet Abeyà, amb un pròleg de Francesc de Borja Moll. Les seves obres han influït, sobretot en els països de parla anglesa, en l'augment de l'interès per la mística oriental. El 1983, fou nomenat doctor *honoris causa* per la Universitat de les Illes Balears i, el 1985, fill il·lustre de Santa Margalida. La biblioteca municipal d'aquesta vila du el seu nom. L'Ajuntament de Santa Margalida li dedicà un carrer a Can Picafort. Joan Maimó Vadell en publicà la biografia *Joan Mascaró i Fornés. Els múltiples espais de la saviesa* (1990). (AM)

MASCARÓ MELIS, MAGDALENA (Manacor 1939) Pintora. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma, i a la de Sant Jordi, de

↑ Magdalena Mascaró Melis, *Natura morta*

Barcelona. Féu (1959) la primera exposició individual a València. Amb posterioritat, ha exposat a Felanitx, Manacor i Palma. Dins una tendència neoexpressionista, cultiva la figura, el paisatge i la natura morta i utilitza l'oli, el pastel i la tinta xina.

↑ Jaume Mascaró Munar, *Natura morta*

MASCARÓ MUNAR, JAUME (Palma 1943) Pintor. De formació autodidàctica, el 1984 féu la primera mostra individual. Posteriorment, ha exposat a diversos pobles de Mallorca. La seva obra s'inscriu en el postimpressionisme d'influència local.

MASCARÓ NADAL, JOAN (Manacor 1862 - 1937) Prevere i escriptor. Fou fundador i director del setmanari catòlic manacorí *La Aurora*. Escriví *Bosquejo histórico piadoso del Santo Cristo de Manacor* (1930), *Episodios de mi tierra* (1931) i *Poesías mallorquinas* (1934).

MASCARÓ PASSARIUS, JOSEP (Alaior, Menorca 1923) Cartògraf, historiador i publicista. De formació autodidàctica, va aprendre cartografia servint a la Legió (Àfrica). Ha duit a terme una important labor investigadora tant a Mallorca com a Menorca. Recorrent aquestes illes, ha descobert gravats rupestres, dòlmens, pujols fortificats i reductes prehistòrics costaners; a més ha localitzat restes de noves taules. El 1952, publicà el *Mapa General de Menorca* i el *Mapa Arqueológico de Menorca*. Entre 1952 i 1962, féu el *Mapa General de Mallorca*, obra sobre la qual es basa el *Corpus de Toponímia*, elaborat amb la col·laboració de gairebé tots els erudits locals. Aquest fet i la localització i descripció de quasi tots els topònims majors de Mallorca han configurat una obra de gran valor. Entre 1973-74, coordinà i editià la *Història de Mallorca*, treball que gaudí de la col·laboració de nombrosos especialistes. Ha participat en nombroses prospeccions arqueològiques a les Balears i a fora, com a l'illa de Pasqua (1975), on prengué part a l'excavació del recinte d'Ahu Tepeu. Al llarg de la seva vida ha estat guardonat en moltes ocasions, com amb el premi Jaume I per l'estudi *Els monuments megalítics a l'illa de Menorca* (1958), que fou publicat per l'Institut d'Estudis Catalans; el premi Josep M Quadrado dels premis Ciutat de Palma, de 1960, per *La cultura de los talaiots. Contribución a su conocimiento*, i el premi honorífic dels Ciutat de Palma, de 1963, per la constant labor d'investigació històrica i de divulgació cultural. El 1964, rebé el Josep Puig i Cadafalch, concedit per l'Institut d'Estudis Catalans, per l'estudi *Prehistoria de las Baleares*, que integra l'obra *Inventario de los monumentos megalíticos y restos prehistóricos y protohistóricos de Baleares*. Féu l'inventari dels monuments prehistòrics i protohistòrics i de les coves de Mallorca i Menorca, per encàrrec de la Direcció General de Belles Arts, del Ministeri de Cultura, que el publicà el 1965. El 1983, l'Ateneu de Maó li atorgà el guardó Joan Ramis per un treball sobre les taules. El 1985, la Societat Onomàstica de Barcelona li atorgà el premi Josep Iglésies. El 1989, en col·laboració amb Joan Coromines, publicà el primer volum de l'*Onomasticon Cataloniae*, pel qual se'ls concedí (1989) el premi Sanchis Guarner a París. Ha publicat, també, nombrosos articles en la premsa local. Ha duit a terme molts estudis tot sol o en col-

→ Josep Mascaró Passarius

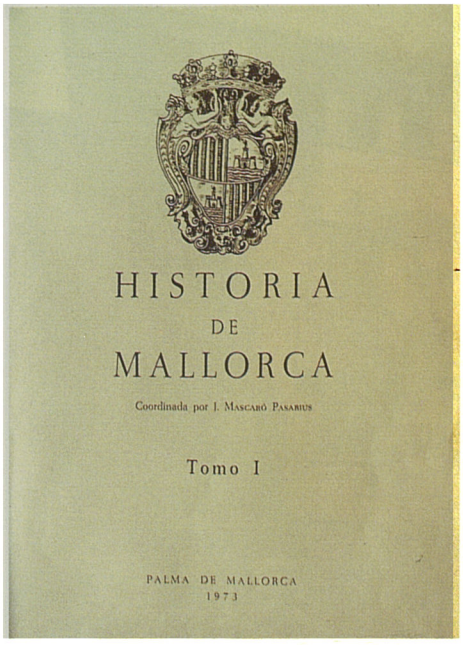

↑ Historia de Mallorca, coordinada per Josep Mascaró Passarius

↑ Son Mascord (sa Pobla)

laboració amb altres investigadors, com Cosme Aguiló, Bartomeu Font Obrador, Joan Hernádez Mora, Gabriel Llompart Moragues, Josep Malbertí, Magdalena Marroquín Camps i Guillem Rosselló Coll. És acadèmic corresponent de l'Acadèmia d'Història i de l'*Academia de Bellas Artes de San Fernando* i acadèmic numerari de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Sebastià. És l'encarregat de la planimetria i de la toponímia de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* i membre del seu consell de direcció. (BF)

MASCEN Antic rafal del terme de Campos. Vegeu *Sitjoles, ses.*

MASCLE, CAN Terrenys del terme de Muro, situats entre Biniaco, el claper Gros o d'en Miró, Son Manyo i can Roca. (M)

MASCLE, CAS Propietat rústica del terme d'Inca, situada entre Son Gat, Son Marron, el pou d'en Tarí i Son Garret. (M)

MASCLE ROS, ES Vegeu *Martí Rosselló, Jordi.*

MAS COLOMAR Terrenys del terme d'Ariany, situats entre sa Corbatera, Son Puça, Son Nét, Son Sebel·lí i Son Alcaines. També apareix grafiat com a Mal Colomar i Mar Colomar, probablement per deformació i pèrdua de significat del mot 'mas', el qual encara és viu a Catalunya i València. (M)

MAS COMA, SANTIAGO (Barcelona 1949) Parasitòleg. Catedràtic de parasitologia animal de la Universitat de València. La seva trajectòria investigadora ha estat molt lligada a les Balears, on ha fet nombrosos estudis sobre els cucs que parasiten els petits mamífers. La seva bibliografia sobre les faunes helmintològiques de les Balears és molt abundant. Ha descrit algunes espècies d'exemplars mallorquins noves per a la ciència, com *Tenoranema alcoveri*, paràsit de la rata cellarda mallorquina. Els seus estudis han possibilitat que els paràsits de micromamífers de les Balears hagin estat objecte d'una de les línies d'investigació més prolífiques de la Universitat de València.

MASCORD, SON Possessió del terme de sa Pobla, confrontada amb Son Toni, s'Ubac, Son Cladera, Fangar, Gaieta, Caselles i Son Corró. Els s XVII-XVIII, pertanyia a la família Mascord, de la qual prengué nom. Fins al s XVII, fou una pertinença de s'Ubac. El 1682, fou fideïcomesa, a favor dels Mascord, per Pere Mascord —Major—. En aplicació d'aquest fideïcomís, el 1743, Antoni Oliver l'hagué de cedir als Mascord. El 1744, tenia cases, sementers de cereals, alzinars, pinars i extenses garrigues i fou valorada en 700 lliures. Té cases i 100 quarterades. És una propietat íntegrament de muntanya, amb alzinars i pinars. Té zones d'olivars, garroverars, ametlerars i fruiters. Dins la possessió es troben els edificis dits sa Capella, cas Garriguer i cas Carboners. Dita també Son Bascord. (DF)

MASCORDA Possessió del terme de Montuïri. Documentada el 1479, pertanyia a Ferrer de Comelles. Des del s XVI, passà a denominar-se *Son Comelles* (←).

MASCORDA, PENYA De 447 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Pollen-

↓ Penya Mascorda (Pollença)

ça, entre ses Covasses, la vall d'Eixartell, la penya del Rafalet i la vall de Colonya. Al cim, hi ha una construcció prehistòrica en ruïnes. (M)

MAS DE LA MARINA, SON Possessió del terme de Manacor, anomenada també Son Mas Vell, situada entre el rafal Pudent, Son Moro Vell, Son Mas Nou i el torrent de la Marina. (M)

MAS DE LA SORDA, SON Terrenys del terme de Campos, situats entre sa Vinyola, Son Catlar, Son Perot i ses Sitjoles. (M)

MAS DEL PLA DEL REI, CAN Casal senyorial de tipologia residencial urbana, situat a la plaça de l'Almoina, de Palma. Anomenat també can Ferrandell, can Roig de Lluís i can Serra-Goiet, fou edificat al principi del s XVII. La façana presenta la típica disposició rectangular dividida en tres cossos, planta baixa, noble i porxo, rematat amb volada. L'eix de simetria està lleugerament descentrat. El 1842, la façana fou reformada amb la transformació de finestres en balcons i, el 1887, el pati interior fou modificat pel mestre d'obres Bartomeu Ferrà Perelló. En un principi, era propietat de la família Ferrandell i, el 1775, passà als Roig de Lluís. Des del s XIX, és propietat del Mas del Pla del Rei.

↑ Can Mas del Pla del Rei (Palma)

MAS DEL PLA DEL REI, SON Possessió del terme de Valldemossa. Fins al s XV, fou denominada el Pla del Rei. El 1581, pertanyia a la família Mas, de la qual prengué la denominació de Son Mas del Pla del Rei, i, a partir del s XVIII, passà a denominar-se Son Mas. El 1588, era de Joanot Mas. El s XVI, confrontava amb el camí de Deià, la Comuna de Valldemossa i Son Gual. Tenia cases, amb torre, celler i tafona. Era dedicada a olivars, vinya i conreu de cereals. Hi havia una guarda de 100 ovelles. Posseïa una extensa marina amb nombrós bestiar salvatge. Hi havia els indrets denominats es Pla del Rei, es Figueral, s'Ullastraret i sa Rota des Torrent. El 1644, pertanyia a l'honor Jaume Mas Moragues —del Pla del Rei—. Tenia un celler a les cases, on hi havia també un notable arxiu familiar i un hort amb conreu de lleguminoses, hortalisses i safrà. Hi havia extensos alzinars, amb producció de carbó. Tenia les terres dites ses Quarterades, es Pas de sa Paret, ses Rotes de sa Marina, s'Hort, sa Garriga, es Coll d'en Puig, s'Hort des Polls, sa Teulera, sa Vinya, sa Rota d'Avall, sa Rota des Molins, Son Guillem Moragues, Son Ronquetó, es Clos des Safrà i s'Hortet d'Avall. El 1732, pertanyia al senyor Jaume Mas Garau i confrontava amb Son Calafat del Pla del Rei, Son Olesa, la comuna de Valldemossa, l'Olivar dels

↓ Torre de Son Mas del Pla del Rei (Valldemossa)

↓ Escut de Son Mas del Pla del Rei (Valldemossa)

↑ Es Masdéu (Llucmajor)

↑ *Joan Mas Ferragut*, de Joan Bauzà

Pares de la Cartoixa, el Bosc d'en Canals i el camí reial de Valldemossa a Esporles. (DF)

MASDÉU, ES Possessió del terme de Llucmajor, situada entre el torrent d'Alfàbia, sa Guitarreta i la talaia d'en Vedell. Fou el rafal islàmic Sarracenisse Moisse. El s XIII, fou denominat també rafal del Masdéu i rafal Benifici. El 1426, pertanyia a Antoni Vicenç. Durant la segona meitat del s XV, passà a la família Puig. El 1495, era de Vicenç Puig i confrontava amb es Llobets, ses Sitjoles, sa Vinyola i sa Talaia. Tenia cases i era dedicada al conreu de cereals. Hi havia guardes de 300 ovelles i 100 cabres. El 1578, amb es Llobets, era valorada en 4.500 lliures. El 1605, pertanyia a Miquel Aulet i confrontava amb sa Talaia, sa Vinyola, ses Sitjoles i Cortada. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a vinya, conreu de cereals i ramaderia ovina. Feia una renda anual de 100 lliures i 12 fogasses de formatge. La posada dels Aulet —des Masdéu— era al carrer del Born, de la vila de Llucmajor. El 1702, era de Joan Aulet i es valorava en 6.000 lliures. El 1777, era dividida en dues propietats. La d'Antelm Mulet era valorada en 5.250 lliures i l'altra, de 25 quarterades, en 750 lliures. El 1993, té 408 quarterades. Es denomina també es Maideu. (DF/M)

MASDÉU, SON Possessió del terme de Manacor, situada entre Son Mas Nou, es Cabassers, Son Cavila i el torrent de la Marina. (M)

MASDÉU I DE MONTERO, BALTASAR DE (Palerm, Itàlia 1741 - Palma 1820) Filòsof. Pertanyia a una il·lustre família catalana. Professà (1755) de jesuïta a Barcelona, on fou professor de retòrica i poesia. Desterrat a Itàlia a causa del decret del rei Carles III, fou catedràtic (1799-1806) de filosofia a Piacenza, on publicà l'*Eticae epitome* (1804). El 1815, s'instal·là a Mallorca com a professor de filosofia.

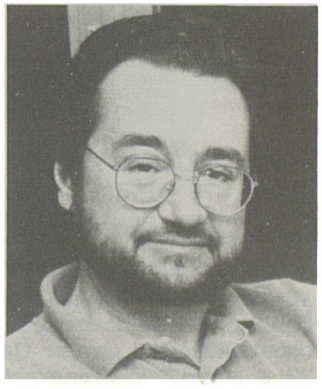

→ Miquel Mas Ferrà

MAS FERRÀ, MIQUEL (Palma 1950) Escriptor. És autor del recull de narracions *Massa temps amb els ulls tancats* (1976), del llibre de poemes *Mediterrània, un cel esquinçat* (1985) i de les novel·les *L'àngel blau* (1991) i *L'ocell del paradís* (1992). Ha col·laborat a diverses publicacions, com *Cort* i el *Diario de Mallorca* (1976-77).

MAS FERRAGUT, JOAN (Pollença 1520 - 1607) Apotecari de professió, ocupà càrrecs públics al seu poble, com a jurat, clavari, oïdor de comptes i batle. El 1550, encapçalà la defensa de la vila contra l'assalt sarraí dirigit pel corsari otomà *Dragut* (←). Aquest fet es rememora en el simulacre de *Moros i cristians* (→), que té lloc, anualment, dia 2 d'agost, coincidint amb la festivitat de la Mare de Déu dels Àngels. És fill il·lustre de Pollença. L'Ajuntament li dedicà un carrer i un monument, situat als jardins de la casa de Joan March, obrat per l'escultor Francesc Aguiló Forteza.

→ Llorenç Masferrer Vilaseca

MASFERRER VILASECA, LLORENÇ (Barcelona ~1915 - 1992) Polític. Fou dirigent del Bloc Obrer i Camperol —BOC— durant la II República. L'aixecament militar de juliol de 1936 el sorprengué a Mallorca, on feia el servei militar, i fou empresonat. Durant els anys quaranta, encapçalà, en contacte amb Catalunya, el grup clandestí del Partit Obrer d'Unificació Marxista

↑ Fèlix Mas Fillol

—POUM— a Mallorca. Fou detengut i condemnat (1945) a sis anys de presó. Posat en llibertat, emigrà a l'Uruguai i Guatemala. (DG)

MAS FILLOL, FÈLIX (Palma 1757 - Saragossa 1812) Militar. Es va distingir durant la Guerra del Francès. Com a coronel de voluntaris de Catalunya, participà en la defensa de Saragossa. Va ascendir per mèrits de guerra a mariscal de camp. Fou condecorat amb la creu dels defensors de Saragossa. És fill il·lustre de Palma. (DJ)

MAS FIOL, JOAN (Palma ~1895 - 1937) Sindicalista i polític. Fuster de professió, fou un dels principals dirigents del sindicat *El Desenvolupament de l'Art*, del qual fou elegit (1936) president. Militant del Partit Comunista d'Espanya —PCE— a les Balears, presidí (1934) el Comitè Organitzador del Front Únic de Lluita Contra el Feixisme i la Guerra Imperialista. Arran dels fets d'octubre de 1934, fou empresonat i condemnat a un any de presó. Fou assassinat durant la Guerra Civil. (DG)

MAS FRANCH, LLUÍS (Premià de Mar, Catalunya 1938) Físic. Doctor en ciències matemàtiques (1966) per la Universitat de París i en ciències físiques (1970) per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha estat director del Departament de Física Teòrica de la Universitat Autònoma de Barcelona (1971-77), de la de Granada (1979) i de

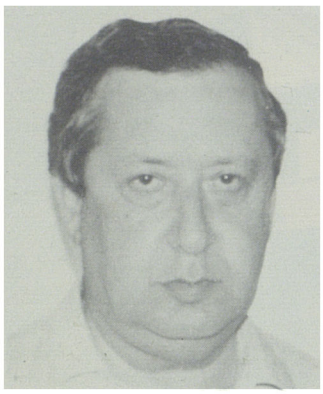

→ Lluís Mas Franch

la de les Illes Balears (1981-84), del Departament de Matemàtiques de la Universitat d'Oviedo (1978) i del Departament de Física de la Universitat de les Illes Balears (1986-90). Fou degà (1984-86) de la Facultat de Ciències de la Universitat de les Illes Balears. És autor de *Transformaciones de fondo en las Ciencias Físicas* (1982) i *Relatividad y Cosmología Relativistas* (1983), dins la *Historia de la Ciencia*, i de l'estudi *Cosmologia* (1989).

→ Francesc Mas Galmés

MAS GALMÉS, FRANCESC (Sant Joan 1878 - 1953) Prevere. S'ordenà el setembre de 1903. Fou vicari de Sant Joan (1908-10), de Maria de la Salut (1910-13) i de Moscari (1917-18). Fou regent (1920-29) i ecònom (1929-53) de Sant Joan, on impulsà la construcció del Centre Catòlic (1919-22) i l'ampliació i renovació de l'església parroquial (1927-39). Creà la banda de música de Sant Joan (1904), la coral d'homes (1904), la primera biblioteca local (1922), la sala de cinema (1926) al Centre Catòlic i una escola parroquial de primera ensenyança (1932). Fou designat (1938) arxipreste de Manacor. (JEC)

MAS GAYÀ, MIQUEL (Manacor 1943) Ciclista. En la categoria d'afeccionat, guanyà diversos campionats d'Espanya, com el de fons de pista (1962), el de darrera moto comercial

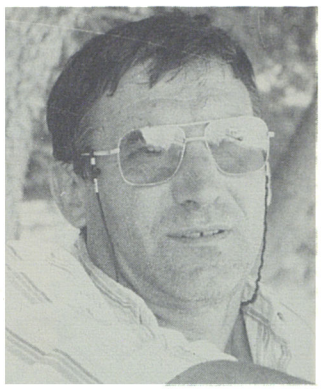

→ Miquel Mas Gayà

(1963 i 1964), el de persecució (1964) i el de darrera moto *stayer* (1965). Aquell mateix any i en la mateixa modalitat, guanyà el campionat del món. El 1967, es retirà de les competicions.

MAS GÓMEZ, RAFEL (Palma 1958) Esportista. Fou campió de Balears (1976-80) i d'Espanya (1978) de taekwondo. El 1990, fixà la seva residència a Roma.

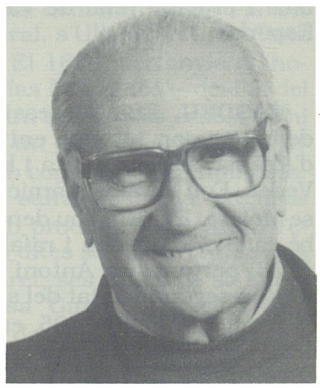

→ Nicolau Mas Gual

MAS GUAL, NICOLAU (Maria de la Salut 1920) Missioner i escriptor. Ingressà (1937) a la Congregació de la Missió i s'ordenà (1945) de prevere. Fou missioner a Hondures i als Estats Units, on establí (1962) els Cursets de Cristiandat. Fou (1966-78) director provincial de les Filles de la Caritat de la província de Barcelona i provincial (1979-86) de la congregació de la Missió de la província de Barcelona. Ha escrit *Fundación de las Hijas de la Caridad en España* (1958) i *Notas para la historia de las Hijas de la Caridad en España (1800-1850)* (1988). (PF)

MASICO, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre es Capsol, es Lloquet, Son Lledonet i Son Catlar. (M)

MAS JORDÀ Antiga alqueria del terme de Montuïri. El 1466, pertanyia

a Ferrer de Comelles i era tenguda en alou franc. Comprenia els rafals denominats el rafal Donzell i el rafal d'en Colombars, tenguts en alou del rei. Confrontava amb l'alqueria d'en Puigserver, l'alqueria d'Horta, l'alqueria d'en Xamena, el rafal Puput, l'alqueria de Meià, l'alqueria de Jaume Ferrer, l'alqueria Rebat, el rafal de Bernat Colell, l'alqueria de Guillem Mallol i la Torre de Mianes. Tenia cases, amb celler i cambra per als esclaus. Hi havia sis esclaus. Tenia vuit cavalls, cinc ases i quinze bous. Hi havia una guarda de 270 ovelles. Correspon, en part, a l'actual possessió de *Son Comelles* (←). (AMa)

MAS JUAN, BARTOMEU (Palma 1892 - 1978) Caricaturista, cartellista i pintor. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma. Féu (1905-55) dibuixos ornamentals per a brodats a Brodats Bonet, de Palma. Fou delineant de l'Ajuntament de Palma, amb Gaspar Bennàssar, i de la Diputació Provincial de Balears, amb Guillem Reinés i Josep Alomar. Des de 1921, publicà caricatures a *El Día* i després a *Sport Balear*. Relacionat amb Joan Alomar, Ernest Maria Dethorey i Miquel Àngel Colomar, recollí en els seus dibuixos humorístics elements avantguardistes, sobretot del cubisme i l'expressionisme. Féu la primera exposició (1928) de pintures i caricatures a La Veda, de Palma, on també exposà la seva labor de cartellista. El 1938, exposà pintures i caricatures a la Casa d'Art i Cultura Nacional-Sindicalista, de Palma. Féu una exposició de paisatges i natures mortes al Cercle de Belles Arts, de Palma (1943), entitat que, el 1947 i el 1948, li atorgà una medalla de plata. Participà en el I Saló d'Humoristes i Il·lustradors, a Palma (1943). Influïda pel modernisme decorativista, sobretot d'Erwin Hubert, la seva pintura es mou dins un to menor i amable. (DF)

↓ Autocaricatura de Bartomeu Mas Juan

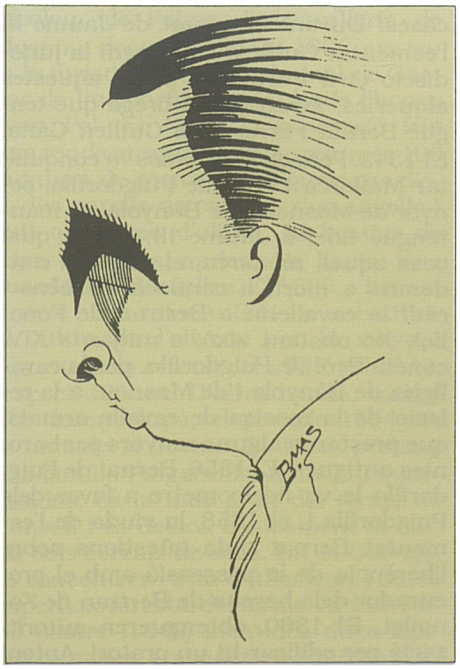

↑ Antoni Mas Martí, *Troneres des Molinar*

MAS MARTÍ, ANTONI (Palma 1908) Pintor. De formació autodidàctica, ha exposat (1981-83) a Palma. Cultiva el paisatge, la marina i la natura morta, en un estil postimpressionista d'influència local.

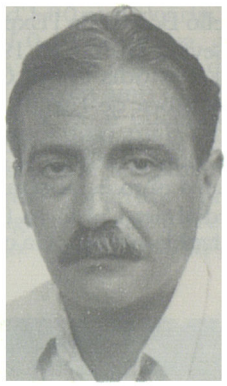

→ Antoni Mas i Mas

MAS I MAS, ANTONI (Palma 1948) Activista polític. Resident a l'Uruguai des de 1953, féu part de l'organització clandestina Moviment d'Alliberament Nacional de l'Uruguai, anomenat Tupamaro, i va esser el responsable d'un grup de defensa armada urbana (1970-92). Fou empresonat i condemnat a cadena perpètua acusat de la mort de Dan Mitrione (1972-85), ambaixador dels Estats Units a l'Uruguai. Tornà a Mallorca quan recuperà la llibertat.

MAS I MAS, ANTÒNIA (Palma 1942) Galerista d'art. Fundà les galeries Joaquim Mir (1976-88) i Tres d'Oros (des de 1989), de Palma. Creà (1982) l'Associació Balear d'Ajuda al Drogaaddicte —ABAD—, de la qual fou presidenta (1982-88) i presidenta d'honor (des de 1988).

→ Antònia Mas i Mas

→ Joan Mas Matas

MAS MATAS, JOAN (Sant Joan 1913 - 1982) Mestre d'escola. Fou mestre de les escoles dels Hostalets, de Palma (1940), del Pont d'Inca (1940-44), de Sant Sadurní d'Anoia (1944-46), del Pla del Penedès (1946-55) i de Sant Joan (1955-82). Per la seva labor pedagògica, el Ministeri d'Educació i Ciència li va concedir la Creu d'Alfons X el *Savi*. El febrer de 1983, l'Ajuntament de Sant Joan el nomenà fill predilecte i li dedicà un passeig a la vila. (ACo)

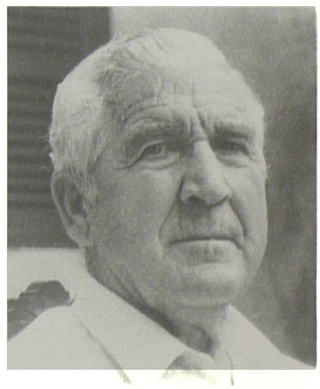

→ Francesc Mas Mestre

MAS MESTRE, FRANCESC —Xesc de Son Cloquis— (Maria de la Salut 1914) Cantant. De formació autodidàctica, coneixedor de les cançons de feina del camp, guanyà el concurs de cant pagès de Maria de la Salut (1971)

↑ Glòria Mas Mira, escultura donada per Ultima Hora amb motiu del seu centenari, a la ciutat de Palma

i de Llubí (1972). Amb Biel Caragol, cantà arreu de Mallorca. Des de 1978, fa part de l'Escola de Música i Danses de Mallorca i ha actuat arreu d'Espanya, França, Itàlia i Alemanya. El 1985, guanyà el primer premi de cantant solista en el Festival Mundial de Danses Folklòriques, celebrat a Munic (Alemanya).

MAS MIRA, GLÒRIA (Palma 1952) Escultora. De formació autodidàctica, ha exposat a Palma (1981, 1984, 1986, 1988, 1990 i 1991), a la Corunya (1991) i a Alcúdia (1992). Ha participat en la Fira Internacional d'Art Contemporani —ARCO— (1990-91), de Madrid, i en el Pavelló Balear de l'Exposició Universal de Sevilla (1992). El 1979, obtengué la beca d'estudis Premi Ciutat de Palma. És l'autora de l'escultura que el diari *Ultima Hora*, amb motiu del seu centenari, donà (1993) a la ciutat de Palma. La seva obra és abstracta i utilitza primordialment el ferro forjat. També ha cultivat la pintura i la ceràmica.

↓ Masnou (Consell)

→ Jaume Mas Noguera

MAS NOGUERA, JAUME (Manacor 1832 - Sant Joan 1910) Mestre d'escola. Fou (1859-1904) el primer mestre d'instrucció pública de Sant Joan i destacà per la seva dedicació i labor pedagògica. El juliol de 1934, l'Ajuntament de Sant Joan li dedicà un carrer i el declarà fill adoptiu de la vila. (ACo)

MASNOU Possessió del terme de Consell, també anomenada Mainou, situada entre Son Corcó, Son Antelm, Son Verdera i can Joan Antoni. Limita amb la carretera de Palma-Alcúdia, al sud, i amb el camí del Raiguer, al nord, encara que hi facin part els terrenys de Son Sabater, situats a l'altra banda d'aquest camí, ja dins el terme d'Alaró. A l'època islàmica, fou coneguda per l'alqueria de Jarfà. El 1281, Jaume II féu donació a Guillem de Puigdorfila, natural de Cotlliure, de la cavalleria de Bànyols, que comprenia Bànyols, l'alqueria Benauguir o Beniaur, la del Sepulcre, la de Masnou i cases a Palma. Aquell any, s'hi documenta el cultiu de la vinya i, el s XIV, se'n citen les cases. Durant el regnat de Jaume II, l'esmentat Guillem aconseguí la jurisdicció civil i criminal sobre aquestes alqueries, arran d'una brega que tengué Bernat Ferrer amb Guillen Gaita. El 1343, Pere el *Cerimoniós* va conquistar Mallorca i Pere de Puigdorfila, senyor de Masnou i de Bànyols, es mantengué fidel a Jaume III, per la qual cosa aquell monarca, el 1345, el condemnà a mort, li confiscà els béns i cedí la cavalleria a Bertran de Fonollet. No obstant això, a mitjan s XIV, consta Pere de Puigdorfila, per la cavalleria de Bànyols i de Masnou, a la relació de la mostra de cavalls armats, que prestaren alguns senyors per baronies antigues. El 1356, Bernat de Puigdorfila la va fideïcometre a favor dels Puigdorfila i, el 1358, la viuda de l'esmentat Bernat duia qüestions sobre l'herència de la possessió amb el procurador dels hereus de Bertran de Fonollet. El 1360, obtengueren autorització per edificar-hi un oratori. Antoni

↑ Masnou (Consell)

de Puigdorfila, fill de Pere, litigava, el 1373, la cavalleria a la senyora Esclarmunda, vescomtessa de Rocabertí, hereva de Bertran i, al final del s XIV, es documenta com a senyor de la cavalleria de Masnou, Bànyols i Benayr. Al llarg del s XVI, les cases varen esser ampliades. El 1661, quan n'era propietari Gaspar de Puigdorfila, cavaller de l'hàbit de Calatrava i algutzir major de la Santa Inquisició de Mallorca, tenia celler i es dedicava al cultiu de la vinya i dels cereals i, el 1683, hi ha documentada una tafona i conreu d'oliveres. La casa pairal dels Puigdorfila era al carrer dels Morlans, a la parròquia de Sant Nicolau, de Palma. La cavalleria de Masnou, documentada el 1686, era sota la jurisdicció civil i criminal de Gaspar de Puigdorfila i n'era batle l'honor Joan Pol. El 1689, la possessió feia una renda anual de 400 lliures, més 100 quintars de garroves, 50 quartans d'oli, dos parells de capons, dos anyells i vuit quarteres d'olives. El bestiar de feina eren sis mules. Hi havia una guarda de 140 ovelles. El 1696, s'hi bastí una nova tafona. S'hi va substituir el cultiu de l'olivera per la vinya i aquesta pels cereals, el s XIX i el 1947, respectivament. D'altra banda, també s'hi desenvolupà, el període 1974-90, la ramaderia bovina. El 1993, pertany a la família Puigdorfila. Amb 212 quarterades, és la més gran del terme de Consell i es dedica bàsicament al cultiu dels cereals de secà. En es Garrigó, es concentren 4 ha d'ullastrar, l'única superfície forestal del terme. Antoni Furió Sastre (1842) identificà dues làpides romanes, trobades en aquesta possessió, que pertanyien a les tombes de dos esclaus, anomenats Modesta i Tabernari. El 1993, es troben perdudes. El 1956, s'hi va descobrir, llaurant, una estela funerària d'1,30 m d'alçària, per 0,45 d'amplària i 0,10 de gruixa, amb un text llatí, que traduït diu "Als déus Manes. Phoebus l'aixecà amb tota justícia i a instància seva, a Lucenta, la seva estimada". Es conserva a les cases. De la dominació islàmica, hi resta un *qanat* de considerable longitud. També hi ha tres sarcòfags medievals a la clastra de la possessió. (ACo/BeC/DF/M)

↓ Masnou (Consell)

MAS NOU, SON Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre les rotes de Son Garau, les rotes de Son Oliver, es Nou Quartons i sa Canova. ■ Possessió del terme de Manacor, situada entre Son Moro Vell, Son Mas Vell, el torrent de la Marina i can Penjoi. ■ Al terme de Porreres, entre Son Mora Negri, ses Planes, Son Berga i Banyeres. ■ Al mateix terme, entre Son Masnou Vell, Son Batlet, cas Guitarró i Son Roig. (M)

MASNOU VELL, SON Possessió del terme de Porreres, situada entre Son Batlet, Son Font, Son Oms i Son Jordi. (M)

MAS ORLANDIS, SON Terrenys del terme de Manacor, situats entre Son Mas Vell, Son Cigala, el puig de Santa Cirga i Son Galiana. Hi havia quatre coves prehistòriques que foren destruïdes pels trencadors de marès. S'hi trobaren uns vassos globulars, carenats, troncocònics i cilíndrics, de l'Edat del Bronze. (M)

MASOT MIQUEL, MIQUEL (Felanitx 1940) Jurista. Es llicencià en dret a la Universitat de Saragossa (1962) i es doctorà a la Universitat Autònoma de Barcelona (1976). Des de 1984, és catedràtic de dret de l'Escola Universitària d'Estudis Empresarials, de Palma, i professor titular excedent de dret civil de la Universitat de les Illes Balears. Féu part de la comissió redactora de la Llei sobre la compilació

← Miquel Masot Miquel

→ Llorenç Mas Pons

del dret civil de Balears (1990). S'ha especialitzat en l'estudi del dret civil de Mallorca. És autor d'*El contrato sucesorio en el derecho foral de Mallorca: la donación universal de bienes presentes y futuros* (1976) i d'*El derecho civil de Mallorca después de la compilación* (1979) i coautor d'*Arrendamientos rústicos y aparcerías en Mallorca* (1992). Ha col·laborat en la redacció de *Comentarios al código civil y compilaciones forales. Compilación de Baleares* (1980). Ha publicat diversos articles a revistes especialitzades, com *Actualidad Civil* i *Anuario de derecho foral* i ha col·laborat a la premsa local. És director del *Rotary Club* de Mallorca (des de 1985) i president del Consell Acadèmic de l'Institut d'Estudis Baleàrics (des de 1986). És membre de l'Institut Espanyol de Dret Foral i de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Balears.

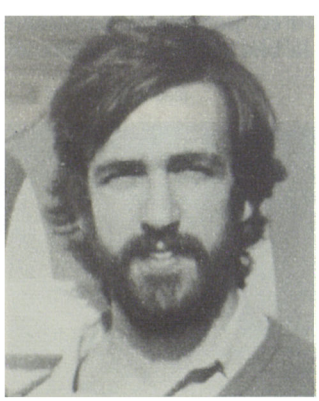

← Lluc Mas Pocoví

MAS POCOVÍ, LLUC (Palma 1953) Esportista. Llicenciat en psicologia, és professor titulat de gimnàstica, medicina esportiva i natació. Fou campió de Balears (1970-71) i d'Espanya (1970) de judo. És mestre, entrenador i àrbitre nacional de judo, aikido i jujitsu.

MAS PONS, LLORENÇ (Llucmajor 1943) Jugador de bitlles. Fou campió de Balears des de la temporada de 1968-69 fins a 1980-81. Aconseguí els campionats d'Espanya individual (1972-73, 1975-76, 1986-87 i 1987-88), per equips (1970-76) i de seleccions regionals (1971-76). Fou (1975) subcampió d'Europa per triples i guanyà les copes mundials a Iran (1975) i a Malàsia (1985).

MAS PORCEL, CATALINA (Palma s XIX) Soprano. Cantant d'òpera i de *lied*. Actuà a Palma i a la Corunya (1843-44), amb les òperes *Norma*, de Bellini, i *Belisario*, de Donizetti. Féu part (1846-47) de l'Acadèmia Reial, de Madrid. (CM)

→ Jaume Mas Porcel

MAS PORCEL, JAUME (Palma 1909 - Alacant 1993) Compositor i pianista. Inicià els estudis musicals de piano a Mallorca amb Miquel Negre Nadal i acabà la carrera de piano al Conservatori de Madrid amb José Tragó Arana. El 1926, anà a París a perfeccionar els estudis de piano i clavecí a l'*École Normale de Musique*, sota la direcció d'Alfred Cortot i Wanda Landowska. Quan tornà a Mallorca, es dedicà a l'ensenyament de piano i als concerts. Formà (1934) el Trio Mallorca. El 1960, s'instal·là a Alacant on aconseguí (1970) la primera càtedra de clavecí d'Espanya, a l'Institut Musical Oscar Esplà. El 1983, li fou concedida la Creu d'Alfons X el *Savi*. Tant la manera de tocar el piano com les seves composicions es distingeixen per la sensibilitat i expressivitat. Ha compost, entre d'altres composicions, *Suite Mallorquina*, per a orquestra; *Suite Tonades i balls de Mallorca* (1932) i *Nocturno* (1951), per a piano i orquestra; *Hommage à Maurice Ravel*, *Metéores* (1936) i *Sis Sonatines*, per a piano; *Nadalenca* (1938), *Montserratina* (1956), *Cançó de bressol*, *So de pastera*, *Quatre negres espirituals* i *Quatre cançons poloneses*, per a cor; la partitura per al drama líric *El Castell d'iràs i no tornaràs* (1953), amb text de Miquel Forteza, i la *Cantata Lul·liana* (1954), que guanyà el primer premi del Consell Superior d'Investigacions Científiques. (CM)

MASQUELET LACACI, CARLOS (El Ferrol, Galícia 1871 - ? 1942) Militar. Ingressà a l'arma d'enginyers el 1886. Participà en la campanya del Marroc. El 1933, ascendí a general de divisió i va esser nomenat cap de l'Estat Major Central. Fou ministre de la guerra (abril-maig de 1935). El mes d'agost d'aquell any, fou designat comandant militar de Balears, càrrec que ocupà fins al febrer de 1936, en què tornà a esser ministre de la guerra. El maig del mateix any, fou nomenat cap de la casa militar del president Manuel Azaña. Quan s'inicià la Guerra Civil, es mantengué lleial al govern republicà. Era considerat un expert en fortificacions. (DJ)

MAS REMOS, SON Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre sa Torreta, Son Mas Vell, Son Frau i Son Talent. (M)

MASROGET, ES Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre es Masroig, can Güells, Son Pieres i el camp de sa Batalla. (M)

↑ Antoni Mas Roig, *Sense títol*

MAS ROIG, ANTONI (Campos 1953) Pintor. Estudià a l'Escola d'Arts i Oficis, de Palma, i a l'Escola Superior de

Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona. Féu (1979) la primera mostra individual a Campos. Posteriorment, ha exposat a Inca i Palma. La seva pintura és influïda pel realisme.

MASROIG, COVA DE SON A la possessió homònima del terme de Deià. En una balma tancada per una paret seca William H Waldren localitzà dos jaciments arqueològics, un del Bronze Antic i l'altre d'època pre-romana. En el primer trobà un vas troncocònic amb decoració incisa. (M)

MASROIG, ES Terrenys del terme de Fornalutx, situats entre sa Lleita, la vinya Vella, s'Enllevassat i el puig des Verger. ■ Possessió del terme de Llucmajor, situada entre el camp de sa Batalla, Son Pere Negre, Son Perdiuet i can Cura. Fins al s XVIII, fou denominada es Mas Roig i, després, es Marroig. Documentada el 1307, quan Bernat Bertran i Ramon Desbrull, comissionats reials per al proveïment d'aigua a la vila, ordenaren adobar o escurar els aljubs i basses sarraïnes, entre les quals hi havia les des Masroig. El 1368, pertanyia a Bernat Masroig. El 1427, era de Francesc Sala, d'aquesta família passà a la dels Contestí i després als Amengual. El 1578, una part pertanyia a Bernat Contestí i l'altra a Bartomeu Contestí. Eren valorades cada una en 1.200 lliures. El 1637, era dividida en diverses propietats. La denominada **es Mas Roig d'en Contestí** pertanyia a Pere Contestí i confrontava amb el camí de Llucmajor a Palma, Son Garcia de s'Aljub, el camí reial de Llucmajor a Son Oliver Hereu i es Mas Roig de n'Amengual. El 1682, en tenia una propietat el prevere Jaume Albat, beneficiat a la Seu de Mallorca. Feia una renda anual de 32 lliures. El 1685, era propietari d'una part, estimada en 600 lliures, Bernat Amengual. L'altra part era de Jaume Asbert, valorada en 700 lliures. En el cadastre de 1702, hi ha vuit parcel·lacions distintes. El 1993, en deriven *es Masroig d'en Calders* (→) i *es Masroig d'en Cura* (→). (DF/M)

MASROIG, JOAN (Sóller s XVI - 1662) Notari. Exercí a Sóller i llegà quinze protocols (1635-62), que contenen dades de gran interès sobre la pesta bubònica que afectà Sóller els 1652-53. Els seus béns i protocols foren inventariats (1662) pel notari Joan Ribes. (DF)

↑ Son Masroig (Deià)

MASROIG, PUNTA DES A la costa del terme de Calvià, situada a Palma Nova, entre la punta Nadala i na Foradada. (M)

MASROIG, SON Possessió del terme de Deià, situada entre sa Marineta, Son Rul·lan, Son Gallard i Miramar. Hi pertany *sa Foradada* (←). Fins al s XVII, fou denominada sa Foradada o sa Foradada dels Masroig. Des de mitjan s XVII, prengué el nom de Son Masroig de sa Foradada, a partir del s XVIII, el de Son Masroig i, finalment, el de Son Marroig. El 1624, pertanyia a l'honor Gabriel Masroig. Confrontava amb Son Gual, el camí reial de Deià a Palma, Son Rul·lan, Son Bauçà, Son Moranta, es rafal de Son Masroig, sa Pedrissa i la mar. Tenia cases, amb torre, tafona, molí de sang i dos cellers. Era dedicada a olivars, garroverars, vinya i cereals. Hi havia morers de fulla per als cucs de seda que es criaven a les cases. Tenia nou cases

↓ Templet de Son Masroig (Deià)

d'abelles i nombrós aviram. La casa pairal dels Masroig —de sa Foradada— era a Palma, vora el Banc de s'Oli. El 1683, era de l'honor Gabriel Masroig —de sa Foradada— i feia una renda anual de 550 lliures. El 1685, era valorada en 11.000 lliures. El 1863, era de la senyora Catalina Masroig i tenia 100 quarterades. El 1870, fou adquirida per l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, que hi residí llargues temporades i hi féu ampliacions d'estil italianitzant. Hi aixecà un templet de marbre blanc amb sis columnes d'ordre jònic. A la mort de l'Arxiduc (1915), passà a esser propietat del seu secretari Antoni Vives. El 1929, Antoni Ribas Prats hi instal·là un museu que inclou pintures de Joan Bauçà, d'Anglada Camarassa, d'Eliseu Meifrèn, de Joaquim Mir i del mateix Ribas; ceràmica grega, fenícia i romana; una selecció de plats hispano-àrabs i italians, i nombrosos records personals de l'Arxiduc. Des de 1978, hi tenen lloc alguns dels concerts del Festival Internacional de Deià. (DF)

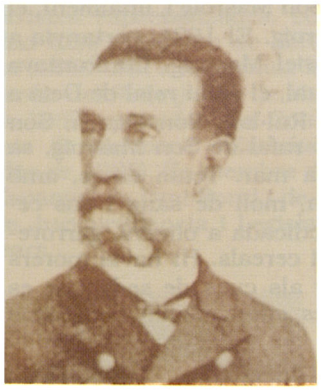

← Andreu Masroig Ballester

MASROIG BALLESTER, ANDREU (Palma s XIX - 1902) Marí. S'inicià en l'*Empresa Marítima a Vapor* i, el 1884, ingressà a la Companyia Transatlàntica i ascendí a capità. Comandà els vaixells «Habana», «México», «San Ignacio de Loyola», «San Agustín» i «Ciudad Condal». El 1902, morí quan capitanejava el vaixell «M L Villaverde».

MASROIG BONET, ANTONI (Palma s XIX) Polític. D'ideologia republicana, arran de la revolució de setembre de 1868 féu part de la Junta Provisional de Govern de les Balears. Fou batle de Palma entre octubre de 1873 i gener de 1874. Va esser destituït a causa del cop d'estat del general Manuel Pavía. El 1881, feia part del comitè provincial del Partit Republicà Federal de les Balears. Posteriorment, s'apropà als republicans unitaristes i, el 1897, era un dels dirigents de la Unió Republicana.

MASROIG D'EN CALDERS, ES Terrenys del terme de Llucmajor, situats entre sa Bassola, Revellanet, el camp de sa Batalla i Son Rubí de sa Cova. (M)

MASROIG D'EN CURA, ES Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Bono, sa Talaia Romanina, sa Bassola i Son Rubí de sa Cova. (M)

MASROIG DES MOLÍ, SON Antiga possessió del terme de Deià. Documentada el 1610, pertanyia a l'honor Joan Masroig —des Molí— i confrontava amb el camí Reial, Son Ripoll, Son Rul·lan, sa Font des Monjos i Son Moragues. Tenia cases i un molí d'aigua, fariner. Era dedicada a olivars. Pertangué a la família dels Masroig —des Molí— (s XVI-XX). Prengué nom de la família titular i del molí d'aigua, per distingir-la de Son Masroig de sa Foradada. Des del s XVIII, era dita abreujadament es Molí. A mitjan s XX, les cases foren transformades en l'establiment hoteler *Es Molí*. (DF)

MASROIG ROSSELLÓ, FRANCESC TOMÀS (Sineu 1777 - s XIX) Poeta. Professà (1796) en l'orde agustinià. Cultivà la poesia castellana i la catalana. Fou autor d'unes dècimes contra el govern constitucional i contra el diari *La Aurora Patriòtica Mallorquina*, per les quals fou empresonat (1813). Demanà i aconseguí (1821) la secularització. Deixà dos volums de poesies, inèdits.

MASSÀ, CAN Casal residencial de tipologia urbana, situat al número 11 del carrer dels Apuntadors, de Palma. La construcció és del s XVII i fou reformada en el segle següent. Fins al s XIX, en feien part dependències comercials, que comunicaven amb l'habitatge principal, mitjançant un arc situat a l'esquerra del pati. Entre aquest i el jardí, hi ha un reixat de ferro forjat, obrat el 1858. En foren propietaris la família de comerciants Massà.

MASSÀ, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre Son Blai Mas, Son Xavarí, sa Feina Perduda i es Palmer. (M)

MASSA CORAL ANTIFEIXISTA DEL SOCORS ROIG INTERNACIONAL Agrupació coral constituïda a Palma el

→ Can Massà (Palma)

1935. Integrada per militants i simpatitzants de les organitzacions d'esquerra, participà en diverses vetllades benèfiques a favor dels aturats i de la delegació mallorquina a l'Olimpíada Popular de Barcelona. Tenia, a més, el grup *Quadre Artístic Proletari*. N'era director Miquel Crissol. El juliol de 1936, féu part de l'expedició mallorquina a l'Olimpíada Popular. Desaparegué amb la Guerra Civil. (DG)

MASSA CORAL DE BINISSALEM Agrupació vocal fundada (1949) a Binissalem per Pere Julià Ribot. Era formada per uns quaranta cantaires i interpretava temes populars, música sacra i espirituals negres. Entre 1972 i 1978, actuà amb la coral Tele Club de Sineu i féu concerts a Santiago de Compostel·la i a nombrosos pobles de Mallorca. En foren directors Pere Julià Ribot (1949-53) i Baltasar Bibiloni Llabrés (1953-78). Es disolgué al principi del decenni dels vuitanta.

MASSAGUANY, SON Antic rafal del terme de Sineu, que confrontava amb Son Estela. Documentat el s XVII, tenia cases i era dedicat a vinya i conreu de cereals. El 1689, era ja dividit en diverses propietats, una de les quals pertanyia al negociant Bernat Sabater, que l'havia adquirida del canonge Marimon. (DF)

MASSAGUÉ, ROSSEND (Barcelona s XIX - 1936) Músic. Al llarg de dos viatges turístics a Mallorca, féu amistat amb poetes mallorquins, com Miquel Duran Saurina, Bartomeu Guasp Gelabert i Joan Rotger Niell, dels quals musicà lletres, com *Som Sineuers* (1930), de Joan Rotger, i *Nostra Senyera* (1928), de Miquel Duran. També musicà diverses obres de Miquel Costa i Llobera, com *Dins el cor de la muntanya*. (CM)

MASSANA Antiga possessió del terme de Campanet, que confrontava amb Miner Petit, la Mola, es Rafalet, Caselles, el camí vell de Pollença, Son Renego i Son Monjo. Feia part de l'alqueria islàmica Biniatró que, en el Repartiment, correspongué a Ramon Llull, de Barcelona. El 1359, segregada de Biniatró, passà dels Llull a una de les branques de la família campanetera dels Bennàsser, d'aleshores ençà denominada Bennàsser de Massana, que en mantengué la titularitat els s XIV-XX. El s XIV, tenia cases, amb torre de defensa, i era dedicada a olivars, garroverars, vinya i conreu de cereals i llegu-

↑ Vista general de Massana Nou (Campanet)

minoses. Tenia extensos alzinars. L'altiplà, confrontat amb la Mola, denominat el Pla de ses Murteres o la Plana des Caragol, fou deforestat pels roters al llarg dels s XIV-XV i era un important lloc de producció de murta, destinada a l'adobament dels cuiros. Devers 1580, Joan Bennàsser de Massana adquirí la possessió veïna de la Mola, en el terme de Pollença, i ambdues propietats articularen un conjunt que es mantengué els s XVI-XX. El 1578, Massana fou valorada en 3.500 lliures. El 1585, pertanyia a Joan Bennàsser i confrontava amb el camí reial de Pollença a Palma, Biniatró, Miner, la Mola de Fartàritx, el Rafal d'en Sion i Caselles. Tenia cases, amb celler, tafona i moli de sang. Hi vivien, en règim de semiesclavatge, sis bords. Hi havia guardes de 220 ovelles, 85 cabres, setze bous, onze porcs i quatre someres. El bestiar de feina eren tres cavalls i quatre muls. El 1605, n'era propietari Joanot Bennàsser i es feien obres d'ampliació de les cases. S'hi havia incrementat la ramaderia, amb guardes de 400 ovelles i 120 cabres. Hi havia un

↓ Massana (Campanet)

gran apiari, de la ubicació del qual deriva el nom del puig de ses Abelles. El 1644, feia una renda anual de 200 lliures. El 1666, fou renovada la tafona. S'hi plantaven nous figuerals, destinats a la ramaderia porquina. Vora les cases hi havia un sistema de reguiu, d'origen islàmic, que mantenia tarongerars, hortalissa, cànem i lli. El 1910, amb la mort de *Mateu Bennàsser Bisquerra* (←), s'extingí agnaticiament la branca dels Bennàsser de Massana. La possessió passà a la família inquera dels Gelabert de Can Vic i després a la dels Calvo, que la vengueren (1967) als Feliu. El 1978, fou novament venuda i, a

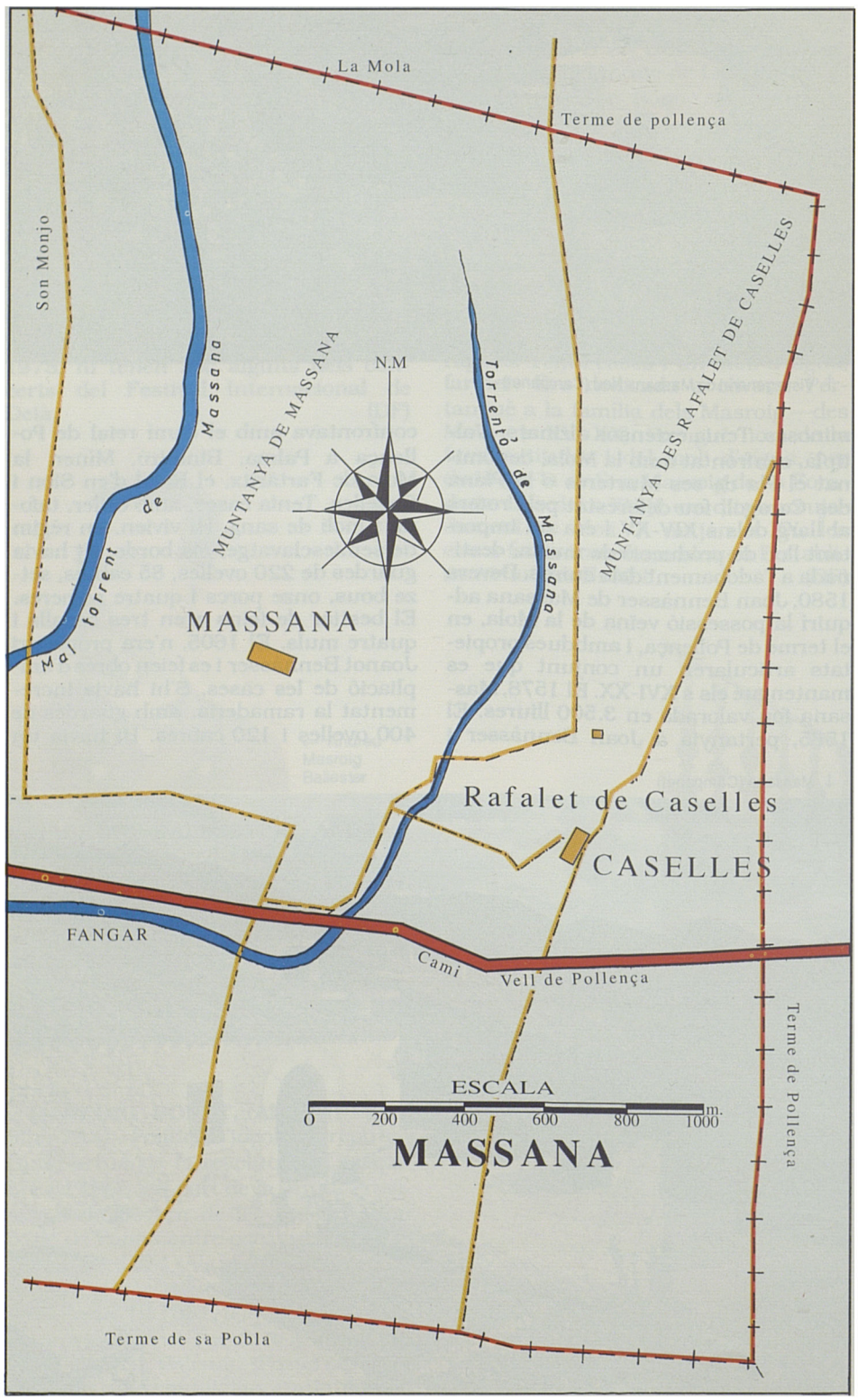

↑ Massana (Campanet)

més, dividida. De la divisió deriva (1993) la possessió de **Massana Vell,** confrontada amb es Rafalet, Caselles, el camí vell de Pollença, Massana Nou i la Mola. Té 200 quarterades. S'hi han restaurat (1978-88) les cases antigues. S'hi troba la **cova de Massana,** hipogeu del pre-talaiòtic segon. La casa pairal dels Bennàsser de Massana és a la plaça Major de Campanet, a l'inici de l'antic carrer de Sant Miquel. Apareix documentada el s XVI com a posada de Massana i s'hi conserva l'arxiu familiar dels Bennàsser de Massana. (DF)

MASSANA, CAN Terrenys del terme d'Andratx. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1623. ■ Al terme de Sóller, situats entre el nucli urbà, l'alqueria des Comte, Son Sang i ses Tanques de can Serra. (M)

MASSANA, JOAN (Mallorca s XIV - XV) Pintor. És documentat entre 1384 i 1412. Per encàrrec de la parròquia de Santa Maria del Camí pintà la taula de l'altar major. El 1978, Josep Capó l'identificà amb el Mestre de Santa Maria. L'obra es conserva a la casa de la vila, de Santa Maria del Camí. (GLl)

MASSANA, MAL TORRENT DE Neix al terme de Pollença, en el vessant sud de la Moleta de Fartàritx d'en Roig (697 m), dins la possessió de la Mola. Passa vora la font de la Mola i, en el vessant meridional de les Roques Pla-

nes, forma el gorg dels Voltors. Un braç secundari neix al mateix terme, a la coma Herba, dins la possessió de Míner Petit. Ambdós corrents s'uneixen prop de la partió dels termes de Pollença i de Campanet. Ja dins aquest terme, rep, per l'esquerra, els seregalls de Massana i del bosc de Son Monjo i, per la dreta, el torrentó de Son Embaraç. A sa Palanca de Biniatró, s'uneix amb el torrentó o síquia de Fangar. Aquest curs d'aigua rep, per la dreta, els torrents de Míner, o de ses Ufanes de Biniatró, i de Teló, o de ses Ufanes de Gabellí. Vora el pont Gros o de Fangar, es junta amb el torrent de Comafreda i forma el torrent de Sant Miquel o Gros, el més cabalós de Mallorca, que fa part del vessant d'Alcúdia. Amb un recorregut de 5 km, travessa les possessions de la Mola, Míner, Massana, Son Monjo, Son Embaraç, es camp d'en Barbeta i Gabellí Petit. L'apel·latiu de 'mal torrent' deriva de les grans dificultats que presenta el seu curs com a via d'accés al massís del puig Tomir. (DF)

↑ Vista general de Massanella (Mancor de la Vall)

MASSANA BERTRAN, ANTONI (Barcelona 1890 - Lleida 1966) Músic compositor. Es llicencià en música gregoriana a Roma. Musicà obres de poetes mallorquins, com l'òpera en tres actes *Nuredduna* (1947), de Miquel Costa i Llobera, i *La deixa del geni grec*, de Miquel Forteza. La seva *Cantata Lul·liana* (1954) fou premiada en el Certamen Internacional Lul·lià del Consell Superior d'Investigacions Científiques, celebrat a Palma.

MASSANELLA Llogaret agregat al municipi de Mancor de la Vall, situat (210 m) al Raiguer, en el vessant meridional del puig major de Massanella, entre els termes d'Alaró, Escorca i Selva i els nuclis i terres de les antigues alqueries islàmiques de Mancor i Biniarroi. El 1993, és deshabitat. El nucli és un petit conjunt urbà integrat pels casals de possessió de Son Catlar o Massanella d'Avall o de Baix, Son Abrí o Massanella d'Amunt o de Dalt, Son Picó o cas Garriguer i Son Maga, a més de dotze cases, denominades ca sa Sineuera, can Vic, cas Toi, ca na Coca, ca sa Rotera, ca sa Barbuda, can Toni des Guix, can Amenguala, can Toni Sord, can Jaume Gros, ca na Catí i can Rata. Dins les terres adscrites, destaquen les possessions, algunes ja dividides, des Rafals, can Bajoca, ses Rotes, can Gallina i Son Picó, a més de sa Pelletera, que fa part del terme de Selva. Massanella, amb la forma Maizarella, figura documentada el 1230 com a alqueria islàmica. Es documenta amb les grafies Massarela (1249), Massarella (1267), Masanella i Massanella, forma que finalment ha predominat. Els seus habitants eren denominats massanellers. L'etimologia és problemàtica. Segons Coromines deriva de l'àrab *Manzal illen*, que significa 'hostal diví o sublim'. El territori de Massanella correspon al de l'alqueria islàmica Maizarella, de 20 jovades. Té uns 10 km² i representa més de la meitat del terme de Mancor de la Vall. Té la cota màxima al puig de sa Tafarra o de sa Fita (895 m), a l'extrem NE, a la partió dels termes de Mancor de la Vall, Escorca i Selva. La mínima és al SE, a la mina de ca na Mirall (175 m). En conjunt, és estructurat com una gran vall, eix central de nombroses valls secundàries, amb una sortida al pla, flanquejada de turons. S'hi localitzen tres zones ben definides. La major, que representa més del 80% del territori, es formada per les muntanyes que volten la gran vall. Al sud, la contrada muntanyenca correspon a les estribacions septentrionals del puig del Suro (644 m), on se situen les terres des Rafals i de la coma des Mart. La tanca una vall, estreta i fonda, dita es Corral Fals o la coma Roja, per on discorre el torrent des Prat de Cúber. A l'extrem NW, s'hi troba el vessant SW de la serra Mitjana, amb cims que van dels 762 als 785 m. La clou, a l'est, la vall angosta del torrent des Bosc de Massanella, amb les valls subsidiàries de s'Arreplegada i la coma de ses Bigues. La resta dels territoris de muntanya és un massís compacte, disposat en un eix descendent de NW a SE, que va des del puig de sa Tafarra o de sa Fita fins al penyal des Corbs (455 m), al peu del qual se situa el nucli de Massanella. El vessant SW d'aquesta serra aboca les aigües al torrent de Massanella. És drenat, successivament, per les torrenteres de sa Jonqueta, de sa Font d'en Ribes i de sa Coma Païssa. El comellar de sa Garriga, tancat per la serra Morena, ses Rotes i el puig de s'Aladernar o de sa Creu (602 m), és solcat per un curs d'aigua que aflueix al torrent del Pont d'en Blai, en el terme de Selva. Fan part d'aquest massís les elevacions denominades sa Carena, sa Plaça des Joc (397 m), sa Mola (756 m), el puig de s'Escarabat (316 m), el puig de ses Fontanelles (684 m) i les serres de s'Esperó i Morena. S'hi troben els indrets denominats el cingle de sa Tafarra, es Pla Gran, es Porrassar, sa Plana i s'Ombrivol. Dins el massís muntanyenc hi ha la possessió de ses Rotes (475 m). Una altra zona és la formada pels terrenys del fons de la vall de Massanella, amb el llit del torrent com a eix. És una àrea plana, lleugerament inclinada cap al SE, situada entre les cotes dels 250 i 200 m. La tanca, al nord, l'àrea de muntanya que comença a can Bajoca i, al SE, els contraforts orientals del puig de Suro i el petit turó del nucli de Massanella. Correspon, en part, a la possessió dels Campassos, documentada els s XIV-XV. La tercera zona, que ocupa les terres de l'extrem SE de l'alqueria islàmica de Maizarella, és un pla al·luvial que voreja el torrent de Massanella.

Té, a ponent, entre Escorques i el torrent, l'àrea de peu de muntanya dita sa Quarterada. A llevant, és ocupada per les terres de sa Vinyassa, sa Capelleta, can Gallina, el pla de Turixant i Son Picó. La tanca, a l'est, a la partió amb el terme de Selva, una cadena de petits turons, de 224 a 235 m, interrompuda per un collet que dóna pas al massís de Meca (311 m), on es troben el penyal des Vent, el puig de Meca i el puig de Son Picó. El clima de tota la contrada és determinat per la proximitat del gran massís del puig Major de Massanella, del qual és la prolongació meridional. La pluviometria té una mitjana anual de 1.100 mm a l'àrea compresa entre la serra Mitjana i el puig de sa Fita. Minva lentament cap al sud, fins a situar-se en una mitjana de 850 mm a les terres de Son Picó. El clima és humit a les muntanyes del nord i subhumit a les terres planes de migjorn. Té una oscil·lació tèrmica de 15-15,5ºC. Excepte a l'extrem sud, les muntanyes hi impedeixen la incidència de les brises de la mar. La disposició de la vall la fa extremadament vulnerable a l'acció del mestral, que hi fa grans destrosses als olivars i garroverars. A l'arribada dels primers pobladors, tota la contrada era coberta de densos alzinars. A l'època romana, la zona baixa situada al sud del nucli de Massanella començà a esser deforestada per introduir-hi el conreu de la vinya i dels cereals. Els s XIII-XIX, l'expansió sostenguda dels olivars significà la substitució dels alzinars a la zona plana de la vall de Massanella. La progressió dels olivars guanyà també bona part dels costers i, fins i tot, les

↑ Cases de Massanella (Mancor de la Vall)

zones altes de les muntanyes. L'acció dels roters a les muntanyes contribuí també a la desaparició dels alzinars. La deforestació donà lloc a la desprotecció del sòl, que fou arrossegat per les aigües i bona part del territori apareix transformat, per l'erosió en roquissars descarnats. Una ingent labor de construcció de marges atenuà l'impacte de l'erosió i permeté la consolidació d'olivars i garroverars als costers. La destrucció dels alzinars donà lloc al sorgiment de garrigues i pinars a les àrees de muntanya. L'estratègica situació del nucli de Massanella fa pensar en un poblament antic, que situat sobre un turó, controla l'accés a una gran vall i a la zona més alta de la serra de Tramuntana. Històricament, ha actuat com a centre de comunicacions entre la Serra i el Raiguer. D'una banda, a través dels camins de Mancor de la Vall, Selva i Caimari, accedeix fàcilment a les terres del Pla. Arribava també a l'eix Palma-Pollentia, el principal de la Mallorca romana i que, amb nous traçats, ha perdurat fins al s XX. Cap a la Serra, disposava del camí d'Inca a Almallutx, una via activa ja a la Mallorca islàmica. Aquest camí, des del poble de Mancor de la Vall, voreja el vessant NE del puig de Suro, passa per les cases des Rafals i, a les Cases Velles des Tossals, enllaça amb els camins procedents de Solleric i d'Almadrà, per dirigir-se a Almallutx. L'altra via de muntanya és el camí de Comafreda, a través del coll de sa Línia, per acabar a Lluc. N'és un element subsidiari el camí de ses Rotes, que, a través del coll situat entre els puigs de ses Fontanelles i de sa Creu, acaba als Horts, de Caimari. Aquesta funció de pont entre la Serra i les àrees del Raiguer i del Pla, tengué una importància decisiva a l'hora de configurar Massanella com a centre de poder senyorial, des d'on era regit un dels majors conjunts territorials de Mallorca. Era una de les fites del sistema viari de transhumància, que permetia el desplaçament de grans guardes d'ovelles entre la Serra i el Migjorn de Mallorca. Així donà nom al **camí de Massanella** documentat el 1717, que enllaçava ambdues comarques i passava pel lloc de Pina, en el terme d'Algaida. Tot i l'alta pluviositat, les fonts són d'escàs cabal a la contrada. En es Rafals es troben les fonts denominades Rafal, de s'Abeurador i des Jonc. Vora el camí vell de ses Rotes, hi ha la font d'en Ribes, documentada el s XVI. Prop del camí nou de ses Rotes, es localitza la font d'en Castellà, relacionada, segons la tradició local, amb la figura del bandoler Julià Amer —Castellà—, executat el 1610. El nucli de Massanella no disposà d'un cabal d'aigua suficient fins que, a través de la canal de Massanella, hi fou portada (1750), sota la direcció de Jacint Antoni Fontanet —Montserrat—, l'aigua de la font del prat de Cúber. No s'han localitzat dins el districte de Massanella deixes prehistòriques rellevants. La presència de jaciments a les terres del voltant, però, demostra un poblament molt antic. L'època romana degué esser, a Massanella, continuació de l'ocupació del període talaiòtic. Joaquim Maria Bover dóna notícia de la troballa de set escultures, una de Mercuri, a Massanella. El període romà hi representà l'expansió de la vinya i els cereals i la millora del sistema viari que enllaçà amb l'eix Palma-Pollentia. La presència de nombroses escultures fa pensar que el nucli fou aleshores una vil·la, dotada de luxes i refinaments. Durant l'època islàmica, hi prosperà l'alqueria Maizarella, que feia part del *juz'* d'*Inkan*, amb presència probable d'elements berbers. El període islàmic aportà un acurat aprofita-

↓ Cases de Son Catlar a Massanella (Mancor de la Vall)

ment de les aigües, a través del sistema del *qanat*. Hi progressà l'horticultura, amb conreus d'alfals, cànem i lli. S'hi expansionà la ramaderia ovina i equina. La conquesta catalana (1229-32) hi topà amb una aferrissada resistència. Les terres baixes foren ocupades el 1230-31, durant les dues primeres campanyes de Jaume I. Però, a les muntanyes, la resistència islàmica, amb el nucli d'Escorca com a centre, persistí fins a 1232. El 31 de març de 1230, tres mesos després de la conquesta de Madina Mayurqa, Jaume I donà l'alqueria, de 20 jovades, a Ferrer de Pallarès, paborde de Tarragona, atesa la seva contribució a la conquesta de Mallorca. Però l'efectivitat de la donació fou suspesa per un llarg plet entre el Conqueridor i el paborde que acabà en una concòrdia (1249), fruit d'un arbitratge. Fou acordat que Ferrer de Pallarès posseiria les alqueries de Massanella, Biniarroi i Biniatzent, mentre Rotlà Lay tendria la de Mancor de la Vall. Massanella restà així sota la senyoria alodial de la pabordia de Tarragona, que l'exercia amb escrivania a Biniamar i cúria a Palma. Aquests alous eren al vintè de lluïsme, la presentació de fadiga de trenta dies i l'obligació de capbrevar els béns immobles en esser requerits. Aquesta jurisdicció perdurà fins al s XIX. Fou anul·lada per les Corts de Cadis (1812) i, de manera efectiva, per les reformes liberals amb l'expropiació per part de l'Estat dels alous eclesiàstics. El paborde de Tarragona tengué a Massanella el domini directe (s XIII-XIX), mentre nombrosos pobladors hi accedien, ja el s XIII, al domini útil. Un dels pobladors fou Arnau Suau, titular (1240) d'un honor a Massanella i que hi va vendre terres (1242) a Ramon de Cardona. Al llarg del s XIII, s'hi documenten olivars, vinyes, conreu de cereals, hortalisses, cànem i lli. Massanella era en via d'esdevenir un lloc de poblament, amb diverses cases i petita i mitjana propietat, situada a les terres de conreu de les zones baixes, mentre la totalitat de la muntanya era comuna. El procés fou distorsionat per la presència de la família Catlar o Descatlar, que hi practicà l'acumulació de propietats fins a exercir-hi una hegemonia de caire senyorial i latifundista. S'hi establí ja el s XIII. En fou el primer membre Ponç Descatlar, que acompanyà Pere el *Gran* en l'expedició destinada a arrabassar el regne de Mallorca al rei Jaume II, i que s'establí finalment a Massanella. L'alqueria feia part del *juz'* d'*Inkan*, però, amb la creació de la parròquia (1248) i del municipi (1300) de Selva, passà a dependre d'aquests tant a nivell eclesiàstic com civil. Aconsèguí mantenir-hi una personalitat pròpia, amb representació separada. La pragmàtica de Joan I (1392) establí que Selva tendria 20 consellers, dels quals Massanella n'aportaria dos. Els primers consellers elegits per Massanella foren Pere Catlar i Pere Sequier. Els s XIII-XIV, la contrada no tenia l'estructura latifundista que presentava el s XV. El 1305, hi eren propietàries, entre d'altres, les famílies Catlar, Coc, Dolcet, Mateu i Suau. El 1378, Domènec Suau va vendre la seva possessió a Bartomeu Figuera. El 1395, Massanella aportava 18 homes d'armes, senyal d'un poblament notable. Però la concentració de la propietat en mans dels Catlar fou ràpida. El s XV, Massanella restava en mans de dues famílies. La més rellevant era la dels Catlar, dividida en dues branques. Una, la dels Catlar —dels Campassos—, es trobava aclaparada pels creditors. El 1410, l'heretat de Pere Catlar —des Campassos— fou embargada i l'adquirí, finalment, Pere Catlar i de Santacília, ciutadà de Mallorca, de l'altra branca. Aquest tenia, dins el districte, Son Catlar o Massanella de Baix i Son Abrí o Massanella d'Alt, amb la major part de les terres de tota la contrada. L'altra família propietària, molt inferior a la dels Catlar, era la dels Martorell. Era dividida en nombroses branques, designades amb els malnoms de Catina, Gallina, Maga, Picó i d'altres. La concentració de terres en mans dels Catlar implicà tant l'adquisició de terrenys de particulars com la privatització de la comuna de Massanella, que ocupava totes les muntanyes. El 1343, una part dels comuns de Massanella era denominada la Comuna de la Roca dels Falcons i confrontava amb les comes dels Catlar. El 1359, Joan Catlar, d'Inca, va vendre a Guillem Catlar, de Massanella, la meitat de l'alzinar que posseïa als comuns de Massanella, que confrontava amb el camí des Rafals o d'Almallutx i el camí de Massanella a Biniarroi. Es Rafals era, aleshores, propietat dels Catlar. El 1389, Pere Catlar adquiria terres a Massanella per valor de 600 lliures. Finalment, l'honrat Pere Catlar, ciutadà de Mallorca, féu gestions per tal que li fos permès convertir la seva part dels comuns de Massanella, fins aleshores terrenys de pastura, garrigues i alzinars, en sementers. El 1412, Pelai Unís, lloctinent del governador de Mallorca Roger de Montcada, manà als batles de la parròquia de Selva —el reial i el del paborde de Tarragona— que accedissin a la proposta de privatitzar els comuns de Massanella, atès que els nous sementers millorarien la cosa pública i l'erari del rei en delmes i altres drets. El 1428, els habitants de l'alqueria de Massanella es repartiren les muntanyes comunes. Se'n feren dotze parts. Foren distribuïdes entre Pere Catlar (9,5), Jaume Martorell (1), Jaume Martorell —Asbert— (1) i Guillem Martorell (0,5). Aquest va vendre la seva porció a l'esmentat Pere Catlar, que esdevengué així propietari de 10/12 de les muntanyes de Massanella. Aquest Pere Catlar i de Santacília, documentat a Palma el 1394, fideïcometé el 1414. El seu fill, Pere Descatlar i de Santacoloma fou senyor de la Bossa de l'Or (1442) i es casà (1445) amb

↑ S'Ombrívol, Massanella (Mancor de la Vall)

↑ Detall del jardí de Massanella (Mancor de la Vall)

↑ Entrada a l'hort de Massanella (Mancor de la Vall)

la rica pubilla Agnès Abrí. D'aquesta unió sorgí el fideïcomís dels Abrí-Descatlar. Durant la Revolta Forana (1451-53), Pere Descatlar i de Santacoloma fou fidel a Alfons el *Magnànim* i s'oposà decididament als forans. Aquests reaccionaren amb el saqueig de Massanella (1452), on destruïren vinyes i olivars i confiscaren les collites d'oli i de vi. La definitiva derrota dels forans (1453) reforçà més encara l'hegemonia dels Catlar i significà l'establiment d'un règim senyorial latifundista a Massanella, que ofegà la possibilitat de desenvolupar-s'hi un nucli de petits i mitjans propietaris com a les alqueries veïnes de Biniarroi i Mancor de la Vall. L'hegemonia senyorial s'incrementà encara més a la fi del s XVI, quan Jordi Abrí-Descatlar i de Santjoan es casà amb Beatriu Nicolau, hereva de nombrosos béns al terme de Selva. El predomini dels Abrí-Descatlar esdevengué aclaparador a Massanella. El poder senyorial els portà a mantenir-hi un lloc de culte. El 1402, Pere Catlar i de Santacília havia obtengut permís perquè se celebràs missa a la capella de Massanella. El 1580, Jordi Abrí-Descatlar i de Santjoan hi fundà un benefici, amb obligació de celebrar-hi missa tots els diumenges i festes de guardar. La capella era ben guarnida, segons les visites que, en nom del bisbe Joan Vic i Manrique de Lara, hi feren el doctor Estelric (1594) i el doctor Jeroni Agustí Morlà (1599), el qual anotà que s'hi celebrava missa de forma habitual. El benefici es mantenia encara el 1750. El 1666, els diferents propietaris de Massanella hi tenien béns per valor de 68.935 lliures. Els Abrí-Descatlar n'eren titulars per valor de 51.200 (74,27%). Les diverses branques de la família Martorell en tenien per valor de 17.085 lliures (24,78%). N'eren els principals Mateu Martorell —Maga— (8.475), Pere Martorell —Picó— (3.300), Antoni Martorell —Gallina— (2.275), Joan Martorell —Fuster— (1.100), Antoni Martorell, fill d'Antoni, (850) i Guillem Martorell —Catina— (475). La família Amer hi tenia petites propietats, valorades en 600 lliures (0,87%), corresponents a Mateu Amer —del Barracar— (400) i Joan Amer —del Pujol— (200). Aquestes propietats presentaven sovint una gran fragmentació. La possessió de Son Picó o Massanella dels Picó, el 1685, tenia la casa pairal a Selva, en el lloc del Rafalet. Les cases de la possessió, amb molí de sang, eren el nucli de Massanella. Les terres, confrontades amb l'Hortal, el camí de Mancor de la Vall i el torrent de Massanella, eren a l'extrem sud del districte. Els s XVI-XVIII, els Martorell eren majoria entre els residents a Massanella, per bé que hi anaren donant pas a una població cada vegada més diversificada. En el període 1587-1661, representaven el 82,6%. Eren dividits entre les branques dels Catina, Gallina, Maga i Picó. En el de 1662-99, havien davallat al 63,6%. En el de 1700-70, es reduïren al 43,2%. Mentrestant, s'hi consolidaven altres llinatges, com els Coll (10,8%), els Caimari i els Colom (5,4%). Hi havia els Abrí-Descatlar, Amengual, Bestard —Tou—, Canals —de Son Picó—, Ferragut, Ferrer —de can Bajoca—, Gelabert, Moragues —de Son Catlar—, Morro —Maga—, Reiners, Solivelles, Sureda i Vallori. El 1770, fou constituïda la vicaria *in capite* de Sant Joan de Mancor i el districte de Massanella fou dividit entre la parròquia de Selva i la nova vicaria. El límit entre ambdues demarcacions eclesiàstiques

↑ Cas Amitger, Massanella (Mancor de la Vall)

fou establert en el torrent de sa Coma Roja o de Massanella. Els terrenys situats a la dreta del torrent foren adscrits a la vicaria de Mancor de la Vall i, els de l'esquerra, a la parròquia de Selva. En el clima d'abrandada religiositat del s XVI, s'hi documenta la denominada ermita de Massanella. Aquesta era situada dins l'actual terme de Selva, al lloc dit sa Comuna des Martorells, en un replà (445 m) al vessant SE del puig de s'Aladernar, en el paratge denominat (1993) sa Rota de s'Ermita, s'Esquena de s'Ermita o s'Ermita. És documentada el 1595, quan Guillem Abrí-Descatlar va vendre a Pere Martorell els drets que tenia a les muntanyes comunes de Massanella. El 1792, encara hi havia vestigis de l'ermita i restes d'un aljub. Però no hi ha cap prova que fos ocupada mai. Els s XVI-XVII, Massanella experimentà un lleuger increment demogràfic i s'hi anaren instal·lant noves famílies pageses, mentre les propietats restaven en mans dels Abrí-Descatlar i dels Martorell. El 1594, el nucli tenia nou cases. El 1698, s'havia expansionat i en tenia onze. Al llarg del s XVII, fou durament afectat pel bandolerisme. A la contrada, les lluites entre els bàndols senyorials dels Canamunt i dels Canavall foren particularment aferrissades. El capità Pere Descatlar Fortuny, el 1632, participà, en representació dels Canavall, a la temptativa de concòrdia entre ambdues faccions. El nucli pogué evitar la devastadora pesta bubònica de 1652-53, que només hi causà una víctima, mentre assolava Inca i altres viles pròximes. La Guerra de Successió (1702-15) significà una represa del bandolerisme i els delinqüents Josep Alba i Guillem Martorell —Maga—, aquest de Massanella, assassinaren (1719) Josep Amengual —Tafona—, lloctinent del batle reial a Mancor de la Vall. Guillem Abrí-Descatlar fou abrandat partidari de l'arxiduc Carles d'Àustria. Tenia la cavalleria del Palmer (Campos) i rebé de l'arxiduc el títol de marquès del Palmer. La família sentia una particular predilecció per Massanella i així, el 1707, Baltasar Abrí-Descatlar i Serralta fou enterrat a la capella dels Catlar, de Selva. Tot i la derrota de l'arxiduc i la implantació de la dinastia borbònica amb Felip V, els Abrí-Descatlar mantengueren la seva hegemonia a la contrada. El seu conjunt de propietats, des de Massanella al prat de Cúber, era donat a diversos arrendataris o amitgers mitjançant contractes molt complexos, cercant la màxima rendibilitat per al senyor. Els arrendaments o amitgeries comprenien sovint propietats del lloc de Massanella i altres del terme d'Escorca. El 1703, Guillem Abrí-Descatlar i de Serralta rebia una renda anual de 40 lliures i quatre somades de neu per la casa de la neu del puig major de Massanella. El 1705, el Camp Mitjà, s'Arreplegada i el comellar i les rotes de la Font d'en Ribes, en el lloc de Massanella, li feien 55 lliures a l'any. El 1705, donà en arrendament les estivades de les dues Massanelles, dites Son Abrí i Son Catlar, amb la muntanya de Son Catlar, l'avenc d'en Ferrer, s'Alzinar, els conreus des Rafals i el sementer de la Font Saurea, per 200 lliures, dos quintars de formatge, dos anyells, un moltó i una ovella de renda anual. El 1714, l'alzinar i bosc de Massanella, en el lloc de ses Bassetes, feia una renda anual de 400 lliures i 32 porcs, amb el dret del senyor a collir-hi els aglans de les alzines dolces. El mateix any, el principal arrendament conjunt era el format per les dues Massanelles (Son Abrí i Son Catlar), la casa de la neu Major, el gorg i avenc d'en Ferrer i can Bajoca. N'eren exclosos de l'arrendament el bosc Major de Massanella i dues cases de neu situades dins el terme de Selva. En feien part, però, el bosc Petit, ubicat darrera les cases de Massanella, i l'hort de Son Catlar, situat al sud del casal. L'arrendament comprenia els grans sementers denominats d'Enmig (110 quarterades), de Selva (41 quarterades) i des Rafals (14 quarterades). A la possessió de Massanella hi havia capella, dues tafones, sis safareigs d'oli, una botiga d'oli, un celler i un moli de sang. Tenia guardes de 118 ovelles, catorze muls i catorze someres, a més de grans guardes de porcs als alzinars. Era fonamentalment

↑ Cas Amitger, Massanella (Mancor de la Vall)

una gran propietat olivarera, ramadera i forestal. S'hi practicava la cria de coloms i nombrosos morers de fulla proveïen d'aliment els cucs de seda, matèria que era filada a les cases. Tenia extensos garroverars, destinats a l'alimentació del bestiar. En el pla, hi havia grans sementers de cereals i una vinya tancada de paret. El 1714, feia una renda anual de 1.441 lliures, set somades d'oli, una somada d'oli verge, vuit quarteres de blat, vuit portadores d'olives verdes, dues portadores d'olives negres, quatre quarteres de xeixa, 60 quintars de garroves, sis quarteres de faves, tres quarteres de guixes, tres barcelles de ciurons, dos quintars de figues seques, dues quarteres d'ametles, catorze quarteres d'olives, dues mesures d'oli, un odre de morques, un quintar de lli espadat, un quintar de formatge tendre, un moltó, tres anyells i 60 somades de neu portades a Palma. El 1732, Massanella pertanyia a Jordi Abrí-Descatlar i era valorada en 80.000 lliures. Aquest propietari féu grans millores a la possessió i enriquí les cases amb mobiliari de luxe i una col·lecció de pintura de Jaume Nadal (1750) dedicada als treballs del camp. Per dotar d'aigua abundant les cases i terres de Massanella, impulsà el projecte de dur-hi el cabal de la font del prat de Cúber (Escorca). Diversos enginyers fracassaren en aquesta obra, que fou finalment executada sota la direcció de Jacint Antoni Fontanet Llebrés —Montserrat— (1750). La **canal de Massanella**, permeté aprofitar el cabal per impulsar el moli d'aigua, fariner, que fou instal·lat

a les cases. Garantí un subministrament suficient a les necessitats de la immensa tafona de quatre bigues i, a més, fou aprofitada per engrandir l'àrea d'horts situada al sud de les cases. El s XIX, permeté, a més, la creació d'un gran conjunt enjardinat davant les cases de Son Abrí o Massanella d'Alt, mentre les de Son Catlar o Massanella de Baix eren abandonades definitivament fins a esdevenir un conjunt ruïnós. Els jardins foren complementats amb un petit llac, de gust romàntic. A Massanella, la prosperitat dels Abrí-Descatlar es mantengué fins a mitjan s XIX. La família se sentia molt lligada a la contrada i Jordi Abrí-Descatlar i Santandreu, encara que morí a Palma (1850), volgué esser enterrat a Mancor de la Vall. Els Abrí-Descatlar participaren també en les empreses de mineria de la comarca. El 1858, Miquel Garau —Mirall—, propietari de la finca de ca na Mirall, situada a l'extrem sud de les terres de l'antiga alqueria de Massanella, al vessant oriental del puig de Meca, féu societat amb Joan-Baptista Billon, propietari de Son Bonafè, amb Francesc Borràs, capataç de la mina *San Cayetano* (Selva), i amb Guillem Abrí-Descatlar, per explotar la mina de carbó de Son Oliver d'en Garau, dita després ca na Mirall, denominada *La Gratitud*. Guillem Abrí-Descatlar amplià la seva participació en l'empresa minera amb l'adquisició de les accions de Francesc Borràs. Aquesta mina de lignit fou explotada fins a mitjan s XX. Tenia una superfície de 25,15 àrees. Donava un carbó negre i lluent, de qualitat molt variable. Era explotada mitjançant enfonsaments. Tenia quatre capes. La primera presentava una potència d'1,60 m, amb un carbó viat per pedra calcària dura i per margues fluixes. Tenia un poder calorífic d'unes 3.500 calories. Entre 1951-52, encara s'hi extreia lignit que, mitjançant velers de poc tonatge, era exportat al llevant peninsular. Mentre durà la puixança dels Abrí-Descatlar, Massanella fou objecte de millores constants. El 1812, Jordi Abrí-Descatlar i Santandreu la donava en arrendament amb sa Vinyassa i el Sementer de Selva. El senyor tenia dret a moldre 25 quarteres de gra anuals al molí d'aigua. Els amos podien emprar l'aigua de la canal per la casa i per la tafona, però no per regar. Atès que l'era vella era insuficient, se'n féu una de nova vora el pou de sa Capelleta (1813). L'extensió exacta de Massanella és difícil d'establir i varia molt en els diversos documents, segons s'hi afegeixin o no les seves nombroses pertinences. El 1863, tenia 2.023 quarterades, xifra derivada d'incloure-hi l'àrea denominada el bosc Gran de Massanella, on es troba el gran massís del

↑ Penya del Migdia. Massanella (Mancor de la Vall)

puig major de Massanella. Aquests terrenys, on es localitza un dels millors alzinars de Mallorca, confrontaven amb es Rafals, es Tossals Verds, el prat de Cúber, Comafreda i can Bajoca. El 1864, en el districte de Massanella, Guillem Abrí-Descatlar, marquès del Palmer, tenia la possessió de Massanella, de 1.063 quarterades, amb alzinars, pinars, garrigues i roquissars. Era dedicada a olivars, garroverars, figuerals, ametlerars, vinya i conreu de cereals. A l'hort hi havia tarongerars, fruiters i conreus de lleguminoses i hortalisses. La possessió tenia com a pertinences les propietats des Rafals, de 168 quarterades, dedicada a olivars, garroverars i garrigues. Una altra pertinença era el Sementer de Mancor de la Vall, de 71 quarterades, amb olivars, garroverars i ametlerars. L'altra propietat lligada a Massanella era can Bajoca, amb 41 quarterades, dedicada a olivars, garroverars, figuerals i conreu de cereals. La renda anual de Massanella era de 78.690 reials (1849). El 1861, era de Guillem Abrí-Descatlar i Sureda i feia una renda anual de 79.723 reials. El 1888, Massanella tenia tretze cases i una població de 76 habitants. El 72% dels habitants eren nascuts als actuals termes de Mancor de la Vall i Selva. La resta procedien de Maria de la Salut, Sineu, Inca, Costitx, Palma, Marratxí i Montuïri. La població estable era molt lligada a l'explotació d'una gran propietat de caire senyorial. La formaven els arrendataris, parellers, hortolans i diversos jornalers, amb les seves famílies. La presència de les figures del garriguer, del cotxer i de les criades mostra l'entorn dels senyors a la possessió. Al final del s XIX, la població de Massanella experimentà una davallada, fet general a tots els petits nuclis agraris de Mallorca. El 1900, tenia onze cases habitades i 65 habitants. Els Abrí-Descatlar topaven amb creixents dificultats econòmiques, que els obligaren a la venda del gran conjunt territorial regit des de Massanella. El 1893, Jordi Abrí-Descatlar i Gual va vendre Massanella, can Bajoca, es Rafals i ses Rotes, a més d'altres propietats dins el terme d'Escorca, a Joaquim Coll Castanyer —Barra d'Or—. Els nous propietaris intentaren revitalitzar l'explotació de les possessions de l'àrea de Massanella. Antoni Bibiloni Pericàs, amo de Massanella, s'interessà per les novetats de la tècnica. A València contemplà l'enllumenat elèctric i en portà un petit alternador, que instal·là a Massanella, on, segons una tradició local, fou encesa (1902) la primera bombeta elèctrica de Mallorca. Construí després l'estació hidroelèctrica del gorg Blau (Escorca) i, a través del denominat, des d'aleshores, coll de sa Línia, proveí (1905) de subministrament elèctric el poble de Mancor de la Vall i, finalment, fundà (1906) la companyia elèctrica Antoni Bibiloni i Cia. Al principi del s XX, Mancor de la Vall se separà de Selva i es constituí parròquia (1913) i municipi (1925). Aquesta segregació donà lloc a un aferrissat enfrontament entre Selva i Mancor de la Vall sobre la pertinença eclesiàstica i civil del districte de Massanella. El 1913, quan Mancor de la Vall fou constituït parròquia, li foren assignats els territoris de l'antiga vicaria

in capite de Sant Joan de Mancor (1770-1913) i s'hi afegiren, entre altres, Massanella i can Gallina. Però Massanella designava tant el llogaret com la possessió dels Coll —Barra d'Or—. S'inicià així un dur enfrontament entre els rectors de Selva i Mancor de la Vall, en el qual hagué d'intervenir la cúria eclesiàstica. El 1924, quan Mancor de la Vall es constituí en Entitat Local Menor, els veïns de Massanella, Son Maga, can Bajoca, can Gallina i altres disseminats de l'antic territori de l'alqueria Maizarella manifestaren la seva voluntat de fer-ne part. Quan Mancor de la Vall passà a esser municipi (1925), l'adscripció de Massanella, que Selva volia retenir, hagué d'esser resolta per sentència del Tribunal Suprem (1928). D'acord amb la voluntat dels massanellers, el territori féu part del nou municipi mancorí. Els mancorins reteren homenatge als massanellers, quan el plet no s'havia resolt encara, oficialitzant el nom de carrer de Massanella a l'antic carrer del Colomer (1926). El 1928, quan coneegueren la sentència, els mancorins, precedits de l'orquestra local, anaren en massa al lloc de Massanella a comunicar la notícia i s'hi celebrà una gran festa. El litigi sobre l'adscripció eclesiàstica fou més llarg. El 1928, el vicari general es negà a adscriure Massanella a la parròquia de Mancor de la Vall. El 1941, quan Massanella era ja quasi totalment despoblat, fou reclamat pels mancorins que s'integràs a la seva parròquia, però toparen amb l'oposició aferrissada del rector de Selva. Finalment (1948), Massanella passà a fer part de la parròquia de Mancor de la Vall. El llogaret gaudia d'una certa vida pròpia a nivell festiu i religiós. Fins a la Guerra Civil, fou costum que els mancorins i els massanellers celebrassin l'enterrament de la sardina dins el bosc Gran de Massanella, vora la canal. Fins a mitjan s XX, els pagesos de la contrada acudiren a la capella de Massanella per oir missa els diumenges i festes. Durant el mes de maig, se celebrava a la capella el Mes de Maria. La decadència demogràfica del llogaret s'accentuà al llarg del s XX. El 1920, s'havia reduït a 27 habitants. Les activitats agrícoles, ramaderes i forestals, però hi persistien. Les propietats eren donades tant en arrendament com en amitgeria. Els massanellers treballaven a jornal a les possessions i, a l'estiu, es dedicaven a fer carbó al bosc. La contrada disposava abundosament d'oli i llenya, però era molt deficitària en cereals, fet que incidia en l'alimentació dels jornalers. La producció fonamental, que representava més del 50% del valor del producte de les possessions, era l'olivar. La producció olivarera era gran a Massanella, mitjana a

↑ Cases de Massanella (Mancor de la Vall)

es Rafals i petita a can Bajoca. La recollecció de l'oliva donava lloc a la contractació de jornalers i jornaleres de la zona del Raiguer i del Pla, que treballaven sota el control de l'amo de la possessió. L'oli era elaborat a la tafona de la possessió i després era venut a comerciants oliers de Caimari, Campanet, Palma i altres indrets. Aquests comerciants eren molt experts i coneixien el grau d'acidesa de l'oli, que en determinava la qualitat i el valor, mitjançant el procediment empíric de tastar-lo. El costum es mantengué fins després de la Guerra Civil, quan foren establerts controls exactes per determinar l'acidesa dels olis. Els olivars de zones d'accés més difícil eren donats a collir a tant alçat, contracte dit a damunt l'arbre. Els costers assolellats i ventilats donaven abundant oli d'alta qualitat i baixa acidesa. Les zones ombrívoles i acubades tendien a produir un oli xerec, de molta acidesa i escassa collita. L'oli era venut a tant la somada, mesura equivalent a dos odres o sis mesures, és a dir, 96 litres. La labor d'exsecallar els grans olivars arribà a esser una especialitat dels massanellers i mancorins, que gaudiren de fama a tota la serra de Tramuntana. El perill dels olivars de Massanella eren les nevades i les ventades. La proximitat del massís del Massanella i l'estructura de la vall que la feia vulnerable a la tramuntana i, sobretot, a les mestralades, determinaven periòdicament grans destrosses als olivars amb minva o pèrdua de collites. Al principi del s XX, el districte tenia les tafones de Massanella, Son Maga, can Fonollar, Son Picó, can Bajoca i es Rafals. La producció dels garroverars, estesos per tota la vall, era important per a l'alimentació del bestiar. La producció de gra es limitava als terrenys plans, situats a l'extrem sud del districte. Massanella tenia tres horts que acomplien funcions diferenciades. Un era reservat al senyor, l'altre a l'amo i, el més important, era donat en arrendament a hortalans especialitzats, generalment sollerics. Produïa taronges i altres fruites. Hi era particularment important el conreu de maduixes, quan encara no s'havia generalitzat a Mallorca. Les activitats forestals eren importants. Massanella tenia un gran alzinar, dit el bosc Gran de Massanella, ja en el terme d'Escorca. En es Rafals hi havia alzinars i pinars. A can Bajoca, el pinar predominava i l'alzinar era escàs. En els alzinars es feia carbó, a tant el quintar, que el senyor venia a comerciants, que el portaven a Palma. La feina dels carboners era extremadament dura. Havien de vigilar constantment les nombroses sitges, fet que els obligava a viure dins la muntanya en barraques molt humils. La ramaderia era important, particularment l'ovina i la porquina. Les cabres eren rigorosament excloses de la contrada, per la labor destructiva que exercien sobre els alzinars i olivars. L'ovina disposava de grans pastures i garrigues. Contràriament, la porquina era limitada per les disponibilitats d'alzinar, figuerals i gra. Massanella tenia guardes de 300 ovelles i 100 porcs; es Rafals, de 200 ovelles i dotze porcs, i can Bajoca, de 100 ovelles i vint porcs. A la fi del s XIX, la fil·loxera havia destruït les vi-

↑ Canaleta de Massanella (Mancor de la Vall)

↑ Llac de Massanella (Mancor de la Vall)

nyes, situades a la zona sud, que foren substituïdes per ametlerars. La caça no tenia cap importància econòmica i no era venuda ni arrendada i es reservava per a l'esplai del senyor. La dels tords, caçats amb filats als colls, representava per als amos i jornalers un complement molt important de l'alimentació a l'hivern. Els esclata-sangs eren molt abundants als pinars. Amb la crisi general de l'agricultura i la ramaderia, tot el sistema econòmic de Massanella s'esfondrà. El decenni de 1940-50, amb el racionament alimentari i la pràctica del contraban dit estraperlo, la producció d'oli hi assolí un valor desorbitat. Però, des de 1950, la normalització del mercat significà la crisi definitiva i la gran nevada de 1956 és considerada popularment com el punt final. Els massanellers passaren a viure al poble de Mancor de la Vall, on les fàbriques de calçat oferien un treball menys penós i més remunerat. Massanella perdé així els darrers habitants i restà, des d'aleshores, despoblat. El 1969, s'extingí com a entitat de població i fou agregat als disseminats. La crisi agro-ramadera determinà que la família dels Coll —Barra d'Or— acabàs per vendre les possessions des Rafals i ses Rotes, mentre mantenia la titularitat de Massanella i can Bajoca. Tot i el despoblament, s'hi introduïren millores. El 1955, quan fou oficialitzat el nou escut de Mancor de la Vall, hi fou integrada la imatge de la canal de Massanella. El 1969-70, l'antic camí de Mancor de la Vall a Caimari, que passava per dins el nucli de Massanella, fou desviat, amb un traçat més rectilini, al sud del llogaret. El 1983, l'aigua de la canal de Massanella, que proveïa el llogaret, fou canalitzada i portada al nucli de Mancor de la Vall, on fou bastit un monument commemoratiu. El 1991, la Llei d'Espais Naturals declarà la vall de Massanella zona d'especial protecció i hi vetà temptatives d'urbanitzar. Contràriament, el fenomen de les residències secundàries afectà de forma creixent les terres del sud, des de sa Quarterada a Son Picó. El llogaret disposa de servei telefònic i subministrament elèctric. Al nord del nucli, devers 1965, hi fou oberta una gravera que creà un fort impacte ambiental fins que fou abandonada. Les cases de Massanella i can Bajoca mantenen el seu caràcter, per bé que amb creixents dificultats de manteniment. Les des Rafals, ses Rotes i Son Maga han estant reformades acuradament. Presenten un estat ruïnós les antigues cases de Son Catlar o Massanella de Baix, Son Picó o cas Garriguer i bona part de les cases del llogaret, algunes de les quals han estat recuperades com a habitatges de cap de setmana. (DF)

MASSANELLA, AVENC DE Cavitat situada al cim del puig homònim, al terme d'Escorca. Té una fondària de 26 m. És un dels millors exemples de formació càrstica de l'Illa. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MASSANELLA, ESTRET DE Antic nom de l'estret des *Gorg Blau* (←) o d'Almallutx. Documentat el 1358. (M)

MASSANELLA, PUIG DE De 1.352 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme d'Escorca, entre el puig de n'Ali i el prat de Cúber. És la segona elevació de Mallorca. Constitueix un massís allargassat de nord-est a sud-oest, integrat, a més del cim, per es Frontó (1.031 m) i el coll

↑ Puig de Massanella (Escorca)

de sa Sínia (822 m), a llevant; el comellar des Bosc de Massanella, a xaloc; el puig de ses Bassetes (1.216 m) i el comellar des Prat, a llebeig; la serra des Teix (1.239 m), a mestral; el puig d'en Galileu (1.188 m), a tramuntana, i sa Mola (1.182 m) i la coma Freda, a gregal. Quant al clima, perhumit, presenta unes mitjanes anuals inferiors als 13°C de temperatura, 14,5°C-15°C d'oscil·lació tèrmica i més de 1.300 mm de precipitació, que es concentren sobretot entre els mesos d'octubre i d'abril. Té una mitjana anual d'entre 10 i 14 dies de neu. Al massís, hi ha sis cases de neu, quatre de les quals se situen al puig d'en Galileu. Els vents predominants són el mestral i la tramuntana. Pel que fa a la hidrologia, hi neixen afluents dels torrents des Gorg Blau i de Lluc, els quals fan part del vessant del litoral del nord-oest. D'altra banda, s'integren al vessant d'Alcúdia els torrents des Prat, des Bosc de Massanella, de sa Cometa Negra, que són afluents del torrent de Massanella, dit també de Son Vivot o de Búger, a més del de Comafreda o des Guix, el qual, amb el torrent de ses Ufanes, forma el torrent de Sant Miquel. Tot i que no hi ha surgències rellevants, s'hi troben la font de s'Avenc, al vessant del migjorn, i la des Prat, al comellar homònim. Aquesta surgència és la més destacable i fou canalitzada, a mitjan s XVIII, fins a la possessió de Massanella, segons la traça de Jacint Antoni Fontanet Llebrés —Montserrat—. Des de 1983, la vila de Mancor de la Vall se'n proveeix. Referent a la geologia, el conjunt s'inclina cap al sud-est i fa part de la unitat intermèdia de la serra de Tramuntana. Els depòsits del Trias, dolomític i margós, apareixen als costers septentrionals, mentre que els del Lias inferior es donen als dos vessants i formen les cotes superiors del puig de Massanella, el de ses Bassetes i el d'en Galileu, sa Mola i la serra des Teix. Pel que fa a la carstificació, iniciada probablement al Plistocè inferior, és supraforestal de gènesi pluvio-nival, amb influència periglacial en el modelatge. Les calcàries del Lias inferior hi han propiciat la formació de rasclers, poc desenvolupats, i de cavitats verticals. Hi destaquen els avencs des Gorg Blau, d'en Lloatxim i des Gel. Quant a la vegetació, s'hi dóna l'alzinar, per sota dels 1.000 m, amb espècies com l'aladern de fulla ampla, el bruc, el ginebró, el llampúdol bord, el pa porcí i la palònia borda. La garriga de muntanya, situada per sobre del bosc, hi és present amb endemismes i plantes d'alta muntanya. En són una mostra la brutònica, la camamil·la, la col del diable, la didalera, les estepes blanera i joana i la palònia. Hi resten redols de boixedes, amb aladern de fulla ampla i mata vera, i als penyals hi creixen l'arbre de visc, la prunera borda, el rotabosc, el teix i el xuclamel de penyal. Constitueix un indret botànic significatiu, on viuen les espècies *Arenaria grandiflora ssp bolosii*, *Euphorbia fontqueriana*, *Euphorbia maresii ssp balearica*, *Gallium balearicum*, *Genista acanthoclada ssp balearica*, *Gymnadenia conopsea*, *Helianthemum apeninum*, *Helichrysum microphyllum*, *Orchis mascula ssp icnusae*, *Orchis spitzelli*, *Polystichum setiferum*, *Primula acaulis ssp balearica* i *Silene vulgaris ssp prostata*. Pel que fa a la fauna, hi ha espècies gegants de mol·lusc, com el bover, el caragol de serp i la viuda, que són endèmics. Entre els insectes, destaquen els escarabats *Alphassida depressa*, *Asida moraguesii*, *Dendarus depressus*, *Microsites semicostatus* i *Timarcha balearica*, a més dels merder, poller, pudent i verd. És un bon observatori ornitològic. Hi crien ocells, com el busqueret coallarga, el coablanca, el corb, el falcó, el mussol, l'òliba, el passaforadí, la pàssera, la pàssera de pit

↓ Cim del puig de Massanella (Escorca)

vermell, la perdiu, el reietó i el xoriguer. El visiten, entre d'altres, l'àguila coabarrada, l'aligot, el durbec, el falcó torter, el falcó vesper, el gorrió d'ala blanca, la gralla, la gralla de bec vermell, l'hortolà blanc, la moixeta voltonera, el voltor i el xalambrí de muntanya. Referent als mamífers, hi viuen la cabra assilvestrada, el mart, el mostel i el ratolí de rostoll. (ACo/BeC/GA)

MASSANELLA, ROTES DE Al terme de Llucmajor, situades entre Garonda, Vallgornera i s'Estanyol de Migjorn. Documentades el 1575. (M)

MASSANELLA, TORRENT DE Neix al terme d'Escorca, al vessant meridional del massís del puig de Massanella. El seu recorregut, de 24 km, presenta tres trams ben diferenciats. Al començament, és l'eix central d'un sistema de torrents i saragalls que drenen la part de migjorn d'un gran arc muntanyenc de la serra de Tramuntana, configurat, d'est a oest, per sa Carena, el puig de sa Fita, el puig de n'Alí, el puig de Massanella, el puig de ses Bassetes, el puig des Castellot des Rafal i la serra Mitjana. El semicercle de muntanyes conté un ventall de valls convergents, on destaquen les de sa Coma d'en Rul·ló, sa Coma Gran i la de Cisternó i, en el centre, la del Comellar del Bosc Gran de Massanella. Ja dins el terme de Mancor de la Vall, el torrent passa per l'indret angost dit es Grauet o s'Estret i entra dins la gran vall de Massanella vorejant per l'oest les cases de can Bajoca. En aquest primer tram, entre les cotes del cim del puig de Massanella (1.352 m) i de can Bajoca (250 m), el curs d'aigua té un pendent mitjà del 23%. L'alta pluviositat de la zona, amb 1.000-1.400 mm anuals, amb la forta inclinació dels costers i a un terreny de roquissars calcaris, en determinen un curs inicial cabalós i ràpid, amb forta acció erosiva sobre els sòls desprotegits per la deforestació. Les estructures càrstiques, però, donen lloc a una intensa infiltració de bona part de la gran massa d'aigua en el subsòl, i el cabal decreix ràpidament. Es configura així, a l'inici, com un torrent de muntanya de grans barrumbades que, en poc temps, donen pas a un corrent feble que presenta, ja a l'hivern, gorgs i cocons. El segon tram, des de les cases de can Bajoca al nucli de Massanella, és un curs quasi rectilini, entre les cotes dels 250 i 200 m, amb un pendent reduït al 2,5%. Tot i rebre les aportacions de diversos torrents i saragalls, els terrenys càrstics i gravosos continuen infiltrant-ne bona part del cabal i s'hi manté una transició ràpida entre les barrumbades inicials i la davallada cap a un curs d'aigua feble. La tercera secció del torrent, des de Massanella fins a l'extrem NE del terme de Búger, on, a la partió amb el de sa Pobla, desguassa en el torrent de Sant Miquel, és un curs d'aigua cabalós i extremadament lent, que davalla, al llarg de 18 km, entre les cotes dels 200 i 70 m, amb una mitjana de pendent inferior a l'1%. Des del naixement corre en direcció NW-SE. Passa pel pla situat entre el puig de Suro i el puig de Meca. A l'indret de Son Bonafè entra dins el terme de Selva. La barrera de turons que, a la partió dels termes d'Inca i de Selva, va des del puig d'en Reure al puget de Son Fuster, li tanca el pas cap al SE i el curs d'aigua, a les terres de ses Cremades, gira cap al NE i avança entre les línies de turons de Selva a Moscari, al nord, i la de la partió d'Inca-Selva, al sud. Quan aquesta desapareix, el torrent recobra la direcció SE. Entre el pont de Fust i Binissetí, fa partió dels termes d'Inca i de Búger, al llarg de la possessió de Son Vivot. Voreja, pel sud, els turons de Búger, agafa la direcció nord i fa partió entre els termes de Búger i sa Pobla fins a desguassar en el torrent de Sant Miquel. En contrast amb el règim de grans barrumbades, seguides d'una ràpida infiltració en els terrenys càrstics o gravosos dels primers trams, la secció final del torrent discorre per terres planes amb un subsòl argilós que atura la infiltració de les aigües i determina uns corrents subterranis a escassa profunditat. El curs d'aigua es beneficia així d'innombrables petites aportacions que el converteixen en un cabal regular i persistent. A la secció compresa entre Son Perelló (Selva) i sa Llebre (sa Pobla) el curs d'aigua es manté, en èpoques d'intenses pluges, al llarg de tot l'any. El torrent esdevengué així, un element fonamental de la vida agrícola i ramadera de les terres de Selva, Inca, Búger i sa Pobla, que el flanquegen. Les seves vores mantengueren deixes dels alzinars del voltant, que foren talats i donaren pas a zones de conreu. S'hi plantaren grans canyars i nombrosos pollancres i àlbers. Els oms, espontanis, hi foren impulsats fins a constituir petits boscos. Fou també lloc de caça, particularment a l'estiu, al voltant dels gorgs, mitjançant els sistemes de visc i filats. Els embassaments hi permeteren amarar el lli. És l'eix d'una successió d'horts, alguns ja documentats a l'Edat Mitjana. Contràriament, les aigües embassades, ja dins el terme de sa Pobla, foren, fins al s XX, focus de paludisme, amb nombroses víctimes a la zona de sa Llebre. Un cabal abundós, lent i persistent oferí

→ Torrent de Massanella

↑ Torrent de Massanella al seu pas per Mancor de la Vall

possibilitats excepcionals per a l'aprofitament mitjançant els molins d'aigua. Els primers hi foren instal·lats en el període islàmic. Així, entre el pont d'en Lleó (Selva) i sa Rata (Búger) fou bastit, al llarg de 6 km del torrent, un dels majors sistemes d'aprofitament hidràulic de Mallorca. L'aigua era regulada mitjançant canalitzacions i embassaments. El dret a l'aigua era objecte d'una regulació estricta i complexa, fet que donà lloc a llarguíssims plets, particularment els relatius al molí de s'Alzinar de sa Torrentera. A partir dels molins de l'època islàmica, el sistema fou completat mitjançant noves canalitzacions, construcció de molins i reformes dels existents, fins al principi del s XX. Eren molins d'aigua fariners, d'interès excepcional a la comarca per la seva capacitat de mòlta. També s'hi documenta, el s XVIII, un molí draper i, el s XIX, un de paperer. Els primers molins figuren en el *Llibre del Repartiment de Mallorca* (1232). Al principi del s XX, amb la introducció de molins accionats per motors d'explosió o elèctrics, decaigueren ràpidament. Devers 1950, els darrers deixaren de treballar definitivament, foren abandonats i, posteriorment, restaurats com a residències secundàries. Hi destaquen els denominats de can Cusseta, d'en Garí, de Paper, de ca n'Eufrasina, de s'Alzinar de sa Torrentera, de can Barraca, de can Costa i de sa Rata. En els seus trams inicials, rep la major part d'afluents. Per la dreta hi desguassen els torrents des Prat de Cúber, de sa Coma des Mart, de sa Coma des Rafals, de sa Coma de s'Arpella, d'Escorques, de Biniarroi i de Biniatzent. Per l'esquerra, els des Comellar de sa Font i de sa Coma Païssa. En el tram final rep, per l'esquerra, el torrent des Pont d'en Blai —format per la conjunció dels torrents de sa Teulera, des Horts i de sa Cometa Negra— i el de can Tabou. Pren la denominació general pel seu naixement en el massís del puig de Massanella i per discórrer inicialment pel Bosc Gran de Massanella i per la vall i possessió de Massanella. En són denominacions locals les de torrent des Bosc Gran de Massanella, des Corral Fals, de sa Coma Roja, de Son Bonafè, des Pont d'en Lleó, de can Queto, des Pont de Fust, de Son Vivot i de Búger. (DF)

MASSANERA, LA Terrenys del terme de Muro. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1516. (M)

MASSANES, HORT D'EN Antic hort del terme d'Inca, situat prop de la vila, en el camí de Sineu. El 1965, era de l'honor Miquel Massanes, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Hi havia cirerers i parres. Feia una renda anual de 70 lliures, tres quarteres de blat, dos quintars de raïms i dos paners de cireres. (DF)

MASSANES, SON Possessió del terme de Mancor de la Vall. Procedeix d'una segregació de l'antiga alqueria islàmica de Biniatzent. El 1530, era de Damià Ferrer, de Biniamar. El 1531, mitjançant canvi, passà a Gabriel Coll, de Biniamar. Els Coll en foren titulars els s XVI-XVII. El 1634, pertanyia a Joana Coll —Bieleta—, casada amb el doctor Joan Massanes, i passà així als Massanes (s XVII-XIX). El 1709, pertanyia a Miquel Massanes Fillol, doctor en drets, i tenia cases i tafona. Hi havia alzinars i nombroses murteres dolces, a més d'un hort, dedicat a fruiters i hortalisses. El bestiar de feina eren dos muls i dues someres. El conreu fonamental era l'olivar. El 1710, feia una renda anual de 130 lliures, una somada d'oli, dos porcs d'aglà, dues quarteres d'olives verdes, una quartera d'olives negres, un sac de garroves, un cove de pomes, un de murtons, un paner de prunes i un de cireres. El 1846, era de Margalida Massanes, casada amb Miquel Fluixà. A través d'aquest enllaç matrimonial, passà als Fluixà (s XIX-XX). El 1863, era d'Antoni Fluixà Massanes. Confrontava amb Biniatzent, ses Cases Noves i el camí de Biniarroi. De 74 quarterades, era ocupada per olivars (47), alzinars (15), garroverars (6), roquissars (2) i fruiters (1). S'hi troba una antiga font, d'origen islàmic, denominada la font de Garrover. El 1993, la possessió es denomina la Font Garrover. (DF)

MASSANES AMENGUAL, JOAN (Palma s XVII - 1732) Notari. Fill del misser Miquel Massanes Fillol (Inca s XVII - XVIII). Fou escrivent del notari Bartomeu Tallades. El 1692, accedí al notariat a Palma, on exercí. Tenia la notaria vora la Pelleteria. Llegà 23 protocols (1692-1731), que contenen dades fonamentals per a la història d'Inca. Capbrevà els alous i drets senyorials de Joan Baptista Bordils Sureda, Marc Antoni Nét i el fideïcomís de Campfullós, relatius a terres i cases dels termes d'Alcúdia, Binissalem, Inca, Sencelles i Sineu. Elaborà actes relatives a les famílies Bordils, Ordines d'Alaró i Nét i als convents de Nostra Senyora del Socors i de Santa Margalida, de Palma. El seu llegat conté informacions sobre possessions i rafals de Biniamar (Son Odre), Inca (Son Bennàsser), Manacor (sa Cabana i Son Ribot) i Palma (Son Castelló). (DF)

MASSANET, CAN Propietat rústica del terme d'Ariany, situada entre el nucli urbà, el molí d'en Piulo, Calderitx Vell i ses Tapereres. (M)

MASSANET, MOLÍ D'EN Al terme de Capdepera, situat ran de la carretera de Capdepera-Son Servera i del torrent de Canyamel. ■ Antic molí d'aigua, fariner, del terme de Palma, si-

tuat vora el convent de Santa Maria de la Real. Documentat el 1661, pertanyia a Jeroni Massanet, de qui prengué nom. (DF/M)

MASSANET, POU DE CAN Al terme de Muro, anomenat abans pou des Salze. Situat al llevant de la vila, vora el camí de Son Morell. (M)

MASSANET, SON Antic rafal del terme de Felanitx. Documentat el 1578, pertanyia a Antoni Colom i era valorat en 1.265 lliures. Tenia cases i era dedicat a vinya i conreu de cereals. Hi havia ramaderia ovina. ■ Possessió del terme de Montuïri, situada entre Son Canals, Son Reus, Son Mostatxet i Son Ribes. Documentada el 1684, pertanyia al senyor Antoni Mesquida. De 85 quarterades, tenia cases amb celler i molí de sang. Era dedicada a vinya i conreu de cereals, lleguminoses i lli. Hi havia nombrós aviram. La posada era al Pujol, a la vila de Montuïri. ■ Antic rafal del terme de Palma, situat a la parròquia de Santa Creu, prop de la Murada. Documentat el 1665, pertanyia al conrador Joan Massanet, de la família del qual prengué nom. Era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Es trobava molt carregat de deutes i les cases i la sínia en estat ruïnós. El 1669, fou adquirit pel senyor Bernadí Bauçà, donzell, que restaurà les cases i el sistema de reguiu. El 1690, era del blanquer Joanot Mas. Feia una renda anual de 190 lliures i una quartera d'ametles. El 1737, era del blanquer Jeroni Mas. Situat al lloc del Vinyet, confrontava amb la sínia d'en Gil i Son Cotoneret. S'hi havien fet plantades d'ametlers. Feia una renda anual de 10 lliures, 8 cavallons de palla, 6 gallines i una quartera d'ametles. Al llarg dels s XVII-XVIII, el primitiu rafal de Son Massanet fou dividit en diverses propietats, cadascuna de les quals mantengué la denominació originària acompanyada de determinatius. Entre 1970-80, les terres de Son Massanet foren progressivament urbanitzades. El 1993, designa una àrea urbana entre Son Cotoner, es Forti i Son Pisà. (Vegeu plànol a *Cotoner, Son*). ■ Al terme de sa Pobla. Documentat el 1714, pertanyia a Catalina Oliver. Tenia cases i era dedicat al conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia ramaderia ovina. El bestiar de feina era de dos bous. Feia una renda anual de 43 lliures i un anyell. ■ Antic rafal del terme de Santa Margalida. Documentat el 1746, pertanyia a Coloma Massanet Bosc. Tenia cases i hort. Era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Els Massanet, dels quals prengué nom, eren una família de ferrers i tenien la casa pairal al carrer de Sant Domingo, a la parròquia de Sant Nicolau, de Palma, bastida al principi del s XVIII. Era denominat també Son Busquets. (DF/M)

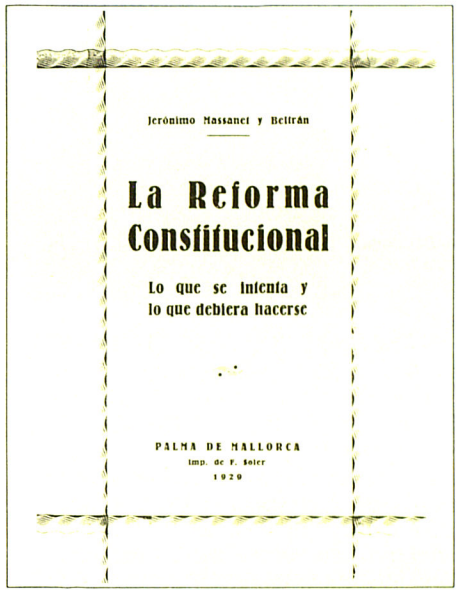

↑ Obra de Jeroni Massanet Beltran

MASSANET BELTRAN, JERONI —MANITAS— (Palma 1872 - 1934) Polític i advocat. Procedent del maurisme, fou fundador (1914) i president del Foment del Civisme (1914-17, 1926-27, 1930 i 1932-34). Fou director de *La Vanguardia Balear*. Defensor d'un centralisme autoritari i militarista, ha estat considerat el primer divulgador i apologista del feixisme a Mallorca. Escriví *Carpetazo, no hay nada punible, un recurso de responsabilidad criminal y una denuncia* (1925) i *La reforma constitucional. Lo que se intenta y lo que debería hacerse* (1929).

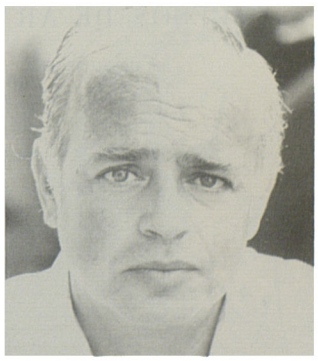

→ Pere Massanet Descatlar

MASSANET DESCATLAR, PERE (Palma 1942) Religiós. Ingressà (1959) a la Companyia de Jesús a Raimat (Lleida) i s'ordenà (1972) de prevere a Bombai (l'Índia). El 1966, es llicencià en filosofia per la Facultat de Filosofia de Sant Cugat del Vallès i des d'aquell any és missioner a l'Índia. Fou director de la Cooperativa Agrícola i de Crèdit de Maharashta Prapaoda Seva Mandal (l'Índia) i superior eclesiàstic del districte de Nashik (l'Índia).

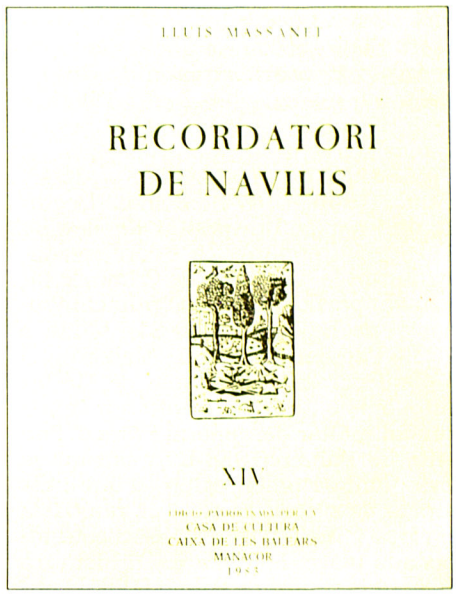

↑ Portada del poemari *Recordatori de navilis*, de Lluís Massanet Galmés

MASSANET GALMÉS, LLUÍS (Sant Llorenç des Cardassar 1961) Escriptor. Es donà a conèixer amb la participació a l'antologia *Poetes joves de Manacor* (1982). És autor dels poemaris *Recordatori de navilis* (1983) i *La vena distància* (1985).

↑ Fragment d'un mural dedicat a Damià Massanet Gili

MASSANET GILI, DAMIÀ (Artà 1652 - Querétaro, Mèxic s XVIII) Missioner. Ingressà a l'orde franciscà i s'ordenà de prevere el 1680. Fou un dels dotze mallorquins que acompanyaren Antoni Llinars Massanet en la fundació (1683) del col·legi de Propaganda Fide de la Santa Creu de Querétaro. Ins-

tituí (1688) la missió de Santiago del Valle, a Coahuila (Mèxic). Posteriorment, fou destinat a la província de Michoacán (Mèxic) i elegit (1696) guardià de Zacapu i custodi (1698) de Río Verde. Devers 1699, tornà a Mallorca, però el 1700 ja era una altra vegada a Mèxic, com a secretari del provincial, càrrec que degué ocupar fins a 1716. El 1715, fou nomenat visitador de la província franciscana de Guatemala. (BF/RP)

MASSANET MORAGUES, JOAN (Palma 1888 - 1974) Polític. Doctor en dret per la Universitat de Sevilla. D'ideologia monàrquica i conservadora, durant la dictadura de Primo de Rivera fou president de la Diputació Provincial de Balears (1930-31). Militià a l'Acció Popular Agrària de Mallorca i a la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes. El 1936, s'adherí a l'aixecament militar del general Franco. Fou batle de Palma (1954-63). Durant la seva administració, es projectaren els jardins de s'Hort del Rei i es remodelà la plaça Pius XII, que el 1993 és anomenada plaça Joan Carles I. Instaurà els premis Ciutat de Palma (1955) i impulsà la celebració a Palma del Congrés Eucarístic de 1957. També va promoure les fires oficials de mostres, artesania i turisme (des de 1962). Davant l'arribada del turisme de masses, propugnà una moral de caràcter tradicional. Fou president de la Cambra Oficial Urbana de les Balears (1964-73). Era propietari de Son Serra de Marina (Santa Margalida), que va urbanitzar (1968) amb el nom de Colònia de Nostra Senyora del Carme. Rebé la Medalla d'Or de la ciutat de Palma (1964) i l'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer.

→ Bartomeu Massanet Nadal

MASSANET NADAL, BARTOMEU —L'ÀNGEL MASSANET— (Manacor 1856 - l'Havana, Cuba 1908) Tenor. Estudià música amb Joan Goula Soley i Josep Ignasi Capó Arias. Debutà al teatre Reial, de Madrid, amb *Robert le diable*, de Meyerbeer; a Barcelona amb *La Favorita*, de Donizetti, i al teatre Principal, de Palma, amb *Elisir d'amore*, també de Donizetti. De 1880 a 1885, actuà a diversos llocs d'Europa, com el *Teatro alla Scala*, de Milà, a Roma i a Lisboa. El 1886, es traslladà a Amèrica. Actuà a Cuba, Estats Units, Mèxic, Xile i Uruguai. Al llarg de la seva carrera, ha enregistrat els discs *La Favorita*, *Lohengrin*, *Faust* i *Guido*. El 1896, deixà de cantar. L'Ajuntament de Manacor li dedicà un carrer. (CM)

MASSANET OCHANDO, JOAN (Palma 1831 - 1901) Polític. El 1857, feia part de la Comissió Provincial d'Estadística i de la Junta d'Instrucció Pública. El 1863 i el 1864, fou elegit diputat de la Unió Liberal pel districte d'Inca. Va esser un dels diputats que dictaminaren el projecte de llei sobre la concessió de les línies ferroviàries Palma-Alcúdia i Santa Maria del Camí-Manacor. El 1866, fou nomenat governador civil de Conca i, el febrer de 1867, governador de Sòria. El maig d'aquell mateix any, passà a ocupar el govern civil d'Osca. L'agost de 1867, va haver d'encarar-se amb un intent revolucionari a la frontera dels Pirineus. Poc després, fou destituït del seu càrrec. El 1871, fou elegit senador. Partidari d'Alfons XII, fou un dels fundadors del Cercle Alfonsí de Palma. Amb la Restauració, féu part de la Diputació Provincial de Balears (1875) i fou elegit senador (1876) i diputat pel Partit Conservador (1884). Proper a la dissidència conservadora que seguia Francisco Silvela, va esser elegit senador (1891 i 1899) i diputat (1896) per Mallorca. És autor del llibre *Memoria sobre los sucesos de Aragón en agosto de 1867*, en el qual justifica la seva actuació en la invasió d'elements demòcrates partidaris de Joan Prim. L'Ajuntament de Muro li dedicà un carrer. El seu pare, **Joan Massanet Serra** (Mallorca 1795 - Muro 1849), fou vocal de la Junta d'Agricultura de Balears, diputat provincial, senador per Mallorca i batle de Muro (1832-33 i 1842-43). (AM)

↓ Joan Massanet Moragues

↓ Obra de Joan Massanet Ochando

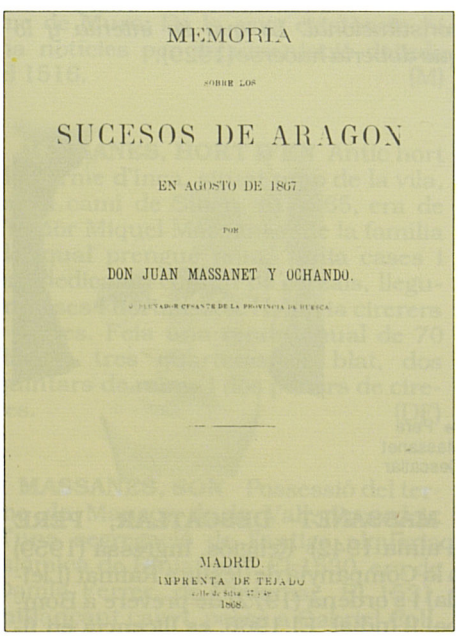
MEMORIA

SOBRE LOS

SUCESOS DE ARAGON

EN AGOSTO DE 1867

POR

DON JUAN MASSANET Y OCHANDO,

MADRID
IMPRENTA DE TEJADO
1868.

MASSANET PERELLÓ, BARTOMEU ARTEMI (Manacor 1889 - 1918) Escriptor. Estudià al Seminari Conciliar de Sant Pere, i s'ordenà de prevere el 1913. Col·laborà a la premsa de Palma, Barcelona i Manacor, especialment a *La Aurora*. És autor de la novel·la *Mòres de batzer* i de diverses obres d'assaig i història.

↑ Sebastià Massanet Riera, *Lluita d'elements*

MASSANET RIERA, SEBASTIÀ (Artà 1961) Pintor. De formació autodidàctica, ha exposat individualment a Artà (1983 i 1987), Sant Llorenç des

Cardassar (1985 i 1990), Felanitx (1991) i Manacor (1992). La seva obra revela influències del surrealisme.

MASSANET TERRASSA, JOAN (Artà 1645 - Madrid 1696) Prevere i músic. El 1671, fou ordenat de prevere i es desplaçà a Roma, on estudià música religiosa. El 1673, es traslladà a Madrid i ingressà com a músic a la Capella Reial. El 1680, obtengué un benefici reial a la Seu de Mallorca i, el 1685, un altre a l'església parroquial de Santa Eulàlia, de Palma. Gràcies a les seves gestions, altres músics mallorquins, com Gabriel i Francesc Garau i Antoni Lliteres Carrió, ingressaren a la Capella Reial, de Madrid.

MASSANET VERD, ANTONI MARIA (Palma 1865 - 1911) Bisbe. Fill de Joan Massanet Ochando. S'ordenà de prevere el 1888. Va esser catedràtic de metafísica (1895) del Seminari Conciliar de Sant Pere, de Palma. Fou visitador diocesà (1889) de les germanes franciscanes Filles de la Misericòrdia i director espiritual (1906) de la secció de Mallorca de l'Adoració Nocturna Espanyola. El 1907, fou nomenat bisbe de Sogorb (País Valencià). Promogué la fundació de les associacions religioses per a joves Filles de Maria i de la Congregació Mariana de sant Lluís Gonzaga. Fundà una mutualitat sacerdotal i impulsà la comissió diocesana de la Bona Premsa i el culte a la Mare de Déu de la Cova Santa. Protegí els sindicats agrícoles catòlics i el Patronat Obrer de Sogorb i promogué la renovació del Cercle d'Obrers Catòlics. És fill il·lustre de Palma. (PF)

→ Guillem Mas Sastre

MAS SASTRE, GUILLEM (Campos 1934) Polític. El 1960, es llicencià en veterinària per la Universitat de Saragossa. Militá a la Unió de Centre Democràtic —UCD— (1978) i a la Unió Campanera (1983). Ha estat batle de Campos per la UCD (1979-83) i per la Unió Campanera (1983-91). Durant la seva gestió, es bastiren la ronda de circulació, la residència de la tercera edat, l'ambulatori i la guarderia municipal. També s'amplià el cementeri, es reformà l'edifici de l'Ajuntament i es millorà la xarxa de camins rurals. Com a batle de Campos, defensà el projecte urbanitzador de la platja des Trenc.

MASSENA, ANTONIO DI (Gènova, Itàlia s XV - Palma 1561) Patró i mercader. Residí a Marsella i després a Palma. Féu companyia de comerç amb el marsellès Michel Armat. Creà una xarxa comercial que comprenia Gènova, Marsella, Barcelona, València, Palma i Alger. Traficava amb robes fines, goma aràbiga, comí, cera i cuiros. Amb altres mallorquins, tenia part d'una embarcació del tipus sagetia. L'inventari dels seus béns, elaborat (1561) pel notari Joanot Desí, és important per a l'estudi del comerç marítim a la Mallorca de la primera meitat del s XVI. (DF)

MASSET, CAN Propietat rústica del terme de Costitx. És situada entre can Gelat, Cas Sord, es Pujol i can Rei.

MASSET, FARINERA DE CAN Antiga farinera del terme de Maria de la Salut. Situada al camí vell de Maria a Artà, confrontava amb es Cocó, Son Monjo, Malagarba i es Gassons. Fou construïda el 1949. Tenia dues moles i funcionà amb gas pobre fins a 1970, en què fou electrificada. (BP)

MASSET, SON Possessió del terme de Campos, situada entre Son Olivaret, Son Mas, Son Barbut Nou i can Coent. ■ Terrenys del terme de Sant Llorenç des Cardassar, estesos entre Son Granot, Son Perllonga, Son Gallard i es Lligats Vell. (M)

↓ Antoni Maria Massanet Verd

↓ Can Masset (Costitx)

↑ Son Masset Vell (Llucmajor)

MASSETA, CA NA Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Amagat, Son Negre, Son Senyora i la partió amb el terme de Campos. (M)

MASSET DE CAN VERDIGO, SON Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Albertí, Son Quel Mateu, Son Mateu de ses Rotes i Son Masset Vell. (M)

MASSET VELL, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Mateu Vell, Son Quel Mateu, Gomereta, el camp des Rotlo i Son Masset de can Verdigo. (M)

MASSOT, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Sos Promets Vell, Son Boga Vell, Son Cellard i can Castelar. ■ Al mateix terme, entre es Molinot de Llodrà, Son Amengual, Son Artigues i Justaní. (M)

MASSOT, CAP D'EN Nom amb el qual era conegut el *cap Vermell* (→) del terme de Capdepera. Documentat el 1405. (M)

MASSOT, FONT DE NA Al terme de Valldemossa. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1789. (M)

MASSOT, HONORAT (Palma s XVII - 1725) Pintor. Tengué taller al carrer del Sindicat, de Palma. És autor dels retrats del comte de Monterrey (1693) i de l'arxiduc d'Àustria Carles III (1702). Per a l'Estudi General Lul·lià de Mallorca, dibuixà (1696) un plànol de Palma, conservat al Museu Marítim, i un mapa de Mallorca. Pintà (1707) el sòtil de la capella de la Mare de Deú del Gonfaló, de la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. Fou considerat un dels millors pintors del barroc mallorquí. (AS)

MASSOT, LOS Grup musical creat a Palma devers 1963. Integrat pels germans Miquel (saxo i piano), Pere (piano i violí) i Jaume Massot (violí i contrabaix), Bartomeu Bauzà (bateria i veu) i Francesc Balves (veu), actuà a les Balears i a diversos països d'Europa, com Dinamarca (1965). Enregistrà diversos discs, on hi havia composicions seves i d'altres grups. (CM)

↓ Los Massot

MASSOT, NA Indret de la costa del terme de Capdepera, situat entre el cap Vermell i es Morràs. (M)

MASSOT, PUIG DE CAN De 634 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Pollença, entre el puig de l'Esbaldragat i el pas del Garrover. (M)

MASSOT, PUIG D'EN Nom amb què era coneguda la *Talaia Nova* (→) del terme de Capdepera. Documentat el 1405. (M)

MASSOT, SERRA D'EN De 762 m d'alçària màxima, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme d'Escorca, entre el coll Pelat, el serral Gros i el puig Ferrer. (M)

MASSOT, SON Propietat rústica del terme de Calvià, anomenada també cas Notari, situada entre cala Salamó o de ses Vinyes, can Trujillo, Son Moix i sa

↑ Son Massot (Calvià)

Porrassa. ■ Terrenys del terme de Felanitx, situats entre Son Llaneres, Son Hereu, es Reialenc i es Pujol. (M)

MASSOT, VETLADES LITERÀRIES DE CAN Lectures poètiques celebrades a la sala dels germans Marià i Mercè Massot Planes, al carrer del Palau, de Palma, entre 1941 i 1945. Hi participaren, entre altres, els poetes Guillem Colom, Miquel Dolç, Miquel Ferrà, Miquel Gayà, Llorenç Moyà, Maria Antònia Salvà i Jaume Vidal Alcover. Donà lloc a les publicacions *Violetes* (1945), de Mercè Massot, i *Per recordança* (1946), obra de diversos autors dedicada a Mercè Massot.

→ Guillem Massot Bertran

MASSOT BERTRAN, GUILLEM (Palma 1842 - 1900) Músic. Inicià els estudis a l'església de Santa Maria la Major, d'Inca. Tengué per mestre l'organista Pere Andreu Ferragut Ferrer, al qual succeí quan aquest morí (1853). Més tard es traslladà a Palma i estudià amb els organistes Antoni Vanrell Gelabert i Miquel Tortell Simó. Als 16 anys fou nomenat organista de la parròquia de Sant Nicolau, de Palma. Estudià magisteri a Múrcia. Fou professor de lletres i música al Col·legi de la Criança, de Palma. Fou (1881-83) president de la societat *Joventut Catòlica* (→), de Palma. Simpatitzà amb l'agrupació política *La Unión Católica* i, durant el darrer quart del s XIX, es convertí en un dels principals representants de la militància catòlica de signe moderat. Compongué obres vocals, instrumentals, profanes i religioses, com *Laudes*. També és autor de *Reparos a algunas obras didácticas del maestro S Eslava*, *Ejercicios progresivos para piano* i *Uso de los nuevos acordes*. (CM/PF)

MASSOT CAPÓ, GUILLEM (Palma 1913) Escriptor i metge. Fill de Josep Massot Planes. Es llicencià (1936) en medicina per la Universitat de Barcelona. És autor d'algunes obres teatrals, com *El tresor de Son Torrella* (1946), que fou una de les primeres obres en català estrenades a Mallorca després de la Guerra Civil. També va escriure algunes obres per a la ràdio, com *La calúmnia venjada* (1942) i *Elionor Desmur* (1946).

MASSOT MUNTANER, GABRIEL (Palma 1957) Investigador musical i periodista. Fill de Guillem Massot Capó. Es llicencià (1988) en filologia catalana per la Universitat de les Illes Balears. Fundador (1981) de la revista *Pòrtula*, fou president (1985-89) de l'Associació de Premsa Forana de Mallorca. Ha col·laborat a diverses publicacions, com *Diario de Mallorca*, *Estudis Baleàrics*, *Lluc*, *Madrigal*, *El Mirall* i *Palau Reial*. És membre fundador del Centre de Recerca i Documentació Històrico-Musical de Mallorca i director de la coral Sant Gaietà, de Palma. És coautor dels llibres *Catàleg de les peces de fang I a IV* (1984), *Pere Josep Canyelles, músic de Calvià* (1986), *El fet musical a Felanitx* (1986), *Diccionari de compositors mallorquins segles XV-XIX* (1987), *Pòrtol, guia d'olleries* (1989) i *Rere les passes de Bach* (1989). Fou guionista i director del vídeo *La música en temps de Tirant* (1991). És col·laborador de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

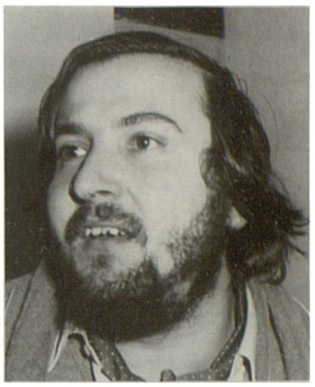

→ Gabriel Massot Muntaner

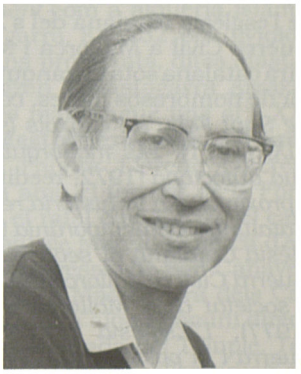

→ Josep Massot Muntaner

MASSOT MUNTANER, JOSEP (Palma 1941) Historiador i filòleg. Fill de Guillem Massot Capó. Es llicencià (1963) en filologia romànica per la Universitat de Barcelona. El 1962, ingressà a l'orde benedictí, a l'abadia de Montserrat (Barcelona), i fou ordenat (1972) de prevere. Ha estat professor d'història de la literatura de la Universitat de Barcelona (1970-73). Des de 1973, és secretari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatures Catalanes —AILC— i ha estat president (1985-91) de la secció de llengua i literatura

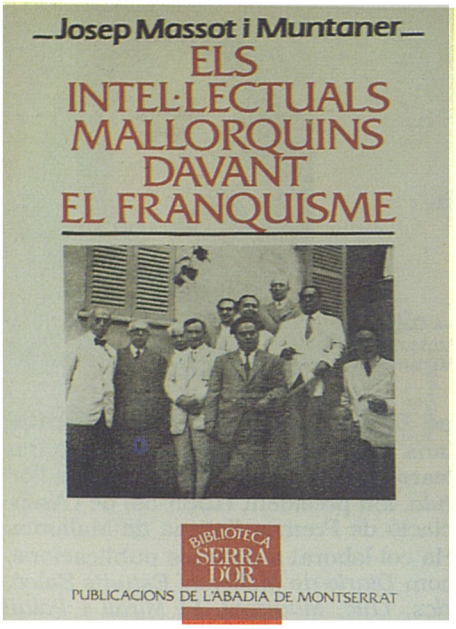

↑ Portada d'una obra de Josep Massot Muntaner

de la Societat Catalana d'Estudis Històrics i de la Societat Catalana de Llengua i Literatura. És director (des de 1970) de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i de les revistes *Studia Monastica* i *Randa*. Dedicat en un principi, fonamentalment, a l'estudi de la literatura catalana popular i medieval, des del decenni dels setanta ha centrat les investigacions, principalment, en la història contemporània dels Països Catalans. Tenen especial interès les seves aportacions sobre la història de l'església catalana del s XX, sobre la Guerra Civil a Mallorca i sobre la cultura catalana sota el franquisme. És autor de nombrosos llibres, com *Els abats de Sant Feliu de Guíxols (segles XVII - XIX)* (1971), *Els mallorquins i la llengua autòctona* (1972, reeditat el 1985), *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya Contemporània* (1973), *L'Església Catalana al segle XX* (1975), *La Guerra Civil a Mallorca* (1976), *Església i societat a la Mallorca del segle XX* (1977), *L'Església catalana entre la guerra i la postguerra* (1978), *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* (1978), *Els creadors del Montserrat modern. Cent anys de servei a la cultura catalana* (1979), *Trenta anys d'estudi sobre la llengua i la literatura catalanes (1950-1980). II. La literatura. De l'Edat Mitjana a la Renaixença* (1980), *La guerra civil a Montserrat* (1984), *Antoni M. Alcover i la llengua catalana* (1985), *El desembarcament de Bayo a Mallorca* (1987), *Vida i mirades del "Conde Rossi"* (1988), *Georges Bernanos i la guerra civil* (1989), *Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears* (1990), *El bisbe Josep Miralles i l'Església de Mallorca. De la Dictadura a la guerra civil* (1991), *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme* (1992) i *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània* (1993). Ha tengut cura de l'edició i notes d'obres com *Els grans cementiris sota la lluna* (1981), de Georges Bernanos; *Teatre medieval i del Renaixement* (1983), d'Antoni Maria Alcover; *Cançoner musical de Mallorca* (1984), de Josep Massot Planes; i *La persecució religiosa de 1936 a Catalunya. Testimoniatge* (1987). Ha dirigit, en col·laboració amb Joaquim Molas, el *Diccionari de la literatura catalana* (1977-79). Ha publicat, també, prop d'un centenar d'articles a revistes, com *Estudis Romànics*, *Els marges*, *Qüestions de vida cristiana*, *Randa* i *Revista de Catalunya*; a miscel·lànies, com les d'homenatge a Pere Bohigas (1981) i Josep Benet (1991), i a volums col·lectius, com *Catalunya i la guerra civil* (1988). Ha collaborat en el col·leccionable *Memòria civil. Mallorca en guerra*, publicat en el diari *Baleares* (1986-87), i en la *Gran Enciclopèdia Catalana*, amb articles referits a Mallorca. També és col·laborador de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. És un dels autors que més ha contribuït al coneixement de la història contemporània de Mallorca. (DG)

→ Josep Massot Planes

MASSOT PLANES, JOSEP (Palma 1876 - Pòrtol 1943) Músic i folklorista. Fill de Guillem Massot Bertran, del qual rebé les primeres lliçons de música. Residí a Madrid (1894-1900), on estudià al Conservatori Nacional. En tornar a Mallorca, recollí i harmonitzà (1900-25) cançons populars mallorquines. Una selecció d'aquestes fou premiada (1933) en el Concurs Nacional de Música. Part de la seva obra fou publicada (1984) amb el títol de *Cançoner musical de Mallorca*. Compongué diversos himnes, com *Oh sant dolcíssim* (1909), amb lletra de Maria Antònia Salvà, composicions religioses i obres per a piano. (CM)

MASSOT PLANES, MELCIOR (Palma 1870 - 1953) Organista i compositor. Fill i deixeble de Guillem Massot Bertran. Compongué diverses obres religioses per a orgue, com *Interludi sobre Ave Maris Stella*, *Ave Maria* (1916), *Sacerdos et Pontifex*, *Comiat a la Verge* i una *Col·lecció de cants de Mallorca*, harmonitzada per a orgue. (CM)

→ Melcior Massot Planes

→ Mercè Massot Planes

MASSOT PLANES, MERCÈ (Palma 1894 - 1981) Poetessa. Filla de Guillem Massot Bertran. Amb el seu germà **Marià** (Palma 1874 -1960), organitzà (1941-45) les *vetlades literàries de can Massot* (←). Publicà els volums *Violetes* (1945) i *Semprevives* (1959). El 1946, fou editat, en homenatge seu, *Per recordança*, amb treballs de diversos assistents a les tertúlies.

MAS SUÑER, LLORENÇ (Manacor 1940) Polític. El 1979, fou elegit batle de Manacor com a cap de llista de la Candidatura Democràtica Independent —CDI—. El 1980, dimití i abandonà la política. Durant la seva gestió, s'impulsaren les obres de canalització d'aigües i de clavegueram de la ciutat.

MASSUTÍ ALZAMORA, MIQUEL (Felanitx 1902 - Palma 1950) Biòleg, pedagog i lul·lista. Es doctorà (1940) en ciències naturals per la Universitat de Madrid. Fou membre de l'Institut Espanyol d'Oceanografia i va treballar en

← Miquel Massutí Alzamora

el laboratori de Balears (1940-50). Com a investigador, es dedicà a l'estudi dels infusoris, dels quals descobrí una nova espècie, denominada *Dileptus massutii*. S'especialitzà en planctologia i en l'alimentació dels peixos. Des de 1944, col·laborà amb l'Institut de Biologia Aplicada del Consell Superior d'Investigacions Científiques. Fou cofundador i primer president (1947-50) de la Societat d'Història Natural de Balears. El 1948, fou nomenat vice-president de la Comissió Internacional per a l'Exploració Científica de la Mediterrània, amb seu a Mònaco. Presidí (1932-34) l'Associació per la Cultura de Mallorca. El 1936, signà la *Resposta al Missatge dels Catalans*. Militant del Partit Republicà Federal, en començar la Guerra Civil fou detingut i empresonat a can Mir. Pel que fa a la seva tasca com a lul·lista, analitzà el caire científic de l'obra de Ramon Llull. El 1943, ingressà com a *magister* a la *Maioricensis Schola Lullistica*. Col·laborà en nombroses publicacions, com *La Nostra Terra*. Publicà *Oceanografía, plancton y pesca en la bahía de Palma* (1934), *Contribución al estudio de los copépodos del mar de Baleares* (1940), *Ramon Llull y la alquimia* (1943). És autor, en col·laboració amb Ramon Margalef, d'*Introducción al estudio del plancton marino* (1950). El 1951, foren editades *Sus obras lulianas*, recull de la seva producció sobre Ramon Llull.

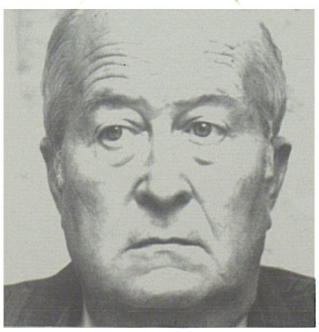

← Miquel Massutí Oliver

MASSUTÍ OLIVER, MIQUEL (Palma 1930) Biòleg i oceanògraf. Fill de

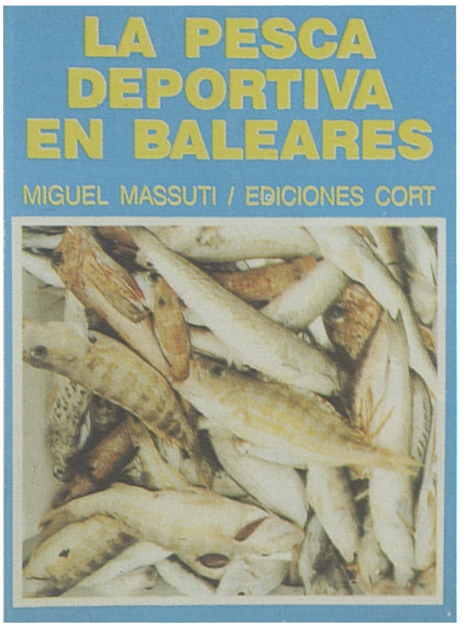

↑ Miquel Massutí, *La pesca deportiva en Baleares*

Miquel Massutí Alzamora. Es llicencià (1953) en biologia a la Universitat de Barcelona i s'especialitzà en biologia marina. Començà els estudis sobre planctologia a l'Institut d'Investigacions Pesqueres i a l'Institut de Biologia Aplicada, del Consell Superior d'Investigacions Científiques. El 1957, fou destinat al laboratori de l'Institut d'Investigacions Pesqueres del Consell Superior d'Investigacions Científiques, a Cadis, en el qual desenvolupà estudis sobre biologia pesquera. El 1959, passà com a oceanògraf a l'Institut Espanyol d'Oceonografia, de Palma, en el qual dugué a terme una àmplia tasca en el camp de la biologia i la tecnologia pesquera del mar balear i dels seus recursos pesquers. El 1967, fou vice-president de la conferència mundial, a Mèxic, organitzada per l'Organització de l'Alimentació i Agricultura de les Nacions Unides. Ha participat i dirigit nombroses expedicions científiques, sobretot a la Mediterrània occidental i a l'Atlàntic africà, de les quals destaquen els programes de cartografia pesquera i els de prospecció i avaluació de caladors. Al llarg de la seva carrera, ha estat cap de l'equip d'investigació pesquera de l'Institut Espanyol d'Oceanografia (1970-75), del departament de biologia i tecnologia pesquera (1975-86) i del servei de pesca de la Conselleria d'Agricultura i Pesca del Govern Balear (1986-87). Des de 1987, és director general de pesca d'aquesta conselleria. El 1981, fou Siurell de Plata. Ha col·laborat en la publicació de nombrosos llibres, com *The Fish Resources of the Ocean* (1970), *Fiches FAO d'Identification des Espèces pour les besoins de la Pêche. Méditerranée et Mer Noire* (1986-87), *Quaderns de pesca* (1991), *Glossari de terminologia pesquera* (1991) i *Mallorca desde el mar* (1987), entre d'altres. És col·laborador de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

MASTEGAR Antiga denominació de *Son Batle* (←), de Lloseta.

MASTEGAR, EL Terrenys del terme de Mancor de la Vall, de l'existència dels quals es tenen notícies per documentació datada el 1564. (M)

MASTEGAR, ES Antic rafal del terme de Mancor de la Vall. El 1564, era de l'heretat de Bartomeu Morro i confrontava amb el torrent de Massanella, l'olivar de s'Alqueriola i el camí de Mancor de la Vall a Inca. El 1636, era de Pere Vallès d'Almadrà, que l'havia heretat de Guillem Morro. A la fi del s XVIII, fou dividit. El 1776, una part fou venuda a Macià Mateu —Pagès—, de Biniamar. El 1778, una altra part fou comprada per Llorenç Ferrer —de can Pau—, de Biniamar. D'aquesta família titular prengué la nova denominació de can Pau que, el 1993, designa un hort situat entre el camí de Mancor de la Vall a Inca, el de Selva a Palma i el torrent de Massanella. (DF)

MASTEGUERA Possessió del terme de Pollença, situada a la *vall de Masteguera* (→). Documentada en el *Llibre de Repartiment* com a alqueria islàmica de Mastagarra. El 1232, era dividida en dues grans propietats, dites Mastagarra Almagzen i Mastagarra Arraxa, partió que es mantengué fins al s XX. El 1578, **Masteguera dels Lliteres** pertanyia a l'honor Llorenç Lliteres. Confrontava amb el torrent de la Font de Mal-Any, el rafal d'en Cerdà, el carreró de la Font de Morell, la tanca d'en Bou Ros i la possessió de Son Cànaves de Masteguera o Masteguera dels Cànaves. Estava sota alou i domini directe de la Casa Sagrada del Temple. Tenia cases amb tafona, celler i molí de sang. Era dedicada a olivars, garroverars, figuerals, vinya i conreu de cereals i lleguminoses. El 1666, pertanyia a l'honor Llorenç Lliteres —Tià—, la família del qual tenia la casa pairal a l'illa dels cavallers de Tortosa, confrontada amb el convent de Sant Domingo, a la vila de Pollença. El 1685, fou estimada en 1.700 lliures. El 1664, **Masteguera dels Cànaves** pertanyia a l'honor Joan Cànaves. Tenia cases, amb tafona i molí de sang. Era dedicada a olivars i conreu de cereals i lleguminoses. La casa pairal dels Cànaves de Masteguera era al carrer de Mallorca,

↑ Masteguera (Pollença)

a la vila de Pollença. El 1685, fou estimada en 1.800 lliures. El 1711, Masteguera dels Lliteres pertanyia a l'honor Llorenç Lliteres —Tià— i confrontava amb Masteguera d'en Verí, Marina, torrent de la Font de Mal Any, Son Canaver i el camí Reial, que passava per les cases de Morell. Tenia cases, amb tafona i molí de sang. Era dedicada a olivars, garroverars, figuerals i conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia morers de fulla per a les cuques de seda que es criaven a les cases. La fragmentació de la propietat al llarg dels s XIX-XX determinà que Masteguera designi tant la vall com cada una de les propietats, acompanyades de diversos determinatius. El 1993, el nucli de l'alqueria primitiva és format per quatre propietats, amb dos casals dispersos i dos d'agrupats, totes amb empriu a la tafona de les cases velles. Una de les propietats, de 30 quarterades i amb cases antigues pertany al pintor i escultor Aligi Sassu, que hi ha instal·lat el seu estudi i confronta amb el camí vell de Pollença a Alcúdia, el camí de Morell, can Extern i can Canaver. (DF)

MASTEGUERA, VALL DE Al terme de Pollença, situada entre la vall de Santueri, l'Almadrava i Marina. La denominació designa també una de les tretze valls o districtes que, des de l'Edat Mitjana, articulaven el municipi de Pollença. Al centre es troba el **pujol de Masteguera** (69 m), sobre el qual se situaren l'alqueria islàmica Mastagarra i la més antiga de les diverses propietats denominades *Masteguera* (←). La vall, des del s XV, era ocupada per olivars i garroverars. El 1590, tenia una producció anual de 400 trullades d'oli. Des del s XVIII, hi dominà la petita i mitjana propietat. El 1897, tenia una extensió de 645 quarterades i hi havia 404 propietats. El 1993, apareix afectada de forma creixent pel fenomen de les segones residències, en bona part propietat d'estrangers, particularment britànics i alemanys. (DF/M)

MÁSTIL Publicació de periodicitat irregular, editada (1941-46) pel Front de Joventuts a Balears. Es publicà durant els campaments d'estiu *Crucero Baleares* (1941), *Covadonga* (1943), *Raimundo Lulio* (1944) i *Jaime I* (1946). Escrita en castellà, contenia informació sobre les activitats duites a terme pels nins i nines en els campaments.

↑ Ceràmica de Benet Mas Vaquer

MAS VAQUER, BENET (Santa Maria del Camí 1932 - Pollença 1987) Ceramista i escultor. De formació autodidàctica, exposà a Palma (1980), Madrid (1981), Santa Maria del Camí (1981) i Pollença (1984). Com a ceramista, creà peces d'una gran diversitat, com olles, gerros, aiguamanils, llumeneres i morters, d'arrel popular. Com a escultor fou influït per l'expressionisme. Cultivà la talla en pedra i en fusta, sobretot d'olivera i d'alzina. (MaM)

↓ Vall de Masteguera (Pollença)

↑ Son Mas Vell (Felanitx)

↑ Creu de Son Mas Vell (Felanitx)

MAS VELL, SON Possessió del terme de Felanitx, situada entre can Ravenet, sa Tortuga, sa Canova i Son Burguera Nou. ■ Al terme de Manacor, situada entre sa Torreta, na Bona, Son Galiana i can Fangos. ■ Al mateix terme, dita també *Son Mas de la Marina* (←). (M)

MAS VENY, SEBASTIÀ (Porreres 1918) Colombòfil. Fundador (1937) del Club Colombòfil Porrerenc, fou president d'aquest club (fins a 1945), del de Llucmajor i del Club Colombòfil de Fons. De 1963 a 1992, presidí la Federació Balear de Colombofília. Ha guanyat el campionat absolut de Balears (1955) i el campionat regional de mig fons (1980). (JPa)

MAS VERD, JOAN (Montuïri 1899 - Palma 1936) Polític. Militant d'Esquerra Republicana Balear, fou batle de Montuïri durant la II República

→ Joan Mas Verd

(1931-36). Durant la seva gestió, fou durament combatut per la dreta local. El 1932, convocà i guanyà una consulta popular sobre la construcció d'una escola pública al poble. Col·laborà en el setmanari *Ciutadania*. Al començament de la Guerra Civil s'amagà, però poc després fou detingut i assassinat a Son Pardo (Palma). El Col·legi Nacional d'Educació General Bàsica de Montuïri du el seu nom, des de 1979. (DG)

→ Joan Mas Vives

MAS VIVES, JOAN (Maria de la Salut 1951) Filòleg i crític literari. Es llicencià (1974) en filologia romànica, especialitat filologia hispànica, a la Universitat de Barcelona. Es doctorà (1984) a la mateixa universitat amb la tesi *El teatre a Mallorca a l'època romàntica (1833-74)*, publicada el 1986, que guanyà (1985) el premi Jaume Massó i Torrents de l'Institut d'Estudis Catalans. És professor de literatura catalana a la Universitat de les Illes Balears, des de 1984, i catedràtic, des de 1993. Interessat pel període romàntic mallorquí, ha duit a terme diferents treballs tant d'investigació com d'edició de textos de literats de la Renaixença, com Tomàs Aguiló Forteza, Marià Aguiló i Josep Lluís Pons i Gallarza. Aconseguí el premi Ciutat de Palma (1981) d'investigació pel projecte *Del realisme narratiu a la diversitat actual: dues generacions de poetes mallorquins*. És autor d'una

↓ Son Mas Vell (Manacor)

versió modernitzada del *Llibre de les bèsties*, de Ramon Llull (1980), i de *Reflexions sobre poesia catalana* (1982). Tengué cura de l'edició de *Vigilant despertador*, de Miquel Ferrando de la Càrcel. Ha publicat articles a revistes i periòdics, com *Avui*, *Latitud 39*, *Lletra de canvi*, *Lluc*, *Randa*, *Revista de Catalunya*, *Revista de Menorca*, *Serra d'or* i *Ultima Hora*. És col·laborador de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

MATA *(Pistacia lentiscus)* Dita també **llentiscle** o **llentrisca**. Planta de l'ordre de les terebintals. Es fa com un arbust i pot arribar a fer fins a 3 m d'alçària. Té les fulles persistents, paripinnades, amb el pecíol alat, de 4-10 folíols, coriacis, lanceolats i mucronulats, lluents per damunt. Fa les flors petites, en raïms compactes, una o dues a l'axil·la d'una mateixa fulla. Les llavors són petites, globuloses, apiculades, de color vermell al principi, que es van enfosquint fins a tornar negres. Floreix el mes de març. Es fa per les garrigues, turons i muntanyes, fins a 700 m. Tota la planta conté tani. És, per tant, astringent, tònica, estomacal i aperitiva. La medicina popular atribueix al decuit propietats curatives per als refredats i les diarrees. De les escissions fetes al tronc, en destil·la una espècie de goma, el màstic, en forma de granets groguencs, d'aspecte resinós, d'olor agradable, que s'empraren en la fabricació de pasta dentifrícia. A la fraseologia popular es troben expressions com *conèixer d'enfora ses mates llentiscleres*, que es diu d'algú molt perspicaç. **Mata escrita** Mata parasitada per un fong, el qual provoca que les fulles presentin unes ratlles que semblen lletres orientals. És un fenòmen freqüent a la muntanya de Randa, prop de la cova de Ramon Llull. (FB)

↓ Mata (*Pistacia lentiscus*)

↑ Puig de sa Mata (Artà)

MATA, CALA Al terme d'Artà, situada entre el caló de Betlem i el caló dels camps de sa Devesa de Ferrutx. (M)

MATA, CAMP DE LA Al terme de Llucmajor, situat entre Son Perdiuet, es Masroig, can Güells i el camp de sa Batalla. Documentat el 1672. ■ Al terme de Sencelles. Confrontava amb el camp dels Clapers, Binifat i el camí de Sineu. Documentat el 1360, pertanyia a Guillem Guasc, de Costitx, el qual l'establí a Berenguer Domingo. Feia un cens anual de 7 quarteres de blat. (DF/M)

MATA, FONT DE SA Al terme d'Algaida, dins la possessió de sa Mata Vella. ■ Al terme d'Escorca, situada entre el gorg des Peix, el Porxo Esbucat, es Nus de sa Corbata i el coll de cals Reis ■ Al terme de Selva, entre ses Figueroles, la casa de sa Neu, la font de sa Rota i el torrent des Picarols. (M)

MATA, PAS DE SA Indret geogràfic del terme d'Escorca, situat entre el torrent de Lluc, es Burgà, el cingle de n'Amer i sa Vessa. (M)

MATA, POU DE LA Pou i terrenys del terme d'Andratx, situats al lloc de la coma Major. Apareixen en documentació datada el 1725. (DF)

MATA, PUIG DE SA De 339 m d'alçària, fa part de les serres de Llevant. És troba al massís d'Artà, entre es Castellot, el torm des Coloms i el coll d'Albarca. (M)

MATA, RAFAL DE LA Al terme de Llucmajor, era situat entre Son Simó, el torrent d'Alfàbia, ses Comes i Bennoc. És la propietat matriu de Son Felip o de Son Felip de la Mata. És documentat el 1251. El 1274, pertanyia a Sanç de Sardoa i confrontava amb Torretxí. El 1291, passà a Jaume Cardell i confrontava amb es Pedregar, el rafal Mitjà, l'alqueria d'en Cirerol i el Camp Redó. El 1307, era denominat rafal d'en Mata. Al llarg del s XV, s'hi documenten com a propietaris Jaume Salom (1406), Francesc Forcimany (1417) i Felip Teuler (1457). El 1578, era valorat en 1.700 lliures. (DF/M)

MATA, SA Terrenys del terme de Sineu, situats entre Son Fillol, es Cocons, la Dama i Son Guitard. (M)

MATACLAR, ES Terrenys del terme d'Algaida, situats entre Son Cotà Nou, Son Llubí, es Rafalet i sa Raconada. (M)

↑ Sa Mata Vella (Algaida)

MATADENT Vegeu *vidalba*.

MATA DES MARQUÈS, SA Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre sa Mata Vella, Castellitx, Son Llobet i el camí de Randa. (M)

MATA ESCRITA, SA Antiga possessió del terme d'Algaida, que confrontava amb Son Coll, Son Trobat, Son Llobet, Pola, Barcaix, Albenya i Castellitx. Documentada el s XV, fou adquirida per la família Fillol, que passà a denominar-se Fiol de sa Mata Escrita i en mantengué la titularitat els s XV-XVI. El 1565, pertanyia a Cristòfol Fiol i confrontava amb Binicaulelles —dita després Son Trobat de la Font—, Son Coll, Castellitx i Pola. Feia una renda de 54 lliures i 54 quarteres de blat. El 1578, fou valorada en 3.000 lliures. El 1582, tenia cases amb celler i molí de sang. Hi havia un hort, proveït pel *qanat* dit la font de sa Mata Escrita, i extensos alzinars. Era dedicada a olivar, vinya, figueral i conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Hi havia una guarda de 100 ovelles i ramaderia porquina. El bestiar de feina eren tres bous i una mula. Feia una renda anual de 50 lliures i 10 quarteres de blat. El 1592, era de l'honor Pere Fillol i confrontava amb Castellitx, Albenya, Pola i Son Llobet. A la fi del s XVI, l'extinció agnatícia dels Fillol de sa Mata Escrita determinà que la possessió, fideïcomesa (1587) per Cristòfol Fillol, passàs a la família algaidina dels Oliver de sa Mata Escrita. El 1603, pertanyia a Sebastià Oliver i confrontava amb Pola, Barcaix, la pleta d'Albenya, Son Anglada, Son Coll dels Santandreu, Son Coll dels Coll, Son Llobet i Son Trobat de la Font. El 1647, l'esmentat Pere Oliver en començà a edificar la posada, dita la Casa Nova de sa Mata Escrita, a la vila d'Algaida. El 1660, feia una renda anual de 285 lliures. El 1671, la possessió pertanyia al mercader Sebastià Alcover, que tenia la casa pairal al carrer de mossèn Gironès, a la parròquia de Sant Jaume, de Palma. El 1699, era de Joana Maria Bisquerra, viuda de Sebastià Alcover. Feia una renda anual de 50 lliures, 44 quarteres de blat, 10 quarteres de xeixa, dues gallines, dos capons, 1 quintar de formatge, dos anyells, 1 quintar de figues seques i 2 quarteres de cendra. Passà per herència a Maria Alcover, muller del mercader Francesc Estada, la qual la tenia el 1716. Confrontava amb Albenya, Son Coll, Pola, Poleta, Poló i Son Llobet. El 1727, Maria Alcover donà en arrendament l'**hort de sa Mata Escrita**, que tenia un gran safareig i era dedicat al conreu d'hortalisses, lleguminoses, cànem i lli, per una renda anual de 36 lliures, dues gallines, dos capons, dotze carabasses i 1 somada de cebes. El 1730, la possessió tenia 10,5 quarterades de rotes al **puig d'en Bord de sa Mata Escrita** (343 m), confrontades amb Castellitx i Albenya, que feien una renda anual de 5 quarteres de blat. Fou (1759-98) del prevere Josep Antoni Ripoll. El 1798, passà, per fideïcomís, a Josep Massà, abans Ripoll. Tenia cases, amb celler, dos alambins i una capella amb un quadre de Ramon Llull. Era dedicada a vinyes, figuerals i conreu de cereals, lleguminoses i lli. Hi havia morers de fulla per a alimentar els cucs de seda que eren criats a les cases, on es filava la seda amb torn. El bestiar de feina eren sis muls i tres someres. Hi havia una guarda de 30 porcs. El 1809, la possessió pertanyia a la família Ripoll de sa Mata Escrita, que s'extingí el 1839, amb la mort de Josep Ripoll Arenas. De la possessió primitiva en deriven (1993) les denominades *sa Mata*

↓ Sa Mata Nova (Algaida)

Vella (→), *sa Mata Nova* (→) i *sa Mata des Marquès* (→). La denominació de la possessió antiga sorgí del fet de localitzar-s'hi diversos exemplars de mata escrita (vegeu *mata*). El 1993, es troba dins la possessió de sa Mata Vella un exemplar secular d'aquesta mata. El fet que la família de Ramon Llull tengués una casa i terres a la contrada i que l'escriptor, segons la *Vida coetània*, es retiràs al puig de Randa a meditar i escriure ha donat lloc a una tradició que associa la figura de Ramon Llull a la possessió de sa Mata Escrita. D'una banda, una llegenda pietosa afirma que Ramon Llull se serví de les fulles de la mata escrita per escriure. De l'altra, la possessió de sa Mata Escrita ha estat considerada propietat de la família Llull. Aquesta tesi, sostenguda per la tradició oral i pels investigadors Gaspar Munar, Bartomeu Font Obrador i Antoni Sastre de sa Torreta, ha estat qüestionada per Joan Miralles i Cosme Aguiló que consideren més probable que fos Pola, confrontada amb sa Mata Escrita, la vertadera propietat de la família de Ramon Llull. (DF)

MATAFAVES Vegeu *Frare*.

MATA GROSSA, SA Rafal del terme de Búger, situat entre Son Pere Genet, Son Gil, el rafal d'en Mascaró i Son Genet. Ocupa el vessant de llevant de la talaia de sa Mata Grossa o de Son Gil (102 m). Ocupat ja a l'època prehistòrica, al principi del s XX hi fou descoberta la cova de **sa Mata Grossa**, hipogeu construït aprofitant un buit natural, estudiat el 1951 per Cristòfor Veny, que hi localitzà aixovar típic del pre-talaiòtic II (XVIII-XIV aC). Es tracta d'una cavitat subterrània de 8,30 m de llargària per 6,70 d'amplària i 5 de fondària. Al jaciment, a més d'eines, s'hi trobaren enterraments humans, distribuïts sense ordre i, en alguns racons, acaramullats. Tot el material és dipositat al Museu de Lluc. El rafal és documentat des del s XVI. Era una pertinença de la possessió de Son Pons d'Ullaró i pertangué als Pons —Estel— (s XVI-XIX). El 1683, tenia 30 quarterades, ocupades per alzinars, olivars, vinyes i cereals, amb cases i tafona. El s XIX, fou objecte de divisions i establiments. La divisió de la propietat hi afavorí, a la segona meitat del s XIX, el sorgiment d'un redol de cases, que fou abandonat a mitjan s XX i que, el decenni de 1980, es recuperà parcialment com a segona residència. Donà nom al **camí de sa Mata Grossa**, que va del lloc d'Ullaró al camí de Son Genet. (DF/M)

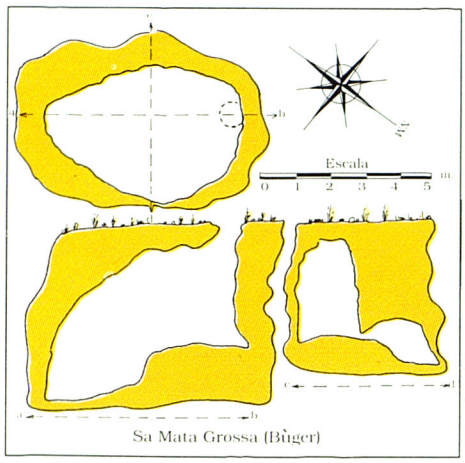

↑ Plànol de la cova de sa Mata Grossa

MATALASSER, CAS Propietat rústica del terme d'Inca, situada entre el nucli urbà, can Pau Carro, l'hort d'en Serra i Son Garí. ■ Al terme de Marratxí, situada entre can Bronquet, Sant Josep, el torrent Gros i Son Pons des Ullastres. (M)

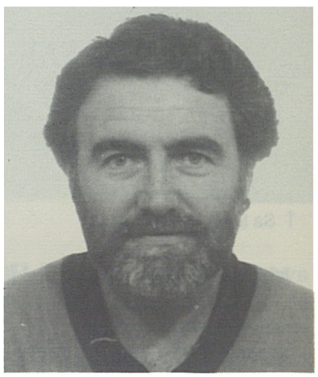

→ Bartomeu Matamalas Grimalt

MATAMALAS GRIMALT, BARTOMEU (Manacor 1952) Músic. Féu part dels grups *Los Lagartos*, *Maniu*, *Los otros* i *Amigos*, amb els quals tocava la bateria i la guitarra. Amb Francesc Cortès Fons crearen el duet *Calabruix* (←). Com a cantautor enregistrà (1991) el disc *Missatges en clau*. (CM)

↓ Sa Mata Grossa (Búger)

MATAMOROS, SON Terrenys del terme de Felanitx, situats entre Son Granot, Son Ferrandell, can Sales i can Estepoll. (M)

MATANCES Acció de matar el porc, de trossejar-lo i d'elaborar la carn i altres parts de l'animal. Tradicionalment, es duien a terme durant els mesos d'hivern. Es donava el cas d'algunes famílies que, a més, feien unes segones matances, anomenades matançó. Els productes bàsics que se n'obtenen són la carn, la sang, la freixura, la xulla i els ossos, a més dels embotits, com la sobrassada, el botifarró, l'averia i el camaiot. Era costum engreixar un porc per matar, ja que era la reserva alimentària de la família mallorquina per a tot l'any. Durant la matança, a part de la feina, destacava l'aspecte festiu i la col·laboració entre parents i amics. Al llarg de la jornada de treball, el ritual

↑ Matances. Pelant el porc

↑ Matances. Fent els budells nets

que envoltava el menjar variava segons els indrets. El porc es convertí en l'aliment bàsic i la carn que no es podia conservar es consumia durant la festa o es regalava als parents i compromisos, en forma de present. Els ossos, la xulla, el llom i les costelles se salaven i es guardaven en alfàbies per poder esser consumides al llarg de l'any. Especialment a partir del decenni dels seixanta, tot el procés es modificà a mesura que desaparegueren una sèrie de costums tradicionals i el porc perdé l'exclusiva en l'alimentació de l'Illa. S'han conservat algunes de les eines específiques, com el ribell de parar la sang i el de pastar la sobrassada, la banqueta, els calderons, la màquina de capolar i d'altres. Aquesta tradició de la matança originà la professionalització de la figura del matador, encarregat de matar el porc i d'esquarterar-lo. Actualment (1993), la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social del Govern Balear decreta que les matances s'han de dur a terme entre els mesos de novembre i gener i estableix una sèrie de mesures sanitàries que les corporacions municipals han de cumplir. Això no obstant, la fabricació d'embotits de porc la duen a terme a Mallorca una cinquantena d'empreses, que produeixen entorn a 4.000 tones de sobrassada anual, destinada al mercat espanyol, a més de salsitxes, *paté*, botifarró i camaiot. Per a aquesta producció s'utilitza, sobretot, porc negre de raça mallorquina, a més de porc blanc i de carn de porc importada de Catalunya.

MATANI Alqueria del terme d'Artà. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1253. (M)

MATA NOVA, SA Possessió del terme d'Algaida, situada entre Son Coll Vell, Castellitx de la Pau, Son Llobet i el camí de Randa. (M)

MATAPLANA, HUG DE —Hug V— (Gombrèn, Catalunya s XII - Portopí, Palma 1229) Senyor de Mataplana (Catalunya). Succeí el seu pare el 1218. Participà en les lluites nobiliàries que hi va haver a Catalunya durant la infància de Jaume I. Féu part de l'exèrcit que dugué a terme la conquesta de Mallorca de 1229. Anava amb el seguici de Guillem de Montcada i morí en la batalla de Portopí (setembre de 1229).

MATA PLANA, SA Terrenys del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situats entre la muntanyeta de Tenja, Son Pentinat, la costa de s'Àguila i ses Voltes. (M)

MATAPOLL *(Daphne gnidium)* Planta de la família de les timeleàcies. És perenne i creix en forma de mata. Les tiges poden arribar a fer entre 60 cm i 1 m d'alçària, són fulloses, cilíndriques, llises i brunes. Fa les fulles, que persisteixen durant un any, linears-lanceolades, uninerves, acuminades i coriàcies. Les flors són hermafrodites o polígames, blanques i oloroses, en forma de panícula terminal. El fruit és ovoide i de color vermell. Floreix els mesos de juny a setembre. Es fa pels pujols i pinars, fins a una altitud de 1.000 m. La medicina popular li atribueix propietats curatives en les escròfules i en altres malalties de la pell. *(Delphinium staphisagria)* Planta de la família de les renunculàcies. És anual. Fa les tiges de 50 a 120 cm, pu-

↑ Matapoll (*Daphne gnidium*)

↑ Camp d'en Mataró (Llucmajor)

bescents, amb pèls curts retrorsos i pèls llargs estesos. Les fulles són palmades, amb 5-9 lòbuls amplament lanceolats. Les flors són de color blau, formen raïms terminals, clars i peluts, amb un esperó curt i obtús. Floreix entre els mesos d'abril a juny. Es fa per la serra de Tramuntana. *(Delphinium pictum)* Planta de la família de les renunculàcies. És molt semblant a l'anterior, es distingeix per l'esperó, que és bífid i més llarg. Es fa a la serra de Tramuntana. Provoca la mort als insectes paràsits, per causa de la delfina, que, en medicina, s'empra contra les neuràlgies. (FB)

MATAR, EL Terrenys del terme de Pollença, situats entre Fartàritx d'en Vila, la Cuculla de Fartàritx, Lassarell i can Bosc. (M)

MATAR, ES Terrenys del terme de Santa Maria del Camí, situats entre el nucli urbà, Terrades, ses Dotze i Son Borràs. (M)

MATAR, RACÓ DES Accident de la costa del terme de Santanyí, situat entre el cap de ses Salines i l'Olla des Bastons. (M)

MATARINO, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre es Regalo, el torrent de na Llebrona, can Frau i ca na Coll Curt. (M)

MATARÓ Família notarial de Llucmajor, documentada els s XVI-XVIII. El s XV, hi destacaren els notaris Nicolau Mataró —Major—, Blai Mataró, Miquel Mataró —Major— i Tomàs Mataró. El s XVI, apareixen documentats Joanot Mataró —Major— i Miquel Mataró —Menor—. Nét del notari Miquel Mataró i fill del notari i escrivà reial de Llucmajor Tomàs Mataró fou Nicolau Mataró —Menor— (Llucmajor s XVI - 1576), també notari i escrivà reial de la vila. La casa pairal dels Mataró era a Llucmajor i confrontava amb la plaça de la vila, el carrer de Nostra Senyora de la Mamella, el campanar i el fossar. El 1539, el notari Tomàs Mataró la llegà al seu fill, Miquel Mataró, del qual passà a Nicolau Mataró —Menor—. Aquest hi tenia celler, biblioteca i un arxiu, on figuraven els protocols i notes dels notaris Estrany Bonet, Guillem Cardell, Joan Martí, Miquel Mataró, Tomàs Mataró, Joan Puig, Benet Tomàs i Miquel Tomàs. Féu una notable fortuna i, dins el terme de Llucmajor, tenia les terres dites na Casals, s'Era, na Saloma, sa Vinya, es Figueral, s'Ullastre, na Mira, sa Creu de ses Dones, es Vinyet des Puig i un hort confrontat amb els Llevadors i amb el camí de Son Fosquet. Dins la vila, era propietari d'una altra casa al carrer de l'Església. Els seus béns foren inventariats (1576) pel notari Antoni Socies. El s XVII, exerciren el notariat Pere Antoni Mataró i **Joanot Mataró —Menor—** (Llucmajor s XVI - Palma 1638), que accedí al notariat a Palma, on exercí. Tenia la casa al carrer de les Monges de Consolació. Hi reuní un arxiu amb els fons dels notaris Antoni Jaume Bosca, Jaume Bosca, Gaspar Esteve i Miquel Mataró. El s XVIII, destacà el notari Pere Antoni Mataró. Els fons notarials dels Mataró formen un conjunt de més de 200 protocols, sovint molt difícils d'atribuir, amb seguretat, a un o un altre membre de la família. Són fonamentals per a l'estudi de Llucmajor i de la seva comarca. (DF)

MATARÓ, CAMP D'EN Al terme de Llucmajor, situat entre el nucli urbà, Buniferri, Son Colom i can Barberà. El 1777, pertanyia als hereus de Pere Antoni Mataró, tenia 11 quarterades i era valorat en 425 lliures. (M)

MATAS BOVER, PERE JOSEP (Santa Maria del Camí 1934) Músic. Féu part (1946) de l'escolania de Lluc. Estudià piano amb Bartomeu Ballester Montserrat i Francesc Capllonch, i harmonia amb Luis Urteaga. El 1959, fou ordenat de prevere. Va esser subdirector de la *Schola Cantorum* de Lluc i mestre de capella. S'especialitzà (1960) en cant gregorià. Al principi del decenni dels seixanta, fixà la seva residència a l'Argentina. Fou nomenat director del *Coro Polifónico Delfino Quirici*, de Río Cuarto (1966), del cor de la universitat d'aquesta ciutat (1974) i del grup *Coral Cantus*, d'Alcira-Gigena (1984). Compongué obres de tema religiós, com *Oremus pro Antistite* (1959), *Rosa vera de l'altura* (1960), *Dextera Domini* (1963) i *Sepulto Domino* (1981). El 1988, compongué *Himne de Santa Maria del Camí*, amb lletra de Miquel Dolç i Dolç. (CM)

MATA-SETZES Vegeu *Martorell Amengual, Guillem.*

MATAS JAUME, ANDREU (Sineu 1955) Polític. Membre de l'agrupació electoral Sineuers Independents, ha estat regidor de Sineu des de 1979. Ha ocupat el càrrec de tinent de batle de cultura, esports i festes (1979-83) i de tinent de batle d'hisenda, interior i personal. Des de 1983, milita en el Partit Socialista de Mallorca-Nacionalistes de Mallorca —PSM-NM—. El 1991, com a cap de llista de la candidatura Sineuers Independents, va esser elegit batle. Des d'aquest càrrec ha impulsat principalment la canalització de les aigües netes i brutes i la construcció del vial de circumval·lació.

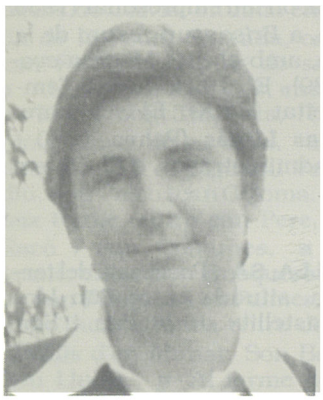

← Margalida Matas Llinàs

MATAS LLINÀS, MARGALIDA (Esporles 1941) Escriptora. De formació autodidàctica, ha col·laborat a la revista *Tot so l'any* i fa part del grup literari Guillem Colom. És autora del poemari *Amb la veu dispersa* (1988).

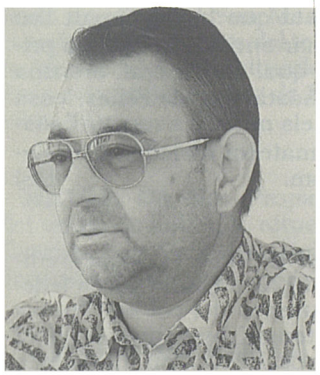

← Joan Matas Mestre

MATAS MESTRE, JOAN (Porreres 1939) Prevere. Estudià al Seminari Conciliar de Sant Pere, de Palma, i s'ordenà de prevere el 1965. Fou el fundador i director de *Petit Grup de Santanyí*, amb el qual actuà a diversos pobles de Mallorca, a Alemanya i a programes de ràdio i televisió, amb l'espectacle musical *El món vers Déu, el món vers l'home*. El 1973, es traslladà a l'arxidiòcesi de Los Angeles (Estats Units). Fou director del Moviment de Cursets de Cristiandat i sots-director del departament de comunicacions de l'arxidiòcesi de Los Angeles. Dirigeix i presenta els programes setmanals de televisió *Dios camina contigo* i *Somos y seremos*. (CM)

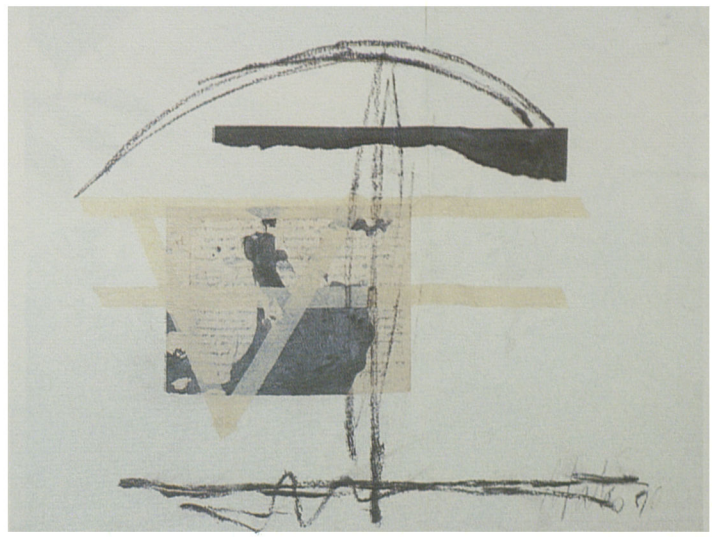

→ *Memòria III*, de Teresa Matas Miralles

MATAS MIR, ANTONI —El Mago del Solofox— (Esporles 1911 - Miami, Estats Units 1980) Músic. Estudià a Esporles, Palma i Barcelona. Quan s'inicià la Guerra Civil, traslladà la seva residència primer a França, després a Cuba i per últim a Miami. Deixà la música clàssica i passà a dedicar-se a la música lleugera. Compongué valsos, xotis i havaneres, i *Himne a Esporles*, amb lletra de Miquel Cabot. (CM)

MATAS MIRALLES, TERESA (Tortosa, Catalunya 1947) Pintora. Resideix a Mallorca des de 1947. De formació autodidàctica, ha exposat a Pòrtol (1986), Palma (1987 i 1991) i Pollença (1988). Ha participat en les mostres internacionals Art Contemporani —ARCO 92—, (Madrid) i Expo 92 (Sevilla). Ha il·lustrat algunes portades de la revista *Pòrtula*, de Marratxí. Utilitza la tècnica mixta i el *collage*. La seva obra ha evolucionat de l'expressionisme a l'abstracció. També es dedica a la ceràmica.

MATAS MIRALLES, VICENÇ (Tortosa, Catalunya 1942) Cineasta i fotògraf. Resideix a Mallorca des de l'any del seu naixement. Estudià cinema a l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (1968-69) i a l'*École Nationale du cinéma et de la photographie* (1972), de París. Durant el decenni de 1970, realitzà cinema per a infants i muntatges de cultura popular, sobretot de danses processionals, de Mallorca. Des de 1979, treballa en els programes especials de Televisió Espanyola a Balears, com a càmera i realitzador. Ha publicat fotografies a diversos llibres de l'editorial Salvat i a la *Gran Enciclopèdia Catalana*. Ha il·lustrat (1988) *Palma, la ciutat i les ombres*, de Gabriel Janer Manila.

→ Vicenç Matas Miralles

MATAS NAURELL, GERARD (Palma 1945) Pintor i escultor. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma, i a l'Escola Superior de Belles Arts de Barcelona. Ha exposat regularment a Palma, des de 1968, i a Alacant, Barcelona, Bilbao, Felanitx, Inca, Madrid, Manacor, Múrcia, Pollença i Tarragona. Féu part de les mostres col·lectives Ensenya-1 (1973), a Palma, Pintura Jove de Mallorca (1974), a Campanet i Inca, i Art Jove a Mallorca (1976), a Inca. També ha participat en les mostres Art Contemporani —ARCO 89— (Madrid) i Expo 92 (Sevilla). La seva obra, en la qual destaquen els estudis anatòmics, es caracteritza per una recerca constant i per l'experimentació de distints llenguatges. Com a escultor, ha treballat diversos materials, sobretot la fusta i el ferro. Actuà com a mim en el grup La Farsa i enre-

← Escultures de Gerard Matas Naurell

gistrà (1968) el disc *En Mates*, amb cançons basades en el folklore mallorquí. El seu pare **Gabriel Matas Valls —Mestre Mates—** (Palma 1896 - 1981) també fou escultor i pintor. Féu una exposició individual a Sabadell (Catalunya) i obrà (1950) uns relleus en pedra de Santanyí per a can Puig, de Palma.

← Jaume Matas Palou.

MATAS PALOU, JAUME (Palma 1956) Polític. Es llicencià (1978) en ciències econòmiques i empresarials a la Universitat de València. S'ha especialitzat en economia conjuntural i hisenda pública. Afiliat al Partit Popular —PP—, el 1989 va esser nomenat director general de pressuposts de la Conselleria d'Economia i Hisenda del Govern Balear. El juny de 1993, fou nomenat conseller d'Economia i Hisenda.

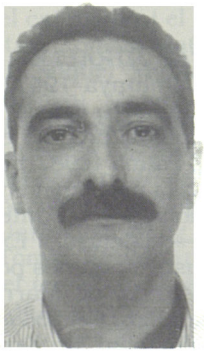

→ Vicenç Matas Rosselló

MATAS ROSSELLÓ, VICENÇ (Esporles 1952) Polític. Fou (1983-91) batle d'Esporles pel Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE—. Durant la seva administració, es varen bastir l'escola pública Gabriel Comas Ribas i la Casa de Cultura.

MATAS SALAS, JOAN (Esporles 1908) Polític i empresari. Militant del Partit Socialista Obrer Espanyol des de 1922, durant la Guerra Civil hagué d'amagar-se. El 1939, aconseguí fugir amb altres vuit militants socialistes i

→ Joan Matas Salas

arribà a Itàlia, on fou empresonat (1939 -43). Publicà, a *Brisas*, un resum de la seva odissea, amb el títol *Mi gran evasión* (1988-89). El 1924, fundà l'empresa Publicitat Matas. El seu pare, **Jaume Matas Llinàs** (Palma 1880 - 1951), fou administrador d'*El Obrero Balear*.

MATAVELLA, SA Possessió del terme d'Algaida, situada entre Son Llobet, Poló, Castellitx de la Pau i Son Coll Vell. (M)

MATEIXA Nom amb què popularment es coneix la repetició o continuïtat d'un mateix ritme, i que és utilitzat en la denominació d'algunes danses de Mallorca. Es balla per parelles amb acompanyament de flabiol, tamborí i xeremies. En les festes populars, dansar a la plaça exigia haver participat en la subhasta que havia tengut lloc abans de donar entrada al ball. La primera dansa, que, en general, era una jota, se subhastava a dotzenes, cosa que obligava els músics a repetir insistentment la mateixa melodia, d'on deriva el seu nom. (BE)

MATER PURISSIMA Publicació editada (des de 1922) a Palma per la federació d'ex-alumnes del col·legi Puresa de Maria. Ha tengut dues èpoques (1922 -66 i a partir de 1974). Fou fundada, a instàncies de l'arquebisbe de València, Enrique Reig, per Maria del Carme Castaño Planells i Margalida Casasayas Pizà. Es redacta íntegrament en castellà.

MATES Família de propietaris pagesos establerta a la vall de Coanegra, a Santa Maria del Camí, on foren propietaris de Son Mates i més tard de Son Roig. El 1402, Miquel Mates era batle reial. El 1662, ho era Francesc Mates. El seu fill Bartomeu fou metge. Un altre fill, Vicenç, es casà amb Antò-

nia Roig de Son Roig i passà a esser propietari de Son Roig. El 1710, Vicenç Mates era batle reial de Santa Maria. El 1817, Vicenç Mates era propietari de Son Roig. (MaM)

MATES, BERNAT (Mallorca s XIX) Escultor. Es formà a Palma amb Antoni Josep Llebrés. Tallà la imatge de santa Catalina Tomàs, per a l'església conventual dels franciscans, a Sóller, en un estil neoclàssic.

MATES, CAN Propietat rústica del terme de Calvià, situada entre la capella de la Pedra Sagrada, can Moreno, can Ferrer i el puig de sa Ginestra. ■ Al terme de Campos, entre el clot de sa Mata, Son Empenta, l'hort de can Alou i l'hort de sa Creu. ■ Al mateix terme, entre es Figueral Vell, can Perdiu, Son Calco i can Coloma. ■ Al mateix terme, entre can Pere, l'hort d'en Racó i can Comunes. ■ Al mateix terme, entre Son Busqueret, sa Barrala, can Forques i es Palmer. ■ Al terme d'Inca, situada entre Jornets, Son Bordils d'en Munar, Son Bordils Vell i Son Llucià. ■ Al terme de Marratxí, nom d'una part dels terrenys que han originat es *Pont d'Inca* (→). ■ Propietat rústica del terme de Palma, situada entre can Puigcerver, can Ferragut, can Xulla i Son Moraduix. ■ Al mateix terme, entre es Tast, ses Argiles, can Pitjapalla i l'hort de s'Aranjassa. ■ Al terme de Porreres, situada entre es rafal Móra, can Mollet, el puig Rodó des Pagos i Son Masnou. ■ Al comellar de Coanegra del terme de Santa Maria del Camí, situada entre Son Roig, can Millo, el puig de Son Guitard i Son Oliver. (M)

MATES, CA NA Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre sa Cavella, can Orfí, can Dalmau i Son Terrassa d'en Menut. (M)

MATES, FONT D'EN Al terme d'Estellencs, situada vora el torrent homònim, al qual donà nom, i la carretera de la Font. (M)

MATES, JAUME (Mallorca s XIV) Arquitecte. Fill de Pere Mates. De tendència gòtica, fou (1368) director de l'obra de la Seu de Mallorca. El 1382, va esser elegit jurat de la ciutat. (GLl)

MATES, MACIÀ (Mallorca s XIV) Pintor. Documentat entre 1348 i 1351, tenia el taller davant l'Hospital de Sant Andreu, de Palma. Dins un estil gòtic, es dedicà a la reparació d'armes i a la decoració de castells. (GLl)

→ Façana de l'església de Sant Nicolau (Palma), de Pere Mates

MATES, PERE (Mallorca s XIV) Mestre d'obres. Fou deixeble de l'escultor Arnau de Camprodon. Dirigí les obres de la Seu de Mallorca i de diferents esglésies de la Part Forana, com la de Manacor i la de Valldemossa, i intervengué en la construcció d'esglésies, com la de Sant Nicolau i Sant Domingo, de Palma. El rei Pere el *Cerimoniós* el nomenà capità i obrer major de les obres d'emmurallament de la vila d'Alcúdia. Fou propietari d'algunes pedreres del cap Enderrocat i de Portals Vell. Tenia dues dotzenes d'esclaus que treballaven en l'extracció, transport i talla de mitjans, que emmagatzemaven al Jonquet i a la Portella (Palma). En l'inventari dels seus béns, publicat (1973) en el *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, hi figuren llibres de traces i escultures de fusta i pedra. (GLl)

MATES, PUIG D'EN De 159 m d'alçària, fa part de les serres de Llevant. Es troba entre el puig Fumet, el d'en Xoriguer i la serra Llonga, i fa partió dels termes de Felanitx i de Manacor. (M)

MATES, SON Possessió del terme de Santa Maria del Camí, situada a la vall de Coanegra, entre Son Roig i sa Bassa de cas Barreter. Fou propietat, des de 1522, de la família Mates, de la qual prengué nom. Va esser fragmentada i minvada per successives vendes. Devers 1676, el senyor Francesc Cotoner n'adquirí el **rafal de Son Mates**, situat al lloc de Coanegra, amb cases i un molí d'aigua fariner, dit el molí de Son Mates, que era arrendat a part, per 14 lliures anuals. El 1750, pertanyia al seu fill, Marc Antoni Cotoner Sureda, marquès d'Ariany. Tenia cases i era dedicat a olivar i conreu de cereals. Aquest rafal, juntament al de Son Oliver, feia una renda anual de 100 lliures. De la denominació de la possessió primitiva, en deriva el nom de *can Mates* (←), que designa una propietat rústica a la vall de Coanegra. (DF/MaM)

MATES, TORRENT DE SES Al terme de Marratxí, nom donat al tram del *torrent de Coanegra* (←) comprès entre Son Sureda i es Pont d'Inca. (M)

MATES FIOL, ANTONI (Sant Joan 1895 - Barcelona 1965) Músic. Estudià música amb Joaquim Sorell Vaquer. Fixà la seva residència a Barcelona, on estudià farmàcia. Fou pianista de cabarets i es dedicà a la música lleugera. Compongué xotis, valsos, el *Bolero de Sant Joan* i la marxa fúnebre *Dolorosa*, per a banda. (CM)

MATES GUARDIOLA, VICENÇ (Palma 1828 - 1887) Escultor. Obrà el retaule major de la parròquia de sa Pobla i treballà (1881) en les obres de la capella dels Dolors, de l'església de Sant Felip Neri, de Palma. Li és atribuït el retaule major de la capella de la Casa de Misericòrdia, de Palma. El seu estil és neoclàssic.

MATES VERES, PUIG DE SES De 369 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Campanet, dins la possessió de Gabellí Gran, entre el coll des Cocons, la vall de Teló, es Picons i el pla de Tel. És denominat també puig des Coll des Cocons. Pren el nom de l'indret denominat **ses Mates Veres**, situat al peu del seu vessant septentrional, on abunden les mates veres o llentrisqueres, dins Teló de Gabellí Gran. DF/M)

MATET, SON Possessió del terme de Llubí, situada entre Son Llompartet, Son Fillol, Son Niell i sa Torreta. Pertanyia a les famílies Marc —Verga— i Monjo, de Santa Margalida, fins que fou adquirida, el decenni de 1970, per Antoni Roig Payeres. S'hi trobaren restes de ceràmica i monedes d'època imperial romana. Es dedicava a figueral i al conreu de cereals. ■ Antiga possessió del terme de Palma, situada entre Cala Major, Son Coll, Son Vallori i Son Boter. El 1993, és urbanitzada. Vegeu *Major, cala*. ■ Antiga possessió del terme de Sencelles, situada al lloc de Biniali. El 1738, era una pertinença de la possessió de Son Santjoan de Sonarrossa. Tenia cases i era dedicada al conreu de cereals i a la ramaderia ovina. El bestiar de feina eren dos bous i vuit egües. Era un lloc de cria d'èquids. Feia una renda anual de 250 lliures, 15 quarteres de blat, cinc anyelles, un moltó i dos quintars de formatge. El seu arrendament comprenia les brostes i estivades de la possessió de Son Santjoan de Sonarrossa. El 1993, designa una propietat rústica situada entre el nucli urbà de Biniali, Son Raió i el camí de Binissalem. (BP/DF/M)

↑ Son Matet (Palma)

↓ Puig de ses Mates Veres (Campanet)

MATEU Família notarial documentada a Palma els s XVI-XVIII. **Joan Mateu** (Palma s XVI - 1666) exercí el notariat a Palma. Llegà 32 protocols (1634-64), que contenen informació de gran interès per a l'estudi dels mercaders i corsaris i dels oficis dels blanquers, capellers, corders, corredors de coll, forners, paraires, sabaters i tintorers. S'hi troben actes relatives a les possessions i rafals dels termes de Marratxí (Son Bonet), Montuïri (Sabor), Muro (Son Santjoan), Palma (es Camp d'en Fuster i Son Pacs), Petra (Son Roca), Santa Maria del Camí (s'Arboçar) i Sóller (s'Heretat). També contenen actes de perdó, a través de les quals es documenten assassinats i violències a Palma i a diverses viles de Mallorca. Així mateix hi ha informacions sobre l'escriptor Miquel Ferrando de la Càrcel, la família Brondo i la participació de l'aristocràcia mallorquina en el Sant Ofici de la Inquisició. El seu fill **Vicenç Mateu** (Palma s XVII - 1671) fou doctor en drets. Es casà amb Margalida

Gastinell, de la família mercantil dels *Gastinell* (←). Rebé, en contemplació de matrimoni (1657), el gran casal del seu pare, situat als Quatre Cantons de l'Estudi General Lul·lià, de Palma, amb mobles i teixits de luxe, escultures i una gran col·lecció de pintura religiosa, de natures mortes i de figures de filòsofs antics i un gran quadre de Palma, obra de Joan Bestard. Exercí a Palma, i els seus béns i biblioteca foren inventariats (1671) pel notari Joan Mateu. L'altre fill, **Joan Mateu** (Palma s XVII - 1670), heretà l'arxiu notarial del seu pare i exercí el notariat a Palma. Llegà quatre protocols (1662-70), que contenen dades importants sobre els orfes i les presons reials de Palma. Documentà les activitats dels oficis d'argenters, botiguers, corredors de coll, fonedors, forners, marxandos, paraires, passamaners, sabaters, sastres i teixidors. S'hi troba informació relativa a les activitats dels Gastinell i dels mercaders xuetes i dades sobre els vaixells mercants i corsaris. Hi ha actes relatives a les possessions i rafals de Palma (Son Coc, Son Cotoner i sa Punta d'en Ferretjans) i de Petra (Calicant). Els seus béns foren inventariats (1671) pel notari Joan Baptista Femenia. El seu fill, **Pere Antoni Mateu Ripoll** (Palma s XVII - 1715) fou també notari i exercí a Palma, on tenia la notaria prop del Call, a la parròquia de Santa Eulàlia.(DF)

MATEU, ANTONI (Mallorca s XVIII) Metge. Va esser un dels impulsors de la creació de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Mallorca (1788). És autor de diverses dissertacions, com *Discurso en que se ponen de manifiesto algunas señales que suelen observarse en los moribundos* (1794), *Discurso diatético acerca de la índole del alimento sacado de la clase o reyno animal* (1795) i *Discurso sobre las ventajas que acarrea al cuerpo humano el uso del agua simple por bebida ordinaria* (1796). També va publicar *Discurso para desterrar la vulgar preocupación y evitar los graves perjuicios que siguen a la humanidad de tenerse por contagiosa la calentura héctica* (1794), en el qual defensava l'errònia teoria que la tuberculosi no era contagiosa.

MATEU, CAMP D'EN Al terme d'Andratx. Documentat el 1592, pertanyia a l'honor Mateu Alemany, de qui prengué nom. Confrontava amb Son Magí Torres, Son Andreu Fortuny i Son Esteve. Eren 12 quarterades de sementers i garrigues. (DF)

MATEU, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre can Bossa, Son Hereu i can Remolest Vell. ■ Al terme de Manacor, entre el turó de can Carmany, can Moreió, cas Serverí i Son Mesquida d'en Moragues. ■ Al mateix terme, situada entre Son Maina, el rafal Pundent, Son Ganxo i So na Moixa. ■ Al terme de Montuïri, entre Son Costa Nou, Meià, Son Costa Gran i Tagamanent. (M)

↑ Son Mateu (Llucmajor)

MATEU , COLL D'EN De 432 m de cota, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Bunyola, entre el penyal de sa Mel, el de sa Cuixera i Son Palouet. (M)

MATEU, MARC ANTONI (Palma s XVII - 1709) Escultor. Dins els corrents del Barroc, es dedicà a la imatgeria religiosa per a diversos convents i esglésies de Palma. Treballà a Palma, on tenia la casa i el taller, al carrer d'en Calders, a la parròquia de Santa Eulàlia. (DF)

MATEU, SON Antic rafal del terme d'Andratx, que confrontava amb l'alqueria de Pere-Antelm Alemany i Son Bosc. Documentat el 1702, pertanyia a l'honor Mateu Alemany, de qui prengué nom. Era denominat també sa Casa Nova de Son Bosc. Tenia cases i era dedicat a vinya i conreu de cereals. ■ Antiga possessió del terme d'Inca, que confrontava amb Son Fillol, Son Seriol, Son Ramis, Son Bordils i Son Penya. Documentada el 1693, pertanyia a l'honor Rafel Mateu —Hereu—, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i era dedicada a vinya i al conreu de cereals i lleguminoses. Era valorada en 2.621 lliures. ■ Al terme de Llucmajor. Fins al s XVIII, fou denominada Son Bonaventura. Documentada el 1773, pertanyia al doctor en drets Francesc Mateu, del qual prengué la nova denominació. Tenia cases i capella, amb una col·lecció de 55 estampes de temàtica religiosa. Era dedicada a figuerals i conreu de cereals. ■ Propietat rústica del terme de Palma, a la barriada de Gènova, situada entre Son Ferrer, Son Tàpera i Son Toells. ■ Al terme de Santa Eugènia, entre ses Coves, Son Segui Vell, Son Sastre i es Rafal. ■ Al mateix terme, entre sa Talaia, la caseta de Son Sanxo, l'hortal de can Penós i ses Olleries. ■ Terrenys del terme de Selva, situats entre el puig de ses Talaies, Son Fuster, ses Guixeries i Son Fonoll. (DF/M)

MATEU AMENGUAL, BERNADÍ (Mancor de la Vall 1850 - 1917)

→ Bernadí Mateu Amengual

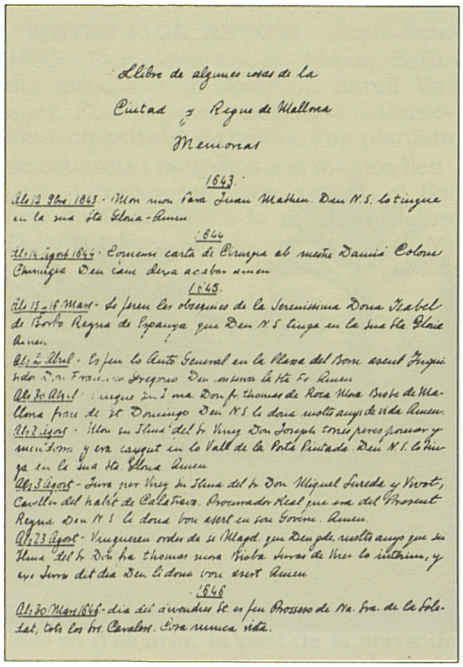

Llibre de algunes cosas de la
Ciutat y Regne de Mallorca
Memorias
1643
Als 12 Nov 1643 - Mori ma Pare Joan Matheu. Deu N.S. lo tinga en la sua Sta Gloria - Amen
1644
Als 12 Agost 1644 - Tinguem carta de Perugia ab nouas Dauid Colom Chanigos Deu sia de sa anima Amen
1645
Als 15 y 16 Mars - Se feren les obsequies de la Serenissima Dona Isabel de Borbo Reyna de Espanya que Deu N.S. tinga en la sua Sta Gloria Amen
Als 2 Abril - Es fen les Actes Generals en la Plaza del Born essent Jutge Jutge Dn. Francisco Gregorio Deu sia en la Sta Gloria Amen
Als 30 Abril - Vingue en Ma Don Fr. Thomas de Rocamora Bisbe de Malorca pare de St Domingo Deu N.S. li dona molts anys de vida Amen
Als 2 Agost - Mori en Gloria del Sr Virey Don Joseph Ormaspores governador y auditor y era caygut en la Vall de la Porta Pintada Deu N.S. lo tinga ya en la sua Sta Gloria Amen
Als 3 Agost - Jura per Virey de Malorca del Sr Don Miguel Surede y Verot, Cavallero del habit de Calatrava Procurador Real que era del Present Regne Deu N.S. li dona bon asert en son Govern Amen
Als 23 Agost - Vingueren ordes de su Magd. que Deu pde. molts anys que en Gloria del Sr Dn Fr Thomas mora Bisbe Jurat de Mor lo ultimum, y en son lloc dit dia Deu li dona cel asert Amen
1646
Als 30 Mars 1646 - dia dit a vuyt hores se es fet Processo de Na Sra. de la Soledat, tots los Srs Cavallers. Cosa nunca vista.

↑ Memòria manuscrita de Joan Antoni Mateu Bonet

↑ Son Mateu de ses Rotes (Llucmajor)

Prevere i escriptor. Notari eclesiàstic de l'arxiprestat d'Inca i rector de Santa Llúcia. Publicà (1893), com a col·leccionable a *El Católico Balear*, *Historia del pueblo de Mancor*, reeditat el 1914. Deixà inèdita l'obra *Anotaciones referentes al Santuario de Santa Lucía existente en las inmediaciones de Mancor*.

MATEU BONET, JOAN ANTONI (Mallorca s XVII) Metge i escriptor. El 1669, fou nomenat cirurgià de l'Hospital General de Palma i del convent de Sant Domingo. Escriví *Llibre de algunes coses de la Ciutat y Regne de Mallorca. Memorias manuscritas de Joan Antoni Matheu. Chirurgia. Compren de 1643 a 1696*, inèdit, del qual féu una traducció fragmentària Lluís de Vilafranca.

← Joan Mateu Brunet

MATEU BRUNET, JOAN (Bunyola 1925) Músic. Es licencià en filosofia a la Universitat Complutense de Madrid i en Art a la de Puerto Rico. Estudià música amb Antoni Torrandell i amb Joan M Thomàs. Fundà (1958) la Coral Polifònica de Sóller. El 1963, es traslladà a Puerto Rico, on fundà (1964) la Coral Polifònica de Ponce i on fou professor de música de la Universitat Catòlica. Fou (1972-80) director del Departament d'Humanitats de la Universitat de Puerto Rico. El 1980, fou nomenat fill adoptiu de Ponce i tornà a Mallorca. Ha compost per a cor *Díptico de Navidad* (1968), *Villancico Triste* (1971), *Tema y Variaciones* (1967) i *Música folklòrica popular* (1983), entre d'altres. Ha publicat diverses obres, com *Metafísica del tiempo*. (CM)

MATEU DE SES ROTES, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre can Ginard, Son Quel Mateu, ses Pedreres Velles i Son Albertí. (M)

MATEU DES MOLÍ, SON Antic rafal del terme de Mancor de la Vall, situat al lloc de Biniarroi. Documentat el 1590, pertanyia a Nadal Mateu, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i tafona. Era dedicat a oliverars i garroverars. Tenia un hort, amb arbres fruiters i conreu de lleguminoses i hortalisses. Era valorat en 1.300 lliures. Tenia, en el torrent de Biniarroi, un molí d'aigua, fariner. El 1639, era de Joan Mateu —des Molí— i era valorat en 1.600 lliures. (DF)

MATEU DOMERAY, FÈLIX (Cuba s XIX - Palma ?) Polític. Fou un dels organitzadors del Partit Republicà Federal de Balears, a Inca (1868-70). Dirigí una escissió federal intransigent i fundà *El Cantón Balear* (1873-74), des d'on propugnà una república balear que fes part de la República Democràtica Federal d'Espanya. L'octubre de 1873, arran de la proximitat de l'esquadra cantonalista de Cartagena, es decretà el seu empresonament, però pogué fugir, si bé fou detengut el gener de 1874. Acusat d'un delicte d'impremta, fou absolt. Durant la Restauració, fundà la Unió Obrera Balear, moviment obrerista, republicà i mutualista, i dirigí el seu òrgan, la *Unión Obrera Balear* (→) (1882-86). El 1893, va fundar *La Voz del Pueblo* (→).

→ Gregori Mateu Estarellas

MATEU ESTARELLAS, GREGORI (Bunyola 1939) Escriptor. El 1956, ingressà al Tercer Orde Regular de Sant Francesc i fou ordenat de prevere el 1964. Es llicencià en filosofia i lletres (1980), a Barcelona. És autor d'*Orar para ser feliz* (1978), *Caminos para la esperanza* (1979), *Es posible ser feliz (1982)*,

Curolles d'un somiador (1983), *La aventura de vivir* (1984), *Educación personalizada* (1986), *Ramell de nostàlgies* (1986), *Educar para la felicidad* (1987) i *Brotes de ternura* (1989). És col·laborador d'*Ultima Hora*. El 1991, es constituí a Santo Domingo la *Fundación Gregorio Mateu*.

MATEUET, CAN Propietat rústica del terme de Capdepera, situada entre na Carbona, el coll d'Os, can Patilla i la zona urbana de cala Rajada. (M)

MATEUET, HORT D'EN Al terme de Porreres, situat entre Son Móra Negrí, el pou de sa Carrera, el turó des Moro i l'hort de ses Ànimes. (M)

← Antoni Mateu Ferrer

MATEU FERRER, ANTONI (Inca 1901 - Palma 1937) Polític. D'ideologia republicana, fou batle d'Inca (1932-33). Durant la seva administració, es crearen la banda municipal, la biblioteca municipal i el laboratori de la casa Bressol. Es construïren l'Escola Graduada, l'Escola d'Arts i Oficis i el dispensari de la Casa de Socors. També es va comprar un solar en el camí vell de Llubí per construir-hi una altra escola i es va fer un projecte de conservació dels molins d'Inca. El 1934, fou un dels fundadors d'Esquerra Republicana Balear i en féu part del comitè executiu. Durant la Guerra Civil, fou detengut, sotmès a un consell de guerra i executat. El seu germà **Bernat Mateu Ferrer**, d'Esquerra Republicana Balear, va morir assassinat per motius polítics durant la Guerra Civil. (AM)

MATEU GELABERT, ARNAU (Lloret de Vistalegre 1953) Polític. Des de 1979, ha encapçalat a les eleccions municipals la Candidatura Independent Lloritana. Ocupà la batlia de Lloret de Vistalegre (1979-83 i des de 1987). Durant la seva administració, s'han bastit l'escola pública Antoni Alzina i una biblioteca pública, s'ha millorat la xarxa viària, instal·lat l'enllumenat públic i iniciat el proveïment d'aigua potable. A més, s'ha redactat un pla de delimitació del sòl urbà i s'ha creat el Centre de la Tercera Edat.

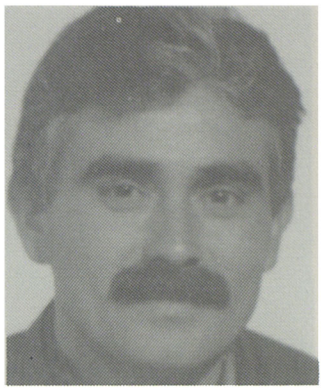

→ Arnau Mateu Gelabert

→ Gabriel Mateu Mairata

MATEU MAIRATA, GABRIEL (Selva 1912 - Campanet 1989) Polític, empresari i publicista. El 1936, s'afilià a *Falange Española* i, acusat de participar en la col·locació d'una bomba a la Casa del Poble (Palma), fou empresonat a Inca, d'on era delegat de premsa i propaganda. Iniciada la Guerra Civil, combaté com a voluntari contra l'expedició republicana de Bayo i a diversos fronts de la Península i ascendí a tinent per mèrits de campanya. Fou batle de Campanet (1969-76) i impulsà l'enllestiment de la xarxa d'aigua potable i clavegueram, la construcció de l'estació depuradora, la urbanització de Son Puça i el projecte del Grup Escolar Llorenç Riber. Simpatitzant de *Fuerza Nueva*, amb Unió Nacional fou candidat al senat per Mallorca, el 1977. Com a empresari, impulsà a Campanet la producció i comercialització d'articles artesans de ràfia, ferro forjat i vidre artístic, activitats que, el 1963, traslladà al casal *Menestralia* (→), que ell promogué. Publicà *Diccionario biográfico español e hispanoamericano* (1950, inacabat), *Selva y sus hombres* (1979), *Cardenales de Mallorca* (1981), *Obispos de Mallorca* (1985) i *Sor Isabel Cifre* (1986). Reuní un extens arxiu biogràfic, de valor desigual. Creà el Grup Folklòric de Campanet (1947). Fou membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Sebastià, de Palma, i un dels fundadors del *Centre Cultural Mallorquí* (←). (DF)

→ Guillem Mateu i Mateu

MATEU I MATEU, GUILLEM (Caimari 1930) Micropaleontòleg i oceanògraf. Es doctorà (1966) en ciències biològiques per la Universitat de Barcelona. És professor associat de micropaleontologia a la Universitat de les Illes Balears, des de 1978. Ha estat l'iniciador a Espanya de l'aplicació dels foraminífers com a indicadors biològics de la contaminació marítima. Fou (1968-81) president de la Societat d'Història Natural de Balears. Ha publicat nombrosos treballs sobre la sistemàtica, ecologia i geocronologia dels foraminífers. És autor, entre d'altres, dels llibres *Foraminíferos vivientes del litoral de Cataluña y Baleares* (1970) i *Micropaleontología sedimentaria del Caribe (Cartagena de Indias, Colombia),*

↓ Obra de Guillem Mateu i Mateu

sus afinidades con las formaciones arrecifales y de manglas del Mioceno Terminal de Mallorca y la abiohermatización del Mediterráneo (1991) i de diversos articles publicats a revistes, com *Bolletí de la Societat d'Història Natural de les Balears, Cuadernos de Geografía, Publicaciones Instituto Biología Aplicada* i *Revista Española de Micropaleontología.*

↑ Francesc Mateu Nicolau -Uetam-

MATEU NICOLAU, FRANCESC —**Uetam**— (Palma 1847 - 1913) Baix. Fou deixeble de Joan Goula Soley, amb qui debutà, el 1869, amb l'obra *Linda di Charnounix*, de Donizetti. Des de 1871, actuà a Alacant, València i Barcelona, on es presentà al teatre Principal (1872) i al Liceu (1874). El 1877, debutà al teatre Imperial, de Sant Petersburg. Després actuà a diverses ciutats europees, com Lisboa (1878), Sevilla, Madrid (1880), Florència (1889) i Roma (1889-90). El 1902, enregistrà, a Madrid, uns discs que, el 1993, es troben perduts. El 1903, es retirà. El 1913, l'Ajuntament de Palma el declarà fill il·lustre. Té un carrer dedicat a Palma, un a Palma Nova (Calvià) i un altre a Valldemossa. Juli Sanmartín Perea escriví *Uetam, el mejor bajo cantante de su tiempo* (1952). (CM)

MATEU NOU, SON Possessió del terme d'Inca, situada entre Son Bordils, can Quartana, Son Mateuet i can Ventura. (M)

MATEU REINERS, JOAN —**De Míner**— (Mancor de la Vall 1846 - El Hacho, Ceuta ~1924) Delinqüent. El

↑ Camí de Son Mateu Nou (Inca)

1866, passà a viure a Míner (Pollença), possessió de la qual el seu pare era arrendatari i d'on derivà el seu malnom. Després es traslladà a Moscari, on residí fins a la seva mort, i treballà al camp de jornaler. S'inicià en la delinqüència amb furts d'olives, cereals i ramaderia, fets pels quals hagué de complir (1877 i 1878) penes de tres mesos de presó, a Inca. La seva reincidència li suposà un enduriment de les penes i, el 1884, per un robatori d'oli i altres queviures, fou condemnat a sis anys de presidi major, que complí al penal de Burgos (1885-91). Tot just alliberat, participà en un assalt a la possessió de Biniatria (Alcúdia), on robà una guarda d'ovelles. Fugí a Menorca, on treballà a les obres de l'Hospital de Maó. Tornà a Mallorca i fou capturat a Palma (1892). Jutjat, fou condemnat a cinc anys de presó, que passà (1892-97) al penal de Sant Agustí (València). La seva fortalesa física, combinada amb un temperament fred i l'habilitat en el maneig tant del revòlver com de les armes blanques, particularment la destral, en feren un personatge temut i alhora admirat a nivell popular. Esdevengué així un delinqüent que rebia ofertes de diners per atemptar contra béns o persones. El més espectacular tengué lloc el 7 de desembre de 1899, contra *Joan Bennàsser Pons —es Metge Vell—* (←), batle de Campanet. L'atemptat, emmarcat dins la tensió entre liberals i conservadors, comptà amb la participació de Francesc Alemany —Malec—, Llorenç Carbonell —Bernadet— i Antoni Palou —Lluquer—. Fracassà perquè un dels implicats, Llorenç —Bernadet—, n'advertí la víctima. Joan —de Míner—, que havia de rematar el batle a destralades, fou detengut, jutjat i condemnat per l'Audiència de Palma (1901) a sis anys de presó. Complí la condemna (1901-06) als penals de Sant Agustí (València), Alcalá de Henares (Madrid) i Tarragona. Quan tornà a Moscari, continuà amb les seves activitats delictives. El 1912, fou acusat de la mort de Miquel Torres i de la seva esposa i de la temptativa d'assassinat de Rafel Palou Morro. El 1919, un fill adoptiu de Vicenç Bennàsser Albertí —Llobina— li encarregà la mort d'aquest. L'assassinat tengué lloc el 18 d'abril de 1919, a la finca de can Llobina (Moscari). La víctima fou morta a cops i la casa encesa per simular un incendi fortuït. Segons la versió popular, l'assassí fou el mateix fill adoptiu de la víctima. Joan —de Míner— fou detengut, jutjat i condemnat per l'Audiència de Palma (1921) a morir a volta de garrot. Atesa la seva avançada edat, l'Ajuntament de Selva sol·licità i obtengué que li fos commutada la pena capital per la de cadena perpètua. El 1922, el diari *El Día* en publicà el relat autobiogràfic *La vida de Juan de Mina contada por sí mismo*. Fou portat al presidi de Ceuta, on morí. El 1993, la tradició oral manté molt viu el record dels seus actes delictius, voltats d'un aire llegendari. (DF)

MATEU ROJAS, FRANCESC (Palma s XVIII) Doctor en dret civil i dret eclesiàstic. És autor de diversos textos jurídics, com *Definitiones utiliores* (1736), *Por D. Raimundo de Togores y Gual* (1744) i *Alegación jurídica por Antonio Mir* (1742).

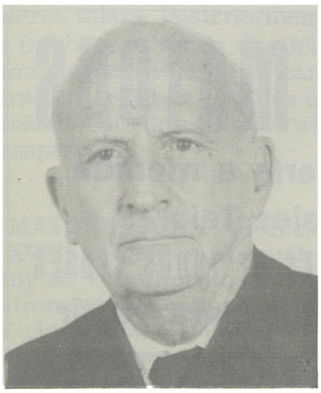

← Guillem Mateu Roldan

MATEU ROLDAN, GUILLEM (Palma 1915 - Madrid 1979) Marí de guerra. El 1935, ingressà a l'Escola Naval Militar. Durant la Guerra Civil, va estar embarcat en el creuer «Almirante Cervera» de l'armada nacional. El 1947, tenia la graduació de capità de corbeta i era professor de l'Escola d'Armes Submarines, de Sóller. Comandà la fragata «Legazpi». Va estudiar als Estats Units (1962) i a l'Escola de Guerra Naval de Madrid (1963-64). Fou agregat naval a Brasil (1967-70) i sotsdirector de l'Escola de Guerra Naval (1970-71). Va esser promogut a contraalmirall i nomenat cap de divisió de l'Estat Major de l'Armada (1971-73) i cap de les unitats d'escorta (1973-74). Ascendí a vice-almirall i ocupà els càrrecs de director de l'Escola de Guerra Naval i de segon cap de l'Estat Major de l'Armada (1975-78). Amb la graduació d'almirall (1978) va esser nomenat cap de la Jurisdicció Central de Marina. (DJ)

MATEUS, ES Propietat rústica del terme de Campos, situada entre Son Fam, Son Gallina, Son Senalla i l'hort des Llucmajorer. (M)

MATEU SUREDA, JACINT (Palma s XIX) Escultor. Es formà a Madrid. A Palma, obrà (1833), en pedra de Santanyí, les quatre lleones del passeig des Born i l'estàtua del navegant i cartògraf Jaume Ferrer (1843), de la plaça de Drassanes, conservada des de 1914 al Museu Marítim. Les seves esculturas s'inclouen dins un corrent neoclàssic.

MATEU VELL, SON Propietat rústica del terme d'Inca, situada entre can Sull, Son Mateuet, can Xiroia i Tirasset. ■ Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Masset Vell, Gomereta, Son Tord i Son Masset d'en Verdigo. (M)

↑ Lleona des Born, obra de Jacint Mateu Sureda

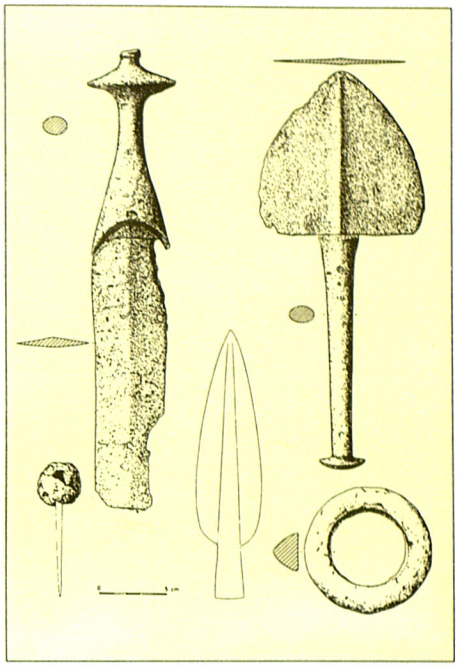

↑ Bronzes de Son Matge (Valldemossa)

MATGE, SON Possessió del terme de Valldemossa, situada entre Son Brondo, Son Pacs, el torrent de s'Estret i el bosc d'en Gotzó. El 1637, pertanyia als hereus de Francesc Martí i era valorada en 5.000 lliures. El 1685, tenia una extensió de 161 quarterades i era valorada en 7.000 lliures. El 1863, pertanyia a la senyora Margalida Fortuny. El 1993, té 81 quarterades, la meitat de les quals són dedicades a olivars i hort i l'altra meitat a bosc i garriga. Té oratori particular i tafona. William Waldren trobà, en una balma, un jaciment arqueològic datat entre el període pre-ceràmic i la fase prèvia a la romanització. Entre 1961 i 1968, s'hi localitzaren espases, braçalets, agulles, ganivets i llances, de bronze. (M)

MATHEU MOREY, ANTONI —DE CÚBER— (Sóller 1949) Pintor. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma, i a l'Escola Massana de Barcelona. Ha exposat a Sóller (1972), Palma (1973 i 1991) i Alcúdia

↓ Son Matge (Valldemossa)

↑ Cendres i pigment, d'Antoni Matheu -de Cúber-

(1991). Inscrit dins el corrent informalista, també cultiva el gravat.

← Antoni Matheu Mulet

MATHEU MULET, ANTONI (Palma 1933 - 1984) Prevere i músic. Estudià al Seminari Conciliar de Sant Pere, de Palma, i fou ordenat de prevere el 1956. Cursà estudis musicals de piano, orgue i composició a Palma, València, Barcelona i a l'Acadèmia de Haalen, d'Holanda. Fou deixeble d'Antoni Torrandell, de Robert de la Riba, de Montserrat Torrent, de Josep Poch, de Xavier Monsalvatge, d'Antoni Heiller i de Luigi F Tagliavini. Fou Premi d'Honor (1965) d'orgue del Conservatori Superior Municipal de Música de Barcelona, professor del Conservatori Professional de Música i Dansa de Balears i (des de 1974) organista titular de la Seu de Mallorca. Com a organista, oferí concerts per Mallorca, Menorca, Eivissa i a diversos llocs de la Península i de l'estranger, com a Nôtre Dame, de París (1973). Compongué per a piano *Visions tristes* (1979), per a cor *Ecce sic benedicetur* (1980) i per a orgue *Suite. Als vells orgues mallorquins* (1983), a més de cantates, com *Missa per a lector i versets d'orgue* (1983) i *Concert per a piano i orquestra*, entre d'altres. La seva obra es caracteritza per un llenguatge marcadament modern (dodecafònic, atonal, politonal). El 1986, el Consell Insular de Mallorca li concedí, pòstumament, la Medalla d'Honor i Gratitud de l'illa de Mallorca. (CM)

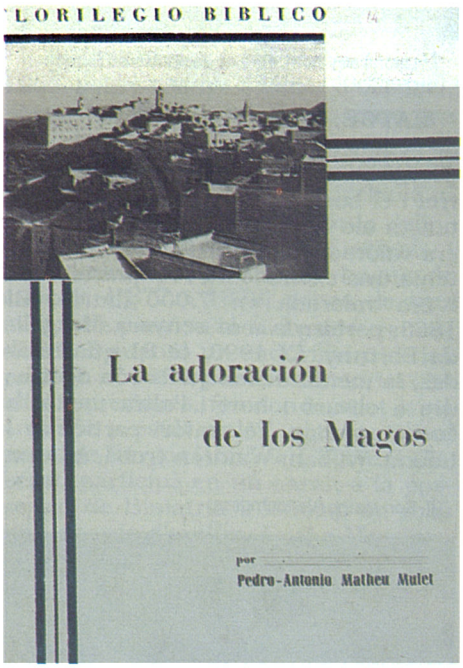

↑ Obra de Pere Antoni Matheu Mulet

MATHEU MULET, PERE ANTONI (Palma 1903 - 1964) Escriptor i prevere. Ordenat el 1925, es doctorà (1929) en teologia a la Universitat Gregoriana, de Roma. Canonge (1947) de la Seu de Mallorca, fou designat (1959) jutge delegat en el procés de beatificació de sor Francinaina Cirer. Publicà diversos estudis biogràfics, *Hagiográficas* (1935), i també estudis històrics, com *Monografía histórica de Nuestra Señora de la Salud de Palma de Mallorca* (1931), *La corta de agua y la derrota de Fat-Ellah* (1934) i *Como el grano de mostaza. Recuerdo de un cincuentenario* (1940), a més d'altres d'apologètics, com *Navideñas Evangélicas* (1934), *El mito de Jesucristo* (1934) i *La adoración de los Magos* (1946). Publicà les obres divulgatives sobre la Seu de Mallorca *La Catedral de la Luz* (1954), *Estampas de la catedral* (1954), *Iconografía mariana* (1955), *Postales de la Catedral* (1955) i *Museos de la Catedral* (1955), entre d'altres. (BF)

↑ Anunci de can Matons

MATIES, SON Possessió del terme de Calvià. El 1993, fa part de la urbanització de Palma Nova. (M)

MATIES D'ARTA (Mallorca s XVIII) Religiós. Professà com a membre de l'orde caputxí. És un dels representants del lul·lisme escolàstic obert i conciliador de la segona meitat del s XVIII. És autor de diverses obres, com *Cursus philosophicus ad mentem et artem B. Raymundi Lulli*, *Brevis explicatio figurarum artis illuminati doctoris*, *Logica Magna juxta mentem et artem B. Raymundi Lulli*, totes de 1769, i *Physica naturalis juxta mentem et artem B. Raymundi Lulli* (1770).

MATONA, NA Possessió del terme de Deià, dita també *Son Coll* (←).

MATONS, CAN Establiment de teixits i de confecció, fundat (1919) a Palma per Rafel Feliu Blanes i Cristòfol Borràs. Era situat entre els carrers de Jaume II i de Sant Bartomeu. S'especialitzà en la confecció de roba a mida, de tot tipus d'uniformes i de ves-

tidures talars. Posteriorment, es dedicà també a la venda d'articles de perfumeria, de catifes i de camises. Devers el decenni de 1960, es convertí en societat anònima fins a 1979, en què desaparegué. (AS)

MATONS, JOAN (Barcelona s XVII - XVIII) Argenter. A partir d'un disseny de l'escultor Joan Roig i sota el patronatge del canonge Antoni Figuera, obrà (1703-21) els canelobres de la Seu de Mallorca. D'estil rococó, foren fets en plata repussada i cisellada. Amb un pes de 243 kg cada un, consten de set braços i estan adornats amb querubins.

MATÓS, PUIG De 239 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba a es Capdellà, al terme de Calvià, entre el coll Gomà, el torrent de Galatzò i el puig Vermell. (M)

MATRACA, LA Publicació periòdica editada a Palma el 1896. De periodicitat quinzenal, n'aparegueren tres números. Era il·lustrada amb retrats de toreros i litografies dibuixades per Rafel Llinars i Joan Muntaner. En fou director Francesc Segòvia i col·laboradors Elies Gamero, Pere Peyró i Antoni Salinas.

MATUL·LOS, CAMP DES Al terme de Sant Llorenç des Cardassar, situat entre Son Moro, ses Andreues, la torre Nova i Son Galta. (M)

MATUTES JUAN, ABEL (Eivissa 1941) Empresari i polític. Es llicencià en dret i en ciències econòmiques (1961) a la Universitat de Barcelona, de la qual fou professor (1962-63). Conegut com a Abel, jugà (1959-62) amb el RCE Espanyol a la primera divisió. Des de 1964, es dedicà a l'activitat empresarial en els sectors del turisme, l'aviació, la banca i la biotecnologia.

← Abel Matutes Juan

Fou batle d'Eivissa (1970-71). El 1976, fundà i presidí la Unió Liberal d'Eivissa i Formentera, partit que s'integrà dins Aliança Popular. Des de 1979, és vice-president i membre del comitè executiu del Partit Popular. Ha estat senador en representació d'Eivissa i Formentera (1979-82) i diputat al congrés per Balears (1982-85). Comissari de les Comunitats Europees des de 1986, ha estat responsable de les carteres de crèdit i inversió, enginyeria financera i política per a la petita i mitjana empresa (1986-88), i de la de política mediterrània, relacions amb Amèrica Llatina i Àsia i relacions Nord-Sud.

MATXINA, SON Possessió del terme de Santa Eugènia, situada entre Son Bosso, Son Matet, Son Escaliva i Son Nofret. (M)

MATXINS, PUNTA DES Accident de la costa del terme de Palma, situat entre es Portitxolet i el caló d'en Rigo. (M)

MATXO, CAN Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre Son Trobat Vell, s'Era, Son Marimon i Son Bascós. (M)

MATZOCS, CALA Al terme d'Artà, situada entre la punta de sa Falconera i cala Déntol. (M)

MATZOCS, PLA DES Al terme d'Artà, situat entre la cala homònima, la torre d'Albarca, el pla des Àlics i la font des Diumenges. (M)

MATZOCS, TORRE DES Vegeu *Albarca, torre d'*.

MATZUR Antic rafal del terme de Palma. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1232. (M)

MAULET Vegeu *Botifarra/Maulet*.

MAURA, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Mas Nou, es Nou Quartons, sa Canova i can Rita. (M)

MAURA, SALVADOR (Mallorca s XIV) Pintor. Inscrit en el corrent gòtic, es troba documentat el 1387. Tenia el taller a Palma. La seva obra encara no s'ha identificat (1993). (GLl)

↑ Joan Maura Gelabert

MAURA GELABERT, JOAN (Palma 1841 - Oriola 1910) Bisbe i filòsof. El 1866, fou ordenat de prevere. Doctor en teologia per la Universitat de València i en dret canònic per la de Toledo. Fou canonge de la Seu de Mallorca i professor de teologia dogmàtica del Seminari Conciliar de Sant Pere. A la mort del bisbe Mateu Jaume (1886), fou elegit vicari capitular de la diòcesi i poc després nomenat (1886) bisbe d'Oriola. Al llarg d'aquests vint anys de sacerdoci a Mallorca, exercí una notable tasca com a pedagog, predicador i conferenciant. Destaquen les obres *Conferencias pronunciadas en la Santa Iglesia Catedral de Palma durante la cuaresma* (1874), *Sermó que el dia 21 de janer de 1877 predicà a l'oratori de Miramar en memòria del beat Ramon Llull*, *Anuncios pronunciados el domingo de Quincuagésima de 1882 en la Santa Iglesia Catedral de Mallorca* i l'oració fúnebre que pronuncià en el funeral que tengué lloc a la Seu de Mallorca en memòria d'Alfons XII (1885). És considerat un representant del neotomisme mallorquí. Com a lul·lista, defensava que es podien extreure de l'obra de Ramon Llull coneixements per enriquir la neoescolàstica. Entre les obres lul·lianes destaquen *Estudio sobre la filosofía y teología de Raimundo Lulio* (1904) i *El optimismo del beato Raimundo Lulio* (1904). Durant el seu episcopat a Oriola (1886-1910), participà (1890) com a conferenciant en el Congrés Catòlic de Saragossa; publicà *La cuestión social* (1902), obra que recull les seves cartes pastorals sobre el tema social, i destacà per la seva preocupació davant el pensament modern i el modernisme. Relacionades amb aquesta qüestió, pu-

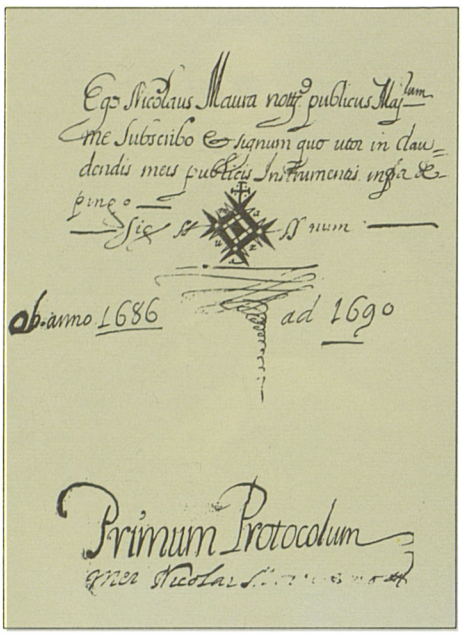

↑ Signatura de Nicolau Maura Mestre

↑ Antoni Maura Muntaner

blicà set cartes pastorals. Amb motiu de la seva mort (1910) es publicà *Carta pastoral póstuma al clero de su diócesis y alumnos de su seminario*. És fill il·lustre de Palma (1890). (PF)

MAURA MESTRE, NICOLAU (Palma s XVII - 1735) Notari. Fou escrivent del notari Joan Servera fins que accedí (1686) al notariat, a Palma, on exercí. Llegà deu protocols (1686-1735), fonamentals per a l'estudi de la gran propietat, dels drets senyorials, del comerç i del corsarisme. Fou home de confiança del senyor Joan Despuig, comte de Montenegro i de Montoro. Documentà les activitats comercials i corsàries de Joan Ballester, Joan Canals, Lleonard Smels, Bartomeu i Robert Solicofre i Joan Miquel Sureda i dels cercles de mercaders i botiguers xuetes. Aixecà actes relatives a vaixells mercants i corsaris, exportació d'oli, importació de blat, lletres de canvi, tràfic d'esclaus, assegurances marítimes i a l'esquadra corsària (1693) de Joan Ballester, Joan Despuig i Joan Miquel Sureda. S'hi troben contractes relatius a possessions de Campanet (Son Garreta), Maria de la Salut (Deulosal), Marratxí (Son Sales), Montuïri (Son Fornés), Palma (Cal Ardiaca, Son Bessó, Son Busquets i Son Cotoner), Petra (Son Huguet), Santa Margalida (s'Alqueria i sa Boleda) i Sencelles (Son Antic i Son Creixell). Hi ha informació relativa als alous i establiments en els llocs de Búger, Ruberts i Ullaró i a les cavalleries d'Alcudiola, Castellet, Hero, Maria, Puigblanc i Tanca (Muro i Santa Margalida). (DF)

MAURA MUNTANER, ANTONI (Palma 1853 - Torrelodones, Madrid 1925) Polític. Provenia d'una família de comerciants i de fabricants d'adobs. Estudià a l'Institut Balear, de Palma, on fou company de Joan Alcover, Manuel Guasp i Alexandre Rosselló. El 1868, es traslladà a Madrid, on es llicencià en dret. Tot i que tengué dificultats per a aprendre la llengua castellana, l'arribà a dominar i es convertí en un bon orador. D'aleshores ençà, les seves estades a Mallorca foren escasses i breus. A Madrid conegué Germán Gamazo, al despatx del qual treballà (a partir de 1872). Es casà (1878) amb Constancia Gamazo, germana d'aquest. Va adquirir un gran prestigi com a advocat i a partir de 1883 es va fer càrrec del despatx de Gamazo. Inicià la carrera política defensant a Madrid un informe de la Diputació de Balears sobre comunicacions marítimes. El 1881, fou elegit diputat per Mallorca pel Partit Liberal. Va rebre el suport del govern liberal i de sectors conservadors i catòlics mallorquins, sobretot del diari *El Áncora*, dirigit pel seu germà Miquel. A partir de llavors i fins a l'inici de la dictadura de Primo de Rivera, va esser elegit diputat per Mallorca (1884, 1886, 1891, 1893, 1896, 1898, 1899, 1901, 1903, 1905, 1907, 1910, 1914, 1916, 1918, 1919, 1920 i 1923). Això fou possible pel seu prestigi i perquè comptava a l'Illa amb el suport d'una xarxa de relacions amb persones a les quals havia afavorit des de Madrid. Aviat s'imposà en el si del Partit Liberal de Mallorca i desbancà Jeroni Rosselló. A més, un grup important de catòlics provinents del moderantisme s'incorporaren al seu partit. El 1891, totes les faccions liberals illenques reconegueren el seu cabdillatge. El principal col·laborador en el si del Partit Liberal de Mallorca fou el seu cunyat Pasqual Ribot Pellisser. A Madrid, sempre féu part de la facció liberal gamacista, que en ocasions donava suport al cap liberal, Sagasta, i de vegades es convertia en un grup dissident. Començà a destacar en la política estatal quan inicià una campanya a favor de la reorganització de la marina de guerra (1884-85), que va reprendre el 1891-92. Fou vice-president (1886) del congrés de diputats i president (1887) de la comissió de jurat. Nomenat ministre d'Ultramar (desem-

↓ Antoni Maura Muntaner, dret al centre, acompanyat dels seus nou germans i la mare

← Can Maura (Palma)

bre de 1892), redactà un projecte de reforma de l'administració de Cuba i Puerto Rico, que suposava una àmplia descentralització administrativa sense arribar a la concessió d'autonomia política. També decretà una reforma de l'administració municipal de les illes de Luzón i Visayas (les Filipines). El projecte de reforma a les Antilles topà amb l'oposició dels conservadors i de bona part dels liberals, que el consideraven massa autonomista. A causa d'això, hagué de dimitir el març de 1894. El desembre d'aquell mateix any, fou nomenat ministre de Gràcia i Justícia en un altre gabinet presidit per Sagasta, el govern del qual caigué el març de 1895. Davant la Guerra de Cuba, propugnà una solució reformista que mantengués íntegra la sobirania espanyola. Després de la crisi de 1898, criticà el sistema de la Restauració i propugnà un reformisme regeneracionista que consolidàs l'estat liberal a Espanya. Es manifestava partidari d'una revolució des de dalt que n'impedís una des de baix, que qualificava d'anàrquica i satànica. Al final de 1898, els gamacistes se separaren definitivament del Partit Liberal i passaren a donar suport als conservadors. A Mallorca, aquest fet suposà la fi del predomini liberal i l'inici de l'hegemonia dels conservadors. Fou president (1898-1900 i 1916) de la Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació. Donà suport a l'esbucament de les murades de Palma (1902). A la mort de Gamazo (novembre de 1901), Maura es convertí en el cap dels liberals gamacistes, que aviat s'incorporaren al Partit Conservador (1902). Entre desembre de 1902 i juliol de 1903, ocupà el càrrec de ministre de la Governació en un govern presidit per Francisco Silvela. Durant la seva administració, permeté que les eleccions municipals es fessin sense interferències del govern, reprimí durament les protestes estudiantils, signà la constitució de l'Institut de Reformes Socials i elaborà un projecte de reforma de l'administració local. El 1903, ingressà a la Reial Acadèmia Espanyola amb el discurs *La oratoria como género literario*. En aquesta època, abandonà l'exercici de l'advocacia. El novembre del mateix any, fou proclamat cap del Partit Conservador i per primera vegada fou nomenat president del govern (desembre de 1903-desembre de 1904). Intentà atreure el grup ultraconservador i catòlic del marquès de Pidal i s'enfrontà amb l'opinió liberal. Organitzà amb èxit el viatge d'Alfons XIII a Barcelona i Mallorca. A Barcelona, va patir un atemptat protagonitzat per l'anarquista Arial, que el va ferir lleument. Donà suport a Bernardino Nozaleda, nomenat arquebisbe de València contra l'opinió de liberals i republicans, que l'acusaren de clerical i autoritari. La divisió dels conservadors i les discrepàncies amb el monarca el feren dimitir. Tornà a ocupar el poder el gener de 1907. Aquest govern, anomenat 'govern llarg', es perllongà fins a l'octubre de 1909. Dugué a ter-

↓ Alfons XIII i Antoni Maura a Palma (1904)

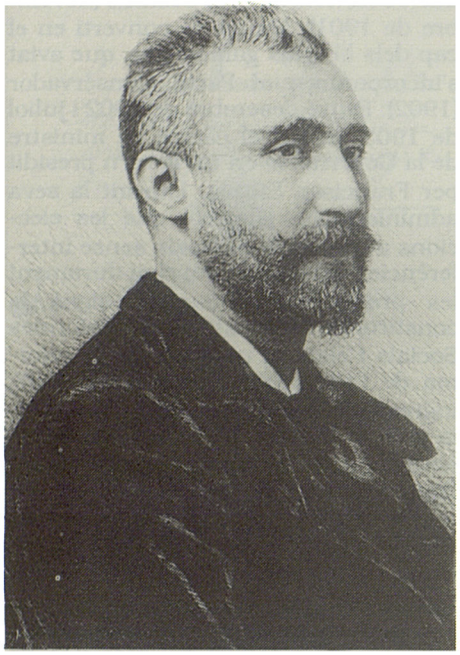

↑ Antoni Maura Muntaner (gravat de Bartomeu Maura Muntaner)

me una àmplia reforma administrativa que es concretà en la llei electoral, la de comunicacions marítimes, la de vagues, la de colonització interior i el projecte de llei d'administració local. Aquesta proposta, que hauria perjudicat l'estructura caciquil, mai no arribà a fer-se realitat. Aconseguí (gener de 1908) que s'aprovàs el projecte de reconstrucció naval i fomentà les relacions internacionals d'Espanya. Negà l'especificitat catalana i s'oposà a Solidaritat Catalana i a qualsevol regionalisme que posàs en dubte la unitat d'Espanya, que considerava indispensable. Malgrat això, defensà una tímida descentralització administrativa de caràcter municipal i coincidí amb els sectors més moderats de la Lliga Regionalista de Catalunya de Francesc Cambó. Accentuà el seu conservadorisme i, a les eleccions de 1907, utilitzà els tradicionals mètodes caciquils per aconseguir una àmplia majoria. Aquest fet provocà una creixent oposició republicana, que augmentà quan intentà imposar una llei especial contra el terrorisme. Impulsà la penetració espanyola en el Marroc. El juliol de 1909, s'inicià la campanya de Melilla, que suposà el començament de la Guerra del Marroc. La mobilització dels reservistes provocà (juliol de 1909) els fets revolucionaris de la Setmana Tràgica de Barcelona, que Maura va fer reprimir amb duresa. El pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia fou condemnat, sense proves, i afusellat (octubre de 1909). A partir d'aquest fet es desencadenà una intensa campanya, amb participació de forces obreres, republicanes i liberals, a nivell estatal i internacional, que tenia per lema '¡Maura, no!'. Fins i tot a Mallorca, considerada un feu maurista, s'organitzà un míting en contra, duit a terme (octubre de 1909) pels republicans i pels socialistes. Poc després, els conservadors mallorquins organitzaren diversos actes en compensació. Forçat per l'oposició i mancat del suport d'Alfons XIII, dimití l'octubre de 1909, quan disposava d'una majoria de 250 diputats en una cambra de 406. A partir d'aquí, considerà trencada la solidaritat dels partits del torn i proclamà la implacable hostilitat dels conservadors envers els liberals, que considerava còmplices dels republicano-socialistes. Aquest fet provocà que el seu liderat fos qüestionat en el si del Partit Conservador. El 1910, fou ferit a Barcelona en un atemptat perpetrat per Manuel Possa. El desembre de 1912, tenia preparat un nou govern, que no es va arribar a formar perquè Alfons XIII en va preferir un altre presidit pel liberal comte de Romanones. El gener de 1913, va esser ratificat com a cap del Partit Conservador. L'octubre de 1913, va formar govern el conservador Eduardo Dato i es produí l'escissió dels mauristes (vegeu *Maurisme)* respecte al gruix del Partit Conservador, que es mantengué fidel al nou cap. D'aquesta manera es convertí en el cap d'una dissidència conservadora important, però minoritària. El desembre de 1913, fou nomenat director de la Reial Acadèmia Espanyola, càrrec que ocupà fins a la seva mort. A Mallorca, l'escissió maurista només es produí el 1914 i deixà en les mans dels partidaris de Dato la major part de la xarxa caciquil conservadora, si bé el prestigi de Maura feia que sempre fos elegit diputat. Durant la Primera Guerra Mundial, defensà la neutralitat d'Espanya. Mai no va fer cas a les peticions dels regionalistes mallorquins, que sol·licitaven el seu suport i el dels mauristes per aconseguir algun tipus d'autonomia. El 1916, com a president de la Reial Acadèmia Espanyola, propugnà l'ús exclusiu del castellà a l'ensenyament. Després de la crisi de 1917, en-

LA DESCENTRALITZACIÓ ADMINISTRATIVA

Esmentar la descentralització administrativa és situar-nos a la confluència de dues energies contraposades, ambdues naturals, vigoroses i necessàries. Per un costat, el poder sobirà defineix el dret promulgant lleis i pronunciant els veredictes de la justícia humana; té l'obligació de fer guardar les lleis i acomplir els veredictes; disposa de les forces organitzades per a la coacció material, i exerceix direccions supremes i influxos molt eficaços sobre la cultura, el treball i tota la vida de la Nació. Per un altre costat, aquells nuclis d'interessos, afectes i aspiracions; aquelles agrupacions històriques, ètniques, geogràfiques, morals o econòmiques, que naturalment existeixen dins la unitat nacional, són focus d'iniciatives i de resistència, organismes vius, impulsos de dalt abaix i saba de l'Estat.

No conec ni en política ni en administració, problemes més delicats i difícils que aquells que provoca la contraposició inicial d'aquestes forces, que han de cooperar sense conflictes i sense que el benestar dels pobles minvi. Parlar de descentralització administrativa és posar el pensament sobre el cúmul de tots aquests problemes.

Una noció fixa i clara de la diferència natural i essencial entre ambdues entitats, ha d'esser el punt de partida de qualsevol plantetjament en la matèria. La relació entre l'Estat i qualsevol organisme local, qualsevol grup d'interessos i afectes, nucli social adscrit a una parcel·la del territori de la nació, que constitueix una personalitat viva; la relació, com he anat dient, entre aquest organisme i el poder, és una relació de sobirà a súbdit; perquè el municipi o la província (quan vertaderament mereixi aquest nom i no sigui una demarcació arbitrària, traçada només per ordenar l'exercici del poder central) no poden deixar d'esser personalitats subjectes a la sobirania mateixa. I al mateix temps la vida pública, la vida de la nació no queda completa sense la vida local, dins d'una certa autonomia peculiar del municipi i, fins i tot, de la província, sempre que formi una unitat orgànica, natural i vertadera.

Antoni Maura, *Estudios jurídicos* (1916)
Traducció: GEM

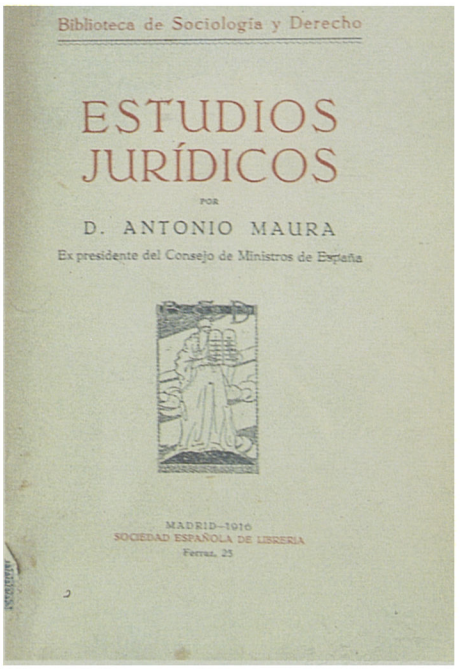

↑ Antoni Maura, *Estudios jurídicos*

↑ Aquarel·la d'Antoni Maura

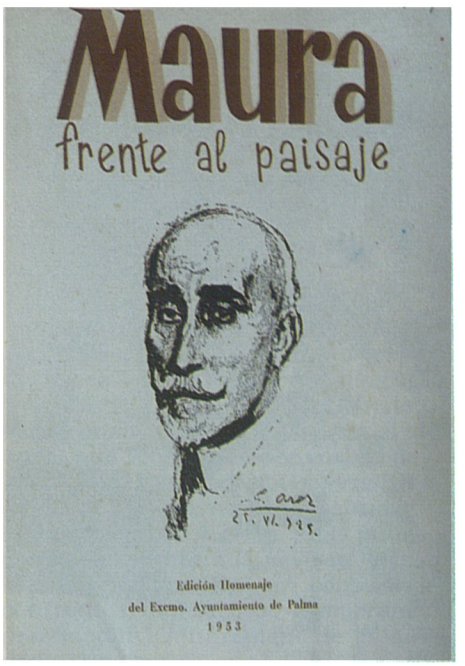

↑ *Maura frente al paisaje*

capçalà (març-novembre de 1918) un govern de concentració, anomenat govern nacional, format per conservadors, liberals de diverses tendències i catalanistes. Aquest govern fou ben acollit però va tenir poca eficàcia. Tornà a ocupar el poder l'abril de 1919, en un moment de crisi social i d'agitació militar. Va formar un govern, en el qual predominaven els mauristes, però també hi havia conservadors i liberals progressistes. Maura accentuà el seu caràcter clerical, amb actes com la consagració (juny de 1919) d'Espanya al Sagrat Cor de Jesús. D'altra banda, intensificà la manipulació de les eleccions generals. Aquest govern de concentració va caure el juliol de 1919, quan perdé el suport dels conservadors datistes, i li suposà un desprestigi. L'agost de 1921, va presidir per cinquena i darrera vegada un govern. Es tractava d'un govern d'emergència compost per conservadors, mauristes, liberals progressistes, liberals demòcrates i catalanistes, format després del desastre d'Annual. No aconseguí aturar la descomposició del règim parlamentari i el govern caigué el març de 1922. Condemnà la dictadura de Primo de Rivera i propugnà (1923) una reforma constitucional. Morí a casa del seu amic el comte de Las Almenas. Afeccionat a la pintura, féu un gran nombre d'aquarel·les de temàtica paisatgística, una part de les quals foren recollides i publicades en el llibre *Maura acuarelista* (1954), de Prudencio Rovira Pita. Estava en possessió del Toisó d'Or. Mai no acceptà cap títol nobiliari. Molts dels seus discursos foren editats, a més de la *Defensa de los derechos de la República del Ecuador en su contienda con la República del Perú sobre los límites territoriales de ambas* (1906). També és autor d'un volum d'*Estudios Jurídicos* (1916). Han publicat seleccions dels seus discursos i estudis, de caràcter polític Joan Baptista Català Gavilà (1918) i Carlos Ruiz del Castillo (1954). Miguel Maura Gamazo i José Romero Valenzuela publicaren un recull dels seus dictàmens (1929). N'han redactat biografies César Silió (1934), Maximiano García Venero (1953), Prudencio Rovira Pita (1953), Felipe Salvador y de Sola (1953), Diego Sevilla Andrés (1954) i Rafael Pérez Delgado (1974). El 1890, fou proclamat fill il·lustre de Palma. El desembre de 1929, s'inaugurà un monument en honor seu a la plaça del Mercat, obrat per Marià Benlliure. L'Ajuntament de Palma li dedicà una avinguda. També li dedicaren carrers els ajuntaments d'Algaida, Andratx, Artà, Campos, Capdepera, Este-

↓ Discurs d'Antoni Maura Muntaner al Senat (1918)

↑ Monument a Antoni Maura (Palma)

↑ Bartomeu Maura Muntaner

llencs, Felanitx, Inca, Lloseta, Llucmajor, Manacor, Maria de la Salut, Marratxí, Muro, sa Pobla, Pollença, Porreres, Santa Eugènia, Santa Maria del Camí, Santa Margalida, Sencelles, Sóller i Son Servera. A Palma, un institut i una escola duen el seu nom. També duen el seu nom una fundació (vegeu *Fundació Antoni Maura)* i una col·lecció de discursos polítics de caràcter conservador. El seu fill **Gabriel Maura Gamazo** (Madrid 1879 - 1963) fou diputat conservador (des de 1904), membre de l'Assemblea de Primo de Rivera (1923 -29) i ministre de Treball (1931) en el govern de transició de Juan Bautista Aznar. Va esser duc de Maura des de 1930. És autor de l'obra *Historia crítica del reinado de Alfonso XIII durante su minoridad* (1919). Un altre fill, **Miguel Maura Gamazo** (Madrid 1887 - Saragossa 1971), fou diputat maurista per Alacant (1916). Evolucionà cap al republicanisme, féu part del primer comitè revolucionari republicà (1930) i fou (1931) ministre de Governació del govern provisional de la II República. Encapçalà un partit republicà de caràcter conservador, que va tenir implantació a Mallorca. S'exilià arran de la Guerra Civil. És autor de *Así cayó Alfonso XIII* (1962). (AM/CB)

↓ Biografia d'Antoni Maura

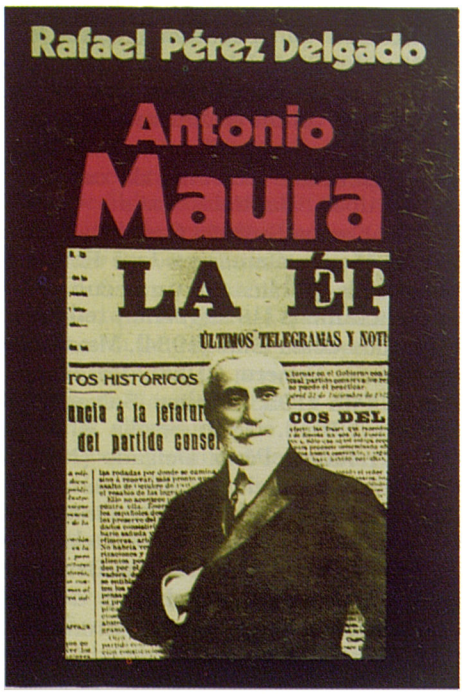

MAURA MUNTANER, BARTOMEU (Palma 1844 - Madrid 1926) Pintor i gravador. Germà d'Antoni Maura Muntaner. Estudià a l'Acadèmia de Belles Arts, de Palma, i a l'Escola Especial de Pintura, Escultura i Gravat, de Madrid. El 1866, pintà el retrat de Ramon Sureda Santacília, que es conserva a la galeria de Fills Il·lustres de l'Ajuntament de Palma. Aconseguí, entre altres premis, la medalla d'or en les exposicions nacionals de Belles Arts de Madrid, de 1876 i de 1901, amb un gravat de *Las Lanzas*, de Velázquez, i un autoretrat. Fou director artístic (1893-1926) de la Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre, gravador primer del Banc d'Espanya (1898) i membre de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (1899-1931). Rebé la primera medalla en les exposicions universals de Viena (1873) i Filadèlfia (1876) i en la Nacional de Madrid (1876 i 1901). Fou cavaller de l'orde de Carles III i comendador de la d'Isabel la *Catòlica* i de la Creu d'Alfons XII. És fill il·lustre de Palma.

↓ *Alfons XIII*, Gravat de Bartomeu Maura Muntaner

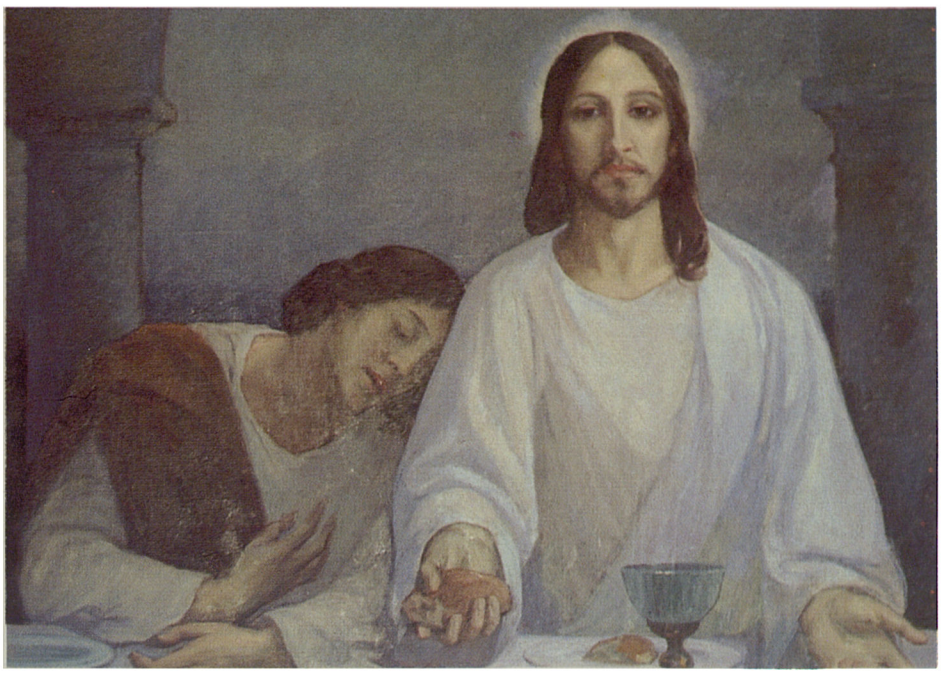

↑ Francesc Maura Muntaner, *Darrer sopar*

MAURA MUNTANER, FRANCESC (Palma 1857 - Fuenterrabia, País Basc 1931) Pintor. Germà d'Antoni Maura Muntaner. Estudià a l'Escola de Belles Arts (1876), de Palma, a l'*Escuela Superior de Bellas Artes de San Fernando* (1884), de Madrid, i, posteriorment, a Roma. Exposà (1931) a Madrid. Treballà a Madrid, Mallorca i el País Basc. Es dedicà a l'ensenyament als instituts *San Isidro* (1900) i *Cardenal Cisneros* (1907), de Madrid. Conreà la pintura de gènere i el paisatge, dins un corrent academicista. Fou condecorat amb les medalles de Carles III i d'Isabel la *Catòlica*.

← Gabriel Maura Muntaner

MAURA MUNTANER, GABRIEL (Palma 1842 - 1907) Escriptor. Germà d'Antoni Maura Muntaner. Compaginà la literatura amb el negoci d'adoberia de pell que hagué de dirigir a la mort del seu pare (1866). Entre 1865 i 1868, publicà poemes, en castellà i català, als almanacs d'*El Isleño*, *Diario de Palma* i *Lo Gay Saber* (Barcelona). La seva poesia *L'Espigolera* guanyà un accèssit als Jocs Florals (1868) de Barcelona. Amb Tomàs Fortesa i Bartomeu Ferrà, creà (1868) la revista *La Dulzaina*, en la qual publicà articles i poemes clarament oposats als principis de la Revolució de Setembre. Col·laborà a *El Sarracosano*, *Revista Balear*, *Museo Balear*, *L'Ignorància* i *La Roqueta*. Influït pel mestratge de Tomàs Aguiló, inicià la publicació de quadres costumistes, molts dels quals foren publicats amb pseudònim. A partir de 1881, quan el seu germà Antoni inicià la carrera política, s'erigí en l'enllaç polític d'aquest amb la societat mallorquina. Gairebé no tornà a publicar articles a la premsa. Membre de la Junta Directiva de l'Escola Mercantil (1881), mantengué estretes relacions amb Joan Alcover, Bartomeu Ferrà, Tomàs Aguiló, membres del sector liberal conservador, i també amb representants del republicanisme illenc, alguns dels quals, Alexandre Rosselló i Mateu Obrador, s'incorporaren al Partit Liberal liderat per Antoni Maura a Mallorca. El decenni de 1890, amplià l'adoberia de pell i construí una nova fàbrica al Molinar, que féu fallida poc abans de la seva mort. És autor d'*Aigoforts* (1892) recull de vuit narracions costumistes, set de les quals havien estat publicades anteriorment a la premsa illenca i una era inèdita. Era un conservador ocurrent i mordaç, de temperament pessimista. L'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer. (PF)

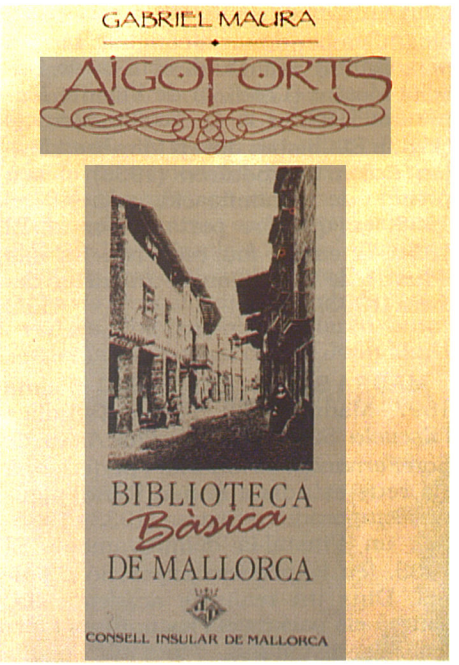

↑ Gabriel Maura Muntaner, *Aigoforts*

→ Miquel Maura Muntaner

MAURA MUNTANER, MIQUEL (Palma 1843 - 1915) Prevere. Germà d'Antoni Maura Muntaner. Féu part de la redacció del setmanari *La Unidad Católica* (1869-73) i fou el director de les escoles de l'Associació de Catòlics. Fundà (1874) el Centre de les Esglésies Pobres, institució de la qual sorgí la congregació religiosa de Germanes Zeladores del Culte Eucarístic, que ell instituí (1902). Entre 1868 i 1887, destacà com a predicador i missioner popular. Publicà algunes obres d'espiritualitat, com *Meditaciones* (1876) i *Armonías entre la vida temporal y la vida eucarística de nuestro señor Jesucristo* (1877) i sostengué (1877) amb Josep Tarongí Cortès una polèmica sobre els xuetes. Contestà amb el fulletó *Una buena causa mal defendida* a l'article de Tarongí titulat *Libros malos y cosas peores*. Miquel Maura reprovava la desigualtat social a què estaven sotmesos els xuetes, però condemnava l'actitud de mossèn Tarongí. Aquest escriví *Una mala causa a todo trance defendida*, on re-

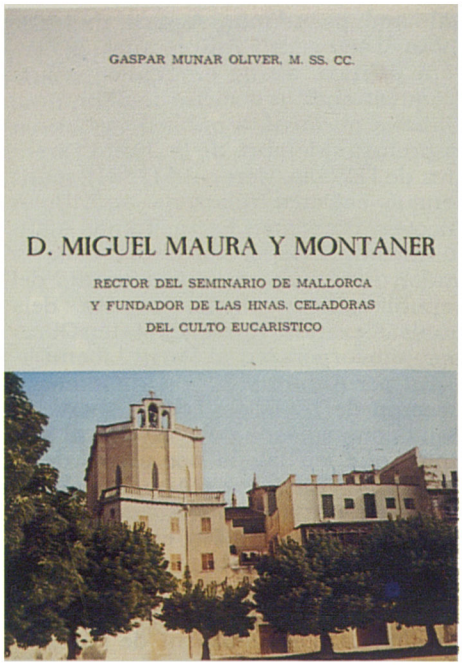

↑ Biografia de Miquel Maura Muntaner

↑ Catalina Maura Pou

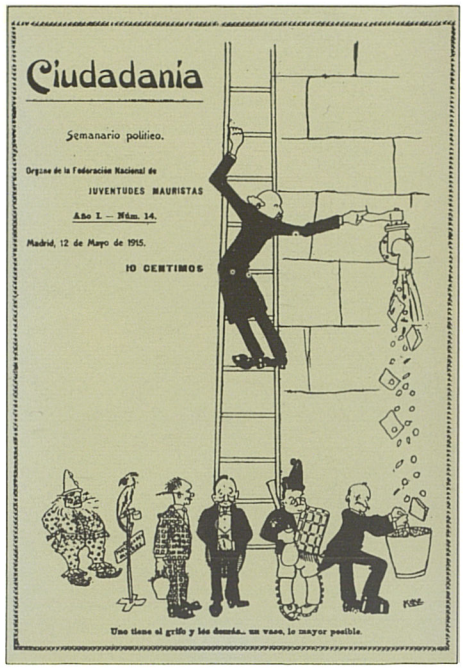

↑ *Ciudadanía*, publicació maurista

batia els arguments de Maura. Els límits de la polèmica superaren l'àmbit eclesiàstic i Miquel Maura deixà d'escriure sobre el tema. Fou membre fundador (1880) i director (1880-86) del diari *El Áncora*. Fou professor (1886) de teologia dogmàtica al Seminari Conciliar de Sant Pere, del qual fou vicerector (1887-95) i rector (1895-1915). Pòstumament, es publicaren algunes de les seves obres, com *Pensamiento de D Miguel Maura* (1918), *Sermones de D Miguel Maura Muntaner* (1920), *Recollectiones menstruae pro sacerdotibus exaratae* (1921) i s'inicià (1990) la publicació d'*Obras de Miguel Maura Muntaner*, amb un primer volum que recull l'epistolari. Fou objecte de dues biografies, la primera d'Antoni Thomàs (1918) i la segona de Gaspar Munar (1977). El 1988, li fou incoat el procés de canonització. (PF)

MAURA POU, CATALINA (Palma 1664 - 1735) Religiosa agustiniana. Professà (1686) en el monestir de la Concepció, de Palma, amb el nom de sor Catalina de Sant Tomàs de Vilanova. Tengué devoció al dogma de la Immaculada Concepció i defensà la figura del beat Ramon Llull. Introduí algunes reformes en la vida del monestir, com exercicis de pietat, la pràctica de la comunió freqüent i més rigor en la vida de pobresa. Deixà escrits una sèrie de poemes, inèdits, que es conserven a l'arxiu del monestir de la Concepció. Pel seu do de consell i discerniment, el poble la consultava davant tota casta de situacions i dificultats. Morí en olor de santedat. S'han escrit biografies per donar a conèixer la seva personalitat espiritual, com la de Gabriel Mestre (1788), la de Vicente Menéndez (1927) i la de Teófilo Aparicio (1983). Els bisbes Josep Miralles i Mateu Colom introduïren (1933) el seu procés de canonització, conclòs el 1936, en què fou portat a Roma. El 1991, la causa fou reoberta. És filla il·lustre de Palma, on té un carrer dedicat (1993). (LlA)

MAURA SALAS, FRANCESC (Palma 1897 - Madrid 1986) Pintor. Estudià a l'*Escuela Superior de Bellas Artes de San Fernando*, de Madrid, i perfeccionà els seus estudis a Roma. Residí algunes temporades a Eivissa (1933 i 1935-36), on s'instal·là definitivament. El 1935, féu la primera exposició a Palma. Dins un realisme academicista, conreà els paisatges i les natures mortes.

MAURISME Moviment polític d'àmbit espanyol que segueix l'ideari d'*Antoni Maura Muntaner* (←). S'inscriu dins el pensament conservador de la Restauració. Va intentar obtenir una àmplia base social per crear un partit conservador de masses. Va rebre el suport d'un sector de la burgesia i intentà acostar-se als treballadors a través de l'acció social i de la propaganda. Volgué esser una tercera via entre la revolució i la reacció. Tenia dues tendències, una de caràcter regeneracionista molt crítica amb la Restauració i propera al social-catolicisme. L'altra era de caràcter autoritari i corporativista i acostada al pre-feixisme. Va aparèixer l'octubre de 1913, quan Maura s'escindí del Partit Conservador. El nou Partit Conservador Maurista s'estructurà en un Comitè Central d'Acció Maurista i en comitès provincials. També es crearen centres o cercles mauristes, joventuts mauristes, centres obrers mauristes i centres instructius mauristes. Aquest moviment s'intentà estructurar a través d'Assemblees Nacionals Mauristes (1918, 1919, 1922). En el congrés de diputats hi hagué una minoria maurista que passà de 15 diputats (1915) a 27 (1918), 66 (1919), 20 (1920) i 12 (1923). El maurisme assolí el poder en tres ocasions a través de governs de concentració presidits per Antoni Maura (març-novembre 1918; abril-juny 1919; agost 1921-març 1922). Aquests governs suposaren el fracàs del maurisme com a alternativa. Desaparegué arran de la dictadura de Primo de Rivera. A Mallorca, l'escissió del Partit Conservador es produí el desembre de 1914, quan els elements conservadors més avançats constituïren el Partit Maurista. Els mauristes mallorquins seguiren una política d'oposició als conservadors, que continuaren predominant. Els seus principals dirigents foren Manuel Guasp i Lluís Canals. Altres caps foren Bartomeu Fons Jofre de Villegas, Miquel Rosselló Alemany, Antoni Oliver Roca, Josep Alcover Maspons, Tomàs Muntaner Torres, Nadal Comas i Comas i Josep Riutort Martínez. Tengué el suport dels empresaris Manuel Salas Sureda

↑ Junta directiva de la Joventut Maurista, amb Antoni Maura

↑ Portada d'una obra maurista

i Jeroni Estades Llabrés. També foren mauristes Joan Alcover i Miquel dels Sants Oliver. Disposà d'una xarxa de caràcter caciquil, semblant a la dels altres partits de la Restauració, al cim de la qual es trobava Antoni Maura. Aquest, a les eleccions generals, sempre fou elegit diputat per Mallorca i, des de Madrid, procurà afavorir els seus seguidors. A les eleccions municipals de novembre de 1915, el maurisme es convertí en una força important, però minoritària. A Palma, es presentà en coalició amb els reformistes dissidents contra la coalició de conservadors datistes, liberals i reformistes, i va treure cinc regidors. A la resta de Mallorca, obtengué dos regidors a Artà, un a Binissalem, tres a Bunyola, un a Calvià, dos a Esporles, un a Fornalutx, un a Inca, un a Manacor, un a Montuïri, un a Puigpunyent, dos a Santa Maria del Camí, un a Sineu, tres a Sóller i tres a Son Servera. El 1917, no donaren suport al Bloc Assembleista i a les eleccions municipals de novembre d'aquell any obtengueren 8 regidors a Palma i 7 a Sóller. La lluita pel control de la companyia naviliera *Isleña Marítima* enfrontà (1917-18) els mauristes amb Joan March. Els regidors mauristes de Palma s'oposaren a la cessió per part de l'Ajuntament d'un solar per a construir una Casa del Poble pagada per Joan March (març de 1918). El 1920, hi havia a Palma un Cercle d'Obrers Mauristes. El febrer de 1920, els mauristes s'aliaren amb els conservadors i els liberals i tragueren cinc regidors a l'Ajuntament de Palma. L'abril d'aquell any, el maurista Bartomeu Fons Jofre de Villegas fou nomenat batle de Palma. L'octubre de 1921, els mauristes feren tancar per contaminant la fàbrica d'adobs que Joan March posseïa a Portopí. A les eleccions municipals de febrer de 1922, s'aliaren amb els weyleristes contra una coalició de liberals, conservadors, reformistes, republicans i socialistes, impulsada per Joan March. A Palma, aconseguiren un cert èxit, amb sis regidors, però s'havia trencat l'aliança amb els conservadors. Poc després, iniciaren una virulenta campanya contra Joan March, el qual els derrotà a les eleccions generals d'abril de 1923. La xarxa caciquista maurista s'enfonsà perquè molts dels seus caps cediren a les pressions de Joan March i alguns, com Jeroni Estades, pactaren amb el financer mallorquí. Tot i això, Antoni Maura va sortir elegit diputat per Mallorca. Amb la dictadura de Primo de Rivera (1923-30), el maurisme pràcticament desaparegué. Molts dels seus seguidors s'incorporaren a la Unió Patriòtica, el nou partit creat pel règim. El cap a Mallorca de la Unió Patriòtica fou un mauris-

↓ Cartell de la campanya a favor d'Antoni Maura

↑ Directius d'un centre maurista amb Antoni Maura

↑ Jaume Mayol Adrover, *Sense títol*

ta, Lluís Canals. Amb tot, el 1928 encara existia a Palma un Cercle Maurista. El 1930, un grup d'antics mauristes crearen el *Partit Regionalista de Mallorca* (→), presidit per Bartomeu Fons Jofre de Villegas. Encara, a les eleccions municipals d'abril de 1931, es presentà a Sóller una candidatura maurista que obtengué nou regidors. A Mallorca, els mauristes mai no posaren en pràctica la política renovadora i anticaciquil que propugnaven a nivell estatal. Varen esser una força conservadora que s'oposà a l'ascens del capitalisme modern de Joan March. Culturalment, la majoria dels mauristes eren castellanistes. Així, parlaven en castellà a l'Ajuntament de Palma, i Manuel Guasp s'oposà al dret foral. Hi havia una minoria, representada per Josep Alcover, Enric Alzamora i Miquel Salom Pujol, que professava un regionalisme moderat. (AM/CB)

MAVET, SON Antic rafal del terme de Selva, situat al lloc de Moscari. El 1609, pertanyia als Morro —Mavet—, del malnom dels qual prengué la denominació. Tenia cases i era dedicat a olivars. Hi havia un petit alzinar. Era valorat en 1.600 lliures. El 1630, era de l'honor Llorenç Morro —Mavet—. Confrontava amb el camí de Moscari a Binibona, Son Morro, el torrent de can Tabou i Son Muntaner. Hi havia garroverars i conreu de cereals i lleguminoses. N'era pertinença l'olivar des Prat. El 1669, pertanyia a l'honor Gabriel Morro —Mavet— i feia una renda anual de 40 lliures. El 1712, era de l'honor Jaume Morro —Mavet—. Emprava la tafona, documentada el s XVII, dels Morro —Mavet—, situada dins la vila de Selva. El 1863, pertanyia a Jacint Martorell i s'havia reduït a una propietat de 17 quarterades, amb cases, dedicada a olivar, garroverar i figueral. Al principi del s XX, s'hi generalitzà el conreu de l'ametler. El 1993, designa una propietat rústica situada entre el camí de Binibona, Son Romaguer, Son Morro, el torrent de can Tabou, ses Casetes i Son Muntaner. Ha donat nom als indrets denominats s'Era Vella de Son Mavet i ses Cases Noves de Son Mavet. (DF)

MAVI, CAMP DE Al terme de Campos, situat entre el nucli urbà, Son Fullana, l'avenc d'en Blanc i s'Alqueriassa. (M)

MAXALARI Antiga alqueria del terme de Sant Llorenç des Cardassar. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1281. (M)

MAXELLA Terrenys del terme de Llucmajor. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1575. (M)

MAXILARIS Alqueria del terme d'Artà. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1278. (M)

MAXROC Antiga alqueria del terme de Palma. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1232. (M)

MAY, RAFAL DEL Al terme d'Andratx. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el s XV. (M)

MAYOL ADROVER, JAUME (Felanitx 1958) Pintor. De formació autodidàctica, féu (1988) la primera exposició individual a Son Servera. La seva obra és influïda per l'expressionisme.

→ Esperança Mayol Alcover

MAYOL ALCOVER, ESPERANÇA (Arecibo, Puerto Rico 1881 - San Juan, 1978) Escriptora. Filla de mallorquins emigrats a Puerto Rico. Fou enviada a Mallorca, perquè hi estudiàs (1890-1900). Tornà a Puerto Rico i residí a Pellejas, Salto Arriba, Aguadilla, Utua-

↑ Esperança Mayol, *Islas*

do i Río Piedras. Va escriure *Islas* (1974), memòries on relata detalladament la vida quotidiana de la colònia mallorquina a Puerto Rico. (AnR)

← Immaculada Mayol Beltran

← Bartomeu Andreu Mayol Coll

MAYOL BELTRAN, IMMACULADA (Palma 1958) Psicòloga i política. Es llicencià (1980) en psicologia a la Universitat Autònoma de Barcelona. És coautora dels llibres *Incorporarse a la sociedad* (1989) i *Repensar las drogas* (1989). Des de 1992, és diputada al parlament de Catalunya per Iniciativa per Catalunya —IC—.

MAYOL COLL, BARTOMEU ANDREU (Sóller 1930) Politic. Militant de la Unió del Centre Democràtic —UCD—, fou president d'aquest partit a Sóller (1978-83) i a Mallorca (1979). Fou regidor (1979-81) i batle (1981-83) de Sóller.

↑ Maria Mayol Colom

MAYOL COLOM, MARIA (Sóller 1883 - Cala Major, Palma 1959) Política i escriptora. Resident a França durant la seva infantesa, estudià a la Universitat de Burdeus. En tornar a Sóller, obtengué el títol de pèrit mercantil a l'Escola Professional de Comerç, de Palma. Membre destacada de l'Associació per la Cultura de Mallorca des del decenni dels vint, fou fundadora i presidenta (1926-34) del *Foment de Cultura de la Dona de Sóller* (←). El 1931, participà en l'assemblea d'ajuntaments i entitats que aprovà l'avantprojecte d'estatut per a Mallorca i Eivissa. D'ideologia catòlica progressista, des del començament de la II República adoptà posicions d'esquerres. Militant d'Acció Republicana de Mallorca i, posteriorment, d'Esquerra Republicana Balear, fou candidata a diputada per la coalició republicano-socialista a les eleccions de novembre de 1933. Membre del Comitè de Relacions entre Catalunya i Mallorca (1933), el 1936 signà la *Resposta al Missatge dels Catalans*. Fou professora municipal de Sóller i dels instituts de Felanitx i de Vilanova i la Geltrú. L'aixecament militar de juliol de 1936 la sorprengué a Madrid. Després de la guerra, s'exilià a França. Devers mitjan decenni dels quaranta, tornà a Mallorca i es retirà totalment de la vida pública. Publicà poemes i d'altres col·laboracions literàries i polítiques a revistes, com *L'almanac de les lletres*, *El Felanitxer*, *Gema*, *La nostra terra* i *Sóller*. És autora de l'obra de teatre *Margalideta de Sortdeviu* estrenada el 1931. El 1992, fou nomenada filla il·lustre de Sóller. (JCa)

→ Martí Mayol Moragues

MAYOL MORAGUES, MARTÍ (Palma 1916) Escriptor. Llicenciat en història, es doctorà a la Universitat de València. Col·laborà al diari *Baleares* i a la revista *Ponent*. Animador durant molts anys de la comèdia ciutadana, en el seu teatre incorporà el món de l'aristocràcia mallorquina contraposat als nous corrents del món contemporani. En col·laboració amb Josep Maria Palau i Camps, escriví el drama *Portes obertes* (1949). La companyia *Artis* (←) estrenà quinze obres seves, com *Orgull de casta* (1950), *Més vell que es pastar* (1952), *Can Miraprim* (1953), *Així és el món* (1954), *Sa viuda consolada* (1957), *A on anam?* (1957) i *Mala rel* (1961), entre d'altres. El 1955, obtengué el premi Ciutat de Palma de teatre amb l'obra *Dilluns de festa major*. Gran coneixedor del teatre clàssic, féu una versió de *Le médecin malgré lui*, de Moliere, que titulà *Es metge per força* (1959).

MAYOL NADAL, JAUME (Fornalutx

→ Jaume Mayol Nadal

← Lourdes Mazaira Cabana-Verdes

de castells de Falset (Tarragona) i de Salardú (Vall d'Aran) i les viles romanes de l'Aiguacuit i can Jofresa (Barcelona). A Mallorca, ha treballat en el Programa de Preservació de Jaciments Arqueològics amb l'elaboració dels catàlegs dels jaciments d'Artà, Capdepera i Llubí, entre d'altres municipis. És autora d'estudis i articles sobre les excavacions que ha dirigit i coautora de treballs sobre el poblament antic de Mallorca i la seva metodologia d'estudi. Fou directora (1991) de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

↑ Brian Walter McMinn, *Sense títol*

MCMINN, BRIAN WALTER (Londres 1937) Pintor. Fixà (1981) la seva residència a Pollença. Estudià al *Port Elizabeth College of Art*, de Londres. Féu (1971) la primera exposició individual a Edimburg (Escòcia). Posteriorment, ha exposat a Caracas, Deià, Londres, Nova York, Palma, sa Pobla, Sant Sebastià, Sineu i Zuric (Suïssa). Inscrit dins el corrent expressionista, utilitza les tècniques de l'aquarel·la i de l'oli. Hi ha obra seva al Museu d'Art Modern, de Caracas.

MÈ, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre el pla de Punxuat, Son Mendivil de Dalt, Boscana i Son Canals. (M)

MÈ, CAS Propietat rústica del terme de Marratxí, situada entre Son Ros, la cova de sa Vileta, can Pistola i es Antigors. (M)

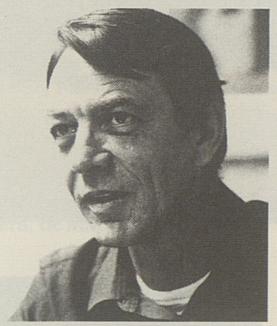

→ Patrick Meadows

MEADOWS, PATRICK (West Virginia, EUA 1934) Músic i escriptor. Es llicencià en literatura anglesa a la Universitat de Florida. Resident a Galilea des de 1969 i a Deià des de 1975, ha estat cofundador del Festival Internacional de Deià (1979), dels concerts de Son Marroig (Deià) i del grup *Tafelmusik* (1980). Ha estat director de l'Orquestra del Festival de Deià. Com a escriptor, és autor de diveros contes policiacs i de ciència ficció, publicats a revistes, i de la novel·la breu *Pather 1 Pather 2* (1981). (CM)

MEC, CAN Propietat rústica del terme d'Alaró situada entre Son Fuster de Dalt, Son Fuster de Baix, Son Cladera i el torrent de Solleric. ■ Al terme de Manacor, entre Son Mesquida Vell, Calicant, Bellver i el turó de can Caramany. (M)

MEC, PUIG DE CAN També anomenat **Pa de Nadal de Son Mesquida.** De 265 m d'alçària, fa part de les serres de Llevant i s'integra a la serra de Calicant. Es troba entre el puig de Sos Ferrers, la muntanya de Calicant i el puig de sa Creu. Fa partió entre els termes de Manacor i de Sant Llorenç des Cardassar. (M)

MECA Antic districte del terme de Selva, situat a l'oest de la vila, entre Valella i el terme de Mancor de la Vall. El centre de la zona és ocupat pel massís denominat el **puig de Meca,** on destaquen, al nord, es Puig (311 m) i, al sud, el puig de Son Picó (311 m). És una àrea disposada en marjades, amb olivars i clapes de pinar. Hi predomina la petita i mitjana propietat. El 1993, hi incideix de forma creixent el fenomen de les segones residències. (DF/M)

↓ Puig de Meca (Selva)

1890 - Marsella 1965) Ciclista. Després d'iniciar-se a França en el món del ciclisme, guanyà (1912) el campionat de Balears de resistència. El 1913, fou campió d'Espanya en la modalitat de fons en pista. Al començament de la Primera Guerra Mundial (1914), s'incorporà a l'exèrcit francès i abandonà el ciclisme. (PM)

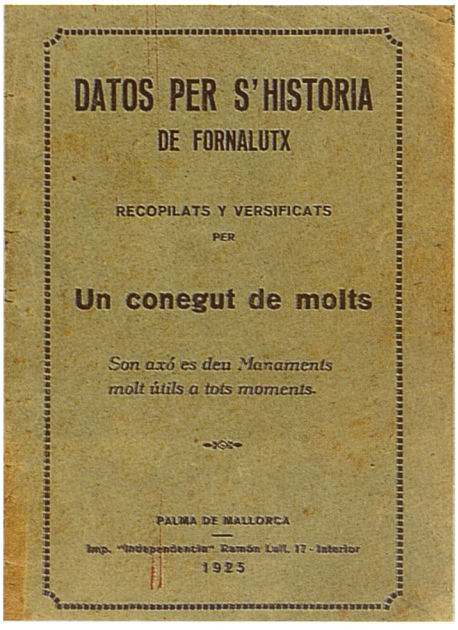

↑ Glosat de Joan Mayol Nadal

MAYOL NADAL, JOAN (Fornalutx 1880 - 1960) Glosador. És autor de les gloses *Datos per s'historia de Fornalutx recopilats i versificats per un conegut de molts* (1925), en les quals es criticava l'actitud d'un prevere que negà sepultura eclesiàstica a un politic maurista per suposat concubinatge. (JE)

MAYOL PIZÀ, MARIÀ (Palma 1965) Pintor. De formació autodidàctica, ha exposat individualment a Palma (1987, 1990 i 1992), Saragossa (1989), Munic, Alemanya (1990), Madrid (1991), València (1991), Pollença (1992) i Las Palmas de Gran Canària (1992). Ha participat en les mostres d'Art Contemporani —ARCO— (Madrid 1988 i 1992) i Art Basel (Alemanya 1988 i 1991-92). En les seves obres, inserides en un corrent abstracte, utilitza diverses tècniques i procediments. El 1986, aconseguí el premi Ciutat de Palma de pintura.

MAYOL SERRA, JOAN (Palma 1954) Biòleg i polític. Es llicencià (1975) en ciències biològiques a la Universitat de Barcelona. Ha estat professor (1979-81) de biogeografia de la Universitat de

↑ Marià Mayol Pizà, *Sense títol*

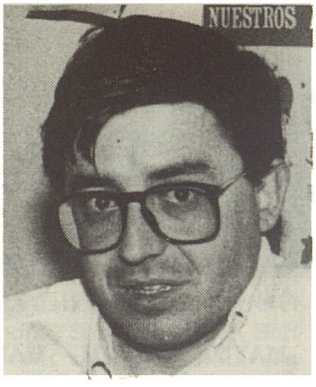

→ Joan Mayol Serra

les Illes Balears. Des de 1988, és director del parc de s'Albufera de Mallorca. És autor, entre d'altres, dels llibres *Els ocells de les Balears* (1978) i *Rèptils i amfibis de les Balears* (1985) i coautor de *Mallorca desde el mar* (1987). Ha publicat articles a revistes especialitzades, com *Ardeola*, *Bolletí de la Societat d'Història Natural de les Balears* i *Herpetológica*. Fou (1987-91) diputat al Parlament de les Illes Balears i conseller del Consell Insular de Mallorca pel Partit Socialista de Mallorca-Nacionalistes de Mallorca —PSM-NM—. Fou ponent de les Lleis de Declaració del Parc Nacional de Cabrera i del Catàleg d'Espais Naturals. És col·laborador de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* en temes de biologia.

MAYOR FORTEZA, GASPAR (Palma 1946) Matemàtic. Es llicencià (1971) en ciències matemàtiques per la Universitat de Barcelona i es doctorà (1985), per la de les illes Balears, amb la tesi *Contribució a l'estudi de models matemàtics per a la lògica de la vaguetat* (1984). És professor (des de 1971) i catedràtic (des de 1987) de l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'Educació General Bàsica, de Palma. Especialitzat en l'estudi de connectius per a lògiques no clàssiques, ha publicat nombrosos articles a revistes científiques internacionals, com *Aequationes Mathematicae*, *Fuzzy sets and systems* i *IEEE Computer Society*.

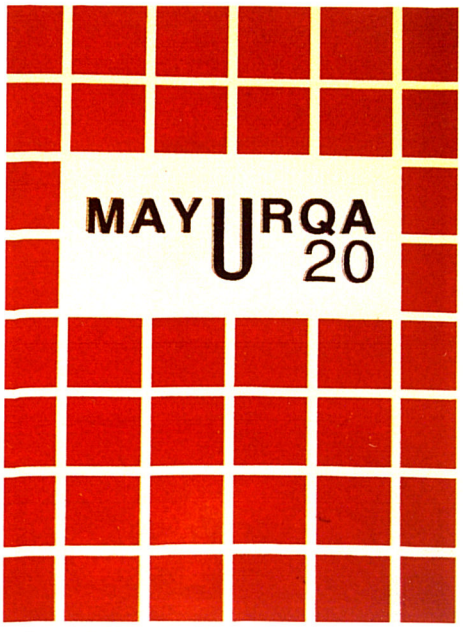

↑ Revista *Mayurqa*

MAYURQA Publicació de periodicitat irregular editada a Palma per la Facultat de Filosofia i Lletres (1968-84) i pel Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (des de 1987) de la Universitat de les Illes Balears. Ha publicat articles d'història, geografia, art, arqueologia, literatura, pedagogia, filosofia i psicologia i ha dedicat números especials a Josep Maria Quadrado (1970), al Segon Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans (1978) i a Álvaro Santamaría Arández (1989). N'han estat directors Ángel Raimundo Fernández González (1970-76 i 1984-89), Bartomeu Barceló Pons (1976-78), Antoni Arribas Palau (1979-80) i Catalina Cantarellas Camps (des de 1989). Es publica en català i castellà.

MAZAIRA CABANA-VERDES, LOURDES (Vilafranca de Bonany 1957) Historiadora. Llicenciada en prehistòria i història antiga a la Universitat de Barcelona (1982). Ha dirigit excavacions arqueològiques a Barcelona i a diferents jaciments catalans, com els

← Lourdes Mazaira Cabana-Verdes

de castells de Falset (Tarragona) i de Salardú (Vall d'Aran) i les viles romanes de l'Aiguacuit i can Jofresa (Barcelona). A Mallorca, ha treballat en el Programa de Preservació de Jaciments Arqueològics amb l'elaboració dels catàlegs dels jaciments d'Artà, Capdepera i Llubí, entre d'altres municipis. És autora d'estudis i articles sobre les excavacions que ha dirigit i coautora de treballs sobre el poblament antic de Mallorca i la seva metodologia d'estudi. Fou directora (1991) de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca.*

↑ Brian Walter McMinn, *Sense títol*

MCMINN, BRIAN WALTER (Londres 1937) Pintor. Fixà (1981) la seva residència a Pollença. Estudià al *Port Elizabeth College of Art*, de Londres. Féu (1971) la primera exposició individual a Edimburg (Escòcia). Posteriorment, ha exposat a Caracas, Deià, Londres, Nova York, Palma, sa Pobla, Sant Sebastià, Sineu i Zuric (Suïssa). Inscrit dins el corrent expressionista, utilitza les tècniques de l'aquarel·la i de l'oli. Hi ha obra seva al Museu d'Art Modern, de Caracas.

MÈ, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre el pla de Punxuat, Son Mendívil de Dalt, Boscana i Son Canals. (M)

MÈ, CAS Propietat rústica del terme de Marratxí, situada entre Son Ros, la cova de sa Vileta, can Pistola i es Antigors. (M)

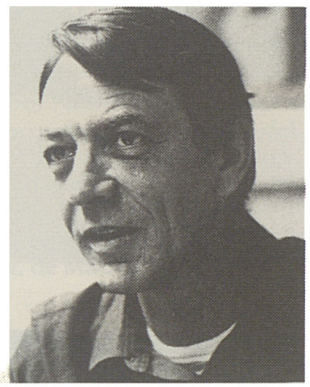

→ Patrick Meadows

MEADOWS, PATRICK (West Virginia, EUA 1934) Músic i escriptor. Es llicencià en literatura anglesa a la Universitat de Florida. Resident a Galilea des de 1969 i a Deià des de 1975, ha estat cofundador del Festival Internacional de Deià (1979), dels concerts de Son Marroig (Deià) i del grup *Tafelmusik* (1980). Ha estat director de l'Orquestra del Festival de Deià. Com a escriptor, és autor de diveros contes policiacs i de ciència ficció, publicats a revistes, i de la novel·la breu *Pather 1 Pather 2* (1981). (CM)

MEC, CAN Propietat rústica del terme d'Alaró situada entre Son Fuster de Dalt, Son Fuster de Baix, Son Cladera i el torrent de Solleric. ■ Al terme de Manacor, entre Son Mesquida Vell, Calicant, Bellver i el turó de can Caramany. (M)

MEC, PUIG DE CAN També anomenat **Pa de Nadal de Son Mesquida.** De 265 m d'alçària, fa part de les serres de Llevant i s'integra a la serra de Calicant. Es troba entre el puig de Sos Ferrers, la muntanya de Calicant i el puig de sa Creu. Fa partió entre els termes de Manacor i de Sant Llorenç des Cardassar. (M)

MECA Antic districte del terme de Selva, situat a l'oest de la vila, entre Valella i el terme de Mancor de la Vall. El centre de la zona és ocupat pel massís denominat el **puig de Meca,** on destaquen, al nord, es Puig (311 m) i, al sud, el puig de Son Picó (311 m). És una àrea disposada en marjades, amb olivars i clapes de pinar. Hi predomina la petita i mitjana propietat. El 1993, hi incideix de forma creixent el fenomen de les segones residències. (DF/M)

↓ Puig de Meca (Selva)

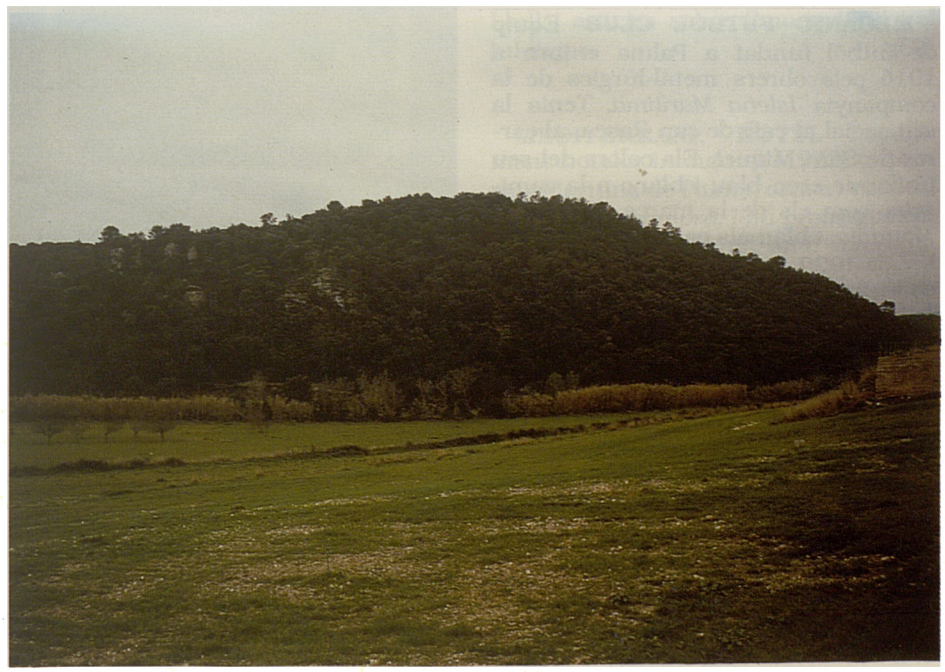

↑ Cafè de can Meca (Palma)

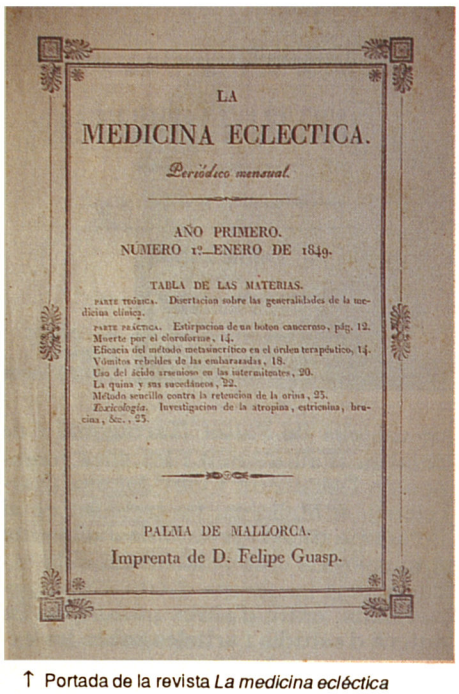

LA

MEDICINA ECLECTICA.

Periódico mensual.

AÑO PRIMERO.
NUMERO 1º—ENERO DE 1849.

TABLA DE LAS MATERIAS.

PARTE TEÓRICA. Disertacion sobre las generalidades de la medicina clínica.

PARTE PRÁCTICA. Estirpacion de un boton canceroso, pág. 12.
Muerte por el cloroforme, 14.
Eficacia del método metasincrítico en el órden terapéutico, 14.
Vómitos rebeldes de las embarazadas, 18.
Uso del ácido arsenioso en las intermitentes, 20.
La quina y sus sucedáneos, 22.
Método sencillo contra la retencion de la orina, 25.
Toxicología. Investigacion de la atropina, estricnina, brucina, &c., 25.

PALMA DE MALLORCA.
Imprenta de D. Felipe Guasp.

↑ Portada de la revista *La medicina ecléctica*

MECA, CAN Establiment de restauració fundat a Palma el 1907 per Pere Comas i Comas. Estava instal·lat a l'avinguda de Joan March Ordinas. Durant els anys de la postguerra, assolí una gran popularitat com a punt d'encontre de bunyolins i valldemossins a causa de la seva situació en el punt de confluència de les carreteres de Valldemossa i Sóller. Es caracteritzava per la seva oferta de vins i licors elaborats als cellers del mateix propietari. El 1990, fou clausurat i al seu local s'instal·là una entitat bancària.

MECÀNIC FUTBOL CLUB Equip de futbol fundat a Palma entorn a 1915 pels obrers metal·lúrgics de la companyia *Isleña Marítima*. Tenia la seu social al cafè de can Rasca, al carrer de Sant Miquel. Els colors del seu uniforme eren blau i blanc a la camiseta, com els de la marca de l'*Isleña Marítima*, i blau als calçons. El novembre de 1920, es fusionà amb el Mallorca Futbol Club i es creà el *Balears Futbol Club* (←), que mantengué la indumentària del Mecànic.

MECO, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre la rota des Pobler, Son Granada Mercadal, ses Cabanes Velles i na Gudina.(M)

MEDEL, RAMON (? s XIX - Madrid 1877) Actor, cantant d'òpera, escriptor i historiador. Entre 1847 i 1850, residí a Mallorca. Com a actor, al llarg de

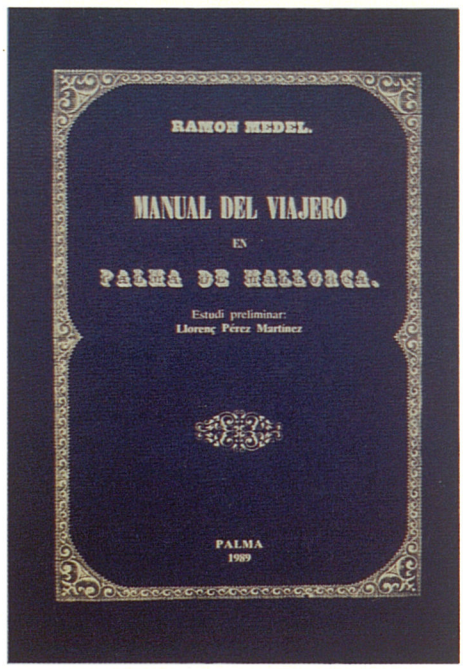

RAMON MEDEL.

MANUAL DEL VIAJERO

EN

PALMA DE MALLORCA.

Estudi preliminar:
Llorenç Pérez Martínez

PALMA
1989

↑ Ramon Medel, *Manual del viajero en Palma de Mallorca*, edició facsímil (1989)

tres temporades, interpretà comèdies de Tomàs Rodríguez Rubí, com *Alberoni o la astucia contra el poder* (1848), *Borrascas del corazón* (1847) i *El hombre feliz* (1848); drames i sainets propis i popurris d'òperes i de sarsueles. Durant la seva estada a l'Illa, escrivi diversos monòlegs, el sainet *Los apuros para un sí* (1849), el drama en vers *La Beata Catalina Tomàs* (estrenada el 1849) i els pastorets *Los pastorcillos al portal de Belén* (estrenada a Palma el 1860). Com a historiador intervengué amb Joaquim Maria Bover en la redacció d'*El Blasón español o la Ciencia Heráldica* (1846) i *Varones ilustres de Mallorca* (1847). El 1849, publicà *Manual del viajero en Palma de Mallorca*, considerat per alguns la primera guia de Palma, en la qual es detallen tots els serveis, tant públics com privats. Col·laborà a la premsa illenca, com *Diario Constitucional de Palma de Mallorca*, *El Balear*, *El Genio de la libertad* i *El Propagador Balear*. Creà i dirigí la revista *El Historiador Palmesano* (←). (LlM)

MEDIANA Alqueria del terme d'Artà. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1262. (M)

MEDICINA ECLÉCTICA, LA Publicació mensual editada (gener de 1849 - desembre de 1852) a Palma, amb el subtítol de *Periódico mensual por una sociedad de médicos-cirujanos*. En foren fundadors i redactors els metges Antoni Ignasi Alomar i Antoni Gelabert. Era dedicada a la difusió de notícies relacionades amb la medicina. Es redactava íntegrament en castellà i tenia 24 pàgines.

MEDINA, CERCLE CULTURAL Centre de caràcter formatiu i cultural dependent de la Secció Femenina del Moviment. Tenia l'objectiu d'incrementar el paper cultural de la dona dins el Moviment. A Palma es constituí el 1952. Organitzà exposicions, certàmens de fotografia, concerts, cursets i

↑ Exposició al cercle cultural Medina

conferències. Paradoxalment, dugué a terme, per iniciativa de Jaume Adrover, diverses activitats culturals, com la divulgació del teatre d'avantguarda, amb la representació d'obres d'Eugène Ionesco, Fernando Arrabal i Samuel Beckett, i conferències d'Alfonso Sastre i Josep Monleon (1964). El 1963, obtengué el premi dels premis Ciutat de Palma. En foren directores Margalida Rullan i Matilde Mulet Anguera. Tengué la seu social successivament al carrer de Vilanova, al de Sant Jaume i al passeig de Mallorca. Desaparegué per qüestions polítiques el 1979.

MEDINAS SORÀ, JOAN (Palma 1811 - 1879) Pintor i calafat. Membre d'una família de mariners i comerciants del raval de Santa Creu, de Palma, s'especialitzà en olis de vaixells de la marina mercant mallorquina. Esdevengué un dels pintors de més anomenada del seu temps. Les seves obres tenen un llenguatge detallista, pulcre i minuciós, que palesa un profund coneixement de les arts de la mar. Pintà a l'oli els vaixells *Nuestra Señora de la Soledad* (1857), *Beatriz* (1856), *Mariano* (1856), *Marieta* (1857), *Numancia* (1858) i *Belisario* (1870), entre d'altres. Obres seves han fet part del Museu Marítim de Mallorca i de l'antiga pinacoteca de quadres de vaixells de Bartomeu Planas Rosselló, el 1993, incorporada a la col·lecció de Bartomeu March Servera, de Madrid. (MA)

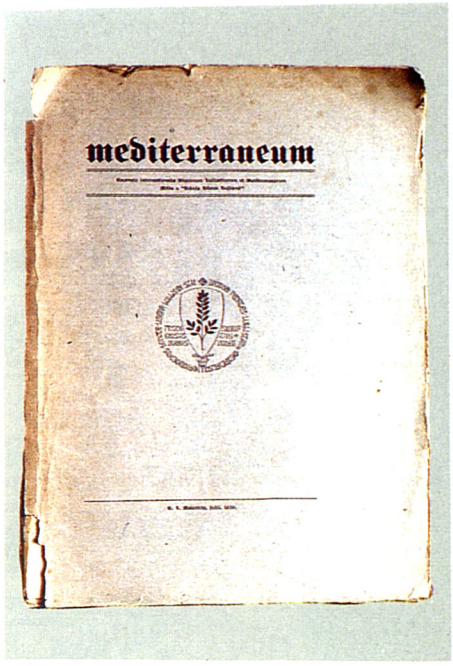

↑ Revista *Mediterraneum*

MEDIONA, ALBERT DE (Catalunya s XIII - ? s XIV) Procurador de Mallorca. El rei Pere el *Gran* el designà personalment perquè acompanyàs l'infant Alfons en les campanyes d'ocupació, que dugueren a terme (1285) els catalano-aragonesos dels territoris del regne de Mallorca, dels quals era rei Jaume II de Mallorca. Al final d'aquell mateix any, fou nomenat procurador de Mallorca, amb atribucions semblants a les d'un lloctinent. Durant la seva administració, aconseguí la submissió dels darrers reductes dels legitimistes partidaris de Jaume II de Mallorca, els quals s'havien fet forts als castells de Santueri, Alaró i Pollença. Va pacificar l'Illa i cessà en el seu càrrec el 1288. (JJ/PaC)

↓ Joan Medinas Sorà, *Beatriz* (1856)

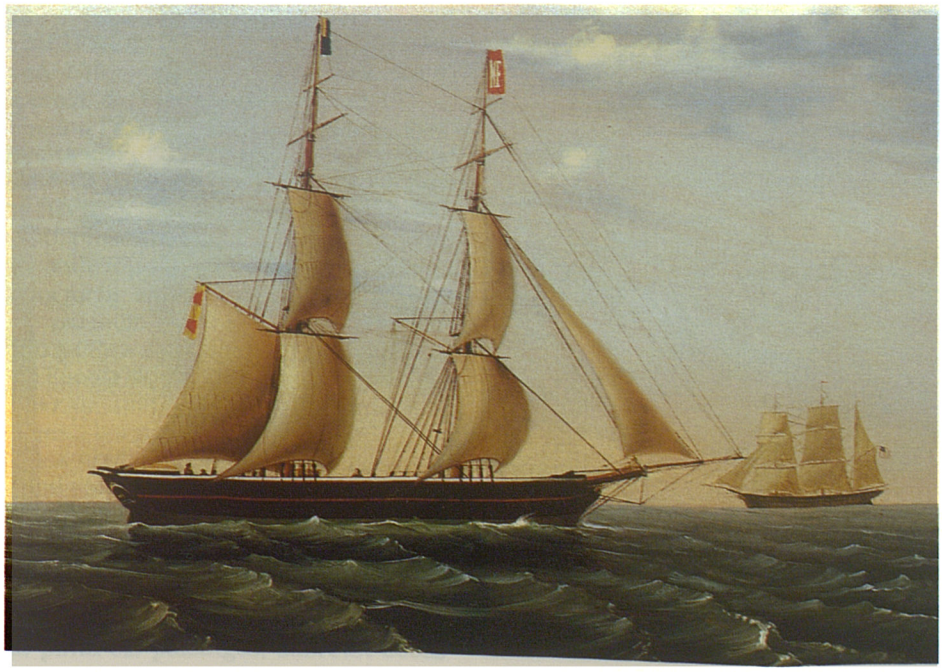

MEDITERRANEUM Revista de lul·lisme, fundada a Palma (1936) per Francesc Sureda Blanes. A causa de l'aixecament militar contra la II República, només en sortí un número, el juliol de 1936. Incloïa l'Estatut de l'Escola Lliure de Lul·lisme, un catàleg d'obres de Llull i articles sobre Ramon Llull i el lul·lisme. (ST)

MEDITERRANI, HOTEL Establiment hoteler inaugurat (1923) al passeig Marítim, de Palma, com a sucursal de l'hotel *Alhambra*. Fou promogut per Joan Pensabene Cunill, amb una capacitat inicial de 31 places i una categoria de primera A. Posteriorment (1927), fou ampliat i passà a tenir 120 cambres. El 1944, l'adquirí Ramon Tarragó Jordana, i fou remodelat i decorat de nou. Fou centre de reunió i de celebració d'actes de societat de Palma i allotjà personalitats espanyoles i estrangeres. En foren directors Joan Pensabene Cunill, els seus fills, Salvador i Joan Pensabene Oliver, i Josep Cubeles Malapeira. Fou clausurat el 1975. S'hi obriren (1987) els restaurants Badia Mediterrani i Mediterrani 1930,

↑ Hotel Mediterrani (Palma)

i la resta de l'edifici fou transformat en bloc d'habitatges.

← Carlos de Meer y de Ribera

MEER Y DE RIBERA, CARLOS DE (Valladolid 1929) Polític i militar. Llicenciat en ciències polítiques, econòmiques, sociologia i dret. De l'arma de cavalleria, el 1974 tenia la graduació de tinent coronel. L'abril d'aquell mateix any, fou nomenat governador civil de Balears. D'ideologia d'extrema dreta, va prohibir diversos recitals, taules rodones i conferències. Fou destituït el gener de 1976. El 1986, s'entrevistà sense autorització amb Gaddafi, cap d'Estat de Líbia. Per aquest motiu, fou acusat en un consell de guerra de conspiració per a la rebel·lió (1987).

MEHODE Antic rafal del terme de Manacor. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1232. Joan Dameto l'anomena rafal Mehode de Benicivel. (M)

MEI, SON Antic hort del terme de Selva. Documentat el 1706, pertanyia a Antoni Sastre —de Son Lluc—. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals, lleguminoses, hortalisses i lli. Tenia un figueral bordissot i el magranar agre dit del Pla de l'Hort. Feia una renda anual de 95 lliures, 5 parades de cebes i la fruita d'un magraner bord. N'eren pertinença les terres denominades el Secar. (DF)

MEIÀ Possessió del terme de Sant Joan, situada entre el rafal Aixat, Son Costa Nou, Tagamanent, sa Tortuga i Solanda. Apareix documentada el s XIII. Fins al s XVII, apareix assignada indistintament als termes de Montuïri i de Sant Joan. Segons una tradició local, el senyor de la possessió, greument malalt, requerí simultàniament els auxilis dels vicaris de Montuïri i de Sant Joan. Aquest fou el primer a arribar i, en agraïment, disposà que la propietat fos definitivament adscrita al terme de Sant Joan, dins el qual figura des del s XVIII. El 1656, pertanyia al senyor Gabriel de Comelles i confrontava amb el rafal Aixat, Solanda, Carrutxa, Tagamanent, Son Costa dels Frares de sant Domingo i Son Barceló. Tenia cases, amb molí de vent fariner. Era dedicada a conreu de cereals, lleguminoses i lli. Hi havia ramaderia ovina. El 1789, Jeroni de Berard la descriu com una gran propietat, que pertanyia als Vilallonga, dedicada a la producció de blat i ramaderia, amb hort i un extens pinar. El 1863, era de Marià Vilallonga i tenia 113 quarterades. Entre els s XIX-XX, s'hi bastiren un gran celler i un aljub de volta. Però la destrucció de les vinyes per la fil·loxera determinà la crisi de la família propietària i la reforma de les cases restà inacabada. El 1993, pertany a la família Oliver. Té un gran casal, situat sobre un petit turó, amb capella, dos cellers i una clastra empedrada. Té devers 100 quarterades. (DF)

MEIÀ, CAN Propietat rústica del terme de Capdepera, situada entre

↓ Detall de l'entrada de Meià (Sant Joan)

← Eliseu Meifrén Roig, *Jardí mallorquí*

Sos Sastres, ses Set Cases, Son Guiscafrè i el puig de Cutrí. ■ Al terme de Manacor, entre Son Vell, Son Mascaró, Son Banús i Son Gall. (M)

MEIÀ, HORT D'EN Al terme d'Artà, situat entre Bellpuig, can Violí, s'Estelrica i el puig de sa Jordana. (M)

MEIFRÉN ROIG, ELISEU (Barcelona 1859 - 1940) Pintor. Estudià a l'Escola de Belles Arts de Barcelona. Residí a París, on es relacionà amb els cercles dels impressionistes, i viatjà a Itàlia. El 1879, obtengué la medalla d'or en l'Exposició Regional de València. El 1890, presentà la seva primera exposició individual a Barcelona, on posteriorment exposà regularment. Atret pel paisatge illenc, passà a residir (1907-08) a Mallorca, on fou director de l'Escola de Belles Arts, de Palma. El gener de 1929, féu exposicions simultànies a les galeries Costa i al Cercle de Belles Arts, de Palma. El 1935, rebé el premi Monell de Barcelona, màxim guardó de l'època. Dins una temàtica paisatgística, el seu estil partí del realisme detallista que dominava la pintura catalana al final del s XIX i evolucionà cap a l'impressionisme. A Mallorca, pintà els paisatges, sobretot boscs i penya-segats, de Pollença, Valldemossa i Deià. L'Ajuntament de Barcelona li dedicà (1952) una exposició retrospectiva al palau de la Virreina.

MEITATS Antic rafal del terme de Sant Llorenç des Cardassar. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1292. (M)

MEL, ALJUB D'EN Al terme de Felanitx, al lloc de Cas Concos des Cavaller, situat entre cas Coix, can Rave, can Fillolet i can Rotger. Dóna nom també a uns terrenys confrontants, on, el 1932, fou descoberta una cova, que era indicada amb una estela rústica de pedra. (M)

MEL, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Bollaix, Son Catany, can Verro i Son Oliver. ■ Al mateix terme, entre s'Aljub, es Rossells Grossos, can Portell i sa Galereta. ■ Al terme de Llucmajor,

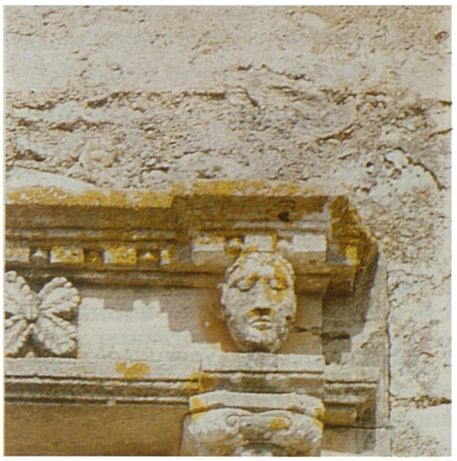

↑ Detall d'una finestra de can Mel (Felanitx)

↓ Aljub d'en Mel (Felanitx)

entre el puig de Galdent i Son Miquel Joan. ■ Al terme de Santanyí, entre el camp de s'Aljub, ses Deu, es Goret Vell i es Violari. (M)

MEL, PENYAL DE SA De 619 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Bunyola, entre el penyal de sa Cuixera, el comellar d'en Cupí i la mola d'Honor. (M)

MEL, SA Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre sa Pedra Escrita, Son Hereu, Son Monget i sa Talaia Romanina. El 1578, era estimada en 1.100 lliures. (M)

MEL, SON Terrenys del terme de Petra, situats entre Son Burguès, Son Fluixà, Son Homar, s'Argelagar i el puig de Bonany. (M)

MELCIOR, CAN Propietat rústica del terme de Binissalem, situada entre can Curt, el claper des Moros, es Velar i el camí vell de Muro. ■ Al terme de Pollença, entre cal Hereuet, el Molinet, el Reiar i el torrent de la vall d'en Marc. (M)

MELCORATGE Vegeu *mercurial*.

MELER, CAN Propietat rústica del terme de Santanyí, situada entre Son Pons Vell, la talaia des Càrritx, ses Argerines i Son Punta. (M)

MELER, CAS Terrenys del terme de Calvià, situats entre ses Males Roques, la rota des Xorc, el puig de Son Font i la vall Negra. (M)

MELERA, SA Antic nom de la possessió de *Son Serralta* (→), del terme de Puigpunyent. (M)

MELERES, SES Indret de la costa del terme de Manacor, situat entre cala Magraner i cala Virgili. (M)

MELGRAN Vegeu *Mitjana, Rafel*.

MELIÀ Família d'apotecaris documentada a Palma els s XVII-XVIII. Hi destacà **Joan Melià** (Palma s XVII - 1701), que tenia l'apotecaria a la parròquia de Santa Eulàlia. Féu una notable fortuna i adquirí (1681) terres a Rodamilans (Sineu) i es féu bastir un sepulcre a la capella de Sant Antoni de Pàdua, a l'església de Sant Francesc. Proveïa les famílies Antic de Llorac, Brondo, Desclapers, Sant Martí i Verí, el bisbe Pedro de Alagón i el convent de la Real. L'inventari de la seva biblioteca i botiga d'apotecaria, elaborat (1701) pel notari Miquel Dameto, és interessant per a l'estudi de la farmàcia a Mallorca. El seu germà **Llorenç Melià** (Palma s XVII - XVIII), apotecari, es casà amb Maria Aina Socies, de família de negociants i mercaders. Fill d'aquest fou **Jaume Melià Socies** (Palma s XVII -1718), casat amb Aina Canyelles, d'una acomodada família de sucrers. Tenia la casa pairal i botiga d'apotecari a la plaça del Call, a la parròquia de Santa Eulàlia, on reuní una col·lecció de pintura religiosa amb obres com els retaules de Ramon Llull i de Sant Jacint, del pintor Joan Bestard Terrassa. Proveïa els convents de les monges de la Misericòrdia i del Socors i les famílies Antic de Llorac, Arnau, Cotoner, Ferrer de Sant Jordi, Fortuny, Garriga, Mas, Nét, Penaflor, Puigderrós i Sala. Deixà un extens manuscrit de receptes. El notari Joan Baptista Mallol n'elaborà l'inventari (1718). (DF)

MELIÀ, CAN Propietat rústica del terme d'Alcúdia, situada entre can Ferrer, la torre de Son Rotger, can Canonge i l'Arbossar. (M)

MELIÀ, MIQUEL (Palma ? - 1745) Religiós. Professà com a membre de l'orde de sant Agustí i fou vicari provincial i visitador del convent dels Socors. És autor de *Relación de la portentosa vida y milagrosa muerte de la venerable Sor Catalina de Santo Tomás*.

MELIÀ BAUÇÀ, PERE (Pollença 1903 - 1976) Músic. Estudià música amb el seu pare, Josep Melià Mayol. Compongué la sarsuela *Amor de Pagesia*, que inclou el *Visca Pollença*, que ha estat adoptat com a himne de Pollença. (CM)

← Pere Melià Bauçà

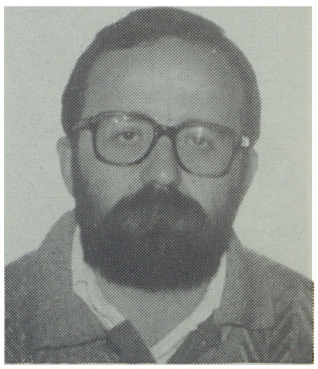

→ Joan Melià Garí

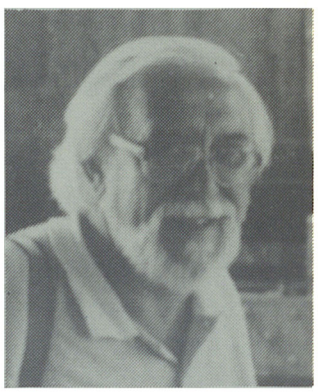

→ Bartomeu Melià Lliteras

MELIÀ GARÍ, JOAN (Porreres 1954) Filòleg. Llicenciat en filologia catalana per la Universitat de les Illes Balears (1978), d'on és professor des de 1989 i vice-rector de normalització lingüística (1990). Ha publicat articles sobre educació i sociolingüística a revistes, com *Escola Catalana*, *Lluc*, *El Mirall* i *Pissarra*. És coautor d'*Immigració, racisme i xenofòbia* (1992).

MELIÀ LLITERAS, BARTOMEU (Porreres 1932) Antropòleg. Es llicencià en filosofia (1961) i en teologia (1965). A la Universitat d'Estrasburg, es doctorà (1969) en ciències religioses, amb la tesi *La création d'un langage chrétien dans les réductions de Guarani au Paraguay*. Des de 1954, ha residit a Paraguai i Brasil. Deixeble de l'eivissenc Antoni Guasch, s'ha especialitzat en l'estudi de la cultura guaraní. A Asunción, ha estat professor d'etnografia a la universitat catòlica *Nuestra Señora de la Asunción* (1969-76), president del Centre d'Estudis Antropològics (1970-76) i director del Centre d'Investigació i Acció Social (1971-76). Ha estat director de les revistes *Acción* (1969-75), *Suplemento Antropológico* (1970-76) i *Estudios Paraguayos* (1973-

↑ Hotel Melià Mallorca (Palma), el decenni de 1950

↑ Josep Melià, *La nació dels mallorquins*

75). És autor, entre d'altres, dels llibres *El guaraní conquistado y reducido. Ensayos de etnohistoria* (1986), *Una nación, dos culturas* (1988) i *Los Guaraní-Chiriguanos* (1988), i coautor de *O guarani: uma bibliografia etnológica* (1987). Ha publicat, també, més d'un centenar de treballs a revistes, com *Acción, Amerindia, Educación, Pogrom, Revista de Antropología* i *Suplemento Antropológico*. (FD)

MELIÀ MALLORCA Establiment hoteler inaugurat (1955) a Palma amb el nom de *Bahía Palace* (fins a 1968). En va esser fundadora la societat Hotels Turístics Societat Anònima —HOTURSA—, encapçalada per Josep Melià. Fou projectat pels arquitectes Francisco Goicoetxea i Jacinto Vega. Es bastiren dos edificis a uns terrenys del passeig Marítim, tot utilitzant les més modernes tècniques de construcció i operativa hotelera. Amb una categoria de cinc estrelles, va tenir, en un principi, un total de 220 cambres, que posteriorment s'ampliaren a 300. Fou centre de reunió i de celebració d'actes de la societat de Palma i allotjà destacades personalitats espanyoles i estrangeres. El 1979, es convertí en hotel-residència de quatre estrelles. En foren directors Enric Cabrer, Josep Maria Mateu Borràs, Jesús Montesinos, Javier Perales Marcelino, Pere Antoni López Gil, Josep Tur Olmo i Ángel Palomino del Moral (1976-83). El 1983, fou clausurat i transformat en bloc d'habitatges.

MELIÀ MAYOL, JOSEP (Pollença 1871 - 1911) Músic. El 1906, unificà a Pollença les bandes del Partit Conservador i del Partit Liberal. Dirigí la nova banda fins a la seva mort. Compongué la marxa fúnebre *Dijous Sant*, la dansa *Fulles caigudes* i la polca *Anelles i brèndoles*. (CM)

MELIÀ MESTRE, JOAN (Porreres 1921) Religiós i músic. Estudià música a l'Escolania de Lluc i a Barcelona. Ha compost música religiosa, principalment salms, antífones i goigs, i música folklòrica. També ha musicat poemes de Miquel Costa i Llobera, Guillem Colom i Maria Antònia Salvà, entre d'altres autors. (CM)

MELIÀ PERICÀS, JOSEP (Artà 1939) Advocat, polític i escriptor. Es llicencià en dret (1962) i en periodisme (1965) a la Universitat de Madrid. El 1963, ingressà en el cos tècnic del Ministeri de Treball. Fou director del servei d'estudis del Ministeri de l'Habitatge (1969) i un dels membres de la comissió redactora de la Llei del sòl de 1975. Fou elegit (1974) procurador a Corts pel terç familiar en representació de Balears. S'integrà en el Grup Parlamentari Independent i promogué la gratuïtat de la normalització dels noms propis catalans i la concessió d'un senador a les circumscripcions de Menorca i Eivissa. El 1976, fou membre fundador del Partit Nacionalista de Mallorca i, el 1977, encapçalà la candidatura al Congrés d'Unió Autonomista en les eleccions generals, però no obtengué escó. S'incorporà a la Unió del Centre Democràtic —UCD— i s'integrà a l'equip d'Adolfo Suárez. Fou director general de relacions informatives i secretari d'estat per a la informació (1979-80). També ocupà el càrrec de governador general de Catalunya (1980-81). Quan es produí la crisi d'UCD, s'incorporà al Centre Democràtic i Social —CDS—, partit pel qual es presentà a les eleccions generals de 1982, però no fou elegit. El 1990, fou expulsat del CDS i impulsà el grup polític Centristes de Balears, que amb Unió Balear constituí Convergència Balear (1991). Ha publicat diversos estudis de caràcter històric sobre la cultura i la ideologia dels mallorquins, com *Els mallorquins*, escrit el 1963 però no publicat fins a 1967 a causa de la censura, que va esser el primer assaig de caràcter nacionalista sobre la història de Mallorca i va tenir una àmplia repercussió. A *La Renaixença a Mallorca*, (1968) analitzava la cultura illenca en el període 1840-1900 i el fracàs parcial dels escriptors

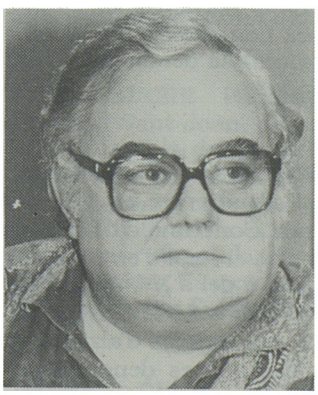

← Josep Melià Pericàs

renaixentistes. També va escriure *La nació dels mallorquins* (1977, reeditat el 1990), una versió ampliada d'*Els mallorquins*, que volia esser un corpus teòric del nacionalisme a Mallorca. És autor de diversos assaigs polítics, com *Carta abierta a los tecnócratas* (1973), *Qué es la reforma política* (1976), *Así cayó Adolfo Suárez* (1981), on detalla la crisi d'UCD, i *La trama de los escribanos del agua* (1983), sobre el cop d'estat del 23 de febrer de 1981. Ha publicat el llibre de poemes *Perquè cal ser covard* (1967), les novel·les *Les pluges de sal* (1979) i *Aquella al·lota ajaguda* (1984), el recull de narracions breus *La torre de Babel i altres províncies* (1990) i el llibre de prosa poètica, il·lustrat amb litografies d'Aligi Sassu, *Per un batec de l'ànsia* (1991). Ha publicat diversos llibres de crítica de l'art, com *Joan Miró. Vida i gest* (1973), *Isabel Villar* (1973), *Sempere* (1976), *Art i capitalisme* (1976) i *Vicente Vela* (1977). També ha publicat *El dret civil de les Illes* (1967), *Informe sobre la lengua catalana* (1973), *Geografía de Baleares* (1979) i *Historia de Baleares* (1979). Com a periodista, ha col·laborat en un gran nombre de diaris i setmanaris de Madrid i Barcelona, com *ABC*, *Avui*, *Blanco y Negro*, *Destino*, *El País* i *El Observador*. També ha col·laborat de forma regular en el diari *Ultima Hora*, i és secretari del consell d'administració d'Hora Nova. Ha recollit una part dels seus articles periodístics a *Primer llibre de notes* (1967) i a *El largo camino de la apertura* (1975). Com a advocat, s'ha especialitzat en qüestions administratives. Li foren concedides la Gran Creu del Mèrit Civil i la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. (AM)

MELICOTONER *(Prunus persica)*

↓ Melicotoner

Dit també **presseguer.** Arbre de la família de les rosàcies, varietat del presseguer. És originari de l'Àsia oriental. Pot arribat a fer 5 m d'alçària. Té les fulles oblongo-lanceo-lades, dentades i un poc doblegades longitudinalment, curtament peciolades. Fa les flors solitàries o en parelles i surten abans que les fulles. El fruit, el **melicotó,** és una drupa carnosa, agredolça, groga o vermella, molt saborosa, amb un solc lateral poc profund. El pinyol és gran, ovoide, amb depressions a la superfície. El bessó és sempre agre. Floreix el mes de maig. Se'n cultiven moltes varietats. La medicina popular atribueix a les flors i a les fulles propietats vermífugues. Les llavors, l'escorça i les arrels són útils en tintoreria. (FB)

MELINES, NICOLAU (Palma s XVI - XVII) Religiós i escriptor. Ingressà (1595) a la Companyia de Jesús, però la deixà per dedicar-se a la jurisprudència. És autor de *Canción a la milagrosa conversión, vida y muerte del egregio doctor Ramón Llull* (1605), poema en el qual anunciava la seva beatificació imminent. Fou publicat amb el ressorgiment del culte revifat pels jurats de Mallorca. (LlP)

MELIOSEN Antiga alqueria islàmica del terme d'Alaró. Documentada el 1256, feia part de la dot matrimonial de Berenguera quan es casà amb Guillem Paonet. (DF/M)

MELIS, CA NA Propietat rústica del terme de Palma, situada prop del camí vell de Sineu, entre ca na Vinagre, Son Pobanya, Son Ramions i Son Brotat. (M)

MELIS, MOLÍ D'EN Antic molí d'aigua, fariner, del terme de Palma. Documentat el 1599, pertanyia als Brondo. Tenia cases i dues rodes. És documentat també amb la denominació de molí dels Brondo. (DF)

MELIS, SON Antic rafal del terme de Campanet, situat entre el camí de sa Mata Grossa, Son Ponç d'Ullaró, el camí de sa Pobla i el rafal d'en Siquier. Documentat a la fi del s XV, pertanyia als Escala —Melis— (s XV-XVII). El 1610, eren 15 quarterades d'alzinars i olivars, amb cases, i es denominava també sa Talaia de sa Mata Grossa. El s XIX, fou afectat per divisions i establiments i desaparegué com a propietat rellevant. El 1993, els terrenys que en deriven es denominen indistintament Son Gil o can Melis. ■ Al terme de Palma, situat entre els camins de Sineu i de Manacor. Documentat el 1770, pertanyia al senyor Francesc Vallespir Melis, de la família del qual prengué nom. Tenia cases, sínia i safareig. Era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. La casa pairal dels Vallespir Melis era al carrer de les Carasses o de Sant Feliu, de Palma. (DF)

→ Joan Maria Melis Alzina.

MELIS ALZINA, JOAN MARIA (Santander 1926) Actor. El 1936, fixà la seva residència a Mallorca. De formació autodidàctica, ha conreat diferents gèneres, com teatre, cinema i ràdio. Quant al teatre, ha treballat amb la companyia Artis (1950-57), la de Carmen Prendes-Ricardo Aceda (1958), la de Xesc Forteza (des de 1968), La Nau i la Zanoguera-Alfaro. Amb aquesta darrera participà en l'enregistrament de *Rondaies Mallorquines*. Ha representat des d'obres d'autors estrangers, com Shakespeare, Beaumarchais, Molière i Wilde, fins a d'altres d'autors mallorquins, com Martí Mayol, Pere Capellà, Catalina Valls i Antoni Mus, entre d'altres.

MELIS FERRER, ANTONI (Inca 1875 - 1950) Empresari. Al principi del s XX, emigrà a Xile, on instal·là una fàbrica de calçat. Quan tornà a Mallorca (1923) creà el taller de sabates can Melis, situat al carrer de Vicenç Ensenyat, que amplià i mecanitzà el 1928. Coincidint amb l'expansió econòmica, fou una de les cinc fàbriques de més producció d'Inca. Fou clausurada el 1986.

MELIS MASSANET, PERE ANTONI (Capdepera 1853 - Palma 1928) Es-

criptor i prevere. Ordenat de prevere (1880), fou rector de Calvià (1887-92). Durant aquests anys, acabà la construcció del temple parroquial i fou assidu col·laborador a la publicació catòlico-integrista *El Centinela*. A causa de l'agressivitat dels seus articles, el bisbe Jacint Maria Cervera l'obligà a renunciar a la parròquia i l'envià, com a càstig, durant uns mesos a l'oratori de Sant Felip Neri, de Porreres. Es retirà (1892) a Capdepera, on es radicalitzà en les seves actituds integristes. Oposat a les directrius eclesiàstiques del bisbe Pere Joan Campins, col·laborà al setmanari integrista *El Urbión*, prohibit (1900) pel bisbat de Mallorca. Per aquest motiu i per la seva indisciplina, la Cúria Episcopal procedí (1900) a la causa criminal contra ell. Per aquest motiu emigrà a Amèrica, on residí pocs anys. Passà els darrers anys de la seva vida inscrit a la parròquia de Sant Jaume (Palma). Escriví una sèrie d'obres contra l'actitud política i eclesial del bisbe Pere Joan Campins, com *Estética del amor o idea, sentimiento y obra de filósofos-poetas y artistas* (1904), *Estética del amor. Teoría* (1912), *Pesetas! — ¡La revolución desde arriba...! Por autoridad y obediencia* (1916) i *Estética del amor. Experiencia por duros y pesetas* (1916). (PF)

MELIU, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Blanc, can Pujades, can Mossegat i can Coc. (M)

MÈL·LERA Vegeu *Merla*.

MELÓ, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre can Reus, es Gallicant, Son Toni Amer i can Casesnoves. ■ Al terme de Palma, abans anomenada Son Meló, situada entre es Portitxol, ses Portes Empegades, el torrent de Bàrbara i es Molinar de Ponent. ■ Al terme de Porreres, entre es Baulenes, Son Cota, es Tast i es Moreis. (M)

MELÓ, SON Propietat rústica del terme de Petra, situada entre el nucli urbà, es Pipius, Son Frare i Son Canals. (M)

MELONERA *(Cucumis melo)* Planta monoica de la família de les cucurbitàcies. Fa les tiges llargues, de 2 a 3 m, que s'estenen per la terra, gruixades, aspres i amb circells. Les fulles són rodonenques i alternes. Fa unes flors grogues, solitàries i axil·lars. Les masculines són més primerenques que les femenines. El fruit és el meló, el qual té distintes grossàries i és de forma variada, és carnós i d'una sola cavitat, amb moltes llavors aplanades i ovals-acuminades. La closca és llisa o rugosa, blanca, groga o verda. La carn és groguenca o vermellenca, dolça i un poc aromàtica. Se'n cultiven moltes varietats, entre les quals destaquen el meló aiguardenter, de tipus gros i gust d'aiguardent; el meló bif, de forma irregular, ja que no es desenvolupa igual de tots els costats; el meló de gra d'arròs, que té la clovella verdosa, fa els pinyols petits i és molt apreciat; el meló eriçó, de pell arrugada i molt dolç, i el meló fei, que té la clovella molt verda i la carn blanca. En la fraseologia popular, es troben refranys i locucions, com 'melons i criades, cerca'ls, no els comanis' i 'meló i casament, o l'err o l'avenc'. (FB)

↑ Melonera

MELONS, CAS Terrenys del terme de Palma, entre sa Indioteria, Son Cladera, sa Cabana i Son Colom. (M)

MEL I SUCRE Publicació mensual editada a Sant Joan, des de setembre de 1980, per la delegació local de l'Obra Cultural Balear. Centrada en la informació local, conté seccions d'opinió, cultura, història i esports. Es publica íntegrament en català i té un tiratge de 500 exemplars. És membre de l'Associació de la Premsa Forana (1986). (MCF)

MELUG Antiga alqueria del terme de Pollença, també anomenada alqueria de Benimelug. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1239. (M)

MÈLVERA *(Auxis rochei*, Risso 1810) Dit també **melva.** Peix de la família dels túnids. Té el cos fusiforme, la secció del qual és pràcticament circular al centre i molt fina al pedúncle caudal. El cap és cònic i acaba en un morro curt i en punta. La boca és petita. L'opercle és gros. El preopercle té la vora el·líp-

↓ Portada de *Mel i Sucre*

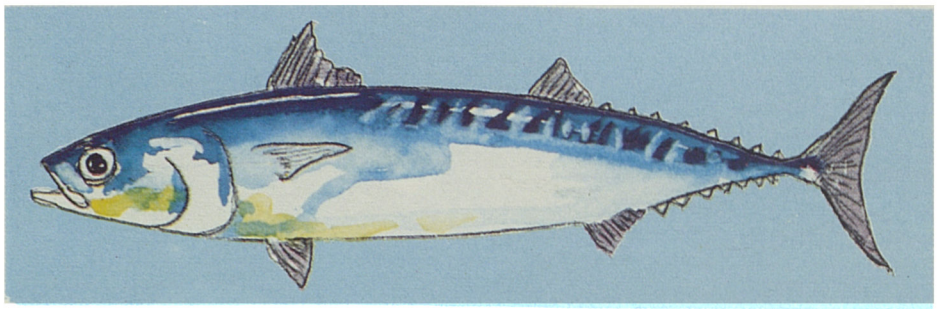

↑ Mèlvera *(Auxis rochei, Risso 1810)*

tica. Té la pell llisa, sense escates, excepte a algunes parts concretes del cos. Les dues aletes dorsals estan separades, la primera és alta i triangular i va seguida per 8-9 pínnules. L'aleta anal és similar a la segona dorsal i va seguida per una pínnula més petita. Les pectorals són petites i triangulars i les ventrals duen a la base un lòbul triangular. La caudal és semilunar i de lòbuls robusts. La zona dorsal és de color gris blavós o blau fosc amb dibuixos gairebé negres, en la meitat posterior. El ventre és argentat, les aletes són grises i les pectorals, negres a la cara interna. Pot arribar a fer una talla màxima de 50 cm i un pes d'1 kg. La reproducció es du a terme els mesos de juny a setembre i s'avança segons les condicions oceanogràfiques de la zona. És una espècie carnívora, s'alimenta de clupèids i d'altres peixos pelàgics. Viu en alta mar i s'agrupa en bancs nombrosos. Es pesca amb almadrava, cèrcols i aparells d'ham. Els mesos de juny i juliol es pesca a la fluixa, a distàncies d'una milla, aproximadament, de la costa. Geogràficament es distribueix per la Mediterrània, des de Gibraltar fins a l'Àsia Menor, excepte a la mar Negra, a l'Atlàntic i a l'Indo-Pacífic. Figura a les estadístiques a l'apartat de variat. (MM)

MEMBRE, CAN Propietat rústica del terme de Palma, situada entre Son Llompart, So na Pau, Son Ripoll i Son Pacs. (M)

MEMÒRIA, FONT DE SA Al terme de Manacor, situada a la vall de sa Nou, entre can Barrufau, es Morro, can Bonjesús i can Verd. (M)

MEMÒRIA CIVIL. MALLORCA EN GUERRA (1936-1986) Sèrie de cinquanta-tres suplements setmanals dedicats a la Guerra Civil a Mallorca. Fou publicada en el diari *Baleares* entre el 5 de gener de 1986 i el 4 de gener de 1987. N'era responsable Llorenç Capellà i coordinador Damià Quetglas. Hi col·laboraren Gabriel Cardona, Miquel Duran, Miquel Ferrà Martorell, Josep Massot i Muntaner i Antoni Nadal, entre d'altres. Incloïa articles, entrevistes, biografies, dossiers de premsa i cronologies. Dedicà diversos monogràfics als anys de la II República, a Menorca, a Eivissa, als partits polítics, al desembarcament de Bayo i a la repressió a Mallorca. Publicà una aproximació als fets de 1936-39 a cada un dels pobles de Mallorca. En el darrer suplement, inclogué un índex toponímic i un d'alfabètic d'autors i personatges. Es redactà principalment en català. (DG)

↑ Portada de *Memòria civil, Mallorca en guerra (1936-1986)*

MEMÒRIA CIVIL

Una part de l'equip ara embrancat en la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* havia dut a bon port, entre el 5 de gener de 1986 i el 4 de gener de 1987, una ambiciosa sèrie titulada *Memòria Civil. Mallorca en guerra (1936-1939)*, apareguda en cinquanta-tres suplements setmanals al diari de Palma *Baleares*. La sèrie era dirigida per Llorenç Capellà, amb l'ajuda de Damià Quetglas (coordinació periodística i maquetació) i Climent Picornell (documentació), i comptà amb una bona colla de col·laboradors, de les edats, les metodologies i les ideologies més diverses. El seu objecte era passar revista als esdeveniments més importants de l'illa durant els anys de la República i de la guerra, prestant especial atenció al desembarcament de Bayo i a les seves conseqüències, als partits polítics i al moviment obrer, a la terrible repressió desencadenada contra tots els sospitosos d'esquerranisme o de manca d'adhesió al nou estat de coses, als diversos sectors socials, a la vida quotidiana, etc. No hi mancaren *dossiers* dedicats a Menorca i a Eivissa, a la diàspora republicana i a la col·laboració de Mallorca a la guerra. D'altra banda, Llorenç Capellà i Damià Quetglas posaren un especial interès a entrevistar o fer entrevistar persones que havien viscut la guerra des d'un bàndol o des de l'altre i reuniren o coordinaren una informació considerable —i que valdria la pena de sintetitzar i d'afinar— sobre la situació a cada un dels pobles de Mallorca al llarg de la guerra civil. De més a més, Antoni Nadal resumí tot un seguit de biografies de personatges relacionats amb l'època estudiada i, encara, als fascicles mateixos o en un apèndix foren reproduïdes informacions de premsa i llistes d'associacions i de persones relacionades amb el «Front Popular». La riquesa del conjunt és demostrada pel sumari que n'omple tot el fascicle 53, amb índex general, índex d'autors, índex alfabètic de persones, índex toponímic i índex d'unitats temàtiques «que no apareixen als sumaris de cada número i que tenen interès».

Josep Massot i Muntaner *Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears* (1990)

MEMORIAS DE LA ACADEMIA MALLORQUINA DE ESTUDIOS GENEALÓGICOS Revista editada a Palma (1951-55) per l'*Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics* (←). Publicada en castellà, contenia articles sobre genealogies nobiliàries i sobre els nobles i la història de Mallorca. Era dirigida conjuntament per Dídac Zaforteza Musoles, Joan Muntaner Bujosa i Pere Blanco Trias. En foren col·laboradors Jaume Cirera Prim, Sebastià Feliu Quadreny, Joan Llabrés Bernal i Josep Francesc Maroto Coll.

MENA, CA NA Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre cas Cabró Cego, ses Lluquetes, can Madoneta i el pou de sa Coma. (M)

MENARIAE Illa citada per Plini el *Vell* a *Història Natural III*, 78. Se'n desconeix la ubicació, però s'ha suposat, sense cap prova formal, que podria esser una de les illes del grup de Cabrera, anomenada Conillera, al sud de Mallorca, o bé l'altra Conillera, situada davant Portmany a l'illa d'Eivissa. També s'ha suposat si era l'illa des Botafoc davant Talamanca, a gregal del port d'Eivissa. (M)

MENAYROLA Antic rafal del terme de Llucmajor, registrat en el *Llibre del Repartiment* (1232).

MENDAI, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre can Vermell, es Bessons Vell, ca na Sorda i Bendris. ■ Al mateix terme, entre Son Jordi, el pont d'en Caparó, can Franquesa i can Bell. ■ Al terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre Son Sureda, ses Talaies, Son Puça i Son Vivet. (M)

MENDAINA, CA NA Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Cigala Vell, Son Campanar, Son Garbeta i Son Blanc. (M)

MENDIA Antiga possessió del terme de Manacor. Apareix documentada des del s XIII. El 1573, pertanyia al senyor Arnau Sureda. Tenia un dels casals més rics de Mallorca, amb mobiliari de luxe, teixits, orfebreria, pintures, escultures i una biblioteca amb obres de Plini, Sal·lusti, Plutarc, Flavi Josep, Columella, Orosi, Arnau de Vilanova i obres de música, medicina i veterinària. Tenia una torre, amb cambra destinada a depòsit d'armes i municions, fet que determinà que la possessió fos denominada sovint com a Torre de Mendia. Hi havia ferreria, fusteria, celler, molí de sang i torns de filar llana i seda. Era destinada a vinyes, conreu de cereals, lleguminoses, cànem i lli. Hi havia extensos pinars i garrigues. Tenia ramaderia ovina, indiots, cinc cases d'abelles i nombrosa aviram. N'era pertinença l'**hort de Mendia**, amb cases pròpies, font, sínia i safareig. El 1609, s'hi documenten conreus d'hortalisses, carabasses, cebes, figuerals i magranars. Aquell mateix any, l'hort i la possessió pertanyien al senyor Llorenç Sureda. La possessió tenia capella amb un retaule de la Mare de Déu de la Mamella, dos cellers i dos alambins. A més dels conreus esmentats, hi havia ametlerar, figueral i conreu de tapereres. Tenia una guarda de 94 ovelles. El 1659, era del senyor Bernadí Sureda-Sanglada i feia una renda anual de 100 lliures, mig quintar de lli i mig quintar de cànem. N'era pertinença el **rafal de Mendiot**, propietat confrontada amb Mendia, amb cases pròpies i dedicada a conreu de cereals i lleguminoses, amb una petita guarda d'ovelles. Arrendat a part, feia una renda anual de 23 lliures, 34 quarteres de blat, dos capons i dos pollastres. El 1775, pertanyia a l'heretat de la senyora Joana Sureda-Sanglada i era situada prop del camí de Manacor al Port de Manacor (Portocristo), entre Son Comte, Tortova, Son Suau i Santa Cirga. El 1779, passà a la família Fontirroig, de Maria de la Salut, i fou dividida. La major part de la possessió, denominada des d'aleshores **Mendia Vell** o **Gran**, amb les cases antigues i la torre, fou assignada a Pere Joan Soler Fontirroig i confrontava amb Son Suau, Santa Cília i Mendia Nou o Petit. El 1993, les cases, restaurades són destinades a restaurant. La part menor, dita **Mendia Nou o Petit**, de 61 quarterades, correspongué a Margalida Pujals Fontirroig i confrontava amb Son Pioli, Santa Ponça, Son Comte, Son Suau i Mendia Gran o Vell. (DF)

↑ Mendia (Manacor)

MENDIA, CALA A la costa del terme de Manacor, situada entre Cala Anguí-

↓ Cala Mendia (Manacor)

la i s'Estany d'en Mas. El 1972, se n'aprovà el projecte d'urbanització. Les primeres empreses promotores foren Cala Mendia i Immobiliaria Porto Cristo. Tenia (1992) 27 habitants de dret i el conjunt ocupa una superfície de 40 ha. Els tipus d'edificacions predominants són hotels, apartaments i habitatges unifamiliars. Hi ha un hotel i sis blocs d'apartaments, amb una capacitat aproximada de 2.300 places. Disposa (1972) d'aigua corrent i de clavegueram. Les aigües brutes eren tractades inicialment a la depuradora de Cala Anguila i després a la de Platja Romàntica, situada a can Frasquet. Des de 1972, té servei de recollida de fems. El 1981, s'hi constituí l'Associació de Veïns de Cala Mendia, que tenia (1992) 18 socis. (ACo/BeC)

MENDÍA LASA, BENITO (Zarautz, Guipúscoa 1905 - Sant Sebastià 1983) Lul·lista. Professà de franciscà el 1920 i s'ordenà de prevere el 1928. Estudià el problema de les relacions entre la fe i la raó i el racionalisme lul·lians. Publicà diversos articles, com *Posición adoptada por Raimundo Lulio en el problema de las relaciones entre la fe y la razón* (1946), *En torno a las razones necesarias de la apologética luliana* (1950) i *Bibliografía luliana contemporánea. Años 1935-1950* (1951). El 1951, ingressà a la *Maioricensis Schola Lullistica*. Participà en el congrés internacional de lullisme de Miramar (1976) amb la comunicació *La apología y el Arte lulianos, a la luz del agustinismo medieval.* (ST)

MENDINUETA Y DE MENDINUETA, PEDRO DE (Madrid 1817 - 1910) Militar. Comte de Goyeneche. El 1828, ingressà com a cadet a l'arma de cavalleria. L'abril de 1860, fou nomenat capità general de Balears per substituir Jaime Ortega Olleta, que havia protagonitzat un intent d'aixecament carlista. Tenia la graduació de mariscal de camp. Durant la seva administració, tornaren les tropes que havien participat en la Guerra d'Àfrica i visità Mallorca la reina Isabel II. Cessà l'octubre de 1863, quan fou nomenat director general de l'arma de cavalleria. Aquell mateix any, ascendí a tinent general. (DJ)

MENDIOLA PEREYRA, ESPERANÇA (Palma 1933) Soprano. Estudià cant amb Joan Nadal. El decenni de 1960, interpretà nombroses sarsueles i recitals amb Francesc Bosch. Participà en una temporada d'òpera, a Palma, amb Mario del Mónaco i Fedora Barbieri. És solista de la Capella Mallorquina.

↑ Son Mendívil de Dalt (Llucmajor)

MENDÍVIL, COLÒNIA DE SON Vegeu *Colònia de Son Mendívil.*

MENDÍVIL DE BAIX, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre el puig de Son Ferrer, Son Binissalom, Boscana i la Colònia de Son Mendívil. (M)

MENDÍVIL DE DALT, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Mendívil de Baix, Boscana, Son Garcies i sa Cabana. Deriva de la gran alqueria de Galdent. Pren nom del primer propietari, Antoni Mendivil Borreguero. N'és pertinença el *sementer des Clapers* (←), on hi ha una cova prehistòrica del Bronze Antic. (M)

MENDOZA NÚÑEZ, JESÚS (Burgos 1958) Pintor. De formació autodidàc-

↓ Son Mendívil de Baix (Llucmajor)

↑ Jesús Mendoza Núñez, *Sense títol*

tica. El 1983, s'instal·là a Palma. Ha exposat individualment a Palma (1989-90) i Alaró (1989). La seva obra revela influències de l'expressionisme. El 1987, fou guardonat amb el premi Ciutat de Palma.

MENDOZA PACHECO, JOAQUÍN DE (? - Palma 1782) Militar. El febrer de 1780, amb la graduació de tinent general, arribà a Palma per fer-se càrrec del comandament militar de l'Illa. El mes de setembre d'aquell mateix any, Carles III li va conferir el títol de capità general de Mallorca i d'Eivissa. El 1781, acordà establir un correu extraordinari entre el port de Sóller i Barcelona mentre duràs la guerra contra Gran Bretanya. Durant la seva administració, es preparà la conquesta de Menorca de 1782. Va morir mentre tenia el comandament, i Antoni Montagut, cap de l'artilleria de Mallorca, ocupà el càrrec de comandant general interí. (DJ)

MENEIROLA Antic rafal del terme de Sineu. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1231. (M)

MENÉNDEZ Y PELAYO, MARCELINO (Santander 1856 -1912) Historiador i polític. A la seva primera època d'estudiant a Barcelona, conegué Josep Lluís Estelrich, Mateu Obrador i Miquel Costa i Llobera. Publicà (1877) *Horacio en España*, on donà a conèixer l'oda *A Horaci*, de Miquel Costa i Llobera, i

↑ Fulletó sobre les relacions de Marcelino Menéndez y Pelayo i Mallorca

obres dels mallorquins Bartomeu Pou, Antoni Oliver, Miquel Pasqual i Tomàs Fortesa, entre d'altres. Entre 1880 i 1882, publicà *Historia de los heterodoxos españoles*, on es refereix a Anselm Turmeda com a heterodox, mentre vindica la figura de Ramon Llull. Fou membre de la Reial Acadèmia Espanyola (1881) i director de la Biblioteca Nacional des de 1898. Afiliat a la *Unión Católica* d'Alejandro Pidal y Mon, fou elegit (24 d'abril de 1884) diputat liberal conservador per a les Balears amb 2.269 vots. Vengué a Mallorca poc abans de les eleccions (20 d'abril) i dugué a terme una visita electoral a Manacor, Felanitx, Santanyí, Campos i Llucmajor. El 23 d'abril, pronuncià dos discursos, un al pati de can Cosmet, de Campos, i un altre, en català, a Llucmajor. Visità el col·legi de la Sapiència, seu de la Societat Arqueològica Lul·liana, on Joan Maura llegí un treball sobre l'*Ars Magna* de Llull. El primer de maig de 1884, féu una conferència sobre Ramon Llull a l'Institut Balear, publicada posteriorment a la revista literària *Museo Balear* (1884). Arran de la seva venguda a Mallorca, conegué Joan Alcover i Josep Maria Quadrado. Escriví la introducció a la reedició i ampliació d'*Ensayos religiosos, políticos y literarios*, de Josep Maria Quadrado, del qual deixà, també, una semblança literària. (PF)

MENÉNDEZ ROJAS, JOAN MANUEL (Palma 1956) Pintor. Estudià a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona. El 1981, féu la primera exposició individual a Palma. Posteriorment, ha exposat també a Barcelona, Cala d'Or (Santanyí), Deià, Madrid i París i a diferents indrets d'Itàlia, com Ferrara i Nàpols (1989), Roma i Venècia (1990) i Milà (1992). Ha participat (1989-90 i 1992) en la mostra d'Art Contemporani —ARCO—, de Madrid. Iniciat en l'hiperrealisme, la seva obra s'ha anat enriquint amb reminiscències renaixentistes, manieristes i barroques.

MENESES CÁRDENAS, CARLOS —Coco MENESES— (Lima 1930) Es-

↓ Joan Manuel Menéndez Rojas, *Col·leccionista de rellotges*

← Carlos Meneses Cárdenas

criptor i periodista. Estudià a la Universitat de Sant Marc, de Lima, i a l'Escola Oficial de Periodisme, de Madrid. El 1964, fixà la seva residència a Mallorca. Com a periodista, fou redactor dels diaris *Baleares* i *Diario de Mallorca*. És autor, entre altres obres, dels estudis literaris *Escritores latinoamericanos en Mallorca* (1973), *Poesía juvenil de Jorge Luis Borges* (1978) i *Cartas de juventud de Jorge Luis Borges* (1987) i de les novel·les *La muchacha del bello tigre* (1983) i *Bobby estuvo aquí* (1990). Obtengué (1958) el premi nacional de teatre de Perú amb l'obra *La noticia*.

MENESTRALIA Casal situat al terme de Campanet al km 36 de la carretera de Palma a Alcúdia. Fou ideat per l'empresari *Gabriel Mateu Mairata* (←) com un gran conjunt arquitectònic destinat a allotjar activitats artesanes tradicionals, dins una estructura laboral i productiva semblant a la dels antics gremis de Mallorca. L'objectiu era tant el proveïment del mercat turístic com l'exportació. N'elaborà el projecte l'arquitecte Josep Ferragut Pou en un estil historicista i regionalista, semblant al de la reforma de Palma de la postguerra. El projecte contenia elements del gòtic, dels casals senyorials mallorquins i de l'arquitectura civil italiana. S'havia d'estructurar en dos cossos, amb una gran torre central i, a l'extrem NE, s'hi havia de bastir un oratori, del mateix estil que les primitives esglésies rurals dels repobladors catalans del s XIII. Havia d'acollir obradors de vidre, ferro forjat, fusta tallada i ceràmica, a més d'habitatges, restaurant, botigues, sales d'exposicions i conferències, museu, biblioteca i arxiu. Encara inacabat, fou oficialment inaugurat el 1965. La crisi de 1973 retardà les obres, que foren definitivament interrompudes el 1989 per la mort del promotor. És la mostra més significativa de l'arquitectura de revival històrico-folklòric que proliferà a Mallorca el decenni 1960-70. (DF)

MENGA, CA NA Propietat rústica del terme de Sóller, situada entre el pujol d'en Banya, el torrent Major i Son Tambó. (M)

MENGO, FORAT D'EN Vegeu *Foradada, cova*.

MENJAR BLANC Plat dolç, fet amb llet, sucre, farina d'amidó i d'arròs, un canonet de canyella i una pell de llimona. Tots els ingredients es fan bullir dins una greixonera, a foc suau, sense deixar de remenar. Una vegada cuit i quan té consistència, s'aboca dins un plat, es retira la llimona i la canyella i es deixa refredar. Una variant anomenada **pipi,** consisteix a tirar la mescla en calent damunt un plat amb congrets o quartos. És un plat antic, amb poques variants, era comú a tota l'Europa medieval. Continua present en la gastronomia mallorquina, però s'ha perdut molt de la dieta ordinària illenca. Entre els seus ingredients, es pot utilitzar la murta com a planta aromàtica, l'ús de la qual es remunta, segons

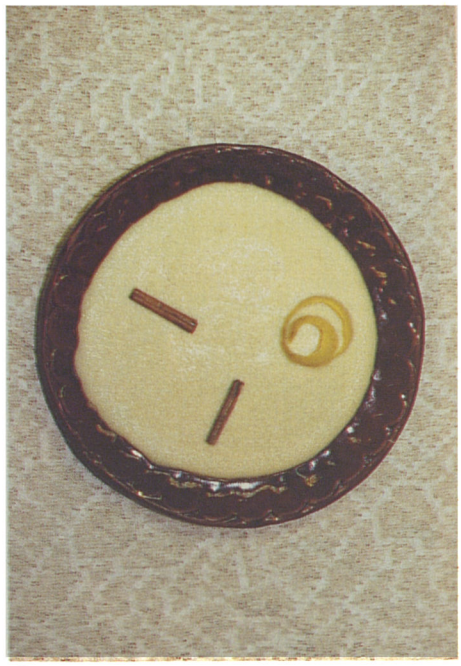

↑ Menjar blanc

Ramon Cavaller, a la cultura grega. Per altra part, Antoni Contreras defensa l'origen àrab del plat. Aquesta teoria es veu reforçada amb l'existència d'altres preparacions molt semblants de la gastronomia islàmica. Dins l'Espanya cristiana, apareix citat a *Arte Cisoria* (1423) d'Enrique de Villena. Dos receptaris en llengua catalana, el *Llibre de Sent Soví* (del s XIV) i el *Llibre del Coch de Mestre Robert de Nola* (del s XV), també en parlen. El s XVIII, Jaume Martí l'inclou en una de les seves plaguetes de receptes i, posteriorment, apareix a diversos receptaris mallorquins del final del s XIX i del començament del s XX. (MiF)

MENJEM Antic rafal del terme de Manacor. El 1239, es documentà com a Benimenjem. (M)

↓ Menestralia (Campanet)

MENOR, PUNTA Al terme de Sóller. Vegeu *Llarga, punta.*

MENOR, RAFAL Al terme de Llucmajor. Documentat el 1495, pertanyia a Gabriel Salvà. (DF)

MENORCA, CAN Propietat rústica del terme de Palma, situada a sa Garriga, entre can Garau, es Pi i el molí des Moix. (M)

MENORCA, CA NA Propietat rústica del terme de Llubí, situada entre el pla de Son Sitges, Binifalet, Son Verdereta i Son Sitges. (M)

MENORCA, CAP DE Accident de la costa del terme d'Alcúdia, situat entre el cap des Pinar i sa Niassa. S'hi troba l'indret denominat es Maressos des Cap de Menorca. (M)

MENORCA, PLA DE Al terme de Sant Llorenç des Cardassar, situat entre sa Begura Nova, es Embulls, Son Llullets i sa Ferrissa. (M)

MENORCA, POU DE Al terme de Sant Llorenç des Cardassar, a l'hort de sa Begura, situat davant la casa d'en Toni de s'Hort, al començament del camí de Son Llullets. (M)

MENORQUINA, PENSIÓ Nom amb el qual era conegut l'edifici de *Casasayas, can* (←).

↓ Pla de Menorca (Sant Llorenç des Cardassar)

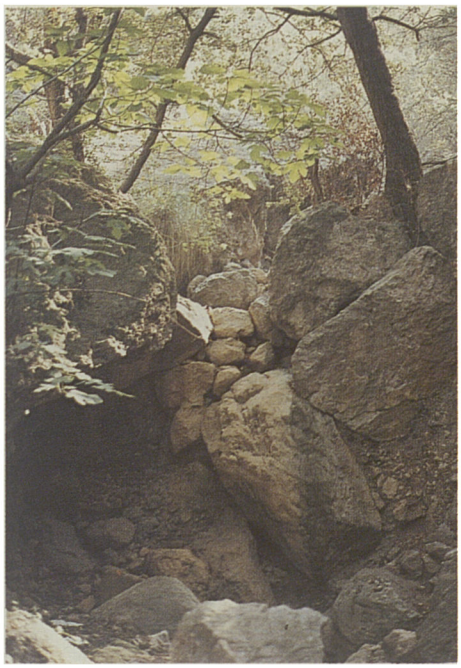

↑ Font de sa Menta (Banyalbufar)

MENTA Gènere de plantes al qual pertanyen l'*herba-sana* (←), el *palpalei* (→) i el *poliol* (→).

MENTA, FONT DE SA Al terme de Banyalbufar, situada al torrent de s'Algar, vora la carretera de Banyalbufar a Estellencs. Està documentada des del s XVIII. Donà nom al **rafal de sa Font de sa Menta,** documentat el 1730. Pertanyia a Gabriel Tomàs —Xiscot— i confrontava amb Planícia i la vorera de la mar. Era dedicat a hort, vinya, canyar i conreu de cereals i lleguminoses. Tenia la casa dins el nucli de Banyalbufar. (DF/M)

↑ Torre de Menut (Escorca)

MENTABORDA Vegeu *Herba sana.*

MENTA DE SANTA MARIA Nom amb el qual també es coneix el *cost* (←).

MENTA ROMANA Nom amb el qual també es coneix el *cost* (←).

MENUBIT, COMELLAR DE Al terme de Selva, situat entre la sínia de Son Odre i ses Bassetes. (M)

MENUT Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre Son Verdera, el camí de Muntanya, Son Vermell i Son Malloli. ■ Al terme de Binissalem, entre Son Bauçà, s'Arbossar i Son Perdiu. ■ Possessió del terme d'Escorca, confrontada amb Lluc, es Pujol, Alcanella, Binifaldó, Mossa, Son Llobera i Albarca. Era l'alqueria islàmica Menut, documentada en el *Llibre del Repartiment.* Fou de les famílies Clariana (s XIII-XIV), Malferit (s XIV-XV) i Cànoves (s XVI-XVII). Passà al col·legi de Nostra Senyora de Lluc (s XVIII-XIX). A causa d'una desamortització, l'Estat n'assumí la titularitat (1897) fins que fou

↑ Menut (Escorca)

transferida a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (1983). Fou una propietat fonamentalment forestal i ramadera i, des del s XVII, s'hi estengué el conreu de l'olivar. El 1599, pertanyia a l'honor Nadal Cànoves, que hi reformà les cases i els donà una aire senyorial amb finestrals de caire renaixentista. Una torre enmig de la clastra constituïa un element defensiu contra les incursions de corsaris i pirates. Hi havia un molí de sang. Era dedicada al conreu de cereals, a l'explotació dels alzinars i a la ramaderia, amb guardes de 300 ovelles, 200 cabres, 25 porcs i vint bous. Era conrada amb Binifaldó, propietat també dels Cànoves. El 1665, era de l'honor Antoni Cànoves —de Menut—. Les cases, reformades els s XVI-XVII, havien estat enriquides amb mobiliari de luxe i una col·lecció de pintures i escultures religioses. Tenien torre, celler i molí de sang. S'hi havien fet plantades de vinya. La propietat estava sota alou de la Casa Sagrada del Temple, del Bisbe de Mallorca i del Capítol de la Seu. A mitjan s XVII, el bandolerisme hi dificultà les activitats agràries, forestals i ramaderes, i la possessió decaigué. El 1681, les cases i la torre estaven molt derruïdes. Els Cànoves n'impulsaren una nova reforma i restauraren les cases, la torre i el molí de sang. Dotaren el celler de noves bótes congrenyades i enriquiren la col·lecció de pintura religiosa. El 1685, fou valorada en 1.440 lliures, i els seus boscos i alzinars eren estimats en 4.460. Confrontava aleshores amb Lluc, Son Amer des Pujol, Alcanella, Binifaldó, Mossa, Son Llobera i Albarca. El 1787, Jeroni de Berard la descriví com una propietat mitjana, dedicada a olivars i producció de blat, amb una font i hort. Pertanyia al collegi de Nostra Senyora de Lluc. Tenia cases velles i noves. Era dedicada a alzinars, olivars, vinyes i figuerals. Tenia conreu de cereals, lleguminoses, hortalissa i una gran guarda d'ovelles. Sense els olivars, feia una renda anual de 130 lliures, tres ovelles, un porcastre i mig quintar de formatge. Hi destacaven els indrets denominats s'Hort, sa Tanca, sa Rota Nova de sa Creu i l'alzinar del Racó d'en Jeroni. El 1863, tenia unes 500 quarterades. Devers 1940, s'hi instal·là un viver forestal per a la repoblació i la reproducció d'espècies autòctones. El Govern de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears n'ha restaurat acuradament les cases i hi ha celebrat, esporàdicament, alguna sessió del Consell de Govern. ■ Al terme de Felanitx, situada entre Son Nas Vermell, Son Nadal Vell, Son Oliver i can Burí. ■ Al mateix terme, entre can Dimoni, es Mussol, can Siula i sa Galera Nova. ■ Al mateix terme, entre sa Cavella, ca na Mates, Son Terrassa d'en Menut i can Soleret. ■ Al terme de Manacor, situada entre cas Tromper, s'Hospitalet Vell, can Clar i na Fogassot. ■ Al terme de Montuïri, entre Mianes Vell, Son Castanyer, Mianetes i el rafal Franc. ■ Al terme de Muro, entre es Velar, can Caderner, la talaia Blanca i Son Sant Martí. ■ Al terme de Palma, situada entre ses Mosqueres, Son Perera de Baix, can Reviu i Son Sunyer Vell. (DF/M)

MENUT, COVA DE Cavitat situada a la possessió de Menut del terme d'Escorca. Consta d'una sala de 40 m per 15 m amb alguna ramificació lateral. S'hi ha localitzat abundant fauna d'invertebrats terrestres cavernícoles, en particular de coleòpters. També s'hi han trobat gran quantitat de terrisses. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MENUT, SON Possessió del terme de Felanitx, situada entre Son Reus, Son Vinater, Son Teuler i es Cau. (M)

MERAVELL, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre can Menut, can Siula, can Fiolet i can Granot. (M)

MERAVELLA Vegeu *Mirabajà*.

MERAVELLES, COVA DE SES Cavitat situada als terrenys de Coma-sema, al terme de Bunyola. Consta de diverses sales grans, amb un recorregut horitzontal de més de 300 m. Hi ha abundants formacions estalagmítiques. És interessant des del punt de vista biospeleològic. Ha aportat abundant fauna cavernícola, en particular de coleòpters troglobis. Té aixecament topogràfic. (FBE)

MERAVELLES, LES Urbanització del terme de Palma, situada a la badia, a la perifèria del casc urbà, entre Sometimes, l'autopista de llevant i s'Arenal. Es popularitzà la denominació castellana *Las Maravillas*. El 1993, ocupa una superfície aproximada de 40 ha. Tenia (1992) una població de 1.324 habitants de dret. Fou creada el decenni de 1930, tot i que el procés urbanitzador no s'hi intensificà fins als dos decennis posteriors. En fou el promotor Miquel Pellicer. El 1951, tenia 51 edificacions, 39 habitatges i dos locals. El 1970, una vegada consolidat el procés esmentat, s'hi havien construït 210 edificacions, 555 habitatges i 114 locals. Des del decenni de 1960, disposa d'aigua corrent i de clavegueram. El 1993, hi predominen tant les edificacions plurifamiliars, representades pels establiments hotelers, com les unifamiliars de caràcter residencial. Respecte a l'església de Sant Ferran, fou bastida, devers 1940, segons el projecte (1935) de l'arquitecte i urbanista Francesc Casas. Va esser aixecada sobre els terrenys cedits per la família Alzamora, la qual també costejà les obres. L'edifici, de tipologia regionalista neogòtica, té una planta basilical d'una so-

↑ Les Meravelles, parròquia de Sant Ferran

↑ Penyal de ses Meravelles (Orient, Bunyola)

la nau, capelles laterals emmarcades per contraforts, absis pentagonal i coberta de doble vessant. El 1971, fou erigida en parròquia. Quant a la infraestructura turística, integrada a la zona de la platja de Palma, té (1993) vint establiments hotelers amb aproximadament 6.000 places. També hi ha els locals d'esbargiment *Zorbas* i *Riu Center*. El 1958, s'hi creà l'Associació de Veïns del barri de les Meravelles. El 1993, no disposava de centres d'ensenyament i les necessitats sanitàries eren ateses pel Consultori de s'Arenal. Pel que fa a les festes, se celebren durant l'estiu, entre els dies 6 i 10 d'agost. (ACo/BeC)

MERAVELLES, PENYAL DE SES De 632 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Situat a Orient, al terme de Bunyola, entre el barranc de Solleric, la mola de Son Montserrat i el clot de sa Neu. (M)

MERCADAL, CAN Vegeu *Granada Bellavista, Son*. ■ Possessió del terme de Palma, entre Son Felip, Son Bosc, el tancat Prim i Son Cosmet. ■ Al terme de Santanyí, situada entre es Goret Vell, el rafal Nou, Son Cusina i el rafal Llinars. (M)

↓ Les Meravelles, establiments hotelers

MERCADAL, EL Terrenys del terme d'Escorca. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1526. (M)

MERCADER, CAN Propietat rústica del terme de Costitx, situada entre el pla de n'Amic, Son Horrac, es Cós i sa Vinya Vella. (M)

MERCADER, HORT DES Antic hort del terme de Palma, que era situat davant el bastió d'en Sanoguera, entre la porta Pintada i la porta de Sant Antoni. Documentat el 1694, pertanyia a l'honor Bartomeu Aguiló, mercader, de qui prengué nom. Fins a la fi del s XVII, foren tres horts, denominats Son Amorós, Son Fuster i Son Gomila. Bartomeu Aguiló els adquirí i unificà en una sola propietat, on edificà un casal, que moblà i enriquí amb una nombrosa col·lecció de pintura religiosa. Era dedicat al conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. El propietari tenia la casa pairal al carrer del Segell, a la parròquia de Santa Eulàlia. (DF)

MERCADER, RAFAL DES Antic rafal del terme de Palma, que confronta-

↑ Cafè bar Mercantil (Inca)

va amb el camí d'Inca, el rafal dels Frares de la Trinitat i Son Sunyer. Documentat el 1660, pertanyia al mercader Rafel Barceló, de qui prengué nom. Tenia cases, sínia i hort. Era dedicat a magranar, conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 86 lliures, 3,5 dotzenes de magranes agredolces i 1,5 dotzenes de magranes albars. (DF)

MERCADER, SON Antiga possessió del terme d'Andratx. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1615. ■ Antic rafal del terme de Campanet. El 1682, pertanyia a Melcior Ponç —Mercader—, de la família del qual prengué nom. Tenia 5 quarterades i una petita casa. Era dedicat a garroverar, figueral, vinya i conreu de cereals. Feia una renda anual de 30 lliures. (DF/M)

MERCANT BARCELÓ, JOAN (Palma 1884 - 1921) Metge. Es llicencià a Barcelona el 1873. Fou un dels fundadors del Col·legi Oficial de Metges de Balears (1882). Col·laborà a la *Revista Balear de Medicina*, en la qual publicà diversos articles sobre ginecologia i aparell digestiu, entre d'altres temes.

MERCANTIL, CAFÈ BAR Establiment de restauració instal·lat a la plaça d'Espanya d'Inca. Fou obert al públic el 1935 per un grup de sabaters. L'edifici, d'estil modernista, és obra de Francesc Cases. Consta de tres peces, una utilitzada com a cafè, una altra com a sala de festes i d'exposicions i l'altra com a teatre i cinema. Hi actuaren, entre d'altres, la capella clàssica de Mallorca, els guitarristes Bartomeu Calatayud i Narciso Yepes i la rapsode Berta Singermann. Fou famós com a lloc de trobada d'empresaris que participaven en el mercat d'Inca. Fou reformat el 1990. El 1993, només és obert el cafè.

MERCANT MELIS, JAUME (Capdepera 1908) Pintor. De formació autodidàctica, començà a pintar devers 1920. Assistí durant poc temps a les classes de Josep Pons Frau i d'Arthur Segal. Les seves primers obres foren paisatges. El 1944, féu la primera exposició individual a Artà i, el 1949, la primera a Palma. El 1948, sota el patrocini de Gabriel Fuster Mayans —Gafim— i de Josep Maria Costa, exposà a les galeries Costa, de Palma. Ha conreat bàsicament els paisatges, les marines i els retrats, emprant un llenguatge senzill en el qual es manté una tradició mediterrània manifestada en el tractament de la llum, dels contrasts i de l'espai, i fa ús de contorns suaus i delicats. La seva obra pràcticament no fou coneguda fins a les exposicions fetes a Palma el 1972 i el 1974. El 1989, li fou dedicada una exposició antològica a la Llonja, de Palma.

↓ Jaume Mercant Melis, *Horitzó infinit*

MERCAPALMA Empresa constituïda el 1968 a Palma amb l'objectiu de crear un mercat central per al proveïment majorista. És propietat de l'Ajuntament de Palma (51%), de l'empresa estatal Mercasa (26%) i de capital privat (21%). El capital inicial era de 112,5 milions de pessetes. El 1973, s'inauguraren les instal·lacions ubicades al Coll d'en Rabassa i se suprimiren el mercat de la Porta de Sant Antoni i la secció de majoristes del mercat de l'Olivar. També s'hi instal·laren els magatzems majoristes de queviures que es trobaven dispersats per Palma. En una extensió de 204.880 m², el centre consta

d'una àrea de fruites i verdures, un escorxador, un pavelló frigorífic, una àrea d'activitats complementàries, un pavelló polivalent, un edifici d'administració i una zona d'aparcament de vehicles.

MERCAT Reunió setmanal en lloc públic de productors, mercaders i compradors finals per fer intercanvis de productes agraris i d'altres, a l'engròs i a la menuda. Entre els s XIV i XVIII, el mostassaf fou l'encarregat municipal de vigilar l'ordre i supervisar la correcció dels pesos i mesures. El de més moviment era el del dissabte a Palma, instituït oficialment en virtut d'un privilegi atorgat per Jaume II el 7 de juliol de 1302. Tengueren gran importància els mercats del dimecres a Sineu i del dijous a Inca. Altres de rellevants eren els del dilluns a Manacor i Montuïri, el del dimarts a Porreres, els del dimecres a Llucmajor i Capdepera, els del dijous a Sant Llorenç des Cardassar i Campos, els del divendres a Son Servera i Maria de la Salut i el del diumenge a Sóller (des del decenni dels vuitanta, aproximadament, el dissabte), Felanitx, Pollença, Sencelles, Artà, Algaida i Binissalem, entre d'altres. A Palma, el mercat del dissabte registrà un creixement molt notable a partir del segon terç del s XIX, com a conseqüència de l'increment del pes demogràfic de la ciutat, del seu progrés industrial, de l'expansió del comerç exterior a través del port i de la concepció radial amb centre a Palma dels nous sistemes de transport col·lectiu, com el ferrocarril.

↑ Vista aèria de Mercapalma (Palma)

Les grans dimensions que adquirí el situaren en una posició central dins el conjunt dels mercats locals de l'Illa. El progressiu creixement d'aquest mercat i l'ampliació del volum de transaccions que s'hi donà determinaren el desenvolupament d'un ampli mercat a l'engròs, en el qual, mitjançant el sistema de rotlades, es negociaven operacions sense la presència dels productes objecte de compra-venda. El lliurament i la recollida del producte aparaulat i el seu examen es feien fora del mercat. Això permeté que les transaccions es poguessin dur a terme amb la rapidesa i els nivells d'escala que convenien als mercaders. Els productes principals d'aquest mercat eren el bestiar, el gra, l'ametla i la llenya, entre d'altres. La contractació del bestiar es dividia habitualment en rotlades de bestiar de cabestre, de bous, de porcs, de porc gras (de setembre a març), de xots i d'animals de ploma. La negociació dels productes agrícoles es dividia en rotlades de cereals, llegums, ametla, garrova, llenya, carbó, pebre bord i d'altres. Durant molts d'anys, aquest mercat se situà entre la plaça Major i la plaça del Banc de l'Oli. En el cafè Suís es feien les rotlades dels amos, amitgers i pagesos grossos. El cafè La Llonja acollia les de bestiar i gra. En el cafè Maonès es reunien les de la llenya i el carbó. Durant el s XIX, el procés de concentració urbana, els avanços econòmics i socials i el precedent del que es feia a les grans ciutats del continent determinaren que, sota l'impuls i amb el suport de les autoritats municipals, s'implantàs progressivament, primer a Palma i després a altres localitats de l'Illa, la plaça o el mercat diari a la menuda de productes alimentaris peridors. La consolidació d'aquest implicà la celebració, també diària, a Palma d'un mercat a l'engròs de productes peridors i impulsà l'increment i la consolidació de les funcions d'intermediació entre productors agraris i consumidors. Malgrat això, al costat de la Porta de Sant Antoni es va mantenir el mercat minorista dels productors de fruites, verdures i animals per al con-

↓ *Mercat*, d'Antoni Ribas (s XIX)

↑ Mercat a Palma, el decenni de 1960

sum humà i, alhora, es consolidà el mercat de vell *(baratillo)*, que havia nascut com a annex del setmanal de productes agrícoles i ramaders. La llonja del peix o mercat diari a l'engròs de peix fresc i fruits de mar estrenà a Palma les noves instal·lacions del Mollet el 1943. El mes de gener de 1951, el mercat diari de productes alimentaris peribles es traslladà de la plaça Major a les noves instal·lacions de la plaça de l'Olivar. Més endavant el servei municipal de mercats s'amplià i millorà mitjançant la renovació de les instal·lacions del mercat de Santa Catalina i la incorporació dels mercats municipals minoristes de Pere Garau, Camp Rodó, Llevant i altres de caràcter auxiliar. El mes de maig de 1973, el mercat central majorista de fruites i verdures passà de la plaça Major a les noves instal·lacions de *Mercapalma* (←). El mercat setmanal de Palma començà a decaure en el curs dels anys seixanta arran de l'expansió del turisme, el desplaçament gradual de l'agricultura a posicions marginals dins l'economia illenca, els estralls de la pesta porcina africana, els interessos dels mercaders i dels grans intermediaris i la implantació de nous sistemes de transport, emmagatzemament, distribució i comunicació. Al final dels anys seixanta, el mercat de rotlades es traslladà del dissabte al divendres i en els primers anys del decenni dels setanta desaparegué, després d'uns anys de decadència. Al principi del decenni dels vuitanta, també desaparegué el mercat directe del dissabte de productors agraris i consumidors. Es va mantenir, en canvi, el mercat de vell, que s'amplià amb la incorporació de llocs de venda de mercaderies per a turistes. Malgrat la desaparició del mercat agrari de Palma es mantengueren actius els altres mercats tradicionals. El 1993, els més importants són el del dimecres a Sineu i el del dijous a Inca. Aquests, com la major part dels antics mercats, han perdut gran part de les seves funcions originàries i han evolucionat incloent, a més dels productes agrícoles i ramaders, noves mercaderies, com robes i productes tèxtils de baix preu, quincalla, ganiveteria, terrisseria, manufactures de fusta i pell i altres articles per a turistes. Des dels darrers anys setanta, destaca la presència habitual de marxants africans. Per altra part, l'escassetat d'aliments i béns de primera necessitat que es donà a Mallorca després de la Guerra Civil (1936-39), a més de la contingentació de nombroses mercaderies i del control administratiu de preus provocaren l'aparició i l'extensió del mercat negre, en el context del qual es feren les transaccions de l'estraperlo o comerç extralegal de productes alimentaris, combustibles i medicaments. A partir de mitjan decenni dels cinquanta, el mercat negre es limità al comerç de tabac de contraban. Aquest producte minvà i desaparegué pràcticament devers els anys setanta, la qual cosa propicià que fos substituït per productes estupefaents. El 1993, el mercat pròpiament dit no té relació ni amb uns dies concrets, ni amb un lloc determinat en el qual es compren i venen béns i serveis. Els nous sistemes de comunicació i les necessitats d'eficàcia i rapidesa de l'economia moderna fan que el mercat abasti la totalitat de l'Illa i que les funcions de demanda i

MERCATS SETMANALS A LES BALEARS

DILLUNS: Caimari - Calvià - Lloret de Vistalegre - Manacor - Montuïri - Palma (Mercat Artesanal Plaça Major).

DIMARTS: Alcúdia - s'Arenal - Artà - Campanet - Can Pastilla - Can Picafort - Llubí - Palma (Plaça Pere Garau) - Porreres - Santa Margalida.

DIMECRES: Andratx - Bunyola - Capdepera - Colònia de Sant Jordi - Llucmajor - Petra - Pont d'Inca - Port de Pollença - Santanyí - Selva - Sencelles - Sineu - Vilafranca de Bonany.

DIJOUS: s'Arenal - Ariany - Campos - Can Pastilla - Consell - Inca - Palma (Plaça Pere Garau) - ses Salines - Sant Joan - Sant Llorenç.

DIVENDRES: Alaró - Algaida - Binissalem - Can Picafort - Inca- Llucmajor - Maria - Palma (Mercat Artesanal Plaça Major) - Pont d'Inca - Santa Eugènia - Son Servera.

DISSABTE: s'Arenal - Búger - Bunyola - Campos - Cala Rajada - Costitx - Lloseta - Palma *(Baratillo)* - Palma (Mercat Artesal Plaça Major) - Palma (Plaça Pere Garau) - Santa Margalida - Santanyí - Sóller - Son Ferriol.

DIUMENGE: s'Arenal - Alcúdia - Binissalem - Felanitx - Inca - Llucmajor - Muro - sa Pobla - Pollença - Santa Maria del Camí - Valldemossa.

↑ Mercat de Sineu

d'oferta s'hi despleguin de manera continuada i pràcticament ininterrompuda. Per bé que una part dels béns i serveis que es consumeixen i es produeixen a Mallorca són objecte de transacció en mercats d'àmbit estatal o internacional, cal parlar d'un mercat insular amb entitat pròpia per tal com el seu volum intern de transaccions té unes dimensions prou àmplies i en el seu context els preus de béns i serveis tendeixen a fixar-se de manera homogènia. A més, les funcions d'oferta i demanda hi presenten algunes particularitats diferencials respecte de les que caracteritzen els mercats de Menorca i d'Eivissa, els de la Península i els internacionals. El grau de complexitat del mercat insular fa que les referències a aquest s'establesquin habitualment en funció dels seus segments. Així es parla del mercat immobiliari, turístic, financer, de serveis comercials, de serveis de transport i de treball. (MA)

MERCÈ, ESGLÉSIA DE LA Edifici religiós situat entre la plaça dels Mercedaris i el carrer de l'Arc de la Mercè, de Palma. Els plànols han estat atribuïts al mestre d'obres i religiós mercedari Pere Barceló. Les obres s'iniciaren el 1621. Fou consagrada el 1661 i concluïda el 1705, encara que el portal principal és de 1720. Entre 1735 i 1757, s'edificà un nou campanar i, el 1761, s'obrí la rosassa de la façana. D'estil barroc, l'església és de nau única amb capelles laterals de traçat rectangular, que no es comuniquen. L'absis és de planta trapezoïdal i lleugerament més reduït que els trams de la nau. La coberta de la nau central és de creueria, la de les capelles laterals, de canó, i la del presbiteri, de quart d'esfera. Els suports són pilastres d'ordre compost, decorats, com la resta de l'edifici, amb colors blanc, groc i daurat. Sobre les capelles laterals, hi ha les tribunes articulades a base d'obertures rectangulars protegides per gelosies. Les dues façanes, on hi manca la decoració, estan formades per tres cossos separats per línies d'impostes. El retaule major, esculpit (1723) per Andreu Carbonell, destaca pel seu dinamisme ascensional i per la concavitat dels carrers laterals. El 1793, es transportà des de València la imatge de la Mare de Déu de la Mercè que es venera a l'altar major. (AS)

MERCÈ, TEATRE DE LA Teatre situat a l'antic convent de la Mercè, de Palma. També s'anomenà Liceu Dramàtic. Es va obrir el 1841 aprofitant les obres de reforma en el teatre Principal. Acollí un públic de caràcter popular. S'hi organitzaren activitats de forma continuada fins a 1843. Va deixar de funcionar cap a 1853. (JMV)

MERCEDARI Religiós de l'orde de Santa Maria de la Mercè, fundat (1218) a Barcelona per sant Pere Nolasc i dedicat a la redempció de captius. El pa-

→ Mare de Déu de la Mercè, interior de l'església de la Mercè (Palma)

↑ Detall de l'entrada del convent dels mercedaris (Palma)

pa Gregori IX els autoritzà (1235) a constituir-se en orde religiós. Adoptà la regla de sant Agustí, es posà sota la protecció de la Mare de Déu de la Mercè i afegí als tres vots —castedat, obediència i pobresa— un quart vot de redempció de captius, que implicava també la substitució personal d'un captiu per un membre de l'orde. Poc després de la conquesta de Mallorca, s'establí, a Palma, una comunitat prop del carrer de Miramar i de sant Pere Nolasc. El 1243, vengueren aquest primer convent per a poder redimir 300 captius mallorquins. Passaren a residir (1245) a l'actual plaça de Cort, al convent conegut com a Hospital de Santa Eulàlia, fins que, al final del s XIII, s'establiren dins la parròquia de Sant Miquel, on constituïren el convent de Sant Salvador. El 1316, vuit religiosos mallorquins patiren martiri a Alger, on havien anat a redimir captius. Construïren un convent, que, al final del s XVI, tenia 20 religiosos. A mitjan s XVII, arribava a 33, moment en el qual s'inicià (1621) la construcció de l'església, sota l'advocació de la *Mare de Déu de la Mercè* (←). Al llarg d'aquell segle, es continuaren dedicant intensament a redimir captius, especialment al nord d'Àfrica. El 1835, foren exclaustrats 38 mercedaris, la comunitat quedà suprimida i els seus béns desamortitzats. El 1905, es restaurà l'orde a Mallorca i prengueren possessió de l'església que abans de la desamortització els havia pertangut. El 1951, s'inicià la construcció del nou convent, que fou beneït l'any següent. Actualment (1993) la comunitat es dedica al servei religiós a l'església de la Mercè i a la pastoral penitenciària. (AS/PF)

MERCER, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre Son Espai, l'hort des Mestre, la creu de Sant Blai i can Brou. (M)

MERCER, HORT D'EN Al terme de Campos, situat entre can Formatge, l'hort des Serrador, can Pocoví i l'hort de can Sord. (M)

MERCURIAL *(Mercurialis annua)* Dita també **melcoratge.** Planta de la família de les euforbiàcies. És anual i dioica. Fa peus masculins i femenins. Els primers són de color verd clar i els altres, verd fosc. Té la tija de 10-50 cm, quadrada, angulosa, més gruixada als nusos, ramosa i fullada des de la base. Les fulles són ovals o ovato-lanceolades, peciolades, dentades i arrodonides a la base. Fa les flors masculines en glomèruls, sobre un llarg peduncle axillar. Les femenines són grans, sèssils, solitàries o geminades. Floreix els mesos de març a juny. Es fa per les vores de camins, parets i escombraries. (FB)

↓ Mercurial *(Mercurialis annua)*

MERII Antic rafal del terme d'Inca, registrat rahal Almerij en el *Llibre del Repartiment.* Segons Joan Coromines, significa el rafal del d'Almeria, o bé, el rafal de Maria. (M)

MERIM Antiga alqueria del terme de Palma. El 1233, es documenta com a alqueria Abenmerim. (M)

MERINO ROMO, JUAN ANTONIO (Ausejo, La Rioja - ? s XVIII) Inquisidor de Mallorca (1741-42). Nomenat fiscal del tribunal de la Inquisició a Mallorca (1737), la seva estada a l'Illa estigué marcada per les virulentes disputes entre tomistes i lul·listes. (MC)

MERLA *(Turdus merula)* Dita també **mèl·lera** o **mèrlera.** Ocell de la família dels túrdids. El mascle té plomatge totalment negre i el bec groc. La femella i els joves tenen el plomatge de color bru, més clar a la part inferior. És sedentari, tot i que a Mallorca n'arriben procedents del centre d'Europa. Viu en solitari o en parella. S'alimenta d'insectes, cucs i fruits. Cria els mesos de març a juny i posa quatre o cinc ous de color blanc blavós amb taques més fosques. No es considera peça de caça, per tant la seva captura és penada. Darrerament és fàcil veure'n per les zones urbanes, ja que s'ha anat adaptant als medis urbans. (JSA)

↓ Merla *(Turdus merula)*

MERLET, SON Possessió del terme de Petra, situada entre can Curt, can Ravull, Son Maimó i Son Ros. (M)

MERO, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre sa Romeguera, can Conqueri, Son Dimoni i Son Pinta. (M)

MERO, S'HORT D'EN Al terme de Santanyí, situat entre el nucli urbà, el camp d'en Sitja, es Tamarells i es Vergeret. (M)

MEROLA Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Boscana, Garonda, Vernissa i sa Talaia. Documentada com a alqueria el 1256. El 1346, pertanyia a Pere Gerald i confrontava amb ses Tiringades, Garonda i el rafal des Porcs. El 1354, era de Tomàs Serra. El 1426, pertanyia a Antoni Ferrer i tenia 306 quarterades. El 1490, era de Simona, muller de Miquel Mas. El 1556, Perot Sanglada, donzell, llogà als Llompart 500 ovelles i 100 cabres del seu senyal i les pastures de Binificat i Merola per 160 lliures anuals, més vuit anyells, vuit cabrits, dos quintars de formatge, una gerra de sis diners de mantega i tota la llet bona i formatjada dels dijous i dels divendres sants i una escudella de brossat cada setmana. El 1578, era valorada en 3.000 lliures. El 1671, pertanyia al senyor Mateu Sanglada, donzell, i confrontava amb es Llobets, Vernissa, Garonda, el rafal de Son Boscà i sa Talaia d'en Taverner. El 1702, era valorada en 4.000 lliures i pertanyia a Ramon Sanglada. El 1777, era de Jerònia Rossinyol, viuda de Mateu Sanglada. S'hi troben restes d'un poblat talaiòtic. (DF/M)

↑ Poblat talaiòtic de Merola (Llucmajor)

↓ Merola (Llucmajor)

MEROLA, NICOLAU (Mallorca s XV) Inquisidor de Mallorca (1470-78). Dominic, ingressà en el convent de Sant Domingo (1425), on estudià arts i teologia fins assolí el grau de mestre. S'ordenà de capellà (1442) i exercí la docència en el seu convent. Més tard es traslladà a Nàpols a seguir un plet que portava el seu orde per la possessió de la casa de la Trinitat a Valldemossa (1455). Assistí als capítols provincials de Saragossa (1456), València (1467) i Calataiud (1472). Es féu càrrec del priorat del convent de Sant Domingo, de Palma en dues ocasions (1460, 1472-73). (MC)

MESA, COVA DE SA Accident de la costa del terme de Santanyí, situat entre la cala de s'Almoina i la punta des Baus. (M)

MESELLS, HORT DES Antic hort del terme de Palma, situat prop de l'Hospital dels Mesells. Confrontava amb el camí reial de Palma a Inca i amb el camí de la Soledat, que anava de Palma a Manacor. Documentat el 1658, pertanyia al senyor Jaume-Joan Julià. Tenia cases i era dedicat a fruiters, cereals, lleguminoses i hortalisses. El 1740, el negociant Onofre Aguiló el comprà al senyor Jeroni Garau d'Aixartell. El 1750, feia una renda anual de 130 lliures. Tenia 7 quarterades. (DF)

MESELLS, RAFAL DES Antic rafal del terme de Palma, que confrontava amb l'Hospital dels Mesells, l'hort d'en Vallespir i el camí Reial. Documentat el 1672, pertanyia al notari Joan Armengol Coll. Tenia cases, sínia i un hort tancat de paret. El 1690, feia una

← Can Mesquida (Palma)

renda anual de 60 lliures, una somada de carabasses, una somada de cebes, una dotzena de melons i una dotzena de sindries. Era denominat també l'hort o el rafal del Notari. (DF)

MESINA, CALA Vegeu *Cala Vella.*

MESQUIDA Llinatge notarial documentat a Mallorca els s XVII-XVIII. Correspon a diverses famílies, alguna originària de fora Mallorca. Hi destacaren **Jaume Mesquida** (Mallorca s XVI - XVII), notari, que llegà sis protocols (1604-20). **Andreu Mesquida** (Mallorca s XVI - Inca 1633), que exercí el notariat a Inca, del qual es conserva un protocol (1627-33). **Antoni Mesquida** (Mallorca s XVII), que fou notari i llegà onze protocols (1639-74). Una figura important fou el notari apostòlic **Joan Antoni Mesquida Sangles** (Palma s XVI - 1668), que exercí a la parròquia de Sant Jaume, de Palma, on tenia un gran casal, amb esclaus, hort i pintures de temes religiosos. Els seus béns foren inventariats (1668) pel notari Bartomeu Mir. Es casà amb Catalina Bosc i fill d'aquest matrimoni fou el també notari apostòlic **Joan Antoni Mesquida Bosc** (Palma s XVII - 1691), que exercí també a la parròquia de Sant Jaume. El 1676, donà els béns al seu fill, el mercader Francesc Mesquida. A una altra branca familiar pertany el notari **Francesc Mesquida Ferrer** (Palma s XVII - 1719), fill de l'escrivent Joan Antoni Mesquida. Exercí a la parròquia de Santa Creu, de Palma, on es féu bastir un casal vora el pont de Sant Magí. Treballà en contacte amb els cercles mariners, corsaris i mercantils de Palma i féu una notable fortuna. Sense relació amb els anteriors, també destacà **Lleonard Mesquida Sintes** (Ciutadella de Menorca ~1675 - Palma 1719), que accedí al notariat (1709), a Palma. Tenia la casa i notaria al carrer del Sol, de Palma. Fou escrivent del notari Francesc Llompart i home de confiança de la família Boix de Berard i del senyor Miquel Ramon de Togores, comte d'Aiamans. Llegà cinc protocols (1709-19), que contenen documentació relativa a l'illa de Menorca, la possessió d'Albarca (Escorca), els convents de Sant Felip Neri i de Sant Francesc, la Guerra de Successió, vaixells mercants i establiments a Campanet. Capbrevà (1716) la cavalleria de Torrella, que afectava terres del terme de Sóller. El s XVIII, exercí el notariat **Esteve Mesquida** (Mallorca s XVII - XVIII), que llegà cinc protocols (1712-37). (DF)

MESQUIDA Alqueria del terme de Campos. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1247. ■ Antiga alqueria del terme de Manacor. Documentada el 1296, pertanyia als Pardines. Confrontava amb el rafal de Bellver. (DF/M)

MESQUIDA, CAN Casal senyorial de tipologia residencial urbana, situat al número 1 del carrer de la beata Catalina Tomàs, de Palma. Originàriament, l'edifici aglutinava tres locals comercials, amb entresol, corral i casa major. S'articula entorn d'un pati, modificat el s XIX, en el qual destaca la factura de l'escala, molt empinada. Tant l'exterior com l'interior mantenen la distribució tradicional de la mansió urbana. Propietat de la família Mesquida, a la mort (1747) del pintor Guillem Mesquida, heretà l'edifici el seu fill Francesc, que el donà a la seva germana Teresa. El 1794, heretà la casa la seva filla, Joaquima Bravo, casada amb Joaquim Vives, els descendents dels quals foren propietaris del casal durant tot el s XIX. (AS)

MESQUIDA, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Cifre Vell, el camp Redó, el puig d'en Cotó i el puig de n'Arnau. ■ Al mateix terme, entre can Moragues, can Sureda, can Barraques i can Rave. ■ Al mateix terme, entre can Campanario, el puig de ses Cases Noves Noves, ses Cases Noves Velles i Bellver. (M)

MESQUIDA, EMBARCADOR DE SA Accident de la costa del terme de Capdepera, situat entre la platja homònima i es Sepulcre. (M)

MESQUIDA, HORT D'EN Al terme d'Artà, situat entre es Molinet, ses Hortes, Son Femella i el pont d'en Pentinat. (M)

MESQUIDA, MOLÍ DE NA Antic molí de vent, fariner, del terme de Palma, que era situat prop de la porta del Camp, vora la font de la Banyeta. Documentat el 1716, pertanyia a Antònia Mesquida, de la qual prengué nom. Tenia casa i feia una renda anual de 40 lliures. (DF)

MESQUIDA, PUIG DE LA També conegut com a puig del castell de Bellver. De 140 m d'alçària, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Palma i és documentat el 1317. (M)

↑ Rafal d'en Mesquida (Felanitx)

MESQUIDA, RAFAL D'EN Antic rafal del terme de Felanitx, que confrontava amb cala Murada. Correspon al rafal Aljub, documentat el s XIII. El 1504, la família felanitxera dels Bordoi el va vendre al ciutadà Jaume Berard. ■ Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Vaquer d'en Ribera, Son Espès, Albocàsser i Son Cap Blanc. (DF/M)

MESQUIDA, SA També anomenada Cala Mesquida, situada a la costa del terme de Capdepera, entre cala Torta i el cap des Freu. El 1962, se n'aprovà el projecte d'urbanització en els terrenys de sa Mesquida de Baix, que eren propietat dels germans Esteva Sullà. L'empresa promotora fou Indústries Hoteleres de Vacances, Societat Anònima —INHOVA SA—. Tenia (1992) 25 habitants i el conjunt ocupa una superfície de 28,56 ha. El 1993, hi predominen els habitatges unifamiliars aïllats i els apartaments. Hi ha un establiment hoteler, el Club Cala Mesquida, que disposa d'apartaments i *bungalows*, amb una capacitat aproximada de 1.600 places. La xarxa d'aigua corrent data de 1962, mentre que la de clavegueram és de 1975. Les aigües brutes són tractades (1975) a la depuradora de la urbanització. Des de 1987, disposa de servei de recollida de fems. (ACo/BeC)

MESQUIDA, SA Possessió del terme de Capdepera. Documentada el 1715, pertanyia a l'honor Llorenç Melis. Tenia cases, amb dos alambins. Era dedicada a vinya i conreu de cereals. Hi havia una guarda de 92 ovelles. Era denominada també sa Casa Nova. Tenia posades a les viles d'Artà i de Capdepera. El 1818, pertanyia a Joan Font. El 1864, tenia 440 quarterades. El 1944, era dividida en **sa Mesquida de Baix**, de 360 quarterades, que pertanyia a Isabel Esteva Amorós, i **sa Mesquida Dalt**, de 80 quarterades, propietat de Joan i Magdalena Sard Pujades. ■ Terrenys del terme de Porreres, situats entre el puig d'en Femella, el coll d'en Cerdà, sa Fontassa i el puig de Montision. Documentats el 1242. (DF/M)

MESQUIDA, SERRA DE SA De 282 m d'alçària màxima, situada al terme de Porreres, entre el puig d'en Femella i el de Son Dragó. S'hi troba el santuari de Monti-sion. (M)

↓ Sa Mesquida (Capdepera)

↓ Serra de sa Mesquida (Porreres)

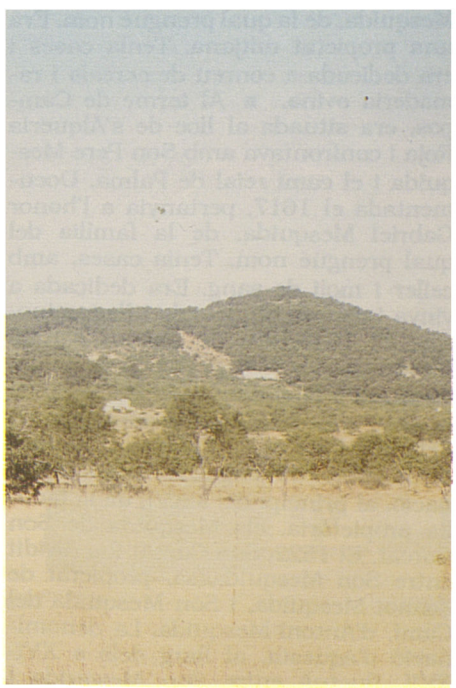

↑ Son Mesquida (Campos)

MESQUIDA, SON Antiga possessió del terme d'Algaida. Fins al s XVII, fou denominada Formiguera. Els s XVII-XVIII, agafà la nova denominació, derivada de la família propietària, els Mesquida de Formiguera. El 1651, pertanyia a l'honor Andreu Mesquida de Formiguera. El 1782, era dividida en dues propietats, corresponents a *Son Mesquida Vell* (→) i *Son Mesquida Nou* (→) i els terrenys de **sa Vinya de Son Mesquida,** situats entre Son Cerdà, can Comuna i Son Mesquida Nou. ■ Al terme d'Artà. Documentada el 1787, pertanyia a la família artanenca dels Mesquida, de la qual prengué nom. Era una propietat mitjana. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i ramaderia ovina. ■ Al terme de Campos, era situada al lloc de s'Alqueria Roja i confrontava amb Son Pere Mesquida i el camí reial de Palma. Documentada el 1617, pertanyia a l'honor Gabriel Mesquida, de la família del qual prengué nom. Tenia cases, amb celler i molí de sang. Era dedicada a vinya i conreu de cereals i lleguminoses. El 1640, era de l'honor Antoni Mesquida. Els Mesquida tenien la casa pairal a la vila de Campos, prop de la Creu d'en Verdera. ■ Al terme de Felanitx. Fins al s XVI, fou denominada Son Corcat. Prengué la nova denominació, al principi del s XVI, de la família propietària, els Mesquida de Son Corcat. El 1522, Son Corcat fou dividit entre Son Mesquidassa, propietat de Joanot Mesquida, i Son Mesquida del Camí, d'Antoni Mesquida. La denominació d'aquesta, al llarg dels s XVI-XVII, fluctuà entre Son Mesquida i Son Mesquida del Camí. El 1526, confrontava amb sa Tortuga i els termes de Campos i de Porreres. Tenia 426 quarterades, distribuïdes entre 309 de camp i 117 de garriga. El 1549, feia una renda anual de 150 lliures, 150 quarteres de blat, tres anyells i mig quintar de formatge. El 1578, pertanyia a Pere Joan Mesquida —Corcat— i era valorada en 4.700 lliures. Hi havia 200 ovelles, deu porcs i nombrós aviram. El 1598, era de l'honor Joanot Mesquida —de Binifarda— i d'Antoni Mesquida, i ambdós duien plet sobre el fideïcomís dels Mesquida relatiu a la possessió. Tenia com a confrontants sa Tortuga, es Rafal o Son Lledó Garau i Son Oliver. Es feia una gran reforma a les cases. El 1621, pertanyia a Antoni Mesquida —del Camí— i es documenta que tengué abans la denominació de s'Alqueria. Tenia celler i era dedicada a vinya i conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia guardes de 90 ovelles i quinze porcs. El 1679, era de la senyora Francesca Mesquida i era fideïcomesa. Al llarg dels s XVI-XVII, la primitiva propietat anà dividint-se i donà lloc a diverses possessions i rafals que retengueren la denominació de Son Mesquida, acompanyada de determinatius. El 1677, Son Mesquida del Camí pertanyia a l'honor Pere Joan Mesquida. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada al conreu de cereals. El 1725, Son Mesquida era de l'honor Pere Joan Mesquida i confrontava amb el camí reial de Felanitx a Porreres, Son Mesquida de na Baró i Son Mallol. Els Mesquida tenien la casa pairal a Felanitx, al carrer de l'Abeurador. ■ Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Eixida, Son Cresta, Son Ferretjans i Païssa. Al principi del s XVI, era denominada Son Oliver de l'Aljub, nom derivat de la família Oliver, que n'era propietària, i de l'aljub comunal que hi havia a les seves terres ran del camí del Palmer. El 1573, pertanyia a Margalida Oliver i era valorada en 1.500 lliures. El 1621, Andreu Mesquida la dividí en dues propietats: una per a Joan, prevere, i Andreu, fills del seu primer matrimoni amb Antònia Garcia;

↓ Son Mesquida (Felanitx)

l'altra, per a Pere, fill del seu matrimoni amb Francesca Aulet. Ambdues possessions mantengueren la primitiva denominació de Son Mesquida. El 1666, una pertanyia al prevere Pere Mesquida. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a vinya i conreu de cereals. N'eren pertinences les vinyes de la Coma Freda i de Son Puigcerver. Tenia la casa pairal, amb celler, al carrer del Born, a la vila de Llucmajor. El 1672, havia passat al senyor Joan Antoni Güells, doctor en drets, que tenia la casa pairal al carrer d'en Morei, a Palma. El 1685, la possessió era valorada en 1.490 lliures. L'altra propietat, el 1666, era de Jeroni Mesquida i era estimada pel mateix valor. El 1777, hi havia quatre propietats, totes denominades Son Mesquida. Eren les de Joan Montserrat, valorada en 4.000 lliures; la de Joan Garau —Pelat—, en 1.900; la de J Ferretjans, de 44,5 quarterades, en 1.300, i la dels hereus de Jeroni Montserrat, de 23 quarterades, en 700. ■ Al terme de Manacor. Documentada el 1578, pertanyia a Andreu Mesquida i era valorada en 4.500 lliures. ■ Antic rafal del terme de Palma, que era situat al lloc del Coll d'en Rabassa. Documentat el 1657, pertanyia al mercader Jaume Perpinyà. Tenia cases i era dedicat al conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia una guarda de vint cabres. El 1750, pertanyia al negociant Martí Feliu. Tenia cases, molí de sang, sínia i hort. Es dedicava a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Era conegut també com a Son Llebre. Era arrendat amb Son Cirerol, propietat que correspon a l'actual (1993) Son Banya. (DF/M)

↑ Son Mesquida (Manacor)

MESQUIDA, SON Llogaret agregat al terme de Felanitx, situat al Pla de Mallorca, entre Campos, Felanitx i Porreres. Tenia una població (1991) de 208 habitants (mesquidans). La contrada, anomenada la Segona Volta, ocupa una superfície d'uns 14,71 km². Limita amb Son Carrió Gran, Son Carrió Petit, el camp Fred, can Dalmau, can Guidó i Son Albons, a llevant; amb la carretera de Campos-Felanitx, a migjorn, i amb la partió del terme de Porreres, a ponent i a tramuntana. La zona, caracteritzada per la planor, és compresa entre les cotes de 50 i de 90 m, tot presentant un màxim d'altitud (96 m) a can Pipa. Quant al clima, sec subhumit, té anualment una temperatura mitjana de 16°-17°C, una oscillació tèrmica de 15,5°C i 500 mm de precipitacions. Els vents predominants són el llevant, el llebeig i el ponent. Respecte a la geologia, hi predominen els depòsits del Vindobonià tabular, representats per molasses blanques calcàries, tot i que hi ha materials alluvials del quaternari a la franja meridional que s'estén entre ses Rovellades i can Ravenet. Pel que fa a la vegetació, la garriga, amb redols de pinar, creix majoritàriament a l'àrea occidental. Hi destaquen els boscos de Son Masnou, Son Mesquidassa, can Poca Roba i ses Puntes. L'agricultura, bàsicament de secà, és representada pels cereals i els farratges, orientats al ramat vaccí, i per petites explotacions de reguiu amb arbres fruiters i hortalisses. Hi són significatives les propietats rústiques de Son Cosme, Son Fosquet, Son Mallol, Son Masnou, Son Mesquidassa, es Mitjà, can Moll, es Pletó, can Poca Roba, sa Punta, ses Puntes, can Rabassa i cas Sastre. Sorgí al voltant de la possessió de Son Mesquida, de la qual va prendre nom. La prehistòria i la història antiga hi són documentades a través del poblat de Son Mallol, on destaquen cinc construccions naviformes.

↓ Antiga escola i capella de Son Mesquida (Felanitx)

↑ Capella de Son Mesquida (Felanitx)

Fou descobert el 1959 i excavat un any després. Del període talaiòtic es conserva sa Cova de Son Serra. A l'època islàmica féu part del *juz'* de *Manaqur*. Fou conquerit pels catalans el 1230 i en el *Llibre del Repartiment de Mallorca* (1232) es documenta la concessió de les terres de Son Mesquida a Nunó Sanç, comte del Rosselló. En morir aquest (1241), els seus béns passaren al seu parent més pròxim, el rei Jaume I. En el s XIV, feia part de Son Corcat. La depressió econòmica del s XV, fruit de la crisi generalitzada, s'hi manifestà en la disminució de la producció agrícola, agreujada per les sequeres. El 1523, Guillem Mesquida va dividir aquesta possessió entre els seus fills Joan, al qual va correspondre Son Mesquidassa, i Antoni, que heretà Son Mesquida, de 426 quarterades, de les quals 309 eren cultivades i 117 de bosc. Al final del s XVIII, l'esmentada propietat confrontava amb Son Soler, el pou Nou o des Frares, Son Mallol, Son Mesquidassa i el camí Reial, que des de Felanitx anava fins a Palma, tot passant per Porreres. El 1723, la possessió de Son Mallol pertanyia a Antoni Mut Mesquida i tenia cases amb capella, molí de sang, celler amb quatre bótes congrenyades i amb una capacitat total de 96 somades, i un alambí per a destil·lar aiguardent. Les terres eren dedicades al cultiu de la vinya, cereals i lleguminoses. Hi havia una guarda de 100 ovelles. El viatger Jeroni de Berard i Solà esmentà (1789) que el cultiu predominant de les possessions de la contrada eren els cereals, sobretot el blat. A la de Son Soleret hi havia vinya, figueres de moro i bestiar. Tenia cases, molí de vent i oratori privat. El 1802, Pere Joan Mesquida Abrines féu construir un oratori a cas Comís. Fou inaugurat el gener de 1803, sota l'advocació de la Immaculada Concepció de Maria. Les dimensions eren de 8,50 m de llargària, 4,64 d'amplària i 3,78 d'alçària. Entre 1803 i 1851, s'utilitzà com a lloc de culte, i després s'emprà per a altres finalitats. Al començament de 1891, l'oratori fou ampliat i passà a tenir 10,5 m de llargària i 8,64 d'amplària. El setembre, el temple passà a ser propietat de la diòcesi, sota l'advocació de la Mare de Déu del Carme. A la segona meitat del s XIX, la possessió de Son Mesquidassa tenia 159 quarterades i era propietat de Miquel Planes. Son Mallol en tenia 184 i el propietari era Ramon Cervera. Fou parcel·lada al final del s XIX, la qual cosa va permetre un major accés a la propietat de la terra. Aquest factor va influir en l'augment de la població de la contrada. La base econòmica d'aquesta ha estat l'agricultura. El 1974, fou aprovada la Societat Agrària de Transformació —SAT— de Son Mesquida. Es feu la concentració parcel·lària a través de l'Institut Nacional de Reforma i Desenvolupament Agrari —IRYDA—, que depenia del Ministeri d'Agricultura, i s'iniciaren (1976) els treballs d'infraestructura, com camins i parets. El 1985, es tornà a donar un fort impuls arran de la transferència de competències a la Conselleria d'Agricultura i Pesca del Govern de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears. Les obres d'equipament finalitzaren el 1987. Els cultius predominants són els farratges, les hortalisses i els fruiters, fonamentalment albercoquers i melicotoners. Pel que fa a la ramaderia, al final del decenni dels setanta hi havia devers 30 vaqueries. El 1993, solament en resten sis, que són les de Son Fosquet, Son Mesquidassa Nou, can Roig, Son Rossinyol Nou, Son Soler des Lledoners i Son Soleret Vell. El 1925, s'inicià la construcció d'un nou oratori. L'encar-

↓ Son Mesquida (Felanitx)

↑ Son Mesquida (Felanitx)

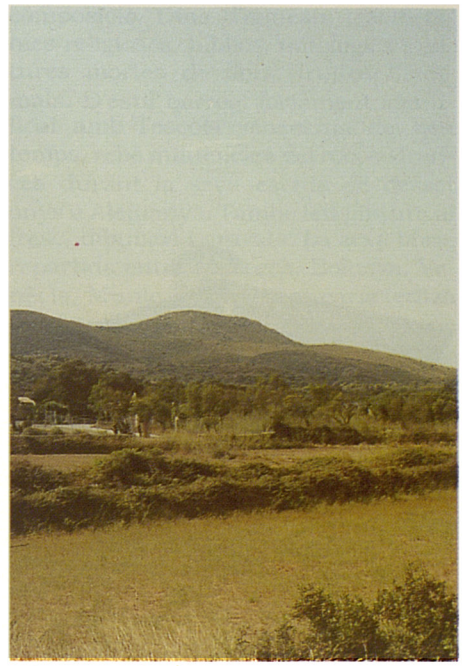

↑ Sa Mesquida de Dalt (Capdepera)

regat fou el mestre d'obres Antoni Rosselló, de Son Serra. Els materials del cos general de l'edifici procedien de Son Garí i per als ressalts s'utilitzà pedra de marès de Son Oliver. El 1926, fou beneït i, el 1938, va esser erigit en vicaria *in capite*, sota l'advocació de la Mare de Déu del Carme. Les germanes de la Caritat s'hi instal·laren el 1926 i tengueren cura de l'ensenyament i de l'atenció dels malalts. Hi varen romandre fins que, el 1966, el convent fou suprimit. Pel que fa a l'ensenyament, a partir de 1926 les monges utilitzaren l'oratori com a parvulari i escola de les nines. El 1935, s'hi creà una escola pública mitxta a Son Mallol, que fou clausurada el 1972. Quant a l'evolució de la població del s XX, es va produir un lent creixement fins a 1950, en què va tenir el nombre màxim d'habitants, amb 473. A partir de llavors, s'inicià una progressiva disminució i passà de 348 (1960) a 209 habitants (1985). Des d'aleshores, s'ha produït un estancament. S'hi celebra la festa per la Immaculada Concepció, dia 8 de desembre. Respecte als casals de possessió més significatius, destaquen els de cas Comís Vell, Son Mallol, Son Mesquidassa i Son Soler des Lledoners. El personatge més rellevant és el religiós Joanot Mesquida. (ACo/BeC)

MESQUIDA, VINYA DE SON Al terme d'Algaida, situada entre Son Cerdà, can Comuna i Son Mesquida Nou. (M)

MESQUIDA AMENGUAL, GABRIEL (Castelló de la Plana 1947) Escriptor. Llicenciat en ciències biològiques (1969) per la Universitat de Barcelona i en ciències de la informació (1977) per la Universitat Autònoma de Barcelona. En l'aspecte formal, la seva obra s'ha caracteritzat per l'experimentació textual i, en el contingut, per la reivindicació de la sexualitat i una imatge caòtica del món. És autor dels poemaris *El bell país on els homes desitgen els homes* (1974), *Notes de temps i viceversa* (1981), *Cap-cap (de Dürer als Cèsars)* (1985) i *The Blazing Library* (1992); de les novel·les *L'adolescent de sal* (1975), premi Prudenci Bertrana 1975, i *Puta-marès (Ahí)* (1977); de l'assaig *Xènius. Escriptura. Premsa* (1982), i de les col·leccions de relats *Self-Service* (1977), *Passió* (1987) i *Doi* (1990). Fou coordinador de la secció de ciències biològiques de la *Gran Enciclopèdia Catalana* i director del suplement *Cultura és Ciència*, del diari *Baleares*. Ha col·laborat a diaris, com *Baleares*, *Diario de Mallorca*, *El Dia 16*, *Liberation* i *La Vanguardia*. Ha fet traduccions, guions per a ràdio i per a televisió i realitzacions de cinema. Des de 1983, és director del servei de comunicacions de la Universitat de les Illes Balears.

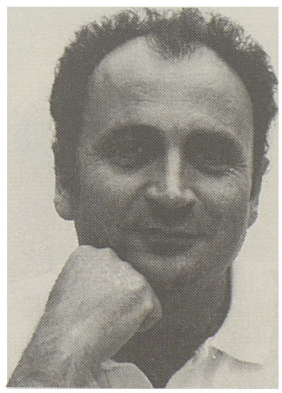

→ Gabriel Mesquida Amengual

MESQUIDA ARRANCAT, SON Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Mesquida Nou, el puig de Sos Ferrers, Son Mesquida d'en Moragues i Son Burbai. (M)

MESQUIDA DE BAIX, SA Possessió del terme de Capdepera, situada entre sa Mesquida de Dalt, la platja de sa Mesquida, es Munt Gros i na Bagassa. (M)

MESQUIDA DE BRAMONDA, LA Al terme de Santanyí, de l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1259. (M)

MESQUIDA DE DALT, SA Possessió del terme de Capdepera, situada entre Son Barbassa, es Salt des Cavall, es Castellàs i el torrent de Son Jaumell. (M)

MESQUIDA D'EN MORAGUES, SON Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Burbai, Son Mesquida Arrancat, Son Mesquida Vell i can Caramany Vell. (M)

↑ Església parroquial de Santa Maria del Camí, obra de Lluc Mesquida Florit

↑ Autoretrat de Guillem Mesquida Munar

MESQUIDA DE SALINES Alqueria del terme de Felanitx. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1293. (M)

MESQUIDA FLORIT, LLUC (Santa Maria del Camí 1661 - Palma 1729) Mestre d'obres. Fill del picapedrer Lluc Mesquida Cabot (Marratxí s XVII - Santa Maria del Camí ~1676), del qual aprengué l'ofici de picapedrer. El 1698, fixà la seva residència a Palma. Realitzà quasi totes les seves obres a la vila de Santa Maria del Camí, com l'església conventual (1697) i la parroquial (1714-29) i els casals de s'Arbossar, de cas Metge Rei, de Son Montserrat i de Son Seguí. A més, traçà el presbiteri, la nau central i dues capelles laterals de la parròquia de Sant Marçal (1714), de Marratxí. (BF/PM)

MESQUIDA GALMÉS, ANDREU (Manacor 1932) Polític. Es llicencià en veterinària a Saragossa (1954). El 1981, s'afilià al Partit Popular. El 1983, fou elegit diputat per Mallorca i ha estat reelegit el 1987 i el 1991. Ha estat director general de consum de la Conselleria de Sanitat del Govern Balear (1983-87). Des de 1987, és responsable de l'àrea de Sanitat del Consell Insular de Mallorca. El 1991, fou nomenat coordinador sanitari veterinari de la comarca de Manacor.

MESQUIDA GALMÉS, JOAN (Manacor 1898 - 1983) Polític. Afiliat al Partit Socialista Obrer Espanyol, el 1936 era president de la Casa del Poble de Manacor. Quan s'inicià la Guerra Civil, fou detingut. Aconseguí escapar, però el gener de 1937 tornà a esser empresonat i no fou posat en llibertat fins a 1943. Devers 1960, impulsà les Joventuts Musicals i la Capella de Manacor. Va crear una organització per atendre els minusvàlids, que donà origen al centre Joan Mesquida, de Manacor (1971). L'Ajuntament de Manacor el declarà (1983) fill il·lustre.

← Andreu Mesquida Galmés

→ Joan Mesquida Galmés

MESQUIDA MASSONI, FRANCESC (Venècia ~1720 - s XVIII) Pintor. Deixeble del seu pare, el pintor Guillem Mesquida Munar. Inscrit en el corrent barroc, es dedicà a la temàtica religiosa. És autor de diverses obres per a l'oratori de Gràcia, de Llucmajor; d'un martiri de santa Càndida, per a la rectoria de la parròquia de Llucmajor; d'un Jesús Crucificat, per a l'església del convent de Santa Magdalena, de Palma, i d'una santa Catalina per al convent de Sant Agustí, de Felanitx.

MESQUIDA MUNAR, GUILLEM (Palma 1675 - 1747) Pintor. Fill d'un mercader i d'una brodadora, als set anys rebé la tonsura clerical. Després d'iniciar-se en la pintura a Mallorca, el 1693 marxà a Roma per ampliar els seus coneixements. Allà fou deixeble de Carlo Maratta i de Benedetto Lutti. El 1698, es traslladà a Venècia i el 1700, passà a Bolonya amb el propòsit d'entrar en contacte amb les escoles veneciana i bolonyesa de pintura. Hi restà durant vuit anys, al llarg dels quals arribà a assolir un gran prestigi. El 1710, tornà a Mallorca, on havia arribat la seva fama de retratista i pintor de vàlua. Hi restà fins al final de 1711. En aquest temps realitzà 58 obres, atenent encàrrecs de les famílies Ferrandell, Sureda, Dameto, Cotoner, Olesa,

← *Nostra Senyora del Roser*, de Guillem Mesquida (CP)

Puigdorfila, Pueyo i Berga, entre d'altres. El 1711, decidí tornar a Venècia, on contragué matrimoni amb Isabella Massoni i es relacionà amb l'elector Maximilià de Baviera. El 1723, acceptà una invitació d'aquest per traslladar-se a la seva cort de Munic com a pintor de cambra. El 1726, a la mort de Maximilià, un dels seus fills, Climent August, elector i arquebisbe de Colònia, li proposà de traslladar-se a la seva cort. Treballà aleshores en la decoració dels palaus de l'elector a Brühl i Colònia i, també, per al municipi, entitats religioses, aristòcrates i hisendats. Corresponen a l'època de la seva estada a Colònia les teles ovalades *Jesús i la samaritana*, *Jesús a l'hort*, *Somni de sant Josep* i *La Verge amb els nins Jesús i Joan Baptista*, que es conserven a l'apartament groc del Palau Augustusburg, de Brühl. El 1737, es veié enfrontat al gremi de pintors de la ciutat de Colònia, els quals es consideraven perjudicats per la seva anomenada i la gran demanda de la seva producció. La contrarietat que li causaren aquests fets el dugué a decidir tornar a Mallorca. El 1739, als 64 anys, instal·là el seu domicili i el taller al carrer dels Àngels, de Palma, on treballà intensament. La major part de les obres del pintor que es conserven a l'Illa corresponen als vuit anys d'aquesta etapa. Cultivà, sobretot, el retrat. També, la figura, la pintura ornamental i la de composició. Dins d'aquesta tractà temes religiosos, bíblics, mitològics i natures mortes de flors, fruites i animals. D'estil barroc, fortament identificat amb l'escola veneciana del seu temps, rebé influències del rococó francès durant la seva estada de desset anys a Alemanya. També féu pintura al fresc, dibuixos i gravats. La seva obra, repartida entre Mallorca, Bolonya, Venècia, Munic i Colònia, es caracteritza per basar-se en un dibuix àgil, fer ús d'una pinzellada llarga, segura i fresca, utilitzar empasts de colors brillants i manejar amb habilitat la tècnica del clar-obscur. És el pintor mallorquí més destacat del s XVIII. Les seves teles més conegudes són, entre d'altres, *El rapte d'Europa*, *Zèfir i Flora*, *Angèlica i Medor*, *Diana i Endimió*, *Moisés salvat del Nil* i *La fugida a Egipte*. És fill il·lustre de Palma. La sala d'exposicions del Consell Insular de Mallorca, inaugurada el 1990, i un carrer de Palma duen el seu nom. El tercer centenari del seu naixement va esser commemorat (1976) per l'Ajuntament de Palma amb una exposició al casal Solleric. (MA)

↓ Guillem Mesquida. Retrat de la seva dona

MESQUIDA MURADA, RAFAL DE SA Al terme de Felanitx. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1298. (M)

MESQUIDA NOU, SON Possessió del terme d'Algaida, situada entre Son

↓ Detall de les cases de Son Mesquida Nou (Algaida)

Miquelet, es Puig Moltó, Son Cerdà i Son Reus. ■ Al terme de Manacor, entre es Puig, Son Mesquida Vell i can Bala. S'hi troba la cova des Moro, del Bronze Antic. (M)

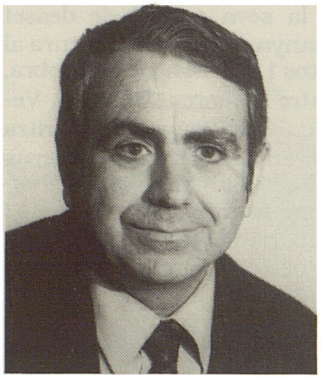

← Pere Mesquida Obrador

MESQUIDA OBRADOR, PERE (Felanitx 1933) Polític. El 1979, fou elegit batle de Felanitx per la Unió de Centre Democràtic —UCD— . El 1983, fou reelegit batle per la candidatura Unió Felanitxera. El 1987, s'incorporà al Partit Demòcrata Popular —PDP— i tornà a esser elegit batle. Aquell mateix any, dimití i fou substituït per Cosme Oliver. Durant la seva administració, es reformaren les carreteres de cas Concos i Portocolom, es construïren depuradores d'aigües residuals i un nou escorxador i es bastiren un parc de bombers i un ambulatori de la Seguretat Social.

MESQUIDA PUIGCERVER, JOAN —VOLA VOLA— (Llucmajor 1844 - ?) Glosador. Deixà inèdita una plagueta de gloses titulada *Trobo de capítol vint fet per advertenci de la nació de l'any 1883.* (MSG)

MESQUIDA ROIG, GABRIEL (Campos s XVII - Palma 1693) Prevere. El 1675, fou nomenat jutge apostòlic per a la instrucció del procés de beatificació de santa Catalina Tomàs. El papa Innocenci XI el designà (1679) ardiaca de Mallorca. Fou confessor ordinari del monestir de religioses dominiques de Santa Catalina de Siena. És autor de *Relación de las virtudes de la V M Sor Ana María del Santísimo Sacramento* (1760). (MiR)

MESQUIDA ROMAGUERA, ANTONI (Felanitx s XVI - XVII) Jurista. El 1621, Felip IV el nomenà oïdor reial de Mallorca. També rebé, de part del tribunal del Sant Ofici, el nomenament d'advocat consultor. És autor de *Summario de la defensa que ha dado el Dr. Antonio Mesquida* (1636). Deixà inèdites algunes obres sobre el dret de Mallorca *Del derecho municipal de Mallorca* i *Recopilación de los privilegios y franquezas del Reino de Mallorca.*

↑ Església parroquial de Sóller, obra de Lluc Mesquida Rosselló

MESQUIDA ROSSELLÓ, LLUC (Palma 1695 - 1762) Mestre d'obres. Fill de Lluc Mesquida Florit i nét de Lluc Mesquida Cabot. Traçà i edificà, amb nau única i coberta amb volta ogival, l'església parroquial de Sóller (1747). Li és atribuïda la construcció (1752-59) de l'església de Sant Gaietà, de Palma. (BF)

MESQUIDASSA, SON Possessió del terme de Felanitx, situada entre Son Sants d'en Divertit, cas Coix, Son Mesquida des Camí i cas Sastre. Sorgí el 1522, quan l'antiga possessió de Son Corcat fou dividida i en derivaren les denominades Son Mesquida del Camí, que correspongué a Antoni Mesquida i Son Mesquidassa, que passà a Joanot Mesquida. El 1578, pertanyia a Joan Mesquida. Tenia cases i era dedicada a

↓ Son Mesquidassa (Felanitx)

vinya i conreu de cereals. Hi havia 247 ovelles, nou porcs, vuit pagos, a més de coloms i aviram. Era valorada en 4.550 lliures. El 1618, era denominada Son Mesquida Corcat, i fou fideïcomesa per Joan Mesquida. El 1626, passà a Joan Guillem Mesquida Reure. El 1655, se'n segregaren 65 quarterades, que passaren, per llegítima, a Agnès Mesquida Llompart. El 1676, en aplicació del fideïcomís a favor dels Mesquida, Francesca Mesquida Bordoi l'hagué de restituir a Joan Mesquida Reure. El 1694, fou valorada en 12.000 lliures. La casa pairal dels Mesquida —Corcat— era a la vila de Felanitx. El 1742, era de la senyora Francesca Bordoi. Tenia cases, amb celler i molí de sang. Hi havia una capella amb tres retaules. A les cases hi havia pintura religiosa i retrats de la família Bordoi. Era dedicada a vinya i conreu de cereals, amb guardes de 64 ovelles i deu porcs. Els Bordoi tenien la casa pairal a la parròquia de Sant Miquel, de Palma. El 1782, pertanyia a Catalina Coll Reus i era denominada també Son Mesquida Corcat. Feia una renda anual de 124 lliures, 30 quarteres de xeixa, deu quarteres de blat, una quartera d'ordi, una quartera de civada, quatre capons, dues gallines, una porcella, un moltó, mig quintar de llana i mig quintar de formatge. El 1795, era de Guillem Reure Mesquida. Feia una renda quasi idèntica a la de 1782 i, a més, havia de lliurar anualment 60 quarteres de blat a l'Hospital General i vint a la Casa de Misericòrdia, de Palma. El 1863, era de Miquel Planes i tenia 159 quarterades. (DF/M)

MESQUIDA SUREDA, SEBASTIÀ (Artà 1933) Prevere i escriptor. Es llicencià en teologia a la Universitat Pontifícia de Comillas. És professor del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca. Ha publicat *Ramón Llull, valor intemporal* (1963), premi Ciutat de Palma de biografia (1962), *El Pou* (1978) i *Els protagonistes* (1981), premi Ciutat de Palma d'assaig (1976). Ha col·laborat a *Baleares*, *Diario de Mallorca* i *Ultima Hora*.

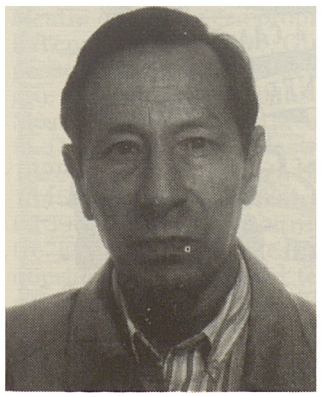

← Sebastià Mesquida Sureda

↑ Església parroquial de Santanyí, d'Antoni Mesquida Tomàs

MESQUIDA TOMÀS, ANTONI (Palma 1732 - 1812) Mestre d'obres. Fill de Lluc Mesquida Rosselló i nét de Lluc Mesquida Florit. És autor (1786-1812) de l'església parroquial de Santanyí. Amb el seu pare, féu (1800) els plans primitius de la parròquia de Lluc-major, modificats posteriorment per *Isidro González Velázquez* (←). (BF)

MESQUIDA VELL, SON Possessió del terme d'Algaida, situada entre Cabrera, l'hort d'en Falconer, Son Reus i Son Mesquida Nou. ■ Al terme de Manacor, situada entre Son Mesquida Nou i es Ravells. (M)

↓ Son Mesquida Vell (Algaida)

← Josep Antoni Mesquida Vercher

MESQUIDA VERCHER, JOSEP ANTONI (València 1941) Músic. Al final del decenni de 1940, es traslladà a Mallorca amb la seva família. Estudià (1950-62) música amb els mestres Jaume Roig, Antoni Matheu i Ignasi Piña. Com a organista, ha fet concerts arreu d'Europa. Ha compost i arranjat peces de música clàssica i bandes sonores de pel·lícules. Ha traduït, al castellà, els estudis d'Albert Schweitzer, Philipp Spitta i Wolfgang Schmieder, sobre la vida i obra de Johann Sebastian Bach.

MESQUIDETA, SON Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre es Rafalet, Son Eixida, s'Aduar i Son Cresta. (M)

MESTALL, ES Propietat rústica del terme de Bunyola, situada entre sa Sorteta, l'hort d'en Lluc, Son Serra i cas Eixamer (M)

MESTALLAR, ES Antic rafal del terme de Costitx. Documentat el 1433, quan Pere Alós l'establí a Jaume Planes. Tenia cases i era dedicat a vinya i conreu de cereals. (DF)

MESTELLAR, ES Terrenys del terme de Santanyí, situats entre na Perellona, s'Olivera, es Clerical i Son Morlà. (M)

MESTRA, CA LA Terrenys del terme de Calvià, situats entre Son Roig Vell, Son Boronat, ses Quarterades i Son Maians. (M)

MESTRAL, COVA DES Cavitat situada ran de la mar, entre la punta des Burrí i el Codolar de l'Imperial, a l'illa de Cabrera. (M)

MESTRANÇA, CAN Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre can Garau, el Lloquet, can Amer i cas Xinos. (M)

↑ Mestre filater

↑ Mestre teixidor

MESTRE Tercer i definitiu grau en l'escalafó dels oficis menestrals. Era distintiu del mestre poder obrir botiga o obrador, ensenyar aprenents, governar fadrins i oficials, detentar els càrrecs que constituïen el Regiment de l'Ofici i tenir senyal. Aquest permetia que cada mestre signàs els seus productes, marcant-los amb un signe inconfusible, ja que cada un era personal i intransferible. Tot menestral, abans d'assolir el grau de mestre, havia de passar pel període d'aprenentatge que, a Mallorca, no s'organitzà fins gairebé el s XV, moment en el qual s'establiren el temps i condicions en què s'havia d'efectuar. L'encartament era pactat entre el mestre i els pares o tutors de l'aprenent i podia esser registrat per un notari. A la carta d'aprenentatge o d'afermament s'hi recollien els aspectes formatius a què es comprometia el mestre i les contraprestacions que havia de donar l'aprenent, així mateix s'hi consignava el pagament del dret de carta, que varià al llarg del temps. La durada de l'aprenentatge, segons els oficis, anava des dels tres anys exigits per forners i carnissers, fins a un màxim de sis anys, com en el cas dels apotecaris, passant pel període de quatre anys demanat per teixidors de lli, assaonadors, boneters, picapedrers, saboners, argenters i corders, entre d'altres. En termes generals, la quota era de 5 a 10 sous els s XIV i XV, arribà el s XVII fins a 80 sous. Fins al s XVI, un cop acabat l'aprenentatge es tenia accés a l'examen. A partir d'aquell segle, aparegué l'anomenat fadrinatge o període complementari de pràctiques, d'aproximadament tres anys de durada. Finalitzat aquest, es feia l'examen de mestre. La institucionalització d'aquest tipus de prova dins el món dels oficis se situa en el s XIV. A Mallorca, la primera data coneguda és el 1315, moment en què ja s'exigeix l'examen per poder exercir de tintorer. La següent és de 1389 i es refereix als teixidors de lli. Per poder fer aquesta prova s'havia de pagar la carta d'exa-

↓ Mestre de cases

↓ Mestre campaner

↑ Mestre flassader

men, de la qual es coneixen diferents preus. Així, entre 1385 i 1473, els teixidors de lli demanaven 20 sous, igual que ho feien els argenters el 1490, mentre que els paraires sols en cobraven 15 el 1407 i els fusters 10 el 1498. Per una altra part, els saboners percebien 40 sous el 1493 i igual quantitat els pergaminers el 1499. Aquestes quotes, al llarg del s XVI, foren incrementades, com és el cas dels 100 sous dels sucrers (1576) o dels 500 dels flassaders (1696). Aquestes quantitats no afectaven per igual tots els optants a títol, ja que els fills de mestre gaudien de prerrogatives considerables i rebien dels oficis un vertader tracte de favor, que anava des de la reducció de la quota a un 50% fins a la dispensa total de passar l'examen. Inherent al grau de mestre era el dret a ocupar algun dels càrrecs del Regiment de l'Ofici, els quals projectaven la imatge de cada art a l'exterior mitjançant la intervenció pública i, fins i tot, política. El conjunt de càrrecs eren els de sobreposat, prohome, clavari i oïdor de comptes. (MB)

MESTRE Família de propietaris pagesos, establerta (s XIII-XIV) a la vall de Coanegra (Santa Maria del Camí), on posseïren diverses alqueries i regiren molins fariners. El 1273, Guillem Mestre del Celler era propietari del molí d'en Sobirà. El 1298, Guillem Mestre posseïa la possessió el Celler, a Coanegra. Propietaris de molins foren Monet Mestre (1309), Guillem Mestre de la Costa (1309) i Ramon Mestre (1309). El 1328, Monet Mestre era batle reial i, el 1345, ho era Bernat Mestre. Entre 1392 i 1396, fou batle un altre Monet Mestre. El 1365, Jaume Mestre vengué l'alqueria Nalzas, prop del terme d'Alaró, a Pere Ripoll. (MaM)

MESTRE, CAS Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre ca na Mates, can Dalmau, can Xorrigo i can Xiula. ■ Al terme de Puigpunyent, dins la vall de Superna, situada entre sa Barraca d'en Marcó i can Ximeneia. (M)

↑ Cas Mestre (Puigpunyent)

MESTRE, FERRAN (Palma 1860 - València 1930) Militar de professió i afeccionat a la guitarra, escriví *La Guitarra. Su construcción y su música* (1914). (CM)

MESTRE, GABRIEL (Mallorca s XVII) Prevere i músic. S'ordenà de prevere i fou mestre de música de la Seu de Mallorca. En cooperació amb el bandoler Gabriel Oliver —Gaiana— i altres delinqüents, preparà l'assassinat del prevere i canonge doctor Pere Joan Perpinyà Llebrés, coadjutor i vicari general del bisbe de Mallorca. El crim es dugué a terme l'11 de desembre de 1686, a Palma. Des d'un portal del carrer li tiraren una arcabussada i morí el mateix dia. El fet commongué l'Illa i el virrei oferí mil peces de vuit a qui denunciàs o trobàs els autors, que foren maleïts i excomunicats pel bisbe Pere d'Alagó. No foren descoberts els assassins i el crim restà impune. Se n'ha descobert l'autoria per una confessió de Gabriel Mestre feta mitjançant el procediment del secret notarial. (DF)

MESTRE, HORT DES Terrenys del terme de Santa Margalida, situat entre el nucli urbà, la font des Pujol i la partió amb el terme de Maria de la Salut. (M)

MESTRE, PERE (Mallorca s XVII) Pintor i escultor. Dins el corrent del barroc, el 1651, dugué a terme treballs per a diversos convents i esglésies de Palma. (DF)

MESTRE, RAFAL DEL Al terme de Felanitx. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1284. (M)

MESTRE, ROTA DES Terrenys del terme d'Alcúdia, situats prop d'Alcanada, entre cas Sucrer, can Povardo, Son Bordoi i la urbanització de Torre Major. (M)

MESTRE, SON Antiga possessió del terme d'Alaró. Documentada el 1626, pertanyia al senyor Joan-Antoni Fuster. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia una guarda de porcs, coloms i nombrosa aviram. ■ Antic rafal del terme d'Artà, que confrontava amb el camí Reial, l'hort d'en Moragues, la vinya d'en Ginard, el camí de Monestir Vell i el torrent Reial. Documentat el 1591, pertanyia a l'honor Antoni Mestre, de la família del qual prengué nom. Tenia cases amb dos alambins i torns de filar. Era dedicat a vinya, conreu de cereals i lleguminoses. Tenia un hort dedicat a la producció de fesols, cebes, cànem i lli. ■ Cases i ter-

res del terme de Santa Margalida, que confrontaven amb la plaça del Cardassar, cases del nucli urbà i la sort de la Costa. Foren de la família Mestre, de la qual prengueren nom. El 1660, pertanyien a l'honor Joan Tous. Eren tengudes sota l'alou i jurisdicció de la cavalleria de Santa Margalida i Hero, a delme dels fruits i a mercè de lluïsme i fadiga. ■ Antiga possessió del terme de Selva, situada al lloc de Binibona. Confrontava amb es Pereral, possessió de Llorenç Amer —Capamunt—, sa Murta, es Velaret, can Tabou, possessió de Llorenç Morro, i, per tres parts, amb el camí de Selva a Pollença. Documentada el 1570, pertanyia a l'honor Guillem Mestre. Tenia cases, amb tafona i molí de sang. Era dedicada a olivars, garroverars, figuerals i conreu de cereals, lleguminoses i lli. Tenia una guarda de 100 ovelles. El 1669, era valorada en 3.000 lliures. Apareix documentada els s XVI-XVII, amb les denominacions de Son Mestre de Binibona i Binibona dels Mestre. (AMa/DF)

MESTRE ADRIÀ Vegeu *Ferran Vallès, Adrià.*

MESTRE ARTIGAS, ERNEST (Sant Pere de Ribes, Catalunya 1884 - Palma 1968) Enginyer agrònom. El 1913, es traslladà a Felanitx i fou (1919) membre fundador del Celler Cooperatiu de Felanitx. Entre 1923 i 1948, fou cap del servei agronòmic de les Balears. Impulsà el cooperativisme agrari i participà en la fundació d'un celler cooperatiu a Manacor (1927), de les cooperatives agrícoles de Muro i sa Pobla (1937) i de la Tafona Cooperativa de Sóller. Fou, fins a 1932, el primer director de l'Estació Enològica, de Felanitx. Publicà diversos articles en el *Boletín Vitivinícola de la Estación Enológica de Felanitx* i és autor de *Mildew y Oidium de la Vid* (1916) i de *Memoria del Anteproyecto de explotación de las aguas de la fuente de Santa Margarita* (1919). L'Ajuntament de Felanitx el declarà fill adoptiu (1920), li va concedir la medalla de la ciutat (1963) i li dedicà un passeig.

↓ Obra d'Ernest Mestre

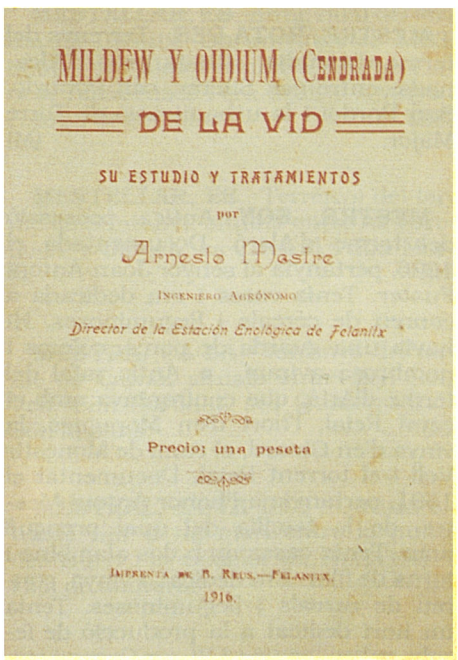
MILDEW Y OIDIUM (CENDRADA)
DE LA VID
SU ESTUDIO Y TRATAMIENTOS
por
Arnesto Mestre
INGENIERO AGRÓNOMO
Director de la Estación Enológica de Felanitx
Precio: una peseta
IMPRENTA DE B. REUS.—FELANITX.
1916.

MESTRE BARCELÓ, BARTOMEU (Felanitx 1790 - Palma 1852) Prevere. Doctor en teologia i en ambdós drets. Familiar del bisbe de Mallorca Pedro González Vallejo. D'ideologia liberal, fou rector de Manacor (1821-24) i canonge de la Seu de Mallorca (des de 1836). Fou rector de la Universitat Literària de Mallorca (1840) i director de l'Institut Balear (1842-46). És autor de *Corona annua al protector de la Real Academia de sagrados cánones y ciencias eclesiásticas de San Isidro* (1836), *Memoria histórica de la catástrofe sucedida en el pueblo de Felanitx, en la tarde del 31 de marzo de 1844* (1844), on relata l'enderrocament de la timba, i de *Discursos* (1849). Va traduir del francès *Elementos de Historia Natural*, de Salacroux (1843), i *Historia de las revoluciones de la República Romana*, de Vertot (1844). Va deixar manuscrits *Comedia pastoril al nacimiento del Mesías, Pastorells al naxament* i *Juseph venut per sos germans*. És fill il·lustre de Felanitx.

↓ Obra de Bartomeu Mestre

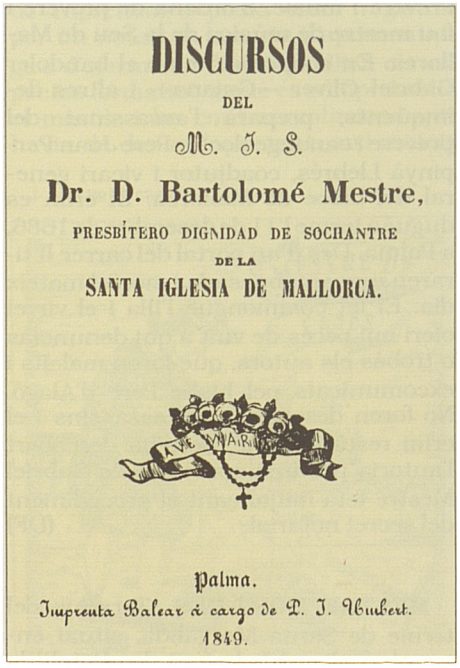
DISCURSOS
DEL
M. I. S.
Dr. D. Bartolomé Mestre,
PRESBÍTERO DIGNIDAD DE SOCHANTRE
DE LA
SANTA IGLESIA DE MALLORCA.
Palma.
Imprenta Balear á cargo de P. J. Ububert.
1849.

↑ Joan Mestre Bosc, *Retrat* (Museu municipal de Valldemossa)

MESTRE BOSC, JOAN (Palma 1824 - 1893) Pintor. Deixeble de Bartomeu Sureda, estudià a l'Acadèmia de Nobles Arts, de Palma, i a la de Barcelona. Participà, en diverses ocasions, en les exposicions que organitzava la Diputació Provincial de Balears i aconseguí la medalla d'or (1848) i la de plata (1849). Residí a Madrid per ampliar estudis. Quan tornà a Palma, fou nomenat professor de l'Escola de Belles Arts. Durant la visita d'Isabel II a Mallorca (1860), aquesta li atorgà el títol de pintor de cambra. Participà en l'Exposició Agrícola, Industrial i de Belles Arts (1860) i en l'Exposició Nacional de Belles Arts, de Madrid (1864). Es dedicà a la pintura de natures mortes, de paisatges, de marines i de temes religiosos, com *Salvació de Moisès de les aigües del Nil*, i històrics, com *Rendició del valí de Mallorca al rei En Jaume* (1878). Destacà en la realització de retrats, com el de la seva muller Maria Antònia Font, el del bisbe Salvà, el del nin Miquel Costa i Llobera sobre un cavall de cartró, i els que féu per a la galeria de fills il·lustres de l'Ajuntament de Palma. La seva obra, inserida en el classicisme acadèmic, destaca per la pulcritud del dibuix, per la riquesa de detalls, per la qualitat dels ropatges i per l'exuberància dels paisatges de fons de bona part dels retrats. Fou acadèmic de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts, de Palma, i membre corresponent de la *Real Academia de Belles Artes de San Fernando*, de Madrid. Entre 1876-79, ocupà interinament el càrrec de director de l'Escola Provincial de Belles Arts. Obres

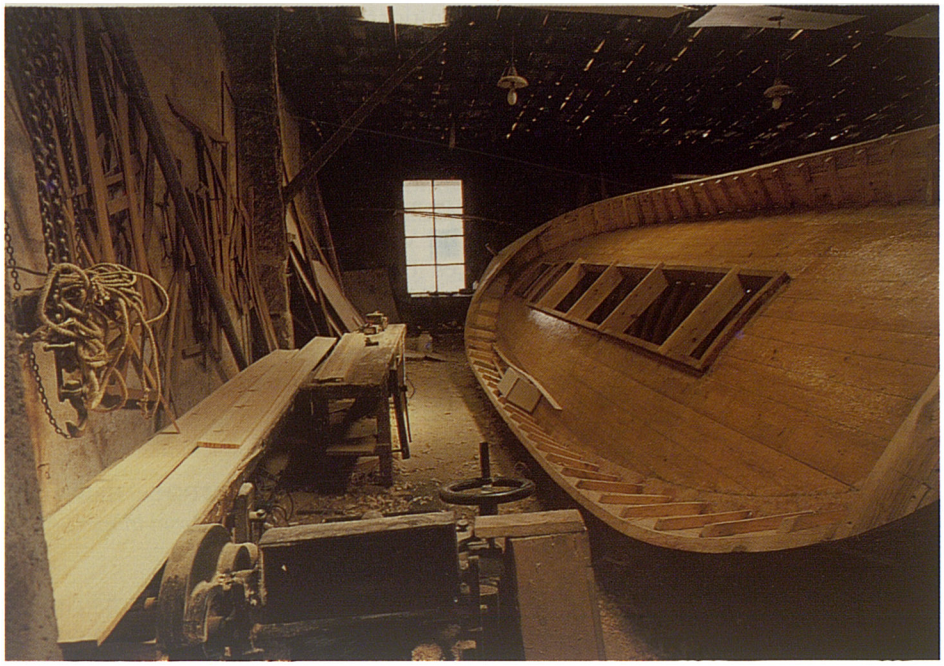

↑ Taller de mestre d'aixa

seves figuren al Museu de Lluc, al de Valldemossa, a l'Ajuntament de Palma, al santuari de Sant Salvador (Artà) i a les pinacoteques del Consell Insular de Mallorca i de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears —sa Nostra—, entre d'altres. (MA)

MESTRE D'AIXA Dit del que treballa la fusta per a la construcció de molins, carros, arades i, sobretot, per al bastiment d'embarcacions i la col·locació de peces de vaixell. És un ofici que, el 1993, es va perdent a causa de la industrialització i de la introducció de nous elements en la fabricació. Tot i això, hi ha hagut intents, per part d'institucions, de tornar-lo a revifar mitjançant l'organització de cursos d'aprenentatge de l'ofici. El 1986, el Consell Insular de Mallorca va assumir la gestió de l'Escola-Taller de Mestres d'Aixa amb l'objectiu de garantir la recuperació d'aquest ofici i de fomentar l'ocupació de joves en aquest sector de producció. Aquesta escola ve desenvolupant diverses etapes formatives, que inclouen la tècnica tradicional de construcció d'embarcacions i la introducció de nous procediments i materials que donin resposta a les actuals demandes del mercat. Els primers mestres d'aixa degueren aparèixer devers el s XVIII, que fou l'època més pròspera del desenvolupament de la marina i, conseqüentment, de les embarcacions. Primerament, l'ofici passava de generació a generació i es formaven, així, grans famílies de mestres d'aixa que perduraren fins al principi del s XIX. Aquest segle, a causa de la decadència de l'armada espanyola, fou un període d'auge per als tallers independents. El s XIX, el nombre de drassanes especialitzades a Palma era bastant elevat i se situaven en una àmplia zona al voltant del Mollet, que es prolongava fins a les immediacions de l'actual entrada de l'Hort del Rei. La majoria dels tallers tenien davant un llenegadís que s'utilitzava principalment per treure i tirar a la mar les barques i també per emmagatzemar troncs triats per esser curats. Quant al procés d'aprenentatge de l'ofici, se solia començar a una edat ben primerenca i hi havia una mena d'organització jeràrquica. El mestre era normalment el propietari del taller; s'ocupava dels treballs delicats, del disseny del dibuix i de les maquetes de l'obra que s'havia de construir. En el graó inferior se situava l'oficial, que era l'aspirant a mestre, i, seguidament, el calafat, que omplia d'estopa i pega les juntures de les barques perquè no hi entràs aigua. Finalment, els mossos o aprenents exercien les feines més senzilles, com serrar, polir i tallar, perquè s'anassin familiaritzant amb els materials i les eines. Un cop estaven preparats, el mestre decidia el pas a una categoria superior. Les principals primeres matèries emprades eren la fusta —alzina, pi, cedre, roure, avet, teca, teix—, llautó, aram, estopa i màstic. Entre les eines usades, cal citar l'aixa, l'escaire, el metre, la plomada, el xerrac, la gúbia, el puntacorrent, les estenalles, el repols, el martell i la llima. Quant al procés a seguir, primerament se serrava la fusta i, després, es transportava a la vora dels tallers i es llançava a l'aigua per tal que es curàs. Es mantenia així un o dos anys per prevenir el corc i perquè guanyàs en flexibilitat. Tot seguit se serraven els troncs. Actualment (1993), el tallat de la fusta es fa mitjançant la serra mecànica, però antigament s'empraven les serres manuals. Pel que fa al dibuix, els antics mestres feien únicament el dibuix a escala i en

↓ Mestres d'aixa, al final del s XIX

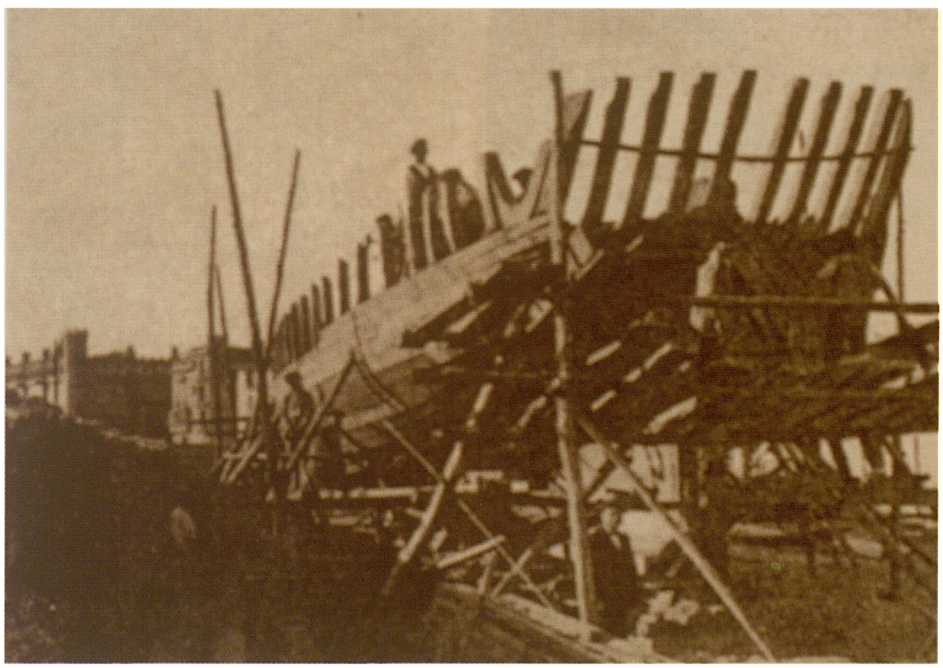

↑ *Mestre d'aixa* (detall), de Joan Antoni Fuster Valiente

treien les plantilles. A partir del principi del s XIX, es començaren a confeccionar maquetes. Un cop finalitzat el disseny de la maqueta, el mestre procedia a marcar-ne les divisions. El següent procés, d'encaixar les fustes i els diferents elements, era lent. Seguidament es procedia al calafateig, que consistia a tancar les juntes dels taulons amb estopa banyada d'oli de lli per evitar que l'aigua es filtràs dins l'embarcació. Finalment, es pintava la barca. Actualment, segons les dades recollides en la confecció del mapa d'artesania tradicional de Mallorca (1992), es comptabilitzen devuit tallers repartits per la majoria de poblacions mallorquines amb port a la mar. (CSV)

MESTRE D'ALARÓ (? s XIV) Nom amb què és conegut l'autor d'una taula, procedent d'Alaró, on es representa la Mare de Déu amb l'infant Jesús. L'apel·latiu fou donat per Chandler Post, el qual considerava que l'autor és un seguidor del pintor sienès Duccio. La taula, datada al principi del s XIV, es troba (1993) al Museu de Mallorca. (GLl)

MESTRE DE CALVIÀ (? s XVI) Nom amb el qual fou conegut l'autor del retaule de la Visitació per a la possessió de Valldurgent (Calvià), que, el 1993, es troba en parador desconegut. L'apel·latiu li fou donat per Chandler Post. És autor també d'altres obres que posteriorment han estat atribuïdes als pintors *Mateo López* (←) i *Mateu López Oliver* (←). (GLl)

MESTRE DE CAMPOS Nom amb el qual era conegut *Gabriel Mòger* (→).

MESTRE DE LA CONQUESTA DE MALLORCA (? s XIII) Nom convencional donat a l'autor al qual són atribuïts els retaules gòtics de sant Bernat, del Museu de Mallorca, i de santa Úrsula, de l'església de Sant Francesc, de Palma. Aquest apel·latiu fou donat per Guillem Rosselló Bordoy, a causa de la semblança entre aquestes taules i els frescs trobats al palau Aguilar, de Barcelona, on es representa la Conquesta de Mallorca. (GLl)

MESTRE DE LA PASSIÓ (? s XIV) Nom convencional donat a l'autor al qual es atribuït el retaule de la Passió, del Museu Diocesà de Mallorca, que ini-

↓ Mare de Déu amb l'infant Jesús, obra del Mestre d'Alaró

↓ Detall del retaule de Santa Úrsula, obra del Mestre de la Conquesta de Mallorca

↑ Taula del Mestre de la Passió (Museu Diocesà de Mallorca)

cialment era al convent de Santa Clara, de Palma. La taula, inscrita dins el gòtic italianitzant de la primera meitat del s XIV, està formada per devuit escenes, que van des de l'entrada de Jesús a Jerusalem fins a la Resurrecció. A més hi ha representats sant Esteve, sant Francesc i santa Clara. (GLl)

MESTRE DEL BISBE GALIANA (s XIV) Nom convencional amb el qual és conegut l'autor del retaule dedicat a sant Pau, del Museu Diocesà de Mallorca. L'obra fou encarregada pel bisbe Antoni de Galiana, que apareix com a donant vora la figura de sant Pau. Altres obres seves, o del seu taller, són el retaule de sant Nicolau, sant Antoni i santa Clara i de l'Anunciació, del Museu de Mallorca. Inserit dins el gòtic italianitzant, la seva obra revela influències de Ramon Destorrents. (GLl)

← Retaule de Sant Pau, del Mestre del Bisbe Galiana

MESTRE DE LES PREDEL·LES Nom amb el qual era conegut *Joan Rosató* (→).

MESTRE DELS PRIVILEGIS Nom donat a l'autor de les miniatures del *Llibre dels Privilegis* i de les *Lleis Palatines*. Per la semblança d'aquestes obres amb els retaules de santa Quitèria, santa Magdalena i santa Llúcia, Marcel Durliat l'identificà amb *Joan Lloert* (←). (GLl)

MESTRE DE MONTI-SION Nom convencional donat a l'autor del retaule de la presentació de la Mare de Déu en el temple de Jerusalem, de l'església de Monti-sion, de Palma. L'obra és dividida en cinc carrers ocupats per la titular, diversos sants i la predel·la formada pels set goigs marians. La taula fou pagada per Antoni Salom. Obres d'aquest pintor són els ex-vots de la Crucifixió i de la Mare de Déu del Mantell, del Museu de la Seu, de Palma, que daten de 1406. (GLl)

↓ Taula de la Crucifixió, del Mestre de Monti-sion

↑ Detall d'un retaule de l'església de Santa Margalida, del Mestre de Santa Margalida

↑ Sant Mateu i Sant Francesc, del Mestre de Sant Mateu

MESTRE DE SANTA MARGALIDA (s XIV) Nom convencional donat a l'autor del retaule de la parròquia de Santa Margalida. A més d'aquesta santa, patrona de la vila, hi ha representat sant Pere. L'obra és de la meitat del s XIV i reflecteix la qualitat dels tallers mallorquins i la influència catalana. (GLl)

MESTRE DE SANTA MARIA Nom amb el qual era conegut *Joan Massana* (←).

MESTRE DE SANT COSME I SANT DAMIÀ (? s XV) Nom convencional donat per Gabriel Llompart a l'autor del retaule on hi ha representada la família Remiro. L'obra era al convent de Sant Francesc, de Palma, i, el 1978, passà a l'església parroquial de Petra. (GLl)

MESTRE DE SANT FRANCESC Nom amb el qual era conegut *Joan Desí* (←) fins que les investigacions confirmaren la seva identitat. (GLl)

MESTRE DE SANT MATEU (s XIV) Nom convencional donat per Josep Gudiol a l'autor del retaule de sant Mateu i sant Francesc, del Museu de la Seu, de Palma. L'obra, datada el 1377, fou pagada per la família Artús. D'estil italianitzant, té ben conservada la policromia. (GLl)

MESTRE DE SANTA EULÀLIA Nom convencional donat a l'autor d'una sèrie de pintures inscrites en el gòtic internacional, que pertanyen a la transició del s XIV al s XV. L'obra que servì per a batiar a aquest autor és el retaule de la Dormició de la Mare de Déu, de l'església de Santa Eulàlia, de Palma. Tant la composició, com la decoració, la policromia i les fisonomies dels personatges fan d'aquesta una pintura de gran qualitat. El 1420, féu el retaule de sant Pere i sant Joan, de l'oratori de Castellitx (Algaida). Sembla que és l'autor d'una sèrie de taules fragmentades del Museu de Mallorca, la més destacable de les quals és la de sant Bernat, que abans era a la capella dels Olesa del convent dels dominics. (GLl)

MESTRE DE VALENTÍ, ROSA (Mallorca s XIX - XX) Compositora. És autora de *Marxa fúnebre* (1894) per a la processó del Dijous Sant, de la sarsuela *Lyli* (1919), de la *Serenata* (1940), per a cant, piano i violí, i de *Memento*

→ Detall del retaule de la Mort de la Mare de Déu, del Mestre de Santa Eulàlia

mei Deus, per a cor. (CM)

MESTRE D'INCA Nom amb el qual era conegut *Francesc Comes* (←) fins que les investigacions confirmaren la seva identitat. (GLl)

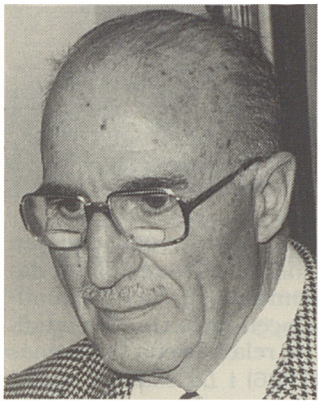

← Bartomeu Mestre Fiol

MESTRE FIOL, BARTOMEU (Quemú Quemú, La Pampa, Argentina 1913) Metge i escriptor. De família mallorquina, fixà la seva residència a Sineu (1922) i, després, a Palma (1944). Estudià (1929-40) medicina i s'especialitzà (1940-44) en medicina interna en la càtedra de patologia general, de la Universitat de Barcelona. Des de 1972, ha publicat diversos articles sobre la pintura de Velázquez. És autor de l'estudi *El cuadro en el cuadro. Pacheco-Velázquez-Mazo-Manet* (1977), en el qual analitza obres dels pintors. Ha estat (1980-92) president del Cercle de Belles Arts de Mallorca.

MESTRE FLUIXÀ, JOAN BAPTISTA (Ariany 1605 - Palma 1675) Religiós i escriptor. El 1663, fou elegit ministre provincial dels framenors de Mallorca. Escriví, entre d'altres obres, *Historia breve de la Provincia de Observantes de Mallorca, para servir de Suplemento á lo que omitió el P. Francisco Gonzaga en su obra De Origine et progressu ordinis minorum* (1587).

MESTRE FONT, MIQUEL (Petra 1946) Pintor. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma, a l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona, i a l'*Academia de Bellas Artes de San Fernando*, de Madrid. El 1968, féu la primera exposició individual a Petra. Posteriorment, ha exposat a Manacor, Palma i Pollença. Ha participat en les mostres d'Art Contemporani —ARCO— (1985-86), de Madrid.

↑ Miquel Mestre Font, *Utopies*

MESTRE GENOVARD, MIQUEL (Artà 1951) Metge i escriptor. Ha publicat els reculls de poesia *Silencis* (1975), premi Sant Jordi de Poesia Jove 1975, amb pròleg de Salvador Espriu; *Ningú* (1978), *Arbre del mar* (1979), *Amnèsia* (1986), i *Escriptura de ningú* (1988). Com a autor i director teatral, ha estrenat amb el grup Teatre dels Capsigranys, *La mort del soldat Georg* (1985), *La Ciutat dels Clots* (1987), *Un*

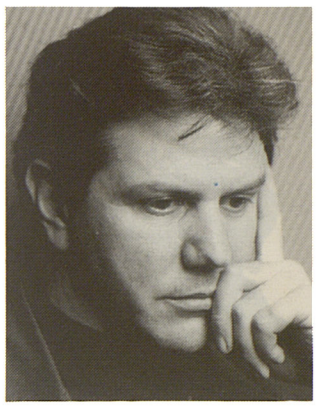

→ Miquel Mestre Genovard

conte de Nadal (1989), *Anomenat lo tort* (1991) i *La passió* (1992).

MESTRE JULIÀ, CAS Propietat rústica del terme de Selva dita també *can Ganxo* (←).

MESTRE MALLORQUÍ DE NATURES MORTES (? s XVII) Nom convencional donat a l'autor d'una sèrie de natures mortes obrades en el s XVII. Es caracteritzen per l'ús de colors clars, reflexos d'esmalt i ombres força acusades. Tots els elements són distribuïts sobre un pla inclinat. Alguns estudiosos han atribuït aquestes obres al pintor Blas de Ledesma, actiu a Granada en els primers anys del s XVII. Per una altra part, la utilització en diverses composicions de motius propis de l'Illa, com les panades, ha fet suposar que l'autor nasqué o residí a

↓ Obra del Mestre Mallorquí de Natures Mortes

← Bartomeu Mestre i Mestre

Mallorca. Aquestes obres figuraren en nombroses col·leccions privades. (MA)

MESTRE I MESTRE, BARTOMEU (Felanitx 1914) Metge i escriptor. Es llicencià (1935) i es doctorà en medicina i cirurgia a la Universitat Central de Barcelona. El 1945, fundà la clínica Mestre, la primera, de caràcter privat, que es dedicava a la psiquiatria a Mallorca. Ha estat cap clínic (1952-63) i director (1963-78) de l'Hospital Psiquiàtric, de Palma. És president honorari de la Societat de Psiquiatria de la Mediterrània, i ha estat vice-president de la Lliga Espanyola d'Higiene Mental i director de l'Institut de Psicologia Aplicada i Psicotècnia. Ha escrit alguns reculls de poemes, com *La Muerte y el Amor* (1952), *Sempre en la mateixa Àncora* 1961), *La Palabra de los Muertos* (1965), *Parla Ofèlia* (1967), *Paraíso en Llamas* (1975) i *Llibre de Família* (1984). També és autor de la novel·la *Raimundus* (1935), de l'assaig *Un médico se asoma al abismo* (1974), dels estudis *Ritmos biológicos* (1976), escrit en col·laboració i *Patografía de Ramón Llull* (1978), resum de la seva tesi doctoral, i de les memòries *¿La última palabra?, 1936-39. Memorias de un soldado médico* (1976). És magister de la *Maioricensis Schola Lullistica*.

MESTRE I MESTRE, MARIA DEL CARME (Felanitx 1943) Escriptora. Llicenciada (1967) en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. Treballà a Ràdio Espanya, de Barcelona i, de retorn a Mallorca, com a guionista a Ràdio Mallorca. A partir de 1968, passà a dedicar-se a l'ensenyament. Ha aconseguit els premis literaris I Jocs Florals de Sineu, en poesia, i el primer premi al Concurs de Contes Infantils, organitzat per l'Associació Nuredduna. És autora de diversos llibres, com els poemaris *Algo que declarar* (1979) i

→ Maria del Carme Mestre i Mestre

Solo para todos (1984), que denoten una especial inquietud i sensibilitat davant la problemàtica de la vida quotidiana, tot transcendint a un pla metafísic, el recull de relats breus *Los demás no cuentan* (1986) i *La estación tardía* (1992).

MESTRE NADAL, CA Antiga possessió del terme de Porreres que confrontava amb el camí de Santueri, el rafal d'en Dusai, ses Rotes, So na Verdera i el camí de Porreres a Son Sameta. Documentada el 1577, pertanyia a Miquel Mesquida —Romaguera—. Tenia cases, amb celler i molí de sang. Era dedicada a vinya i conreu de cereals. A les cases hi havia una notable biblioteca amb obres d'Ovidi, Valeri Màxim i altres autors clàssics. Tenia ramaderia ovina. N'era pertinença la tanca del Pou de s'Amarador, de vuit quarterades. La casa pairal dels Mesquida —Romaguera— era a la vila de Porreres. (DF)

MESTRE OLIVER, GABRIEL (Portocolom, Felanitx 1949) Pintor. De formació autodidàctica. Ha exposat a Manacor (1975 i 1987), Palma (1977-78, 1980, 1982 i 1985) i Pollença (1989). Des de 1981, ha exposat en diverses ocasions a diferents ciutats d'Alemanya. Influït per l'expressionisme, es dedica a la temàtica paisatgística i de natures mortes. És col·laborador al diari *Ultima Hora* i al setmanari *Brisas*.

MESTRE OLIVER, JOAN Vegeu *Lluís de Vilafranca*

↓ Natura morta, de Gabriel Mestre Oliver

ABREVIATURES

Il·lustracions

(AAM) Arxiu Andreu Muntaner Darder
(ARM) Arxiu del Regne de Mallorca
(BBM) Biblioteca Bartomeu March
(PC) Pere Coll

Text

(ACo) Arnau Company Matas
(AM) Antoni Marimon Riutort
(AMa) Antoni Mas Forners
(AnR) Antònia Ripoll Martínez
(AO) Antoni Oliver Campins
(AR) Andreu Ramis Puigròs
(AS) Antònia Sastre Pallicer
(BC) Bartomeu Carrió Trujillano
(BE) Bartomeu Ensenyat Estrany
(BeC) Bernat Campins Llabrés
(BF) Bartomeu Font Obrador
(BMM) Gabriel Massot Muntaner
(BP) Bartomeu Pastor Sureda
(BRa) Bernat Rabassa Oliver
(CA) Catalina Aguiló Ribas
(CaM) Carles Manera Erbina
(CB) Camil·la Blanes Sureda
(CM) Centre de Recerca i Documentació Musical
(CSV) Catalina Sureda Vallespir
(DF) Damià Ferrà-Ponç
(DG) David Ginard Féron
(DJ) Domingo Jiménez Riutord
(DL) Dolors Ladaria Bañares
(FB) Francesc Bonafè Barceló
(FBE) Federació Balear d'Espeleologia
(FD) Francesc Díaz de Castro
(FT) Francesca Thomàs Amengual
(GA) Guillem Alomar Canyelles
(GLl) Gabriel Llompart Moragues
(GS) Gabriel Seguí Trobat
(IP) Isabel Peñarrubia Marquès
(JAA) Josep Antoni Alcover Thomàs
(JCa) Joan Castanyer Sastre
(JCP) Jaume Corbera Pou
(JE) Joan Estades de Montcaire i Bisbal
(JEC) Josep Estelrich Costa
(JJ) Josep Juan Vidal
(JLl) José Luis Infiesta Pérez
(JMB) Jaume March Bisbal
(JMV) Joan Mas Vives
(JnM) Joan Miralles Monserrat
(JoV) Jordi Vidal Reynés
(JPa) Joan Josep Páez Roselló
(JSA) Joan Salvador Aguilar González
(LlA) Llorenç Alzina Rosselló
(LlM) Lleonard Muntaner Mariano
(LlP) Llorenç Pérez Martínez
(M) Josep Mascaró Passarius
(MA) Miquel Alenyar Fuster
(MAB) Maria Antich Bauzà
(MaM) Mateu Morro Marcè
(MB) Margalida Bernat Roca
(MBS) Macià Blázquez Salom
(MC) Mateu Colom Palmer
(MCF) Miquel Company Florit
(MD) Miquel Dolç i Dolç
(MDB) Miquel Deyà Bauzà
(MiP) Miquel Pons Bonet
(MiR) Miquel Roig Adrover
(MJM) Maria Josep Mulet Gutiérrez
(MM) Miquel Massutí Oliver
(MSA) Miquel Seguí Aznar
(MSG) Miquel Sbert Garau
(PaC) Pau Cateura Bennàsser
(PB) Pere Brunet Estarelles
(PeC) Pere Cortada Obrador
(PeM) Pere de Montaner Alonso
(PF) Pere Fullana Puigserver
(PG) Pere Gabriel Sirvent
(PLl) Pere Llabrés Martorell
(PM) Pere Mulet Pizà
(RP) Romà Piña Homs
(ST) Sebastià Trias Mercant

RECERCA, REDACCIÓ I IL·LUSTRACIÓ D'AQUEST VOLUM

Aguilar González, Joan Salvador
Aguiló Ribas, Catalina
Alario Rico, Joan Josep
Alcover González, Rafel
Alcover Thomàs, Josep Antoni
Alenyar Fuster, Miquel
Alomar Canyelles, Guillem
Alzina Rosselló, Llorenç
Antich Bauzà, Maria
Arxiu de l'Ajuntament de Palma
Arxiu del Regne de Mallorca
Arxiu Diocesà de Mallorca
Arxiu Fotogràfic Andreu Muntaner Darder
Arxiu Fotogràfic Baleares
Arxiu Fotogràfic Brisas
Arxiu Fotogràfic Ultima Hora
Arxiu General del CIM
Arxiu Miquel Maura Muntaner
Arxiu Municipal de Palma
Aspachs Pagès, Marta
Associació Amics dels Molins de Mallorca
Barceló Bover, Gabriel
Barceló Crespí, Maria
Barceló Pons, Bartomeu
Bernat Roca, Margalida
Biblioteca Balear de la Real
Biblioteca Bartomeu March
Biblioteca de Cultura Artesana del CIM
Biblioteca Municipal de Palma
Biblioteca Pública de Mallorca
Biblioteca Vivot
Blanes Sureda, Camil·la
Blázquez Salom, Macià
Boix Aragonès, Marc
Bonafè Barceló, Francesc
Bonner, Antoni
Bonnín i Bonnín, Llorenç
Bota Totxo, Miquel
Breznes de León, Domiciano
Brunet Estarellas, Pere
Buchens Adrover, Paulí
Cabrer Lliteras, Jaume
Cabrer Parera, Pere
Campins Llabrés, Bernat
Canet Font, Ramon
Capellà Fornés, Llorenç
Capó Juan, Josep
Capó Villalonga, Jaume
Castanyer Sastre, Joan
Cateura Bennàsser, Pau
Centre de Recerca i Documentació Musical
Cercle de Belles Arts de Mallorca
Cifre Fortesa, Bernat
Colom Palmer, Mateu
Comas Barceló, Pere
Comas Rosselló, Bernat
Company Florit, Miquel
Company Matas, Arnau
Company Vidal, Catalina
Corbera Pou, Jaume
Cortada Obrador, Pere
Deyà Bauzà, Miquel
Díaz de Castro, Francesc
Dolç i Dolç, Miquel
Duran Pastor, Miquel
Ensenyat Pujol, Gabriel
Estades de Montcaire i Bisbal, Joan Antoni
Estelrich Costa, Josep
Federació Balear d'Espeleologia
Feliu Quadreny, Rafel
Ferrà Martorell, Miquel
Ferrà- Ponç, Damià
Ferrer Massanet, Rafel
Font Cirer, Miquel
Font Obrador, Bartomeu
Frau Matas, Margalida
Frontera Gelabert, Gabriel
Frontera Pascual, Guillem
Fullana Puigserver, Pere
Gabinet de Terminologia
Gabriel Sirvent, Pere
Garrido Torres, Carles
Genovart Darder, Bàrbara
Gili Ferrer, Antoni
Ginard Bujosa, Antoni
Ginard Féron, David
Ginés Gràcia, Joaquim
Grup d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa
Guerrero Ayuso, Víctor
Guijarro Pastor, Josep Antoni
Jiménez Riutord, Domingo
Juan Servera, Catalina
Juan Vidal, Josep
Jurado Gallardo, Jesús
Ladaria Bañares, Dolors
Lange, Maxi
Llabrés Martorell, Pere
Llabrés Ramis, Joan

Lladó Campins, Tomàs
Llompart Moragues, Gabriel
Llull Verd, Carme
Magraner Marcús, Margalida
Manera Erbina, Carles
Marimon Riutort, Antoni
March Bisbal, Jaume
Martín de Oliva García, Guillermo
Mascaró Passarius, Josep
Mas Forners, Antoni
Mas i Mas, Antònia
Massot Muntaner, Gabriel
Massot Muntaner, Josep
Massutí Oliver, Miquel
Mas Vives, Joan
Mata Hurtado, Joan
Mayol Serra, Joan
Melià Pericàs, Josep
Meneses Cárdenas, Carlos
Miralles Monserrat, Joan
Moll Marquès, Joan
Montaner Alonso, Pere de
Montserrat Domingo, Tomàs
Morey Tous, Antònia
Morro Marcè, Mateu
Mulet Gutiérrez, Maria Josep
Mulet Pizà, Pere
Munar Bestard, Miquel
Muntaner Darder, Andreu
Muntaner Mariano, Lleonard
Museu de Mallorca
Museu de Manacor
Museu Diocesà de Mallorca
Mut Calafell, Antoni
Nadal i Nadal, Rafel
Nadal Soler, Antoni
Nicolau Valls, Jordi
Obrador Adrover, Joan
Obrador Socies, Josep
Oliver Campins, Antoni
Oliver Fuster, Joan —Maneu—
Páez Roselló, Joan Josep
Palou Sampol, Joana Maria
Parets Serra, Joan
Pastor Sureda, Bartomeu
Peñarrubia Marquès, Isabel
Perelló Paradelo, Rafel
Pérez Gutiérrez, Pilar
Pérez Martínez, Llorenç
Petrus Bey, Joana Maria
Picornell Bauzà, Climent
Pieras Salom, Gabriel
Piña Homs, Romà
Pons Bonet, Miquel
Pons Buades, Guillem
Pons Estelrich, Antoni
Poquet Boyeras, Bartomeu
Pou Muntaner, Joan
Puente Munar, Antoni
Pujalte Vilanova, Ferran
Quetglas Ferrer, Pere -Xam-
Rabassa Oliver, Bernat
Ralló Garcia, Joan
Ramis Llabrés, Felip
Ramis Puigròs, Andreu
Rayó Ferrer, Miquel
Reynés Villalonga, Pau
Riera Dalmau, Joan
Riera Frau, Magdalena
Riera Montserrat, Francesc
Ripoll Arbós, Lluís
Ripoll Billon, Manuel
Ripoll Martínez, Antònia
Roca Avellà, Joan
Rodríguez Rodríguez, Manel
Roig Adrover, Miquel
Roldán Sierra, Faust
Rosselló Bordoy, Guillem
Rosselló Lliteras, Joan
Rosselló Vaquer, Ramon
Rullan Salamanca, Onofre
Sampol Isern, Ramon
Sastre Arrom, Vicenç
Sastre Pallicer, Antònia
Sbert Barceló, Bartomeu
Sbert Garau, Miquel
Seguí Aznar, Miquel
Seguí Trobat, Gabriel
Serra Bauzà, Antoni
Serra Bauzà, Pere Antoni
Serra Busquets, Sebastià
Serra Magraner, Miquel
Simó Roca, Carme
Sureda Vallespir, Catalina
Thomàs Amengual, Francesca
Tomàs Montserrat, Josep
Torres Garau, Joan
Tous Prades, Joan Carles
Trias Mercant, Sebastià
Tur Català, Margalida
Vaquer Bennàssar, Onofre
Viada Sauleda, Carlota
Vidal Reynés, Jordi
Xamena Fiol, Pere

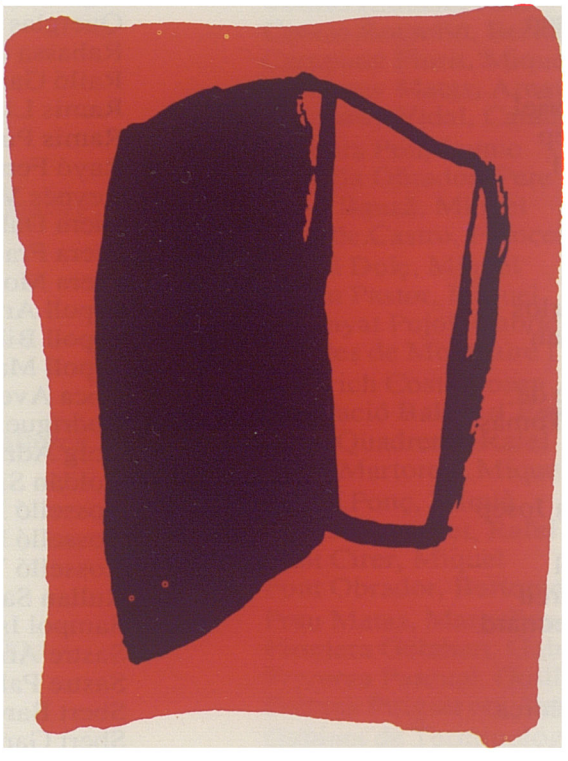

GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA

10

MALLOR-
MESTRE